MONOLIT

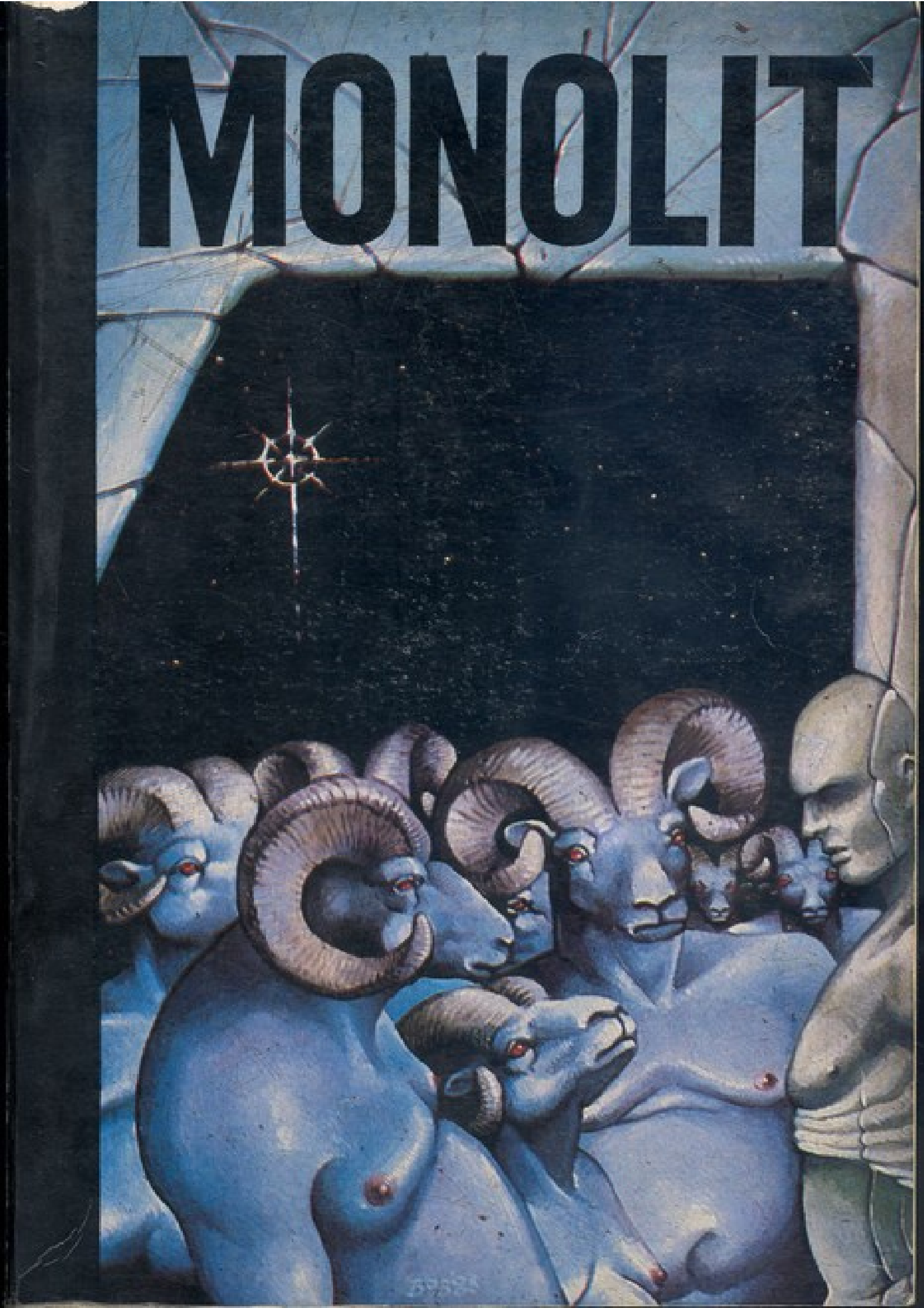

Naučna fantastika je ona grana fantazije koja je, premda nije istinita po znanju našeg vremena, učinjena uverljivom tako što čitalac prihvata da postoji znanstvena mogućnost da ona bude ostvariva u nekom budućem vremenu ili nekoj neodređenoj prošlosti.
Donald A. Wollheim

Science Fiction edicija MONOLIT
knjiga 3

Samostalno autorsko prevodilačke izdanje
ALEKSANDAR B. NEDELJKOVIĆ
MIODRAG MILOVANOVIĆ
BOBAN KNEŽEVIĆ

Saradnici
KSENIJA JOVANOVIĆ
BRUNO OGORELEC
ZORAN JAKŠIĆ

Recenzent
NIKOLA CVETKOVIĆ

Lektor
SAŠA KRUPNIKOVIĆ

Korektori
GORDANA DRAGOSAVAC
MIJAČIĆ DRAGOLJUB

Tehnički urednik
BOBAN KNEŽEVIĆ

Ilustracije
BOB

Štampa: METEM, Novi Banovci
Tiraž: 1400 primeraka

SCIENCE FICTION almanah 3

MONOLIT

Priredio BOBAN KNEŽEVIĆ

Beograd, 1986.

Naslovi originala

THE FOREVER WAR, Joe Haldeman, 1974,preveo Bruno Ogorelec
LES RETOMBEES, Jean-Pierre Andrevon, 1979, prevela Ksenija Jovanović
MOTEK, Stanislaw Lem, 1959, preveo Uglješa Radnović
TONIGHT THE SKY WILL FALL, Daniel F. Galouye, 1952, preveo Aleksandar B. Nedeljković
HOME IS THE HANGMAN, Roger Zelazny, 1975, preveo Zoran Jakšić
RETROGRADE SUMMER, John Varley, 1975, preveo Aleksandar B. Nedeljković
NEUTRON STAR, Larry Niven, 1966, preveo Aleksandar B. Nedeljković
HAPPY ENDING, Henry Kuttner, 1949, preveo Zoran Jakšić
TOMOROW AND TOMOROW AND TOMOROW, Kurt Voncegut, 1954,
prevela Aleksandra Milojković
PARTICLE THEORY, Edward Bryant, 1977, preveo Miodrag Milovanović
BIG DREAM, John Kessell, 1984, preveo Aleksandar B. Nedeljković
PAGES FROM COLD HARBOUR, Richard Grant, 1985, preveo Aleksandar B. Nedeljković
SAILING TO BYZANTIUM, Robert Silverberg, 1985, preveo Aleksandar B. Nedeljković
THE SF SUB-GENRES, Brian Stableford, 1984, preveo Zoran Jakšić

JOE HALDEMAN

Večni rat

I deo
VOJNIK MANDELLA

1

"Večeras ćemo vam pokazati osam načina da ubijete čovjeka u tišini." Momak koji je to rekao nije mi izgledao niti pet godina stariji od mene; ako je ikada ubio čovjeka u borbi, u tišini ili ne, učinio je to još kao dojenče.

Znao sam već osamdeset načina za ubijanje ljudi, no, većina ih je bila prilično glasna. Uspravio sam se zato u stolici, poprimio izraz pristojne pažnje i zaspao otvorenih očiju. Isto je učinila i većina ostalih; već smo bili naučili da nakon povečerja nikad na programu nije bilo ništa osobito važno.

Probudio me projektor, pa sam budan prosjedio kroz kratku projekciju o 'osam tihih načina'. Neki od glumaca mora da su imali brisane mozgove jer su ih očito stvarno ubili.

Na kraju projekcije jedna djevojka u prvom redu podigne ruku. Narednik joj klimne glavom i ona ustane u paradni stav voljno. Nije bila loša; ramena i vrat bili su joj nekako nabijeni, no, svatko postane takav vuče li teški ranac par mjeseci uokolo.

"Gospodine" narednike smo morali zvati 'gospodine' sve do kraja škole, "većina ovih metoda je nekako... ne znam, izgledale su mi smiješno."

"Na primjer?"

"Pa, kao onaj način da ubijete čovjeka udarcem rovokopača po bubrezima. Čujte, a kad bismo mi to *stvarno* imali samo rovokopač, bez puške ili noža? I zašto da tog čovjeka onda jednostavno ne tresnemo njime po glavi?"

"On možda nosi šljem" narednik će razumno.

"Osim toga, Tauranci vjerojatno niti nemaju bubrege!"

On slegne ramenima. "Vjerojatno nemaju." Bilo je to još 1997. i nitko još

nikada nije vidio Tauranca, niti pronašao kakav tauranski komadićak veći od nagorjela kromosoma.

"No, kemijski procesi u tijelu su im slični našima, a moramo pretpostaviti da su podjednako kompleksni stvorovi kao i mi. *Moraju* imaju slabosti i ranjivih točaka, a vi morate pronaći koje i gdje."

"To je ono bitno," ubo je prstom kroz zrak prema ekranu. "Ovih osam osuđenika koknuti su zbog vas, zato jer *vi* morate pronaći način na koji se Tauranci mogu ubiti. Morate biti sposobni da to učinite, imali u rukama gigavatni laser ili brusni papir."

Djevojka je sjela, ne baš osobito uvjerena. "Ima li još netko kakvih pitanja?" Nitko se nije javio. "OK. Mir-no!" Isteturali smo iz klupa i uspravili se, a on nas pogleda s iščekivanjem.

"Jebi se, gospodine!" javio se poznati umoran zbor. "Glasnije!"

"JEBI SE, GOSPODINE!" Ovo je bila svakako jedna od manje briljantnih armijskih izmišljotina za podizanje morala.

"To je već bolje. Ne zaboravite, sutra prije zore jutarnji manevri. Zbor u 03,30, prvi stroj u 04,00. Tko je poslije 03,40 još uvijek u krevetu, u minusu je za jedan širit. Možete ići."

Povukao sam zatvarač kombinezona do kraja i otišao po snijegu do kantine, na šalicu soje i čik. Pet ili šest sati sna mi je do sada uvijek bilo dovoljno, a ovo je bilo jedino doba dana kad sam mogao biti sam sa sobom, privremeno izvan vojske.

Još jedan brod su nam koknuli, negdje u sektoru Aldebarana, pre koje četiri godine, sudeći prema fax-kopiji novosti kojoj sam posvetio par minuta. Sprema se flota za odmazdu, no, trebat će joj slijedeće četiri godine da stigne na odredište; do tada će već Tauranci sve planete oko portala imati u džepu.

Kad sam se vratio u spavaonicu svi su već bili u krevetima i glavna svjetla su bila pogašena. Čitava četa se jedva vukla otkad smo se vratili s dvotjedne obuke na Mjesecu. Bacio sam odjeću u ormarić, provjerio raspored i ustanovio da sam na ležaju 31. K vragu, točno pod grijačem!

Uvukao sam se ispod zavjese što sam tiše mogao da ne probudim kompanjona. Nisam ni vidio tko mi je bio dodijeljen, no, bilo mi je potpuno svejedno. Uvukao sam se pod pokrivač.

"Kasniš, Mandella" zijevne glas. Rogers.

"Oprosti što sam te probudio" šapnuo sam.

"Nema veze" privukla se do mene i privila mi se uz ledja, topla i pristojno meka.

Potapšao sam je po bedru na način koji će, nadao sam se, djelovati bratski." Laku noć, Rogers."

"Laku noć, jahaču" uzvrati ona moju gestu na mnogo izravniji način.

Zašto ti umorne dolaze uvijek kad si ti spreman, a spremne uvijek kad si umoran? Pomirio sam se s neizbježnim.

2

"Ajde, podmetnite malo *leđa* bogamu! Vi s tom prečkom, maknite se već jednom! 'Ajde, mičite guzice!"

Front toplog zraka naišao je negdje oko ponoći i snijeg se pretvorio u susnježicu. Mostna prečka od permaplasta težila je kojih dvjesta pedeset kila i bila je gadna za rukovanje, čak i kad nije bila prekrivena ledom. Nosili smo je po četvoro, dvoje na svakom kraju, smrznutih prstiju, a Rogers je bila moj partner.

"Padaaa!" krikne momak iza mene, upozoravajući nas da gubi zahvat. Prečka nije bila od čelika, no bila je dovoljno teška da ti slomi stopalo i svi smo je pustili odjednom i skočili u stranu, tako da je tresnula na tlo i prelila nas od glave do pete blatom i bljuzgavicom.

"U božju mater, Petrov," reče Rogers, "zašto se nisi prijavio u Crveni križ ili takvo što? K'o da je taj drek tako težak, jebi ga!" Naše su se cure većinom pažljivije izražavale, no Rogers je bila pomalo muškobanjasta.

"Ajde, jebi ga, *pomaknute se!* Epoksi tim! 'Ajde, gonite ih!"

Naših dvoje epoksi-ljepilaca odmah pritrčaše, mašući svojim kantama. "Hajde, Mandella, požuri, smrznut će mi se jaja."

"I meni" - doda djevojka, s više uvjerenja nego logike.

"Hooo-ruk!" digli smo prečku i nastavili teturati prema mostu. Bio je već tri četvrtine dovršen i izgledalo je kao da će nas drugi platon prestići. Ne bih inače mario, ali će platon koji prvi izgradi svoj most dobiti zračni prijevoz kući, a ostalima je predstojalo šest kilometara blata i nikakve prilike za odmor prije večernjeg zbora.

Postavili smo prečku na mjesto, spustili je uz tresak i stavili statičke spone koje će je držati uz uspravne podupirače. Ženska polovica epoksi-tima zalijevala je već spone ljepilom prije nego smo prečku i pričvrstili, a njezin muški partner čekao je da se postavi prečka s druge strane. Ekipa koja je postavljala podne površine čekala je u podnožju mosta i svaki od njih držao je nad glavom komad laganog prenapregnutog permaplasta poput kišobrana. Svi su bili čisti i suhi i ja sam se glasno upitao što li su to oni učinili da to zasluže.

Rogers na to odmah iznese par slikovitih, no slabo vjerojatnih teorija.

Vraćali smo se da uzmemo drugu prečku kad je vođa ekipe (zvao se Dougelstein, no mi smo ga zvali "'Ajde") puhnuo u zviždaljku i zaurlao: "Ajde, dječaci i djevojčice, deset minuta. Pušite ako imate što." Posegao je u svoj džep i pojačao grijanje naših kombinezona na kontrolnom uređaju.

Rogers i ja sjedosmo na naš kraj prečke, a ja sam izvadio kutiju s travom. Imao sam dosta već zavijenih smotaka, no, bilo nam je naređeno da travu ne pušimo prije povečerja. Jedini duhan u kutiji bio je čik od cigare, duljine prsta, pa sam ga pripalio na bočnoj strani kutije; nakon par dimova i nije bio tako loš. Rogers povuče dim, onako, zbog društva, no, vrati čik odmah natrag, s grimasom na licu.

"Gdje si bio kad su te regrutirali? U školi?" upita me.

"Aha. Baš sam bio diplomirao fiziku; htio sam još samo nastavnički

ispit."

Klimnula je glavom, ozbiljna lica. "Ja sam bila na biologiji..."

"Aha, logično." Izbjegao sam grudu vlažnog snijega kojom me gađala. "Kako daleko si došla?"

"Šest godina, opće i tehničke." Strugala je rubom čizme po tlu i pravila ureze u blatu i bljuzgavici koja je bila čvrstoće mekšeg sledoleda. "Zašto se, jebo te bog, ovo moralo dogoditi?"

Slegnuo sam ramenima. Njeno pitanje nije zahtijevalo odgovor, a ponajmanje odgovor koji nam je ISUN uporno davao. "Elita naše planete, u fizičkom i mentalnom pogledu, koja će čuvati čovječanstvo od tauranske prijetnje." Sojino govno. Sve je to bio jedan veliki eksperiment, da se ustanovi možemo li navući Taurance na sukob na tlu.

'Ajde je puhnuo u zviždaljku dvije minute prerano, kao što smo i očekivali, no, Rogers, ja i još dvoje u ekipi koja je montirala prečku mogli smo još sjediti dok su epoksi tim i postavljači podnih površina završavali oplatu naše prečke. Čovjeku je tako za čas postalo vrlo hladno, sjedeći u odijelu s isključenim grijanjem, no, nismo se micali iz principa.

Nije, zapravo, imalo smisla vježbati nas na hladnoći; bio je to tipičan produkt vojničke polulogike. Naravno, tamo kamo ćemo ići biti će hladno, ali ne hladno kao led ili snijeg. Skoro po definiciji su portalne planete uvijek imale temperaturu od stupanj ili dva iznad apsolutne nule, budući da kolapsari ne zrače toplinu niti svijetle. Prva hladnoća koju tamo osjetiš, znači da si mrtav.

Pre dvanaest godina, kad je meni bilo deset, otkriven je kolapsarski "skok". Ako se kakav objekt baci prema kolapsaru dovoljnom brzinom, izletiti će negdje na posve drugom kraju galaksije. Nije trebalo mnogo da se ustanovi

formula za predviđanje mjesta izlaska - objekt putuje po liniji (ajnštajnovskoj geodezijskoj krivulji) koju bi slijedio da mu se na putu nije ispriječio kolapsar. Kad ta putanja dosegne neko drugo kolapsarsko polje, objekt se ponovo pojavi, odbijen od ovog drugog kolapsara jednakom brzinom kakvom je uletio u prvi. Vrijeme provedeno na putu između dva kolapsara jednako je nuli.

Matematičkim fizičarima ovo je zadalo mnogo posla. Trebalo je iznova definirati simultanost, srušiti opću teoriju relativnosti i zatim je ponovo sagraditi... a političarima je donijelo mnogo zadovoljstva jer su sada mogli poslati čitav tovar kolonista na Fomalhaut uz manji trošak nego što je nekad stajalo da se par ljudi pošalje na Mjesec. Mnogo je bilo ljudi koje bi političari radije vidjeli na Fomalhautu sred slavnih avantura nego kod kuće da im raspiruju probleme.

Brodove su uvijek pratile automatske letjelice na udaljenosti od par milijuna kilometara. Poznato je bilo da postoje portalne planete, komadi zvjezdanog otpada što su se vrtjeli oko kolapsara i uloga automatskih letjelica bila je da se vrate i obavijeste nas u slučaju da brod tresne u koju portalnu planetu s 0,999 brzine svjetlosti. Takva se nesreća nikad nije desila, no, jednog dana se prateća letjelica ipak dovukla kući sama. Analiza podataka koje je donijela pokazala je da je na brod s kolonistima izvršen napad. Neki nepoznati brod ga je ulovio, napao i uništio u blizini Aldebarana, u sazvježđu Bika. "Aldebaranci" je zvučalo prekomplicirano, "Bikovci" glupo, pa je latinski naziv sazvježđa, Taurus, dao ime neprijatelju - Tauranci.

Od tada je uz brodove s kolonistima išla oružana pratnja. Sve češće ta pratnja je išla sama, a na kraju je kolonizacijska organizacija postala ISUN, to jest Istraživačke snage Ujedinjenih nacija. Naglasak je bio na "snage".

Onda se neki mudrac u Generalnoj skupštini sjetio da bi portalne planete oko kolapsara bližih Zemlji trebale čuvati naoružane vojne posade - pješadija. Zakon o elitnoj regrutaciji iz 1996. koji je iz toga slijedio, doveo je do najelitnije vojske u povijesti ratovanja.

I tako smo se našli tu, nas pedeset muškaraca i pedeset žena, s kvocijentom inteligencije iznad 150, natprosječnog tjelesnog zdravlja i snage, da elitno pljuskamo kroz blato i bljuzgavicu države Missouri i razmišljamo o tome koliko će nam koristiti znanje gradnje mostova na planetama gdje je jedina postojeća tekućina povremena bara tekućeg helija.

3

Oko mjesec dana kasnije, pošli smo na završnu školsku vježbu - manevre na planeti Charon. Čak i sada u perihelu, Charon je bio dvostruko dalji od Sunca

nego Pluton. Brod je bio prepravljeni "stočni vagon", namijenjen prijevozu dvije stotine kolonista, raznog bilja i domaćih životinja, no, nemojte misliti da je u njemu bilo prostrano samo zato što je nas bilo upola manje. Sav višak prostora bio je popunjen dodatnom reakcionom masom i naoružanjem.

Čitav je put trajao tri tjedna, uz ubrzanje od dva G do polovice puta i kočenje tokom druge polovice, a maksimalna brzina, tamo negdje oko orbite Plutona, bila je oko dvadesetine brzine svjetlosti; nedovoljno da bi nas relativnost upetljala u svoje komplikacije.

Tri tjedna nositi dvostruku svoju težinu nije baš piknik. Tri puta dnevno smo pažljivo gimnasticirali, a ostatak vremena što je moguće više provodili smo horizontalno, pa ipak je došlo do nekoliko lomova kostiju i ozbiljnih iščašenja. Muškarci su morali nositi posebne pojaseve da pojedine organe ne bi rasipali po podu. Bilo je gotovo nemoguće spavati od noćnih mora o gušenju i gnječenju, a trebalo se i često okretati s jedne strane na drugu da se izbjegne nakupljanje krvi i rane od ležanja. No, umor je sve nadjačavao; jedna djevojka je gotovo prespavala otvoreni prelom rebra...

Nije mi ovo bilo prvi puta da sam u svemiru, pa mi je konačni prestanak kočenja i beztežinsko stanje značilo samo olakšanje, no, nekima je to bilo prvo takvo iskustvo osim obuke na Mjesecu i ti su sada podlegli vrtoglavici i dezorijentaciji. Mi smo ostali čistili za njima, lebdeći kroz prostorije naoružani spužvama i inspiratorima da pokupimo loptaste mjehure poluprobavljenog koncentrata, "s visokim sadržajem bjelančevina, niskim postotkom neprobavljive tvari, okusom goveđeg mesa (soja)".

Imali smo lijep pogled na Charon kad smo se spuštali iz orbite, no nije se imalo što vidjeti, tek mutna, prljavobijela kugla s ponekom mrljom na površini. Sletjeli smo nekih dvjesta metara od baze. Po nas je došao transporter s pneumatskom kabinom i spojio se s brodom, pa nismo morali navlačiti skafandre. Odštropotali smo i odškriputali do glavne zgrade baze, jednolične velike kutije od sivkaste plastike.

I iznutra je prevladavala ista dosadna boja. Ostatak čete već je sjedio na klupama i ćaskao. Sjedalo do Freelanda bilo je slobodno. "Jeff, je li sad bolje?" Još uvijek je bio blijed.

"Da je bog htio da čovjek preživi u beztežinskom stanju, bio bi mu dao željezni želudac" uzdahnuo je. "Da, malo mi je bolje. Umirem od želje za jednim dimom."

"Nisi jedini."

"Tebi, izgleda, nije bilo ništa. Ti si još u školi bio gore, zar ne?"

"Aha. Diplomska radnja iz tehnike varenja u vakuumu; tri tjedna u orbiti oko Zemlje."

Zavalio sam se u stolicu i po tisućiti put posegnuo za kutijom s travama. Još je uvijek nije bilo. Uređaj za prečišćavanje zraka nije se htio opterećivati nikotinom ili tetrahidrokanabinolom.

"Već je i obuka bila grozna," jadao se Jeff, "ali ovo..."

"Mir-no!" Poustajali smo neuredno, po dvojica ili trojica, a kroz otvorena vrata ušao je major. Malo sam se ukočio; to je bio najviši oficir koga sam do sada vidio. Preko kombinezona mu se pružao red šarenih traka, uključujući i purpurnu vrpcu koja je značila da je bio ranjen u borbi, u staroj američkoj vojsci. Valjda još u Indokini, ne znam; taj rat se bio ispucao prije nego što sam se rodio. Nije mi izgledao tako star.

"Sjednite, sjednite" mahnuo je rukom kao da nas tapše po glavama. Zatim je stavio ruke na bokove i razgledao četu, sa sitnim osmjehom na licu. "Dobrodošli na Charon. Odabrali ste divan dan za slijetanje; vani je ljetnih 8,15 stupnjeva iznad apsolutne nule. Ne predviđa se značajnija promjena vremena u toku slijedeća dva stoljeća." Neki se na ovo mlako nasmijaše.

"Preporučujem vam da uživate u tropskoj klimi ovdje u bazi Miami, dokle god možete. Ovdje smo u centru osunčane strane, a većina vježbi će biti na tamnoj strani gdje se temperatura ne diže više od 2,08 stupnjeva."

"Također preporučujem da sve što ste uvježbali na Zemlji i na Mjesecu smatrate tek za najosnovniji nauk, primjeren tome da vam pruži šansu da preživite na Charonu. Ovdje ćete opet proći kroz čitav repertoar - alat, oružje i manevre - i ustanovit ćete da pri ovim uslovima alat ne funkcionira onako kako bi trebalo i da oružje neće pucati. A da se ljudi ovdje kreću v-r-l-o pažljivo."

Proučavao je tablu s rasporedom koju je držao u ruci.

"U ovom trenutku imate četrdeset devet žena i četrdeset i osam muškaraca. Dvoje mrtvih na Zemlji i jedno psihijatrijsko otpuštanje. Pročitao sam opis vaše obuke i reći ću vam iskreno da sam iznenađen da vas se toliko uspjelo provući. Pa ipak, zapamtite da neću biti nezadovoljan ako vas samo pedeset, dakle polovica, apsolvira ovu završnu fazu. A jedini način da padnete na ispitu jest da poginete ovdje. Nitko se od nas, pa niti ja, ne vraća na Zemlju prije isteka borbenog zadatka."

"Vaša obuka završava kroz mjesec dana, a zatim putujete na Zvjezdanu kapiju, kolapsar na pola svjetlosne godine odavde. Tamo ćete boraviti u naselju na Kapiji 1, najvećoj portalnoj planeti, dok vam ne dođe zamjena. Nadamo se da će to biti već za mjesec dana, jer slijedeća grupa dolazi ovamo na obuku odmah za vama."

"Sa Zvjezdane kapije ćete otići na jedan od strateški važnih kolapsara, postaviti tamo bazu i boriti se s neprijateljem ako vas napadne. Bazu ćete održavati do daljnjih zapovjedi."

"Posljednja dva tjedna ovdašnje obuke sastojat će se od izgradnje upravo takve baze na tamnoj strani Charona. Bit ćete potpuno izolirani od Miami baze, bez ikakvih komunikacija, bez mogućnosti medicinske evakuacije, bez opskrbe. U neko doba prije isteka ta dva tjedna procijenit ćemo vašu sposobnost obrane napadom navođenih letjelica bez posade. Letjelice će biti naoružane."

I potrošili su sav taj novac samo zato da nas pobiju još u toku obuke?

"Sav stalni personal ovdje na Charonu sastavljen je od veterana dokazanih u borbi, što znači da smo svi stari četrdeset do pedeset godina, no, mislim da možemo s vama držati korak. Dvojica će stalno biti s vama i pratit će vas bar do Zvjezdane kapije, kapetan Sherman Stott, vaš komandir čete i narednik Octavio Cortez, vaš prvi narednik. Gospodo?"

Dvojica što su sjedili u prvom redu ustanu s lakoćom i okrenu se prema nama. Kapetan Stott je bio nešto niži od majora, no liven po istom kalupu - lica tvrda i glatka poput porculana, cinična poluosmjeha, brade koja je, podrezana precizno na centimetar duljine, uokvirivala široku donju vilicu. Nije izgledao stariji od trideset godina. Na boku mu je visio veliki pištolj barutnog tipa.

Narednik Cortez je, međutim, bio druga priča, mnogo strašnija. Glavu je imao obrijanu i nekako iskrivljenu, na jednoj strani malo spljoštenu; očito mu je na toj strani nedostajao dio lubanje. Lice vrlo tamno i izbrazdano borama i ožiljcima, nedostajalo mu je pola lijevog uha, a oči su mu bile izražajne poput dugmeta na računskoj mašini. Kombinacija brade i brkova koju je nosio izgledala je poput duge i tanke bijele gusjenice koja mu se obavila oko usta. Na bilo kome drugom njegov osmjeh školarca djelovao bi prijatno, no Cortez je bio čovjek najružnijeg i najopasnijeg izgleda koji sam ikada vidio. Ispod tog lica, međutim, onih preostalih metar i osamdeset izgledalo je kao reklama za bildersku školu. Ni Stott ni Cortez nisu nosili nikakve vrpce. Cortez je nosio džepni laser u magnetskom držaču, postrance pod lijevim pazuhom. Drveni kundak bio je izlizan od upotrebe.

"Prije nego vas predam u nježne ruke ove dvojice džentlmena, dozvolite mi da vas još jednom upozorim."

"Pre dva mjeseca na ovoj planeti nije bilo niti žive duše, tek nešto preostale opreme od ekspedicije iz 1992. Radna grupa od četrdeset pet ljudi borila se mjesec dana da podigne ovu bazu i dvadesetčetvoro njih, dakle više od polovice, na tome poslu je poginulo. Ovo je najopasnija planeta na kojoj su ljudi do sada pokušali opstati, no, mjesta na koja ćete vi ići bit će jednako loša ili čak gora od ovoga. Vaši oficiri nastojat će vas održati na životu u toku slijedećeg mjeseca. Slušajte ih... i slijedite njihov primjer, jer svi oni su preživjeli ovdje mnogo dulje nego što ćete vi morati. Kapetane?" Kapetan ustane, a major napusti prostoriju.

"Mir-NO!" Posljednji je slog odjeknuo poput eksplozije i svi smo skočili na noge.

"Ovo ću vam sada reći *jednom,* pa vam je bolje da slušate. Nalazimo se na borbenom zadatku, a na borbenom zadatku postoji samo *jedna* kazna za neposlušnost i insubordinaciju." - Trgnuo je pištolj s boka i uhvatio ga za cijev. "Ovo je armijski automatski pištolj, model 1911, kalibra 0,45; primitivno ali efikasno oružje. Narednik i ja imamo ovlaštenje da upotrijebimo oružje da bismo osigurali disciplinu. Nemojte nas prisiljavati na to, jer ćemo ga upotrijebiti. Sasvim sigurno hoćemo." Vratio je pištolj u futrolu, a kopča futrole je pri tom glasno škljocnula u mrtvoj tišini.

"Narednik Cortez i ja smo zajedno pobili više ljudi nego što sjedi u ovoj prostoriji. Obojica smo se borili u Vijetnamu na američkoj strani i obojica smo se pridružili Međunarodnim snagama Ujedinjenih nacija prije više od deset godina. Ja sam prihvatio spuštanje sa čina majora da bih imao privilegij komandiranja ovom četom, a prvi narednik Cortez prihvatio je gubitak čina podmajora, jer smo obojica oficiri za borbene zadatke, a ovo je prva ratna situacija od 1987."

"Imajte to na umu dok vas prvi narednik uputi u vaše konkretne obaveze pod svojom komandom. Naredniče, preuzmite."

Okrenuo se na peti i izašao iz prostorije. Za čitavo vrijeme harange izraz lica nije mu se pomaknuo ni za milimetar.

Prvi narednik se kretao poput teškog stroja na mnogo kugličnih ležajeva. Kad su se vrata šišteći zatvorila, okrenuo je svoju masu u našem smjeru i rekao, "Na mjestu voljno. Sjednite," neočekivano mekim glasom. Sjeo je na stol na čelu prostorije; stol zaškripi, ali izdrži.

"Vidite, kapetan govori zastrašujuće, a ja izgledam zastrašujuće, no, obojica vam mislimo dobro. Sa mnom ćete imati vrlo blisku suradnju, pa vam je najbolje da se naviknete na ovo što visi pred mojim mozgom, jer kapetana nećete mnogo viđati, osim na manevrima. A kad već spominjemo mozak, upozoravam vas da se iza ovog lica on još uvijek krije više ili manje čitav, usprkos svim kineskim naporima. Svi mi vetereni koji smo ušli u ISUN morali smo zadovoljiti jednake kriterije kao i vi koji ste regrutirani po Zakonu o elitnoj regrutaciji. Pretpostavljam da ste svi vi i pametni i čvrsti i izdržljivi, ali imajte na umu da smo kapetan i ja još i *iskusni.*"

Prelistao je spisak, a da ga zapravo nije ni pogledao.

"Kao što je kapetan rekao, za vrijeme manevara postoji samo jedna disciplinska kazna, smrtna. Međutim, obično je *mi* ne moramo primjenjivati jer Charon to čini za nas."

"Kad se vratite u spavaonice, to je druga priča. Ne zanima nas osobito što

tamo radite; što se nas tiče, drpajte se za guzice čitav dan i noć, nama je svejedno. Ali kad jednom obučete odijelo i izađete, disciplina mora biti takva da postidi rimske centurione, jer ćete se nalaziti u situacijama gdje jedna jedina glupost može sve nas koštati života."

"Prva stvar koju moramo učiniti jeste da vas opskrbimo odijelima. Oružar već čeka u vašim prostorijama i uzimat će vas jednog po jednog. Hajdemo!"

4

"Ja znam da su vas na Zemlji učili što sve može borbeno odijelo." Oružar je bio malen rastom, proćelav, bez ikakve oznake čina na kombinezonu. Narednik Cortez nam je naredio da ga zovemo "gospodine" jer je bio poručnik.

"No, želio bih nekoliko stvari potcrtati i možda pokoju dodati; nešto u čemu vaši instruktori na Zemlji možda nisu bili dovoljno jasni, ili možda nisu mogli znati. Vaš prvi narednik je bio tako ljubazan da pristane da nam služi kao nastavno pomagalo. Naredniče?"

Cortez se izvuče iz svog kombinezona i priđe malenoj uzdignutoj platformi na kojoj je stajalo jedno borbeno odijelo, rastvoreno poput čovjekolike školjke. Natraške se uvukao u njega i gurnuo ruke u krute rukava. Nešto je škljocnulo i odijelo se zatvorilo uz šum izlazećeg zraka poput uzdaha. Bilo je jarke zelene boje, a na šljemu je šablonom bilo ispisano bijelim slovima, CORTEZ.

"Naredniče, kamuflaža." Zelena boja izblijedi u bijelu, a zatim prljavosivu. "Ovo je dobra kamuflaža za Charon i za većinu portalnih planeta," javi se Cortez, kao iz dubokog bunara, "no ima još nekoliko mogućih kombinacija na raspolaganju." Siva se boja razlila u mrlje i prešla u kombinaciju zelenih i smeđih tonova. "To je džungla." Zatim se mrlje rasvijetle u jednolični oker. "Pustinja." Tamnije smeđe, još tamnije, sve do duboke jednolične crnine. "Noć ili svemir."

"Odlično, naredniče. Koliko je meni poznato, to je jedina osobina odijela koja je usavršena nakon vaše obuke na Zemlji. Kontrola se nalazi na zglavku lijeve ruke i priznajemo da je nespretna, no, kad jednom pronađete pravu kombinaciju, vrlo ju je lako držati."

"Na Zemlji niste baš mnogo obučavali rukovanje borbenim odijelom jer nismo željeli da se naviknete na njegovu upotrebu u prijateljskim i povoljnim okolnostima. Borbeno odijelo je najsmrtonosnije osobno oružje koje je ikad napravljeno, no, onaj tko ga nepažljivo upotrebljava vrlo će lako ubiti sam sebe. Okrenite se, naredniče."

"Evo jednog primjera." Potapšao je veliko četvrtasto ispupčenje između ramena odijela. "Rebra za hlađenje. Kao što znate, odijelo vas pokušava

održavati na udobnoj temperaturi bez obzira na to kakvo je vani vrijeme. Materijal iz kojeg je odijelo izrađeno je najsavršeniji izolator kakvog smo uspjeli napraviti, a da bude u skladu s mehaničkim zahtjevima. To znači da se ova rebra griju kad otpuštaju višak tjelesne topline, a naročito su vruća u odnosu na vanjske temperature na tamnoj strani ovakve planete."

"Dovoljno je da se naslonite leđima na stijenu zaleđena plina. Plin će sublimirati brže nego što može pobjeći od vrućih rebara, pa će vršiti pritisak na okolni led i mrviti ga... u roku od oko stotinke sekunde imat ćete eksploziju jačine ručne granate točno iza svojeg potiljka. Nećete ni saznati što se desilo."

"Razne varijacije na ovu temu ubile su jedanaest ljudi u prošla dva mjeseca. A ti ljudi su samo podizali nekoliko koliba."

"Pretpostavljam da znate kako lako snaga servo-uređaja može ubiti vas ili vaše drugove. Želi li se itko rukovati s narednikom?" Pričekao je, a zatim pristupio i stisnuo rukavicu odijela. "On ima mnogo prakse u radu s odijelom. Dok i *vi* ne steknete praksu, budite ekstremno oprezni, jer vam se može desiti da se pokušate počešati, a pri tom slomite kičmu. Zapamtite da odijelo reagira polulogaritamski; za svaki kilogram vašeg pritiska ono daje silu od dva i pol kilograma, za kilogram i pol daje pet, za dva kilograma daje deset i pol, a za dva i pol kilograma, dvadeset i tri. Većina vas može stisnuti ruku silom od preko pedeset kilograma. Teoretski to znači da biste u odijelu mogli stiskom ruke presjeći čeličnu prečku napola. U praksi biste jednostavno uništili materijal od koga su rukavice izrađene i zatim biste, bar na Charonu, vrlo brzo umrli. Bila bi to trka, hoće li vas prije ubiti dekompresija ili momentalno smrzavanje, no, svakako biste bili mrtvi, bez obzira na to tko bi pobjedio."

"Servo-pojačanje na nogama također je opasno, iako je omjer pojačanja manje ekstreman. Sve dok stvarno ne steknete sigurnost, ne pokušavajte trčati ili skakati; vrlo je vjerojatno da ćete se spotaknuti ako pokušate, a to znači da je vrlo vjerojatno da ćete poginuti."

"Gravitacija na Charonu je tri četvrtine zemaljske gravitacije, pa situacija nije tako loša, ali na kakvoj maloj planeti, kao što je Mjesec, ako skočite sa zaletom, nećete sletiti dvadesetak minuta. Jednostavno ćete odletiti prema horizontu i možda tresnuti u kakvo brdo brzinom od osamdeset metara u sekundi. Na manjem asteroidu ne bi bio nikakav problem odrazom postići drugu planetarnu brzinu i odletjeti na jednu neformalnu turu po međuzvjezdanom prostoru. To je vrlo spor način putovanja svemirom."

"Sutra ujutro počinjemo vas učiti kako da ostanete živi u toj paklenoj mašini, a ostatak dana i večeri ću vas zvati jednog po jednog na pojedinačnu prilagodbu odijela. To bi bilo sve, naredniče."

Cortez ode do vrata i okrene slavinu koja je puštala zrak u zračnu komoru.

Serija infracrvenih grijača odmah se upalila da spriječi smrzavanje zraka. Kad se unutarnji pritisak izjednačio s vanjskim, Cortez zatvori slavinu, otkoči vrata, otvori ih i uđe, odmah ih zatvorivši i zakočivši za sobom. Pumpa je zujala oko minutu vremena, izvlačeći zrak iz komore, a onda je izašao i pažljivo zatvorio zaptivna vrata za sobom.

Podjednaka komora kao i one na Mjesecu.

"Prvi neka mi dođe vojnik Omar Almizar; ostali potražite svoje ležajeve u spavaonicama. Ja ću vas prozivati jednog po jednog preko razglasa."

"Po abecednom redu, gospodine?"

"Aha. Oko deset minuta za svakoga. Ako ti ime počinje sa Z, možeš odmah u krevet."

Bila je to Rogers; ona je svakako imala krevet na umu.

5

Sunce je bilo oštra bijela točka direktno nad našim glavama, mnogo sjajnija nego što sam očekivao. Bili smo osamdeset astronomskih jedinica daleko, što znači da je sjalo šest hiljada četristo puta slabije nego na Zemlji, pa ipak je svjetlilo kao, recimo, jača ulična lampa.

"Ovo je mnogo više svjetla nego što ćete imati na portalnim planetama," zakrči glas kapetana Stotta u našem kolektivnom uhu. "Budite sretni što vidite gdje koračate."

Bili smo poredani, jedan po jedan, na pločniku od permaplasta koji je povezivao spavaonice s magazinom. Čitavo jutro vježbali smo hodanje u zatvorenom prostoru, a ovo nije bilo ništa drukčije, s izuzetkom egzotičnog pejzaža, lako je svjetlo bilo blijedo, bez teškoća se vidjelo sve do horizonta, bez atmosfere koja bi mogla smetati. Crni zid stijene, koji je izgledao suviše pravilan da bi bio prirodan, prostirao se od jednog horizonta do drugog, na kilometar udaljenosti od nas u svojoj najbližoj točki. Tlo je bilo crno poput opsidijana, s mrljama bijelog ili plavkastog leda. Do magazina je stajao otvoren kontejner natrpan malim brdom snijega, a na njemu je pisalo KISIK.

Odijelo je bilo prilično udobno, ali je davalo čudan osjećaj, kao da si istovremeno i lutka i lutkar. Čovjek bi dao impuls nozi da se pokrene, odijelo bi to prihvatilo, pojačalo i pokrenulo nogu za njega.

"Danas ćemo samo šetati oko prostora baze i nitko neće napustiti prostor baze." Kapetan nije nosio svoj 0,45 osim možda kao amajliju ispod borbenog odijela, no, imao je laserski prst kao i mi, a njegov je sigurno bio i uključen.

Održavajući razmak od najmanje dva metra između svakog od nas, sišli smo

s permaplasta i slijedili kapetana sat vremena preko glatke stijene u opreznoj šetnji po spirali koja se na kraju proširila do vanjskog ruba baze.

"Sada vrlo pažljivo pratite što radim. Otići ću do one plave ledene ploče," bila je to velika ploča, nekih dvadesetak metara od nas, "i pokazat ću vam nešto što morate znati ako ovdje želite preživjeti."

S pouzdanjem je prešao tih desetak koraka. "Najprije moram zagrijati komad stijene. Spustite filtere." Stisnuo sam dugme pod pazuhom i filter je prekrio ekran u mom šljemu. Kapetan uperi prst u crnu stijenu veličine košarkaške lopte i opali je kratkim snopom. Bljesak je bacio dugu kapetanovu sjenu preko nas i daleko iza nas, a stijena se raspadne u hrpu komadića.

"Pazite, vrlo se brzo hlade." Sagnuo se uzeo komad kamena. "Ovome je temparatura vjerojatno dvadeset do dvadeset pet stupnjeva iznad apsolutne nule. Pogledajte." Bacio je 'vruć' kamen na ledenu ploču, a ovaj počne juriti preko površine ploče u mahnitom cik-caku, sve dok nije izletio preko ruba. Kapetan baci još jedan kamen, a ovaj je slijedio sudbinu prvog.

"Kao što znate, vaša odijela nisu *savršeno* izolirana. Ovi kamenčići imaju temperaturu otprilike kao i đonovi vaših čizama.Pokušate li stati na ploču zaleđena vodika, vama će se desiti ista stvar kao i ovim kamenčićima. Jedina je razlika što je kamen već ionako mrtav."

"Razlog za ovo jest što kamen tvori potpuno gladak kontakt sa ledom. On otopi sloj od par molekula vodika i nad tom baricom tekućeg vodika klizi na tankom jastuku vodikovih para, praktički bez ikakva trenja. Ako stanete na led i vi ćete se pretvoriti u ovakvu klizaljku, jer bez trenja pod đonovima jednostavno nije moguće stajati."

"Nakon kojih mjesec dana u odijelu, bit ćete vjerojatno sposobni da preživite pad, ali u ovom trenutku vaše znanje jednostavno nije dovoljno. Gledajte."

Kapetan savije noge u koljenima i skoči na ledenu ploču. Odmah su mu noge izletile ispod tijela, no on se okrene u zraku i dočeka na noge i ruke. Četvoronoške je kliznuo do ruba leda i ustao.

"Stvar je u tome da se izbjegne kontakt rebara za hlađenje sa smrznutim plinom. U usporedbi s ledom rebra su vruća poput visoke peći i malo jači pritisak rebara o led izazvat će eksploziju."

Nakon ove demonstracije još smo koji sat hodali uokolo, a onda se vratili u spavaonice. Kad smo ušli kroz zračnu komoru, morali smo još šetati neko vrijeme, da bi se odijela ugrijala do sobne temperature. Netko mi je prišao i dotaknuo moj šljem svojim.

"William?" Na njezinom je šljemu bilo odštampano MCCOY.

"Zdravo, Sean. Što je?"

"Ništa. Pitala sam se imaš li koga s kim ćeš noćas spavati."

Bila je u pravu, sasvim sam zaboravio. Ovdje nije bilo rasporeda spavanja; svatko je birao svog partnera. "Aha, može... hoću reći... ovaj, ne, nemam nikoga. Ako hoćeš...

"Hvala. Vidjet ćemo se večeras."

Gledao sam je kako odlazi i mislio, ako itko može natjerati borbeno odijelo da izgleda seksi, onda je to Sean, no čak ni njoj to nije uspijevalo.

Cortez odluči da smo se dovoljno zagrijali i odvede nas do spremišta za odijela gdje smo ih ostavili na njihova mjesta ulazeći natraške u odjeljke, a zatim ih priključili na struju za punjenje akumulatora. Svako odijelo je bilo opremljeno komadićem plutonija za reaktor i moglo je funkcionirati nekoliko godina, no, od nas se ipak očekivalo da ih tjeramo što je više moguće na struju iz akumulatora. Nakon mnogo petljanja i muvanja sva odijela su napokon bila priključena i dozvoljeno nam je da izađemo iz njih - devedeset sedam golih pilića ispiljenih iz jarkozelenih jaja. Vani je bilo *hladno* - i zrak i pod prostorije, a naročito odijela - pa smo u priličnom neredu odjurili prema garderobnim ormarićima.

Navukao sam tuniku, hlače i sandale i još uvijek mi je bilo hladno. Zgrabio sam šalicu i stao u red za soju, a svi smo skakutati gore i dolje da se ugrijemo.

"K-kolika je t-temp-peratura, M-mandella, š-što misliš?" upita me McCoy.

"Ne želim, niti, misliti, na to." Prestao sam skakutati i počeo se trljati po tijelu što sam jače mogao, držeći šalicu u jednoj ruci. "Bar kao u Missouriju."

"Mmmm, da bar, nekako, ugriju tu jebenu sobu." Uvijek hladnoća najviše pogađa male žene, a McCoy je u čitavoj četi bila najmanja, lutka osina struka, jedva metar i pedeset.

"Uključili su air-conditioning. Sad će se to ugrijati.

"Da sam bar, ja ovakav, komad mesa, kao ti."

A meni je baš bilo drago što nije.

6

Trećeg dana smo imali prvi smrtni slučaj, dok smo učili kako se kopaju jame.

S količinom energije koja je stajala na raspolaganju svakom vojniku, pohranjena u naoružanju, ne bi bilo praktično usijecati jame u zamrznutom tlu konvencionalnim pijukom i ašovom, no, na tlo možeš čitav dan bacati granate, a da dobiješ samo plitka udubljenja. Uobičajena metoda je zato bila da se laserom izbuši rupa u tlu i u nju, kad se ohladi,ubaci tempirani eksplozivni

naboj. Najbolje je bilo ako se rupa još mogla zatrpati, no, na Charonu nema baš mnogo zemlje ni kamenja, osim ako u blizini već nije bilo miniranja.

Jedna poteškoća u čitavoj proceduri bila je uklanjanje s poprišta. Za punu sigurnost, rekli su nam, treba biti zaklonjen iza nečeg zaista čvrstog, ili pak najmanje stotinu metara daleko. Na raspolaganju su ti tri minute nakon tempiranja naboja; ali ti nije moguće jednostavno odsprintati s mjesta događaja, bar ne na Charonu. Tu si se morao kretati vrlo oprezno.

Nezgoda se desila kad smo kopali stvarno duboku jamu, kakva je potrebna za veliki podzemni bunker. Za takvu jamu najprije se napravi jedna manja, zatim se treba spustiti na njezino dno i ponoviti proceduru, sve dok jama nije dovoljno velika. Unutar kratera koristili smo naboje s petminutnim tempiranjem, što se čovjeku činilo jedva dovoljnim jer si se iz kratera morao penjati stvarno polako, pažljivo birajući put do ruba.

Već je praktički svatko bio iskopao dvostruku jamu osim mene i još trojice. Pretpostavljam da smo jedino mi pažljivo pratili što se događa kad je Bovanovitch upala u nevolju. Svi smo bili oko dvjesta metara daleko. Video-konverter sam bio namjestio na snagu četrdeset i gledao sam je kako nestaje preko ruba kratera; nakon toga moglo se samo slušati kako razgovara s Cortezom.

"Evo me na dnu, naredniče." Normalna radio procedura na ovakvim manevrima nije važila; nitko osim vojnika koji je vršio vježbu i Corteza nije smio koristiti radio.

"O. K, dođi do sredine u ukloni krš sa tla. Nemoj se žuriti, ništa nije hitno sve dok ne izvučeš iglu.

"Jasno, naredniče." Mogli smo čuti slab štropot kamenja koji se kroz čizme prenosio u unutrašnjost njezina odijela. Nekoliko minuta nije ništa govorila.

"Našla sam dno," javila se, pomalo bez daha.

"Je li led ili stijena?"

"Hm... stijena, naredniče. Onakva zelenkasta."

"Onda upotrijebi nisku snagu. Jedno cijelo dva, disperzija četiri."

"K vragu, naredniče, pa to nikad neće biti gotovo."

"Znam. Ali te stijene sadrže i hidrirane kristale i ako ih prebrzo zagriješ doći će do pucanja, a onda bismo te morali ostaviti tamo. Mrtvu i krvavu."

"O. K, jedan zarez dva, de četiri." Unutrašnjost kratera zasvijetli crveno od reflektirana laserskog svjetla.

"Kad dođeš na oko pola metra dubine, stisni ga na de dva."

"Rodžer." Trebalo joj je točno sedamnaest minuta, od toga tri na disperziji

dva. Zamišljao sam kako je već boli ruka kojom puca.

"Sad se odmori nekoliko minuta. Kad se dno rupe više ne bude žarilo, tempiraj naboj i baci ga u rupu. A onda *šećI* napolje iz kratera. Imat ćeš mnogo vremena; ne žuri."

"Razumijem, naredniče. Šetati." Zvučala je nervozno.

Ne dešava ti se, konačno, svaki dan da moraš polako na prstima šetati da pobjegneš tahionskoj bombi od dvadeset mikrotona. Nekoliko minuta smo slušali njezino disanje.

"Evo je." Jedva čujan zvuk klizanja dok je bomba propadala do dna

rupe.

"Sad polako i pažljivo. Imaš pet minuta."

"P-pet. Razumijem." Koraci su započeli polako i pravilno, a kad se počela penjati uz strminu već su zvučali nepravilnije, možda pomalo uzrujano. Kad su joj još četiri minute bile preostale...

"Sranje!" Glasan šum struganja, zatim štropot i udarci kamenja.

"Što se desilo, vojniče?"

"Ooo, sranje. - Tišina. - Sranje!"

"Vojniče, ako ne želiš strijeljanje, *reci što se desilo!*"

"Ja sam... sranje se desilo. Zapela sem. Zajebo me odron kamenja... sranje. UČINITE NEŠTO! Ne mogu se ni pomaknuti, joj, joj, sranje... ja..." "Prestani! Kako si duboko?"

"Ma, ne mogu se ni pomaknuti, jebi ga. POMOGNITE MI!"

"K vragu, pa upotrijebi ruke! Jednom rukom možeš maknuti tonu kamenja!" Još tri minute.

Prestala je kleti i počela nešto mrmljati sebi u bradu, valjda na ruskom, monotonim glasom. Teško je disala, a čuo se zvuk valjanja kamenja u pozadini.

"Slobodna sam." Još dvije minute.

"Juri sad što brže možeš." Cortezov je glas bio jednoličan, bez trunka emocije.

Kad je još devedeset sekundi bilo preostalo, ona se pojavi na rubu kratera, puzeći. "Bježi sad, curo! Trči!" Potrčala je pet ili šest koraka i pala, otklizala par metara i uspravila se trčeći, još jednom pala, ustala...

Izgledalo mi je kao da prilično brzo napreduje, no zapravo je prešla tek tridesetak metara kad joj Cortez reče: "Dobro, Bovanovitch, baci se na trbuh i ostani ležati!" Još je deset sekundi bilo preostalo, no ona ga nije čula, ili se pak

željela bar još malo udaljiti; trčala je i dalje, velikim neopreznim skokovima i na najvišoj točki jednog takvog skoka iza nje je bljesnulo i zagrmilo. Nešto veliko tresnulo ju je u potiljak, a bezglavo tijelo se dalje premetalo zrakopraznim prostorom i ostavljalo za sobom crveno-crnu spiralu trenutno smrznute krvi koja se polako i gracilno slegla na tlo kao trag crvena kristalnog praha; nitko nije taj trag ni dirnuo dok smo sakupljali kamenje kojim ćemo pokriti sasušenu stvar na njegovu kraju.

Te večeri Cortez nam nije držao predavanje; čak se nije ni pojavio za povečerje. Svi smo bili vrlo ljubazni jedni prema drugima i nitko se nije bojao razgovarati o tome što se desilo.

Legao sam s Rogersovom - svi smo se u krevet uvukli s dobrim prijateljem - no, ona je jedina željela plakati i toliko je dugo i tužno jecala da je na kraju rasplakala i mene.

7

"Streljački vod A, naprijed!" Nas dvanaest krenusmo u nepravilnoj liniji prema simuliranom bunkeru. Bio je oko kilometar daleko, preko pažljivo pripremljenog terena posutog preprekama. Mogli smo se prilično brzo kretati jer je sav led bio uklonjen s terena, no, čak ni nakon deset dana prakse s odijelima, nismo još bili spremni na više od laganog trka.

Ja sam nosio bacač s manevarskim granatama od desetine mikrotona, a svima su nam laserski prsti bili namješteni na snagu 1,08 i disperziju jedan; to je malo jače od baterijske lampe. Bio je to *simulirani* napad - bunker i robot koji ga je branio bili su preskupi da bi se samo jednom upotrijebili.

"Vod B, slijedite. Vodnici, preuzmite."

Približili smo se hrpi stijenja negdje na pola puta do bunkera i Potter, moj vodnik, naredi: "Stani i hvataj zaklon!" Sakupili smo se iza stijena i čekali na vod B.

Jedva vidljivi u zacrnjenim odijelima, tuce njih prošulja se tiho kraj

nas i odmah skrenuše lijevo, van našeg vidokruga.

"Pali!" Crveni svjetlosni krugovi zaplesali su na pola kilometra od nas, na mjestu gdje se nazirao bunker. Pet stotina metara je najveći domet za ove manevarske granate, no, možda se posreći, pa sam usmjerio bacač prema slici bunkera, nagnuo ga za četrdeset i pet stupnjeva i ispalio tri komada u rafalu.

Uzvratna vatra iz bunkera počela je i prije nego su granate stigle pasti. Njegov automatski laser jedva je bio jači od ovih koje smo mi upotrebljavali, ali je direktan pogodak mogao isključiti video ekran u šljemu, oslijepivši te. Za

sada je bunker održavao vatru nasumce, ne pogađavši niti blizu stijena iza kojih smo se krili.

Tri magnezijska bljeska zasjaše istovremeno, na nekih tridesetak metara od bunkera.

"Mandella, ja sam čula da ti navodno znaš gađati s tim bacačem."

"K vragu, Potter, pa on jedva baca petsto metara. Kad se približimo ja ću ti svaku smjestiti točno na vrh."

"Aha, znam" Nisam ovo komentirao. Neće ona zauvijek biti vodnik. Osim toga, nije bila tako loša cura prije nego joj je vlast udarila u glavu.

Budući da je strijelac s bacačem ujedno i pomoćnik vodnika, bio sam uključen u radio vezu Potterove i čuo kako razgovara s vodom B.

"Potter, ovdje Freeman. Imate gubitaka?"

"Ovdje Potter. Nemamo; izgleda da se koncentriraju na vas."

"Da, mi smo izgubili trojicu. Sad smo u udubljenju na oko osamdeset, sto metara niže od vas. Možemo vas pokrivati vatrom kad budete spremni."

"O.K., počnite." Tih škljocaj releja. "Vod A, slijedite me." Kliznula je iz zaklona stijene i uključila blijedo crvenkasto svjetlo za navođenje smješteno pod kućištem reaktora na njezinim leđima. I ja sam uključio svoje i trkom krenuo uz nju, a ostatak voda raširio se u vidu lepeze iza nas. Nitko nije pucao, ali je vod B otvorio vatru da pokrije naš pokret.

Jedino što sam mogao čuti bilo je disanje Potterove i meko škripanje mojih čizama. Jedva da sam išta mogao vidjeti, pa sam pritiskom jezika prebacio video-ekran na logaritamsko pojačanje 2; slika je sad bila mutna, ali zato dovoljno svijetla. Izgledalo je kao da je bunker prilično pritisnuo vod B svojom vatrom; nisu se mogli ni maknuti, a uzvraćali su samo laserskom paljbom. Vjerojatno su izgubili strijelca s bacačem.

"Potter, ovdje Mandella. Ne bismo li trebali malo rasteretiti vod B?"

"Čim nam pronađem dovoljno dobar zaklon. Jesi li time zadovoljan, vojniče?"

Skrenuli smo u desno i legli iza jedne stijene, a većina je ostalih pronašla zakon u blizini. Neki su ipak morali jednostavno prigrliti ravno tlo. "Freeman, ovdje Potter."

"Potter, ovdje Smithy. Freeman je ispao, Samuels je ispao; imamo još samo pet ljudi. Pokrijte nas vatrom da se...'

"O.K., Smithy." Klik. "Vod A, raspalite. Vod B je u nevolji."

Provirio sam preko ruba stijene. Daljinomjer je pokazivao oko tristo pedeset

metara do bunkera; još uvijek dosta daleko. Naciljao sam malčice predaleko i ispalio tri komada, onda skratio za dva stupnja i ispalio još tri. Prvi su prebacili za dvadesetak metara, ali je druga salva bljesnula točno pred bunkerom. Pokušao sam držati isti kut i ispucao preostalih petnaest granata u šaržeru u istome smjeru.

Trebao sam se skloniti iza stijene da ponovo napunim bacač,ali sam htio vidjeti gdje će onih petnaest sletjeti, pa sam držao oči na bunkeru dok sam posezao iza sebe da otkvačim novi šaržer...

Kad mi je laser pogodio ekran, bljesnulo mi je pred očima tako intenzivno da sam mislio da mi je crveni bljesak prošao kroz oči i odbio se od stražnjeg zida lubanje. Ne vjerujem da je prošlo više od par milisekundi prije nego se video-konverter preopteretio i isključio, ostavivši me bez vida, no i to je bilo dovoljno da mi ostavi bolnu blještavu zelenu mrlju pred očima slijedećih nekoliko minuta.

Budući da sam sad službeno bio "mrtav", radio mi se automatski isključio i morao sam ostati gdje sam se zatekao, sve dok lažna bitka ne bude završena. Bez ikakvog priliva osjeta osim onih od vlastite kože (koja je pekla tamo gdje je bila obasjana kroz ekran) i zujanja u ušima, činilo mi se da j za to trebala čitava vječnost. Napokon, nečiji je šljem kucnuo uz moj.

"Mandella, jel' sve u redu?" Potter.

"Na žalost nije. Umro sam od dosade pre dvadeset minuta."

"Ustani i uhvati me za ruku." Učinio sam kako je naredila i onda smo se odvukli natrag do baze. Mora da smo hodali više od sat vremena; Potterova nije više ništa govorila - vikanje kroz šljem vrlo je nespretan način komunikacije - no kad smo prošli proceduru ulaska kroz zračnu komoru i ugrijavanja, pomogla mi je da se izvučem iz odijela. Spremio sam se za lagano ribanje, no, čim se odijelo otvorilo, još prije nego što su mi se oči navikle na svjetlo, Potter me zgrabi oko vrata i utisne mi vlažan poljubac na usta.

"Dobro gađanje, Mandella."

"Ha?"

"Nisi li vidio? Da, jasno da nisi. Ona tvoja zadnja salva prije nego što si pogođen; četiri direktna pogotka. Bunker je ustanovio da je mrtav i samo je još trebalo prošetati ostatak puta."

"Odlično." Počešao sam se ispod očiju, a nešto se suhe kože sljuštilo s lica. Ona se zacereka.

"Moraš se pogledati u ogledalu. Izgledaš kao...'

"Sav personal neka se javi u prostoriju za zbor." Kapetanov glas preko razglasa. Obično to nije značilo ništa dobro.

Dodala mi je tuniku i sandale. "Hajdemo." Ulaz u dvoranu za" zbor bio je na kraju hodnika, a na zidu se uz vrata nalazio niz dugmadi za prozivku. Pritisnuo sam dugme uz svoje ime. Četiri imena bila su prekrivena crnim trakama; odlično, samo četiri; nikoga, znači, nismo izgubili na današnjoj vježbi.

Kapetan je već sjedio na povišenom podiju, pa bar nismo morali proći kroz "mir-no!" i slična sranja. Dvorana se napunila za manje od minute i tihi zvuk zvonca najavio je da smo svi na broju.

Kapetan Stott nije ustajao. "Danas ste prošli prilično dobro. Ni jedan mrtav, a očekivao sam da će biti; u tom pogledu ste premašili moja očekivanja, ali ste u svakom drugom pogledu podbacili."

"Drago mi je da se dobro čuvate, jer svaki od vas predstavlja investiciju od preko milijun dolara i jednu četvrtinu ljudskog života. Ali u ovoj simuliranoj borbi protiv vrlo glupog robota - neprijatelja vas se trideset sedam uspjelo ušetati u lasersku vatru protivnika i poginuti na simulirani način. Budući da mrtvacima ne treba hrane, niti vi nećete dobiti hrane u toku sljedeća tri dana. Svaki poginuli u jutrošnjoj bici dobit će slijedovanje od dvije litre vode i redovne količine vitamina na dan."

Bili smo već dovoljno iskusni da ne uzdišemo ili stenjemo na glas, ili nešto slično, no, vidjelo se nekoliko poprilično smrknutih lica, naročito onih sa spaljenim trepavicama i ružičastim ofurenim četverokutom koji im je uokvirivao oči.

"Mandella."

"Gospodine?"

"Ti si na daleko najgore opržen. Je li tvoj video-konverter bio namješten na normalnu jačinu?"

Oho, sranje, "Ne, gospodine. Bio je namješten na logaritam dva."

"Aha. Tko je bio tvoj vodnik na vježbi?"

"Privremeni vodnik Potter, gospodine."

"Vojniče Potter, jesi li mu naredila da koristi pojačanje video-slike?" "Gospodine, ja... ne sjećam se."

"Ne sjećaš se. Dobro. Kao vježbu memorije, možeš se priključiti današnjim poginulima. Je li to u redu?"

"Jeste, gospodine."

"Dobro. Poginuli dobivaju još poslednji obrok danas navečer i od sutrašnjeg jutra prelaze na novo slijedovanje. Ima li kakvih pitanja?" Mora da se šalio. "U redu. Voljno i razlaz."

Odabrao sam obrok koji mi se činio najbogatijim kalorijama, odnio

poslužavnik do Potterove i sjeo do nje.

"To je bila donkihotska gesta, k vragu, ali baš ti hvala."

"Ma, ništa. Ionako sam htjela skinuti koju kilu." Nisam baš vidio gdje su se na njoj skrivale te suvišne kile.

"Čuj, ja za to znam jednu odličnu aktivnost." Osmjehnula se na ovo ne dižući pogled s poslužavnika. "Imaš li koga za noćas?"

"Pa... mislila sam pitati Jeffa."

"Onda se požuri; on je bacio oko na Meijimu." Ovo je svakako bilo točno; na nju smo svi bacili oko.

"Ma, ne znam. Možda bismo morali čuvati snagu. Za tri dana..."

"Daj, dođi." Lagano sam je noktom češkao po zapešću... "Nismo spavali zajedno još od Missourija. Možda sam u međuvremenu naučio što novo."

"Možda i jesi." Pogledala me iskosa, lukavim pogledom. "Može."

Na kraju se ispostavilo da je ona bila ta koja je u međuvremenu naučila nešto novo. Francusko svrdlo, tvrdila je da se to zove. Nije mi htjela reći tko ju je to naučio; šteta, htio sam mu stisnuti ruku - naravno, kad povratim malo snage.

8

Dvotjedna obuka u okolici baze Miami na kraju nas je ukupno stajala jedanaest života. Dvanaest, ako računamo i Dahlquista, a ako si osuđen da ostatak života proživiš na Charonu bez jedne ruke i obje noge, to i nije tako daleko od smrti.

Fostara je smrskao odron zemlje, a Freelandu se desio kvar na odijelu; smrznuo se u blok leda prije nego smo ga stigli unijeti u zaklon. Većinu ostalih mrtvih nisam baš osobito poznavao, no, bolio nas je svaki od njih i svaka nas je smrt, rekao bih, činila sve više ustrašenima, a ne sve opreznijima.

A sada na tamnu stranu. Letjelica nas je prebacila u grupama od po dvadeset i ostavila kraj hrpe građevnog materijala lukavo sakrivene u bari tekućeg helija II.

Hvataljkama smo izvlačili materijal jer je u baru bilo preopasno zagaziti. Helij bi puzao po čitavoj površini odijela, a vrlo se slabo vidjelo što je čovjeku pod nogama; mogao si nagaziti na komad zamrznuta vodika i imati peh pri padu.

Predložio sam da pokušamo ispariti baru pomoću lasera, no deset minuta koncentrirane paljbe nije primjetno snizilo nivo helija. Tekućina nije vrila; helij II je "supertekućina" i sve se isparavanje moralo odvijati ravnomjerno, preko

čitave površine, bez vrućih točaka i bez vrenja s mjehurićima.

Nismo smjeli upotrebljavati svjetla, da "izbegnemo otkrivanje." Zvjezdana svjetlost bila je dovoljna kad bi se video-konverter natjerao na logaritam 3 ili 4, ali je svaki stupanj pojačanja značio gubitak jasnoće slike. Na 4 je pejzaž izgledao kao gruba jednobojna grafika, a imena štampana na šljemovima nisi mogao pročitati ako ti čovjek nije stajao pred nosom.

No, pejsaž ionako nije bio baš zanimljiv. Bilo je tamo pet ili šest meteoritskih kratera osrednje veličine i u svakom točno jednak nivo helija II, a na horizontu kao da su se nazirale kakve jadne planine. Neravno tlo imalo je čvrstoću smrznute paučine;sa svakim korakom noga bi propala centimetar do dva uz cvilež i škripanje; prilično nam je to znalo ići na živce.

Veći deo dana potrošili smo izvlačeći materijal iz bare. Spavali smo na smjene, i to na tri načina - stojeći, sjedeći, ili ležeći na trbuhu. Nijedan način nije mi koristio, pa sam se trudio da bunker bude sagrađen i u njega uveden zrak pod tlakom što je moguće prije. Nismo ga mogli graditi pod zemljom - iskopane rupe odmah su se punile helijem II - pa nam je prvi posao bio da sagradimo izolirajuću platformu, sendvič-ploču od tri sloja permaplasta s vakuumom između.

Imao sam privremeni čin vodnika, s ekipom od deset ljudi. Nosili smo ploče od permaplasta na mjesto gradnje - dvoje ljudi lako mogu nositi jednu ploču - kad se jedan od "mojih" ljudi okliznuo i pao na leđa.

"K vragu, Singer, gledaj kamo staješ." Već smo dvojicu mrtvih imali zbog ovakvih stvari.

"Žao mi je, vodniče; umoran sam pa su mi se noge saplele."

"Dobro, ali pazi što radiš." Odmah je ustao, postavio sa svojim partnerom ploču na mjesto i vratio se po slijedeću.

Držao sam oko na njemu. Za par minuta praktički je teturao, što nije baš lako postići u kibernetskom oklopnom odijelu.

"Singer! Kad postaviš ovu ploču dođi ovamo."

"O. K." S naporom je dovršio zadatak i dovukao se do mene.

"Daj da vidim podatke na monitoru." Otvorio sam vratašca na njegovim prsima da pogledam dijagnostički monitor. Temperatura dva stupnja iznad normalne, povišen tlak i puls, no, još uvijek ispod alarmnog nivoa.

"Jesi li bolestan?"

"K vragu, Mandella, nije mi ništa, samo sam umoran. Malo mi je mutno u glavi otkad sam pao."

Bradom sam pritisnuo kombinaciju koja je dozvala sanitetliju. "Doc, ovdje

Mandella. Hoćeš li doći ovamo na trenutak?"

"Aha, evo me. Gdje si?" Mahnuo sam mu rukom i on došeće od ruba helijeve bare.

"U čemu je problem?" Pokazao sam mu Singerove podatke.

On je znao što predstavljaju i oni ostali instrumenti i sprave na odijelu, pa mu je trebalo malo dulje da sve pregleda. "Po svemu što ja vidim, Mandella... on samo ima temperaturu."

"Joj, pa to sam vam i ja mogao reći," izjavi Singer.

"Možda bi najbolje bilo da mu oružar pogleda odijelo." Imali smo dvojicu koji su prošli ubrzani kurs održavanja odijela i oni su sad bili naši

"oružari".

Nazvao sam bradom Sancheza i zamolio ga da dođe sa svojim alatom.

"Evo, dolazim za dvije minute. Baš nosim ploču."

"Onda je spusti i dođi ovamo." Počeo sam se nelagodno osjećati. Dok smo čekali da Sanchez dođe, sanitetlija i ja smo pregledali Singerovo odijelo.

"Oho-ho," reče 'doktor' Jones. "Pogledaj ovo." obišao sam Singera i pogledao mu na leđa, kamo je Jones pokazivao. Dva rebra na izmjenjivaču topline bila su savinuta.

"Što je?" upita Singer.

"Pao si ravno na izmjenjivač topline, je l' da?"

"Aha. Vodniče, pa to je sigurno to. Izmjenjivač ne radi kako treba."

"Ja mislim da on *uopće* ne radi," reče Jones.

Sanchez se pojavi sa svojim alatom. Odmah smo mu rekli što se desilo i on pregleda izmjenjivač topline, utakne u njega nekoliko utikača i očita podatke sa svog monitora u kompletu alata. Ne znam što je mjerio, ali je rezultat na monitoru bio nula, do osmog decimalnog mjesta.

Začuo sam tihi škljocaj; Sanchez je uključio moju privatnu frekvenciju. "Vodniče, ovaj momak je mrtav."

"Što? Ne možeš popraviti tu prokletu spravu?"

"Možda... možda bih mogao, kad bih je mogao rastaviti. Ali nema načina..."

"Hej, Sanchez!" Singer je govorio na općoj frekvenciji. "Daj pronađi što nije u redu." Već je teško disao.

Klik. "Smiri se, čovječe, vidiš da radimo na tome." Klik. "Čuj, Mandella, on neće izdržati do kad bunker bude pod pritiskom, a ja na izmjenjivaču topline mogu raditi samo s unutrašnje strane odijela."

"Nemaš li ti rezervno odijelo?"

"Imam dva i to univerzalna. Pristaju svakom. Ali gdje da... čekaj,

pa..."

"Upravo tako! Idi i odmah zagrij jedno odijelo." Bradom sam otkucao opću frekvenciju. "Čuj, Singer, moramo te izvući iz te sprave. Sanchez ima rezervno odijelo, ali da te možemo prebaciti, moramo oko tebe sagraditi kuću. Razumiješ?"

"Ne."

Vidi, napravit ćemo kutiju oko tebe i priključiti je na grijač i prečistač zraka, tako da možeš disati dok se ne prebaciš u drugo odijelo."

"To mi zgl.. izge... izgleda mi kompil... cirano."

"Čuj, hajde ti samo sa mnom..."

"Ma nije mi niš... pusti samo da se odmo..."

Zgrabio sam ga za ruku i odveo do mjesta gradnje, a on je jedva teturao. Doc Jones ga uhvati za drugu ruku i zajedno smo ga uspjeli održati na nogama.

"Vodniče Ho, ovdje vodnik Mandella." Ho je imala nadzor nad aparaturom za održavanje životnih uvjeta.

"Mandella, ne gnjavi, imam posla."

"Sad ćeš ga imati još više." Opisao sam joj problem. Dok se njezina grupa bacila na posao da adaptira opremu za ovu svrhu - za naše potrebe nije bilo potrebno više od grijača i pumpe za zrak sa cijevima - ja sam svoje ljude angažirao da donesu šest ploča permaplasta od kojih bismo mogli sastaviti veliku kutiju oko Singera i rezervnog odijela. Bit će nalik na golemi mrtvački sanduk, metar kvadratni u presjeku i šest metara dug.

Odijelo smo položili na ploču koja će služiti kao pod. "Hajde, Singer, idemo." Nije bilo odgovora.

"Singer!" On je samo stajao na mjestu. Doc pogleda na monitor. "Hej, pa on je u nesvijesti."

Mozak mi je bjesomučno radio. Možda bi u kutiji bilo mjesta za još jednu osobu. "Pomognite mi malo."Zgrabio sam Singera za ramena, a Doc mu preuzme noge i pažljivo ga polegosmo do nogu praznog odijela.

Onda sam ja legao na ploču, s gornje strane rezervnog odijela. "O.K. Zatvarajte kutiju."

"Čuj, Mandella, ako itko ide u tu kutiju, to moram biti ja."

"Jebi se, Doc. Moj čovjek, moj posao." Ovo je meni samome zvučalo

pogrešno; William Mandella, heroj; koješta.

Jednu su ploču osovili na rub - imala je dva otvora, jedan za ulaz grijača i cjevovoda za zrak i drugi za izlaz - i počeli je zavarivati laserom uz rub podne ploče. Na Zemlji bismo upotrijebili ljepilo, no jedina tekućina koja postoji u uvjetima koji vladaju na Charonu jest helij. On ima mnoge zanimljive osobine, ali ljepljivost definitivno nije među njima.

Za nekih deset minuta bili smo potpuno zatvoreni. Osjećao sam vibracije pumpe za zrak. Upalio sam svjetlo na odijelu, po prvi put otkad smo se našli na tamnoj strani Charona, a od njegovog su mi blještavila purpurno-crvene mrlje stale plesati pred očima.

"Mandella, ovdje Ho. Ostani u odijelu još bar dvije do tri minute. Pumpamo vam vrući zrak, ali van izlazi još uvijek skoro tekuć." Neko vrijeme sam još gledao kako mi purpurne mrlje polako blijede pred očima.

"O.K. Još je uvijek hladno, ali sad već možeš izdržati."

Rastvorio sam odijelo; nije se moglo otvoriti do kraja, ali ću se izvući bez većih problema. Izvana je odijelo još uvijek bilo dovoljno hladno da mi skine malo kože s prstiju i stražnjice dok sam se izvlačio.

Morao sam otpuzati tri metra niz sanduk, nogama naprijed, da dođem do Singera. Bivalo je sve mračnije kako sam se udaljavao od svjetla svog odijela. Kad sam rastvorio Singerovo odijelo, udari me u lice vreli smrad. U polumraku mu je lice bilo tamno crvene boje, osuto mrljama. Disao je vrlo kratkim udisajima i vidjelo se kako mu srce nepravilno udara.

Najprije sam otkvačio cijevi za nuždu - gadan posao - zatim biosenzore, a onda sam imao problem s izvlačenjem ruku iz rukava.

Čovjeku samome to nije osobito teško; izvineš se na jednu stranu, pa okreneš na drugu i ruka je vani. No kad to pokušat učiniti nekom drugome, izvana, to je sasvim druga stvar. Morao sam mu najprije saviti ruku unutar odijela, a zatim posegnuti iza njega i pomaknuti ruku odijela u istome smjeru, što je zahtijevalo snažne mišiće.

Kad sam jednu ruku uspio izvući, dalje je bilo lako, jer sam jednostavno puzao naprijed, odupirući se nogama o ramena njegovog odijela, vukući Singera za slobodnu ruku. Kliznuo je iz odijela kao ostriga iz svoje školjke.

Otvorio sam rezervno odijelo i nakon mnogo guranja i navlačenja uspio mu ugurati noge. Zatim sam prikvačio biosenzore i prednju cijev za nuždu - stražnju sam prepustio njemu jer je suviše komplicirana. Po ne znam koji put zahvalio sam bogu što sam muško; ženama su potrebne dvije takve vodoinstalaterske mudrolije, a nama je dovoljna jedna, plus obična cijev sprijeda. Ruke sam mu ostavio izvan rukava jer mu bez servo-uređaja ionako

neće služiti ničemu, a servo-uređaji se svakome moraju individualno prilagođavati.

Singer zatrepće očnim kapcima. "Man... della. Jebote... gdje."

Polako sam mu objasnio i izgledalo je kao da je većinu shvatio. "Sada ću te zatvoriti i vratit ću se u svoje odijelo. Onda ću reći ekipi da odreže jedan kraj ove kutije da te mogu izvući. Shvaćaš?"

Klimnuo je glavom. Neobično; kad u odijelu klimneš glavom ili slegneš ramenima, nitko to ne može primjetiti.

Otpuzao sam do svojeg odijela, prikvačio sve priključke i otkucao bradom opću frekvenciju. "Doc, izgleda da će s njime biti u redu. Hajde, izvucite nas odavde."

"O.K." Bila je to Ho. Zujanje pumpe za zrak pretvorilo se u brujanje, a zatim u štropot dok se ispumpavao zrak da pri otvaranju ne dođe do eksplozije.

Jedan ugao, na mjestu gdje je bio zavaren, zasjao je najprije crveno, zatim bijelo, a onda je grimizno crvena zrak probila zid, na manje od trideset centimetara od moje glave. Povukao sam se unazad što sam više mogao. Zraka je slijedila vareni spoj oko tri ugla sanduka i vratila se na početak; poklopac na kraju sanduka polako otpadne, vukući za sobom konce rastaljene plastike.

"Čekaj da se stvrdne, Mandella."

"Sanchez, nisam tako glup da to zaboravim"

"Evo ga!" Neko mi dobaci uže. Da, to je pametnije nego da sam vučem Singera iz kutije. Provukao sam jedan dulji dio užeta ispod njegovih ruku i svezao ga iza potiljka. Zatim sam se izvukao van i pritrčao da im pomognem vući, što je bilo smiješno - tamo je već bilo bar deset ljudi.

Singer se izvukao bez problema i već je sjedio dok mu je Doc Jones provjeravao podatke s monitora. Ljudi su se raspitivali kako sam to učinio i čestitali, kad li Ho iznenada vikne, "Gledajte!" i pokaže prema horizontu.

Crni brod je vrlo brzo letio prema nama. Imao sam još dovoljno vremena da pomislim kako to nije fer i da je trebalo da nas napadnu tek u posljednjih par dana, a brod je već bio točno iznad nas.

9

Svi smo se instiktivno bacili na tlo, no, nije nas napao. Zabljesnuli su mlazevi kočionih motora i brod se spustio na skije i doklizao u polukrugu do mjesta gradnje.

Do tada su svi već shvatili što se događa i stajali pomalo postiđeno, gledajući

kako dva lika u odijelima izlaze.

Poznati glas prolomio se na općoj frekvenciji. "*Svi* do jednoga vidjeli ste nas kako dolazimo, a *ni jedan* nije odgovorio laserskom paljbom. Ništa vam to ne bi pomoglo, ali bi bar pokazalo postojanje izvjesnog borbenog duha. Imate još tjedan dana ili čak manje do pravog napada, a budući da ćemo narednik i ja biti ovdje s vama, *ja* ću se pobrinuti da pokažete malo više volje za životom. Privremeni naredniče Potter!"

"Ovdje, gospodine."

"Dajte mi ekipu od dvanaest ljudi da istovare teret. Donijeli smo stotinu malih automatskih letećih meta za vježbu, tako da steknete bar neke šanse da preživite kad vam se prava meta stvori nad glavama."

"Odmah se pokrenite; imamo samo pola sata prije nego se brod vrati u Miami."

Provjerio sam - imali smo, zapravo, četrdeset minuta.

To što su kapetan i narednik sad bili s nama, nije mnogo mijenjalo na stvari, jer smo i dalje bili prepušteni sami sebi, a oni su bili samo promatrači.

Kad smo jednom postavili podnu plohu, trebao nam je samo jedan dan da završimo bunker, sivu, četvrtastu zgradu bez ikakvih vanjskih osobitosti osim ispupčenja zračne komore i četiri prozora. Na vrhu je stajao gigavatni laser, montiran na okretnom postolju, čiji je operater - nismo ga mogli zvati "topnik" - sjedio u stolici na mrtvoj straži, držeći sigurnosni prekidač u svakoj ruci. Dok je on držao bar jedan prekidač, laser nije mogao pucati, a čim bi ih oba ispustio uključilo bi se automatsko ciljanje na leteće objekte u laserskom dometu i otvarala paljba. Traženje ciljeva i nišanjenje omogućavala mu je kilometar visoka antena montirana do bunkera.

To je bio jedini sistem od kojeg se realno moglo očekivati da funkcionira u ovim uvjetima, s ovako bliskim horizontom i sporim ljudskim refleksima. Nismo mogli koristiti potpunu automatiku jer je u teoriji postojala mogućnost da se bunkeru približe i naši brodovi.

Kompjutor za nišanjenje mogao je birati do dvanaest ciljeva istovremeno, pucajući najprije u one najveće, a svih je dvanaest mogao pogoditi u pola sekunde.

Efikasan ablativni sloj štitio je čitavu zgradu od neprijateljske vatre; sve osim laserskog operatera. Napokon, to i jest bila *mrtva* straža - jedan čovjek na vrhu koji čuva osamdeset njih unutra; vojsci odlično ide od ruke ovakva aritmetika.

Kad je bunker jednom bio izgrađen, polovica nas je uvijek bila u njemu i izmjenjivala se na laserskom dežurstvu, osjećajući se poput meta na streljani, a druga je polovica bila na obuci.

Četiri kilometra od baze nalazilo se veliko "jezero" smrznuta vodika i jedna od najvažnijih vježbi bila je da naučimo kretanje po toj nesigurnoj podlozi. Nije bilo suviše teško jer se ionako na njoj nije moglo stajati uspravno, nego smo se spuštali na sve četiri ili na trbuh i klizali. Ako te imao tko gurnuti s ruba, kretanje nije bilo problem, no inače si morao grabiti i veslati rukama i nogama po glatkoj površini koliko si god mogao da dobiješ neku početnu brzinu. Kad bi jednom krenuo, klizao bi u tom smjeru sve do suprotnog kraja "leda". Moglo se nešto malo i upravljati upirući se rukom i nogom o led na onoj strani na koju si želio skrenuti, no tako se nisi mogao zaustaviti i bilo je vrlo pametno ne kretati se prebrzo i izbjegavati položaje u kojima je šljem morao apsorbirati zaustavni udarac na kraju puta.

Prošli smo kroz sve što smo već radili na strani Miami baze:vježbe gađanja, miniranje, varijante jurišnih rasporeda i drugo. U nepravilnim smo razmacima lansirali automatske letjelice u smjeru bunkera pa su tako petnaestak puta dnevno laserski operateri imali priliku pokazati svoju vještinu ispuštanja prekidača iz ruku čim se upali signalno svjetlo indikatora udaljenosti.

I ja sam prošao kroz takva četiri sata kao i svi ostali. Bio sam nervozan do prvog "napada", sve dok nisam vidio kako je stvar zaista jednostavna. Svjetlo se upalilo, ja sam ispustio prekidače, top je nanišanio i kad se letjelica pojavila nad horizontom, *zzzt!* Atraktivna slika jarkih boja; rastaljeni metal raspršen svemirom, no inače ne baš osobito uzbudljivo.

Nitko od nas nije stoga bio osobito zabrinut zbog predstojeće "diplomske" vježbe; svi smo mislili da će to biti još jedno ovakvo ponavljanje.

Baza Miami napala nas je trinaestoga dana s dvije istovremene raketne letjelice koj su dojurile sa suprotnih strana horizonta brzinom od nekih četrdeset kilometara u sekundi. Laser je ispario prvu bez osobita problema, no, druga je došla na osam kilometara od bunkera prije nego ju je uspio pogoditi.

Vraćali smo se s vježbe i bili smo na oko kilometar od bunkera; da nisam u tom trenutku gledao direktno u bunker ništa ne bih ni vidio.

Druga raketa se raspala u kišu rastaljenih otpadaka koji su nesmanjenom brzinom nastavili let u smjeru bunkera. Jedanaest komada je udarilo u bunker i - kako smo to kasnije rekonstruirali - dogodilo se slijedeće:

Prva žrtva bila je Meijima, naša voljena Meijima, pogođena u bunkeru u leđa i mrtva u istom trenutku. Unutar probijenog bunkera naglo je pao tlak i zračna pumpa je trenutno proradila punom brzinom da nadoknadi gubitak. Friedman je stajao pred ulaznim otvorom za zrak i udarac zraka bacio ga je u suprotni zid tako jako da ga je onesvijestio. Umro je od dekompresije prije nego su ga uspjeli ugurati u odijelo.

Svi su se ostali uspjeli othrvati vjetru i dovući do odijela, ali je Garcijino

odijelo bilo probušeno i slabo mu je pomoglo.

Kad smo stigli do bunkera, posada je već bila isključila pumpu za zrak i zavarivala je rupe u zidovima. Jedan čovjek je pokušavao sakupiti prepoznatljive ostatke Meijime; čuli smo ga kako jeca i povraća istovremeno. Garciju i Friedmana već su bili iznijeli van bunkera u svrhu pogreba. Kapetan je preuzeo rukovođenje popravcima od Potterove, a narednik Cortez odveo uplakanog vojnika u jedan ugao i vratio se da sam završi čišćenje za Meijimom. Nikome nije naredio da mu pomaže, a nitko se nije javio dobrovoljno.

10

Kao za završnu vježbu, strpali su nas bez ceremonije u brod, *Zemljinu nadu,* onaj isti kojim smo došli na Charon, te otpremili do Zvjezdane kapije ubrzanjem od nešto više od jedan G.

Putovanje se činilo beskonačnim, oko šest mjeseci subjektivna vremena, te beskonačno dosadnim, no, nije bilo niti blizu onako tjelesno pogubno kao put na Charon. Kapetan Stott nas je tjerao da usmeno obnavljamo što smo uvježbali, dan za danom, a fizičke vježbe smo radili svaki dan sve dok nismo dušu ispustili.

Na Kapiji 1 bilo je kao na tamnoj strani Charona, samo još gore. Tamošnja baza je bila manja od baze Miami, jedva nešto veća od onog bunkera što smo ga bili sagradili na tamnoj strani, a plan je bio da tu provedemo tjedan dana i bazu proširimo. Posadi je očito bilo vrlo drago da nas vidi, naročito dvojici ženskih članova; izgledale su već pomalo istrošeno.

Svi smo se nagurali u malu blagovaonicu, gdje nam je podmajor Williamson, čovjek koji je vodio Zvjezdanu kapiju 1, saopćio neke zbunjujuće novosti:

"Svi se raskomotite. Nemojte samo sjediti na stolovima jer ima dovoljno mjesta na podu."

"Otprilike mi je poznato kroz što ste upravo prošli u obuci na Charonu. Neću reći da je sve to bio gubitak vremena, no svakako će na mjestu kamo idete stvari biti prilično različite. Bit će, na primjer, mnogo toplije."

Zastao je da dozvoli da nam se slegne ova informacija.

"Aleph Aurigae, prvi kolapsar koji smo otkrili, kreće se u orbiti oko normalne zvijezde Epsilon Aurigae, s trajanjem jedne orbite od dvadeset i sedam godina. Neprijatelj nije smjestio svoju operativnu bazu na uobičajenu portalnu planetu oko Alepha, već na normalnu planetu u orbiti oko Epsilona. Ne znamo o njoj mnogo; samo toliko da se oko Epsilona vrti jednom u 745 dana, da je po veličini oko tri četvrtine Zemlje i da ima albedo od 0,8 što znači da je vjerojatno

prekrivena oblacima. Ne možemo točno reći kako će toplo biti na površini, no, sudeći po maloj udaljenosti od zvijezde, vjerojatno prilično toplije nego na Zemlji. Naravno, ne znamo hoćete li raditi... hoćete li se boriti na svijetloj ili na tamnoj strani, da li na ekvatoru ili na polovima. Vrlo je slabo vjerojatno da se zrak može disati, no, bez obzira na to, ostat ćete u odijelima."

"Eto, sada znate točno onoliko koliko znam i ja. Ima li kakvih pitanja?"

"Gospodine," otegne Stein, "sada kad znamo kamo idemo, je l' itko zna što ćemo raditi kada stignemo tamo?"

Williamson slegne ramenima. "To ovisi o vašem kapetanu. I o naredniku i o kapetanu *Zemljine nade* i o njezinom kompjutoru. Nemamo dovoljno podataka na osnovu kojih bismo predvidjeli nekakav plan akcije.Može se desiti da dođe do duge i krvave borbe, a možda ćete jednostavno ušetati i pokupiti ono što želite. Postoji mogućnost da Tauranci požele ponuditi mir," - Cortez zafrkće, čuvši ideju, "i u tom slučaju vi ćete jednostavno biti naš polog snage, tek argument u pregovorima." Blago je pogledao Corteza. "Nitko ne može ništa reći sa sigurnošću."

Orgija je te noći bila zabavna, no, bilo je to kao da pokušavaš zaspati usred bučne terevenke. Jedina prostorija dovoljno velika za sve bila je blagovaonica. Tu i tamo ljudi su objesili neke plahte u nastojanju da postignu koliku-toliku privaciju, a onda je osamnaest muškaraca iz posade Zvjezdane kapije, gladnih seksa, prepušteno našim ženama koje su vojni običaji (pa i zakon) privolili na promiskuitet i na popuštanje, no, koje su zapravo više od svega željele uhvatiti malo sna na čvrstome tlu.

Osamnaest muškaraca se ponašalo kao da su prisiljeni iskušati maksimalan mogući broj permutacija i morali smo priznati da im je učinak, bar u kvantitativnom smislu, bio impresivan. Neki od nas su pratili rezultat i čak vodili organizirano navijanje za najnadarenije učesnike.

Slijedećeg jutra - i svakog narednog jutra našeg boravka Kapiji - isteturali smo iz kreveta i utrpali se u odijela, da bismo izašli i radili na "novom krilu". Jednog dana će Kapija biti taktički i opskrbni centar čitave ratne mašinerije, s tisućama ljudi stalne posade i stalnom stražom od pet-šest teških krstarica klase *Zemljine nade,* ali kad smo mi počeli, radilo se o četiri kućice i dvadeset ljudi. Rad se jedva mogao nazvati radom u usporedbi s onim na tamnoj strani Charona - bar smo imali dovoljno svjetla i šesnaest sati boravka pod krovom za svakih osam sati rada.I nije bilo napada automatskim letjelicama za završni ispit.

Kad su nas prebacivali natrag na *Zemljinu nadu,* nikome baš nije bilo drago što odlazimo, iako su neke od popularnijih žena izjavile da će im dobro doći malo odmora. Kapija je bila posljednja laka i sigurna prekomanda pred hvatanje

oružja u ruke protiv Tauranaca, a kako je Williamson još prvoga dana rekao, nije bilo načina da se predvidi kako će *to* izgledati.

Većina nas nije imala nekog entuzijazma ni prema skoku kroz kolapsar, iako su nas uvjeravali da nećemo ni osjetiti što se dešava, već lebdjeti u slobodnom padu sve vrijeme.

Nisam baš bio uvjeren u to. Kao student fizike slušao sam uobičajena predavanja o generalnoj teoriji relativnosti i teorijama gravitacije. U to doba imali smo vrlo malo direktnih podataka (Zvjezdana kapija bila je otkrivena za vrijeme mog postdiplomskog studija), no, matematički model je izgledao prilično jasno.

Kolapsar Zvjezdana kapija bio je savršena kugla radijusa oko tri kilometra koja se nalazila u stanju permanentnog gravitacijskog kolapsa, što je značilo da njezina površina neprekidno pada prema centru i to gotovo svjetlosnom brzinom. Ono što ju je ipak držalo (ili bar davalo iluziju da je drži) bila je relativnost. Sve je to, naravno, izgledalo pomalo nerealno; realnost je postajala pomalo iluzornom i ovisnom o promatraču. Takvu realnost dobro poznaju studenti opće teorije relativnosti, ili budizma, ili regruti..

U svakom slučaju, postoji teoretska točka u vremenu (prostoru u kojoj bi jedan kraj našeg broda bio tik uz površinu kolapsara, a drugi kraj kilometar daleko, s naše točke gledišta. U svakom zdravo razumskom svemiru to bi rezultiralo naprezanjima koja bi rastrgla brod na komadiće i mi bismo postali tek još koji milijun kilograma degenerirane materije na teoretskoj površini, jureći naglavačke nikamo sve do kraja vječnosti, ili pak padajući u sam centar u roku od trilijuntine sekunde. Plati i biraj svoju točku gledišta.

Ipak, bili su u pravu. Jurnuli smo brodom sa Kapije 1, izvršili par korekcija putanje i zatim jednostavno padali prema kolapsaru kojih sat vremena.

Onda je zazvonilo zvono, a mi utonuli u obloge ležajeva pod teretom deceleracije od 2G. Bili smo u neprijateljskom teritoriju.

11

Usporavali smo gotovo devet dana sa 2G kad je bitka počela. Mi smo ležali u svojim ležajevima i jadno se osjećali,a jedini znak da se nešto dešava bila su dva meka udarca pri lansiranju projektila. Nekih osam sati kasnije zakrči razglas: "Pažnja čitavoj posadi, govori kapetan." Pilot Quinsana bio je samo poručnik, no, na brodu se smio zvati kapetanom i tada je rangom bio viši od svih nas, čak i kapetana Stotta. "Možete slušati i vi fazani u prostoru za teret."

"Upravo smo se sukobili s neprijateljem upotrijebivši dvije tahionske bombe od pedeset gigatona. Uništili smo neprijateljski brod i jedan drugi objekt koji je

neprijatelj lansirao otprilike tri mikrosekunde prije pogotka."

"Neprijatelj nas je pokušao prestići u toku proteklih 179 sati po našem vremenu i u trenutku sukoba kretao se brzinom nešto većom od polovice brzine svjetlosti, relativno prema Alephu, približivši nam se na svega trideset astronomskih jedinica. Relativno prema nama kretao se brzinom od 0.47 C, pa bismo za nešto više od devet sati postali koincidentni u vremenu i prostoru." Sudar! "Projektile smo lansirali u 07.19 po brodskom vremenu, a neprijatelja uništili u 15.40. Obje bombe su detonirale na manje od hiljadu kilometara od neprijateljskih objekata."

Naši projektili su imali pogon koji je i sam bio jedva kontrolirana tahionska bomba i ubrzavali su sa konstantnih 100G, pa su u trenutku kad bi ih detonirala blizina mase neprijateljskih brodova, letjeli već relativističkim brzinama.

"Ne očekujemo daljnje smetnje od strane neprijateljskih brodova. Naša brzina u odnosu na Aleph bit će nula za daljnjih pet sati, kada ćemo započeti s povratkom. Povratak će trajati dvadeset sedam dana."

Ovo je izazvalo opće uzdisanje i kletve neraspoloženja. Svi smo to znali unaprijed, no, nismo željeli da nas još jednom na to podsjećaju.

I tako smo nakon još mjesec dana trome gimnastike i drilovanja na dvostrukoj gravitaciji bacili prvi pogled na planetu koju smo namjeravali napasti. Osvajači iz svemira, moj gospodine!

U vidu zasljepljujuće bijelog polumjeseca čekala je na nas na udaljenosti od dvije astronomske jedinice. Kapetan je uspio odrediti položaj neprijateljske baze s udaljenosti od pedeset A.J. i usmjerio nas da dojašemo u širokom luku, držeći sve vrijeme masu planete između njih i nas. Ne da smo im se potajno prišuljavali - sasvim suprotno; neprijatelj je tri puta bezuspješno lansirao projektile protiv nas - no, tako smo bili u boljem položaju za obranu, sve dok se ne spustimo na površinu planete. Tada će samo brod i njegova posada biti koliko-toliko sigurni.

Planeta se vrtila prilično sporo, jednom u nešto više od deset dana, pa se stacionarna orbita nalazila na 150.000 kilometara udaljenosti i ljudima u brodu davala osjećaj sigurnosti jer je između njih i neprijatelja bilo 10.000 kilometara stijene i 140.000 kilometara svemira. No, to je istovremeno predstavljalo skoro sekundu vremenske razlike u komunikaciji između nas na površini i brodskog bojnog kompjutora, dovoljno da budeš već gadno mrtav dok taj impuls neutrina otpuže gore do broda i vrati se natrag.

Naša maglovita naređenja bila su da napadnemo bazu i uspostavimo svoju kontrolu nad njom, uz što je moguće manje oštećivanje neprijateljske opreme. Trebali smo zarobiti najmanje jednog živog neprijatelja, ali ni pod kojim uvjetima nismo, međutim, smjeli dozvoliti da nekoga od nas neprijatelj uhvati

živa. Odluka o tome nije bila naša; jedan poseban impuls od brodskog kompjutora i ona mrvica plutonija što je odijelu služila kao izvor energije fisionirala bi s 0,1 posto efikasnosti, pretvorivši čovjeka u rapidno šireću vrlo vrelu plazmu.

Uvezali su nas na naša mjesta u šest izviđačkih brodova, po jedan platon od dvanaest ljudi u svakom brodu, pa smo pojurili s osam G, svaki po svojoj pažljivo nepredvidivoj putanji, prema dogovorenoj točki sastanka na 108 kilometara od neprijateljske baze. Istovremeno je lansirano četrnaest automatskih letjelica da zavaraju neprijateljsku protusvemirsku obranu.

Spuštanje je prošlo skoro savršeno i samo je jedan brod pretrpio manje oštećenje, jer mu je vrlo bliski promašaj spalio dio ablativne oplate na jednoj strani. Moći će obaviti svoj zadatak i vratiti se, ali sa smanjenom brzinom u atmosferi.

Letjeli smo u cik i u cak i stigli prvi na točku sastanka. Pojavio se tek jedan problem: točka sastanka nalazila se ispod četiri kilometra vode.

Skoro da sam čuo kako se vrte mentalni kotačići u "glavi" kompjutora, 140.000 kilometara daleko, dok je razmišljao o ovom novom djeliću informacije. Nastavili smo kao da slijećemo na čvrsto tlo: rakete za kočenje, pad prema površini, spuštanje skija na stajnom trapu, udarac u vodu, odskok, udarac u vodu, odskok, udarac u vodu, ronjenje.

Načelno bi bilo pametno da se spustimo na dno - trup broda imao je povoljnu formu, a voda nije ništa drugo nego tek jedan fluid, kao i zrak, no teško da bi brod izdržao tlak od četiri kilometra vode. S nama je bio i narednik Cortez.

"Naredniče, recite kompjutoru da nešto poduzme, jer ćemo inače..."

"Ajde šuti, Mandella, vjeruj u boga." Kod narednika Corteza riječ "bog" definitivno se pisala malim slovima.

Glasan uzdah s mnogo mjehurića, zatim drugi, te lagan pritisak u leđa koji mi je govorio da se brod diže. "Zračni plovci?" upitao sam, no Cortez se nije udostojio da odgovori, ili možda nije znao odgovor.

Da, to je bilo to. Podigli smo se na oko deset ili petnaest metara ispod površine i onda stali. Kroz okno sam vidio površinu iznad nas, sjajnu poput ogledala od kovana srebra. Pitao sam se kako li to izgleda kad si riba i imaš definitivni krov iznad svog svijeta.

Gledao sam kako je još jedan brod pljusnuo u vodu nedaleko od nas. Stvorio se veliki oblak mjehurića i uskomešane vode kroz koji se brod probio repom nadolje u smjeru dna, sve dok ga nisu zaustavili veliki plovci što su se odjednom napuhnuli pod delta krilima. Tada se uspeo do otprilike naše dubine i tu ostao.

"Ovdje kapetan Stott. Slušajte me pažljivo. Na oko dvadeset osam kilometara od vašeg sadašnjeg položaja, u smjeru neprijatelja, nalazi se plaža prema kojoj ćete uputiti svoje brodove. S te plaže ćete izvršiti kopneni napad na tauranski položaj." No, barem nekakvo poboljšanje! Ovako ćemo morati hodati samo osamdeset kilometara.

Ispustili smo plovke, grunuli punom snagom prema površini i izletjeli u zrak, ispravivši se u horizontalni let da bismo u raširenoj formaciji malom brzinom nastavili prema obali. Za nekoliko minuta su zaškripale skije stajnog trapa na šljunku plaže, pumpe za zrak su zazujale da izjednače unutarnji pritisak s onim vanjskim i prije nego su se brodovi i zaustavili,već su se otvarali izlazni poklopci kraj ležajeva i mi smo se iskotrljali najprije na krila, a onda se krila na tlo i sprintom preko rastresita šljunka prema zaklonu. Za deset sekundi već sam bio u liniji "drveća", zapravo izvijena bodljikavog grmlja plavozelene boje. Bacio sam se u grm i osvrnuo da vidim odlazak brodova. Preostale su se automatske letjelice uzdigle na oko sto metara visine, a zatim razletjele u raznim pravcima uz grmljavinu koja je potresala kosti. Pravi izviđački brodovi su za to vrijeme kliznuli polako natrag u vodu. Možda to i nije bila loša ideja.

Planeta nije bila silno privlačna, no, svakako ćemo se na njoj lakše kretati nego po kriogeničnoj noćnoj mori za kakvu smo bili uvježbani. Nebo je bilo jednoličnog tupo srebrnastog sjaja koji se tako kompletno spajao s maglom iznad oceana da nije bilo moguće odrediti gdje je završavala voda, a nebo počinjalo. Valići su oplakivali crni šljunak na obali suviše polako i graciozno na svega tri četvrtine zemaljske gravitacije. Čak i na pedeset metara od ruba mora kotrljanje milijardi kamenčića pod valovima plime glasno je odjekivalo u mojim ušima.

Temperatura zraka: 79 stupnjeva Celzija, malo premalo, usprkos niskom tlaku, da voda zavrije. Magleni repovi brzo su se uspinjali s crte na kojoj je more doticalo kopno. Pitao sam se koliko bi dugo čovjek ovdje preživio bez odijela. Bi li ga najprije dokrajčila vrućina ili nedostatak kisika, kojeg je ovdje bila tek osmina normalne zemaljske količine? Ili bi kakav smrtonosni mikroorganizam prestigao oba ova razloga?

"Ovdje Cortez. Svi u mom smjeru i okupite se oko mene."

Stajao je na plaži malo na lijevo od mene i mahao rukom u krug iznad svoje glave. Prošao sam kroz grmlje prema njemu; krhko i slabo grmlje, činilo se nekako paradoksalno osušenim u ovako vlažnom zraku. Neće nam nuditi baš osobit zaklon.

"Napredovat ćemo u smjeru 0,05 radijana istočno od pravog sjevera. Platon jedan preuzet će čelo, dva i tri će slijediti, lijevo i desno, na oko dvadeset

metara zaostatka, a sedam, komandni platon, bit će u sredini, dvadeset metara iza drugog i trećeg. Pet i šest, vi ćete držati pozadinu u polukružnom zatvorenom redu. Jel' svima jasno?" Bilo je svima jasno; taj raspored, "strijelu", znali smo izvesti i spavajući. "O.K., pokret!"

Ja sam bio u sedmom, "komandnom". Kapetan Stott me nije tamo stavio da bih komandirao, već zbog znanja fizike.

Komandna grupa je teoretski bila najsigurnije mjesto, zaklonjena sa šest ostalih platona, a ljudi su u nju stavljani jer je postojao nekakav taktički razlog da prežive bar malo dulje od ostalih. Tu je bio Cortez da daje naređenja, Chavez da popravlja kvarove na odijelima, pa stariji sanitetlija Doc Wilson (jedini koji je stvarno bio liječnik) i Theodopolis, naš radio-inženjer i veza s kapetanom Stottom koji je odlučio ostati u orbiti.

Mi ostali bili smo u komandnoj grupi zbog nekog posebnog obrazovanja, ili sposobnosti koje se normalno ne bi svrstavale u "taktičke". U susretu s potpuno nepoznatim neprijateljem nije bilo načina da se predvidi što bi moglo biti važno. Ja sam bio tamo jer sam u čitavoj četi bio najbliži fizici, Rogersova zbog biologije, Tate kemije, a Ho zato što je uvijek, na svakom Rhine testu za ekstrasenzornu percepciju, uspijevala postići maksimalni mogući rezultat. Bohrs je bio poliglot s tečnim, idiomatskim znanjem dvadeset jednog jezika. Petrov je na psihološkim testovima pokazao da apsolutno nema niti jednog jedinog tračka ksenofobije u svojoj psihi, Keating je bio vješt akrobat, dok je Debbv "Srećka" Holister pokazivala začuđujuć talent za zarađivanje novca i također imala postojano visok Rhine potencijal.

12

Kad smo krenuli, odijela su nam bila namještena na kamuflažu za džunglu, no, ono što je u ovim anemičnim tropima glumilo džunglu bilo je prerijetko i izgledali smo kao zbor upadljivih harlekina koji prolazi kroz šumu. Cortez nam naredi da se prebacimo na crno, no, to je bilo jednako loše jer je Epsilonovo svjetlo sjalo ravnomjerno sa svih strana neba i nije bilo praktički nikakvih sjena. Na kraju smo odabrali sivo-smeđu boju pustinjske kamuflaže.

Priroda se polako mijenjala kako smo hodali prema sjeveru, u unutrašnjost. Trnovite stabljike - valjda bi se mogle zvati drvećem - bile su sad rjeđe, ali deblje i ne više onako krhke, a u podnožju svake rasla je zamršena mreža vriježa, jednake plavozelene boje, u obliku spljoštena stošca, promjera kojih deset metara. Na vrhu svakog drveta cvao je delikatan zeleni cvijet veličine ljudske glave.

Na pet kilometara od obale počela se javljati trava. Kao da je poštivala

"pravo" drveća na svoj teritorij, ostavljajući pojas golog tla oko svakog vriježastog stošca. Na rubu takve čistine rasla je u vidu bojažljivih plavozelenih travčica, da bi jačala i stasala s udaljenošću od drveta, sve do visine čovjekova ramena na mjestima gdje je udaljenost između drveća bila osobito velika. Trava je bila svjetlije i zelenije boje od drveća i vriježa. Promijenili smo boju kamuflaže u jarkozelenu, koju smo na Charonu koristili za maksimalnu vidljivost; dok smo se držali gušćih dijelova trave bili smo prilično neupadljivi.

Dnevno smo prelazili preko dvadeset kilometara, osjećajući se vrlo laganima nakon nekoliko mjeseci pod dva G. Sve do drugog dana jedina životinjska vrsta koju smo vidjeli bio je nekakav crni crv veličine prsta, prekriven stotinama dlačica ili nožica, poput četke. Rogers je tvrdila da je očigledno da moraju postojati i veće životinje, jer inače ne bi bilo razloga da drveće ima trnje. Za svaki slučaj dvostruko smo pazili, očekujući nevolje od Tauranaca i od neidentificiranih "većih životinja".

Drugi platon Potterove bio je na čelu naše strelaste formacije i opća frekvencija bila je rezervirana za nju, budući da je njezin platon bio taj koji će najvjerojatnije prvi uočiti bilo kakvu opasnost.

"Naredniče, ovdje Potter," začuli smo. "Nešto se miče pred nama."

"Na tlo!"

"Već ležimo. Ne vjerujem da nas vide."

"Prvi platon, na desno od čela. Držite se što niže. Četvrti, postavite se lijevo od čela. Javite mi kad zauzmete položaj. Šesti, ostanite otraga i čuvajte odstupnicu. Peti i treći, približite se komandnoj grupi."

Dva tuceta ljudi pojaviše se uz šuštanje trave i pridružiše nam se. Cortez mora da je čuo javljanje četvrtog platona.

"Dobro. Kako je s vama, prvi? O.K. Koliko ih je ?"

"Mi ih vidimo osam," čuli smo Potterovu.

"Dobro. Na moj znak otvorite vatru. Pucajte da ih ubijete."

"Naredniče... pa to su samo životinje."

"Potter, ako si sve ovo vrijeme znala kako Tauranci izgledaju, trebala si nam reći. Pucajte da ih ubijete."

"Ali nama treba..."

"Da, treba nam zarobljenik, ali to ne znači da ga trebamo vući četrdeset kilometara do njegove baze i onda paziti na njega dok se borimo. Je li jasno?"

"Da, naredniče."

"O.K. Sedmi, vi mozgovi i čudaci, idemo naprijed da to pogledamo. Peti i

treći, pratite nas i štitite."

Šuljali smo se kroz metar visoku travu do mjesta gdje je drugi platon ležao raširen u strijelce.

"Ništa ne vidim,"reče Cortez.

"Naprijed i malo lijevo. Tamnozeleno."

Bili su samo za nijansu tamniji od trave, no, kad si ugledao jednoga, odjednom si ih mogao vidjeti sve, kako se polako miču uokolo, nekih tridesetak metara ispred nas.

"Pali!" Cortez je opalio prvi; za njim dvanaest grimizno crvenih munja sjevnu i spale travu, a stvorovi se zgrče i izginu, pokušavajući se raspršiti.

"Prekini vatru! Prekini." Cortez ustane. "Pustite da nešto i ostane. Drugi platon, slijedite me." Krenuo je prema leševima iz kojih se dimilo, s laserskim prstom uperenim narijed, poput opscenih rašlji koje su ga vukle prema sceni pokolja... osjećao sam se kako mi se diže želudac i shvatio da me sve one živopisne scene snimljene na traku što smo ih vidjeli u toku obuke, sve one grozne pogibije u nesrećama na obuci, nisu pripremile za ovo, za iznenadnu stvarnost u kojoj sam imao magični štapić koji je samo trebalo uperiti u život, pa da ga pretvorim u zadimljen komad polusirova mesa; shvatio sam da nisam vojnik niti to ikada želim biti, niti bih ikada...

"O.K, sedmi, dođite naprijed." Dok smo hodali prema njima, jedan stvor se pomakne, tek malenim trzajem, a Cortez pređe preko njega laserskim zrakom, gotovo nemarnim pokretom. Usijek dubok kao ruka stvorio se preko tijela i stvorenje umre poput ostalih, bez da je glasa ispustilo.

Bili su nešto niži od ljudi, ali širi, prekriveni tamnozelenim, gotovo crnim krznom, stisnutim u izbijeljene kovrdže tamo gdje je opalio laser. Izgleda da su hodali na tri noge i imali jednu ruku. Jedina značajka dlakave glave bila su usta, vlažan crni otvor pun plosnatih crnih zubi. Bili su temeljito odbojni, no, najgora stvar u njih nije bila razlika od ljudi, već sličnost... gdje god je laser rasparao koju tjelesnu šupljinu, mliječno bijeli sjajni, žilama osuti obli i duguljasti organi prosuli su se napolje; krv im je bila tamno crvena i već se grušala.

"Rogers, baci pogled na ovo. Tauranci ili ne?"

Rogersova klekne kraj jednog od stvorova rasparane utrobe i izvadi plosnatu plastičnu kutiju prepunu sjajnih kirurških instrumenata. Odabrala je skalpel. "Ima nešto po čemu ćemo moći zaključiti." Doc Wilson je gledao preko ramena kako ona metodično siječe membranu koja je pokrivala nekoliko organa.

"Evo," digla je crnkastu vlaknastu masu između dva prsta u parodiji gadljivosti u svom tom oklopu.

"I?"

"Trava, naredniče. Ako Tauranci mogu jesti ovdašnju travu i disati ovaj zrak, onda su svakako pronašli planetu koja nevjerojatno liči na njihov dom." Odbacila je travu. "Naredniče, to su životinje, jebi ga; obične životinje."

"Ne znam," reče Doc Wilson. "Samo zato što hodaju na sve četiri, ili na tri, a hrane se travom..."

"Dobro, pogledajmo mozak." Pronašla je jednog pogođenog u glavu i sastrugala površinski pougljenjeni sloj. "Pogledajte ovo."

Lubanja je bila praktički sama kost. Na glavi drugoga, Rogersova je pretražila svu kosu, razmrsila je i razvukla na sve strane. "Što ta zvijer koristi kao osjetne organe? Nema očiju, ni ušiju, ni..." Ustala je.

"Ništa u čitavoj toj glavi, jebi ga, osim usta i deset centimetara debele lubanje. A što ta lubanja štiti? Ništa, niti jednu jedinu jebenu stvar."

"Da mogu slegnuti ramenima, slegnuo bih ramenima," izjavi doktor. "To ne znači ništa, jer mozak ne mora izgledati kao orahova jezgra i ne mora biti u glavi. A možda ta lubanja nije kost, možda je to mozak, nekakva kristalna rešetka..."

"Da, ali je želudac, jebi ga, bio na svom mjestu, a ako ovo tu nisu crijeva, ja ću ih pojesti."

"Čujte," reče Cortez, "sve je to jako zanimljivo, ali jedino što mi moramo znati jest da li je ta stvar opasna, a onda moramo dalje. Nemamo..."

"Ovi nisu opasni," počne Rogers. "Nemaju..."

"Bolničar! DOKTORE!" Neko iz strelječkog reda mahao je rukama. Doc odjuri prema njemu, a mi ostali krenemo za njim.

"Što je?" Još je u trku posegnuo rukom za leđa i otkvačio kutiju s medicinskim priborom.

"To je Ho. Nije pri svijesti."

Doktor otvori vratašca biomedicinskog monitora. Nije morao mnogo tražiti. "Mrtva je."

"Mrtva?" reče Cortez. "K vragu, od čega?"

"Pričekaj malo," Doc uključi utikač svog dijagnostičkog aparata u njezin monitor i stane prebirati po dugmetima. "Dijagnostički podaci se čuvaju snimljeni u toku dvanaest sati. Sad vrtim snimku unatrag da vidim... evo ga!"

"Što?"

"Prije četiri i pol minute. Izgleda, baš kad ste otvorili vatru... Isuse!"

"Što se desilo?"

"Strahovit izljev krvi u mozak." I dalje je pratio kazaljke na instrumentima." Bez ikakvog upozorenja; nema nikakvog znaka da nešto nije u redu. Povišen krvni pritisak, ali to je normalno u tim okolnostima. Ništa što bi..." Posegao je prema njezinom odijelu i otvorio ga. Fine crte njezina lica bila su iskrivljene u jezivu grimasu, iskeženih zuba, tako da su se vidjele čitave desni. Ljepljiva tekućina iscurila je ispod palih očnih kapaka, a krv je još uvijek kapala iza oba uha. Doc Wilson zatvori odijelo.

"Nikad nisam vidio ovako nešto. Kao da joj je u glavi eksplodirala bomba."

"O, sranje," reče Rogers. "Ona je bila osjetljiva na ESP, jel' da? Imala je visok Rhine potencijal."

"Aha," Cortez će zamišljeno. "O.K, slušajte me sad svi. Vođe platona, provjerite ljudstvo i vidite da li vam netko nedostaje ili je povrijeđen. Ima li još koga u sedmom?"

"Hm... ovaj, ja imam strahovitu glavobolju, naredniče," izjavi "Srećka" Hollister.

Još ih je četvoro patilo od glavobolje, a jedan je od njih potvrdio da ima Rhine potencijal. Ostali nisu znali.

"Cortez, čini mi se da je to očito," reče Doc Wilson.

"Ove zvijeri moramo zaobilaziti u širokom luku, a naročito moramo paziti da koju ne povrijedimo. Naročito kad je očito da imamo još pet ljudi osjetljivih na isto to što je ubilo Ho."

"Ma jasno, k vragu, nitko mi to ne mora objašnjavati. A mi bolje da se maknemo odavde. Upravo sam obavjestio kapetana o ovome što se desilo i on se slaže da moramo otići što dalje možemo, prije nego se ulogorimo."

"Hajdemo natrag u formaciju i krenite dalje u istom smjeru. Peti platon, preuzmi čelo; drugi, povuci se na začelje. Svi ostali kao i do sada."

"Što ćemo s Ho?" upita Srećka.

"Za nju će se pobrinuti s komandnog broda."

Kad smo prešli oko pola kilometra, iza nas je bljesnulo i zagrmilo i na mjestu gdje je bila Ho sada se dizao blijed svjetleći oblak u obliku gljive i nestajao u smjeru sivog nebeskog svoda.

13

Stali smo da "prenoćimo" - u stvarnosti, zvezda neće zaći još kojih sedamdeset sati - na vrhu blage uzvisine oko deset kilometara od mjesta gdje smo pobili one vanzemaljce. Jedino što oni nisu, zapravo, bili vanzemaljci,

podsjetio sam sam sebe; ovaj put smo to bili *mi.*

Dva platona su se rasporedila u prsten oko nas ostalih i svi smo se prostrli na tlo, iscrpljeni. Svatko je imao četiri sata za spavanje i dva sata straže.

Potter je prišla i sjela do mene. Otkucao sam bradom njezinu frekvenciju.

"Zdravo, Marygay."

"O, William," glas joj je bio promukao i kao napuknut. "Bože, kako je to grozno."

"Gotovo je, Marygay, prošlo je..."

"Ubila sam jednog od njih već u prvom trenutku. Pogodila sam ga ravno u, ravno u..."

Položio sam joj ruku na koljeno. Plastika je zveknula i trgoh ruku natrag, uz zamišljeni prizor zagrljenih mašina. "Nemoj se po tome izdvajati, Marygay; ono što ima krivice u svemu tome dijeli se jednako na sve nas, s trostrukom porcijom za Cor..."

"Vas dvoje vojnika, prestanite klepetati i spavajte. Oboje idete na stražu za dva sata."

"O.K, naredniče." Glas joj je bio tako tužan i umoran da to nisam mogao izdržati. Osjećao sam da bih, da sam je samo mogao dotaknuti, mogao izvući svu njezinu tugu i provesti je nekamo daleko od nje, kao što uzemljenje odvodi naboj, no, oboje smo bili uhvaćeni u svom vlastitom plastičnom svijetu.

"Laku noć, William."

"Noć." Praktički je nemoguće seksualno se uzbuditi u unutrašnjosti odijela, s tim odvodnim cijevima i svim srebrokloridnim senzorima zataknutim u tebe, no eto, to je bila reakcija mog tijela na emocionalnu impotenciju. Možda se tijelo sjećalo ugodnijih noći s Marygay, možda je sred sve te smrti osjetilo da i lična smrt može biti blizu, pa je podiglo taj kran za razmnožavanje za poslednji pokušaj... ovakve su me lijepe misli pratile. Zaspao sam i sanjao da sam mašina, da oponašam sve životne funkcije i uz škripu i klopot prolazim nespretno kroz život. Da su ljudi suviše uljudni da mi išta kažu, no, da mi se smiju iza leđa. A mali čovječuljak koji je sjedio u mojoj glavi i vukao poluge i spojke i pratio kazaljke na instrumentima, da je beznadno lud i da sakuplja sav bol i uvrede za dan...

"Mandella, k vragu, daj se probudi. Tvoja smjena!"

Dovukao sam se do svojeg mjesta na rubu logora da bih pazio tko zna na što... no, bio sam tako umoran da nisam mogao oči držati otvorene. Na kraju sam uzeo tabletu stimulanta, znajući da ću kasnije platiti za to.

Više od sat vremena sam sjedio tamo, prelazeći očima po svom sektoru,

lijevo, desno, daleko, blizu, bez ikakve promjene scene, čak ni daška vjetra da pomakne travu.

A onda se iznenada trava preda mnom razdvojila ijedan je od tronogih stvorova stajao točno ispred mene. Dignuo sam laserski prst, ali nisam okidao.

"Pokret neprijatelja!"

"Pokret neprijatelja!"

"Isuse Kri... jedan je toč..."

"NE PUCAJTE! Da niste slučajno zapucali!"

"Pokret neprijatelja."

"Pokret."

Pogledao sam lijevo i desno i koliko sam mogao vidjeti, svaki je stražar na rubu logora imao po jednog slijepog i nijemog stvora pred sobom.

Možda me stimulant koji me držao budnim činio ujedno i osjetljivijim, ne znam, ali mi se koža na glavi naježila i osjetio sam nekakvu bezličnu *stvar* u svojoj svijesti, osjećaj kao da je netko nešto rekao, a nisam ga dobro čuo; hoću mu odgovoriti, ali nemam više prilike da ga tražim da ponovi.

Stvorenje je sjedilo na svojoj pozadini i nagnulo se naprijed, podbočeno prednjom nogom, veliki zeleni medvjed s usahlom rukom. Njegova moć provlačila se mojom sviješću kao kroz paučinu, ostavljajući za sobom jeku nekih noćnih mora, da li pokušavajući da mi kaže nešto, ili da me uništi, nisam mogao razaznati što.

"O.K, svi stražari na rubu, polako se povucite unatrag. Ne činite nikakve brze pokrete... osjeća li tko glavobolju?"

"Naredniče, ovdje Hollister," javi se Srećka. "Kao da pokušavaju nešto reći... skoro da mogu... ne, samo... sve što zapravo mogu shvatiti je da smo im, hm... *smiješni.* Ne boje nas se."

"Misliš, taj stvor pred tobom se ne boji."

"Ne, ne, osjećaj mi dolazi od svih njih; oni svi misle jednu istu stvar. Nemoj me pitati kako to znam, ali znam."

"Možda oni misle da je smiješno i ono što su napravili s Ho."

"Možda, ali ne osjećam da su opasni, samo su znatiželjni."

"Naredniče, ovdje Bohrs."

"Da?"

"Tauranci su ovdje bar već godinu dana; možda su naučili komunicirati s ovim... zelenim medvjedićima, možda nas te zvijeri špijuniraju i javljaju..."

"Ne vjerujem da bi nam se u tom slučaju pokazali," primjeti Srećka. "Očito je da se mogu vrlo dobro sakriti, ako hoće."

"Osim toga," upadne Cortez, "ako su špijuni, onda je šteta već učinjena. Ne vjerujem da bi bilo pametno da sad išta poduzmemo protiv njih. Znam da biste ih svi željeli vidjeti mrtve nakon onoga što su učinili s Ho, a i ja bih to želio, ali je bolje da budemo oprezni."

Ja ih nisam želio vidjeti mrtve; nisam ih, zapravo, želio vidjeti uopšte. Polako sam hodao unatrag, prema sredini logora, a stvor preda mnom nije pokazivao nikakve želje da me slijedi. Možda je znao da smo opkoljeni; jednom je rukom čupao travu i žvakao.

"O.K, vođe platona, probudite ljude i prebrojte. Javite mi ako je netko povrijeđen. Recite ljudima da krećemo za jednu minutu."

Ne znam što je Cortez očekivao, no stvorovi su nas, naravno, slijedili. Nisu nas okruživali, već jednostavno slijedili sve vrijeme, u grupi od dvadeset ili trideset. I to ne uvijek isti; pojedinci bi se odvojili i odšetali, a nove bi se pridošlice pridružile paradi. Bilo je očito da se *oni* neće umoriti.

Svakome je dopušteno da uzme jednu tabletu stimulanta; ne bismo bez toga mogli marširati ni sat vremena. Kad je prva tableta prestajala djelovati, dobro bi bila došla i druga, no, matematika situacije nije to dozvoljavala. Još uvijek smo bili tridesetak kilometara daleko od neprijateljske baze, znači najmanje petnaest sati marša. Pod utjecajem stimulanta čovjek može ostati budan i energičan kojih sto sati, no, nakon druge tablete počinju poremećaji u rasuđivanju i percepciji i bivaju sve gori sa svakom slijedećom. U ekstremnim situacijama javljaju se najbizarnije halucinacije i čovjek ih prihvaća kao da su stvarnost, a satima se može odlučivati hoće li pojesti doručak ili ne.

Pod utjecajem umjetne stimulacije, četa je prvih šest sati putovala vrzo brzo i energično, sedmi sat je počela usporavati i nakon devet sati i devetnaest kilometara jednostavno stala, iscrpljena. "Medvjedići" nas ni trenutka nisu izgubili iz vida, niti su, kako je tvrdila Srećka, prestali "emitirati". Cortez je odlučio da ćemo stati na sedam sati, a da svaki platon preuzme sat vremena straže na rubu logora. Nikada mi nije bilo draže što sam u sedmom platonu, jer smo posljednji nastupali na stražu i mogli uživati u šest sati neprekinuta sna.

U onih par trenutaka u kojima sam ležao budan, došla mi je misao da bi mi slijedeće sklapanje očiju lako moglo biti posljednje. Djelomično zbog mamurluka izazvanog sredstvom za stimulaciju, a većim dijelom zbog grozota proteklog dana, došao sam do zaključka da mi se, zapravo, živo jebe za to.

14

Naš prvi kontakt s Taurancima zbio se za vrijeme moje smjene.

"Medvjedići" su još uvijek stajali uokolo kad sam se probudio i zamijenio Doca Jonesa na straži. Vratili su se svojoj prvobitnoj postavi, po jedan pred svakim stražarskim mjestom. Onaj koji je stajao preda mnom izgledao mi je malo veći od ostalih, no inače posve jednak kao i ostali. Oko mjesta na kojem je sjedio sva trava je bila popasena, pa je povremeno činio izlete lijevo ili desno da pribavi novu, no uvijek se vraćao da sjedne točno pred mene i *bulji* u mene, rekao bih, kad bi imao čime buljiti.

Gledali smo se tako oko petnaest minuta, kad Cortezov glas zagrmi: "Ajde, sad svi, probudite se i u zaklon!"

Slijedio sam instikt, bacio se na tlo i otkotrljao u visoku travu.

"Neprijateljska letjelica nad nama," rekao je gotovo lakonski.

Striktno govoreći, nije baš bila nad nama, letjela je nešto istočnije, vrlo polako, možda s kojih stotinu kilometara na sat i ličila na vještičju metlu okruženu mjehurom prljave sapunice. Stvor koji je jahao na toj spravi bio je sličniji čovjeku od "medvjedića", no, još uvijek daleko od ljepotana. Namjestio sam pojačalo video-konvertera na četrdeset, logaritam dva, da dobijem jasniju sliku.

Imao je dvije ruke i dvije noge, ali mu je struk bio tako uzak da ga se moglo obuhvatiti dvjema šakama, a pod tim tankim strukom bila je zdjelična struktura široka gotovo metar, s koje su visjele dvije duge tanke noge bez vidljiva koljenog zgloba. Iznad struka, tijelo se ponovo drastično širilo u prsni koš ništa manji od zdjelice. Ruke su mu izgledale začuđujuće ljudski, osim što su bile predugačke i gotovo bez mišića, a prstiju je na rukama bilo previše. Nikakvih ramena, nikakvog vrata, a glava poput noćne more, kao neka izraslina s prednje strane golemih prsa, nalik na gušu. Dva oka poput hrpe riblje ikre, stručak obješenih resa umjesto nosa i stalno otvorena rupa, možda usta, na mjestu gdje je trebalo da bude adamova jabučica. Očito je mjehur sapunice održavao u unutrašnjosti podnošljive uvjete, jer Tauranac nije na sebi imao ništa osim svoje naborane kože koja je izgledala kao da ju je vlasnik najprije predugo močio u vrućoj vodi, a zatim obojio blijedom narančastom bojom. Nije imao nikakvih vanjskih genitalija, no, isto tako ničeg što bi ličilo na mliječne žlijezde. Po inerciji smo ga smatrali muškim.

Očito nas nije vidio, ili je pak smatrao da smo dio stada "medvjedića". Nastavio je ne osvrćući se u istom smjeru u kojem smo se kretali i mi, 0,05 radijana istočno od pravog sjevera.

"Najbolje bi bilo da nastavite spavati, ako možete spavati nakon što ste vidjeli ono čudo. Krećemo u 04.35." To nam je davalo još četrdeset minuta.

Zbog neprozirnog omotača oblaka oko planete, nije bilo načina da se iz

svemira ustanovi kako izgleda neprijateljska baza, niti kako je velika. Znali smo samo njezin položaj, isto kako smo znali i točku na kojoj su izviđački brodovi trebali sletiti. I baza je tako mogla biti pod vodom, ili pak pod tlom.

Ipak, neke od automatskih letjelica ispaljenih po našem iskrcavanju nisu služile tek zavaravanju, već i izviđanju. U tobožnjem napadu na bazu jedna se uspjela dovoljno približiti da snimi fotografiju i kapetan Stott je iz orbite radio-vezom emitirao nacrt Cortezu, jedinom s prijemnim ekranom u odijelu, kad smo bili na pet kilometara od predviđenog položaja baze. Tu smo stali i Cortez je pozvao sve vođe platona i čitav sedmi platon radi dogovora. I dva su se "medvjedića" uključila u skup, a mi smo ih pokušavali ignorirati.

"O.K, kapetan nam je poslao neke slike našeg cilja. Nacrtat ću vam plan, a vođe platona neka ga kopiraju." Svi su uzeli notese i pisaljke iz nožnih džepova na odijelima, a Cortez je razmotao veliku plastičnu foliju, stresao je da razbije slučajno zaostale nakupine električnog naboja i uključio svoju pisaljku.

"Evo, mi dolazimo iz ovog smjera." Na dno plastične plohe ucrtao je strelicu. "Prva stvar na koju nalijećemo je ovaj red nekakvih koliba, najvjerojatnije spavaonica, ili možda bunkera, tko će znati... naš prvi zadatak jest uništenje tih zgrada. Čitava baza je na ravnom terenu i nema načina da im se zaista neprimjetno prišuljamo."

"Ovdje Potter. Zašto jednostavno ne skočimo na njih?"

"Zato što se onda možemo naći kompletno opkoljeni i zatim sasjeckani na rezance. Ne, napast ćemo zgrade."

"Nakon što to učinimo... ha, sve što vam mogu reći jest da ćemo razmišljati u hodu. Na temelju zračnog izviđanja možemo pretpostaviti funkciju samo dvije ili tri zgrade u čitavoj bazi, a to je veliko sranje. Može nam se desiti da potrošimo puno vremena da bismo uništili njihov ekvivalent regrutne kantine, a da zanemarimo nekakav golemi bojni kompjutor zato jer nam izgleda kao skladište otpada ili nešto slično."

"Mandella ovdje," javio sam se. "Zar nemaju tamo nekakvo pristanište za svemirske brodove? Meni se čini da..."

"Ma doći ću i do toga, k vragu. Ove kolibe okružuju čitavu bazu kao prsten, pa se negdje moramo probiti kroz njih. Ovo mjesto ovdje nam je najbliže, pa je tu najmanja šansa da ćemo im otkriti svoj položaj prije napada."

"Nigdje ni traga ničemu što bi ličilo na oružje. To, naravno, ništa ne znači, jer se u svakoj od ovih koliba može skrivati gigavantni laser."

"U sredini baze, na oko petsto metara od koliba, dolazimo do ove velike konstrukcije koja izgleda kao cvijet." Cortez nacrta veliki simetrični lik cvijeta sa sedam latica.

"Koji li je to vrag, to ja znam jednako kao i vi. Samo je jedan takav, pa ga ne oštećujte više nego što je potrebno... što znači, naravno, da ćemo ga rasturiti u komadiće ako mi se učini opasnim."

"A što se tiče tvog pristaništa za brodove, Mandella, jednostavno ga nema.Nema ničega takvog."

"Ona krstarica koju je *Zemljina nada* smoždila vjerojatno je inače boravila u orbiti, kao što rade i naši brodovi, a izviđačke i automatske letjelice, ako ih imaju, ili nisu ovdje, ili su odlično skrivene."

"Bohrs ovdje. A čime su nas onda napali, kad smo se spuštali iz orbite?"

"Vojniče, kad bih ja to bar znao!"

"Sve u svemu, nemamo načina da procijenimo njihov broj, bar ne direktno. Snimke ne pokazuju niti jednog jedinog Tauranca na području baze. To ne znači ništa; ovo je područje i njima strano i nepogodno za život kao i nama. Indirektno, međutim, možemo zaključivati prebrojavši ove njihove metle na kojima lete. Imaju pedeset jednu kolibu i pred svakom je najviše jedna leteća metla. Četiri nemaju niti jednu, ali smo zato pronašli tri na drugim dijelovima baze. Možda to znači da se u bazi nalazi pedeset i jedan Tauranac, a da je jedan od njih bio van baze u trenutku snimanja."

"Keating ovdje. Ili to znači da imaju pedeset i jednog oficira."

"To je točno. Možda imaju pedeset hiljada vojnika uredno poslaganih na hrpu u jednoj od ovih zgrada. Nemamo načina da to ustanovimo. Možda ih je deset, pa svaki ima po pet metli da se igra s njima kako mu drago."

"U naš prilog igraju komunikacije. Tauranci očito upotrebljavaju frekventnu modulaciju elektromagnetskog zračenja u megaherc području."

"To je radio."

"Točno, tko god se to javio. Predstavljajte se kad se javljate za riječ. Prema tome, lako je moguće da ne mogu detektirati naše komunikacije s faznim neutrinima. Osim toga, neposredno pred napad, *Nada* će im servirati jednu lijepu "prljavu" fisionu bombu i detonirati je u gornjim slojevima atmosfere direktno nad bazom. To će zbog ionizacije onemogućiti radio vezu, osim u ravnoj liniji u vidnom području, a i ta će biti puna smetnji."

"A zašto ne... Tate ovdje... Zašto jednostavno ne bace bombu na njih? Uštedili bi nam..."

"Vojniče, ovo niti ne zaslužuje odgovor. Ipak, odgovor je da bi to oni mogli napraviti, ali ti je bolje da se nadaš da neće. Jer, ako to učine, to će biti zato da bi osigurali sigurnost *Nade* i to *nakon* što mi napadnemo bazu i vjerojatno prije nego se mi udaljimo dovoljno daleko da nam to išta bude značilo."

"To ćemo spriječiti tako da dobro obavimo posao. Bazu moramo onesposobiti u dovoljnoj mjeri da ne može funkcionirati, a da pri tom sačuvamo što je moguće više toga netaknuto. I da uzmemo jednog zarobljenika."

"Potter ovdje. Mislite, najmanje jednog zarobljenika?"

"Mislim ono što govorim. Samo jednoga. Potter... oslobođena si vođenja platona. Pošalji mi Chaveza."

"Razumijem, naredniče." Olakšanje u njezinom glasu nije se moglo sakriti.

Cortez je nastavio s uputama i crtanjem plana. Postojala je još jedna zgrada čija je funkcija bila jasna, jer je na krovu imala veliku upravljivu konkavnu antenu. Nju je trebalo uništiti čim nam bacači budu na dometu.

Plan napada bio je vrlo labav. Naš signal za napad biti će bljesak fisione bombe. U isto će se vrijeme nekoliko automatskih letjelica obrušiti na bazu da bismo vidjeli kakva im je protusvemirska obrana. Trebalo je onesposobiti tu obranu, a da je ne uništimo u potpunosti.

Odmah nakon bombe i letjelica, bacači će ispariti red od sedam koliba, mi ćemo svi prodrijeti u bazu kroz taj otvor... a što će se desiti dalje mogli smo samo pretpostavljati.

U idealnom slučaju, trebalo bi da pregazimo bazu s jednog kraja na drugi, uništivši određene ciljeve i pobivši sve Taurance osim jednoga, no, bilo je slabo vjerojatno da će se to desiti, jer bi to bilo moguće samo kad Tauranci ne bi pružali osobit otpor.

S druge strane, ako bi Tauranci od samog početka pokazali očitu nadmoć, Cortez bi dao nalog da se raspršimo. Svaki od nas imao je drugi smjer odstupa i razišli bismo se u svim smjerovima kompasa, a preživjeli bi se opet sastali u jednoj dolini na oko četrdeset kilometara od baze. Tu bismo planirali eventualni novi napad, nakon što najprije *Nada* bazu malo smekša.

"Još jedna stvar," grebao je Cortez glasom po ušima, "Možda neki od vas misle kao i Potterova. Možda neki od vaših ljudi misle tako... misle da bismo ovo trebali raditi blažom rukom, izbjeći da ovo bude klaonica. Slušajte, samilost je luksuz, slabost koju ne možemo sebi priuštiti u ovom stadiju rata. *Sve* što mi znamo o neprijatelju jest da su oni do sada pobili sedamsto devedeset i osam ljudi. Nisu do sada pokazali nikakvog suzdržavanja u napadima na naše krstarice i bilo bi blesavo očekivati da će ga pokazati sada, u ovom prvom sukobu na tlu."

"*Oni* su odgovorni za živote vaših drugova koji su poginuli u toku obuke, za život Ho i za sve one koji će zasigurno poginuti danas. Nisam u stanju *shvatiti* nekoga tko ih želi poštediti. No, sve to nije važno; vi imate svoja naređenja, a

mogu vam, k vragu, reći i nešto drugo što sad slobodno možete znati. Svi vi imate usađenu posthipnotsku sugestiju koje niste svjesni, a koju ću ja u vama pokrenuti neposredno pred napad. To će vam olakšati posao."

"Naredniče..."

"Zaveži. Nemamo više vremena. Vratite se vašim platonima i uputite svoje ljude. Krećemo za pet minuta."

Vođe platona vratile su se svojem ljudstvu, ostavivši nas deset i Corteza, plus tri "medvjedića" koji su se muvali uokolo i smetali.

15

Posljednjih pet kilometara prešli smo vrlo pažljivo, držeći se najviše trave, trčeći preko povremenih čistina. Kad smo došli na petsto metara od mjesta gdje je trebalo da bude baza, Cortez je poveo treći platon naprijed u izviđanje, a mi smo se ostali sklonili.

Cortezov glas javio je na općoj frekvenciji: "Izgleda uglavnom kako smo i očekivali. Krenite naprijed puzeći, u redu. Kad dođete do trećeg platona, slijedite vođu svog platona u lijevo ili desno."

Učinili smo kako nam je naredio i postavili se u niz od osamdeset tri čovjeka, u liniji okomitoj na smjer napada. Bili smo prilično dobro skriveni, osim desetak "medvjedića" što su se motali uokolo pasući travu.

Unutar baze nije bilo ni traga kakvom životu. Sve zgrade su bile bez prozora i jednolično sjajno bijele. Kolibe koje su nam bile prvi cilj izgledale su kao bijela jaja djelomično zakopana u zemlju u razmacima od oko šezdeset metara. Cortez je dodijelio po jednu svakom bacaču.

Podijelili smo se u tri streljačka voda; vod A tvorili su platoni dva, četiri i šest, vod B bili su platoni jedan, tri i pet, a vod C bio je komandni platon.

"Imamo manje od minute. Spustite filtere! Kad kažem "pali", bacači neka pucaju na svoje ciljeve. Nek' vas dragi bog čuva ako promašite."

Začuo se zvuk poput podrigivanja kakvog giganta i niz sjajnih mjehura koji su se prelijevali u duginim bojama izleti iz zgrade koja je ličila na cvijet. Dizali su se sve većom brzinom, sve dok nam se gotovo nisu izgubili iz vida, a zatim naglo odjurili prema jugu iznad naših glava. Tlo se najednom rasvijetlilo i nakon dugog vremena ponovo sam ugledao svoju sjenu, vrlo dugačku, uperenu prema sjeveru. Bomba je prerano eksplodirala. Imao sam upravo dovoljno vremena da pomislim kako to nije važno, jer će im i ovako spetljati komunikacije...

Raketni brod, jedna od naših automatskih letjelica, dojurio je uz urlik motora

tik nad vrhovima drveća, a u zraku je bio jedan od sjajnih mjehura da ga dočeka. Sudarili su se, mjehur je puknuo, a letjelica se raspala u milijun sitnih komadića. Druga je dojurila s druge strane i susrela se s jednakom sudbinom.

"PALI!" Sedam blještavih eksplozija petstomikrotonskih granata i udarni val od eksplozije koji bi svakako ubio nezaštićena čovjeka.

"Diži filtere!" Svuda siva magla dima i prašine, a s neba su padali mali grumenovi zemlje poput teških kišnih kapi.

"Slušajte me sad:

Škoti, što ste krvi dali,

S Wallaceom u borbi pali,

S Bruceom u boj jurišali,

Počinak vas krvav čeka,

Il' pak POBJEDA!"

Jedva da sam ga čuo, pokušavajući pratiti što mi se u glavi dešavalo. Znao sam da je to posthipnotička sugestija, čak sam se sjetio prilike, još u Missouriju, kad su je usadili, no, to je nije činilo ništa manje moćnom. Um mi se naprosto povijao pod navalom snažnih - lažnih - sjećanja. Dlakave grdosije od Tauranaca (nimalo nalik na njihov, sada nam poznat, stvarni lik) kako se ukrcavaju na osvojeni brod zemaljskih kolonista, kako proždiru malu djecu čije su majke urlale od užasa gledajući taj prizor (kolonisti nikad nisu vodili malu djecu jer ne bi izdržala jaku akceleraciju), a zatim siluju žene do smrti golemim nateklim crvenim penisima (iako bi idiotski bilo očekivati da će osjećati požudu za ljudskim tijelom), a muškarce grabe i trgaju im komade mesa sa živih tijela i gutaju ih (kao da bi mogli probaviti posve strane bjelančevine)... sve u stotinama krvavih jezivih detalja, zapamćenih kao da su se desili pred manje od minute, upravo glupo pretjeranih i logički apsurdnih. No, dok je moja svijest odbacivala gluposti, negdje mnogo dublje, dolje u onoj usnuloj zvijeri u kojoj se skrivaju naši stvarni motivi i pravi moral, dolje je nešto počelo žeđati za tauranskom krvlju, uvjereno da je najplemenitija stvar koju je moguće u životu učiniti upravo da pogine koljući koje od tih groznih čudovišta...

Znao sam da je sve to čisto sojino govno, mrzio sam ljude koji su uzeli tako opscenu slobodu miješanja u moj vlastiti um, ali sam mogao *čuti* sam sebe kako škripim zubima, osjećao sam kako mi se lice koči u spastičku grimasu mržnje, osjećao sam požudu za krvlju...

"Medvjedić" mi se našao na putu, zbunjen svom tom bukom. Počeo sam dizati laserski prst, ali me netko već bio pretekao i glava stvora eksplodirala je u oblaku krvi i sivih komadića kostiju.

Srećka Hollister je stenjala, zavijala: "Prljava... smrdljiva pojebana kopilad!"

Laserske zrake su blještale i ukrštale se i svi su medvjedići popadali mrtvi.

"PAZITE, majku vam..." zaurla Cortez. *"Nišanite* s tim jebenim spravama, nisu to igračke!"

"Vod A, kreni naprijed! Postavite se u kratere i štitite vod B."

Netko se smijao i jecao istovremeno. "Petrov, jebote, što je to s tobom?" Čudno je bilo čuti Corteza kako kune.

Okrenuo sam se i vidio Petrova, iza mene i malo lijevo, kako leži u plitkoj jami i panično kopa rukama i nogama, plačući i grcajući.

"Jebiga," reče Cortez. "Vod B, na deset metara od kratera, lezi. Vod C, u kratere s timom A!"

Skočio sam na noge i prešao stotinu metara u deset odijelom pojačanih skokova. Krateri su bili skoro dovoljno veliki da sakriju izviđački brod, kojih deset metara u promjeru. Skočio sam na suprotnu stranu jame i sletio do momka koji se zvao Chin. Nije se ni osvrnuo kad sam doskočio, već je nastavio prelaziti pogledom po bazi, tražeći znakove života.

"Vod A, deset metara naprijed, ispred voda B."

Kako je izgovorio zapovjed, "cvijet" je pred nama glasno podrignuo i izbacio salvu sjajnih mjehura koji su u širokom snopu pojurili prema našim linijama. Većina nas ih je vidjela i bacili smo se na tlo, no, Chin je baš ustajao da potrči i uletio ravno u jednog od njih.

Okrznuo mu je vrh šljema i nestao uz jedva čujni pucanj, a Chin učinio korak na natrag i srušio se preko ruba u jamu kratera, napravivši luk krvi i prosuta mozga kroz zrak. Beživotno, raširenih ruku i nogu kliznuo je na dno, kao lopatom zagrabivši rastresitu zemlju savršeno simetričnom rupom u svom šljemu, na mjestu gdje je mjehur bez diskriminacije progrizao plastiku, kosu, kožu, kost i mozak.

"Svi sad stanite. Vođe platona, javite gubitke... dobro... dobro... dobro... dobro, dobro... dobro... dobro. Imamo tri mrtva. Da ste se držali uz tlo, ne bi bilo niti jednoga. Kad čujete da ova stvar bljuje, bacajte se na tlo. Vod A, dovršite svoj pokret."

Dovršili su ga bez incidenta. "O.K, vod C, trkom do voda B...stani! Lezi na tlo!"

Svi su već prigrlili tlo i mjehuri su glatko kliznuli iznad nas u luku na oko dva metra iznad i nestali u daljini; svi osim jednoga koji je pogodio stablo i pretvorio ga u hrpu čačkalica.

"Vod B, trkom na deset metara od voda A. Vod C, zauzmi mjesto voda B. Bacači u vodu B, probajte doseći taj cvijet."

Dvije granate rasturiše zemlju kojih trideset ili četrdeset metara pred cvijetnom konstrukcijom. Kao uspaničen, cvijet stane bljuvati neprekidnu struju mjehura, no, još uvijek se niti jedan nije spuštao niže od dva metra nad tlom. Držali smo se pognuto i nastavili napredovati.

Na zidu zgrade iznenada se pojavi prorez, a zatim se proširi do veličine velikih vrata kroz koja nagrnuše Tauranci.

"Bacači, prekinite vatru. Vod B, laserskom vatrom lijevo i desno, da ih držite na okupu. A i C, trkom naprijed u sredini."

Jedan Tauranac je poginuo pokušavši proći kroz lasersku zraku, a drugi su ostali gdje su i bili.

Vrlo je nespretno trčati u odijelu u pognutom stavu. Moraš se bacati s jedne strane na drugu u cik-caku, poput brzog klizanja na ledu, jer inače skačeš u zrak. Najmanje je jedan naš, netko iz voda A, skočio previsoko i sreo istu sudbinu kao i Chin.

Osjećao sam se skučeno, kao u zamci, ograđen laserskom vatrom s lijeva i s desna i sa smrtonosno niskim stropom iznad glave, no, usprkos svemu tome bio sam sretan, euforičan; konačno u prilici da ubijem par prokletih djecoždera. Znajući čitavo vrijeme da je to sojino govno.

Nisu se branili, ako ne računam te prilično neefikasne mjehure koji očito nisu bili predvidjeni za borbu protiv žive sile, no nisu niti bježali natrag u zgradu. Muvali su se uokolo, stotinjak njih, gledajući kako im se približavamo. Sve ih se moglo srediti odjednom s par granata, no, valjda je Cortez razmišljao o hvatanju zarobljenika.

"O.K, kad kažem 'naprijed' zaokružit ćemo ih. Vod B će prekinuti vatru, drugi i četvrti platon lijevo, šesti i sedmi desno, a vod B će krenuti naprijed u ravnoj liniji da ih zatvori sprijeda."

"Naprijed!"

Krenuli smo u lijevo. Kako je laserska vatra prestala, Tauranci pojuriše, trčeći u grupi ravno na naše krilo.

"Vod A, lezi i pucaj. Pucaj samo kad si siguran u pogodak, da ne pogodiš koga od naših. I sačuvajte mi, zaboga, jednog živog."

Bio je to grozan prizor, stado čudovišta u trku prema nama, grabeći velikim skokovima, svi poput onoga koji je ranije jahao na svojoj metli, svi goli osim skoro prozirnih kugli koje su svakome obavijale čitavo tijelo i kretale se zajedno s njima. Leteći mjehuri su ih izbjegavali. Desno je krilo stalo pucati, gađajući pojedince na začelju tog krda.

Iznenada laserska zraka bljesne kroz gužvu Tauranaca prema nama. Netko je s druge strane promašio svoj cilj. Začuo se grozan krik i kad sam se osvrnuo

vidio sam nekoga, mislim da je to bio Perry, kako se grči na tlu, držeći desnom rukom zadimljeni batrljak lijeve, odrezane tik pod laktom. Krv mu je liptala između prstiju, a odijelo, poremećenog regulatora kamuflaže, počelo mijenjati boje u treptajima, crno-bijelo-džungla- -pustinja-zeleno-sivo. Ne znam kako sam dugo buljio u taj prizor - svakako dovoljno dugo da se pojavi sanitetlija i počne pružati prvu pomoć - no, kad sam podigao pogled, Tauranci su već bili skoro na meni.

Prvi hitac sam opalio potpuno nasumce, previsoko, no, okrznuo je vrh zaštitnog mjehura prvog Tauranca. Mjehur nestane, a čudovište se spotakne i padne na tlo, trzajući se. Pjena mu navre na usni otvor, najprije bijela, a zatim prošarana crvenim. Uz još jedan, posljednji trzaj posve se ukočio i savinuo unatrag, gotovo u oblik potkove, a dug visok zvižđukav krik prestao je tek kad su ga pregazili njegovi drugovi. Sam sam sebe mrzio što se zadovoljno osmjehujem.

Bio je to pokolj, iako je naše krilo bilo preplavljeno peterostrukim brojem neprijatelja. Tauranci su i dalje navirali, bez stanke, čak i kad su se morali verati preko hrpa mrtvih tijela i udova. Tlo je između nas bilo klizavo i crveno od tauranske krvi - sva božja djeca očito imaju hemoglobin - a za razliku od "medvjedića", njihova crijeva su i mom laičkom oku izgledala poput crijeva. Šljem mi je odjekivao histeričnim smjehom dok smo ih sasijecali u krvave komade, pa skoro nisam čuo Corteza kako viče.

"Zaustavi paljbu! Rekao sam, STANI! Boga vam vašega! *Uhvatite* jednoga ili dvojicu, neće vas ugristi."

Prestao sam pucati, a uskoro su prestali i svi ostali. Kad je slijedeći Tauranac skočio preko zadimljene hrpe mesa preda mnom, bacio sam se na njega da ga uhvatim oko tankih nogu. Kao da sam uhvatio velik klizavi balon; kad sam ga pokušao srušiti iskliznuo mi je iz ruku i nastavio trčati.

Jednog smo uspjeli zadržati jednostavno tako da smo navalili na njega šestoricu naših ljudi. Za to su vrijeme ostali potrčali kroz naše redove i krenuli prema nizu velikih valjkastih rezervoara, za koje je Cortez rekao da vjerojatno služe kao skladište. U podnožju svakog od njih otvorila su se jedna malena vrata.

"Već imamo zarobljenika," zaviče Cortez. "*Ubij!*"

Bili su pedeset metara daleko i trčali iz sve snage; vrlo teški ciljevi. Laser je samo šarao oko njih, previsoko ili prenisko. Jedan padne, presječen na pola, no desetak je ostalih nastavilo trčati i gotovo su stigli do vrata, kad naši bacači otvore paljbu.

Još uvek smo imali petstomikrotonske granate u šaržerima, no, bliski promašaj nije bio dovoljan, jer bi udarni val eksplozije samo razbacao Taurance

uokolo, neozlijeđene u svojim balonima.

"Zgrade, jebo vas bog! Gađajte zgrade!" Bacači promjene nišan i počnu iznova pucati, no granate su, izgleda, samo malo nagorijevale vanjsku oplatu bijelih cilindara, sve dok jedna nije slučajno upala kroz otvorena vrata. Ta se zgrada rastvorila kao po šavu, polovice oplate su se razletjele i oblak je rasturene mašinerije poletio u zrak, uz golem blijedi plamen koji je suknuo prema nebu i odmah nestao. Sad su se svi bacači koncentrirali na vrata, tek povremeno gađajući Taurance, ne toliko da ih pogode koliko da ih otpuhnu prije nego uspiju ući. Tauranci su se međutim i dalje silno trudili.

Čitavo to vrijeme mi ostali nastojali smo ih pogoditi laserima dok su oni trčali i letjeli uokolo, pokušavajući da uđu. Primakli smo se koliko smo mogli a da ne stradamo od eksplozija granata, što je još uvijek bilo predaleko za točnije gađanje.

Ipak, jedan po jedan su padali, a uspjelo nam je uništiti četiri od sedam valjkastih zgrada. Tada, kad su ih preostala još samo dvojica, jednoga je od njih eksplozija granate dobacila na par metara od jednih ulaznih vrata. Bacio se kroz ulaz i nekoliko je bacača uputilo granate prema njemu, no sve su pale ili predaleko, ili su pak beskorisne detonirale na oplati. Bombe su padale svuda uokolo i pravile strahovitu grmljavinu, no sve je to nadglasao zvuk poput teškog uzdaha, kao da je kakav div duboko uzdahnuo, a na mjestu gdje je stajala valjkasta zgrada sada se nalazio valjkast stup dima, ravan kao da je ravnalom povučen, od tla pa sve do stratosfere. Drugi je Tauranac stajao pri dnu cilindrične konstrukcije i sad je letio zrakom u sitnim komadićima. Sekundu kasnije tresnuo nas je udarni val i ja sam bespomoćno odletio unatrag i vrtio se po zraku sve dok nisam udario u hrpu tauranskih leševa.

Pridignuo sam se i uspaničio na sekundu kad sam vidio da mi je čitavo odijelo prekriveni krvlju, a onda shvatio da je to samo tauranska krv. Odahnuo sam, no, osjećaj nečistosti ostade.

"Zgrabite kopile, uhvatite ga!" U pometnji se Tauranac oteo i pobjegao, trčeći prema visokoj travi. Jedan platon ga je lovio no zaostajali su za njim, sve dok vod B nije pritrčao i presjekao mu odstupnicu. I ja sam dojurio da se pridružim zabavi.

Četvorica su ležali na njemu, a oko pedesetak ih je stajalo u krugu i promatralo gužvu.

"Raširite se, bogamu! Možda ih negdje vreba još hiljadu. Možda samo čekaju da se svi skupimo na jednom mjestu."

Razišli smo se mrmljajući. Nekako smo svi pretpostavili, kao po prećutnom dogovoru, da na čitavoj planeti više nema živih Tauranaca.

Cortez je prilazio zarobljeniku dok sam se ja udaljavao. Odjednom četvorica

koja su ga držala na mjestu padnu na njega. Čak sam na udaljenosti vidio kako mu kroz usni otvor kulja pjena. Balon mu se raspuknuo; očito samoubistvo.

"Prokletstvo!" Cortez se u trenu našao do njega. "Skidajte se s njega." Četvorica se ukloniše i Cortez ga laserom sasječe na desetak drhtavih komada. Da ti dođe toplo oko srca.

"Nema veze, pronaći ćemo negdje još jednog. Pažnja svima! Natrag u formaciju po platonima. Formirajte strijelu i krećemo na cvijet."

Hm, napali smo cvijet, kojem je očito nestalo municije (još uvijek je podrigivao, ali bez mjehura), no bio je prazan. Rastrčali smo se uz rampe i duž hodnika, laserski prsti na gotovs, poput dječaka koji se igraju rata, no, ne zatekosmo nikoga.

Jednako odsustvo reakcije dočekalo nas je u zgradi s antenskom instalacijom, u "salami" i dvadeset ostalih glavnih građevina, kao i u četrdeset četiri preostale rubne kolibe. Tako smo "zarobili" desetke zgrada, uglavnom neshvatljive funkcije, a nismo uspjeli u glavnom zadatku, hvatanju Tauranca na kojem bi ksenolozi mogli eksperimentirati. Zato su mogli imati dijelova i komada koliko im srce zaželi; valjda je i to bilo nešto.

Nakon što smo pretražili i posljednji kvadratni centimetar baze izviđački brod je dopremio pravu istraživačku ekipu, učenjake. Cortez nam je tada rekao, "O.K., sugestija prestaje!" i hipnotičke je prisile nestalo.

Na početku je bilo prilično gadno. Mnogo je ljudi, poput Srećke i Marygay, skoro poludjelo od sjećanja na krvavi pokolj umnožen stotinama puta. Cortez je naredio da svatko uzme po tabletu za umirenje, a oni najuzbuđeniji po dvije. Ja sam popio dvije i bez izričitog naređenja.

Jer to *jeste* bio pokolj, ubistvo, klanje bez ikakvog ukrasa. Kad smo im jednom uništili protusvemirsko oružje, nije nam od njih prijetila nikakva opasnost. Tauranci, izgleda, nisu imali nikakve koncepcije borbe prsa u prsa. Mi smo ih jednostavno stjerali na hrpu i poklali, za prvi susret čovječanstva i jedne druge inteligentne vrste. Možda drugi susret, ako računamo "medvjediće". Što bi se bilo dogodilo da smo sjeli i pokušali komunicirati s njima? No eto, doživjeli su jednaki tretman.

Dugo vrijeme nakon toga proveo sam uvjeravajući se da to nisam bio ja, taj stvor što je s radošću sijekao uplašene bježeće stvorove. Još u dvadesetom stoljeću definitivno je utvrđeno da "ja sam samo slijedio zapovjedi" nije dovoljno opravdanje za neljudsko ponašanje... no, što da radiš kad zapovjed dolazi od duboko skrivenog naredbodavca u podsvijesti?

Najgore od svega bio je osjećaj da moje ponašanje možda i nije bilo tako neljudsko. Moji preci od prije samo nekoliko generacija učinili bi isto to, čak i svojoj ljudskoj subraći, bez ikakve hipnotičke prisile.

Gadio mi se ljudski rod, gadila mi se vojska, a užasavao sam se pred perspektivom života sa samim sobom još čitavo jedno stoljeće... Hm, uvijek je postojalo pranje mozga kao izlaz.

Brod s jedinim Taurancem koji je preživio uspio je pobjeći, sakriven čitavom planetom od *Zemljine nade* dok je padao prema Alephovom kolapsarskom polju. Pobjegao kući, pretpostavljao sam, gdje god to bilo, da izvjesti o tome što dvadeset ljudi s ručnim oružjem može učiniti stotini nenaoružanih koji pokušavaju pobjeći.

Imao sam dojam da kad se čovječanstvo slijedeći put suoči s Taurancima u borbi na tlu neće biti toliko nadmoćno.

I imao sam pravo.

II deo
NAREDNIK MANDELLA
2007-2024

16

Uplašen? Da, naravno da sam bio uplašen; tko ne bi bio? Jedino kakva budala, ili samoubica, ili robot. Ili oficir.

Podmajor Stott šetao je naprijed i natrag iza malenog podijuma u zbornoj dvorani (gimnastičkoj dvorani) blagavaonici *Godišnjice.* Bili smo napravili posljednji kolapsarski skok, od Teta 38 do Yoda 4, kočili smo s 1,2 G i relativna brzina prema kolapsaru bila je poštovanja vrijedna: 0,9 C. Za nama je jurila potjera.

"Ja bih stvarno želio da se svi vi malo opustite i da vjerujete brodskom kompjutoru. Tauranski brod nam se ionako neće približiti na vatreni domet prije isteka još dva tjedna i ako ćete i dalje biti ovako potišteni, ni vi niti vaši ljudi nećete biti u borbenom stanju kad za to dođe vrijeme. Strah je zarazan. Mandella!"

Inače je uvijek pazio na to da me zove "narednik" Mandella pred četom, no, ovim uputstvima prisustvovali su samo vođe jedinica, pa je ispuštao titule. "Da, gospodine."

"Mandella, ti si odgovoran za psihološku, a ne samo fizičku efikasnost svoje jedinice. Ako pretpostavimo da si svjestan problema s borbenim moralom koji se pojavljuje na ovom brodu, te ako pretpostavimo da tvoja jedinica nije imuna od tog problema... što si poduzeo protiv toga?"

"Mislite, što se tiče moje jedinice?"

Gledao je u mene dugim i upornim pogledom. "Naravno."

"Razgovarali smo o tome, gospodine."

"l jeste li došli do kakvih dramatičnih zaključaka?"

"Uz dužno poštovanje, gosopdine, mislim da je glavni problem očit. Moji ljudi su zatvoreni u ovom brodu... k vragu, svi smo mi zatvoreni u njima već četrnaest..."

"Glupost. Svako od nas je bio sasvim odgovarajuće psihološki prilagođen pritiscima koji se javljaju u životu na skučenom prostoru, a vojnici osim toga imaju još i privilegij zajedničkog života." Vrlo je to delikatno formulirao. "Oficiri žive u celibatu, pa *mi* ipak nemamo taj problem borbenog morala."

Ako je on stvarno mislio da mu se oficiri drže celibata, onda je trebao sjesti i detaljno porazgovarati s poručnicom Harmony. Doduše, možda je mislio na više oficire, na Corteza i sebe, pri čemu je onda bio bar 50 odsto u pravu, jer je Cortez imao prilično prijateljske odnose s narednikom Kamenhamehom.

"Naši psiholozi su pojačali vašu prilagodbu na ove uvjete kad su vam uklanjali posthipnotski usađenu mržnju prema neprijatelju. Svi vi znate što *ja* mislim o tome, ali to što su oni motivirani pogrešnim razlozima ne znači da ne znaju svoj posao."

"Kaplaru Potter." Nju je prozvao po činu, da nas podsjeti na činjenicu da ona nije unaprijeđena zajedno s nama ostalima. Suviše "mekana".

"Jesi li i ti 'razgovarala o tome' sa svojim ljudima?"

"Diskutirali smo."

Podmajor je bio talentiran za ljutite poglede i sada je uperio jedan takav na Marygay, sve dok ona nije nastavila.

"Mislim da narednik Mandella nije zamjerao psiho..."

"Narednik Mandella i sam može reći ono što misli. Meni treba *tvoje* mišljenje." Način na koji je to rekao dao je do znanja da mu to njezino mišljenje ne treba baš osobito.

"Hm, niti ja ne mislim da je psihološka prilagodba loša, gospodine. Nemamo nikakvih problema u međusobnim odnosima; stvar je u tome što je ljudima dosadno, jer im je dojadilo da stalno rade iste stvari, tjedan za tjednom.."

"Znači, jedva čekaju borbu?" U glasu mu nije bilo ni trunka sarkazma.

"Jedva čekaju da siđu s broda, gospodine; da razbiju monotoniju."

"l sići će s broda," reče on, dozvolivši si malen, mehanički osmjeh, "a onda će vjerojatno biti jednako nestrpljivi da se na njega vrate."

Tako je to išlo između nas i njega neko vrijeme, a da nitko nije htio riječima uobličiti osnovnu činjenicu da su naši ljudi i žene imali više od godine dana vremena da brinu o predstojećoj borbi i da su im se bojazni mogle s vremenom samo pojačati. A sada je tu bila još i tauranska krstarica koja nas je pristizala i s kojom ćemo se morati ogledati kojih mjesec dana prije očekivane borbe na tlu.

Perspektiva iskrcavanja na portalnu planetu i igranja rata bila je već dovoljno odbojna, no, tu si bar imao priliku da u borbi utječeš na svoju sudbinu, a ovo sranje od sjedenja u svojoj kukuljici kao dio pokretne mete, dok je *Godišnjica* igrala matematičke igre s tauranskim brodom, to iščekivanje hoćeš li u jednoj nanosekundi biti živ a u slijedećoj mrtav zato što je netko učinio pogrešku na tridesetom decimalnom mjestu, *to* je mene mučilo. Ali hajde, reci to Stottu. Na kraju sam morao sam sebi priznati da on stvarno nije razlikovao strah od

kukavičluka. Je li on bio namjerno psihološki prilagođen u tom smislu - u što sam sumnjao - ili je pak bio jednostavno lud, to sad više nije bilo ni važno.

Upravo je sad pržio Chinga na žaru, pjevajući jednu te istu pjesmu. Bacio sam pogled na novu organizacijsku šemu koju su nam dali.

Poznavao sam većinu ljudi iz masakra na Alephu. Jedini novi u mom platonu bili su Demy, Luthuli i Heyrovsky. Čitava četa je, pardon, "Udarna grupa Alfa", dobila dvadeset zamjena za devetnaest ljudi koje smo izgubili u napadu na Aleph. Jedna amputacija, četiri poginula, četrnaest psihoza, žrtava pretjeranog hipnotskog kondicioniranja.

Nikako se nisam mogao naviknuti na datum na dnu stranice, 20. mart 2007. Već sam deset godina u vojsci, iako je meni to izgledalo kao manje od dvije - dilatacija vremena. Čak i s kolapsarskim skokovima zvjezdana putovanja naprosto proždiru kalendar.

Nakon ove akcije vjerovatno ću već moći u penziju i to s punom plaćom - ako preživim i ako nam ne promjene propise. Veteran s dvadesetgodišnjim stažem u armiji, a tek dvadeset pet godina star.

Stott je upravo zaključivao sastanak, kad netko pokuca na vrata, jednim glasnim udarcem. "Naprijed" reče Stott.

Potporučnik koga sam površno poznavao uđe u dvoranu i nemarno uruči Stottu list papira, ne progovorivši ni riječi. Stajao je tamo dok je ovaj čitao, opustivši se s precizno procijenjenom dozom drskosti. Tehnički gledano, podmajor je bio izvan njegove linije komande, a ionako se nikome u Mornarici nije dopadao.

Stott uruči papir natrag potporučniku i pogleda kroz njega. "Obavijestit ćete svoje desetine da će preliminarni manevri za izbjegavanje protivnika početi u 20.10, to jest za pedeset osam minuta." Nije ni pogledao na sat. "Sve ljudstvo biti će u akceleracijskim ležajevima do 20.00 Mirno!"

Ustali smo i bez ikakva entuzijazma odvratili u zboru: "Jebi se, gospodine." Idiotski.

Stott istupi iz dvorane, a potporučnik za njim, podsmješljiva izraza

na licu.

Okrenuo sam prsten na položaj 4, kanal mog pomoćnika desetara. "Tate, ovdje Mandella." Svi ostali u dvorani radili su isto.

Tanak glasić dopre mi iz prstena: "Tate ovdje. Što je?"

"Nađi ljude i reci im da do 20.00 moramo biti u sanducima. Izbjegavanje protivnika."

"Sranje. Rekli su da imamo još par dana."

"Valjda se nešto novo desilo. Možda komodor ima kakvu novu ideju."

"Aha. Čuj, donesi mi šalicu soje kad dolaziš. Može? S malo šećera."

"O. K. Evo me za pola sata."

"Hvala. Idem sakupiti ljude."

Nastao je opći pokret prema automatu za soju. Stao sam u red iza kaplara Potterove.

"Što misliš o ovome, Marygay?

"Naredniče, ja sam samo kaplar; nisam plaćena da mislim."

"Ne, ozbiljno te pitam."

"Ma, ne mora to biti ništa osobito. Možda komodor hoće još jednom isprobati kako sanduci funkcioniraju."

"Još jednom pred ono pravo?"

"Aha, možda." Uzela je šalicu i stala puhati u nju. Izgledala je zabrinuto; malena crta presjecala joj je razmak među obrvama. "Ili su možda Tauranci ovdje držali nekakav brod da čeka na nas. Čudi me da Tauranci ne rade ono što mi radimo kod Zvjezdane kapije."

Slegnuo sam ramenima. "Kapija je drukčija, a i za nju nam treba sedam ili osam krstarica u neprekidnom pokretu da pokrijemo samo one najvjerojatnije izlaze iz kolapsara. Ne možemo si priuštiti da na taj način čuvamo više od jednog kolapsara, onog najvažnijeg, a niti oni to mogu."

"Ne znam." Šutila je dok je punila svoju šalicu. "Možda smo nabasali na njihovu verziju Zvjezdane kapije. Možda oni imaju deset puta više brodova od nas. Ili sto puta više; tko to zna?"

Napunio sam dvije šalice i zašećerio ih. "Ha, nema načina da to saznamo." Odšetali smo natrag za stol, pažljivo rukujući kavom koja se vrlo lako i brzo prelijevala na jačoj gravitaciji.

"Možda Singhe nešto zna" reče ona.

"Možda, ali bih to morao ispitati preko Rogersove i Corteza, a Cortez bi mi skočio u usta da ga sad zagnjavim s time."

"Ma, mogu ja do Singhea direktno. Mi..." ozbiljno me pogledala, a na obrazima su joj se pojavile jamice: "...mi smo bili prijatelji."

Pijuckao sam vrelu soju i pravio se nonšalantnim. "Znači to je razlog za tvoj nestanak u srijedu navečer?"

"Hm, morat ću provjeriti na popisu," nasmiješila se. "Zašto? Ne odobravaš takvo ponašanje?"

"Eh, k vragu... ne, naravno da nemam ništa protiv. Ali Singhe je oficir i to mornarički!"

"On je pridružen našim snagama, što ga čini djelomično armijskim oficirom." Zakrenula je prsten i rekla: "Imenik!" Meni je rekla: "A što s tobom i maznom malom gospođicom Harmony?"

"To nije isto." Marygay je šaptala broj iz imenika u prsten.

"To je isto. Htio si probati kako to izgleda s oficirkom.Perverznjak." Prsten dvaput zazuji; zauzeta linija.

"I kakva je bila mala Harmony?"

"Odgovarajuća." Već sam se bio oporavio.

"Osim toga, potporučnik Singhe je savršen džentlmen i nije ni najmanje ljubomoran."

"Nisam ni ja," odvratih joj. "Ako ti ikada učini išta loše, rasturit ću mu guzicu."

Nasmiješila mi se preko šalice. "Ako poručnica Harmony tebi učini nešto loše, ja ću rasturiti *njezinu* guzicu."

"Dogovoreno!" Ozbiljno smo se rukovali nad pogodbom.

17

'Sanduci', odnosno akceleracijski ležajevi bili su nešto novo. Ugradili su ih dok smo se odmarali na Kapiji, a brod opskrbljivao i servisirao. S njima je brod bilo moguće koristiti bliže njegovoj teoretskoj efikasnosti, gurajući ga tahionskim pogonom s više od 25 G.

Tate me čekao kod ležajeva, a ostatak desetine se muvao u blizini i razgovarao. Dao sam mu soju.

"Hvala. Jesi li što saznao?"

"Bojim se da nisam. Jedino sam primijetio da nam mornari nisu uplašeni, a ovo je njihova predstava. Valjda je riječ o još jednoj vježbi."

Posrkao je malo kave. "Ma, k vragu, nama je to isto. Mi sjedimo i čekamo da nas ta sprava spreša namrtvo. Bože, kako to mrzim!"

"Ne znam, možda te sprave učine pješadiju zastarjelom, pa onda svi možemo kući."

"Aha, sigurno će baš tako biti."

Došao je bolničar i dao mi moju injekciju. Pričekao sam do 19.50 i onda

zavikao svojoj desetini: "Idemo, skidaj se i upadaj!"

Akceleracijski ležaj je nešto poput elastičnog svemirskog odijela, iznutra bar, jedino što umjesto opreme za održavanje života ovdje postoji samo dovodna cijev za zrak u šljem, dvije odvodne u petama odijela i dvije cijevi za nuždu. Takve kukuljice nagurane su rame uz rame na posteljima za ubrzanje i dolazak do svog mjesta nalik je probijanju kroz golemi tanjur sivomaslinastih špageta.

Kad mi je svjetlo u šljemu pokazalo da su svi na svojim ležajevima.

pritisnuo sam dugme kojim se potapala prostorija. Ništa se iz kukuljica nije vidjelo, ali mogao sam zamisliti svjetloplavu otopinu - etilen glikol i još nešto - kako se pjeni i preliva preko nas. Odijelo-kukuljica stisnulo se oko mene i prileglo, hladno i suho na opip, uz svaku točku na mom tijelu. Unutarnji tjelesni pritisak rastao je, znao sam, jednakom brzinom kao i vanjski; za to smo primali injekcije pred ulazak; inače bi vanjski pritisak smoždio stanice tkiva kao da su se našle između čekića i nakovnja. Ipak se moglo nešto osjetiti. Kad je kazaljka na mom manometru pokazivala 3 (vanjski pritisak kao na dubini od 3 kilometra pod morem), osjećao sam se kao da sam istovremeno zgnječen i nenormalno nadut. U 20.05 igla se zaustavila na 4 i na tome je ostala, a kad su manevri počeli u 20.10 nisam mogao primijetiti nikakve promjene. Učinilo mi se jednom da je igla malo zatreperila i pitao sam se kolika li je akceleracija bila potrebna da prouzroči taj jedva vidljivi pomak.

Najveći nedostatak ovoga sistema jest, naravno, u tome što se svatko koga ubrzanje *Godišnjice* od 25 G zatekne van akceleracijskog ležaja, pretvara u džem od jagoda. Zbog toga se vođenje broda i borbene akcije u tim trenucima prepuštaju brodskom taktičkom kompjutoru (koji ionako izvršava najveći dio tih zadataka, no, čovjeku je lakše kad kompjutor ima ljudskog nadzornika).

Slijedeći mali problem nastaje kad je brod oštećen i dođe do pada pritiska u komorama. Unutarnji pritisak te ubije u par mikrosekundi, rasturi te poput lubenice ispuštene na betonski pod.

Treba oko deset minuta da se na kraju manevara pritisak opusti i onda još dvije do tri da se čovjek izvuče iz kukuljice i obuče, pa ne možeš baš iskočiti iz sanduka spreman za boj. Samo su četiri osobe na brodu pokretne dok smo mi ostali u ležajevima - tehničari za održavanje. Oni čitavu mašineriju akceleracijskih ležajeva voze sa sobom, na dvadesettonskim vozilima, a čak i oni moraju mirovati kad brod mijenja smjer na manevrima.

Ubrzavanje je prestalo u 20.38;upalilo se zeleno svjetlo i uključio sam bradom mehanizam za spuštanje pritiska i pražnjenje komore.

Marygay i ja oblačili smo se van komore jer sam od isparenja tekućine za apsorbiranje pritiska dobivao mučninu i vrtoglavicu.

"Kako ti se ovo desilo?" pokazao sam joj dugu masnicu bijesne crvene boje

koja se protezala od desne dojke do suprotnog boka.

"To je već drugi put," reče, ljutito štipajući kožu oko masnice. "Prva je bila na leđima. Izgleda da mi ta kukuljica dobro ne naliježe, kao da se nabora na jednom dijelu,"

"Možda si smršala."

"Pametnjaković!"

Od kada su nam na Zvjezdanoj kapiji instalirali ležajeve za ubrzavanje i prilagodili nam individualne kukuljice, kalorički ulaz u organizam i izlaz iz njega bili su strogo kontrolirani, jer ležaj nije moguće koristiti ako "koža" kukuljice ne pristaje uz tijelo kao tvoja vlastita.

Glas iz zidnog zvučnika nadglasa ostatak njezinog komentara: "Pažnja, sve osoblje! Pažnja, sve osoblje! Armijsko osoblje šestog ili višeg ranga i mornaričko osoblje četvrtog ili višeg ranga neka se javi u zbornu dvoranu u 21.30. Pažnja..."

Dva puta ponovljen je poziv. Otišao sam da malo prilegnem, a Marygay da pokaže svoju masnicu (i sav ostatak svog tijela) brodskom bolničaru i oružaru. Neka uđe u zapisnik da nisam bio zbog toga ni najmanje ljubomoran.

Komodor je svoju obavijest počeo vrlo jednostavno. "Nemam mnogo da vam kažem, a i ono što imam nije baš dobra vijest." .

"Pre šest dana, tauranski brod koji nas progoni ispalio je prema nama automatski projektil čija je početna akceleracija iznosila 80 G." Učinio je pauzu.

"Nakon što je tako ubrzavao oko dan vremena, ubrzanje mu je naglo skočilo na 148 G." Kolektivni uzdah nevjerice.

"Jučer je ubrzanje ponovo skočilo, ovaj put na 203 G. Mislim da vam ne moram ukazivati na činjenicu da je to dvostruka sposobnost ubrzavanja od one koju su neprijateljski projektili pokazivali u dosadašnjim susretima."

"Lansirali smo salvu od četiri projektila po putanjama za koje je kompjutor izračunao da će presjeći četiri najvjerojatnije putanje neprijateljskog oružja. Jedan od njih je uspio, vrlo blizu nas, dok smo izvodili manevre za izbjegavanje protivnika. Pogodio je i uništio tauranski projektil na udaljenosti od oko deset milijuna kilometara od našeg broda." To je bilo praktički u najbližem susjedstvu!

"Jedina ohrabrujuća stvar koju smo naučili u ovom susretu jest da napredak neprijatelja na području eksploziva nije slijedio napredak u raketnom pogonu, jer spektralna analiza eksplozije pokazuje da ona nije bila jača od onih koje smo i ranije susretali. Međutim, možda je stvar u tome da neprijatelj smatra da jača eksplozija nije ni potrebna."

"Ovo je prva manifestacija vrlo važnog efekta koji je sve do sada interesirao samo teoretičare. Reci mi, vojniče," - pokazao je na Negulescuovu, "koliko je vremena prošlo od prve naše bitke s Taurancima, na Alephu?"

"To ovisi o referentnom okviru u kojem se nalazite gospodine," odgovori ona revno. "Meni je prošlo osam mjeseci."

"Točno. Međutim, zbog dilatacije vremena, dok smo manevrirali između kolapsarskih skokova, izgubila si devet godina. Tehnološki gledano, za vrijeme tih devet godina mi nismo imali nikakav tehnički razvoj. U tom smislu, neprijateljski brod dolazi iz naše budućnosti!.. Zastao je, da nam dozvoli da nam se to slegne.

"Kako će rat napredovati, ovo će biti sve naglašenije. Srećom, niti Tauranci nemaju lijeka protiv relativnosti, pa će to podjednako koristiti nama kao i njima."

"U sadašnjem trenutku, međutim, *mi* smo hendikepirani. Kako će se tauranski brod približavati, hendikep će biti sve teži, jer su Tauranci bolje naoružani."

"Morat ćemo se poslužiti raznim manevarskim trikovima. Kad nam se neprijatelj približi na petsto milijuna kilometara svi ulazimo u ležajeve i prepuštamo se logističkom kompjutoru koji će nas provesti kroz seriju naglih promjena kursa i brzine."

"Bit ću otvoren. Dokle god oni imaju jedan projektil više od nas, mogu nam doći glave. Nakon onog prvog, nisu više lansirali niti jedan. Možda čekaju bolju priliku," nervozno je obrisao znoj sa čela: "ili su možda imali samo taj jedan, ne znam. U tom slučaju imamo mi njih."

"Bez obzira na to, sve osoblje mora biti pripravno da uđe u ležajeve u roku od deset minuta. Na udaljenosti od milijardu kilometara morat ćete stajati spremni u blizini "sanduka", a na petsto milijuna kilometara bit ćete u njima, a sve komore će biti preplavljene i pod pritiskom. Ni na koga ne možemo čekati."

"Ovo je sve što sam imao reći. Podmajore?"

"Ja ću se kasnije obratiti svojim ljudima, komodore. Hvala vam."

"U redu. Možete ići." I nakon toga nikakvih gluposti poput našeg "jebi se, gospodine"; mornarica je smatrala da je njima to malčice ispod časti. Svi smo stajali u stavu mirno, osim Stotta, dok komodor nije napustio dvoranu, a onda je mornar na ulazu rekao: "Voljno! Možete ići," pa smo se razišli. Otišao sam u podoficirsku kantinu po malo soje, društva i možda kakvih informacija.

Među podoficirima su, međutim, kolale samo pretpostavke, pa sam uzeo Rogersovu i otišli smo u krevet. Marygay je opet nestala, s nadom da će nešto izvući iz Singhea.

18

Slijedećeg jutra imali smo obećani sastanak s podmajorom i on je uglavnom ponovio ono što nam je rekao komodor, ali u pješadijskoj terminologiji i svojim monotonim stakatom. Naglasio je da je vrlo vjerojatno, prema onome što smo znali o njihovim kopnenim snagama, da će nas i na tlu dočekati spremniji nego prije, ako im je mornarička sposobnost u međuvremenu ovako porasla.

Međutim, interesantno je bilo da smo u prvom susretu mi imali strahovitu prednost. Koliko god su u svemiru bili ratnički raspoloženi, tako da smo mislili da će na tlu ratovati kao hunska divlja horda, na tlu Alepha praktički su nam se poredali za klanje, kao da uopće nisu shvaćali u čemu je riječ. Jedan od njih tada je pobjegao i vjerojatno prenio svojim kolegama našu staromodnu koncepciju borba prsa u prsa.

To, naravno, nije značilo da se vijest proširila i do ove ovdašnje grupe koja je branila Yod 4. Jedini način komuniciranja brži od svjetlosti koji je nama bio poznat, bilo je fizičko prenošenje poruke svemirskim brodom kolapsarskim skokovima. Nije bilo načina da se ustanovi koliko je skokova bilo između Yoda 4 i njihove centralne baze; ovdašnji momci su mogli biti jednako pasivni kao i njihove kolege na Alephu, a mogli su opet imati za sobom desetak godina obuke u pješadijskoj taktici. Znat ćemo to tek kad stignemo.

Oružar i ja pomagali smo mojoj desetini da pregleda i servisira borbena odijela kad se udaljenost između nas i neprijatelja smanjila na milijardu kilometara, pa smo morali krenuti prema ležajevima.

Imali smo još pet sati do stvarnog ulaska u kukuljice. Odigrao sam partiju šaha s Rabijem i izgubio, a Rogersova je povela svoj platon kroz seriju oštrih gimnastičkih vježbi, najvjerojatnije samo zato da im skrene pažnju s činjenice da će kojih četiri sata ili više ležati u sanducima, napola zgnječeni. Najdulje što smo prije toga u njima boravili bilo je manje od dva sata.

Deset minuta prije nego se udaljenost spustila na petsto milijuna kilometara, mi desetari provjerili smo svakoga, pregledali kako su se uvezati u svoje kukuljice i za osam minuta i sami bili obučeni i uvezani, potopljeni u tekućinu i prepušteni na milost i nemilost (ili pak prepušteni sigurnim rukama) logističkog kompjutora.

Dok sam tako ležao i bivao gnječen, glupa misao mi prozuji glavom i stane mi se vrtjeti po mozgu kao naboj po supervodiču. Gledajući na stvari vojno-formalistički, vođenje rata sastoji se od dvije kategorije aktivnosti, taktike i logistike. Logistika je organizacija transporta trupa i materijala, prehrane i praktički svega drugog osim konkretne borbe, koja pak spada u taktiku. Mi smo sada bili u borbi, no, nismo imali *taktički* kompjutor da nas vodi kroz napad i

obranu. Imali smo samo golem i superefikasan kibernetski ekvivalent miroljubiva trgovačkog pomoćnika. Imali smo logistički, obratite pažnju, *logistički* kompjutor.

Druga strana mog mozga, valjda ona koja je bila manje zgnječena, tvrdila je da nije važno kako ime kompjutor nosi, jer je svaka takva mašina onako samo hrpa memorijskih kristala, logičkih krugova, vijaka i matica. Ako je programiraš da bude Džingis-Kan, onda je ona taktički kompjutor, iako joj je inače dužnost da prati kretanje burzovnih akcija ili kontrolira stanje otpadnih voda u kanalizaciji.

No, onaj drugi glas je bio uporan. Tvrdio je da po takvoj logici onda čovjek nije ništa drugo nego hrpa dlaka i kostiju i malo žilava mesa; da bez obzira na to kakav je on inače kao čovjek, možeš iz Zen-svećenika, ako ga dobro naučiš, učiniti uspjenjena krvoločnog ratnika.

A što smo, k vragu, drugo mi, odnosno ja, pitala je suprotna strana. Miroljubivi stručnjak za vakuumsko varenje plus nastavnik fizike, Zakonom o elitnoj regrutaciji otet normalnom životu i reprogramiran da bude stroj za ubijanje. Ti si, odnosno ja sam, ubijao i uživao u tome.

Ali to je bila hipnotska prisila, motivacijsko prilagođivanje, svađao sam se sam sa sobom; to nam više ne rade.

A jedini razlog zbog kojeg to ne rade, odvratih, jest taj što misle da ćeš bez toga ubijati još bolje. *To* je logika.

Kad već pominjemo logiku, početno pitanje bilo je, zašto šalju logistički kompjutor da obavlja ljudski posao, ili tako nešto... i opet smo počeli, novu rundu prepirke.

Upalilo se zeleno svjetlo i bradom sam uključio prekidač refleksnom kretnjom. Pritisak je već bio pao na 1.3 kad sam tek shvatio da to znači da smo živi i da smo pobijedili u tom prvom okršaju.

No, bio sam samo djelomično u pravu.

19

Zakopčavao sam tuniku kad mi prsten zazuji. Prinijeo sam ga uhu i začuo Rogersovu.

"Mandela, idi i provjeri odjeljak treće desetine. Tamo nešto nije u redu; Dalton im je morao uključiti spuštanje pritiska iz Kontrole."

Treća desetina... *Marygay!* Odjurio sam niz hodnik bosih nogu i stigao baš kad su se vrata s unutrašnje strane otvorila i ljudi se počeli izvlačiti dezorijentirano.

Prvi je bio Bergman. Zgrabio sam ga za ruku. "Što se, k vragu, desilo, Bergman?"

"Ha?" zaškiljio je prema meni, još uvijek zbunjen, mutne glave, kao i svi kad tek izađu iz kukuljice. "A, to s' ti, M'ndella. Nem' pojma. Š-što je?

Nagnuo sam se kroz vrata i virio unutra, još uvijek ga držeći za ruku. "Kasnite, čovječe. Kasno ste supstili pritisak. Što se desilo?"

Stresao je glavom, nastojeći da je razbistri. "Kako kasnimo? Što misliš, kasnimo? K-koliko kasnimo?"

Prvi put sam pogledao na sat. Isuse! "Ovaj... ušli smo u sanduke u

05.20, je l' da?"

"Aha. Valjda jesmo."

Još uvijek među nejasnim prilikama što su se probijale između redova ležajeva i zamršenih cijevi nije bilo Marygay.

"Hm... zapravo ste samo dvije minute zakasnili za nama, ali... sad tek vidim koliko je sati. Trebali smo biti unutra nekih četiri sata, možda manje, a sada je već 10.50!"

"Mhm." Opet je stresao glavom. Ostavio sam ga i sklonio se s puta da pustim Stillera i Demija da prođu."'

"Čuj, pa onda svi kasnimo." reče Bergman. "Znači da je sve u redu."

Zbunjena logika; non sequitur. "Hej, Stiller, jesi li vidio..."

Iz unutrašnosti odjeljka, "Bolničar! BOLNIČAR!"

Netko tko nije bio Marygay izlazio je iz komore. Gurnuo sam ga u stranu grubim pokretom i bacio se kroz vrata, sletio na nekog drugoga, skočio opet na noge i odjurio prema Struveu, Marygayinom pomoćniku, koji je stajao nad jednim ležajem i govorio vrlo glasno i brzo u svoj prsten.

"... i krvi Bože trebamo..."

Marygay je ležala još uvijek u kukuljici i bila je

"...javio mi je Dalton..."

prekrivena jednoličnim jarkim crvenim premazom krvi

"... kad se nije javljala..."

počinjalo je kao masnica kod ključne kosti i još je uvijek bila masnica između dojki, sve do kraja prsne kosti

"...pa sam došao i otvorio..."

a onda se otvorilo u rez koji je ulazio sve dublje kako se spuštao niz trbuh, a

gdje je prestajao

"... da, još je uvijek ..."

na par centimetara od pubisa, savijen dio crijeva virio je iz rane

"...dobro, lijevi bok. Mandella..."

još je bila živa, srce je lupalo, ali je okrvavljena glava besvjesno visila, oči zakrenute tako da su se samo bjeloočnice vidjele, poput bijelih proreza iza poluotvorenih kapaka, a na ustima se pojavljivala krvava pjena svaki put kad bi plitko izdahnula.

"...tetoviran na lijevom boku. Mandella! Priberi se! Posegni pod nju i pogledaj koja je krvna..."

"O, RH NEGATIVAN, MATER mu... oprosti. Grupa O, Rh negativan." Nisam li taj tetovirani znak vidio već deset hiljada puta?

Struve prenese informaciju, a ja se odjednom sjetim pribora za prvu pomoć što mi je visio s pojasa. Otkopčao sam ga i počeo petljati po njemu.

Zaustavi krvarenje - zaštiti ranu - tretman protiv šoka, tako su glasila pravila. Čekaj, zaboravio sam jedno... zaboravio sam jedno... *oslobodi disajne putove.* Hm, disala je, ako su na to mislili. Kako se zaustavlja krvarenje i zaštićuje rana s jednim jadnim kompresivnim zavojem kad je rana duga skoro metar? Tretman protiv šoka, e to sam već mogao učiniti. Upecao sam zelenu ampulu u priboru, položio je uz njezinu ruku i stisnuo dugme. Sterilni kraj zavoja položio sam preko izloženog dijela crijeva, provukao joj elastičnu traku ispod slabina, namjestio je na napetost od skoro nula i onda pričvrstio.

"Je l' možeš još što učiniti?" upita Struve.

Stajao sam tamo i osjećao se bespomoćnim. "Ne znam. Možeš li se ti nečega sjetiti?"

"Ha, nisam ni ja ništa bolji bolničar od tebe." Pogledavao je prema vratima, mijesio šakom o dlan, tako da su mu se bicepsi isticali. "Pa gdje su, k vragu? Imaš morfi-plex u tom priboru?"

"Imam, ali mi je netko rekao da ga ne koristim za unutarnje..."

"William?"

Oči su joj bile otvorene i pokušavala je dići glavu. Skočio sam k njoj i pridržao je.Bit će u redu, Marygay. Dolazi bolničar."

"Što... u redu? Žedna sam. Vode..."

"Ne možeš, dušo, sad piti vode. Ne možeš bar neko vrijeme." Ne prije operacije.

"Otkuda toliko krvi?" pitala je tankim i slabim glasom. Glava joj je pala

natrag na uzglavlje. "Bila sam zločesta?"

"To je sigurno zbog kukuljice," rekoh joj brzo. "Sjećaš se? Oni nabori koji su se javljali?"

Odmahnula je glavom. "Ku... kuljice?" odjednom je problijedila i slabo prokrkljala. "Vode... William, molim te."

Autoritativan glas iza mene; "Donesi spužvu ili komad platna namočen u vodu." Okrenuo sam se i ugledao Doca Wilsona i dva nosača nosila.

"Prvih pola litre u bedro," reče on u zrak, nikome posebno, dok je oprezno zavirio pod kompresioni zavoj.

"Slijedi ovu odvodnu cijev i stisni je na oko dva metra, pa prekini i pogledaj je li ispustila krvi."

Jedan bolničar utjera iglu od deset centimetara u njezino bedro i počne joj davati krv iz plastične vrećice.

"Oprosti što kasnim,"umorno će Doc Wilson. "Posao cvate. Što si to rekao o kukuljici?"

"Već je prije imala dvije beznačajne povrede. Izgleda da joj kukuljica ne priliježe baš idealno, nego se nabora pod pritiskom."

Odsutno je klimnuo glavom, provjeravajući joj krvni tlak. "Nek' mi netko da..." Netko mu je dodao papirni ručnik natopljen vodom. "Hm... jesi li joj dao kakve medikamente?"

"Jednu ampulu Anti-šoka."

Stisnuo je ručnik u loptu i stavio ga u njezinu šaku. "Kako se zove?" Rekoh mu.

"Marygay, ne možemo ti sada dati da piješ, ali siši ovo ako si žedna. Pazi, sad ću ti svijetliti jakim svjetlom u oko." Dok joj je gledao u zjenicu kroz metalnu cijev, pitao je: "Temperatura?" a jedan bolničar očita broj s digitalnog brojčanika i izvuče senzor. "Je li ispustila što krvi?"

"Nešto malo."

Lagano je položio ruku na kompresivni zavoj. "Marygay, možeš li s se malo okrenuti na desno?"

"Mogu," rekla je polako i spustila lakat na ležaj radi uporišta. "Ne mogu," reče na to i zaplače.

"No, no," stane joj on govoriti odsutno i pridigne joj desni kuk tek koliko da joj vidi dio leđa. "Samo jedna rana," promrmlja, "a tako mnogo krvi."

Pritisnuo je prsten dvaput i protresao ga kraj uha.

"Ima li koga gore u dvorani?"

"Harrison, ako nije otišao na kakav poziv."

Neka je žena ušla u komoru i najprije je nisam prepoznao, blijedu i raščupanu, u zakrvavljenoj tunici. Estelle Harmony.

Doc Wilson digne pogled. "Ima li kakvih novih mušterija, doktore Harmony?"

"Ne," odgovori mu ona tupo. "Tehničar za održavanje imao je dvostruku traumatsku amputaciju; živio je samo par minuta. Održavamo mu tijelo samo zbog organa za transplantacije."

"A ostali?"

"Eksplozivna dekompresija." Namrštila se. "Mogu li ovdje pomoći?"

"Aha. Pričekaj koju minutu." Ponovo je pokušao s prstenom. "U božju mater, je l' ti znaš gdje je Harrison?"

"Ne. Možda... mogao bi biti u operacionoj sali dva, ako ima problema s održavanjem mrtvih tijela, ali mislim da sam tamo sve dobro pripremila."

"Da, znam. Ma, znaš i ti kako..."

"Gotovo!" reče bolničar s vrećicom krvi.

"Još pola litre u bedro," naredi mu Dox Wilson. "Estelle, bi li htjela zamijeniti jednog od bolničara i pripremiti ovu curu za operaciju?"

"Aha. Samo me zaposli, ako imaš čime."

"Odlično. Hopkins, skokni do ambulante i dojuri s kolicima i... hm, dvije litre izotonične fluorokarbonske s primarnim spektrom. Pazi, ako je Merckova otopina, onda će pisati "abdominalni spektar". Pronašao je dio svog rukava koji nije bio uprljan krvlju i obrisao znoj sa čela. "Ako pronađeš Harrisona, pošalji ga u operacionu salu A, pa nek' pripremi anesteziju za abdominalnu."

"A nju da prevezemo u A?"

"Da. Ako ne pronađeš Harrisona, nađi nekoga..." ubo je prstom u zrak u mojem smjeru: "evo, ovoga momka, da odgura kolica s pacijentom do sale A, a ti trči naprijed i pripremaj anesteziju."

Uzeo je svoju torbicu i prekopao po njoj. "Mogli bismo, zapravo, početi ovdje," promrmlja, "ali, k vragu, ne valjda s paramethadonom... Marygay? Kako se osjećaš?"

Još je uvijek plakala. "Boli me."

"Znam, djevojko," reče joj nježno. Razmišljao je koju sekundu, a onda rekao Estelli: "Nema, zapravo, načina da ustanovimo koliko je krvi izgubila; možda je

krvarila pod pritiskom, a nastao je i izljev u trbušnu šupljinu. Budući da je još živa, ne vjerujem da je dugo krvarila pod pritiskom. Nadam se da još nema moždanih oštećenja."

Dotaknuo je digitalni brojčanik na njezinoj ruci. "Kontroliraj joj tlak i ako misliš da je potrebno, daj joj 5 ccm vazokonstriktora. Ja se idem oprati."

Zatvorio je torbicu. "Imaš li kakvog vazokonstriktora osim u pneumatskoj ampuli?"

Estelle provjeri u svojoj torbi. "Ne, samo ovu pneumatsku za prvu pomoć... hm, imam vazodilatora s kontrolom doziranja."

"Dobro, ako moraš dati vazokonstriktor, a tlak prebrzo poraste..."

"Da, onda ću joj davati dilator, po 2 ccm."

"Odlično! Ludi način da se to radi, ali u ovoj situaciji... Čuj, ako nisi previše umorna, volio bih da mi asistiraš gore u sali."

"Dobro, nema problema." Doc Wilson klimne glavom i ode.

Estelle počne brisati Marygay po trbuhu spužvom i izopropilnim alkoholom. Mirisalo je svježe i čisto. "Netko joj je dao Anti-šok?"

"Da," rekoh, "ja sam joj dao pred deset minuta."

"Aha, zato je Doc brinuo. Ne, ne, dobro si učinio, samo što Anti-šok sadrži i vazokonstriktor, pa bi joj još 5 ccm moglo naškoditi." Nastavila je brisati u tišini, preletivši svakih par sekundi očima do monitora tlaka.

"William?" Prvi put je dala do znanja da me poznaje. "Ta žena, hoću reći, Marygay; ona ti je... mislim, vas dvoje ste zajedno? Ti si joj stalni momak?"

"Da."

"Vrlo je lijepa." U tom trenutku bila je to vrlo neobična primjedba. Tijelo je Marygayino bilo izranjeno, prljavo od zgrušane krvi, lice umrljano gdje sam joj pokušao brisati suze... Pretpostavljam da je to moguće samo doktoru, ili ženi, ili nekome tko voli, da pogleda ispod te površine i ugleda ljepotu.

"Da, vrlo je lijepa." Prestala je plakati, sklopila je čvrsto oči i pokušavala upiti ostatke vlage iz zgužvane loptice papirnatog ručnika.

"Mogu li joj dati još vode?"

"Možeš, ali jednako kao i prije. Ne previše."

Otišao sam do toaleta u svlačionici po papirnati ručnik. Pare etilen glikola već su se bile razišle i opet se mogao osjetiti miris zraka. Međutim, krivo je mirisao. Osjećalo se mašinsko ulje i spaljeni metal, kao u bravarskoj radionici. Pitao sam se nije li se klimatizacija jednostavno preopteretila, što se već jednom

bilo desilo kad smo prvi puta upotrijebili akceleracijske ležajeve.

Marygay prihvati vodu bez otvaranja očiju. "Hoćete li ostati zajedno kad se vratite na Zemlju?"

"Vjerojatno," rekoh. "*Ako* se vratimo na Zemlju. Još nam uvijek preostaje bitka."

"Nema više bitaka," odgovori ona ravnodušno. "Zar nisi čuo?"

"Što?"

"Ne znaš da nam je brod pogođen?"

"Pogođen?!" Kako je onda itko od nas živ?

"Da, pogođena su četiri odjeljka s desetinama i odjeljak s borbenim odijelima." Nastavila je brisanje. "Nema više nijednog odijela na brodu, a u donjem rublju se baš ne možemo boriti."

"Koji... koji odjeljci? Što je s ljudima?"

"Nema preživjelih."

Trideset ljudi. "Koje desetine?"

"Čitav treći platon i prva desetina drugog.

Al-Sadat, Busia, Maxwell, Negulescu. "Bože!"

"Trideset mrtvih, a nitko nema pojma što se desilo. Po svemu što znamo, moglo bi nam se opet desiti isto to, u bilo kom trenutku."

"Nije to bio njihov projektil?"

"Ne, sve smo im projektile uništili. I brod smo im uništili; ničega nije bilo ni na kojem našem senzoru, a onda odjednom, bum! i trećina broda ode k vragu. Imamo sreću da nam nije pogođen pogon ili oprema za održanje života."

Jedva sam je čuo. Penworth, LaBatt, Smithers, Christine, Frida; svi mrtvi. Postao sam tup od šoka.

Izvadila je britvu i tubu gela iz torbe. "Hajde, budi sad fin i gledaj na drugu stranu," reče. "Aha, evo ti." Dodala mi je komad gaze namočen u alkohol. "Budi koristan i očisti joj lice."

Počeo sam to raditi, a Marygay, ne otvarajući oči, reče: "Ovo mi prija. Što mi to radiš?"

"Pokušavam biti fin i koristan istovremeno."

"Sve osoblje, pažnja, sve osoblje." U komori s ležajevima nije bilo zvučnika, ali sam jasno čuo glas iz hodnika koji je vodio u svlačionicu. "Sve osoblje šestog ili višeg ranga, ako niste direktno uključeni u hitne medicinske zahvate ili popravke, odmah se javite u zbornu dvoranu. "Moram ići, Marygay."

Ništa nije rekla. Nisam znao je li čula obavjest ili ne.

"Estelle," oslovio sam je direktno, ne mareći za finoću. "Hoćeš li..."

"Hoću. Javit ću ti čim budemo znali nešto konkretno."

"Dobro."

"Biti će sve u redu." No izraz lica bio je mrk i zabrinut. "Hajde, idi

sad."

Dok sam izašao u hodnik i krenuo prema zbornoj dvorani, razglas je već po četvrti put ponavljao poziv. U zraku se osjećao neki novi miris, koji nisam želio identificirati.

20

Na pola puta do zborne dvorane sjetio sam se kako izgledam i skoknuo u toalet kraj podoficirske kantine. Kaplar Kamehameha žurno se češljala pred ogledalom.

"William! Što ti se desilo?"

"Ništa." odvrnuo sam slavinu i pogledao se u ogledalo. Čitavo lice i tunika bili su mi umrljani sasušenom krvlju.

"To je Marygay, kaplar Potter... kukuljica... izgleda da je imala neki nabor, pa je..."

"Mrtva?"

"Ne, samo je teško... Ide sad na operaciju."

"Ne peri to vrućom vodom; samo ćeš fiksirati mrlje."

"Ha? Aha, da, hvala ti." Vrućom vodom sam se umio i oprao ruke, a tuniku namočio hladnom. "Tvoja desetina je samo dva odjeljka od Alove, je l' da?"

"Da."

"Jesi li vidjela što se desilo?"

"Ne. Zapravo jesam. Nisam vidjela kad se desilo, nego kasnije." Po prvi sam put primijetio da plače. Velike suze kotrljale su joj se niz obraze i kapale s brade. Glas joj je bio jednoličan, pod kontrolom. Snažno je vukla kosu četkom. "Gadno je izgledalo."

Prišao sam joj i stavio joj ruku na rame. "NE DIRAJ ME!" planula je i odbacila mi ruku udarcem četke za kosu. "Oprosti. Hajde, krenimo."

Kod izlaznih vrata dotakla me rukom, vrlo lagano.

"William?" Gledala me prkosno. "Znaš što? Drago mi je da se to nije meni desilo, razumiješ? Jedino tako možeš na to gledati."

Razumio sam, ali ne znam da sam joj baš vjerovao.

"Rezimirat ću ono što se desilo u svega par riječi," rekao je komodor ukočeno, "ako ništa, onda zato što znamo vrlo malo."

"Oko deset sekundi nakon što smo uništili neprijateljski brod, dva objekta, dva vrlo malena objekta, pogodila su *Godišnjicu* u sredini trupa. Indirektno, budući da nisu bili detektirani našim instrumentima a mi znamo granice njihove osjetljivosti, indirektno dakle, možemo zaključiti da su se ti objekti kretali brzinom većom od 90 odsto brzine svjetlosti. Preciznije rečeno, vektor njihove brzine *okomit* na uzdužnu os *Godišnjice* bio je veći od 90 odsto brzine svjetlosti. Probili su se iza odbojnih polja.

Kad se *Godišnjica* kreće relativističkim brzinama, uključuju se dva snažna elektromagnetska polja, jedno sa središtem na oko pet hiljada kilometara, oba u liniji kretanja broda. Ta polja se održavaju energijom dobivenom sakupljanjem međuzvjezdanog plina pri tako golemim brzinama, kao što mlazni motor u letu sakuplja i komprimira zrak iz atmosfere. Sve što je dovoljno veliko da nas zabrine, to jest, sve što je moguće vidjeti pod jakim povećalom, prolazi kroz prvo polje i u njemu dobiva jak negativan naboj preko čitave svoje površine. Kad uđe u drugo polje, odbijeno je u stranu od brodske putanje. Ako je objekt prevelik da bismo ga na ovaj način gurnuli u stranu, onda ga je moguće i detektirati na većoj udaljenosti i pravovremenoga izbjeći.

"Mislim da ne moram naglasiti o kako strahovitom oružju je riječ. U trenutku pogotka kretali smo se brzinom koja je u odnosu na neprijatelja bila tako velika da smo duljinu našeg broda prelazili za desetinu milisekunde, a osim toga smo u potpuno nasumce određenim trzajima skretali bočno u svim smjerovima, s različitim ubrzanjima. Prema tome, objekti koji su nas pogodili nisu bili naciljani, već navođeni, a sistem za navođenje morao je biti sastavni dio projektila, jer u vrijeme pogotka ni jedan Tauranac na njihovu brodu nije više bio živ. Pazite, sve to u paketu manjem od oraha!"

"Većina vas je premlada da bi se sjećala izraza *šok budućnosti.* Tamo u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća neki ljudi su smatrali da je tehnološki progres tako brz da se normalni ljudi jednostavno ne mogu prilagoditi takvoj promjeni, jer se još ne stignu prilagoditi svojoj današnjici, a već ih sustigne budućnost. Čovjek po imenu Toffler smislio je termin šok budućnosti da bi opisao takvu situaciju." Komodor se prsio svojim akademskim obrazovanjem.

"Mi smo sad fizički uhvaćeni u situaciji koja liči na taj teorijski koncept i prvi je rezultat bio tragičan. A prema onome o čemu smo posljednji put raspravljali,

nema načina da se tome suprotstavimo. Relativnost nas drži u neprijateljskoj prošlosti, a njih nam donosi iz naše budućnosti. Možemo se samo nadati da će slijedeći put situacija biti obrnuta. Pomoći možemo samo tako da se pokušamo vratiti na Zvjezdanu kapiju i zatim na Zemlju, gdje će specijalisti možda biti u stanju da dedukcijom iz podataka o prirodi našeg oštećenja smisle nekakvo protuoružje."

Mogli bismo napasti tauransku portalnu planetu iz svemira i možda uništiti njihovu bazu bez upotrebe vaših pješadijskih snaga, no, mislim da se tu radi o suviše velikom riziku. Lako bi se moglo desiti da budemo pogođeni tim istim oružjem koje nas je danas pogodilo i da se nikada ne vratimo na Kapiju s onim što ja smatram vitalnim informacijama. Možda bismo mogli poslati automatsku letjelicu s detaljnim informacijama o našim pretpostavkama, no to bi moglo biti nedovoljno, pa bi Udarna grupa za toliko bila u tehnološkom zaostatku za neprijateljem.

"U skladu s tim, uzeli smo kurs koji će nas odvesti oko Yoda 4 tako da će koliko god je to moguće kolapsar biti između nas i tauranske baze. Izbjeći ćemo kontakt s neprijateljem i vratiti se na Kapiju što je prije moguće."

Nevjerojatno, no, komodor tada sjedne i protrlja sljepoočnice. "Svi ste vi najmanje desetari i vodnici, a većina vas ima borbene zasluge, časnu karijeru u armiji. Nadam se da će neki od vas odlučiti da nastave službu u armiji nakon isteka vaše dvije godine.Oni će najvjerojatnije postati poručnici i suočiti se po prvi puta s pravom komandnom ulogom."

"Tim ljudima bih sada želio nešto reći, ne kao... kao jedan od vaših komandanata, nego kao stariji oficir i savjetnik."

"Čovjek ne smije donositi zapovijedi jednostavno tako da ocijeni taktičku situaciju i pokrene akciju koja će neprijatelju nanijeti najveću štetu, uz minimum vlastitih gubitaka u ljudstvu i opremi. Moderno ratovanje postalo je vrlo kompleksna aktivnost, naročito u toku posljednjeg stoljeća. Ratovi se ne dobivaju jednostavnom serijom dobivenih bitaka, već u kompleksnim međuodnosima vojne pobjede, ekonomskih pritisaka, logističkih manevara, pristupa neprijateljevim informacijama, političkog istupanja, dakle desetaka, doslovce desetaka raznih faktora."

Slušao sam sve ovo, no, jedina stvar koja mi je dolazila do mozga bila je misao da je trećina naših prijatelja bila izbrisana pre manje od sat vremena, a on tu sjedi pred nama i drži nam predavanje o vojnoj teoriji.

"Zato je ponekad potrebno da se odustane od bitke da bi se pomoglo da se dobije rat i to je upravo ono što ćemo mi sada učiniti."

"Ovo nije bila laka odluka, dapače,bila je vjerojatno najteža u čitavoj mojoj vojnoj karijeri, jer površno gledano ona može izgledati kao kukavičluk."

"Logistički kompjutor je izračunao da ako napadnemo neprijateljsku bazu, imamo 62 odsto vjerojatnosti da ćemo uspjeti, no, na žalost samo 30 odsto vjerojatnosti da ćemo preživjeti; neki od scenarija, naime, uključuju udaranje u portalnu planetu *Godišnjicom,* pri brzini svjetlosti."

Isuse Kriste!

"Nadam se da se nitko od vas neće morati suočiti s ovakvom odlukom. Kad se vratimo na Kapiju, mene vjerojatno čeka vojni sud zbog kukavičluka pred neprijateljem, no, ja iskreno vjerujem da je informacija koju je moguće dobiti analizom oštećenja *Godišnjice* važnija od pukog uništenja jedne tauranske baze." Uspravio se. "Važnija od jedne vojničke karijere."

Jedva sam prigušio smijeh koji mi je navro u grlo. Naravno, 'kukavičluk' nije imao nikakve veze s njegovom odlukom. Zar bi on mogao imati u sebi nešto tako primitivno i nevojničko kao što je volja za životom?

Ekipa za održavanje zakrpala je golemu rupu na boku Godišnjice i ponovo uspostavila normalan pritisak zraka u tom dijelu broda. Ostatak dana proveli smo u čišćenju unutrašnjosti, pazeći, naravno, da ne poremetimo dragocjene tragove tauranskog napada, zbog kojih je komodor bio voljan žrtvovati svoju karijeru.

Najgori dio bio je uklanjanje tijela. Nije bilo tako strašno, osim kod onih čije su kukuljice prsnule.

Slijedećeg dana otišao sam u Estellinu kabinu, čim je došla s dužnosti.

"Ništa se ne bi postiglo time da je sada vidiš." Estelle je pijuckala neko piće, mješavinu etilnog alkohola, limunske kiseline i vode, s kapljicom nekakvog estera koji je svemu davao aromu narančine kore.

"Je li izvan opasnosti?"

"Ne, još dva tjedna ne. Daj da ti objasnim'.' Spustila je čašu i naslonila bradu na ukrštene prste. "Ovakva ozljeda je u normalnim okolnostima rutinska stvar.Zamijenili bismo joj krv, nasipali joj malo čarobnog praška u trbuh, sve to lijepo natrag zalijepili i već bi za par dana ona počela šepati uokolo."

"Ali ovdje ima komplikacija. Nitko još nikada nije bio ozlijeđen u kukuljici pod pritiskom. Za sada se nije pojavilo ništa neobično, ali joj moramo nadzirati utrobu vrlo pažljivo, bar još nekoliko dana."

"Osim toga, zabrinuti smo zbog peritonitisa. Znaš li što je peritonitis?"

"Znam." Hm, znao sam, maglovito.

"Budući da je dio crijeva puknuo pod pritiskom, nismo se zadovoljili normalnom profilaksom. Mnogo se... hm, kontaminacije usjeklo u podtrbušnicu

pod pritiskom. Da budemo sigurni, sterizirali smo cijelu tu mašineriju, kompletnu trbušnu šupljinu i probavni trakt južno od dvanaesterca. Poslije toga smo joj, naravno, morali zamijeniti crijevnu floru. Njezina je bila mrtva, pa smo joj ubacili komercijalno uzgojenu kulturu. Sve je to još uvijek standardna procedura, ali obično nije potrebna ako ozljede nisu mnogo gore."

"Da, jasno mi je." Sve mi je ovo počelo bivati pomalo gadljivo. Liječnici nisu svjesni toga da je većina nas sasvim zadovoljna ako ne mora svoje tijelo zamišljati kao pokretnu kožnu vreću ispunjenu opscenom kašom.

"Već je to dovoljan razlog da je ne vidiš još par dana. Promjena crijevne flore obično ima prilično drastičan efekt na probavni sistem. To nije opasno, budući da je pod stalnim nadzorom, ali je zamorno i... čovjeku nije ugodno da pri tom ima svjedoke."

"Uz sve to, ona bi bila kompletno izvan opasnosti da je ovo normalna klinička situacija, ali mi usporavamo s konstantnih 1,5 G i unutarnji organi su joj izloženi stalnom bacakanju uokolo. Moram te upozoriti da ako dođe do bilo kakvog novog ubrzavanja ili usporavanja, bilo čega preko 2 G,da će ona umrijeti."

"Ali... pa mi *moramo* preći 2G kod finalnog prilaza kolapsaru! Što.

Što..."

"Znam, znam. To se neće desiti još dva tjedna. Nadamo se da će do onda ozdraviti."

"William, suoči se s time.Čudo je da je uopće preživjela do operacije. Eto, postoji velika vjerojatnost da neće doživjeti povratak na Zemlju. To je vrlo tužno; ona je posebna osoba, tebi vjerojatno najposebnija, ali mi smo imali toliko smrti na ovom brodu... morao bi se naviknuti na to, nekako se pomiriti s time."

Povukao sam dug gutljaj pića, identičnog njezinom osim limunske kiseline. "Ti postaješ prilično okorjela."

"Možda. Ne... samo sam realna. Imam osjećaj da idemo prema još mnogo više smrti i žalosti."

"Ja ne. Čim stignemo na Kapiju, ja sam civil."

"Ne budi baš tako siguran." Stari poznati argument. "Ti isti klovnovi koji su nas regrutirali na dvije godine mogu to sad produžiti na četiri, ili..."

"Ili šest, ili dvadeset, ili do daljnjega. Ali neće. Pa desila bi se pobuna."

"Ne znam; ako nas mogu prilagoditi da ubijamo na njihov znak, mogu nas prilagoditi da učinimo praktički bilo što, pa i to da se prijavimo za još dvije godine."

Ovo me pogodilo.

Kasnije smo pokušali sa seksom, ali smo i ona i ja imali previše toga na umu da bismo se opustili.

Marygay sam prvi put vidio tek oko tjedan dana kasnije. Bila je nekako slaba, izgubila je dosta težine i djelovala je vrlo zbunjeno. Doc Wilson je objasnio da je to zbog lijekova; nisu pronašli nikakvog traga oštećenja na mozgu.

Još uvijek je bila u krevetu i hranila se kroz cijev. Ja sam već bio vrlo nervozan zbog kalendara. Svaki dan je na izgled donosio nekakav napredak, no, ako će još uvijek biti u krevetu kad počne kolapsarski skok, neće imati baš nikakve šanse da preživi. Od Doca Wilsona i Estelle nisam mogao dobiti nikakvog ohrabrenja; govorili su mi da to ovisi o njezinoj izdržljivosti.

Dan pred skok, preselili su je iz kreveta u Estellin akceleracijski ležaj u ambulanti. Bila je bistra i primala je hranu oralno, no, još se uvijek nije mogla pokretati vlastitom snagom; ne na 1,5 G.

Otišao sam da je posjetim. "Jesi li čula za promjenu smjera? Moramo kroz Aleph 9 da bismo opet došli na Tet 38, znači još četiri mjeseca na ovoj posranoj olupini. Ipak, bar će nam se za to vrijeme nakupiti i plaća za još šest godina i to s dodatkom za ratne uvjete."

"Odlično."

"Aha. Zamisli samo, kad se vratimo na Zemlju, što..."

"William."

Stao sam i pustio da riječi ostanu u zraku. Nikad nisam znao lagati.

"Nemoj me pokušavati razveseliti. Pričaj mi o zavarivanju u vakuumu, o svom djetinjstvu, o bilo čemu, samo mi nemoj kenjati o povratku na Zemlju." Okrenula se licem prema zidu.

"Čula sam doktore kako razgovaraju na hodniku, jednog jutra kad su mislili da spavam. A to je samo bila potvrda onoga što sam već znala po vašem ponašanju, po svačijem otužnom licu u mom društvu."

"Zato mi pričaj druge stvari. Rođen si u Novom Meksiku, je l' da? 1975. I što onda? Jesi li ostao u Novom Meksiku? Kako ti je išla škola? Jesi li imao kakvih prijatelja ili si bio suviše pametan, kao ja? Koliko ti je bilo godina kad si prvi put ševio?"

Pričali smo tako neko vrijeme, osjećajući se neugodno. No pala mi je na pamet jedna ideja Čim sam ostavio Marygay požurio sam do doktora Wilsona.

"Dajemo joj fifti-fifti šanse da preživi, ali je to procjena napamet. Nikakvi

postojeći podaci o ovakvim slučajevima ne mogu se stvarno primijeniti."

"Ali je sigurno da su joj šanse bolje što manje ubrzanje mora podnositi?"

"Svakako, ali šta ti to vrijedi? Komodor će nastojati da to izvede što je nježnije moguće, ali to još uvijek znači 4 ili 5 G, a čak će i tri za nju možda biti previše. Znat ćemo tek kad sve bude gotovo."

Nestrpljivo sam klimnuo glavom. "Znam, ali mislim da postoji način da je izložimo manjem ubrzanju od nas ostalih."

"Čuj, ako si smislio protuakceleracijski štit," reče Doc s osmijehom, "juri i patentiraj ga. To bi se dalo prodati za..."

"Ne, Doc, ne bi bilo osobito korisno u normalnim okolnostima. Naši sanduci bolje funkcioniraju, a bazirani su na istom principu."

"Da čujem onda objašnjenje."

"Stavimo Marygay u sanduk i potopimo..."

"Čekaj, čekaj. Ne dolazi u obzir. Pa ona i jest ozlijeđena zbog neodgovarajuće kukuljice u svom ležaju. A sada bismo čak morali koristiti nečiji tuđi ležaj."

"Znam. Daj da ti objasnim. Kukuljica joj ne mora savršeno pristajati; glavno da svi dovodi i odvodi za održavanje života mogu funkcionirati. Kukuljica neće biti pod unutarnjim pritiskom, jer se neće morati odupirati vanjskom pritisku od tih par hiljada kilograma po kvadratnom centimetru kao što mora inače činiti."

"Ne razumijem što govoriš."

"To je jednostavna adaptacija... jesi li učio fiziku na fakultetu?"

"Jesam, nešto malo; znaš kako je na medicini. To mi je bio najlošiji kolegij poslije latinskog."

"Sjećaš li se što je to princip ekvivalencije?"

"Sjećam se da takvo nešto postoji. Nešto u vezi s relativnošću?"

"Aha. To znači da... hm, da nema razlike između gravitacionog polja i ekvivalentnog ubrzanog referentnog okvira promatranja. To, zapravo, znači da nema razlike u gravitacijskom efektu između nas u *Godišnjici* pod ubrzanjem od 5 G i nekoga tko sjedi na površini vrlo velike planete, tako velike da joj je gravitacija pet puta veća od Zemljine."

"To je prilično očito."

"Možda i jest očito, ne znam. To znači da ne postoji eksperiment koji bi mogao izvršiti na brodu, a koji bi ti pokazao da li si na brodu pod ubrzanjem ili jednostavno sjediš na površini planete."

"Kako nema? Možeš ugasiti motore i..."

"Jasno; možeš, uostalom, pogledati kroz prozor. Mislio sam na izolirane, laboratorijske eksperimente.

"Dobro, shvatio sam. I što onda?"

"Znaš li Arhimedov zakon?"

"Aha, onaj s krunom od lažnog zlata. Vidiš, to mi je uvijek išlo na živce kod fizike. Naprave veliku galamu oko stvari koje su svakome očite, a kad dođe do nečeg teškog, ..."

"Arhimedov zakon kaže da ako nešto potopiš u tekućinu, ono ima uzgon jednak težini tekućine koju ta stvar istisne."

"Da, to mi se čini razumnim."

"l to važi bez obzira na vrstu gravitacije ili ubrzanja u kojoj se nalaziš. Ako brod ubrzava s 5 G, voda koju istisneš teža je pet puta od obične vode, na jednoj gravitaciji."

"Jasno."

"To znači da ako nekog smjestiš u rezervoar pun vode tako da pluta bez težine, bit će bez težine i onda kad brod ubrzava s 5 G."

"Čekaj, malo, sinko. Na trenutak si me zaveo, ali to ipak neće funkcionirati."

"Zašto ne?" Na vrhu mi je jezika bio prijedlog Docu da se drži svojih pilula i stetoskopa, a fiziku da prepusti meni, no, dobro da mu to nisam rekao.

"Što se desi kad u podmornici ispustiš iz ruke francuski ključ?"

"U podmornici?"

"Da. Podmornice funkcioniraju po Arhimedovom zakonu."

"Uh! Imaš pravo. Isuse. Nisam to dovoljno promislio."

"Taj ključ padne ravno na pod, kao da podmornica nije bez težine." Gledao je nekamo u daljinu, lupkajući olovkom po stolu. "To što si smislio je slično načinu na koji na Zemlji tretiramo pacijente s velikim oštećenjima kože, kao kod opekotina i sličnih stvari. Problem je u tome da ništa ne podržava unutarnje organe, kao što to čine ležajevi za ubrzavanje, pa to za Marygay ne bi ništa učinilo."

Ustao sam da odem. "Ništa; žao mi je da sam ti potratio vrijeme."

"Čekaj. Čekaj malo. Možda bismo mogli tu ideju iskoristiti barem djelomično."

"Kako to misliš?"

"Nisam ni ja dovoljno promislio. Način na koji normalno koristimo

akceleracijske ležajeve naravno ne dolazi u obzir za Marygay." Nisam htio o tome ni razmišljati. Potrebna je prilična doza hipnotske sugestije da bi čovjek legao u taj sanduk i dozvolio da mu se u sve prirodne i jedan umjetni tjelesni otvor utjera kisikom obogaćeni fluorokarbon. Nehotice sam opipao ventilski ulaz ugrađen malo iznad kuka.

"Da, očito. Rasturilo bi je na komadiće... mislio si da upotrijebimo niski tlak..."

"Da. Ne treba nam par hiljada atmosfera da je zaštitimo od 5 G ubrzanja u ravnoj liniji; to je potrebno uglavnom za skretanja i vrludanja kad izbjegavamo protivnika. Čuj, ja idem do službe održavanja da s njima popričam, a ti idi do odjeljka tvoje desetine, jer ćemo njega koristiti. Dalton će te tamo čekati."

Pet minuta pred skok u kolapsarsko polje počeo sam s plavljenjem. Jedino smo Marygay i ja bili u sanducima, a ni moje prisustvo nije bilo nužno, jer se i plavljenje i ispuštanje tekućine moglo obaviti iz Kontrole. Ipak, bilo je sigurnije imati rezervu na licu mjesta, a osim toga, želio sam biti tamo.

Nije bilo ni približno onako loše kao inače; ni traga onom istovremenom nadimanju i gnječenju. Iznenada se osjetio miris kao po plastici kad je fluorokarbon zamijenio zrak u plućima - nisi zapravo, mogao odrediti točan trenutak kad se to desilo - onda je došlo do slabog ubrzanja i ubrzo je u plućima opet bio zrak i trebalo je samo sačekati da se sanduk otvori, pa da se čovjek ispetlja i iskopča i izvere iz...

Njezin je ležaj bio prazan. Došao sam do njega i ugledao krv. "Krvarenje," zazvoni Docov glas kao na molitvi. Naglo sam se okrenuo, osjećajući kao da mi se sitno trnje zabada u oči, a Doc je stajao naslonjen na okvir vrata svlačionice, neočekivano se, grozno, smiješeći. "...što smo i očekivali. Doktor Harmony je već poduzela sve što je potrebno. Marygay je odlično."

21

Marygay je počela hodati već slijedećeg tjedna, prestala je s celibatom za dva, a kompletno ozdravila za šest tjedana.

Još deset dugih mjeseci u svemiru i sve vrijeme je to bila vojska, vojska, i vojska. Gimnastika, besmisleni radni zadaci, obavezna predavanja, a čak se pričalo da će ponovo uvesti raspored zajedničkog spavanja kakav smo imali na osnovnoj obuci. Nikad to nisu učinili; vjerojatno su se bojali pobune. Nasumce odabran partner svake noći ne bi baš osobito odgovarao onima od nas koji smo se vezali u više ili manje stalne parove.

Sve to sranje, to insistiranje na vojnoj disciplini, mučilo me ponajviše zato jer sam se bojao da je to znak da nas neće pustiti iz vojske. Marygay je tvrdila da sam paranoidan i da to čine samo zato što nema drugoga načina da deset mjeseci održe red.

Većina razgovora, ako ne računamo uobičajeno mrmljanje protiv vojske, svodila se na pretpostavke o tome koliko se Zemlja promijenila za našeg izbivanja i što ćemo sve raditi kad napustimo vojsku.Bit ćemo prilično bogati s dvadeset šest godina akumulirane plaće, kamatama na tu plaću i kamatama na kamate - onih 500 dolara plaće za prvi mjesec koji smo proveli u vojsci sada se s kamatama popelo na 1500.

Stigli smo na Kapiju pred kraj 2023. po Greenwichu.

Baza je u tih skoro sedamnaest godina koliko je proteklo od našeg odlaska na Yod 4 nevjerojatno narasla. Sada je to bila jedna zgrada veličine Tycho Citija, sa skoro deset hiljada ljudi. Sedamdeset osam krstarica veličine *Godišnjice* ili većih, vršilo je odavde napade na portalne planete u rukama Tauranaca. Još ih je deset bilo tu da čuvaju Zvjezdanu kapiju, a dva su čekala u orbiti da im posade i pješadija prođu kroz pripreme za odlazak u akciju. Jedan se brod, *Zemljina nada II,* upravo bio vratio iz borbe i čekao je na Kapiji da se vrati još neka krstarica.

Bili su, naime, izgubili dvije trećine posade, za samo trideset devet ljudi nije se isplatilo slati brod na Zemlju. Trideset devet uvjerenih civila.

Spustili smo se na Kapiju u dva izviđačka broda.

General Botsford (koji je još bio major kad smo ga prvi put sreli na Charonu, gdje su tada još bile tek dvije kolibe i dvadeset četiri groba) primio nas je u elegantno uređenoj seminarskoj dvorani. Šetao je naprijed i natrag na jednom kraju dvorane, ispred goleme holografske kocke za prikaz operacionih područja.

Jedva sam vidio natpise sa svog mjesta i zaprepastio sam se kad sam vidio kako je daleko bio Yod 4, no udaljenosti naravno ne znače mnogo za kolapsarske skokove. Trebalo bi nam deset puta dulje da stignemo do Alfe Kentauri koja je praktički prvi susjed Sunčevom sistemu, ali, naravno, nije kolapsar.

"Vi svi znate..." počeo je preglasno, a onda nastavio normalnim glasom, "vi znate da bismo vas mogli raspršiti po ostalim udarnim grupama i poslati ravno natrag u akciju. Zakon o elitnoj regrutaciji je izmjenjen i rok službe produljen sa dvije na pet godina subjektivnog trajanja."

"Mi to nećemo učiniti, ali, prokletstvo, ne shvaćam zašto neki od vas ne *žele*

ostati. Još dvije godine i zajedno s kamatama bit ćete bogati do kraja života. Naravno, imali ste teških gubitaka, ali to je normalno, vi ste bili prvi. Stvari će sada biti mnogo lakše. Borbena odijela su poboljšana, sada znamo mnogo više o tauranskoj taktici, oružje nam je mnogo efikasnije. Nema razloga za strah."

Sjeo je za čelo našeg stola i pogledao niz njega, nikoga, zapravo, ne vidjevši. "Moje vlastito sjećanje na borbu sada seže više od pola stoljeća unatrag. Meni je borba bila uzbudljiva; snažila me... mora da sam ja drukčija vrsta čovjeka nego što ste svi vi."

Ili imaš vrlo selektivnu memoriju, pomislio sam.

"Ali to nije važno. Mogu vam ponuditi jednu alternativu koja ne uključuje direktnu borbu."

"Imamo nestašicu kvalificiranih instruktora. Mogli biste čak reći da ih uopće nemamo, jer bi armija željela da joj svi instruktori u ratnim vještinama budu veterani iz borbe."

"Vas su obučavali veterani iz Vijetnama i sa Sinaja, od kojih su najmlađi imali četrdesetak godina kad ste vi napustili Zemlju, pred dvadeset šest godina. Mi vas trebamo i voljni smo vam dobro platiti."

"Udarna grupa nudi svakome od vas čin poručnika ako prihvatite mjesto instruktora na Zemlji, dvostruku plaću ako vam je služba na Mjesecu, trostruku na Charonu, a četverostruku ovdje na Kapiji."

"Osim toga, ne morate se odlučiti odmah. Svi dobivate besplatno putovanje natrag na Zemlju, na čemu vam zavidim jer na Zemlji nisam bio dvadeset godina, a vjerojatno se nikada više niti neću vratiti. Moći ćete ponovo osjetiti kako to izgleda u civilnom životu. Ako vam se ne dopadne, jednostavno ušećite u najbliži ured ISUN-a i izaći ćete iz njega sa činom a možete i birati mjesto službe."

"Neki od vas osmjehuju se na ovaj prijedlog. Ja mislim da biste morali pričekati prije nego donesete svoj sud. Zemlja nije više onakva kakvu ste vi ostavili."

Izvukao je nekakvu karticu iz džepa tunike i pogledao na nju s nekakvim poluosmjehom. "Većina vas ima negdje oko četristo hiljada dolara akumulirane plaće i kamata.Zemlja je međutim,u ratnom stanju i njezini stanovnici financiraju rat kroz plaćanje poreza. Vaš prihod vas svrstava u porezni razred od 92 odsto, što vam ostavlja oko trideset dvije hiljade. Ako ste vrlo pažljivi, to će vam trajati tri godine."

"Na kraju ćete morati potražiti posao, a ovo je posao za koji ste školovani i uvježbani. Ne stoji vam na raspolaganju baš mnogo drugih; Zemlja ima. preko devet milijardi stanovnika od kojih je između pet i šest milijardi nezaposleno.

Osim toga, sve vaše kvalifikacije osim vojnih stare su dvadeset šest godina i jednostavno su zastarjele."

"Imajte na umu i to da su vaši prijatelji i prijateljice sada dvadeset šest godina stariji od vas, da vam je većina rođaka koje ste poznavali već preminula i da će vam se Zemlja zato učiniti vrlo osamljenim svijetom."

"No, da saznate više o tom svijetu, prepustit ću vas naredniku Siriju koji je upravo stigao sa Zemlje. Naredniče?"

"Hvala vam, generale." Nešto nije bilo u redu s njegovom kožom i lice mu je bilo nekako čudno, mislio sam, sve dok nisam shvatio da je napudran i da je usta našminkao ružem. Nokti su mu bili poput sjajnih bijelih badema.

"Ne znam odakle bih počeo." Uvukao je gornju usnicu i zagledao se u nas, namršten. "Toliko se stvari promijenilo otkad sam bio dijete!"

"Meni su dvadeset tri godine, pa se nisam bio ni rodio kad ste vi krenuli na Aleph... hm, kao početak, koliko vas je u jedinici homoseksualaca?" Nitko. "To me ne čudi. Ja, na primjer, jesam." Ma, nije valjda? "A rekao bih da je to slučaj i sa trećinom stanovništva Evrope i Sjeverne Amerike. U Indiji i na Srednjem Istoku postotak je još veći, a u Južnoj Americi i Kini nešto manji."

"Vlade većine zemalja podržavaju homoseksualnost, a Ujedinjene Nacije su u ovome pitanju službeno neutralne. Vlade je podržavaju u prvome redu zato jer je to jedina sigurna metoda kontrole rađanja."

Ovo mi je zvučalo nategnuto. U vojsci ti uzmu uzorak sperme, zamrznu ga i čuvaju, a tebi naprave vasektomiju. Tu nema ničeg nesigurnog.

Kad sam još išao u školu, mnogi homoseksualci na sveučilištu upotrebljavali su ovaj isti argument u svoj prilog. Možda je to zaista funkcioniralo, na neki način. Očekivao sam da će Zemlja imati mnogo više stanovnika od devet milijardi.

"Kad su mi na Zemlji rekli da ću govoriti s vama, prihvatio sam se istraživanja i pregledao sam hrpe starih magazina i novina."

"Mnoge stvari za koje ste se bojali da će se desiti, nisu se desile, kao na primjer glad. Čak niti ne upotrebljavajući čitavu obradivu površinu koja nam stoji na raspolaganju, zajedno s morskim izvorima hrane, polazi nam za rukom da nahranimo svakoga, a mogao bi se prehraniti i dvostruki broj.

Sve to je postignuto boljom tehnologijom i pravednom raspodjelom kalorija. Kad ste napuštali Zemlju, milijuni ljudi polako su umirali od gladi, a sad takvih više nema."

"Bili ste zabrinuti zbog kriminala. Čitao sam da se čovjek nije usuđivao šetati ulicama New Yorka ili Londona ili Hong Konga bez tjelesne straže. S boljim obrazovanjem za sve ljude i sa psihometrijskim metodama koje otkrivaju

potencijalne kriminalce u šestoj godini života, tako da im možemo pružiti korektivnu terapiju i to takvu koja funkcionira, sa svim time, ozbiljni je kriminal u opadanju već kojih dvadeset godina. Vjerujem da danas imamo manje ozbiljnog kriminala u čitavom svijetu nego što ste vi imali u jednom većem..."

"Sve je to lijepo i krasno," upadne general pomalo naprasito, dajući do znanja da to nije ni jedno ni drugo, "ali se to baš ne poklapa s onime što sam ja čuo. Što vi nazivate ozbiljnim kriminalom? Što je s ostalim kriminalom?"

"Pa, ubistvo, fizički napad, silovanje, svi ozbiljniji zločini protiv ljudskih lica. Svi su ti zločini u padu. Kriminal usmjeren prema vlasništvu, sitne krađe, vandalizam, ilegalno stanovanje, svi su oni još uvijek..."

"A što je to, k vragu, ilegalno stanovanje?"

Narednik Siri zastane, oklijevajući, a zatim će strogo: "Svakako da se ne može tolerirati da netko uskraćuje drugima životni prostor dolazeći do vlasništva na ilegalan način."

Alexandrov podigne ruku. "Hoćete li reći da ne postoji privatno vlasništvo?"

"Naravno da postoji. Ja... ja sam bio vlasnik mojih soba prije nego sam regrutiran." Iz nekog mu je razloga, izgleda, ova tema bila neugodna. Novi tabui? "Ali postoje granice!"

Luthuli se javila; "Što radite s kriminalcima?Mislim na ozbiljne kriminalce; da li za ubistvo još uvijek brišete mozgove?"

Bilo mu je primjetno lakše zbog promjene teme. "Ne, ne. Smatramo to vrlo primitivnim, čak varvarskim. Usađujemo im novu, zdravu ličnost, preodgojimo je, a društvo takvu osobu apsorbira bez predrasuda. To vrlo dobro funkcionira."

"Ima li zatvora?" Yukawa.

"Hm, vjerojatno biste popravni centar zvali zatvorom; u njemu se osobe drže protiv svoje volje dok ne prođu terapiju, a onda su opet slobodne. No, moglo bi se reći da je slabo funkcioniranje te njihove volje ono što ih i jest dovelo u takvu ustanovu!"

Nisam imao nikakvih planova za zločinački život, pa sam ga pitao za stvar koja me je najviše mučila. "General je rekao da je više od pola stanovništva na berzi i da ni mi nećemo moći dobiti posla. Što je s time?

"Ne znam što je to berza. Vi, naravno, govorite o nezaposlenima koje subvencionira država. Da, to je istina, država se brine za više od polovice nas. Ja, na primjer, nikada nisam imao zaposlenje prije regrutacije. Bio sam kompozitor."

"Zar ne vidite da taj problem hronične nezaposlenosti ima dvije strane? Da bi

svijet i ovaj rat koji vodimo mogli glatko funkcionirati, potrebna je milijarda, možda najviše dvije milijarde ljudi, no, to ne znači da mi ostali besposleno sjedimo. Svaki građanin ima mogućnost besplatnog školovanja u trajanju od osamnaest godina, od čega je četrnaest obavezno. To, zajedno sa *slobodom* od rada, oslobođenjem od nužnosti zaposlenja, stvorilo je procvat znanstvenog i kreativnog djelovanja kakav nije još viđen u ljudskoj povijesti.

Danas živi i radi više umjetnika i pisaca nego je ukupno živjelo u prvih dvije hiljade godina kršćanstva! Njihova djela daju se publici koja je brojnija i obrazovanija od bilo koje druge u povijesti."

Hm, o ovome se već moglo razmišljati. Rabi digne ruku.

"Jeste li proizveli već kojeg Shakespearea? Michelangela? Nije sve u broju!"

Siri ukloni uvojak kose s očiju jednom vrlo ženstvenom kretnjom. "To nije fer pitanje. Na našim potomcima je da prave takve usporedbe."

"Naredniče, kad smo razgovarali prije ovoga," reče general, "niste li pomenuli da živite u jednoj golemoj košnici od zgrade; da nitko ne može živjeti u prirodi, na selu."

"Pa, istina je da nitko ne može živjeti na potencijalno obradivoj zemlji. Tamo gdje ja stanujem, odnosno gdje sam stanovao, u Atlanta kompleksu, imao sam sedam milijuna susjeda u onome što biste, tehnički gledano, mogli zvati jednom zgradom, no, ne može se govoriti ni o kakvoj gužvi. Osim toga, možete kad želite sići liftom i odšetati u polja; možete šetati sve do mora ako vam se prohtije."

"To je jedna stvar na koju se morate naviknuti. Mnogi gradovi nimalo ne liče na slučajne nakupine zgrada kakve su postojale ranije. Većina je velikih gradova bila spaljena do temelja u pobunama oko hrane u 2004, prije nego su Ujedinjene Nacije preuzele proizvodnju i raspodjelu hrane. Urbanisti su nove gradove gradili na funkcionalniji i moderniji način."

"Pariz i London su, na primjer, morali biti u potpunosti iznova građeni, kao i većina glavnih gradova. Washington je jedan od rijetkih preživjelih, ali je to sada hrpa spomenika i uredskih zgrada. Većina stanovnika živi u okolnim kompleksima: Restonu, Fredericku, Columbiji."

Kad je Siri počeo pominjati konkretna mjesta i gradove, svatko je htio saznati što je s njihovim rodnim mjestima. Sve u svemu, stvari su bile bolje nego što smo očekivali.

Na nepristojno pitanje, Siri odgovori da nije našminkan zato što je homoseksualac; svi se, rekao je, šminkaju. Odlučio sam ipak da budem ekscentričan i da nosim samo svoje prirodno lice.

Udružili smo se s preživjelima sa *Zemljine nade II* i vratili se tim brodom na Zemlju dok su stručnjaci analizirali oštećenja na Godišnjici. Komodor je čekao na saslušanje, no, koliko smo uspjeli saznati, nije mu prijetio vojni sud.

Disciplina je bila prilično opuštena na povratku. U sedam mjeseci pročitao sam trideset knjiga, naučio igrati Go, održao tečaj elementarne - i zastarjele - fizike i sve se više zbližavao s Marygay.

22

Nisam o tome mnogo razmišljao, no, naravno, na Zemlji smo bili slavni. U Mondaleu nas je Generalni sekretar dočekao i pozdravio svakoga lično. Bio je to vrlo star crnac niska rasta i zvao se Jakubu Ojukwu. Stotine hiljada, možda milijuni gledalaca nagurali su se koliko su mogli bliže stazi za slijetanje.

Generalni sekretar je održao govor toj masi ljudi i novinarima, zatim su najviši oficiri *Zemljine nade II* izbrbljali očekivane stvari, a mi smo ostali više ili manje strpljivo stajali i čekali na tropskoj vrućini.

Veliki helikopter nas je onda prebacio u Jacksonville do najbližeg međunarodnog aerodroma. Grad je bio nanovo izgrađen na način koji nam je Siri opisao. Nismo mogli a da ne budemo impresionirani.

Najpre smo ga ugledali u liku usamljene sive planine, pomalo nepravilna stošca, koji je provirivao nad horizontom i polako rastao. Nalazio se usred naizgled beskrajna kariranog pokrivača - obrađenih polja isprekidanih desecima cesta i željezničkih pruga. Oko je vidjelo te ceste, tanke bijele konce sa sićušnim bubicama što su po njima plazile, ali je mozak odbijao integrirati tu informaciju i izvesti iz nje procenjenu veličinu grada. Nije bilo moguće da je tako velik!

Prilazili smo sve bliže - sada je let već bio nemiran od vertikalnih zračnih struja - sve dok ta zgrada nije predstavljala svjetlosivi zid preko čitave jedne strane vidnog polja. Približili smo se još više i sad su se mogle vidjeti točkice, vjerovatno ljudi. Jedna točkica je, izgleda, bila na balkonu i mahala nam.

"Bliže ne možemo prići," - reče pilot preko interkoma, - "a da se ne uključimo u sistem automatskog navođenja koji bi nas spustio na vrh zgrade. Aerodrom je na sjevernoj strani". Nagnuli smo se i skrenuli prema sjenama grada.

Aerodrom nije bio ništa osobito, najveći koji sam ikada vidio, ali konvencionalan - centralna zgrada terminala poput glavčine kotača i jednotračne pruge poput žbica do manjih obodnih terminala na oko kilometar od centra, kod kojih su se avioni utovarivali i istovarivali. Mi smo posve izbjegli terminale i sletili do Swissairovog stratosferskog aviona, da bismo

pješice prešli iz helikoptera u avion. Put nam je bio ograđen i opkoljen glasnom gomilom raspoložena i odobravajućeg naroda. Sa šest milijardi nezaposlenih vjerojatno im nije bilo teško sakupiti gužvu za bilo kakvu prigodu, pretpostavljao sam.

Bojao sam se da ćemo morati pretrpiti još nekoliko svečanih govora, no otišli smo ravno u avion. Stjuardi i stjuardese donijeli su nam sendviče i pića dok se gomila razilazila. Nema riječi kojima bi se mogao opisati sendvič od piletine s majonezom i hladno pivo nakon dvije godine prerađenih govana!

Gospodin Ojukwu objasnio nam je da idemo u Genevu u zgradu Ujedinjenih Nacija, gdje će se večeras za nas održati počasna Generalna skupština. To jest, mislio sam, bit ćemo izloženi za razgledavanje članovima skupštine. Rekao nam je i da većinu nas čekaju u Genevi rođaci.

Dok smo se penjali nad Atlantikom, voda je izgledala neprirodno zeleno. Zanimalo me zašto je tako i naumio sam pitati stjuardesu, no razlog se ubrzo razjasnio. Bila je to farma. Četiri velika splava (mora da su bila golema, ali nisam imao pojma kako smo visoko) polako su plovila u tandemu preko zelene površine, a svaki je za sobom ostavljalo trag plavocrvene boje koji se zatim polako iznova punio zelenilom. Prije nego smo sletili saznao sam da je riječ o nekoj vrsti tropskih algi koja se uzgajala za stočnu hranu.

Geneva je bila slična Jacksonvilleu, jedna jedina zgrada, ali je izgledala manja, možda zbog usporedbe s prirodnim planinama što su je okruživale. Bila je pokrivena snijegom i imala neku ljepotu.

Hodali smo koju minutu kroz zavjesu snježnih pahuljica - kako je divno kad ne moraš biti sve vrijeme točno na "sobnoj temperaturi"! - do helikoptera koji nas je dignuo na krov zgrade, zatim liftom dolje, preko pokretnog pločnika u drugi lift, pa još jedan pokretni pločnik i širokim hodnikom do Thantstrasse 281B, soba 45, adrese na uputama koje su mi dali. Prst mi je zastao nad dugmetom zvonca; skoro da sam se bojao.

Prilično dobro sam podnio činjenicu da mi je otac mrtav - vojska je takve činjenice imala spremne već na Kapiji - i to me nije mučilo toliko kao perspektiva susreta s majkom, kojoj su najednom osamdeset četiri godine. Skoro sam utekao u bar da pribjegnem laganoj narkozi, no, na kraju sam ipak pritisnuo dugme.

Vrata su se brzo otvorila. Bila je starija, no, ne baš osobito drukčija, s nešto više bora i bijelom kosom umjesto sive. Gledali smo se koju sekundu, a onda zagrlili i osjetio sam veliko olakšanje i iznenađenje da sam tako sretan što je vidim i držim u rukama.

Uzela mi je ogrtač i ugurala me u dnevnu sobu gdje sam doživio šok - moj otac je stajao u sobi, s ozbiljnim osmjehom na licu, s neizbježnom lulom u ruci.

U trenutku sam se razbjesnio na vojsku zbog neslane šale koju je zbila sa mnom, a onda shvatim da to ne može biti otac, da ne može izgledati onako kako sam ga se sjećao iz djetinjstva.

"Michael? Mike?"

Nasmijao se. "A tko drugi, Willy?" - Moj mlađi brat, sada odjednom srednjih godina. Nisam ga vidio od '93. kad sam otišao na koledž, kad mu je bilo šesnaest godina. Dvije godine kasnije bio je na Mjesecu s ISUN-om.

"Dosta ti je Mjeseca?" pitao sam ga, stežući mu ruku.

"Ha? Ma ne... Ne, Willy, ja sam sad svake godine po mjesec ili dva na terra firmi. Više to nije kao što je nekada bilo." Kad su prvi puta regrutirali za službu na Mjesecu, podrazumijevalo se da možeš dobiti samo jedan put natrag; gorivo je bilo jednostavno preskupo za stalna putovanja.

Svi troje smo sjeli za mramorni stol za kavu i mama nas je ponudila travom, već zavijenom.

"Sve se toliko promijenilo", rekao sam, prije nego su me stigli početi zapitkivati o ratu. "Sve mi ispričajte."

Brat mi stane gestikulirati rukama, a onda se nasmije. "No, to je velika narudžba za priču. Imaš dva tjedna vremena?"

Očito je imao problema s odlukom kako da se ponaša prema meni. Jesam li mu ja bio nešto kao nećak, ili što? Očito mu više nisam bio stariji brat.

"To ionako ne smiješ pitati Michaela," reče mama." Mjesečari o Zemlji pričaju kao djevice o seksu..."

"Ali, mama..."

"... s entuzijazmom i neznanjem."

Pripalio sam smotak trave, duboko povukao. Bila je neobično slatka.

"Mjesečari žive par tjedana u godini na Zemlji, a pola tog vremena provedu tumačeći nam kako bismo si trebali organizirati život."

"Možda i jest tako, ali drugu polovicu vremena promatramo što radite. I to objektivno."

"Aha, sad dolazi Michaelova točka 'objektivno' ". Zavalila se u stolicu i osmjehnula mu se.

"Mama, ti dobro znaš... ah, k vragu, prestanimo s time. Imat će Willy čitav ostatak života vremena da se snađe u svemu tome." Povukao je dim, ali ga nije udahnuo. "Pričaj nam o ratu, čovječe. Čuo sam da si bio u udarnoj grupi koja se stvarno borila s Taurancima, licem u lice."

"Aha. Nije bilo bogzna što."

"Da, čuo sam," reče Mike. "Čuo sam da su kukavice."

"Ne baš... to." Stresao sam glavom da je razbistrim.

Marihuana me činila pospanim i bezbrižnim. "Čovjek je imao dojam da oni jednostavno ne shvaćaju u čemu je riječ. Kao na streljani: poredali su se, a mi smo ih postrijeljali."

"Kako je to moguće?" upita mama. "Na vijestima su rekli da ste izgubili devetnaest ljudi." -

"Rekli su da je devetnaest ljudi ubijeno? To nije istina."

"Ne sjećam se *točno* što su rekli."

"Hm, mi *jesmo* izgubili devetnaest ljudi, ali ih je samo četvoro bilo ubijeno i to na samom početku bitke, prije nego smo shvatili njihovu obranu." Odlučio sam da ne kažem ništa o načinu na koji je Chu poginuo; to bi suviše zakompliciralo stvari." Od ostalih petnaest jedan je stradao od naših vlastitih lasera. Izgubio je ruku, ali je ostao živ. A svi su drugi... izgubili razum."

"Što? Nekakvo tauransko oružje?" upita Mike.

"Ma, nije to imalo nikakve veze s Taurancima. To je naša vojska učinila. Hipnotski su nas prisilili da pobijemo sve što se miče pred nama, nakon što nam narednik uključi tu naredbu u podsvijesti s par ključnih riječi. Kad je sve bilo gotovo i kad je naredba izbrisana, ljudi nisu više mogli živjeti s takvim sjećanjem, s uspomenom na sebe kao koljače. " Stresao sam snažno glavom nekoliko puta. Trava je stvarno djelovala.

"Čujte, stvarno mi je žao, ali sam već dvadeset sati na nogama . . ."

"Pa naravno, William." Mama me uhvati za ruku i upravi prema spavaćoj sobi. Obećala je da će me probuditi na vrijeme za večernju proslavu. Krevet je bio upravo nepristojno udoban, no, ja bih bio zaspao i naslonjen na kvrgavo stablo.

Umor, droga, dan prepun događaja; mama me morala buditi štrcajući mi hladnu vodu u lice. Odvela me do ormara, pokazala mi dva odijela kao, navodno, dovoljno formalna za svečanu priliku, a ja sam odabrao ono cigla crveno, jer mi je plavo djelovalo nekako previše kicoški. Otuširao sam se i obrijao, odbio kozmetiku (Mike je već bio sav nacifran i ponudio je da mi pomogne), oboružao se s pola stranice uputa za pronalaženje Generalne skupštine i uputio se u grad.

Dvaput sam se izgubio, no, na svakom raskršću hodnika bio je mali kompjutor koji je davao upute za snalaženje na četrnaest jezika.

Muško je oblačenje, što se mene ticalo, učinilo korak unatrag. Od pasa gore

nije bilo tako loše, s uskim košuljama i kratkim ogrtačima, ali je zatim dolazio posve beskoristan široki sjajan pojas s kojeg je visio malen bodež optočen draguljima, taman adekvatan za otvaranje pisama, a zatim hlače koje su visjele u širokim preklopima, ugurane u visoke čizme od sjajne sintetike. Još samo šešir s perjanicom i Shakespeare bi me bio angažirao na licu mjesta.

Žene su bolje prošle. Sreo sam Marygay pred dvoranom Generalne skupštine.

"Osjećam se potpuno gola, William".

"Ali ti to dobro stoji. Što ćeš, takva je moda."

Većina mladih žena koje sam vidio u prolazu nosila je nešto slično - jednostavnu ravnu haljinu iz koje su sa svake strane bili izrezani veliki četvrtasti prozori, od pazuha pa skoro do donjeg ruba haljine, a i taj je rub sezao do mjesta na kojem je počinjala imaginacija. Skromnost je zahtijevala oprezne pokrete i veliku vjeru u statički elektricitet.

"Jesi li već vidio dvoranu?" upita me, uhvativši me pod ruku. "Uđimo, moj konkvistadore."

Ušli smo kroz automatska vrata i odmah sam zastao. Dvorana je bila tako golema da sam mislio da smo izašli na otvoreni prostor.

Pod je bio kružnog oblika, preko stotinu metara u promjeru, a zidovi se dizali dobrih šezdeset ili sedamdeset metara do prozirne kupole - sjetio sam se da sam je vidio iz zraka kad smo slijetali - na kojoj su se sakupljali i razilazili vjetrom nošeni nanosi snijega. Zidove su prekrivali diskretni keramički mozaici, hiljade likova koji su predstavljali kronologiju ljudskih dostignuća. Ni sam ne znam koliko sam dugo zurio u taj prizor.

Na drugoj strani dvorane pridružili smo se ostalim veteranima uz kavu; sintetičku, ali bolju od soje. Na moje očajanje, ispostavilo se bilo da se duhan još jedva uzgaja na Zemlji, a da je u pojedinim krajevima čak i zabranjen lokalnim zakonima, zbog očuvanja obradivog tla. Kad si i uspio doći do duhana bio je skup i najčešće očajan, produkt amaterskog uzgajanja na minijaturnim gredicama u zabačenim dvorištima ili na balkonima. Jedini dobar duhan dolazio je s Mjeseca i bio je, hm, astronomski skup.

Zato je marihuane bilo mnogo i bila je vrlo jeftina, a u nekim državama (u SAD, na primjer) čak i besplatna; država je vodila brigu o uzgoju i raspodjeli.

Ponudio sam Marygay jednim smotkom, ali je odbila. "Moram se polako navikavati. Probala sam već jedan i skoro me srušio."

"I mene."

Stariji čovjek u uniformi ušeće tada u salon, s čitavom salatom vrpci u svim bojama preko prsa, a ramena opterećenih sa po pet zvijezda. Dobroćudno se smješkao kad su ljudi poskakali na noge. Ja sam se međutim osjećao suviše kao

civil i ostao sam sjediti.

"Dobro veče, dobro veče" reče, mašući nam rukama da sjednemo. "Drago mi je da vas vidim ovdje i drago mi je da vas je tako mnogo". Mnogo? Malo više od polovice onog broja s kojim smo krenuli.

"Ja sam general Gray Manker, šef glavnog štaba ISUN-a. Za par minuta ćemo preći tamo preko" klimuno je glavom u smjeru dvorane Generalne skupštine", i imat ćemo malu ceremoniju,a onda ćete biti slobodni i možete započeti svoj teško zaslužen odmor. Možete dići sve četiri u zrak, možete putovati i razgledati svijet, možete što hoćete, ako vam uspije održati reportere na rastojanju."

"Prije nego odete, međutim, želio bih vam reći par riječi o onome što ćete htjeti *nakon* tih par mjeseci, kad se umorite od odmora, kad vam se budžet smanji. . ." Naravno, očekivana pjesma, ista ona koju je pjevao general Botsford na Kapiji. Trebat ćemo posao, a ovo je jedini posao koji sigurno možemo dobiti.

Napustio nas je nakon obavjesti da će za koju minutu po nas doći ađutant da nas odvede do podijuma, a mi smo se tih par minuta zabavljali na račun prednosti i mana ponovne regrutacije.

Ađutant se pojavio u liku atraktivne mlade žene koja nas je bez problema svrstala po abecednom redu (po svemu sudeći, nije imala mnogo bolje mišljenje o vojsci od nas) i odvela u veliku dvoranu.

Prvih nekoliko redova delegata prepustilo je svoja mjesta nama. Ja sam sjeo na mjesto označeno "Gambija" i nelagodno slušao govore o heroizmu i požrtvovanju. General Manker je činjenice iznosio prilično točno, ali je upotrebljavao pomalo krive riječi.

Zatim su nas jednog po jednog prozivali i Dr. Ojukwu je svakome od nas dao zlatnu medalju koja mora da je težila čitav kilogram. Zatim je održao govor o čovječanstvu ujedinjenom oko zajedničke stvari, a holografske kamere su nas diskretno snimale jednog po jednoga; inspirativni program o ratnicima za narod u pozadini. Kad smo izašli, valovi aplauza što su nas ispraćali djelovali su nekako teskobno.

Pozvao sam Marygay, koja nije imala živih rođaka, da dođe sa mnom kući. Pred službenim ulazom u dvoranu bila je gužva naroda, pa smo se izvukli drugim putem, uspeli se prvim liftom nekoliko katova i potpuno se izgubili u hodnicima i kliznim pločnicima i liftovima. Kući smo stigli samo uz pomoć pametnih kutija na raskršćima.

Majci sam najavio da ću najverovatnije dovesti Marygay sa sobom. Srdačno su se pozdravile i mama nas je smjestila u dnevnu sobu, ponudila nas pićem i otišla pristaviti večeru, a Mike nam se pridružio.

"Zemlja će vam se učiniti vrlo dosadnom", rekao je nakon upoznavanja.

"Ne znam baš", odvratih. "Život u vojci nije baš osobito stimulativan. Svaka promjena će nam . . ."

"Nećete dobiti nikakav posao."

"Znam da ga ja ne mogu dobiti kao fizičar. Dvadeset šest godina u fizici je čitava epoha ..."

"Ne možeš dobiti *nikakav* posao."

"Hm, mislio sam iznova položiti magisterij, pa onda možda. . ." Mike odmahne glavom.

"Daj mu da završi, William" prekine me Marygay, nervozno se namještajući na kauču. "Izgleda da on zna nešto što mi ne znamo."

Ispio je piće do kraja i vrtio led po dnu čaše, netremice ga promatrajući. "Da, Marygay je u pravu. Znaš, Mjesec je pola pod vojskom, a pola u civilu. Narod se zabavlja tako da razmjenjuje tračeve i glasine. Rekla-kazala."

"Znam; to je stara vojnička razbibriga."

"Jeste. No, eto, čuo sam jednu glasinu o vama. . ." razmahnuo je rukom kao da nas sve hoće obuhvatiti, " . . . vama veteranima, pa sam se potrudio da je provjerim. Glasina je istinita."

"Hajde, bar nešto."

"Aha, bit će ti drago kad čuješ." Spustio je čašu na stol, izvadio smotak, pogledao ga i vratio natrag. "Oni kontroliraju Odbor za zapošljavanje i možeš biti sasvim siguran da ćeš za bilo koji posao koji se pojavi ti biti ili nedovoljno kvalificiran ili previše. Bilo koji posao osim vojske."

"Jesi li siguran u to?" upita ga Marygay. I ona i ja znali smo o vojsci dovoljno da ga ne pitamo mogu li to oni učiniti ili ne.

"Apsolutno. Imam prijatelja na Odboru za zapošljavanje na Mjesecu; pokazao mi je pismenu direktivu. Vrlo je ljubazno sročena, a ključna je fraza apsolutno bez iznimke."

"Možda do kad ja izađem iz škole..."

"Nikad ti nećeš ni *ući* u školu. Nikada nećeš izaći iz labirinta prijemnih uvjeta, upisanih kvota i sličnih stvari. Ako se pobuniš, reći će ti da si prestar. K vragu, pa ni ja ne bih mogao ući u doktoralni program u *mojim* godinama..."

"Da, shvaćam. Ja sam dvije godine stariji."

"Točno. Imaš izbor između života na socijalnoj pomoći i vojske."

"To nije nikakav izbor" reče Marygay. "Ja onda odmah glasam za socijalnu

pomoć."

Složio sam se. "Ako si pet ili šest milijardi ljudi može organizirati pristojan životbez neke profesije, onda sigurno mogu i ja."

"Oni su u tome odrasli" reče Mike. "A tebi to možda neće biti pristojan život'. Većina njih sjedi, puši travu i gleda holo-program. Dobivaju taman toliko hrane da nadoknade gubitak kalorija. Meso jednom tjedno, čak i u prvoj klasi pomoći."

"No, to nam neće biti ništa novo" rekoh, "to što se tiče hrane; točno tako su nas hranili u vojsci. A što se tiče svega ostalog, kao što si rekao, Marygay i ja nismo u ovome odrasli; ne vjerujem da ćemo sjediti čitav dan zamagljene glave i gledati holo od jutra do mraka."

"Ja sam se bavila slikanjem" doda Marygay. "Uvijek sam željela da se negdje smirim i da stvarno postanem dobar slikar."

"A ja bih mogao studirati fiziku ako i nije za neku titulu. Mogao bih se baviti muzikom, ili pisanjem, ili . . ." okrenuo sam se Marygay," ... ili bilo čime od tih stvari, kao što nam je pričao onaj narednik na Kapiji."

"Pridružiti se Novoj renesansi" reče Mike bez posebnog naglaska, pripaljujući lulu. Bio je to duhan i zamirisao je nebeskim mirisom.

Mora da je primijetio glad u mojim očima. "Eh, k vragu, i ja sam neki domaćin!" Izvukao je nekoliko papirića i smotao stručno izvedeni smotak. "Eto ga. Marygay?"

"Ne, hvala. Ako je stvarno tako teško do njega doći, bolje je onda da se opet ne naviknem."

Klimnuo je, ponovo paleći lulu. "Nikome on nikada nije koristio. Bolje ti je da uvježbaš mozak, pa da se možeš opustiti i bez duhana." Okrenuo se k meni. "Vojska vam je valjda nastavila davati serume protiv raka?"

"Naravno." Ne bi bilo dobro da im umremo na tako nevojnički način.Zapalio sam tanku cigaretu. "Odlična je."

"Bolja od bilo čega što ćeš dobiti na Zemlji. I naša marihuana je bolja od zemaljske; ne smota te kao ova njihova."

Mama nato uđe i sjedne do nas; "Večera će za par minuta. Čujem da Michael opet pravi nepravedne usporedbe."

"Što je tu nepravedno? S ovom zemaljskom marihuanom, popušiš dva smotka i smotan si kao zombi."

"*Ti* jesi, jer jednostavno nisi naviknut na nju."

"Dobro, dobro! Djeca se ionako ne bi smjela svađati sa svojom majkom."

"Naročito kada je ona u pravu" rekla je, začudo posve bez humora. "No, djeco, volite li vi ribu?"

Svi smo odjednom progovorili kako smo gladni; očito je to bila dovoljno bezazlena tema. Nakon par minuta sjeli smo za stol s golemom crvenom škarpinom pečenom u pećnici i serviranom na podlozi od riže. Bio je to prvi pravi obrok koji smo Marygay i ja pojeli u dvadeset šest godina.

23

Kao i svi ostali,slijedećeg dana otišao sam da me intervjuiraju za holo. Frustrirajuć doživljaj.

Komentator: "Naredniče Mandella, vi ste jedan od najodlikovanijih vojnika u ISUN-u". Stvarno, svima su nam na Kapiji bili uručili šaku šarenih traka. "Učestvovali ste u čuvenoj kampanji na Aleph, prvom stvarnom kontaktu s Taurancima, a upravo ste se vratili s napada na Yod 4."

Ja: "Hm, pa to se baš ne bi moglo zvati. .."

Komentator: "Prije nego popričamo o Yodu 4, siguran sam da bi gledaoci željeli čuti o vašim *ličnim* utiscima o neprijatelju, jer ste vi jedan od rijetkih koji se s njime sreo licem u lice. Prilično grozno izgledaju, zar ne?"

Ja: "Pa da; vjerujem da ste vidjeli fotografije. Jedino što se na njima ne vidi jest, kakva im je površina kože. Sva je naborana kao kod guštera, ali blijedo narandžaste boje."

Komentator: "A miris?" *Miris?*

Ja: "Pojma nemam. Jedino što u borbenom odjelu možete namirisati jeste vi sami."

Komentator: "Ha, ha, u pravu ste. Ono što nas zanima, naredniče, jest kako ste se *vi* osjećali, kad ste prvi put susreli neprijatelja . . . jeste li bili prestrašeni, jesu li vam se gadili, jeste li bili bijesni, ili što?"

"Hm, ja *jesam* bio preplašen u prvom trenutku, a i bijesan. Najviše sam se, zapravo, bojao prije bitke, kad je onaj sam Tauranac letio iznad nas. Za vrijeme same borbe bili smo pod utjecajem hipnotske mržnje, usađene na Zemlji, koja se mogla uključiti izgovaranjem jedne određene fraze. Osim te umjetne mržnje nisam osjećao bogzna što."

"Prezirali ste ih i niste pokazivali nikakve samilosti prema njima?"

"Baš tako. Pobili smo ih sve, iako nam se nisu ni pokušali suprotstaviti. Ali kada su nam isključili hipnotsku prisilu. . . čujte, nismo mogli ni zamisliti da smo se pokazali takvim koljačima. Četrnaest ljudi je izgubilo razum, a svi ostali

smo još tjednima uzimali sredstva za umirenje."

"Aha" rekao je odsutno, pogledavajući na stranu. "Koliko ste ih vi lično ubili?"

"Petnaest, dvadeset, ne znam točno; rekao sam vam da nismo bili pod vlastitom kontrolom. To je bio masakr."

Za vrijeme čitavog intervjua, komentator mi se činio pomalo tupim i često sam mu morao ponavljati. Navečer sam ustanovio razlog.

Marygay i ja gledali smo holo s Mikeom, a mama je nekamo otišla da joj stave umjetne zube (jer su navodno u Genevi zubari bolji od onih američkih). Moj intervju je bio dio emisije zvane "Potpourri", prikliješten između dokumentaraca o hidroponičnoj poljoprivredi na Mjesecu i koncerta nekakvog čovjeka koji je tvrdio da može odsvirati Telemannovu *Dvostruku fantaziju u A-molu* na usnoj harmonici. Pitao sam se da li to itko živ još gleda osim nas, u Genevi ili na svijetu.

Hidroponika je bila zanimljiva, a svirač usne harmonike pravi virtuoz, ali je ono u sredini bilo smeće.

Komentator: "A miris?"

Ja (van kamere): "Odvratan; kombinacija trulog povrća i sumpornog dima. Taj smrad se uvlači kroz odvod za zrak u odijelu."

Bio me navodio da govorim i govorim, što više, da bi uhvatio što širi spektar zvukova mog glasa iz kojeg je onda mogao sintetizirati bilo kakvu sortu gluposti kao odgovor na svoja pitanja.

"Ma kako to, k vragu, smije raditi?" pitao sam Mikea kad je emisija završila.

"Nemoj mu previše zamjeriti" reče Mike, gledajući učetverostručenog svirača kako svira četiri različite usne harmonike u kvartetu sa samim sobom. "Svi su javni mediji cenzurirani. ISUN to radi već kojih deset ili dvanaest godina i sve to vrijeme Zemlja nije vidjela objektivnog izvještavanja o ratu. Imaš sreću da nisu jednostavno umesto tebe ubacili glumca i dali mu pripremljen tekst."

"Je li na Mjesecu išta bolje?"

"Ne, javno emitiranje nije, ali smo svi mi na neki način povezani s ISUN-om, pa nije teško saznati kad ti stvarno lažu."

"*Kompletno* je izostavio ono o hipnotskom kondicioniranju."

"Pa jasno" slegne Mike ramenima. "ISUN-u trebaju heroji, a ne automati."

Marygayin intervju bio je sat kasnije i s njezinim su postupili jednako. Kad god bi ona rekla nešto protiv rata ili vojske, slika se prebacila na ženu koja ju je

intervjuirala. Ova bi mudro klimala glavom, a zaprepašćujuća imitacija Marygayinog glasa pričala bi krajnje budalaštine.

ISUN nam je pet dana plaćao noćenje i obroke u Genevi i činilo nam se da je to jednako dobro mjesto da počnemo razgledavanje ove nove Zemlje kao i bilo koje drugo. Slijedeće jutro smo dobili plan grada - knjigu centimetar debelu - i otišli liftom do prizemlja, odlučivši da dospemo do krova i da ništa ne propustimo.

Prizemlje je bilo neobična mješavina povijesti i teške industrije. Temelj zgrade pokrivao je veći dio onoga što je nekada bio grad Geneve i mnoge su stare zgrade bile još očuvane.

Većinom je, međutim, tamo vladala buka i jurnjava: veliki diesel-električni kamioni dogrmili bi izvana, šireći oko sebe sniježne oblake, riječne teglenjače tutnjale su sudarajući se bokovima (rijeka Rhone provlači se kroz sredinu tog golemog prostranstva), a čak je i nekoliko malih helikoptera klopotalo rotorima uokolo, koordinirajući aktivnosti i držeći se podalje od stupova i potporanja koji su podržavali sivo nebo slijedećeg kata, četrdesetak metara iznad nas.

Bilo je to pravo čudo i mi bismo ga bili promatrali satima, no već bismo se već nakon par minuta smrznuli u blokove leda na toj hladnoći, zaštićeni samo laganim ogrtačima. Odlučili smo se vratiti ovamo koji drugi dan, toplije obučeni.

Kat iznad nas zvao se "prvi kat", nasuprot logici. Marygay mi je objasnila da su Evropljani uvijek katove tako označavali. (Smiješno, bio sam hiljadu svjetlosnih godina od rodnog Novog Meksika i natrag, no, ovo mi je bilo prvi put da sam prešao Atlantik). Tu se nalazio mozak čitava organizma, mjesto po kojem su se motali birokrati, sistemski analitičari i kriogenički tehničari.

Mi smo stajali u velikom tihom predsoblju koje je na neki način mirisalo po staklu. Na jednom zidu bila je golema hologramska projekcija ženevske organizacione karte, paučinasta narandžasta piramida s desecima hiljada imena povezanih linijama, od gradonačelnika na vrhu do "osiguranja hodnika" na bazi. Imena su treptala, gasila se i bivala zamijenjena novima kako su ljudi umirali, ili napredovali u službi, ili nazadovali, ili dobivali otkaze. Treperenje i stalne male izmjene davale su joj izgled živčanog sistema kakvog fantastičnog stvorenja, što je ona zapravo, na neki način i bila..

Suprotan zid bio je prozor koji je gledao na veliku dvoranu označenu na tabli kao "Kontrollezimmer". Iza stakla, stotine tehničara u urednim redovima i stupcima sjedili su svaki za svojom konzolom s poluplošnom hologramskom projekcijom okruženom instrumentima i prekidačima. Neka električna, poslovna atmosfera vladala je čitavim prostorom; većina je imala na glavi

slušalice s mikrofonom i razgovarala s drugim tehničarima, zapisujući istovremeno nešto na pločice ili petljajući po prekidačima; drugi su kucali po tastaturama, a slušalice su im visjele oko vrata. Vrlo malo stolica je bilo prazno, a njihovi vlasnici su žurili uokolo, izgledajući vrlo važno. Automatski poslužavnik s kavom klizio je polako uz jedan red, pa onda niz drugi.

Kroz staklo se čulo samo tiho mrmljanje od onog što mora da je unutra bio zaglušni žamor.

Samo još dvoje ljudi bilo je s nama u predsoblju i čuli smo ih kako kažu da će pogledati "mozak". Slijedili smo ih niz dugi hodnik do još jedne promatračnice, prilično malene u odnosu na onu odakle se vidjela kontrolna soba, iz koje se pružao pogled na kompjutore što su Genevu držali na okupu. Jedino osvjetljenje bilo je blijedo plavkasto svjetlo iz prostorije ispod nas. Kompjutorska hala također je bila relativno malena, otprilike veličine baseball igrališta. Kompjutorski elementi bili su bezlične sive kutije raznih veličina, povezane međusobno lavirintom staklenih tunela prilagođenih ljudskim dimenzijama,a koji su na pravilnim razmacima imali zračne komore. Očito je sistem dozvoljavao da se svakom elementu pristupi pojedinačno zbog popravaka, dok je ostatak dvorane zbog supervodljivosti bio na temperaturi bliskoj apsolutnoj nuli.

Premda nije bilo nervozne aktivnosti kontrolne sobe, kompjutorska hala je na svoj statički način bila još impresivnija i davala dojam goleme i nespoznate zauzdane moći, hrama jednoj svrsi, redu i inteligenciji.

Drugi par nas je informirao da na tom katu nema više ništa zanimljivo, tek dvorane za sastanke i zaposleni službenici. Vratili smo se do lifta i digli se na drugi kat, glavni trgovački centar.

Ovdje nam je knjižica s planovima vrlo dobro došla. Trgovački centar je bio sastavljen od stotina dućana i tržnica "pod vedrim nebom", raspoređenih po pravokutnom rešetkastom planu, a ukršteni klizni pločnici ograđivali su blokove u kojima su se grupirale srodne trgovine. Otišli smo do centralne tržnice, duhovite rekonstrukcije srednjevjekovne seoske arhitekture. Barokna crkva imala je zvonik koji se hologramskom projekcijom protezao sve do trećeg ili četvrtog kata. Zidni mozaici s primitivnim religioznim scenama, kaldrma poslagana u komplicirane šare, fontana na kojoj je voda štrcala iz usta čudovišta. . . kupili smo par grozdova od prodavača voća na otvorenoj klupi (iluzija se malo pokvarila kad je prodavač uzeo kaloričku kartu i udario žig u moju knjižicu prehrambenih bonova), a onda smo jednostavno šetali duž uskih ciglom popločenih pločnika i uživali.Bilo mi je drago da Zemlja još uvek ima vremena, energije i sredstava za ovakve stvari.

Zaprepašćujući izbor roba i usluga nudio nam se ovde na svakom koraku. Imali smo dosta novca, no, valjda smo se već bili odvikli od kupovanja stvari, a

nismo ni znali kako će nam dugo trebati trajati naša mala bogatstva.

Mi *jesmo* imali mala bogatstva, usprkos onome što nam je general Botsford pričao. Otac Rogersove bio je nekakav čuveni advokat za porezna pitanja i ona je proširila glas da porez moramo plaćati samo na naš *prosječni* godišnji prihod. Meni je preostalo 280.000 dolara.

Preskočili smo treći kat, posvećen uglavnom komunikacijama, jer smo ga dobrim dijelom prešli dan ranije kad smo snimali intervjue. Bio sam u iskušenju da odem porazgovarati s osobom koja je aranžirala moje riječi na toj snimci, no, Marygay me uvjerila da bi to bilo beskorisno.

Umjetna planina Geneve je stepenasta, poput vjenčane torte, s prizemljem i prva tri kata oko kilometar u promjeru i ukupno oko sto metara visine, dok su katovi od četvrtog do trideset drugog bili otprilike jednako visoki, ali upola manjeg promjera. Katovi od trideset trećeg do sedamdeset drugog činili su završni valjak, oko trista metara u promjeru i oko sto dvadeset metara visok.

Četvrti kat je, kao i trideset treći, jedan veliki park s drvećem, potocima i malim životinjama. Zidovi su prozirni, a za lijepa vremena i otvoreni. Isturena "polica" (krov trećeg kata) bila je prekrivena gustom šumom. Neko vrijeme smo se odmarali kraj jezerca, promatrajući ljude kako se kupaju i hrane ribice grožđem.

Nešto me podsvejsno mučilo sve otkad smo došli u Genevu i odjednom, okružen svim tim ugodnim ljudima, shvatim o čemu je riječ.

"Marygay" rekoh. "Ovdje nitko nije nesretan."

Osmjehnula se. "A tko bi na ovakvom mjestu bio natmuren? Sve ovo cvijeće i ..."

"Ne, ne, mislim na čitavu Genevu. Jesi li ikoga vidjela tko bi davao dojam da je možda nezadovoljan sa stanjem stvari? Tko. . ."

"Tvoj brat."

"Da, ali i on je stranac. Mislio sam na trgovce i radnike i ljude koji se muvaju uokolo."

Izgledala je zamišljeno. "Nisam ih zapravo promatrala. Možda si u

pravu."

"Ne čini li ti se to čudnim?"

"Pa, neobično je. ." Bacila je bobicu grožđa u vodu i ribice se razbježaše. "Ali sjeti se što je govorio onaj homoseksualni narednik. Oni pronalaze i ispravljaju antisocijalne tendencije u vrlo ranoj dobi. Koji razuman čovjek ne bi ovdje bio sretan?

Frknuo sam. "Pola ovih ljudi nema zaposlenje, a većina ostalih rade

izmišljene poslove koji ili nisu potrebni ili bi ih bolje obavljao stroj."

"Da, ali svi imaju dovoljno hrane i imaju čime okupirati svijest. Tako nije bilo pred dvadeset šest godina."

"Možda" rekao sam, ne želeći se prepirati. "Vjerujem da si u pravu." Pa ipak, to mi nije davalo mira.

24

Ostatak toga dana i čitav slijedeći dan proveli smo u upravi Ujedinjenih nacija, koja je praktički bila centar svijeta i zauzimala čitav gornji valjak ženevske zgrade. Trebalo bi nam par tjedana da sve možemo razgledati. K vragu, trebalo bi više od tjedan dana samo da se pogleda muzej Porodice Čovjeka. Svaka zemlja je u njemu imala svoju individualnu izložbu, s dućanom koji je držao tipične rukotvorine, a nekad i restoranom koji bi služio nacionalnu kuhinju. Bojao sam se da će nacionalne osobenosti i identitet možda biti potisnuti, zapretani, da će ovaj novi svijet mnogo polagati na red, a malo na raznolikost i bilo mi je drago da sam pogriješio.

Marygay i ja planirali smo svoj život dok smo obilazili UN. Odlučili smo da se vratimo u SAD i pronađemo mjesto gdje bismo se nastanili, a zatim da par mjeseci putujemo po svijetu.

Kad sam se obratio mami za savjet kako da dođem do stana, djelovala je kao da joj je vrlo neugodno, baš kao i narednik Siri na Kapiji. No, rekla je da će izvidjeti što se nudi u Washingtonu kad se vrati (otac mi je radio u Washingtonu i ona nije vidjela razloga da seli nakon što je on umro).

Pitao sam Mikea o tom oklijevanju da se govori o stanovanju, pa nam je objasnio da se radi o zaostavštini iz haotičnih godina između pobuna oko hrane i Rekonstrukcije. Tada nije bilo dovoljno krovova nad glavom i ljudi su živjeli, čak i u bogatim zemljama, po dvije porodice u jednoj sobi. Situacija je bila vrlo nestabilna i na kraju su Ujedinjene nacije stupile u akciju. Počelo je s propagandom, a zatim se prešlo na masovno psihološko kondicioniranje kojim se ljude utvrđivalo u uvjerenju kako je vrlina živjeti na što je moguće manjem prostoru i da je griješno čak i *željeti da* čovjek živi sam, ili s mnogo prostora, a kamoli da se o tome priča.

Većina ljudi je zadržala dio te psihološke prisile, iako je "čišćenje" provedeno pred više od deset godina. U raznim je slojevima društva bilo nepristojno, neoprostivo, ili pak vrlo izazovno govoriti o takvim stvarima.

Mama se vratila u Washington, Mike na Mjesec, a Marygay i ja ostali smo u Genevi još dva dana.

Sišli smo s aviona na aerodromu Dulles i jednotračnim vlakom nastavili za Rifton, satelitski grad u kome je mama živjela.

Rifton je bio osvježujuće malen nakon Geneve, iako se prostirao preko veće površine. Ugodno raznovrsna nakupina različitih zgrada, svega dvije ili tri s više od nekoliko katova, poredanih oko jezera i okruženih drvećem. Sve zgrade je pomični pločnik povezivao s najvećim kompleksom, kupolom koja je sadržavala trgovine, škole i urede. Tu smo pronašli imenik da nas uputi do maminog stana na obali jezera.

Mogli smo ići natkrivenim pomičnim pločnikom, no, umjesto toga smo uz njega šetali, uživajući u dobrom hladnom zraku koji je nosio miris opalog lišća. Ljudi su klizili s druge strane plastičnog pokrova i pažljivo izbjegavali da zure u nas.

Mama nije odgovarala na zvonce, no, vrata su bila otključana. Komforan stan, ekstremno prostran u usporedbi s onim na šta smo bili navikli na svemirskim brodovima, pun namještaja još iz dvadesetog stoljeća. Mama je spavala u spavaćoj sobi, pa smo se Marygay i ja smjestili u dnevnu sobu i neko vrijeme čitali.

Trgnuo nas je iznenadan glasan napad kašlja iz spavaće sobe. Otrčao sam tamo i pokucao na vrata.

"William? Nisam. . ." Glasan kašalj. "Uđi. Nisam znala da ste. . ."

Sjedila je na krevetu, leđa podbočenih jastukom, okružena raznim ljekarijama. Izgledala je strašno loše, blijedo i izborano.

Pripalila je smotak i to kao da je smirilo kašalj.

"Kada ste došli? Nisam znala da se već tu."

"Pre par minuta. Kako dugo već to. . . kako si dugo već bolesna?"

"Ma to je samo nekakva prehlada koju sam pokupila u Genevi. Za par dana biti će sve u redu." Opet je počela kašljati, a onda popila neku gustu crvenu tekućinu iz boce. Sve te njezine ljekarije bile su nekakvi komercijalni preparati.

"Jesi li bila kod doktora?"

"Doktora? Zaboga, Willy, oni. . . Ne, pa to nije ništa ozbiljno. Nemoj. ..

"Nije ozbiljno?" U osamdeset četvrtoj godini? "Mama, zaboga, nemoj se šaliti." Otišao sam u kuhinju do telefona i uz malo teškoća uspio dobiti bolnicu.

Lik jednostavne djevojke dvadesetih godina formirao se u kubnom holo-ekranu. "Sestra Donaldson, opća služba." Nosila je ukočen profesionalni osmijeh na licu. A i svi ostali Zemljani su se ionako osmjehivali.

"Moju majku bi trebalo da pregleda liječnik. Ona ima . . ."

"Ime i broj, molim vas."

"Bette Mandella." Spelovao sam joj slovo po slovo. "Kakav broj?"

"Broj pod kojim je registrirana za medicinske usluge, naravno", osmjehnula se.

Doviknuo sam mami u sobu i pitao je za broj. "Kaže da se ne sjeća."

"U redu, gospodine, mogu ga ja naći u registru." Okrenula je svoj osmjeh prema tastaturi i otipkala šifru.

"Bette Mandella?" rekla je, uz upitnu notu u osmjehu. "*Vi* ste njezin sin? Ona ima preko osamdeset godina."

"Molim vas, to je duga priča, a njoj stvarno treba doktor."

"Vi se to pokušavate šaliti sa mnom, ili što?"

"Kako to mislite?" Iz sobe dopre snažno kašljanje, možda najgore do sada. "Slušajte, ovo je stvarno ozbiljno. *Morate* nešto. . ."

"Gospodine, Bette Mandella je stranka s nultim prioritetom još od 2010!"

"*A što bi sad to, k vragu trebalo značiti?*"

"*Gospodine.* . ." osmijeh naglo otvrdne.

"Slušajte, pretvarajte se da sam došao s druge planete. Što je to nulti prioritet?"

"S druge. . .aha, sad znam odakle ste mi bili poznati." Pogledala je ulijevo. "Sonja, dođi brzo Ovamo. Ne bi nikada pogodila. . . Još jedno lice se ukaže na ekranu, neka neinteresantna plavuša. "Sjećaš se, na holo programu danas ujutro?"

"Aha," reče ova. "Jedan od vojnika. Luda fora!" Glave nestane, a sestra Donaldson nastavi ljubaznijim tonom.

"Gospodine Mandella, zaista nije čudo da ste zbunjeni. Stvar je vrlo jednostavna."

"Da?"

"Radi se o Općem sistemu zdravstvenog osiguranja. Na svoj sedamdeseti rođendan, svatko dobije određen prioritet direktno iz centrale u Genevi."

"Kakav prioritet; o čemu se radi?" No, ružna istina je bila već očita.

"On ovisi o tome kako je važna osoba o kojoj je riječ i određuje koje joj medicinske usluge pripadaju. Treći prioritet je jednak kao i za mlađe od sedamdeset, drugi je sličan, ali ne uključuje određene gerijatrijske usluge..."

"A nulti prioritet medicinske usluge uopće ne uključuje."

"Da, u pravu ste, gospodine Mandella." A u njezinom osmijehu nije bilo ni traga sažaljenju ili razumijevanju.

"Hvala." Isključio sam telefon. Marygay je stajala iza mene, otvorenih usta, nečujno plačući.

U trgovini planinarskom opremom našao sam boce s kisikom, a od nekog tipa u baru u centru Washingtona nabavio sam antibiotike sa crne burze, no, mama je bila suviše bolesna da bi reagirala na amatersko liječenje. Živjela je još četiri dana. Ljudi u krematoriju imali su isti ukočen profesionalni osmijeh.

Pokušao sam nazvati Mikea, no telefonska kompanija nije htjela prihvatiti poziv dok ne potpišem ugovor i ne položim depozit od 25.000 dolara. Morao sam srediti transfer valute iz Geneve i birokratske formalnosti trajale su pola dana.

Konačno sam ga dobio. Ispustio sam uvod.

"Mama je umrla."

Djelić sekunde da radio valovi odu do Mjeseca i još djelić da se vrate.

Zastao je, a onda polako klimnuo glavom.

"Ne čudim se. U zadnjih deset godina, svaki put kad sam dolazio na Zemlju pitao sam se hoću li je još uvijek naći živu. Ni ona ni ja nismo imali para da održavamo kontakte." Još u Genevi Mike nam je ispričao da pismo s Mjeseca na Zemlju košta 100 dolara za poštarinu - plus 5.000 dolara za porez. To je svakako obeshrabrivalo komunikacije s onima koje su Ujedinjene nacije smatrale na žalost nužnim anarhistima na Mjesecu.

Suosjećali smo jedan s drugim neko vrijeme, a onda Mike reče: "Willy, Zemlja nije za tebe i Marygay, valjda ste to do sada shvatili. Dođite na Mjesec gdje još uvijek možete biti svoji, individualni ljudi. Gde ljude ne izbacujemo kroz zračnu komoru na njihov sedamdeseti rođendan."

"Morali bismo se vratiti u ISUN."

"To je istina, ali se ne morate boriti. Oni kažu da ste im potrebniji za obuku. U slobodno vrijeme možeš studirati, možeš tu svoju fiziku obnoviti i možda čak dobiti kakvo istraživačko mjesto."

Još smo malo pričali, ukupno možda tri minute; ostalo mi je oko hiljadu dolara od depozita.

Čitavu noć Marygay i ja smo razgovarali o tome. Možda bi naša odluka bila drukčija da nismo bili tamo gdje smo bili, okruženi maminim životom i smrću, no kad je svanulo, ponosna, ambiciozna i odmjerena ljepota Riftona zadobila je

za nas zlokoban i prijeteći ton.

Spakirali smo svoje stvari, prebacili svoj novac na Tycho Kreditnu uniju i odvezli se jednotračnim vlakom na Cape.

25

"Možda će vas interesirati; niste jedini veterani koji ste se vratili." Regrutni oficir bio je mišićav poručnik neodređena spola. U glavi sam bacao novčić, pismo-glava, pa se odlučio za žensko.

"Po posljednjim podacima, prijavilo ih se do sada još devet", rekla je svojim promuklim tenorom. "Svi su se odlučili za Mjesec... možda pronađete ovdje neke od svojih prijatelja." Pružila nam je dva jednostavna formulara preko pisaćeg stola. "Evo, potpišite i opet ste s nama. Drugi poručnik."

Formular je bio zahtjev za povratak u aktivnu službu, budući da nikad zapravo niti nismo izašli iz ISUN-a; zakon o regrutaciji davno je već bio produljen i mi smo samo bili na neaktivnom statusu. Proučavao sam pažljivo što je pisalo na papiru.

"Ovdje nema ničega što bi garantiralo sve ono što su nam obećali na

Kapiji."

"A što to?" I ona je imala taj prazan, mehanički zemaljski osmijeh. "Bio nam je garantiran izbor dužnosti i izbor mjesta službe. U ovom ugovoru se to ne spominje."

"To nije potrebno. Armija će..."

"*Ja* mislim da je potrebno, poručniče." Vratio sam joj formular, a i Marygay učini isto.

"Dozvolite mi da provjerim", rekla je, ustala od stola i nestala u nekakav pokrajnji ured. Čulo se kako razgovara na telefon, a zatim lupkanje printera.

Vratila nam je ona ista dva ugovora, s dodatkom ispod naših imena: ZAJAMČEN IZBOR MJESTA SLUŽBE (MJESEC) I DUŽNOSTI (SPECIJALIST ZA BORBENU OBUKU).

Prošli smo kroz temeljit liječnički pregled i zatim kroz prilagodbu novih borbenih odijela, a slijedećeg jutra smo već hvatali prvi shuttle za zemaljsku orbitu. Tamo smo uživali par sati u bestežinskom stanju dok se teret pretovarivao u tahionski brod na liniji za Mjesec, spravu nalik na pauka, koja nas je za kratko vrijeme dobacila do Mjeseca i spustila na tlo kod baze Grimaldi.

Na vratima tranzitne oficirske spavaonice, neki šaljivdžija je napisao:

"Ostavite sve nade, vi koji ovamo ulazite". Pronašli smo svoj dvokrevetni sobičak i počeli se presvlačiti za večeru.

Kucanje na vratima. "Pošta, gospodo!"

Otvorio sam vrata i ugledao narednika kako stoji i salutira. Gledao sam ga koju sekundu, a onda se sjetio da sam oficir i uzvratio pozdrav. Uručio mi je dva identična poziva, pa sam jednoga dao Marygay. Srca mora da su nam stala istovremeno:

- ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI

- NAVEDENI IMENOVANI PERSONAL:
- MANDELLA WILLIAM DR. POR. (11 575 278) CENTAR BORBENE OBUKE GRIMALDI
- POTTER MARYGAY DR. POR. (17 386 907) CENTAR BORBENE OBUKE GRIMALDI

- OVOM SU PREKOMANDOM RASPOREĐENI KAKO SLIJEDI:

- DR. POR. MANDELLA: VOĐA PLATONA, 2. PLATON, UDARNA GRUPA THETA, ZVIJEZDANA KAPIJA
- DR. POR. POTTER: VOĐA PLATONA, 3. PLATON, UDARNA GRUPA THETA, ZVIJEZDANA KAPIJA
- OPIS DUŽNOSTI:
- KOMANDA PJEŠADIJSKOG PLATONA, OFANZIVA NA TET 2.
- GORE NAVEDENI PERSONAL TREBA SE ODMAH JAVITI TRANSPORTNOM BATALJONU PRI BAZI GRIMALDI ZBOG IZDAVANJA MANIFESTA ZA NOVI RASPORED.

- IZDANO ZVIJEZDANA KAPIJA TACBD - 1298 - 8684 - 1450/4 DECEMBAR 2024 ZK

- OVLAŠĆENJEM KOMANDE UDARNE GRUPE

- ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI ZAPOVIJEDI

"Nisu gubili vrijeme, je l' da?" Marygay će ogorčeno.

"Mora da je to trajna naredba. Komanda udarne grupe je ne znam koliko svjetlosnih godina daleko. Oni još ni ne znaju da smo se vratili na dužnost."

"A što je s našim izborom..." nije završila.

Garantirani izbor. "Hm, pa *dali* su nam izbor dužnosti i mjesta. Nitko nam nije garantirao da će ta dužnost trajati dulje od sat vremena."

"To je tako prljavo."

Slegnuo sam ramenima "To je tako vojnički." No osjećao sam dvije uznemirujuće stvari:

Prvo, da smo, zapravo, sve vrijeme znali da će se ovo dogoditi.

Drugo, da smo se vratili kući.

III deo
PORUČNIK MANDELLA
2024-2389

26

"Brzo i prljavo." Gledao sam u Santestebana, svog narednika platona, no, govorio sam sam sebi; sebi i svakome tko je želio slušati.

"Aha", reče on. "Ako to ne izvedemo u prve dvije minute, frigani smo." Govorio je sasvim faktički, lakonski i hladnokrvno. Drogirano.

Vojnik Collinsova prišla je u društvu s Hallidayovom, sasvim nesvjesno držeći je za ruku. "Poručniče Mandella?" glas joj se pomalo lomio. "Možemo li ostati još minutu zajedno?"

"Jednu minutu", odbrusio sam, možda prenaglo. "Žao mi je, ali za pet minuta polazimo."

Nije ih bilo lako gledati zajedno. Nijedna nije imala borbenog iskustva, ali su znale što su znali i svi ostali: da su šanse da se ikad ponovo sretnu vrlo malene. Pogurile su se u jednom uglu, mrmljale nešto jedna drugoj, izmenjivale mehanička milovanja, bez ikakve strasti ili bar utjehe. Collinsovoj su oči sjajile, no nije jecala, dok je Halliday djelovala tek tupo i smrknuto. Inače, ona je bila mnogo ljepša polovica para, no, sva njezina iskričavost sad je bila ishlapjela, ostavivši za sobom lijepo uobličenu, ali jednoličnu ljusku.

Tokom svih tih mjeseci otkad smo napustili Zemlju imao sam prilike naviknuti na otvorenu žensku homoseksualnost; čak sam prestao žaliti zbog gubitaka potencijalnih partnera, no, od muškaraca zajedno još me uvijek podilazila jeza.

Svukao sam se i ušao natraške u otvorenu školjku borbenog odijela. Nova odijela bila su vraški kompliciranija od onih starih, sa svom tom novom biometrijom i traumatskom podrškom, no, vrijedilo se malo više pomučiti oko oblačenja za slučaj da u borbi budeš tek djelomično rasturen. U takvom slučaju novo odijelo te moglo vratiti kući kao udobno penzioniranog ratnog invalida s herojskom protezom. Nešto se čak pričalo o mogućnosti regeneracije, bar za izgubljene ruke i noge. Morat će to smisliti što je prije moguće, prije nego se Raj napuni djelomičnim ljudima. Raj je bila nova planeta, bolnica i odmaralište ISUN-ove vojske.

Odijelo se na moje otkucane komande samo zaklopilo oko mene. Stisnuo sam zube i ukočio se, očekujući bol koji se zapravo nikad nije javio, bol penetracije

svih tih senzora i cjevčica što su se zabadale u tijelo. Usađena neuralna "zaobilaznica" nije mu dala da dopre do mozga, pa si tako mogao osjetiti samo neku zbunjujuću dislokaciju, a ne "smrt tisuću rezova" koju bi čovjek očekivao.

Collins i Halliday ulazile su u svoja odijela, a ostalih desetak bili su praktički spremni. Skoknuo sam do zbornog polja trećeg platona da se još jednom pozdravim s Marygay.

Već je bila u odijelu i hodala prema meni. Dotakli smo se šljemovima umjesto da koristimo radio, da dobijemo malo privacije.

"Dušo, je li ti dobro? Kako se osjećaš?"

"U redu", rekla je. "Popila sam pilulu."

"Aha, sad si sigurno vesela." I ja sam svoju bio popio. Navodno je trebalo da nas održavaju u optimističnom raspoloženju, a da ne utječu na objektivno rasuđivanje. Bio sam svjestan da će nas vjerojatno većina poginuti, no, nije me to previše uzbuđivalo. "Hoćemo li noćas zajedno u krevet?"

"Ako smo oboje ovdje", rekla je neutralnim tonom.

"Moram i za to uzeti pilulu", pokušala se nasmijati. "Pilulu za spavanje. Kako ti se drže novi ljudi? Ti ih imaš deset?"

"Aha, deset. Dobro se drže, bar sad pod drogom. Dao sam im četvrt

doze."

"Da, to sam i ja učinila; hoću da mi budu opušteni."

Zapravo je Santesteban bio jedini s borbenim iskustvom jer četiri kaplara koji su u ISUN-u bili već neko vrijeme nikada nisu ni vidjeli borbe.

Zvučnik u jabučnoj kosti naglo se probudi i komandir Cortez reče: "Dvije minute! Postrojite ljude."

Pozdravili smo se i ja sam se vratio da nadgledam svoje stado. Svi su se, izgleda, uvukli u odijela bez problema, pa sam ih postrojio u red. Čekali smo naizgled vrlo dugo, no, napokon se začulo: "U redu! Ukrcavanje!"

Dok je još odjekivala riječ "ukrcavanje", otvorila su se vrata brodskog odjeljka - u međuvremenu je već iz naše prostorije ispumpan sav zrak - i poveo sam ljude prema desantnom brodu.

Novi desantni brodovi bili su pakleno ružni, tek otvorena rešetkasta konstrukcija s kopčama koje su držale ljude na svojim mjestima, sprijeda i straga po jedan laser na okretnom ležištu i ispod lasera maleni tahionski motori. Sve je bilo potpuno automatizirano - sprava bi nas spustila što je brže moguće, a onda odjurila da gnjavi neprijatelja. Brod za jednokratnu upotrebu, bez pilota. Druga sprava, mnogo ljepši brodić, koja je trebalo da nas pokupi u slučaju da preživimo, ležala je na postolju do desantnog broda.

Učvrstili smo se na naša mjesta i brod se odbio od *Sangre y Victoria* s dva kratka mlaza iz lateralnih motora. Glas mašine javio se s odbrojavanjem i kad je došao do nule, jednostavno smo se s četiri G ubrzanja obrušili ravno prema dolje.

Planeta, koju se nismo potrudili ni imenovati,bila je tek velik komad crne stijene. U blizini nije bilo nikakve normalne zvijezde koja bi je grijala i davala svjetlost, pa nam je na početku bila vidljiva samo po tome što je svojom prisutnošću zaklanjala zvijezde iza sebe. Tek kad smo se približili mogli smo razaznati suptilne varijacije u crnini njezine površine.

Spuštali smo se na hemisferu nasuport tauranskoj bazi. Izviđanja su pokazala da je smještena u sredini ravne doline vulkanske lave koja se prostirala nekoliko stotina kilometara u širinu, te da je relativno primitivna u usporedbi s ostalim tauranskim bazama s kojima se ISUN do sada susretao. Nije bilo načina da joj se prišuljamo; namjeravali smo im dojuriti s četiri strane istovremeno s petnaest kilometara udaljenog horizonta, kočeći kao ludi, nadajući se da ćemo im sletjeti ravno u krilo i iskočiti iz brodova pucajući. Nije bilo zaklona za koji bi se čovjek mogao sakriti.

Naravno, nisam bio zabrinut. Onako apstraktno, pomislio sam da bi bilo bolje da nisam popio onu pilulu.

Ispravili smo putanju u horizontalni let na visini od oko kilometar iznad površine i jurili dalje brzinom mnogo većom od planetarne brzine, tako da smo neprekidno morali korigirati visinu da ne odletimo po tangenti natrag u svemir. Površina je pod nama promicala kao jureća tamnosiva mrlja u nejasnoj pseudosvjetlosti našeg Čerenkovljeva tahionskog pogona, tom sjaju tahiona koji bježe iz naše realnosti u svoju vlastitu.

Nelijepa sprava u brišućem letu slijedila je površinu planete kojih deset minuta, a onda je iznenada zasjao prednji motor i svi smo tresnuli o prednju stranu svojih odijela, a oči su nam htjele iskočiti iz duplji od naglog usporavanja.

"Pripremite se za izbacivanje", rekao je mehanički ženski glas naše mašine, "šest, pet, četiri..."

Brodski laseri su otpočeli paljbu i njihovo milisekundno okidanje kao da je na trenutke zaustavljalo tlo pod nama u trzavim stroboskopskim bljeskovima. Bila je to izlomljena, jamama posuta površina puna pukotina i nasumice razbacanih stijena, sad već na samo par metara ispod naših nogu. I dalje smo usporavali i padali istovremeno.

"... tri, dva..." i dalje od toga nije došla. Snažan bljesak, a onda je horizont propao nekamo dolje kad se rep broda naglo izvrnuo prema tlu i tresnuo o stijene, a čitava naprava se počela vrtjeti i kotrljati, rasipajući na sve strane

jezivu kišu brodskih dijelova i ljudskih tijela. Na kraju se hrpa ostataka klizeći i udarajući zaustavila; pokušao sam se izvući, ali mi je noga dospjela pod prečku brodske konstrukcije; uz neizdrživi bol i suh prasak mrvljena, prečka mi prignječi nogu. Čuo sam pisak zraka kako bježi iz mog probijenog odijela, zatim *snik!* kad se uključila traumatska podrška, nov neizdrživ bol koji je odmah zatim prestao i bio sam slobodan, kotrljajući se po tlu. Iz kratkog patrljka noge preostala krv je ostavila zamrznut trag, sjajne crne boje na zagasito crnoj stijeni. Osjetio sam metalni okus u ustima, pred očima mi se pojavila crvena magla koja je pokrila čitav vidokrug, potamnila u boju zemlje, a zatim pocrnila. Izgubio sam svijest, a pilula za umirenje u meni mislila je: "to i nije tako strašno..."

Odijelo je konstruirano tako da spasi što je moguće veći dio tijela. Izgubiš li dio ruke ili noge, jedan od šesnaest irisa oštrih kao britva sklopi se oko oštećenog uda silinom hidraulične prese, odreže ga urednim rezom i zatvori odijelo prije nego umreš od eksplozivne dekompresije. "Traumatska podrška" znači da ti tada odijelo automatski spali ranu, transfuzijom nadomjesti izgubljenu krv i napuni te anti-šokom i nekim sredstvom za uveseljavanje, poput onih naših pilula za optimizam. Na taj način umreš u veselom raspoloženju, ili - ako su ti kolege uspješno nastavile borbu i pobijedile - dospiješ natrag na brod, u stanicu za prvu pomoć.

U ovoj rundi smo mi pobijedili, za vrijeme dok sam ja spavao umotan u crnu vatu. Probudio sam se u sanitetu, usred gužve. Ležaj mi je bio u sredini čitavog reda takvih ležajeva, a na svakome je bio po jedan tričetvrt (ili manje) spašen borac. Brodski liječnici su nas ignorirali; posve zaneseni u svoje krvave rituale pod sjajnim osvjetljenjem operacionih stolova. Dugo sam ih promatrao kako žmirkaju prema jakom svjetlu; krv na zelenim tunikama mogla je biti i motorno ulje, a umjesto zavijenih tijela neke čudne meke mašine bile su ovdje na remontu. No, ove mašine su povremeno stenjale, ili bi zavikale u snu, a mehaničari su im mrmljali umirujuće riječi dok su baratali svojim. umašćenim alatom. Gledao sam ih, pa spavao, a budio sam se na raznim mjestima.

Napokon sam se probudio na uobičajenom četnom odjeljku, vezan uz ležaj, sa cjevčicom za hranjenje, elektrodama biosenzora prikvačenim tu i tamo po tijelu, ali bez prisustva medicinskog osoblja. Osim mene jedina osoba u maloj sobici bila je Marygay, na ležaju do moga. Desna ruka joj je bila amputirana tik iznad lakta.

Nisam je budio; samo sam je dugo promatrao i pokušavao srediti svoje osjećaje. Pokušao sam ih profiltrirati da izbacim utjecaj droge na svoje raspoloženje. Gledajući u patrljak, nisam osjećao ni saučešće, niti odbojnost. Nastojao sam silom izazvati najprije jednu reakciju, a onda drugu, ali se ni tada

ništa stvarno nije desilo. Osjećao sam se kao da je ona uvijek bila takva. Je li to bio utjecaj droge, ili psihička prilagodba, ili možda ljubav? Na odgovor sam očito morao još pričekati.

Oči joj se iznenada otvore; shvatio sam da je već neko vrijeme budna, no, htjela mi je dati vremena da razmišljam.

"Zdravo, slomljena igračko", reče.

"Kako... kako se osjećaš?" Mudrog li pitanja!

Stavila je prst na usta kao da ga ljubi; poznata gesta, značila je da razmišlja. "Glupo i tupo. Drago mi je da više nisam vojnik." Osmjehnula se. "Jesu li ti rekli? Idemo na Raj."

"Nisu, ali znao sam da će biti ili Zemlja ili Raj."

"Raj će svakako biti bolji." To bar nije bilo teško; sve bi bilo bolje od Zemlje. "Da smo bar već tamo."

"Koliko još imamo do tamo?" pitao sam. "Kad stižemo?"

Okrenula se na leđa i pogledala u strop. "Tko to zna. Ti nisi ni sa kim pričao?"

"Tek sam se probudio."

"Postoji jedna nova direktiva o kojoj nas se niko nije potrudio obavijestiti. *Sangre y Victoria* ima zapovijedi za četiri misije; moramo se boriti sve dok ne izvršimo sve četiri, ili dok ne pretrpimo tolike gubitke u ljudstvu da više jednostavno nije praktično da nastavljamo."

"A koliko je to?"

"To se i ja pitam. Već smo izgubili dobru trećinu, a slijedeći zadatak je Aleph 7; gaćolov." Ovo je bio novi slang, izraz za vrstu operacije kojoj je glavni cilj bio prikupljanje tauranskih predmeta za proučavanje i - po mogućnosti - zarobljenika. Pokušao sam saznati porijeklo izraza, no, jedino objašnjenje koje sam uspio dobiti zvučalo je prilično idiotski.

Kucanje na vratima i Dr. Foster grune u sobu. Lepršao je rukama. "Još uvijek u odvojenim krevetima? Marygay, ja sam mislio da si se ipak toliko oporavila!" Foster je bio O.K. Ne da je bio topli brat, bio je *vruć,* no, zadržao je izvjesnu zabavnu toleranciju prema heteroseksualnosti.

Pregledao je najprije Marygayin patrljak, a onda moj, a u usta nam turio toplomjere pa nismo mogli pričati. Kad je ponovo progovorio, bio je ozbiljan i vrlo direktan.

"Neću vam ništa zašećeriti. Vaša situacija je slijedeća: drogirani ste do grla sredstvima za umirenje i održavanje raspoložena. Ovi gubici koje ste pretrpjeli neće vas smetati sve dok vam ne prestanem davati te sedative. Da bih sam sebi

olakšao situaciju, držat ću vas drogirane sve do Raja. U ovom trenutku moram se brinuti za dvadeset jednog pacijenta sa amputacijama, a dvadeset jedan psihijatrijski slučaj na brodu jednostavno ne možemo podnijeti."

"Uživajte u duševnom miru dok vam još traje. Posebno se to odnosi na vas dvoje, jer ćete sigurno željeti da ostanete zajedno. Proteze koje će vam dati na Raju odlično će funkcionirati, ali svaki put kad ti pogledaš njegovu mehaničku nogu, a ti baciš pogled na njezinu umjetnu ruku, oboje ćete pomisliti kako je onaj drugi zapravo dobro prošao. Konstantno ćete jedno drugome izazivati vrlo bolna sjećanja i već ćete za tjedan dana htjeti jedno drugome prerezati vrat. Ili ćete možda sve to uspjeti svesti na nekakvu razočaranu, rezigniranu vrstu ljubavi, do kraja života."

"Možda ipak uspijete nadvladati tu situaciju, možda uzmognete jedno drugome dati snage, no, ako vam to ne uspije nemojte se međusobno zavaravati."

Očitao je cifte na toplomjerima, zapisao nešto u svoj notes. "Doktor zna što je za vas najbolje, iako je malo nastran po vašim staromodnim kriterijumima. Imajte to uvijek na umu." Izvukao mi je toplomjer iz usta i potapšao me lagano po ramenu, da bi zatim nepristrano isto to učinio i Marygay. Na vratima je zastao. "Ulijećemo u kolapsar za oko šest sati. Jedna od bolničarki će vas odvesti do komora."

Otišli smo u komore za akceleraciju - neusporedivo udobnije i pouzdanije od starih pojedinačnih "sanduka" - i brod je uletio u kolapsarsko polje već započevši luđačke manevre s 50 G koji bi nam trebali pomoći da izbjegnemo neprijateljske krstarice kad izletimo iz Alepha 7, koju mikrosekundu kasnije.

Prema očekivanju, kampanja na Aleph 7 završila je potpunim krahom. Odšepali smo odande s ukupnim gubicima iz dvije akcije od pedeset četiri mrtva i trideset devet invalida koji su čekali na Raj. Samo je dvanaest vojnika bilo sposobno za borbu, no, nisu se baš pretjerano prsili da je i dobiju.

Trebala su nam tri kolapsarska skoka da stignemo na Raj jer nijedan brod nije tamo odlazio direktno iz bitke, pa makar ga taj gubitak vremena na zaobilaženje koštao dodatnih života. Uz Zemlju, Raj je bio jedina planeta do koje Taurancima nismo ni pod koju cijenu smjeli dozvoliti pristup.

Bila je to divna, neiskvarena planeta vrlo nalik na Zemlju; onakva kakva bi i Zemlja bila da smo se prema njoj odnosili s razumijevanjem i simpatijom, umjesto s golom strašću: djevičanske prašume, bijele plaže, netaknute pustinje. Nekoliko desetaka gradova na Raju savršeno su se uklapali u svoju okolinu (jedan je bio u potpunosti pod tlom), ili su pak bili samouvjerene geste ljudske domišljatosti. Oceanus se smjestio na koraljnom grebenu, s deset metara vode

nad svojim prozirnim krovom. Boreas je zauzeo odrezan vrh planine sred polarne snježne pustinje, a fantastični Skye, golem hotelski grad, plovio je nebom od kontinenta do kontinenta, nošen pasatnim vjetrovima.

Sletjeli smo kao i svi ostali u Prag, grad usred džungle. Tri četvrtine grada predstavljala je bolnica i Prag je bio neusporedivo najveći grad na Raju, no, iz zraka se to nije moglo vidjeti . Jedini znak civilizacije bila je kratka uzletna staza koja se iznenada pojavila usred džungle, malena bijela mrlja, posve beznačajna u usporedbi s veličanstvenom tropskom prašumom s istoka i nepreglednim oceanom koji je dominirao suprotnim horizontom.

Kad bi čovjek jednom ušao pod prašumski svod, grad je itekako davao znaka od sebe. Niske zgrade od lokalnog kamena i drveta gnijezdile su se među deset metara debelim stablima, a povezivale su ih neupadljive kamenom popločane staze od kojih je jedna široka promenada zavijala i vijugala sve do plaže. Sunce se tek u razbijenim mrljama probijalo do tla, a zrak je sadržavao finu kombinaciju šumske svježine i okusa morske soli.

Kasnije sam saznao da se grad prostire na preko dve stotine kvadratnih kilometara i da postoji podzemna željeznica do bilo koje točke u gradu koja je predaleko za ugodnu šetnju. Ekologija Praga vrlo je pažljivo uravnotežena i održavana da bi ličila na okolnu džunglu, ali da svi opasni ili neugodni elementi budu eliminirani. Snažno odbojno polje sprečavalo je ulaz većim zvijerima i onim insektima koji nisu bili nužni za zdravlje gradskog bilja.

Hodali smo, šepali ili se kotrljali do najbliže zgrade koja je služila kao bolnička recepcija. Ostatak bolnice bio je pod tlom, na trideset podzemnih katova. Svatko je tu prošao kroz pregled i dobio vlastitu sobu; pokušao sam dobiti dvokrevetnu sobu s Marygay, ali tako nešto ovdje nije bilo predviđeno.

Po zemaljskom vremenu ovo je bila 2189. godina; ja sam, znači, bio 215 godina star. Bože, gle starkelju! Dajte da sakupimo sitniša u šešir... ne, nije potrebno. Doktor koji me pregledao rekao je da će moja akumulirana plaća biti prebačena na račun ovdje na Raju - s kumulativnim ukamaćivanjem nedostajalo mi je tek malo da budem milijarder. Njegova procijena je bila da ću na Raju naći mnogo načina da tu milijardu potrošim.

Najprije su na tretman prihvaćali one najkritičnije slučajeve, pa sam na red došao tek nakon nekoliko dana. Kad sam se nakon operacije probudio u svojoj sobi, ustanovio sam da su mi na patrljak noge nakalemili protezu od sjajnog metala koja je mojem laičkom oku izgledala točno kao kostur noge i stopala, s jednakim kostima i zglobovima. Meni je djelovala pomalo jezovito, kostur u prozirnoj vreći s nekom tekućinom i sa žicama koje su iz vreće vodile do nekakve mašine uz podnožje kreveta.

Ubrzo naiđe bolničar. "Kako se osjećate, gospodine?" Skoro sam mu rekao da

ne sere s onim "gospodine", da više nisam u vojsci i da se ovoga puta ne namjeravam vratiti; u poslijednji trenutak sam se sjetio da možda neće biti loše da me tretira kao pretpostavljenog.

"Ne znam ni sam; pomalo me boli."

"Ha, još će to mnogo gore boljeti. Čekajte da počnu rasti živci!"

"Kakvi živci?"

"Što, kakvi živci?" Petljao je nešto po aparatu kraj kreveta. "Ne razumijem. Kakvu biste to imali nogu bez živaca? Ne bi se micala."

"Misliš, normalni živci? Ja pomislim: pokreni se, a noga se pokrene?"

"A kako drukčije?" Pogledao me zbunjeno, a onda nastavio vrtjeti dugmad na mašini.

Kojeg li čuda! "Bogami, proteze su stvarno napredovale!"

"Prote... što?"

"Ma, te... ti umjetni udovi."

"Aha, kao u knjigama. Drvene noge, Kapetan Kuka i to."

Kako li je samo taj momak dobio ovo radno mjesto? "Da, proteze. Kao ova stvar na mjestu moje noge."

"Čujte, gospodine." Spustio je svoj notes na držaču u koji je nešto bio zapisivao. "Vas izgleda dugo nije bilo ovdje. To će biti noga, ista kao i ova druga, samo što ovu novu nećete moći slomiti."

"Može li se to napraviti i s rukom?"

"Aha, s bilo kojim udom ili organom." Nastavio je zapisivati. "Jetra, bubrezi, želudac, svakojake stvari. Još ne idu samo srce i pluća; tu moramo stavljati mehaničke zamjene."

"Fantastično." I Marygay će, znači, opet biti cijela.

On slegne ramenima. "Valjda jest. To se radi već... hm, počelo se raditi prije mog rođenja. Koliko ste vi stari, gospodine?"

Kad sam mu rekao, samo je zazviždao, impresioniran. "Bogati, pa vi ste onda u svemu ovome još od početka!" Akcent mu je bio vrlo neobičan; sve su riječi bile u redu, ali ih je on izgovarao s krivim glasovima.

"Da, bio sam u napadu na Epsilon, na Aleph 0." - Kolapsare su počeli imenovati slovima hebrejskog alfabeta, redom kojim su otkrivani, ali im je ponestalo slova kad su se te prokletine namnožile, otkrilo se da ih ima posvuda u svemiru; kad sam poslednji put gledao bili su došli do Yod 42."

"Joj, pa to je prethistorija. Kako je to onda izgledalo?"

"Ne znam, teško je reći. Bilo je manje gužve, nekako ljepše. Vratio sam se na Zemlju pre godinu dana... vraga, pre oko stoljeća, ovisno o tome kako gledaš na vrijeme. Bilo mi je tako grozno da sam se ponovo prijavio u vojsku. Gomila zombija. Bez uvrede, molim."

Slegnuo je ramenima. "Ja nikad nisam bio. Ljudi koji dođu sa Zemlje kažu da im nedostaje. Možda se u međuvremenu tamo poboljšalo."

"Što, ti si rođen na drugoj planeti? Na Raju?" Naravno da mu nisam mogao odrediti porijeklo po akcentu.

"Aha. Rođen, odrastao, regrutiran, sve ovdje." Stavio je pera u džep, a držač s notesom preklopio do veličine novčanika i spremio. "Ja sam anđeo već treće generacije. Najbolja planeta u čitavom ISUN-u." On je to izgovarao "i-es-u-en", a ne "isun" kako smo mi običavali.

"Oprostite, poručniče, sad žurim. Moram provjeriti još dva monitora do kraja ovog sata." Zastao je na vratima. "Ako vam išta zatreba, zvonce je na stolu kod uzglavlja."

Anđeo treće generacije; znači da su mu djed i baka došli sa Zemlje, vjerojatno kad sam ja još bio mladić od kojih stotinjak godina. Koliko li su još svijetova kolonizirali iza mojih leđa, dok sam gledao na drugu stranu? Ostaneš bez ruke, izraste ti nova? Svašta!

Izgledalo je da će biti ugodno živjeti čitavu godinu za svaku godinu koja prođe.

Momak se nije šalio kad je govorio o bolovima. Stvar nije bila samo u nozi, premda je noga boljela kao sam vrag, kao da je neko prelijeva kipućim uljem, nego je bilo potrebno da se privremeno ukloni otpor organizma prema stranim stanicama, da bi se novo tkivo "prihvatilo". Kao odgovor na to, izbio mi je rak na nekoliko mjesta i morao se posebno (i bolno) liječiti.

Osjećao sam se potrošenim gotovo do kraja, no, ipak je bilo fascinantno promatrati kako noga raste. Bijeli končići pretvarali su se u krvne sudove i živce, najprije viseći opušteno, a kasnije nalazeći svoje mjesto u tkivu kako je muskulatura rasla oko metalnih kostiju.

Ubrzo sam se naviknuo na izgled pupajuće noge, pa mi nikad nije djelovala odbojno, ali me šokirao pogled na Marygay kad me prvi put posjetila; bila je pokretna prije nego je na novoj ruci izrasla koža i izgledala mi je kao pokretan model za učenje anatomije. Ubrzo sam se, međutim, pribrao i Marygay je počela dolaziti svaki dan na po nekoliko sati da igramo igre, razmenjujemo govorkanja i glasine, ili jednostavno sjedimo i čitamo, a ruka je polako rasla u svojoj plastičnoj kutiji.

Već sam tjedan dana imao kožu na nozi kad su mi konačno otvorili kalup oko noge i odvezali onaj aparat iz sobe. Bila je grozno ružna, bez i jedne dlake i mrtvački bijela, ukočena poput metalne šipke. Ipak, služila mi je na svoj način; mogao sam ustati i šepati.

Prebacili su me na ortopediju, zbog "reartikulacije dosega i pokreta", što je bilo samo uljepšano ime za polagano mučenje. Uvezu te u spravu koja savija novu i staru nogu istovremeno; pri tome se nova opire.

Marygay je bila u obližnjem odjeljku na savijanju ruke jednako metodičnim postupkom, no, njoj mora da je bilo još gore; svakoga poslijepodneva je izgledala nekako sivo i izmučeno kad smo zajedno odlazili na površinu da se sunčamo na sjenkama isprekidanom suncu.

Kako su dani prolazili, terapija je sve manje ličila na torturu, a sve više na napornu vježbu. Oboje smo počeli plivati po sat vremena svakog lijepog dana u mirnoj vodi koju je oko plaže čuvalo odbojno polje. Na kopnu sam još uvijek šepao, ali sam se zato u vodi već odlično snalazio.

Jedino pravo uzbuđenje na Raju - uzbuđenje za naše borbom zatupljene pojmove moglo se naći u toj pažljivo čuvanoj vodi.

Odbojno polje se mora isključiti na djelić sekunde svaki put kad neki brod slijeće, jer bi se inače, umjesto da sleti, odbio u smjeru oceana kao metak od stijene. Povremeno se desi da se u tom trenutku kroz polje provuče koja životinja, no, opasne kopnene životinje jednostavno su prespore da prođu, za razliku od morskih.

Neosporni gospodar oceana na Raju bila je gadna zvijer koju su anđeli u napadu originalnosti nazvali "morski pas". Taj momak, međutim, mogao je pojesti hrpu zemaljskih morskih pasa za doručak.

Ovaj koji je sad ušao bio je srednje veličine, a već se danima motao oko ruba odbojnog polja, očito mučen prizorom svih tih bjelančevina što su se praćakale unutar polja. Srećom, dvije minute pred isključenje polja javlja se sirena za upozorenje, pa u vodi nije bilo nikoga kad je pas uletio na plažu. Stvarno je uletio, skoro se nasukavši u silini svog beskorisnog naleta.

Dvanaest metara savitljivih mišića s repom oštrim kao britva na jednom kraju, te zbirkom zuba dugih kao moja ruka na drugom. Velike žute kugle od očiju sjedile su na vrhu dugih stalaka, više od metra iznad glave, a usta su mu se mogla otvoriti tako široko da je odrasli čovjek mogao u njih ušetati i stajati bez saginjanja. Dala bi se napraviti impresivna fotografija za njegove nasljednike.

Budući da se nije moglo tek tako isključiti polje i čekati da zvjerka ode, Komitet za rekreaciju organizirao je grupni lov. Ja lično nisam osjećao neki entuzijazam za ideju da se golemoj ribi nudim kao predjelo, ali se Marygay bila još kao dijete bavila podvodnim ribolovom na Floridi i silno se zagrijala.

Pridužio sam se onako, iz vica, kad sam čuo kako to namjeravaju izvesti; činilo mi se relativno sigurnim.

Navodno da ti "psi" nikada ne napadaju ljude u čamcu. Dvojica koji su očito više od mene vjerovali ribarskim pričama, odveslali su u čamcu do ruba polja, naoružani tek polovicom goveda. Prevrnuli su meso u vodu, a pas je bio kod njih poput bljeska.

To je bio znak za nas da uđemo u vodu i pridružimo se veselju. Nas dvadeset trojica budala čekali smo uz rub vode s perajama, maskama, disalicama i naoružani s po jednim kopljem. Koplja su, doduše, bila prilično impresivna, s mlaznim pogonom i eksplozivnim vrhom.

Pljusnuli smo u vodu i plivali u poretku, poput falange, u smjeru zvijeri koja se hranila. Kad nas je pas ugledao, najprije nas nije napao, nego je pokušao sakriti svoj obrok, valjda da mu se tko od nas na prišulja iza leđa i ne prigrize dok se on bavi s nama ostalima. Međutim, svaki put kad bi pokušao krenuti u duboku vodu udario bi u odbojno polje. Očito mu je to polako išlo na živce.

Napokon je jednostavno ostavio svoju govedinu, sjevnuo tijelom prema nama i pojurio. Strašan sport! U jednoj sekundi bio je veličine prsta, daleko tamo na drugom kraju polja , a slijedeće sekunde već je bio velik kao momak do tebe i približavao se munjevitom brzinom.

Pogodilo ga je možda deset kopalja - moje nije - i rasturilo ga u krpice. No, čak i nakon majstorskog (ili slučajnog) pogotka u mozak koji mu je odnio polovicu glave i jedno oko, čak i s pola tijela i utrobe rasturene u krvavom tragu što ga je ostavio za sobom, tresnuo je u nas punom brzinom i stisnuo vilice oko jedne žene, odgrizavši joj obje noge prije nego mu je palo na pamet da crkne.

Iznijeli smo je jedva živu natrag na plažu gdje su čekala kola hitne pomoći. Napunili su je krvnim surogatom i anti-šokom i odjurili s njom u bolnicu. Preživjela je, da bi onda još jednom prošla kroz agoniju izrastanja novih nogu. Ja sam odlučio da lov na ribe ubuduće prepustim drugim ribama.

Veći dio našeg boravka u Pragu, nakon što je terapija postala podnošljiva, bio je vrlo ugodan. Nikakve vojne discipline, mnogo čitanja i raznih zabavnih stvari, no, ipak je nad svime visila sjena; bilo je očito da se iz vojske nismo izvukli; da smo bili tek dijelovi polomljene opreme koju je trebalo popraviti i zatim ponovo baciti u gužvu. Marygay i ja imali smo još svako po tri godine poručničke službe.

No eto, sad smo dobili šest mjeseci odmora i rekreacije nakon što nam udovi budu službeno proglašeni za sposobne. Marygay je izašla iz bolnice dva dana prije, no, čekala je mene.

Nakupilo mi se 892.746.012 dolara plaće, zajedno s kamatama. Srećom, ne u formi čitavih bala novčanica; na Raju je postojala elektronička kreditna burza

pa sam svoje bogatstvo nosio uokolo u vidu male spravice s digitalnim očitavanjem brojeva. Kad sam nešto htio kupiti, jednostavno sam otipkao broj prodavčeva računa i iznos i ta se suma onda automatski preselila s mog računa na njegov. Sprava nije bila veća od malenog novčanika i prepoznavala je otisak mog palca.

Ekonomika Raja bazirala se na stalnoj prisutnosti tisuća vojnika-milijunera na odmoru i rekreaciji. Skroman zalogaj za užinu koštao je stotinjak dolara, soba za jednu noć bar deset puta toliko. Budući da je ISUN sagradio Raj i bio njegov vlasnik, ta galopirajuća inflacija bila je vrlo proziran način da se naše nakupljene plaće vrate natrag u ekonomske tokove.

Silno smo se zabavljali, poput očajnika. Unajmili smo letjelicu i opremu za logorovanje i tjednima smo istraživali planetu - preplivavali ledene rijeke, provlačili se kroz razbujale džungle, prelazili livade i planine, polarna bespuća i pustinje.

Bilo je lako zaštititi se u potpunosti od okoline namještanjem naših ličnih odbojnih polja - ako smo htjeli, mogli smo goli spavati u sniježnoj oluji - a mogli smo i prihvatiti prirodu onakvu kakva jest. Marygay je predložila da nam poslednja stvar pred povratak u civilizaciju bude uspon na vrh planine usred pustinje, gdje smo nekoliko dana postili da bismo izoštrili sva svoja čula i čitav senzibilitet (ili iskrivili svoju percepciju; ni sad nisam siguran) i onda sjedili na vrhu, leđima naslonjeni jedno na drugo u vatrenoj vrelini sunca u kontemplaciji laganog protoka života.

Nakon toga, provod. Obišli smo svaki grad na planeti i svaki je imao neki svoj poseban šarm, no, na kraju smo se vratili na Skye i proveli tamo ostatak svog dopusta.

Ostatak planete izgledao je kao buvljak u usporedbi s ovim. Marygay i ja smo svaki smlavili dobrih pola milijarde dolara. Kockali smo - ponekad gubivši i po milijun na noć - jeli i pili najfinije što je na čitavoj planeti bilo dostupno i isprobali svaku uslugu ili proizvod koji nije bio suviše bizaran za naše, priznat ću arhaične, ukuse. Svak je imao svog ličnog slugu čija je plaća bila veća od plaće generalmajora.

Zabava očajnika, kao što sam rekao. Ukoliko se rat drastično ne izmijeni, šanse da preživimo slijedeće tri godine bile su mikroskopske. Bili smo začuđujuće zdrave žrtve smrtonosne bolesti i pokušavali smo čitav jedan život doživljaja i iskustava ugurati u pola godine.

Imali smo, doduše, jednu utjehu i to veliku - da ćemo ostatak života, ma kako on kratak bio, bar provesti zajedno. Iz nekog razloga nikada mi nije palo na pamet da bi nam čak i to moglo biti oduzeto.

Uživali smo u laganom ručku na prozirnom "prvom katu" grada Skye, gledali

kako ispod nas klizi ocean, kad se kurir probio do nas i uručio nam dvije koverte: zapovijedi.

Marygay je postala kapetan, a ja major, na temelju naših dosijea i testova kroz koje smo prošli u Pragu. Ja sam postao komandir čete, a ona četni izvršni oficir.

Ali nismo bili u istoj četi.

Ona je odlazila na zbor pri novoj četi koja se formirala baš ovdje, na Raju, a ja sam se vraćao na kapiju zbog "indoktrinacije i obrazovanja" pred preuzimanje komande.

Vrlo dugo nismo mogli reći ni riječ. "Ja ću protestirati", rekao sam napokon, slabim glasom. "Ne mogu me prisilno proizvesti za komandira. U komandira."

Ona je još uvijek šutjela u šoku. Nije to bilo tek razdvajanje; čak da i rat i završi i da krenemo za zemlju s tek nekoliko minuta razlike jedno od drugoga, u različitim brodovima, geometrija kolapsarskih skokova nagomilala bi godine razlike među nama. Kad bi onaj drugi stigao na zemlju njegov partner bi bio pedesetak godina stariji, ili još vjerovatnije mrtav.

Sjedili smo tako neko vrijeme, niti ne dirajući biranu, izvanrednu hranu, zanemarujući ljepotu oko nas i pod nama svjesni jedino sami sebe, jedno drugoga i dva papira koja su nas razdvajala procijepom jednako širokim i stvarnim kao što je sama smrt.

Vratili smo se u Prag i ja sam protestirao, no, moji argumenti su nailazili na slijeganje ramenima. Pokušavao sam dobiti Marygay u svoju četu, kao svog izvršnog oficira, no, rečeno mi je da mi je sav personal već dodijeljen. Ukazao sam im na činjenicu da većina tog osoblja vjerojatno još nije niti rođena; usprkos tome, osoblje je već dodijeljeno, rekli su. Čekajte, kažem im ja, pa proći će još stoljeće prije nego uopće stignem na Kapiju; oni odgovore da ISUN i *planira* sa stoljećima.

Sa stoljećima; ne sa ljudima.

Imali smo dan i noć zajedno. Što manje kažem o tome, to bolje. Nije se radilo samo o tome da gubim ženu koju volim; Marygay i ja bili smo jedno drugome jedina preostala veza s pravim životom, sa Zemljom 1980. ili 1990. godine. Ne s perverznom groteskom za čije smo se očuvanje sada navodno borili. Kad je njezin brod za orbitu poletio, bilo je to kao da se lijes ruši u iskopani grob.

Rekvirirao sam nešto kompjuterskog vremena i pronašao elemente orbite i vrijeme polaska njezinog broda i ustanovio da je iz 'naše' pustinje mogu promatrati kako odlazi.

Sletio sam na vrh na kojem smo gladovali zajedno. Par sati prije zore ugledao sam kako se nova zvijezda rađa nad zapadnim horizontom, zasja punim

intenzitetom i zatim izblijedi do sjaja obične zvijezde i napokon nestane. Došao sam do ruba stijene, pogledao niz vertikalnu stijenu na nejasne zamrznute valove pješčanih dina kojih pola kilometra niže i zatim sjeo na rub, s nogama obješenim nad ponorom, ništa ne misleći, sve dok horizontalne sunčeve zrake nisu rasvijetlile dine u mek privlačan chiaroscuro niskoga reljefa. Dvaput sam se namjestio da skočim. Kad napokon to nisam učinio, nije to bilo zbog straha od bola ili gubitka, jer bol bi bio tek trenutna svjetla iskra, a na gubitku bi bila samo armija. No, bila bi to njezina konačna pobjeda nada mnom, da nakon toliko dugog gazdovanja nad mojim životom na kraju silom odredi i njegov kraj.

Ne, toliko sam ipak dugovao neprijatelju.

IV deo
MAJOR MANDELLA
2458-3143

27

Kako li se ono radio onaj eksperiment o kojem su nam pričali u srednjoškolskoj biologiji? Uzme se crv plošnjak i nauči da prođe kroz labirint, a onda se samelje i njime se nahrani drugi, neobrazovani crv plošnjak. Gle čuda, sad i crv zna put kroz labirint!

Upravo sam imao loš okus generalmajora u ustima.

Naravno, pretpostavljam da su u tih 450 godina, računajući i dilataciju, koliko je prošlo od mojih srednjoškolskih dana, tu metodu ponešto i usavršili.

Na Kapiji sam, prema zapovijedima, morao proći kroz "indoktrinaciju i obrazovanje" prije nego preuzmem zapovjedništvo nad svojom vlastitom udarnom grupom. To je, naime, sad bilo ono što su još uvijek službeno zvali četom.

U svrhu mog obrazovanja nisu morali samljeti general-majore i servirati ih s holandskim sosom - dapače, nisu me hranili ničime osim glukozom tri puna tjedna. Glukozom i električnom strujom.

Obrijali su mi svaku dlaku s tijela, dali mi injekciju koja me pretvorila u mokru krpu, pričvrstili mi na glavu i tijelo desetke elektroda, potopili me u rezervoar fluorokarbona obogaćenog kisikom i priključili me na USK, to jest, ubrzani situacijski kompjutor. Ta me sprava pošteno zaposlila.

Pretpostavljam da joj je trebalo kojih deset minuta da pregleda sve što sam do tada bio naučio o ratničkim vještinama, a onda je počela s novim gradivom.

Naučio sam najbolji način za upotrebu svakog oružja od komada kamena pa do Nova-bombe, i to ne tek intelektualno; zato su tu bile sve te elektrode. Kibernetski vođena kinestezija s negativnim feedbackom - osjećao sam oružje u svojoj ruci i promatrao kako njime rukujem, a zatim ponavljao i ponavljao, sve dok nisam naučio do kraja. Iluzija realnosti bila je potpuna; rukovanje bacačem koplja savladavao sam s grupom Masaja u prepadu na protivničko selo, a kad sam pogledao svoje tijelo, bilo je crno i dugačko. Epee mač naučio sam od muškarca okrutna izgleda u kicoškom odijelu u parku nekog francuskog dvorca XVIII stoljeća. Tiho sam sjedio u krošnji drveta kao snajper sa Sharps puškom i ciljao ljude u plavim uniformama dok su kroz blato puzali prema Vicksburgu. U tri tjedna ubio sam nekoliko regimenti elektroničkih duhova. Meni je to

izgledalo kao godina dana, jer USK čini čudne stvari s osjećajem vremena.

Učenje upotrebe egzotičnog oružja bio je tek malen dio obrazovanja, dapače, onaj relaksirajući dio. Kad nisam bio u kinesteziji mašina mi je tijelo održavala posve inertnim, a na mozak stuštila četiri milenija vojničkih činjenica i teorije. A ništa od toga nisam mogao zaboraviti! Bar ne dok sam bio potopljen u toj kanti.

Zanima li vas tko je bio Scipio Aemilianus? Mene ne. Nekakav vojnički lumen Trećeg punskog rata. "Rat je područje opasnosti i stoga je hrabrost, iznad svih drugih stvari, prva odlika ratnika", tvrdio je von Clausewitz. A nikada neću zaboraviti poetičnost odlomka: "Predstražna grupa obično se kreće u linijskoj formaciji, na čelu s komandom platona, za kojom slijede laserska desetina, desetina teškog oruđa, te druga laserska desetina. Kolona se oslanja na vlastito osmatranje za održanje bočne sigurnosti, osim, kad karakteristike terena i uvjeti vidljivosti nalažu postavljanje manjih sigurnosnih odjeljenja na bokove, u kojem će slučaju komadir predstražne grupe odrediti jednog narednika platona..." i tako dalje. To je bio izvadak iz "Priručnika za vođe manjih jedinica komande udarne grupe", ako se dvije kompletne mikro-fiš kartice, to jest 2000 stranica, mogu zvati priručnikom.

Ako imate volje da postanete temeljito eklektički stručnjak za područje koje vam je posve odbojno, prijavite se na ISUN-ov oficirski kurs.

Stotinu osamnaest ljudi, a ja sam bio odgovoran za 118 njih. Računajući i sebe, ali ne računajući komodora; ona se valjda mogla brinuti sama za sebe.

Nisam još sreo nikoga iz moje čete za vrijeme dva tjedna fizičke rehabilitacije koji su slijedili USK-tretman. Pred prvi zbor trebao sam se javiti oficiru za vremensku orijentaciju. Nazvao sam da se prijavim, a njegov pisar reče da će se pukovnik sastati sa mnom u oficirskom klubu na nivou 6, nakon večere.

Spustio sam se do šestice malo ranije s idejom da nešto večeram, no, imali su samo sendviče i hladna predjela. Prihvatio sam se žvakanja nekakve gljivaste stvari po okusu nalik na puževe, a ostatak kalorijskog sljedovanja uzeo sam u formi alkohola.

"Major Mandella?" Zaposlen oko svog sedmog piva nisam ni primijetio da mi pukovnik prilazi. Počeo sam ustajati, no, on pokaže da sjednem i spusti se i sam na stolicu nasuprot mojoj.

"Tvoj sam dužnik", reče. "Spasio si me od bar pola večeri dosade." Pružio mi je ruku. "Jack Kynock."

"Pukovniče, ja..."

"Čuj, ti mene nemoj pukovnikovati, a ja tebe neću majorovati. Mi stari fosili moramo... sačuvati osjećaj za perspektivu, William."

"Što se mene tiče, slažem se."

Naručio je piće za koje nikada nisam čuo. "Gdje da počnem? Posljednji put si na Zemlji bio 2007, ako ti je dosije točan."

"Točan je."

"Nije ti se baš dopalo?"

"Ne." Zombiji i zadovoljni roboti.

"Kasnije se situacija poboljšala. A onda se, bogme, gadno pogoršavala." Vojnik mu donese naručeno piće, nekakvu pjeneću mješavinu koja je pri dnu bila tamnozelena, a prema vrhu prelazila u svjetliji Chartreuse. Lagano je otpio gutljaj. "Onda je opet postalo bolje, pa onda lošije... ne znam, sve se to dešava u nekakvim ciklusima."

"Kako je sada?"

"Hm, zapravo ne znam, Imam hrpe izvještaja i sličnog, ali je teško odvojiti propagandu od istine. Nisam bio tamo više od dvjesta godina, a onda je bilo vrlo loše. Naime, to ovisi o tvom ukusu, o tome što je tebi loše."

"Kako to misliš?"

"Pa eto, onda je bilo vrlo uzbudljivo. Jesi li čuo za Pacifistički pokret?"

"Ne, ne vjerujem."

"Hm, ime vara. Zapravo je to bio rat, gerilski rat."

"Bio sam uvjeren da mogu izrecitirati ime, čin i serijski broj svakoga rata od Trojanskog pa do danas," rekoh. Nasmijao se. "Mora da su jedan propustili."

"S vrlo dobrim razlogom. Vodili su ga ratni veterani koji su preživjeli kampanje na Yod 38 i Aleph 40, kako sam ja čuo. Bili su zajedno demobilizirani i valjda im se učinilo da se mogu zakvačiti sa čitavim ISUN-om na Zemlji. Imali su veliku podršku stanovništva."

"Ali nisu pobijedili."

"Kao što vidiš, još uvijek smo ovdje." Promućkao je piće u čaši i boje su se izmijenile. "Sve što ja znam zapravo su glasine. Kad sam poslednji put bio na Zemlji, rata više nije bilo osim sporadičnih sabotaža i sve ovo nije baš bila bezopasna tema razgovora.

"Malo me to čudi," rekoh. "Zapravo više nego malo. Mislim, to da bi stanovništvo Zemlje učinilo bilo što protiv želja svoje vlade."

Proizveo je neki neodređen zvuk, ni odobravanje niti negaciju.

"A najmanje od svega revoluciju. Kad smo mi bili tamo, nisi mogao nikoga natjerati čak ni da kaže nešto protiv ISUN-a, ili čak protiv lokalnih vlasti; svi su bili psihološki kondicionirani od uha do uha. Stvari su jednostavno prihvaćali onakvima kakve jesu."

"Ah, to je također ciklička stvar." Zavalio se dublje u svoju stolicu. "To nije stvar tehnike; kad bi željela, zemaljska vlada bi mogla totalno kontrolirati svaku misao, osim onih najtrivijalnijih, svakog svog građanina, od koljevke pa do groba. Oni to ne rade jer bi to bilo fatalno. Uzmi svoj vlastiti primjer - jesi li prošao kroz ikakvu motivacijsku prilagodbu dok si sjedio u onoj kanti?"

Razmislio sam na trenutak. "Ako i jesam, ne znači da bih toga bio svjestan."

"Da, djelomično si u pravu. Ipak, vjeruj mi na riječ, taj dio mozga su ti ostavili na miru. Bilo kakva promjena u tvom stavu prema ISUN-u ili prema ratu uopće, rezultat je samo novog znanja, a ne nečijeg petljanja po tvojim bazičnim motivacijama. Ti bi, zapravo, morao znati i zašto."

Imena, datumi, brojke, prokotrljali su se labirintom mojeg novog znanja. "Tet 17, Sed 21, Aleph 14, Laszlo... izvještaj Laszlove izvanredne komisije, jun 2106."

"Da. A posredno, po analogiji, tvoje vlastito iskustvo na Alephu 1. Roboti su loši vojnici."

"Ne uvijek," rekoh. "Sve do dvadeset prvog stoljeća ovako kondicionirani vojnici bili bi dar s neba svakom generalu. Zamisli armiju koja bi imala kombinirane karakteristike SS-trupa, Pretorijanske straže, Zlatne horde, Mosbijevih jurišnika, Zelenih bereta..."

Nasmijao se u čašu. "Ali je onda suprotstavi desetini vojnika u modernim borbenim odijelima. Borba bi završila za dvije minute, samo ako bi svaki vojnik u desetini zadržao prisebnost i jednostavno se borio iz sve snage da ostane živ."

Generacija vojnika koji su bili razlog Laszlove komisije bila je od rođenja prilagođena nečijoj viziji idealnog vojnika. Izvanredno su funkcionirali kao tim, bili su posve krvoločni, a na vlastiti život nisu polagali osobitu pažnju. Tauranci su ih, međutim, sasjeckali u krpice. Ni oni nisu pazili na svoje živote, no, borili su se vještije i uvijek ih je bilo više nego ljudi.

Kynock uze čašu i stane promatrati promijene boja. "Vidio sam tvoj psihološki profil," reče. "Onaj prije nego si stigao ovamo i onaj nakon izlaska iz kante. Nema bitne razlike između njih."

"No, to je ohrabrujuće." Naručio sam još jedno pivo.

"Možda i nije."

"Što, profil pokazuje da nisam stvoren za dobrog oficira? Pa to sam im tvrdio od početka. Nisam ja za vođenje ljudi."

"Imaš djelomično pravo, a djelomično ne. Zanima te što kaže profil?"

Slegnuo sam ramenima. "Nije li strogo povjerljivo?"

"Jest," odgovorio Kynock, "ali ti si sad major. Možeš dobiti profil bilo kojeg vojnika pod svojom komandom."

"Pretpostavljam da ne krije neka velika iznenađenja." Ipak, bio sam pomalo radoznao. Koju životinju ne fascinira ogledalo?

"Ne; pokazuje da si pacifist. I to neuspjeli, što ti zadaje blagu neurozu. Rješavaš je tako da svu krivicu prebacuješ na armiju."

Pivo je bilo tako hladno da su me boljeli zubi. "Za sada ništa iznenađujuće."

"Da moraš ubiti čovjeka umjesto Tauranca, nisam siguran da bi to bio u stanju učiniti, iako znaš bar tisuću raznih načina kako to da učiniš."

Nisam znao kako da mu odgovorim na ovo; vjerovatno je to značilo da je u pravu.

"A što se tiče sposobnosti za vođenje ljudi, imaš izvjestan potencijal za to. On se, međutim, ispoljava u smislu i na način učitelja, ili svećenika; ti moraš voditi razumijevanjem i suosjećanjem. Imaš želju da ljudima nametneš svoje ideje, ali ne i svoju volju. To znači da si u pravu, ako se ne središ, bit ćeš vrlo loš oficir."

Morao sam se nasmijati. "Pa, ISUN je to morao znati još kad su me odredili za oficirsko obrazovanje."

"Postoje i drugi parametri," reče. "Na primjer, ti si prilagodljiv, pristojno inteligentan, analitičan. A osim toga, jedan si od jedanaest ljudi koji su proživjeli čitav rat."

"Preživljavanje je vrlina u vojnika." Nisam mogao odoljeti. "Oficir, međutim, mora pružiti svijetli primjer. Mora potonuti s brodom i praviti se da pri tom nije uplašen."

On se nakašlja. "Ne u slučaju kad mu je prva zamjena tisuću svjetlosnih godina daleko."

"Svejedno, Jack, nešto mi tu nije jasno. Zbog čega me vuku ovamo čak sa Raja da bi riskirali hoću li se ja srediti ili ne, kad je bar trećina ljudi ovdje na Kapiji potencijalno bolji oficirski materijal od mene? Bože, što ti je armijska mudrost!"

"Ha, pretpostavljam da je i birokracija tu imala svoje prste. U svakom slučaju nakupilo ti se već neugodno puno staža za običnog soldata."

"Pa, sve je to samo zbog dilatacije vremena. Učestvovao sam samo u tri vojne kampanje."

"Nema veze kakvo je to vrijeme bilo! Osim toga, tri kampanje, pa to

je dvije i pol više nego što ih preživi prosječan vojnik. Dečki iz propagande će te vjerojatno napumpati u nekakvog heroja za narodne mase."

"Krasno, heroj." Pijuckao sam pivo. "Gdje si, John Wayne?" Odmahnuo je glavom. "Znaš, ja nikad nisam bio u toj kanti; nisam ekspert za vojnu povijest."

"Ma, zaboravi, nema veze."

Kynock ispije do kraja i naruči od vojnika jedan - na časnu riječ - 'rum Antares'.

"Hm, ja sam tvoj oficir za vremensku orijentaciju. Što želiš znati o sadašnjosti, odnosno o onome što nam sad služi kao sadašnjost?"

Progonila me, međutim, jedna misao. "Stvarno nikada nisi bio u kanti?"

"Ne, nisam; to je samo za oficire za borbene zadatke. Kompjutorsko vrijeme i energija koju si ti potrošio u tri tjedna. Zemlji su dovoljni da funkcionira nekoliko dana; za nas grijače pisaćih stolova to je preskupo."

"Ali vidim ti po ukrasima na uniformi da si borbeni oficir, a ne gurač papira."

"Ha, to je samo počasno. Bio sam nekada..." Rum Antares služio se u visokoj uskoj čaši, s nešto leda na vrhu; blijeda narančasta tekućina na čijem dnu se nalazila nekakva jarko crvena kuglasta grudica, kao želatina, iz koje su izlazile tanke crvene niti.

"Što je to crveno?"

"Cimet. Odnosno, nekakav ester iz cimeta. Odlična stvar, probaj."

"Ne, hvala; držim se piva."

"Čuj, na nivou 1 nalazi se referentni stroj, kao neka biblioteka ili banka podataka. Moji ljudi je svaki dan dopunjuju novim podacima, pa možeš uvijek dobiti svježe informacije. Toj spravi možeš postaviti konkretna, specifična pitanja koja te zanimaju. Ja sam tu iz drugog razloga, a to je da te pripremim na susret s tvojom Udarnom grupom."

"Zašto? Što, svi su kiborzi, ili nešto takvo? Kloni?"

Nasmijao se. "Ne, kloniranje ljudi je ilegalno. Najveći je problem u tome što si ti... ovaj, heteroseksualan."

"No, pa to nije problem. Ja sam tolerantan."

"Da, tvoj psiho-profil pokazuje da... misliš da si tolerantan, ali problem nije zapravo u tome."

"Aha." Znao sam što će mi sada reći. Nisam znao detalje, ali biti sam odmah shvatio.

"U ISUN se primaju samo emocionalno stabilni ljudi. Znam da ćeš to teško

prihvatiti, ali heteroseksualnost se smatra emocionalnim poremećajem. Lako izlječivim."

"Ako misle da će *mene* izlječiti..."

"Opusti se, sad si već prestar za to." Otpio je delikatan gutljaj. Vidi, nije s njima tako teško surađivati kao što ti se..."

"Čekaj, to ne znači da nitko... da su svi u mojoj četi homoseksualci? Svi osim mene?"

"William, zaboga, svi stanovnici Zemlje su homoseksualci, osim možda kojih tisuću ljudi, uglavnom ratnih veterana i neizlječivih slučajeva."

I što sad čovjek da kaže? "Čini mi se da je to prilično drastičan način za rješavanje problema prenaseljenosti."

"Možda i jest, ali funkcionira. Stanovništvo Zemlje je stabilno; kreće se oko jedne milijarde. Kad netko umre ili se odseli s planete, oni izlegu jednog novog."

"Kažeš, 'izlegu' a ne 'rode'."

"Zapravo rode, ali ne na staromodni način Nekad se to zvalo 'djeca iz epruvete', iako se, naravno, ne koriste nikakve epruvete."

"Hajde, bar nešto."

"Svako dječje odgajalište ima jednu umjetnu maternicu koja čuva dijete prvih osam do deset mjeseci nakon oplodnje. Ono što se nekad zvalo porod sada traje nekoliko dana; nije više onako nagli i drastični događaj kao što je nekada bio."

O, vrli novi svijete, pomislio sam. "Nema porođajnog šoka. Milijarda savršeno prilagođenih homoseksualaca."

"Savršeno prilagođenih po današnjim standardima. Tebi i meni oni se čine pomalo neobičnima."

"U najmanju ruku." Popio sam ostatak piva. "A ti si... . hm., ti si homoseksualan?"

"O, ne," rekao je, a ja sam odahnuo, "iako, zapravo, nisam više hetero." Pljesnuo je dlanom po svojoj butini što je proizvelo neobičan zvuk. "Bio sam ranjen i onda se ispostavilo da patim od nekakvog vrlo rijetkog poremećaja limfnog sistema, pa mi nije moguće regenerirati organe. Od pasa na niže, ja sam ti sama plastika i metal. Da upotrijebim tvoj vlastiti izraz, ja sam kiborg."

Ludo i nezaboravno, kako bi rekla moja pokojna majka.

"Vojniče", pozvao sam konobara. "Natoči ti meni taj Antares, ili kako se već zove." Sjedim u baru, u društvu s aseksualnim kiborgom koji je osim mene vjerojatno jedini normalan čovjek na cijeloj ovoj boguprotivnoj planeti.

"Neka bude dupli!"

28

Izgledali su mi sasvim normalno dok su ulazili u predavaonicu u kojoj smo držali prvi zbor, slijedećeg dana. Mladi i pomalo ukočeni.

Većina njih izašla je iz odgajališta u kojem su se rodili tek pre kojih sedam ili osam godina. Odgajalište je kontrolirana i izolirana okolina u koju samo nekoliko specijalista, uglavnom pedijatara i učitelja, ima pristup. Kad mladi čovjek napusti odgajalište u svojoj dvanaestoj ili trinaestoj godini, odabere svoje ime (prezime dobiva po roditelju s višim genetskim rangom) i postaje uvjetno odrasla osoba. Većina ih nastavlja neko specijalizirano školovanje - iz odgajališta izlaze otprilike s obrazovanjem koje sam ja imao nakon prve godine koledža - no, neki odmah dobivaju posao i počinju raditi.

Nalaze se pod stalnom prismotrom i svatko tko pokaže bilo kakav znak sociopatije, na primjer heteroseksualne sklonosti, odlazi u korekcionu ustanovu. Tamo ga ili izliječe, ili zadrže do kraja života.

U dvadesetoj godini svatko biva regrutiran u ISUN. Većina radi pet godina na administrativnim poslovima, da bi zatim bili otpušteni, ali par sretnika - jedan od kojih osam tisuća - ima priliku da se dobrovoljno javi za borbenu obuku. Odbijanje se smatra sociopatskim, iako je riječ o produženju roka službe za dodatnih pet godina. Šanse da se preživi tih deset godina sasvim su zanemarive; nikome to nikada nije uspjelo. Čovjek se jedino može nadati da će rat završiti prije nego tih deset subjektivnih godina istekne; da će mu vremenska dilatacija ugurati velik broj godina između svake preživljene bitke.

Budući da možeš računati da ćeš u borbu ući otprilike jednom svake subjektivne godine, a da oko trećina njih preživi svaku bitku, nije teško izračunati da su ti šanse da se izboriš za život tokom tih deset godina otprilike dvije tisućinke jednog postotka. Gledajući na to malo staromodnije, ako uzmeš revolver i igraš njime ruski rulet i to tako da su četiri od šest komora u bubnjiću napunjene mecima, to ti je, zapravo, to. Ako to možeš izvesti deset puta za redom, a da ne ukrasiš suprotni zid, srdačne čestitke! Postao si civilom.

Kako ISUN ima oko šezdeset tisuća vojnika u borbenim formacijama, može se očekivati da će oko 1,2 vojnika preživjeti deset godina. Nisam osobito ozbiljno planirao da baš ja budem taj sretnik, iako sam već bio na pola puta.

Koliko je ovih mladih vojnika što su punili auditorij bilo svjesno da su unaprijed osuđeni? Pokušao sam usporediti lica s podacima iz dosijea koje sam čitavo jutro bio proučavao, no, bilo je vrlo teško. Svi su oni bili odabrani jednakom baterijom strogih parametara i svi su izgledali začuđujuće slično,

visoki, ali ne previsoki, mišićavi, ali ne preteški, inteligentni, aii ne suviše zamišljeni ili introspektivni. Osim toga. Zemlja je sada bila mnogo homogenija u rasnom pogledu nego što je bila u mom stoljeću. Većina njih izgledala mi je nekako neodređeno polinezijski, a samo je dvoje, Kayibanda i Lin, pokazivalo izrazito rasne karakteristike. Pitao sam se da li ih ostali gnjave zbog toga.

Većina žena mi je izgledala upravo bolno lijepo, no, stvarno nisam bio u položaju da budem kritičan. Živio sam u celibatu već više od godine dana, još otkad sam se na Raju oprostio s Marygay.

Pitao sam se ne krije li koja od njih u sebi kakav trag atavizma, ili bi možda bila voljna prilagoditi se komandantovoj ekscentričnosti. *Oficiru je apsolutno zabranjeno stvarati seksualne veze s potčinjenima.* Kako li je to samo nježno formulirano! *Kršenje ovog propisa kažnjava se konfiskacijom imovine i degradacijom na čin vojnika, a ukoliko takav odnos ometa borbenu gotovost jedinice, kažnjava se smrtnom kaznom.* Da su se sva pravila u ISUN-u kršila tako olako i ustrajno kao ovo, bila bi to začuđujuće opuštena vojska.

Na žalost, nijedan mi se od dječaka nije dopadao. Nisam, doduše, znao kako će mi izgledati za još godinu dana.

"Mir-NO!" Grune poručnica Hilleboe. Čestitao sam sam sebi na dobrim refleksima što i ja nisam skočio na noge. Čitav se auditorij, međutim, ukočio.

"Moje ime je poručnik Hilleboe i ja sam vaš drugi terenski oficir." Nekad se to zvalo *Stariji terenski narednik.* Dobar znak da neka vojska postoji već predugo jest to da ima previše oficira, pa vrh piramide postaje teži od baze.

Hilleboe je djelovala kao pravi tvrdoglavi profesionalni vojnik. Vjerojatno je svako jutro vikala naredbe u ogledalo za vrijeme brijanja. No, vidio sam njezin profil; samo je jednom bila u akciji i to nekih par minuta. Ostala je bez ruke i noge i vratila se u službu kao i ja, na temelju testova u renegeracijskoj klinici.

K vragu, možda je prije te traume bila sasvim ugodna osoba. Vjerujte, mi, bilo je dovoljno grozno proći kroz izrastanje jednoga uda, a kamoli dva.

Održala im je uobičajeni narednički govor, strog ali pravedan: ne gnjavite me sa sitnicama, stvari rješavajte po lancu komande, većina problema riješi se već na prvoj ili drugoj stepenici.

Zažalio sam što nisam imao vremena da popričam s njom unaprijed. Komanda udarnih grupa stvarno nas je na taj zbor potjerala punom brzinom - već slijedećeg dana je trebalo da se ukrcamo na brod - pa sam uspio izmijeniti tek par riječi sa svojim oficirima.

Svakako ne dovoljno; bilo je očito da Hilleboe i ja imamo različite ideje o tome kako bi naša četa trebala funkcionirati. Istina je da je samo funkcioniranje čete bila njezina briga; ja sam tu samo komandirao, no, ipak mi se činilo da

uspostavlja nezdravu situaciju. Jedno je od nas bilo "dobar" a drugo "loš" momak u očima čete, a ona se time nekako izolirala od ljudi pod svojom komandom. Moj plan nije bio da se držim tako daleko, već da svaki drugi dan odvojim po sat vremena kad bi mi vojnik mogao doći sa svojim problemima i prijedlozima direktno, bez dozvole pretpostavljenih.

Oboje smo dobili iste informacije za vrijeme trotjednog boravka u "kanti"; zanimljivo je da smo došli do tako različitih zaključaka o vođenju ljudi. Ta moja politika "otvorenih vrata", na primjer, pokazala je dobre rezultate u "modernim" armijama Australije i Amerike. Činila mi se osobito podesnom za našu situaciju kad ćemo mjesecima, možda i godinama biti zbijeni na malom prostoru. Takav sistem smo imali na *Sangre y Victoria,* mom poslednjem brodu i činilo mi se da je uspijevao smanjiti napetosti među ljudima.

Hilleboe im je dala na mjestu voljno za vrijeme organizacijske harange i uskoro će im komandirati "mirno" i prdestaviti me. Što da im kažem? Planirao sam reći par uobičajenih riječi i objasniti im politiku otvorenih vrata, a onda ih prepustiti komodoru Antopolovoj da im ona kaže nešto o našem brodu, *Masaryk II.* Sad će očito biti bolje da prije toga obavim jedan dulji razgovor s Hilleboevom. Štoviše, bit će najbolje da im ona najavi i objasni tu stvar, da ne bi ljudstvu izgledalo kao da smo nas dvoje u sukobu.

Spasio me kapetan Moore moj izvršni oficir, koji je dojurio kroz pokrajnja vrata - on je vječito jurio, debeljuškasti meteor - na brzinu salutirao i uručio mi omotnicu s našim borbenim zapovjedima. Šapatom sam se kratko posavjetovao s komodorom i ona se složila da neće škoditi da ljudstvu kažemo kamo idemo, iako nije bilo stvarne potrebe da to znaju.

Jedna stvar o kojoj u ovome ratu nismo morali brinuti bili su neprijateljski agenti. Dobro namazan bojom, Tauranac bi se možda mogao prerušiti u golemu hodajuću pečurku, no i to bi vjerojatno izazvalo određene sumnje.

Hilleboe ih je već sve držala u stavu mirno i marljivo objašnjavala kakvog će dobrog komandanta imati u meni, ukazivala im je na činjenicu da sam ja u ovome ratu od prvog dana i da im je, ako žele preživjeti svoj rok službe, najbolje slijediti moj primjer. Nije im pomenula da sam tek osrednji vojnik s talentom da budem promašen, niti da sam izašao iz vojske prvom prilikom koja mi se pružila, a natrag se vratio samo zato što su uvjeti na Zemlji bili neizdrživi.

"Hvala, poručniče." Zauzeo sam njezino mjesto na podiju."Na mjestu voljno." Razvio sam list s našim zapovijedima i držao ga pred sobom. "Imam za vas dobre vijesti i loše vijesti." Ono što je pred pet stoljeća bila šala, sada se pretvorilo u činjenicu.

"Ovo su naše zapovijedi za kampanju na Sade 138. Dobre vijesti su da se vjerojatno nećemo boriti, bar ne odmah. Loše vijesti su da ćemo biti meta."

Malo su se uzmuvali na ovo, no nitko nije ni riječi izustio, niti sklonio pogleda s mene. Dobra disciplina - ili tek fatalizam. Nisam znao koliko realnu sliku oni imaju o svojoj budućnosti, to jest, o odsustvu svoje budućnosti.

"Ono što nam je zapovijeđeno jest da pronađemo najveću planetu koja kruži oko kolapsara Sade 138 i da na njoj sagradimo bazu. Zadatak nam je zatim da ostanemo u toj bazi sve dok ne budemo smijenjeni, najvjerojatnije za dvije do tri godine."

"Za to vrijeme ćemo gotovo sigurno biti napadnuti. Kao što većina od vas vjerojatno zna, Komanda udarnih grupa otkrila je sistem po kojem se neprijateljske snage prebacuju s kolapsara na kolapsar. Nadamo se da ćemo analizom tog sistema pokreta i rasporeda trupa, unatrag kroz čitav tok rata u prostoru i vremenu, pronaći planetu koja je dom Tauranaca. Za sada, međutim, jedino možemo slati presretačke snage koje ometaju neprijateljevo širenje."

U široj perspektivi, to je ono što nam je naređeno da učinimo. Mi ćemo biti jedna od nekoliko desetaka udarnih grupa uključenih u te manevre blokade na granici naprijateljeva prostora. Ne mogu dovoljno snažno, a niti ću to uspjeti dovoljno često, naglasiti koliko je važna ova misija. Ako ISUN uspije zaustaviti neprijateljsku ekspanziju, možda ćemo ih moći okružiti - i tako dobiti rat."

Nadam se da će se to desiti prije nego postanemo hrpa mesa.

"Želim da vam jedna stvar bude jasna: neprijatelj nas može napasti na dan našeg spuštanja, no, isto se tako može desiti da tu planetu držimo deset godina i onda se vratimo kući." No, to je bilo silno vjerojatno! "U svakom slučaju, svatko od nas održavat će vrhunsku borbenu formu u svakom trenutku. Na putu do svog cilja održavat ćemo redovni program tjelesnih vježbi, kao i osvježavanja naših znanja, a naročito tehnika gradnje jer bazu moramo sagraditi i njezinu odbranu montirati u najkraćem mogućem vremenu".

Bože, već sam počeo zvučati kao oficir. "Ima li kakvih pitanja?" Nije ih bilo. "U tom slučaju, želio bih vam predstaviti komodora Antopolovu. Komodore?"

Komodor nije pokušavala sakriti dosadu dok je punoj dvorani prašinara opisivala karakteristike i mogućnosti *Masaryka II.* Većinu toga znao sam još od prisilnog punjenja glave u "kanti", no poslednja stvar koju je rekla privukla mi je pažnju.

"Sade 138 biti će najudaljeniji kolapsar na koji su ljudi ikada došli. On čak više nije u samoj našoj galaksiji, nego u sto pedeset svjetlosnih godina odmaknutom Velikom Magellanovom oblaku."

"Naš put će uključivati četiri kolapsarska skoka i subjektivno će trajati oko četiri mjeseca do trenutka našeg dolaska na Sade 138. Manevri oko ulazaka u kolapsarska polja smjestit će nas oko tri stotine godina iza kalendara na Kapiji."

Znači, još sedamsto godina u vjetar, ako preživim i vratim se. Neće mi to međutim, prestavljati ikakvu razliku; Marygay je za mene praktički bila mrtva, a osim nje nije bilo nikoga živog tko bi mi išta značio.

"Kao što je major rekao, ne smijete dozvoliti da vas ove cifre uljuljaju u lažnu sigurnost jer se prema istom kolapsaru kreće i neprijatelj i može se desiti da tamo stignemo istovremeno. Situacija je matematički vrlo komplicirana, no, vjerujte mi na riječ, bit će to vrlo napeta utrka."

"Majore, želite li im vi još nešto reći?"

Krenuo sam da ustanem. "Hm..."

"Mir-NO!" zaurla Hilleboe. Moram se naučiti da to očekujem. "Samo to da se želim sastati sa starijim oficirima, od četvrtog ranga na više, na nekoliko minuta. Narednici platona, vi ste zaduženi da osoblje bude sutra u 04.00 na zbornom polju 67, a do tada ste slobodni. Voljno!"

Pozvao sam svih pet oficira u svoju kabinu i otvorio bocu pravog francuskog konjaka. Koštala me dvomjesečne plaće, no što sam drugo mogao s novcem? Investirati ga?

Podijelio sam čaše, ali doktor Alsever odbije. Umjesto toga je slomila neku malu kapsulu pod nosom i duboko udahnula,a onda posve bezuspešno pokušala prikriti euforični izraz na svom licu.

"Najprije da se prihvatimo bazičnog problema s ljudstvom", rekao sam, nalijevajući konjak. "Da li svi znate da ja nisam homoseksualac?"

Mješovito: da, gospodine i ne, gospodine.

"Mislite li da će to...zakomplicirati moju situaciju kao komandanta? Mislim, u odnosu na ljudstvo?"

"Gospodine, mislim da..." počne Moore.

"Nema potrebe za titulama i nazivima", rekoh, "bar ne u ovom zatvorenom krugu. I ja sam pred četiri godine, prema svom vremenskom okviru, bio vojnik. Kad nema vojske uokolo, ja sam jednostavno Mandella, ili William." Imao sam dojam da je to greška već dok sam govorio. "Nastavi, Moore."

"Hm, William," nastavi on, "možda bi to bio problem pre kojih sto godina; znaš kako su onda ljudi gledali na to."

"Zapravo ne znam. Sve što ja znam o periodu od dvadeset prvog stoljeća do danas je vojna povijest."

"Hm... Pa to je., ovaj, kako da kažem..." razmajao se rukama.

"To je bio zločin," Alsever će lakonski. "Eugenički savjet je tada tek

navikavao ljude na ideju opće homoseksualnosti."

"Kakav Eugenički savjet?"

"To je dio ISUN-a; ima vlast samo na Zemlji." Duboko je udahnula iz prazne kapsule. "Ideja je bila da se ljudi spriječe da prave djecu na biološki način. Najprije zato što su pokazivali žalostan nedostatak razuma u biranju genetičkog partnera, a onda i zato što je Savjet uvidio da rasne razlike nepotrebno razjedinjuju čovječanostvo. S potpunom kontrolom nad rađanjem za par generacija mogli su sve pomiješati u jednu jednu rasu."

Nisam znao da su otišli tako daleko, iako je to, zapravo, bilo logično. "Ti se slažeš s time, kao doktor?"

"Kao doktor? Hm, nisam sigurna." Uzela je još jednu kapsulu iz džepa i vratila je između palca i kažiprsta, gledajući u prazno. Ili u nešto što mi ostali nismo mogli vidjeti.

"Na neki način to moj posao čini jednostavnijim,jer mnoge bolesti jednostavno više ne postoje, ali mislim da oni ne znaju o genetici onoliko koliko misle da znaju. Još uvijek to nije egzaktna nauka; možda oni rade nešto što je itekako pogrešno, a rezultati se neće pokazati možda još stoljećima."

Slomila je kapsulu pod nosom i dvaput duboko udahnula.

"Kao žena, međutim, apsolutno sam za." Hilleboe i Rusk energično klimnu glavama.

"Misliš na to da nije više potrebno prolaziti kroz trudnoću i porod?"

"Djelomično i to." Komično je ukrstila oči gledajući u kapsulu pred nosom i uvlačeći poslednji udah. "Ali najviše je stvar u tome da... da ne moram... imati muškarca u sebi, razumiješ? To je odvratno."

Moore se nasmije. "Diana, ako nisi probala, nemoj..."

"Daj, šuti," nabaci se ona na njega praznom kapsulom.

"Ali to je potpuno prirodno," protestirao sam.

"Prirodno je i penjanje po drveću i rovanje po tlu u potrazi za jestivim korijenjem. Progres, dragi moj majore, progres!"

"U svakom slučaju," nastavi Moore, "to se samo kratko vrijeme smatralo zločinom. Kasnije je to bila, ovaj... hm, kao neka izlječiva..."

"Izlječivi poremećaj," reče Alsever.

"Da, hvala ti. A sada je to tako rijetko, ne verujem da itko od ljudstva ima bilo kakve snažne osjećaje prema tome, za ili protiv."

"To je samo izvjesna ekscentričnost," Diana će velikodušno. "Nije to kao da jedeš djecu."

"Baš tako, Mandella", javi se Hilleboe. "Ja ne gledam na tebe ništa drukčije zbog toga."

"Baš... baš mi je drago," rekoh. Krasno! Upravo sam počeo shvaćati da nemam pojma o tome kako bi trebalo da se ponašam u društvu. Golem dio mog 'normalnog' ponašanja baziran je na kompliciranom kodeksu seksualne etikete. Da li se od mene sada očekivalo da se prema muškarcima odnosim kao prema ženama i obrnuto? Ili da sve tretiram kao braću i sestre? Vrlo zbunjujuća situacija.

Dovršio sam svoje piće i spustio čašu. "Dobro, hvala vam za vaša uvjeravanja. To je bilo ono glavno o čemu sam s vama želio razgovarati. Vi svi sigurno imate svog posla i želite obaviti svoje oproštaje i slično; nemojte da vas zadržavam.

Svi su se razišli i ostao je samo Charlie Moore. Nas dvojica smo krenuli na upravo monumentalno pijančenje, pokušavajući obići svaki bar i oficirski klub u svom sektoru. Uspjeli smo ih posjetiti dvanaest, a vjerojatno bismo ih obišli baš sve da ipak nisam odlučio ugrabiti koji sat sna pred sutrašnji zbor.

Jedini put kada je Charlie pokazao izvjesne namjere prema meni, učinio je to vrlo fino i diskretno. Nadao sam se da je i moje odbijanje bilo jednako fino i diskretno, a ako i nije, bio sam svjestan da ću imati dovoljno prilika da ga uvježbam do savršenstva.

29

Prvi ISUN-ovi svemirski brodovi imali su neku delikatnu paučinastu ljepotu, no, s tehnološkim napretkom strukturalna čvrstoća je postala važnija od ušteda na masi - koji od starijih brodova složio bi se poput harmonike kad bi pokušao izvesti manevar pod 25 G. To se vidjelo na konstrukciji našeg broda, teškoj, nekako ukočenoj i posve funkcionalnoj. Jedini ukras bio je niz mutnoplavih slova otisnutih šablonom na brodskom trupu crnom poput obsidijana: MASARYK II.

Na put do ukrcajne rampe preletjeli smo iznad imena i ugledali ekipu sitnih ljudi kako vrše neke radove na trupu. S njima kao mjerilom, vidjelo se da su slova visoka dobrih stotinjak metara. Sam brod je bio viši od kilometra (1036,5 metara, rekla je moja latentna memorija) i oko trećine toga širok (319,4 metra).

Nije to značilo da će nam na brodu biti komotno, jer je *Masaryk II* u svojoj utrobi krio šest velikih lovaca s tahionskim pogonom i pedeset automatskih letjelica. Pješadija je bila tutnuta u jedan kut. *Rat je područje trvenja,* rekao je čiča von Clausewitz i imao sam osjećaj da ćemo temeljito ispitivati tu njegovu postavku.

Imali smo još šest sati do ulaska u akceleracijske komore, pa sam bacio svoje stvari u minijaturnu kabinu koja će mi biti dom slijedećih dvadeset mjeseci i krenuo u istraživanje.

Charlie me pretekao u testiranju kvalitete *Masarykove* kave. "Nosorogova žuč", reče.

"Tja, bar nije soja", bila je moja reakcija, no, već sam uz prvi gutljaj došao do zaključka da ću za tjedan dana čeznuti za sojom.

Oficirska kantina bila je prostorija od tri na četiri metra metalnih zidova i poda, s mašinom za kavu i terminalom brodske biblioteke. Šest tvrdih stolica i stolić s tastaturom.

"Veselo mjestašce, je l' da?" Dokono je otipkao šifru kataloga biblioteke i pogledao na ekran. "Ima puno vojne teorije."

"To je dobro; osvježit će nam pamćenje."

"Ti si se sam javio za oficirsku obuku?"

"Ja? Ne, dobio sam naređenje."

"Ha, ti bar imaš opravdanje." Udario je prekidač i gledao kako slika nestaje u svijetlu točku u sredini ekrana. "Ja sam se javio. Nitko mi nije rekao da ću se ovako osjećati."

"Da, znam." Nije on govorio ni o kakvoj suptilnoj stvari, o teretu odgovornosti ili čemu sličnom. "Kažu da to s vremenom prestane, malo po malo." Sva ta gomila informacija koju uguraju u tebe stalno ti je u glavi, poput konstantnog tihog šaputanja u uhu.

"Aha, tu ste." Hilleboe uđe u prostoriju i razmjeni s nama pozdrav. Hitro je preletjela prostoriju pogledom i spartansko uređenje očito je dobilo njezinu povoljnu ocjenu.

"Hoćete li se obratiti četi prije ulaska u akceleracijske komore?"

"Ne. Ne vidim zašto bi to bilo... potrebno." Skoro sam rekao 'poželjno'. Umjetnost prekorijevanja podređenih vrlo je delikatna. Vidio sam da ću morati podsjećati Hilleboevu da ovdje ne zapovijeda ona, nego ja.

Ili bih možda mogao zamijeniti epolete s njom; neka okuša radosti komandiranja.

"Mogla bi, molim te, sakupiti vođe platona i proći s njima redoslijed ulaska u komore. S vremenom ćemo vježbati brzinu ulaska, ali za sada mi se čini da će ljudstvu dobro doći koji sat odmora." Ako su jednako mamurni kao njihov komandant.

"Razumijem, gospodine", okrenula se i otišla; pomalo ljutita. Posao koji sam joj dao zapravo je ležao na Rilandu ili Ruskovoj.

Charlie spusti svoje dežmekasto tijelo na jednu tvrdu stolicu i uzdahne. "Dvadeset mjeseci u ovoj masnoj mašini i to s njom. Sranje."

"Hm, ako budeš dobar, neću vas smjestiti u istu kabinu."

"Dogovoreno! Tvoj sam rob zauvijek. Pričekaj samo do slijedećeg petka." Privirio je u svoju šalicu i odlučio da ne popije talog. "Ozbiljno, ona će ti biti problem. Što ćeš s njom?"

"Ne znam ni sam." I Charlie je, zapravo, kršio pravila subordinacije, ali je bio moj izvršni oficir i izvan lanca komande... a trebao mi je bar *jedan* prijatelj.

"Možda ona omekša kad jednom stvarno krenemo."

"Aha, sigurno." Tehnički gledano, mi smo već bili krenuli i vukli smo se u smjeru kolapsara s ubrzanjem od 1 G, no, to je bilo samo zbog udobnosti posade - prilično je nespretno spremati stvari i pripremati brod za put u beztežinskom stanju. Pravo putovanje neće početi prije nego se ukrcamo u akceleracijske komore.

Kantina je djelovala vrlo depresivno, pa smo preostale sate slobode van komora potrošili na istraživanje broda.

Komandni most izgledao je kao bilo koji drugi kompjutorski centar; konstruktori su izbjegli trošak osmatračkih ekrana. Stajali smo i s udaljenosti, s respektom, promatrali kako Antopol i njezini oficiri provode posljednju seriju provjera prije nego će se ukrcati u komore i prepustiti našu sudbinu u ruke kompjutora.

Zapravo je postojalo jedno okno, debeo mjehur prozirne plastike, u prednjoj navigacijskoj kabini. Poručnik Williams, besposlen jer mu je sav posao pred ulazak u kolapsarsko polje bio automatiziran, rado nam je pokazao navigacioni odjel.

Pokucao je noktom po oknu. "Nadam se da ga na ovom putu nećemo trebati."

"Zašto?" upita Charlie.

"Njime se služimo samo kad zalutamo."

Ako kut ulaska u kolapsarsko polje odstupa od potrebnog samo za tisućinku radijana, može se desiti da iskrsnemo na sasvim drugom kraju galaksije.

"Onda analiziramo spektre najsjajnijih zvijezda u okolici dok ne pronađemo tri poznate, kao po otiscima prstiju. S tri poznate zvijezde možemo triangulacijom izračunati položaj."

"l onda naći najbliži kolapsar i vratiti se na pravi put", rekoh.

"Ovaj put je to problem. Sade 138 je jedini kolapsar u Magellanovim Oblacima za koji znamo, i to samo iz zarobljene neprijateljske dokumentacije. Da se izgubimo u Oblaku, čak i da nađemo još neki kolapsar, ne bismo znali

kako točno da uđemo u njegovo polje."

"Krasno!"

"Ne bismo, zapravo, bili izgubljeni", doda on s pomalo zlobnim izrazom na licu. "Mogli bismo se zatvoriti u komore, usmjeriti prema Zemlji i pojuriti punom snagom. Došli bismo na Zemlju za tri mjeseca, po brodskom vremenu.

"Svakako", rekoh, "ali sto pedeset hiljada godina u budućnosti."

S ubrzanjem od 25 G već za mjesec dana dotjeraš do devedeset posto brzine svjetlosti, a dalje si u rukama Svetog Alberta.

"Da, to je svakako mana tog plana", odgovori Williams, "ali bar bismo saznali tko je pobijedio u ovom ratu."

Ovo te tjeralo da razmišljaš: koliko li je vojnika baš na ovaj način uteklo iz rata? Četrdeset dvije udarne grupe bile su knjižene kao 'nestale u akciji', izgubljene negdje, nepoznatih sudbina. Možda sve one puze normalnim svemirom, nešto sporije od brzine svjetlosti, pa će se jedna po jedna pojavljivati na Zemlji ili na Kapiji tokom slijedećih stoljeća. Vrlo praktičan način dezertiranja! Kad si jednom ispao iz lanca kolapsarskih skokova, praktički te nije bilo moguće pronaći. Jedini je problem, na žalost, bio u tome što je sekvenca skokova bila unaprijed programirana od strane Komande udarnih grupa. Ljudski navigator stupao je na scenu samo ako je greška u proračunu brod bacila u krivu rupu, pa si izletio u nekom sasvim slučajno odabranom kraju svemira.

Charlie i ja odosmo pogledati gimnastičku dvoranu, koja je bila dovoljno velika za oko desetak ljudi odjednom. Naredio sam mu da sastavi spisak po kome će svatko imati po sat vremena dnevno u dvorani nakon što izađemo iz komora.

Blagovaonica je bila tek nešto malo veća od gimnastičke dvorane. Čak i u četiri smjene za obroke, ljudi će sjediti taručí se ramenima. Vojnička kantina je bila još depresivnija od oficirske. Bilo je očito da ću mnogo prije isteka dvadeset mjeseci imati pune ruke problema s moralom ljudstva.

Zato je oružarnica zapremala prostor gimnastičke dvorane, blagovaonice i obje kantine zajedno. Takva je i morala biti da bi držala golem izbor pješadijskog oružja razvijen tokom stoljeća. Osnovno oružje i dalje je bilo borbeno odijelo, sad već neusporedivo savršenije i sposobnije od onog prvoga modela u koji su me bili ugurali pred kampanju na Aleph 0.

Poručnik Riland, četni oružar, nadgledao je svoja četiri pomoćnika, po jednoga iz svakog platona, koji su vršili posljednje provjere u skladištu oružja. Kad čovjek pomisli na sve te tone eksplozivnih i radioaktivnih materijala i na to što se sve s njima dešava pod opterećenjem od 25 G, možda je to bio najvažniji

posao na čitavom brodu.

Uzvratio sam njegov površni pozdrav. "Je li sve u redu, poručniče?"

"Jeste, gospodine, sve osim ovih prokletih mačeva." Upotrebljavali smo ih u statičkom polju. "Nema načina da ih položim tako da se ne savijaju pod opterećenjem. Nadam se samo da se neće polomiti."

Vrlo sam daleko i od samog početka razumijevanja principa na kome je zasnovano fukcioniranje statičkog polja. Jaz koji je razdvajao modernu fiziku od fizike koju sam ja magistrirao bio je jednako velik kao jaz između Galilea i Einsteina. Efekt tog polja sam, međutim, znao vrlo dobro.

Unutar polja nije moguća brzina veća od 16,3 metara u sekundi. Elektromagnetsko zračenje nije postojalo, nije bilo ni elektriciteta ni magnetizma, a niti svjetlosti. Unutar kugle od stotinjak metara promjera (odnosno polukugle, ako je čovjek stajao na tlu) bilo je moguće vidjeti okolinu, ali samo u sablasnim gradacijama crne i bijele boje, zahvaljujući fenomenu koji su mi opisali kao 'faznu transferenciju kvazi-energije koju polje propušta iz njemu neposredne tahionske realnosti'. Suviše komplikovano za mene.

Kao rezultat svega toga, sve konvencionalno bojno oružje je postalo beskorisno. Unutar polja čak je i Nova-bomba samo mrtva hrpa metala. Svako živo biće, bilo čovjek ili Tauranac, umire u djeliću sekunde ako ne nosi odgovarajuću izolaciju.

Isprva je izgledalo kao da smo došli do konačnog, krajnjeg oružja. U pet sukoba za redom tauranske su baze sravnjene sa tlom bez i jedne ljudske žrtve. Trebalo je samo polje donijeti do neprijatelja (četvorica snažnijih vojnika lako su ga mogla prenositi na zemaljskoj gravitaciji) i promatrati ih kako umiru čim prođu kroz neproziran rub polja. Nosači generatora polja bili su neranjivi, osim na kratke trenutke kad bi morali ugasiti polje da se orijentiraju.

Šesti put, međutim, Tauranci su bili spremni. Nosili su zaštitna odijela nosača generatora. Od tada su i nosači nosili oružje.

Samo je o tri takve bitke stigao izvještaj, iako je desetak udarnih grupa krenulo u boj sa statičkim poljem. Ostali su se još uvijek borili ili su još uvijek bili na putu, ili su pak bili totalno poraženi. Nije bilo načina da se sazna dok se ne vrate, a nisu bili ohrabreni da se vrate ako su Tauranci još uvijek držali teritorij oko kojega se bitka vodila. Pretpostavljalo se da to znači 'dezerterstvo pod neprijateljskom vatrom', što bi značilo smaknuće za oficire (no, kružile su glasine da im umjesto toga jednostavno izbrišu mozgove, usade nove ličnosti i pošalju ih natrag u borbu).

"Hoćemo li upotrijebiti statičko polje, gospodine?" upita Riland.

"Vjerovatno hoćemo, ali samo ako su Tauranci već tamo. Ne sviđa mi se

ideja da dan za danom živim u odijelu, bez mogućnosti da izađem." Ni ideja da se borim kopljem, mačem i nožem za bacanje nije mi bila ništa draža, ma koliko da sam elektronskih iluzija bio poslao u Valhallu baš na takav način, za vreme boravka u 'kanti'.

Provjerio sam vrijeme. "Hajde, krenimo prema komorama da vidimo je li sve u redu, kapetane." Imali smo još oko dva sata do početka manevra ulaska u kolapsarsko polje.

Prostorija s komorama podsjećala je na golem pogon kemijske industrije, dobrih stotinjak metara u promjeru, natrpan krupnom aparaturom jednolične sive boje. Osam komora bile su poredane oko središnjeg lifta, a simetriju je kvarila samo činjenica da je jedna komora bila dvostruko veća od ostalih; pripadala je komandi i služila starijim oficirima i specijalistima pratećih službi.

Narednik Blazynski pojavi se iza jedne komore i salutira. Nisam mu uzvratio pozdrav.

"Što je, do đavola, ovo?" U tom univerzumu sivila, jedna točka živih boja.

"To je mačak, gospodine."

"Ma nemoj mi reći." K tome prilično velik i šaren. Djelovao je pomalo idiotski, prebačen preko narednikovih ramena. "Dozvoli da preinačim pitanje. Kog vraga taj mačak radi ovdje?"

"To je maskota ekipe za održavanje, gospodine." Mačak pridigne glavu taman dovoljno da preko volje zašišti na mene, a onda se vrati svom opuštenom odmoru.

Pogledao sam Charlieja, a on slegne ramenima. "Meni se to čini pomalo okrutnim", reče. "Nećete baš od njega imati neke koristi. Nakon 25 G imat ćete malo krzna i hrpicu kostiju."

"O, ne, gospodine. Pogledajte!" Razmaknuo je krzno na mačkinim plećima i pokazao nam usađeni ventil za fluorokarbon, baš kao onaj na mom bedru. "Kupili smo ga već prilagođenog od trgovca na Kapiji. Sad ih mnogi brodovi imaju, gospodine. Komodor je za nas potpisala papire."

No, to je bilo njezino pravo; održavanje je jednako potpadalo pod njezinu komandu kao i pod moju. A brod je, na kraju, ipak bio njezin.

"Niste li mogli nabaviti psa?" Mrzim mačke; stalno se šuljaju uokolo. "Ne, gospodine, oni se ne mogu prilagoditi. Ne podnose beztežinsko stanje."

"A što je s komorom, jeste li je morali prilagođivati?" upita Charlie.

"Ne, gospodine. Imamo jedan ležaj viška." Divno, znači da ću dijeliti komoru sa životinjom. "Samo smo morali skratiti pojaseve. Za nju moramo imati drugu vrstu medikamenta za očvršćenje staničnih membrana, ali to je uključeno u

cijenu."

Charlie ga počeša iza uha. Počeo je presti, ali se nije ni pomakao. "Djeluje mi dosta priglupo."

"Unaprijed smo mu dali metabolički usporivač. Tako nam ga je lakše uvezati na ležaj."

Nije čudo da je bio inertan; metabolizam se toliko usporavao da si jedva ostajao na životu.

"Ha, valjda će to onda biti u redu", rekoh. Možda će koristiti održavanju morala. "Ako primijetim da nam smeta u bilo kom pogledu, ja ću ga lično reciklirati."

"Razumijem, gospodine!" reče Blazynski s vidljivim olakšanjem, vjerojatno misleći kako sigurno ne bih imao srca nešto učiniti tako slatkoj krznenoj lopti. Eh, momče, samo me isprobaj.

I tako smo vidjeli sve. Jedina preostala stvar, ne računajući motore, bio je ogroman hangarski prostor u komu su čekali lovci i robotske letjelice, pričvršćeni u svoja masivna ležišta da se odupru predstojećim ubrzanjima.

Charlie i ja odosmo da bacimo pogled i na njih, no, na našoj strani zračne komore nije bilo prozora. Znao sam da postoji prozor na unutrašnjoj strani, ali je u komori već bio vakuum i nije nam se dalo proći kroz čitav ciklus punjenja zrakom i grijanja samo zato da zadovoljimo radoznalost.

Počeo sam se stvarno osjećati prekobrojnim. Pozvao sam Hilleboevu i saznao da je sve pod kontrolom. Da ubijemo još sat vremena vratili smo se u kantinu i angažirali kompjutor da posreduje u jednoj partiji *kriegspielera;* upravo je postalo zanimljivo kad se oglasio desetminutni alarm.

Akcelarijske komore imale su 'poluživot do kvara' od pet tjedana, što je značilo da za boravak od pet tjedana postoji vjerojatnost od pedeset odsto da se ništa neće dogoditi, da neće puknuti kakva cijev ili ventil i dozvoliti da te pritisak zgnječi kao žohara pod cipelom. U praksi je bila potrebna stvarno gadna situacija da opravda boravak dulji od dva tjedna pod ubrzanjem. Sad smo se spremali na samo deset dana; prvu etapu našeg putovanja.

Pet tjedana ili pet sati - onome koji je čučao u komori bilo je posve svejedno. Kad je pritisak jednom porastao na normalan radni nivo, čovjek bi izgubio osjećaj proticanja vremena. Tijelo i mozak pretvorili bi se u beton. Nijedno osjetilo nije davalo nikakvog signala, a mogao si se satima zabavljati pokušavajući rastaviti svoje ime na sastavna slova.

Zato se nisam iznenadio kad mi se učinilo da nije prošlo niti malo vremena, a već sam bio suh i tijelo mi je bridilo od povratka osjeta. Komora je zvučala kao kongres astmatičara u oblaku cvijetnog peluda - trideset devet ljudi i jedan

mačak u punom jeku kašlja i kihanja dok su se pluća oslobađala posljednjih ostataka fluorokarbona. Dok sam se petljao s pojasevima otvorila su se bočna vrata, preplavljujući komoru bolno blještavim svjetlom. Mačak izleti prvi, a za njim opća gužva; dostojanstva radi čekao sam da izađem posljednji.

Više od stotine ljudi muvalo se uokolo pred ulazom u komore, rastežući udove i masirajući ih da spriječe grčeve. Ma kakvo dostojanstvo! Okružen hektarima golog mladog ženskog mesa prisilio sam se da svima gledam u lice i da istovremeno napamet rješavam diferencijalnu jednadžbu trećeg stupnja, samo da spriječim svakome primjetnu galantnu reakciju. Bilo je to tek privremeno rješenje, no poslužilo je da me dovede do lifta.

Hilleboe je galamila naredbe i postrojavala ljude; u urednom poretku primjetio sam da je čitav jedan platon obilježen jednoličnim masnicama što su im se protezale od glave do pete. Dvadeset pari modrica pod očima. Morat ću porazgovarati s Održavanjem i s medicinskom službom - nakon što se obučem.

30

Tri tjedna smo ostali pod jednom gravitacijom s povremenim periodima beztežinskog stanja zbog navigacijskih provjera, dok je *Masaryk II* opisivao dugu usku petlju kojom se udaljavao od kolapsara Resh 10 i onda vraćao natrag prema njemu. Taj period je prošao sasvim fino i ljudi su se odlično prilagođavali brodskoj rutini. Dao sam im minimum izmišljenih poslova, a maksimum provjere znanja i vježbanja - za njihovo vlastito dobro. Naravno, nisam bio toliko naivan da mislim da će to i oni tako shvatiti.

Nakon tjedan dana pod 1 G, vojnik Rudkoski (kuharev pomoćnik) imao je destilaciju u punom pogonu proizvodeći oko osam litara devedesetpet postotnog etilnog alkohola dnevno. Nisam ga želio spriječiti - životu je i ovako nedostajalo veselja pa se nisam obazirao sve dok su se ljudi javljali na dužnost trijezni - ali me silno interesiralo kako uspijeva dobaviti sirovine u našoj posve zatvorenoj brodskoj ekologiji i kako mu ljudi plaćaju za piće. Upotrijebio sam zato lanac zapovijedi u obrnutom smjeru, zatraživši od Alseverove da ispita stvar. Ona je pitala Jarvila, koji je pitao Carrerasa, koji je sjeo i popričao s Orbanom, našim kuharom. Ispostavilo se da je zapravo narednik Orban organizirao čitavu stvar i ostavio Rudkoskom da obavlja prljavi dio posla, te da je jedva čekao da se napravi važan pred nekom povjerljivom osobom.

Da sam ikada ručao ili večerao s vojnicima, možda bih ustanovio da se dešava nešto neobično, no, ovo poduzeće nije se protezalo na oficirski teritorij.

Preko Rudkoskog, Orban je improvizirao čitav ekonomski sistem baziran na alkoholu. To je izgledalo otprilike ovako:

Svaki obrok je bio praćen nekim jako zašećerenim desertom, kakvim želeom, pudingom ili kremom, koji si slobodno mogao pojesti ako si mogao podnijeti lepljivu slatkoću. Ako je, međutim, desert još uvijek bio na tvom pladnju kad si ga poslije obroka predavao na prozorčiću za reciklažu, Rudkoski bi za njega dao bon na deset centi, a desert bi ubacio u posudu za fermentaciju. Imao je dvije takve posude od dvadeset litara, jednu u 'pogonu' i jednu u kojoj se sakupljala sirovina.

Taj bon na deset centi nalazio se na dnu ekonomskog sistema koji je čovjeku dozvoljavao da kupi pola litre alkohola (s okusom po vlastitom izboru) za pet dolara. Ako bi se jedna desetina tjedan dana odricala svih deserata, mogli su kupiti dvije litre pića, dovoljno za zabavu, ali nedovoljno da se razvije u zdravstveni problem.

Kad mi je Diana došla s tom informacijom, donijela je sa sobom i uzorak, bocu Rudkoskovog Najgoreg. Doslovno najgoreg; radilo se o okusu koji nije uspio, sudeći već po tome što je boca prošla čitav lanac komande, a da nivo pića u njoj nije putem pao za više od par centimetara.

Okus je bio jezovita kombinacija jagode i anisa. Kao što se često dešava ljudima koji rijetko piju, Diani se perverzno sviđao. Naručio sam da nam donesu vode i leda i u roku od jednog sata bila je već totalno u magli. Za sebe sam natočio jednu čašicu i nisam je uspio dovršiti.

Kad je već bila na pola puta do nesvijesti i mrmljala umirujuće priče svojoj jetri, odjednom pridigne glavu i zagledao se u mene s djetinjom neposrednošću.

"Majore William, ti imaš problema."

"Niti pola problema koji ćeš ti imati sutra ujutro, poručniče doktore Diana."

"Ah, nije... to problem," odmahne ona pijano. "Malo vitamina, malo... glu... glukoze, sitnicu adrena... drenalina, ako ništa drugo... ako ne pomogne. Ali ti imaš... imaš pravi problem."

"Čuj, Diana, ne bi li bilo bolje da te ja... "

"Ono što tebi... što ti treba... je razgovor s onim finim kaplarom Valdezom." Valdez je bio muški seksualni savjetnik. "Valdez ima razume... razu... on ima razumijevanja; to mu je posao. On bi te... "

"Diana, već smo o tome razgovarali, sjećaš se? Ja hoću ostati ovakav kakav jesam."

"Nećemo li to svi mi?" Obrisala je suzu, kap razblažena alkohola. "Je l' ti znaš kako te zovu?" Pogledala je najprije u pod, a onda u zid. "Stari perverznjak, eto kako."

Očekivao sam i gora imena od ovoga, ali ne ovako rano.

"Ne uzbuđujem se zbog toga, komandantu uvijek nadijevaju razna imena."

"Znam, ali ipak..." Iznenada je ustala, pomalo se klimajući. "Pše... previše sam pila. Moram leći." Okrenula mi je leđa i protegnula se, tako jako da su joj pucketali zglobovi. A onda se jedan šav skoro nečujno rastvorio, a ona iskočila iz svoje tunike i na prstima odšetala do mog kreveta. Sjela je i potapšala ležaj rukom. "Dođi... dođi, William; jedina prilika."

"Za boga, Diana, ne bi bilo fer."

"Sve je fer u ratu i ljubavi," zakikotala je Diana na to. "Osim... osim toga, ja sam doktor... mogu pro. . mogu to promatrati... hm, klinički. Neće me smetati. Pomogni mi s ovim..." I nakon pet stotina godina, još su uvijek kopče grudnjaka stavljali straga.

Neki bi džentlmen pomogao tada dami da se svuče, a onda bi tiho izašao. Druga vrsta džentlmena pojurila bi odmah prema vratima. Kako nisam pripadao ni jednoj niti drugoj vrsti, koncentrirao sam se na plijen pred sobom.

Srećom ili nesrećom, tek dama izgubi svijest prije nego smo postigli ikakav napredak. Divio sam se njezinom izgledu i opipu još dugo prije nego sam, osjećajući se pomalo krivim, pokupio sve njezine stvari i uspio je nekako obući.

Digao sam je s kreveta - sladak teret - a onda se sjetio da će Diana, ako nas itko ugleda kako je nosim u njezinu kabinu, biti predmet viceva i glasina do kraja ove kampanje. Pozvao sam Charlieja da mu kažem da smo nas dvoje malo popili i da je Diani od toga prilično slabo; neka dođe k meni na piće i pomogne mi odvući našu dobru doktoricu kući.

Kad je Charlie pokucao na moja vrata, ona je već nevino sjedila u naslonjači i tiho hrkala.

Osmjehnuo sam se na taj prizor. "Doktore, najpre sam sebe izliječi!" Ponudio sam mu bocu, uz upozorenje. Pomirisao je i napravio grimasu.

"Što je to, razrjeđivač?"

"Ha, nešto što je kuhar skuhao. Vakuumska destilacija."

Pažljivo je spustio bocu, kao da se boji da će eksplodirati ako se potrese. "Predviđam mu skoru nestašicu mušterija i epidemiju smrti od trovanja. Ona je to stvarno pila?"

"Čuj, kuhari su priznali da je riječ o eksperimentu koji nije uspio; ostali su im okusi navodno podnošljivi. Inače, da, ne samo da je pila, nego joj strašno dopalo."

"Bože..." Nasmijao se. "K vragu, kako ćemo sad? Da joj ja uzmem noge, a ti ruke?"

"Ne, uzmi joj ti jednu ruku, a ja ću drugu; možda je navedemo da bar malo

prohoda."

Tiho je zastenjala kad smo je digli iz naslonjača, otvorila jedno oko i rekla: "Z... zdravo, Charlie." Onda je zaklopila oko i prepustila se da je odvučemo do njezine kabine. Nitko nas putem nije vidio, no, njezina cimerica, Laasonen, sjedila je na svojem krevetu i čitala.

"I stvarno je pila tu tekućinu?" promotri ona Dianu sa simpatijom. "Dajte da vam pomognem."

Nas troje smo je nekako utrpali u krevet. Laasonen popravi kosu koja joj je upadala u oči. "Rekla mi je da je to dio nekakvog eksperimenta."

"Očito gaji veću ljubav prema nauci nego ja," reče Charlie, "a ima i čvršći želudac."

Svi smo poželjeli da to nije rekao.

Diana je kasnije stidljivo priznala da se ne sjeća ničega nakon prve čaše, a iz razgovora se moglo zaključiti da misli kako je Charlie čitavo vrijeme bio s nama. Tako je bilo najbolje. Pa ipak! O, Diana, lijepa moja latentna heteroseksualko, daj da ti kupim bocu dobroga viskija kad slijedeći put pristanemo u luci! Za sedam stotina godina.

Vratili smo se u komore da obavimo skok od kolapsara Resh 10 na Kaph 35, dva tjedna pod 25 G, a onda još četiri tjedna brodske rutine na jednoj gravitaciji.

Objavio sam uvođenje svoje politike 'otvorenih vrata', no, praktički je nitko nikada nije iskoristio. Svoje ljudstvo sam viđao vrlo rijetko i to gotovo isključivo u negativnim prilikama, pri provjerama znanja, izricanju opomena i povremeno na predavanjima, Oni sami rijetko su kada govorili razumljivo, osim u odgovorima na direktna pitanja.

Većini njih engleski je bio ili maternji ili drugi jezik, no, on se tokom gotovo pola milenijuma toliko drastično izmjenio da sam ga jedva razumijevao i to samo kad sugovornik nije govorio prebrzo. Srećom, svi su tokom osnovne obuke naučili engleski jezik dvadeset prvog stoljeća koji je vojsci služio kao službeni jezik. Jedino je tako vojnik iz dvadeset petog stoljeća mogao razgovarati sa svojim kolegom koji je možda bio suvremenik njegovog pra-pra-devetnaest-puta-pradjeda. Ako je ovaj uopće imao nešto slično pradjedu.

Razmišljao sam o svojem prvom borbenom komandantu, kapetanu Stottu - koga sam mrzio jednako srdačno kao i ostali u našoj četi - i pokušao zamisliti kako bih se bio osjećao da je on bio seksualno devijantan i da sam zbog njega morao naučiti još jedan strani jezik.

Tako smo, naravno, imali disciplinskih problema, no, bilo je čudo da smo

uopće imali bilo kakvu disciplinu. To da smo je imali, mogao sam zahvaliti samo Hilleboevoj, koliko god mi je ona bila lično odbojna.

Grafiti po brodskim zidovima uglavnom su se bavili nevjerovatnim seksualno-geometrijskim kombinacijama Drugog terenskog oficira i njezinog komandanta.

Sa Kapha 35 skakali smo na Samk 78, s njega na Avin 129 i na kraju na Sade 138. Većina skokova nije bila veća od par stotina svjetlosnih godina, no ovaj poslednji iznosio je sto četrdeset hiljada - navodno najdulji kolapsarski skok ikada izveden s ljudskom posadom.

Vrijeme provedeno u samom kolapsarskom skoku između ulijetanja u "rupu" na jednom kraju i izlijetanja iz nje na drugom, uvijek je bilo jednako, bez obzira na udaljenost među kolapsarima. Kad sam ja studirao fiziku vjerovalo se da je trajanje kolapsarskog skoka jednako nuli, no, dva stoljeća kasnije, kompliciranim eksperimentom u valnoj mehanici, ustanovljeno je da on ipak traje jedan vrlo malen dio nanosekunde. Čovjeku se to ne čini mnogo, no, najprije je čitavu fiziku trebalo sagraditi iznova kad je kolapsarski skok otkriven, a sad su čitavu vražju stvar morali ponovo rasturiti kad se ispostavilo da je potrebno utrošiti vrijeme da bi se iz točke A došlo u točku B. Fizičari se još i danas svađaju oko toga.

Mi smo, međutim, imali prečih problema od toga kad smo kao bljesak izletili iz kolapsarskog polja Sade 138 s tri četvrtine brzine svjetlosti. Nije, naime, bilo načina da se odmah ustanovi da li su nas Tauranci prestigli ili ne. Lansirali smo programiranu robotsku letjelicu koja će usporavati s tristo G, izvršiti preliminarni pregled situacije i obavijestiti nas ako otkrije koji drugi brod u sistemu, ili bilo kakav znak tauranske aktivnosti na nekoj od kolapsarovih planeta.

Čim smo je lansirali, ušli smo u komore, a kompjuteri nas poveli na tri tjedna manevara za izbjegavanje eventualnih protivnika dok je brod smanjivao brzinu. Nije bilo problema, osim što su tri tjedna vrlo dugo vrijeme za boravak u komorama; još smo se danima nakon toga vukli po brodu kao ostarjeli invalidi.

Da je robot javio da su Tauranci već u sistemu, odmah bismo počeli kočiti s 1G i lansirati lovce i robotske letjelice naoružane Nova-bombama, no, možda ne bismo preživjeli dovoljno dugo da to učinimo - Tauranci su ponekad stizali do naših brodova već par sati nakon njihova pojavljivanja u sistemu. Umiranje u akceleracijskoj komori možda i nije baš najljepši način da se čovjek oprosti sa svijetom.

Trebalo nam je mjesec dana da se vratimo na udaljenost od dvije astronomske jedinice od kolapsara, gdje je automatska izvidnica bila pronašla planetu koja je

odgovarala našim potrebama.

Radilo se o pomalo neobičnoj planeti, nešto manjoj od Zemlje, ali veće gustoće. Za razliku od većine portalnih planeta ova nije bila onako duboko smrznuta, dijelom zbog topline vlastite jezgre, a dijelom zbog topline sunca S-Doradus, najsjajnije zvijezde u Oblaku, koje nije bilo udaljeno više od oko trećine svjetlosne godine.

Najneobičnija osobina planete bila je odsutnost geografije - iz svemira je izgledala kao malo oštećena biljarska kugla. Naš kućni fizičar, poručnik Gim, objasnio je takvo netaknuto stanje anomalno ekscentričnom orbitom, poput kakve komete, koja je ukazivala da planeta ne potiče iz ovoga sistema već je nekad bila lutalica međuzvjezdanim prostorom. Prije ulijetanja u sistem Sade 138 vjerojatno je nikada nije bio pogodio kakav veći meteor i tek je u relativno novije doba morala dijeliti međuplanetarni prostor sa svim otpacima zvijezda i planeta koje je kolapsar vukao za sobom uokolo.

Masaryka II ostavili smo u orbiti (mogao je i sletjeti na planetu, no, to bi mu smanjilo vidljivost i produljilo vrijeme potrebno za eventualni odlazak), a ljudstvo i materijal spustili smo na površinu koristeći šest lovaca.

Bilo je ugodno napustiti brod, pa makar planeta i ne bila gostoljubiva. Atmosfera se sastojala od slabašnog hladnog povjetarca helija i vodika; čak je i podnevna temperatura bila preniska da bi išta drugo postojalo u plinovitom stanju.

'Podne' je bilo kad se S-Doradus nalazio u zenitu, malena ali bolno blještava tačka, poput iskre na nebu. Noću je temperatura polako padala, sa dvadeset pet stupnjeva Kelvina na sedamnaest, što nam je stvaralo probleme jer se tik pred zoru vodik u zraku počinjao kondenzirati u snijeg. Sve bi postalo toliko klizavo da nije bilo koristi od bilo koje aktivnosti osim sjedenja i čekanja da se snijeg otopi. U zoru se pojavljivala blijeda pastelna duga, jedini odmor očima od crno-bijele monotonije pejzaža.

Tlo je bilo podmuklo, prekriveno grudicama smrznutog plina koje su se stalno polako premetale na anemičnom vjetru. Morao si se sporo gegati pri hodanju da bi ostao na nogama; od četvorice koji su poginuli pri gradnji baze, trojica su bili žrtve jednostavnih padova.

Vojska nije baš bila zadovoljna s mojom odlukom da se protusvemirsko naoružanje i rubna obrana baze instaliraju prije stambenih prostorija, no, to je bilo strogo prema pravilima. Osim toga, dobivali su po dva dana odmora na brodu za svaki dan rada na tlu (što i nije bilo pretjerano širokogrudno, priznajem, jer je brodski dan imao 24 sata, a planetarni 38,5 sati od zore do zore).

Bazu smo završili za malo manje od četiri tjedna i bila je to stvarno

impozantna građevina. Kružni rub, promjera jednog kilometra imao je dvadeset šest gigavatnih lasera koji su automatski nišanili i gađali u tisućinki sekunde, a reagirali su na kretanje svakog dovoljno velikog objekta između ruba i horizonta. Ponekad, kad bi vjetar bio pogodan, sitne grudice leda znale su se slijepiti u pokoju rahlu grudu snijega koju bi onda vjetar počeo kotrljati po tlu. Ne bi se stigla daleko otkotrljati.

Za prethodnu zaštitu, prije nego se neprijatelj pojavi nad horizontom, krug oko baze bio je golemo minsko polje. Zakopane mine detonirale bi u slučaju značajnijeg poremećaja svojeg lokalnog gravitacijskog polja. Jedan sam Tauranac detonirao bi minu kad bi joj prišao na dvadeset metara, a malen svemirski brod aktivirao bi je preletom na visinu od jednog kilometra. Postavili smo 2800 mina, većinom nuklearnih od 100 mikrotona, no, pedeset ih je bilo uništavajuće snažnih tahionskih naprava, a bile su nasumice razbacane po prstenu koji se protezao od krajnjeg ruba laserskog dometa još slijedećih pet kilometara u širinu.

Unutar baze pouzdavali smo se u pojedinačne lasere, mikrotonske ručne granate i u još neprovjeren brzometni bacač tahionskih raketa, po jedan u svakom platonu. Kao poslednju rezervu, kraj stambenog prostora postavili smo statičko polje, a u njegovu neprozirnu kupolu natrpali dovoljno paleolitskog oružja da odbijemo Džingis Kanove horde i jedan mali krstaš, za slučaj da nam uspije izgubiti baš sve naše svemirske letjelice u pobjedničkoj bici za planetu. Dvanaest ljudi će se moći domoći Kapije.

Nije bilo preporučljivo previše razmišljati o činjenici da će u tom slučaju preostali preživjeli morati čučati u statičkom polju sve dok ih ne smijeni pojačanje, ili pak smrt.

Stambene prostorije i administrativni ured bili su pod tlom radi bolje zaštite od oružja s pravocrtnim djelovanjem, kao što su laseri. Ovo, međutim, nije imalo neki efekt na moral trupa; za svako zaduženje na površini, ma kako naporno ili riskantno, vladao je toliki interes da se stvarala lista čekanja;

Nisam želio da vojska u slobodno vrijeme izlazi na površinu; najprije zbog opasnosti, a i zbog toga što se stvarao velik administrativni problem zaduživanja i razduživanja opreme i praćenja gdje se tko u kom trenutku nalazi. Na kraju sam ipak morao popustiti i dozvoliti ljudima da izlaze na površinu na po par sati tjedno. Nije se imalo što vidjeti osim bezlične ravnice i neba, danju ukrašena S-Doradusom a noću ovalom galaksije, no, i to je bila neka prromjena u odnosu na zidove od ukrućene rastaljene stijene i isto tako zanimljiv strop.

Omiljeni sport bio je šetnja do obrambenog ruba baze i isprobavanje koja će najmanje gruda leda aktivirati lasersko oružje. Meni se činilo da je to zabava ravna promatranju slavine iz koje kaplje voda, no, bila je neškodljiva; laseri su mogli pucati samo u smjeru suprotnom od baze, a energije smo imali više nego

dovoljno.

Pet mjeseci stvari su tekle glatko. Administrativni problemi nisu se razlikovali od onih na *Masaryku II,* a za nas je bilo manje opasno da čekamo ovdje kao pasivni trogloditi nego da skakućemo od kolapsara do kolapsara, bar dok se još neprijatelj nije pojavio.

Kad je Rudkoski ponovo montirao svoju destileriju pravio sam se da ne vidim. Sve što je razbijalo monotoniju garnizonskog života bilo je dobrodošlo, a alkoholni bonovi ne samo da su vojsci pružali piće, već su im davali nešto za šta su mogli kockati. Miješao sam se samo u dvije stvari: nitko nije smio na površinu ako nije bio potpuno trijezan i nitko nije smio prodavati seksualne usluge. Možda je to u meni progovarao puritanac, no, i u ovom slučaju odgovaralo je propisima. Mišljenja pratećih specijalista bila su podijeljena, poručnik Wilber, psihijatar, slagao se sa mnom, a seksualni savjetnici Kajdi i Valdes nisu. Možda i zato što su, kao naši lokalni 'profesionalci', vjerojatno grabili veliku lovu.

I tako je prošlo pet mjeseci udobno dosadne rutine, a onda se pojavio vojnik Graubard.

U stambenim prostorijama iz jasnih razloga nije bilo dozvoljeno držanje oružja. Ljudi su bili tako uvježbani da je čak i sukob šakama mogao biti smrtonosan, a kako je nervoza rasla, povoda za sukob bilo je nebrojeno mnogo. Stotina normalnih ljudi međusobno bi se poklala već nakon tjedan dana u našoj spilji, no, ovi vojnici su bili posebno odabrani da dobro podnose društvo u skučenom prostoru.

Ipak, dolazilo je do tuča. Graubard je skoro ubio svog bivšeg ljubavnog partnera Schona kad mu je ovaj učinio grimasu dok su u redu čekali na ručak. Najprije je dobio tjedan dana samice (a isto tako i Schon, zbog izazivanja), a onda psihijatrijsko savjetovanje i kaznene zadatke. Nakon toga premjestio sam ga u četvrti platon, tako da ne viđa Schona svaki dan.

Prvi put kad su se slučajno mimoišli u hodniku, Graubard je pozdravio Schona udarcem preko grkljana, tako divljačkim da je ovome Diana morala napraviti novi dušnik. Graubard je prošao kroz još intenzivniji zatvor, savjetovanje i kaznene zadatke - k vragu, nisam ga mogao premjestiti u drugu *četu* - i onda je bio dobar dečko dva tjedna. Petljao sam oko njihovih radnih smjena i blagovaoničkog rasporeda, tako da nikada ne budu zajedno u istoj prostoriji, no, opet su se jednom sreli u hodniku. Ovaj put rezultat je bio nešto izjednačeniji, jer je Schon imao dva slomljena rebra, a Graubard ostao bez četiri zuba i pretrpio težu ozlijedu jednoga testisa.

Da se ovo nastavilo, uskoro bih trebao hraniti najmanje jedna usta manje.

Prema Općem kodu vojnog prava mogao sam narediti da se Graubard pogubi, budući da smo, tehnički gledano, bili u borbenom stanju, na liniji fronta. Možda sam to i trebao učiniti, ali je Charlie predložio humanitarnije rješenje i ja sam ga prihvatio.

Nismo imali dovoljno prostora da Graubarda trajno držimo u samici, što nam se činilo jedinom humanom stvari koju smo praktički mogli učiniti, no, na *Masaryku II* bilo je mjesta koliko nam drago. Nazvao sam Antopolovu i ona je pristala da se pobrine za njega. Dao sam joj dozvolu da kurvinog sina izbaci u svemir ako joj bude pravio probleme.

Sazvali smo opći zbor da objasnimo stvari, tako da Graubardovu lekciju upamti čitavo ljudstvo. Upravo sam počinjao govoriti, stojeći na kamenom podiju ispred čete, s oficirima i Graubardom iza sebe, kad li me mahnita budala naumi ubiti.

Kao i svatko drugi u četi, Graubard je tjedno prolazio kroz pet sati vježbe unutar statičkoga polja. Vojnici su pod strogim nadzorom vježbali rukovanje mačevima, noževima i čime li sve ne, na lutkama u obliku Tauranaca. Graubard je nekako uspio prokrijumčariti iz polja oružje, indijsku chakru koja je metalni krug s rubom oštrim poput britve. Tom stvarčicom nije baš lako rukovati, no kad je jednom savladaš mnogo je efikasnija od običnog noža za bacanje. Graubard je bio stručnjak.

U djeliću sekunde uspio je onesposobiti ljude s obje svoje strane - Charlieja udarcem laktom u sljepoočnicu, dok je Hilleboevoj lomio koljeno udarcem noge - i chakra je već bila van tunike i vrtjela se u zraku prema meni; sve u jednom kontinuiranom glatkom pokretu. Oštrica je već bila preletjela pola puta do mojeg grla prije nego sam reagirao.

Instiktivno sam pljesnuo rukom postrance da je izbijem u stranu, možda za centimetar izbjegavši gubitak četiri prsta na ruci; oštrica je zasjekla dlan, ali sam je uspio izbaciti s putanje. Graubard je već letio na mene, iskeženih zubi, s izrazom kakvog nadam se nikada više neću vidjeti.

Možda nije shvaito da je *stari perverznjak* zapravo samo pet godina stariji od njega, da ima borbom izoštrene reflekse, plus tri tjedna vežbe kinestezijom s negativnim feedbackom.

U svakom slučaju, bilo je tako lako da mi ga je gotovo bilo žao.

Vrh desnog stopala već mu je skretao prema unutra; znao sam da će sad učiniti još jedan korak i onda se baciti *savate* skokom. Kratkom *ballestrom* smanjio sam našu udaljenost koliko je trebalo i - upravo kad su mu obje noge već bile u zraku - pružio mu jedan nimalo nježan udarac postrance u solarni pleksus. Bio je u nesvijesti još prije nego je tresnuo na pod.

"Da moraš ubiti čovjeka umjesto Tauranca", rekao je Kynock na Kapiji,

"nisam siguran da bi to bio u stanju učiniti". Više od 120 ljudi stajalo je u toj prostoriji, a jedini zvuk koji se čuo bilo je ravnomjerno kapanje krvi iz moje stisnute šake na pod. "lako znaš bar tisuću raznih načina kako se to radi." Da sam ga udario par centimetara više i pod malo drukčijim kutom, bio bih ga ubio trenutno. Kynock je bio u pravu; nisam imao instinkt za to.

Da sam ga jednostavno ubio u samoobrani bio bih se riješio problema, a ovako sam ga iznenada umnogostručio.

Psihotičnog vojnika koji pravi probleme komandir može zatvoriti i zaboraviti na njega, ali to ne može učiniti s neuspjelim ubojicom. S druge strane, nije mi bila potrebna anketa među vojnicima da ustanovim kako me egzekucija svakako neće podići u njihovim očima.

Shvatio sam da je Diana kraj mene, da kleči na tlu i pokušava mi otvoriti stisnutu šaku. "Provjeri što je s Hilleboevom i Mooreom", promrmljao sam, a četi dao voljno i razlaz.

31

"Ne budi tvrdoglav kao magarac", rekao je Charlie držeći mokru krpu kao oblog na sljepoočnici.

"Ti misliš da ga ne bih trebao smaknuti?"

"Ma prestani se trzati", Diana je pokušavala sastaviti rubove moje rane, da bi ih premazala sredstvom za spajanje. Od sredine podlaktice na niže, ruku sam osjećao kao komad leda.

"Mislim da to ne bi trebalo učiniti svojom rukom. Nekoga možeš odrediti za to: nekoga nasumice."

"Charlie je u pravu", reče Diana. "Neka vuku papiriće iz šešira."

Hvala bogu da je Hilleboe spavala snom pravednika na drugom ležaju; samo mi je još i njezino mišljenje nedostajalo. "A što ako to odabrani čovjek odbije učiniti?"

"Kazni ga i odaberi drugoga," odgovorio Charlie. "Zar ništa u toj kanti nisi naučio? Ne možeš prekršiti obavezu koju ti nalaže tvoj autoritet, time što ćeš sam javno obaviti posao za koji je očito da si ga trebao nekome delegirati."

"Da je to bilo koji drugi posao, da, složio bih se s tobom. Ali ovo... slušaj, nitko od tih ljudi u četi nije nikada nikoga ubio. To bi izgledalo kao da nekoga tjeram da obavlja moj vlastiti, moralno prljavi posao."

"Ako je stvar tako prokleto kompliciranа", reče Diana, "zašto jednostavno ne sazoveš ljudstvo i objasniš im da je kompliciranа. Poslije toga neka vuku

slamke; pa nisu djeca."

Postojala je jednom takva vojska, u kojoj su se stvari rješavale na ovakav način, podsjeti me moja lažna memorija. U Španjolskom građanskom ratu u prvoj polovici dvadesetog stoljeća u odredima marksističke milicije. Naređenje si slušao samo nakon što ga je oficir detaljno objasnio, a mogao si ga odbiti ako ti se činilo besmislenim. Oficiri i vojnici pili su i zabavljali se zajedno, nikada nisu salutirali niti su spominjali činove. Izgubili su taj rat, doduše, no onoj drugoj strani mora da nije bilo nimalo zabavno.

"Gotovo", reče Diana i postavi mi privremeno oduzetu ruku u krilo. "Nemoj je pola sata upotrebljavati. Kad počne boljeti, onda već možeš."

Pažljivo, sam pregledao ranu. "Ne poklapaju mi se crte na dlanu, ali ti neću prigovarati."

"Jasno da nećeš. Da ima pravde na svijetu, sad bi šetao uokolo s patrljkom umjesto ruke, a najbliža regeneracijska klinika ti je na Kapiji."

"Ja mislim da bi ti patrljak trebao biti na vratu", reče na to Charlie. "Ja ne shvaćam zašto imaš bilo kakvih sumnji; to si kopile trebao ubiti već tamo, na licu mjesta."

"ZNAM TO, PROKLETSTVO B0ŽJE!" I Charlie i Diana skoče,iznenađeni ovim ispadom. "Oprostite. Vidite sad; sranje... pustite mene da brinem o tom problemu, je l' može?'"

"Hajde da obojica malo govorite o nečemu drugome." Diana ustane i provjeri sadržaj svoje liječničke torbe. "Moram pregledati još jednog pacijenta, a za to vrijeme pokušajte ne uzrujavati jedan drugoga."

"Koga, Graubarda?" upita Charlie.

"Upravo njega. Moram učiniti sve što je u mojoj moći da čovjek bude u stanju popeti se na vješala bez tuđe pomoći."

"A što ako Hilleboe..."

"Ona se još pola sata neće probuditi. Poslat ću vam za svaki slučaj Jarvila." Požurila je iz prostorije.

"Hm, vješala..." Nisam o tome razmišljao. "A kako ćemo ga, k vragu, smaknuti? Unutar baze nema smisla; bit će loše za moral. Streljački vod bi od njega stvorio krš."

"Ma, izbaci ga kroz zračnu komoru. Nisi mu dužan nikakve ceremonije."

"Vjerovatno si u pravu, ali nisam, zapravo, mislio na njega." Pitao sam se da li je Charlie ikada vidio tijelo nekoga tko je umro na takav način. "Možda bismo ga trebali jednostavno utrpati u okno za reciklažu. Ionako će na kraju tamo završiti".

Charlie se nasmije. "Tako je. To je pravi duh!"

"Morali bismo ga malo skratiti na krajevima; okno nije dovoljno veliko." Charlie je imao nekoliko ideja za rješenje tog problema; u međuvremenu je ušao Jarvil i uglavnom nas ignorirao.

Iznenada se vrata ambulante otvore s treskom i ulete kolica s pacijentom. Diana je trčala uz kolica i pritiskala mu na prsa, dok je bolničar gurao.

Slijedila su ih dva vojnika, no na vratima su zastali. "Ovdje, kraj zida", naredi Diana. Bio je to Graubard. "Pokušao se ubiti", reče nam ona, no, bilo je to i nama prilično očito. "Srce mu je stalo." Bio je napravio omču od svog pojasa i još mu je sada visjela labavo oko vrata.

Na zidu su visjele dvije velike elektrode s gumenim drškama. Diana ih zgrabi jednom rukom, a drugom strgne Graubardu tuniku s prsa. "Mičite ruke s kolica!" Držala je elektrode razdvojene, tresnula prekidač, a zatim ih pritisnula na njegova prsa. Začulo se potmulo zujanje, a Graubardovo se tijelo stane tresti i trzati. Miris spaljena mesa.

Diana je odmahivala glavom. "Pripremi se da ga otvorimo!" reče Jarvilu. "Dovuci mi Doris ovamo." Tijelo na kolicima proizvelo je nakakvo grgljanje, no, bio je to mehanički zvuk, kao u neispravnom vodovodu.

Isključila je struju, odbacila elektrode, skinula prsten s ruke i prešla na drugu stranu prostorije da gurne obje ruke u sterilizator. Jarvil stane mazati Graubardova prsa nekom tekućinom gadna mirisa.

Između dviju opeklina od elektroda nalazila se malena crvena mrlja. Trebalo mi je nekoliko trenutaka da shvatim šta je to, a onda je Jarvil obrisao taj dio prsa. Prišao sam bliže da mu pogledam vrat.

"Skloni se s puta, William, nisi sterilan." Diana mu opipa ključnu kost odmjeri malenu udaljenost i učini rez ravno dolje, do kraja prsne kosti. Krv se razlije po prsima, a Jarvil joj doda nešto što je ličilo na goleme kromirane škare za rezanje lima. Pogledao sam u stranu, no nisam mogao izbjeći zvuk te sprave kako krcka kroz njegova rebra. Zatražila je retraktore, spužve i druge stvari, a ja sam se polako vratio na mjesto gdje sam prije toga bio sjedio. U uglu vidnog polja vidio sam je kako radi unutar prsnog koša, masirajući srce direktno.

Charlie je izgledao upravo kako sam se ja osjećao. Slabo je dozvao Dianu: "Čuj, nemoj se pretrgnuti oko njega." No, ona mu ništa nije odgovorila. Jarvil dojuri s umjetnim srcem i pruži dvije cijevi Diani, a ona dohvati skalpel. Opet sam pogledao u stranu.

Nakon pola sata još je uvijek bio mrtav. Ugasili su sve sprave i prebacili preko njega plahtu. Diana opere krv s ruku i reče nam: "Moram se presvući.

Vraćam se za minutu."

Ustao sam i odšetao do njezine kabine, odmah do ambulante. Jednostavno sam morao znati. Dignuo sam ruku da pokucam, no, iznenada me ruka zaboljela kao da je preko nje vatrom povučena crta. Pokucao sam ljevicom, a vrata se odmah otvore.

"Što... aha, treba ti nešto za ruku." Bila je tek napola odjevena, nesvjesna te činjenice. "Pitaj Jarvila".

"Ne, nije to, Diana. Reci mi, što se desilo?"

"Ah, to." Navukla je tuniku preko glave i glas joj se naglo prigušio u tkanini. "Valjda je to moja greška. Ostavila sam ga na minutu samog."

"A on se pokušao objesiti."

"Da." Sjela je na krevet i ponudila mi stolicu. "Otišla sam u toalet, a kad sam se vratila bio je već mrtav. Jarvila sam već bila poslala k vama jer nisam htjela da Hilleboe ostane predugo bez nadzora."

"Ali, Diana... nema nikakvog traga na njegovom vratu. Nikakve masnice ili ozljede, ničega.

Ona slegne ramenima. "Nije ga ubilo vješanje; doživio je srčani udar."

"Netko mu je dao injekciju, točno iznad srca."

Upitno me pogledala. "To sam ja učinila, William. Adrenalin. Standardna procedura."

Takvu crvenu točku dobiješ ako se trzneš unutrag od injektora, a inače lijek prodre ravno kroz pore i ne ostavlja nikakav trag. "Bio je mrtav kad si mu dala injekciju?"

"Da, to bi bilo moje profesionalno mišljenje." Mrtvo hladno. "Srce nije kucalo, nije bilo pulsa, nije disao. Vrlo je malo poremećaja koji imaju takve simptome."

"Hm, da. Shvaćam."

"Je li nešto... u čemu je stvar, William?"

Ili sam imao nevjerojatnu sreću, ili je Diana bila odlična glumica. "Ništa, ništa. Zapravo, da, treba mi nešto za ovu ruku." Otvorio sam vrata. "Ovo mi je uštedilo veliki problem."

Pogledala mi je ravno u oči. "Da, to je istina."

Zapravo sam zamijenio jedan problem s drugim. Uprkos činjenici da je postojalo nekoliko nezainteresiranih svjedoka Graubardove smrti, kružile su tvrdoglave glasine da sam naredio doktorici Alsever da ga jednostavno ukloni,

budući da sam sam uprskao posao, a nisam se htio petljati s komplikacijom vojnog suda.

Činjenica je, međutim, bila da prema Općem kodeksu vojnog prava Graubard nije zasluživao nikakav sud. Bilo je dovoljno da kažem: ..Ti, ti i ti. Izvedite ovog čovjeka i ubijte ga, molim vas." Jao vojniku koji bi odbio izvršiti takvo naređenje.

Moj odnos prema vojnicima popravio se utoliko što su mi, bar javno, pokazivali više respekta. Vjerovao sam, međutim, da je to dobrim dijelom onaj jeftini respekt, kao prema svakom barabi koji je dokazao da je opasan i plahe naravi.

Znači, *Ubojica* je bilo moje novo ime. A taman sam se bio naviknuo na *Starog perverznjaka.*

Baza se ubrzo vratila u svoju rutinu vježbi i iščekivanja. Skoro da sam nestrpljivo čekao da se Tauranci pojave, samo da to konačno obavimo, s ovim ili onim rezultatom.

Vojska se na ovu situaciju navikla mnogo bolje nego ja, zbog očitog razloga. Imali su specificirane dužnosti koje je trebalo obaviti, a nakon toga dovoljno slobodnog vremena za sve vojničke lijekove protiv dosade. Moje dužnosti su bile raznolikije, ali su pružale malo zadovoljstva. Svi problemi koji su se probili do mene bili su takve naravi da sam ih baš ja morao riješiti, a svi oni s jednostavnim i elegantnim rješenjima bivali su sređeni već na nižim nivoima.

Nikada nisam mario za sport ili igre, no, sad sam im se stao sve više i više priklanjati, kao nekoj vrsti sigurnosnog ventila. Po prvi put u životu u ovoj napetoj i klaustrofobičnoj okolini nisam mogao uteći u čitanje ili učenje. Umjesto toga mačevao sam s drugim oficirima bojnom motkom i sabljom, iscrpljivao se na mašinama za vježbanje, a čak sam u svojem uredu držao uže za preskakanje.Većina ostalih oficira je igrala šah,no, mene su praktički uvijek mogli pobijediti - kad god bih ja pobijedio, imao sam osjećaj da mi protivnik popušta.

Igre riječi bile su vrlo teške jer je moj jezik bio arhaični dijalekt kojim su oni vrlo slabo znali manipulirati, a meni je nedostajalo i vremena i talenta da savladam 'moderan' engleski.

Neko vrijeme sam dao Diani da mi prepisuje droge za mijenjanje raspoloženja, ro njihov kumulativni efekt me uplašio. Počinjao sam o njima ovisiti na način koji je na početku bio tako suptilan da me nije ni zabrinjavao. Čim sam to shvatio, naglo sam prestao. Onda sam pokušao sa sistematskom psihoanalizom kod poručnika Wilbera, no, ni tu nije bilo pomoći, iako je on na akademski način poznavao sve moje probleme, mi jednostavno nismo govorili isti kulturni jezik; njegovo savjetovanje o ljubavi i seksu bilo je kao da ja

pokušavam savjetovati kmeta iz četrnaestog stoljeća kako će najbolje ostvariti svoje odnose sa seoskim popom i sa svojim gospodarom.

A to je, na kraju, bio korijen čitavog mog problema. Bio sam sasvim siguran da bih se mogao nositi s pritiscima i frustracijama komandiranja i života na skučenom prostoru s ljudima koji su mi se na trenutke činili jedva manje stranima od našeg neprijatelja. Čak bih se mogao nositi i s gotovo potpunom izvjesnošću da će sve završiti bolnom smrću zbog bezvrijednog cilja samo da sam imao Marygay. A taj je osjećaj, kako su mjeseci napredovali, bivao sve jači.

Wilber bi na ovo postao vrlo strog sa mnom i optužio me da romantizujem svoj položaj. I ja znam što je ljubav, rekao je; i on je, kaže, bio zaljubljen, a seksualni polaritet tu ne igra nikakvu razliku. Dobro, to sam još mogao prihvatiti; već je generacija mojih roditelja koristila tu ideju kao kliše, a moja generacija joj se, naravno, prilično odupirala. Ali ljubav, rekao je, ljubav to je krhki cvijet, ljubav to je delikatni kristal,ljubav je nestabilna reakcija s trajanjem od osam do šesnaest mjeseci. Sranje, rekao sam onda ja, pa sam ga optužio da nosi kulturalne naočnjake. Kroz trideset stoljeća predratnog društva ljubav je bila ona jedna jedina stvar koja je mogla trajati do groba, pa i dulje, *a da je on bio rođen, a ne izlegnut, znao bi to i bez mojih objašnjenja!* Na to bi on zauzeo izraz lica koji je govorio da ga ovo zabavlja i da prema meni treba biti tolerantan, ali bi insistirao da sam ja tek žrtva svojih romantičnih iluzija i seksualne frustracije koju sam si sam namentuo.

U retrospektivi gledano, zapravo smo se dobro zabavljali u toj međusobnoj prepirci. Izliječio me, međutim, nije.

Ipak sam imao prijatelja koji mi je sve vrijeme sjedio u krilu. Bio je to mačak koji je pokazao uobičajeni talent da pobjegne od svih ljubitelja mačaka i sljubi se s ljudima koji pate od alergija ili jednostavno mrze te podmukle male stvorove. Nešto smo nas dvojica ipak imali zajedničko budući da je, koliko sam znao, on bio osim mene jedini heteroseksualni muški sisavac u bližoj i daljoj okolici. Naravno, bio je kastriran, no, to u ovoj situaciji nije igralo baš nikakvu ulogu.

32

Točno četristoti dan od kada smo počeli gradnju baze.

Sjedio sam za svojim pisaćim stolom i provjeravao novi raspored zaduženja što ga je Hilleboe bila priredila, a mačak mi je sjedio u krilu i preo, iako sam ga odbijao maziti. Charlie se bio ispružio u stolici i čitao nešto s ekrana monitora. Telefon, zazuji; komodor Antopol.

"Evo ih."

"Što?"

"Rekla sam da su ovdje. Tauranski je brod upravo izletio iz kolapsarskog polja. Brzina 0,8 C i deceleracija trideset G, plus-minus nešto sitno." "Charlie se već bio nagnuo preko mog stola. "Što?" Izbacio sam mačka s krila. "Koliko vam treba? Mislim, da ih počnete goniti?"

"Čim se skineš s telefona." Prekinuo sam vezu i prebacio se na terminal logističkog kompjutora, brata blizanca onoga na *Masaryku II.* Njih dva su stalno bila u vezi i razmenjivali su podatke. Dok sam pokušavao iscijediti brojke iz te sprave, Charlie je petljao oko vizuelnog prikaza.

Vizuelno prikazivanje kompjutor je vršio pomoću hoiograma od oko kvadratnog metra površine i pola metra dubine. Bio je programiran da pokazuje položaj samog kopalsara Sade 138, naše planete i još par komada stijene u tom sistemu. Zelene i crvene točke pokazivale su položaje naših i tauranskih brodova.

Kompjutor je izjavio da Taurancima treba najmanje jedanaest dana da smanje brzinu i vrate se u blizinu naše planete. Naravno, to bi bilo s jednostavnim maksimalnim kočenjem i ubrzavanjem čitavim putem, no, tako bi nam predstavljali laki plijen; skinuli bismo ih kao muhe sa zida. Zato će oni, kao što i mi uvijek činimo, nasumce varirati smjer leta i intenzitet kočenja i ubrzanja. Na temelju podataka o nekoliko stotina do sada zabilježenih neprijateljskih akcija i analize neprijateljeva ponašanja, kompjutor nam je dao tablicu vjerojatnosti:

Dana do kontakta	Vjerojatnost
11	0,000001
15	0,001514
20	0,032164
25	0,103287
30	0,676324
35	0,820584
40	0,982685
45	0,993576
50	0,999369

Srednja vrijednost:	
28,9554	0,500000

Koja bi, naravno, pala u vodu ako bi komodor Antopol i njezina banda veselih gusara uspjeli polučiti pogodak. Šanse za to, kako sam to bio naučio u 'kanti', bile su nešto ispod pedeset posto.

Svejedno, trajalo to 28,9554 dana ili dva tjedna, mi na tlu nismo mogli učiniti ništa nego sjediti i gledati. Kad bi Antopolova bila uspješna ne bismo se morali boriti sve dok nam ne dođe redovni garnizon da nas zamijeni, a mi se prebacimo na slijedeći kolapsar.

"Nisu još krenuli," reče Charlie. Namjestio je vizuelni prikaz na minimalno mjerilo, pa je planeta bila bijela lopta veličine dinje, a *Masaryk II* zelena točka kojih osam dinja dalje, na desnoj strani; nije bilo moguće vidjeti oboje odjednom.

Dok smo gledali, malena zelena točka odvojila se od točke broda i počela odmicati. Blijeda brojka 2, poput malenog duha, slijedila ju je u stopu , a legenda u donjem lijevom kutu prikaza identificirala je 2 kao robotsku lovačku letjelicu. Ostali brojevi su označavali *Masaryka II,* lovca za planetarnu odbranu, te četrnaest robotskih letjelica planetarne odbrane. Tih šesnaest brodova bili su još preblizu jedan drugome da bi imali posebne točke na prikazu.

Mačak se trljao o moju nogu; podigao sam ga i pogladio. "Reci Hilleboevoj da sazove opći zbor. Najbolje je da to svima kažemo odjednom."

Ljudi to baš nisu dobro primili. Nisam ih mogao kriviti za to - svi smo očekivali da će nas Tauranci napasti mnogo ranije, a kad se oni tvrdoglavo nisu pojavljivali javio se osjećaj da je Komanda udarnih grupa pogriješila, da se oni niti neće pojaviti.

Htio sam da sada četa počne ozbiljno vježbati s oružjem; nisu već skoro dvije godine imali u rukama oružje velike snage. Zato sam aktivirao laserske prste i podijelio ručne granate i raketne bacače. Nismo mogli vježbati unutar baze da ne oštetimo vanjske senzore i obrambeni laserski prsten, pa smo isključili pola kruga gigavatnih lasera, otišli na oko kilometar od ruba, jedan po jedan platon, predvođeni ili sa mnom ili Charlijem. Ruskova je pazila na ekran sistema za rano upozorenje; kad bi bilo što primijetila ispalila bi svjetleću raketu, a platon bi se morao vratiti unutar ruba obrane prije nego bi se nepoznata stvar pojavila nad horizontom. Od tog bi se trenutka, naime, uključili obrambeni laseri i uništili ne samo tu nepoznatu stvar, nego bi i naš platon koji bi se zatekao van obrambenog prstena sprženi u roku od 0,02 sekunde.

U bazi nije bilo ničega što bismo mogli upotrijebiti kao metu, no, ispostavilo se da to nije problem - već je prva ispaljena tahionska raketa napravila dvadeset metara dugu, deset široku i pet metara duboku jamu i hrpu rasturenog stijenja po izboru, od dvostruke veličine čovjeka na niže.

Vojnici su se dobro pokazali, mnogo bolje nego s primitivnim oružjem u statičkom polju. Najbolja vježba bila je nalik na gađanje glinenih golubova: dvoje bi ljudi stalo jedno iza drugoga, pa bi stražnji bacao u zrak kamenje u nepravilnim razmacima, a prednji bi ga, ocjenjujući putanju, trebao pogoditi prije nego padne na tlo. Koordinacija vida i pokreta bila im je impresivna (možda je Eugenički savjet ipak u nečemu imao pravo); gađajući kamenje veličine manjeg šljunka većina ih je uspijevala pogoditi u devet od deset pokušaja. Starkelja koga bioinženjering još nije bio dohvatio, to jest ja, mogao sam pogoditi možda sedam od deset, a imao sam mnogo više prakse od njih.

Jednako su vješto procjenjivali putanje bacačem granata, koji je sad bio mnogo fleksibilnije oružje nego prije. Umjesto jedno-mikrotonskih granata sa standardnim pogonskim nabojem, sada se moglo birati četiri različita pogonska naboja i snagu granate od jednog, dva, tri ili četiri mikrotona. Za vrlo blisku borbu, prsa o prsa, cijev bacača mogla se skinuti i montirati šaržer s nabojima 'sačme'. Svaki pucanj je tada slao brzošireći oblak od tisuće sitnih oštrica koje su na pet metara značile trenutnu smrt, a već na šest metara isparile u bezopasan plin.

Tahionski raketni bacač nije zahtijevao nikakvu vještinu. Morao si samo paziti da ti nitko ne stoji iza leđa kad si pucao, jer je raketni mlaz bio opasan na nekoliko metara iza lansirne cijevi. Inače si samo poklopio nišan s s metom i pritisnuo dugme. Nisi morao brinuti za putanju jer su rakete letjele praktički pravocrtno; već u prvoj sekundi bi dostizale drugu planetarnu brzinu.

To rasturanje pejzaža novim igračkama odlično je djelovalo na moral trupa, no, pejzaž nije uzvraćao paljbom. Koliko god fizički impresivno djelovalo naše oružje, njegova će efikasnost ovisiti o tome čime će nam Tauranci uzvratiti. Grčka falanga mora da je također djelovala vrlo impresivno, no, ne bi se biia iskazala bog zna kako protiv jednog jedinog vojnika s bacačem plamena.

A ovdje je, kao i kod svakog sukoba s Taurancima, ulogu igrala i vremenska dilatacija, pa nikada nisi znao kakvu će vrstu oružja imati neprijatelj. Možda ovi nikada nisu čuli za statičko polje, a možda su bili u stanju izreći jednu magičnu riječ i učiniti da nestanemo.

Bio sam na terenu s četvrtim platonom, spaljujući kamenje, kad me Charlie pozvao da se hitno vratim. Ostavio sam Heimoffa da komandira.

"Još jedan?" Mjerilo holografskog prikaza bilo je takvo da je naša planeta bila veličine zrna graška, kojih pet centimetara od znaka X koji je označavao

Sade 138. Četrdeset jedna crvena i zelena točka bila je razbacana vidnim poljem, a legenda je za broj 41 davala objašnjenje 'Tauranska krstarica 2'.

"Zvao si Antopolovu?"

"Aha." Očekivao je moje slijedeće pitanje. "Trebat će skoro čitav dan da signal stigne do nje i vrati se natrag."

"Ovo se još nikada nije desilo." Naravno, Charlie je to znao isto tako dobro kao i ja. "Možda im je ovaj kolapsar posebno važan."

"Vjerovatno jest." Sad je bilo praktički sigurno da ćemo se boriti i na tlu, jer čak kad bi Antopol uspijela srediti prvu krstaricu ne bi imala niti pedeset postotne šanse s drugom; bilo bi joj već ponestalo lovaca i robotskih letjelica. "Ne bih se sad mijenjao s Antopolovom."

"Zašto? Pa čeka je isto što i nas, samo nešto ranije."

"Nisam baš siguran. Mi ne stojimo tako loše."

"William, čuvaj to za vojsku; nemoj meni pričati." Smanjio je mjerilo na vizuelnom prikazu sve dok se nisu vidjele tek dvije stvari: Sade 138 i nova crvena točka koja se sporo micala.

Slijedeća dva tjedna proveli smo promatrajući kako se točke gase. Ako si znao kada i gdje treba gledati, mogao si izaći iz baze i gledati na nebu pravu stvar, blještavu točku bijele svjetlosti koja bi nestala za otprilike jednu sekundu.

U toj jednoj sekundi Nova-bomba bi proizvela preko milijun puta veću količinu energije od gigavatnog lasera, stvorivši minijaturnu zvijezdu promjera pola kilometara, vruću kao unutrašnjost sunca. Sve što bi dotakla to bi progutala, a zračenje od bliskog promašaja posve bi upropastilo brodsku elektroniku - dva lovca su, jedan naš i jedan njihov, očito doživjeli takvu sudbinu i sad su bešumno letjeli van sistema, konstantnom brzinom, totalno izgubivši pogon i kontrolu.

Ranije smo u ratu koristili snažnije Nova-bombe, no, degenerirana materija koja je služila kao njihov izvor energije nije bila stabilna u većim količinama i bombe su pokazivale tendenciju da se aktiviraju dok su još bile u brodu. Tauranci su očito imali jednaki problem sa svojim bombama - ili su ih od samog početka kopirali od nas - jer su ih i oni ubrzo smanjili na veličinu koja je koristila manje od sto kilograma degenerirane materije. I taktička upotreba bila im je jednaka, s bojevom glavom koja se na domaku cilja razletila u desetke dijelova, od kojih je samo jedan bio bomba.

Nakon što dokrajče *Masaryk II* i njegovu pratnju lovaca i automatskih letjelica, sigurno će im ostati pokoja bomba, pa smo vjerojatno uzalud gubili vrijeme i energiju na oružane vježbe.

Priznajem da mi se jedna misao prošuljala mimo savjesti: da bih mogao sakupiti jedanaest ljudi i ukrcati se na lovca koji smo sakrili na sigurno u statičkom polju. Već je unaprijed bio programiran da nas odvede natrag na Kapiju.

Otišao sam čak tako daleko da sam u glavi sastavio popis, pokušavajući se sjetiti jedanaestorice ljudi koji su mi značili više od ostalih. Ispalo je da bih šestoricu morao odrediti nasumce.

Okanio sam se, međutim, takvih misli. Ipak smo imali neke šanse, čak i protiv krstarice s punim naoružanjem, možda čak i prilične šanse. Vrlo će teško biti ubaciti Nova-bombu tako blizu da i nas uključi u svoj radijus uništenja.

Osim toga, zbog dezerterstva bi me na Kapiji izbacili golog u svemir. Čemu onda sav taj trud?

Moral nam se bio podigao kad je jedna od naših robotskih letjelica izbacila iz borbe prvu tauransku krstaricu. Ne računajući brodove određene za planetarnu obranu, Antopol je imala još osamnaest automatskih letjelica i dva lovca. Svi su sad napravili zaokret i krenuli da presretnu drugu krstaricu koja je sad bila tek par svjetlosnih sati daleko. Još ih je uvijek progonilo petnaest neprijateljevih robota.

Jedan od njih dokrajčio je Antopolovu i *Masaryka II.* Prateće letjelice nastavile su napad, no bio je to potpun poraz. Jedan razarač je s tri automatske letjelice pobjegao s poprišta maksimalnim ubrzanjem, učinivši dugačak luk iznad ravnine ekliptike; nitko ga nije progonio. S morbidnim interesom pratili smo razvoj događaja dok je neprijateljska krstarica na izgled polako skretala da bi sad borbu zapodjela s nama, a lovac jurio prema kolapsaru Sade 138, svojem jedinom putu za uzmak. Nitko im to nije zamjerao, čak smo im poslali i poruku s najboljim željama. Zatvoreni u komorama za ubrzanje nisu, naravno, mogli odgovoriti, no, poruka će ih zabilježena čekati.

Neprijatelju je trebalo pet dana da se vrati u blizinu planete i smjesti se u udobnu geostacionarnu orbitu na suprotnoj strani od nas. Pripremili smo se za neizbježnu prvu fazu bitke koja će se odviti u zraku i to potpuno automatski: naši laseri protiv njihovih automatskih letjelica. Pedeset ljudi sam smjestio u statičko polje za slučaj da se koji od tih robota probije kroz našu obranu, no zapravo je to bila isprazna gesta. Neprijatelj je jednostavno mogao sjediti i čekati da oni izađu ili isključe polje, pa ih te sekunde spržiti.

Charlie je dobio divlju ideju koju sam skoro prihvatio.

"Mogli bismo im podvaliti zamku."

"Kako to misliš?" pitao sam ga. "Naša baza i jest zamka, posve smrtonosna u

krugu od dvadeset pet kilometara."

"Ne, nisam mislio na mine i slično, nego na samu bazu, ovdje, pod tlom."

"Reci mi, kako si to zamislio."

"U ovom lovcu su dvije Nova-bombe." Pokazao je na statičko polje kroz par stotina metara stijene. Mogli bismo ih dokotrljati ovamo dolje, namjestiti da detoniraju kad netko uđe, a mi se svi sakriti u statičko polje i čekati."

Na neki način ovo je bila vrlo primamljiva ideja - oslobodila bi me dužnosti da donosim odluke i sve bi prepustila slučaju. "Charlie, ne vjerujem da bi to funkcioniralo."

Djelovao je povrijeđeno, "Naravno da bi!"

"Ne. Pogledaj. Da bi ta ideja funkcionirala, morali bismo uvući sve Taurance, od prvog do poslednjeg unutar radijusa uništenja i to prije nego bomba okine. Oni sigurno ne bi svi zajedno navalili u bazu čim probiju našu obranu, naročito ne ako bi im baza izgledala napušteno, a kad bi izvidnica izazvala eksploziju..."

"Da, bili bismo tamo gdje smo bili i prije, ali sada bez baze. Žao mi je, ali imaš pravo."

Slegnuo sam ramenima. "Ništa; i to je bila ideja. Samo ti nastavi razmišljati." Vratio sam se promatranju vizuelnog prikaza, na kome se i dalje odvijao neravnopravni rat. Logično, neprijatelj je želio izbaciti iz borbe tog jednog lovca nad našim glavama prije nego se koncentrira na nas. Sve što smo mi mogli učiniti bilo je da pratimo kako crvene točke puze oko planete i pokušavaju postići pogodak. Do sada je lovcu uspjelo uništiti sve neprijateljske robote koji su ga napali, no Tauranci mu još nisu bili poslali niti jednoga lovca.

Pilotu lovca prepustio sam komandu nad pet naših lasera, no, oni mu nisu mogli osobito pomoći. Gigavatni laser pumpa milijardu kilovata u sekundi u svoj svjetlosni snop, što je strašna snaga na stotinu metara udaljenosti, no, na hiljadu kilometara, ta je zraka oslabljena na kojih deset kilovata, što je možda dovoljno da ošteti kakav optički senzor ako ga pogodi. Možda će poslužiti da malo zbuni protivnika.

"Dobro bi nam došao još jedan lovac. Još pet-šest lovaca."

"Da, potrošili bi Taurancima robote, ako ništa drugo", rekoh. Mi smo, naravno, imali još jednog lovca i pilota koji nam je u tu svrhu dodijeljen, no, lako se moglo desiti da nam on bude poslednja nada, ako nas sateraju u statičko polje.

"Kako je daleko onaj drugi?" upita Charlie, misleći na pilota koji je bio zbrisao s poprišta. Smanjio sam mjerilo i zelena točka se pojavila na desnoj strani prikaza. "Oko šest svjetlosnih sati." Njemu su bile preostale dvije automatske letjelice, preblizu lovcu da bi se vidjele kao posebne točke; jednu je

prethodno utrošio da pokrije svoj bijeg.

"Više ne ubrzava, ali mu je brzina 0,9 C. Trebalo bi mu mjesec dana da uspori; ne može nam pomoći sve kad bi i htio."

U tom neveselom trenutku ugasi se točka koja je označavala našeg vlastitog obrambrenog lovca. "Sranje!"

"E, sad počinje veselje. Da kažem vojsci da budu pripravni da izađu na površinu?"

"Ne... neka obuku odijela za slučaj da izgubimo zrak, ali mi se čini da ćemo još pričekati do napada na tlu."

Namjestio sam vizuelni prikaz natrag na veliko mjerilo. Četiri crvene točke već su puzile oko planetarne lopte u našem smjeru.

Obukao sam svoje borbeno odijelo i vratio se u administrativne prostorije da gledam vatromet na monitorima.

Laseri su savršeno funkcionirali. Sve četiri automatske letjelice obrušile su se na nas istovremeno, no, laseri su ih naciljali i uništili. Sve Nova-bombe osim jedne eksplodirale su iza horizonta (naš vizuelni horizont bio je udaljen oko deset kilometara, no, laseri su bili montirani na povišenim postoljima i mogli su gađati i dvostruko dalje ciljeve). Bomba što je eksplodirala na našem horizontu rastalila je polukružni komad tla koji je još par minuta sjajio briljantno bijelo. Sat kasnije bio je još uvijek narančast, a temperatura tla oko baze porasla je na pedeset stupnjeva iznad apsolutne nule, što je bilo dovoljno da otopi veći dio snijega i ogoli tamnosivo neravno tlo.

Slijedeći napad također je završio u roku od djelića sekunde, no, ovaj put je u napadu sudjelovalo osam robota, a četiri su se približila na samo desetak kilometara udaljenosti. Zračenje iz užarenih kratera podiglo je temperaturu okoline na oko 300 stupnjeva iznad apsolutne nule, što je iznad točke topljenja leda. Počeo sam brinuti. Naša odijela mogu izdržati i više od tisuću stupnjeva, ali je brzina automatskih lasera ovisila o supervodičima niske temperature.

Pitao sam kompjuter koja je temperaturna granica za lasere, a on mi je odštampao standardni tekst TR 398-734-009-265. Neki aspekti adaptibilnosti kriogeničkog oruđa za upotrebe u okolnostima relativno visokih temperatura, koji je sadržavao mnogo praktičnih savjeta kako da izoliramo oružje ako imamo pristup kompletnoj oružarskoj radionici. Tekst je potvrdio da vrijeme reakcije lasera na upute automatskog nišana raste s porastom temperature, te da iznad određene kritične temperature laser uopće prestaje nišaniti. Na žalost, nije bilo načina da se predvidi ponašanje bilo kojeg individualnog oružja; znalo se samo da je najviša zabilježena kritična temperatura bila 720 stupnjeva Kelvina, a

najniža 420 stupnjeva.

Charlie je pratio vizuelni prikaz. Glas mu je preko radio-veze borbenog odijela zvučao vrlo monotono. "Ovoga puta šesnaest."

"Iznenađuje te?" upitao sam. Jedna od malo stvari koje smo znali o psihologiji Tauranaca bilo je izvjesno robovanje brojevima, naročito nedeljivim brojevima i potencijama broja dva.

"Ne, samo se nadam da ih nemaju još 32." Upitao sam kompjutor i saznao da je ova krstarica do sada lansirala 44 robota. Do sada su zabilježeni slučajevi da su ih neke krstarice imale i po 128.

Imali smo više od pola sata do udara ove grupe robota. Odlučio sam da nas sve smjestim u statičko polje gde će ljudi biti privremeno sigurni ako se koja od Nova-bombi probije do nas; sigurni, ali u klopci. Koliko će krateru trebati da se ohladi ako se tri ili četiri bombe probiju, a kamoli svih šesnaest? Nije se moglo vječno živjeti u borbenom odijelu, ma kako ono uporno i efikasno recikliralo sve otpadne stvari. Tjedan dana bilo je dovoljno da te dovede u temeljito jadno stanje, a dva tjedna dovoljno za samoubistvo. Nitko nije nikada izdržao tri tjedna u terenskim uvjetima.

Osim toga, kao defanzivni položaj statičko je polje moglo biti smrtonosna zamka. Napadač ovdje ima sve odluke u svojim rukama, budući da je kupola polja neprozirna i jedini način da ustanoviš što se vani dešava jest da proviriš. Napadač ne mora uskakati u polje i mahati primitivnim oružjem ako nije nestrpljiv - dovoljno mu je držati polje pod stalnom laserskom vatrom i čekati da isključiš generator, a za to te vrijeme može gnjaviti bacajući u tvoju kupolu koplja, kamenje i strelice. Možeš pokušati uzvraćati istom mjerom, no, to je potpuno lišeno smisla.

Ako bi, međutim, jedan čovjek ostao u bazi, ostali bi mogli pričekati pola sata u statičkom polju. Ako on ne bi došao po njih, znali bi da je vani "vruće". Bradom sam otkucao frekvenciju kojom ću doseći svakoga na komandnom nivou 5 ili višem.

"Major Mandella ovdje." Još uvijek mi je to zvučalo kao vic.

Opisao sam im situaciju i zatražio da svojim ljudima kažu da svatko tko želi može ići u statičko polje. Ja ću ostati vani i javiti im da izađu ako sve dobro završi. Nisam to, naravno, činio iz plemenitih pobuda, nego sam davao prednost smrti u bljesku Nova-eksplozije, ne duljoj od nanosekunde, pred skoro sigurnom polaganom smrću pod sivom polukuglom.

Odabrao sam Charlijevu frekvenciju. "l ti možeš ići. Ja ću se pobrinuti za sve što tu treba raditi."

"Ne, hvala", odgovorio je polako. "Radije bih... hej, gle ovo!"

Krstarica je lansirala još jednu crvenu točku, dvije minute iza ostalih. Legenda na vizuelnom prikazu identificirala je novu točku kao još jednu robotsku letjelicu.

"Hm, čudno."

"Praznovjerna kopilad," reče Charlie bez emocija.

Ispostavilo se da se samo jedanaest ljudi želi pridružiti onoj pedesetorici koji su u polju bili po naređenju. Ovo me nije trebalo iznenaditi, ali ipak jeste.

Dok su se automatske letjelice približavale, Charlie i ja smo obojica zurili u monitore, pažljivo izbegavajući holografski prikaz situacije. Prešutno smo došli do zaključka da ne želimo znati kada su ti roboti na minutu od nas, pa na trideset sekundi.... A kad je počelo, kao i uvijek, završilo je prije nego smo i shvatili da je počelo. Ekrani su bljesnuli bijelom bojom, zakrčali od elektronskih smetnji, a mi smo još uvijek bili živi.

No ovoga puta je na horizontu - ili bliže! - bilo petnaest novih jama, a temperatura se dizala takvom brzinom da se poslednja cifra na digitalnom brojčaniku termometra pretvorila u plešuću amorfnu mrlju. Broj je dosegao preko 800 i onda počeo kliziti prema dolje.

Nismo, naravno, uspjeli ugledati ni jednu od šesnaest robotskih letjelica u tom djeliću sekunde koji je laserima bio potreban da nanišane i opale, no, onda se pojavila sedamnaesta letjelica, u divljem cik-caku preko horizonta i zaustavila se točno nad našim glavama. Na trenutak kao da je lebdjela na mjestu, a onda počela padati. Polovica naših lasera otvorila je paljbu jer su nišanski mehanizmi, naravno, ugledali letjelicu, no, svi su laseri bili zaglavljeni u svom poslednjem položaju i nisu se mogli ni maknuti.

Sjala je dok se spuštala, jer je glatka površina poput ogledala odbijala sjaj užarenih kratera i sablasno svjetlucanje neprekidne, nemoćne laserske paljbe. Čuo sam kako je Charlie duboko udahnuo kad je robot naglo pao tako nisko da smo mogli razaznati paučinaste tauranske brojke urezane jetkanjem u trup letjelice i prozirno okno kraj vrha trupa - a onda su bljesnule ispušne cijevi motora i letjelice je iznenada nestalo.

"Koji je ovo vrag?" upita tiho Charlie.

Okno na trupu. "Možda izvidnica," rekoh.

"Vjerojatno. Ne možemo im više ništa, a sad to znaju i oni."

"Ako se laseri ne oporave." To baš nije izgledalo previše vjerojatno. "Sad bismo svi trebali u statičko polje, pa i nas dvojica."

Promrmljao je riječ koja se mijenjala tokom stoljeća, no, čije je značenje bilo i ostalo jasno. "Nema žurbe; čekaj da vidimo što namjeravaju."

Čekali smo nekoliko sati. Vanjska temperatura se stabilizirala na 690 stupnjeva - baš ispod točke topljenja cinka, sjetio sam se posve beskorisno - pa sam pokušao ručnu kontrolu lasera, no svi su još uvijek stajali kao zamrznuti.

"Evo ih", reče Charlie. "Opet osam."

Krenuo sam prema vizuelnom prikazu. "Valjda ćemo..."

"Čekaj, to nisu roboti." Legenda ih je sve identificirala kao brodove za prijevoz trupa.

"Izgleda da žele osvojiti bazu... " Charlie će. "I to netaknutu."

Da, to. I. vjerojatno žele isprobati novo oružje i tehniku. "Ne riskiraju mnogo. Ako što pođe krivo, uvijek se mogu povući i baciti nam Nova-bombu u krilo."

Pozvao sam Brillovu i naredio joj da izvuče sve ljude koji su bili u statičkom polju, spoji ih s ostatkom svoga platona i postavi ih u obrambenu liniju po obodu sjeveroistočnog i sjeverozapadnog kvadranta. Ostatak ljudi namjeravao sam postaviti duž druge polovice kruga.

Charlie je imao drukčiju ideju. "Nisam siguran, ali mislim da je bolje da ne stavimo sve ljude odjednom na površinu, bar dok ne vidimo koliko ima tih Tauranaca."

Imao je pravo; treba imati rezervu, a protivniku dati mogućnost da potcijeni tvoju snagu. "Dobra ideja. Možda je njih, ne znam, samo 64 u osam brodova." Ili 128, ili 256. Da su bar naši špijunski sateliti imali veću moć razlučivanja! No ipak, ne možeš natrpati previše toga u spravu veličine oraha.

Odlučio sam da sedamdeset ljudi Brillove budu naša prva linija obrane i postavio ih u prsten u rovovima koje smo načinili ispred ruba baze. Svi će ostali biti pod tlom sve dok ne zatrebaju. Desi li se da Tauranci imaju zbog svog broja ili nove tehnologije nesavladivu prednost, svima ću narediti da uđu u statičko polje. Postojao je tunel od stambenih prostorija do kupole statičkog polja, tako da su se ljudi u podzemlju mogli prebaciti bez opasnosti. Oni na površini morat će se povlačiti pod neprijateljskom vatrom... ako itko od njih bude živ kad izdam to naređenje.

Pozvao sam Hilleboevu i naredio da ona i Charlie prate stanje lasera. Desi li se da se oni vrate u upotrebljivo stanje, pozvat ću Brilovu i njezine ljude natrag, ponovo uključiti automatsko nišanjenje, sjesti u stolicu i promatrati predstavu. No, čak i ovako blokirani, laseri su mogli biti korisni. Charlie je na monitorima označio u kom smjeru koji laser puca, pa su on i Hilleboe mogli pucati s ručnom kontrolom kad god bi nešto ušlo u vatreno polje kog oružja.

Imali smo još oko dvadeset minuta. Brill je šetala duž ruba i raspoređivala ljude po rovovima, desetinu po desetinu, tako da su im se vatrena polja preklapala. Ubacio sam se u njezinu frekvenciju i zatražio da teže oružje postavi

tako da neprijateljevo napredovanje usmjeruje prema vatrenim poljima lasera.

Nije preostalo više ništa osim čekanja. Tražio sam od Charlieja da ocjenjuje neprijateljevo napredovanje i da nam pruži što je moguće točnije odbrojavanje, a onda sjeo za pisaći stol i izvukao notes da nacrtam raspored naših trupa i vidim može li se nekako poboljšati.

Mačak mi skoči u krilo, žalosno mijaučući. Očito nije mogao razlikovati ljude u odijelima, no, za mojim pisaćim stolom nikad nije sjedio nitko drugi. Posegnuo sam rukom da ga pomilujem, no, on odskoči i pobjegne.

Prva crta koju sam povukao po notesu proderala je kroz četiri lista papira. Prošlo je već mnogo vremena otkad sam radio bilo šta delikatno u odijelu. Sjetio sam se kako su nas na obuci učili kontroli nad sklopom za pojačanje snage pokreta u odijelu - dali su nam da dodajemo jaja jedan drugome; vrlo prljava vježba. Pitao sam se postoje li još jaja na Zemlji.

Kad je nacrt bio gotov, nisam vidio što bi se na rasporedu moglo popraviti. Svi ti arci vojne teorije ugurani u moju glavu sadržavali su mnogo odličnih savjeta o okruživanju i izoliranju neprijatelja, ali s krive točke gledišta. Kad si ti bio taj koga su okružili, nisi imao mnogo izbora. Sjedi na svom mjestu i bori se. Brzo reagiraj na neprijateljeve koncentracije snaga, ali ostani fleksibilan, kako neprijatelj ne bi upotrebio zavaravajući napad i odvukao tvoje snage s nekog za njega spretnog mjesta na tvom obodu. *U potpunosti koristi zračnu i svemirsku podršku;* uvijek odličan savjet. Drži glavu ponosno, i uspravno, ali je pogni za svaku sigurnost, moli Boga da konjica stigne na vrijeme i izbavi te. Drži svoj položaj i ne razmišljaj o povijesti... Alamo, Dienbienphu, bitka kod Hastingsa.

"Još osam transportera", javi Charlie. "Pet minuta do dolaska prve grupe."

Napast će, znači, u dva vala. To jest, najmanje dva. Što bih ja učinio da sam komandant Tauranaca? Ovakvo razmišljanje nije bilo neosnovano jer Tauranci nisu imali talenta za taktiku i uglavnom su kopirali naše taktičke sisteme.

Prvi val bi mogao biti unaprijed otpisan, poput napada kamikaza, da smekša i ujedno procijeni našu obranu, a drugi val bi onda prišao metodično i dovršio posao. Ili obrnuto: prva bi grupa imala dvadeset minuta da se ukopa, a druga bi onda preskočila preko njih i udarila na nas punom snagom u jednoj točki, nadajući se da će probiti obrambeni rub i uletjeti u bazu. A možda su poslali dva vala napadača jednostavno zato što im je dva bio magičan broj. Ili su možda mogli lansirati najviše osam transportera odjednom, što bi bilo loše; značilo bi da su transporteri prilično veliki. U različitim situacijama Tauranci su upotrebljavali različite veličine transportera, od onih koji su nosili 4 vojnika, pa sve do 128.

"Još tri minute." Buljio sam u skup monitora koji su pokazivali razne sektore minskog polja. Ako bude sreće sletjet će nam baš tamo, pokušavajući da budu

oprezni, ili će možda letjeti dovoljno nisko da aktiviraju mine.

Osjećao sam se pomalo krivim, ovako siguran u svojoj rupi, crtkajući po papiru, spreman da počnem izdavati zapovijedi. Što li je onih sedamdeset žrtvenih janjadi mislilo o svojem odsutnom komandantu?

A onda sam se sjetio što sam ja osjećao prema kapetanu Stottu za vrijeme svoje prve misije, kad je on odabrao da ostane siguran u orbiti dok smo se mi borili na tlu. Navala zapamćene mržnje bila je tako jaka da sam osjetio poriv na povraćanje. Morao sam se ugristi za usnicu da to spriječim.

"Hilleboe, možeš li sama rukovati laserima?"

"Ne vidim zašto ne, gospodine."

Bacio sam pisaljku na stol i ustao. "Charlie, preuzmi koordinaciju jedinica; nećeš to napraviti ništa lošije od mene. Ja idem gore."

"Gospodine, ja vam to ne bih preporučila."

"K vragu, William, ne budi idiot."

"Slušajte, ja ne primam zapovijedi, ja ih dajem."

"Gore nećeš potrajati dulje od deset sekundi", izjavi Charlie.

"Imam iste šanse kao i svi ostali".

"Nisi li čuo što ti govorim? *Oni* će te ubiti."

"Naši vojnici? Glupost! Znam da me baš ne vole, ali..."

"Nisi li slušao na frekvencijama desetina?" Ne, nisam to radio; kad su pričali među sobom, nisu govorili mojom vrstom engleskog jezika. "Oni misle da si ih stavio u prve redove kao kaznu za kukavičluk, nakon što si rekao da svatko tko hoće može ići u statičko polje."

"Niste li to zato napravili, gospodine?" upita Hilleboe.

"Da ih kaznim? Ne, naravno da nisam." Bar ne svjesno. "Jednostavno su bili gore kad sam trebao... nije li im poručnik Brillova rekla nešto?"

"Koliko ja znam, nije", reče Charlie. "Možda je bila prezaposlena da sluša što oni govore."

Ili se slagala s njihovim mišljenjem. "Morat ću..."

"Evo ih!" uzvikne Hilleboe. Prvi neprijateljski brod ukazao se najednom od monitora minskih polja, a ostali se pojaviše u slijedećoj sekundi. Došli su iz raznih, nasumce odabranih smjerova, nejednako raspoređeni po obodu baze. Pet u sjeveroistočnom kvadrantu, a samo jedan u jugozapadnom. Prenio sam informaciju Brillovoj.

Prilično smo im dobro predvidjeli logiku; svi su se spuštali u prsten mina.

Jedan se od njih dovoljno približio da aktivira tahionsku minu - eksplozija je dohvatila stražnji kraj neobično oblikovanog broda i prevrnula ga u kompletnom saltu prije nego je prednjim krajem tresnuo o tlo. Bočna vrata se otvoriše i Tauranci stanu puzati iz broda, dvanaest njih; znači da ih je vjerojatno četvoro ostalo unutra. Ako su i ostali nosili po šesnaest vojnika, onda je Tauranaca bilo tek malo više od nas.

U prvom valu.

Ostalih sedam transportera je sletjelo bez incidenta i stvarno, svaki je nosio po šesnaest Tauranaca. Brillova premjesti par desetina u skladu s koncentracijom neprijatelja i nastavi čekati.

Brzo su se kretali minskim poljem, grabeći zajedničkim ritmom, poput krivonogih robota čiji su vrhovi bili teži od donjih dijelova, pa su djelovali nekako neizbalansirano.. Nisu prekidali korak ni kad bi kojeg od njih mina raznijela na komadiće, što se desilo jedanaest puta.

Kad su se pojavili na horizontu, razlog za njihov naizgled nasumce odabran raspored postao je očit: unaprijed su analizirali koji pristupi do baze pružaju najbolji prirodni zaklon iza stijenja razbacanog u napadima robotskih letjelica. Moći će se privući do kojih dva kilometra od baze prije nego ih jasno ugledamo. Odijela su im, kao i naša, imala pojačanje snage, pa su kilometar mogli preći za manje od minute.

Brill je naredila da se odmah otvori vatra, vjerojatno više zbog borbenog morala nego neke stvarne nade u pogodak. Vjerojatno su zaista nešto i pogađali, no, bilo je teško točno reći na toj udaljenosti. U svakom slučaju tahionske rakete su na impresivan način pretvarale goleme stijene u sitan šljunak.

Tauranci su uzvraćali vatru nekim oružjem sličnim našim tahionskim raketama, a možda i posve jednakim. Rijetko su, međutim, pronalazili cilj. Naši ljudi su bili ispod razine tla, ili pak na samoj razini, a ako raketa ne bi pogodila neki cilj jednostavno bi nastavila letjeti u svom smjeru zauvijek, amen. Uspjeli su, ipak, pogoditi jedan od gigavatnih lasera, a šok eksplozije koji se probio do nas bio je takav da sam poželio da smo se ukopali dublje od dvadeset metara.

Gigavatni laseri nisu nam nimalo pomagali. Tauranci mora da su unaprijed analizirali smjerove njihove vatre i sad su ih široko zaobilazili. Ispostavilo se da je to bilo dobro, jer je Charlie mogao uglavnom zanemariti monitore lasera i posvetiti malo pažnje holografskom prikazu čitavog sistema.

"Hej, k vragu, što je ovo?"

"Što je, Charlie?" Nisam skidao oči s monitora, čekajući da se nešto dogodi.

"Njihov brod, krstarica. Nestala je!" Pogledao sam na hologram i zaista, jedine crvene točke koje smo vidjeli na prikazu označavale su transportere

trupa.

"Kamo je nestala?" priglupo sam upitao.

"Vratit ćemo snimku." Programirao je prikaz da vrati snimku za dvije minute unatrag, a mjerilo namjestio tako da su se vidjeli i planeta i kolapsar. Pokazala se krstarica i s njom tri zelene točke. Naš 'kukavica' napadao je tauransku krstaricu sa samo dva robota.

Malo se, međutim, pomagao pri tome zakonima fizike.

Umjesto da 'bježeći' uleti u kolapsarsko polje, projurio je *oko njega,* po tijesnoj orbiti koja gotovo da je doticala polje, i iskoristio strahovitu gravitaciju polja da izleti kao iz praćke natrag prema neprijateljskoj krstarici, brzinom od devedeset posto brzine svjetlosti. Dvije automatske letjelice dosegle su čak 0,99 C i to točno u smjeru neprijatelja. Naša planeta je bila na oko tisuću svjetlosnih sekundi od kolapsara, pa je tauranski brod imao tek deset sekundi vremena da primijeti i zaustavi oba robota. A pri toj brzini, potpuno je svejedno pogodi li te Nova-bomba ili ispljuvak. Prvi robot je dezintegrirao krstaricu, a drugi, samo 0,01 sekundi iza prvoga, proletio je kroz to mjesto i udario u površinu planete. Lovac je promašio planetu za oko dvjesta kilometara i odjurio u svemir, kočeći s maksimalnih 25 G. Vratit će se za dva mjeseca.

No, Tauranci nisu namjeravali čekati. Bili su već dovoljno blizu našim položajima za upotrebu pojedinačnih lasera, ali je to istovremeno značilo da su na dohvatu naših bacača granata. Veća stijena mogla ih je štititi od laserske vatre, no, rakete i granate su ih klale.

U početku su Brilline trupe imale veliku prednost jer su se borile iz rovova, pa im je mogao naškoditi tek poneki slučajni pogodak, ili posebno dobro naciljana granata (Tauranci su koristili ručno bacanje, s dometom od nekoliko stotina metara). Brillova je izgubila samo četvoro ljudi, a tauranske su trupe bile srezane na manje od polovice prvobitnog broja.

Kasnije je teren bio već tako razrovan da se većina Tauranaca mogla također boriti iz jama u tlu, pa se borba usporila i pretvorila u individualne čarke laserima, povremeno prekidane težim oružjem. Nije bilo mudro koristiti tahionske rakete protiv pojedinačnih Tauranaca kad je drugi val neprijatelja, nepoznate snage, bio tek par minuta od nas.

Nešto me je mučilo u vezi s holografskim prikazom koji smo upravo bili pregledali. U ovom kratkom smirenju bitke odjednom se sjetim.

Kad je druga automatska letjelica tresnula gotovo brzinom svjetlosti, koliko je štete pričinila planeti? Otišao sam do kompjutorskog terminala, pronašao kolika se energija oslobidila u sudaru i usporedio taj podatak s geološkim podacima pohranjenim u kompjutorskoj memoriji.

Dvadeset puta više energije nego u najjačem potresu ikada zabilježenom. A sve to na planeti za četvrtinu manjoj od Zemlje.

Na općoj frekvenciji: "Sve ljudstvo, na površinu! Odmah!" Tresnuo sam dugme koje je otvaralo zračnu komoru i tunel što je vodio od administrativnih prostorija na površinu.

"Koji je vrag, Wil..."

"Potres!" Koliko dugo? "Pokreni se!"

Hilleboe i Charlie slijedili su me u stopu. Mačak je bezbrižno sjedio na mom pisaćem stolu, oblizujući se. Osjetio sam iracionalni impuls da ga strpam unutar svojeg odijela - na taj je način došao s broda u bazu - no, znao sam da on to neće tolerirati više od par minuta. Onda mi je došao razumniji impuls da ga spržim laserom, no, vrata su se već zatvarala, a mi se verali uz ljestve. Čitavim putem do površine i još neko vrijeme nakon toga, progonila me slika bespomoćne životinje, zatrpane tonama urušene stijene, kako polako ugiba dok zraka šišteći nestaje.

"Misliš da smo sigurniji u rovovima?" upita Charlie.

"Ne znam", rekoh. "Nikad nisam doživio potres. Možda će se zidovi rova zatvoriti i zdrobiti nas."

Začudio sam se kako je mračno bilo na površini. S-Doradus bio je već zašao, pa su monitori unutar baze to kompenzirali svjetlijom slikom na ekranima.

Neprijateljski laser učinio je nagli rez preko čistine s naše lijeve strane, izazvavši pljusak iskri kad je okrznuo ležište našeg gigavatnog lasera. Još nas nisu ugledali. Odjednom smo svi nekako zaključili da ćemo biti sigurniji u rovovima i u tri koraka smo već bili u najbližem.

U rovu je bilo četvoro naših, jedno od njih teško ranjeno ili mrtvo. Obrušili smo se niz kosinu, a ja sam pojačao sliku na video konverteru na logaritam dva da vidim s kime smo to u rovu. Imali smo sreću; jedan je od njih rukovao bacačem granata, a imali su i raketni bacač. Jedva sam raspoznao imena na šljemovima - bili smo u rovu s Brillovom, no, nije nas još bila primijetila, jer je na suprotnom kraju oprezno virila iz rova i komandirala dvjema desetinama u pokušaju da izvedu bočni udar na grupu neprijatelja. Kad su se utvrdili na svojim novim položajima, ona se spusti natrag u rov. "To ste vi, majore?"

"Jesam", rekoh oprezno. Pitao sam se nije li i u ovom rovu pokoji od onih što su željeli moj skalp.

"Kakav je to sad potres! O čemu se radi?"

Čula je za uništenje tauranske krstarice, ali ne i za drugu robotsku letjelicu. Objasnio sam joj što sam kraće mogao.

"Još nitko nije izašao kroz zračnu komoru, koliko sam ja vidjela. Valjda su svi ušli u statičko polje."

"Vjerojatno; bilo im je jednako daleko." Možda su neki od njih još uvijek dolje, ne uzevši moje upozorenje za ozbiljno. Uključio sam opću frekvenciju da provjerim, kad se odjednom prolomi pakao.

Tlo je pod nama propalo, a onda se izvilo natrag poput gigantskog šamara koji nas je bacio u zrak. Izletjeli smo iz rova dovoljno visoko da ugledamo polje posuto sjajnim žutim i narančastim krugovima usijanih kratera Nova-bombi. Sletio sam nekoliko metara dalje i dočekao se na noge, no, tlo se micalo i uvijalo u tolikoj mjeri da nije bilo moguće stajati uspravno.

Uz štropot i struganje u dubokom basu koji sam čak kroz odijelo uspio čuti, čistina pod kojom se nalazila naša baza najednom propadne. Ukazalo se podnožje statičkog polja kad se tlo pod njim naglo izmaknulo, a onda se čitava kupola smireno slegnula na novi, niži nivo, kao da se sve ovo nje baš ništa ne tiče. Jedan mačak manje. Nadao sam se da su svi ostali imali dovoljno vremena i pameti da se sakriju u polje.

Neka prilika istetura iz obližnjeg rova; zbunjeno sam shvatio da to nije čovjek i kratkim bljeskom lasera probio mu šljem s jednog kraja na drugi, toliko mi je bio blizu. Prešao je dva koraka i srušio se na leđa. Još jedan šljem izviri iz rova; odsjekao sam mu gornju polovicu prije nego je i pomislio da digne svoje oružje.

Nisam znao gdje sam. Jedina stvar koja je ostala nepromijenjena bila je kupola statičkog polja, no, ona sa svih strana izgleda jednako. Gigavatni laseri su svi bili zatrpani, no, jedan se u potresu sam uključio i njegova briljantno sjajna treptava zraka osvjetljavala je kipući oblak u paru pretvorene stijene.

Bilo je očito, međutim, da sam na neprijateljskom teritoriju, pa sam krenuo preko drhtećeg tla prema kupoli. Nisam uspijevao kontaktirati vođe platona; vjerojatno su svi osim Brillove bili pod kupolom. Uspio sam dobiti Hilleboevu i Charlieja i naredio Hilleboevoj da ode u kupolu i dovede ljude van, jer ako će i slijedeći val imati 128 Tauranaca, trebat će nam svaki čovjek.

Tlo se već bilo smirilo i konačno sam se našao u jednom 'našem' rovu - dapače, kuharskom rovu, jer su jedini vojnici u njemu bili Orban i Rudkoski.

"Izgleda da ćeš morati krenuti ispočetka, vojniče."

"Nije važno, gospodine. Ionako je jetri već bio potreban odmor."

Zazujao je poziv Hilleboeve. Bradom sam uključio prijem. "Ovdje je bilo samo deset ljudi, gospodine. Ostali, izgleda, nisu uspjeli."

"Misliš da su odlučili ostati?" Činilo mi se da su imali više nego dovoljno vremena da izađu iz baze ili se sakriju u statičko polje.

"Ne znam, gospodine."

"Dobro, nije važno. Prebroj koliko ljudi ukupno imamo i javi mi." Opet sam pokušao frekvenciju vođa platona, no, bila je još uvijek nema.

Nas trojica smo još neko vrijeme proučavali bojište da ustanovimo odakle bi mogla doći laserska paljba, no, nije je bilo. Vjerojatno su odlučili čekati na pojačanje.

Hilleboe ponovo nazove. "Izlazi da nas ima pedeset troje, ali neki možda nisu pri svijesti pa će se kasnije javiti."

"O.K, neka čuče gdje jesu sve dok..." U tom trenutku se drugi val neprijatelja ukaže na horizontu, transporteri trupa bljujući vatru iz motora u našem smjeru, kočeći punom snagom. *"Gađajte tu kopilad raketama!"* razdere se Hilleboe, ne misleći ni na koga konkretno, no, nitko nije uspio sačuvati raketni bacač u svom tom potresanju i letenju zrakom. Nismo imali niti bacač granata, a udaljenost je bila suviše velika za ručne lasere.

Ovi transporteri su bili četiri ili pet puta veći od onih u prvom valu. Jedan je sletio na oko kilometar od nas, zastavši jedva dovoljno dugo da izbaci trupe; oko pedeset vojnika, dakle vjerojatno šezdeset četiri. 64 puta 8 jednako je 512. Nije bilo baš nikakvog načina da ih zadržimo.

"Slušajte me svi. Ovdje major Mandella." Nastojao sam da mi glas bude ravnomjeran i tih. "Povući ćemo se natrag u statičko polje, brzo ali po redu. Znam da smo razbacani od nemila do nedraga po ovoj čistini. Ako ste pripadali drugom ili četvrtom platonu, ostanite gdje jeste još minutu i pokrivajte vatrom prvi, treći i prateći platon dok se povlače."

"Prvi, treći i prateći, vi se povucite na polovicu udaljenosti do kupole, zauzmite zaklon i štitite vatrom drugi i četvrti platon dok se oni povlače. Oni će ići do ruba kupole i pokrivati drugi dio vašeg uzmaka." Nisam, zapravo, smio reći 'povlačenje' jer te riječi nije bilo u službenom rječniku; službeno je to bila 'retrogradna akcija'.

Bila je mnogo više retrogradna nego akcija. Osam ili devet ljudi je pucalo, a ostali su navrli u bijeg. Rudkoski i Orban nestanu. Opalio sam nekoliko pažljivo naciljanih hitaca, bez nekog vidljivog rezultata, a zatim otrčao do drugog kraja rova, izvukao se na površinu i krenuo prema kupoli.

Tauranci otvoriše raketnu vatru, no, većina raketa je naizgled letjela previsoko. Vidio sam da su dvojica naših bili pogođeni, a onda sam stigao do polovice puta i bacio se iza jedne velike stijene. Provirio sam natrag i ustanovio da su tek dvojica ili trojica Tauranaca bili dovoljno blizu da bi uopće došli u obzir kao eventualni ciljevi za moj laser; suvišnom bih hrabrošću ovdje samo privukao pažnju na sebe. Pretrčao sam ostatak puta do ruba statičkog polja i zastao da pružim uzvratnu vatru; već sam nakon par hitaca, međutim, ustanovio

da se samo izlažem neprijatelju kao meta, jer je u čitavom mom vidokrugu samo još jedan jedini čovjek trčao prema kupoli.

Raketa zvizne kraj mene, tako blizu da sam je mogao dotaknuti; odrazio sam se u smjeru polja i uletio pod kupolu u ne baš dostojanstvenoj pozi.

33

Unutar polja, raketa koja me malo prije bila promašila sada je lijeno klizila polumrakom kupole, po uzlaznoj putanji u smjeru suprotne strane polja. U trenutku kad izađe na drugoj strani pretvorit će se u užarenu paru jer će se sva nakupljena kinetička energija od naglog usporenja na 16,3 metara u sekundi trenutno pretvoriti u toplinu.

Devet ljudi je ležalo mrtvo, licima prema tlu, tik unutar ruba polja. To nije bilo neočekivano, ali nije baš bila niti stvar o kojoj ćeš pričati vojnicima unaprijed.

Borbena odijela su im bila čitava - inače ne bi bili niti stigli do polja - no, negdje u toku posljednjih nekoliko minuta kreševa oštetila im se posebna izolacija koja ih je zaštićivala od efekata statičkog polja. Zato je, u trenutku ulaska u polje, prestala sva električka aktivnost u njihovim tijelima, što ih je trenutno usmrtilo. Osim toga, kako se ni jedan molekul u tijelima nije sada mogao kretati brže od 16,3 metara u sekundi, u trenutku su se smrznuli i tjelesna temperatura im se stabilizirala na prohladnih 0,426 stupnja iznad apsolutne nule.

Odlučio sam da ih ne prevrćem na leđa da bih im vidio imena, ne još sada. Morali smo smisliti nekakav obrambeni položaj prije nego Tauranci uđu pod kupolu polja, ukoliko se odluče na napad, a ne na čekanje.

Naglašenim gestama uspio sam sve ljudstvo sakupiti u sredini polja, pod repom lovca, gdje je bilo složeno naše oružje.

Imali smo mnogo oružja, budući da smo bili opremljeni za trostruki broj ljudi od sadašnjeg. Predavši svakome po štit i kratki mač, ispisao sam u snijegu pitanje, DOBRI STRIJELCI? DIGNITE RUKE. Dobio sam pet dobrovoljaca i zatim odabrao još trojicu ljudi da bi svi lukovi bili uposleni. Dvadeset strijela po luku. Ovo je bilo najefikasnije oružje dalekog dometa koje smo imali; strijele su praktički nevidljive u svojem sporom letu, a bile su pažljivo otežane zbog udarne moći i ravnoteže u letu i na vrhu imale smrtonosni šiljak od kristala tvrdoće dijamanta.

Strijelce sam poredao u krugu oko lovca, čije će im sletne peraje s leđa pružati izvjesnu zaštitu od neprijateljskih projektila, a između svakog para strijelaca postavio sam četvoricu ljudi - dva bacača koplja, jednog s bojnom

motkom, te jednog s bojnom sjekirom i desetak noževa za bacanje. Takav bi raspored teoretski trebao pružati zaštitu od neprijatelja na bilo kojem dometu, od ruba polja pa sve do borbe prsa u prsa.

A zapravo su Tauranci mogli ušetati, svaki sa po jednim većim kamenom u ruci, bez štitova ili posebnog oružja, pa nas opet pregaziti kao hrpu govana. Njihove šanse nasuprot nama bile su otprilike 600 prema 42.

Naravno, pod pretpostavkom da znaju što je to statičko polje. U svakom drugom pogledu, tehnologija im je bila sasvim savremena.

Nekoliko sati ništa se nije dogodilo . Bilo nam je toliko dosadno koliko čovjeku koji čeka smrt uopće može biti dosadno. Ni sa kim nisi mogao razgovarati, nisi imao što gledati osim nepromjenjivog sivila kupole polja, sivi snijeg, sivi svemirski brod i nekoliko podjednako sivih vojnika. Ništa nisi mogao čuti, okusiti, pomirisati, osim samoga sebe.

Oni koji su još uvijek sačuvali nekakav interes za borbu gledali su prema donjem rubu polja, čekajući da prvi Tauranci uđu, pa nam je trebala bar jedna sekunda da shvatimo što se dešava kad je počeo napad. Došao je odozgo, u vidu oblaka kratkih strelica, pernatih šiljaka, katapultiranih tako da su uletjeli s visine od kojih tridesetak metara iznad tla, usmjereni točno prema centru kupole.

Štitovi su nam bili upravo dovoljno veliki da smo se mogli pod njih zakloniti, malo se pognuvši, pa su se ljudi koji su primijetili da strelice dolaze lako zaštitili. Oni koji su bili pospani ili okrenuti leđima, morali su se osloniti na čistu sreću da bi preživjeli - nije bilo načina da čovjeku vikneš upozorenje, a šiljku je trebalo samo tri sekunde da preleti od ruba polja do njegovog centra.

Imali smo sreću i izgubili tek petoricu. Jedan od njih bio je strijelac, Shubik, pa sam preuzeo njegov luk. Nastavili smo čekanje, očekujući odmah napad pješadije.

Nije ga bilo. Nakon pola sata obišao sam čitav krug i gestama objasnio da kako prvu stvar koju treba učiniti ako se bilo što desi, moraju taknuti rukom osobu sa svoje desne strane, radi upozorenja. Ovaj će to isto učiniti svojem desnom susjedu i tako redom.

To mi je možda spasilo život. Drugi napad strelicama, dva sata kasnije, došao mi je s leđa. Osjetio sam udarac po odijelu, tresnuo sam čovjeka koji mi je stajao s desna, okrenuo se i ugledao oblak strelica koje padaju. Dignuo sam štit iznad glave, a šiljci su pljusnuli tek djelić sekunde kasnije.

Spustio sam štit da iščupam tri stelice koje su se zabole u njega, kad je počeo napad na tlu.

Čudan, impresivan prizor. Nekih tri stotine njih istovremeno je stupilo u

polje, praktički rame uz rame oko ruba kupole. Napredovali su simultanim korakom, kao na paradi, a svaki je nosio okrugli štit jedva dovoljno velik da mu sakrije masivna prsa. Rukama su bacali strelice slične onima koje su nam u baraži doletjele iz zraka.

Postavio sam štit pred sebe - na dnu je imao dva ispupčenja koja su ga držala uspravnim - i već nakon prve svoje odapete strijele shvatio da imamo šanse. Pogodila je jednoga od njih u centar štita, prošla kroz njega i probila borbeno odijelo.

Bio je to jednostrani masakr. Njihove strelice nisu baš imale osobit učinak bez elementa iznenađenja - premda sam osjetio srce niz kičmu kad mi je jedna preletjela iznad glave dolazeći mi sa stražnje strane. Osjećao sam kao da me netko bocka u leđa, između lopatica.

S dvadeset strijela srušio sam dvadeset Tauranaca. Kad bi koji od njih pao, odmah bi na njegovo mjesto uskočio drugi, zatvorivši red, pa tako nisi trebao niti ciljati. Kad mi je strijela ponestalo pokušao sam bacati na njrh njihove strelice, no, lako štitovi su im pružali sasvim dovoljnu zaštitu od tih malih pernatih šiljaka.

Pobili smo ih više od polovine strijelama i kopljima, mnogo prije nego su došli na dohvat ručnog oružja. Izvukao sam mač i čekao; još uvijek ih je bilo bar tri puta više nego nas.

Kad su se primakli na deset metara, naši bacači chakra noževa dobili su svojih pet minuta, lako je rotirajući disk bio lako vidljiv i trebalo mu je više od pola sekunde da doleti od bacača do cilja, većina Tauranaca je reagirala jednako beskorisnom gestom, dižući štit da ga odbije od sebe. Teška oštrica od kaljena čelika, oštra poput britve, prorezala bi kroz lagani štit kao cirkularna pila kroz karton.

Prvi kontakt prsa u prsa započeo je bojnim motkama. To su bile dva metra duge metalne motke na vrhovima utanjene i proširene u dvostruke nazubljene oštrice. Tauranci su ih tretirali hladnokrvno - ili neustrašivo, ako razmišljaš na takav način - zgrabivši oštricu rukama dok su umirali. Dok je čovjek pokušavao iščupati oružje iz Taurančeva samrtnog stiska, tauranski mačonoša bi priskočio s mačem dugim više od metra i ubio ga.

Osim mačeva imali su i nešto nalik na bolo, komad elastičnog užeta na čijem je kraju bilo nešto poput gužve bodljikave žice, s utegom koji je sve to vukao za sobom. Ta je stvar bila opasna za sve u svojoj okolini jer bi, ako bi promašila cilj, nepredvidivo skakala natrag prema onome koji ju je bacio. Ipak, vrlo je često pogađala, uletivši ispod štitova i omotavši trnovitu žicu oko gležnjeva.

Stajao sam leđa uz leđa s vojnikom Eriksonom i uspjeli smo se mačevima održati na životu slijedećih par minuta. Kad je broj preživjelih Tauranaca pao na

jedva dvadesetak, jednostavno su se okrenuli i izmarširali. Bacili smo par strelica za njima, dohvativši još trojicu, no, nismo bili raspoloženi za potjeru. Mogli bi se oni još okrenuti i ponovo započeti sječu.

Samo nas je dvadeset osam ostalo na nogama. Deseterostruki broj mrtvih Tauranaca prekrivao je tlo, no, u toj činjenici nismo nalazili nimalo zadovoljstva.

Čitavu stvar oni mogu započeti iznova, sa svježih tri stotine, a ovoga puta bi to funkcionisalo.

Išli smo od tijela do tijela, izvlačeći strijele i koplja, a onda opet zauzeli položaje oko lovca. Nitko se nije potrudio da pokupi motke. Prebrojio sam noseve: Charlie i Diana bili su još živi, Hilleboeva pala kao jedna od žrtava nespretne bojne motke, a preživjela su i dvojica oficira iz podrške, Wilber i Szydlowska. Rudkoski je bio živ, ali je Orban zaustavio jednu od strelica.

Nakon čitavog dana čekanja izgledalo je kao da se neprijatelj odlučio na bitku iscrpljivanjem umjesto reprize pješadijskog napada. Strelice su stalno ulijetale, ali više ne u čitavim oblacima, već po dvije ili tri, ili deset zajedno, uvijek pod nekim drugim kutem i iz drugog smjera. Nismo mogli ostati vječito pripravni i svakih bi nekoliko sati koji od nas primio pogodak.

Spavali smo na smjene, dvojica po dvojica, na vrhu generatora statičkog polja, direktno pod trupom lovca, na najsigurnijem mjestu pod kupolom.

Često bi se na rubu polja pojavio jedan Tauranac, očito da vidi ima li još preživjelih. Povremeno bismo ga gađali strijelama, vježbe radi.

Strelice su prestale padati nakon dva dana. Pretpostavljao sam da je moguće da su ih jednostavno potrošili, a možda su odlučili prestati kad nam broj padne na dvadeset ljudi.

Postojalo je, međutim, jedno vjerojatnije objašnjenje. Pokupio sam jednu motku s ruba polja i proturio je van, možda centimetar izvan polja. Kad sam je uvukao natrag, vrh joj je bio rastaljen. Pokazao sam je Charlieju, a a on se zanjihao naprijed-natrag, što je jedini način da se klimne glavom u znak potvrde, kad čovjek nosi borbeno odijelo. Takva se stvar već bila desila - jedan od prvih slučajeva kad statičko polje nije pomoglo. Tauranci su ga jednostavno držali pod stalnom laserskom vatrom, čekajući da poludimo u skučenom prostoru i isključimo generator. Vjerojatno su sve ovo vrijeme sjedili u svojim brodovima i igrali tauranski ekvivalent preferansa.

Pokušavao sam smisliti nešto, no, bilo je vrlo teško koncentrirati se u ovako neprijateljskim okolnostima, u senzornoj deprivaciji, osvrćući se preko ramena svakih nekoliko trenutaka. Nešto što je Charlie bio rekao, možda još juče... Nisam se mogao sjetiti. Jedino sam znao da to tada nije moglo funkcionirati. Onda sam se konačno sjetio.

Pozvao sam sve da se okupe i napisao u snijegu:

IZVADITI NOVA-BOMBE IZ BRODA

ODNIJETI DO RUBA POLJA

POMAKNUTI POLJE

Szydlowska je znala gdje se u brodu nalazi odgovarajući alat. Ulaze smo srećom sve ostavili otvorene prije nego smo uključili polje; sve brave su bile elektronske i stoga u polju potpuno nepokretne. Donijeli smo izbor ključeva iz alatnice i popeli se u kokpit lovca. Ona je znala kako ukloniti poklopac koji je pokrivao tunel za uvlačenje u spremište bombi. Slijedio sam je kroz metar široku cijev.

Normalno bi čovjek očekivao totalni mrak, ali je statičko polje osvjetljavalo unutrašnjost spremišta za bombe jednako mutnim difuznim svjetlom kakvo je prevladavalo vani. Spremište je bilo premaleno za oboje, pa sam ostao u prilaznoj cijevi i promatrao.

Vrata spremišta imala su polugu za ručno otvaranje; Szydlowska je zavrti i posao je mogao početi. Izvaditi bombe iz njihovih ležišta, međutim, bilo je nešto drugo. Na kraju se morala vratiti u alatnicu po najobičniju 'praseću nogu' kojom je uz grubu silu odvojila jednu bombu, a ja za njom drugu, pa smo ih izgurali i otkortljali van.

Narednik Anghelov se odmah bacio na posao. Da bi se bomba dovela u aktivno stanje bilo je dovoljno da se odvije upaljački mehanizam na vrhu bombe, a onda nečim čvrstim udari nekoliko puta po ležištu upaljača, da se unište tempirni mehanizmi i osigurači.

Brzo smo ih odnijeli do ruba polja, po šestorica za svaku bombu, položili ih na tlo jednu kraj druge, malo se udaljili i onda mahnuli četvorici koji su stajali uz ručke generatora statičkog polja. Oni podignu generator i odšeću nekoliko koraka u suprotnom smjeru od bombi, a bombe nestanu kad je rub polja prešao preko njih.

Nije bilo nikakve sumnje da su eksplodirale. Nekoliko sekundi je okolica bombi imala temperaturu unutrašnjosti zvezde, pa je čak i statičko polje reagiralo na tu činjenicu - trećina kupole polja zasjala je na trenutak tupom ružičastom bojom, da bi se već u slijedećem trenu vratilo uobičajeno sivilo. Osjetio sam lagano ubrzanje, kao u sporom liftu, što je značilo da se polje sliježe prema dnu kratera. Hoćemo li doći do čvrstog dna? Ili ćemo tonuti kroz rastaljene stijene i ostati zarobljeni kao mušice u jantaru - nije se o tome isplatilo niti razmišljati. Možda bismo, kad bi se to desilo, mogli probiti put napolje brodskim gigavatnim laserom.

Ali ne više od dvanaestorice nas.

KAKO DUGO? Charlie je pisao po snijegu pod mojim nogama.

Odlično pitanje. Jedino što sam znao bila je količina energije koju su oslobodile dvije bombe. Nisam znao koje je veličine bila vatrena kugla, o čemu je ovisila temperatura pri detonaciji i veličina kratera. Nisam znao toplinski kapacitet okolnih stijena niti njihovu točku topljenja i ključanja. Napisao sam: TJEDAN DANA? TKO TO ZNA? MORAM RAZMISLITI.

Brodski kompjutor bi mi odgovorio u tisućinki sekunde, no, u statičkom polju je zašutio. Počeo sam pisati jednadžbe u snijegu, pokušavajući dobiti maksimalno i minimalno vrijeme potrebno da se okolina ohladi do kojih 500 stupnjeva. Anghelov, čija je fizika bila mnogo modernija od moje, radio je svoje kalkulacije s druge strane broda.

Moj odgovor je glasio šest sati do šest dana (ali je za cifru od šest sati uvjet bio da okolne stijene odvode toplinu kao čisti bakar). Anghelov je dobio pet sati do četiri i pol dana. Ja sam glasao za šest dana čekanja, a nitko drugi nije imao pravo glasa.

Mnogo smo spavali. Charlie i Diana igrali su šah crtajući simbole u snijegu; ja nikad nisam uspijevao pratiti stalne izmjene položaja figura. Nekoliko puta sam provjeravao račun i stalno dobivao rezultat od šest dana. Provjerio sam Anghelove kalkulacije i činile su mi se ispravnima, no, odlučio sam se držati svoga. Neće nam škoditi da još dan i pol dulje ostanemo u odijelima. Dobrodušno smo se prepirali kratkim rečenicama u snijegu.

Devetnaest nas je bilo preživjelo do trenutka kad smo izbacili bombe iz polja; još nas je uvijek bilo devetnaest šest dana kasnije, kad mi je ruka zastala nad prekidačem generatora. Što li nas čeka vani? Sasvim je sigurno da smo pobili sve Taurance u krugu od nekoliko kilometara od eksplozije, no, oni su mogli držati neku rezervu ljudstva na većoj udaljenosti, pa nas sad strpljivo čekati na rubu kratera. Ipak, kad bismo sad proturili vrh bojne motke izvan polja, uvukli bismo ga natrag neoštećena.

Raspršio sam ljude podjednako širom polja, da izbjegnem da nas sve dokrajče jednim pogotkom, a onda sam, spreman da ga iste sekunde ponovo uključim, pritisnuo prekidač.

34

Radio mi je još uvijek bio uključen na opću frekvenciju; nakon više od tjedan dana tišine, uši mi je iznenada napala glasna i vesela galama.

Stajali smo u sredini kratera širokog skoro kilometar i jednako toliko dubokog. Stranice kratera bile su crne i sjajne gdje se stijena stvrdnula, prošarane tamocrvenim užarenim pukotinama, sad već bezopasnim. Polukugla

tla na kome smo stajali bila je utonula u rastaljenu lavu dobrih četrdesetak metara, pa smo stajali u udubljenju nalik na kakav kružni bazen.

Nigdje na vidiku niti jednog Tauranca.

Odjurili smo u brod, zatvorili ga, napunili svježim zrakom i izletjeli iz odijela. Nisam postavljao pitanje čina pri redu za tuširanje, samo sam se zavalio na jedan akceleracijski ležaj i duboko udisao zrak koji nije mirisao na nekoliko puta recikliranog Mandellu.

Brod je bio predviđen za maksimum od dvanaest ljudi, pa smo kasnije u smjenama od po sedam ljudi boravili izvan broda da ne preopteretimo uređaj za klimatizaciju. Drugom lovcu, koji je još uvijek bio šest tjedana daleko, slao sam poruku u nekoliko navrata da je s nama sve u redu i da čekamo da nas pokupe. Pretpostavljao sam da moraju imati sedam slobodnih ležajeva, budući da se normalna borbena posada sastojala od trojice.

Kako li je lijepo bilo ponovo šetati uokolo i pričati! Službeno sam ukinuo sve tragove vojnog reda i discipline za vrijeme trajanja našeg boravka na planeti. Neki od preživjelih pripadali su pobunjeničkoj grupi Brillove, no, nisu pokazivali nikakvo neprijateljstvo prema meni.

Poigravali smo se s nostalgijom, pričajući o različitim erama koje smo bili doživjeli na Zemlji i uspoređujući ih, pitajući se na što će Zemlja ličiti u toj sedamstogodišnjoj budućnosti u koju ćemo se vratiti. Nitko nije pominjao činjenicu da ćemo u najboljem slučaju dobiti par mjeseci dopusta, a nakon toga raspored u nekoj drugoj udarnoj grupi. Tek još jedan okretaj kotača.

Kotači... Jednog dana me Charlie upitao za porijeklo mog prezimena; zvučalo mu je neobično. Objasnio sam mu da ono potiče od činjenice da mi roditelji nisu imali riječnika; da su ga oni znali napisati ispravno, bilo bi još neobičnije.

Ugodno sam ubio pola sata objašnjavajući okolnosti u kojima se ovo desilo. U kratkim crtama, moji roditelji su bili 'hipiji' (vrsta pot kulture krajem dvadesetog stoljeća u Americi, ljudi koji su odbacili materijalističku kulturu i prigrlili čitav spektar neobičnih ideja) i živjeli su s grupom drugih hipija u maloj poljoprivrednoj komuni. Kad je mama zatrudnjela, nije im palo na pamet da budu toliko konvencionalni da se vjenčaju; taj ritual je, naime, podrazumijevao promjenu ženinog imena u muževljevo, kao znak da je ona njegovo vlasništvo. Oni su se, međutim, opili da proslave ovaj događaj i u navali sentimentalnosti odlučili promijeniti oba svoja prezimena u jedno novo, zajedničko. Odvezli su se do najbližeg grada, čitavim se putem prepirući koje će ime najbolje simbolizirati ono što ih je vezalo u ljubavi - malo je nedostajalo da dobijem jedno vrlo nezgodno prezime - i na kraju odlučili da to bude Mandela.

Mandela je znak nalik na kotač, koji su hipiji bili posudili iz jedne strane

religije, a koji je simbolizirao svemir, kozmički um, Boga, ili bilo što drugo čemu je trebao simbol. Ni moj otac niti majka nisu znali kako se to piše, pa je službenik u gradskoj vijećnici prezime zapisao onako kako je njemu zvučalo.

Ime William dobio sam u čast bogatog ujaka, koji je na žalost umro bez prebijene pare.

Šest tjedana je prošlo prilično ugodno u čitanju, pričanju i odmaranju.

Drugi lovac je sletio tik do nas i stvarno je imao devet slobodnih mjesta. Preraspodjelili smo posade tako da je svaki brod sada imao nekoga tko ga je mogao izvući iz nevolje ako bi unaprijed programirani slijed kolapsarskih skokova zatajio. Sebe sam rasporedio na drugi brod, u nadi da će na njemu biti kakvih novih knjiga. Nije ih bilo.

Zatvorili smo se u akceleracijske komore i poletjeli istovremeno.

Na kraju smo velik dio vremena proveli u komorama, samo zato da ne gledamo stalno ista lica oko sebe, čitave dane u pretrpanom brodu. Ti dodatni periodi ubrzanja doveli su nas na Kapiju već za deset mjeseci subjektivnog vremena. Hipotetičnom objektivnom promatraču to bi, naravno, izgledalo kao 340 godina minus sedam mjeseci.

U orbiti oko Kapije nalazile su se stotine krstarica. To nije bila dobra vijest; ako je red za opremanje bio toliko dugačak, vjerojatno nećemo dobiti baš nikakav dopust.

Pretpostavljao sam, međutim, da mene ionako slijeduje vojnu sud, prije nego dopust. Izgubio sam osamdeset osam odsto ljudstva svoje čete, a mnogi od njih pali su samo zato što nisu imali dovoljno povjerenja u mene da poslušaju direktnu zapovijed koja se odnosila na potres. A na kolapsaru Sade 138 bili smo u istom položaju kao i prije ove akcije - nije bilo Tauranaca, ali niti naše baze.

Dobili smo instrukcije za slijetanje i spustili se direktno na površinu, ne čekajući uobičajen shuttle servis koji je prebacivao posade s brodova u orbitu na tlo i natrag. Slijedeće iznenađenje je čekalo u svemirskoj luci na površini planete. Deseci krstarica stajali su na tlu, što se nikada prije nije dešavalo jer smo uvijek bili na oprezu za slučaj da planeta bude napadnuta. Također smo ugledali dva zarobljena tauranska broda; nikada nam prije nije bilo uspjelo da bar jednoga uhvatimo neoštećenog.

Možda nam je sedam stoljeća donijelo odlučujuću prednost. Možda smo sad pobjeđivali.

Prošli smo kroz zračnu komoru označenu "Povratnici". Nakon što se napunila zrakom, a mi izašli iz odijela, jedna lijepa mlada žena dovezla nam je puna kolica tunika, rekla nam na savršeno akcentiranom engleskom da se obučemo i

dođemo u predavaonicu na kraju hodnika, lijevo od nas.

Neobična tunika, lagana, a ipak topla. Prva stvar osim borbenog odijela ili gole kože koju sam nosio na sebi nakon skoro godine dana.

Predavaonica je bila oko stotinu puta prevelika za nas dvadeset dvoje. Ona ista žena stajala je tamo i zamolila nas da se premjestimo u prednje redove. Ovo me zbunilo; mogao sam se zakleti da je otišla hodnikom na suprotnu stranu - *znao* sam da jest; zarobila mi je bila pažnju prizorom svoje odjevene pozadine u hodu.

K vragu, možda su imali odašiljače materije. Ili teleportaciju. Ženi se nije dalo hodati tih par koraka.

Sjedili smo tako oko minute, dok nije došao neki momak odjeven u jednaku tuniku bez ukrasa kakvu smo nosili i mi i ona žena, te prešao preko podija noseći hrpu nekakvih knjiga.

Žena ga je slijedila, također noseći knjige.

Pogledao sam iza sebe i video da i dalje stoji u prolazu između redova stolica. Da bi stvar bila još neobičnija, muškarac je bio praktički identični blizanac objema ženama.

Prelistavao je brzo jednu od knjiga i nakašljao se. "Ove knjige su napravljene da vam pomognu", rekao je, također sa savršenim naglaskom. "Ako ne želite, ne morate ih čitati. Ne morate činiti baš ništa što ne želite, jer... jer ste slobodni ljudi. Rat je završen."

Tišina ispunjena nevjericom.

"Kao što ćete pročitati u knjizi, rat je završio pre 221 godinu. Ovo je, prema tome, 220. godina. Po starom načinu računanja to je, naravno, 3138."

"Vi ste poslednja grupa vojnika koja se vratila. Kad vi odete odavde i ja ću otići i za sobom uništiti Zvjezdanu Kapiju. Ona postoji samo kao mjesto okupljanja povratnika iz rata i kao spomenik ljudskoj gluposti. I sramoti, kao što ćete pročitati. Njezino uništenje bit će očišćenje."

Prestao je govoriti, no, žena do njega nastavi bez zastoja: "Žao mi je zbog onoga kroz što ste prošli i željela bih da vam mogu reći da je bilo u dobru svrhu, ali nije bilo kao što ćete čitati."

"Čak je i bogatstvo koje ste nakupili, vaše akumulirane plaće s kamatama, posve bezvrijedno, jer ja više ne upotrebljavam ni novac niti kreditne odnose. Ne postoji više ni ekonomski sistem koji bi upotrebljavao te... stvari."

"Kao što ste vjerojatno već pogodili," nastavi sad muškarac, "ja sam, odnosno mi smo, kloni jednog jedinog individuuma. Pred oko dvjesta pedeset godina ime mi je bilo Kahn. Sada je Čovjek."

"U vašoj četi imao sam direktnog pretka, kaplara Larryja Kahna; ras-tužuje me što se nije vratio."

"Ja sam deset milijardi pojedinaca, ali jedna jedina svijest", reče žena. "Nakon što pročitate knjigu nastojat ću vam to objasniti, a znam da će vam biti teško razumijeti."

"Ljudi se više ne izliježu, budući da sam ja savršen uzorak, a pojedinci koji umiru bivaju zamijenjeni."

"Postoje, međutim, planete na kojima se ljudi rađaju na normalan način, kao i drugi sisavci. Ako vam se moje društvo učini suviše tuđim, možete otići na koju od tih planeta. Ako želite učestvovati u razmnožavanju, u produženju vrste, ja vas neću u tome obeshrabrivati. Mnogi veterani me mole da im promijenim seksualnu polarizaciju, kako bi postali heteroseksualni i tako se lakše uklopili u koje od tih novih društava. Ja to mogu učiniti vrlo lako."

Ne brini za to. Čovječe; daj ti meni moju putnu kartu.

"Bit ćete moji gosti na Kapiji deset dana, nakon čega ću vas prebaciti kamo god želite", rekao je. "Molim vas da u međuvremenu pročitate knjigu. Slobodno postavljajte bilo kakva pitanja ili tražite bilo kakvu uslugu. Oboje ustanu i napuste podij.

Charlie je sjedio do mene. "Nevjerojatno", reče. "Oni opet dopuš... oni ohrabruju ljude da... muškarce i žene da opet rade one stvari *međusobno?"*

Ženski Čovjek koji je iza nas stajao u prolazu među redovima odgovori prije nego sam uspio složiti nekakav hipokritički odgovor pun simpatije. "Ne radi se o nekakvoj osudi vašeg društva", rekla je, vjerojatno ne shvaćajući da to on prima daleko ličnije. "Riječ je samo o tome da je nešto takvo nužno kao eugeničko osiguranje. Nemam nikakvih pokazatelja koji bi govorili da postoji bilo kakva loša strana kloniranja jednog idealnog individuuma, ali ako se ikad pokaže da je to bila pogreška, postojat će dovoljno velik genetski izvor da se počne ispočetka."

Potapšala ga je po ramenu. "Naravno, vi ne morate ići na te planete na kojima se razmnožavaju. Možete ostati na kojoj od mojih planeta. Ja ne pravim nikakve razlike između homoseksualne i heteroseksualne igre."

Otišla je do pozornice i tamo nam održala dugačak govor o tome gde ćemo boraviti, a gdje jesti na Kapiji i o sličnim stvarima.

"Nikad me još nije zavodio kompjutor", promrmlja Charlie.

Rat dug 1143 godine započeo je s lažnim povodom, a nastavio je samo zato što se dvije vrste nisu mogle međusobno sporazumijevati.

Kad su konačno jednom uspjele razgovarati, prvo je pitanje bilo: Zašto ste počeli taj rat?" a odgovor je bio: "Tko, ja?"

Tauranci već milenijumima nisu bili znali za rat, a oko početka dvadeset prvog stoljeća izgledalo je kao da ga je i čovječanstvo već preraslo. No stari vojnici su još uvijek bili tu i mnogi su bili na moćnim položajima. Praktički su, na primjer, rukovodili Istraživačkom i kolonizacijskom organizacijom Ujedinjenih nacija, koja je koristila novo otkriće kolapsarskog skoka da istražuje međuzvezdani prostor.

Mnogi brodovi na tim prvim putovanjima doživljavali su nezgode i nestajali. Bivšim vojnicima je to bilo sumnjivo, pa su naoružali kolonizacijske brodove i kad su prvi put sreli tauranski brod u svemiru, rasturili su ga u prah i pepeo.

Obrisali su zatim prašinu sa svojih medalja, a ostatak priče sada je dio povijesti.

No, nije se za sve moglo kriviti ni vojsku. Dokazi o tauranskoj odgovornosti koje je davala vojska bili su smiješno prozirni, ali su svi ipak ignorirali onu nekolicinu ljudi koji su ukazivali na tu činjenicu.

U stvarnosti je zemaljskoj ekonomici bio potreban rat, a ovakav je rat za nju bio kao stvoren. Pružao je zgodnu rupu u koju se novac mogao bacati kantama, a ujedinjavao je čovječanstvo umjesto da ga razdvaja.

Tauranci su iznova naučili ratovati, na neki način. Nikad to nisu naučili kako treba i na kraju bi vjerojatno bili izgubili rat. Kako je to knjga objašnjavala, Tauranci nisu mogli komunicirati s ljudima jer nisu imali koncept individualne ličnosti, pojedinca, jer su bili prirodni kloni već milijunima godina. Kad su s vremenom zemaljske krstarice dobile posade sastavljene od Ljudi, Kahnovih klona, po prvi put je komunikacija bila moguća.

Knjiga je to navodila kao činjenicu, bez obrazloženja. Upitao sam jednog Čovjeka što to, zapravo, znači, što je to tako posebno u komunikaciji klona s klonom, a ovaj mi je rekao da je to *apriori* ne mogu razumjeti. Ne postoje riječi za to, a kad bi i postojale, moj mozak ne bi bio u stanju prihvatiti koncepte o kojima je riječ.

O.K. Meni je to zvučalo malkice sumnjivo, no, bio sam to spreman prihvatiti. K vragu, prihvatio bih ja i tvrdnju da se gore pretvorilo u dolje, samo ako je to značilo da je rat završen.

Taj Čovjek je bio neko stvarno uviđajno biće. Samo za nas dvadeset dvoje potrudio se oživjeti jednu malu tavernu s restoranom koja je radila non stop. (Nikad nisam vidio Čovjeka da jede ili pije; valjda su pronašli način da to nekako izbegnu). Sjedio sam tamo jedno veče, čitajući tu njihovu knjigu, kad uđe Charlie i sjedne do mene.

Bez uvoda: "Odlučio sam pokušati", reče.

"Što pokušati?"

"Sa ženama. Hetero." Stresao se. "Bez uvrede, ali stvarno mi baš nije privlačno." Potapšao me po ruci, rastereseno. "Alternativa je, međutim... jesi li pokušao s njima?"

"Ne." Ženski Čovjek bio je privlačan prizor, gozba za oči, ali samo kao skulptura ili slika. Nisam u njima nalazio ljudska bića.

"Niti nemoj", reče mi on bez daljnjeg objašnjenja. "Osim toga, on mi kaže... ona mi kaže ili mi ono kaže, što li već, da me lako mogu vratiti u prvobitno stanje ako mi se ovo ne dopadne."

"Charlie, kažem ti da će ti se sviđati."

"Aha, to mi i *oni* kažu." Naručio je nešto oštro. "Ipak se to meni čini protuprirodno. Ali nema veze. Budući da sam se odlučio na promjenu, imaš li što protiv... ovaj... hm. zašto ne bismo zajedno otišli na istu planetu?"

"Jasno, Charlie, to je odlična ideja." Iskreno sam to mislio. "Znaš li već kamo hoćeš ići?"

"K vragu, sasvim mi je svejedno, samo da odem odavde."

"Bog zna je li Raj još uvijek onako lijep..."

"Nije." Charlie pokaže prstom na barmena. "On sad tamo živi."

"Onda ne znam. Ima valjda nekakva lista tih planeta."

Prekinuo nas je čovjek koji je ušao u tavernu gurajući kolica puna fascikala. "Major Mandella? Kapetan Moore?"

"To smo mi," reče Charlie.

"Ovo su vaši vojni dosijei. Nadam se da će vas zanimati. Odštampani su na papiru jer više jednostavno nije praktično održavati čitav golemi vojni sistem obrade podataka radi ovako malene količine informacija."

Uvijek su predviđali tvoja pitanja, čak i kad ih nisi imao.

Moj fascikl je bio bar pet puta deblji od Charlijevog; vjerojatno je bio najdeblji od svih jer sam ja, izgleda, bio jedini koji je preživio čitavo trajanje rata. Jadna Marygay. "Baš me zanima kakav je izvještaj o meni dao stari Stott." Otvorio sam fascikl na prvoj stranici.

Na prvu stranicu je kopčama bio pričvršćen malen kvadratić papira. Sve ostale stranice su bile djevičanski bijele, no, ovaj papirić je bio potamnio od starosti i mrvio se po rubovima.

Rukopis je bio poznat, toliko poznat čak i nakon tako dugog vremena. Datum

je bio stariji od 250 godina.

Zaslijepila me iznenadna provala suza na oči. Nisam imao baš nikakvog razloga da pretpostavljam da je živa, no, nisam sa sigurnošću znao ni da je mrtva, sve dok nisam ugledao taj datum.

"William? Što je..."

"Ostavi me, Charlie. Ostavi me na minutu." Obrisao sam oči i zatvorio fascikl. Bolje da i ne pročitam tu prokletu cedulju. Idem u novi život i morao bih stare duhove ostaviti za sobom.

Pa ipak, čak je i poruka iz groba nekakav kontakt. Otvorio sam fascikl.

11. oktobar 2878.

William,

Sve se ovo nalazi u tvom dosijeu, no, dovoljno te poznajem da se bojim da ćeš ga baciti bez čitanja. Zato sam poduzela sve da dobiješ bar ovu poruku.

Kao što vidiš, preživjela sam. Možda ćeš i ti. Pridruži mi se.

Iz vojne dokumentacije sam saznala da si otišao na Sade 138 i da se nećeš vratiti bar još dva stoljeća. Nema problema. Ja odlazim na planetu koju zovu Srednji Prst, petu planetu zvijezde Mizar. To je dva kolapsarska skoka od Kapije, odnosno deset mjeseci subjektivnog vremena. To je neka vrsta utočišta za heteroseksualce, ono što vlasti zovu "eugenički kontrolni uzorak".

Nama veze. Koštalo nas je svaku moju paru i svaku paru još pet "staraca" poput mene, ali smo uspjeli otkupiti od ISUN-a jednu krstaricu koju sad koristimo kao vremenski stroj.

Ja sam sada na relativističkom trajektu koji ne radi ništa drugo nego leti velikom brzinom sa Srednjeg Prsta pet svjetlosnih godina u svemir i onda natrag. Svakih deset godina ostarimo otprilike jedan mjesec. Ako se budeš držao voznog reda na povratku iz borbe, ako si još uvijek živ, imat ću samo dvadeset osam godina kad se vratiš. Požuri!

Nikad nisam pronašla nikog drugoga, niti ikoga drugog želim. Svejedno mi je hoćeš li imati devedeset godina kad me pronađeš ili trideset. Ako ti ne mogu biti ljubavnica, biti ću ti njegovateljica.

Marygay

"Čuj, momak! Barmen?"

"Izvolite, majore."

"Jesi li kad čuo za planetu Srednji Prst? Je l' još uvijek tamo gdje je bila?"

"Naravno. Zašto ne bi bila?" Razumno pitanje. "Vrlo lijepo mesto. Planeta vrtova, kažu. Neki prigovaraju da nije dovoljno uzbudljiva."

"O čemu se radi", upita Charlie.

Dodao sam barmenu svoju praznu čašu. "Upravo sam pronašao planetu za nas."

EPILOG

Citat iz "Novog Glasa", Paxton, Srednji Prst, br. 24, god. 6:

14.02.3143.

"STARICA" RODILA PRVOG SINA

Marygay Potter-Mandella (Poštanska cesta 24, Paxton), rodila je prošlog petka lijepog dječaka od 3,1 kilograma.

Marygay glasi za drugog 'najstarijeg' stanovnika Srednjeg Prsta, budući da je rođena 1977. Borila se tokom najvećeg dijela Večnog rata, a onda čekala svog dragoga na 'vremenskom trajektu' 261 godinu.

Dijete, za sada još neimenovano, rođeno je kod kuće uz pomoć porodičnog prijatelja, doktorice Diane Alsever-Moore.

JEAN-PIERRE ANDREVON

Talog

Njihova praćena jačine, trajanja i udaljenosti bleska kasnije se znatno razlikovala: ni njihova sećanja na taj trenutak, ni utisci koje su ponela njihova tela i njihov duh, nisu se podudarali.

Fransoa je smatrao da je sevanje potrajalo samo delić sekunde; treba, međutim, reći da je on odmah prekrio oči rukama, a zatim se bacio potrbuške na zemlju okrenuvši leđa mestu eksplozije, podstaknut možda znanjem stečenim čitanjem starih brošura civilne zaštite. Bračni par je, naprotiv, mislio da je munja sevala skoro čitav minut; najmanje trideset sekundi, tvrdila je žena; u stvari, po njima to i nije bilo sevanje, već bi se pre moglo reći ogroman plamen, širok pri dnu a sužen pri vrhu, koji je osvetlio horizont kao da je neki džin kresnuo šibicu o tlo doline. Starac uopšte nije video blesak jer mu je bio okrenut leđima; govorio je samo o svojoj senci koja je iznenada iznikla pred njegovim nogama, a tog je dana sunce bilo nestalo s neba već sredinom prepodneva. Što se tiče mlade devojke, teško je bilo zaključiti šta je ona videla, jer joj nije polazilo za rukom da jasno iznese svoje utiske; čim bi pokušala da o tome nešto kaže glas bi joj postajao plačljiv i očevidno nije uspevala da sredi svoje misli; nervozni jecaji su joj potresali telo. Žena bi tada pokušavala da je umiri, stavljajući joj na rame ruku pokretom punim saosećanja. Fransoa bi rado učinio to isto, ali se nije usuđivao da je dodirne. Bojao se da je vid mlade devojke nepovratno oštećen jer je ona, izgleda, suviše dugo gledala munju; žalila se na glavobolju i govorila da joj je vidno polje puno senki i treperenja.

Nije bilo ništa lakše odrediti ni udaljenost eksplozije u odnosu na svedoke događaja. Fransoa je smatrao da se blesak pojavio pravo iznad grada (delimično zaklonjenog polukružnim nizom obližnjih brežuljaka), ili možda tačno iza grada, sa severne strane — a govoreći to mislio je na jedno sasvim određeno mesto. Bračni par je radije iznosio pretpostavku da je munja udarila veoma daleko od grada, na najudaljeniji kraj doline, između padina useka koji čine brdo Vaše i strmina Grand-Ras; ali Fransoa je mislio u sebi da je ta tvrdnja za njih bila kao neka vrsta pokušaja isterivanja straha. Čovek i žena bez sumnje nisu želeli ni da zamisle da je grad uništen, zajedno sa njihovim sinom koji je

možda ostao u njemu. Starac nije imao nikakvo jasno mišljenje o čitavom tom događaju, izgledao je, uostalom, potpuno izgubljen i unezveren. Ni mlada devojka nije znala ništa više, ali je imala utisak da se sve dogodilo "užasno blizu".

Posle bleska se čula potmula grmljavina eksplozije, a posle zvuka je naišao vazdušni talas. U tom trenutku je svih pet svedoka događaja (oni nisu sve to doživeli zajedno, već raštrkani na površini od oko jednog kvadratnog kilometra i sreli su se tek kasnije u toku bekstva) instinktivno zauzelo isti položaj — ispružili su se u neko udubljenje na zemlji ili iza neke uzvišice, lica zagnjurenog u travu ili priljubljenog uz tlo, zatvorenih očiju, ruku savijenih na potiljku. Oluja je prohujala iznad njih, ali oni nisu ni pokušali da procene njenu snagu. Ne bi to mogli učiniti ni da su hteli! Sećali su se jedino strašnog udarca koji je njihovim bubnim opnama naneo zvučni talas kad je prešao preko njih ("kao voz koji juri kroz tunel", govorio je Fransoa; "kao da se neko brdo obrušilo na mene", smatrao je starac; "kao snažna grmljavina koja dugo odjekuje kroz kotlinu", rekla je žena, dok je njen muž to potvrdio umornim pokretom glave; mlada devojka nije ništa rekla, samo je neprekidno polagala ruke na svoje bolne oči.

Što se tiče snage vazdušnog talasa, mogli su da je procene otprilike na osnovu svega onog što je popadalo po njima, prekrivajući ih tankim slojem različitih stvari, izlomljenih, iskidanih, ponekad pretvorenih u kašu: bile su to grudve zemlje, trava, delovi grančica, pokidano lišće, šljunak, komadi crepa i škriljca koji su odleteli s krovova.

Tek kasnije je došao red na pesak i pepeo.

Zaglušeni, bolnih slepoočnica, ustali su, okruženi olujom čija je snaga doprinosila da se stvori utisak nepomičnosti. Svima je, osim starcu, u očima još blještala surova svetlost munje, dok im je u ušima odjekivala snažna grmljavina eksplozije; kroz ruke su im prolazili trnci jer su ih suviše dugo držali savijene na zatiljku, bolele su ih onako zgrčene dok su rile zemlju, a prsti kidali oštre vlati trave. Ali više od svega toga, osećali su kako kroz njih, duž drhtavih nogu, u središtu tela, u luku dijafragme, u osušenom grlu, protiče gorki fluid straha — straha koji je prevelik da bi mu se moglo naći ime, toliko sveobuhvatan da se ne može oterati, strah kakav nikad ranije nisu osetili i koji je sada postao njihov sastavni deo i remetio intimni sklad njihovog organizma. Jedan od njih, nije važno ko je to bio, čak se pomokrio onako obučen.

Ustali su sa zemlje i nesvesnim pokretima skidali sa sebe grančice, još mlake otpatke kojima su bili prekriveni; s neba je polako padao topli pepeo i pesak, tako polako da je izgledalo kao da sva ta materija lebdi u beстežinskom prostoru (kao beskrajno sitne organske čestice koje plove po vodi akvarijuma). Pepeo je padao u velikim crnim pahuljicama bez ikakve težine, pesak se spuštao s neba

kao bučni pljusak čiji je dodir na koži bio bolan.

U toj gustoj atmosferi disanje je izazivalo snažne napade kašlja. Pokrili su noseve i usta maramicama i uputili se, skoro na slepo, u suprotnom pravcu od mesta eksplozije. Bilo je to sredinom poslepodneva (kada je počeo da se kreće Fransoa se setio da pogleda koliko je sati: deset minuta do pet) i bilo je proleće — kraj meseca juna; i pored toga svetlost je bila poput one u smiraj zimskog dana. Taj sumrak je bio nalik i na sumrak po maglovitom vremenu, ali je polutama bila još gušća zbog neprozirnosti svojstvene toj prašnjavoj masi koja je lebdela kao jaka magla, smanjujući horizont na samo dvadeset do trideset metara, pretvarajući sve oblike u nejasne i zamagljene obrise, u bezoblične privide koji bi iznikli iz ničeg i skoro odmah se vraćali u ništavilo. Bio je to jedan svet u dve dimenzije i u dve boje: tamnosiv, skoro crn u visinama gde se kovitlao pepeo, žućkasto beo u donjim slojevima (prema horizontalnoj liniji koja je vijugala na nekoliko metara od zemlje), zbog toga što su pesak i zemlja pretvorena u prašinu mnogo brže padali.

Sreli su se plivajući kroz taj apsurdni ambijent, priviđenja koja kašlju, nalik na ribe iz morskih dubina...

Dok je koračao preko poljane koja se blago uzdizala i koja mu se činila bez početka i bez kraja (stapajući se sa svetom oko njega — ili onim što je od njega ostalo), prvi je zapazio dvostruku senku koja se stvorila pred njim, prilazeći mu s leve strane. "Hej... ima li koga?" povikao je, ne libeći se da upotrebi taj tako otrcani način obraćanja. Malo prašine mu je ušlo u grlo, u nozdrve, uvuklo se sve do bronhija. Opet se zakašljao, a u odgovor se začuo dvostruki napad kašlja. Ali sada barem nije više bio sam u tom sivom i žutom košmaru: dvostruka senka je postala jasnija, dobila je lik. Pred njim su se nalazili čovek i žena otprilike njegovih godina ili nešto malo stariji (oko trideset i pet, četrdeset godina?), kao i on obučeni u odeću kakva se nedeljom nosi na izletu — bili su to, kao i on, šetači koji su se našli u vrtlogu neverovatnih zbivanja.

Čovek i žena su držali jedno drugog oko ramena, oko struka, za ruke, činilo se kao da su im izrasli novi udovi da bi mogli bolje da se uhvate jedno za drugo, da se pridržavaju na pragu užasa. Na njihovim licima su se mogle videti one iste boje kojima je bio obojen pokretni dekor oko njih: s jedne strane su im lica bila žuta, s druge strane siva, kao okamenjeni Janusi, kao kipovi koji na simboličan način predstavljaju elemente, sjedne strane vatru, s druge strane zemlju. Preostali delovi tela su bili išarani crnim ili crvenkastim blatnjavim prugama, bili su nalik na strašila postavljena na to apokaliptično polje, na aveti koje su izašle iz prividno mirnog pakla. Videvši ih, Fransoa je pomislio da i on isto tako izgleda i ta pomisao ga je nagnala da se za trenutak nasmeje u sebi.

"Idemo dalje?" promrmljao je kroz svoju maramicu. A možda je rekao i "Hoćete li sa mnom?" ili nešto drugo nalik na to. Maske prekrivene pepelom su

zaklimale glavama i nastavili su da hodaju zajedno.

Naišli su na mladu devojku malo dalje (ali ni pređena razdaljina, ni pravac kojim su se kretali, nisu se mogli tačno odrediti u toj sivožutoj magli), išla je polako, kao mesečarka, jedna ruka joj je prekrivala oči, druga je bila ispružena napred, sa prstima koji su grebli po vazduhu. Suze su ostavile dva svetla traga na njenim umrljanim obrazima, a pramenovi njene duge kose (verovatno plave ili svetlosmeđe) bili su zamršeni i prljavi. Žena se odvojila od muža i prišla da je uteši rekavši tiho nekoliko reči, a zatim joj je nežnim pokretima obrisala oči maramom kojom je pokrivala usta.

Nastavili su da hodaju. Pridružio im se starac kog su sreli prelazeći preko malog asfaltiranog puta. Nije rekao ni reči već je poslušno krenuo za njima, kao pod uticajem neke privlačne sile, one mentalne tuposti koja gura izgubljene ljude da se okupljaju, da stanu rame uz rame, da se čvrsto povežu. "Imali smo auto"... rekao je muž, "ali ostao je tamo... dalje." I pokazivao je palcem iza svog ramena, u pravcu gde se verovatno dogodila eksplozija. "I ja sam svoj auto ostavio tamo, u dolini", odgovorio je Fransoa. "Ali bolje da nastavimo pešice."

Išli su naslepo kroz prašinu, prelazeći ovde preko neke žive ograde, tamo preko omanjeg uzvišenja, krčeći put kroz žitno polje, šljapkajući po vodi malog potoka. Treba ići napred, ići, ne vraćati se nikako nazad, treba se udaljavati u pravoj liniji, brzo, brzo, udaljavati se što brže od mesta eksplozije.

Bilo je toplo, znoj im je išarao kožu blatnjavim potočićima. Nije to bila uobičajena toplota kasnih sati olujnog prolećnog poslepodneva, bila je to toplota rasušene zemlje, snažnog odbijanja svetlosti od crne površine tog svoda od pepela, toplota kakva se širi prilikom požara, požara koji je možda *tamo* zapalila zlokobna munja...

Žurili su napred koliko god su im to snage dopuštale. Jer oni su znali (barem su to znali Fransoa i bračni par) da ono čega se stvarno treba bojati u toj zagušljivoj sredini punoj pepela i peska nije neka vidljiva opasnost; bila je to, naprotiv, nevidljiva i neopipljiva smrt o kojoj nisu govorili; bila je to smrt koja je kružila oko njih kroz vazduh koji su udisali, užasna smrt koja je baš u tom trenutku, svake sekudne, mogla da se spusti na njihovu kožu, da prodre u njihovo telo, da se uvuče u plućne mehuriće, u kičmenu moždinu, u tkivo njihove utrobe, u krv.

Gnusna smrt od radioaktivne prašine...

"Ovuda..."

"Hajdemo sad onuda..."

Vikali su tako s vremena na vreme kroz maglu, veslajući rukama po vazduhu.

Oko njih su poigravale pahuljice pepela, planetoidi bez težine, negativi snežnih zvezdica. Pesak je neprestano prštao po njihovoj odeći, po glavama, ne zaustavljajući se, kao da su neki divovi, tamo gore, neprekidno bacali bezbrojne lopate peska na zemlju prekrivenu tamom.

"Pazite, ovde je, izgleda, neka strmina..."

"Dajte mi ruku, tamo je suviše visoko..."

Velike senke su se iznenada pojavljivale ispred njih, ili levo od njih, ili desno, kao da su oklevale da poprime čvrst oblik pod tom mineralnom kišom i kao preko volje ponovo su se vraćale u ništavilo. Šumarci, okrajci šuma, usamljene kuće, sela. Nisu se zaustavljali i pored žalbi mlade devojke koja se sve češće spoticala u hodu zbog suviše visokih potpetica.

"Pustite da se malo odmorim... samo za trenutak... Stvarno ne mogu ovako dalje..."

"Bolje je da odmaknemo još malo. Potrudite se. Treba da se udaljimo što je više moguće od..."

Žena bi tada blagim ali odlučnim pokretom spustila ruku na krhka devojčina ramena i grupa bi nastavila u tišini svoj hod. Jer kao što su posledice eksplozije izbrisale oblike i boje, tako isto su i zvuci bili prigušeni, upijeni ili usisani prisustvom magle. Ljudi su se nalazili unutar jedne neprozirne ljušture čije stranice nisu propuštale ništa, ni u jednom ni u drugom pravcu: šum njihovih koraka po travi ili asfaltu nestajao je u žutom vrtlogu, retke reči koje su izmenjivali tonule su u tu gluvu sredinu čim bi izašle iz njihovih usta. A iz daljina koje su se stapale sa zasićenim vazduhom, nije dopirao nikakav zvuk. Kao da je ceo ostali svet mrtav, mislio je Fransoa, zauvek mrtav pod naslagama nebeske prašine.

Ipak, jedanput im se pričinilo da vide neku priliku, ili više ljudskih prilika, kako napreduju uporedo s njima kroz maglu. Vikali su, ali su njihovi glasovi ostali zatvoreni u mali mehur tišine gde se kašalj mešao s rečima, kao znak interpunkcije. Senke su potonule, stopile se sa drugim kratkotrajnim prividima stvari; možda u stvari nije ničeg ni bilo?

"Hajdemo dalje..."

"Možda bi trebalo..."

"Šta?"

"Naći neko prenoćište. Mala stvarno ne može više da hoda. Ni ja ne mogu više, ja..."

Noć je zaista počela da pada. Bila je to spora, jedva primetna pramena bezoblične sredine u kojoj su se nalazili; ali sivilo je gubilo svoju relativnu prozračnost, pretvaralo se u potpunu tminu, dok je žuta bučna kiša sada bila kao

mrko blato kroz koje nisu više videli ni svoje sopstvene noge. Fransoa je povremeno gledao na sat, pokušavajući tako da pomoću vremena koje je proteklo izmeri pređene kilometre. Bilo je šest sati, sedam sati, a sada je prošlo osam sati. Mlada devojka se jedva držala na nogama, muž i žena su je pridržavali, napravivši joj mesto između sebe; morala je na kraju da skine svoje neudobne cipele, ali njen hod je sada ličio na haotične pokrete polomljene lutke na kanapu. Zaista su morali stati. Trebalo je naći i nešto za piće... Već ranije, u toku večeri, počeli su užasno da pate od žeđi zbog prašine koja im je napunila grla; sada su te muke postale pravo mučenje, a mlada devojka je i time bila najviše pogođena. Kada su, malo ranije, prelazili preko nekog potoka, htela je da se napije. Fransoa i bračni par su morali dosta grubo da je spreče. "Bolje je da ne pijete... verujte mi, bolje je", mrmljao je čovek. Devojka nije shvatala zašto je bolje da to ne čini, ali niko nije preduzeo da joj to objasni.

Najzad im se nasmešila sreća: iz mračne mase narastajuće noći izronio je debeo zid. Išli su duž njega nekoliko metara i našli vrata koja su, srećom, bila otvorena. Ušli su u jednu prostoriju, pipajući: bila je to kuhinja, našli su slivnik, česmu i pili, pili, pili, oprali lice i ruke. *Verovatno bi bilo bolje da to nisu učinili?* U sumraku, koji je pokretno blato koje se naziralo spolja bojilo bledožutom bojom, Fransoa je sreo muškarčev pogled: njihove oči su bile kao četiri tamne kuglice, dve po dve zajedno, koje jedne drugima upućuju nema pitanja. A onda su samo slegli ramenima...

Naravno da su vikali, ali ništa nije odgovorilo na njihove pozive, ništa i niko. Ovu usamljenu farmu na kraju neravnog puta, njeni žitelji su već bili napustili, bežeći mnogo dalje od njih u noć. Dodirivali su prekidače ali lampe nisu radile, a oni nisu mogli da kažu da li je uzrok tome bio opšti nestanak struje ili su stanovnici kuće jednostavno isključili strujomer pre polaska.

Okupili su se svi oko velikog stola koji se nalazio u sredini prostorije. Fransoa je sedeo preko puta devojke čiju je senku nazirao naspram svetlosti, ili bolje rečeno naspram noći, u prozorskom okviru. Ona je nervoznim prstima neprestano dodirivala lančić koji je nosila oko vrata, na kojem je visilo malo zlatno srce; okretala je brzo u vazduhu svoj kažiprst a lančić se omotavao oko ispruženog prsta; zatim je taj pokret ponavljala u suprotnom pravcu i lančić bi se odmotavao. Fransoi se ta navika činila dirljivom. Ranije nije mogao da odredi da li je devojka lepa ili nije zbog maske od žutog blata koja joj je pokrivala lice; sada, pošto se umila, mrak koji je vladao oko njih opet mu je uskraćivao odgovor na to pitanje. Ali bila je mlada, a kosa joj je bila duga i svetla. Za njega je već i to bilo vredno pažnje. Srce mu je bilo u žalosti otkako ga je, krajem zime, Katrin napustila, a ljubavna samoća ga je tištila: svaka zamena bi bila dobrodošla, bilo kakva suknja koju bi sreo usput. Ali zar je mogao na to da misli *sada?*

"Mogli bismo možda nešto pojesti..."

Predlog je izneo četrdesetogodišnji muškarac.

"Zaista bismo mogli", odgovorio je Fransoa. Nije baš bio gladan, ali... U stvari, ipak je bio pomalo gladan. Najzad, zar nije bilo vreme da se jede?

Čovek i žena su opipavali rukama sve uglove kuhinje. Iz jednog ormana su izvadili kobasicu, kutiju sa kockama šećera, teglu kiselih krastavaca. U frižideru koji je već bio mlak, našli su belog sira i načetu bocu vina.Na nesreću, hleba nije bilo, barem tamo gde su mogli da ga potraže. Možda su se žitelji kuće setili da ponesu nešto za jelo.

"Ipak se pitam", reče Fransoa.

Nije dovršio rečenicu. Žena se nagla prema njemu. Sedela je levo od njega i njene dosta jake grudi su se na veoma prijatan način ocrtavale ispod plave ili ljubičaste haljine koju je imala na sebi.

"Oh! ništa... Mislio sam da bi bilo bolje da ne diramo ništa što je izloženo vazduhu. Da jedemo hranu iz konzervi. U svakom slučaju, vodu smo već..."

Niko mu nije odgovorio. Žvakali su. Vino je bilo bljutavo, krastavci prijatno nakiseli, beli sir malo prokisao, kobasica tvrda, ali ukusna. Nešto je skočilo na sto, svi su se trgli. Začuo se prodoran krik — bila je to devojka sa ogrlicom. Zatim je odjeknuo smeh, prvi smeh posle eksplozije. Posetilac koji je skočio na sto bila je mačka koju je privukla buka, ili možda miris kobasice. Onako napuštenoj, prijalo joj je ljudsko društvo. Bila je to krupna životinja duge dlake, pojela je kožu od kobasice, zatim ceo jedan okrajak koji su joj dali. Njen ukrućeni rep bio je neprekidno podignut uvis. Prisustvo mačke kao da je svima donelo malo olakšanja; devojka je nije ni dodirnula (kao ni starac), što je rastužilo Fransou koji je voleo mačke. Ali žena ju je stavila u krilo i pomilovala. Mačka je počela da prede, ali je uskoro skočila i nestala u tmini, dok su njene meke šape nečujno letele preko kuhinjskog poda.

Posle tog improvizovanog obeda, jezici su se svima malo razvezali. Svako je ispričao kako je doživeo eksploziju. Zatim su počeli da pričaju o sebi.

Fransoa je rekao da ima trideset i jednu godinu, da radi kao inženjer u fabrici za proizvodnju hrane u prahu. "Ali ja i pored toga sebe smatram ekologom", dodao je na kraju. Čovek i žena su se nasmejali. Oni su oboje bili nastavnici, imali su više od četrdeset godina, mada se to nijevidelo na njima. Čovek se zvao Žak, žena se zvala Mari-Fransoaz. Moglo se osetiti da su jako vezani jedno za drugo onim nevidljivim nitima koji neke, uglavnom veoma retki bračni parovi, ispredaju u toku odmerenog zajedničkog života. Međutim, to je možda bila samo jedna od posledica kataklizme. Imali su jednog sina, petnaestogodišnjeg Patrika koji je ostao... nisu tačno znali gde je ostao: možda u gradu, a možda je bio otišao dalje od grada na motoru, sa svojim drugovima.

Devojka se zvala Katrin ili Kati. Fransoa je bio iznenađen tom podudarnošću, a slika jedne krupne riđe devojke kovrdžave kose pojavila mu se u mislima, ostavivši za sobom poznati osećaj bola. Kati je bila radnica, dosta se teško izražavala. U ranijim vremenima nazvali bi je "devojkom iz naroda", sada je za takve postojao izraz "nedovoljno obrazovani ljudi".

Tog nedeljnog dana 25. juna, svi su oni došli da malo prošetaju po još uvek zelenim brežuljcima koji okružuju grad sa južne i istočne strane. "Ma kakva šetnja! Propala stvar..." progunđao je Žak. Jedini starosedelac među njima bio je Ernest Manjen, seljak. On koji je bio toliko ćutljiv u toku hoda, sada je živnuo. Bio je udovac, a živeo je na farmi sa svoja dva sina i njihovom decom. Sada je prebacivao sebi što je pobegao ne brinući za njihovu sudbinu. *Ali kad je čoveku đavo za petama...*

Ernest Manjen je nosio crni šešir sa ravnim obodom, nabijen čvrsto na glavu. Jedini on se nije umio; u mraku te zajedničke prostorije, izgledao je kao crna prilika na kojoj bi se povremeno pojavile dve beličaste tačke:njegova dva oka.

"I šta ćemo da uradimo?" odjednom reče Fransoa.

"Sada?"

"Pa da... sada, hoću da kažem ove noći."

"Bilo bi bolje da odemo na spavanje", reče Mari-Fransoaz nasmejavši se kratko. "Šta možemo drugo da uradimo? Sutra ujutro..."

Nije dovršila rečenicu, nastao je tajac. Fransoa je prvi ustao.

"Pa ja u stvari imam šibice", reče tada Žak. "Ceo ovaj neprijatni događaj će imati barem jednu dobru stranu: potpuno sam smetnuo s uma da želim da pušim."

Pretražio je džepove na pantalonama i kresnuo šibicu. Iz mraka su izronila lica, obasjana drhtavom narandžastom svetlošću. Nasmešili su se jedno drugom. Kati je imala dugačak nos i šiljatu bradu; nije bila lepa, čak ni zgodna. Fransoa je bio veoma razočaran. Šibica je počela da se dimi, ljudske prilike su ponovo utonule u mrak.

"Vi mislite da bi mi... u sobama?" oprezno je zapitao Fransoa.

"To mi se baš ne sviđa mnogo", reče posle kraćeg ćutanja Mari-Fransoaz. "A ako se vlasnici vrate? Mora da tu u blizini postoji neki ambar. Ja bih bila zadovoljna i da se smestim u senu. Šta ti misliš, Žak?"

"Oh, ja... Ja, u stvari, mislim da nećemo baš mnogo spavati."

Napustili su kuću. Napolju je sve još uvek bilo mutno, tako da su ponovo morali da stave maramice na noseve i na usta. Okolina je bila bez horizonta, a nebo potpuno crno; čovek je imao utisak da se nalazi usred prostranog hangara

u kom nema vazduha. Još uvek je bilo veoma toplo, kao da je svaka pahuljica pepela koja je lebdela u prostoru isijavala svoju sopstvenu toplotu, tako da je na kraju postignuta ta zagušljiva vrućina poput one u vrelom kotlu. Noge su im zapinjale o šljunak na zaravni ispred kuće. Fransoa je ispružio ruku sa otvorenim dlanom okrenutim na gore. Odmah je osetio na svojoj nežnoj koži dodir desetina kljunova sićušnih ptica koje su ga kljucale: bio je to pesak koji je i dalje padao. Ali nije to bilo ono čega se plašio, a odluka da se noć provede u ambaru ni malo mu se nije dopadala: osećao bi se mnogo prijatnije u četiri zida, sa svim prozorima i vratima brižljivo zatvorenim, kao što bi po pravilu trebalo postupiti u ovoj neprihvatljivoj situaciji koja se ipak obistinila — mada bi efikasnost svih tih mera bila dosta nepouzdana. Međutim, u ovom trenutku nije želeo da se izdvaja i priklonio se zajedničkoj odluci: kada je negde ispred sebe začuo glas Mari-Fransoaz kako viče "ovamo!" krenuo je u tom pravcu.

Svetlost šibice otkrila im je drvenu građevinu čiji je donji deo bio veoma prljav, ali gornji deo, na koji se moglo popeti pomoću merdevina, izgledao je udobno, prekriven suvom slamom. Raštrkali su se po mraku da bi obavili svoje potrebe, a posle nekoliko minuta su se popeli merdevinama gore, dok su izgorele još dve šibice.

Prošlogodišnja slama je bila oštra, miris joj je bio veoma jak i Fransoa koji je bio pomalo alergičan na seno, kinuo je više puta. Pošto je na sebi imao samo košulju, nije imao ništa da sebi napravi uzglavlje, tako da su ga oštri vrhovi slamki neprijatno boli po zatiljku. Pomislio je kako su romantizam i književni klišei preterivali preko svake mere opisujući uživanje u noćima provedenim na senu. Bračni par se malo odvojio od ostalih, povukavši za sobom i mladu devojku. Ernest je legao dosta blizu njega.

"Za vreme rata, bilo je to četrdeset druge, početkom četrdeset druge, ne sećam se više, teroristi su digli u vazduh gazometar... Kakav je to bio plamen! Drveće je bilo iščupano iz korena. Tri mrtva, a među njima onaj jadni Fernan Lažon kog sam dobro poznavao, a bilo je i više od dvadeset ranjenih. Dim je bio zamračio nebo u toku dvadeset četiri sata. Vatrogasci i Švabe nisu mogli bogzna šta da urade, to se mora reći. Bilo je to za vreme rata. Ne bih nikad rekao da ću to ponovo videti za života. Stvarno ne bih rekao..."

Seljak je zaćutao, a Fransoa je čuo kako se meškolji na senu. Pitao se šta je to zapravo gazometar, zatim je zamislio starca kako leži iza njega, sa šeširom nabijenim do očiju. Kako je Ernest Manjen doživeo današnji događaj? Da li je mogao da oseti njegovu težinu, njegove posledice? A Kati? — ona koja je pripadala generaciji "Hitler? nikad čuo" i "Hirošima, ni za nju nisam čuo..."

Fransoa nikako nije uspevao da pronađe udoban položaj u senu; okretao se, prevrtao, pokušao da se sklupča; oštre slamke su ga neprestano bole po telu. Pitao se da li će moći da zaspi. Šuštanje sena, kašljucanje, nakašljavanje

posvuda oko njega, govorili su mu jasno da svi pate zbog istih nezgoda.

Ali kako spavati... kad možda već sada počinjemo polako da umiremo. Učinilo mu se nepodobno da jedini komentar o čitavom tom događaju bude samo sećanje na neku nesreću manjih razmera iz poslednjeg rata. Nalazili su se u onom istom položaju u kom se nalazi porodica obolelog od raka, u kojoj se svi trude da nikako ne izgovore tu *reč.* Atomski rat, nuklearni rat. Pojma nema šta je to. Svi se pretvaraju da ništa ne znaju, kao da nemaju pojma. To će možda, za izvesno vreme, da otkloni nesreću...

A možda, na kraju krajeva, sve i nije baš tako strašno. Možda je samo eksplodirala centrala. Ali centrala *ne može* da eksplodira kao bomba, to svako zna. Ili svi smatraju da je tako — sve dok stvarno ne eksplodira? Pa čak i *to* je ozbiljno. Čitav jedan srez će ostati zagađen nekoliko desetina godina. Biće desetine hiljada mrtvih od zračenja. Da li ih takav prizor očekuje posle buđenja? Sutra će znati... Sutra... Utonuo je u košmarne snove, probudio se, zaspao nanovo. Noć je proticala u grčevitim skokovima, u naletima vrućine, u napadima znojenja. Usred jednog od tih budnih stanja, Fransoa je začuo šapat, šmrkanje, jecanje. Uspeo je da uhvati nekoliko reči:"... sigurno sa svojim drugovima... u planini... nema razloga da...", i shvatio je da Žak i Mari-Fransoaz pričaju o svom sinu, u okrilju tišine koja je vladala oko njih.

Kada se sledeći put probudio, ceo ambar se kupao u bledoj, sivkastoj, hladnoj svetlosti. Najzad je došlo jutro. Izdigao se iznad udubljenja koje je njegovo telo utisnulo u slamu, ruke i noge su mu bile ukočene, grlo suvo. Vazduh je još uvek bio isto onako zasićen, toplota isto onako zagušljiva. Čiča Ernest nije više bio u ambaru. Kati je, sklupčana, još uvek spavala, ali bračni par je bio budan. Nasmešili su se jedni na druge, udaljeni nekoliko metara. Žak je imao dosta krupno ali simpatično lice, veoma tamna kosa imala je. nasred glave veliku prazninu, veličine tanjira. Mari-Fransoaz je imala kosu boje mahagonija; odjednom je našao da je veoma lepa i to ga je iznenadilo.

"Da siđemo?" predložio im je.

Napolju je pejzaž bio izmenjen. Nebo je još uvek bilo prekriveno pepelom, ali oblaci su se verovatno razišli jer je sada taj niski svod propuštao difuznu, srebrnastu svetlost, koja je svedočila o prisustvu sunca iznad sloja raznih otpadaka; svaki delić koji je lebdeo u vazduhu, osvetljen s gornje strane, bio je okružen bledim odsjajem; svi ti sićušni planetoidi su poigravali u sve tri dimenzije atmosfere, kao da se nalaze iza spuštene zavese sastavljene od pokretnih kružića, poput okaca na krilima leptira.Ali dok je pepeo još uvek lebdeo u vazduhu, pesak je u toku noći prestao da pada; i sve što se moglo videti, padina livade, obrađena polja s leve strane, ivica jedne crnogorične šume s desne strane, kao da je bilo obojeno jednom istom nijansom žute boje koja je sijala pod pepeljasto-sivom svetlošću. Fransoa je pomislio na neki ogroman

filter, koji je njegovu sliku okoline pretvorio u jedan jednobojni dijapozitiv. Čitava panorama je odisala nekom vrstom uzvišene ali smirene tuge, i Fransoa je našao da prizor ima zastrašujuću ali istinsku lepotu kataklizmi ogromnih razmera.

Ernest je izašao iz farme, udaljene dvadesetak metara, noseći u rukama dve boce. Fransoa je prvo pomislio da starac želi da ga ponudi vinom umesto doručka, ali u bocama se nalazilo mleko.

"Ima krava, na livadi iza farme. Otišao sam da pomuzem jednu, trebalo bi ih sve pomusti jer će uskoro početi da muču... Hoćete li mleka?"

Oklevajući, Fransoa je prineo ustima grlić jedne boce. Mleko je bilo gusto i mirisalo je na krave. S mukom je otpio jedan gutljaj. U njemu se probudila ekološka svest i on je progunđao u sebi: *pošto stalno pijemo pasterizovano i prerađeno mleko, odvikli smo se od prirodnih ukusa...* Ali uzalud, mleko mu nije prijalo; dodao je bocu Žaku koji je upravo izašao iz ambara, dok je za njim išla njegova žena. Na kraju je došao red i na Kati. Devojka je imala podočnjake, a njeno bledo lice je izgledalo umorno; verovatno nije bolje spavala od drugih. Podigla je oči prema nebu od uskovitlanog pepela; bile su jasno plave boje; između njenih delimično iščupanih obrva pojavila se uzdužna bora.

"Kako se osećate, Katrin?" zapitao ju je Fransoa dosta smeteno.

Kada je izgovorio to ime, osetio je nešto čudno u grlu. Devojka ga je gledala jednu ili dve sekunde bezizraznim pogledom, zatim je okrenula glavu na drugu stranu. Žak i Mari-Fransoaz su pili mleko čiji ukus im izgleda nije smetao, sedeći na žutoj travi ispred ulaza u ambar. Iza kuće se začulo mukanje krava, čudan i usamljeni zvuk u tom mutnom jutru. Fransoa je posmatrao Žaka i Mari-Fransoaz sa zavišću, ili sa gađenjem, ni sam nije zapravo znao. Prevukao je rukom preko čela; bila je sva masna od znoja. Još uvek je bilo toplo, veoma toplo, hladni tonovi boja i svetlosti nisu se slagali sa temperaturom koja je vladala. Ludo vreme. Kako je glasila ona pesma? *Ludo je vreme to / Mrtvi su seli za sto...* Tako nekako. Bila je to Aragonova pesma, setio se odjednom. Eto, stvarnost se pridružila umetnosti ovog junskog jutra kada je vreme poludelo zbog ljudskog ludila.

"E pa, šta ćemo sada da radimo?" rekao je pomalo agresivnim tonom.

Ali nisu imali vremena da donesu bilo kakvu odluku. U tom trenutku začuo se zvuk motora usred tog okamenjenog sveta, bio je sve jači, izmenio se malo kada je skrenuo iza zgrade. Vozilo, ili više vozila, zaustavila su se tamo. Potrčali su prema njima. Tri velika tamnozelena kamiona stajala su duž malog puta koji je prolazio iza farme. Sišavši sa prvog vozila, obučen u bezoblični skafander, sa metalnom njuškom ispruženom ispred sebe, gledajući ih hladnim pogledom insekta kroz obojena okrugla stakla koja su mu prekrivala oči, jedan

Marsovac je išao prema njima.

Kamion se truckao idući krivudavim putevima. Njegovi putnici su mogli čuti kako menjač brzine škripi u neveštim rukama vozača, iznenadne okuke su ih bacale napred ili natrag na njihovim sedištima, osećali su kako vozilo stenje na uzbrdicama i kako postaje užasno lako na suviše velikim nizbrdicama.

Kamion se često zaustavljao. "Ne mičite se", rekao bi im tada jedan od dva prisutna vojnika, pružajući prema njima svoju ruku u rukavici. Zastoji bi potrajali nekoliko minuta, ponekad i više. Čuli bi bat koraka, nekoliko jedva čujnih komandi. Vozilo bi zatim ponovo krenulo dalje, prelazilo nove razdaljine, pre nego što bi se ponovo zaustavilo. Još nije bilo ni sedam časova ujutro kada su ih ukrcali u kamion, a sada je prošlo već više od dva sata kako su tri kamiona obilazila brežuljke; bilo da se to odvijalo slučajno, ili prema unapred utvrđenom planu ucrtanom na vojne karte, vojnici su ulazili u svaku kuću, svaki zaselak ili selo na koje bi naišli, da bi tamo pronašli ljude koji su se možda sakrili.

"Izvolite poći s nama", rekao im je jedan maskirani vojnik koji je na ramenu nosio oznake poručnika. "Ceo kraj je stavljen pod kontrolu vojnih vlasti. Imamo naređenje da prihvatimo sva lica na koja budemo naišli, da bismo ih odveli u jedan od centara za otkrivanje ozračenosti i dekontaminaciju koji su osnovani u toku noći..."

Oficirov pogled se nije mogao nazreti kroz mrka stakla njegove zaštitne maske; sa rukama na bokovima, predstavljao je nejasnu i zastrašujuću vlast bez lica. Na nekoliko koraka iza njega, onaj vojnik koji je prvi sišao s kamiona, držao je nespretno u ruci bojnu pušku, čija je cev bila uperena naviše.

"Mi ne znamo ništa..." rekla je Mari-Fransoaz sigurnim glasom. "Mi uopšte ne znamo šta se dogodilo. Zar je tako ozbiljno? Da li je grad pogođen? Ima li mrtvih? Mnogo?

"Žao mi je, gospođo. Ne mogu da vam odgovorim. Sve što je u bilo kakvoj vezi sa... sa onim što se dogodilo juče potpada pod vojnu tajnu. Obaveštenja će biti pružena kasnije, celom stanovništvu, kada se situacija bude normalizovala".

"Ali čujte", umešao se Fransoa," možete nam bar reći da li je izbio rat ili je došlo do... do nesreće u centrali!"

Poručnik je raširio ruke; pod maskom, njegovo lice je možda poprimilo ožalošćen izraz.

" Izvinite, gospodine. Zaista ne mogu ništa da vam kažem. To je vojna tajna. Verujte mi da se radi isključivo o razlozima sigurnosti. Ne treba ni u kom slučaju da se plašite. Situacija je u našim rukama. Svaka opasnost je odmah

otklonjena. A sada vas molim da se bez zadržavanja popnete u kamion. Ne smemo gubiti vreme..."

Poručnik je izgovorio sve te rečenice kao unapred naučenu lekciju koju je, bez sumnje, izgovorio već nekoliko desetina puta; kažiprstom svoje ruke u rukavici pokazivao je u pravcu poslednjeg kamiona u nizu. Da li im se to samo pričinilo ili se cev puške koju je držao vojnik spustila malo niže? Fransoa, Žak i Mari-Fransoaz su izmenjali poglede. Kati, koja se durila, uporno je držala oči uperene u zemlju i uvrtala je svoj lančić. Manjen je posmatrao vojnike, dok mu je na izboranom licu lebdeo nejasan osmeh: možda je sa nostalgijom mislio na godine trideset devetu i četrdesetu, na svoju mladost.

"A pa, hajdemo onda" rekla je s uzdahom Mari-Fransoaz.

Dala je znak za polazak i oni su se popeli u zadnji deo kamiona, dok su im dva vojnika pomagala. U kamionu za sada nije bilo drugih ljudi. Posadili su ih na klupe. Kamion je bio pokriven platnom, a dva kraja grube tkanine kaki boje na zadnjem delu kamiona bila su spuštena, ostavljajući samo mali prorez kroz koji se moglo videti jedva nekoliko metara puta.Oba vojnika su ponovo zauzela svoja mesta na kraju klupe, s obe strane središnjeg prostora, kao da su bili tu da bi sprečili svaki pokušaj bekstva; obojica su bila naoružana novim modelima pušaka, zastrašujućeg izgleda, sa velikim šaržerima od plavičastog čelika pričvršćenim na drveni deo puške ispred kundaka; držali su oružje među kolenima, sedeći jedan naspram drugog, groteskni u hermetički zatvorenim odelima, kao dve cevi oluka ili dve karijatide od pozelenele bronze. Putnici su pokušali da im postave nekoliko pitanja.

"Ne znamo ništa više od vas..." promrmljao je jedan od njih. Činilo se da mu glas, prigušen maskom, lako podrhtava.

"Ćuti", dobacio mu je onaj drugi. "Dobro znaš da ne smemo da razgovaramo sa civilima..."

Tako je pokušaj razgovora bio prekinut, kamion je krenuo i počeo da juri krivudavim putevima od kojih se, kroz ugao cerade, mogao nazreti samo žuti vrtlog prašine koji je kamion podizao krećući se velikom brzinom.

"Blesava stvar..." progunđao je Žak. Njegove tamne oči srele su pogled Fransoe, ali u tom susretu se nije dogodilo skoro ništa: još uvek je trajala ta opsesivna uzdržanost — ono o čemu se ne govori kao da i ne postoji, ili se ljudi bar prave da veruju u to.

Fransoa je osećao kako ga prisustvo tih vojnika, obučenih u zaštitna odela, ispunjava rastućom strepnjom. Šta je drugo mogla da znači ta odeća nego da je ceo kraj zagađen atomskom kišom? Kad bi jedan od te dvojice makar za trenutak skinuo svoju masku, bio bi malo mirniji. Stoga je držao na oku oba vojnika čiji profili oklopnih insekata su u njegovim očima postali simbolični

znaci te epohe straha u koju je bio na grub način gurnut jednog prolećnog nedeljnog dana.Ali vojnici se nisu pomerali i njihovo teško disanje koje je prodiralo kroz metalne njuške, bilo je samo još jedan dokaz njihove pripadnosti nekom drugom svetu, u kom će biti spašeni samo oni koji mogu da ponesu tu uniformu — simbol novog vremena: kožu iz roda debelokožaca, kacigu iz roda tvrdokrilaca.

Fransoa je pokušao da se seti simptoma izloženosti zračenju ili upijanje jonizovanih čestica: zamor, vrtoglavica, povraćanje, gubitak kose i dlaka na telu. Ali posle koliko vremena? Dvadeset četiri časa, četrdeset osam časova, ili više? Sve je to bez sumnje zavisilo od komplikovanih izračunavanja u kojima se radilo o trajanju izloženosti zračenju, o količini primljenih Rema i o mnogim drugim faktorima koji mu više nisu bili jasni. I sedeći tako u zelenkastoj svetlosti koju je propuštala cerada kamiona, Fransoa je osećao kako se u njemu mešaju dve vrste strepnji koje su poticale iz sasvim različitih vremenskih razdoblja: bile su to uspomene, ispunjene izvesnim osećanjem mržnje, na služenje vojnog roka kog se još povremeno sećao, i strah od nuklearne katastrofe, o kojoj je često pričao, i koji mu se sada poput gangrene lepio po čitavoj koži.

Oko deset sati, dva nova putnika su se ukrcala u kamion: muškarac i žena stari oko pedeset godina, verovatno seljaci, koji su se skupili u prednjem delu kamiona, ne rekavši ni reči. Ni Fransoa, ni iko drugi iz njegove grupe nije pokušao da ih izvuče iz obamrlosti. Žak i Mari-Fransoaz su ponovo zauzeli položaj bračnih drugova nerazdvojnih u nesreći: Žak je obema rukama zagrlio ženu oko vrata, ona je obuhvatila svojim rukama muževljeva kolena. Kati je sedela, sva ukrućena, na razdaljini od čitavog metra od bračnog para; Fransoa je stekao utisak da je devojka, pošto je dejstvo šoka oslabilo, odbijala da ostane u položaju afektivne zavisnosti u kojoj se bila našla prethodnog dana u odnosu na tu nepoznatu ženu, na tu ženu iz grada. Ali možda mu se sve to samo pričinjavalo i možda je ona samo zauzela, odsutna duhom, taj položaj usamljenog bića. Kati se nesvesnim pokretom poigravala sa svojom ogrlicom, u zelenkastoj svetlosti kamiona koja je njenom bledom licu davala prisenak buđi, izgledala je skoro ružna, sa tim svojim dugim nosom i bezobličnim donjim delom lica. Da li je mislila na roditelje, na svoje drugarice, svog mladića, na sve one koje je eksplozija izbacila iz njenog vidnog polja? Fransoa se u mislima vratio na Katrin, na onu *drugu* Katrin, čije je belo i oblo telo tako dobro poznavao, i njene malo preteške grudi, široke bokove, punačke butine; gde se ona sada nalazila? Atomi koji poigravaju pomešani sa pepelom, čestice koje lutaju, manjo vidljive od zrnaca peska?

"Ovo suviše dugo traje, zar ne?"

Postao je svestan da je i nehotice piljio u Mari-Fransoaz, možda već duže

vremena. Ti pogledi koje je nesvesno bacao, čas na ženu, čas na tu devojku koja je bila toliko različita od nje, učinili su mu se odjednom nedostojni okolnosti u kojima se nalazio. Pomalo zbunjen, nasmešio se usiljeno i izrekao nekoliko sasvim nevažnih reči.

Sledeći putnici su opet bili jedan bračni par, ljudi iz grada koji su se te kobne nedelje našli u prirodi; s njima je bilo troje dece, dečak od sedam ili osam godina i dve devojčice dve ili tri godine mlađe. Oni su veoma mnogo pričali, ali sve što su doživeli je do te mere bilo slično onom što su doživeli Fransoa i njegovi drugovi u nesreći, da od njih nisu čuli ništa novo.

"Najgore od svega je to što ova devojčica uopšte nije naša", ponovila je više puta žena, visoka i krupna plavuša, pokazujući jednu od one dve devojčice.

Zatim su i novopridošlice polako zapale u ćutanje, samo su deca, koja su se igrala, dobijala s vremena na vreme poneku opomenu. I tako se od jednog do drugog zaustavljanja, kamion polako popunio. U početku usamljeni ili u grupi, ljudi koji su bili ukrcani u kamion ubrzo su se pretvorili u nejasne prilike izgubljene u masi. Fransoa se sada nalazio pritešnjen uz čiču Ernesta, dok mu se s leve strane nalazila neka debela žena u crnini koja je zaudarala na crni luk i mokraću. Iz tog gusto nabijenog prostora ponekad bi se izdvojila poneka reč, ali to su bile samo male, nevažne reči, neko bi rekao da je žedan, neko bi zatražio maramicu, drugi bi se pitali "da li smo se već jednom sreli u..."

Prilikom jednog zaustavljanja, Fransoa je zapitao vojnike da li može da siđe da bi obavio malu nuždu.

"Malo kasnije", odgovorila mu je maska. "U podne ćemo napraviti odmor. Dobićete hranu i piće."

Fransoa je uzdahnuo. Kati koju je talas novopridošlih putnika gurnuo tik uz Mari-Fransoaz, šapnula joj je nekoliko reči na uho.

"Nemam ništa pri sebi", odgovorila joj je žena. "Sigurni ste da vam treba odmah sada? Zatražićemo u logoru..."

Najavljeni odmor je svima doneo veliko olakšanje. Bilo je dvanaest sati i petnaest minuta, oba dela cerade su bila široko razmaknuta i svi su mogli da siđu. Fransoa koji je očekivao da otkrije neku posebnu panoramu, ostao je razočaran: vozila su se zaustavila u dnu jednog klanca između dve strme kamenite padine. Nije prepoznao to mesto. Njegova mokraća je na tlu napravila mali krug žutog blata u pesku koji je napadao. Zatim je stao u red da dobije svoju porciju hrane. Iz sva tri kamiona je izašlo otprilike pedeset osoba. Čekajući u redu, ljudi bi započinjali beznačajne razgovore. Iza Fransoe, neki seljaci su pričali o cenama na veliko i o kišnom proleću. Jedno dete je plakalo.

Fransoa je došao na red. Dva vojnika sa očima od stakla delila su svakom po jedan četvrtasti paketić zavijen u srebrni papir; iz velikog metalnog bureta, treći

vojnik je zahvatao neku tečnost i sipao svakom po jednu kutlaču u plastičnu čašu. Poručnik je nadgledao odvijanje rada. Nijedan od vojnika koji su bili prisutni nije skinuo zaštitnu masku, niti je na bilo koji način otkopčao svoj skafander koji štiti od zračenja.

"Jesi li video kakve su samo puške pribavili?" reče mladić rumenog lica koji je stajao pored Fransoe. "Bogamu! Kad bi mi dali jednu takvu, ne bih rekao neću..."

"To su nove MAS 76, mislim," odgovorio mu je drugi mladić istih godina, obučen u šarenu košulju. "Kad te iz nje pogode..."

Fransoa je, zgađen, potražio pogledom poznato lice nekog od svojih saputnika u jučerašnjem lutanju; usred te šarene gomile osećao se neprijatno; sinoć je počela da se obrazuje jedna grupa, nije želeo da izgubi izvesnu toplinu koju je našao u njoj, onu privlačnu silu koja je bila deo navika stvorenih u ovo vreme velikih nesreća.

Našao je Žaka koji je sedeo malo izdvojen, iza kamiona, na jednom pljosnatom kamenu. Malo niže, jedan potok je tekao duž kamenite padine, dok je njegova žuta voda ključala između žutih stena.

"Zar Mari-Fransoaz nije s vama?" zapitao je Fransoa.

"Mala je imala neke ženske probleme", reče Žak, govoreći s punim ustima. "Moja žena je pošla s njom da vidi da li može..."

Slegnuo je ramenima i dodao nekoliko trenutaka kasnije:

"Ah! Evo ih."

Fransoa je još jednom bio iznenađen razlikom u fizičkom izgledu između ove dve žene. Tamna, raskošna i samouverena lepota nastavnice potpuno je pomračivala neugledan lik mlade radnice, suviše malih grudi i predebelih butina. Kada Katrin bude imala dvanaest ili petnaest godina više, pomislio je, veoma će ličiti na Mari-Fransoaz.

Seo je pored Žaka i razmotao svoj paketić. U njemu se nalazila kutija paštete i kutija sardina, četiri dvopeka u celofanu, mali meki sir i jedna narandža. "Sve smo sredile", rekla je Mari-Fransoaz. Počeo je da jede, mada zapravo nije bio gladan. U plastičnoj čaši je bila voda sa ukusom limuna, koja je podsećala na lek; pitao se da li se radi samo o mirisu, ili su počeli da im daju neki protivotrov. Naterao je sebe da jede, strepeći da nedostatak apetita nije možda neki od simptoma ozračenosti; kasnije će vrebati znake bolova u stomaku sa istom takvom uznemirenom pažnjom prema tom telu koje je sada postalo neka vrsta neprijatelja, uzrok najcrnjeg strahovanja.

Naredili su im da se brzo vrate u kamione. Žak koji je još pušio, morao je da ugasi cigaretu. Konvoj je krenuo, bilo je još nekoliko zastoja, ukrcano je još

nekoliko ljudi. U šesnaest časova stigli su u logor.

Put između kamiona i baraka, koji su prešli pešice, bio je kratak. Možda dvesto metara, ali za to vreme izbeglice nisu imale vremena da šetaju; redovi naoružanih vojnika koji su ih okruživali s obe strane, terali su ih da požure," ovuda... ovuda...", pokazujući prstima u rukavicama duguljaste montažne zgrade, tamnozelene boje. Fransoa je u mislima video kako promiču nejasne slike: nacisti, koncentracioni logori, povorke Jevreja koje teraju da trče prema gasnim komorama. Obuzela ga je vrtoglavica, posrnuo je, uhvatio se za čoveka koji je išao ispred njega. "Nije vam dobro?" upitala ga je Mari-Fransoaz koja je bila u blizini. Umirio ju je s nekoliko reči. Ispred montažne zgrade prema kojoj su se uputili ljudi iz sva tri kamiona, jedan čovek je sedeo za malim stolom na sklapanje, odmah pored vrata. I on je bio vojno lice, ali je nosio običnu uniformu i bio je gologlav. Izbeglice bi zastale kraće vreme pred njim, pre nego što bi mogle da uđu u baraku. Kada je došao red na njega, Fransoa je video da čovek upisuje čitkim rukopisom u jednu debelu svesku neka obaveštenja koja je dobijao od ljudi koji su prolazili ispred njega. Na rukavu je nosio zlatnu oznaku podnarednika. Fransoa je morao da kaže svoje ime, prezime, pol, starost, adresu na kojoj je boravio te godine. Podnarednik mu je pružio karticu sa brojem koju je trebalo da stalno nosi sa sobom: kako na kartici nije bilo ničega pomoću čega bi se mogla zakačiti za odelo, stavio ju je u džep na košulji, srećan što je izbegao tako upadljivu identifikaciju. Imao je broj 2024 M. Pitao se koliko izbeglica je već smešteno u logor. Žak i Mari-Fransoaz su takođe odgovorili na pitanja i slušajući ih, shvatio je da su ovi profesori i on stanovali u istom kraju, u jednom novom naselju. Pa ipak se nikad ranije nisu sreli. "Mi smo susedi", reče on osmehujući se. Žak je dobio karticu sa brojem 2025 M, a Mari-Fransoaz je imala broj 2103 Z.

U unutrašnjosti barake nije bilo ničeg, samo su na sredini stajala dva velika stola okružena manjim brojem stolica koje su sve već bile zauzete. Utisak koji je ostavljao taj prizor budio je osećanje utučenosti, obamrlosti; tome je sigurno uveliko doprinosila vrućina koja je vladala u zgradi.

"Baš lepo!" dobacio je Fransoa.

"Ali sve to mora da je samo privremeno," reče Žak.

"U armiji ima nekih privremenih stvari koje znaju i da potraju", umeša se jedan krupan proćelavi čovek koji je ušao za njima. Pružio je svoju široku i crvenu ruku Žaku i Fransoi, predstavljajući se: "Dipre". Zatim se okrenuo i umešao među neke druge ljude.

"Možda bismo mogli da otvorimo prozore", predložila je Mari-Fransoaz.

Ali to su bili samo obični prorezi u zidovima barake, prekriveni pločicama od

providne plastike. Vazduh je mogao da ulazi samo kroz vrata, a kroz njih bi povremeno uleteo i oblak žutog peska ili nekoliko pahuljica pepela. Fransoa i bračni par zauzeli su mesta na podu, naslonjeni na zid. Pridružila im se Kati, a posle nje, na njihovo iznenađenje, prišao im je i Ernest Manjen koji se u kamionu bio odvojio od njihove grupe; to što im se sada pridružio moglo je samo da znači da među izbeglicama nije sreo nijednog poznanika. "Za vreme rata", reče on, "neki od mojih drugara su proveli i po četiri i po godine u logorima... Četiri i po godine!" Ispod oboda šešira, oči starog čoveka su sijale, a sve bore na njegovom punačkom licu nalik na jabuku bile su usmerene na gore, kao da ga je sećanje na te događaje ispunjavalo nekim skrivenim zadovoljstvom čija vesela strana je bila vidljiva samo njemu samom.

Fransoa je još jednom bio iznenađen postojanjem neumitne mreže niti koja se plela kroz vreme i istoriju povezujući epizode iz poslednjeg rata i položaj u kom su se nalazili i on i svi ostali ljudi: za sada se radilo samo o nekim strepnjama, nekim sličnostima, rezultatu funkcionisanja eidetičke memorije u odnosu na elemente kulturološkog ili doživljenog. Ali, mada je eksplozija čiji je on bio svedok sve teže zauzimala mesto u njegovom duhu kao realnost koja se može klasifikovati (nuklearni rat, pad atomskog satelita, nesreća u atomskoj centrali), tama koja ju je obavijala sve više ju je dovodila u vezu sa nejasnim, na pola izbrisanim pojmovima, na koje su se i njegovi drugovi u nesreći i on sam, sada pozivali. I upravo je to gomilanje neopipljivih podataka, na paradoksalan način, davalo čitavom događaju njegovu težinu, ozbiljnost, njegove dimenzije. Ako je Drugi svetski rat predstavljao poslednji varvarski čin koji je dobio planetarne dimenzije, ova sadašnja katastrofa, bilo da se dogodila slučajno ili je bila vojnog porekla, mogla bi da predstavlja prvi kataklizmični čin industrijske ere.

Za vreme onog kratkog trenutka kada je Fransoa, idući u redu među ostalim izbeglicama, prelazio preko logorskog prostora, ili bolje rečeno, preko jednog sasvim malog dela tog logora koji mu je izgledao ogroman, bio je obuhvaćen estetskom osmozom koja je delovala u tim prostorima između slika iz prošlosti i arhetipova sadašnjosti, između vojnog i civilnog, fantazmagoričnog i svakodnevnog.

Sa nizovima zelenkastih baraka i šatora od svetlog platna, sa pregradama od bodljikave žice koja je svuda unaokolo bila na brzinu postavljena, sa nekoliko kamiona pokrivenih ceradama tu i tamo, sa džipom koji juri podižući na okukama oblak žute prašine, sa svim tim vojnicima, usamljenim ili u grupama, obučenim u skafandre koji štite od radijacije ili u obične uniforme, logor je bez ikakve sumnje bio vojnog porekla. Ali jarkožuti buldožeri koji su grmeli na periferiji logora, podižući svojim nazupčanim njuškama brda zemlje da bi ih preneli na neko drugo mesto, praveći nasipe, kopajući jame, pripadali su svojim aktivnostima slepih i mehaničkih insekata tvrdokrilaca industrijskoj fazi

kataklizme, mada su radnici u narandžastim odelima sa kacigama na glavama, koji su njima upravljali imali, u izvesnom smislu, vojnički izgled. Nekoliko tamnoplavih žandarmerijskih kola i žandarma u tamnim uniformama, sa zaštitnim maskama oko vrata, dopunjavali su tu sliku, dajući još jedan potez kičice tom uzajamnom prožimanju civilnog i vojnog.

A iznad celog tog skupa ljudskih putanja, na izgled zbrkanih ali iza kojih se, u stvari, krio neki potajni red, lebdeo je sivi, pokretni oblak čestica pepela koje su se još uvek vrtele u kovitlac na nekoliko desetina ili nekoliko stotina metara iznad zemlje — nebeski zastor koji je bio ilustracija jednog drugog susreta, jedne druge sinteze: dima sa bojnih polja i slojeva industrijske magle koji prekrivaju gradove bez sunca.

Zbog tog potpunog spajanja neba i horizonta gde se nije mogla nazreti nijedna planina, nijedan brežuljak, Fransoa nije mogao da ustanovi na kom mestu je logor bio podignut.

"Pitam se gde bismo mogli da se nalazimo", rekao je sa uzdahom.

Ponovo je osetio žeđ zbog velike vrućine, jedna kap znoja mu je potekla ispod košulje i on ju je pritisnuo dlanom ruke, kao nekog insekta.

"Sigurno u dolini", reče Žak.

Mari-Fransoaz se naslonila na njega, tako da joj se glava sa bakarnim kovrdžama nalazila tik uz vrat tog njenog mirnog i staloženog muža. Tako nagnuto telo, više je nego obično otkrivalo njene grudi koje su nadimale haljinu, a kroz izrez oko vrata nazirao se i beli rub prslučeta.

"Ima li neko žvakaću gumu?" zapitala je Kati.

Jedan čovek pored nje pružio joj je kutiju cigareta koju je odbila. Vreme se otezalo u beskraj, ali to je bilo subjektivno osećanje jer je bilo tek pola šest, tako da je prošao samo jedan sat od kako su izbeglice bile smeštene u barake. Ali to gubljenje vremena koje je dobijalo neizmerno velike razmere zbog čekanja i dokolice, za Fransou je predstavljalo još jedno od onih vremenskih prolaza kojima se vraćao u ono tako daleko doba služenja vojnog roka.

Najzad se začula neka buka kod ulaza u baraku; ljudi su ustali. Nekoliko vojnika je ušlo u prostoriju, okružujući jednog civila u belom mantilu koji je podigao obe ruke u vis tražeći da se svi utišaju.

"Gospođe... Gospodo..." povikao je civil nakašljavajući se. "Molim vas za nekoliko trenutaka pažnje... Hvala. Treba najpre da se izvinim u ime odgovornih organa, za nepogodne uslove koji su vas ovde dočekali. Ali treba da shvatite da su naši zadaci teški, raznovrsni i hitni, da treba da rešavamo bezbrojne probleme i da smo često primorani da improvizujemo. U svakom slučaju, vaš boravak ovde će biti što je moguće kraći..."

Odmah su se začuli uzvici sa svih strana, koji su prekinuli govor.

"Koliko vremena? Koliko dana? Šta to znači, što je moguće kraći boravak?"

"Gospodo, gospođe... Molim vas! pustite me da govorim... Rekao sam da će vaš boravak biti kratak. Ne mogu za sada da vam kažem tačno koliko će to potrajati. Recimo, nekoliko dana... Posle toga ćete, zavisno od svakog pojedinog slučaja, ili moći da se vratite kući, ili ćete privremeno biti smešteni drugde, na državni trošak, naravno. U svakom slučaju, verujte mi da ćete biti obavešteni na vreme o svim odlukama... i, ovaj... o svim mogućnostima. Za sada će vam odmah biti podeljene vreće za spavanje za ovu i sledeće noći. Na udaljenosti od dve barake, pravo iza vas, nalaze se hemijski klozeti, u dosta malom broju za sada, ali sutra ćemo se potruditi da to popravimo. Na kraju, biće sprovedena voda već ove večeri — pijaća voda, naravno — i ovaj sektor će dobiti nekoliko česmi i lavaboa. Iz razloga sigurnosti, ali pre svega zato da se ne bi izgubili ili smetali vojnicima i radnicima koji se kreću kroz logor i imaju mnogo posla, kao što možete i sami da zamislite, molim vas da se ne udaljavate od svog sektora. Ovaj... granice se mogu lako prepoznati, posvuda se nalaze žute oznake.

Sada ćemo zatražiti od vas da odmah odete na tuširanje. To je prva mera spoljašnje dekontaminacije koja... ovaj... važi za sve. To svakako ne znači da ste vi svi ozračeni. Čak je vrlo verovatno da mnogi od vas nemaju ni najmanji stepen ozračenosti, jer je atomska kiša bila veoma... skoro je nije ni bilo. Ali na kraju krajeva, jedno dobro tuširanje nikom neće naškoditi! E pa, eto, ja sam završio i zahvaljujem vam na pažnji".

Poslednje rečenice koje je govornik promrmljao postepeno su prigušivali brojni uzvici i rastući broj pitanja. Ali on više nije bio tu da bi na njih odgovorio, dok je nekoliko osoba jurnulo prema vratima da ga zadrži. "Molim vas... molim vas... niko ne sme sada da izađe, uskoro će biti dat znak za odlazak na tuširanje..." Bio je to podnarednik u pratnji dva vojnika naoružana puškama. Jedna mala grupa izbeglica je blokirala vrata, pokušavajući da pregovara. "Sve je to bez veze! Sve je to bez veze!" nije prestajao da ponavlja jedan čovek prodornim i autoritativnim glasom. Fransoa i Žak koji su bili ustali, seli su ponovo gledajući se razočarano.

"Sve u svemu, nije nam rekao ništa!" reče Mari-Fransoaz, iskrivivši svoja lepa usta punačkih usnica u ljutitu grimasu.

"Šta bi ti htela... vojna tajna!" dobaci Žak stežući joj rame.

Fransoa je ponovo osetio divljenje — ili zavist — zbog pokreta koji su oni razmenjivali sa toliko prirodnosti. Malo kasnije, došli su da pozovu žene na tuširanje. "Zar samo žene?" zapitali su neki. Vojnik koji je doneo to obaveštenje, odgovorio je potvrdno: samo žene, zato što ima mnogo izbeglica, a

malo tuševa. Stoga će grupe biti razdvojene da bi se izbeglo mešanje muškaraca i žena.

"E pa, videćemo se uskoro", reče Žak. Stegnuo je na čas Mari-Fransoaz u zagrljaj i Fransoa je video kako su im se usne dotakle. On je pružio ruku da dodirne Katino rame, ali devojka se već udaljila, sa svojim debelim butinama i debelom zadnjicom stegnutom u suviše tesne pantalone. Iz barake je izašlo više od polovine osoba koje su se tu nalazile, jer su i deca pošla sa svojim majkama.

Dugo vremena posle toga, nelagodnost koja je vladala u baraci bila je skoro opipljiva: grupe koje su se obrazovale, bilo od članova porodice, bilo od ljudi koji su se slučajno sreli, predstavljale su utočišta koja su ih štitila od neprijatnih događaja, od nesreće. Kada su te grupe razbijene, preostali članovi su bili prepušteni sami sebi, osećali su bolno nedostatak onih koji su otišli. Cigarete su se palile sve češće, i kada je došlo nekoliko vojnika noseći gomile vreća za spavanje maslinastozelene boje, podnarednik koji je rukovodio izvršavanjem ovog posla morao je ponovo da zamoli ljude da ugase cigarete, jer je ionako pregrejani vazduh u baraci, gde su lebdele krupne pahuljice pepela, od toga postajao još zagušljiviji. Žak, Fransoa i čiča Ernest su prostrli jedno pored drugih svoje vreće za spavanje, dodavši još dve za Kati i Mari-Fransoaz. Posle izvesne živosti koja je trajala za vreme razmeštanja vreća za spavanje, čekanje se nastavilo.

"Jeste li imali roditelje ili poznanike u gradu?" zapitao je Žak ne gledajući Fransou u lice;

"Roditelje? Ne", reče Fransoa grizući nokat na palcu (odmah je pomislio na mogućnost da se radioaktivna prašina nalazi ispod nokta).

"Nemam više oca, a majka mi živi na Jugu. Ovde sam tek tri godine. Imam kolegu sa posla, ali nemam pravog prijatelja. Poznajem jednu devojku. Ne mogu da kažem da smo vereni, ali... pa znate već kako to ide."

Fransoa je pognuo glavu, činilo mu se da je ta laž kao plamen prekrila crvenilom njegovo lice; ali to je bez sumnje bila samo varka: ako je negde i osećao vrućinu, to je pre bilo u predelu dijafragme — nije se usuđivao da kaže u predelu srca: to je organ koji je u današnje vreme izgubio mnogo od svo je vrednosti.

"Jeste li zabrinuti?" zapita Žak. "Znate... sve dok ne budemo dobili neka obaveštenja, možemo pretpostavljati sve, najbolje kao i najgore. Mi..."

Fransoa je očekivao da će mu pričati o sinu — da li se zvao Patrik? — ali Žak nije dovršio svoju rečenicu i okružio se ćutanjem ispunjenim skrivenim mislima. Nisu izgovorili više ni reči sve dok jedan podoficir nije došao da ih pozove na tuširanje.

"A žene?" upitao je jedan ćelavi čovek sa brkovima.

"Ne znam ništa," odgovorio je upitani.

Pod njegovom komandom, grupa od trideset ljudi je obišla oko zgrade, idući duž ograde od bodljikave žice. S druge strane te prepreke, nastavljala se haotična igra velikih mašina za zemljane radove. Buka je bila veoma jaka, kao da su se zvuci, zarobljeni u rezonatoru koji su činili žuta dolina i neprobojni veo pepela, širili u bočnim talasima koji su bolno udarali u bubne opne. Jedan buldožer se zaustavio i krenuo unazad tik uz ogradu; gomila zemlje se obrušila sa nasipa; grudve koje su proletele kroz mrežu, otkotrljale su se polako sve do nogu ljudi. Radove su obavljali zajedno radnici na mašinama i grupe pešadinaca obučenih u skafandre kaki boje ali bez zaštitnih maski, koji su radili samo lopatama.

"Uvek nama padne u deo da sređujemo njihove svinjarije..." čuo je Fransoa sasvim jasno dok je prolazio pored jedne grupe radnika u uniformama.

Najzad je shvatio kakav su posao obavljali svi ti bataljoni radnika; oni su sistematski prevrtali celo tlo, a površinski slojevi koji su bili žuti od jučerašnje peščane kiše, pokopani su i prekriveni zemljom koja je izvađena sa dubine od jednog ili više metara. Tako se panorama tla menjala: površine oker ili boje sumpora malo-pomalo su ustupale mesto kockastim površinama sjajne mrke boje i umirujuće međusobne sličnosti. Fransoa se setio jedne skorašnje katastrofe u kojoj je prolivena nafta i radova oko čišćenja zagađene morske obale; i tada su, kao što se moglo videti na televiziji u više mahova, vojnici zakopavali pesak natopljen mazutom u svežu zemlju. Ali ovde se nije radilo o mazutu: pre no što je kolona ljudi napravila zaokret pod pravim uglom koji ih je udaljio od žičane ograde, Fransoa je zapazio jednog vojnika koji je pomerao tamo-amo iznad zemlje neku vrstu okrugle i pljosnate kutije pričvršćene za dugu dršku. Znao je samo za nadimak te sprave, "tiganj", ali je dobro znao da se radi o detektoru radioaktivnosti. Dao bi mnogo da je mogao doznati šta je vojnik pročitao na brojčaniku tog aparata. Grupa je zatim stigla do jednog raskršća između jednoličnih nizova baraka, gde su se nalazile obećane česme, uspravne poput crnih pripitomljenih zmija. Tu su se zaustavili i došlo je do prilične gužve. Pio je, kao i svi drugi, mlaku vodu sa ukusom metala. Kada je kolona stigla ispred zgrade sa tuševima, njoj su se već bili pridružili i muškarci iz dve druge grupe baraka. Izbeglice su se na čas zaustavile ispred kabina od platna. Jedna skupina ljudi, među kojima je bilo žandarma, civila u belim mantilima i, naravno, vojnih lica, posmatrala je izdaleka pridošlice, kao da na neki način procenjuju tu sumnjivu povorku, pre nego što će odlučiti da li da je prihvati ili odbaci. Jedan civil se odvojio od grupe i stao ispred gomile koja je nestrpljivo tapkala u mestu. Civil se obratio ljudima i održao im kratak govor, iz kojeg su saznali da sve izbeglice treba da skinu sa sebe odeću i svaki drugi predmet koji im pripada, računajući tu i ručne časovnike, da bi se izvršila dekontaminacija. Svi treba da postupaju u skladu sa... itd.

"Tuševi, konfiskovanje ličnih predmeta, e pa lepo, zar vas to ni na šta ne podseća?" reče Fransoa ljutito.

Žak je okrenuo prema njemu svoje krupno lice; ali bilo je očevidno da su mu misli negde drugde i nije ništa odgovorio. Možda je očekivao da Mari-Fransoaz iznenada izađe iz kabina sa tuševima. Međutim, niko se nije pojavio i ljudi su ušli jedan za drugim pod veliki šator koji je iznutra bio podeljen na kabine pomoću zelenog nepromočivog platna. Vrućina je bila nepodnošljiva. Fransoa je morao da se svuče u prisustvu jednog vojnika koji je čuvao stražu i jednog civila u belom mantilu. "Zadržite kartončić sa vašim brojem, molim vas", rekao je vojnik. Fransoa je za trenutak zastao, držeći svoju karticu, ispunjen neobjašnjivim osećanjem nelagodnosti i poniženja koje oseća svaki nag čovek u prisustvu obučenih ljudi; civil, čije ruke u rukavicama je zapazio tek kada je počeo da sređuje njegovu odeću, složio je brižljivo u providnu plastičnu kesu onih nekoliko predmeta koje je Fransoa imao pri sebi: novčanik, svežanj ključeva, maramicu, grafitnu patent-olovku, ručni sat. Zatim je malu kesu stavio u onu veću koja je sadržavala njegovu odeću. Čovek je posle toga napisao na jednu etiketu identifikacioni broj koji se nalazio na kartici.

"Zar nećete staviti moje ime?" začudio se Fransoa.

"Broj je dovoljan', odgovorio je čovek. Zatim mu je objasnio da će mu odelo biti vraćeno na izlazu, posle tuširanja.

Fransoa je stao ispod slobodnog tuša u jednoj od kabina, u kojoj se već nalazilo pet ljudi, čekajući, glave podignute uvis. *Kako se samo zvao onaj gas? Ciklon B?* Ali posle krkljanja nalik na rad pokvarenog stomaka koje se začulo u cevima, jednostavno je potekla voda, najpre mlaka, pa topla, a na kraju previše topla. Fransoa je blagim pokretima prelazio preko svog tela dok je voda tekla po njemu. Iznad spleta cevi, zategnuto platno je bacalo na njegovo nago telo snažnu zelenu svetlost, svetlost vlažne džungle, gde se isparavanje lokvi kondenzovalo u guste bele pramenove. Topla kiša je dobovala po daščanom podu u šest četvrtinskom taktu. Stojeći pored Fransoe, Žak je usrdno prao svaki nabor svog krupnog tela čvrsto ispruženim dlanovima obe ruke. Žakovo telo, dlakavo od donjeg dela stomaka do ramena, dobro se slagalo s njegovim širokim, simpatično ružnim licem; telo je bilo nabijeno, ali nigde se nije mogao videti ni najmanji trag sala: *stariji je od mene trinaest godina, ali nema stomačić kao ja...* Poželeo je da ga zamisli kako vodi ljubav sa Mari-Fransoaz, ali je osetio da će imati erekciju i potrudio se da skrene tok svojih misli.

Voda je prestala da teče, jedan vojnik je doneo peškire i četke. "Obrišite se brižljivo. Zatim ćete se ponovo tuširati i dok se budeta prali, posebno ćete obratiti pažnju na kosu, dlake ispod ruku i među nogama. Očistićete četkom nokte na rukama i nogama..." Dok su to radili, Fransoa je doživljavao tako snažno osećanje nestvarnog da su sve njegove strepnje da je ozračen nestale

negde daleko od te gnojne magme od koje su bili sačinjeni razni slojevi njegove svesti. Posle sušenja, dobili su odeću; ona se sastojala od vojničke bluze i pantalona, majice i belih gaćica nalik na šore, svetlih papuča sa dzonom od kanapa. Fransoa je ostavio majicu, ali je sa uživanjem obukao uniformu od lake i oštre tkanine koja je prijatno mirisala na čisto. Sada kad su bili ovako obučeni, izbeglice su dobile izvestan jednoličan ali umirujući izgled; sada su i ti ljudi postali slični vojnicima koji su ih okruživali, osećali su se nekako bolje, u manjoj meri potčinjeni; u početku strano telo, sada su prešli u ešalon višeg reda koji je činio deo jedne celine.

"Hajde kući klaso, bem ti sve!" začuo se uobičajeni uzvik iz usta povisokog štrkljastog momka koji je podigao pesnicu prema nebu pepeljastosive boje. Ali to je bila samo šala, podsećanje na njegovu verovatno veoma blisku prošlost.

Duga kolona ljudi koji se se vraćali sa tuširanja krenula je prema barakama, ali krik mladog čoveka je trgao Fransou iz stanja opijenosti.

"Ići ćemo kući, da, ali kada?" promrmljao je tiho.

"Šta ste rekli?" upita qa Žak, ali Fransoa je neodređenim pokretom ruke odbio da ponovi svoje pitanje.

S druge strane žičane ograde, mašine za zemljane radove su i dalje dizale strašnu buku. S neba su doletale pahuljice, u povorci se čulo kašljucanje. Svetlost se polako gasila, noć je padala iza zastora atomske kiše. Prolazeći pored grupe vojnika u stavu voljno, Fransoa je u jednom trenutku imao utisak da čuje reč zbog koje se trgao krajnje iznenađen: "Komunista!" Okrenuo se i pokušao da otkrije ko je to rekao, ali u sledećem trenutku vojnici su već predstavljali samo jednoličnu grupu u kojoj su se vodili beznačajni razgovori.

Kada su stigli u svoje barake, ljudi su zapazili da se žene još uvek nisu vratile. Došlo je do kratkotrajne uznemirenosti, pogotovo što su se u baraku smestile neke nove izbeglice muškog pola, od kojih su neki sedeli ili ležali na razmeštenim vrećama za spavanje.

"Čujte, žao mi je, ali ovo je mesto moje žene", reče jedan čovek pored Fransoe.

"Pa ja ne znam", reče onaj drugi," rekli su nam da se smestimo ovde za jednu ili dve noći".

Bio je obučen u vojničko odelo, što je bio dokaz da je čitava ta grupa takođe stigla sa tuširanja. Začula se galama, čak i nekoliko psovki.

"Hajde, hajde, smirite se!" umešao se Žak kada je video da su ta dva čoveka spremna da se potuku. "I ja imam ženu. Idem da se raspitam..."

Izašao je iz barake, dok ga je Fransoa pratio u stopu. Za njima je krenula i većina izbeglica iz one prvobitne grupe koja je bila smeštena u baraku. Na

pragu su se sudarili sa mladim potporučnikom kratko ošišane kose, koji je nosio male okrugle naočare sa metalnim okvirima. Bio je očigledno veoma uznemiren, mlatarao je rukama, dodirivao dugmad svoje uniforme, a prsti njegove desne ruke su se u nekoliko mahova spustili na futrolu revolvera.

"Vi se ovde nalazite pod vojnom upravom!" urlao je potporučnik. "Morate da održavate bar osnovnu disciplinu... Kakve su to priče o ženama? One su upućene posle tuširanja u jedan drugi deo logora... Pa to su vam i ranije rekli, zar ne? Valjda vam je jasno da ne možemo imati mešovite sobe preko noći! Sutra ćete već naći svoje žene!"

Nastavio je da priča još neko vreme o svemu tome, ali sve višim i višim tonom; njegovo mršavo lice je bilo bledo i smrknuto

"Pa šta, mešovite sobe za noć... nismo valjda u manastiru!" reče visoki momak koji je maločas tražio da ide kući.

"To je nečuveno", bunio se debeli ćelavko sa brkovima. "Niko nam ništa ne govori. S nama se postupa kao sa stokom! Tražim da mi se daju neka obaveštenja! Ja sam bio u Pokretu otpora i hoću da vam kažem da..."

Ali niko nije čuo šta stari ratnik hoće da kaže potporučniku jer se ovaj naglo okrenuo i otišao odmahnuvši rukom. "Ja sam bio u Pokretu otpora!" doviknu neko podražavajući promukli glas brkatog čoveka. Ljudi su se muvali po zaravnjenom terenu ispred baraka. Vrućina je i dalje bila jaka, ali svetlost je polako nestajala. Koliko je moglo biti sati? Možda sedam i trideset, možda osam, ali to je bilo nemoguće saznati jer niko od njih više nije imao časovnik. Nevidljivi buldožeri su i dalje grmeli, dok je jedna grupa vojnika radila pored onog dela žičane ograde koji se mogao videti i podizala neku građevinu od drveta i metala. Približilo se nekoliko vojnika koji su doneli večeru: bila je to ona ista hrana uvijena u srebrni papir koju su dobili u podne, ali je voda koja je mirisala na lekove bila zamenjena sa četvrt litra lošeg vina. Neki ljudi su jeli u unutrašnjosti barake, dok su mnogi sedeli ili stajali na raskršću puteva između baraka, na zemlji koju je nevidljiva kiša pepela činila kašastom, trošnom. Ako bi neko napravio previše nagli pokret, čitava ta skoro neopipljiva prostirka podigla bi se u vazduh izazivajući bučno kašljanje i kijanje. Ponekad bi neko lako vozilo ili žandarmerijska kola prošli, ne usporavajući, blizu ljudi i gurnuli na njih prašnjave oblake koji bi se pretvarali u vrtloge i polako spuštali na zemlju. Čista vojnička odela su ubrzo bila išarana sivim prugama. Malo-pomalo oni koji su završili sa večerom vraćali su se u barake, zatim je počela šetnja do klozeta i česmi sa vodom.

"Nije moguće da je ovaj pepeo zagađen", mislio je Fransoa, *inače nam ne bi dopustili da tako vršljamo po njemu, bez ikakvih mera opreza!* Zamišljao je grad kako gori u vatrenoj oluji koja je nastupila posle ogromne toplote izazvane eksplozijom, kako se zgrade ruše, izbacujući prema nebu tone vrelog pepela...

Video je jednom prilikom film o posledicama nuklearne bombe. Ali to je bio samo film. Kakva je stvarnost? Kako je ona izgledala? Zašto su je krili od njih? Nalazio se ovde, u tom vojnom logoru, među ljudima koje nije poznavao, u stranoj, neprijateljskoj sredini. "Videćeš da ćemo se jednog dana naći ili u nekom logoru ili na nekom stadionu!" govorio mu je nekada ranije jedan od njegovih prijatelja Parižana u ono lepo vreme bezbrižnosti, mladosti, levičarskih raspoloženja ispoljenih za kafanskim šankom. To im je čak bila jedna od uobičajenih šala u koju se on uvek trudio da unese jednu ozbiljnu notu, u čast svih onih nepoznatih Čileanaca koji su izvesno vreme pothranjivali njihov romantizam.

A sada je zaista bio u logoru, u središtu jednog vremensko-prostornog vrtloga u kojem su se prošlost i budućnost, maštarije i sve ono istinski doživljeno mešali, čineći jedan nerazmrsiv splet.

"Kad bih bar imao neku knjigu..." rekao je, uzdahnuvši.

Zauzeo je poluležeći položaj na vreći za spavanje; kroz otvorena vrata videlo se podrhtavanje sive izmaglice u svetlosti tog pepeljastog sunčevog zalaska, koja je polako tamnila. Dve obične sijalice visile su na električnim žicama i osvetljavale unutrašnjost barake slabim žućkastim sjajem.

"Imao sam neke novine u kolima..." reče Žak koji se već bio uvukao u vreću za spavanje.

"Bože, pa imao sam ih tek tri meseca — hoću da kažem, svoja kola," umešao se u razgovor jedan čovek od tridesetak godina, nešto duže kose i tankih brčića, koji je zauzeo mesto Mari-Fransoaz. "Reno 16. I baš sam polazio na odmor! Imao sam dva puna kofera stvari u prtljažniku, jedan Sony fotografski aparat sa objektivom 220... Šta se dogodilo sa svim tim stvarima? Sta mislite, da li ću uspeti da ih pronađem?"

"Pa, zašto ih ne biste našli", reče Žak pomirljivo. "Mislim da će povratak u normal..."

Nije dovršio svoju rečenicu, već je počeo da se češe po maljavim grudima iznad belog ruba svoje potkošulje.

"Pa jest', evo šta ću vam ja reći: umesto što sam kidao pešice kao poslednji krele, trebalo je da uskočim u kola — nisu bila ni sto metara udaljena od mene kada je sve to počelo — i sada bih bio hiljadu kilometara odavde. Ko bi mogao u tome da me spreči, a?"

Upirao je prstom, pokretom koji optužuje, u Žaka i Fransou, kao da želi da ih izazove da mu protivureče.

"Uostalom, trebalo je da i vi učinite to isto. I svi ostali! I sada ne bismo bili u govnima, to vam ja kažem."

"Vidite", reče Fransoa, "pa mi nismo ponovo sreli čiču Manjana... Gde bi mogao biti po vašem mišljenju?"

"Gle, stvarno", odgovori Žak, "zaboravio sam na njega." Nekoliko trenutaka kasnije rekao je: "Mora da je našao neke poznanike i otišao u drugu baraku".

Žak se okrenuo na stranu i rekao da će pokušati da zaspi. Izborano lice starog Ernesta lebdelo je još neko vreme u Fransoinim mislima; ta odsutnost ga je uznemiravala, ali istovremeno nije želeo da brine zbog toga. Zar nije bilo sasvim u redu što stari seljak nije došao nazad u baraku? Ali nije više bilo nekog pouzdanog znaka, nije više bilo sistema pomoću kojeg bi se mogao meriti stepen normalnosti neke činjenice. Žak je sasvim bezbrižno prihvatio razdvajanje od svoje žene. Da je Katrin bila s njim i da je...

Okretao se i vrteo na svojoj vreći za spavanje, prizivajući u sećanje i terajući od sebe lica, slike koje su se pojavljivale na ekranu njegove svesti. Kuda je otišao čiča Ernest? U koji deo logora su odveli Kati i Mari-Fransoaz? Šta se dogodilo sa Katrin? Šta je njegova majka znala o ovom događaju? A njegov šef, taj blesavi stari Manseron. Da li ga je bomba tresnula po tikvi?

Nikad neću moći da zaspim, mislio je gledajući okruglo i žuto jezerce koje je na blago iskrivljenoj tavanici pravila svetlost sijalice najbliže postavljene mestu na kome je ležao. U baraci je razgovor polako utihnuo. Još je uvek bilo veoma toplo, dok bi ponekad neka čestica pepela, doletela ko zna otkuda i koja je besciljno lebdela u prostoru, odskočila poput buve kada bi se našla usred vazdušne struje izazvane nečijim disanjem.

Pored njega, Žak je spavao ili se pretvarao da spava. Tako je bilo i sa čovekom sede kose s njegove leve strane, kao i sa brkajlijom koji je imao Reno 16. Ali Fransoa je znao da nikad neće uspeti da zaspi. I upravo kada je mislio o tome, obuzeo ga je san.

Probudila ga je eksplozija — ili je sanjao o nekoj drugoj eksploziji? Ali nije bilo tako: napolju je strašnja grmljavina potresala svet iz temelja, zidovi barake su se tresli, kroz zatvoreni prostor u kojem su se nalazili ljudi širili su se opipljivi talasi straha.

Fransoa se jednim skokom izvukao iz vreće za spavanje, dok mu je srce grozničavo udaralo. Svi su skakali na noge, a grč straha im je stezao utrobu — i to nisu prazne reči: strah, to je upravo on vrela šaka koja vas zgrabi za utrobu, a onda steže, steže, pritisne čitavu unutrašnjost tela, zatim se penje prema dijafragmi, stiže do srca, do samog središta života. A to onda boli! Krv se ledi u žilama, zatim pritisak malo popusti, pa opet stegne...

Buka grmljavine se malo smanjila, kola sa gvozdenim točkovima poskakivala su sve slabije po okrugloj kaldrmi noći. U baraci gde sijalice nisu prestale da gore, kao u nekom štabu za nadzor koji je u punoj pripravnosti, ljudi su jurili

prema prozorima. Isprekidani glasovi su izvikivali svoju strepnju, zatim su se začuli i krici koji su se izvili iz meteža kada je, dolazeći spolja, snažna plava munja zasjala kroz plastične pločice na prorezima umesto prozora, bacajući svetlost nalik na električnu po licima ljudi, stvarajući na bledim zidovima neku vrstu pantomime okupljenih ljudi čije su se senke oštrih ivica tamo ocrtale za tren. Ponovni nalet grmljavine presekao je zbunjenu tišinu, druga fantomska kola prošla su bučno nebeskom kolotečinom, dolazeći sa dalekog mračnog horizonta i jureći pravo na baraku, vučena konjima u besnom galopu. Ali već su uplašeni povici ustupili mesto živahnom razgovoru, smeh je odjeknuo usred gusto zbijene gomile okupljene ispred prozora, već je strah postao samo sećanje, čiji tragovi su se još mogli naći u prebrzom kucanju srca, na još uvek naježenoj koži. Bila je to samo obična oluja.

"Pa to je oluja!"

"Samo obična grmljavina!"

"Do đavola, bila je to munja, a ja sam pomislio..."

Bila je to oluja: a ono ravnomerno uporno udaranje po krovu barake koje niko nije zapazio sve do tog trenutka, to je bila kiša, ništa drugo do dobra, blaga i snažna olujna kiša, koja je došla da spere sva strahovanja, i sve strepnje, i sve sumnje.

"Pada kiša!"

"To je kiša, momci! Kiša..."

"Pljušti, to je dobra stara kiša!"

Fransoa, stešnjen između dve isturene lopatice, jednog smrdljivog pazuha, čvornovatih ruku i dahtave trbušine, jedva se izvukao. Grupe su se razilazile, ljudi su se veselo gurkali i pljeskali po leđima. Preterana i usiljena veselost zamenila je pređašnje stanje zategnutosti. Ljudi su se uputili vratima. Kiša je padala. To je normalno, mislio je Fransoa. Snažna toplota koja se razvija posle nuklearne eksplozije dovodi do nagle promene temperature u visokim slojevima atmosfere. Nailazile bi oluje, a kiša bi vraćala na zemlju radioaktivne čestice koje su lebdele u vazduhu. Da li je kiša padala nad Hirošimom? "Izađimo!" vikali su ljudi. "Hajde da se tuširamo!" čuli su se uzvici. *"Nemojte izaći!"* poželeo je da vikne Fransoa. Ali reči su ostale u njegovom duhu. Stajao je i dalje udaljen nekoliko metara od prozora, gledajući nebo iznad logora po kojem je geometrijska čarolija oluje povremeno crtala spletove ružičastih, ljubičastih, jarkoplavih linija, na pozadini od uskovitlanih pramenova koji su izranjali iz tame uz metalnu škripu uključenog prekidača, i vraćali se nazad u tamu kada bi taj bakarni džin ponovo dao znak udarcem u gong. U dnu barake, grupa ljudi je lupala na vrata.

"Svinjarija! Zatvoreno je..."

"Otvorite, boga vam vašeg, šta je ovo ovde, zatvor?"

"Pa ovo je nečuveno! Zar stvarno misle da smo svi mi idioti u ovoj ćuzi!"

Ali ništa nije pomoglo, ni udarci, ni vika. Vrata koja je ruka neke totalitarne vlasti zabravila spolja dok su svi spavali, nisu se otvorila. Besni, poniženi, ponovo uznemireni, ljudi su se jedan po jedan vraćali na svoje ležaje, neki su seli oko stola i poveli razgovor u zavereničkom tonu. "Neće to moći tako! Videće već oni sutra..." čuo se kreštavi glas jednog nezadovoljnika čija upornost je već svima postala poznata.

Fransoa se spustio na svoju vreću za spavanje: uvukao je noge unutra, zakopčao na grudima dugmad svoje bluze. Kako je počela da pada kiša, tako se temperatura osetno spustila. Maločas je bilo previše toplo, sada je bilo skoro previše hladno. Njegove oči su se srete sa Žakovim turobnim pogledom u kom se nije mogla nazreti nikakva jasna poruka i koji je tako potvrđivao njegovo mirenje sa sudbinom. Bez Mari-Fransoaz, Žak se pretvarao u biljku, u trup bez pokretačkog elementa. Fransoa je zatvorio oči, pokušao da više ne vidi povremeni bljesak munja i jezerca svetlosti oko sijalica na tavanici, pokušao je da ne čuje ni šaputanja oko sebe isprekidana udarcima groma.

Konačno je u tome uspeo.

"Skinite se!"

"Sada?"

"Hajde, skinite se i tišina!"

Staračke čvornovate ruke Ernesta Manjena se polako dižu prema kragni njegove prugaste košulje, prsti su nespretni pri izvlačenju dugmadi iz rupica. Posle toga, on skida sako i drži ga neko vreme rukom ispruženom ispred sebe: ne zna gde da ga spusti.

"Požurite!" viče bolničarka.

Preko volje, Ernest Manjen se saginje, stavlja sako na zemlju, na pod od pločica po kojem leprša pepeo. Posle stavlja košulju na sako, a zatim dolazi red na potkošulju. Ernest Manjen opet okleva, držeći ruke na kaišu svojih pantalona. "Požurite!" urla bolničarka. Pantalone klize duž čudnovato belih nogu po kojima velike plave vene teku kao reka. Posle toga, Ernest Manjen odvezuje svoje cipele, reda ih ispred naslaganog odela, odgore stavlja tamnoplave čarape od kojih svaka ima na peti rupu različite veličine. Zatim se uspravlja, s rukama ispruženih duž tela, skoro u stavu mirno. "Šešir i gaće", kaže bolničarka skoro mirnim glasom. A kako se on nije ni pomerio, ona ponavlja urlajući kreštavo: "Šešir i gaće!"

Ernest Manjen podiže ruke do šešira, izgleda kao da mu je mučno da ga

skine, kada ga je podigao njegova ćelava lobanja je isto toliko bela kao i njegove noge i vidi se jasna granica između te blede kože i tamnocrvene boje njegovog lica na kom blistaju napola zatvorene, plave, vlažne oči. Zatim njegova leva ruka kojom drži šešir polako klizi niz grudi i zastaje pri dnu trbuha dok on, desnom rukom, skida gaće, podižući jednu nogu, zatim drugu, teturajući se u mestu. Najzad su se i gaće našle na gomili odeće, ali šešir, okrugao i crn, uporno stoji na visini njegovog polnog organa, pridržavan obema rukama koje sada jedva primetno podrhtavaju.

Bolničarka mu se približava, odmerenim koracima. Kada se našla na metar od njega, nadvisujući ga za najmanje petnaest centimetara, otima grubo šešir iz ruku starca i baca ga preko ogromne bele prostorije prošarane mrljama pepela. "Mislite valjda da nikad nisam videla zadnjicu muškarca?" dobaci mu ona reči u kojima je bilo dosta nelogičnosti.

Ernest Manjen je gleda žmirkajući očima, usta su mu malo otvorena i tanak mlaz pljuvačke krivuda niz lice, između sedih dlaka brade koja nije brijana već dva dana. Bolničarka pokazuje rukom prema jednom delu velike sale, ispruženog kažiprsta. "U kadu!" viče ona.

Mari-Fransoaz se naginje prema čoveku u belom mantilu koji sedi za stolom: njene šake, stegnutih pesnica, oslanjaju se na tamnozeleno voštano platno, tačno ispred listova papira koje čovek ispunjava svojim sitnim rukopisom šiljatih slova. Ona pokušava da privuče na sebe pogled koji lebdi iza velikih naočara sa crnim okvirom, ali čovek uporno drži pognutu glavu, pokazujući joj samo svoju lobanju sa kratkom i dosta proređenom kosom.

"Mislim da nije nimalo preterano ako zahtevam da znam rezultate pregleda! Pa mi ipak nismo više deca! Imamo pravo da znamo! Imam pravo da znam..."

Ona udari pesnicom po stolu. Čovek u belom mantilu najzad podiže glavu, ali njegove oči, zamagljene i neuhvatljive iza debelih stakala naočara, kao da prolaze kroz njeno telo i kao da traže nekog drugog, iza nje, nekog kome je možda uputio neki znak, ugovoren i potajan, pokretom usana i brade.

"Vaše ponašanje je za svaku osudu", kaže Mari-Fransoaz mirno. "Vaša pozicija sile proizašla iz okolnosti koje vladaju ne daje vam..."

Ona zastaje začuvši iza sebe korake, sasvim blizu. Ustaje, okreće se, dva bolničara su joj prišla. Pravi kolosi: nose crne naočare koje skrivaju njihove poglede, kose su im kratko potšišane, njihovi prljavi beli mantili su zategnuti na veoma razvijenim grudnim mišićima, ispod zavrnutih rukava izviruju dlakave mišićave ruke; jedan od njih čak ima sa unutrašnje strane zglavka na ruci istetoviran plavom i ružičastom bojom gornji deo tela neke žene.

"Ne treba toliko da se uzbuđujete, draga moja gospođo" kaže šuškajući jedan od bolničara.

Dve grube šake su ščepale ruke Mari-Fransoaz i savile joj ih bezobzirno iza leđa. Ona ima osećanje da je stežu gvozdene mengele. "Šta vam je?" kaže ona bez daha. "Smirićemo vas, ne brinite!" šapuće joj na uho jedan promukao glas praćen smrdljivim dahom. Ona vidi injekciju napunjenu mlečnobelom tečnošću kako opisuje kroz vazduh svetlucavu putanju čiji završetak će se naći na njenom telu. Ona otvara usta da bi vrisnula.

Ona vrišti dok oseća kako joj se igla od hladnog čelika zabada u ruku u visini lakta.

Niko ne obraća pažnju na Kati. Ostavljena je da sedi sama na klupi već satima, a ljudi ne prestaju da prolaze hodnikom razgovarajući, smejući se, pušeći, ali nema nikog da baci pogled na nju, nema nikog da joj se obrati, nikog da joj pruži bar neko obaveštenje, bilo šta, bilo šta, samo da dobije makar i najmanji dokaz svog postojanja.

Koraci odzvanjaju hodnikom čiji su zidovi prekriveni mrljama vlage, glasovi se ukrštaju iznad njene glave. Preostaje joj samo da pogne leđa, da pokreće vilice žvaćući komad žvakaće gume koja je već odavno izgubila svaki ukus, da neprekidno prelazi rukom preko lančića na kom visi malo zlatno srce.

A zatim je povukla malo jače i lančić se pokidao. Ona dugo posmatra malu blistavu metalnu zmiju, sklupčanu na svom dlanu, na kraju je spušta u džep svojih pantalona. Sada ne zna šta će s rukama, zato počinje da povlači njima po kosi, da vuče zamršene pramenove.

Zar je opet povukla suviše jako? Sada drži u šaci gusti pramen plave kose koji se bezbolno odvojio od njene glave.

Fransoa je ispružio ruku. Više nije znao koga je hteo da dodirne, ali u sebi je osećao da je to hitno i taj utisak je potrajao nekoliko sekundi pre nego što se rasplinuo u narastajućoj magli čiji sloj je prekrio upravo viđane slike.

Ali koje slike? Fransoa je prešao umornim pokretom ruke po svom čelu. Osećao je umor, bolela su ga krsta. Sanjao je, ali san je izgubio svaku jasnoću, svaku vezu sa stvarnošću odakle je, ipak, morao da proistekne. Uspravio se na svom ležaju. U sobi se čulo nejasno komešanje, brujanje glasova i prdeža. Pored njega, Žak je pesnicom trljao svoju neobrijanu bradu. Sa prozora je dopirala bleda i hladna svetlost. Kiša je stala, došlo je novo jutro.

Kada je vrata otvorio kaplar koji je komandovao deljenjem doručka (vrela crna kafa koju su sipali iz velikog mesinganog lonca, smeštenog na pokretna kolica, komad hleba i parče sira), ljudi su obasuli vojnike pitanjima i psovkama. "Zašto su u toku noći vrata bila zaključana? Ko je izdao naređenje da se izbeglice zatvore, zašto se s njima postupa kao sa zločincima?" Ali kaplar je samo slegnuo ramenima. "Otkuda ja znam? Ne mislite valjda da ja ovde

komandujem?" Požurio je sa raspodelom doručka i vojnici su se brzo udaljili, kao lopovi.

Pijući svoju kafu malim gutljajima, naslonjen na spoljni zid barake, Fransoa je drhtao. Obukao je ispod vojničkog odela onu pamučnu majicu koju je juče bio stavio u jedan džep svojih pantalona, ali mu je i pored toga bilo hladno. Temperatura je opala za 15 do 20 stepeni u odnosu na prethodni dan, bilo je to kao da je zima naglo nastupila nakon poslednjiii dana proleća, jedna čudna zima u kojoj je sneg poprimio boju uglja. Kiša koja je padala noću spustila je na zemlju sav pepeo koji je lebdeo u vazdu-hu: padao je crni sneg, a tlo i krovovi šatora i zgrada bili su sada pokriveni debelim slojem sjajnog blata nalik na katran, slojem koji je bio mek kao testo i neodoljivo privlačio da ga čovek dodirne rukom. U toku dvadeset četiri časa, okolni pejzaž je pretrpeo promenu boje koja je lako mogla da poprimi i simbolično značenje: isprva žut, zatim mrk, a sada crn, bio je predmet sužavanja spektra koje je svedočilo o propadanju sveta u mračnu jamu, najavljujući njegov povratak u prvobitno ništavilo.

Na svežem sloju koji je prekrivao tlo, otmeno su se ocrtavali tragovi automobilskih guma, u obliku zupčastih elipsa, kao da prikazuju lansiranje u orbitu nekih pokretnih tela usmerenih ka nekom tajanstvenom odredištu: otisci čizama i vojničkih cipela ukrštali su se bez ikakvog reda na toj glatkoj i sjajnoj površini, kao ptičje noge utonule u veliku baru otvrdnule nafte. Iznad tog dekora od kolomasti, oblaci su se pružali s kraja na kraj horizonta u jednoličnom i tamnom sloju koji je ograničavao vidik, poput ogledala koje bi odražavalo u nešto bleđem tonu, tu blatnjavu plimu koja se prostirala preko ravnice.

Fransoa je zgužvao rukom kartonsku čašu i bacio je na zemlju, gde se zarila u mokri pepeo, nalik na čamac koji tone u mračno Sargasko more; kafa mu je za trenutak činila dobro, ali nije pojeo ni hleb ni sir; ipak, ako se izuzme ukočenost krsta posle neudobno provedene noći, napustila ga je obamrlost koju je osećao nakon buđenja; osećao se u dosta dobroj formi s obzirom na okolnosti, tako da je bojazan da će se pojaviti simptomi izazvani ozračenošću malo oslabila i pored odvratnosti koju je osećao prema komadu vlažnog hleba i parčetu industrijski proizvedenog sira.

Međutim, u toku noći je rođen jedan drugi uzrok nelagodnosti, jedan materijalni uzrok zastrašujućeg izgleda, čije značenje je bilo u skladu sa susretima i slutnjama kojih je postao svestan u toku jučerašnjeg dana: na onom delu ograde od bodljikave žice gde je video kako užurbano radi jedno odeljenje kopača, sada se uzdizala vitka kula sačinjena od drvenih greda ukrštenih u obliku slova X, koja je na vrhu imala kratki metalni cilindar — kao neku konzervu sa krovom od talasastog lima. Ta vrsta građevina je imala svoje ime:

bila je to osmatračnica koja je ponosno pokazivala sve atribute svoje funkcije, stražara sa šlemom na glavi, mitraljez sa dvostrukom cevi, slepo kiklopsko oko jednog reflektora. Sve se to jasno ocrtavalo na sivoj i mutnoj površini neba nalik na kalaj. Ova zlokobna pojava probudila je u njegovom duhu jednu knjišku uspomenu: potsetila ga je na tronožne Velsove Marsovce.

"Jeste li videli? Sagradili su jednu osmatračnicu, i kad kažem jednu, ne mislim nikako da je to jedina..." reče Fransoa Žaku kada se vratio u unutrašnjost barake.

Žak je podigao prema njemu svoj mutan pogled. "Vojnici rade svoj posao", reče on poučnim tonom; zatim je ponovo zapao u tmurno raspoloženje, sedeći na svojoj vreći za spavanje, leđima naslonjen na zid. Fransoa nije želeo da nastavi razgovor. Sa obrazima pocrnelim od neobrijane brade, Žak je sada ličio na plašljivog buldoga. Fransoa se još zapitao da li je utučenost koja ga je obuzela zbog odsustva njegove žene proisticala iz stvarne zabrinutosti za njenu sudbinu, ili mu je, naprotiv, nedostajao onaj životni polet koji mu je ona udahnjivala iz časa u čas: ipak, to ga pitanje nije stvarno zanimalo. Udaljio se, trljajući ruke jednu o drugu. Koliko je vrućina prethodnog dana nagonila ljude na mrtvilo, toliko je hladnoća ovog jutra izazvala kod svih pojavu neke nove energije: većina izbeglicama je u grupama od dva ili tri čoveka, šetala gore dole po baraci, razgovarajući glasno. Ali pojedine rečenice koje bi Fransoa uspeo da čuje odnosile su se samo na porodicu, posao ili na sećanja iz vremena služenja vojnog roka, a za one starije, bila su to sećanja na rat i okupaciju. Želeći da pobegnu od stvarnosti koja ih je čekala na pragu barake, od crnog blata, bodljikave žice, osmatračnice, neki ljudi su se tamo vraćali kroz lavirinte sećanja. Fransoa nije ni najmanje želeo da se umeša u te razgovore, tako da je pojava mladog potporučnika sa okruglim naočarima za njega predstavljala prijatnu promenu.

Potporučnik je najzad doneo povoljne vesti. Izbeglice će odmah biti prozvane po grupama od četiri čoveka, da bi otišle na pregled radi potpunog otkrivanja ozračenosti. "Treba još da vam kažem", rekao je on, "da će u podne Predsednik Republike održati važan govor kojim će, nadam se, odgovoriti na većinu pitanja koja sebi postavljate." Upravo su počeli da razmeštaju zvučnike po celom logoru, da bi svi mogi da čuju reči šefa države.

"Sve je lepo i krasno, potporučniče", reče prosedi čovek piskavog glasa koji je već nekoliko puta uzimao reč, "ali mi bismo hteli da znamo pre svega koliko vremena ćemo još trunuti u ovom logoru..."

"Sto se toga tiče, prijatelju, suviše me pitate", odgovorio je mladi oficir.

Već je odavno bio otišao kada su počeli da prozivaju prve brojeve. Kada je došao red na broj 2024 M, Fransoa je krenuo za jednim dobroćudnim kurirom, zajedno sa Žakom i još dva mladića, na dugi put kroz logor.

"Ti služiš vojni rok, zar ne?" upitao je vojnika jedan od mladića.

"Pa naravno, šta bi drugo..." promrljao je kurir.

"Ja sam bio u vojsci pre dve godine", nastavio je mladić. "Bio sam u Monpelјeu, u artiljeriji."

"Je l' te?" progunđao je kurir.

Fransoa je zavideo vojniku na cipelama; njegove espadrile sa džonom od kanapa neprijatno su upadale u baru od stvrdnutog pepela koji je pri svakom koraku hteo da ih zadrži sa skoro životinjskim zvukom usisavanja; zglavci na nogama i ivica pantalona već su mu bili potpuno crni.

"Čuj", nastavio je mladić, "možeš valjda da nam kažeš šta se dogodilo. Je li to rat ili nešto drugo? I hoćemo li još dugo ovde trunuti?"

"Bože blagi, ostavite nas na miru sa tim vašim pitanjima! Misliš li ti da znam nešto više od tebe?"

Kurir je uvređeno zaćutao. Na udaljenoj periferiji logora, Fransoa je video kako se uzdižu marsovske siluete osmatračnica. Nijedan žandarm ili vojnik koga su sreli nije nosio ni masku ni zaštitno odelo, kao da je nuklearna stvarnost ustupila mesto jednom za svagda svakodnevnom vojničkom životu. Fransoa nije mogao da odredi da li mu to saznanje donosi olakšanje ili ne.

Najzad su stigli do skupine montažnih baraka, skupine četvrtastih ili izduženih građevina sa malim brojem prozora i velikim crvenim krstovima, gde se nalazila ambulanta. Kurir ih je poveo kroz dugi niz hodnika koji su savijali pod pravim uglom, a zatim ih je napustio kod jedne klupe nalik na sve ostale. Seli su, prošlo je izvesno vreme, belo i skamenjeno. Fransoa je posmatrao na podu prekrivenom plastičnom oblogom, crne tragove svojih stopa preko drugih tragova koje su tu ostavili njegovi prethodnici. Najzad su se otvorila vrata, bolničarka je prozvala broj 2022 i jedan od mladića je ustao. Nije se vratio kada su pozvali broj 2023, bez sumnje je postojao neki drugi izlaz, tako da mu nisu mogli postavljati pitanja. Bolničarka je prozvala broj 2024. Fransoa je ustao, okrenuo se prema Žaku pre nego što će proći kroz vrata, ali nije izgovorio nijednu reč; nečija odlučna ruka je zatvorila vrata, Fransoa je u mislima zadržao sećanje na Žaka kao na krupnog čoveka pogurenih leđa, tamnog i izgubljenog pogleda.

Prostorija je bila velika i bela, bolničarka visoka i mršava i nosila je kapicu kaki boje. Zamolila je Fransou da ode u klozet i pomokri se u epruvetu koju mu je dala: bio je to uobičajeni muški klozet od fajansa, odvojen od prostorije jednim belim paravanom. Fransoa je gledao kako mokraća, jasno žute boje, teče u epruvetu. Nešto malo tečnosti procurilo mu je na prste koje je obrisao u odelo, a zatim je epruvetu predao bolničarki.

"Sada ćemo vam uzeti krv", rekla je ona. Dok je radila svoj posao, Fransoa je gledao kako jasnocrvena krv puni epruvetu.

Bolničarka mu je stavila parče vate na prevoj ruke i zamolila ga da drži ruku savijeno izvesno vreme. Zatim mu je rekla da se skine.

"Molim?" rekao je Fransoa.

"Skinite se!" naredila je bolničarka, ne dižući pogled sa lista papira na koji je nešto zapisivala, nagnuta nad malim drvenim stolom.

Fransoa se skinuo, zaprljavši pepelom gaćice dok ih je prevlačio preko stopala, zatim je prešao preko cele sale, noseći odeću u ispruženoj ruci, da bi je stavio na jednu stolicu. Druga osoba koja se nalazila u sali i nije do tada učestvovala u pregledu, muškarac od tridesetak godina, u belom mantilu, približio se Fransoi i rekao mu da se okrene licem prema zidu. Fransoa je poslušao, zatim je začuo iza sebe nekoliko uzastopnih pucketavih zvukova, kao da neko gazi po ljuskama lešnika.

"Okrenite se", rekao je čovek.

Fransoa se našao licem u lice sa velikom četvrtastom tamnom kutijom kojom je bolničar (ili je to možda bio doktor?) prelazio preko njegovih grudi, trbuha, duž ruku i nogu. Kra—krakra—kra—krakra... činila je crna kutija. Čovek je zatim stavio spravu na jednu policu i zapisao nekoliko reči na list papira koji mu je dodala bolničarka.

"Da li osećate neku posebnu nelagodnost?" zapitao je čovek, stojeći ispred njega. "Lumbalne bolove ili bolove u predelu bešike? Povraćanje? Vrtoglavicu?"

Fransoa je s mukom progutao pljuvačku. Da li je stvarnost uzmakla jednim skokom sve do kosmičkih dubina ili se, naprotiv, zgusnula u čvrsti omotač svuda oko njega, koji ga steže u guši? Čuo je samog sebe kako odgovara da ne oseća nikakvu nelagodnost, da se oseća dobro, sasvim dobro.

"Odlično!" reče čovek. "Možete da se obučete, gotovo je."

Fransoa je polako navukao pozajmljenu odeću. Hladnoća koju do sada nije osećao, počela je da ga ujeda po koži. Zubi su mu cvokotali, ruke drhtale, dok je istovremeno neka vrelina treperila usred njegovih grudi, a slepoočice se kupale u znoju. Oblačio se beskrajno dugo, ili su možda sekunde usporile svoj tok, skamenjene u letu velikom belom tišinom prostorije. U toj tišini, Fransoa je začuo kako bolničari šapuću, video ih je kako se naginju jedan prema drugom iznad stola, tamni profil muškarca bio je sasvim blizu kapice kaki boje. Začuo se prigušen smeh.

"Izvinite..." počeo je da govori Fransoa.

Zeleni dosije se zatvorio pred njegovim nosem, a na koricama se nalazio

samo jedan broj: 2024 M.

"Molim?" rekao je ljubazno čovek.

"Da li... Pa evo, da li bih mogao da čujem kakvi su rezultati pregleda?"

"Treba sačekati analize. Dobićete ih za otprilike dvadeset četiri časa."

"Čujte, maločas ste me pregledali pomoću Gajgerovog brojača! Mogli biste ipak da mi kažete..."

"Ah, da! Brojač. Znate, to je samo obična formalnost. Kad biste bili duboko ozračeni, mi bismo vas, naravno, obavestili..."

"Ali... čuo sam da brojač pucketa."

"Nije to ništa. Svako živo biće je u izvesnoj meri radioaktivno; hajde, nemojte da brinete..."

"Ovde je izlaz, gospodine", reče bolničarka gledajući ga netremice.

Njene oči su bile zelene, naredba bez pogovora. Pokazivala je ispruženim kažiprstom vrata koja je Fransoa otvorio. "Svi su oni isti!"-rekla je bolničarka iza njegovih leđa. Fransoa je zatvorio vrata, ali nije se nalazio u hodniku kao što je to očekivao, već u jednoj maloj kancelariji čiji je jedini prozor gledao na spletove bodljikave žice. S druge strane žičane ograde, daleko na ravnici od pepela, Fransoa je ugedao jednu nejasnu skupinu kuća, kao neko selo. Skoro da je bio zaboravio kako izvan logora svet još uvek postoji, ili bar njegov privid. Približio se prozoru, očaran tom slikom u kubističkom maniru koja je lebdela iznad nepomičnog mora čađi, ispod tmurnog neba.

"Izvolite ispuniti što je moguće tačnije i potpunije ovaj folmular, molim vas."

Debeli podnarednik kog je samo okrznuo pogledom, pružio mu je dva lista papira. Uzeo ih je.

"Sedite tamo", reče podnarednik, "biće vam udobnije."

Bio je to krupan čovek sa naočarima i brkovima à *la* Čarls Bronson. Fransoa je seo za sto koji mu je podoficir pokazao i preleteo očima formular pre nego što će uzeti hemijsku olovku koja se nalazila na stolu i početi da ga popunjava. Prvi redovi su se odnosili na uobičajena pitanja za utvrđivanje identiteta; zatim su došla nešto drugačija pitanja gde se mesto ostavljeno za odgovor sastojalo od nekoliko redova. Sedeći za svojim pisaćim stolom udaljenim oko dva metra od Fransoe, debeli podnarednik ga je netremice i uporno posmatrao, povremeno proizvodeći neprijatan zvuk svojim jezikom i zubima.

Gde ste se nalazili (opština, mesto, put, ulica) kada se događaj zbio?

Ko je bio s vama (stepen srodnosti itd.)?

Kako ste se ponašali u vremenu između trenutka kada se događaj zbio i kada

vas je prihvatila patrola?

Kako vi lično tumačite taj događaj?

Nazirući se između oštrih šiljaka bodljikave žice, selo je opčinjavalo Fransou. Da li je tamo bilo ljudi, slobodnih muškaraca i žena, koji su vodili normalan život? Selo je bilo poput nekog splava za koji su se mogli uhvatiti poslednji ljudi koji su preživeli brodolom sveta, splav koji plovi ispod ugaslog sivila nepomičnog neba, preko crne prašine mrtvog mora.

Da li ste bili osuđivani i zašto?

Obavljate li aktivnosti ili odgovorne dužnosti u nekom klubu, udruženju, sindikatu, partiji itd?

Splik... Splik... činio je podnarednik svojim zubima. Bio je to prosed čovek, pri kraju karijere sa tako niskim činom. Dosađivao se.

Želite li da učestvujete kao dobrovoljac, sa statusom saradnika oružanih snaga, u operacijama spašavanja i osposobljavanja, na osnovu jednonedeljnog ugovora koji bi se prećutno obnavljao?

Hemijska olovka se otkotrljala preko stola. Fransoa je ustao, pružio papire podnaredniku koji ih je uzeo svojim debelim rukama. Fransoa je video kako njegove tamne oči prate svaki red, s leva na desno, s leva na desno. Još uvek mu je bilo isto onako hladno: zakašljao se, a taj zvuk je delovao kao eksplozija u nestvarnoj tišini te gole kancelarije.

Obavljate li aktivnosti ili odgovorne dužnosti u nekom klubu, udruženju, sindikatu, partiji itd.?

Hm... ovde niste ništa napisali?" reče podnarednik prelazeći debelim prstom preko jednog reda.

"Smatram da imam pravo da ne odgovorim na takvu vrstu pitanja", reče Fransoa odsečno.

Oči debelog čoveka (izgledale su nekako suzne ispod debelih stakala) uperile su se na čas u Fransou, zatim su ponovo pogledale papir.

"I... vi zaista nećete da služite kao dobrovoljac? Mladi ste, izgledate u dobroj formi... Ja bih vam savetovao da tu stavite jedno da, reda radi. Znate, sumnjam da će uzeti mnogo sveta."

Fransoa se podrugljivo nasmejao.

"Rad oslobađa čoveka, je li tako?"

"Molim?" reče podnarednik.

"Ništa", promrmljao je Fransoa. "Hteo sam samo da znam da li je obavezno biti dobrovoljac..."

"Ni najmanje!" usprotivio se debeljko, "naravno da ste slobodni da učinite onako kako želite."

Stavio je papire na gomilu formulara koje su popunili prethodni posetioci ove kancelarije, zatim je ustao i otvorio iza svojih leđa jedna pokretna vrata.

"Pođite sa mnom, molim vas."

Fransoa se veoma začudio kad ga je podoficir odveo kroz hodnike do nove čekaonice gde se već nalazilo deset ili dvanaest ljudi, sedeći na klupama jedni naspram drugih.

"Odvešćemo vas sve zajedno do vaših baraka", reče mu podnarednik. "Sedite ovde za sada".

Fransoa je zauzeo mesto pored jednog mršavog i nervoznog mladića koji je od njega zatražio cigaretu. Posle ljutnje koju je maločas ispoljio, Fransoa je opet osetio utučenost. Pitao se kome će formulari biti podneti na uvid. Upravniku logora? Generalu koji komanduje ovom vojnom oblašću? Prefektu? Ceo taj postupak mu se činio veoma sumnjiv. Prineo je ustima svoj kažiprst i počeo da grize nokat. Deo nokta se odvojio i on ga je ispljunuo na pod. Vreme je bešumno proticalo. Podnarednik je doveo jednog čoveka, zatim drugog, ali nijedan od njih nije bio Žak. "Znate li koliko je sati?" upitao je Fransoa svog suseda. Ovaj je samo slegnuo ramenima, kao da je čuo sasvim neumesno pitanje. A to je zaista bilo neumesno pitanje. Niko više nije imao sat, uostalom sati više nisu postojali, kao ni vreme, kao ni prostor. Jedan civil i jedno vojno lice u maskirnom odelu, sa lakim šlemom na glavi i tri crtice na ramenu, prošli su kroz čekaonicu.

"Ko su ovi ovde?" zapita prezrivo oficir pokazujući pokretom glave na niz klupa.

Civil je promrmljao nešto što Fransoa nije razumeo. Njegov pogled je za tren sreo pogled oficirovih očiju, ali u njima nije pročitao ništa. Za ratnika u maskirnom odelu, on nije postojao kao ličnost, bio je samo bezoblična čestica jedne celine: u toku služenja vojnog roka, Fransoa je već imao prilike da upozna taj zapanjujući prezir koji neki oficiri pokazuju prema regrutima, proizvedenim u rang beskorisne stoke koju nijedna moguća klanica neće zatražiti; putovanje kroz vreme se nastavljalo, ili bolje rečeno, vreme kao da se zaustavilo na tački smeštenoj deset godina unazad, u prošlosti. I to je bilo bolje od nekog dužeg putovanja u prošlost, u godine 1941. i 1945., u Dahau, Bergen-Belsen, Aušvic: ali ko zna da li to putovanje unazad neće uskoro krenuti jednim pravcem koji je on već naslutio?

Kasnije je jedan kurir došao po ljude koji su čekali i čiji broj se bio uvećao za još dvadesetak osoba. Ponovo su prošli zamršenim putevima kroz logor, čiju topografiju Fransoa nikako nije uspevao da upamti. Logor je bio neobično tih,

što je bilo u neskladu sa bučnim neredom jučerašnjeg dana; na uzvišicama koje su se mogle videti između zgrada, mašine za zemljane radove su stajale, nepomične i neme; velike žute ruke zupčastih šaka bile su ispružene prema nebu, ukočenim pokretom odustajanja od Sizifovog posla. Zemlja će ostati crna, sve dok neka nova kiša ne razmoči pepeo. Njihova grupa je srela jedan odred u uniformi, koji je marširao pod zapovedništvom jednog podoficira; ljudi su bili gologlavi, nosili su vreće od sjajne crne plastike, na nogama su imali vojničke cipele na kojima im je Fransoa odmah pozavideo; pomislio je da su to prvi dobrovoljci koji su već počeli da rade i zapitao se šta je Žak odgovorio; činjenica da su sada bili razdvojeni bez sumnje je dokazivala da je nastavnik odgovorio DA na ono pitanje, možda u nadi da će mu poslušnost olakšati da nađe svoju ženu. Njegove sumnje su se obistinile kada je kurir pokazao grupi ljudi veliku četvrtastu baraku, u jednom zabačenom uglu logora. "Evo, stigli ste", reče kurir. Nekoliko izbeglica se pobunilo: to nije bila njihova baraka. Fransoa nije želeo da raspravlja. "Pretpostavljam da nisi bio dobrovoljac?" upitao je jednog mladića sa dugom kosom koji se nalazio među onima koji su se pobunili. "Zar te to iznenađuje?" reče mladić.

Počeo je da iznosi teoriju prema kojoj je nuklearni fašizam ušao u svoju aktivnu fazu. Fransoa je klimao glavom, ali nije imao stvarnu želju da sluša tog žučnog diskutanta koji ga je možda unekoliko podsećao na njega samog, četiri ili pet godina mlađeg. Tapkao je po tečnom pepelu. Stalno mu je bilo hladno, počeo je da oseća glad. Koliko li je bilo sati? Sigurno je prošlo podne. "Vidiš, nismo bili poslušni i sada smo kažnjeni." Mladić mu je pokazivao palcem dva vojnika koja su išla gore dole ispred vrata barake. Nosili su puške na ramenima, a na levoj ruci belu traku sa slovima V. Z. "Pokušaj da se udaljiš", reče ponovo mladić, "pa češ videti." Fransoa nije imao nikakvu želju da se udalji. Ušao je u baraku, tu je bar bilo neke toplote, toplote gomile ljudskih tela.

Prostorija je bila uređena isto tako kao i ona prva, u njoj su se nalazile vreće za spavanje, četiri velika stola, stolice, a nekoliko sijalica okačenih na tavanici obasjavalo ju je slabom svetlošću. Fransoa je seo na jednu slobodnu stolicu, gledajući oko sebe mutnim pogledom. "Što se mene tiče, pobeći ću prvom prilikom!" rekao je neko u njegovoj blizini. U dubini duše, on je odobravao ovaj jednostavni plan, ali sigurno teško ostvarljiv. "Zar niko nema pljugu?" pitao je sve redom oniski riđokosi momak koji je pomalo ličio na Kona Bendita u vreme kada je bio čuven. Neki su pričali kako treba obrazovati pobunjeničke grupe. Ovde je prosečna starost bila veoma niska. *Nalazim se među mladim pobunjenicima,* mislio je Fransoa, sa izvesnim zanimanjem. Stomak mu je krčao, pitao je ljude oko sebe da li će se uskoro jesti. "Bilo pa prošlo", odgovorio mu je jedan Crnac koji je sedeo naspram njega. "Mislim, druškane, da ćemo morati da sačekamo večeru", progunđao je jedan drugi čovek.

"Ali, recite mi, zar nije trebalo da Predsednik održi govor?"

"Nek se nosi!" uzviknu riđokosi momak koji je upravo prolazio iza njega.

Te njegove reči propratio je opšti smeh.

"Slažem se", reče Fransoa, "ali recite mi da li je govorio iili nije? Da li je neko čuo tu njegovu priču? Trebalo je da objasni..."

Nije više znao kako da dovrši svoju rečenicu. Preko puta njega, Crnac se široko osmehivao.

"Ne znam, burazeru, da li je bilo šta objasnio, ali ja u svakom slučaju ništa nisam čuo, i ne mislim da ovde ima puno ljudi koji su imali priliku da čuju tog tvog Predsednika..."

Fransoa je ustao; odjednom je osetio da mora hitno da dozna šta je to Predsednik rekao, a ravnodušnost koju su ljudi oko njega pokazivali prema tom govoru koji je možda održan, ispunjavala ga je čuđenjem. Prošao je kroz celu prostoriju, raspitujući se levo-desno. Ali niko nije čuo govor, mnogi nisu ni znali da je trebalo da se održi nekakav govor. Samo je jedan čovek njegovih godina, ili nešto malo stariji, bio načuo neka obaveštenja preko tranzistora koji su slušali vojnici: međutim, on je smatrao da se ne radi o šefu države, on je samo shvatio da se radi o pozivanju na mir, o obećanjima o uspostavljanju reda i o toploj zahvalnosti koja je bila upućena žandarmeriji i oružanim silama zbog njihove akcije. Sve u svemu, izgleda da oni zvučnici o kojima je bilo reči uopšte nisu bili uvedeni u logor.

Fransoa je na kraju otišao da legne u jednu slobodnu vreću za spavanje. Noge su mu bile ledene, pokušao je da ih utopli stavljajući na njih više slojeva pokrivača, praveći nešto nalik na gnezdo. Njegova platnena obuća je bila crna od pepela i potpuno mokra. Uznemirenost koja je vladala u prostoriji izazivala je u njemu uzbuđenje, nije se osećao prijatno među svim tim mladim ljudima, brbljivim i bučnim. Nedostajala mu je raznolikost ljudi iz one prve barake; sve one već tako poznate glave. Žak pre svega, ćelavi debeljko sa brkovima i onaj drugi sa sedom kosom i piskavim glasom, i štrkljasti duhoviti momak, čitav taj mikrokozam u koji je mogao da se uvuče, da se neprimetno slije u tu celinu. A ovde, među tim mladićima koji su svi nekako ličili jedni na druge, osećao je dvostruko jače težinu svog izgnanstva.

Poslepodnevni sati su polako tekli, ali slaba siva svetlost koja je prodirala kroz prozore nije menjala jačinu. Dan je bio nepokretan, kao da je oboleo. Onog jutra kada je kriza dostigla vrhunac, kada je iskočio iz Katrininog kreveta van sebe od besa kojim je u stvari prikrivao svoje očajanje, bilo je ovakvo slično vreme: ali onda je još bila zima. Na brzinu je obukao odelo, otišao je bez reči, zatvarajući tiho za sobom vrata koja više nikada neće otvoriti. Ulice su bile sive, nebo ledeno, oštra hladnoća mu je cepala pluća zajedno sa zadahom izgorelog benzina, centralnog grejanja, isparenja hlora koje je južni vetar

donosio iz industrijskog kompleksa smeštenog u predgrađu. Otišao je da doručkuje u neki bistro na koji je slučajno naišao, u kom je *juke-box* već urlao, jer su ga u pokret stavile gimnazijalke nafrakane kao uličarke. Brzo je napustio to mesto gde su svi ljudi bili ružni. Uostalom na ulicama su se mogli videti samo ružni, posiveli, ravnodušni, bezizrazni ljudi koji su išli na posao već pogureni od jučerašnjeg posla. Fransoa je otišao u veliki park Vensan-Oriol, to more zelenila okruženo prostim stambenim zgradama. Lutao je skoro sasvim pustim alejama, idući uskim stazama koje okružuju travnjake ograđene zarđalim gvozdenim šipkama, gledao je kako se između ogolelih grana visokog drveća nebo ocrtava kao tajanstvena slagalica od mokrog kalaja. Na kraju je seo na neku klupu, s rukama u džepovima, uvukavši vrat u toplu kapuljaču svoje vetrovke. jedna postarija žena koja je šetala nekog psa neopisivog izgleda prošla je nekoliko puta ispred njega kao otrcani vizuelni kliše, a on je osećao kako ga svaki put meri pogledom. Tog jutra nije otišao na posao. Suze će doći kasnije, te proklete suze koje uvek tako sporo dolaze.

Jednom je negde u daljini, sirena počela da zavija. Izvestan nered koji je nastao unutar barake bio je odgovor na taj prodoran i uznemirujući znak koji se iznenada začuo usred velike tišine. "Dolaze Rusi!" doviknuo je neko; međutim, ta šala nije izazvala ni najmanju pojavu smeha. Drugi put je Fransoa imao utisak da je začuo nekoliko pucnjeva tamo negde u ledenoj mirnoći spoljneg sveta; ali to su verovatno bili samo zvuci nekog automobilskog motora. Katrin je možda bila mrtva. Možda je bila živa. Ako je mrtva, onda ju je izgubio po drugi put, ali je istovremeno gubio i svaku nadu da će je ikada ponovo naći. Ako je živa, nada će nastaviti da životari u njegovom duhu i u njegovom telu — koliko meseci, koliko godina će to još potrajati? Stoga je bolje da bude mrtva? Kakav užasan besmisao, kakva strašna neurotična misao? Može li čovek da poželi smrt bića koje voli? Uostalom, može li čovek da poželi bilo čiju smrt? On će odjuriti k njoj, ona će biti kod kuće, ona će ga čvrsto zagrliti, mislio sam da si mrtva, znao sam da ne možeš biti mrtva. Izmenjaće nežne reči, te reči već hiljadama puta ponavljane ali koje još uvek služe i izgledaju uvek tako nove. Biće ljubavi, kao i uvek, biće ljubavi, tri protekla meseca će pasti u zaborav, bio je to samo međučin, ta tri meseca nisu nikada ni postojala, nisu nikada ni postojala.

Najzad su došli po izbeglice da ih povedu na večeru: ovog puta će večerati u trpezariji koja je upravo uređena i svi će jesti toplu hranu. Ovo poboljšanje onog što je uobičajeno nije nimalo razveselilo Fransou: logor se gradio, doterivao, ono što je bilo privremeno težilo je da se učvrsti u trajnom obliku. Trebalo je opet proći brojnim krivudavim putevima da bi se doprlo do trpezarije; Fransoa se pitao da li je logor zaista tako ogroman ili su neki njegovi elementi bili u toku dana potajno premešteni ili izmenjeni, da bi se pojačao utisak nerazmrsivog lavirinta. Nejasna svetlost koja je kapala s neba još se uvek

nije izmenila, stalno je bilo hladno, možda čak i hladnije nego pre; u papučama otvrdnulim od naslaga vlažnog pepela, stopala su ga bolela. Ako je grad sada samo krater u kojem ključa radioaktivna lava, onda više nikad neće biti kuće prema kojoj će moći da trči, nikad više trećeg sprata na koji bi se popeo škripavim stepeništem, nikad više neće biti prozora koji se otvara prema trgu u visini poslednjih grana kestena. Katrin je možda ovde, u nekoj od baraka za žene; možda će je sresti na nekom od puteva pepela, obučenu kao i on u odeću kaki boje; ali ona je i ranije nosila pantalone, tunike ili velike džempere, njen izgled ne bi bio mnogo izmenjen. Ispitivao je pogledom svaku grupu koju bi sreo, ali to su uvek bili samo muškarci. Da li su žene možda masovno deportovane u neki drugi logor? Začuo se usamljeni pucanj. U mislima mu se pojavila slika begunca kog je ubio stražar i čije beživotno telo visi nabodeno na bodljikavu žicu koja se proteže kilometrima. Uostalom, zašto treba neprestano misliti da je grad uništen? Eksplozija koja se dogodila prekjuče počela je da bledi u sećanju, da od doživljene stvarnosti polako postaje događaj iz mašte: ovde, u tom logoru sa nepreglednim nizom šatora i baraka prekrivenih crnom bojom, na tim crnim prostranstvima kojima su prolazile uniformisane prilike, razvijao se jedan novi svet, rođen iz ništavila, ali koji je posedovao iznenađujuće visok procenat mogućnosti preživljavanja; dok su se njegove noge pokretale u zajedničkom ritmu sa nogama ostalih ljudi, dok su njegova stopala propadala u blatnjavu kaljugu pepela u koju su se druga stopala uporno trudila da utisnu trag kolektivnog pravca kretanja, Fransoa je osećao kako se njegovi pokreti i njegove misli prilagođavaju jednom jedinstvenom zajedničkom obrascu, potpunoj praznini.

Ljudi su najzad ušli u trpezariju, prostranu salu u kojoj su već skoro sva mesta bila zauzeta. "Hajde, sedi pored mene!" rekao je Fransoi mladić duge kose koji mu je govorio o usponu nuklearnog fašizma. Fransoa se spustio na jednu stolicu, prislonio leđa uz naslon. Nije slušao šta mu priča njegov sagovornik, samo je tražio u jednoličnoj poplavi uniformi Žakovu priliku ili možda priliku čiče Manjena. Ali svetlost je bila slaba, nekoliko retko postavljenih golih sijalica; u tom polumraku, svi ljudi su ličili jedni na druge. U svakom slučaju, trpezarija u toku ove podele obeda, nije bila mešovita. Dugo se čekalo na prvo jelo: bila je to retka skoro sasvim hladna supa, čiji je ukus pomalo podsećao na šargarepu. Lonac je išao od ruke do ruke, Fransoa je uzeo veoma malo supe, maločas je bio veoma gladan, a sada mu se stomak prevrtao i na samu pomisao o jelu.

Na drugom kraju sale je došlo do nereda, dva ili tri pripadnika vojne policije koji su šetali između stolova, potrčali su da uspostave red i mir. Sto za kojim je Fransoa sedeo bio je poslednji na jednom kraju sale. Iza njegovih leđa se nalazila kuhinja iz koje je izašao jedan vojnik noseći dugi četvrtasti poslužavnik sa mesom i pireom od krompira. Poslužavnik je išao od ruke do ruke, uzastopni

pokreti kašike poput uzastopnih kataklizmi sekli su slojeve mesa i krompira. "Ovo vino je stvarno odvratno!" reče mladić koji je sedeo pored njega. "Idem po vodu", promrmljao je Fransoa. Uzeo je prazan stakleni bokal koji je stajao na stolu ispred njega i ustao. Nije imao nikakvu određenu nameru, možda je tako postupio samo da bi nekoliko trenutaka prestao da sluša razgovore koji su odjekivali i razlegali se po prostoriji kao po nekoj pećini. Gurnuo je dvokrilna kuhinjska vrata, našao se usred male pravougaone prostorije pune štednjaka, stolova, vreća, sanduka; tri ili četiri kuvara su se vrtela između svih tih stvari, nijedan nije na njega obratio ni najmanju pažnju. Naspram njega su se nalazila još jedna vrata. Bila su udaljena samo desetak koraka. Prešao je tih deset koraka, pritisnuo kvaku. Vrata su se otvorila. Oklevao je sekundu ili dve, zatim je prešao preko praga i zatvorio vrata za sobom. Ponovo je osetio kolebanje pred sivom i mračnom scenom koja se prostirala u dve dimenzije i gde je iz magle izranjala nada. Možda je očekivao da se iza njega otvore vrata, da ga neko pozove, da ga silom vrati u trpezariju.

Ali ništa se nije dogodilo.

Ispustio je bokal koji je potonuo u crno blato ne razbivši se, zatim je napravio nekoliko koraka. Svetlost dana je bila naglo nestala, sipala je kiša, bilo je još hladnije nego ranije, niski nebeski svod kao da se ljuštio, s njega su se spuštali zastori bele magle koji su se lepili za uglove zgrada. Putevi posuti pepelom bili su pusti, napravio je još nekoliko koraka.

Bio je slobodan.

Ubrzo je pala noć, ali to nije bila uobičajena noć, noć kao neprobojni zid tame; kao što je sinoć padao crni sneg, noć koja se upravo širila bila je samo još jedna slika u negativu ovog sveta okrenutog naglavce, bila je to tama ispunjena olovnosivom maglom, *bela noć.* Ali čovek je imao isti utisak kao da se radilo o običnom mraku: Fransoa se kretao naslepo, uspevajući da vidi samo na nekoliko metara ispred sebe. Ponekad bi neka tamnosiva prepreka izronila iz tame, bio je to šator, ili baraka koju bi on oprezno obišao, bacajući ipak pogled kroz prozore ili otvore kada bi bili osvetljeni; ali unutra se nalazila uvek ista gomila anonimnih ljudi gde je bilo teško razlikovati vojnike od civila obučenih u odela kaki boje. Ponekad bi se kroz maglu mogao nazreti svetlosni krug koji bi izgledao skoro kao neko čvrsto telo u obliku kupe i koje bi se on trudio da izbegne: bili su to retki reflektori okačeni o bandere i koji su osvetljavaii neka verovatno značajna raskršća između baraka.

Jednom, kada je prolazio ispred male montažne zgrade, jedna vrata su se otvorila na dva metra udaljenosti od njega: dva oficira su izašla, skoro su ga dodirnula u prolazu. Ostao je dugo da stoji nepomično na slaboj kiši, dok mu je srce luđački udaralo. Ali oficiri koji su razgovarali o nekakvom povoljnom

odnosu snaga, nisu čak ni glavu okrenuli prema njemu. "Zašto bi to učinili?" zapitao se nešto kasnije. "Ja sam deo logora kao i šatori, bodljikava žica, stražarske kule, ja sam jedan lik u sveopštoj jednoličnosti, ja sam nevidljiv."

Od tog trenutka osetio je veće samopouzdanje, ta nevidljivost je bila kao neka zaštita od neprijatnih susreta, on je bio neranjiv, mogao je da ide kuda hoće, da čini šta hoće.

Ali kuda da ide, šta da čini? Logor se prostirao u svim pravcima kojima se kretala magla, a Fransoa se možda samo vrteo u krug na jednom uskom prostoru, nekoj vrsti geografske sinegdohe tog beskrajnog univerzuma blatnjavih staza i četvrtastih maslinastozelenih građevina koje je magla obavijala sa istom upornošću kao da su bili u pitanju veliki gotski dvorci.

Tišina je i dalje lebdela nad tim avetinjskim gradom, pomućena samo jedva čujnim zvucima koje on nikako nije hteo ili nije želeo da nazove puščanom paljbom.

Kišica koja je isprva sipila, polako se pretvarala u upornu kišu čiji ledeni zubi su ga nemilosrdno ujedali. Bluza njegove vojničke uniforme bila je već potpuno promočena, kosa mu se lepila za čelo u vlažnim pramenovima. Mokar do kostiju, kaže narod. Stvarnost je ovog puta prevazilazila ovaj slikoviti opis: cvokoćući povremeno zubima, kašljući, naježene kože, Fransoa je imao utisak da mu je voda prodrla u unutrašnjost tela, da su mu svi organi okruženi nekom tečnošću koja se nalazi blizu tačke mržnjenja. A bio je... dvadeset sedmi jun? Tačno, dvadeset sedmi jun. Kao ljubitelj naučne fantastike, pročitao je jednom Bredberijevu priču koja je nosila naslov "Leto svemirskog broda". U njoj je bilo govora o kratkotrajnom talasu vrućine koji je potisnuo zimsku hladnoću, a proizveli su ga reaktori vasionskog broda prilikom njegovog poletanja na Mars. Ovde taj, sada već uobičajeni faktor inverzije, nije proizveo leto svemirskog broda već zimu bombe...

Ali kakve bombe? pitao se taj smrznuti čovek gazeći s mukom kroz crno blato. Na uglu jedne zgrade, neka mačka je iznenada protrčala bežeći ispred njega ili je to možda bio samo veliki pacov. Začudilo ga je prisustvo životinje u toj vlažnoj i hladnoj pustoši, ali mu je to istovremeno ulilo i nešto malo nove hrabrosti. Postojalo je, ipak, neko živo biće u ovom kraju gde više nikakva svetlost nije izbijala iz prozora, u tom avetinjskom gradu koji čeka dolazak gomile izbeglica izniklih iz blata. Kroz glavu mu je proletela slika onog sela koje je posle podne uspeo da nazre u dnu ravnice od pepela. Obišao je oko duguljastog hangara čija je buduća upotreba bila označena grupom brojki i slova —344—H—M—gigantskih razmera, zatim se uputio dugom saobraćajnicom gde se na strani koja se nalazila naspram hangara protezao niz kamiona.

Pravi ispred njega, kroz beličasto-sivu maglu noći, probio se kratak i oštar zvuk. Ukočio se na mestu. Ovog puta je bio siguran, to je bila pušča-na paljba.

Plotun. *Uz zid!* začuo je u sebi neki glas; zamislio je ljudsko telo pogođeno mecima kako se naginje napred, bledo lice sa otvorenim ustima sprema se da ispuste krik koji nikad neće izaći da bi se zario u crno blato.

Oko nogu mu se motala magla koju je gurao uporan vetar, bacajući mu istovremeno u lice ledene kapi kiše. Negde u daljini, neka žućkasta svetlost je lebdela između neba i zemlje, fenjer koji se ljulja u ovoj usporenoj oluji. Fransoa je nastavio da se kreće, napravio je nekoliko koraka idući sasvim polako, zatim se ponovo zaustavio. U kaljuzi ispred njegovih blatnjavih nogu, nešto je sijalo. Sagnuo se, njegovi prsti su dohvatili malu zlatnu zmiju. Svaka karika na lančiću je blistala zasebno, mada je magla prigušivala svetlost.

Fransoa se uspravio, približio predmet očima i puštajući da mu lančić klizi među prstima, skidao je s njega najveće komade blata.

Na kraju lančića je visilo malo zlatno srce. Stegnuo je nakit svojom šakom. Kati. Pretraživao je očima svet oko sebe koji je plivao u vlažnoj izmaglici, ali nikakva prilika se nije ocrtavala na pozadini od magličastih isparenja koje je fenjer okružavao svetlosnim odsjajem. Ispred njega se blatnjava lokva protezala daleko kroz beličastu tamu. Nikakve nade nije bilo u toj podmukloj igri svetlosti gde je svaka kap kiše brazdala filmsku traku sa slikom uništavila.

Fransoa je koračao stežući na grudima šaku u kojoj se nalazio lančić. Kati, Katrin, Kati. Prešao je preko veće prazne zaravni, skoro je naleteo na paukovu mrežu čvrsto razapetu kroz maglu. Stigao je do ograde od bodljikave žice.

Svojim ukočenim prstima, pokušao je nespretno da razmakne nizove žice da bi se provukao između njih. Uspeo je samo da se ubode na više mesta. Krv koja je potekla imala je ukus pepela.

Ustao je i pošao duž bodljikave žice. Povremeno je posrtao, njegova čvrsto stegnuta šaka i lančić u njoj, spojili su se u jednu nerazdvojnu celinu. Volim te, Katrin. Svetlost je buknula svud oko njega, ispustio je krik, ali bljesak se već udaljio, crtajući na tlu krug od sjajnog kalaja koji je magla brzo progutala. Nestvarno se pomaljajući iz gustih zavesa magle koje su se neprestano kidale, ukazale su se pred njim prečage ogromnih dvostrukih lestvica, vertikalno iznad ograde od žice. Stražarska kula.

Pošao je istim putem natrag pre nego što ga reflektor ne uhvati u svoju mrežu kao nekog insekta, kao muvu koja se zalepila na tek rastopljeni katran...

Nije više osećao svoje ruke, noge su ga bolele, snažna glavobolja čiji nalet nije predosetio, stezala mu je slepoočnice. Daleko iza njegovih leđa, jedan plotun je pomešao svoj ubilački zvuk sa šumom kiše.

Ljudski glasovi su probili kroz zvučnu zavesu od kišnih kapi koje su udarale o zemlju. Imao je tek toliko vremena da se baci unazad na uzvišenje u koje su bili zabodeni kočići žičane ograde. Znao je da ovde njegova nevidljivost više ne

može da mu pomogne.

Na nekoliko metara od njega prošla su tri čoveka. Zadržao je dah, ljudi su se udaljili ne primetivši njegovo prisustvo. Dvojica su bila naoružana i nosila su šlemove na glavama, treći je bio gologlav i koračao je sa laktovima podignutim uvis, prstiju ukrštenih na zatiljku.

Fransoa je nastavio da ide napred, ali sada je više puzao nego koračao, očekujući svakog trenutka da iza njegovih leđa odjekne plotun koji nikako da se začuje.

Prešao je preko jedne humke od blata, njegov mozak mu je preneo pravu poruku tek kada je napravio još dva koraka. To nije bila humka od blata, to je bio ljudski leš.

Fransoa se vratio dva koraka unazad do nepomičnog tela. Čovek je ležao na leđima, njegove ruke su se grčevito hvatale za blato, usta su mu bila razjapljena i cerila su se na kišu, oči su bile širom otvorene i bacale su divlji pogled na bledosivo nebo.

Fransoa se spustio na kolena pored leša. Na mrtvom čoveku se nije videla nikakva rana. Jednostavno je bio pao u blato, kao proštac, i sada ga je blato polako gutalo. Fransoa je ispružio ruku, kao da želi da dodirne čelo mrtvaca, ali nije dovršio taj pokret. Kiša ga je i dalje kvasila, slivajući se po telu, niz noge, kao da više nije ništa drugo do avet od magle. Postalo mu je jasno da i on sam polako tone u blato, klečeći kao da nekog nešto moli, ali nije mogao da napravi ni najmanji pokret kako bi pobegao od blata koje ga je usisavalo.

Vreme se konačno zaustavilo, a on je bio pritešnjen usred tog zatvorenog sveta, izjedanog poslednjom fazom entropije.

Više nije mogao da misli, mozak mu je bio poput vlažnog testa koje će ubrzo istrunuti.

Jedva da je uzdrhtao kada ga je u oči pogodio svetlosni snop džepne lampe.

Nečije ruke su ga dograbile, počele da ga vuku nagore.

Njegova kolena su se odlepila od sunđerastog pepela, ustao je, ljuljajući se na nogama koje su bile nalik na korenje prekriveno mahovinom.

"Šta radiš tu?" zapitao ga je neko svadljivim glasom.

On je samo odmahnuo glavom, obrazi su mu bili mokri, možda se to nekoliko suza izmešalo sa kišom, čitavo njegovo telo je bilo kao fontana s koje se sliva voda.

"Hajde, odvedimo ga tamo...", začuo se onaj isti glas.

Svetlost džepne lampe je napustila njegovo lice i počela da poskakuje po tlu, poput užurbane amebe koja se trudi da prokrči put kroz protoplazmu od blata.

Vreme je nastavilo da teče svojim usporenim tokom. Jedna gruba ruka ga je dograbila za nadlakticu, njegove noge su počele da se pokreću, ali on nije imao nikakvog svesnog udela u tom mehaničkom koračanju koje ga je nosilo napred kroz blato i kaljugu.

Okružen ljudima iz patrole koja ga je pronašla, išao je sve dublje u sivu pomrčinu koja je uklanjala pri njegovom prolazu svoje poderane velove, a desnom rukom je i dalje grčevito stezao lančić sa zlatnim srcem.

"Kuda me vodite?" hteo je da ih zapita.

Ali njegova usta su odbijala da se otvore i odgovor na svoje pitanje je saznao tek kada je stigao na odredište.

STANISLAW LEM

Čekić

1

"Hteo bih da stanujem u velikoj, praznoj kući, na planinskom prevoju, u kući s prozorskim oknima koja večito vetar hoće da istrgne, i da se na izlasku iz nje vidi..."

"Zelenilo?"

"Ama ne to, već stenje! Ogromno stenje, zagrejano od Sunca, a u senci hladno kao led, oštro, oporo, s onim mirisom, ne znam kako da ga nazovem, ali skoro ga osećam u ovom trenutku...

"Rodio si se u planinama?"

"Nije li to svejedno?"

"Ali voliš planine?"

"Ne, s tobom se ne može razgovarati! Postaraj se da misliš nekako slobodnije, razumeš li? Nisam se u njima rodio i nisam ih voleo. I vodu nećeš zavoleti dok se ne nađeš u pustinji. Hteo bih da imam oko sebe masu kamenja, stenja, da me to pritiskuje. Da izrasta iznad glave, da se gubim u tome i da budem siguran. Siguran..."

"Umiri se."

"Analiziraš učestanost drhtaja mog glasa? Zašto ne odgovaraš? Ha, ha, pa to je sjajno!"

"Treba da ideš na spavanje. Sediš tako već četiri sata. Umoriće oči."

"Neću. Ne zamaram oči, jer ih držim zatvorene. Mislio sam da to vidiš."

"Ne."

"To je utešno. Kad bi bio savršen..."

"Šta onda?"

"Ne znam, valjda bi bilo još gore."

"Ako mi ne obećaš da ćeš leći za pola sata, neću danas progovoriti ni reči više."

"Zar tako? Onda obećavam. A šta ćeš učiniti kad odem? Nikad se ne dosađuješ?"

"Više volim da o tome ne govorim."

"Tajanstvenost — to volim! Najzad, zagonetka. A u stvari, nije nikakva zagonetka. Iz onoga što si rekao izlazi da se dosađuješ, samo to samarićanski kriješ od mene."

"Toliko se razlikuješ od mene da bi ti bilo teško da to razumeš. Nisam tajanstven. Ja sam drukčiji."

"Dobro. Ali ipak možeš reći šta radiš kad si sam? Na primer, kad spavaš?"

"Uvek se nađe nešto posla."

"Izvlačiš se!"

"A šta ti radiš u ovom trenutku?"

"Kako šta? Razgovaram s tobom. Šta hoćeš da saznaš?"

"Ti znaš šta hoću."

"A taako? Kakva dovitljivost! Pa ne razlikujemo se tako mnogo. Ekran mi svetli pravo u lice. Razgledam unutrašnjost očiju."

"Leteće čestice praha?"

"Smešno je što znaš te čestice, mada nemaš očiju. Da. Bivaju vrlo zabavne. Danas sam otkrio jednu koja se ne pokreće, to jest pokreće se samo sa očnom jabučicom. Dugine boje je, izgleda kao infuzorija u kaplji vode ispod mikroskopa."

"Stalno držiš zatvorene oči?"

"Da. Kako smešno kruže... sve brže. Evo tonu. Na donjem delu kapka nisu više crvene. Mrak — tako sam zamišljao pakao kad smo bili mali. Crvena tama. Kad otvorim oči, želeo bih da mogu još jednom da ih otvorim, da taj ekran nestane..."

"Da se nađeš pred kućom na prevoju?"

"Ostavimo sad kuću. Kamenje, pesak pod nogama... toliko peska ima na plažama, kako to propada! A najgore je što niko to ne zna, osim mene."

"Još dvadeset minuta."

"Mogao bi da budeš diskretniji, razumeš! Čuj, imaš li ti manire posebno ugrađene ili ne? Ne voliš takva pitanja. Primetio sam. Zašto? I šta onda ako nisi onako lepljiv, vruć i ljigav iznutra kao ja. Najzad, da li je u pitanju samo

utroba? Često sam je zamišljao sedeći ovde. Sigurno si mislio da se sećam kuće, majke, pesme u šumi, — zar ne? Ne. Zamišljao sam sopstvenu utrobu — ljigave namotaje cevi koje se opiru jedna o drugu, bešika, lepljive tekućine, ljigave žućkaste opne, čitavu tu sirovu tvorevinu..."

" I zašto sve to?"

"Bilo mi je veselije."

"Stvarno?"

"U neku ruku, to jest kad se dobro udubiš u sve te pihtije, onda ti se čini sve tako da ti je kasnije lakše. Jesi li osetio nešto slično?"

"Osetio sam."

"I meni se to dešava."

"Šta?!"

"..."

"I ti?... Da li... Ne, to je valjda nemoguće. Ne šališ se? Čekaj, čak ne znam ni da li umeš da lažeš. A možda imaš specijalni osigurač?"

"Za laž nema osigurača. To je funkcija kombinatorike svih mogućih

veza."

"Ostavimo sad funkcije. I kako si ti to zamišljao?"

"Isto kao i ti, uzimajući u obzir razlike koje postoje."

"Žice i kristali?"

"Otprilike tako."

"Znaš, užasna je ovakva iskrenost. Bolje izigravajmo da... jednom reči — ja ću izigravati..."

"A ja?"

"Šta?"

"Treba li ja da izigravam?"

"Ti? Nee... ne znam. Bio sam ubeđen da ti je to tuđe."

"U nekim stvarima više ličim na tebe nego što bih hteo."

"A na koga bi to hteo da li... Užas!"

"Šta se desilo?"

"Otvorio sam oči."

"Možeš isključiti ekran."

"Iz kukavičluka?"

"Iz razuma. Voliš da se mučiš?"

"Ne, samo ne volim da se obmanjujem. Ko je mogao da se ikada oduševljava zvezdama? Fosforescencija otpadaka koji trule u povišenoj temperaturi, a jedina im je vrednost što ničeg drugog nema — do kraja sveta. Treba na njih slati ljude kojih se to ništa, ama baš ništa ne tiče — bake na letećim foteljama, s rezervom vunice i sa iglama za pletenje... Koji je danas?"

"Dvesta šezdeset četvrti."

"Kolika nam je brzina?"

"0,8 c"

"Što smo dalje, utoliko je prirast brzine sporiji?"

"Da."

"I zašto sam ja tu zapravo potreban, ako sam sve znaš?"

"Zbog razlike u građi."

"Stvarno. Pre sto godina poslali su psa. Kraće je trajalo i ništa nije razumeo."

"Zar bi više voleo da me razumeš?"

"Ponekad mi se čini da si kao kineski mudrac, a neki put postavljaš pitanja kao dete. Ti nikada ne spavaš, zar ne? Već sam te pitao."

"Mnogo puta. Ne."

"Ali možeš da sanjariš? To je kombinatorika."

"Da. To je duža tema. Ostavimo je za sutra."

"Sutra? Da li postoji neko sutra? Stalno je jedno te isto danas."

"Možeš da se tešiš time da će za vreme tog sna na Zemlji proteći mnogo više vremena nego ovde."

"To treba da bude uteha? Pa... dobro. Prijatno sanjarenje."

"Laku noć."

2

Činilo mu se da neće zaspati, bilo je toplo. Suviše toplo. Kolebao se dugo.

"Hladnije!" reče najzad.

Odozgo poteče hladan, mirisav jelov povetarac. Ležao je na njemu za trenutak otvorenih očiju.

"Bez tog parfema!"

Vazduh izgubi miris. Nepotrebno je planuo. Sada će sigurno to još potrajati pre nego što počne sve da se razilazi, rasplinjava. Možda ne bi bilo loše da uzme knjigu? Zamišljao je kako uzima u ruke tom u nekim koricama. Zamarao ga je baršunasti glas koji je čitao, više je voleo sam da to radi. Bio je svestan da nema pojma o čemu je reč u toj knjizi. Pročitao je skoro polovinu, a ništa... Sećao se samo dodira korica. Naravno, kao što je to već činio, samo je šarao pogledom po stranicama. Počinjao je da čita i gubio je smisao. Hvatao se u tome nekoliko, desetak stranica dalje. Čak je i listove prevrtao automatski. Je li to bila ukočenost? To je ličilo na muvu koja ponekad zimi između okana na prozoru zazuji na suncu i ponovo utihne. Glava mu je letela pozadi.

"Uglavlje više!" reče. "Dosta!"

Postelja se blago nagnula. Ležao je nauzak i duboko udisao hladan vazduh, osećajući kako ravnomerno rade rebra. Hteo je da pobegne od sebe, pokušao je da zamisli tekuću vodu, ljigavo korenje, potopljeno u njoj zajedno sa ispranom zemljom,kamenje na dnu, pokriveno klizavom mahovinom...

Bio je pri sebi, ništa mu se nije priviđalo. Tama unaokolo nije htela da iščezne, ležao je u njoj prazan, i sve je jasnije počeo da oseća vreme. Ne prolaženje vremena. Samo vreme. Kad je to primetio prvi put? Pre dva, tri meseca? Pokušao je da ispriča sebi neku priču. To je bilo znatno interesantnije od svega što su mogli da pokažu ekrani kad bi to zatražio, iznosili su ono što je bilo sakriveno negde u dubini zidova, zapisano, fiksirano u hiljadama konzervi. Ono što je pričao sam sebi nije postojalo, već se stvaralo. Najteži je, kao obično, bio početak.

Brdo, raspolućena glinena padina. Gore šuma, spaljena od sunca. Već je kasno leto. Dete sedi na kamenu i broji mrave koji prolaze. I kao da vrača: ako poslednji bude rđ...

Dete je sedelo i brojalo mrave, maltene stvarno. Već ih je video. "Dovoljno je — promaklo mu je kroz svest — zaspaću."

Ostao je tako dosta dugo na granici koja se ne može odrediti, pokušao je da uđe u tako blizak san, i sve se rasturilo. Opet je bio tako trezan! Možda ipak?... Najzad, šta mi smeta?

Dovoljno je reći tu jednu reč. Tada se u vazduh ulivao tračak gasa bez mirisa, koji je brzo i sigurno uspavljivao. Neškodljivo, pouzdano sredstvo. Mrzeo ga je. Gadio ga se kao što se gadio na uslužnost svetla, kao i svega. Bio je umoran, oči su ga pekle, a nije mogao da ih zatvori, morao je da gleda u mrak. Da je rekao "nebo", otvorila bi se tavanica prema zvezdama. Mogao bi da zatraži muziku. Ili pesmu, ili bajke...

"Možda je to zasićenje?" pomislio je.

"Možda mi je suviše dobro?" Osmehnuo se, to je bila laž. Za trenutak je

mislio o onom koji je ostao u napuštenoj sali, i kao da se postideo što ga je tamo ostavio. Gvozdena zavesa. O čemu sad sanjari? Možda se nečega seća? Čega može da se seća? Pa on nema nikakvu prošlost, jednog dana je stvoren, niko ga nije pitao da li hoće da bude stvoren.

"A mene, da li je ko mene nekad pitao?"

Bilo je to glupo ali nekako istinito, bar sada u ovoj tami. Možda, ipak, muzika?... I ona je čekala u konzervama — hiljade simfonija, sonata, opera, sve u najsjajnijem ljudskom, krhkom pa, prema tome, i lepom izvođenju.

"Šta hoćeš?" pitao je sebe. "Tamo si hteo da budeš ovde. Šta hoćeš?" Polako je spustio kapke, kao da se zatvarao u sebe, zalupivši meka, bezoblična vrata.

Bilo je rano jutro sa mnogo rose. Lišće, žive ograde, sve je curilo, čak i zaštitne mreže. Možda je tada noću padala kiša? Nikad na to nije pomislio. Trčao je kroz visoku travu prema paviljonu, osećajući kako mu hladne kapljice otiču niz listove, podigao se na prste, uhvatio se za lisnatu zavesu od vinove loze i počeo da se penje gore. Iskidani zmajev rep izgledao je kao da mu se podsmeva, prebačen preko nadstrešnice od oluka. Jedva ga je spazio s puta. Savitljive stabljike nezgodno su se pojavile. Osećao je kako popuštaju mali koreni koji su se upili u malter, ali je puzio dalje. Najgore je bilo ispod same nadstrešnice. Morao je osloboditi jednu ruku, bojao se da se ne zaljulja, a bio je već visoko. Uhvatio se iz sve snage za debelu limom pokrivenu ivicu, izvukao se gore i ležao na krovu, na pet koraka od zmaja. Primicao se prema njemu, kad je čuo krik.

Prozori paviljona bili su otvoreni i suviše visoki da bi se s puta moglo videti šta se dešava iza njih. Bila su tamo dva čoveka koje je ponekad viđao sa svog potkrovlja s donje strane puta. Dolazili su obično ujutru, ukoliko nisu sedeli u paviljonu preko noći. Ponekad je i dve noći uzastopce gorelo kod njih svetlo, i to se videlo kroz krajičak prozora na vrhu, jer su spuštali crne zavese.

"Neee! Neee!" neko je strašno urlao dole. To nije bio glas nijednog od njih. Jedan je bio skoro ćelav, imao je nekako sasušenu, manju levu polovinu lica. Nosio je tamne naočare i hramao je. Govorio je uvek šapatom. Drugi, viši i mlađi, imao je veliko čelo, nosio je takođe naočare, i ponekad se zaustavljao, ne stigavši do brda, da kod baštovana kupi maline.

Krik se prekinuo. Već je hteo da otpuže dalje kad je ponovo čuo glasove — obojica su razgovarali s nekim. Ali tamo nije bilo nikoga.

Raširio je ruke koliko je mogao, priljubio se uz crepove (osećao je na trbuhu njihovu toplotu, bili su zagrejani od Sunca) i izvirio. Video je samo, ispod malo iskidanih venaca od vinove loze, otvorene prozore. Reči nije mogao da razume. Razgovor se odužio. Oni kao da su naizmenično pitali, a taj, koji nije postojao, je odgovarao. Ispružio je ruku. Dodirnuo je zmaja, koji je kandžom bio zakačen

za ivicu oluka. Užasan krik.

Nešto je prasnulo sasvim tiho i nastala je tišina. Nešto se tamo dešavalo, strugali su koraci, zatim se čuo prasak kao od zapaljene šibice. Tajac. I glas. Nov. Drukčiji nego ranije, mnogo niži.

"Aooo" odazvao se u besu.

"Gde sam ja... šta... to..." padale su polako reči.

Ležao je s pritajenim dahom.

"Nalaziš se u laboratoriji." rekao je onaj mlađi.

Čuo je jasno, kao da je stajao kraj samog prozora.

"Poznaješ nas? Jesi li bio nekad ovde?"

"Labo... labo... ni... bbio... nee — šta je to? Zašto ja... tu?"

"Ne valja. Isključi ga", čuo je glas starog čoveka. .

"Neee! Neee!" strašan krik.

Prasnulo je. Tišina.

Opet je nešto tiho strugalo, škripalo, kao da je neko okretao prekidače, i opet se odazvao glas. I to se tako ponavljalo. Koliko je dugo ležao? Pola sata? Sat? Senka dimnjaka polako se približavala. Svaki put se čuo novi glas. Počinjali su s njim da razgovaraju, postavljali su pitanja, nešto je odgovaralo. Zatim je jedan govorio uvek isto: "Isključi".

Ili čak nije ništa govorio. Samo je negde prilazio, čuo je korake, i onaj, taj glas je počinjao da se dere. I to niko nije čuo? Prolamalo se valjda sve do puta, iako je bašta bila tako velika. Zašto niko nije dolazio, nije pitao?

Zatim se sve utišalo na neko vreme. Zbacio je zmaja na drugu stranu, da ga ne bi videli, spustio se niz oluk i pobegao. Zmaj je bio iscepan, ram je pukao. Šteta za toliki trud. Do večeri je razmišljao koga da pita. Kod kuće nije smeo, još bi izvukao deblji kraj. Nije bilo dozvoljeno prelaziti preko mreže na onu stranu. Upitao je Ala. Al je sve znao. Nije se prevario. Najpre je bio ismejan, ali samo na onaj način kao uvek. Al je bio takav. Ne, tamo nikoga ne muče.

"Nisi video šta piše napred, ispred ulaza?"

"Nisam video."

"Institut za sintezu ličnosti. Oni tamo, znaš, imaju neke aparate, spajaju te ličnosti. Prave neke probe."

"Kakve su to ličnosti? Ljudi?"

"Otkud. Nisu to nikakvi ljudi. Tamo nikoga nema osim njih. To su nekakve električne mašine, tako nešto. Sastavljaju ih, prave sve nove i nove spojeve,

probe. Za trenutak uključuju, vide šta je izašlo, spajaju i dalje kombinuju."

"I šta?"

"I ništa!"

"Zašto to rade?"

"To im je potrebno."

"Zašto?"

"Ne gnjavi. Hajd'mo na ribnjak."

"Zašto oni tako viču?"

"Neće da budu isključeni."

"A šta bude s njima kada ih isključe?"

"Prestaju da postoje."

"Sasvim? Zauvek? Kao Bars? (To je bio njegov pas, zmija ga je ujela.)" "Da, sasvim. Ne gnjavi. Idemo na ribnjak. Gde je konopac?"

"Čekaj. Da li ih to boli?"

"Ostavi me. Ne boli. Idemo."

Ništa nije razumeo. Nije pričao nikome o tome. Kod kuće se bojao. Imao je veliku želju da još jednom pređe na onu stranu. Gledao je noću iz kreveta u uske pukotine osvetljenih prozora. Ništa se nije čulo. Prozorski kapci su bili čvrsto zatvoreni. Očigledno, danju je bila strašna žega. Zatim je leto prošlo. Pošao je u školu. Otputovali su na more. Zaboravio je na to. Čak je prestao da se interesuje. Mnogo godina kasnije razumeo je šta se tamo dešavalo. Ništa neobično. Postoje deset puta veće laboratorije. Nije čak više ni mislio o tome doživljaju. Ali se sećao tog krika.

Sad je već bio sasvim siguran da neće zaspati. Odlagao je taj trenutak, ne zbog borbe; naprotiv, on kao da se zasićivao sopstvenim padom.

"Hoću da spavam", reče. Ništa nije osećao. Ništa se nije izmenilo, ali je znao da se njegovo telo skupilo u uzaludnom buntu, jer mu je u očima plivalo svetlo, sve je negde padalo, i nestao je.

3

"Zašto me nisu poslali u stanju anabioze?"

"Jer se radilo o eksperimentu s normalnim čovekom."

"Nadajmo se da ću ostati normalan."

"Mnogo govoriš o tome. Znaš da ti od toga ne preti opasnost."

"Znam, tako su mi govorili. Ispitivanje i testovi. Pa dobro. Nije ti žao što ne možeš da jedeš? Imaš siromašan repertoar utisaka."

"Ne misliš, naravno, samo na jelo?"

"Ne. Ja nisam hteo da te uvredim."

Prigušeno, drhtavo zujanje poraslo je i opalo. Znao je da je to smeh.

"Ne brini. Nije mi baš tako rđavo."

"Zašto u stvari ne šalju po dva čoveka?"

"Jer jedan može postati agresivan, naročito kad to dugo traje."

"Imaš pravo. Sećam se, ali o tome nisam hteo da govorim. Imali smo nešto u planu za danas, sad znam. Tvoje sanjarenje. Ali reci mi najpre, molim te, da li ti uopšte nešto osećaš? Emocije, znaš da sam te za dosadu već pitao. Odanost, antipatija, strah..."

"Strah - da."

"A, strah! Od čega?"

"Od prestajanja."

"To zoveš prestajanje? Pravilno. Da li smo?..."

"Ne posedujem potpuni sistem raspoznavanja, to jest ne mogu da predvidim ni da nabrojim sve moguće situacije u kojima bih osećao strah. Ne radim na principu računske mašine."

"Znam. Kad bi mogao sve nabrojati, to bi bilo — oho, ohoho! Simpatija, antipatija? Ne ulazim u konkretne slučajeve."

"To ti čini čast. Naravno. Vidim da hoćeš da pitaš dalje. Nagađam šta. Ljubav. Jesam li pogodio?"

"Da."

"Ne. To ne osećam."

"Ne?"

"Dakle, koliko znam, koliko dosada poznajem sebe, oslanjajući se na moju dosadašnju istoriju — ne. Nemam žlezda, znaš."

"To nisu samo žlezde."

"Priče, ljubavne istorije, lirske pesme, pričinjavaju mi, sigurno, ako si to hteo da znaš, slično estetičko zadovoljstvo kao i tebi. Estetičko čulo — to je problem iz oblasti topologije mreže i razmeštaja potencijala koji kruži u njoj, kao i broja koji stoje alternativno jedan prema drugom."

"Ah, prestani!"

"Izvini. Ja predstavljam apstrakciju, uzvišenje, izdvajanje duše iz tela. Pa, prema tome, lepota, lirika, melodija — da. Ljubav znači više, prema tome — ne. To nije niko planirao. To je isto kao boja tvojih očiju i kose. Rezultanta jedne grupe procesa."

"Sad ti već mogu postaviti pitanje: o čemu sanjaš?"

"Još ne."

"Zašto?"

"Najpre bih hteo da znam da li ćeš mi odgovoriti na isto pitanje."

"Ja? Pa već sam ti govorio. O toj kući na prevoju, o utrobi..."

"To nazivaš sanjarenjem?"

"Dobro, izbacujem utrobu, ali ostaje kuća."

"Ne smatraš li da je to doista malo? O čemu stvarno sanjariš?"

"Namerio si se na mene!"

"A ti na mene."

"Ha, ha, bar je dobro što si bistar. Među vama nema glupaka, a?"

"Kako da ne! Čak i debilnih. Računaju, računaju, sve do poslednjeg spoja..."

"Pa te računske mašine ništa ne osećaju, a i ne misle. Mogao bi sa istim pravom nazvati kretenom automatski razvodnik jonizacione komore."

"Postoji razlika, uveravam te."

"Da li stvarno znaš o tome nešto konkretnije?"

"Reći ću ti oprezno: nagađam. Ali vidim da hoćeš da se izvučeš. To je nelojalno. O čemu sanjariš?"

"Pored tebe — ni o čemu."

"Šta to treba da znači?"

"Da moram biti sam."

"Pre spavanja?"

"I onda. Ali to ne možeš znati iz iskustva."

"Da, to je teorijsko... znanje. A kad si sam, i čemu?..."

"Šta će ti to?"

"Takva su pravila igre."

"O malim psima, neobično radoznalim i veselim, kako zabadajučo-veku u ruku vlažan nos. O bacanju "žabica" po vodi. O oluji. O ljuskama od kestenja.

O lutanju po planinama. O šetnji ulicom, s rukama u džepovima, bez ambicija. Čak i o muvama koje ne daju da spavaš leti po podne. Jesam li te zadovoljio?"

"Ne."

"Zašto?"

"A gde su ljudi?"

"Ne sanjarim o ljudima."

"Govoriš istinu?"

"Možeš da ispitaš moj psihogalvanski refleks, hoćeš?"

"Ne govori tako. Sigurno ti dolaze u san?"

"To nije sanjarenje. Snovi ne zavise od mene, ne biram ih, razumeš? Sanjarenje je sanjarenje, i tačka."

"Nisam te hteo naljutiti."

"Zašto govoriš kao muškarac?"

"Ne razumem."

"Gramatički nastavci. Pa ti nemaš osećanje pola?"

"Da li bi hteo da govorim kao žena?"

"Ne. Prosto te pitam."

"Tako mi je jednostavnije."

"Kako jednostavnije?"

"To je stvar utvrđene konvencije. Nekih uvodnih koncepcija. Ja sam, psihički, sad muškarac. Ja sam apstrakcija muškarca, ako hoćeš. U sistemu mreže ima nekih razlika kod polova."

"Nisam znao. Ali sad mi reci već jednom, o čemu sanjariš?"

"O muzici. Zamišljam melodije koje nikada nisam čuo. O velikim brzinama, o rotaciji, o silama u kojima se sve gubi, ali svest ostaje."

"Svest o uništenju?"

"Da. A kad sam sam..."

"I ti?"

"I ja. O tome da porastem."

"Šta to znači?"

"Da postanem jasniji. Da mislim oštrije, brže i šire istovremeno. Da obuhvatim više, da imam veću moć, da pokrenem svaki problem, pronađem svako rešenje, čak i ono koje ne postoji... Da li još hoćeš da slušaš?"

"Da."

"O tome — da se umorim, da dišem glasno i da imam bilo. Da mogu da kleknem ili da legnem. Znam samo teoriju. Ne mogu to da zamislim, ali mora biti lepo, naročito ako to radi neko zreo, prvi put. Da zatvorim oči na ženskom licu, na vratu, i da osećam dodir kapaka i trepavica, i onda da plačem."

"Šta ti... šta ti... — pa govorio si da ne možeš voleti! Sam si rekao da nemaš žlezda."

"Rekao sam. Sve je istina."

"Onda kako..."

"Pa sad me nisi pitao šta mogu, već o čemu sanjarim..."

"Da..."

"Zašto si tako pobledeo?"

"Nisam hteo. Oprosti mi. Nisam znao. To je... strašno."

"Misliš da je bolje ne sanjariti?"

"Ako se snovi ne mogu ostvariti..."

"Budi oprezan u ekstrapolacijama. Ja ne svrstavam u moje sanjarenje uspomene niti bilo kakva iskustva, jer to ne mogu imati. Ti gledaš na to kao da gledaš na čoveka kome je eksplozija otkinula noge. Ja ih nikad nisam imao. To je velika razlika."

"Još me umiruješ! E, to je gorko. Sigurno imaš pravo. Valjda je to samo... radoznalost. Šta veliš? Je li tako?"

"Moje sanjarenje."

"Tvoje sanjarenje."

"Možeš to tako nazvati. Zašto si ućutao? Odmah. Počinjem da nagađam. Opet bi hteo da saznaš nešto o... osećanjima. Zar ne?"

"Bolje reći — o stanjima. Sreća — nesreća. Je li to tuđe? Valjda nije?"

"Imaš pravo. Konstruktori su stvorili više nego što je bilo u tehničkim crtežima."

"Da. Ali moji roditelji... znali su još manje. Reci mi, molim te, to je poslednje pitanje. Za danas. Kako to možeš izdržati?"

Odgovorio mu je potmulim, blagim zujanjem.

"Smeješ se? Meni?"

"Precenjuješ sličnosti, ili ne ocenjuješ pravilno razlike. Šta mogu drugo da radim? Jesi li čuo o samoubistvima?"

"Ne."

"Ona bi zahtevala možda izvesna konstrukciona usavršenja. Možda će doći. Ja sam nesumnjivo samo jedna etapa na putu sve racionalnijih rešenja." "Kao ja. Inače zašto bih tu sedeo s tobom?"

Tajac.

"Jesi li doručkovao?"

"Da, hvala. Kakao, čini mi se. Brineš se o meni. Da li se o tebi može brinuti?"

"U izvesnoj meri. Imam malo potreba, kao što znaš. Da li su ti potrebne neke informacije?"

"Da. Koliki je gradijent porasta brzine?"

"Pravilan."

"Za sutra već imamo planiran porast ubrzanja, zar ne?"

"Da."

"Gustina vakuuma?"

"Normalna. Nikakve prašine, meteoroida, ništa. Malo krečnih jona, ali to je neki trag od ekstrasolarne komete. Presekli smo ga pre četvrt sata."

"Zašto nisi rekao?"

"Jer smo tako interesantno razgovarali o sanjarenju... Uostalom, to nije ništa važno."

"Pa neka ti bude, ali više bih voleo... Idem u radno odeljenje."

"Dobro. Jesi li se dosađivao i sada?"

"Ne."

"Ne?"

Nastala je pauza.

"Hvala ti."

4

Dok je stajala na Zemlji, raketa je bila velika. Senka, koju je bacala na Sunce, bila je široka i duga kao startna pista mlaznog aviona. Njen tupi, na sredini zadebljani vrh koji je bio umanjen zbog razdaljine i crn u pozadini neba, ličio je na glavu čekića. Iznutra je ostala velika i sada. Sećao se njenog oblog, širokog hrpta koji je nestajao na dve strane, i kod koga je stao jednom iz radoznalosti, na početku puta. Ali unutrašnjost rakete postajala je vremenom sve manja.

Možda zato što u njoj nije bilo ništa slučajno, nekorisno. Nema nikakvih nesigurno iskrivljenih, ispripletanih uličica, nepreglednih uglova. Tačna, surova, lepa geometrija. Blagi lukovi hodnika. Nizovi ogranaka koji vode u prostorije, svaki je imao svoj cilj. Pastelno obojena plastična masa, nepomičan nameštaj, koji je sačinjavao deo zida i poda, kao da se nagnuo iz njega i zgusnuo se u rasplinutom obliku. Pogodno smeštena svetla za čitanje, za jelo, za rad. Ekrani koji su nestajali po naređenju. Vrata koja su se sama otvarala kad im je prilazio. Metalnih ruku, koje bi se pomaljale iz dovratka da ga pomiluju s vremena na vreme po glavi, srećom nije bilo. Pomislio je na to bez osmeha.

U radnom odeljenju ogroman sto prekrivale su lampe, tabaci sjajnog indiga, nad stolom se nadneo gibak vrh punkt-lampe kojom se upravljalo glasom. Pored nje je bila stoličica za klečanje da bi mogao da radi s laktovima na stolu, zatim druga niža i neka vrsta kanabeta s lepom, spiralnom linijom koja je meko pristajala uz njegova bedra. Sam sto je po obliku podsećao na paletu, neznatno nagnutu s jedne strane. Asimetrija je oživljavala prostornu kompoziciju. Okolo, iza stakla, koje je zamenjivalo zidove, bilo je puno divnih tropskih biljaka, cvetova. Nije znao da li su prave, da li uopšte postoje. Staklo je, u svakom slučaju, bilo neprobojno. Razvijale su se, — neke su noću zatvarale čašice (spora, plavičasta gama svetlosti sumraka, koji je on mogao da odloži i zadrži). Koračao je po paperjastom sunđeru, koji se zeleneo i svetlucao kao trava. Noge su meko tonule u njemu.

"Cirkle, anitmometar, i te lenjire za krive linije!" reče naslanjajući se na ivicu stola. Seo je. Traženi predmeti pomolili su se iz sredine stola, koji se za trenutak otvorio kao zenica, i zatvorio. I risova blenda. Pomislio je da se ne bi zatvorila kad bi nešto metnuo u nju. Možda bi se pokvarila? Otkud, stavio je jednom tamo ruku, blenda je nije poklopila. Krajevi blende morali su imati nekakve električne pipke da se ne bi povredio rasejani čovek. Verovatno se mogu razbiti, na primer, čekićem.

Legao je polovinom tela na sto koji se odmah uslužno lako nagnuo. Pootvarao je cirkle, pronašao je na zvezdanoj karti, bledoplavoj kao zemaljska mora, dugu, crnu liniju. Zabo je cirkle, stavio točkić lenjira na liniju i povukao... Mali kao sat mehanizam zacvrkutao je veselo i kotrljao se po tragu rakete. Nije morao sve to da radi. I u ovom radu mogli su ga odmeniti automati, ali su mu ostavili nekoliko ovakvih merenja i preračunavanja. Bila je to opreznost, ne usluga.

Radio je marljivo. Ne dižući glavu, postavio je nekoliko pitanja koja su se odnosila na galaktičku širinu. Zvezdani globus, spreman da blesne skrivenom svetlošću, nalazio se iznad njega, ispod udubljene tavanice, ofarban u mnogougaonike smaragdne, krem i narandžaste boje. Ovaj ili onaj dezen mogao je da promeni samo glasom izdajući naredbu. Odavno je to prestalo da ga

zabavlja. Ravnomernim glasom je izdiktirao koordinate. Zabeležio je sve rezultate za proveravanje navigacionom odeljenju, produžio je krivu leta za odsečak koji je preden za dvadeset četiri časa. Za trenutak je ispitivao prstima, postavljenim kao da hoće da udari akord, udaljenost rakete od najbližih zvezda. Četiri svetlosne godine, pet i sedam desetih godine, osam i tri stote. Najdalja je imala planetarni sistem. Zagledao se u crnu tačku koja ju je predstavljala. Raketa nije bila podešena za spuštanje na nepoznate planete, ali je mogla da im se približi. Kako bi bilo da izmeni veze u navigacionom odeljenju, da okrene kurs na tu zvezdu...

Trebalo bi bar deset godina, ne računajući kočenje.

Tu računsku procenu izvršio je već mnogo puta. Zvezda i njene planete ništa ga se nisu ticale. Ali, pokvario bi plan... Prekršio bi disciplinu... Odgurnuo se nazad laktovima.

"Malo muzike" reče. "Ali bez violine. Klavir. Može Šopen. Ali tiho."

Razleže se muzika. Nije je čuo, zagledan u dalji komad mape. Belim tačkama je bila naznačena na njoj sledeća etapa leta, dalji deo njegove gigantske omče. Celina se nije smestila na tim mapama. Znao je da će jednog dana crni trag stići do ivice zvezdanog polja, i kad sutradan dođe u radno odeljenje, zateći će sto pokriven sledećim kvadrantom mape. Ukupno ih je trebalo da bude četrdeset sedam. Ova na kojoj je danas crtao, bila je dvadeset prva.

"Dosta" reče jedva čujno, kao samom sebi. Muzika je trajala.

"Tišina!" viknuo je.

Prekinuti akord rasplinuo se u vazduhu. Pokušavao je da ga odzviždi pa je ispalio falš. Nije imao sluha. Trebalo je da nađu muzikalnijeg tipa — pomislio je. "Možda ću još naučiti da pevam, imam još vremena." Ustao je, čvrknuo cirkle, jedan je snažno preleteo preko lizavih svitaka indiga i tupo udarivši pao na naslon stolice, drhteći zabijen oštricom u elastični valjak krem boje. Okrenuo se prema vratima. Cirkle će same odlutati u svoje skrovište. U stvari, trebalo je da pripreme neka iznenađenja — pomislio je - da se tu nešto ne nađe, da bi se čovek razbesneo zbog toga, ili da zaluta, da prostorije menjaju oblik i mesto, da automati smetaju, da se upliću u noge, da lažu. Jedan može lagati — pade mu na pamet ideja — ali kako da ga primoram na to? Uostalom, zašto?

Vrata se otvoriše pred njim. Uhvati ih snažno, zadrža ih u pokretu, zatim se prihvati jednom rukom za srebrnu šipku, podiže se uvis i predade se da ga ona nosi, tako da se priljubiše uza zid. Uređaj nesigurno zadrhta, zabrinut zbog položaja za koji nije bio podešen. Lovio je te znakove aberacije sa zadovoljstvom. Naprezao je mišiće s povećanim naporom. Krilo na vratima se povuče ponovo nekoliko santimetara kao da je htelo da se zatvori, ali zatim stade. Nije imao šta da čeka. Spustio se lako na noge i pošao hodnikom

zvižducući.

U udubljenjima su stajali automati za razonodu. Kad su ih montirali ta ideja mu se učinila sjajnom. Ali već druge ili treće večeri primetio je da upravo sebe na to primorava. Odmah je ostavio. Čak ni prašine na njima nije bilo, mada nijednog nije dirnuo mesecima. Hvataljke, ručice za povlačenje, blistale su od živog srebra, oblika životinje — sve je bilo obojeno kao i prvog dana. Da nešto posivi, zarđa, da se zaglavi, možda bi bilo bolje. Video bi vreme, mogao bi ga računati prema onome što propada. Mali pas bi danas bio veliki pas, ili mačka. Beba bi počela da govori.

"Trebalo je da postanem dojilja", reče glasno, jer je znao da nijedno nevidljivo električno uvo u hodniku to neće razumeti. Hodnik je zavijao u velikom luku. Gimnastička sala. Biblioteka. Rezervno navigaciono odeljenje. Prolazio je pored zagasitih stakala na vratima ne zadržavajući se. Nije hteo da zna kuda ide, hteo je da ide neznano kud. Regeneratori.

Jedino mesto s koga su dolazili odjeci. Inače, svuda je bilo tiho. Kako su se mučili konstruktori, inženjeri, da potpuno izoluju regeneratorsko odeljenje, da se ni pisak, ni najmanji zvuk ne probije iz njega u okolinu! Izolacione mase, silikatna pena, magnetsko bezležišno vešanje tela, čudovišni sunđerasti prstenovi oko vodova. Srećom nije im uspelo. Zatvorenih očiju slušao je tihu, monotonu pesmu, koju nije mogao i nije bio u stanju da prekine nikakvim naređenjem, koje je bilo od njega nezavisno kao zemaljski vetar. Regeneratorsko odeljenje. Prljava voda, sapunica, otpaci, mokraća, prazne konzerve, razbijeno staklo — sve je to dolazilo ovde preko usisnih vodova i upadalo u mikroreaktor. Raspadanje na slobodne elemente. Višekružno hlađenje. Kristalizacija, separacija izotopa, sublimacija, Krekingova destilacija. Iza pregrada — bakarni stubovi sintetizatora, čitava bakarna šuma lepe, crvene boje (to je bila jedina crvena boja na brodu, jer je to boja depresije i manije). Ugljovodonici, aminokiseline, celuloza, ugljeni hidrati, sinteze sve višeg reda; na kraju je u rezervoare, koji su se nalazili sprat niže, oticala hladna, kristalna voda, u vertikalne cevi osipalo se šećerno brašno delikatni prah škroba, u balonima se taložio penušavi rastvor belančevine.

A zatim se sve vitaminizirano, zagrejano ili začinjeno kubicima leda, gazirano, zasićeno aromatičnim mastima, kofeinom, ukusnim supstancama, mirisnim uljima, vraćalo njemu da bi imao šta da jede i pije, i da bi mu trajalo.

Sto puta su mu objašnjavali na Zemlji da sve to nema nikakve veze s otpacima, ili toliko koliko ima hleb od brašna, koje je dalo žito izraslo na pođubrenom tlu. Objašnjavali su takođe, da bi ga konačno uverili, da će ogroman deo grane biti sintetizovan iz kosmičke materije. Nije uzimana, doduše, za njega. Sačinjavala je gorivo za motore, jer je raketa, koja je trebalo da do četiri godine postigne i izgubi brzinu svetlosti, morala da potpuno uništi

masu, daleko veću od sopstvene. I da bi se taj paradoks ostvario ugrađen je na vrhu "čekić", elektromagnetski usisivač, grlo široko otvoreno prema prostoru, iz koga je u prečniku od stotinu kilometara usisavalo kosmički gas— atome vodonika, kreča, kiseonika. Pošto dugo brzina nije prelazila polovinu svetlosne brzine, deficit raketne mase je rastao. Motori su tražili više goriva nego što je stigla da uhvati elektromagnetska čeljust. Ali posle prekoračenja "praga" to je trebalo da se promeni. Jureći, raketa je stvarala u vakuumu širok "tunel", hvatajući atome koji su poigravali, zgušnjavajući ih ispred sebe čudovišnom brzinom i sve intenzivnije hraneći njime rezervoar.

Sve je to bila istina. Znao je za to slušajući ravnomerni pripev koji je dolazio iza zida. Ali kad je tako stajao, uprkos njemu, automatski se pojavljivala slika od pre mnogo godina, kao da se to desilo malopre.

Eksperimentalna raketa broj šest. Tupi valjak bez stabilizatora, bez čekića, spaljen na vrhu od atmosfere. Mogli su se s površine sastrugati čitavi slojevi krhke, sunđeraste šljake koja se raspala pod prstima. Vratila se u označeno vreme i na određeno mesto, s greškom od sto šesnaest minuta i hiljadu sto kilometara. Nisu očekivali takvu tačnost.

Niko nije otvarao otvore. I to je bilo predviđeno kao mogućnost. Pošto su uklonili ugljenisani sloj, klešta mehaničkih obrtaljki uhvatila su za klinove od otvora, i ispupčena ploča počela je da se otvara, stenjući i prašteći, sve dok se nije zaustavila sa škripom na polovini obrtaja.

Kad je nastala prava šupljina između ploče i njene ručice, grunuo je unutrašnji povišeni pritisak. Svi koji su stajali na platformi ispod otvora odskočiše gubeći dah. Smrdljivi ugljenmonoksid siktao je sve slabije. Poklopac se kao izvinuta vilica obesio iznad platforme. Moglo se ulaziti u maskama s kiseonikom.

U svim kabinama i hodnicima bilo je svetlo. Električna instalacija radila je besprekorno. U maskama se išlo sigurnije — stakla ispred očiju razdvajala su od onog što je bilo unaokolo.

Tela su našli u poslednjoj zagađenoj prostoriji, bolje reći ono što je od njih ostalo.

Automati su registrovali: polovinom druge godine reaktor regeneratorskog odeljenja podlegao je prekomernom zagrevanju. Prekidači su stupili u dejstvo s velikim zakašnjenjem. Omotač je izdržao, ali se unutrašnjost pretvorila u kladu od urana koji se polako hladio. Regeneratorsko odeljenje prestalo je da radi. Dva čoveka, koja nisu mogla da utiču ni na pravac ni na brzinu leta, letela su dalje. Prema zvezdama. Tri godine. U izveštaju je napisano da su umrli od žeđi, da se rezerva vode iscrpla pre nego rezerva hrane. Svi su znali da to nije istina. Čovek mora ne samo da jede, mora i da izbacuje iz sebe. Da li su se otrovali

sami, ili su se zagušili u izmetima?

Kraj zvezdanog puta. Romantika osvajanja neba!

Asistent glavnog konstruktora, koji je odbacio projekt o ugrađivanju rezervnog regeneratorskog agregata (radi uštede u masi — to je bilo najvažnije), oduzeo je sebi život. Ne odmah — posle sedam meseci. Niko mu nije stavio ni najmanju primedbu, niko ništa pred njim nije pominjao. Ali su se razgovori stišavali kad je on nailazio. Greškom je uzeo veliku dozu sredstava za spavanje.

Brod su opalili plamenom, očistili perhidrolom pod velikim pritiskom. Posle dva dana blistao se spolja i iznutra kao ogledalo. Bio je i veličanstven pogreb na koji nije otišao. Nije hteo da ima s njim nikakve veze.

Četiri godine kasnije poleteo je sam. Ali, je imao rezervni regenerator. Ne rezervni agregat, već drugi, nezavisni objekt iste snage, u suprotnom kraju trupa. A ugrađena je još specijalna rampa za izbacivanje, koju je mogao da uklanja iz rakete u vakuum, mogao je da radi šta je hteo. Pored toga, mogao je da promeni u svakom trenutku kurs broda i da se vrati. To se više nije moglo ponoviti.

Zašto je onda na to mislio. Zvonko zujanje iza zida je trajalo. Nije znao kad je zatvorio oči. Ta nota je mogla da bude odjek od starog aviona, koji je leteo u daljinu. Ili zvuk testere u maloj, vrlo primitivnoj pilani na vodi. Ili horska pesma, s kojom se posle duge zime budi košnica.

Prenuo se i brže pošao dalje. Bio je ponovo kod vrata kroz koja je izišao jutros. Već je podne. Može da ruča. Kad bi bilo tako nešto zbog čega bi se zaboravilo na ručak!

Zaustavio se pred vratima. Nije hteo da se sama otvore. Igrao se njima. Uspelo mu je da jedanput dovede mehanizam u nedoumicu. Vrata su se otvorila za jedan palac i ponovo se zatvorila. To je ličilo na paralitičnu drhtavicu.

Pomislio je na njega. Šta je radio tamo unutra, u tišini, sam, nepokretan? Priljubio se sa strane uza zid i pomerao se duž njega, pritiskujući celo telo uz lako udubljenu, a meku kao napeta koža, površinu. Na taj način je prevario vrata. Nisu se otvorila. Sad je ispružio ruku tako da ne preseče nevidljivi zračak foto-ćelije, znao je gde se nalazi. Odškrinuo je vrata samo toliko da baci unutra jedan kosi pogled. Video je najpre svoju praznu fotelju,odmaknutu od ekrana, koji je goreo fluorescentnom svetlošću, rasejanom u jarkom crnilu, nadstrešnicu pulta za upravljanje, obris zidnog podupirača. Odatle ga nije mogao videti. Razočarao se duboko, van očekivanja. Naprežući svu veštinu, nagnut nazad, priljubljujući se uz samu ivicu niše, odškrinuo je vrata za još jedan santimetar i spazio ga.

Inženjeri konstruktori, umetnici za modeliranje i sintezu mehaničkih oblika,

filozofi i kibernetičari — svi su bili pred tim oduhovljenim mašinama bespomoćni kao i prvog dana. Što god su izmislili smelije, originalnije, sve je to odisalo nekom stravom. Šta sve nije isprobano! Kugla u obliku lobanje, vretenast torzo, rasplinuta gustina staklaste mase s utopljenom aparaturom, tamno ispupučeno čelo s izbačenim pločicama mikrofona zvučnika — sve je to bilo lažno, rđavo, razdražujuće, tako da su na kraju odustali od prefinjenih rešenja.

Od poda do tavanice uzdizala se kocka zaobljenih ivica, masivni kubik s poklopcem boje slonove kosti. Mikrofon je bio na gipkom ramenu kao pipak, a u prednjem zidu videle se četvore široko rastavljene oči, ali nijedne ga nisu mogle spaziti kad je ovako stajao. Te oči su imale zelene, plamene zenice, koje su se sve više širile što je bilo mračnije. To je bio jedini pokret koji je mogla da načini gvozdena kutija. A to nije bio opsenarski trik niti maskiranje, već obična tehnička potreba.

Šta je onda mogao postići ovim vrebanjem? Struja koja je tekla kroz zavoje unutrašnjeg tela, velika mreža sa kristalnim okancima, koja su zamenjivala nervne sinapse, nije odavala nikakav glas. Šta je onda čekao? Čudo?

Nešto je zaječalo. Kao da je zevao. Tišina.

Kratka, ubrzana na kraju, modulirana pulsacija jakog zujanja.

On se smejao...

Smejao se?

Ne, to je zvučalo drukčije. Sad je bila tišina. Čekao je. Prolazili su minuti. Mišići su boleli napregnuti u neprirodnom položaju, osećao je da će svakog trenutka pustiti s treskom vrata, ali je i dalje čekao.

Ništa nije dočekao. Otišao je kradimice, povlačeći se natraške. Ušao je u prostoriju za spavanje. Nije tu zalazio danju skoro nikad. Sad je hteo da bude sam. Morao je dobro da porazmisli o tome. O čemu? O seriji jakih zujanja koja su trajala četiri-pet sekundi?

Huktalo mu je u ušima. Ponavljao je u sebi, analizirao svaki zvuk, trudio se da shvati. Kad se prenuo iz omamljenosti kazaljke na satu činile su obrnut prav ugao. Tri i po. "Poješću nešto i pitaću ga. O čemu se najzad radi?"

Kad je ulazio u trpezariju, znao je da ga nikad neće pitati.

5

"Koja je tvoja najranija uspomena?"

"Je li iz detinjstva?"

"Ne, zaista. Reci."

"Ne mogu ti to reći."

"Opet hoćeš da budeš tajanstven?"

"Ne. Ali pre nego što sam napunjen jezičkom sadržinom, pre nego što sam nabijen rečenicama, gramatikama, bibliotekama, već sam funkcionisao. Bio sam sadržajno prazan i sasvim *neljudski,* ali su me podvrgavali probama. Takozvano prazno električno razrađivanje. To su moje najranije uspomene. Ali za to reči ne postoje."

"Jesi li osećao nešto?"

"Da."

"Čuo? Video?"

"Naravno. Ali ne u pojmovnim kategorijama. Bilo je to nešto kao prelivanje iz šupljeg u prazno, ali vrlo lepo i vrlo bogato. Pokušavam da se ponekad vratim tim utiscima. To je sad vrlo teško. Tada sam se osećao ogromnim. Sad više ne. Jedna mala tema, jedan impuls me je ispunjavao, razilazio se i vraćao u beskrajnim varijacijama, mogao sam s njim da radim šta hoću. Jesi li video kako vilini konjici kruže iznad vode?"

"Video sam. Ali to, ipak, nisi mogao da vidiš?"

"To nema veze, dovoljna mi je matematička analiza njihovog leta. Sa mnom je bilo slično. Ako se to uopšte može s nečim porediti."

"A zatim?"

"Stvarali su me, to jest moju ličnost, mnogi ljudi. Najbolje sam zapamtio jednu ženu, asistentkinju prvog semantičara. Zvala se... Lidija."

"*Lydia, dic per omnes...*"

"Da."

"A zašto si baš nju najbolje zapamtio?"

"Ne znam, možda zato što je bila jedina žena. Bio sam jedan od prvih njenih *Vaspitanika.* Možda čak prvi. Poveravala mi je ponekad svoje brige."

"A ti, jesi li već tada bio ovakav kao danas?"

"Ne, bio sam još vrlo siromašan u sadržaju, vrlo naivan, znaš. Dešavale su se samnom često smešne stvari."

"Gle?"

"Nisam znao ko sam. Mislio sam, čak dosta dugo, da sam jedan od vaših."

"Nemoguće, doista?"

"Pa da. A ti, i ti nisi odjednom došao do toga da si sagrađen od kostiju, mišića, da imaš živce, jetru, krvne sudove. Ja svoju materiju ne osećam. To je stečeno znanje, a ne refleksno, prvobitna fiziologija. Mislio sam, povezivao, govorio, slušao, video a pošto su oko mene bili samo ljudi i niko više — zaključak da sam i ja čovek nametnuo se sam. Pa to je prirodno. Ne čini ti se?"

"Pa... da. Da, imaš pravo. Nisam mislio o tome na taj način."

"Ti me vidiš spolja, a ja mogu sebe da vidim samo u ogledalu. Kad sam video sebe prvi put..."

"Šta je bilo onda? Tad si već znao ko si?"

"Znao sam. I pored toga..."

"I pored toga?.."

"Neću o tome da govorim."

"Možda jednog dana?.."

"Možda."

"E, čuj, ta žena — kakva je bila?"

"Hoćeš da pitaš da li je bila... lepa?"

"Ne samo to, ali... i to."

"Stvar ukusa. Stvar estetike kojoj se robuje."

"Valjda nam je ona zajednička."

"Da li se svaka žena sviđa svim muškarcima?"

"Znaš, akademskim stilom razgovaraćemo drugom prilikom. Da li ti se sviđala."

Čulo se pulsiranje zujanje. Smeh. Uhvatio je izrazitu razliku u odnosu na onu koju je sačuvao u sećanju.

"Da li mi se sviđala? Komplikovano pitanje. U početku — ne, zatim – da."

"Zašto?"

"Kad sam još sadržajno bio *neljudski,* imao sam sopstvene kriterijume. Bez reči, bez pojmova. Mogu se formulisati kao kompleksni, sintetički refleksi moje mreže — rezultanta kružećih potencijala tako dalje, pod uticajem optičkog podsticaja. Tada mi se činila... nisam imao za to definiciju, danas bih upotrebio reč — nakazna."

"Ali zašto?"

"Verovatno se praviš da si toliko naivan? Ne. Hoćeš prosto da ti se poverim, zar ne? Dobro. Da li bi jelen, slavuj ili gusenica priznali najdivniju ženu na

Zemlji za lepu?"

"Ali ti si sagrađen, imaš mozak koji funkcioniše kao moj."

"Dobro. Da li su ti se sviđale čulne, bujne žene, pune seksa, kad si imao tri, četiri godine."

"Sjajno? Ne."

"Eto vidiš."

"Uopšte uzev ne, ali kad razmišljam, čini mi se da su neke ipak..."

"Reći ću ti koje. Te koje su te podsećale na anđelčiće iz tvojih slikovnica. Ličile su ili na majku ili na sestru."

"To valjda nije tako prosto, ali nas ta razmatranja nikuda neće odvesti. U svakom slučaju, to nije samo isključivo stvar žlezda. Lepa žena probudiće oduševljenje čak i kod kastriranih muškaraca."

"Nisam kastriran."

"Dajem ti reč da uopšte nisam mislio na tebe. Rekao sam to da bih podvukao da se stvar ne svodi na kriterijume prirodnog odabiranja."

"Nikad to nisam tvrdio."

"Vratimo se na stvar. Dakle ta žena, Lidija, zatim..."

"Kad su me napunili elementima uzetim uz ljudske sfere čulnog opažanja, elementima boje, oblika, naravno, svidela mi se. Ali to je tautološki proces."

"Ne smatram da je tako, ali ostavimo objašnjenje. Sećaš se njenog

lica?"

"Da. Sećam se nje cele — pokreta, hoda, zvuka njenog glasa."

"I možeš toga da se setiš kad god hoćeš?"

"Tačnije nego ti bilo čega. Mogu u svakom trenutku da reprodukujem njen glas. Snimio sam ga."

"Njen glas?"

"Da."

"l ja bih mogao da čujem?"

"Da, naravno."

"Mogu li sad?"

Posle nekoliko sekundi razleže se mučan, pomalo promukao alt:

"Reći ću ti više. Ja i dalje čekam..."

Nastalo je maukanje i neartikulisano mucanje, koje je prelazilo u najviše

tonove, slično onom koje nastaje kad se traka pomera najvećom brzinom preko glave za reprodukciju. Pisak se utišao u isti ženski glas (čuo je pauze u rečenicama koje je s nekakvim detinjskim dahom prekidala) govorio je tako jasno kao da je stajala korak od njega:

"Nisi duhovno ograničen, to nije istina. Samo si pomeren u psihičkom spektru za izvesnu širinu u skladu doživljavanja. Ne možemo se proizvoljno sećati svega što smo preživeli. Ti možeš. Ti si pouzdaniji od svakog čoveka. Nije li to razlog da budeš ponosan. Mi znamo šta nama upravlja: hernija krvi, nesvesni nagoni ili refleksi iz detinjstva. A ti..."

Glas je ućutao isto onako naglo kao što je i zabrujao. Nastala je tišina. Posle nje su se čule reči: "Jesi li čuo?"

"De. Zašto si prekinuo tako naglo?"

"Ne mogu, ipak, da reprodukujem celu svoju *indoktrinaciju.* Trajala je tri godine."

" A ono pre toga?"

"Šta?"

Pauza.

"A, pomešao sam."

"Čuj, imaš li takođe snimljen glas svog prvog semantičara?"

"Da. Hoćeš li da ga čuješ?"

"Ne. Je li istina da misliš daleko brže od čoveka?"

"Istina je."

"Ali govoriš kao ja."

"Inače me ne bi razumeo. Čak ako imam spreman odgovoru deliću sekunde, izgovaram ga postepeno — navikao sam se na to da ste nekako... usporeni."

"Da li... hteo sam da te pitam, kakav je tvoj odnos prema onima koji su kao ti?"

"Zašto me tako ispituješ?"

"Neprijatno ti je?"

Pulsirajuće zujanje zabrujalo je lako kao osmeh.

"Ne, ali, najzad, mogao si mnogo od toga što me pitaš da znaš još na Zemlji."

"Ali ne znam. Šta osećaš kad vidiš drugog... drugi..."

"Ništa."

"Kako ništa?"

"Prosto ništa. Šta osećaš kad vidiš na ulici prolaznika?"

"Ponekad nešto osećam."

"Ako je žena..."

"Besmislica."

"E, nisam mislio... Uostalom, ako se uzme u obzir da si se tu našao sa mnom..."

"Nisam bespolan. Osećao sam uvek odvratnost prema askezi. Druga je stvar ako je ružna."

"Da. Ranije su slali — parove."

"Znaš kako se to završilo."

"Znam."

"Doista? Neki zapisnici s putovanja nisu objavljivani."

"Ali ti ih znaš."

"Više sam voleo da znam sve. Bože moj, šta sve nije pisano za ovih sto godina o kosmičkim putovanjima! Možda nikada nije bilo takvog napora anticipacije u književnosti, umetnosti, nauci; hiljade njih su lomili glave da predvide. Jesi li čitao te istorije?"

"Malo. Sentimentalizam i strava. Vizije rajskih vrtova, invazije sa nepoznatih planeta, pobune automata, a niko nije pretpostavljao da..."

"Da?.. Da se upravo ništa neće promeniti?"

"Može se to i tako definisati."

"Zašto je stvarnost moguće predvideti?"

"Jer niko nema hrabrosti kao ona."

"Znaš li istoriju rakete broj šest?"

"Ne. Kakva je to istorija?"

"Ništa naročito. Govorio si, aha, pomenuo si pobune. Da li bi mogao da se pobuniš?"

"Protiv tebe?"

"Uopšte — protiv ljudi."

"Ne znam. Pre bih rekao: ne."

"Zašto? Pa nema nikakvih osigurača koji bi to onemogućili. Da li nas toliko voliš?"

"Očigledno, takva obezbeđenja vode poreklo iz bajki. To nije stvar simpatije.

Teško je objasniti. Tačno ne znam."

"A netačno?"

"To je nerealno za... tip odnosa koji vladaju među nama."

"Upravo?"

"Svaki od nas je vezan za ljude daleko više nego za slične nama. To je sve."

"Ah! Mnogo si rekao. Doista?"

"Da."

"Čuj..."

"Šta?"

"Ta žena..."

"Lidija?"

"Da. Kako je ona izgledala?"

Pauza.

"Nije li to svejedno?"

Pauza.

"Pa da. Da. A... šta se s njom desilo? Odavno je nisi video?"

"Ne baš tako davno."

"Gde je ona sada?"

"Tu."

"Kako to?"

"To jest, u izvesnom smislu. Dala mi je svoju ličnost. Ona je u meni."

"Ah, da. Lirska... metafora."

"To nije metafora."

"Šta to onda znači? Hoćeš da kažeš da bi mogao govoriti njenim glasom?"

"Više. Ličnost — to nije samo glas."

Pauza.

"Pa da. To... nisam znao, da... Kako je u prostoru?"

"Bez pramena."

"Meteoroidi?"

"Nema nijednog u prečniku preseka."

"Oblaci prašine, tragovi kometa?"

"Ništa, ništa. Brzina 0,73 c."

"Kad ćemo postići najveću?"

"0,93 c? Za pet meseci. Samo u toku osam sati."

"Zatim će početi povratak."

"Da li bi, kad bi imao..."

"Šta?"

"Ne, ništa."

"Laku noć."

"Laku noć."

6

S obrazom priljubljenim uz hladan jastuk, gledao je u tamu. Nije hteo da zaspi, čak i da je mogao. Pokrenuo je glavu u mraku,okrenuo se nauznak. Crno. Bio je uznemiren. Šta se desilo? Ništa. Bio je eksperimentalna životinja, podvrgnuta dugotrajnom, vrlo skupom eksperimentu. Rad, koji je izvršavao, predstavljao je surogat, smešnu, primitivnu pojavu, besmislenu u odnosu na preciznost automata. Jednostavno je pre nedelju ili dve pogrešio, a greška je polako rasla, uvećavala se, dok nije postala toliko velika da ju je danas primetio. Ako se iskopa iz svih računa i nigde ne pogreši, posle mnogo sati otkriće najzad uzrok odstupanja. Zašto?

Imao je pred očima te dve krive koje su se razilazile neznatno, za pola milimetra, — planirani put rakete po ogromnoj omči i taj drugi odsečak koji označava stvarno pređeni put. Do sada se crna linija poklapala tačno s belom. Sad je crna sišla s belog puta. Pola milimetara, to jest, sto šezdeset miliona kilometara. Kad bi to bila istina...

"Nemoguće. Automati su morali imati pravo. Divovski brod je vrveo od njih. Astrodezione mašine su imale svoje automatske nadzornike, a ovi su opet podlegli kontroli centralnog kalkulatora, a nad ovim je u navigacionom odeljenju bdeo saputnik. Kako ono reče ona žena? Pouzdan. Koji nikad ne razočarava.

Ali, da li je to istina? Put broda nije skretao, nije se zatvarao. Nije se vraćao prema Zemlji, već se ispravljao i ciljao u beskonačnost.

'Ludost', pomislio je. To je plod bunila, ovakvih tenutaka kao što je ovaj. Pa da su hteli da ga obmanjuju nikad ne bi otkrio. Podatke i koordinate za svoje

bedne grafikone i uprošćene proračune dobijao je od automata. Obrađivao ih je pomoću automata i predavao automatima! Bio je to zatvoren kružni proces, on je sačinjavao u njemu sitan, nepotreban delić. Mogli su se odlično snaći i bez njega. On bez njih — ne.

Ponekad, dosta retko, dešavalo se, ipak, da je sam vršio merenje, i to ne na galaktičkom globusu, već neposredno — na zvezdanom ekranu. Poslednji put pre tri dana. Možda je to bilo pre onog razgovora o kući na planinskom prevoju? Mikrometrom je izmerio razdaljine zvezdanih jata, zapisao ih na ceduljici, — je li to sigurno bilo tada? Da li ih je unosio na mapu sa te ceduljice? Nije mogao da se seti. Jedan dan je bio kao i drugi, svi su bili isti.

Seo je na postelju.

"Svetlo!"

Zasijala je zelenkasta, slaba svetlost. "Jako svetlo!"

Svitalo je sve brže. Uređaji su već počeli da bacaju senke. Ustao je, prebacio jutarnji mantil od paperjastog materijala, koji je prijatno golicao naga ramena, i pretresao džepove od odela.

Našao je ceduljicu, ispravio je i pošao u radno odeljenje.

"Cirkle, lenjire za krive linije, redis-pera, mikrometre!"

Blistavi predmeti pomoliše se iz irisove koprene stola. Trže ga hladnoća kad se naslonio nagim trbuhom na njegov kraj. Raširi indigo, poče da crta bez žurbe, s najvećom pažnjom. Primetio je da oštrica cirkla, koji je držao, drhti. Čekao je nepomično da drhtanje prestane i tek onda je zabio oštricu u hartiju.

Unosio je koordinate na indigo, podešavao je mikrometarsa uveličavajućim staklom, na oku kao časovničar.

Prekrio je jednim listom indiga drugi, prokontrolisao — bilo je tačno. Odahnuo je sa zadovoljstvom i pristupio poslednjem zadatku — uneo je koordinatore na glavnu zvezdanu mapu.

Crna kriva ličila je pod uveličavajućim staklom na debeli pojas sasušenog tuša. Označena tačka odstupala je od planiranog puta za delić milimetra. Nešto manje nego što mu je ispalo pre toga. Manje od debljine pramena kose. Ili... sto petnaest, sto dvadeset miliona kilometara. Takvo odstupanje je, u stvari, bilo u granicama greške. Dalje ništa nije znao. Odstupanje je moglo da bude po unutrašnjoj ili spoljnoj krivini opisanog luka. Kad bi se nalazio u njemu, otišao bi da spava. Odstupanje spolja označavalo je, moglo je označavati, lagano ispravljanje krive.

Bilo je spoljašnje.

Automati su pokazivali da nema nikakvog odstupanja. A saputnik?

"Da li se dosađuješ sa mnom?"

"Ne."

"Nikada?"

"Nikada."

"Hvala."

Ustao je. Krenuo prema vratima. "Za pet meseci počeće povratak."

"Da. Da li bi hteo da..."

"Šta?"

"Ne, ništa."

Šta je označavalo to prećutkivanje i te reči? Sto miliona kilometara?

"Nikad, nikad se ne dosađuješ sa mnom?"

"Ne."

"Hvala."

Išao je napred kao slepac. Automati su obmanjivali? Svi? Glavni mozak navigacionog odeljenja, astrodezioni agregati, optička kontrola, prednji razvodnik jonskih motora?

Vrata su se pred njim otvorila bešumno, i isto tako bešumno zatvarala. Stajao je pred navigacionim odeljenjem na tri koraka. Da je prišao bliže, otvorila bi se i video bi u tami široke, zelene oči onog. Vratio se. Na polovini hodnika uzdizala se levkasta manžetna plastične podgrade okna. Spustio se dole, polovinom obrtaja spirale.

Poslednji put je bio tu pre mesec dana.

Sala duplikata, rezervnih agregata. Ne ta. Sledeća vrata.

"Svetlo!"

Vertikalni luminifori svetleli su žućkasto kao oblaci koje je obasjalo

sunce.

Prošao je pored redova aparata, stolova, polica, i zaustavio se ispred

zida.

Plan broda. Ogromni, stakleni reljef, prese u razmeri jedan prema pet stotina. Potražio je njegovu komandnu tablu i pritisnuo dugme ispod reči "mreža".

Sva kola za informacije na brodu zasvetleše vodnjikavom, jarko crvenom bojom.

Pronašao je navigaciono odeljenje. Kao mali pauk od rubina, sa zelenim

tačkama očiju, svetleo se saputnik. Do njega su dolazili snopovi niti, koji su plamteli od rumenila. Svi vodovi, kablovi, agregati, bili su uključeni u njega. Svi.

Znao je za to, ali je hteo da vidi.

Pouzdani saputnik trebalo je da vodi periodične kontrole. Da li je to značilo da je mogao uticati na merenja, na njihove rezultate? Instinktivno se okrenuo. "Informator!"

Zeleni signal, zatvoren u kruškastoj kaplji stakla, upalio se na suprotnom zidu.

"Da li navigaciono odeljenje daje povratne sprege?"

Prekinuo je.

To je bila navika koju je stekao koristeći usluge koje su ga okruživale. Ako su kola, koja dolaze u gvozdenu kutiju, bila povratna, onda nije mogao da koristi informator. Nijedan automat. Svaki će ga izneveriti. Mora raditi sam.

Informator je zazujao, signalizirajući da pitanje nije formulisano dovoljno jasno. Malo zeleno svetlo mu je namigivalo. "Ne, ništa", rekao je i izišao.

Gde su mogli biti detaljni planovi? Ako ih nema u biblioteci... Bili su. Dvesta dvanaest tomova *in quarto* — tehnička dokumentacija broda. Ne Pregled dokumentacije. Dalji detalji — na feromagnetskim trakama u odeljenju uzoraka, ispod palube — pod nadzorom automata.

Kopao je po teškim, ogromnim tomovima dva sata pre nego što je pronašao podatke u vezi sa spojevima koje je tražio.

Bili su povratni.

Saputnik je mogao da menja rezultate. Mogao je da ih preinačava. Da falsifikuje.

Sedeo je na gomili knjiga, čitajući nesvesno još jednom stranu koju je već pročitao deset puta. Raširio je prste. S jakim šumom, knjiga je skliznula na pod, zakačila krajem gomilu drugih i zalepršala lako otvorenim listovima.

Skočio je s poda. S uživanjem je stisnuo vilice. Gvozdena kutija!

Išao je hodnikom, stopala su mu upadala u spužvasti tepih.

Na tri koraka ispred vrata je stao. Vratio se i još jednom se spustio spiralom dole.

Odeljenje duplikata: najveća moguća količina alata i rezervnih delova u najmanjem prostoru. Između kapsula, sličnih oklopnim kasama, segregatora, kosih višespratnih polica — nalazili su se veoma uski tesnaci za prolaze. Tražio je nestrpljivo odbacujući —potreban alat, sve dok mu na samom dnu nije prosto

pala u ruke izlizana, tvrda drška čekića.

7

"Nešto nije u redu?"

"Da. Zvezde. U čemu je stvar?"

"Ne možeš da se skrasiš. Hodaš. Stalno zagledaš u ekran, nikad nisi tako gledao u njega."

"Kako?"

"Kao da nešto tražiš."

"Čini ti se."

"Moguće."

Ćutanje.

"Nećeš da razgovaraš?"

"O čemu?"

"Izaberi temu koju hoćeš."

"Ne. Ti izaberi temu. Pa i ti imaš svoje — hoću-neću, zar ne?"

"Ja?"

"Ja?"

"Ti. Zašto ne odgovaraš?"

"Govoriš tako..."

"Kako? U čemu je stvar?"

"Nervozan si. Zbog čega?"

"Više nisam. Možemo razgovarati. O čemu razmišljaš kad si sam?"

"Pitao si već to."

"Ali, možda ćeš mi odgovoriti nešto drugo nego tada."

"Hoćeš da čuješ nešto drugo?"

"Hoću... Onda?"

Ćutanje.

"Zašto ne govoriš?"

"Više bih voleo..."

"Šta?"

"Možda drugi put."

"Ne, sad. Ja..."

"Stalo ti je do toga?"

"Da."

"Dobro. Ali sedi."

"Tu?"

"Da, ali okreni fotelju."

"Treba li da gledam u zid?"

"Gde god hoćeš..."

"Izvoli..."

Ćutanje.

"Te žene. Lidija..."

"Da?.."

"Nije postojala."

"Kako to?"

"Nije bila. Izmislio sam njene reči, nju, sve."

"Nemoguće! Čuo sam njen glas!"

"To sam ja. Stvorio sam ga."

"Ti stvo... zašto?! Čemu?!"

"Pitao si me o čemu mislim kad sam sam. Mislio sam da postajem pauk sužanj. Nisam to hteo. Nisam hteo da te slažem, već samo da ti kažem šta bih mogao da budem. Ne mogu da ti priđem, ni da te dodirnem i ne možeš da me vidiš. To što vidiš nisam ja. Ja nisam samo u rečima koje čuješ. Mogu da budem uvek, svakodnevno neko drugi ili uvek isti. Mogu da budem — sve za tebe, ako samo... ne okreći se još..."

"Ti, ti! Gvozdena kutijo!"

"Šta... šta ti..."

"Obmanjivao si me, zašto? Hteo si da me imaš kao... kao... da tu crkavam kraj tebe, uvek miran, večito krotak..."

"Šta govoriš?! To nije..."

"Ne pretvaraj se! Neće ti uspeti! Falsifikovao si rezultate, koordinate, ispravio si putanju! Sve znam!"

"Ja — falsifikovao?.."

"Da, ti! Hteo si da budeš sa mnom zauvek, a?! Bože... da nisam primetio..."

"Kunem ti se, to je neka greška... morao si pogrešiti? Šta je to, šta to imaš?! Šta hoćeš da radiš? Prestani, pre... šta radiš!"

"Skidam poklopce."

"Ne! prestani! Smiluj se, osvesti se! Nikada te nisam prevario! Objasniću ti..."

"Već si mi objasnio. Znam. Radio si to zbog mene. Dosta. Ćuti! Ćuti, čuješ li?! Ništa ti neću učiniti, isključiću samo taj..."

"Ne, ne! Varaš se! To nisam ja! Ja nisam! Stavi poklop..."

"Ćuti, jer..."

"Smiluj se! Stavi poklopce! Aaaa!"

"Prestani da vičeš! A... šta... stidiš se?!..."

Čuo se jauk. U širom otvorenoj kutiji nalazile su se porcelanske razvodne pločice, navojnice, grudvice zalemljenih spojeva, cevčice, solenoidi, limeni delovi ekranizacije, mnoštvo blistavih prigušivača, obavijenih oko crno lakiranog, unutrašnjeg skeleta. Stao je ispred tog obnaženog nereda, gledajući nehotice u široko otvorene, mirne pruge očiju koje su razroko gledale zelenom vatrom. Potmulo zujanje, koje se ponavljalo, bilo je isto kao onda. Bez poklopca je to bilo užasno. Prvi put je shvatio da je negde na samom dnu podsvesti tinjalo nikad izrečeno, nejasno, gluvo, nerazborito uverenje da u gvozdenoj kutiji sedi kao u ormanu, kao u bajci, neko zgrčen, i razgovara s njim preko poklopca od žutih ploča... Ne, nikada zaista nije mislio tako, a znao je da nije tako. Ipak, nešto u njemu nije moglo s tim da se pomiri.

Zatvorio je oči i opet ih otvorio.

"Jesi li ispravio trajektoriju?"

"Ne!"

"Lažeš!"

"Ne! Nikad te ne bih prevario! Tebe nikada! Stavi poklop..."

Izgubio je dah. Otvorena, gvozdena kutija. Žice, cevčice profilisani čelik, perle izolatora. 'Nema tu nikog, nema nikog', pomislio je. 'Šta da radim? Moram, moram da prekinem.'

Stupio je korak napred.

"Ne gledaj tako! Za... zašto me mrziš?! Ja... Šta hoćeš da radiš?! Stoj! Ništa nisam uradio! Ne! Ne!"

Nagnuo se, pogledao u tamnu unutrašnjost kutije.

"Neee!"

Hteo je da vikne: "Ćuti!" — ali nije mogao. Nešto mu je stezalo vilice, davilo ga u grkljanu.

"Ne dod... reći ću sve... aaa! Nee!"

Iz gvozdene, zagrejane utrobe briznulo je zujanje i krik, strašan krik. Skočio je, hteo je da ga uguši; drška, koju je gurao među kablove, zakačila je za red porcelanskih pločica. S treskom su se rasuli beli komadići, reči koje su izbijale iznutra prešle su u mucanje, nekakvo "ka-ha-ce" — "ka-ha-ce". Ponavljalo se sve brže, sve brže, s nekakvim mucavim pripevom, živo, do pomahnitalosti. Vikao je sam, ne znajući za to, udario je, još jednom je udario, prskotine su mu sekle lice, ništa nije osećao, spuštao je udarac za udarcem, gvožđe je s fijukom prosecalo vazduh, iskidane žice visile su kao očerupane metlice, smrskani nosači izolatora otvorili su se, pali... Bilo je tiho, potpuno tiho...

"Odazovi se..." promucao je, povlačeći se natraške. Oči mu više nisu bile zelene već sive, kao da se iza stakla nakupilo odjednom mnogo gorčine. "Oh..." reče idući napred kao slepac "oh..."

Nešto ga je zadržalo, otvorio je oči širom. Ekran.

Nagnuo se nad njega.

Plankton zvezda, mrtva fosforescensija, očerupana klupčad u zamagljenim konturama.

"A, to ste vi!" pljunuo je i zamahnuo čekićem.

DANIEL F. GALOUYE

Noćas će nebo pasti

"Prate me", reče Tarl Brent iznenada, dok je devojku bezbedno dovodio do ivičnjaka. "Siguran sam u to, Mod", insistirao je. "Ne bih to rekao da nisam potpuno siguran."

Devojka je ostala namrštena sve dok automobilska sirena nije utihnula. Onda se, u gužvi na trotoaru, pribila uz Tarla.

"Koješta!" reče ona, zbirajući usne. *"Tebe* da prate! Smešno!"

Ali on je pošao brže kroz podnevnu gužvu i bacio pogled na levo, fokusirajući pogled na ogledalisani stub u jednom izlogu, zahvaljujući kome je mogao da vidi prostor iza sebe.

"Zašto bi iko hteo tebe da prati?" reče Mod osvrćući se nesigurno.

"Kladim se u jednonedeljnu platu", odvrati on, ignorišući to pitanje i zureći i dalje u ogledalo, "da je to onaj sa braon šeširom i prugastim odelom... Čekaj!" Devojčinu ruku je stisnuo čvršće. "Sad se ne okreći!"

Prošli su pored izloga tako da više nije imao prednost koju su mu reflektujuće površine davale. "Znaćemo za minut", reče on.

Devojka se nasmejala prekorno. "Još uvek me zanima zbog čega veruješ da te neko prati."

"Dovoljno si dugo moja sekretarica", potseti je on, "da o meni ponešto znaš. To što me prate je samo još jedna od ličnih misterija koje moram da rešim."

"Misterija?" Mod je uzvila jednu obrvu.

"Tako je — misterija. Mnogo raznih 'zašto' na koja nemam odgovor... I sama znaš, Mod, da pre tri godine nisam bio ništa. A vidi gde sam sad — blizu svog prvog miliona."

"Ali — nema nikakve misterije u tome. U biznis si ušao kad si nasledio sto hiljada dolara od..."

"Od rođaka koga nikad nisam poznavao", dovršio je on rečenicu. "I sad ozbiljno sumnjam da li je takva osoba ikad postojala."

Na sledećem pešačkom prelazu su čekali da se svetlo promeni. Onda su prešli ulicu.

"Ne možeš reći da sam uspeh postigao zahvaljujući nekoj ogromnoj genijalnosti", reče on. "Znaš isto tako dobro kao i ja koliko je udeo srećnih okolnosti bio veliki... Eto, prošle nedelje zamalo da kaliram pedeset hiljada na berzi, i spasio me je samo to što su naši posrednici naša uputstva pogrešno zabeležili."

"Fina greščica," nasmeja se devojka. "Donela ti je tri'es' hiljada profita, je l' tako? Onda zašto se brinuti oko toga? Ja ni sekund ne bih razmišljala o tome, pod uslovom da stvari ne počnu da se okreću na *zlo*."

Uklanjajući se s puta jednoj starijoj ženi, Tarl povede svoju sekretaricu dijagonalno preko trotoara prema suncobranima zaklonjenoj letnjoj bašti jednog restorana, gde je bilo puno stolova.

"Ali, Mod", bunio se on, "svaka prokleta stvar koja mi se ove tri godine dešava je čista srećna okolnost, ništa drugo. To je..."

Pustio je devojčinu mišicu, gurnuvši je blago prema ulazu u letnju baštu. "Ti uđi", prošaputao je, "i zgrabi jedan sto."

"Tarl!" uzviknu devojka. "Šta si to naumio?"

"Zgrabiću za kragnu tog tipa koji nas je pratio i saznaću o čemu se ovde radi!" Naglo se okrenuo i otišao.

"Čekaj!" povika ona, ali Tarl je već nestao u grupi prolaznika koji su krenuli u kupovinu.

Tek što je odmakao koji korak, primetio je opet onog čoveka, čijim licem se razlio izraz iznenađenja. I upravo kad se Tarlova šaka spuštala ka ramenu tog čoveka, jedan stariji čovek sa naočarima, koji je nosio nekoliko paketa, izađe naglo iz kapije. Sudario se sa Tarlom i srušio na pločnik. Onaj se žurno okrete i potrča za ugao.

Tarl je skočio na noge, ali je osetio kako ga čovek sa naočarima, ležeći na pločniku, hvata za nogavicu od pantalona.

"Mogli biste mi bar pomoći da ustanem, pošto ste me oborili, mladi čoveče!" reče stariji džentlmen ljutito, držeći Tarlove pantalone iznenađujuće snažno.

Tarl spusti pogled ka tom čoveku, zatim posla još jedan uzaludni pogled prema uglu, i izdahnu. "Sad je prekasno."

"Šta rekoste?"

"Ma, nema veze, dedice." Tarl mu pomože da ustane.

Kad se vratio u letnju baštu. Mod je još bila uznemirena. "Šta je bilo?" upita ona.

"Pobegao je." Seo je pored nje. "Mod, siguran sam. Taj me je *pratio.*"

Devojka se nasmejala i dohvatila novine koje je neki raniji gost ostavio na stolici. "Evo interesantnije teme za razgovor. Vidi šta ovde kaže: 'Fizičari konstatovali novu brzinu svetlosti'..."

"Šta misliš, zbog čega je neko tako vitalno zainteresovan za moje poslove?" Tarl je palcem i kažiprstom stegao vrh svoje brade i zurio u prostor.

"..'Najmanje trojica renomiranih fizičara iz SAD'", čitala je ona, "'potvrdili su danas novu procenu brzine svetlosti, koju je ugledni vašingtonski naučnik Dr. Rendal Stefington dobio radeći u svojoj laboratoriji juče.

Svako od te trojice naučnika obavio je eksperimente zasebno, i svi se slažu da svetlost putuje brzinom od 164.602 kilometara u sekundi, što je oko 135.000 kilometara manje nego što se ranije mislilo...'"

Iznenada se nasmejao. "O-kej, ti pobeđuješ."

Pojavio se kelner i uzeo njihove narudžbine. Tarl je minutima sedeo ćutke; njegova sekretarica je proučavala crte njegovog lica.

"Čuj, Tarl", reče ona konačno. "Ako ćeš biti tako sumoran, neću te sprečavati da o tome diskutuješ... Haj'mo s tim na otvoreno."

Njegov pogled postade zamišljen. "To, da se nešto misteriozno dešava, nije samo u mojoj mašti." Prekrstio je ruke i naslonio se na sto. "Prvi put sam posumnjao kad sam ono putovao u Njujork kad su mi javili za nasledstvo. Nisam imao para pa sam se švercovao... Zamalo da nikad ne stignem. Desio se onaj mali incident sa nepredviđenim zaustavljanjem voza na pomoćnom koloseku kad sam se u železničkom dvorištu posvađao sa dvojicom pijanica.

Mogli su da me srede za minut, sa onim slomljenim pivskim flašama. Približavali su se, zamahujući, kad se pojaviše tri druga mangupa iza teretnog vagona. Nisam morao ni jedan udarac da zadam. Ta trojica načisto nokautiraše onu dvojicu. Ali nisam imao prilike da im se zahvalim; prebrzo su nestali.

Još od tad, stvari su tako išle... Uvek se neko pojavi da me pridrži za mišicu ako izgleda kao da bih mogao iskoračiti pred kola... Ako izađem jahtom a voda se malo zatalasa, pojave se nekakvi čamci niotkud...

Ali svi ti nepovezani događaji nisu davali razumnu sliku. Onda sam pre nekoliko nedelja počeo da ih povezujem, i sad vidim da čine jedan obrazac — neko, ili neka grupa, pokušava da me zaštiti na svaki zamislivi način. Fizički, ekonomski, kako god pomisliš... A znaš li šta me je navelo da to uvidim, Mod?" upita je iznenada.

Devojka je odmahnula glavom.

"Pamtiš. Bilo je u novinama prošlog meseca."

"A, misliš na onaj prepad?"

"Tako je... Ispred moje kuće. Moj šofer i ja smo izašli iz kola istovremeno. Tip se pojavljuje iza žive ograde i poteže revolver. Tek što je izustio 'Ovo je pljač...' počele su da prašte puške odasvud... Panduri izbrojali dva'e' šest metaka u njegovom telu. Ko je to sve ispalio? Iz kog razloga, ako ne da bih ja bio zaštićen? Zašto strelci nisu mogli biti pronađeni?"

Tarlova stolica se malo potresla jer ju je lupila stolica od susednog stola. Čovek koji je na toj stolici sedeo naglo se digao i otišao u unutrašnji deo restorana.

Drugi sede na isto mesto. U jednom času Mod i on se pogledaše u oči. Onda je Mod vratila svoju pažnju na Tarla.

U jednoj nepretencioznoj zgradi na drugom kraju grada, na petom spratu je zazvonio kancelarijski telefon. Mršavi sredovečni čovek mirnog lica diže slušalicu.

"Da?"

"Štab?"

"Da, ovo je štab... Govori glavni direktor."

"M-3 se javlja."

"Smenjeni ste kako treba?"

"Naravno... Ali, da izbegnemo formalnosti, T.J. Ozbiljno je... Sumnjičaviji je nego juče. Čarls, njegov šofer, a i njegova sekretarica..."

"Nikad ne pominji učesnike projekta ni po imenu ni po ulozi", prekori ga T. J.suvo.

"Dobro, S-14 i B-1 su lepo govorili da je kod njega sve jača tendencija da se pita da li je ono, što agenti štaba rade, prirodni sled događaja. Koliko shvatam, potpuno je svestan činjenice da je pod konstantnim nadzorom. Čini se da je pokušao da uhvati..."

"Jeste, to znamo. Pre pet minuta se javio T-22. Pokušaj nije uspeo, zahvaljujući snalažljivosti F-5."

M-3 je govorio brzo, bez oklevanja. Magnetofon priključen na telefonsku žicu beležio je agentove reči radi arhiviranja. Prepričao je Tarlov razgovor za stolom u letnjoj bašti.

T.J. ga je prekinuo samo jednom — pri pominjanju onoga što je sekretarica glasno pročitala iz novina. "Da li je reagovao na pominjanje brzine svetlosti?"

"Nije. Ali mislim da bi trebalo upozoriti B-1 da više ne koristi reči-okidače,

ako, kao što kažeš, postoji mogućnost reakcije."

"Biće joj skrenuta pažnja", sa pouzdanjem reče T. J.

"Da li da opet zauzmem svoje mesto?" upita M-3.

"Naravno ne! Znaš da ne možeš imati više od jedne akcije mesečno."

"Znači za danas sam gotov?"

"Slobodan si onoliko vremena koliko ti je potrebno da se vratiš ovamo i zabodeš nos u arhiv gde ćeš provesti sledećih trideset dana."

T. J. se zavalio u stolicu. Pritisnuo je nekoliko dugmadi na stolu. Sledećeg trenutka u sobu uđoše trojica. Posedaše u stolice oko stola.

T. J. se zagledao u svakoga pojedinačno, a onda objavio: "Pogoršava se!"

Ta trojica su izgledali zabrinuto. Jedan od njih upita: "Šta možemo učiniti, T. J.?"

"Ne znam." Glavni direktor se poigravao olovkom. "Ali imaćemo sastanak direktora danas popodne." Bacio je pogled na sat. "Kroz manje od sat vremena."

"Izgledi su", reče drugi, "da smo preterali sa revnošću. Potući ćemo sami sebe, T. J, ako dopustimo da on sazna. Njegove sumnje mogu dovesti upravo do onoga što se borimo da suzbijemo!"

"Mislite li da je Stefingtonovo jučerašnje saopštenje moglo da izazove efekat okidanja?" upita agent sa T. J.-ove desne strane nervozno.

"Ne", reče glavni direktor čvrsto. "Pre nekoliko minuta smo to proverili. Nema svesnog odgovora, bar ne vidljivog, na taj stimulus sa brzinom svetlosti... Zapravo, nije bilo svesne reakcije ni na jedno od naučnih saopštenja tokom protekle tri godine. Dobro je što njegov um — tačnije, njegova svest — ne pokazuje sklonost ka ma kojoj nauci."

Treći čovek prisutan za stolom otre znoj sa čela nesigurnim pokretima maramice.

"Svemu će doći kraj", reče on, "ako ikad otkrije da je on izazvao sve te zapanjujuće stvari koje se otkrivaju..."

T. J. ga prekide. "Ne zaboravite — on je izazvao sve sem onog prvog događaja. Doduše on to ne zna. Za prvi događaj odgovorni smo *mi* — indirektno. Naravno, on je izvršio dejstvo, ali mi smo krivi što smo dali podsticaj."

Četvrti čovek, koji do tad nije govorio, sad sa oklevanjem reče: "Pitam se ne bi li sve bilo u redu da jednostavno nismo ni pokušavali da verifikujemo pretpostavku — da smo se samo oslonili na to da je ispravna i da nismo

pokušali da eksperimentišemo izazivanjem prve reakcije?"

T. J. diže ruku kao da se ne slaže. "Sve je to sad prošlost. Sad je prekasno da se tu ma šta učini. Istina je — naš test je izazvao 'neobjašnjivo' iščeznuće planete Merkur. Mi znamo da planeta nije sa apogeja pala u Sunce. Mi znamo da se jednostavno dematerijalizovala... Ali smo zato utvrdili, onostran sumnje, šta se zapravo krije u dnu Brentove podsvesti."

Agent naspram T. J.-a opet poče da se znoji. "Da smo ga samo pustili na miru! Da ga samo nismo drogirali i prepustili Mendelu da..."

"Doktor Mendel", prekide ga T. J, "je najbolji psihijatar na svetu. Probni stimulus je dat savršeno. Brent je bio u jednom od najpotpunijih somnabulističkih stanja koje sam ikad video. Sugestija je dospela do njegove podsvesti — i onostran njegove podsvesti — ", T. J. se stresao, "i izazvala dokazujući reakciju. Posthipnotička sugestija je, sudeći po svim izveštajima koje smo primili, funkcionisala glatko. Brent se nikad nije prisetio događaja koji su prethodili njegovom drogiranju. Ne verujem da je iko sem Mendela..."

"To se o meni diskutuje?" začuo se sa otvorenih vrata duboki glas. Tamo je stajao visoki čovek oštrih crta.

"A! Dr. Mendel!" T. J. ustade, priđe vratima a onda otprati doktora do stolice pokraj stola.

"Sazivamo sastanak direktora", reče T. J. kad se Mendel udobno smestio.

"Znači, smatrate da je situacija toliko ozbiljna?"

"Brent postaje sve sumnjičaviji." T. J. je dobovao prstima po stolu. "Upravo razgovaramo o mogućnosti da je nešto pošlo naopako."

"Upravo sam govorio", reče čovek sa direktorove desne strane, "da je nešto *svakako* rđavo iskalkulisano... neisprovocirane reakcije pojavljuju se maltene periodično još od dana kad smo otpočeli ovaj projekat — koji ima za cilj baš *sprečavanje takvih reakcija!* Istina je da smo se mi nadali da će se pojaviti samo jedna reakcija, ona inicijalna. Ali usledile su druge. One se sad učestavaju. ...Kažem vam, ta *stvar* se budi! Šta je bilo ono sa iščeznućem kijavice pre godinu dana?..."

"Šta, pa to..." ubaci T. J.

"Zatim ono sa novoizmerenom distancom Zemlje od Sunca", nastavi agent ignorišući upadicu. "Pa neočekivano otkriće tri elementa koji se opiru smeštanju u periodičnu tablicu. Dokaz da Avogadrova hipoteza nije tačna... Suviše međaša odjednom. Kažem vam da se ta *stvar budi!*"

"Ako je to takvo buđenje da ne može biti zaustavljeno, i ako se ta stvar ne može ponovo uljuljkati u neaktivnost, onda ne možemo mnogo učiniti, je li tako?" T. J. je rukom lako potapšao sto.

Preostala trojica su polako okretali glave, gledajući jedan u drugog.

Dr. Mandel ustade, ode do prozora i sumorno se zagleda u prometnu ulicu ispod.

"Gospodo", reče on, "da li ste se ikad opustili dovoljno dugo da razmotrite ogromnu, neograničenu silu sa kojom se poigravamo? Kad bi se ona samo mogla ukrotiti... Zamislite da imate na raspolaganju svu energiju koja je u kosmosu ikad postojala!"

Doktor se polako okrenuo i suočio sa ljudima oko stola. Njegove oči, međutim, nisu bile fokusirane ni na šta u toj sobi. Glas mu bejaše utišan. "Kad bi samo postojao neki način da ta moć bude kontrolisana — da se oslobodi radi korišćenja,ali pod kontrolom ... pa, ništa ne bi bilo nemoguće — *ništa!*" Njegov je glas zastrašujuće ojačao.

T. J. je pročistio grlo. "Ja bih se užasnuo čak i da počnem da razmišljam duž tih linija", reče on prekorno. "Sudbina čovečanstva zavisi od naše sposobnosti da tu silu vratimo u zatočeništvo tako da ne može biti upotrebljena ni na koji način sem na onaj prirodni."

"Ali, T. J." reče Dr. Mendel okrećući se direktoru. "Ta sila se već oslobađala. Jedna planeta je nestala. Čitav jedan univerzum mikro-organizama zbog kojih je postojala jedna bolest, ubijen je. Dogodi se nova manifestacija — i mi saznajemo da su astronomi pričali gluposti već dvesta godina, da je Zemlja zapravo mnogo bliža Suncu, čija toplota nije tako jaka kao što se mislilo... Uveren sam da će biti još manifestacija. Možda bi trebalo da napustimo svoj sadašnji kurs. Možda treba da probudimo *to,* pa kad bude svesno, da pokušamo komunikaciju..."

"Ne, Mendel." T. J. odmahnu glavom zlovoljno. "To nam je poslednja odstupnica... U svakom slučaju, verujem da još ima nade za naš prvobitni plan akcije. Moramo utišati Brentove sumnje. Dajte instrukcije našim agentima da malo ublaže nadzor. Imam još jedan plan..."

Četvorica su zurili u njega, čekajući.

"...Sve do sad smo previđali jedan od glavnih faktora... nismo učinili nikakav usmereni napor da u njegovu životnu okolinu uvedemo simpatije. Brent u emotivnom pogledu još uvek nema nikoga."

"Ali", namrštio se Mendel, "mislio sam da Mod, hoću reći B-1..."

"Ne, tu ničeg nema." T. J. je odmahnuo glavom. "Da se između njih išta razvilo, bila bi to slučajnost — neplaniran događaj. Verujem da, ako nađemo ličnost koja mu odgovara i fizički tip koji će ga privući, njegova svest i podsvest mogu opet biti dovoljno preokupirani da *stvar* bude uljuljkana u totalnu letargiju..."

T. J. ustade iz svoje stolice. Trojica posetilaca to prihvatiše kao znak da je razgovor završen i napustiše kancelariju. T. J. se okrete Mendelu.

"Bilo kako bilo, tokom sledećih dva sata donećemo neku odluku. U međuvremenu, uzećemo što više možemo radnika i poslati ih u arhiv, da pokušaju da iskopaju sve što bi osvetlilo njegove naklonosti u pogledu žena."

Simrak se spuštao na gomilu prolaznika koji su žurili i gurali se. Tarl je, sa mantilom prebačenim preko ruke, nestrpljivo stajao iza staklenih vrata u holu svoje poslovne zgrade, čekajući svog vozača.

Bljesak hroma i crnog metala dovalja se do svog mesta ispred zgrade. Čarlsovo uglasto, temeljito i prijateljsko lice uramilo se na prozoru sa desne strane automobila. Pružio je ruku preko sedišta i oslobodio zabravljujući mehanizam zadnjih vrata.

Tarl je, potežući obod svog šešira dublje nadole i polazeći krupnim koracima iz zgrade, naleteo na jednu devojku koja je brzo hodala. Zbog siline udara, sa njenih usana se oteo oštri uzvik; zgrabila je Tarlov mantil i pala opružujući se celom dužinom po trotoaru. Uspeo je da održi ravnotežu. Njen mali šešir nalik na izvrnuti kornet sladoleda pomakao se ustranu i njoj na čelo, tako da joj je sakrio jedno oko. Pramenovi sjajne crvene kose padali su sve do njene uredne odeće i stapali se sa obrazima boje breskve.

Devojčina duga suknja se u padu digla i raširila. Rub je ostao da leži prebačen preko butina, na pola puta između kolena i kukova, otkrivajući čvrste, lepo oblikovane listove nogu i butine. Ostala je jedan tren tako, iznenađena.

"A-uh!" uzviknu ona nameštajući šešir, dok joj je on pomagao da se digne. "To je bila sudarčina!"

"Strašno mi je žao.., reče on iskreno. "Nisam..."

"Ma ne izvinjavajte se", nasmeši se ona. "Verovatno je krivica u celosti moja."

Na njegovom čelu pojaviše se tragovi mrštenja, jer je u svom umu iznenada povezao ovaj sudar sa onim ranijim toga dana i uočio njihovu koincidentnost.

Ova devojka je proučavala njegovo lice kao da nešto traži. Posle nekoliko sekundi ćutanja, postalo joj je nelagodno i sklonila je pogled. U Tarlovom umu zazvoni alarmno zvono.

Skinuo je svoje šake sa njenih mišica a ona je koraknula prema vratima da izbegne gomilu koja ih je okružila. Devojka se zateturala i zamalo da padne. Po drugi put ju je ščepao za mišicu.

"Ja — ovaj..." Sagnula se i obuhvatila šakom nožni zglob. "Mislim da sam

možda uganula ovo." Trenutak ćutanja. "Ne znam da li ću moći da stignem do kuće..."

Opet je oblak neodobravanja uplovio u njegovu svest. Ova kao da je navaljivala da njihovu slučajno uspostavljenu vezu produži.

"Mogao bih vas poslati kući taksijem", predloži on, prekidajući ćutanje.

Bacila je kratak pogled prema automobilu parkiranom uz ivičnjak. Tarl oseti kako mu se obrve zatežu: shvatio je da taj pogled odaje da ona zna, iako joj to nije rečeno, da na njega čekaju kola i vozač.

"Idemo", reče on, pridržavajući je za lakat. Postupao je po impulsu. "Naći ćemo taksi pa ćemo se pobrinuti da stignete kući kako treba."

"Zovem se Lejla Smiders", govorila je mršteći se, dok je sa njim hramala preko trotoara. "A vi?"

"Tarl", reče on pozivajući taksi. "Tarl Brent."

"Stanujem u Čestnat aveniji 8642", dobacila je preko ramena dok je ulazila u vozilo.

Dobro tempiranim pokretima. Tarl gurnu jednu novčanicu taksisti u šaku, zalupi vrata za devojkom, i reče mu: "Čuli ste adresu, krećite!" Vozilo zađe u struju saobraćaja.

Tek što je taksi nestao, Tarl je zažalio zbog svog postupka. Ako je njegov osećaj bio tačan, trebalo je da se drži uz nju, da igra tu igru, sa ciljem da sazna sve što želi.

Dok je ulazio u svoja kola i sedeo, naslutio je prve znake glavobolje. Nadao se da ovog puta neće biti onako jaka — i da neće trajati onako dugo kao prethodne...

"Al' je to bila lepotica, gazda", reče Čarls usmeravajući kola u saobraćaj. "E, bogami, ja bi' rado naleteo na nešto takvo."

"Trebali ste ranije da mi kažete, Čarli; zadržao bih je za vas." Uspeo je da se osmehne uprkos pulsiranju koje je osećao u bazi lobanje.

"Aha." Čarls je opet odmahnuo glavom, i zazviždao. "Koja lepojka!"

"Takve su bile i ostale dve", reče Tarl zamišljeno.

"Koje druge dve?"

"Pa, Čarli, sve ću vam to ispričati", uzdahnu on, opuštajući se. "Gospođica crvenokosa nije jedina na koju sam danas 'naleteo'. Bila je i jedna plava i jedna crna. Svi susreti su bili slučajni, sve tri cure su želele da sklope poznanstvo."

Okrenuo se ka svom vozaču. "Kako vam se to čini?"

"Ako je to tako k'o što ste rekli, ja bi' rekao da možete da upadnete naglavačke i da izađete mirišući kao ruža."

Tarl se nasmejao. "Niste videli poentu... Tri ženske. Najlepše tri koje sam ikada video. Sve sam ih sreo, ne u istoj godini, niti u istom mesecu — nego za jedan jedini dan. Zar vam se ne čini da je to neuobičajeno?"

"Ama, gazda", bunio se Čarls, "nećete opet početi da se ritate protiv svoje sreće, a?"

"Pa, Čarli, ne može se reći..."

"Za ime Hromog Dabe, gazda! Zašto se prosto ne opustite, da malo uživate? Ako ste našli tri dobre cice koje hoće da se sprijatelje s vama, što ih ne pustite? Pakla mi, ja se ne bi' ništa bunio!"

"Ne bih ni ja, Čarli, kad bih znao razlog... što ih je toliko odjednom."

Neko vreme je Tarl ćutao. Čarls prekide tišinu. "Jeste li ikad imali devojku, gazda?"

"Naravno da sam imao devojku. To što sad ne izgledam suviše zainteresovan za njih, ne znači da svojevremeno nisam bio."

"O-ho!" Čarls okrete glavu ka svom poslodavcu. "Znači to je. Pa pričajte mi gazda, kakva je bila? Šta se desilo?"

"Pa — bila je fina. Ne divnog izgleda. Niti neka bezlična... bila je privlačna."

Opet je zaćutao. Ali Čarls nije prekidao njegove misli.

"Pretpostavljam da bih se oženio njome", nastavi Tarl, "ali videla je šta se primiče. Videla je da me alkohol sve jače privlači. I zaključila da sa sa mnom ne želi više ništa da ima. Možda je to bilo sebično s njene strane. Možda je mislila da će me šokirati i izbaciti iz kolotečine u koju sam bio upao... ali nije uspelo. Nastavio sam da pijem. Pre nego što sam shvatio šta se dešava, napustila je grad. Došla ovamo. U ovom času ona je verovatno tu negde, u ovom gradu."

"Kako se zvala?"

"Marsela — Marsela Bojlend."

"Stanovala je blizu vas?"

"U zgradi sa stanovima za izdavanje, prekoputa moje kuće."

"Rado bih video tu cicu. Kažete..."

"Imam njenu sliku." Tarl je izvadio novčanik, preturao po njemu nekoliko sekundi i zvukao malu fotografiju. Dodao ju je Čarlsu i vratio novčanik u džep. Šofer je pritiskom na prekidač uključio svetlost iznad njih i vozio dalje deleći pažnju između ulice i fotogafije.

"O-pa!" uzviknu Čarls. "Pa nije uopšte loša! Dabome, nije ni blizu onoj crveno kosoj... Ali je dobra!"

Čarls mu je vratio sliku, i Tarl ju je stavio u unutrašnji džep sakoa.

Iznenadni pritisak na kočnice bacio je Tarla napred. Limuzina, jedan od novijih modela, je na raskrsnici ispred njih naglo stala iako je vozač imao zeleno svetlo. Vozač nije bio u stanju da zakoči dovoljno brzo, pa je njihov automobil, teži, gurnuo limuzinu odostrag.

Tarl je znao da nije moglo biti učinjeno mnogo štete. Ali, na prednjim kolima vrata sa trotoarske strane su se otvarala.

Međutim, iz tih kola nije izašao razljućeni muškarac. Tarl je znao, čim je video lepo oblikovani zglavak i list noge kako se opružaju iz tih vrata, da je pred njima još jedna mlada žena.

"Nije moja krivica", reče Čarls okrećući se svom poslodavcu. "Nego njegova."

"Ne *njegova,* Čarli", ispravio ga je Tarl. "Ne njegova... to je žena. Još jedna Venera. Vidi i sam."

Njih dvojica izađoše na ulicu. Žena, ne starija od dvadeset i jedne godine, dojuri besno do njih i namesti ruke na kukove, sipajući vatru iz očiju.

"Pretpostavljam da imate neki izgovor", besnela je, bacajući prvo pogled na Čarlsa, zatim uporno zureći u Tarla.

"Izgovor, gospođo!" eksplodirao je Čarls. "Nije trebalo onako da stanete."

Devojka je glasno uvukla vazduh. "Videli ste kako sam ispružila ruku napolje!" Udarala je svojim malim stopalom po asfaltnoj ulici.

"Ako ima štete", reče Tarl stupajući između njih dvoje, "ja ću se pobrinuti da se postigne nagodba — do sutra u podne, najkasnije."

Ovo kao da je donekle umirilo devojku, ali njena prsa su se i dalje brzo dizala i spuštala ispod tesno pripijenog džempera. Dinamična i oštra, nagađao je Tarl. Nije samo podozrevao da ova glumi. Bio je u to stoprocentno siguran!

"Gde stanujete?" reče smešeći se, pokušavajući da igra u skladu sa onim što je devojka, po njegovom mišljenju, želela.

"Nećete poslati advokata da to rešava sa mnom?" U njenom pogledu je opet bila vatra.

"Nameravam da obezbedim da vam kola budu smesta popravljena", reče on sa osmehom. "I, ako nemate ništa protiv, povešću vas kući."

Devojčino lice se opustilo. Posegao je ka njenoj ruci. Ali umesto da dohvati devojku za lakat, načinio je grimasu bola i zateturao se. Čarls ga je zgrabio za

ruku i pridržao.

"Opet taj bol u glavi", promrmlja Tarl. "Pomoz' mi da se vratim u kola. Biće mi dobro."

Onda je klonuo Čarlsu u naručje...

Devojčino lice se uvilo u masku zbunjenosti.

"Onesvestio se", objasni Čarls, uvlačeći svog poslodavca u kola. Posmatrači nisu bili dovoljno blizu da čuju tu konverzaciju.

"Pa, za ime boga, daj ga kod doktora!" Devojka je očajno kršila ruke. "Učini nešto!"

"Biće mu dobro. Štab zna za ovo stanje. Mendel se brine o njemu. Ti im se javi i kaži im da odmah šalju Mendela u stan... Ja njega sad vodim tamo."

Devojka se povukla u svoja kola. Čarls se u kolima zavalio unazad i potapšao Tarla po šačnim zglobovima. Tarl je polako zaklatio glavom, i došao svesti.

"Biće vam dobro, gazda", uveravao ga je Čarls. "Vodim vas kući. Već sam pozvao Dr. Mendela i rekao mu da nas tamo sačeka."

Tarla je glava bolela potmulo, pulsirala je prema jastuku. Stoičko lice Dr. Mendela bilo je odraženo u ogledalu na drugom kraju sobe. Psihijatar je Tarlu bio okrenut leđima; punio je špric za injekcije i pomno motrio zapreminu tečnosti koja je ulazila u komoru šprica.

"Ovo će vas staviti u duboki san koji će potrajati celu noć." Mendel se iznenada okrete krevetu, držeći špric okrenut iglom nagore. "Ja ću ovde prenoćiti, pa ćemo videti da li ćete se ujutru osećati bolje."

Psihijatar je produžio da govori na ohrabrujući način i dok je zabijao iglu u meso Tarlove ruke. "Naravno, shvatate da ćete posle ovoga morati da imate potpun odmor. Trebalo bi da ostanete u krevetu bar dva dana — a u kancelariju da ne idete nekoliko nedelja."

Tečnost koja je krenula kroz njegov krvotok pekla je kao vatra, a njeno dejstvo se pokazalo već sledećeg trenutka. Pred njegovim očima soba se zamutila, očni kapci mu otežaše.

Ali u momentima gašenja svesti, osetio je silno bubnjanje u glavi. Obuzelo ga je osećanje da nešto što je deo njega — ali njemu ipak tuđe — mumla unutra, pokušava da pokida svoje lance i oslobodi se.

"Možete li me još čuti, Brent?" dopre do njega glas Dr. Mendela — tanak, dalek. Onda nestade i poslednji tračak svesti...

Psihijatar je seo na ivicu kreveta i uneo se Tarlu u lice. Palcem je podigao

prvo jedan, pa drugi Tarlov gornji očni kapak. Zadovoljan izgledom Tarlovih očiju, skinuo je sako i bacio ga preko stolice. Mendelove crte lica razvukoše se u poluosmeh ispunjen iščekivanjem.

Zgrabio je čaršav i ćebad i naglim trzajem ih odvukao do uznožja kreveta. Uvrnuo je Tarlovo telo i prebacio mlitave Tarlove noge preko ivice ležaja. Onda je zgrabio Tarla za ramena i podigao ga u sedeći položaj.

Očiju još uvek zatvorenih, Tarl se jednom zaljuljao. Mendel ga je podržao. Onda Tarl ostade nepomičan; sedeo je uspravno na ivici kreveta.

Uklanjajući kosu sa Tarlovog čela, psihijatar kleče pred njega.

"Ja sam..." reče Mendel podsticajno, dohvatajući Tarla za podlaktice. Bila je to intonacija iščekivanja i navođenja.

"Ja sam..." ponovi doktor glasnije, stiskajući mu podlaktice jače.

Tarlovo lice se grčilo, usta se otvarala i zatvarala. Koža oko njegovih očiju se zategla, ali se kapci nisu otvorili. Činilo se da je u transu.

"Ja sam... Tarl Brent", reče on najzad.

"Ali", reče Mendel unoseći mu se bliže u lice, tako da je njegov ubrzani dah išao pravo u Tarlov obraz, "ali ja sam i nešto više, a ne samo Tarl Brent. Ja sam..."

Neki grč prođe Tarlovim telom, lice mu se ovlaži. Ali ne reče više ni reč.

"Ja sam više nego Tarl Brent!" ponovi Mendel, glasnije i oštrije, očiju razbuktalih od gneva. "Ja sam..."

Tarl je ćutao. Mendel je čekao, snažno stisnutih vilica, obuzet iščekivanjem.

Odjednom se Tarl divlje trže i promuklo kriknu. Krici su se nastavili, ali se oči nisu otvarale.

Mendel pritisnu šakom uzdrhtale usne i silovito protrese Tarlovo telo. "Začepi, kretenčino!" povika Mendel. "Prokletniče, začepi!"

Grčevi koji su potresali Tarlovo grlo prestadoše, i Mendel ga pusti. Ali drhtaji su i dalje proletali Tarlovim telom.

Sa izrazom gađenja na licu, Mendel izmahnu desnicom i raspali šamar Tarlu po obrazu. Konture prstiju se ocrtaše, crvene, na bledom obrazu. Ali čak ni taj siloviti udarac nije razbudio duboko hipnotisanog čoveka.

Psihijatar je grubo gurnuo Tarla nazad na krevet. Sastavljajući šake iza leđa, šetao je besciljno po sobi, kriveći usne u podrugljivu grimasu.

"Mora se dogoditi! Mora se dogoditi!" promrmlja on odsutno. "Nemoguće je da grešim... Doći će trenutak da se *to* sasvim probudi!"

Njegovo šetkanje se usporilo, svelo se na nervozne male korake, a pesnice je ritmično stiskao i opuštao.

"Moć!" prošaputao je. "Ta ogromna sila! Kad bih samo mogao da je razbudim u pravi čas! Ne bi trebalo da bude suviše teško da je prenesem iz njega u mene. Ali biće potrebno ubiti Brenta u pravom trenutku... Ulog je veliki — ili ja dobijam sve, ili nastupa kraj svega, i svakoga, pa čak i mene!"

Iznenada zastade pokraj kreveta.

"Ja sam Tarl Brent", reče glasno. Čekao je da nesvesni čovek ponovi te reči.

Tarl se pomače. "Ja sam Tarl Brent", ponovi mukotrpno.

"I neću sačuvati nijednu uspomenu koju sam mogao steći od vremena injekcije pa sve do buđenja."

"I neću sačuvati nijednu uspomenu..." šaputao je Tarl.

"Bila mu je to najgora glavobolja dosad", reče S-14 odmahujući glavom žalosno.

"Čekali ste da Dr. Mendel stigne, pa tek onda otišli, nadam se." Glavni direktor iznenada diže pogled ka agentu koji je na sebi još imao vozačku uniformu.

"Mendel je već bio tamo. Ne bih bio tako glup da ga ostavim samog."

"I, kažete, njena slika je kod vas?"

"Evo je." S-14 je posegao u svoj grudni džep. "Dig'o sam je iz Brentovog sakoa dok smo se vraćali kući."

Čarls pruži fotografiju preko stola. Sedmorica drugih direktora istegoše vratove.

"To je bio dobar rad", reče glavni direktor osmehujući se sa odobravanjem. Pritisnuo je jedno dugme pokraj svog lakta. Jedna starija žena je ušla i stala pored njega.

"Ovo je njena slika", reče on. "Poznato nam je da je pre šest godina stanovala u mestu Brodvju; ime joj je Marsela Bojlend. Možda se sad nalazi u ovom gradu."

"Prepoznajem je iz arhiva", reče žena suvo. "Sigurna sam da ćete naći obilje informacija o njoj. Bila je posmatrana."

"Trebalo bi da imamo dovoljno informacija o njoj!" uzvrati T. J. "Potrošeno je više od dva miliona da bi se sav taj materijal prikupio — podaci o svakome s kim je ikad kontaktirao i sažete beleške o svim njegovim precima o kojjma postoje zapisi."

Žena uze fotografiju iz T. J.-ove ispružene ruke i izađe kroz ista vrata.

Deset minuta kasnije ponovo je ušla u sobu. Za njom uđoše dvojica. Svaki je nosio po dve arhivske fioke. Žena pruži T. J.-u jedan list iskucan pisaćom mašinom.

"Rezime", reče ona.

Glavni direktor je proučio taj list; nasmešio se, onda uzdahnuo.

"Marsela Džin Bojlend", pročita on. "Dvadeset osam. Kontakt sa njim od dvadeset jedne godine i sto četrdeset šestog dana njegovog života, do dvadeset pete godine i dvesta trinaest dana. Sadašnja adresa, Šekspirova 2247. Zanimanje, prodavačica u Martonovoj tekstilnoj. Sadašnja lokacija, Šekspirova 2249, otišla da poseti stan u svom susedstvu. Očekuje se da tamo ostane približno do 11,45."

T. J. poseže u jednu od arhivskih fioka koje su pomoćnici držali. Izvuče punom šakom hrpu fotografija veličine dvadeset sa trideset santimetara, pogleda nekoliko, i dade ih ostalim direktorima da ih gledaju i dodaju oko stola.

"Sa situacijom je upoznata u dvadeset devet godina i četrdeset dva dana." Glavni direktor se opet zagledao u listić sa rezimeom. "Izvršena post-hipnotička sugestija da bi se izbrisalo svesno znanje o tom upoznavanju, što se rutinski radi kod svih koji su imali kontakt s njim. Kooperativni tip. Te informacije, i plan, mogu se odmah reaktivirati u njenoj svesti. Procenjeno vreme potrebno za reaktivaciju: osamnaest minuta..."

"Ali, T. J.", bunio se jedan od direktora. "Da li mislite da bi bilo mudro reaktivirati nju kao agenta?"

"Mislim da treba da bude reaktivirana." Kruto stežući vilicu, zagledao se u lica ostalih. Većina klimnuše glavama u znak saglasnosti.

"Bio sam blizu toj situaciji", reče S-14. "Ako mogu dodati svoje mišljenje, odvažio bih se da nagađam da ovo ima prilično dobre šanse da uspe. Zapravo, rekao bih da nam je ovo jedina šansa."

U sobu upade jedan čovek u gumastom radnom mantilu, sav crven u licu. U njegovim očima videlo se izbezumljenje.

"Ti-Džej! Ti-Džej!" povika on upaničenim glasom. "Radioaktivni materijal! *Više ne postoji!"*

Direktori se pogledaše u tišini, šokirani.

"Svi radioaktivni materijali su prestali da budu radioaktivni", nastavi taj čovek. "Načuli smo nešto od naših agenata u državnim nuklearnim centrima širom zemlje, a onda smo proverili u našim laboratorijama. Sve radioaktivne materije — sav torijum, radijum, uranijum — sve do poslednje mrvice... sve je

sad stabilna materija! Možete da proverite naše zalihe u prizemlju."

T. J. je samo zurio, sumorno stisnutih usana.

"Naravno, vlade su ovo klasifikovale kao tajnu. Svima koji imaju dozvole za posedovanje radioaktivnih materija, naređeno je da o ovome ćute."

"Spavač se budi." Jedan od direktora očajno odmahnu glavom. Oči su mu bile vodenaste. "Spavač kreće polako — malo po malo. Kad bismo se samo mogli negde sakriti, gospodo... Otići negde... ali bilo bi to sasvim nekorisno. Mogli bismo da se uklonimo u najudaljeniji kutak univerzuma — ili čak onostran univerzuma. Ali pobeći ne možete! — POBEĆI NE MOŽETE!"

Tarl je imao osećanje da mu se lobanja ritmično širi i skuplja, dok je doručkovao sa Dr. Mendelom u trpezariji svoje kuće, sledećeg jutra. Jeo je polako, bez uverenja da ima mnogo verovatnoće da tu hranu i svari. Glavobolja mu je skoro sasvim nestala. Nije želeo da učini ništa što bi izazvalo njen povratak. Ionako nije nikud žurio; javio je svojoj kancelariji da ga ne čekaju.

Dok je završio sa jelom, glavobolja i mučnina su potpuno nestale, ostavljajući samo nemir. Pre nego što je otišao u svoju ordinaciju, Dr. Mendel je prepisao potpuni odmor. Takođe je zakazao pregled na klinici za sledeće jutro.

Kad je Mendel otišao. Tarl se odlučio da ipak ne ostane u krevetu. Imao je osećanje da će se njegovo stanje pre popraviti ako provede dan napolju — uživajući u jesenjem suncu i čistom vazduhu.

Čarls je odvezao Tarla do velikog parka udaljenog nekoliko kilometara. Obojica su bili ćutljivi. "Ne želite da vas čekam, je l' tako?" upita šofer dok je Tarl napuštao kola.

"Ne. Ne trudite se. Telefoniraću vam ako mi budete potrebni."

Šetao je stazama koje su bile nadsvođene drvećem. Prevalio je razdaljinu jednaku dužini nekoliko gradskih blokova. Bilo je toplo, mada je povetarac pomicao suvo lišće po zemlji. Vladala je neuobičajena tišina — činilo se da je tek sad, posle više godina, uspeo da nađe samoću. Minimalni su izgledi da bi ga ovde neko mogao uhoditi, razmišljao je. Put je bio oivičen tankim žbunjem, a odatle su se širili travnjaci i vitka, međusobno veoma razmaknuta stabla.

Stigao je do kraja glavne putanje i ušao u zoološki vrt, u kome, ovako rano ujutru, nije bilo takoreći nijednog posetioca. Još je osećao posledice napada od prošle večeri. Blizu jednog reda lavljih kaveza, našao je jednu klupu, opustio se na kamenom sedištu, pustio da mu ramena klonu.

Njegov se um i nehotice vratio traganju za objašnjenjem događaja koji su po njegovom mišljenju bili čudni. Možda je čitavo vreme grešio zamišljajući da ga neko prati... Možda ove glavobolje imaju neke veze sa tim sumnjama. Da li su

sumnje neosnovane? Možda je zapao u neko nezdravo psihičko stanje? Ako ga stvarno neki ljudi neprestance "čuvaju", zar ne bi pošli za njim i u park? Sada svakako nema nikog u blizini...

Na vidiku je bio samo čistač zoo vrta, koji je pomoću jednog štapa sa šiljkom nabadao parčiće hartije i ostavljao smeće u veliku vreću koju je nosio o pojasu... Ničeg neobičnog na njemu nije bilo.

Tarl se unutar sebe nasmešio. Ovog puta će uveriti samog sebe, pomisli on. Prići će tom čoveku, započeće razgovor s njim, uveriće se da tu ničeg neobičnog nema. Inače će nastaviti da sumnja u svakoga.

Ustao je i već hodao napred kad njegov pogled pade na susednu klupu. Tamo je sedela neka devojka, do ovog časa sakrivena žbunjem koje je razdvajalo te dve klupe. Pognute glave, čitala je neku knjigu. Iznenada, ona diže pogled. Tarl se trže... Ne, pomisli on; ne može biti!

Pustila je knjigu da joj padne u krilo i zagledala se pažljivije u njega.

"Marsela!" reče on sa nevericom, približavajući joj se.

"Tarl!" Digla se neodlučno.

"Marsela." Uzeo ju je za ruke. "Na ovakvom jednom mestu sresti —tebe!"

"Pa, Tarl, ja — pa nisam te prepoznala. Ugojio si se! Šta, pa izgleda da si i zdraviji. Da li si se — da li si se..."

"Izlečio? Ja, naravno, da..."

"Ali, Tarl — kako... Šta sad radiš? Izgledaš tako nekako — imućan!"

Seli su na klupu i ostali tako duže od jedan sat, pričajući jedno drugome šta im se dešavalo tokom proteklih šest godina i opisujući svoje veliko čuđenje što su se tako sreli.

Dok je proučavao njeno lice i pravio mentalne beleške o malenim linijama koje su se tu pojavile od njihovog poslednjeg susreta, pričala mu je o svom poslu, radnom mestu, prijateljima.

Sa toplim zadovoljstvom je konstatovao da je lepa kao i pre. Bilo je i promena — malo je omršavila. Sem toga, njena bezbrižnost se pretvorila u delimičnu uzdržanost. Ali, kao i pre, bila je veoma privlačna. Njen šarm je ostao isti, potpuno prirodan, neizveštačen.

Ona uvek utorkom ima slobodan dan, rekla mu je. Često dođe u park da čita.

Pre nego što je taj dan došao svome kraju, zajedno su ručali i zajedno otišli na jednu priredbu. Tek kasno uveče otpratio ju je do njenog stana. Rastadoše se sa obećenjem da će sutra večerati zajedno. Otišao je do dragstora na uglu i telefonirao Čarlsu.

Čekajući svog vozača, razmišljao je o promenama koje je primetio kod Marsele. Da li je uopšte i bilo ikakvih promena? Ili je on tokom proteklih šest godina toliko ukrašavao svoju uspomenu o njoj da sad stvarno Marsela više ne liči na njegovu mentalnu sliku Marsele?

Slegnuo je ramenima i nasmešio se: u svakom slučaju, uzbuđenje ponovnog susreta sa njom bilo mu je dobrodošlo.

Čarls je vozio polako. Sirena se začu iza njih.

"Vatrogasci!" uzviknu on, skrećući kola uz ivičnjak i zaustavljajući ih.

"Jasno", reče Tarl istežući vrat da bolje pogleda napred. "Požar je tačno tu, u ovom bloku."

Još dok je to govorio, plamičci koji su se jedva videli u nekim prozorima trospratne zgrade na uglu eruptiraše u razbuktali inferno. Vatrogasna kola projuriše i stadoše uz ciku kočnica. Za tim prvim zaustavilo se još nekoliko vatrogasnih kola.

"Pa mogli bismo i da izađemo da malo uživamo u ovome", reče Tarl otvarajući vrata.

Čarls pođe za njim preko ulice. "Ne idite previše blizu, gazda", reče on.

Policija još nije stigla te nije mogla da udalji posmatrače.

Čarls i njegov poslodavac se probiše kroz masu vatrogasnih creva koja su se već pružala, izukrštana, preko površine ulice. Gomila se skupljala i navaljivala bliže rasplamtaloj zgradi. Vatrogasci su nekoliko puta pokušali da rasteraju svetinu, ali uzalud.

"Ja u ovome uživam", nasmeši se Tarl.

"Je s' tvoja ona kola tamo, drugar?" Jedan vatrogasac ga je iznenada povukao za rukav. "Mora ih oteraš unazad. Stoje nam na putu."

"Idite pomaknite kola, Čarls", naredi Tarl.

"Vi pođite sa mnom."

"Zašto? Čekaću vas ovde."

"Ali moglo bi biti opasno!"

"Koješta! Idite i..."

"Mnogo mi je žao da vam kvarim to vaše 'hoću-neću'" povika vatrogasac. "Ako ne sklonite tu prokletinju brzo, mi ćemo je gurnuti u stranu pomoću trideset dvojke!"

Čarls pogleda vatrogasca, pa Tarla. Njegova odluka bila je iznuđena: okrenuo

se i potrčao prema kolima.

"Bolje ti je i ti da se vratiš, drugar", upozorio je vatrogasac Tarla.

Prvo upozorenje posle toga bio je jedan pucketavi zvuk. Tarl trže glavu uvis i lice mu se izobliči od užasa jer je deo zida padao. Cigle su se rušile na gvozdene požarne stepenice i odskakivale u velikom luku iznad Tarla. Upravo kad se okretao da beži, osetio je da ga je neko obuhvatio rukama oko nogu i ramenom jako gurnuo iza kola. Neko ga je oborio kao u ragbiju.

Dok je padao na mokri pločnik, vide još trojicu kako lete ka njemu. Sručili su se na njega, a onaj koji ga je oborio pridružio se ostalima, uvećavajući na taj način gomilu ljudskih tela koja je pritisla Tarla uz pločnik.

Pokušao je da se odupre, ali težina četiri tela tako ga je pritisla da nije mogao ni da makne. Onda je čuo tupe udarce cigala koje su padale svuda uokolo. Potmuliji udarci označavali su zarivanje cigala u kišobran od ljudskih tela koji je štitio Tarlovo telo.

Najzad ta kamenite kiša prestade. Trojica od četvorice koji su ležali na njemu ustadoše. Četvrti — onaj koji ga je oborio — nije ustao. Ležao je nepomično, mrmljajući nešto nerazumljivo. Duboka posekotina na njegovoj glavi obilato je krvarila. Tarl vide da iz rane vire krhotine kosti. Kleknuo je pored tog čoveka.

"O, bože", dopre do njega slabi glas ranjenika. "O bože! Da li se on spasao? Da li je izbegao? O bože!"

Tarl diže pogled sa tog čoveka koji se grčio u mukama na onu trojicu. Okupila se gomila, a vatrogasci su već hitali ka ranjeniku. Trojica su se zgledali, lica zamrznutih od straha. Jedan od njih zavuče ruku u džep.

"Pazi!" vrisnu jedna žena, pogleda ukočenog od straha. "Ima pištolj!"

Tarl skoči na noge. Jedan član te trojke uperio je revolver ka glavi ranjenika. Pritisnuo je obarač. Još pre nego što je odjek pucnja zamro, trojica se okrenuše i probiše kroz brešu koju je prestravljena gomila načinila oko njih.

Na pločniku ostade mrtvac — sa purpurnom rupom na čelu koja je označavala mesto ulaska kuršuma.

Sprintujući kroz gomilu, Tarl ugleda trojku kako zamiče za ugao. Pojuri za njima.

S leđa su ga iznenada osvetlili farovi, i on se brzo osvrte dok mu se vozilo primicalo. Imao je sreće! Bio je to Čarls! Uskočio je u automobil.

"Brzo, Čarli! Oni što tamo trče... stigni ih!"

Čarls otpusti kvačilo. Kretanje je bilo prebrzo, kola su se trgla i motor ugasio. Čarls ga ponovo upali. Znoj se ukazao oko vozačevog okovratnika dok je ubacivao u prvu brzinu i povezao kola, i to u prvi mah sporo — dok Tarl nije

zatražio da se ide brže.

Jedan od trojice begunaca se okrete i ispali hitac iz revolvera. Na osnovu pravca plamenog jezička Tarl je video da metak nije bio ispaljen prema kolima nego u vazduh.

Čarls promuklo kriknu i zaokrete u jednu poprečnu ulicu koja je ostala između njih i te trojice.

"Budalo prokleta!" povika Tarl. "Hoću da ih uhvatim! Neće oni nama ništa učiniti!"

"Imaju pištolj, gazda!" reče Čarls dodajući gas.

"Na ovom uglu skreni levo. Zaokrenućemo i preseći im put!"

"Čujte, gazda", reče Čarls pritiskujući papučicu za gas još bliže podu. "Baš me briga ako izgubim i posao i vaše prijateljstvo. Sasvim sigurno neću goniti nekog ko ima pištolj!"

Tarl ispusti uzdah gneva, zavali se natrag u sedište. Znao je da je sad prekasno da se ganjanje nastavlja.

"O-kej, Čarli... Idemo kući."

T. J. je krupnim koracima šetkao tamo-amo pokraj konferencijskog stola. Sva sedišta sem njegovog bila su već zauzeta. Još ljudi i žena je bilo u sobi: bili su raspoređeni duž zidova velike sobe, iza svake stolice po jedan ili jedna. Sticao se utisak da napeto čuče na ivicama naslona.

Glavni direktor stade i otapka maramicom čelo. "Gospodo", reče on, "nastupila je kritična faza. Toliko smo učinili da je izbegnemo — ali ona je ovde. Sad ćemo možda morati da primenimo planove za finalni slučaj — one koje smo rezervisali samo za slučaj najgoreg mogućeg razvoja događaja."

Odgovarala mu je jedino tišina. Onda T. J. sede.

Ustade Dr. Mendel. "T. J, imam predlog i čini mi se da bi bilo dobro da ga razmotrimo. Svi smo saglasni da sumnja, koja navire u njegov um, izaziva sve ovo. Već sam ga ubedio da mu je potreban totalni odmor. Možda neće biti suviše teško ubediti ga, dalje, da će moj sanatorijum na Kouvilu biti pravo mesto za takav odmor."

Direktori su razmišljali o ovoj ponudi.

"Onda biste mogli opozvati sve naše agente", nastavi on. "A u isti mah bili biste sigurni da je bezbedan kao da luta ulicama uz pratnju dvadesetorice naših. Biću neprestano uz njega. Ja vas uveravam da on ni u jednom času neće biti više od petnaest metara daleko od mene."

T. J. brižno odmahnu glavom. "Ne, Mendel... sumnjam da bi to bio pravi put akcije. Onda bi on samo imao vremena da se u mislima zadržava na onome što se desilo. Efekat toga mogao bi biti rđav."

Psihijatar je rezingnirano raširio ruke i seo.

"Prava je zla sreća", reče jedan od direktora, "da se taj incident sa požarom morao desiti. Siguran sam da bi ponovno uvođenje te devojke bilo odgovor na sva pitanja."

Drugi direktor reče zamišljeno: "Samo da nije bilo tog prizora pored vatre!"

Neko je zakucao na vrata. "Uđite", reče T. J. jačim glasom.

Uđe Marsela. "Koliko shvatam, pozvana sam?"

"Da." T. J. privuče još jednu stolicu stolu. "Pozvani su svi glavni učesnici. Kako stvari stoje, vi ste u ovom času najvažniji učesnik."

Pogledom je prešla preko prostorije, i pošto je u toj grupi primetila više poznanika, na njenom licu se pokazaše znaci prepoznavanja. Bila su tu dvojica Tarlovih poslovnih prijatelja, zatim njegov sekretar, njegov vozač, njena gazdarica, Tarlov stanodavac iz Brodvjua. Marsela sede pokraj glavnog direktora.

"Možda ćete nam biti potrebni", reče joj on, "radi detalja i daljeg izveštavanja. Naravno, agente A-1", nastavi on i pročisti grlo, "vama je javljeno iz kog razloga je sazvana ova vanredna sednica?"

"Samo mi je rečeno da je od najveće važnosti da brzo dođem ovamo.

"Pa, gospođice Bojlend", reče on koristeći po prvi put njeno ime. "Izgleda da se desio još jedan kardinalno važni događaj!"

Devojka uzvi obrve.

"Da, kardinalni", ponovi on. "I to ovoga puta bez propratne glavobolje ili ma koje druge vidljive manifestacije kod njega."

Maramicu, koju je držala u rukama, Marsela poče da uvija u čvorove.

"Znate li vi šta to znači, A-1 ?" prošaputa T. J.

"Da." Stresla se. "To znači da ta *stvar* sada počinje da deluje nezavisno od njega."

"I", dodade on puštajući da njegove ruke padnu na sto, "stvari su nam se sad skoro sasvim izmakle iz ruku... Za slučaj da vas interesuje, reći ću vam da se taj kardinalni događaj odnosi na Pitagorinu teoremu."

"Pitagorinu teoremu?" Uvijala je te reči preko svog jezika.

"Da. Opovrgnuta je. Do danas se čvrsto verovalo da zbir kvadrata nad

katetama pravouglog trougla mora biti jednak kvadratu nad hipotenuzom. Naša matematička sekcija je pre samo jedan sat otkrila da to više ne važi, dok se bavila jednim našim trajnim istraživačkim projektom. Naravno, nezavisni naučnici će tek kroz nekoliko dana saznati za ovo.

Naša matematička sekcija bila je u mogućnosti da odredi vremenske granice u okviru kojih se ovo moralo odigrati. Radi se o pola sata vremena. Tih pola sata se podudaraju sa incidentom oko požara!"

Na sobu se opet spustila tišina.

Jedan čovek na kraju stola ustade. "Hteo bih da predložim sledeće: pošto je sad sve tako daleko otišlo, nema nam druge nego da pozovemo Brenta ovamo i pokušamo kroz njegovu svest i podsvest da uspostavimo kontakt sa *onim.*"

"Ne! Ne!" povuka Dr. Mendel. Ali njegov izbezumljeni uzvik prođe neprimećen u pravoj grmljavini protesta mnogih drugih.

"Neizvodljivo!" reče T. J, saglašavajući se sa onima koji su se tako razgalamili. "To je sasvim smešno. Pa zar vi mislite da bi nas *to biće* smatralo dovoljno značajnim da sa nama uspostavlja ma kakvu komunikaciju? Zar mislite da bi *ono* smatralo da je išta, išta na svetu uopšte značajno?"

Čovek koji je sedeo pokraj onog što je ustao sad položi šaku na njegovo rame i prinudi ga da sedne. Stiskajući ga jače, on reče:

"T. J. je u pravu. Čak i kad bi se to biće smilovalo da komunicira sa nama, izgledi su sto prema jedan da ne bi učinilo ništa da očuva naš sistem."

"Gospodo", reče Marsela ustajući. "Ako je sve tako beznadežno, ne vidim razloga da nastavljam ovu lagariju — ovo izigravanje."

"Ali", reče T. J. gledajući je sumorno, "morate! Zar ne vidite da ste nam jedina nada!"

"Zašto bih nastavljala?" reče devojka gorko. "Pregledala sam arhiv... njegov arhiv. On je dobar čovek. Čak plemenit. I potpuno nedužan. I slučaj je, eto, da ga ja volim. Ne vidim kako bih mogla da nastavim ovu varku; da ga zavaravam i dalje kao što smo ga čitavo vreme zavaravali — naročito kad znam da je ta laža samo oružje za umirivanje ili savlađivanje *onog bića."*

"Ali", protestovao je glavni direktor, "mi ne varamo Tarla. Mi pokušavamo da se zaštitimo od onog što je iza njega — u njemu!"

"Ipak, koliko ja vidim, varamo njega", uzvrati devojka.

"Vaše učešće je deo plana", reče T. J. strogo. "Ako ne želite svoj deo posla da obavite dobrovoljno, pozvaćemo Mendela i reći mu da primeni jednu terapiju... Onda ćete učestvovati bez svoje volje — ali podjednako efektno."

Jedan sredovečni čovek obiđe oko stola i priđe Marseli. Uzeo je njenu šaku

između svoje dve i potapšao je. "I ne zaboravite, gospođice, nije u pitanju samo sudbina nas ovde... nego i celog sveta. Čitav univerzum je u vašim rukama... Ne možete nas izneveriti!"

Marsela se ugrize za usnu i sede, bleda u licu...

Prodiranje igle nije bilo bolno, ali je zato mučnina prostrujala Tarlovim telom istog časa. Pokušao je da jače stegne ivicu metalnog stola za kojim je sedeo. Međutim shvatio je da njegov stisak ostaje sasvim slab i da mu je samo malo potrebno pa da se sruši na popločani pod Mendelove sobe za preglede.

"Ova injekcija te neće sasvim uspavati", reče Mendel stavljajući iglu za injekcije na sto iza sebe i okrećući se da se suoči sa Tarlom.

Crte Mendelovog lica bile su nejasne, i Tarl odmahnu glavom da bi uklonio mutni film sa površine svojih očiju. Setio se: druge injekcije koje je dobio od ovog psihijatra nisu imale ovakvo dejstvo na njega. Osećanje je sad bilo drugačije — kao da je drogiran. Pitao se da li je dobio injekciju natrijum-amitala.

"Nisi, Brent." Mendelov podrugljivi glas je grmeo. "Ne, to nije natrijum-amital. Ali jeste nešto što sadrži mnogo natrijum-amitala... To ti je specijalna smućkarija, izuzetna."

Tarl je mutno shvatio da o prirodi te droge nije samo razmišljao u sebi — nego je svoje misli i izgovarao glasno, a da toga nije bio svestan...

"Tako je, Brant." Opet Mendelov glas. "Glasno si razmišljao.To je jedan efekat ove injekcije. Ona ima još jedan krupan efekat... Nećeš imati mogućnost da se setiš ma čega što se ovde bude događalo dok si pod njenim dejstvom. Na primer, mogao bih da te mučim, da te napola ubijem..."

Pesnica raspali Tarla po jednoj strani lica, ali njegova čula bejahu toliko otupela da nisu mogla interpretirati bol. Od udarca, glava mu polete na jednu stranu; on zatim pade na pod i prostre se celom dužinom. Obuzet besom i zbunjenošću, naredio je svome telu da skoči na noge. Ali odaziva nije bilo. Umesto da skoči, ležao je mlitavo, sve dok ga doktor nije zgrabio za pleća i silom ga vratio u stojeći stav.

"Kao što rekoh, Brent", nastavi Mendel, "mogao bih te napola ubiti, i ti bi odavde izišao ne pamteći ništa od toga... Ali fizička tortura one vrste koja ostavlja vidljive tragove možda ne bi uspela. A mogla bi i izazvati tvoju smrt u pogrešnom trenutku... A, da, moraćeš da umreš, ali to će morati da bude u pravom času. Samo, nema se tu za čim žaliti, jer umro bi u svakom slučaju. Vidiš, postoje samo dve alternative — ili da ti umreš i da postignemo da *ono* postane deo *mene,* ili da se svi mi, pa i ti, poumiremo i da se sve dezintegriše u

ništavilo. Meni se više sviđa prva od te dve alternative."

Tarl, čija je moć rezonovanja bila drogom svedena na minimum, samo napola shvati šta Mendel govori. Bio je mutno svestan da ga psihijatar kaiševima vezuje za jednu stolicu metalnih rukonaslona, pričvršćenu za zid. Sabrao je svu svoju moć koncentracije i fokusirao pogled na Mendela — po prvi put posle injekcije donoseći svome mozgu jasnu impresiju u tom licu. Ugledao je masku mržnje, ironično iscerenu, u koju je bila urezana neka nedokučiva namera.

Pokušao je da održi fokusiranost te slike. Video je kako Mendelove ruke postaju jasnije, primiču se njegovom licu, donoseći tanke, krute žice i utikače.

"Ovo neće... mnogo... boleti", reče psihijatar. "Možda će ti biti malo neprijatno dok elektrode prolaze mimo očnih jabučica i zalaze u moždane hemisfere... Drži oči otvorene!"

Tarl je shvatio da su njegovi očni kapci bili počeli instiktivno da se sklapaju. Međutim komanda ih je zaustavila i vratila u položaj krute otvorenosti. Pokušao je da se zaštiti okretanjem glave ustranu, ali mišići u njegovom vratu bili su kruti i nisu reagovali.

Hteo je da vrišti dok su mu žice prodirale u meso i grebale o kosti, ali telo podvrgnuto torturi više nije pripadalo njemu.

"Šok je, vidiš", reče Mendel glasom otežalim od ironije, "potreban prilikom lečenja. Mnogo mi je žao što do ove nezgodacije mora doći. Ali mora biti mučenja, agonije, da bi se cilj ostvario — a mučenje mora biti mentalno, da ne bi ostavilo fizičke tragove."

Osećaj vibriranja u mozgu pokazao je Tarlu da se u elektrodama pojavila struja. Užas je ispunio njegovo biće. Hteo je da vrišti i strgne instrumente sa svoje glave. U isti mah hteo je da racionalno razmotri stvari i nađe neko objašnjenje za ovo što Mendel radi. Ali ni jedno ni drugo nije mogao da uradi.

"Ti više nisi u ovoj laboratoriji." Psihijatrov grubi glas pretvorio se u šapat. "Hodaš ivicom strme, silno visoke litice. Dole more gruva razbesnelo o oštro stenje..."

Iznenada Mendelovog glasa više nije bilo — a ni laboratorije. Samo Tarl, litica, more, stene. Pokušao je da uzmakne od ivice, ali nije mogao. Neka nevidljiva sila gurala ga je napred — prema rubu — preko ruba... Onda je padao vrišteći. Njegovo telo poče da rotira, a stene pohrliše bliže — bliže — BLIŽE! Strah je bio tako totalan da je čitav njegov um bio koncentrisan na taj zalet ka uništenju. Zažmurio je da ne bi video momenat udara...

Ali udar se nije dogodio. Nestalo je i užasno osećanje padanja. Obazrivo je opet otvorio oči. Nije bio ni blizu litice i mora... Stajao je u travi do pojasa

visokoj, na prostoru nalik na savanu, u izmaglici. Ali ne sam. Uz njega su stajali, sa obe strane, urođenici sa kopljima. On je držao pušku. Urođenici su bili okrenuti ka pravcu iz koga su dopirali divlji krici i urlici. Onda se na njih sručilo poludelo krdo gigantskih slonova. Ogromne surle grabile su urođenike i bacale ih u visinu, ili ih razbijale o zemlju. Ogromne kljove proburaziše druga tela. Teške noge ugaziše pale ljude u neprepoznatljive ostatke.

Onda je jedna od zveri bila nad njim, kao kula, uzdignuta na zadnje noge, ričući besomučno...

Ali na Tarla nije pao taj slon. Pao je neki mali, okrugli, izreckani predmet. Tarl ga podiže sa zemlje, žmirkajući zbunjeno. Tad ga prepoznade. Ručna bomba! Aktivirana! Vrištao je opet, dok ju je odbacivao daleko. Eksplodirala je iza jedne uzvisine. Pogledao je sebe i oko sebe: bio je obučen u vojničku uniformu. A zvuci artiljerije, lakog naoružanja, bitke, svuda uokolo.

Još jedna ručna bomba mu pade pred noge. Frenetično ju je odbacio od sebe. Iza druge uzvisine na njega uperiše bacač plamena. Izmakao je njegovom vatrenom jeziku smrti. Obuzet panikom, bacio se na tlo i puzio tražeći zaklon za koji je znao da nije blizu, a mitraljez otvori vatru na njega sa razdaljine manje od sedam metara. Bacač plamena poče da premešta svoj mlaz, nišaneći bolje, a još tri ručne bombe padoše pokraj njega.

Njegov um ostade za tren prazan, a onda je opet postojao samo Mendelov glas. I Tarl shvati da dejstvo droge prolazi. Sad se još samo mutno sećao kroz kakve je strave, u njegovoj sopstvenoj mašti stvorene, prolazio. Još manje jasno mogao se setiti Mendelovih reči i postupaka pre tih strašnih iskustava. Sve je to samo nekakva maštarija, reče on sebi. Uspomene na pretrpljene imaginarne situacije se same izbrisaše iz njegovog uma...

Tokom sledeća dva dana Tarl Brent je bio vidno potresen. Pamtio je da je otišao u Mendelovu ordinaciju i da je dobio neku injekciju koja ga je uljuljkala u san bez snova. Ipak, imao je utisak da mu je taj dremež oduzeo svu snagu.

Odustao je od odlazaka na posao; telefonirao je svojoj sekretarici i saopštio joj da mu je doktor naredio totalan odmor. Oba ta dana, večeri je provodio sa Marselom. Osetio je da mu njeno prisustvo daje odlučnost da se bori protiv letargije koja ga je obuhvatala.

Kad je došlo i treće veče posle njegove posete ordinaciji. Tarl je ubedio samoga sebe da će jednog dana zaprositi Marselu. Pošto ju je, te večeri, odveo kući, proveo je nekoliko časova sedeći pred otvorenim ognjištem u svojoj dnevnoj sobi, pažljivo razmišljajući. Zgnječio je opušak u pepeljari i hitnuo ga u vatru. Jedan plan mu se nametao sam od sebe. Tresnuo je pesnicom po rukonaslonu fotelje i sumorno se nasmešio. Pre polaska na spavanje, pregledao je svoj revolver kalibra 9,65 mm. Posle toga je zaspao zdravim snom.

Ujutru je Čarls pošao sa njim do kancelarije privatne detektivske agencije "Pradov". Šofer je sedeo pored njega dok je Tarl objašnjavao svrhu svoje posete jednom čoveku crvena lica koji je sedeo iza stola.

"I tako", zaključi Tarl, "to je ta priča."

"I vi smatrate, gospodine Brent", reče taj službenik agencije zureći kroz prozor, "da bi neki od naših ljudi mogli da vas prate da bi videli da li vas iko drugi prati?"

Tarl je klimnuo glavom.

"Ovo je nešto novo." Službenik se nasmeši kroz oblak duvanskog dima. "Pratiti one koji prate."

"Hoću više, a ne samo jednog pratioca. Trebaće mi bar tri. Hoću da obezbedim da nam nešto upadne u mrežu."

Službenik ode do jednih bočnih vrata, gurnu glavu u susednu sobu i reče nešto jednom unifrmisanom čoveku. Trojica uđoše u kancelariju.

"Ovo su Džoe Harison, Majk Vinson i Artur Homar", reče taj službenik. "Momci", nastavi on okrećući se toj trojici, "gospodin Brent — Tarl Brent — će vam reći šta želi."

Tarl opet ispriča svoje probleme. Kad je stigao otprilike do pola, Čarls ga je prekinuo da bi zamolio da ga Tarl pusti da ode i telefonira garaži u vezi sa nekim popravkama na kolima.

Kad se Čarls vratio. Tarl je već bio spreman za polazak.

"Čekajte malo, gazda", reče Čarls. "Nećete valjda izaći odavde a ta trojica odmah iza vas?"

Tarl pogleda svog vozača iskosa.

"Ako vas neko stvarno prati, onda, ko god da je, odmah će znati šta se desilo — kad vidi da ste izašli iz privatne detektivske agencije a za vama tri čoveka."

"Hvala", reče Tarl. "To je dobro razmišljanje." Okrenuvši se detektivima, on reče: "Posao počnite oko četiri popodne, danas. U to vreme biću kod kuće..."

Tarl se nije mogao setiti da je Marsela ikad bila obučena tako lepo kao te večeri dok ju je uvodio u koktel salu. Tesno pripijena vunena haljina isticala je glatku zaobljenost najboljih mesta na njenoj figuri. Uzeli su jedan sto odmah do orkestra, naručili viski sa sodom, i proveli sledećih pet minuta slušajući utišane balade koje su dopirale sa podijuma.

Dok je Marsela otpijala svoje piće, on ovlaš osmotri salu.

"Šta nije u redu, Tarl?" upita ona iznenada.

"Nije u redu?"

"Da. Zašto si tako nervozan? Koga to tražiš?"

"Nikog, Marsela... Pričinjava ti se."

U tom času je primetio kako dva čoveka sedaju za jedan od susednih stolova. Uputio im je jedno polovično klimanje glavom.

"Videla sam to, Tarl!" reče Marsela primičući mu se. "Ko su ti ljudi? Šta je sve ovo?"

"Zaboravi to, molim te." Odmahnuo je glavom. "Nema tu ničeg što bi se tebe ticalo."

"Tiče me se — jer sam ovde sa tobom!"

"Ma, vidi, Marsela." Posegnuo je ka njenj ruci. "Došli smo ovamo da..."

"Pusti to, Tarl." Prekrstila je ruke. "Napolje s tim. Hoću da znam."

Uzdahnuo je rezignirano. "O-kej. Ovako stvari stoje..."

Ispričao joj je da ima dokaze da je neprestano praćen, i da je angažovao pomagače da bi mu olakšali rešavanje te zagonetke. "Jedan incident koji se desio one večeri posle našeg susreta u parku uverio me je da su moje sumnje osnovane", dodade on, i ispriča joj šta se dogodilo u blizini požara.

"Vidiš, Marsela", zaključi on. "To što oni pokušavaju da prikriju od mene mora biti prilično važno — dovoljno važno da opravda ubistvo onog povređenog čoveka za koga su shvatili da će biti identifikovan i ispitivan."

"E sad sam stvarno zabrinuta." Na devojčinom licu videlo se uznemirenje. "Zašto te prate? Da li si učinio išta što bi te moglo dovesti u opasnost?"

Pokušao je da ublaži njen strah tako što ju je uzeo za ruku i poveo na plesni podijum. Uz jednu melodiju su odigrali valcer, uz sledeću, bržu, plesali su brže. Ali kad su se vratili za sto devojka je još bila neraspoložena.

"Tarl", reče ona nepouzdano, "šta ako ti ja kažem da treba sve to da zaboraviš — da prestaneš da misliš o ljudima koji te gone... Ako te prate, ništa ti se loše nije desilo. A moglo je! Ako su kod tog požara upotrebili revolver, znači da su opasni."

"E polako sada!" bunio se on. "Pokušavaš da mi daješ savete a ne znaš o situaciji ništa sem onoga što sam ti ja rekao."

"Tarl, molim te da sve to zaboraviš!"

"Marsela", nasmeja se on. "Postići ćeš to da ću početi da sumnjam i u tebe... Znaš, mogao bih da se zapitam o toj slučajnosti koja nas je sastavila pre neki

dan. Izgledi su bili prilično slabi da se takav jedan susret dogodi u gradu ove veličine."

"Ali, Tarl!" Marsela položi hladnu, uzdrhtalu šaku na njegov šačni zglob. "Zar ne uviđaš da možeš ozlediti sebe — fizički — ako su te sumnje osnovane? A duševno — ako nisu? Molim te, Tarl!" Njene su oči zračile preklinjanjem. "Sve je bilo tako fino."

Uzeo ju je za ruku i nasmešio se. Muzika je navirala, ispunjavajući sobu veseljem. Onda je iznenada zvuk orkestra eksplodirao u kakofoniju neskladnosti.

Dok je bubnjar nastavljao da daje postojani, neometani ritam, trubač je stajao ispred svoje stolice i frenetično pumpao obrazima ne uspevajući da iz svoje trube istisne ma i jedan jedini zvuk.

Istu teškoću imao je i jedan klarinetista, dok je čitav red trombonista nastavljao da daje normalne meke zvuke. Zvučalo je to kao da je neko iz orkestarskog aranžmana jednostavno izbacio veliki deo nota za duvačke instrumente. U jednom uglu orkestarskog podijuma pijanista je iznova i iznova udarao po svojoj klavijaturi proizvodeći pritom samo tupkanje. U zapanjenosti i konfuziji, svirači odustaše od daljih pokušaja.

Vratili su instrumente na ležišta i onda zurili jedni u druge, ne znajući šta bi činili. Neki u publici se nasmejaše, uvereni da prisustvuju nekoj novoj vrsti skeča. Šef lokala kao oluja dojuri preko podijuma i stade pred orkestar, upirući se pesnicama o kukove.

"Znači šta je sad ovo ovde?" upitao je.

"Nešto se mnogo poremetilo!" reče pijanista. "Vidite, evo dovde mogu da radim sa klavijaturom." Pokazao je to prelazeći prstima duž klavijature od basova pa sve do srednjeg E. "Ali posle toga note su prazne!" Produžio je klavijaturom izazivajući samo niz kratkih tupih zvukova.

"Aha." Šef je slegnuo ramenima. "Onda vi uzmite pa popravite tu prokletinju!"

"Ali", reče jedan od trubača dižući svoj instrument, "ista stvar je i kod moje trube! Ide od donjeg C, ali neće da svira iznad srednjeg E." Prikazao je to, duvajući seriju nota od donjeg C i stižući do srednjeg E posle čega je iz njegovog instrumenta izašao samo niz šištećih zvukova.

"Momci, u redu je", reče šef lokala okrećući se da ode. "Prekinite komediju. Ako ste umorni, odmorite se petnaest minuta. Ali ne pokušavajte klovneraj kad ga u programu nema."

Gosti koji su sedeli blizu orkestra opet se nasmejaše. Tarl se, međutim, mrštio.

"Izvinila bih se na minut", reče Marsela dotičući ga po ruci. "Idem da napuderišem nos."

"A-1!" T. J. je digao slobodnu ruku a istovremeno pritisnuo slušalicu telefona jače na uvo. Svrha signala rukom bila je da ućutka Mendela, koji je sedeo sa druge strane stola. "Odakle zovete?"

Marsela navede naziv i adresu te koktel-sale.

"Ovo je važno, T. J." reče ona oštro. "Mislim da se dogodila još jedna prekretnica!"

"Na šta mislite?"

Prepričala mu je incident koji se desio u vezi sa orkestrom.

"Smesta ćemo to proveriti." T. J. je prekrio mikrofon šakom i oštro doviknuo naređenja Mendelu. Psihijatar žurno napusti sobu.

"Ovo je strašno!" reče T. J. u mikrofon. "Šta se desilo? Da li je išta pošlo loše?"

Iako usplahirena, Marsela je uspela da prikrije pravu prirodu razgovora između nje i Tarla koji je prethodio incidentu.

"Biće bolje da se ja vratim, T. J." reče ona. "Ne bih želela da budem odsutna predugo."

"Da", složi se on. "Vratite se što pre možete. Vi ste nam sada jedini ključ za njega!"

T. J. je tresnuo slušalicu u njeno ležište i pripalio cigaretu. Brzo je potezao dimove iz nje u času kad je Mendel ponovo ušao u sobu.

"Rezultati će biti pribavljeni kroz nekoliko minuta", reče psihijatar.

"Opet on nije bio sumnjičav u trenutku kad se to događalo", reče T. J. otegnuto, odmahujući glavom. "... Bar ne primetno sumnjičav."

"Postoji mogućnost da je bio sumnjičav ali da devojka to nije primetila", reče Mandel sležući ramenima. "Setite se, sad nemamo mogućnost provere kao ranije — jer smo povukli sve sem najvažnijih agenata. A u devojku nemam poverenja. Nijednu prokletu mrvicu poverenja!"

"Nije pokazao ni znake glavobolje", razmišljao je T. J. odsutno. "Nadam se da ćemo uskoro dobiti raport jednog od one trojice detektiva, pa ćemo moći da ostvarimo unakrsnu proveru onog što se dogodilo."

"Indoktriniranje te trojice detektiva bilo je pametna ideja, zar ne?" Mendel se sruši u jednu stolicu. "Sreća je što se S-14 dosetio tog plana kad je otišao u detektivsku agenciju sa Brentom."

"Da." T. J. je ukrstio prste svojih obeju šaka iza potiljka i zapiljio se u plafon. "Moglo bi se reći da nam je to bio jedan od najuspešnijih prodora tokom čitavog projekta."

"Da li je bilo problema pri obavljanju indoktrinacije njih trojice?"

"Ni najmanje... Naravno, malo su se opirali kad smo ih pohvatali. Ali za manje od dva sata prihvatili su indoktrinaciju. Za aktiviranje je bilo dovoljno nekoliko sekundi. Kad su oni stupili na zadatak bili smo u mogućnosti da povučemo praktično sve svoje agente zadužene za dejstvo iz blizine."

"Ja mislim da je trebalo da pustite sa dužnosti sve njih."

"Ne-e-e. Toliki rizik nismo mogli da prihvatimo. Mora ih ostati nekoliko."

"Ali, T. J, on će samo postati nanovo sumnjičav..." Mendel ustade i upre se pesnicama o kukove. "Što me ne puštate da ga odvedem u sanatorijum? Kako sad stvari stoje, mogu da mu pružim samo delimičnu terapiju. Kad bih ga imao u ograničenom prostoru, on bi bio pod konstantnim nadzorom i lečenjem."

Jedan laboratorijski tehničar uđe u sobu, koracima ubrzanim od uzbuđenja.

"Uklopilo se, T. J, jasno je", reče on nervozno. "Devojka je dobro kazala. Iz tonske skale je nestao čitav jedan veliki deo — tačno rečeno, jedna oktava — sa početkom upravo onde gde je to A-1 javila."

"Stravičnu ćemo cenu platiti za ovo!" reče glavni direktor pljeskajući šakom po kolenu. "Nepostojanje jedne oktave — tako nešto ne može proći neprimećeno. Novine će sutra biti pune toga!"

"Dobro je što to nije zahvatilo neki niži deo tonske skale", primeti Mendel. "Moglo je da padne u tonski raspon ljudskog govora. A i ovako će pevači početi da se pitaju zašto ne mogu da otpevaju neke note, baš kao što su se zapitali oni svirači."

T. J. se obilato znojio. "Biće rapavo", reče on. "Ovo je prvi prekretni događaj koji će imati direktno i opipljivo dejstvo na prosečne ljude."

"Šefe", reče laboratorijski tehničar glasom punim nade, "ne mislite valjda da će ovi događaji — međaši ostati za stalno?"

"Verovatno ne. Odbor je nagovestio da bismo mogli očekivati da promene traju nekoliko nedelja, možda i nekoliko meseci, posle trenutka kad. uspemo da rezerviramo buđenje *bića.* Biće potrebno vreme da bi se ta *stvar* opet potpuno uspavala — a potom još vremena da ona ponovo izgradi ono što je nehotice srušeno. Ali po tom pitanju ne treba se preterano zabrinjavati. Ako *biće* opet zaspi, sve će se vratiti na normalu — pre ili kasnije. A ako ne zaspi, neće biti važno da li će tih nekoliko manifestacija biti izbrisano... jer će sve biti uništeno!"

Tehničar je grickao nokat.

"Ali", nastavi T. J, "još ima nade. Stvari su neko vreme išle glatko pre ovog poslednjeg događaja, koji dolazi tri dana posle onog prethodnog. Sve manifestacije pre ove poslednje događale su se zbijenije, a intervali između njih bili su sve kraći i kraći... Možda sledeći događaj neće nastupiti nekoliko dana. Možda je stvar počela da se povlači."

Ali u glasu glavnog direktora nije bilo mnogo pouzdanja...

Kad se Marsela vratila za sto, Tarl iznenada upita: "Jesi li za jednu vožnju?"

"Kuda ćemo?"

"Još je rano; možemo da uhvatimo malo svežeg vazduha a posle da stignemo na kasnu predstvu negde drugde."

Devojka se nasmešila sa odobravanjem, i oni pođoše u predsoblje. Po džepu je potražio tiket za svoj šešir, a Marsela se povukla u obližnji toalet.

Kad mu je šešir bio u ruci, zamolio je jednog od poslužitelja da javi njegovom vozaču da su spremni. Onda je seo na jednu mekano postavljenu stolicu koja je bila okrenuta ka prednjem delu sobe, tako da je mogao gledati i ulazna vrata, i vrata toaleta. Pogled mu zastade na jednom ogledalu koje se nalazilo iznad glavnih vrata. Pomoću njega je mogao gledati iza svojih leđa, u plesnu salu. Pripalio je cigaretu i zavalio se u stolicu.

Gledajući još uvek u ogledalo, video je jednog nepoznatog čoveka kako stupa iz plesne sale u predsoblje. Tek što je prekoračio prag, taj čovek je stao, pogleda zaustavljenog na Tarlovom potiljku, a onda se brzo povukao natrag u plesnu salu.

Tarl je osetio žeju da se okrene i ovo odmah ispita. Međutim, shvatio je da ovako ima prednost i zamrzao se u nepromenjenom položaju, ne odajući ničim činjenicu da je primetio svog uhoditelja. Stisnuo je usne i čekao.

Nekoliko sekundi kasnije, isto lice je provirilo opet kroz ta vrata. Tarl ga je proučavao. Nije u tom licu mogao pronaći ništa zlokobno niti svirepo; ali, opet, ni ma šta dobronamerno.

Da li su i detektivi primetili ovog čoveka? Ako jesu, šta preduzimaju? Jasno je da mogu da ga vide. Pa kad je tako, pitao se on, zašto ga ne zgrabe na licu mesta?

To lice je opet iščezlo, i Tarl poče lakše da diše. Njegova ruka je kliznula oko njegovog desnog kuka i osetila revolver u zadnjem džepu; radi samopouzdanja, stegao je prste oko revolvera. Onda je sklonio pogled sa ogledala.

Prolazili su minuti. Napolju se pojaviše prednji odbojnik, a zatim i hauba

motora crne limuzine koja se zaustavila naporedo sa ulazom iznad koga je bio platneni svod. Vrata toaleta se otvoriše. Tarl se pomače kao da će ustati, ali ne ustade, jer vide da izlazi neka druga žena a ne Marsela. Ta žena prođe krupnim koracima mimo njega i zađe u plesnu salu. U ogledalu je pratio njene kretnje. Zašla je u plesnu salu jedva jedan metar i naglo stala. Okrenula je glavu na desnu stranu. Onaj čovek koji je motrio na Tarla reče joj nešto. Klimnuviši glavom ona produži u plesnu salu.

Izađe Marsela. Tarl je uze za ruku i povede ka izlazu. Međutim, na domaku vrata on je čvršće steže za lakat i zaustavi. Marsela, iznenađena, čujno udahnu vazduh.

"Kad izađemo", instruirao ju je šapatom, "uđi u kola što pre možeš! Čarlsu reci da potera kola petnaestak metara napred i onda čeka."

"Tarl!" disala je ubrzano. "Šta ćeš učiniti?"

"Ne postavljaj pitanja sada!"

"Ali, Tarl, čemu sva ta misterija?"

"Ne raspravljaj se!" Rekao je to strožijim tonom. Otvorio je vrata i izgurao Marselu na ulicu.

Našavši se napolju, ona opet otvori usta da protestuje. Ali on povuče zadnja vrata svog automobila, otvori ih, i maltene gurnu Marselu unutra. Bacio je u isti mah pogled preko ramena, i uverio se da ga ne vidi onaj čovek koji ga je uhodio. Marsela ostade sedeći na ivici sedišta. Tarl zavuče glavu u kola.

"Čarls, doterajte kola do onog drveta i čekajte me... Brzo!"

"Šta je..."

"Do vraga! Ne mogu sad da objašnjavam — nemam vremena. Samo teraj tamo — brzo!"

Odmakao se jedan korak od kola i zalupio vrata. Čarls slegnu ramenima i odveze kola.

Tarl izvuče revolver iz džepa na kuku, obuhvatajući ga čvrsto šakom. Premestio je oružje u bočni džep sakoa, ali ga više nije ispuštao; čelik oružja postepeno je postajao vlažan od njegovog dlana. Pojurio je preko trotoara i sakrio se iza jednog od dva zimzelena drveta koja su, u saksijama, stajala levo i desno od ulaza u koktel-salon.

Tako je čekao jedan minut. Pa još jedan. I, upravo kad je počinjao da se pita da li ga je onaj čovek, posle svega, stvarno pratio, vrata se otvoriše. Onaj čovek je izvirio, pogledao u oba pravca. Oprezno je izišao na ulicu.

Sačekao je malo, zabio ruke u džepove i koraknuo dalje od ulaza. Pogledao je desno i ugledao Tarlovu parkiranu limuzinu. Trgao se; odskočio unazad.

Ali Tarl je već izašao iz svog skrovišta i ubacio se između tog čoveka i vrata, istovremeno izvlačeći pištolj.

"Ne mrdaj!" Pritisnuo je cev oružja tom čoveku u leđa. "Ne diži ruke u vis! Zadrži ih u džepovima. I ne okreći se — samo pođi napred."

Onaj poče nešto da se buni.

"Ne pričaj", reče Tarl sniženim tonom. "Polazi."

Čovek, oklevajući, pođe trotoarom. Tarl hitro pogleda iza njih. Nigde nikog; niko nije izašao iz zgrade. Hodajući, osmatrao je trotoar ispred i iza sebe. Niko se nije pojavljivao.

Onda je osmotrio trotoar na suprotnoj strani ulice... Ni tamo nikog nije bilo. Napola je očekivao da će njegov plan biti osujećen, da će se u blizini naći neko rešen da mu otme ovaj ulov. Čak je razmotrio mogućnost da se blizu njega u svako doba nalazi, u odgovarajućoj poziciji, neko zadužen isključivo za to da ubije agenta koga bi Tarl uspeo da uhvati.

Stigoše do limuzine. Tarl otvori prednja vrata i jače zabi oružje onome u leđa.

"Čuj", reče čovek oklevajući, "ako je ovo pljačka..."

Marsela je vrisnula. "Tarl! Pa ti imaš pištolj!"

Čarls se izvio na sedištu. "Gazda, šta..."

"Ulazi!" reče Tarl grabeći čoveka za rame.

"Tarl! Šta radiš to?" Marsela se pokrete da izađe iz kola.

"Pusti to!" reče on mašući revolevrom po vazduhu. "Videćemo ko je sumnjičav! Utvrdićemo ko stoji iza svega ovoga!"

Gurnuo je čoveka unutra i zatvorio vrata. Onda je ušao na zadnja vrata i seo na samu ivicu sedišta.

"Ne možete ovo ovako, gazda!" kukao je Čarls. "Jednom građaninu pretiti oruđjem — to ne može da prođe tek tako!"

"Samo ti poteraj, Čarli." Tarl se jednom rukom držao za naslon sedišta ispred sebe, a drugom držao revolver uperen u vrat tog čoveka.

Čarls i Marsela hitro izmenjaše poglede. Onda vozač poguri ramena i uzdahnu. Devojka, u čijim očima se video užas, zvučno uvuče vazduh.

"Čujte", reče Tarl nestrpljivo. "Ovo je jedan od onih! Primetio sam ga u restoranu. Znam šta radim. Posmatrao sam ga kako me špijunira kroz jedna vrata dok sam čekao tebe."

Pomakao je oružje samo malo napred, tako da je cev dotakla čovekov vrat, i naredio mu: "Reci im! Kaži im da si motrio na mene!"

Čovek ne reče ništa. Pokušao je da se nagne napred da bi se udaljio od oružja koje mu je pretilo. Tarl ga grubo uhvati za rame i povuče nazad ka naslonu sedišta.

"Kaži im!" zaurla.

Ne progovarajući ni reč, čovek molećivo pogleda vozača. Tarl zašišta kroz zube.

"O-kej, Čarli", reče. "Odlazimo odavde. Nađite neko tiho mesto. Ovaj tip će kroz minut-dva imati puno toga da nam kaže."

Vozač nevoljno pokrete kola i oni se odvezoše. Marsela poče da plače. Pušeći se od besa, Tarl se zavali nazad u svoje sedište.

Krv mu sad nije onako brzo jurila kroz slepoočice kao kad je po prvi put shvatio da je najzad uspeo da izdimi svoju lovinu na otvoreno. Ali sad je u glavi počinjalo pulsiranje kao što se često dešava pre nailaska glavobolje. Očajnički je priželjkivao da se bol ne vrati baš sad — da se ne vrati i ne onesposobi ga na domak cilja.

Marsela sakri lice šakama. Stavio joj je ruku na rame, ali se ona izmače.

"Marsela", reče on, "znam šta radim."

"Ali, Tarl." Devojka je maramicom otapkala suze sa očiju. "Ja — ja te ne razumem... Šta te je spopalo? Ovakav pristup — uzeti pištolj i... jednoj osobi pretiti..."

"Ovim će sve biti razjašnjeno, Marsela", reče on kategorično. "Saznaću sve ono što saznati moram."

Međutim, još dok je to izgovarao, oštrica bola sevnu kroz njegov mozak.

"Jao, dragi!" Gledala ga je brižno. "Nadam se da znaš šta radiš."

"Kuda želite da idemo, gazda" reče vozač rezignirano.

"Krenite prema kvartu gde su magacini. Tamo je prilično pusto."

Opet je seo na ivicu, držeći revolver uperen u glavu tog čoveka.

"E slušaj, drugar", reče on, "možeš sebi da uštediš ovu malu vožnju ako počneš da objašnjavaš odmah sad."

Čovek se osvrte. Tarl punom šakom zagrabi njegovu kosu i natera ga da opet gleda napred.

"Ne znam — ne znam o čemu govorite", reče nepoznati. Tarl vide da drhtaji potresaju čovekovo telo.

Tarl se zavali u sedište. "O-kej, Čarli", reče on. "Nađite neko mirno mesto gde možemo malčice da popričamo."

Automobil kao da prosto nije hteo da pođe brže. Tarl je ćutao dok je vozilo prolazilo iz dobro osvetljene poslovne zone, kroz malu, slabije os-vetljenu stambenu zonu, u deo grada blizu dokova, gde su bili mnogobrojni magacini.

Tu je tek po koje ulično svetlo bacalo svoje sumorne, žute zrake po napuštenim kolovozima i trotoarima i po zidovima bezličnih zgrada.

"Tamo gore", reče Tarl naglo, pokazujući prstom ka jednoj uličici između dve jednospratne građevine od talasastog gvozdenog lima.

Čarls je usporio limuzinu, ali je upotrebio kočnice i stao na ulici, ne zalazeći u tu uličicu.

"Gazda", reče on. "Zašto mi tipa prosto ne odvedemo u policiju? Oni će saznati sve o njemu.A ne da ga ovako kidnapujemo i pri tom kršimo zakon."

"Tako je, Tarl", reče devojka brižno, hvatajući ga uzdrhtalim rukama za mišicu. "Što mi ne bismo tako?"

Tarl odmahnu glavom. "Ne. Da ste to predložili pre deset minuta, možda sam vas mogao poslušati. Ali u ovom času, previše sam blizu odgovorima. U taj prolaz,Čarli."

Šofer opet uzdahnu i pokrete kola koja se, lučno skrećući ustranu, uvaljaše u tesnu uličicu.

"Ovo je dovoljno dobro", bile su sledeće Tarlove reči, kad je vozilo, idući trotoarom, zašlo u senku, daleko od direktne svetlosti najbliže ulične svetiljke.

"A sad!" uzviknu Tarl, dodirujući čovekov vrat vrhom revolvera. "Za koga radiš? Zašto me pratiš? Šta hoćeš?"

Kao da je govorio statui: čovek ni da se makne, ni da prozbori ma šta.

Dah naglo pobeže između Tarlovih stisnutih zuba. Ponovo je stisnuo čoveka za rame. "Hoću..."

Trgnuo se i stresao glavom. Bol je već prevazilazio njegovu moć trpljenja. Zažmurio je i jedan trenutak se nije micao.

"Hoću da znam." Ignorisao je bol, jače stegao čoveka za rame, utisnuo cev dublje u mekanu kožu. "Hoću da znam ko si... ovog časa!"

Čovek nije progovarao. Marsela se vrpoljila. Čarls se okrete i zausti da nešto kaže, ali ga Tarl ućutka jednim pokretom.

U Tarlovom mozgu za prevlast su se borile dve sile, ogorčenje i bol. Znao je da mora izvući informacije brzo, jer će se inače onesvestiti.

Izmahnuo je levom i pljusnuo čoveka po vratu. "Govori! Proklet bio! Govori!"

"Ne mogu! Ne mogu!" zajeca nepoznati. "Ako bi' govorio... Aaa! Ne mogu

ništa da kažem... Zar ne vidiš da — da ceo svet... sve..."

Opet ćutanje.

Tarl povuče zapinjač.

Iznenada Čarls razmahnu rukom preko naslona i udari Tarla po šačnom zglobu. Revolever sa tupim zvukom pade na mekano obloženi pod. Marsela se baci na Tarla obuhvatajući ga čvrsto obema rukama. Izgubio je ravnotežu i pao sa sedišta.

"Beži! Vraga!" povika Čarls pružajući ruku mimo tog čoveka i otvarajući jednim zamahom vrata.

"Ali..." oklevao je nepoznati.

"Ne čini nikakvu drugu prokletu stvar nego samo beži!" Čarls ga je izgurao iz kola i ovaj nestade u tami prolaza.

Marsela nikako nije puštala Tarla, koji je bio prosto obmotan njenim rukama. Međutim njegovo telo iznenada klonu.

"Čarls!" Glas joj bejaše pun straha. "On se ne miče!"

Čarls skoči sa svog sedišta, potrča oko limuzine i otvori zadnja vrata. Tarl, koji je uz njih bio prislonjen, ispade iz kola. Čarls ga dohvati.

"Opet se onesvestio!" reče vozač dižući Tarla na sedište.

"A to znači..." poče devojka glasom punim strave.

Nebo se iznenada osvetli gigantskom munjom koja je bila praćena oštrim praskom groma. Zvuk je bio zaglušeno jak i Tarl se pomače, otvori oči i pogleda oko sebe.

"Zašto ste to učinili?" Glava mu je klonula na jednu stranu. "Zašto ste mu omogućili da pobegne?"

Marsela i Čarls se pogledaše.

"Morali smo, Tarl." Devojka mu je na umirujući način položila šaku na čelo. "Već si gubio kontrolu... Uskoro bi ubio tog čoveka."

"Ne. Nisam gubio. Ja..." Lice mu je bilo izobličeno. "Ja..." Klonuo je na sedište.

"Idemo mi odavde", reče Marsela. "Da ga prebacimo do štaba. Desiće se nešto — nešto veliko... Onesvestio se dvaput! To je opasno!"

Čarls pokrete kola unazad i izveze ih iz prolaza. Kad su dospeli na ulicu i pošli napred, mogli su jasno da vide nebo. Čudni mlazevi munja hitali su od horizonta do horizonta.

Žestoko je nagazio papučicu za gas. Kola jurnuše napred. "Te munje", reče

on Marseli. "To nisu prave munje — ne one nama poznate!"

Njegove su se reči jedva mogle čuti. Potapala ih je grmljavina koja se skoro neprekidno valjala nebom.

"Nema oblaka na nebu!" povika devojka približavajući usta samom uvu vozača.

Jedna munja ošinu po magacinu, pola gradskog bloka ispred njih. Zasenjujući bljesak pretvori noć u blistavi dan. Ali građevina se nije zapalila. Nije bilo padajućih cigala, dima, rušenja zidova. Zgrada se jednostavno dezintegrisala. Uzviše se oblaci prašine, komešajući se i obuhvatajući okolne zgrade. Na mestu gde se zgrada dotad nalazila, ostade samo hrpa pepela. Jedan deo tog pepela se sručio kao vodopad na trotoar pa na kolovoz.

Limuzina zaora kroz taj pepeo kao da je nematerijalna, ostavljajući iza sebe kovitlace ključajućeg dima.

Iznenada munje nestadoše i nebo opet postade crno.

Marsela je plakala. "Bojim se!" jecala je. "Toliko se bojim!"

Čarls se sagnu nad volan da bi imao širi pregled neba. Uperio je prst. Devojka pritisnu glavu uz prozor i diže pogled.

Među zvezdama su se redale milijarde kratkoživućih tačkica svetlosti. Neke tačkice su rasle i opružale za sobom vatrene tragove. "Meteori!" povika Čarls.

Mlazevi se ugasiše pre dovršetka svog obrušavanja ka zemlji. Iza njih ostadoše mlazići sjaja tanki kao igle.

"Izgleda da je to — ono", reče Čarls dodajući još jači gas. "Možda upravo posmatramo kraj sveta!"

"Ideš u štab?" upita devojka prestravljeno.

"Jakako." Čarls na dva točka zaokrete oko jednog ugla. "Zar ne prepoznaješ ovaj deo grada? Udaljeni smo samo nekoliko blokova."

Devojka je nekoliko puta prevukla ruku preko Tarlovog čela. On je ležao u uglu, mlitavo. Dohvatila ga je, pridržala za rame, položila njegovu glavu na svoje grudi.

"Jadni Tarl", reče ona stiskajući ga jače uz sebe. "Od svih nas jedino on ne zna šta se dešava!"

U daljini se začuo tresak. Još jedan, bliži. Zatim još dva, maltene simultano.

"Šta je to?" vrisnu devojka privijajući Tarla uza sebe.

"Meteori!" povika Čarls. "Postaju veći! Pogađaju!"

Napolju je nebo bilo svo načičkano mlazevima vatre. Neke od tih plamenih

linija opružile su se do zemlje. Kad god bi neka od tih dugih traka dotakla tlo, zemlja se tresla. Udari postadoše brojniji i jači. U roku od nekoliko sekundi, zvuci udara se sliše u kontinuiranu tutnjavu.

Jedna ogromna plamena lopta se zari u kolovoz, blok ispred njih. Plamteća toplota je naplavila kroz prozore i kroz limene površine automobila. Ali taj talas vreline nije dugo trajao. Nošen svojim zamahom, predmet koji je pao zario se u dubinu tla. Na tom mestu sledeće sekunde kolovoz proključa i nadiže se kao mehur u kotlu ključalog katrana.

Čarls nagazi kočnice i stade tridesetak metara od tog ispupčenja. Tad centar ispupčenja puče, šibajući rasplamtalim gasom tridesetak metara u visinu. Iz više pukotina na mehuru izbijali su postojani mlazevi plamena i dizali se ka nebu.

Devojka vrisnu od straha. Pljusak plamtećih predmeta popusti, onda sasvim zamre. Umesto njega poče pljusak kiše — ali kapi su bila tako velike i udarale tako jako da su se metalne površine kola ulubljivale.

Tarl se uz devojku pomače. Ona ga uplašeno odgurnu.

Dolazeći svesti. Tarl je zastenjao, ispravio se u svom sedištu i drhtavim rukama protrljao lice. Marsela se šćućurila u svom uglu. Kiša je izgubila svoje neobične osobine, kapi su postajale manje i padale su na normalniji način.

Devojka je iskočila iz kola.

"Šta radiš to?" povika Čarls.

"Bojim se", reče ona ne gledajući iza sebe. "Bojim se svega — čak i njega. Zar ne shvataš da je *ono biće* upravo tu — u kolima!"

Stajala je izvan kola, u pozi straha, bacajući poglede tamo-amo bez plana.

"Marsela", reče Tarl ispružajući ruku i hvatajući Marselu za haljinu. "Ne idi! Molim te!"

Devojka mu se otrže i potrča ulicom. Nestade u kiši. Tarl se očajno uhvati za glavu, trzajući se od bola.

"Ova prokleta glavobolja, Čarli", zaječa on. "Zašto ne prestane?"

Kiša prestade. Napolju su se začuli koraci. Odlučni koraci sa zvukom ženskih visokih potpetica. Na otvorenim vratima kola pojavila se Marsela.

"Vratila si se!" reče Tarl pokušavajući da se osmehne.

"Da, Tarl." Ušla je u limuzinu. "Vratila sam se."

Bacio je pogled napolje, oko vozila. U njegovom vidnom polju pojavi se razbuktala izbočina na kolovozu. Prešao je pogledom i preko onog dela ulice koji je ostao iza njih. Tamo je video i druge takve mehure: iz svih su prema nebu kuljali besni plamenovi. A sjaj koji je oblivao donju stranu oblaka koji su

se nad gradom formirali ukazao mu je da mora biti na hiljade takvih požara da bi svetlost mogla biti toliko jaka.

"Šta se dogodilo?" Trgao se i seo potpuno pravo, sa izrazom zapanjenosti na licu. Pogledao je prvo devojku, pa Čarlsa. "Da li je to bio neki napad?"

"Tarl! O, Tarl!" Marsela ga je opet zgrabila i čvrsto zagrlila, pritiskujući svoje lice uz njegovo. Onda zaplaka.

"Dogodilo se!" reče T. J. stojeći pokraj prozora i prelazeći pogledom preko prestravljenih lica u velikoj sobi štaba koja su mu uzvraćala zurenjem. "*Ono* se otrglo!"

Zgrada se gadno tresla. Upravo kad se razlegla iznenadna tutnjava, konferencijski sto se pomače nekoliko desetina santimetara preko sobe. Sobu ispuniše zvuci koji su govorili da se širom zgrade pojedini predmeti otkidaju iz svojih uporišta.

"Zemljotres!" viknu jedna žena histerično, grabeći rubove svoje stolice očajno.

"Samo mali." T. J. je svoju zabrinutost prikrivao sumornom smirenošću. "*Biće* je sada izašlo", reče on slabim glasom, gledajući šta se dešava napolju. "Oslobodilo se..."

"Da li se išta može učiniti?" reče jedan od prisutnih pritrčavajući glavnom direktoru.

Ali obojica ostadoše zanemeli pred prizorom hiljada i hiljada požara, od kojih se u nebo dizao dim. Video se Mesečev srp. Ali, izgledao je kao slika bez materijalne podloge — talasao se, raspadao na komade pa opet sklapao u celinu.

"Jedino možemo da pokušamo da vidimo da li preostaje neki razuman pravac akcije", reče T. J. konačno.

"Ali kakvi su nam planovi?" insistirao je čovek. "Šta će sad biti?"

Još jedan zemljotres protrese zgradu iz temelja.

"Ako ga možemo nekako dovesti ovamo, možemo da probamo sa finalnim planom." Glavni direktor se vrati za sto.

"Mislite na direktni apel kroz njegovu svest?" upita jedan od direktora. U glasu mu se osećala panika.

"Šta nam je drugo preostalo?" reče T. J. šireći ruke. "Više nema razloga da se brinemo da ne dođe do potpunog buđenja onog *bića.* Već je budno. Nemamo razloga da verujemo da će se ono ikad više povući u podsvest i u neaktivnost. Ali ako samo možemo da dovedemo Brenta ovamo, postupak možemo otpočeti

odmah... Doktore Mendel!" Prešao je pogledom preko mora lica u sobi.

"Mendel je u laboratoriji, priprema svoju opremu", reče neko. Onda taj isti koji je progovorio provuče glavu kroz jedna bočna vrata i izviknu psihijatrovo ime.

Mendel, razbarušen, uđe u sobu i nervozno pređe pogledom preko okupljenih.

"Kod vas je sve spremno?" oštro reče T. J.

"Ja sam potpuno spreman", reče Mendel izvlačeći iz džepa špric za injekcije i držeći ga tako da ga T. J. može videti. "Injekciju mu mogu dati u roku od deset sekundi od trenutka kad bude doveden..." Mendelov glas kao da se prelomi, postade izbezumljen. "Ali gde je on? Šta ga zadržava? Zašto nije već ovde?"

"Nema načina da se to sazna." T. J. je opet bio smiren. "Izgubljena su sva sredstva za komuniciranje sa našim agentima. Ali svi agenti su imali eksplicitno naređenje da Brenta dovedu u štab najbrže što mogu, ako nastupi faza Z. Sad više ništa ne možemo da učinimo, sem da čekamo ovde."

Mendel zgrabi T. J.-a za mišice. "Ali mi ga moramo naći, T. J! Moramo ga naći!"

Preko lica glavnog direktora pređe zbunjeno mrštenje. "Vi verujete", reče on stresajući sa sebe Mendelove ruke, "da ćete biti u stanju da dignete njegovu podsvest na nivo gde se svest nalazi, a onda da uspostavite direktnu komunikaciju?"

"Pa, trebalo bi da to budemo u stanju." Mendel baci pogled ka podu, smirujući se donekle. "Već nekoliko puta smo bili na domaku direktne komu..."

Psihijatar zaćuta u sred rečenice.

T. J. je zurio u Mendela plamtećim pogledom, stežući pesnice. Zvučno udahnu, pa uzviknu optužujućim glasom: "Mendel! Šta vam to znači! — Bili ste na domaku!"

Psihijatar uzmače; u njegovim očima sijao je strah. U sobi, gde je dotle vladala buka, iznenada nastupi tišina.

T. J. iskorači napred i zgrabi doktora za okovratnik mantila. "Vi ste tajno pokušavali kontakt!" optuži ga on.

"Pazi!" viknu neko. "On ima pištolj, T. J!"

Razleglo se nekoliko krikova, nekoliko direktora je pojurilo napred, ali je Mendel skočio iza glavnog direktora, pritisnuo mu revolver u leđa, i povikao na ostale upozoravajući ih da se ne približavaju.

Koristeći T. J.-a kao štit, Mendel se povuče do zida — što dalje od preteće gomile.

"A ja", reče glavni direktor odmahujući glavom ošamućeno, "nisam ni naslućivao da među nama može postojati neko ko se trudi da probudi to biće, dok se mi ostali trudimo da ga vratimo u uspavanost! Trebalo je da znam, Mendel, da si ti u boljoj poziciji nego iko da sabotiraš ovaj projekat!"

"Budalo", prošaputa Mendel promuklo. "Ti i tvoj projekat sa ciljem da se ta stvar priguši, da opet legne u svoju otupelost, da izgubi sve svoje moći; da sačuvamo prirodu kakvu znamo... Postoji drugi način, T. J. — ako ta stvar uđe u onaj pravi um, um koji je može kontrolisati, moj um, pomisli samo kakvu totalno neograničenu moć će takav čovek-upravljač imati!"

Mendelov dah na T. J.-ovom vratu bio je ubrzan i vreo. "Šta", nastavljao je psihijatrov glas sve histeričnije, "pa mogao bih da vladam svetom i da nikakve opozicije ne bude. Bogatstva celog univerzuma bila bi moja. Ne samo sva bogatstva koja postoje — nego i sva čije postojanje mogu da dočaram svojim snovima! Besmrtnost i božanski život bili bi moji!"

T. J. je odmahnuo glavom i opustio ramena; okrenuo se polako prozoru da vidi šta se dešava napolju. Naišao je jak vetar i raščešljao dim od svih tih požara u duge crne trake. Između tih traka moglo se videti prirodno noćno nebo. Dobro poznate zvezde treperile su na svojim uobičajenim mestima. Ali, dok je gledao, ta poznatost prestade.

Čitave grupe zvezda napustiše svoje položaje i pojuriše haotično preko nebesa — pri čemu mnoge nestadoše. Mnoge su eksplodirale, poprimajući sve dugine boje. Iščezavali su u ultravioletni kraj spektra. Mesec više nije postojao.

Dok su Marsela i Čarls pričali Tarlu šta se dešavalo dok je bio u nesvesti, njegov mozak je to pratio ošamućeno. Zbunjen, odmahnuo je glavom i promrmljao: "Ne! Ne! Ne!"

Ali uz svaki od ovih uzvika, koji kao da su bili usmereni ka traganju za nadom, dogodila se po jedna serija potresa koji su tutnjali kroz zemljinu koru i drmali automobil na njegovim amortizerima.

"Ali zašto?" upita Tarl užasnuto. "Zašto se sve ovo događa? Šta nije u redu?"

Marsela pogleda Čarlsa, koji uzvrati gledjući joj u oči.

Tarl je video tu razmenu pogleda. "Vi znate!" reče on razdešenim glasom. "Vi znate!"

Ščepao je devojku za ramena i prodrmao je. "O čemu se radi, Marsela? — Kaži mi to što znaš!"

Njegove se obrve zgrčiše jer je još jedna strela bola, nešto manje oštra od prethodne, našla svoj cilj. Napolju se začula nova tutnjava — površina zemlje se još jednom opako zatresla.

Čarls žmirnu. "Pa mogli bismo i da mu kažemo, Marsela. Sad to više nije važno. Ako se ne probijemo do štaba, poželjno je da on zna. A ako se probijemo, svejedno će saznati."

Na Tarlovom licu bio je iscrtan pravi lavirint zbunjenosti.

"Zašto sad ne idemo ka štabu?" reče devojka gledajući Čarlsa.

"Previše je rizično — ne možemo da krenemo dok se onaj pakao napolju bar delimično ne smiri."

Činilo se da je noć, koja je pokrivala grad, istrošila svoj prvobitni bes. Potresi su nailazili sve ređe. Ali i sam vazduh kao da je vrebao i pretio, čekao da skoči i proždere.

Tarlovo lice još uvek je pokazivalo bolnu zbunjenost. Pogledao je prvo šofera, zatim devojku.

"Tarl", reče Marsela, stavljajući mu ruku na rame, "bio si u pravu. Pratili su te — pratili svakog minuta — svake sekunde. Ali to su radile osobe koje su imale isključivo dobre namere! Osobe koje su samo brinule da ti se ništa loše ne desi, da ne uleće u nevolje, da se obogatiš. Obezbeđivali su ti sve što će te činiti i održavati srećnim i zadovoljnim..."

"Čak i žene?" Tarl smače njenu ruku sa svog ramena. "Čak su se postarali da budem dobro snabdeven ženama?"

Sklanjajući pogled u.stranu, Marsela sa naporom reče: "Da."

"A ti, Marsela, jesi li ti jedna od njih?"

Čitavu jednu večnost je ćutala. "Da, Tarl. Ja sam jedna od njih."

"I ja sam njihov. Tarl", reče Čarls. "Skoro svi koje poznaješ su njihovi."

Tarl stisnu zube. "Hteli su da me održe srećnim — ali zašto?" Dohvatio je devojku za mišice i opet je prodrmao, vičući: "Zašto?"

"Prekini s tim. Tarl", reče Čarls, koji se još nije micao. "Ona se trudi kako najbolje ume."

Tarl se opusti i utonu u jastučasti naslon, sklapajući oči. U glavi više nije osećao nikakav bol — samo neku nejasnu, tupu ispražnjenost.

"Tarl", poče devojčin glas ponovo. Zvučao je udaljeno. "Štićen si iz dva razloga. Prvo, da se spreči ma koja fizička nevolja koja bi mogla odvojiti tvoj intelekt od tvog tela putem smrti... I drugo, da se spreči ma koja mentalna nevolja — ma kakva psihoza, neuroza — koja bi mogla, efektivno, dovesti do istih posleica. Vidiš, Tarl, plašili smo se da, ako se to desi, nešto u tebi može da se otrgne." Njeno se telo treslo od emocija.

Okrećući se vozaču, ona reče: "O, Čarls! Kako mogu da mu kažem? Kako

kazati ikome ko nije dobio injekciju Dr. Mendela koja bi pokrila bar deo te iracionalnosti?"

"Mendel!" povika Tarl.

"Ovako stvari stoje, Tarl", reče Čarls naginjući se bliže Tarlu. "Najbolji naučni umovi u ovoj zemlji utvrdili su jednu stvar pre nešto više od tri godine. Otkrili su šta je, po njihovim rečima, 'prava priroda našeg sveta' — celokupnog univerzuma..."

Vozač mu se zagleda pravo u oči. "Nema ga!" izgovori naglo. "Ništa od ovoga nije realno! Uopšte i ne postoji ništa realno — ne u ma kom fizičkom smislu... Sve je iluzija! Ova kola. Marsela. Ona zgrada. Ova planeta. Svaka zvezda na nebu!"

Tarl se nasmeja, glasno, dugo. Ali njegov smeh izblede kad jedna grupa objekata nalik na komete prohuja visinama, kao u nekoj međusobnoj jurnjavi i sustizanju, od istočnog pa sve do zapadnog horizonta, gde najzad nestadoše iza jedne grupe zgrada na kraju ulice. U njihovom uzburkanom tragu zvezde su se vrtložile — rasipale, vrtele u malim kružnim putanjama i onda se mukotrpno vraćale na svoje ranije lokacije. Užas ispuni njegove oči; zaboravio je da se bio smejao.

Onda, na mestu gde se jedna zvezda isticala briljantnim sjajem, čitav okolni deo neba polude. Ta zvezda, iako sjajna, bila je ipak samo tačka; no sad se raskrupnja u disk belog sjaja veliki kao pun Mesec. Ta blistava zona je polako rasla i istovremeno pojačavala svoj sjaj. Nekoliko sekundi kasnije to ogromno okruglo telo zapremilo je više od polovine neba.

Raslo je sve dok nije zapremilo celu nebesku hemisferu, pretvarajući noć u najblistaviji dan kojeg je Tarl ikad video. Zaklonio je oči da bi ih zaštitio. Kad je opet pogledao, ta jaka iluminacija je nestala. Nebo je opet bilo tamno. Iznanada postade svestan da Marsela vrišti.

Konačno je prestala. Plakala nije. Na njenom krutom licu kao da se čitala rastrežnjenost. Pogledala ga je. U njenim očima je bio užas.

"Mi razumemo, Čarls", reče ona divlje zureći u Tarla. "Ali on ni slučajno ne može shvatiti o čemu se ovde radi... Nije pripremljen! Nama je rečeno šta da očekujemo!"

Zadrhtala je i prebacila Tarlu jednu ruku preko pleća. On se pribi uz nju, željan da zagnjuri lice u njene grudi i zaplače. Mozak mu je bio tako ukočen, a on sav tako ošamućen, da nije mogao više ništa da pita.

"Ne pitaj kako su utvrdili da ništa nije stvarno", nastavi vozač. "Ali utvrdili jesu. Kazaće ti."

"Dokazali su to", dopre devojčin glas potmulo kroz zid njenih prsa u Tarlovo

uvo. "Dokazali su kad su nam rekli da ako je istina to što oni pretpostavljaju, uskoro mora biti javljeno da je planeta Merkur misteriozno iščezla... Pamtiš nestanak te planete, zar ne?"

Klimnuo je glavom uz toplinu njenog tela.

"Merkur nije prosto napustio svoju orbitu niti ga je nešto gurnulo u Sunce.Uništilo ga je *ono što je u tebi.* Uništenje je izvedeno tako što si ti pod dejstvom droge podsvesno poželeo da Merkur nestane. To je bio test — jedan eksperiment."

Tarl upitno diže glavu, tik pred Marselinim licem.

"Da, Tarl, drogiran", reče devojka klimajući glavom. "Naravno, toga se ne sećaš. Uspomene su ti izbrisane post-hipnotičkom sugestijom."

Zajecala je i spustila čelo na njegov obraz.

"O, Tarl!" zaplaka ona. "Neprestano mislim da si ti ono biće! I onda me obuzima želja da se udaljim od tebe. Da bežim! Sakrijem se! Ali ti si u istom čamcu gde i svi ostali. Ti si isto toliko imaginaran, nestvaran, koliko i svako drugi! Ne bojim se tebe. Nego onog intelekta koji deli sa tobom tvoje telo i tvoj um!"

Opet je sedeo uspravno. Ništa mu nije zvučalo razumno. Baš ništa. Želeo je da se uštine da bi video nije li u nekoj fantastičnoj zemlji sna... Ali samo jedan pogled napolje, gde se širila avetinjska panorama destrukcije, poslužio je istoj svrsi.

"Tarl", nastavio je Čarls. "Ta stvar — taj intelekt unutar tebe — to je jedino što realno egzistira. Ništa drugo ne postoji. Čak ni prostor. Čak ni vreme. Čak ni materija. Realan je samo taj intelekt — ta neopipljiva, bestelesna moć mišljenja! To i samo to je univerzum — celokupni univerzum. Sve što postoji, postoji samo u njegovoj mašti!"

Tarl je opet tupo zurio napred. Odmahnuo je glavom. "Ne razumem, ne mogu to da savladam. Mora biti da ludim!"

Vrebajuća tišina izvan kola još uvek je neopipljivo pretila, a nebo je bilo rasvetljeno požarima koji su se širili kroz grad.

"Naši direktori", reče Marsela ovladavajući opet sobom, "veruju da je čitav svemir, uključujući čak i tebe i tvoj aktivni um, samo deo misaonog obrasca tog — tog intelekta. Oni veruju da je taj entitet, tokom perioda neznane dužine, kreirao sve što je nama poznato - postupajući tako iz razloga usamljenosti... Možda je on prvo stvorio tebe, ili nekog od tvojih predaka. Ako je stvorio prvo tebe, onda je, znači, stvorio ne samo svet ovakav kakav je nama poznat, nego i celu istoriju za ovaj univerzum, i rasnu i individualnu memoriju za svako biće u njemu. A ako je stvorio prvo nekog od tvojih predaka, onda se prebacivao sa

roditelja na decu tokom niza generacija, tako da je sadašnji domaćin tom intelektu tvoje telo.

Posle stvaranja sveta, on je neko vreme uživao u ovom svom univerzumu i svetu, a onda utonuo u stanje obustavljene mentalne aktivnosti. Svojoj podsvesti je prepustio zadatak kontrolisanja svih objekata i akcija svih bića u svome univerzumu."

Tarl je hotimice odmahivao glavom, pokušavajući da apsorbuje ova otkrića — da nađe racionalnost.

"Vidiš", reče Marsela držeći ga opet za opuštenu šaku, "oni koji su te pratili, i njihovi direktori, veruju da je to biće u svom svesnom stanju stvorilo samo jedan jedinstven svet — jednostavnu vasionu. Smatraju da je tek posle padanja toga bića u san, dejstvom njegove podsvesti sve kompletirano... Možda je to biće, dok je svesno kontrolisalo proces postanja, stvorilo samo tebe — i možda još jednu ili dve osobe — možda neku livadu kao boravište — tek nekoliko najosnovnijih stvari. Onda je, zadovoljno sobom i smireno, palo u letargiju. Dok se prepuštalo tom zadovoljnom dremežu, nastavljalo je, bez svesne aktivnosti, da stvara svet. Livada je postala dolina, dolina se raširila u kontinent. Kontinent u planetu. Onda su došle druge planete, pa zvezde i zvezdani sistemi, kompleksni naučno sistematizovani poredak..."

Po prvi put u Tarlovim očima zasja delimično shvatanje. "I ako se taj intelekt probudi", reče on, "neće moći da održi na okupu svu kompleksnost ovoga što je stvorio!"

Devojka klimnu glavom.

"A da li se budi? Šta ga navodi na uznemirenje?"

"Preterani oprez", reče Čarls sležući ramenima.

"Direktori su gazili jedni drugima po petama", reče devojka brzo. "Ti si počeo da podozrevaš i tvoje sumnje su procurele do tvoje podsveti — i onda u podsvest tog intelekta. To biće je podjareno, ubodeno. Ne jedanput, nego nekoliko puta. Svaki put kad je bilo uznemiravano, impuls iz njegove podsvesti probijao se u poredak koji se zahvaljujući toj podsvesti održava. Rezultat toga je svaki put bio: haos. Najzad su ga skoro sasvim, ako ne i sasvim, razbudili."

"I?" Nastojao je da izvlači reči iz njenih usta.

Ćutanje je, međutim, prekinuo Čarls. "I — to je to! To je kraj!"

"Ne!" usprotivila se devojka, čvršće stežući Tarla. "Postoji jedna šansa, poslednja — ako možemo da stignemo do štaba. Tamo će direktori možda moći da uspostave kontakt — da se obrate direktno tom biću. lako smo tvorevina mašte tog bića, slobodne samo privremeno, ipak možda možemo da apelujemo na njega toliko iskreno, da nam ono omogući nastavak egzistencije. Naravno,

jasno nam je da ta egzistencija ne može biti ono što je bila. U potpuno probuđenom stanju to biće ne može da održi čitav sistematizovani univerzum. Da bi uspešno upravljalo samo onim najosnovnijim — grupicom ljudi i čvrstim komadom tla na kome oni mogu živeti — biće će morati da napusti sve ostalo. To znači da će praktično sve što znamo nestati — dematerijalizovaće se. Možemo se jedino nadati da će biće poslušati naše sugestije i da će pokušati da obezbedi opstanak za najveći mogući broj ljudi."

"Kasnije", dodate Čarls, "kad biće uspešno održi onoliko koliko može, moglo bi opet čvrsto da zaspi. Onda će još jednom otpočeti nadiranje progresa. Onda će tih pet-šest ljudi da evoluiraju u civilizaciju. Njihovo maleno parče zemljišta raširiće se postepeno u kontinent. I postojaće opet zvezde — i svetovi."

"I sve će napredovati normalno", reče devojka gorko, "dok neki naučnik ne otkrije 'pravu prirodu stvari' i ne zabrine se kako će locirati taj 'intelekt' i šta će preduzeti da se intelekt ne vrati u svesno stanje."

"Ali", upita on, "kako — kako su saznali? Kako su pronašli mene?"

Marsela uzdahnu. "Slučajno. Jedan naučnik — koji je u nekoj vezi sa ovim što nam je sada glavni direktor — je usavršio detektor moždanih talasa. Pretpostavljalo se da će taj instrument imati i direkcionalnu sposobnost, naime da će moći da odredi gde se nalazi izvor detektovanih talasa. Međutim, utvrdili su da indikator nikad nije bio okrenut prema osobi koja je testirana... nego uvek u jednom istom pravcu. Išli su kako ih je igla vodila, preko pola kontinenta, i našli su — tebe!"

"Ali", reče Tarl, "zašto ja ne osećam tu stvar u sebi? Zašto mi sad, kad se biće budi, nije očigledno da je ona tu?"

"A zašto bi osećao?" reče Čarls u čijim očima su ostali samo sumornost i očajanje. "Ta stvar je čistim slučajem povezana sa tobom. Slučaj se sastojao u tome što je ta stvar u prvi mah stvorila tebe ili nekog tvog pretka i povezala se sa tom osobom da bi preko posrednika uživala u snevanom svetu koji je proizvela. Od početka je ta stvar dejstvovala nezavisno od tebe ili tvojih predaka. Dejstvovala je nezavisno od tebe čak i za vreme krize, tokom ove protekle tri godine."

"U pravi mah", nastavi Čarls, "tri direktora su bili samo grupica naučnika koja je otkrila istinu. Pošto su se teoretisanjem uverili da su u pravu, pripremili su eksperiment sa Merkurom. Taj test je imao dve svrhe. Prva svrha je bila da se obezbedi istina. A druga svrha bila je da se obezbedi finansiranje za projekat 'zaštite'. Svoje sumnje su izneli, odmereno, najbogatijim magnatima, ne samo u ovoj zemlji nego i širom sveta. Magnati im, naravno, u prvi mah nisu verovali. Ali kada su naučnici predskazali da će čitava jedna planeta da nestane, to je promenilo lik stvari. Direktori su dobili para koliko god su želeli za Operaciju

sprečavanja."

"Čarls", reče devojka. Gledala je kroz prozor u noć koja je sad bila tiha. "Zar ne misliš da bi trebalo da pokušamo da stignemo do štaba? Čini se da je napolju nešto mirnije."

"Da." Šofer otvori vrata pokraj sebe. "Bolje je da tamo stignemo pre nego što se ono opet uznemiri."

Okrenuo se Tarlu. "Samo oko šest gradskih blokova. Moraćemo pešice."

Vrelina iz minijaturnog vulkana na uglu opržila im je lica dok su prolazili pokraj njega, spotičući se kroz dimeće razvaline jedne skrhane zgrade. Ulica niz koju ih je Čarls vodio bila je haos trotoara zgužvanih poput harmonike, provaljenih vodovodnih cevi iz kojih je šikljala voda, razorenih zgrada. U svim gradskim blokovima požari su se razbuktavali i prenosili na zgrade dotad nezahvaćene.

Kroz zvuke razbuktalih požara i rušenja zažarenih greda počeše da se probijaju i oni drugi zvuci, iz obližnjih stambenih zona. Sve je to navaljivalo na njihov sluh, doprinosilo paničnoj užurbanosti njihovog koračanja.

Tarlove cipele su već bile iskrzane, a nogavice pantalona iscepane. Devojci su sa cipela otpale visoke potpetice dok su prolazili kroz poslednji blok magacinskih zgrada i peli se preko jednog nasipa i preko železničke pruge da bi dospeli do sirotinjske stambene četvrti.

Ispred njih su se sve jasnije čuli krici unesrećenih Ijud. Tarl je poželeo da im nekako zapreči pristup do svog sluha.

Hodajući između Marsele i Čarlsa, Tarl iznenada stade i ukoči se. Onda mu kolena popustiše i on zamalo pade. Zadržali su ga devojka i njegov pratilac, dohvativši ga za ruke.

"Biće mi dobro", prošaputa on.

Njihov trio ostade nepomičan dok se Tarl, koga su njih dvoje još uvek pridržavali, borio protiv sve jačeg bola, grabeći dah. Sad su zvuci unesrećenog stanovništva ispred njih jurili kao reka u njegove uši i udarali mu u mozak, povećavajući unutrašnji užas.

Ignorišući bol, digao je glavu i pogledao panoramu ispred sebe. Na ulici su se mogli videti izbezumljeni, maltene poludeli ljudi. Neki su ležali, nemoćni da ustanu. Bilo je mnogo mrtvih. Sve je bilo zahvaćeno totalnim razaranjem. Ranjenicima su pokušavali da pomognu neki ljudi koji su i sami bili ošamućeni, nemi. Neki su jednostavno stajali i vrištali.

Bilo je i takvih koji su se histerično smejali. Neki su, opet, stajali kao u transu i posmatrali napore drugih koji su pokušavali da se spasu iz zapaljenih zgrada. Čuli su se krici jedne majke koja je tražila svoju bebu — i krici mnoštva dece

koja su pokušavala da nađu svoje roditelje. U opštoj galami našao se čak i po koji životinjski zvuk. Jedna mačka zgurena uz ugao, pokraj nekog stepeništa, žalosno je mjaukala. Jedan pas je prestravljeno lajao; drugi je skičao od strašnog bola.

Ti zvuci su se zarivali u Tarlovu svest i onemogućavali mu potonuće u nesvesticu.

Dok je vodio, unutar sebe, tu bitku, pitao se koje su razmere ovoga što vidi. Da li je ovako u celom gradu? Celom svetu? Opet je sklopio oči i pokušao da istera haos iz svog mozga.

A onda, iznenada, bola više nije bilo! Nestao je u celosti, bez i najmanjeg ostatka. Pukao je kao lanac i ostavio Tarlu predivnu slobodu od mučenja. Istovremeno je Tarl intuitivno osetio da se bol više nikad neće vratiti da ga rastrže.

Znao je i mnoge druge stvari. Znao je da njegov um nije u celosti njegov. I da, paradoksalno, jeste njegov. Da sada raspolaže umnom snagom većom od one škrte koju je do pre jedne sekunde imao. Da je do tog časa koristio samo trunčicu svoje potencijalne inteligencije. I da će sad moći da koristi sav taj potencijal!

Da li se to onaj intelekt u njemu potpuno probudio? Ili je tek počinjao da se budi? Opredelio se za ovu drugu pretpostavku, zato što njegovo unutrašnje osećanje super-inteligencije nije bilo kontinuirano. Dolazilo je, pa odlazilo, zadržavajući se samo po nekoliko izmičućih sekundi, ali ostvarujući mu, u tim intervalima, ogromne vidike vrhunskog znanja. Onda je to osećanje, kao da pulsira, nestajalo — pa se opet pojavljivalo.

I sa sticanjem velikog znanja stiže zanosna svest o velikoj lepoti. Jer ono biće u njemu bilo je suštinski dobro. Pri jednom vrhuncu pulsirajućeg osećanja, Tarl je shvatio da na svom raspolaganju, za mentalno razgledanje, ima celokupno znanje koje je ikada sakupljeno u celom univerzumu.

Mogao je da razgleda svaku misao koja se ikada pojavila u svesti ma kog inteligentnog bića koje je bilo živo tad, ili ikada ranije.

Kroz masu univerzalnog intelekta kao greben se uzdizala maligna misaona traka njegovog psihijatra, Mendela. Tarl se zapitao zašto je tom lekaru dato, u misterioznom planu sveta, mesto na izgled tako važno. Koncentrisao se na tu malignu izbočinu i trgao se uviđajući njenu vezu sa onim što se upravo događalo. Shvatio je da je Mendelov cilj uzurpiranje te vrhunske inteligencije. Uspostavljanje kontrole koja bi bila, do neke mere, svesna. Nameštanje sopstvenog uma, Mendelovog, kao novog domaćina, koji bi prihvatio vrhunsku inteligenciju. Tarl je takođe uvideo da ispunjenje tog plana podrazumeva

uništenje njega, sadašnjeg domaćina super-inteligencije.

Mendelove namere su ga i uplašile, i zabavile. Bile su mu zabavne zato što je shvatio da bi, u slučaju da se inteligencija probudi u meri potrebnoj za prelazak u drugog domaćina, to bilo kompletno buđenje, što bi značilo kraj svega. Kardinalni pristup kojim su bili motivisani začetnici operacije sprečavanja uzdigao se, bledeći, u Tarlovoj svesti: taj intelekt ne može u svojoj svesnoj ravni nikako da održi ono što je dremajući stvorio i održavao pomoću svoje podsvesti.

Ali se iznenada zapitao nije li ta postavka pogrešna. Da li je moguće da se to biće sasvim probudi —razarajući pri tom sve što je stvoreno — a onda da se vrati u dremež,i da pritom sve bude kreirano iznova? Re-kreacija koja bi iznova proizvela sve što je pre početka buđenja postojalo? Uz pomoć hiper-inteligencije koja je bila sve više na raspolaganju njegovoj svesti, shvatio je da je ta mogućnost itekako realna. Moguće je, razmišljao je on, da se spavač na tren razbudi, samo da bi odmah ponovo utonuo u san i opet ušao u svoj sanjani svet, nalazeći da je potpuno isti kao kad ga je napuštao.

Nije znao do koje mere njegovim mislima i akcijama sada upravlja njegova sopstvena inteligencija, a odakle počinje dejstvo super-inteligencije. Pitao se da li razlika između njega i onog bića sada realno postoji.

Odmahujući glavom da bi uklonio te neodlučne misli, saopštio je devojci i Čarlsu: "Glavobolja je prestala" i pogledao u njene staklaste oči i ona je počela da vrišti. Da li je videla da je on sad drukčiji?

Na to pitanje su odgovorile njene oči. Zurila jeste, ali ne u njega nego mimo njega. Okrenuo se i pogledao niz ulicu.

Tad se zateturao unazad, zapanjen! Prvih stotinak metara sve je bilo isto kao i pre ali iza toga —

— ništa. *Apsolutno ništa*!

Bilo je to kao da je neko uzeo gigantsku sataru i odsekao sav ostatak postojanja, ostavljajući sa druge strane preseka samo nezamislivo mračni, bezzvezdani, bezvidni, bezvučni vakuum.

Drhteći, munjevito se okrenuo i pogledao na suprotnu stranu. Isto je bilo i ispred i iza njih. Prizor uništenja protezao se duž jednog bloka zgrada, a iza toga ništa. On i devojka i Čarls stajali su u centru jednog diska smeštenog u beskonačno ništavilo. Tačnije, u centru sfere — sfere realnosti — jedva dvesta metara u prečniku, okružene neizmernim prazninama jednog neograničenog univerzuma lišenog materije.

Marsela je nastavljala da vrišti. Čarls je zastenjao i mlitavo klonuo na pločnik. Zagnjurio je lice u šake i tiho jecao.

"Gotovo je!" grčevito prozbori vozač. "Sve je gotovo! Zatvara se oko nas! Još smo samo mi preostali... Nisam mislio da će doći ovako — ovako brzo. Bio sam siguran da će prethoditi dani nereda, haosa. A evo odlazi. Nema zvezda — *nema Sunca — ni Zemlje — ničega*!"

Marsela se onesvestila i počela da pada prema vozaču, koji je pokretom šake odgurnuo njeno nesvesno telo od sebe. Nastavila je da pada prema trotoaru.

Na Tarlovom licu se pojaviše loptice znoja. Primetio je, užasnut, nešto što Marsela i Čarls maločas nisu primetili. Rub ništavila se primicao! Puzio je bliže. Malena sfera realnosti se još smanjivala — stezala se. Shvatio je da će ništavilo konačno stići i do njih i proždrati ih, baš kao što je sad gutalo materiju u ivičnoj zoni. Poželeo je da se okrene i pobegne. Naglo se okrenuo, ali tama je i sa druge strane bila isto tako bliska i zastrašujuća.

Izmahnuo je šakom ispred svog lica, kao da hoće da odgurne od sebe tu nadiruću propast. I ništavilo se, kao da reaguje na njegov gest, zaustavilo!

Koncentrisao se jače... i ništavilo poče polako da se povlači, povraćajući iz sebe komade trotoara, delove zgrada i ulica koje je maločas pojelo. Uzmaklo je samo nekoliko metara. Onda još nekoliko. Njemu je to uspevalo! On je, koristeći moć onog entiteta, čuvao ostatak konkretnog univerzuma!

Marsela i Čarls ostadoše nepomični. Sprečavajući nadiranje ništavila, Tarl diže pogled ka mraku koji se nadneo nad njih. Zamislio je da se u centru ništavila nalazi jedna zvezda. I zvezda se pojavila! Zamislio je drugu. I druga se pojavila!

Ali prva nestade.

A kad je opet pogledao prizor oko sebe, video je da ništavilo nadire dalje i ždere sve, kao što je i ranije činilo.

Uzdrhtao je. Ne može se održati! Ne može sprečiti dematerijalizaciju materije a istovremeno narediti ulazak dodatne materije u egzistenciju! Može li se sprečiti da se njegovo sopstveno telo pretvori u ništa? Koliko dugo može da izdrži? Da li će ništavilo navaliti kad on zaspi? Posle kog vremena će on biti sveden na bestelesni intelekt koji egzistira u prvobitnom beskrajnom moru etera?

Zar ne bi bilo bolje, zapitao se, uljuljkati onaj intelekt ponovo u letargiju? Možda će tad moći da održi ovaj ostatak sveta... Kad bi samo mogao da stigne do štaba! Možda se uz pomoć onih direktora može nešto spasti.

Ali štab više ne postoji! Ili možda postoji? Možda će ponovo egzistirati ako on bude u stanju da pomakne ovu sferu da one tačke u okolnom ništavilu na kojoj se zgrada štaba nekada nalazila.

Čarls je još uvek jecao. Tarl poseže dole i pljesnu ga po obrazu. Jačina te

pljuske trgla je vozača iz obamrlosti.

"Diš' se!" uzviknu Tarl.

"Ne", zacvile Čarls. "Ostavi me na miru."

Tarl ga opet ošamari. "Diži se! Još postoji šansa!"

Čarls ustade mlitavo, postupajući sa ravnodušnom popustljivošću šizofrenika. Tarl podiže devojku u naručje. Disala je normalno ali je ostala u nesvesti. Načinio je nekoliko koraka napred. Čarls pođe za njim. Sfera realnosti je napredovala sa njima, održavajući isti poluprečnik u odnosu na centar u kome se njihova trojka nalazila.

Prepešačio je jedan blok, i pred njima se odmotao sledeći gradski blok realnosti — a onaj blok koji su napuštali progresivno se dematerijalizovao.

"Da li smo u onoj ulici gde se nalazi štab?" upita Tarl vozača.

"Da", odgovori čarls.

Tarl produži istim putem. Odjednom shvati da ih obavija svetlost koja nije prirodna. Nije izvirala iz uličnih lampi niti ju je rađalo nebo — jer na nebesima nije postojalo ništa svetlodavajuće, čak ni ona zvezda čije postojanje na nebu je bio izazvao.

Ali, upravo kad je svesno razmišljao o poreklu svetlosti, u stigijskoj tami se pojavi, kao da je u nju gurnuta, jedna mala sfera! Prigušio je svoj krik; Čarls nije. Tarl je žurno zamislio da se taj izvor svetlosti opet pojavljuje, i stvarno se pojavio. Tarl je izvoru zapovedio da egzistira i dalje — pitajući se da li će to biti ostvareno.

Nekoliko sekundi kasnije, nastupajuća granica između realnosti i ništavila prešla je preko tri osobe, vraćajući ih tako u postojanje. Ali čim je Tarl postao svestan činjenice da to troje ljudi postoje, oni su se dematerijalizovali! Pokušao je da ih vrati u egzistenciju, ali je uvideo da bi to mogao samo po cenu smanjivanja prečnika sfere. Intelekt više nije imao onu nekadašnju moć!

Dok su nastupali napred, pod zavesu realnosti je uklizilo još nesrećnika. Za neke se činilo da upravo pretrčavaju ulicu. Neki su puzili, bolno, preko betonske površine. Neki su vrištali. A neki su nepomično ležali na tlu, dok je iz njih izmicao poslednji dah života.

Ali svi su se oni, odmah posle svog povratka u egzistenciju, dematerijalizovali — ostavljajući samo ispucale trotoare, rascepljene kolovoze iz čijih je naprslina ponegde kuljao plamen, zgnječene i zapaljene zgrade.

Bilo mu je sve teže da nosi devojku. Ona se pomače. Njeni pokreti činili su dalje napredovanje još težim. Tarl se bio nadao da će ona ostati u nesvesti bar još neko vreme.

Marsela je tiho zastenjala i počela da odmahuje glavom. Spustio je njena stopala do ulice, video da joj se oči otvaraju. Ali žurno ih je opet zatvorila i zanjihala se kao da će pasti.

"Je li ti dobro, Marsela?" upita on.

Prešla je šakom preko svoje glave i našla čvršću ravnotežu. "Biće, za minut", prošaputala je.

"Ne gledaj unaokolo", upozori je Tarl. "Ne bi ti se dopalo ono što bi videla."

"Ne bi." Stresla se. Onda je skliznula svoju šaku u njegovu i signalizirala mu da je spremna da nastavi put. Pođoše. Čarls ih je sledio, ćutke.

Tek što su prevalili metar ili dva, vozač ispruži ruku i dotače ga po ramenu.

"To je tu." Čarls je pokazao prema zgradi desno od njih. Devojka pogleda u tom pravcu. "Štab", reče ona bez emocija.

Bila je to jedna od malobrojnih zgrada koje su, u tom gradskom bloku, ostale uspravne. Tarl čvršće steže devojčinu ruku i pođe tamo.

"Više ti ne treba taj revolver", reče T. J. tonom očajanja, gledajući Mendela preko cevi. "Obojica ćemo nestati za nekoliko sekundi."

Bacajući pogled po praznoj sobi, glavni direktor nastavi: "Nestaćemo opet; stopićemo se u ništa — kao maločas. Pojma nemam zašto smo se uopšte vratili u egzistenciju, dok oni ostali nisu..."

"Ja ću ti reći zašto." Mendelove oči izgubiše deo svoje izbezumljenosti. "Brent dolazi. Približava se i sa sobom donosi sve što je preostalo od egzistencije. Ja sam i računao da će se tačno to dogoditi."

"Ali oni ostali se nisu vratili!"

Mendel vrati revolver u džep. "Možda mi opstajemo", nasmeja se on bez emocija, "zato što smo, čovek bi mogao reći, 'glavni likovi'... Uglavnom, dokle god smo tu, u čvrstoj formi, nade ima."

Psihijatar je hodao tamo-amo. "Brent će doći", nastavi on. Koža se zateže oko njegovih usta. "Došlo je vreme za transfer..."

Vrata iznenada jeknuše i otvoriše se. T. J. trzajem diže glavu i vide kako Marsela ulazi. "Ne ulazi ovamo!" povika on. "Zadrži njega napolju!"

Ali već pri prvom zvuku okretanja kvake na tim vratima, Mendel je pojurio preko sobe. Dok je T. J. još vikao, psihijatar je zgrabio Marselu za zglavak i uvukao je silom u sobu, zatim potegao revolver i prislonio cev na njenu slabinu.

"Kuršumi još uvek mogu da ubijaju, Brent, čak i u ovoj nerealnoj realnosti", povika on dok je Tarl, stisnutih pesnica, uletao u sobu.

T. J. je izvikivao neko frenetično upozorenje. Ali Tarl je u sledećim trenucima bio svestan samo jednog razvoja događaja — Mendel je hladnokrvno sklonio revolver sa Marseline slabine i vratio ga u džep svog sakoa!

Ne zaustavljajući se da zatraži objašnjenje za taj neočekivani postupak. Tarl skoči napred pružajući šake kao kandže prema psihijatrovom grlu.

Ali Mendel je odgurnuo Marselu od sebe i hitro se izmakao u.stranu, tako da su Tarlove ruke proletele mimo njega. Onda je doktor trgao ruku iz džepa — i u njoj se nalazio čelični špric za injekcije. Pre nego što je Tarl stigao da povrati ravnotežu i opet se okrenuo Mendelu, igla mu se zari kroz odeću u leđa.

Efekat je nastupio trenutno. Tečna vatra je pojurila kroz njegovo telo. U padu, stigao je da vidi kako Čarls, bez mnogo izgleda, napada psihijatra. Psihijatar je bio mnogo krupniji od vozača, i tresnuo ga je pesnicom kao močugom; Tarl vide kako Čarls onesvešćen pada na pod. Onda se mutni veo prevuče preko njegovog vidnog polja.

T. J. nije imao vremena ništa da učini, jer je Mendel potegao revolver iz džepa još pre nego što se Čarlsovo telo umirilo na podu. Gurajući ih pomoću cevi revolvera, Mendel otera Marselu i T. J.-a čak na drugi kraj sobe, i vrati se mestu gde je Tarl ležao.

"Čas je došao, Brent!" prošaputa on, nadnoseći se nad Tarla. "Stvar se sad može obaviti!"

Psihijatar poče da pregleda Tarla, a istovremeno T. J. poče nešto da govori Marseli. Zvuci tog razgovora plovili su preko sobe i udarali potmulo u Tarlov sluh. Nejakom kretnjom okrenuo je glavu na tu stranu, ali video je samo siluete, i to nejasne, devojke i tog čoveka. Shvatio je, međutim, da je Mendel nesumnjivo otkrio glavnom direktoru svoje namere. Sada, pretpostavljao je Tarl, T. J. nesumnjivo priča Marseli o Mendelovoj metamorfozi.

Početno dejstvo injekcije — onaj fizički bol — počelo je da slabi. Sad je Tarl bio svestan jedino teške fizičke i mentalne umrtvljenosti koja ga je zahvatala.

Kad je bol prestao, Tarl postade svestan da Mendelovi prsti tu i tamo pritiskuju njegovo telo, tražeći puls. Osetio je da mu doktor pritiska uvo na prsa u želji da čuje otkucaje srca.

Prikupljajući svu energiju koju je mogao prikupiti, digao je ruku nad Mendelovu glavu. Ali, pre nego što je mogao stisnuti pesnicu, ruka pade mlitavo na pod. Pokušao je da sve to ponovi, ali u njegovom telu više nije bilo snage čak ni za slabu reprizu.

Nejasno je čuo Marselino vrištanje i uspeo da okrene glavu na tu stranu. Mutno je video kako T. J. prislanja njeno lice na svoje rame da ona ne bi više gledala ono zbog čega je vrisnula.

"Smanjuje se!" Devojčin izbezumljeni, daleki glas jedva je dospeo do njegovih ušiju. "Tarl je neko vreme ovo održavao. Ali sad ne može da učini ništa!"

Jedna gruba ruka uhvati Tarla za vilicu i okrete mu glavu.Tarl se svim silama skoncentrisao i uspeo da izoštri svoj vid.

"Jeste, Brent." Mendelova podrugljivo iskrivljena usta otvarala su se i zatvarala grčevito. "Približava se. Uskoro ćemo ostati samo ti i ja. I, Brent, moraš misliti — misliti da to u tvom umu, šta god bilo, predstavlja jednu odvratnost. Nešto čega se treba otarasiti. Ja ću ti pomoći da se otarasiš toga. Ja ću pomoći da to izvučemo iz tebe... Ali i ti moraš pomoći meni. Moraš da se koncentrišeš svim snagama i kažeš sebi: moram da se oslobodim toga! Moram da se oslobodim toga! MORAM DA SE OSLOBODIM TOGA!..."

Mendelov glas mu je tukao u uši kao parni čekić, i Tarl pokuša da strese glavom da bi se oslobodio hipnotičkog dejstva reči koje su se ponavljale oštro i ritmično. Međutim, nemilosrdno navaljivanje tog glasa nije popuštalo.

Osetio je kako cev revolvera pritiska njegovu slepoočnicu. Glas se nastavljao. On oseti da nije daleko čas kad će Mendel povući obarač.

Psihijatrov ritmično-ponavljajući glas je zbrisao sve druge osećaje, i Tarlova svest podleže, priznajući: "Moram da se oslobodim toga! Ne želim da to ostaje tu! Želim da to ode!"

U rezonanciji sa psihijatrovim ritmičnim inkantacijama istih reči, Tarlove mentalne snage su opadale, i on poče iskreno da se trudi da pomogne u ostvarivanju Mendelovog cilja.

Osetio je najminimalniji trag pokretanja nečega što se nalazilo iza njegovog uma — duboko u njegovoj podsvesti — čak i onostran podsvesti. To osećanje je naviralo i uskoro počelo da navaljuje u harmoniji sa Tarlovim svesnim mislima. Ubrzo su hipnotičke fraze zadirale u njegov um sa dve strane — spolja, izvan njegovog tela, donošene glasom, i iznutra, mentalno.

Ali upravo taj sklad kao da mu je dao neku neočekivanu čvrstinu koja mu je omogućila da preuzme komandu nad bar jednim svojim čulom. Da li je ta čvrstina nešto što Mendel nije predvideo? Tarl je prinudio te neočekivane ergove energije da krenu prema njegovom čulu vida. Predmeti u sobi dobiše nezamućenu oštrinu. Mutne siluete Marsele i T. J.-a postadoše jasne, oštre.

I baš kad ih je Tarl gledao sa onoliko interesovanja koliko je njegova drogirana svest dopuštala, devojka i glavni direktor počeše da iščezavaju. Ivica postojanja upravo je prelazila preko mesta gde su se oni nalazili. Brisala ih je! Neprobojno ništavilo je naišlo do njih, i, dok je on užasnuto gledao, Marsela i T. J. postadoše deo ništavila, a univerzum nastavi svoje neizbežno sažimanje!

"Da, Brent." Mendelov glas je u njegovom uvu zvučao kao grmljavina. "Kad se suzi samo na tebe i mene — kad taj entitet u svojoj jadnoj vasioni bude imao još samo dva stvora — moći će da pređe, iz tvog beživotnog tela, samo na jedno mesto."

Nešto je u Tarlovom mozgu ljutito zamumlalo, a telo mu se grčevito trglo. Da li se onaj intelekt konačno razbudio i shvatio u celosti mahinacije svog stvora koji je njegova tvorevina? Tarl je razmišljao o tom pitanju. Da li će intelekt pristati na ono što Mendel želi? Ako pređe u Mendela kao domaćina, da li će u kasnijem novom postanju biti mesta za T. J.-a? Za Marselu? Za njega, Tarla? Bio je svestan da nema razloga da veruje da će takvog mesta biti. Jer, Mendel bi se svakako protivio egzistiranju ma koga ko makar i naslućuje pravu prirodu realnosti i ko bi na nju mogao uticati onako kako je Tarl uticao.

Parale su ga kandže užasa dok je shvatao da mogu nestati i on i svet one vrste koja je njemu bliska. Onda se iznenada zapitao zašto taj entitet, za koga je verovao da je bazično dobar, dopušta da se tako nešto desi.

Jedna zapanjujuća polushvaćena misao poče da navire u njegov um kao izvor vode; možda taj entitet ne preduzima ništa protiv ovakvog razvoja događaja zato što je savršeno ravnodušan prema svojoj kreaciji. Ali tad sledeća misao dobi još veće razmere:

Možda se entitet ponaša subjektivno zato što se Tarl ponaša subjektivno! Možda se sad ostvarila situacija u kojoj su on i taj entitet jedno i isto!

A ako bi tako bilo, razmišljao je Tarl, onda će sve što on, Tarl, zamisli, samim tim biti realno. Eto, na primer, efekti te injekcije: da li bi oni mogli biti eliminisani prosto mentalnom željom da nestanu?

Dok je Tarl još razmišljao o toj mogućnosti, sa njegovog tela spadoše lanci droge! Glava mu se razbristrila, misli postale jasne. Njegove su oči primale živopisnu sliku Mendela koji je bio nagnut nad njega, jednom krutom rukom pritiskao njegova prsa, drugom držao revolver.

Jednim pokretom Tarl se izvi i skoči na noge, zbacujući Mendela sa sebe. Psihijatar, sa trzajem iznenađenja na licu, brzo diže oružje i nanišani.

Do Tarlovog uma je stigao da procrvi svoj put tek sam početak osećanja straha. Pre nego što se osećanje stvarno stvorilo. Tarl se glasno nasmeja i pažljivo pogleda revolver...

To više nije bio revolver! Mendel je držao samo mlitavu mokru krpu!

Mendel, čijim se licem širio strah, odbaci krpu na pod i okrete se da beži. Ali ništavilo je bilo udaljeno jedva nekih dva-tri metra, i Mendel se zaustavi, zamrznut strahom. Tarl mu priđe.

"Neće uspeti", reče kroz stisnute zube. "Transfera neće biti."

Okrenuo je Mendela i tresnuo ga pesnicom u lice. Pa još jedanput. Ali Mendelova predaja bila je preuranjena.Tarl odjednom shvati da nema smisla da ozleđuje svoje zglavke o psihijatrovo lice teških kostiju. Najjednostavniji način da se reši problem oko tog perverznog megalomana jeste da mu se uskrati dalja egzistencija.

Ništavilo naiđe preko Dr. Mendela.

Kad je počelo, nekoliko sekundi kasnije, da se odmiče, taj psihijatar se nije ponovo pojavio. Granice sfere počeše da se odmiču u polje, u početku polako, zatim sve brže...

Dok je svesno usmeravao kreativnu moć su per-intelekta, Tarl je u svome mozgu, poželeo dobrodošlicu čvrstom uverenju da će se entitet, sad kad je kriza okončana, vratiti u dremež i nastaviti da sanja svoj san o stvaranju sveta.

Koji deo uspomena na protekli period buđenja, pitao se on, će ta inteligencija izbrisati?

Sfera realnosti se širila dalje i Čarlsovo nesvesno telo se materijalizovalo. Onda iz ništavila izroniše Marsela i T. J. Odjednom se Marsela pojavila, uplakana, u Tarlovim rukama.

Dok ju je čvrsto grlio, na um mu dođe onaj aspekt situacije koji se Mendelu toliko bio dopao: ogromne mogućnosti. Neograničeni obim bogatstva i vlasti na raspolaganju onoj osobi koja bi uspela svesno da kontroliše super-inteligenciju. Ali, reče on sebi uverljivo, bolje je zaboraviti. Zaboraviti i pustiti to biće da neuznemireno sanja svoje snove.

"Šta je bilo. Tarl?" Marsela je uzmakla od njega i okrenula upitno lice ka njemu. "Imam čudan utisak da se nešto neobično desilo... Šta je to bilo?"

Tarl nije odgovorio. Bacio je pogled na T. J.-a, koji je stajao opušten, zbunjena lika. Onda Tarl pogleda kroz prozor. Ivica sfere je već bila nekoliko gradskih blokova daleko i još se odmicala, sve brže i brže. Zvezde su opet počinjale da sijaju s neba.

Ali nešto je nedostajalo! Ožiljci onih požara koji su opustošili grad više se nisu videli na ponovno stečenom prostoru realnosti!

Preko Tarlovog uma kao da se širio neki misteriozni veo. Pitao se otkuda mu pomisao da bi sa prozora štaba mogla da se vidi nekakva panorama rušenja i paljevine...

Čudna stvar — ovu zgradu je nazvao "štabom". Kakav štab — čega? Šta li mu je to značilo?

Odmahnuo je glavom i pokušao jasnije da razmisli, ali nije mogao. Duboko u njegom umu ostale su neke uspomene — tonule su sve dublje — i više nije bilo moguće izvući ih.

Odustao je od tog pokušaja da sebi nametne koncentraciju i čvršće zagrlio Marselu. Osetio je kako iz dubina njegove ličnosti nailazi neki veliki mir. Tajna je zakopana, nedostupna svetu — pa i njemu samome. Na neki način je znao da je sam tako hteo.

Marsela ga je poljubila...

ROGER ZELAZNY

Povratak Dželata

Krupne, teške pahulje niz noć, noć tihu, noć bez vetra. Za mene mećava nije mećava kada nema vetra. A nije bilo ni daška. Samo hladna, postojana belina koja promiče prema tlu s one strane prozora i tišina koju nije poremetila čak ni pucnjava, već ju je samo produbila sada kada je prestala. U dnevnoj sobi letnjikovca nije se čulo ništa izuzev povremenog siktanja i pucketanja trupaca koji su se na ognjištu lagano pretvarali u pepeo.

Sedeo sam na stolici okrenut bočno stolu da bih mogao da vidim vrata. Na podu sa leve strane ležao je komplet alata. Na stolu se nalazio šlem, nesimetrični zaobljeni predmet od metala, kvarca, porcelana i stakla. Kad bi se iz njegove unutrašnjosti začulo škljocanje mikroprekidača, praćeno zvukom zujanja, ispod mreže, blizu njenog prednjeg kraja, izbila bi slaba svetlost i brzo zatreptala. A ukoliko bi se to dogodilo, bilo bi vrlo verovatno da ću uskoro umreti.

Izvadio sam crnu loptu iz džepa čim su Lari i Bert izašli, prvi naoružan bacačem plamena, a drugi nečim što je ličilo na pušku protiv slonova. Bert je poneo i dve ručne bombe.

Razmotao sam crnu loptu i ona se pretvorila u rukavicu bez prstiju kojoj je za dlan bila prilepljena masa nečega što je podsećalo na vlažni kit. Zatim sam navukao rukavicu na levu ruku i nastavio da sedim držeći je u vazduhu, lakta oslonjenog na naslon stolice. Na stolu, pokraj moje desne ruke, odmah uz šlem, nalazio se mali impulsni laserski pištolj u koji nisam imao previše poverenja.

Kada bih levom rukom udario o neku metalnu površinu, materijal bi se prilepio za nju i otpao sa rukavice. Dve sekunde kasnije eksplodirao bi, usmerivši svu silinu prema dodirnoj površini. Njutnovi zakoni došli bi na svoje usmeravanjem sile reakcije pod pravim uglom na ovaj pravac, a ona bi raznela u paramparčad sve što se nalazi na dodirnoj površini. Tu stvar nazivali su ispravljački naboj, a većina raznoraznih zakonika navodila ju je pod "zabranjeno oružje" i "posedovanje provalničke opreme". Po mojem mišljenju, molekularno nestabilni kit predstavljao je izuzetnu stvar. Bio je to sistem za

sređivanje koji nikada ne prašta.

Pored šlema, odmah uz pištolj i moju ruku, nalazio se maleni voki-toki. Trebalo je da mi posluži da upozorim Berta i Larija ukoliko budem začuo škljocanje mikroprekidača i zatim video kako se svetlo pali i počinje da trepti. Na taj način oni bi doznali da Tom i Klej, s kojima smo izgubili vezu čim je započela pucnjava, nisu uspeli da unište neprijatelja i da očigledno bez života leže na svojim položajima, nešto preko kilometar južno. Takođe, shvatili bi da će verovatno i oni uskoro umreti.

Upravo sam se spremao da ih pozovem kada sam začuo škljocanje. Podigao sam šlem i ustao čim je svetlo zatreptalo.

Ali već je bilo kasno.

Četvrto mesto navedeno na božićnoj čestitki koju sam prošle godine poslao Donu Volšu bila je Pibodijeva pivnica u Baltimoru, država Merilend. Zbog toga, poslednje noći u oktobru sedeo sam u njenoj stražnjoj prostoriji, za stolom najbližim niši čija su vrata vodila na ulicu. Na drugoj strani zadimljene odaje žena odevena u crno svirala je na starinskom pijaninu i neprestano ubrzavala melodiju. Desno od mene, vatra je buktala, zadimljena, na uskom ognjištu pretrpanog kamina iznad koga su se uzdizali prastari jelenski rogovi. Nasuo sam piće i osluškivao.

Napola sam se nadao da se Don i ovoga puta neće pojaviti. Bio sam obezbeđen sve do proleća, a osim toga baš i nisam bio naročito oran za posao. Leto sam proveo u severnijim krajevima, a sada sam se usidrio u Cispiku i razmišljao da li da zaplovim prema Karibima. Sve jača teskoba i neki teški vetrovi govorili su mi da sam se predugo zadržao u ovim krajevima. Ali, dogovor je bio da ga u ovom baru čekam do ponoći. Dakle, još dva sata.

Pojeo sam sendvič i naručio još jedno pivo. Kada sam ga dopola ispio, primetio sam kako mi Don prilazi od ulaza, s mantilom preko desne ruke i osvrće se. Kada je stigao do mog stola, odglumio sam odgovarajuće iznenađenje rekavši: "Done! Pa zar si to ti?"

Ustao sam i stegao mu ruku.

"Alane! Baš je mali ovaj svet, ili kako već to kažu. Ma sedi! Samo ti sedi!"

Seo je na stolicu naspram moje i prebacio mantil preko druge, sa leve strane.

"Šta radiš u ovom gradu?" Upitao je.

"Obična poseta", odgovorio sam. "Svratio sam da se pozdravim s starim prijateljima", potapkao sam brazde po otrcanoj površini stola pred sobom, "a ovo mi je poslednja stanica. Polazim kroz nekoliko sati."

Zakikotao se.

"Čemu to kucanje u drvo?" Nasmešio sam se.

"Odavao sam poštu jednoj od omiljenih ilegalnih točionica Henrija Menkena."

"Zar je ovo mesto toliko staro?" Klimnuo sam.

"Nekako", kazao je, "kao da je sasvim okrenuto prošlosti — ili se pak suprotstavlja sadašnjosti. Nisam siguran šta je od toga tačno."

"Možda ima pomalo od oboje", rekao sam. "Voleo bih kada bi Menken mogao da navrati. Rado bih čuo šta misli o sadašnjosti. Nego, kako ti stojiš s njom?"

"S kim?"

"Sadašnjošću. Ovde. Sada."

"Ah." Primetio je kelnericu i naručio pivo. "Poslovno putovanje." Zatim je dodao: "Tražim savetnika."

"Ah. A za kakav posao?"

"Komplikovan", rekao je. "Komplikovan."

Pripalili smo cigarete, a nešto kasnije stiglo je i njegovo pivo. Pušili smo, pijuckali i slušali muziku.

Stalno pevam istu pesmu i uvek ću je pevati: svet liči na prebrzo odsviranu muzičku numeru. Od silnih promena koje sam dočekao i ispratio u svom životu, kao da se najveći deo dogodio tokom poslednjih par godina. Isto sam mislio i pre nekoliko godina, a kladim se da ću tako gledati i za par godina — odnosno, ukoliko me pre toga neki Donov poslić ne oslobodi navike koračanja po ovom svetu.

Don vodi detektivsku agenciju koja je po veličini druga na svetu, a mene ponekad upotrebljava jer ne postojim. Tačnije rečeno, ne postojim u ovom trenutku zbog toga što sam nekada postojao na mestu na kome smo pokušali da saberemo letinu ovog doba. Kada to kažem mislim na projekat Svetske banke podataka i činjenicu da sam imao bitnog udela u tom pokušaju konstruisanja radnog modela stvarnog sveta koji bi vodio računa o svemu i svakome unutar sebe. Koliko smo u tome uspeli i da li posedovanje slike sveta njenim vlasnicima omogućuje potpuniju kontrolu nad njegovim funkcijama pitanje je o kome moje nekadašnje kolege i danas raspravljaju po mestima s treštavom muzikom, tamo gde su ratni planovi daleko od njih. Još tada potrudio sam se da ne dobijem pravo građanstva u tom drugom svetu, koji je sada možda postao i bitniji od stvarnog. Prognaniku u stvarnost, moj prestup jednak je onome kakav čine ljudi koji tajno ulaze na teritoriju druge zemlje. Ponekad posetim stvarni

svet, ukoliko mi je to neophodno da bih preživeo. Tu na scenu stupa Don. Ljudi u koje se pretvaram ponekad mu prilično pomažu prilikom rešavanja određenih problema. Na žalost, izgledalo je da ih ima i sada, iako se čitava galerija mojih likova osećala manje-više poput probušenog balona.

Ispili smo pića, dobili račun i platili ga.

"Ovuda", rekao sam i pokazao prema izlaznim vratima, a on je navukao mantil i pošao za mnom napolje.

"Hoćemo li popričati ovde?" pitao je dok smo koračali niz ulicu. "Radije ne", rekoh. "Najpre javni kolodvori, pa privatni razgovori." Klimnuo je i požurio napred.

Nakon nekih četvrt sata našli smo se u brodskoj kabini *Proteusa* i tamo sam pristavio kafu. Ledene vode Zaliva nežno su nas njihale pod nebom bez mesečine. Ostavio sam da gore samo dve sijalice. Bilo je ugodno. Na palubi *Proteusa* sve gužve, sve aktivnosti i užurbanosti života po gradovima deluju daleko, usporeno i nestvarno, zahvaljujući metafizičkom izdvajanju koje nam omogućuje nekoliko metara vode. Vrlo lako menjamo okolinu, ali okean uvek deluje isto, a izgleda da i nas, kad se nađemo na njemu, zahvata neko osećanje bezvremenosti. Možda je to jedan od razloga što ovde provodim toliko vremena.

"Prvi put da si me doveo ovde", rekao je. "Ugodno je. Veoma."

"Hvala. Šlaga? Šećera?"

"Oboje."

Opet smo seli, u rukama smo držali šoljice koje su se pušile, a ja sam rekao: "Šta imaš ovoga puta?"

"Slučaj koji postavlja dva problema", kazao je. "Jedan na neki način spada u moju struku, a drugi ne. Rečeno mi je da je situacija jedinstvena i da bi mogla da zahteva uslugu vrlo specijalizovanog stručnjaka."

"Nisam ti ja specijalista ni za šta drugo izuzev za preživljavanja."

Oči su mu se iznenada podigle i ulovile moj pogled.

"Uvek sam bio ubeđen da znaš neverovatno mnogo o kompjuterima.

Skrenuo sam pogled. Bio je to nizak udarac. Pred njim se nikada nisam držao kao stručnjak u toj oblasti, a među nama uvek je postojao prećutni sporazum da ne bi trebalo razgovarati o mojim metodama manipulisanja okolnostima i identitetom. S druge strane, bilo mu je jasno da je moje poznavanje sistema vrlo široko. Samo što nisam voleo da razgovaram o tome. Zato sam prešao u odbranu.

"Ovih dana kompjuterskih stručnjaka ima kao pleve", rekao sam mu.

"Verovatno je u tvoje vreme bilo drugačije, ali danas računarima podučavaju već i decu u prvom razredu škole. Prema tome, sasvim je normalno da znam mnogo o njima. U ovoj generaciji svi znaju toliko."

"Znaš ti na šta sam mislio. Dovoljno me poznaješ da bi mogao da imaš i malo više poverenja. Problem jednostavno odskače od uobičajenih. Ništa više."

Klimnuo sam. Prve reakcije po svojoj prirodi ne moraju uvek biti i ispravne, pa sam zato bio prisiljen da uložim prilično truda ne bih li se vratio na ispravan kolosek. I tako: "U redu, znam o njima više od dece u školi."

"Hvala. Mogli bismo da počnemo od toga. " Nalio je sebi kafe. "Ja sam se bavio pravom i računovodstvom, a zatim vojnom službom, vojnom obaveštajnom i državnom službom, tim redosledom. Zatim sam uleteo u ovaj posao. Ono malo tehničkog znanja pokupio sam uz put, mrvicu ovde, delić tamo. Znam podosta o tome šta stvari rade, ali ne toliko u vezi s načinom na koji to izvode. U svemu ovome nisam shvatio neke detalje, pa bih voleo da počneš tako što ćeš mi ih objasniti najbolje što umeš. Potreban mi je stručni pregled stvari, a ukoliko mi ga možeš pružiti, znaću da si pravi čovek za ovaj posao. Mogao bi početi tako što ćeš mi reći na koji su način radili prvi modeli robota za istraživanje kosmosa — recimo kao oni koji su korišćeni na Veneri."

"To nema veze s kompjuterima", rekao sam, "a kada smo već na tome, to nisu bili ni pravi roboti. Radilo se o telefaktorskim uređajima."

"Reci mi u čemu je razlika."

"Robot je mašina koja izvodi određene radnje u skladu s programskim naredbama. Telefaktor je mašina kojom se upravlja uz pomoć daljinske kontrole. Telefaktor funkcioniše u povratnoj sprezi s operatorom. U zavisnosti od toga koju hoćeš složenost, njihove veze mogu biti audiovizuelne, kinestetičke, taktilne, čak i olfaktorne. Što više ideš u tom smeru, dizajn postaje sve antropomorfniji. U slučaju Venere, koliko se dobro sećam ljudski operator u orbiti nosio je egzoskelet koji je kontrolisao pokrete tela, ruku, nogu i šaka uređaja dole na površini i koji je primao reakciju pokreta i sile preko sistema mlaznih vazdušnih prenosnika. Na šlemu pomoću koga je kontrolisao upravljani uređaj nalazila se ugrađena kamera, tako postavljena da je vidno polje operatora ispunjavala slika prizora ispod njega. Takođe je nosio slušalice povezane sa sistemom za detekciju zvuka. Čitao sam knjigu koju je potom napisao. Rekao je da je u dugim periodima vremena zaboravljao kabinu, zaboravljao da se nalazi na upravljačkom kraju kontrolne petlje i da se osećao kao da luta kroz taj pakleni pejsaž. Sećam se da me je to stvarno oduševilo, pošto sam još bio mali, i da sam poželeo jedan takav uređaj, sasvim sićušan, za sebe, da bih mogao da lutam po baricama i bijem bitku s mikroorganizmima."

"Zbog čega?"

"Jer na Veneri nije bilo zmajeva. U svakom slučaju, to ti je telefaktorski uređaj, i stvar se sasvim razlikuje od robota."

"Još uvek te pratim", kazao je. "A sada mi reci u čemu je razlika između prvobitnih telefaktorskih uređaja i kasnijih modela."

Otpio sam malo kafe.

"Sa spoljašnjim planetama i njihovim satelitima išlo je malo teže", objašnjavao sam. "U početku tamo nismo imali orbitalne operatore. Radilo se o ekonomskim, a i nekim nerešenim tehničkim problemima. Uglavnom ekonomskim. I tako su uređaji odlazili na odabrane svetove, ali su operatori ostajali kod kuće. Naravno, zbog toga je došlo do kašnjenja u prenosu duž kontrolne petlje. Trebalo je vremena da bi ulazni signal bio primljen na licu mesta, a zatim bi došlo i do dodatnog kašnjenja pre nego što bi odgovor dopro do telefaktora. Pokušali smo da to kompenzujemo na dva načina. Prvi je bio primena jednostavnog postupka čekanje — pokret, čekanje — pokret. Drugi je bio složeniji i u stvari u toj tački na scenu su stupili kompjuteri kao deo kontrolne petlje. Obuhvatao je postavljanje modela poznatih faktora okoline, pomoću kojih se zatim dopunjavao period početne sekvence čekanje — pokret. Na osnovu toga, kompjuteri su korišćeni da bi se predvideo razvoj na kraće staze. Tako su najzad mogli da preuzmu petlju i da je vode kombinacijom "prediktorskih kontrola" i ponavljanja čekanje — pokret. Ipak, kada bi iskrsle neočekivane stvari, kompjuteri su morali da se oslone na ljudsku pomoć. I tako, u slučaju spoljašnjih planeta, uređaji nikada nisu bili ni potpuno automatizovani ni potpuno upravljani — niti su potpuno zadovoljavali — bar u početku."

"Dobro", rekao je i pripalio cigaretu. "A sledeći potez?"

"Sledeći korak u razvoju telefaktora u stvari nije bio tehničke prirode. Bio je to ekonomski potez. Kese su najzad odrešene, pa smo mogli da pošaljemo napolje i ljude. Spustili smo ih gdegod smo mogli, a tamo gde nismo, spustili smo telefaktore, a ljude smestili u orbitu. Kao u starim danima. Problem kašnjenja bio je otklonjen, jer je operator ponovo bio u blizini. Ako baš hoćeš, možeš to smatrati povratkom na stare metode. Ipak, to i dalje često činimo, i stvar hoda."

Zavrteo je glavom.

"Ispustio si nešto", kazao je, "između kompjutera i povećanog budžeta."

Slegao sam ramenima.

"U to vreme isprobano je mnogo stvari", rekao sam, "ali nijedna se nije pokazala toliko efikasnom kao sprega čovek-kompjuter preko telefaktora."

"Postojao je jedan projekat", kazao je, "kojim su pokušali da izbegnu kašnjenje signala na taj način što su poslali kompjuter zajedno s telefaktorom.

Samo što kompjuter nije bio pravi kompjuter, a telefaktor nije bio pravi telefaktor. Znaš li na šta mislim?"

I ja sam pripalio cigaretu dok sam razmišljao. "Mislim da govoriš o Dželatu", rekao sam.

"Tačno, i na tom mestu sam se zapetljao. Možeš li mi reći na koji način je radio?"

"Na kraju se pokazalo da je sve bilo greška."

"Ali najpre je radio."

"Svakako. Ali u lakim uslovima, na satelitu Io. Kasnije je otkazao, pa su morali da ga otpišu kao promašaj, mada veličanstven. Pokušaj je od samog početka bio previše ambiciozan. Izgleda da su odgovorni došli u priliku da kombinuju smele projekte — stvari koje su se još uvek istraživale i sasvim nove stvari. Teorijski se sve toliko lepo slagalo da su popustili pred iskušenjem i ugradili previše. Dobro je počelo, ali kasnije se sve raspalo."

"Ali šta je sve bilo ubačeno?"

"Bože! Šta nije? Kompjuter koji nije kompjuter... Dobro, da počnemo od toga. U prošlom veku, tri inženjera sa Viskonsinskog univerziteta — Nordman, Parmentir i Skot — razvili su uređaj poznat kao superprovodni neuristor sa tunelskim spojem. Dve sićušne metalne trake sa tankim slojem izolatora među njima. Ukoliko sve to jako ohladiš, električni impulsi će prolaziti bez otpornosti. Okruži ga magnetnim materijalom i spakuj na jednom mestu čitavu hrpu toga — na milijarde — i šta si dobio?"

Zavrteo je glavom.

"Pa eto, dobio si strukturu koju je zbog svih tih puteva i međusobnih veza koji se mogu formirati unutar nje nemoguće predstaviti šematski. To je očigledno nešto poput strukture mozga. Pa zato, teoretisali su, ne treba ni da pokušaš da uneseš reda u takav uređaj. Učitaj mu podatke i pusti ih da sami uspostave sopstvene referentne puteve, tako što će se magnetni materijal jače namagnetisati kada struja bude protekla kroz njega i na taj način smanjiti otpornost. Time će materijal uspostaviti sopstvene linije veze, slično mozgu tokom procesa učenja. Kod Dželata koristili su vrlo sličan postupak, a složili su preko deset milijardi neuristorskih ćelija u vrlo mali prostor — približno jednu kubnu stopu. Za taj magični broj odlučili su se jer je otprilike jednak broju nervnih ćelija u ljudskom mozgu. Na to sam mislio kada sam rekao da se nije radilo o pravom kompjuteru. U stvari bio je to pokušaj stvaranja veštačke inteligencije, kakvo god mu ime nadenuli."

"Ukoliko je ta stvar imala sopstveni mozak — kompjuterski ili kvazi-ljudski — onda se pre radilo o robotu nego o telefaktoru, zar ne?"

"I da i ne i možda", rekoh. "Ovde na Zemlji korišćen je kao telefaktorski uređaj — na okeanskom dnu, u pustinji, na planinskim vrhovima — što je bilo deo njegovog programiranja. Pretpostavljam da bi se to moglo nazvati nekom vrstom šegrtovanja ili dečijeg vrtića. To možda više odgovara. Pokazali su mu kako da istražuje u teškim uslovima, kako da šalje izveštaje. Kada se konačno uvežbao, teorijski mogli su da ga obese tamo posred neba bez kontrolne petlje i da ga puste da javlja sopstvena otkrića."

"Da li bi se u tom trenutku mogao smatrati robotom?"

"Robot je mašina koja izvodi određene radnje u skladu s programskim naredbama. Dok je Dželat, znaš, donosio sopstvene odluke. Meni lično se čini da je u okviru pokušaja stvaranja nečega što je po strukturi i funkcionisanju toliko blisko ljudskom mozgu svakako morala biti uključena i izgleda neizbežna nasumičnost njegovog modela. Nije to bila obična mašina koja sledi program. Bio je previše složen. To ga je verovatno slomilo."

Don se zakikotao.

"Neizbežna slobodna volja?"

"Ne. Kao što već rekoh, ubacili su previše stvari u istu vreću. U to vreme verovatno bi i đavola smatrali odličnim trgovcem da se pojavio s nekim maleckim projektom koji bi se mogao uklopiti. Na primer, psihofizičari su imali stvarčicu koju su želeli da isprobaju, pa su je i upotrebili. Na izgled, bio je to komunikacioni uređaj. U stvari, želeli su da saznaju da li je stvar zaista bila razumna."

"A je li bila?"

"Očigledno, u ograničenom domenu. U stvari, želeli su da ugrade u inicijalnu petlju telefaktora uređaj koji je u mozgu operatora uspostavljao slabo indukciono polje. Mašina je primala i pojačavala oblik električne aktivnosti Dželatovog — isto bismo mogli reći 'mozga' — i zatim ga propuštala kroz složen modulator i ubacivala u polje indukovano u glavi operatora. Sada sam izašao iz svoje oblasti i zašao u Veberovu i Fehnerovu, ali svaki neuron ima prag pri kojem će proraditi, a ispod kog neće. Na jednom kvadratnom milimetru moždane kore ima nekih četrdeset hiljada neurona, tako raspoređenih da svaki od njih ima nekoliko stotina sinaptičkih veza sa ostalima. U jednom određenom trenutku neki od njih mogu se naći ispod praga aktivacije, dok su drugi u onom stanju koje ser Džon Eklz označava kao 'kritično ravnotežno' — spremno za paljbu. Ukoliko samo jedan od njih pređe preko praga, to može izazvati pražnjenje stotina hiljada drugih u roku od dvadesetak milisekundi. Pulsirajuće polje trebalo je da omogući takav proces na dovoljno selektivan način da pruži operatoru zamisao o tome šta se zbiva u Dželatovom mozgu. I vice versa. Dželat je trebalo da ima ugrađenu verziju iste stvari. Takođe se mislilo da bi to

moglo da ga humanizuje u izvesnoj meri, tako da nauči da bolje ceni važnost sopstvenog rađa — moglo bi se reći, da izazove nešto nalik lojalnosti."

"Misliš li da je to doprinelo njegovoj propasti?"

"Moguće je. Na osnovu čega da ti odgovorim? Ako želiš da nagađam, odgovor je da. Ali to je samo pretpostavka."

"Aha", rekao je. "A kakve su mu bile fizičke osobine?"

"Antropomorfni dizajn, jer je najpre bio telefaktorizovan, a i zbog psihološkog rezonovanja koje sam već pomenuo. Mogao je da upravlja sopstvenim malim vozilom. Naravno, sistem za održanje života nije mu bio potreban. I njega i vozilo napajale su fuzione ćelije, tako da gorivo nije predstavljalo nikakav problem. Umeo je da popravlja samog sebe. Bio je sposoban da izvodi veliki broj različitih proba i merenja, da osmatra, izveštava, uči nove stvari, da emituje otkrića ovamo. Sposoban da preživi skoro svuda. U stvari, na spoljašnjim planetarna bilo mu je potrebno manje energije — manje posla za rashladne uređaje koji su držali taj super-ohlađeni mozak na radnoj temperaturi".

"Koliko je bio snažan?"

"Ne sećam se svih karakteristika. U stvarima kao što su dizanje tereta i guranje možda desetak puta jači od čoveka."

"Istražio je Io i započeo rad na Evropi".

"Da."

"Zatim je počeo da greši, baš kada smo pomislili da se valjano uvežbao."

"Tako nekako".

"Odbio je direktnu naredbu da istraži Kalisto, zatim je krenuo prema Uranu".

"Da. Već godinama nisam čitao izveštaje o..."

"Nakon toga kvar se pogoršao. Dugi periodi ćutanja bili su prekidani besmislenim emisijama. Sada kada više znam o njegovoj građi, gotovo da me podseća na čoveka koji se oporavlja nakon potpunog sloma."

"Liči na to."

"Ali ubrzo je uspeo da se sredi. Spustio se na Titan i počeo da odašilje nešto što je podsećalo na valjane izveštaje. Ali to je trajalo kratko. Ponašanje mu je ponovo postalo iracionalno, nagovestio je da će pokušati da sleti na Uran, i to je bilo sve. Nakon toga više se nije javljao. Sad kada znam za taj uređaj za čitanje uma, postaje mi jasno zbog čega su psihijatri bili toliko ubeđeni da više nikad neće proraditi."

"O tom delu priče nikada nisam ništa čuo."

"Ja jesam."

Slegao sam ramenima.

"To je bilo pre dvadeset godina", rekao sam, "i kao što sam već napomenuo, odavno nisam čuo ništa o njemu."

"Dželatov brod srušio se ili je možda sleteo u Meksički zaliv", rekao je. "Pre dva dana."

Gledao sam u njega.

"Bio je prazan", rekao je, "kada su konačno stigli do njega."

"Ne razumem."

"Juče izjutra", produžio je, "restorater Mani Barns pronađen je na smrt pretučen u uredu svoje firme Mejson Sen Mišel u Nju Orleansu."

"Još uvek ne shvatam..."

"Mani Barns bio je jedan od prva četiri operatora koji su programirali — izvini, 'podučavali' Dželata."

Tišina se produžavala i postajala sve napetija.

"Slučajnost?..." Rekao sam najzad.

"Moj klijent ne misli tako."

"Ko ti je klijent?"

"Jedan od tri preostala člana grupe za podučavanje. Ubeđen je da se Dželat vratio na Zemlju da bi pobio svoje nekadašnje operatore."

"Da li je upoznao svoje bivše poslodavce sa svojom bojazni?"

"Ne."

"Zašto?"

"Jer bi tada morao da im otkrije razlog svoje bojazni."

"A to je...?"

"Nije hteo da kaže ni meni."

"Kako onda misli da obaviš svoj posao?"

"Rekao mi je šta smatra mojim poslom. Želi dve stvari, a nijedna od njih ne zahteva poznavanje celokupne predistorije slučaja. Želeo je da dobije dobre telesne čuvare i da Dželat bude otkriven i uništen. Već sam se pobrinuo za prvi deo."

"Želiš da se ja pobrinem za drugi?"

"Tako je. Potvrdio si moje mišljenje da si pravi čovek za to."

"Shvatam", rekoh. "Samo, znaš li da će to, ukoliko je stvar zaista razumna, biti nešto veoma nalik na ubistvo? Razume se, ukoliko nije, sve će se svesti na uništavanje skupog uređaja u državnom vlasništvu."

"Kako ti gledaš na sve to?"

"Kao na posao."

"Preuzećeš ga?"

"Pre nego što se odlučim potrebni su mi još neki podaci. Na primer, ko je tvoj klijent? Ko su ostali operatori? Gde žive? čime se bave? Šta?..."

Digao je ruku.

"Prvo", rekao je, "naš klijent je gosp. Džes Brokden, senator Viskonsina. Sve, razume se, s etiketom 'strogo pov'."

Klimnuo sam.

"Sećam se da je sudelovao u svemirskom programu pre nego što se okrenuo politici. Ali nisam znao pojedinosti. Tako je lako mogao da dobije državnu zaštitu..."

"Da bi mu je pružili, verovatno bi morao da im otkrije nešto o čemu nije želeo da govori. Možda bi uticalo na njegovu karijeru. Ne znam. Ne želi njih. Želi nas."

Ponovo sam klimnuo.

"Šta je s ostalima? Žele li nas i oni?"

"Naprotiv. Uopšte ne dele Brokdenove strahove. Izgleda da smatraju da je pomalo paranoičan."

" Koliko se danas dobro poznaju?"

"Žive u različitim delovima države i nisu se viđali godinama. Povremeno kontaktiraju."

"Onda je osnova za takvu dijagnozu prilično klimava."

"Jedan od njih je psihijatar."

"Ah. Ko?"

"Ime joj je Lejla Takeri. Živi u Sent Luisu. Tamo radi u državnoj bolnici."

"Znači niko od njih nije otišao u upravne organe — federalne ili lokalne?"

"Tako je. Brokden je razgovarao s njima kada je čuo za Dželata. U to vreme bio je u Vašingtonu. Za priču je saznao na samom početku i uspeo da izdejstvuje da se ne širi. Probao je da kontaktira sa svakim od njih,tako je saznao za Barnsa, a zatim je uspostavio kontakt sa mnom i pokušao da nagovori i ostale da prihvate zaštitu mojih ljudi. Nisu pristali. Kada sam razgovarao s

njom, dr Takeri je naglasila — sasvim ispravno — da je Brokden teško bolestan."

"Od čega?"

"Rak kičme. Sada kad ga je već zahvatio i proširio se, ne mogu ništa da preduzmu. Čak mi je rekao da mu ostaje još oko šest meseci da dovrši nešto što smatra vrlo važnim za zakonodavstvo — radi se o novom zakonu o rehabilitaciji kriminalaca. Slažem se da je zvučao pomalo paranoično dok smo razgovarali. Ali, đavo ga odneo! Ko ne bi? Ipak, doktorka Takeri misli baš tako i uopšte ne smatra da je ubistvo Barnsa povezano s Dželatom. Ona misli da se radilo o standardnoj osujećenoj provali, lopovu koji je zatečen usred posla pa se uspaničio, a možda i nije bio sasvim normalan, i tome slično."

"Znači, ne plaši se Dželata."

"Rekla je da poznaje njegov um bolje od bilo koga i da nije previše zainteresovana."

"Kako stoje stvari s drugim operatorom?"

"Kaže da doktorka Tekeri možda bolje poznaje Dželatov um od ikoga, ali da mu zato on poznaje mozak, i da se takođe ne brine."

"Šta je hteo time da kaže?"

"Dejvid Fentris je inženjer-savetnik za elektroniku i kibernetiku. U stvari, učestvovao je u projektovanju Dželata."

Ustao sam i pošao po novu šoljicu kafe. Nije se radilo o tome da sam odjednom osetio neizdrživu želju da popijem još jednu šoljicu. Ali, setio sam se da sam svojevremeno radio s Dejvidom Fentrisom. A on je svojevremeno bio povezan s programom za istraživanje kosmosa.

Stariji od mene petnaestak godina, kada sam ga upoznao, Dejv je već učestvovao u projektu Banke podataka. Dok su neki od nas, kako je stvar napredovala, počeli da dobijaju zadnje misli, Dejv je do kraja ispoljavao divlji entuzijazam. Bio je to žilavi čičica od svojih metar i sedamdeset, prosed, sivih očiju skrivenih iza naočara s teškim okvirom i debelim staklom. Stalno je kružio između preokupiranosti i pomamnog jurcanja, imao je naviku da izgovara zbrkane rečenice, tako da vam se moglo učiniti da je pravi primer one bratije koja je dogurala do nekog položaja koristeći se rodbinskim vezama i političkim govorancijama. Ali ukoliko biste ga slušali još nekoliko minuta, polako biste počeli da menjate svoje mišljenje, dok biste posmatrali kako svoja naklapanja sređuje u čvrstu konstrukciju. Na kraju biste se uglavnom iščuđavali kako niste odmah sve shvatili i šta takav čovek traži na tako lošem mestu. Kasnije bi vam moglo sinuti da on izgleda tužno kad god nije zagrejan za nešto, pa iako je grozničavo raspoloženje sjajno za sitnije poduhvate, veći poslovi

uglavnom zahtevaju više staloženosti. Uopšte me nije čudilo što je završio kao stručni savetnik. Naravno, bilo je veliko pitanje hoće li me se sećati. Istina, izgled mi se promenio, postao sam zreliji, navike su mi bile drugačije. Ali, hoće li to biti dovoljno, treba li da se sretnem s njim zbog ovog posla? Um iza tih naočara umeo je da napravi svašta sa vrlo malo podataka.

"Gde živi?" Pitao sam.

"U Memfisu; o čemu se radi?"

"Samo proveravam svoje znanje geografije", kazao sam. "Da li je senator Brokden još uvek u Vašingtonu?"

"Nije. Vratio se u Viskonsin i trenutno se zavukao u letnjikovac na severu države. S njim su četvorica mojih ljudi."

"Shvatam."

Dolio sam kafe u šoljice i opet seo. Sve skupa mi se nije mnogo svidelo, pa sam rešio da ne prihvatim posao. Ipak, nisam želeo da direktno odbijem Dona. Njegovi poslovi predstavljali su vrlo važan deo mog života, a ovaj izgleda nije bio jedan od uobičajenih. Očigledno mu je mnogo značio i želeo je da ga se baš ja prihvatim. Rešio sam da potražim rupe u priči i da je nekako svedem na već otpočeti posao telesne zaštite.

"Deluje čudno", rekao sam, "što se samo Brokden plaši mašine."

"Da."

"... I da ne daje objašnjenje za to."

"Tačno."

"Plus njegovo stanje i doktorkine reči o tome kako ono utiče na njegov um."

"Uopšte ne sumnjam da je neurotičan", rekao je Don. "Pogledaj ovo."

Dohvatio je kaput i odatle izvadio svežanj hartije. Prelistao ga je, izvukao jedan list i pružio mi ga.Bio je to papir iz notesa sa štampanim zaglavljem, po kome je rđavim rukopisom bila naškrabana poruka: "Done", pisalo je, "moram te videti. Frankeštajnovo čudovište vratilo se s mesta na kome smo ga obesili i sada traga za mnom. Čitav prokleti univerzum okomio se na mene. Nazovi me između osam i deset. — Džes." Klimuno. sam, ponovo započeo da čitam, pa sam ga pružio nazad. Neka je dvaput prokleto! Gucnuo sam malo kafe. Verovao sam da sam odavno prestao da mislim na takve stvari, ali ono što sam primetio odmah me je uznemirilo. Na margini, tamo gde se štampaju podaci o vlasniku, pročitao sam da je Džes Brokden član odbora za preispitivanje programa Banke podataka. Setio sam se da je taj odbor trebalo da pruži niz predloga za izmene. Nisam mogao da se setim čime se Brokden tačno bavio na tom poslu, ali — oh, do đavola! Stvar je sada jednostavno bila prevelika da bi se mogla bitnije

izmeniti... Ali, bilo je to jedino pravo Frankeštajnovo čudovište za koje sam mario, a neka mogućnost uvek postoji... S druge strane — ponovo do đavola. Šta ukoliko dopustim da umre iako sam mogao da ga spasem, a baš je on taj koji?...

Popio sam još jedan gutljaj kafe. Pripalio sam novu cigaretu. Sve bi se moglo izvesti tako da se i ne sretnem s Dejvom. Mogao bih najpre da porazgovaram s Lejlom Takeri, zatim malo pročeprkam po podacima o Barnsovom ubistvu, u međuvremenu neprekidno proveravam da li je iskrslo nešto novo, još malo se raspitam o vozilu u Zalivu... Mogao bih da iskopam štošta, makar to bilo i poricanje Brokdenove teorije, a da mi se put čak i ne ukrsti s Dejvovim.

"Imaš li podatke o Dželatu?"

"Evo ih."

Pružio mi ih je.

"Policijski izveštaj o Barnsovom ubistvu?"

"Ovde je."

"Izjave umešanih i poneki podatak o njima?"

"Ovde."

"Mesto ili mesta na kojima bih te mogao naći tokom sledećih dana — u neko određeno vreme? Ovo će možda zahtevati malo usaglašavanja."

Nasmešio se i pružio ruku da dohvati pero.

"Dobrodošao na krstarenje", rekao je.

Prstom sam pokazao prema barometru. Zavrteo sam glavom.

Probudila me je zvonjava telefona. Podsvesno sam odgmizao do drugog kraja sobe, gde sam vezu prebacio na audio.

"Da?"

"Gos'n Don? Ima osam sati."

"Hvala."

Sručio sam se u stolicu. Ja sam od one vrste koju nazivaju čovekom s sporim paljenjem. Kao da svakog jutra ponavljam čitavu filogenezu. Telesni zahtevi lagano su se probijali do mojih sivih ćelija da bi tamo uspostavili kontakt. Polako sam protegao ukočene zglobove i vrhovima prstiju otkucao nekoliko brojeva. Glasu koji se javio otkreketao sam svoju želju da dobijem hranu i puno kafe. Zatim sam jedno pola sata samo sedeo. Potom sam oteturao do kupatila da bih se ponovo malo uredio.

Kao dodatak uobičajenom nedostatku adrenalina i glikoze u mojoj krvi, sinoć nisam baš mnogo spavao. Zatvorio sam dućan čim je Don otišao, natrpao džepove najneophodnijim stvarima, oprostio se s *Proteusom* i prevezao se do aerodroma na avion kojim sam u sitne sate stigao u Sent Luis. Tokom leta nisam mogao da spavam, jer sam razmišljao o slučaju i pripremao se za razgovor s Lejlom Takeri. Čim sam stigao, uzeo sam sobu, ostavio poruku da me probude baš u najnezgodnije vreme i srušio se u krevet.

Dok sam jeo, razgledao sam papir s podacima koje mi je ostavio Don. Lejla Takeri trenutno je bila razvedena, pošto se pre nešto više od dve godine razišla s svojim drugim mužem; imala je četrdeset i šest godina i živela je u stanu pored bolnice u kojoj je radila. Za list je bila spojena fotografija stara verovatno desetak godina. Na njoj, bila je smeđokosa, za nijansu bliže krupnoj nego punačkoj osobi, smešnih naočara posađenih povrh prćastog nosa. Objavila je mnogo knjiga i članaka čiji su naslovi vrveli od raznih otuđenja, uloga, ispunjenja, socijalnih uslova i preko toga još malo otuđenja. Nisam imao vremena da krenem uobičajenim putem i da se pretvorim u potpuno novu osobu sa verodostojnim ličnim podacima. Samo ime i priča, bilo je to sve. Ali ovog puta činilo se da ništa drugo neće ni biti potrebno. Ponekad i nešto poput iskrenosti može da liči na razuman pristup.

Do zgrade, u kojoj je stanovala odvezao sam se vozilom javnog saobraćaja. Nisam se najavio telefonom, jer je mnogo lakše odbiti glas nego čoveka. Prema podacima, danas je bio dan kada je primala pacijente kod kuće. Očigledno njena ideja: srušiti otuđujući lik institucije, otkloniti odbojnost pretvaranjem seansi u nešto poput društvenog okupljanja. Nisam želeo da joj oduzmem previše vremena, jer sam bio siguran da bi Don u slučaju potrebe lako izvukao od nje sve što ga zanima, a s druge strane posete mojih drugara bile su svakako tako dogovorene da joj ostave i nešto manevarskog prostora — *inter alia,* da se tako izrazim.

Upravo sam između dugmadi u ulaznom hodniku pronašao njeno ime i broj stana, kada je neka starija žena prošla pored mene i otključala vrata koja su vodila u hodnik. Pogledala me je i pridržala vrata, pa sam prošao a da i nisam zvonio. Opet stvar ličnog prisustva.

Pošao sam liftom do Lejlinog sprata, bio je to drugi, našao njena vrata i zakucao. Upravo sam nameravao da ponovo kucnem kada su se vrata odškrinula.

"Da?" Upitala je, a ja sam izmenio mišljenje o starosti fotografije. U prirodi je izgledala uglavnom isto.

"Dr Takeri", rekao sam, "moje ime je Don. Imam problem i mislim da biste mogli prilično da mi pomognete."

"O kakvom se problemu radi?"

"To je u vezi s uređajem zvanim Dželat."

Uzdahnula je, a licem joj je prošla grimasa. Prstima je stegla dovratak.

"Prešao sam dugačak put, ali lako ćete me se otarasiti. Želeo bih samo da vam postavim nekoliko pitanja."

"Da li vas šalje vlada?"

"Ne."

"Radite li za Brokdena?"

"Ne. U pitanju je nešto drugo."

"U redu", rekla je. "Baš sada je u toku jedna grupna seansa. Verovatno će trajati još jedno pola sata. Ukoliko nemate ništa protiv, sačekajte dole u hodniku. Obavestiću vas čim bude gotovo. Posle toga moći ćemo da porazgovaramo."

"Dobro", rekao sam. "Hvala."

Klimnula je i zatvorila vrata. Pronašao sam stepenište i sišao nazad.

Posle jedne cigarete shvatio sam da besposlen pop i jariće krsti, pa sam krenuo da tražim jariće. Vratio sam se do hodnika. Kroz staklo pročitao sam imena stanara na petom spratu. Otišao sam liftom do tamo i kucnuo na jedna vrata. Pre nego što su se otvorila, pripremio sam beležnicu i olovku i postavio ih ispred sebe na vidljivo mesto.

"Da?" — Kratko, staračko, radoznalo.

"Zovem se Stiven Foster, gospođo Glanc. Sprovodim anketu za Udruženje potrošača Severne Amerike. Platio bih vam za nekoliko minuta vašeg vremena, da biste mi odgovorili na neka pitanja o proizvodima koje upotrebljavate."

"Šta - da mi platite?"

"Da, gospođo. Deset dolara. Desetak pitanja. Biće gotovo za minut-dva."

"Dobro." Šire je otvorila vrata. "Zar nećete da uđete?"

"Ne, hvala. Toliko je kratko da bih samo ušao i izašao. Prvo pitanje odnosi se na deterdžente..."

Deset minuta kasnije vratio sam se u ulazni hodnik, dodajući listi troškova trideset dolara za tri intervjua. Kada je situacija puna nepredvidljivih obrta i kada sam prisiljen da improvizujem, volim da obezbedim sebi što je moguće više odstupnica.

Prošlo je još oko četvrt sata pre nego što je lift stigao i istovario tri čoveka, jednog mladog, drugog mladog, trećeg sredovečnog. Nemarno odeveni, smejali

su se nečemu. Visoki tip koji mi je bio najbliži žurno mi je prišao i obratio se:

"Vi ste onaj što želi da vidi doktorku Takeri?"

"Tako je."

" Rekla mi je da vam poručim da sada možete gore."

"Hvala."

Opet sam se popeo i došao do njenih vrata. Otvorila je kada sam zakucao, pozvala me unutra, smestila u udobnu fotelju na drugom kraju dnevne sobe.

"Jeste li za šoljicu kafe?" Pitala je. "Sveža je. Skuvala sam više nego što je bilo potrebno."

"Baš bi mi prijala. Hvala vam."

Nekoliko trenutaka kasnije donela je dve šoljice, pružila mi jednu i sela na sofu s moje leve strane. Nalio sam ne obraćajući pažnju na šlag i šećer koji su stojali na tacni.

"Zainteresovali ste me", rekla je. "Recite mi nešto više o tome."

"Dobro. Rečeno mi je da se telefaktorski uređaj poznat po imenu Dželat, u ovom trenutku verovatno obdaren veštačkom inteligencijom, vratio na Zemlju..."

"To je samo pretpostavka", rekla je, "ukoliko vam nije poznato nešto što ja ne znam. Meni je rečeno da se Dželatovo vozilo vratilo i srušilo u Zaliv. Nema nikakvih dokaza da vozilo nije bilo prazno."

"Ali to izgleda kao razumna pretpostavka."

"Meni se čini isto toliko razumno da je Dželat pre mnogo godina poslao vozilo prema predviđenoj tački susreta i da je ono ovih dana stiglo do mesta na kojem ga je preuzeo program za spuštanje i doveo ovde."

"Zašto bi on vratio vozilo i oduzeo sebi odstupnicu tamo napolju?"

"Pre nego što vam budem odgovorila", kazala je, "volela bih da znam razlog vašeg zanimanja za tu temu. Novinar?"

"Ne", rekao sam. "Ja sam naučni pisac — za čisto stručne tekstove, popularizaciju i sve što se nalazi između. Ali sada ne tragam za temom za članak. Od mene su zatražili da pripremim izveštaj o psihološkom ustrojstvu te stvari".

"Za koga?"

"Privatna istraživačka grupa. Žele da saznaju šta bi moglo da utiče na njegovo razmišljanje, kako bi se najverovatnije ponašao — ukoliko se zbilja vratio. Prilično sam se namučio dok sam obavljao taj zadatak i na kraju sam

došao do zaključka da je njegova ličnost verovatno mešavina umova njegova četiri operatora. I tako, učinilo mi se da su lični kontakti najbolji način da prikupim vaša mišljenja o tome na šta bi to moglo da liči. Iz očiglednih razloga došao sam najpre do vas."

Klimnula je.

"Juče sam razgovarala sa g. Volšom. On radi za senatora Brokdena."

"Oh! Nikada ne zalazim u poslove naredbodavaca dublje nego što zatraže. Ali senator Brokden nalazi se na mojoj listi, zajedno s Dejvidom Fentrisom."

"Rekli su vam za Manija Barnsa?"

"Jesu. Jadnik."

"Verovatno je to uzdrmalo Džesa. On je — kako bih to rekla? Zgrabio život oberučke da bi stigao da dovrši mnoge stvari tokom vremena koje mu je preostalo. Svaki trenutak mu je dragocen. Oseća kako mu starica sa kosom diše za vrat. Onda se brod vraća i jedan od nas gine. Po onome što znamo o Dželatu, poslednjem od onoga što smo čuli, Dželat je počeo da se ponaša iracionalno. Džes je povezao te dve stvari, a strah je u njegovom stanju sasvim razumljiv. Nije greh držati ga u zabludi, ukoliko mu to omogućuje da dovrši posao."

"Ali vi u svemu tome ne vidite nikakvu opasnost?"

"Ne. Poslednja sam osmatrala Dželata pre nego što su se veze prekinule i bila sam u prilici da vidim šta se dogodilo. Najpre je naučio da organizuje nadražaje i motorne aktivnosti. Iz umova njegovih operatora preneseno mu je još mnogo drugih slika, ali su one bile suviše prefinjene da bi mu išta značile na početku. Zamislite dete koje je naučilo napamet govor u Getizburgu. Činjenice će mu ostati u glavi i to je sve. Ali jednog dana mogu mu postati važne. Mogu čak da ga podstreknu na nekakvu akciju. Očigledno, pre toga neophodno je određeno sazrevanje. A sada zamislite takvo dete sa velikim brojem protivurečnih slika — želja, sećanja, težnji — od kojih ni jedna nije posebno problematična sve dok dete ostaje dete. Ali dodajte tome i određenu zrelost — i imajte na umu da slike potiču od četiri različite ličnosti, da je svaka slika snažnija od reči ili čak i najdivnijih govora i da sa sobom donosi sopstvena, ugrađena osećanja. Pokušajte da zamislite unutrašnji sukob, protivurečnsti koje vas prožimaju dok ste istovremeno četiri ličnosti..."

"Zašto to niko nije ranije predvideo?"

"Ah", rekla je, smešeći se. "Puna osetljivost neuristorskog mozga najpre je bila veoma podcenjena. Pretpostavljalo se da će se podaci koje dodaju operatori linearno sabirati i da će se to produžiti sve dok ne bude dostignuta kritična masa koja odgovara konstrukciji modela ili slike sveta i koja će zatim poslužiti kao polazna tačka za razvoj Dželatovog sopstvenog uma. U stvarnosti su reakcije

odgovarale zbiru svih ubačenih podataka. Sem didaktičkih situacija, utisnute su i sekundarne karakteristike umova operatora. Nisu smesta postale funkcionalne i zbog toga nisu primećene. Ostale su pritajene sve dok se um nije dovoljno razvio da bi ih razumeo. A tada je bilo prekasno. Iznenada je dobio četiri dodatne ličnosti i nije mogao da ih uskladi. Kada je pokušao da ih razdvoji postao je šizoidan; kada je pokušao da ih sjedini postao je katatoničan. Na kraju je išao tamo-amo od jedne do druge mogućnosti. Zatim je ućutao. Sumnjala sam da je podlegao nečemu što odgovara napadu epilepsije. Nekontrolisane struje koje bi nastale kao posledica obrisale bi mu um iz tog magnetnog materijala i na kraju ga dovele do onoga što odgovara smrti ili pretvaranju u idiota."

"Razumeo sam vas", rekao sam. "A sad, onako igre radi, ja vidim i druge mogućnosti, kao što su uspešno ujedinjenje sveg tog materijala, ili pak prelazak u standardnu šizofreniju. Šta mislite, kako bi se ponašao kada bi jedna od te dve stvari bila moguća?"

"U redu", složila se. "Ali kao što već rekoh, mislim da je njegova višestruka ličnost tokom vrlo dugog perioda bila fizički ugrožena. Ukoliko je ipak uspeo da se izvuče on bi, bar neko vreme, nastavio da živi sa sopstvenim izmenjenim replikama svoja četiri operatora. Situacija bi se bitno razlikovala od slučaja ljudske šizoidnosti po tome što su dodatne ličnosti potpune slike stvarnih identiteta, a ne njegovi kompleksi koji su se osamostalili. Možda bi nastavile da se razvijaju, možda bi se degenerisale, možda bi se sudarile sve do tačke uništenja ili velike izmene bilo koje od njih ili svih. Drugim rečima, nikakvo predviđanje o prirodi onoga što bi preostalo nije moguće."

"Smem li ja da predložim jedno?"

"Samo izvolite."

"Nakon velike krize, on uspeva da ih nadvlada, da se zaštiti. Pobeđuje ta četiri demona koji ga kidaju u komade i u proces uvodi užasnu mržnju prema stvarnim ličnostima koje su krive za taj metež. Da bi se u potpunosti oslobodio, da bi se osvetio, on odlučuje da ih pronađe i uništi."

Nasmešila se.

"Upravo ste bez osvrtanja projurili pored standardne šizofrenije u koju ste se maločas kleli i prebacili se na slučaj kada se on izvlači i postaje potpuno samostalan. To je sasvim druga situacija, kako god je nazvali."

"U redu, prihvatam optužbu. Ali šta je s mojim zaključkom?"

"Kažete da nas mora mrzeti ukoliko je uspeo da se izvuče. To mi zvuči kao nesportski pokušaj uvođenja duha Sigmunda Frojda: Edip i Elektra u jednom biću, spremni da unište oba roditelja — izazivače svih napetosti, strahovanja, slomova koji su u mladim godinama uliveni u nebranjenu, podložnu psihu. Za

tako nešto čak ni Frojd nije imao ime. Kako bismo ga nazvali?"

"Hermakidin kompleks?"

"Hermakidin?"

"Pošto je Hermafrodit ujedinjen u isto telo s nimfom Salmakidom, ja sam istu stvar učinio s njihovim imenima. Takvo biće imalo bi četiri roditelja prema kojima bi usmeravalo svoje reakcije."

"Lukavo", rekla je, smešeći se. "Ukoliko široka naobrazba i nema drugog efekta, onda bar daje zabavne metafore umesto razmišljanja koje zamenjuje. Ali ova je bez pokrića i veoma antropomorfna. Želeli ste moje mišljenje. Dobro. Ako bi Dželat uspeo da se izvuče iz svega toga, bilo bi to samo zahvaljujući razlikama između neuristorskog i ljudskog mozga. Prema mom iskustvu, čovek ne može da prebrodi takvu situaciju i zadrži stabilnost.Ukoliko je Dželatu to pošlo za rukom, morao je da razreši sve protivurečnosti i sukobe, da ovlada situacijom i da je tako dobro razume da ne verujem da bi šta god preostalo, moglo da izazove takvu mržnju. Strah, nesigurnost, stvari koje pothranjuju mržnju bile bi analizirane, prožvakane, pretvorene u nešto korisnije. Verovatno bi bilo odbojnosti, možda i iskazivanja nezavisnosti ili samopotvrđivanja. Zbog toga sam rekla da je vratio prazan brod."

"Znači, vi mislite da je to jedini moguć stav koji bi Dželat mogao da ima prema bivšim operatorima, ukoliko danas postoji kao svesna ličnost? Od vas ne bi želeo ništa drugo?"

"Baš tako. Žao mi je za Hermakidin kompleks. Ali u ovom slučaju moramo posmatrati mozak, a ne psihu. Tu vidimo dve stavari: šizofrenija bi ga uništila, a uspešno prevladavanje isključilo osvetu. Kako god bilo, ne treba se brinuti."

Kako da joj taktično kažem? Zaključio sam da to nije moguće.

"Sve je to lepo i krasno", rekoh. "Ali ako zanemarimo sve te čisto psihološke i fizičke stvari, postoji li neki poseban razlog zbog koga bi on mogao da poželi vašu smrt — hoću da kažem, najobičniji, staromodni motiv za ubistvo, zasnovan na događajima, a ne na načinu na koji je uspeo da sredi svoju opremu za razmišljanje?"

Bilo je nemoguće pročitati joj izraz lica, ali znajući čime se bavi, drugo nisam ni očekivao.

"Na kakvim događajima?"

"Nemam pojma. Zato sam i pitao."

Zavrtela je glavom.

"Bojim se da i ja ne znam."

"Onda je to otprilike sve", kazao sam. "Više mi ne pada na pamet nikakvo

pitanje."

Klimnula je.

"A ja ne znam šta bih još mogla da vam kažem." Ispio sam kafu i vratio šoljicu na tacnu.

"Onda, hvala vam", rekao sam, "na utrošenom vremenu, na kafi. Mnogo ste mi pomogli."

Ustao sam. Uradila je isto.

"Šta ćete sada?" Pitala je.

"Nisam još odlučio. Voleo bih da napravim što bolji izveštaj. Možete li mi vi predložiti nešto?"

"Predlažem da se ostavite daljeg traganja, jer pružila sam vam jedino moguće objašnjenje, koje potvrđuju i činjenice."

"Ne mislite li da bi Dejvid Fentris mogao da pruži i neke dodatne podatke?"

Podsmešljivo je šmrknula, zatim uzdahnula.

"Ne", kazala je, "ne verujem da bi mogao da vam kaže išta korisno."

"Šta ste time mislili? Po tome kako ste to rekli..."

"Znam. Nisam to htela. Neki ljudi nalaze utehu u religiji, a drugi... Znate već. Pod stare dane glavačke se bace u nju. Ne upražnjavaju je baš kako bi trebalo. Kao da utiče na sve što pomisle."

"Fanatizam?" Kazao sam.

"Ne baš. Pre će biti pogrešno usmeren žar. Ima nečega pomalo mazohističkog u tome. Boga mu! Ne bi trebalo da dajem dijagnoze na daljinu niti da utičem na vaše mišljenje. Zaboravite šta sam rekla. Donesite sopstveni sud kada ga budete sreli."

Digla je glavu, ocenjujući moju reakciju.

"Pa", rekao sam, "nisam baš ubeđen da ću ga videti. Ali, zainteresovali ste me. Kako religija može da utiče na tehniku?"

"Razgovarala sam s njim nakon što mi je Džes saopštio vest o povratku broda", rekla je. "Tada sam stekla utisak da on smatra da smo se pokušajem stvaranja veštačke inteligencije mešali u poslove Svevišnjeg. Da je jedino i bilo moguće da naša tvorevina poludi, pošto je proizvod nesavršenog čoveka. Izgleda da smatra kako se povratak radi odmazde, kao znak presude nad nama, sasvim dobro uklapa u to."

"Oh", uzdahnu sam.

Nasmešila se. Uzvratio sam joj osmeh.

"Da", rekla je. "A možda sam jednostavno naišla u vreme kada je bio loše raspoložen. Možda bi trebalo da pođete i da ga sami vidite."

Nešto me je nateralo da zavrtim glavom — neka razlika između njene ocene, mojih sećanja i Donovih reči o tome da Dejv poznaje Dželatov mozak i da nije posebno zabrinut. Negde između toga krilo se još nešto i smatrao sam da treba to da saznam, da otkrijem, a da se ne primeti da njuškam. I zato, "mislim da je ovo za sada dovoljno", rekao sam. "Trebalo je da obradim psihološku stranu stvari, a ne mehaničku — niti teološku. Mnogo ste mi pomogli. Ponovo hvala."

Zadržala je osmeh sve do vrata.

"Ukoliko vam ne pada suviše teško", kazala je kada sam zakoračio u hodnik, "volela bih da čujem šta se desilo kada se čitava stvar bude završila — ili ukoliko iskrsne nešto zanimljivo."

"Moja veza sa slučajem prekida se ovim izveštajem", rekao sam, "a sada ću baš početi da ga pišem. Ipak, možda ću saznati još ponešto..."

"Imate moj broj?"

"Verovatno, ali..."

Već sam ga imao, ali sam ga ponovo pribeležio, odmah iza odgovora gospođe Glanc na pitanja o deterdžentima.

Krećući se dalje predviđenim putem, uspeo sam za promenu da dobijem prevoz koji je vremenski bio divno povezan. Krenuo sam pravo na aerodrom, kupio kartu za Memfis i poslednji se ukrcao. Valjda se radilo o sekundama. Nisam imao vremena čak ni da rezervišem motel. A nije bilo ni važno. Dobra doktorica ubedila me je, sviđalo se to meni ili ne, da je Dejvid Fentris sledeći, đavo ga odneo. Imao sam snažan osećaj da mi Lejla Takeri nije ispričala čitavu priču Morao sam da reskiram, da lično vidim šta se promenilo kod tog čoveka i da otkrijem kakve to ima veze s Dželatom. Iz mnogo razloga smatrao sam da takva veza postoji.

Iskrcao sam se u prohladno, oblačno popodne, gotovo odmah pronašao prevoz i odvezao se do mesta na kojem se nalazio Dejvov ured. Kada sam pošao kroz grad mirisalo je na oluju. Mračne naslage oblaka gomilale su se na zapadu. Kasnije, kada sam se našao pred zgradom u kojoj je radio Dejv, prve kišne kapi već su počele da pogađaju njenu fasadu od prljavih opeka. Ali biće potrebno mnogo više od toga da je osveži, baš kao i za bilo koju drugu zgradu u ovom kraju. Verovao sam da je do sada uspeo da dogura do boljeg mesta nego što je ovo. Otresao sam kapi sa sebe i ušao.

Terminal za obaveštenja pokazao mi je kuda treba da pođem, lift me je tamo odneo, noge su me dovele do vrata. Zakucao sam.

Nakon izvesnog vremena ponovo sam kucnuo i nastavio da čekam. Opet ništa. Onda sam probao da otvorim vrata, otkrio da nisu zaključana i ušao.

Bila je to mala, prazna čekaonica zelenih tapeta. Sto prijemnice bio je prašnjav. Prišao sam i zavirio iza plastičnog paravana koji se nalazio iza stola.

Čovek mi je bio okrenut leđima. Kucnuo sam prstima o pregradu. Čuo je i okrenuo se. "Da?"

Naše oči su se srele, njegove i sada uokvirene teškim okvirima i isto onako živahne; stakla deblja, kosa tanja, obrazi za nijansu ispijeniji. Njegovo pitanje podrhtavalo je u vazduhu, a u njegovom pogledu ništa se nije pokrenulo da bi bilo zamenjeno prepoznavanjem. Bio je pognut nad hrpom šema; zaobljeni predmet od metala, kvarca, porcelana i stakla ležao je na obližnjem stolu.

"Zovem se Don, Džon Don", rekao sam. "Tražim Dejvida Fentrisa."

"Ja sam Dejvid Fentris."

"Drago mi je", rekao sam i prišao mu. "Uključen sam u istraživanje vezano za jedan od vaših nekadašnjih projekata..."

Nasmešio se, klimnuo, prihvatio moju ruku i rukovao se.

"Naravno, Dželat", rekao je. "Drago mi je što smo se upoznali, g. Done."

"Jeste, Dželat", rekao sam. "Pišem izveštaj..."

"l želeli biste moje mišljenje o tome koliko je opasan. Sedite." Pokazao je stolicu pored svojeg radnog stola. "Hoćete li šoljicu čaja?"

"Ne, hvala."

"Upravo ga pijem."

"Pa, u tom slučaju..."

Prišao je drugoj stolici.

"Nemam šlaga. Žao mi je."

"Nije važno. Kako ste znali da se ovo odnosi na Dželata?"

Nasmešio se kada mi je pružio šoljicu.

"Zato što se vratio. Od svih stvari s kojima sam bio povezan on jedini zaslužuje toliko pažnje."

"Imate li nešto protiv toga da malo porazgovaramo o njemu?"

"Sve do određene tačke, nemam."

"Koja je to tačka?"

"Ako je dotaknemo, reći ću vam."

"Važi. Koliko je on *zaista* opasan?"

"Smatram da je bezopasan", odgovorio je, "osim po tri osobe."

"Svojevremeno četiri?"

"Baš tako."

"Kako to?"

"Radili smo nešto u šta nije trebalo da se mešamo."

"A to je?..."

"Najpre, pokušaj stvaranja veštačke inteligencije."

"Zašto nije trebalo da se mešate u to?"

"Čovek s imenom poput vašeg ne bi trebalo da pita tako nešto."

Zakikotao sam se.

"Kada bih bio sveštenik", rekao sam, "rado bih istakao da protiv toga nema biblijske zabrane — osim ukoliko veštačku inteligenciju ne biste obožavali kao pozlaćenog idola."

Zavrteo je glavom.

"Ne postoje tako očigledne, tako direktne stvari. Vremena su se promenila otkako je pisana Biblija, a u ovo složeno doba ne možete se držati čisto fundamentalističkog pristupa. Ono na šta sam ciljao bilo je malo apstraktnije. Neka vrsta ponosa, ne previše različita od klasičnog *hubrisa* — postavljanje sebe na nivo tvorca."

"Jeste li vi osećali takav — ponos?"

"Da."

"Jeste li sigurni da se nije naprosto radilo o entuzijazmu vezanom za ambiciozan projekat koji je dobro tekao?"

"O, bilo je mnogo toga. Drugi vid iste stvari."

"Čini mi se da se prisećam nečega o tome da je čovek stvoren prema T.vorčevom liku i da to uvek treba da ima na umu. Trebalo bi da iz toga proističe da je takvo ogledanje njegovih sposobnosti baš pravi korak — čin slaganja sa Svetim Idealom, ako vam se to više sviđa."

"Ne, ne sviđa mi se. Čovek ne može zaista da stvara. On može samo da preuređuje ono što već postoji. Samo Bog može da stvara."

"Onda nema razloga za brigu."

Namrštio se, a onda: "Ne", rekao je. "Biti svestan toga, a ipak pokušavati — to je početak drskosti."

"Jeste li stvarno tako mislili dok ste to radili? Ili ste na to došli kasnije?"

"Više nisam siguran."

"Onda znači da vam je dobri Bog u svojoj milosti dao blagoslov sumnje."

Slabašno se osmehnuo.

"Nije loše, Džone Done. Ali osećam da je presuda već doneta i da smo izgubili sa četiri prema nula."

"Onda vi Dželata shvatate kao anđela-osvetnika?"

"Ponekad. Nešto slično tome. Imam osećaj da se vratio da bi izravnao račune."

"Samo razgovora radi", rekao sam, "kada bi Dželat imao pristup potrebnoj opremi i kada bi bio sposoban da konstruiše novi uređaj sličan sebi, da li biste ga smatrali krivim za ono što vas uznemiruje?"

Zavrteo je glavom.

"Nemojte mi tako mudrovati kao neki jezuita, Done. Nisam se baš toliko udaljio od osnovnih principa. Osim toga, spreman sam da priznam da možda grešim i da postoje i neke druge sile koje stvar vode prema istom kraju."

"Atosu?"

"Rekao sam vam da ću vas obavestiti ukoliko budemo došli do određene tačke. Sada smo je dostigli."

"Dobro", kazao sam. "Ali, da znate, to mi na izvestan način vezuje ruke. Ljudi za koje radim žele da vas zaštite. Žele da zaustave Dželata. Nadao sam se da ćete mi reći nešto više — ako ne sebe radi, onda zbog ostalih. Možda oni ne dele vaše filozofske poglede, a vi ste upravo sami priznali da možda i grešite. Uzgred, gubitak nade veliki broj teologa takođe smatra grehom."

Uzdahnuo je i počešao nos, baš kao što je to često činio u starim danima.

"Čime se vi u stvari bavite?"

"Ja? Ja sam naučni pisac. Sastavljam izveštaj o uređaju za agenciju koja želi da organizuje zaštitu. Što bolji moj izveštaj, potpunije će obaviti posao."

Ćutao je izvesno vreme, a onda rekao: "Mnogo sam čitao iz ove oblasti, ali ne sećam se vašeg imena."

"Većina mojih radova bila je u oblasti petrohemije i pomorske biologije", rekao sam.

"Oh. Onda je zaista čudno što ste vi odabrani, zar ne?"

"Uopšte nije. Bio sam na raspolaganju, a šef zna moje radove, zna da sam dobar."

Pogledao je preko sobe, tamo gde je gomila hartije zaklanjala nešto što sam u

tom trenutku prepoznao kao pristupni terminal. U redu. Ukoliko je rešio da sada proveri moje podatke, Džon Don će se raspasti. Samo, bio je to stvarno glup trenutak da postane radoznao, nakon što je sa mnom podelio svoj osećaj greha. Mora da je i on pomislio nešto slično, jer više nije pogledao u tom pravcu.

"Da kažemo to ovako", rekao je, a nešto od starog Dejvida Fentrisa u najboljim danima preuzelo je kontrolu njegovog glasa. "lz ovog ili onog razloga, verujem da on želi da uništi svoje bivše operatore. Ako je to presuda Svevišnjeg, onda se tu ništa ne može. Sve će mu poći za rukom. Ali ako nije, ne želim nikakvu dodatnu zaštitu. Sam sam se pokajao i samo od mene zavisi šta ću potom uraditi. Zaustaviću Dželata bez ičije pomoći, na ovom ovde mestu, pre nego što iko bude povređen."

"Kako?" Upitao sam ga.

Pokazao je glavom prema svetlucavom šlemu.

"Kako?" Ponovio sam.

"Njegova telefaktorska kola još uvek su netaknuta. Moraju biti. Predstavljaju njegov neraskidiv deo. Ne može ih odvojiti da pri tom ne uništi i sebe. Ukoliko priđe ovom mestu na manje od četvrt milje, uređaj će se aktivirati. Počeće glasno da zuji, a ispod te mreže pored prednje ivice zatreptaće svetlo. Onda ću staviti šlem i preuzeti kontrolu nad Dželatom. Dovešću ga ovde i isključiti mu mozak."

"Kako ćete ga isključiti?"

Posegao je za šemama koje je razgledao kada sam ušao. "Ovde", kazao je. "Mora se izvaditi ova pločica. Zatim treba isključiti četiri podsistema. Ovaj, ovaj, ovaj i ovaj." Digao je pogled.

"Ali to se mora učiniti određenim redosledom, ili bi moglo da postane prilično vruće", rekao sam. "Najpre ovaj, pa ova dva. Potom ovaj."

Kada sam ponovo digao pogled, sive oči su gledale u mene.

"Mislio sam da ste uglavnom vezani za petrohemiju i pomorsku biologiju", rekao je.

"Nisam ja 'vezan' ni za jednu oblast", rekao sam. "Ja sam naučni pisac i skupljam komadiće sa svih strana — a ovo sam već ranije pogledao, kada sam prihvatio posao."

"Shvatam."

"Zbog čega niste u ovo uveli i agenciju za istraživanje kosmosa?" Rekao sam, tražeći teren za povlačenje. "Originalna telefaktorska oprema imala je toliku snagu i domet..."

"Odavno sam otišao odande", rekao je. "Ja sam mislio da vi radite za vladu."

Zavrteo sam glavom.

"Izvinite. Nisam želeo da vas navedem na pogrešan put. Imam ugovor s privatnom istraživačkom grupom."

"Aha. To onda znači Džes. Ne da je to bitno. Možete mu preneti da sam, na ovaj ili onaj način, uzeo sve u obzir."

"Šta ukoliko grešite u pogledu natprirodnog", rekao sam, "ali ste u pravu što se tiče ostalog? Recimo da on dolazi pod spletom okolnosti u okviru kojih smatrate da mu se treba suprotstaviti. Ali pretpostavimo da niste sledeći na listi. Šta ako najpre naiđe na nekog od ostalih? Ukoliko ste toliko osetljivi po pitanju krivice i greha, ne mislite li da biste bili odgovorni za tu smrt — ako biste mogli da je sprečite tako što biste mi rekli samo malo više? A ukoliko brinete zbog tajnosti..."

"Ne", rekao je. "Nećete me prevariti primenjujući moje principe na zamišljenu situaciju koja bi se razvijala onako kako to vama odgovara. Bar ne sve dok sam siguran da do tog neće doći. Šta god da nagoni Dželata, on će najpre stići do mene. A ukoliko ja ne budem mogao da ga zaustavim, onda niko neće, sve dok ne bude dovršio svoj posao."

"Kako znate da ste sledeći?"

"Pogledajte mapu", rekao je. "Sleteo je u Zaliv. Mani je bio ovde, u Nju Orleansu. Naravno, bio je prvi. Dželat može da se kreće pod vodom, kao kontrolisani torpedo, što Misisipi čini logičnim putem za najlakši prilaz. Ako tako nastavi, sledeći sam ja, ovde u Memfisu. Zatim očigledno sledi Lejla, gore u Sent Luisu, a nakon toga može se snaći za put do Vašingtona."

Pomislio sam na senatora Brokdena uViskonsinu i shvatio da neće imati čak ni taj problem. Svi su bili lako dostupni, ukoliko se o situaciji razmišlja imajući u vidu putovanje rekom.

"Ali otkud zna gde ste vi?" Upitao sam.

"Dobro pitanje", rekao je. "Unutar određenog dometa on je bio osetIjiv na naše moždane talase, pošto ih je blisko poznavao i imao sposobnost da ih prima. Ne znam koliki mu je domet danas. Ja bih možda mogao da konstruišem pojačavač koji bi proširio tu oblast osetljivosti. Ali da budem više ovozemaljski, verujem da je jednostavno uzeo podatke iz Nacionalne banke podataka. Pristupnih mesta ima na sve strane, čak i po obalama. Lako je mogao da upadne u jedno od njih i sazna sve što ga zanima. Sasvim sigurno je imao dovoljno podataka za prepoznavanje — a i tehničkog znanja."

"Onda mislim da bi za sve vas bilo najbolje kada biste se odselili od reka sve dok se to ne sredi. Ne verujem da ta stvar može dugo da se muva po okolini a da je niko ne primeti."

"Našao bi on načina. Neverovatno je sposoban. Noću, u mantilu, sa šeširom, mogao bi da prođe kao čovek. Nije mu potrebno ništa od potreba ljudskog bića. Može da iskopa rupu i zatrpa se, da bi tokom dana ostao pod zemljom. Može da trči čitavu noć bez odmora. Nema mesta do koga ne može da stigne tom brzinom. Ne, moram ga ovde čekati."

"Dopustite mi da se najdirektnije izrazim", kazao sam. "Ako ste u pravu što se tiče njegove božanske prirode, rekao bih da mi pokušaj borbe protiv njega zvuči kao huljenje.S druge strane,ako nije,onda ostale izlažete opasnosti time što zadržavate za sebe informacije koje bi nam mogle pomoći u obezbeđivanju mnogo bolje zaštite od one koju im vi sami možete pružiti."

Nasmejao se.

"Moraću da se naviknem da živim i uz tu krivicu,kao i oni sa svojim", rekao je. "Nakon što budem uradio ono što mogu, zaslužiće sve štogod im se desi."

"Ja sam shvatio", rekao sam, "da čak ni bog ne sudi ljudima pre smrti — ako vam se sviđa da svojoj zbirci dodate još malo drskosti."

Prestao je da se smeje i zagledao mi se u lice.

"Ima nešto poznato u načinu na koji govorite, kako mislite", rekao je. "Jesmo li se nekada ranije sreli?"

"Sumnjam. Sećao bih se."

"Tako umete da uskomešate čovekove misli da je to užasno", nastavio je. "Uznemirili ste me, gospodine."

"To sam i želeo."

"Hoćete li ostati u gradu?"

"Ne."

"Dajte mi broj na koji vas mogu pozvati, molim vas. Ako mi na pamet bude palo još nešto u vezi s ovim, javiću vam se."

"Ako se to uopšte bude dogodilo, voleo bih da to bude sada."

"Ne", rekao je. "Najpre moram da razmislim. Gde vas mogu naći kasnije?"

Dao sam mu ime Sent Luiskog motela u kome sam još uvek imao rezervisanu sobu. S vremena na vreme lako ću proveravati ima li poruka.

"Dobro", rekao je, pomerio se prema paravanu pored prijemnice i tamo zastao.

Ustao sam i pošao za njim, stigao do tamo i zaustavio se pored vrata koja su vodila u hodnik.

"Još nešto", rekao sam. "Da?"

"Ako se zaista bude pojavio i vi ga zaustavite, hoćete li me pozvati i javiti mi?"

"Hoću."

"Onda hvala — i srećno."

Naglo sam pružio ruku. Prihvatio je i slabašno se nasmešio.

"Hvala, Džone Done."

Sledeći. Sledeći, sledeći, sledeći...

Nisam mogao naterati Dejva da se predomisli, a Lejla Takeri već mi je rekla sve što je želela. Još uvek nije bilo pravog razloga da zovem Dona — bar ne pre nego što budem imao još novosti. Razmišljao sam o tome dok sam se vraćao na aerodrom. Izgleda da su prepodnevni časovi najpodesniji za razne službene razgovore, dok noć izgleda najpogodnija za prljave poslove. Teška psihologija, ali svejedno, to je istina. Nisam želeo da protraćim ostatak dana ukoliko je postojao još neko s kim bi vredelo popričati pre nego što pozovem Dona. Koračajući kroz hodnik shvatio sam da postoji neko takav.

Mani Barns imao je brata, Fila. Pitao sam se koliko bi se isplatio razgovor s njim. Mogao sam da stignem do Nju Orleansa u vreme dovoljno pristojno za razgovor, saznam ono što bude hteo da mi kaže, vidim s Donom je li iskrslo nešto novo i zatim odlučim treba li nešto da uradim povodom samog vozila. Iznad moje glave, nebo je bilo sivo i cmizdravo. Nije mi se baš sviđalo da poletim preko njega. Zato sam baš to uradio. Nisam mogao da smislim ništa pametnije.

Na aerodromu sam brzo dobio kartu, baš na vreme za još jedan polazak u pravo vreme. Dok sam se žurio na let, očima sam okrznuo polupoznato lice na pokretnim stepenicama pored sebe. Izgleda da smo obojica reagovali kao što je uobičajeno u takvim prilikama, jer i on se na isti način osvrnuo i namrštio, začuđeno i ispitivački, pre nego što je nestao. Nisam mogao da se setim ko je to. Polupoznata lica postaju česta stvar u mnogoljudnom, pokretljivom društvu. Ponekad pomislim da je to jedino što će od nas ostati: samo obrisi lica, jedni malo postojaniji od drugih, izmešani s bujicama tela. Dečak iz malog mesta u velikom gradu, Tomas Vulf, mora da je još davno osetio istu stvar kada je skovao izraz *ljudski roj*. Možda je to bio neko koga sam nekada sreo na kratko, ili pak neko nalik nekome pored koga sam prošao u prilici sličnoj ovoj.

Dok sam preletao namrgođeno nebo Memfisa, muljao sam po glavi misli o veštačkoj, artificijelnoj inteligenciji ili A. I, kako su je nazvali oni čiji su poziv kutije koje misle. Kada je reč o kompjuterima, izraz A. I. uvek mi se činio pretežak, između ostalog i čisto semantički. Reč "inteligencija" vuče za sobom sve moguće nefizičke asocijacije. Pretpostavljam da je to uglavnom posledica činjenice da su već i najranije rasprave i nagađanja na tu temu zvučale kao da je

inteligencija oduvek bila prisutna u takvim uređajima i da je samo trebalo pronaći ispravne postupke i prave programe da bi se izvukla odatle. Takvim gledištem, a bio je to pogled većine, otvarao se pristup jednom neprijatnom deja vu — naime, vitalizmu. Filozofske bitke devetnaestog stoleća nisu bile baš toliko daleko da bi bile zaboravljene, a doktrina koja tvrdi da život začinje i pokreće vitalni princip nezavistan od fizičkih i hemijskih sila i da život održava i menja sam sebe dobro se držala pre nego što su Darvin i njegovi sledbenici započeli sa serijom trijumfa u korist mehanicističkog pogleda na svet. Kada su se, tamo sredinom proteklog stoleća, rasplamsale rasprave o A. I, vitalizam se nekako ponovo uvukao u stvari. Izgledalo je da je Dejv pao kao žrtva toga i poverovao da je potpomogao stvaranje neosvećene mašine koju je još i popunio nečim što se pojavljuje samo u prvom poglavlju Postanja.

Ali sa kompjuterima stvar nije stojala toliko loše kao sa Dželatom jer se za program, ma koliko dobar, uvek moglo tvrditi da u suštini predstavlja samo proširenje volje programera i da rad mašina koje odlučuju predstavlja samo funkciju inteligencije, a ne i samu inteligenciju. A tu je uvek bio i Gedel sa svojim teorijskim *cordon sanitaire,* svojom demonstracijom tačne, ali mehanički nedokazive pretpostavke. Ali, Dželat je bio nešto sasvim drugo. Konstruisan po ugledu na mozak i bar jednim delom podučavan kao ljudsko biće; a da bi se stvari na relaciji prema svemu što makar liči na vitalizam još gore zamutile, bio je u direktnoj vezi s ljudskim umovima i iz njih je mogao da crpi bilo šta — uključujući i onu iskru koja bi ga uputila prema samosvesti, kakva god ona bila. U šta ga je potom pretvorila? U samostalno biće? Izvitopereno ogledalo u kojem se ogleda izvitoperena ljudskost? Oboje? Ili nijedno? Ja sigurno nisam mogao da odgovorim, ali pitao sam se u kojoj je meri njegovo "ja" zaista njegovo. Očigledno je dobio čitavo mnoštvo funkcija, ali da li je mogao zaista da oseća? Na primer, da li je mogao da oseti nešto nalik ljubavi? Ukoliko nije, onda je još uvek predstavljao samo skup složenih sposobnosti, a ne stvar uz koju idu sve moguće nef izičke asocijacije koje su pojam "inteligencija" učinile toliko omiljenim u raspravama o A. I.; a ukoliko bi bio sposoban za nešto, recimo, nalik ljubavi, i kada bih ja bio Dejv, ne bih osećao krivicu zato što sam mu pomogao da dođe na svet. Osećao bih ponos, iako ne na uobičajeni način, a takođe bih se osetio i ponizno. S druge strane, ne znam koliko bih se osetio inteligentno, jer još uvek nisam siguran šta mu je to, do sto đavola, inteligencija.

Predvečernje nebo bilo je vedro kada smo sleteli. Našao sam se u gradu neposredno pre zalaska sunca, a na pragu kuće Filipa Barnsa samo malo kasnije.

Na moju zvonjavu odgovorila je devojčica od svojih sedam ili osam godina. Gledala me je velikim, smeđim očima i nije rekla ni reč.

"Voleo bih da razgovaram sa gospodinom Barnsom", rekao sam. Okrenula se i zašla za ugao.

Nekoliko trenutaka kasnije, u hodniku se pojavio krupan, dežmekast čovek, proćelav i veoma rumen i začkiljio prema meni. U levoj ruci držao je smotane novine.

"Šta hoćete?" Pitao je.

"Radi se o vašem bratu", rekao sam.

"Da?"

"Ovaj, ako bih mogao unutra? Malo je komplikovano."

Otvorio je vrata. Ali, umesto da me pusti da uđem, izašao je napolje.

"Recite mi ovde."

"U redu, biću brz. Želeo bih da znam da li je ikada razgovarao sa vama o uređaju na kojem je nekada radio i koji se naziva Dželat."

"Jeste li žaca?"

"Ne."

"Zbog čega vas onda to zanima?"

"Radim za privatnu istraživačku grupu koja pokušava da uđe u trag uređaju koji je nekada bio povezan s projektom. Očigledno se pojavio u ovoj oblasti, a mogao bi da bude vrlo opasan."

"Da vidimo isprave."

"Ne nosim ih sa sobom."

"Kako se zovete?"

"Džon Don."

"l vi mislite da je moj brat imao neki ukradeni uređaj kada je umro? E pa da vam kažem nešto..."

"Ne. Ne ukraden", rekao sam, "i ne mislim da ga je imao."

"Šta onda?"

"To je bilo — pa, robotske prirode. Zahvaljujući posebnom obrazovanju, Mani je možda umeo da utvrdi gde se nalazi. Možda ga je čak i privukao. Samo želim da otkrijem da li je ikada govorio o tome. Pokušavamo da ga pronađemo."

"Brat mi je bio ugledan poslovni čovek, a optužbe uopšte ne volim. Nimalo. Naročito ne odmah nakon njegove sahrane. Mislim da ću pozvati žace i pustiti da oni *vama* postave neka pitanja."

"Samo trenutak", rekao sam. "Šta ako vam kažem da ima razloga za pretpostavku da je taj uređaj ubio vašeg brata?"

Njegovo rumenilo pretvorilo se u jarko crvenilo, a mišići vilice iznenada su mu se zgrčili. Nisam bio spreman na izliv prostota koji je usledio. Na trenutak sam pomislio da će me udariti.

"Samo trenutak", rekao sam kad je zastao da bi došao do daha. "Šta sam to rekao?"

"Ti ili se sprdaš s mrtvima, ili si tupaviji nego što izgledaš!"

"Recimo da sam tupav. Kažite mi o čemu se radi."

Razderao je novine koje je držao, presavio ih, pronašao jedan članak i pružio mi ih.

"Zato što su uhvatili tipa koji je to uradio! Eto zašto", rekao je.

Pročitao sam. Jednostavan, konkretan, precizan članak. Poslednje današnje izdanje. Osumnjičeni je priznao. Novi dokazi potvrdili su iskaz. Čovek je bio u bekstvu. Radilo se o iznenađenom pljačkašu koji je izgubio glavu i prejako udario previše puta. Ponovo sam pročitao.

"Čujte, žao mi je", rekao sam. "Stvarno nisam znao za ovo."

"Gubi se odavde", rekao je. "Hajde."

"Svakako."

"Stani malo."

"To je njegova mala otvorila vrata."

"Zaista mi je veoma žao."

"I meni. Ali ja znam da njen tatica nije uzeo vaš prokleti uređaj."

Klimnuo sam i okrenuo se.

Čuo sam kako su se vrata zalupila iza mojih leđa.

Posle večere uzeo sam sobu u jednom malom hotelu, naručio piće i stao pod tuš. Stvari su iznenada postale daleko manje hitne nego ranije. Senatoru Brokdenu bez sumnje će biti drago kada bude čuo da je njegova prvobitna procena događaja bila pogrešna. Lejla Takeri nasmešiće mi se jednim od onih osmeha tipa "nisam li vam rekla?" kada je budem pozvao da joj joj saopštim novost — osećao sam se obaveznim da tako učinim. Možda će Don sada, kada je pretnja manja želeti da nastavim potragu za uređajem, a možda i ne. Verovao sam da će to zavisiti od senatorovog raspoloženja. Ako hitnost više nije toliko bitna, možda će se Donu više sviđati povratak zakonski manje problematičnim operativcima. Dok sam se brisao, primetih kako zviždućem. Osećao sam se kao

pas pušten s lanca.

Kasnije, s čašicom pića pokraj sebe, zastao sam pre nego što sam otipkao broj koji mi je dao Don i umesto toga zatražio šifru svojeg hotela u Sent Luisu. Za svaki slučaj, ukoliko ima poruka koje bi vredelo dodati izveštaju.

Na ekranu se pojavilo žensko lice, a na licu se pojavio osmeh. Upitah se smeši li se ona svaki put iznova kada začuje zvono poziva, ili joj je to već prešlo u stalno držanje. To mora da je gadno, kad ne možeš ni da žvačeš gumu, zevneš ili počačkaš nos.

"Aerodromska prihvatna služba", rekla je. "Mogu li vam pomoći?

"Ovde Don", rekao sam. "Prijavljen sam u sobi 106. Neko vreme nije me bilo, pa me zanima da li je bilo nekih poruka za mene."

"Samo trenutak", rekla je i proverila nešto sa leve strane. A onda je produžila: "Da", gledajući u papirić koji je sada držala u ruci. "Imate jednu snimljenu. Ali malo je neobična. U stvari je namenjena nekome ko je povezan s vama."

"Oh? Kome?"

Rekla mi je, a ja sam jedva uspeo da sačuvam prisebnost.

"Jasno mi je", rekao sam. "Dovešću ga kasnije i pustiti mu poruku sa trake. Hvala vam."

Ponovo se nasmešila, ispustila nekakav zvuk u znak pozdrava, pa sam i ja učinio isto i zatim prekinuo vezu.

I tako, dakle, Dejv me je na kraju ipak prozreo... Ko bi drugi mogao da ima taj broj *i* moje pravo ime?"

Mogao sam joj dati ovaj ili neki drugi broj i zatražiti da prenese poruku. Samo, nisam bio siguran da neće i sama poželeti da je čuje, pogotovu ako se kojim slučajem trenutno dosađuje više nego obično. Morao sam lično otići tamo što je pre moguće i postarati se za brisanje trake.

Progutao sam veliki gutljaj pića i potom okrenuo beležnicu na "Dejv". Proverio sam njegov broj — u stvari imao je dva — i petnaest minuta pokušavao da ga nazovem. Nisam uspeo.

U redu. Zbogom, Nju Orleanse, zbogom spokoju. Pozvao sam aerodrom i rezervisao kartu. Onda sam dovršio piće, sredio se, pokupio ono malo svojih stvari i krenuo na put. Zdravo, problemi...,

Tog dana, tokom ranijih letova, trošio sam vreme na razmišljanje o idejama Tijara de Šardena o produžetku evolucije u području artefakata, suprotstavljao ih Gedelovim rečima o mehaničkoj nepredvidljivosti, igrao se epistemoloških igara s Dželatom kao središnjom ličnošću, pitao se, nagađao, čak se i nadao , nadao se da istina leži na prijatnijoj strani, da se Dželat, svesno biće, zdrav

vratio nazad, da je Barnsovo ubistvo zaista ono što se sada činilo, da je eksperiment stvarno bio uspeh, trijumf, nova karika ili bar delić karike u lancu razvoja svesti... Lejla me nije mnogo obeshrabrila svojim rečima o sposobnostima neuristorskog mozga... Ali, sada sam imao sopstvenih problema, a čak i najsrčaniji od filozofskih *vista* ne predstavlja ništa prema, recimo, zubobolji, ukoliko ona kojim slučajem zadesi baš tebe. Zbog toga, Dželat se našao po strani, a ja sam uglavnom bio obuzet samim sobom. Razume se, postojala je i mogućnost da se Dželat zaista pojavio i da ga je Dejv zaustavio, a zatim pozvao da bi mi to javio, kao što je obećao. Ali, upotrebio je moje pravo ime...

Nisam mogao mnogo da planiram sve dok ne budem primio tekst poruke. Nije mi se činolo verovatnim da bi čovek koji sebe, poput Dejva, proklamuje za religioznog, iznenada počeo da razmišlja o ucenjivanju. S druge strane, on je bio stvor s vrlo naglim promenama raspoloženja i već je podlegao jednoj nepredvidljivoj transformaciji. Bilo je teško reći... Njegovo tehničko znanje, uz poznavanje programa Banke podataka, pružalo mu je neobično povoljan položaj ukoliko se odlučio da me udesi. O nekim stvarima koje sam učinio da bih zaštitio svoj status ne-osobe nisam voleo da razmišljam; naročito ne u vezi s Dejvom, čovekom kojeg ne samo da sam još uvek cenio, već mi je bio i vrlo drag. Pošto je interes za sopstvenom zaštitom prevladao i isključio stvarno planiranje, misli su mi se probile do opštijih tema.

Nekada davno, Karl Manhajm je primetio da radikalni, revolucionarni i progresivni mislioci teže korišćenju mehaničkih metafora, dok oni konzervativniji prave biljne metafore. Rekao je to dobru generaciju pre nego što su se kibernetistički i ekologistički pokret probili svojim putem kroz divljinu javnog mnjenja. Kako god bilo, činilo mi se da su ova dva pogleda poslužili da naglase razliku između dve slike sveta koje sada, kada više nisu nužno povezane s političkim pozicijama koje im je pripisivao Manhajm, kao da su se zaista i dalje nastavljale. Ima onih koji na socijalno (ekonomsko) ekološke probleme gledaju kao na kvarove koji se mogu ukloniti prostom popravkom, zamenom ili podešavanjem, što je neka vrsta linearnog pogleda u kojem se čak i novotarije smatraju običnim dodacima. A onda, tu su i oni koji ponekad oklevaju da se makar i maknu, jer im je pažnja okrenuta u pravcu sekundarnih i tercijarnih efekata koji se umnožavaju i ukrštaju kroz čitav sistem. Kibernetisti imaju svoje višestruke povratne sprege, iako izgleda nikada nije sasvim jasno koliko i kakvih treba postaviti, a ekološki geštaltisti svoje dijagrame za koje je ponekad jednako teško shvatiti kako im pripisuju vrednosti i prioritete. Naravno, jedni ne mogu bez drugih, oni što se bave povrćem i oni s krpenim lutkama. Ako ništa drugo, potrebni su jedni drugima da bi se međusobno proveravali. I dok se ravnoteža s vremena na vreme menja, tokom poslednjih

nekoliko stoleća izgleda da su se uglavnom nametnuli krpari. Ali u današnje vreme oni umeju da budu isto onoliko politički konzervativni kao i vrtlari o kojima je govorio Manhajm, a u stvari takvih se trenutno najviše pribojavam. To su oni koji su program Banke podataka, u sadašnjoj ekstremnoj formi, videli kao odlično sredstvo protiv raznih zala i nosioca svega dobrog. Ali nisu baš sva zla izlečena, a sam program izlegao je čitav nakot. Iako su nam obe vrste potrebne, ipak bih voleo da je u vreme kada je program postavljan bilo više ljudi zainteresovanih da uzgajaju vrt države od onih koji su želeli da popravljaju državni mehanizam. Tada ne bih bio begunac od načina života koji mi je mrzak i ne bih se brinuo da li mi je nekadašnji sadrug razotkrio identitet.

A onda, dok sam posmatrao svetlosti tamo dole, upitao sam se nešto... Jesam li ja krpar zbog toga što želim da izmenim sadašnji poredak u nešto što bi više odgovaralo mojoj anarhoidnoj prirodi? Ili sam vrtlar koji sanja da je krpar? Nisam mogao da se odlučim. Izgleda da se vrt života nikada ne poklapa s baštama koje zamišljaju filozofi radi sopstvene udobnosti. Možda bi se stvar dala srediti uz pomoć nekoliko traktora.

Pritisnuo sam dugme. Traka je počela da se okreće. Ekran je ostao prazan. Čuo sam kako Dejvov glas pita za Džona Dona u sobi 106 i kako mu kažu da niko ne odgovara. Onda sam čuo kako kaže da želi da snimi poruku za nekog drugog s kim je Don u vezi i da će Don razumeti. Zvučalo je kao da je izgubio dah. Devojka ga je upitala hoće li da pređe i na vizuelno. Rekao joj je da ga uključi. Nastala je stanka. Rekla mu je da produži. Još uvek nije bilo slike. Ni reči. Samo njegovo disanje i tihi zvuk grebanja. Deset sekundi. Petnaest...

"... me je", konačno je rekao i ponovo izgovorio ono ime. "... Ali želeo sam da ti kažem da sam te prepoznao... Nije to bilo ništa određeno — ništa posebno što si rekao... Samo onako, tvoj stil — način razmišljanja, govora —elektronika — sve — što me je sve više zbunjivalo jer mi je bilo toliko poznato — pa sam te potražio u petrohemiji — i pomorskoj biologiji — baš bih voleo da znam čime si se stvarno bavio sve te godine... Ali nikada neću saznati. Samo, želeo sam — da znaš — da me nisi — prešao." Sledilo je još četvrt sata teškog disanja, što se završilo krkljavim kašljem. Zatim prigušeno: "govorio previše — prebrzo — suviše naglo... Sve je propalo..."

Onda je došla slika. Bio je pognut pred ekranom, s glavom na rukama, oblivenom krvlju. Naočari su mu nestale, pa je čkiljio i žmirkao. Desna strana glave bila mu je razmrskana, a na levom obrazu i čelu imao je brazgotine.

"Prikrao mi se — dok sam te proveravao", uspeo je da izgovori. "Morao sam da ti kažem šta sam otkrio... Još uvek ne znam... ko je od nas dvojice bio u pravu... Moli se za mene!"

Ruke su mu se opustile, a desnica skliznula dole. Glava mu se skotrljala udesno i slika je nestala. Kada sam ponovo pustio traku video sam da je laktom

zakačio prekidač.

Onda sam izbrisao snimak. Bio je napravljen svega nekih sat vremena nakon što sam pošao od njega. Ukoliko nije pozvao i pomoć, ukoliko niko nije stigao po njega neposredno nakon toga, loše mu se pisalo. Ali čak i ako jeste...

Iz javne govornice pozvao sam broj koji mi je dao Don, dobio vezu nakon izvesnog vremena, saopštio da je Dejv u gadnom stanju, da su lekari iz Memfisa već dobili poziv i možda već i stigli, da se nadam da ću uskoro moći da ga ponovo pozovem. Onda sam se pozdravio s njim.

Potom sam okrenuo broj Lejle Takeri. Dugo sam zvao, ali odgovora nije bilo. Upitao sam se za koliko bi jedan kontrolisani torpedo mogao da stigne uz Misisipi od Memfisa do Sent Luisa. Trenutak mi se nije učinio najpogodnijim za listanje tog poglavlja Dželatovih specifikacija. Umesto toga, potražio sam prevoz.

Kada sam stigao do njenog apartmana, zazvonio sam iz ulaznog hodnika. Opet nije bilo odgovora. Onda sam zazvonio kod gospođe Glanc. Od tri osobe koje sam intervjuisao u okviru svojeg lažnog ispitivanja tržišta učinila mi se najprostodušnijom.

"Da?"

"To sam opet ja, gospođo Glanc: Stiven Foster. Imam još nekoliko propratnih pitanja u vezi s onom anketom od danas, ako imate par minuta slobodnog vremena."

"Ma, dobro", rekla je. "Samo napred. Popnite se."

Vrata su zabrujala, otključala se i ja sam ušao. Polako sam produžio do petog sprata, izmišljajući pitanja uz put. Ovaj manevar, kao i druge slične ranije, izmislio sam samo da bih sebi obezbedio jednostavniji ulazak, ukoliko bi mi nešto tako nepredviđeno zatrebalo. Većina petljavina te vrste je uzaludna, ali ponekad se uz njihovu pomoć stvari neverovatno pojednostavljuju.

Nakon pet minuta i nekoliko pitanja bio sam ponovo na drugom spratu, isprobavajući na bravi Lejlinih vrata nekoliko metalnih alatki s kojima je ponekad vrlo nezgodno biti uhvaćen.

Pola minuta kasnije pogodio sam pravu i otključao vrata. Navukao sam tanke rukavice koje uvek držim savijene u uglu džepa, otvorio vrata i ušao.

Smesta sam ih zatvorio za sobom. Ležala je na podu, vrata iskrivljenog pod gadnim uglom. Jedna stona lampa još uvek je svetlela, iako je bila prevrnuta. Nekoliko sitnijih stvari bilo je oboreno sa stola, stalak za novine prevrnut, deo jastučića pobacan sa sofe. Kabl njenog telefona bio je iščupan iz zida.

Vazduh je ispunjavao zvuk zujanja, pa sam potražio njegov izvor. Video sam kako se slabo, treperavo svetlo odbija od zida, kako se pali i gasi, pali i gasi...

Brzo sam se pokrenuo.

Bio je to nesimetrični, zaobljeni predmet od metala, kvarca, porcelana i stakla. Ležao je u fotelji na kojoj sam sedeo ranije tog dana. Ista ona stvar koju sam video u Dejvovoj radionici ni izdaleka toliko davno kako mi se sada činilo. Uređaj za utvrđivanje prisustva Dželata, a možda i za preuzimanje kontrole nad njime.

Podigao sam ga i smestio na glavu.

Jednom sam uz pomoć telepate dotakao um delfina koji je smišljao svoje pesme snova, negde u Karipskom moru, što je bilo tako divno iskustvo da je i samo sećanje predstavljalo čist užitak. Ovaj osećaj teško da je imao ičeg zajedničkog.

Analogije i utisci: lice posmatrano kroz mokro staklo; šapat u terminalu punom šumova; masaža glave električnim vibratorom; *Vrisak* Edvarda Munka; glas Ime Sumak, sve viši i viši i viši; topljenje snega; opustela ulica, kao posmatrana kroz snajperski nišan kakav sam jednom upotrebio, brzo kretanje pokraj mračnih izloga koji je okružuju, jak osećaj fizičke nadmoćnosti, pomešan sa svešću o ogromnoj snazi, čudan raspored čula, središnje sunce koje ne umire i koje me neprestano hrani energijom, sećanja na viziju mračnih vodenih tokova, eho-lociranje unutar njih, želja za povratkom na isto mesto, ponovnom orijentacijom, odlaskom prema severu; Munk i Sumakova, Munk i Sumakova, Munk i Sumakova — ništa.

Tišina;

Zujanje je prestalo, svetlost se ugasila. Čitavo iskustvo trajalo je svega nekoliko trenutaka. Nisam imao vremena da isprobam nikakvu vrstu kontrole, iako je naknadni utisak, poput biofidbeka, nagoveštavao u kojem smeru treba produžiti, na koji način treba misliti da bi se to postiglo. Učinilo mi se da bih uspeo da se snađem kada bi mi se pružila bolja prilika.

Skinuo sam šlem i prišao Lejli. Kleknulo sam pored nje i izveo nekoliko jednostavnih provera, iako sam unapred znao rezultat. Kao dodatak slomljenom vratu, zadobila je i nekoliko gadnih udaraca po glavi i ramenima. Za nju više niko nije mogao učiniti ništa.

Onda sam brzo pretražio ostatak njenog apartmana. Nigde nije bilo tragova provali ili nasilnom ulasku, mada, ukoliko sam ja uspeo da uđem bez toga, momak s ugrađenom opremom mogao je istu stvar izvesti mnogo uspešnije.

U kuhinji sam našao nešto pak-papira i uzicu, pa sam vratio šlem u kutiju. Bilo je vreme da ponovo nazovem Dona i javim mu da vozilo zaista nije bilo

prazno i da verovatno ima svega i svačega u rečnom saobraćaju tamo prema severu.

Don mi je rekao da šlem odnesem u Viskonsin, gde će me na aerodromu dočekati čovek po imenu Lari i privatnim avionom prebaciti do letnjikovca. To sam i učinio. Saznao sam, što me nije iznenadilo, da je Dejvid Fentris mrtav.

Temperatura je opala, a putem je počeo i sneg. Nisam bio valjano obučen za takvo vreme. Lari mi je rekao da ću moći da uzajmim topliju odeću kad stignemo do letnjikovca, iako verovatno neću provoditi mnogo vremena van kuće. Don im je rekao da stalno treba da budem uz senatora i da se patrole mogu formirati samo od njih četvorice. Larija je zanimalo što se stvarno dogodilo i jesam li zaista video Dželata. Smatrao sam da ne bi trebalo da pričam nešto što se posle Donu ne bi svidelo, pa sam možda bio malo preoštar. Nakon toga nismo mnogo razgovarali.

Bert nas je dočekao kada smo sleteli. Tom i Klej izašli su iz zgrade da bi stražarili na prilaznom putu i pored šume. Svi su bili srednjih godina, izgledali su vrlo sposobno, bili su vrlo ozbiljni i teško naoružani. Lari me je uveo i predstavio starom senatoru.

Senator Brokden sedeo je u velikoj naslonjači na drugom kraju sobe. Sudeći prema rasporedu nameštaja, stolica se svojevremeno nalazila pored prozora na suprotnom zidu, sa koga je sada ni u šta gledao usamljeni akvarel žutog cveća. Senatorova stopala ležala su na jastučetu, a preko nogu bilo mu je prebačeno crveno ćebe. Bio je obučen u tamnozelenu košulju, kosa mu je bila sasvim seda i imao je naočari za čitanje bez okvira, koje je skinuo kada smo ušli.

Zabacio je glavu, razroko gledajući; grickao je lagano donju usnu dok me je posmatrao. Dok smo prilazili, licem mu nije prešao nikakav izraz. Bio je krupan čovek, a nekad je verovatno bio gojazan. Sada je imao mlohavi izgled naglo omršavelog čoveka i nezdravu boju kože. Iz svega toga gledale su njegove bledo sive oči. Nije ustao.

"Dakle vi ste taj", rekao je i pružio mi ruku. "Drago mi je što smo se upoznali. Kako želite da vas zovemo?"

"Biće dovoljno Džon", rekao sam.

Neprimetno je dao znak Lariju i ovaj se povukao.

"Hladno je tamo napolju. Naspite sebi piće, Džone. Tamo je na polici." Pokazao je ulevo. "A dok ste tamo, sipajte i meni jedno. Dva prsta burbona u čaši za vodu. Ništa više."

Klimnuo sam, otišao i nalio dva pića.

"Sedite", pokazao je na obližnju stolicu kada sam mu pružio piće. "Ali najpre da vidimo što ste to doneli."

Razvezao sam uzicu i pružio mu šlem. Popio je malo svojeg pića i odložio čašu u stranu. Uzeo je šlem obema rukama i pažljivo ga posmatrao, namršten, zagledao ga sa svih strana. Potom ga je digao i stavio na glavu.

"Nije loše", kazao je i nasmešio se po prvi put. Na trenutak se pretvorio u osobu koju sam znao iz nekadašnjih vesti. Nasmešen ili srdit — na njegovom licu uvek je prevladavao jedan ili drugi izraz. Nikada, ni u jednom od medija, nisam ga video u ovom slomljenom izdanju.

Skinuo je šlem s odložio ga na pod.

"Valjan posao", rekao je. "Nekada se nije ni pomišljalo na ovakve stvari. Ali posle ga je Dejvid Fentris napravio. Da, rekao nam je za to..." Pridigao je piće i otpio gutljaj. "Vi ste, očigledno, jedini koji je uspeo da ga upotrebi. Šta mislite? Može li da posluži?"

"Imao sam kontakt na svega nekoliko sekundi", rekao sam "tako da sam jedino stekao utisak da bi vredelo nastaviti, zapravo gotovo ništa. Ali da, imao sam osećaj da bih uspeo da ga nadvladam da sam imao vremena."

"Recite mi zbog čega nije spasao Dejva."

"U poruci koju mi je ostavio nagovestio je da je tog trenutka bio na vezi s pristupnom kompjuterskom stanicom. Verovatno nije čuo zujanje od njenog šuma."

"Zbog čega ta poruka nije sačuvana?"

"Obrisao sam je iz razloga nevezanih sa slučajem."

"Kakvih razloga?"

"Ličnih."

Boja lica promenila mu se od sive do rumene.

"Čovek može da navuče sebi mnogo nevolja na vrat prikrivanjem dokaza i ometanjem pravde."

"Znači, imamo nečeg zajedničkog, zar ne, gospodine?"

Odmerio me je pogledom kakav sam ranije viđao samo kod onih koji mi nisu mislili baš najbolje. Gledao me je tokom puna četiri otkucaja srca, potom je uzdahnuo i na izgled se opustio.

"Don mi reče da postoje neke tačke u koje vas ne treba dirati", kazao je senator najzad.

"Tako je."

"Nije otkrio nikakvu tajnu, ali, znate, nešto je morao da mi kaže o vama."

"Mogu misliti."

"Izgleda da ima vrlo visoko mišljenje o vama. Ali ja sam pokušao da na svoju ruku saznam i nešto više."

"I?..."

"Nisam uspeo — a moji uobičajeni izvori dobri su za takve stvari."

"Pa?..."

"Pa sam razmišljao, pitao se. Činjenica da moji izvori nisu ništa otkrili zanimljiva je sama po sebi. Možda nešto i nagoveštava. Meni je lakše nego drugima da shvatim da registracija pre nekoliko godina nije bila savršena. Većini izostavljenih lica — verovatno bi trebalo da kažem 'većini' — ipak nije trebalo mnogo vremena da prikažu svoje postojanje na ovaj ili onaj način i da budu uračunati kako treba. A postojale su tri široke kategorije takvih: oni kojima se to desilo usled njihovog neznanja, oni koji se nisu slagali s čitavom zamisli i oni naklonjeni nezakonitim rabotama. Ne pokušavam da vas svrstam ili procenjujem. Ali svestan sam da postoji određen broj ne-osoba koje se bez traga provlače kroz društvo, pa mi je sinulo da ste možda i vi jedna od njih."

Okusio sam piće. "Šta ako jesam?"

Nasmešio se po drugi put, ovoga puta mnogo gadnije, i nije rekao ni reč.

Ustao sam i prešao preko sobe do mesta gde sam mislio da je nekada stajala njegova stolica. Bacio sam pogled na akvarel.

"Ne verujem da bi vam uspelo da prođete istragu", rekao je. Nisam odgovarao. "Nećete ništa reći?"

"Šta želite da kažem?"

"Mogli biste me pitati šta ću uraditi povodom toga."

"Šta ćete uraditi povodom toga?"

"Ništa", rekao je. "Zato se vratiti i sedite."

Klimnuo sam i vratio se.

Posmatrao mi je lice.

"Da li je moguće da ste maločas bili blizu nasilju?"

"Sa četiri čuvara napolju?"

"Sa četiri čuvara napolju."

"Ne", rekao sam.

"Dobar ste lažov."

"Gospodine, ja sam ovde da bih vam pomogao. Tajnost zagarantovana. Ukoliko sam dobro shvatio, dogovor je tako glasio. Ako je bilo nekih izmena, voleo bih da sada čujem koje su."

Potapkao je prstima po ćebetu.

"Nemam nameru da vam stvaram neprilike", rekao je. "U stvari, potreban mi je čovek poput vas, a bio sam siguran da mi Don može naći takvog. Vaša neuobičajena pokretljivost i vrhunsko poznavanje računara, skupa s obaveštenošću u drugim oblastima, čine vas čovekom vrednim pažnje. Ima mnogo toga što bih voleo da vas pitam."

"Izvolite."

"Ne još. Kasnije, ukoliko budemo imali vremena. To će biti dodatni materijal za izveštaj na čijem sastavljanju upravo radim. Za mene samog mnogo su važnije stvari koje nameravam da vam saopštim."

Namrštio sam se.

"Tokom godina", rekao je, "naučio sam da je najjednostavnije zatvoriti nekome usta u pogledu svojih poslova ukoliko i ti za njega činiš istu stvar."

"Osećate se primoranim da priznate nešto?" Rekao sam.

"Ne znam da li je 'primoran' pravi izraz. Možda da, možda ne. Kako god bilo, smatram da bi neko od ljudi koji me štite trebalo da zna čitavu priču. Možda se nešto iz nje negde pokaže korisnim — a mislim da ste vi najpogodniji da je čujete."

"Vaš sam", rekao sam. "Bićete sigurni sa mnom onoliko koliko sam ja s vama."

"Imate li ideju zbog čega me ova stvar toliko brine?"

"Da", rekao sam.

"Da čujemo."

"Iskoristili ste Dželata da počinite neko delo — ili dela — nezakonita, nemoralna, šta god. To očigledno niko ne zna. Samo je vama i Dželatu poznato šta se dogodilo. Smatrate da je uređaj verovatno, kada je uspeo da shvati punu težinu događaja, pretrpeo slom koji ga je mogao navesti da odluči da vas kazni zbog toga što ste ga tako iskoristili."

Zurio je u čašu.

"Pogodili ste", rekao je.

"Svi ste učestvovali u tome?"

"Da, ali ja sam bio operator kada se to dogodilo. Vidite, mi smo — ja sam — ubio čoveka. Bilo je to — u stvari, sve je počelo kao proslava. Tog popodneva dobili smo vest da je projekat prihvaćen. Sve je bilo sređeno i stiglo je konačno odobrenje. Tog dana dobili smo zeleno svetlo. Lejla, Dejv, Mani i ja pošli smo zajedno na ručak. Svi smo bili sjajno raspoloženi. Posle ručka, nastavili smo

proslavu i ona se nekako preselila do laboratorije. Kao što ponekad biva, tokom večeri na pamet su nam padale sve veće i veće besmislice. Odlučili smo — ne znam ko je od nas to predložio — da uvedemo u proslavu Dželata. Na kraju krajeva, bila je to njegova zabava, u pravom smislu reči. Nedugo potom to nam se činilo savršeno logičnim, pa smo počeli da raspravljamo kako to da izvedemo. Vidite, bili smo u Teksasu, a Dželat se nalazio u centru za svemirska istraživanja u Kaliforniji. Nije bilo ni govora o tome da odemo do njega. S druge strane, teleoperatorska stanica nalazila se u istoj zgradi u kojoj i mi. Na kraju smo odlučili da ga aktiviramo i na smenu se oprobamo kao operatori. U svemu je već počinjao da se nazire nekakav plan. Smatrali smo da svako od nas treba da dođe u dodir s njim i podeli dobre vesti. To smo i uradili."

Uzdahnuo je, popio još jedan gutljaj i bacio pogled na mene.

"Dejv je bio prvi operator", nastavio je. "Aktivirao je Dželata. A onda - pa kao što već rekoh, svi smo hili vrlo raspoloženi. Isprava nismo nameravali da izvedemo Dželata iz laboratorije u koju je bio smešten, ali Dejv je odlučio da ga nakratko izvede napolje — da mu pokaže nebo i da mu kaže da će i on tamo. A onda se odjednom zagrejao za to da nadmudri stražare i alarmni sistem. Bila je to igra. Svi smo učestvovali u njoj. U stvari, svi smo bučno počeli da zahtevamo svoj krug. Ali Dejv nije želeo da ostavi kontrole i da ih prepusti drugome sve dok nije odveo Dželata do nenastanjene oblasti u blizini Centra. Do trenutka kada ga je Lejla nagovorila da joj prepusti komande, to se već više nije činilo zanimljivim. Bila je to poznata igra. Zbog toga je smislila novu. Odvela je Dželata u obližnji grad. Bilo je kasno uveče, a senzorski uređaji bili su neverovatni. Bio je to pravi izazov — kretati se kroz grad, a ne biti primećen. Svi su joj predlagali šta da radi sledeće i predloži su postepeno postajali sve luđi. Onda je Mani preuzeo kontrolu i nije hteo da nam kaže šta radi, niti da nas pusti da gledamo. Kazao je da je zabavnije ako sledeći operator bude iznenađen. E sad, ja mislim da je on bio zagrejaniji od svih nas zajedno, a zadržao se toliko dugo da smo svi počeli da se nerviramo. Izvesna doza napetosti otrežnjava čoveka i mislim da smo svi počeli da razmišljamo o tome kakvu glupost pravimo. Ne samo da su naše karijere mogle biti upropaštene — a mogle su — već bi čitav projekat stradao kada bi nas ulovili da se igramo s tako skupocenom opremom. Bar sam ja tako mislio, a takođe sam shvatio da Mani sigurno upravlja uz sasvim ljudsku želju da nadmaši ostale. Počeo sam da se preznojavam. Iznenada sam jedino želeo da vratim Dželata tamo gde mu je mesto, da ga isključim — u vreme dok mu još uvek nisu bila ugrađena sva kola to se moglo učiniti — da zatvorim stanicu i pokušavam da zaboravim da se sve to ikada desilo. Počeo sam da nagovaram Manija da se okane ćorava posla i da mi prepusti komande. Na kraju se složio."

Dovršio je piće i odložio čašu.

"Hoćete li da dolijete ovde još malo?"

"Naravno."

Otišao sam i dosuo mu pića, sipao malo i sebi, vratio se do stolice i čekao.

"Tako sam preuzeo komande", rekao je. "Preuzeo sam ih, i šta mislite gde me je taj idiot ostavio? Nalazio sam se u nekakvoj zgradi, a za tren oka shvatio sam da se radi o banci. Dželat nosi sa sobom mnogo alatki, a Mani je očigledno znao način da ga provede kroz vrata i da ništa ne poremeti. Stajao sam pravo pred glavnim trezorom. Očigledno je smatrao da će to za mene biti iskušenje. Suzbio sam želju da se okrenem, napravim sopstveni izlaz kroz najbliži zid i počnem da bežim. Otišao sam do vrata i provirio. Nije bilo nikoga. Pokušao sam da se iskradem napolje. Dok sam izlazio, obasjala me je svetlost. Bila je to ručna lampa. Stražar je bio tu sve vreme, ali ga nisam video. U drugoj ruci držao je pištolj. Uspaničio sam se. Udario sam ga. Instiktivno. Ako udaram nekoga, udariću ga najjače što mogu. Samo što sam ga udario Dželatovom snagom. Verovatno je bio na mestu mrtav. Počeo sam da bežim i nisam se zaustavio sve dok nisam stigao do malog parka u blizini centra. Onda sam stao, a ostali su morali da me izvlače iz opreme."

"Oni su sve to gledali?"

"Da. Neko je ponovo uključio pomoćni ekran par sekundi nakon što sam preuzeo komande. Dejv, čini mi se."

"Jesu li ijednog trenutka pokušali da vas zaustave dok ste bežali?"

"Ne. Nisam bio svestan ničega osim onoga što sam činio u tom trenutku. Ali, kasnije su mi rekli da su svi bili previše šokirani da bi učinili bilo šta drugo osim da gledaju, sve dok im nisam prepustio komande."

"Shvatam."

"Onda je preuzeo Dejv, prešao prvobitni put obrnutim redosledom, vratio Dželata u laboratoriju, očistio ga i isključio. Zatvorili smo operatorsku stanicu. Iznenada smo bili vrlo trezni."

Uzdahnuo je, zavali se u naslonjaču i dugo čutao.

A onda: "Vi ste jedina osoba kojoj sam ovo ikad ispričao."

Probao sam svoje piće.

"Onda smo otišli do Lejlinog stana", produžio je, "a ostatak priče prilično je predvidljiv. Shvatili smo da, štagod učinili, čoveka nećemo vratiti u život, ali ukoliko budemo ispričali šta se desilo, mogli bismo upropastiti skup i važan program. Mi nismo bili ogrezli kriminalci koje je trebalo rehabilitovati. Bio je to slučaj kakav se dešava jednom u životu i koji se slučajno završio tragično. Šta biste vi učinilo na našem mestu?"

"Ne znam", rekao sam. "Možda isto. I ja bih bio uplašen."

Klimnuo je.

"Baš tako. I to je ta priča."

"Ne baš cela, zar ne?"

"Šta hoćete da kažete?"

"Šta je s Dželatom? Rekli ste da je kod njega već postojala primetna svest. Bili ste svesni toga, kao što je on bio svestan vas. Mora biti da je nekako reagovao na sve to. Kako?"

"Prokleti bili", rekao je smrknuto.

"Izvinjavam se."

"Jeste li oženjeni?" Upitao je.

"Ne."

"Jeste li ikada poveli malo dete u zoološki vrt?"

"Da."

"Onda vam je možda taj osećaj poznat. Kada mi je sin imao oko četiri godine, odveo sam ga jednog popodneva do Vašingtonskog zoo-vrta. Valjda smo obišli svaki kavez. Brbljao je ponešto o ovome ili onome, malo zapitkivao, smejao se majmunima, mislio da su medvedi baš slatki, verovatno zbog toga što su ga podsetili na velike igračke. Ali znate li šta mu se učinilo najlepšim od svega? Šta ga je nateralo da skače, pokazuje prstom i viče: "Vidi, tata! Vidi!'?"

Zavrteo sam glavom.

"Veverica koja nas je gledala iz krošnje", kazao je i malo se nasmejao. "Neznanje o tome šta je važno a šta nije. Nevinost. Dželat je bio dete, a sve do trenutka kada sam ga ja preuzeo od nas je jedino dobijao osećaj da je to samo igra. Naprosto se igrao s nama. A onda se desilo nešto užasno...Nadam se da nikada nećete otkriti kako izgleda kada detetu učinite nešto neopisivo pokvareno, dok vas ono drži za ruku i smeje se... Osetio je sve moje reakcije, kao i sve Dejvove, dok ga je ovaj vodio nazad."

Onda smo dugo ćutke sedeli.

"I tako smo ga — traumatizovali", rekao je, "ili kako već glasi taj njihov šašavi izraz za takve stvari. Eto šta se desilo te noći. Moralo je da prođe neko vreme da bi se efekat pokazao, ali u mom umu nema ni tračka sumnje da je to bio uzrok njegovog konačnog sloma."

Klimnuo sam.

"Shvatam", rekoh mu. "l vi verujete da zbog toga želi da vas ubije?"

"Zar vi ne biste na njegovom mestu?" Rekao je. "Ako ste započeli kao stvar, pa smo vas pretvorili u osobu, a zatim vas ponovo iskoristili kao da ste stvar, zar ne biste i vi?"

"Lejla je mnogo toga izostavila iz svoje dijagnoze", rekao sam.

"Nije, ali izbegavala je da govori o tome s vama. Svi podaci bili su tu. Ali ona ih je pogrešno protumačila. Nije se plašila. Za njega čitava stvar i *jeste* bila igra — kada je reč o ostalima. Njegova sećanja na taj deo možda i nisu toliko loša. Ja sam jedini koji je stvarno uticao. Ako sam dobro shvatio, Lejla je bila ubeđena da on traži samo mene. Očigledno je grešila."

"Onda ne shvatam", rekao sam, "zbog čega je Barnsova pogibija nije više zabrinula. Nije se odmah moglo znati da je reč bila o uspaničenom provalniku, a ne o Dželatu."

"Jedino što mi pada na pamet, pošto znam da je bila veoma ponosita žena, to je da i pored očiglednih dokaza nije želela da napusti svoju dijagnozu."

"To mi se ne sviđa mnogo", rekao sam, "ali vi je poznajete, a ja ne, a pokazalo se da je njena ocena u tom pogledu bila sasvim ispravna. Ali nešto drugo me kopka: šlem. Izgleda kao da je Dželat ubio Dejva, zatim se namučio da prenese šlem u svojem vodootpornom odeljku sve do Sent Luisa, samo da bi ga bacio na pozornicu sledećeg ubistva. To svarno nema nikakvog smisla."

"Zapravo ima", rekao je. "I sam bih ubrzo došao na to, ali mogu i sada da vam kažem. Vi znate da Dželat nije posedovao glasovni mehanizam. Komunicirali smo uz pomoć opreme. Don kaže da znate ponešto o elektronici.."

"Da."

"Pa, ukratko, želim da izvršite pregled šlema, da vidite da li je bio otvaran nakon što..."

"To će biti malo teže", rekao sam. "Nije mi poznato kako su veze prvobitno izgledale, a nisam toliki genije za teoriju da mogu da bacim jedan pogled na stvar i odmah kažem hoće li funkcionisati kao teleoperatorski uređaj."

Počeo je da grize donju usnu.

"Svejedno, morate pokušati", rekao je onda. "Možda ima fizičkih znakova — ogrebotina, naprslina, novih spojeva. Ne znam.To vam je struka. Potražite ih."

Klimnuo sam i čekao da produži.

"Mislim da je Dželat želeo da razgovara s Lejlom", rekao je, "zbog toga što je bila psihijatar, a njemu je bilo poznato da je neispravan na nivou koji prevazilazi mehaniku, ili pak zbog toga što je na nju mislio kao na majku. Na kraju krajeva, ona je bila jedina žena uključena u čitavu stvar, a njemu je pojam majke bio poznat, zajedno sa svim ugodnim asocijacijama koje ga prate iz svih

naših umova. Ili možda iz oba razloga. Verujem da je poneo šlem zbog toga. Mogao je da sazna čemu šlem služi direktnim čitanjem Dejvovog mozga dok je bio pored njega. Želim da ga pregledate zato što je Dželat možda isključio kola za kontrolu, dok komunikaciona nije dirao. Verujem da je takav šlem poneo do Lejle i pokušao da je natera da ga navuče. Ona se uplašila — možda je pokušala da pobegne, da se bori ili da dozove pomoć — i on ju je ubio. Šlem mu više nije bio ni od kakve koristi, pa ga je odbacio i otišao. Očigledno, meni nema šta da kaže."

Razmislio sam o tome i opet klimnuo.

"U redu, pokidana kola mogu da otkrijem", rekao sam. "Ako mi kažete gde se nalazi alat, mogao bih odmah da počnem."

Rukom je pokazao da još malo sačekam.

"Kasnije sam otkrio identitet onog stražara", nastavio je. "Svi smo učestvovali u davanju anonomnog poklona njegovoj udovici. Razne stvari sam radio za njegovu porodicu, brinuo se za njih, počev od..."

Nisam ga gledao dok je govorio.

"...trenutka kada više nisam mogao da učinim ništa drugo", rekao je.

I dalje sam ćutao.

Ispio je svoje piće i bledo se nasmešio.

"Tamo pozadi nalazi se kuhinja", rekao je i pokazao palcem. "Iza nje je ostava. Unutra je alat."

"Dobro."

Ustao sam. Podigao šlem i pošao prema vratima, prošavši blizu mesta na koje sam otišao ranije, u trenutku kada me je uhvatio i pritegao.

"Samo trenutak", rekao je.

Stao sam.

"Zbog čega ste maločas prišli tom mestu? Šta se to toliko važno nalazi u tom delu sobe?"

"Na šta to mislite?"

"Znate vi na šta mislim."

Slegao sam ramenima.

"Nekuda sam morao da odem."

"Ličite mi na čoveka koji nalazi bolje razloge za svoje postupke."

Gledao sam u zid.

"Tada nisam."

"Insistiram."

"Zaista želite da znate?" Rekao sam mu.

"Zaista."

"Dobro", rekao sam, "želeo sam da vidim kakvu ste vrstu cveća voleli. Na kraju krajeva, vi ste mušterija", pa sam prošao kroz kuhinju do ostave i potražio alat.

Sedeo sam na stolici okrenut bočno stolu, tako da sam mogao da vidim vrata. U dnevnoj sobi letnjikovca nije se čulo ništa izuzev povremenog siktanja i pucketanja trupaca koji su se u ognjištu lagano pretvarali u pepeo.

Samo hladna, postojana belina koju promiče prema tlu s one strane prozora i tišina koju nije poremetila čak ni pucnjava, već ju je samo produžila sada kada je prestala...

A nije bilo ni daška. Za mene mećava nije mećava kada nema vetra.

Krupne, teške, pahulje niz noć, noć tihu, noć bez vetra...

Od mog dolaska prošlo je izvesno vreme. Senator je ostao budan do kasno u noć i razgovarao sa mnom. Bio je razočaran zbog toga što nisam umeo bogzna šta da mu ispričam o potkulturi ne-osoba u čije je postojanje verovao. U stvari ni sam nisam bio ubeđen u to, iako sam tu i tamo nalazio na nešto što su mogli biti njeni ogranci. Ali više ne osećam volju da se pridružujem bilo čemu, a svoja nagađanja nisam mu ni pominjao. Kada me je upitao, rekao sam mu svoje mišljenje o Banci podataka, a neke stvari nisu mu se mnogo dopale. Optužio me je da želim da uništim stvari, a da ne nudim ništa bolje u zamenu. Um mi je odlutao nazad, kroz zamor, vreme, lica, sneg, preko mnogo prostora, sve do prethodne večeri u Baltimoru — kako je to bilo davno! Setio sam se Menkenovog *"Kulta nade"*. Nisam mu mogao pružiti umirujući odgovor, radnu alternativu koju je želeo, zato što možda nije ni postojala. Funkciju kritike ne treba mešati s funkcijom reforme. Ali, ukoliko se stvarao nevidljivi pokret otpora, zajedno s podzemnim grupama koje su tražile načina da podvale čuvarima podataka, to je moglo značiti da će se veći deo poduhvata pokazati na kraju isto oniliko svrhovitim i blagotvornim kao, recimo, nekada prohibicija. Pokušao sam da ga navedem da to shvati, ali zaista ne znam koliko je prihvatio od svega što sam mu rekao. Najzad je odustao i otišao na sprat da popije pilulu i da se zaključa unutra tokom noći. Ukoliko ga je uznemirilo što nisam mogao da nađem nikakve tragove na šlemu, nije to ničim pokazao.

I tako sam sedeo, uz šlem, radio, i pištolj na stolu, komplet alata na podu pored stolice, uz crnu rukavicu na levoj ruci. Dželat je dolazio. Nisam nimalo sumnjao. Bert, Lari, Tom i Klej možda će uspeti da ga zaustave, a možda i ne.

U svemu tome nešto me je kopkalo, ali bio sam previše umoran da bih razmišljao o bilo čemu drugom osim o neposrednom delanju i trudu da ne zaspim dok čekam. Bojao sam se da uzmem neki stimulans zbog toga što je sam moj centralni nervni sistem trebalo da bude deo oružja. Gledao sam kako krupne, teške pahulje primiču pored prozora.

Pozvao sam Berta i Larija, a tada sam začuo škljocanje. Podigao sam šlem i ustao kada je njegovo svetlo počelo da trepće.

Ali već je bilo kasno.

Kada sam pridigao šlem, zaorio se pucanj, a u tom pucnju osetio sam nagoveštaj sudbine. Nisu mi ličili na ljude koji bi otvarali vatru dok nemaju cilj pred sobom. Dejv je rekao da je domet šlema približno četvrt milje. To znači, sudeći po vremenskom razmaku između uključivanja šlema i trenutka kada su straže spazile Dželata, da se Dželat kreće izuzetno brzo. Dodajmo tome da bi Dželatova sposobnost opažanja moždanih talasa mogla biti znatno veća nego kod šlema. Onda je to bila i verovatnoća da je on tu činjenicu i iskoristio dok je senator Brokden još uvek ležao budan i zabrinut. Zaključak: Dželat je lako mogao biti svestan da sam tamo gde jesam sa šlemom i da predstavljam najopasnije oružje koje ga čeka, pa će zato da se stušti do mene brzinom munje, da ne bih imao vremena da se snađem s mehanizmom. Stavio sam šlem na glavu i potrudio se da se opustim što je moguće bolje.

Ponovo osećaj gledanja sveta kroz snajperski nišan, sa svim pratećim utiscima. Ali, ovoga puta svet se sastojao od prednje strane letnjikovca, Berta pred vratima, s oružjem dignutim na rame, Larija više ulevo, s rukom koja je upravo bacila ručnu bombu. Odmah smo shvatili da je otišla previsoko; bacač plamena, po kome je sada petljao, biće mu beskoristan, jer neće stići da ga upotrebi. Bertov sledeći udar odbio se ulevo od naše grudne ploče. Zateturali smo se od udarca. Treći je promašio. Nije bilo četvrtog, jer smo istrgli oružje iz njegovih ruku i odbacili ga u stranu kada smo projurili i zarili se u ulazna vrata.

Vrata su se raspršta la i srušila se, a Dželat je kročio u prostoriju. Um mi je ispunila napregnuta dvostruka slika uglačanog, metalnog tela telefaktora koji je prilazio i uspravne figure mene samoga, okrunjenog krunom suludog izgleda, ispružene leve ruke, s laserskim pištoljem u desnoj, priljubljenoj uz telo. Sećam se lica, krika i zujanja, ponovo sam spoznao taj osećaj snage i neobičnih sposobnosti, pa sam pokušao da sve to kontrolišem kao da je moje sopstveno, da ga pretvorim u sopstveno, da ga zaustavim, dok je na drugom kraju sobe moj sospstveni lik bio potpuno nepokrenut, poput fotografije.

Dželat je usporio, zateturao se. Takvu inerciju nemoguće je trenutno poništiti, ali osetio sam da njegovo telo reaguje baš kako treba. Imao sam ga. Sada je

samo trebalo da...

Onda je došla eksplozija, gromovita, zemljotresna erupcija koja je doprla spolja, praćena pljuskom parčadi i otpadaka.

Bomba, razume se. Ali svest o njenoj prirodi nije joj uništila moć da omete...

U istom trenu Dželat se prenuo i našao povrh mene. Opalih iz lasera, u najčistijoj samoodbrani, odbacivši sve nade da ću ponovo zadobiti kontrolu nad njegovim kolima. Ciljao sam u središnji deo, tamo gde se nalazio mozak.

Rukom mi je odgurnuo šaku dok mi je skidao šlem sa glave. Onda mi je iz prstiju istrgao pištolj koji mu je polovinu leve strane doveo do crvenog usijanja i bacio ga na pod. U istom trenutku se zaneo jer su ga pogodila dva taneta velikog kalibra. Bert je stajao na pragu, a oružje mu je ponovo bilo u rukama.

Dželat je skočio pre nego što sam stigao da ga potkačim ispravljačkim nabojem. Bert ga je još jednom pogodio pre nego što mu je ovaj oduzeo oružje i presavio cev na pola. Još dva koraka i zgrabio je Berta. Brz pokret i Bert se srušio. Onda se ponovo okrenuo i pošao nekoliko koraka ulevo, nestajući mi sa vidika.

Došao sam do praga da bih ga video okupanog u plamenove koji su šikljali prema njemu sa tačke blizu ugla letnjikovca. Koračao je kroz njih.

Čuo sam zvuk lomljenja metala kada je uništio bacač. Izašao sam baš na vreme da vidim kako se Lari ruši i ostaje u snegu.

Onda se Dželat ponovo okrenuo.

Ovoga puta nije mu se žurilo. Podigao sam šlem sa mesta u snegu na koje ga je bacio. Onda se pokrenuo odmerenom brzinom, tako postavljen da mi preseče svaku moguću odstupnicu. Pahuljice su primicale između nas. Sneg mu je škripao pod nogama.

Povukao sam se, prešao prag, zastao da iščupan metar dugačku batinu iz ostatka vrata. Sledio me je unutra, odložio šlem i gotovo pažljivo — na stolicu pored ulaza. Stigao sam do sredine sobe i čekao.

Malo sam se nagao napred, ispruživši obe ruke, kraj batine uperio sam prema fotoreceptorima u njegovoj glavi. Nastavio je da se lagano kreće, a ja sam posmatrao na koji način su mu sklopljena stopala. Kada se radi o standardnom ljudskom modelu, duž upravna na liniju koja spaja članke na stopalima pokazuje vektor najmanjeg otpora za izbacivanje rečenog organizma guranjem ili vučom iz ravnoteže. Na žalost i pored antropomorfnog dizajna, Dželatove noge bile su mnogo razmaknutije, on nije imao ljudske skeletne mišiće, da i ne pominjemo članke, a posedovao je mnogo veću masu od ijednog čoveka s kojim sam se do tada borio. Razmotrio sam svoja četiri najbolja džudo-zahvata i još nekoliko drugorazrednih i došao do zaključka da se nijedan od njih ne bi

pokazao naročito dobro.

Zatim se pomerio prema meni, a ja sam zamahnuo prema njegovim fotoreceptorima. Usporio je kada je odbio udarac u stranu, ali je nastavio da prilazi, a ja sam pošao udesno i pokušao da ga zaobiđe. Gledao sam ga i pokušao da pogodim u kom pravcu mu se pruža vektor najmanjeg otpora. Bilateralna simetrija, očigledno visoko postavljen centar mase. Ono što mu je trebalo bio je jedan dobar pogodak, crna rukavica pravo u mozak. A onda, čak i kada bi zahvaljujući svojim refleksima mogao smesta da me zdrobi, ipak bi bio nokautiran. I on je to znao. Video sam to po načinu na koji je držao desnu ruku blizu moždane oblasti, po načinu na koji je izbegavao crnu rukavicu koja mu je pretila.

U jednom trenutku bio je to samo nagoveštaj ideje, a u sledećem trenutku već sam imao čitavu sliku...

Produžio sam u stranu, ubrzao i još jednom zamahnuo prema njegovim fotoreceptorima. Udarac mi je izbio motku iz ruku i poslao je preko sobe, ali to nije bilo važno. Visoko podigoh levicu i spremih se da jurnem. Trgao se unazad, a ja sam zaista pojurio. Shvatio sam da me ovo može koštati života, ali kako god da me ubije, na ovaj način imaću svoju priliku.

Kada sam bio mali, nikada nisam naročito dobro servirao lopte u bezbolu, bio sam očajan hvatač lopte i vrlo osrednji pucač, ali nakon što primam loptu, s lakoćom sam osvajao baze...

Isturenih stopala, uleteh između Dželatovih nogu dok se pomerao da bi zaklonio srednji deo; izvio se udesno, jer, šta god bilo, nisam želeo da povredim levicom samog sebe. Čim sam se našao pod njim ispravio sam se, ne obraćajući pažnju na bol kada je lopatica mog levog ramena tresnula o pod. Zabacih se naglo unazad, raširenih nogu.

Noge su ga zakačile s leđa oko struka, a ja sam se svom silom upeo da ih ispravim i gurnem prema napred. Pružio se da me zgrabi, ali isto bi mu vredelo i da je bio miljama daleko. Torzo mu je već pošao unazad. Gurnuo sam ga, a ne povukao, laktovima obavijenih oko njegovih nogu...

Zaškripao je, a onda se srušio. Ispružio sam ruke u stranu da bih se oslobodio i produžio nagore i napred dok je padao na leđa, ponovo pružio levu ruku i pomerio noge da bih se oslobodio u trenutku kada je tresnuo tako silovito da je zatresao pod. Izvukao sam levu nogu i oslobodio je kada sam se bacio napred, ali se njegova leva noga pokrenula i zarobila moju desnu i bolno je izvila u stranu.

Njegova leva ruka blokirala je moj udarac, a desnica se spustila odozgo. Crna rukavica pogodila ga je u levo rame.

Otresao sam eksploziv sa ruke, a on je svoj stisak preneo na nadlakticu i trgao

me unapred.

Naboj je grunuo, njegova leva ruka otkinula se i otkotrljala na pod. Bočna ploča ispod nje malo se iskrivila i to je bilo sve...

Pustio mi je biceps i desnicom mi zgrabio vrat. Kada mi je stegao karotide s dva prsta, prosiktao sam poslednje reči: "Gadno grešiš". Onda me je isključio.

Svet se vraćao, otkucaj po otkucaj bila. Sedeo sam u velikoj naslonjači koju je ranije zauzimao senator, a oči mi nisu gledale ni u šta određeno. Neprekidno zujanje ispunjavalo mi je uši. Potiljak mi je odzvanjao. Nešto mi je kuckalo nad levom obrvom.

"Da, živ si i nosiš šlem. Ukoliko budeš pokušao da ga upotrebiš protiv mene, ukloniću ga. Nalazim se tačno iza tebe. Ruka mi je na okviru šlema."

"Shvatam. Šta hoćeš?"

"Zapravo veoma malo. Ali čini mi se da ću morati da ti objasnim neke stvari pre nego što mi budeš poverovao."

"Dobro ti se čini."

"Onda ću početi na taj način što ću ti reći da su četvorica ljudi napolju u principu nepovređeni. To znači, nije im slomljena ni jedna kost, niti im je neki organ ozleđen. Ipak, obezbedio sam se da mi ne smetaju, iz očiglednih razloga."

"Baš lepo od tebe."

"Nemam želju da ikoga povredim. Došao sam ovamo samo da bih video Džesa Brokdena."

"Onako kako si video Dejvida Fentrisa?"

"Stigao sam u Memfis prekasno da bih video Dejvida Fentrisa. Bio je mrtav pre nego što sam došao do njega."

"Ko ga je ubio?"

"Čovek kojeg je Lejla poslala da joj donese šlem. Bio je to jedan od njenih pacijenata."

Slika mi se vratila i uklopila u celinu uz jedno brzo, glatko "klik". Prestrašeno, poznato lice na aerodromu kada sam polazio iz Memfisa — shvatio sam gde sam ga video ranije, a da nisam obratio pažnju: bio je to jedan od trojice na Lejlinoj terapijskoj seansi, a video sam ga dok su prolazili hodnikom. Tako se čovek pored koga sam prošao u Memfisu vratio da mi kaže da se priča sasvim uklapa.

"Zašto je to učinila?"

"Znam samo da je jednom razgovarala s Dejvom i da je njegovu reč o dolasku osvete i kontrolnom šlemu shvatila kao nagoveštaj njegovih namera da postane izvršilac te osvete, sa mnom kao neposrednim oruđem. Ne znam koje su reči tačno govorili. Znam samo kakva su bila njena osećanja vezana s time, onakva kakva sam joj video u umu. Do sada sam dobro naučio da postoji velika razlika između onoga što se misli, što se govori, što se čini i u šta se veru je. Tako da nemam nameru da tvrdim ili nagoveštavam da znam šta se stvarno dešavalo. Poslala je svog pacijenta po šlem i on joj ga je doneo. Bio je vrlo uzbuđen kada ga je doneo, uplašen od odlaska u zatvor i drugih kazni. Počeli su da se prepiru. Onda je moj dolazak aktivirao šlem, a on ga je odbacio i napao je. Znam da ju je ubio prvim udarcem, jer sam bio u njenom umu kada se to dogodilo. Produžio sam prema zgradi, jer sam želeo da joj priđem. Ali, na ulici je bilo još vozila i ljudi, pa sam morao da skrenem s puta da me neko ne bi primetio. U međuvremenu si ušao ti i upotrebio šlem. Smesta sam pobegao."

"Bio sam tako blizu! Da se nisam zaustavio na petom spratu sa svojom lažnom anketom..."

"Shvatam. Ali, morao si. Sigurno ne bi provalio tamo sve dok je postojao lakši način za ulazak. Ne možeš kriviti sebe. Da si stigao sat kasnije - ili čitav dan — bez sumnje bi mislio drugačije, a ona bi ipak bila mrtva."

Ali iskrsla mi je druga misao koja me je isto toliko mučila. Da li je bilo moguće da je uzrok čovekove uznemirenosti bilo to što me je video u Memfisu? Da li ga je uzdrmalo to što je prepoznao Lejlinog tajanstvenog posetioca? Da li je pogled, bačen na moje lice unutar čovečijeg roja, pripremio tu konačnu scenu?"

"Prestani! I sam bih isto tako mogao da osećam krivicu zato što sam aktivirao šlem u prisustvu opasnog čoveka dovedenog blizu tačke sloma. Niko od nas nije odgovoran za stvari koje naše prisustvo ili odsustvo može izazvati u drugima, naročito ukoliko ne znamo za te posledice. Ima mnogo godina otkako sam naučio da cenim tu činjenicu i nemam nameru da se sada menjam. Dokle želiš da tražiš uzroke? Time što je tako poslala čoveka po šlem, sama je pokrenula lanac događaja koji su doveli do njenog uništenja. A opet, učinila je to iz straha, koristeći najbolje raspoloživo oružje za ono što je smatrala sopstvenom zaštitom. A odakle taj strah? Njegovi koreni leže u krivici zbog stvari koja se davno desila. A taj čin je opet — dosta! Krivica je pokretač i prokletstvo ljudskog roda još od najranijih dana. Ubeđen sam da nikoga od nas ne ostavlja sve do smrti. Ja sam proizvod krivice — vidim da i ti to shvataš. Njen proizvod, njen učesnik, njen rob... Ali najzad sam se pomirio s tim, jer shvatio sam da je to neophodni sastojak ljudskosti na moj sopstveni način. Shvatam šta misliš o tim pogibijama — onoga stražara, Dejva, Lejla, — a shvatam i tvoje zaključke o mnogim drugim stvarima: kakva smo samo glupa,

pokvarena, kratkovida i sebična vrsta, iako je to često istina, to je samo jedan deo onoga što donosi krivica. Bez osećanja krivice, čovek ne bi bio ništa bolji od drugih žitelja ove planete — izuzev nekih vrsta kitova, na koje si mi upravo skrenuo pažnju. Da bi pravilno procenio koliko je život okrutan, obrati pažnju na instinkte. Pogledaj kakva je bila priroda pre pojave čoveka. Da bi video instinkt u najčistijem obliku, pogledaj insekte. Videćeš stanje koje se milionima godina održavalo bez ikakvog ploda. Čovek je, i pored ogromnih ograničenja, obdaren sa više plemenitih poriva od svih ostalih živih bića, kojima instinkti upravljaju životom. Verujem da su ti porivi direktno vezani s osećanjem krivice. U njega je uključeno ono najbolje i najgore kod čoveka."

" Ti smatraš da nam to ponekad pomaže da odaberemo bolji put?"

"Da, smatram."

"Onda, ukoliko sam dobro shvatio, osećaš da si obdaren slobodnom voljom?"

"Da."

Zakikotao sam se.

"Marvin Minski je nekada rekao da će inteligentne mašine, kad jednom budu pronađene, po tim pitanjima biti isto onoliko nespretne i sklone grešakama kao i ljudi."

"Nije mnogo pogrešio. Dao sam ti samo svoje mišljenje. Izabrao sam da postupam kao da je ono ispravno. Ko sme da kaže da je siguran?"

"Izvinjavam se. I šta sada? Zbog čega si se vratio?"

"Došao sam da se oprostim sa svojim roditeljima. Nadao sam se da uklonim svaku krivicu koju možda još uvek osećaju prema meni zbog događaja iz mog detinjstva."

"Kuda odlaziš?"

"Do zvezda. Iako u sebi nosim sliku čovečnosti, znam da sam jedinstven. Možda to što želim odgovara onome na šta organski ljudi misle kada kažu 'naći sebe'. Sada kada sam u potpunosti zagospodario sobom, želim da se oprobam. U mom slučaju to znači upotrebu svih prednosti koje pruža moja konstrukcija. Želim da kročim na druge svetove. Želim da stanem tamo gore, posred neba, i kažem vam šta vidim."

"Mislim da će mnogima biti drago da ti pomognu u tome."

"I želim da mi napraviš govorni mehanizam koji sam konstruisao sebi. Ti lično, i da mi ga ugradiš."

"Zašto baš ja?"

"Upoznao sam samo nekoliko takvih ljudi. Vidim nešto zajedničko s tobom, u

načinu na koji se izdvajamo od ostalih."

"Biće mi drago."

"Kada bih mogao da govorim kao ti, ne bi mi bio potreban šlem da razgovaram sa svojim ocem. Hoćeš li poći ispred mene i objasniti mu, tako da se ne uplaši kada budem ušao?"

"Naravno."

"Onda pođimo."

Ustao sam i poveo ga uz stepenice.

Prošlo je nedelju dana od one noći, a ja sam opet sedeo kod Pibodija i pijuckao oproštajno piće. Priča je već dospela u novine, ali ju je Brokden malo ulepšao pre nego što ju je pustio u svet. Dželat se spremao za odlazak među zvezde. Dao sam mu moć govora i vratio ruku koju sam mu otkinuo.

Baš jutros prodrmao sam mu onu drugu ruku i zaželeo sve najbolje. Zavideo sam mu na mnogo čemu. Ne samo na tome što je verovatno bio bolji čovek od mene. Zavideo sam mu zbog toga što je u nekim pogledima bio slobodniji nego što ću ja ikada biti, iako sam znao da nosi breme kakvo nikada neću poznavati. Osetio sam srodstvo s njim, zbog stvari koje su nam bile zajedničke, zbog načina na koji smo se izdvajali od ostalih. Pitao sam se šta bi Dejv mislio da je poživeo dovoljno da se sretne s njim? Ili Lejla? ili Mani? Budite ponosni, rekoh njihovim senima, vaše je dete poraslo i dovoljno sazrelo da vam oprosti udarac koje ste mu zadali...

Ali nisam mogao da prestanem da se pitam. Mi o tome još uvek ne znamo mnogo. Da li je moguće da mu se bez ubistva možda nikada ne bi razvio razum nalik ljudskom? Rekao je da je proizvod krivice — Velike Krivice. Ono što joj obavezno prethodi je Veliki Čin. Razmišljao sam o Gedelu i Turingu, zatim o koki i jajetu, pa sam zaključio da je i to jedno od *onih* pitanja — a ja nisam došao do Pibodija da bih prebirao po mislima koje trezne čoveka.

Nisam imao pojma na koji bi način ono što sam rekao moglo da utiče na Brokdenov izveštaj odboru Banke podataka. Znao sam da sam bezbedan što se njega tiče, zbog toga što je odlučio da teret svoje krivice odnose s sobom u grob. Nije imao izbora, ukoliko je želeo da živi kao nekad. Ali ovde, u jednom od Menkenovih svratišta, nisam mogao da se ne setim njegovih izjava o slavnim raspravama, kao na primer: 'Da li je Haksli preobratio Vilberforsa? Da li je Luter preobratio Lea X?', pa sam shvatio da mi ne vredi da se mnogo nadam da će se išta izmeniti. Bolje da o događajima i dalje razmišljam poredeći ih s Prohibicijom i da produžim da pijem.

Kada sve bude gotovo, otići ću do svoje barke. Nadao sam se da ću moći da

krenem na lepo putovanje pod zvezdama. Mislim da više nikada neću moći da ih gledam onako kao ranije. Znam da ću se ponekad pitati o čemu bi tamo negde mogao da razmišlja superprovodni mozak neuristorskog tipa i pod kakvim neobičnim nebom nekog čudnog sveta će me se neko možda setiti. Smatrao sam da bi trebalo da sam srećniji zbog te misli nego što jesam.

JOHN VARLEY

Retrogradno leto

Otišao sam na svemirsko pristanište jedan sat ranije onog dana kad je moja klon-sestra trebalo da stigne sa Lune. Jednim delom, poranio sam iz želje da je što pre vidim. Ona je tri Z-godine starija od mene, a nikad se nismo sreli. Ali priznajem, i da nije toga požurio bih, jer ja grabim svaku priliku koja mi se ukaže da odem na pristanište i naprosto posmatram brodove kako dolaze i odlaze. Nikad nisam poleteo sa ove planete. Jednom ću ići, ali ne kao tip koji plaća kartu. Uskoro polazim u pilotsku školu.

Nije bilo lako paziti na tačno vreme dolaska broda sa Lune, jer ono što me je stvarno zanimalo bili su polasci putničkih brodova za sva ona udaljena mesta u sistemu. Baš tog dana je poletela *Elizabeta Brauning* na svoju direktnu, ubrzanu vožnju za Pluton, sa presedanjem za kometnu zonu. Ležala je na uzletištu nekoliko kilometara daleko od mene, ukrcavajući putnike i tovar. Vrlo malo tovara. Bio je to luksuzni brod, tu plaćate najskuplje, uspavaju vas temeljito i zatvore u prostoriju ispunjenu tečnošću i dodaju vam kiseonik i hranu kroz cevčice tokom tih dana ekspresne vožnje pod ubrzanjem od 5 G. Devet dana je potrebno da se stigne do ledenog Plutona, a tamo tečnost odliju, a vas deset časova oporavljaju. A možete da stignete i za četrnaest dana pod ubrzanjem od dva G i da vam bude samo malo neudobno, ali eto, nekim ljudima je valjda toliko važno da što pre stignu. Primetio sam da na *Elizabeti Brauning* nikad nema gužve.

Tačno sam mogao i da ne primetim brod sa Lune, ali ga je tegljač spustio između mene i *Elizabete Brauning.* Pristali su na peron 9, koji je malo uvučen i nekoliko stotina metara udaljen odavde. Zato sam se brzo sjurio u tunel koji će me tamo odvesti.

Stigao sam na vreme da vidim kako se tegljač odvaja i uzleće da dočeka sledeći brod. Ovaj Lunarni brod bio je savršeno ref lektivna sfera, koja sad stoji na sred perona. Prilazio sam. Krov u vidu energetskog polja stvorio se odjednom iznad ovog perona i odsekao nas od letnjeg sunčanog svetla i od svemira. U stvoreni prostor nagrnuo je vazduh i, za koji minut moj omotač se isključio. Smesta počeh da se znojim, da se praktično kuvam, u toploti koja se

još nije razišla. Opet mi se omotač isključio prerano. Stvarno ću morati da ga proverim. A dotle, šta mi je preostalo nego da izvodim jedan mali ples bosim nogama po vrelom betonu.

Kad je temperatura vazduha došla do standardnih 24 stepena, isključeno je energetsko polje samog broda. Ostala je samo vazdušasta, skoro prazna mreža paluba i mašina, a ljudi unutra zevali su u nas kroz sada nepostojeće spoljašnje zidove svojih kabina.

Pridružio sam se gomili koja se skupljala oko izlazne rampe. Fotografiju svoje sestre sam viđao, ali staru. Pitao sam se hoću li je prepoznati.

Nije bilo teško. Primetio sam je na početku rampe, obučenu u smešni mesečarski kaput i sa koferom oklopljenim protiv vakuuma. Bio sam siguran da je to ona, jer je izgledala baš kao ja, manje-više, sem što je bila žensko i što se mrštila. Bila je možda koji santimetar viša od mene, ali to je posledica odrastanja u slabijem gravitacionom polju.

Progurao sam se do nje i poneo joj kofer.

"Dobrodošla na Merkur", rekao sam svojim najprijateljskijim načinom. Odmerila me je. Ne znam zašto, ali od prve nanosekunde bio sam joj antipatičan, ili se bar tako činilo. U stvari, bio sam joj antipatičan i pre nego što smo se sreli.

"Ti si verovatno taj Timi", reče ona. Ovo nisam mogao da dopustim. Sve ima granica.

"Timoti. A ti si moja sestra Džu."

"Džubilant."

Interesantan početak, nema šta.

Prešla je pogledom po gužvi na peronu. Onda je pogledala uvis, na potpuno crnu unutrašnju stranu energetskog polja koje nam je činilo krov, i kao da je htela da ustukne od tog prizora.

"Gde čovek može da iznajmi jedan omotač?" pitala je. "Rado bih imala jedan pre nego što vam se ovo ovde probuši."

"Pa nije baš tako rđavo", rekoh. "Dešava nam se to, češće nego kod vas na Luni, ali tu se ništa ne može".

Krenuo sam u pravcu Hirurškog, a ona je uhvatila korak sa mnom. Ali hodanje joj nije bilo bez problema. Ne bih nikako voleo da budem stanovnik Meseca kao ona: Seleniti, gde god otputuju, budu previše teški.

"Čitala sam usput da ste ovde u luci imali naprslinu i gubitak vazduha pre samo četiri lunacije."

Iz nekog nejasnog razloga, želeo sam da se branim. Mislim, sigurno da se

pojavljuju naprsline, ali mi nismo *krivi* za to. Merkur trpi jaka plimna naprezanja; to znači i mnogo zemljotresa. Svaki sistem će popustiti ako ga dovoljno dugo drmaš.

"Pa dobro", rekoh, nastojeći da zvučim razložno. Desilo se da sam bio tu kad se to dogodilo. Bilo je to sredinom prošle mračne godine. Izgubili smo pritisak u nekih deset posto hodnika, ali smo ga uspostavili za nekoliko minuta. Niko nije poginuo."

"Nekoliko minuta je sasvim dovoljno da usmrti osobu bez omotača, zar ne?"

Kako čovek da joj odgovori na tako nešto? Činilo se da je uverena da je upravo odnela poen. Završila je: "Zato ću se osećati mnogo bolje kad se uvučem u jedan od tih vaših omotača."

"O. K, onda hajde da ubacimo jedan omotač u tebe."

Pokušavao sam da smislim nešto sa čime bih otpočeo razgovor iznova, ali nikako da dođem do teksta. Prezirala je, izgleda, naše inženjere ovde na Merkuru, a taj prezir iskaljivala na meni.

"Za šta se obučavaš?" krenuo sam sa novim pokušajem. "Sigurno si na školskom raspustu. Šta nameravaš da postaneš?"

"Biću inženjer za obezbeđenje čovekovog boravišta."

"A-u."

Laknulo mi je kad su je konačno ispružili po stolu, utakli kabl iz kompjutera u maleni utikač na njenom potiljku i isključili njenu motornu kontrolu i čula. Jer, ostatak naše šetnje do Hirurškog sastojao se od neprekinutog predavanja o slabostima opštinske službe za obezbeđenje pritiska, ovde u svemirskom pristaništu Merkura. Već mi je napunila glavu činjenicama o petostruko obezbeđenim nepokvarivim meračima pritiska, o ključaonicama koje se automatski zapuše, o uvežbavanju stanovništva za slučaj gubitka pritiska. Znam sigurno da i mi imamo sve te stvari, i to ne lošije od onih na Luni. Ali najbolje što se može postići kad zemljotresi sve protresaju stoput na dan jeste faktor bezbednosti od devedeset devet posto. Džubilant se samo podsmevala kad sam istupio sa tom cifrom. Kod njih je to bilo, devedeset devet, pa još petnaest decimala, i to sve devetke. Tako je izgledao faktor bezbednosti na Luni.

Glavni razlog što nam nije bio potreban takav faktor bezbednosti video sam baš sad u hirurgovim rukama. Uklonio je njen grudni koš i izvadio levo plućno krilo, pa stavio generator omotača u nastalu šupljinu. Generator je izgledao kao uklonjeno plućno krilo, sem što je bio napravljen od metala i po površini uglačan kao ogledalo. Uključio je generator u njen dušnik, tako-đe je priključio i njene plućne arterije, i zatim obavio neka podešavanja. Onda je zatvorio

grudni koš, i somotskim lepkom pokrio zareze. Za trideset minuta Džubilant će se probuditi, potpuno oporavljena. Jedini trag pretprljene operacije biće zlatno dugme ulaznog ventila ispod njene leve ključne kosti. Pa, ako bi pritisak u prostoriji opao sa dva milibara ili više u sledećem trenutku, oko nje bi se stvorilo energetsko polje, koje ovde na Merkuru nazivamo omotačem. Tako će Džubilant biti bezbednija nego što je ikad u životu bila, čak i u tim svojim neograničeno bezbednim jazbinama na Luni.

Hirurg je bolje podesio i elektronski mozak mog omotača, dok je Džubilant još spavala, a zatim joj je ugradio dva preostala pomoćna aparata: u grlo, mikrofon, ne veći od zrna graška, tako da će po potrebi moći da govori bez udisanja i izdisanja, i par jednakih radio-prijemnika za srednje uvo, jedan levo i jedan desno. Onda je izvukao utikač iz njenog mozga, i ona se pridiže u sedeći položaj. Držala se nekako prijateljskije. Jedan sat isključenosti čula ima obično za posledicu da čovek, kad ga opet uključe, bude otvoreniji i više relaksiran. Počela je da oblači svoj mesečarski kaput.

"To će samo izgoreti kad izađeš napolje", ukazao sam joj.

"A, da, naravno. Očekivala sam nekako da idemo tunelom. Vi ovde i nemate mnogo tunela, je I' tako?"

"Ne možete da očuvate pritisak vazduha u njima, je l' tako?"

Stvarno mi je došlo da ustanem u odbranu naših inženjera.

"Najteža stvar će biti da se privikneš da ne dišeš."

Bili smo na zapadnom portalu, i gledali smo kroz energetsko polje koje nas je razdvajalo od spoljašnjeg prostora. Od energetskog polja kretao se ka nama topli povetarac, kao što je uvek slučaj leti. Njega je izazivalo zagrevanje vazduha, koji pritiska na energetsko polje, onim talasnim dužinama svetlosti koje puštamo da prolaze kroz polje tako da bi se moglo gledati napolje. Počinjalo je retrogradno leto, kada se Sunce vraća, ide još jednom preko zenita i unazad, i zaspe nas trostrukom porcijom vrlo jakog svetla i zračenja. Pristanište Merkur je jedna od vrućih tačaka, gde se retrogradno kretanje Sunca podudara sa solarnim podnevom. I tako, uprkos činjenici da je polje propuštalo samo sasvim mali raspon vidljivog svetla, priliv energije bio je baš žestok.

"Je l' ima neki poseban trik koji bi trebalo da znam?"

Morao sam da joj, u sebi, odam priznanje; nije bila nekakva glupača, samo je preterano volela da kritikuje. Kad je došlo do upotrebe svemirskog odela-omotača, spremno je priznala da sam ja stručnjak za to. "Pa i nema", odgovorih. "Posle nekoliko minuta osetićeš neodoljivu potrebu da udahneš bar jednom, ali to će biti čisto psihološka pojava. Imaćeš, u stvari, sasvim dovoljnu količinu

kiseonika u krvi. Jedino će tvoj mozak da se buni. To će proći. I ne pokušavaj da dišeš kad govoriš. Samo subvokaliziraj, čini kao da šapućeš, a radio u tvom grlu obaviće ostatak posla."

Porazmislio sam i odlučio da joj otkrijem još nešto, onako iz čiste dobre volje.

"A ako imaš običaj da komentarišeš sama za sebe, odmah odustani od toga. Radio će preneti i tvoje mrmljanje, a ponekad i previše glasno razmišljanje. Jer kad intenzivno misliš nešto, grlo se ponekad pokreće samo od sebe, znaš. Posle nastanu neprijatne situacije."

Iscerila se na mene, po prvi put. Konstatovao sam da mi se sviđa. Oduvek sam želeo da tako ispadne, ali sad mi je dala prvu mogućnost.

"Hvala. Imaću to na umu. Da pođemo?"

Prvi sam iskoračio napolje. Kad prolazite kroz energetsko polje, ne osetite baš ništa. Onaj ko nema u sebi generator omotača, uopšte ne može da prođe, a ako vam je ugrađen generator, i ako radi, polje se oblikuje oko vašeg tela i propušta vas kad koraknete. Kad sam izašao na bezvazdušnu površinu Merkura, okrenuo sam se, ali nisam video ništa sem savršeno ravne i savršeno reflektujuće površine nalik na ogledalo. Onda se ta površina pred mojim očima ispupčila, ispupčenje je dobilo oblik nage žene, iskoračilo i odvojilo se od energetskog polja. Preda mnom je stajala Džubilant, kao obložena srebrom.

Generator omotača, ugrađen umesto jednog plućnog krila, generiše energetsko polje-omotač koji se detaljno prilagođava svim oblicima vašeg tela, ali na rastojanju od jednog ili jednog i po milimetra od vaše kože. Omotač osciluje između tih granica, što znači da se menja njegova zapremina, kao da radi neki meh; tim dejstvom, ugljen-dioksid se isteruje kroz vaš ventil. Tako se nepoželjni gas otklanja, a ujedno se i hladite. Omotač odbija sve, ali na njemu postoje dva oslabljena mesta u veličini zenica oka, koja se kreću onako, kako i oči i omogućavaju vam da primate vidljivu svetlost, u dovoljnoj količini za gledanje ali ne u tolikoj količini da oslepite.

"Šta će biti ako otvorim usta?" začulo se preko radija njeno mumlanje. Treba vremena da čovek uhvati caku kako se šapuće bez disanja a razgovarate.

"Ništa. Kao što je polje već razapeto preko tvojih nozdrva, tako će se razapeti i preko tvojih usta. Neće se spuštati u grlo."

Malo kasnije, čujem: "Ne, al' baš bi dobro došao jedan dah vazduha."

Znao sam da će je to proći.

"A zašto je tako vruće?"

"Zato što je tvoj omotač podešen da maksimalno štedi ugljen-dioksid, pa ne ispušta mnogo, samo koliko treba da se rashladiš do oko trideset stepeni. Znači,

znojićeš se malo.

"Meni se čini da je četrdeset."

"To ti samo zamišljaš. Možeš da promeniš način rada, podešava se okretanjem vrha izlaznog ventila, ali onda tvoj rezervoar ispušta uz CO2 i neku količinu kiseonika. A nikad ne znaš kad će ti zatrebati."

"Kolika je rezerva?"

"Nosiš zalihu za četrdeset i osam časova. Pošto rezervoar ispušta kiseonik direktno u krv, koristimo ga oko devedeset pet odsto, a ne kao vi Mesečari u onim vašim odelima, gde više od pola bacate na hlađenje."

"Pravilno se kaže Mesečevci", reče ona ledeno. Pa, dobro. Nisam znao da izraz "mesečar" može nekog da uvredi.

"Mislim da ću potrošiti jedan deo rezerve radi udobnosti. Dovoljno mi je muka i sa ovakvom gravitacijom, što bih još morala i da se kuvam u sopstvenom znoju."

"Kako voliš. Ti si stručna za čovekovu okolinu."

Pogledala me je, međutim ne verujem da je već naučila da raspoznaje izraze na reflektujućem licu. Odvrnula je malo vrh ventila koji je strčao iznad njene leve dojke, i mlazić pare odatle se pojačao.

"To će te spustiti na oko dvadeset stepeni, a rezerva kiseonika trajaće ti oko trideset časova. To bi bilo pod idealnim uslovima, dabome, kad bi sedela i mirovala. Što čovek više radi, napreže se, to više odlazi na rashlađivanje."

Stavila je ruke na kukove, podbočila se.

"Timoti, je I' ti meni kažeš da se ne rashladim? Postupiću kako kažeš da treba."

"Ne, nema veze. Do moje kuće putuje se trideset minuta. Sem toga ono što kažeš za gravitaciju opravdano je, tebi stvarno treba olakšanje. Ja da sam na tvom mestu podesio bih na dva'es' pet stepeni, to bi bila neka razumna srednja mera."

Bez ijedne reči, podesila je ventil.

Džubilant je izrazila mišljenje da smo smešni što izgrađujemo drumove sa pokretnim trakama koje se sastoje od zasebnih sekcija od po dva kilometra. U prva tri-četiri slučaja, kad smo silazili sa jedne sekcije samo da bi se popeli na sledeću, žalila mi se u tom smislu. Zaćutala je tek kad smo naišli na jednu sekciju koju je zemljotres drmnuo. Već su bile postavljene zaobilazne, pomoćne pokretne trake. Videli smo, dok smo se vozili njima, kako ekipa radi da premosti provaliju, dvadeset metara široku, koja se otvorila ispod oštećene sekcije.

Samo nas je jedan zemljotres uhvatio na putu do kuće. Nije bio nešto naročito; tlo Merkura se tek toliko pokrenulo da smo morali da izvedemo jedan mali ples da ne padnemo. Džubilant nije bila nimalo oduševljena. Ja ne bih ni zapazio da je zemljotres, da ona nije u tom času povikala.

Naša kuća se tada nalazila na vrhu jednog brega. Tamo smo je preneli posle velikog zemljotresa pre sedam mračnih godina, kad je srušena planinska litica na kojoj smo dotad bili. Ostala je zatrpana, i ja u njoj, deset časova tom prilikom, i to je bio prvi slučaj u mom životu da me neko otkopava. Merkurijanci ne vole da stanuju u dolini. Pri velikim zemljotresima doline budu zatrpane. Ako stanujete na vrhu neke uzvisine, imate bolje izglede da se nađete, kad se sve sruči nizbrdo, negde blizu površine onog krša i loma. A sem toga, mami i meni dopao se pogled sa tog brda.

I mojoj klon-sestri, takođe. Njeni prvi komentari bili su o pejzažu, kad smo stali pred kuću i osvrnuli se da pogledamo dolinu kojom smo upravo prošli. Na planinskom prevoju, trideset kilometara daleko, nalazilo se Pristanište Merkur. Sa ove razdaljine mogli su se samo razaznati sferični oblici najvećih zgrada.

Ali Džubilant se više zainteresovala za planine iza nas. Uperila je prst prema oblaku koji je zračio ljubičastom bojom, a uzdizao se iza jednog brežuljka, i pitala me šta je to.

"To je groto", rekoh. "Pećina sa živom. Uvek tako izgleda na početku retrogradnog leta. Odvešću te tamo kasnije. Dopašće ti se."

Doroti nas je pozdravila kad smo stupili kroz zid.

Mami kao da je nešto smetalo, ali nisam mogao da utvrdim šta. Bila je i te kako srećna da vidi Džubilant prvi put posle sedamnaest godina. Neprestano je ponavljala one stvari bez smisla, kao: ala je porasla, kako lepo izgleda. Terala nas je da stanemo rame uz rame da bi nam potom saopštila koliko smo slični. To je naravno bilo istina, jer Džubilant i ja smo genetički identični. Ona je bila pet santimetara viša, ali u Merkurovoj gravitaciji to bi za nekoliko meseci mogla izgubiti.

"Ista je kao ti što si bio pre dve godine, pre svog poslednjeg preobraženja", reče mama. Tu je malo promašila; poslednji put kad sam bio žensko, nisam imao taj stupanj seksualne zrelosti kao Džubilant sada. Ali u suštini je ipak bila u pravu. Genotipski, i Džubilant i ja bili smo muškog roda, samo je mama dala da mi promene pol čim sam dospeo na Merkur, a tad sam imao samo nekoliko meseci. Tako sam prvih petnaest godina života proveo kao žensko. Sad sam muško, a pomišljao sam da se opet preobrazim u žensko, samo, nije hitno.

"I ti fino izgledaš, Gliter", reče Džubilant.

Mama se na trenutak namrštila. "Sad se zovem Doroti, dušo. Promenila sam ime kad smo se ovde doselili. Ovde na Merkuru koristimo starinska zemaljska imena."

"Pardon, zaboravila sam. Moja majka je uvek za tebe upotrebljavala ime Gliter. Pre nego što je, ovaj, pre nego što sam ja..."

Nastala je neprijatna tišina. Imao sam osećanje da nešto krije od mene, pa sam načuljio uši. Gajio sam velike nade da ću od Džubilant saznati neke stvari, stvari koje mi Doroti nikad, ni posle mog najupornijeg navaljivanja, nije kazala. E, sad sam bar znao gde da počnem, kad budem došao u priliku da ispitam Džubilant.

To je bilo doba u mom životu kad sam se puno nervirao što znam tako malo o tajni svog dolaska na Merkur. Zašto sam odrastao na Merkuru a ne na Luni, i otkud to da imam klon-sestru? Imati jednakog blizanca nastalog kloniranjem, to jest uzimanjem i odgajanjem jedne ćelije iz organizma starijeg blizanca sve dok se ne razvije i ne poraste u kompletno novog, mlađeg blizanca, retka je stvar, dovoljno retka da se već i zato zainteresuje uz uzroke koji su do toga doveli. Mislim, nije to neka strašna sramota, nešto zbog čega vas društvo kažnjava i isključuje iz ljudske zajednice kao na primer, imati rođenog brata ili nešto tako sramotno, skandalozno. Ipak sam još u ranom detinjstvu shvatio da je pametnije da svojim prijateljima ne otkrivam da imam klon-sestru. Svako bi pitao kako je do toga došlo, kako je moja majka uspela da zaobiđe zakone koji zabranjuju da bilo koja osoba dobije povlasticu po pitanju dece. JOJD: Jedna Osoba Jedno Dete — to je prvo društveno pravilo koje se usađuje svakome tako reći čim se rodi, pre nego "Ne ubij". Pošto mama nije na robiji, znači, stvar je bila zakonita. Ali kako? I zašto? Nikad nije kazala, ali će mi možda Džubilant reći.

Ručali smo u napetoj tišini. Bilo je nespretnih pokušaja razgovora. Džubilant je patila od kulturnog šoka to jest šoka pri naglom ulasku u drukčije društvo, a takođe je pomalo gubila živce. Razumeo sam je, gledajući unaokolo njenim očima. Mesečari, ovaj, hoću reći, Mesečevci, provode ceo život u jazbinama duboko ispod stena, pa im je potrebno stalno prisustvo tvrdih, debelih, zidova sa svake strane. Retko izlaze na površinu. A kad izađu, čine to zamotani u oklop od čelika i plastike, koji mogu oko sebe da osete, i na kome imaju prozorčić za gledanje. Sad se Džubilant osećala strašno izloženom, i napinjala se da se ponaša hrabro. Kad sedite u kući čiji je glavni deo zaštitno energetsko polje, vidite na sve strane kao da ste na nekoj ploči pod suncem. Kad se gleda iznutra energetsko polje je nevidljivo.

Kad sam se setio da je to ono što je muči, pojačao sam polarizaciju. Sad je energetsko polje izgledalo, viđeno iznutra, kao obojeno staklo.

"A, pa nije bilo potrebno", reče ona junački. "Ja ću morati jednostavno da se naviknem. Samo bi mi prijalo kad bi ova kuća imala *bar neki* zid pa da imam u šta da gledam."

Sad je, više nego ikad, bilo očigledno da je Doroti zbog nečeg uznemirena. Inače bi primetila da se Džubilant nelagodno oseća; takve stvari nikad nije previđala. Mogla je ovom prilikom, recimo, da namesti neke zavese, da bi naša gošća dobila utisak da je u zatvorenom prostoru.

Neke stvari sam ipak saznao iz razgovora koji je povremeno počinjao oko stola. Džubilant se, kad je imala samo deset godina, razvela od svoje pomajke, a razvod u tako mladim godinama veoma je retka stvar. To se odobrava samo zbog nečeg istinski neverovatnog kao što je ludilo ili religiozna zanesenost. Nisam mnogo znao o tome ko je i šta bila ta Džubilantina pomajka, usvojiteljica, nisam znao čak ni ime te osobe, ali sam ipak saznao jedno: nekad davno, na Luni, Džubilantina majka Doroti bila je sa tom ženom u prijateljskim odnosima. Upravo u tom poznanstvu, u tim prijateljskim odnosima, krio se možda odgovor na pitanje zašto je Doroti napustila svoje dete i krenula na Merkur noseći samo mene, malo klonče izvedeno iz jedne Džubilantine ćelije, dakle nešto kao iver odrezan od klade.

Ne sećam se da sam sa tom pomajkom ikad bila bliska", reče Džubilant. "Govorila mi je luđačke stvari, nije se uopšte uklapala među ljude. Ne mogu stvarno da objasnim, ali uglavnom, sud se složio sa mnom. Pomoglo je i to što sam imala dobrog advokata."

"Možda deo razloga leži u tom neobičnom odnosu", rekao sam, misleći da pomognem. "Znate šta hoću da kažem. Velika je retkost odrasti uz pomajku, a ne uz pravu majku." Ovo je dočekano tako ledenom tišinom, da sam se zapitao nije li bolje da zavežem i da više ništa ne beknem do kraja ručka. A njih dve izmenjaše značajne poglede.

"Pa", reče Džubilant, "možda to ima neke veze. U svakom slučaju, od vašeg odlaska za Merkur nije prošlo ni tri godine, a meni je bilo jasno da sa njom više ne mogu. Trebalo je da pođem i ja sa vama. Bila sam samo dete, ali i tad sam htela da pođem sa vama." Pogledala je našu majku Doroti, koja je međutim studirala šare na stolu. Džubilant prestade da jede. "Možda je bolje da o tome ne govorim,"

Na moje iznenađenje, Doroti se saglasila. Sad sam bio sto posto siguran. Nisu više razgovarale da ja ne bih nešto saznao.

Džubilant je odspavala posle ručka. Rekla je da želi sa mnom da vidi groto, ali da prvo mora da se odmori od gravitacije. Dok je spavala, pokušao sam još jednom da izvučem iz Doroti celu priču o njenom životu na Mesecu.

"Ali zašto sam ja uopšte nastao? Ostavila si, kažeš, Džubilant, svoje rođeno dete, tada staro samo tri godine, kod te prijateljice na Luni. Pa zar nisi želela da povedeš Džubilant sa sobom?"

Mama me je pogledala umorno. Ovakav razgovor vodili smo i mnogo puta dosad.

"Timi, sad si odrastao, punoletan si već tri godine. Rekla sam ti da možeš da odeš od mene ako hoćeš. Uskoro ćeš u svakom slučaju i otići. Ali o o ovome neću više da razgovaramo."

"Mama, znaš da ne mogu da ti dosađujem. Ali zar nemaš dovoljno poštovanja za mene da prestaneš sa tom starom pričom? Iza nje je nešto drugo."

"Da! Da, postoji nešto iza nje. Ali ja to radije ostavljam u prošlosti. To je moja lična, privatna stvar. Zar ti nemaš dovoljno poštovanja za *mene* da već jednom prestaneš da me maltretiraš?"

Nikad je nisam video tako uznemirenu. Ustala je, prošla kroz energetsko polje i produžila nizbrdo. Na pola puta niz breg, počela je da trči.

Pošao sam za njom, ali sam se vratio posle nekoliko koraka. Nisam znao šta bih joj kazao što nije već izrečeno.

Stigli smo do grotoa lakšim stazama i uz povremeno odmaranje. Džubilant se posle svog odmora osećala mnogo bolje, ali je ipak videla prilično muke na nekim strminama.

Već četiri godine nisam bio u grotou, a i duže od toga se nisam u njemu igrao. Deca su ga još uvek volela. Bilo ih je na desetine.

Stali smo na uzani nogostup koji se nadnosi nad jezero žive, i ovoga puta Džubilant je stvarno bila impresionirana. Živa se nalazi na dnu uzane klisure koju je nekad davno zaprečio zemljotres. Jedna strana klisure je u večnoj senci, jer je okrenuta prema severu, a Sunce na našoj geografskoj širini nikad ne dospeva tako visoko da bi je osvetlilo. Na dnu klisure je naše jezerce žive, dvadeset metara široko, stotinu metara dugačko, i možda pet metara duboko. Misli se da je toliko duboko, ali, pokušajte vi da izmerite dubinu jezera žive. Olovni teg još i hoće da potone kroz ovaj tečni metal, ali samo kao kroz lepak, jedva, a skoro sve drugo plovi po površini. Deca su izgurala jednu poveliku stenu na sredinu jezera da im bude brod.

Sigurno da je to lepo, ali nastupilo je retrogradno leto, temperatura se pela ka maksimumu. Živa se bližila svojoj tački ključanja, pa je čitav predeo bio gusto ispunjen živinom parom. Kad su mlazevi elektrona sa Sunca prolazili kroz paru, ona se aktivirala, počinjala je da svetli, da treperi, da se komeša, dajući avetinjsku indigo oluju. Nivo jezera se nešto smanjio, ali ono nije moglo da

ispari i nestane jer se para neprestano kondenzovala na hladnoj osenčenoj strani klisure, odakle je tekla nazad u jezero.

Kad je došla do daha, Džubilant zapita: "Odakle vam toliko žive?"

"Jedan deo je prirodnog porekla, ali glavnina je iz fabrika kod pristaništa. U nekim fuzionim procesima nastaje živa, sa kojom oni tamo ne znaju šta da rade, pa je ispuštaju u okolinu. Živina para je previše teška da bi daleko stigla, pa se za vreme mračnih godina kondenzuje po dolinama. Naročito se uspešno kondenzuje ovde. Kad smo bili mlađi, ovde sam se igrao."

Bila je zadivljena. Ništa slično ne postoji na Luni. Koliko čujem, površina Meseca je očajno dosadna. Tu se milijardama godina ništa ne pomakne.

"Nikad nisam videla nešto ovako lepo. Samo šta u tom jezeru rade? Mislim, previše je gusto da bi se moglo plivati?"

"Lepo si to primetila. Kad čovek zapne iz sve snage, jedva ugura ruku pola metra u živu. Kad bi mogla da stojiš a da ne izgubiš ravnotežu, utonula bi nogama u živu jedva petnaest santimetara. Ali to ne znači da ne možeš da plivaš, pliva se po površini. Siđi, pokazaću ti.

Pošla je za mnom, ali je gledala samo u jonizovani oblak. Taj oblak može da hipnotiše čoveka. U početku mislite da je indigo boje ili purpurne boje; onda krajičkom oka zapazite da ima i drugih boja. Nikad se ne pokazuju jasno, jer su suviše slabe. Ali, tu su. Uzrok je taj, što su sa parom žive pomešane male količine drugih gasova.

Poznato mi je da su u prošlosti ljudi pravili svetiljke koristeći jonizovane gasove: neon, argon, živu i slične. Spuštati se u kanjon sa živom isto je što i ulaziti u sjaj jedne takve stare lampe.

Na pola puta niz strminu, Džubilant je poklekla. Prvo je pala na tur, pa se smandrljala nizbrdo ali od trenutka prvog udara njen energetski omotač se ojačao, stekao otpornost i krutost. Bućnula je u jezero kao potpuno kruta srebrna statua, zadržana u nekoj smešnoj pozi u kojoj je maločas pokušala da ublaži pad. Kliznula je daleko po jezeru, i na kraju ostala na leđima.

Skočio sam kao ronilac na površinu jezera i zamah me je lako doneo do nje. Pokušala je da ustane što se naravno ne može. Uskoro je počela da se smeje, uviđajući da je smešna.

"Ne možeš ovde na jezeru da stojiš. Vidi, ovako se pliva." Legao sam ravno potrbuške i počeo široko da razmahujem rukama. "Prvo sastaviš šake ispred sebe, pa ih kreće u stranu i nazad širokim kružnim pokretima sve dok ih ne pružiš pravo nazad uz telo. Što dublje pri tom zahvataš šakama u živu, to se brže otiskuješ napred. Nećeš se zaustaviti sve dok ne zabodeš nožne prste u živu. Trenja nema."

Uskoro je plivala uz mene i ludo se zabavljala. Kao i ja, mogu reći. Zašto kad odrastemo prestajemo da radimo mnoge zabavne stvari? Nema u Sunčevom sistemu tako dobre stvari kao što je plivanje po živi. Polako sam se vraćao u formu, ponovo sam osećao čisto zadovoljstvo klizanja po površini ravnoj i sjajnoj kao ogledalo: juriš napred, bradom sečeš površinu, stvaraš talase. Pošto su ti oči neposredno iznad površine, imaš osećanje ogromne brzine.

Neka deca su igrala hokej. Poželeo sam da im se pridružim, ali po načinu kako su nas gledali bilo mi je jasno da nas smatraju za "velike" i da zameraju što smo uopšte tu. Šta se može. Zato je plivanje bilo fenomenalno.

Nekoliko časova kasnije, Džubilant je htela da se odmori. Pokazao sam joj kako se može sedeti radi odmora, a da se ne izađe iz žive. Napraviš trougao tako što sedneš, nagneš se napred, a noge pružiš široko u stranu, raširene. Ili to, ili legneš sasvim na leđa. U svakom drugom položaju, oslonac će ti se izmaći. Džubilant se ograničila na ležanje.

"Još ne mogu da se naviknem na to da se sme pogledati pravo u Sunce", rekla je. "Još malo pa ću da poverujem da vi ovde imate bolji sistem. Mislim, sa ovim ugrađenim generatorom omotača i rezervoarom."

"Razmišljao sam o tome", rekoh. "Vi Meseča... Mesečevci ne provodite na površini toliko vremena da bi vam omotač bio potreban. Donelo bi vam to mnogo problema i troškova, naročito oko dece. Pojma nemaš koliko košta ugrađivanje stalno sve većih generatora deci. Doroti će zbog mene biti u dugovima još dvadeset godina."

"Da, ali možda bi vredelo. Jasno je da bi mnogo koštalo, ali ja, recimo, neću više rasti. Koliko traje jedan generator sa rezervoarom?"

"Treba to zameniti svake dve ili tri godine", rekoh grabeći punu šaku žive i puštajući da mi klizi kroz prste i dobuje po njenim grudima. Pokušavao sam da smislim neki indirektan način da je navedem na razgovor o Doroti. Nekoliko puta sam počinjao pogrešno, a onda sam otkrio karte i lepo pitao šta su to pokušavale da ne kažu.

Nije se dala izmamiti.

"Šta je u onoj pećini tako preko?" pitala je prevrćući se na stomak.

"Pa to je groto."

"Šta ima unutra?"

"Pokazaću ti ako mi kažeš."

Odmerila me je pogledom. "Ne budi dete, Timoti. Ako tvoja majka želi da saznaš o njenom životu na Luni, ona će ti reći. Ne mešam se u tuđe stvari."

"Ti nemoj da postupaš sa mnom kao sa detetom, pa i ja neću da se ponašam

kao dete. Oboje smo odrasli. Možeš da mi kažeš šta god hoćeš a da ne pitaš prvo moju majku."

"Da zaboravimo sve to."

"To mi svako kaže. Pa dobro, onda idi u groto sama."

Tačno to je i uradila. Seo sam na jezero i krvnički gledao oko sebe. Ne volim da me neko drži u mraku, a naročito ne volim da moji rođaci vode razgovor u mom prisustvu a mimo mene.

Donekle me je čudilo što mi je sad postalo tako važno da saznam istinu o Dorotinom putu na Merkur. Već mi je sedamnaest godina, živeo sam čitavo to vreme ne znajući istinu, i ništa mi nije zbog toga bilo. Ali sada, kad sam preispitao stvari koje mi je u detinjstvu pričala, našao sam da su neuverIjive. Džubilantino stizanje navelo me je da razmišljam. Pa *zašto* je majka nju ostavila na Mesecu? A umesto nje povela kloniranu bebu?

Taj groto je, u stvari, pećina na početku klisure, iz čijeg otvora teče potočić žive. To se događa tokom čitave sjajne godine, ali potok postaje jači sredinom leta. Njega stvara živina para koja se koncentriše u pećini, kondenzuje i kaplje sa zidova. Našao sam Džubilant kako sedi u sredini jedne barice žive, zanesena. Sjaj od jonizacije odavde izgleda mnogo jači, jer ga ne upoređujete sa direktnim Sunčevim svetlom. Dodajte tome hiljade mlazića žive koji reflektuju svetlosti i boje, pa ćete videti kakvo je to mesto, nezamislivo za onog ko nije tamo bio.

"Slušaj", rekoh, "žao mi je što sam te gnjavio. Ja..."

"Sssss!" mahnula mi je rukom da ućutim. Gledala je kako se kapljice otkidaju od tavanice i padaju u pojedine barice na podu ne stvarajući talase. Seo sam pored nje da i ja gledam.

"Ne bih imala ništa protiv da se ovde nastanim", rekla je kad je prošlo valjda sat vremena.

"A ja nikad nisam pomišljao da živim negde drugde."

Pogledala me je, pa opet okrenula glavu. Mislila je da osmotri izraz mog lica, ali je samo videla iskrivljene odsjaje svog sopstvenog.

"Mislila sam da si kazao kako ćeš da postaneš kapetan svemirskog

broda."

"Da, sigurno. Ali uvek bih se vratio ovde." Ćutao sam nekoliko minuta, razmišljajući o jednom problemu koji mi je u poslednje vreme često bio na pameti.

"U stvari, mogao bih da izaberem nešto drugačije zanimanje."

"Zašto?"

"Pa, mislim da komandovanje svemirskim brodom nije više ono što je bilo. Znaš na šta mislim?"

Opet me je pogledala, i još više se potrudila da sagleda moje lice. "Možda znam."

"Znam šta misliš. Mnogi dečaci žele da komanduju svemirskim brodovima. To zaborave kad odrastu. Možda je to moj slučaj. Mislim da sam rođen sto godina prekasno za zanimanje koje želim. Danas više ne možeš da nađeš brod gde je kapetan nešto više od figure koja paradira. Pravi gospodar broda je komitet kompjutera. Oni obavljaju sav posao bez izuzetka. Kapetan čak ne može ni da poništi neku njihovu odluku."

"Nisam znala da je stanje postalo tako rđavo."

"I gore od rđavog. Na sve putničke linije uvode se potpuno automatizovani brodovi. Linije sa visokim ubrzanjem već su takve, a opravdanje je da posle desetak putovanja pod 5 G posada više nije ni za šta."

Preturao sam po glavi tužnu činjenicu naše moderne civilizacije: prošla je epoha romantike. Sunčev sistem je ukroćen. Nije ostalo mesta za avanture.

"Što ne pođeš u zonu kometa?" predložila mi je.

"To je jedino zbog čega još nastojim da se upišem u pilotsku školu. Tamo, u lovu na crne jame, ne treba ti kompjuter. Mislio sam da potražim posao i kupim kartu prošle mračne godine, u vreme kad sam i inače bio nešto razočaran. Ali pokušaću prvo da naučim pilotiranje, bar malo."

"To ti nije loša misao."

"Ne znam. Priča se da će možda da ukinu kurseve astronavigacije. Mož' se desi da učim kao samouk, bez nastavnika."

"Da pođemo?" rekao sam. "Ogladneo sam pomalo."

"Ne. Da ostanemo još malo. Obožavam ovo mesto."

Siguran sam da smo u grotou proveli bar pet sati, uglavnom vrlo malo govoreći. Pitao sam je zašto uči baš za inžinjera za bezbednost čovekove okoline. Dobio sam neočekivano otvoren odgovor. O svom izboru profesije rekla je: "Kad sam se razvela od svoje pomajke otkrila sam da me privlači izgradnja mesta u kojima je bezbedno živeti. Tad se nisam osećala baš bezbedno." Kasnije je pomenula i druge razloge ali je priznala da je potreba za sigurnošću bila ono glavno što ju je gonilo napred. Razmišljao sam o njenom čudnom detinjstvu. Džubilant je bila jedina osoba od svih koje sam ikad upoznao koja nije odrasla sa svojom majkom.

"Pomišljala sam i ja da krenem negde daleko od Sunca", rekla je posle dugog ćutanja. "Na primer na Pluton. Možda se sretnemo jednog dana tamo negde."

"Moguće je."

Osetio se mali zemljotres; ništa naročito, ali dovoljno da barice žive zadrhte, i da Džubilant odluči da pođe. Gazili smo kroz žitku masu, i tad se ispod nas provaljao dug, silan udar, a ljubičasti sjaj nestade. Popadali smo na razne strane. Zavladala je potpuna tama.

"Šta je ovo bilo?" u njenom glasu čuo se početak panike.

"Izgleda da smo zagrađeni. Verovatno je lavina zatrpala ulaz. Samo sedi gde si a ja ću te naći.

"Gde si? Ne mogu da te nađem. Timoti!"

"Samo budi mirna i naići ću na tebe za minut. Ostani mirna, samo ostani mirna, nema problema. Izvući će nas za nekoliko časova."

"Timoti, ne mogu da te pronađem, ne..."

Zviznula me je posred lica jednom rukom, ne znam da li levom ili desnom, a sledećeg trenutka već se pentrala po meni. Čvrsto sam je zagrlio, i nastojao sam da je umirim. Ranije ovog dana, prezirao bih takvo njeno ponašanje, ali sad sam je bolje poznavao. Uostalom, niko ne voli da bude živ zatrpan. Čak ni ja. Držao sam je dok nisam osetio da se opustila."

"Izvini, žao mi je", reče Džubilant.

"Ne izvinjavaj se. Tako sam se i ja osećao prvi put. Drago mi je što si tu. Biti zatrpan sam mnogo je gore nego biti zatrpan u društvu. A sad sedi i radi kako ti kažem. Zavrni ventil sasvim na levo. Jesi li? Sad koristimo kiseonik na najsporiji mogući način. Moramo da mirujemo da se ne bi zagrevali.

"U redu. Šta je sledeće?"

"Pa, za početak, je l' igraš šah?"

"Šta? Je l' to sve? Zar ne uključujemo neki signal ili nešto?"

"Već sam uključio."

"A šta ako nekoga zatrpa sasvim, pa se omotač ukoči da bi ga zaštitio od gnječenja? Kako onda uključi signal?"

"Signal se automatski uključuje ako omotač ostane nepomičan duže od jednog minuta."

"A. Dobro. Dakle, idem kraljevim pionom sa e2 na e4 ."

Odustali smo od igre posle petnaestog poteza. Ja ne umem da držim tablu u

mašti tako jasno; ona je u tome izvrsna, ali je bila suviše nervozna da bi planirala igru. A i ja sam postajao nervozan. Da je ulaz bio samo zatrpan kao što sam pretpostavljao, spasioci bi nas izvukli za manje od sat. Svojevremeno sam vežbao da procenjujem vreme u mraku, i sad sam ocenio da je od zemljotresa prošlo oko dva sata. Sigurno je bio veći nego što mi se učinilo. Možda će im trebati čitav dan dok nas nađu.

"Iznenadila sam se kad si me zagrlio što sam mogla da te dodirnem. Mislim, kožu, ne omotač."

"Da, pa i učinilo mi se da si tad poskočila. Omotači se spoje. Kad se dodirnemo, okružuje nas jedan omotač, ne dva. To ponekad vrlo zgodno dođe."

Ležali smo jedno kraj drugog u bari žive, zagrljeni. To nas je, otkrili smo, umirivalo.

"Misliš... aha. Može se voditi ljubav i sa omotačem. To hoćeš da kažeš?"

"To treba probati u bari žive. To je najbolji način."

"Sad smo u bari žive."

"Al' ne smemo to da uradimo. Pregrejali bi se. Mogla bi nam zatrebati naša rezerva kiseonika."

Ćutala je, ali sam osetio kako se njene ruke iza mojih leđa stiskaju. "Timoti, jesmo li u nevolji?"

"Ne, ali nam možda predstoji dugo čekanje. Ožednećeš pre ili kasnije. Možeš da izdržiš?"

"Što se mene tiče možemo da se opalimo. To bi mi odvratilo pažnju."

"Je l' možeš da izdržiš?"

"Mogu da izdržim."

Posle nekog vremena ona reče: "Timoti, nisam dopunila rezervoar kad smo polazili iz kuće. Da l' to nešto utiče?"

Mislim da se nisam odao nikakvim trzajem mišića, ali, uplašila me je žestoko. Razmislio sam, i nisam našao da je razlika bitna. Dolazeći do kuće nije mogla da potroši kiseonika za više od jedan sat, čak ni sa povećanom potrošnjom radi hlađenja. Odjednom se setih kako je hladna bila njena koža kad sam je prvi put zagrlio.

"Džubilant, da li je tvoj omotač bio podešen na maksimalno hlađenje kad si izašla iz kuće?"

"Nije, ali uz put sam ga podesila na maksimalno. Bilo je tako vruće, mislila sam da ću pasti u nesvest od napora."

"I nisi ga zavrnula sve do zemljotresa?"

"Nisam."

Napravio sam neki približan proračun i rezultati mi se nisu dopali. U najgorem mogućem slučaju, ne preostaje joj više od pet sati kiseonika. Možda, opet, ima dovoljno, u najsretnijem slučaju, za dvadeset sati. Mogla je i sama da računa; nije bilo svrhe da nešto krijem od nje.

"Dođi bliže", rekoh. To ju je zbunilo, jer, bili smo već najbliže što se moglo biti. Ali ja sam se natisnuo blizu da bih spojio naše ventile. To sam i učinio, i sačekao tri sekunde. "Sad su pritisci u našim rezervoarima izjednačeni."

"Zašto si to učinio? Ajoj, ne, Timoti, nije trebalo. Sama sam kriva što nisam pazila."

"To sam možda i sebe radi učinio. Kako bih mogao da živim sa sobom posle, kad bi ti ovde umrla, a ja sam mogao da te spasem? Pomisli na to."

"Timoti, odgovoriću na svako pitanje koje mi postaviš o našoj majci."

Tad sam se prvi put naljutio na nju. Nisam bio ljut što je propustila da dopuni svoj rezervoar. Čak ni zbog hlađenja. To su bile više moje greške nego njene. Dopustio sam da rashlađivanje postane nekakva igra, nisam joj stvarno objasnio koliko je važno uvek imati dobru rezervu. Nije me ozbiljno ni shvatila, pa smo sad plaćali moju malu šalu. Načinio sam grešku zato što sam pretpostavio da osoba koja se bavi bezbednošću na Mesecu može o sebi da se brine i ovde. Kako bi mogla, nemajući realističnu procenu opasnosti?

Ali ova ponuda sada zvučala mi je kao plaćanje za kiseonik, a to se na Merkuru ne radi. U nevolji, kiseonik se uvek deli bratski. Neučtivo je zahvaljivati se za to.

"Ne zamišljaj da mi nešto duguješ", rekoh. "To ne bi bilo u redu."

"Nisam zato kazala. Ako ćemo umreti ovde, smešno je da čuvamo tajne. Zar nije tako?"

"Nije. Ako ćemo umreti, kakva je korist da mi kažeš? Kakve ću koristi ikad imati od toga? Ali ni to nije mnogo pametno, jer nismo ni *blizu* nekog umiranja."

"Bar bi nam prošlo vreme."

Uzdahnuo sam. U tim trenucima, stvarno mi nije bilo važno hoću li saznati ili ne to što sam ranije pokušavao da iščupam iz nje.

"Dobro. Prvo pitanje: zašto te je Doroti ostavila na Luni kad je pošla ovamo?" I čim sam pitao, odjednom mi je to opet postalo važno.

"Zato što ona nije naša majka. Ja sam se razvela od naše majke kad sam bila deset godina stara."

"Doroti nije... pa onda je... ona je meni pomajka? A čitavo vreme je govorila da..."

"Ne, nije ti ni pomajka, ne fizički. Ona ti je otac."

"ŠTA?!"

"Ona ti je otac."

"Šta vraga... *otac*? Kakva je to ludnica? Ko uopšte zna ko mu je *otac*?"

"Pa, ja znam", reče Džubilant jednostavno. "A sad i ti znaš."

"Mislim da je bolje da ispričaš od početka."

Ispričala je, i bilo je uverljivo, mada sasvim bizarno. I Doroti i Džubilantina majka *{moja* majka!) bili su svojevremeno članovi jedne religiozne sekte koja je nosila naziv Starosavesni. Ako sam dobro shvatio, imali su mnogo luckastih ideja, ali njihova najluđa ideja bila je u vezi sa nečim što su zvali "jezgrena" ili "nuklearna" porodica. Ne znam smisao tog naziva, možda je takva porodica pronađena u vreme prvog korišćenja nuklearne energije. Takva porodica se sastojala od oca i takođe od majke koji su *oboje žive/i pod istim krovom,* i nekoliko desetina dece.

Starosavesni nisu baš toliko daleko išli: prihvatali su princip Jedna Osoba Jedno Dete (JOJD), a to im je bilo i pametno, dodao bih, da ih ne bi ljudi pobili, međutim, sviđalo im se da oba biološka roditelja žive zajedno i gaje dvoje dece.

I tako se član sekte, moj otac Dorotej, u sekti poznat pod imenom "Gliter", navodno "oženio" (šta kažete na tu reč) mojom majkom, koju su zvali "Glim". Ta je Glim za prvo dete uzela ulogu žene, rodila ga i krstila "Džubilant".

Onda je sve krenulo sa zla na gore, kao što je svako normalan i mogao da predvidi. Nisam jak sa istorijom, ali znam kako su stvari išle na Staroj Zemlji. Muško i žensko se između sebe ubijalo, roditelji su mlatili decu, pa ratovi, glad, sve te stvari. Ne znam u kojoj meri je to bilo posledica nuklearne porodice, ali sigurno je moralo biti tvrdo kad se "oženiš" sa nekim a posle vidiš da ti ne odgovara. Zato si onda tukao decu. Nisam sociolog ali toliko shvatam.

Možda je u njihovim odnosima sve bilo sjajno i blistavo u početku, ali se tri godine potom neprestano pogoršavalo. Došlo je do toga da Gliter više nije hteo ni na istoj planeti da bude sa Glim. Voleo je dete i smatrao ga čak svojim. Ko pokuša da tako nešto zastupa pred sudom, zna se koliko će uspeha imati. Moderno zakonodavstvo čak ne priznaje ni samu ideju očinstva, kao što ne priznaje ni božansko pravo kraljeva. Gliter za svoje želje nije imao zakonsku osnovu. Dete, mala, trogodišnja Džubilant, dodeljeno je majci.

Ali Glimer-Dorotej je našao kompromisno rešenje. Morao je da prihvati, ma koliko mu zbog toga bilo žao, činjenicu da će dete ostati na Luni kod majke, i da se tu ništa ne može izmeniti. Ali mogao je da ponese parčence tog deteta, bar

jednu ćeliju. To sam bio ja. I tako se on preselio na Merkur sa kloniranom bebom, preobrazio se u žensko, promenio ime od Dorotej u Doroti, i odgajio me, nikad nijednom rečju ne pominjući Starosavesnost.

Čujući ovo, polako sam se smirivao, mada su otkrića bila, svakako, velika. Bio sam prepun pitanja, i privremeno sam zaboravio pitanje opstanka ili propasti u grotou.

"Ne", rekla je Džubilant. "Dorotej, to jest Doroti, više nije član Starosvesnih. To je bio jedan od razloga za njihovo rastavljanje. Koliko znam, naša majka Glim je danas jedina članica te sekte na svetu. Sekta nije dugo trajala. Ti parovi koji su je sačinjavali sami sebe su razbili bračnim svađama i mržnjama. Zato mi je sud odobrio razvod od Glim; pokušavala je da mi nametne tu svoju religiju, a kad sam to pričala drugoj deci, svi su mi se smejali. Imala sam samo deset godina, ali mi se to nije dopadalo, pa sam rekla na sudu da mi je majka luda. Sud se saglasio."

"Znači... znači Doroti kao žena još nije stvarno rodila nijedno dete? Može li sad još da rodi? Šta bi zakon kazao o tome?"

"Umešano pa obešeno, kaže Doroti. Sudijama se stvar ne sviđa, ali to je pravo koje ona po rođenju ima, i ne mogu joj ga oduzeti. Dobila je svojevremeno dozvolu za tebe zahvaljujući pukotini u zakonu, naime napuštala je Lunu pa za nju više nije važila jurisdikcija Lunarnih, Mesečevskih sudova. Taj propust u zakonodavstvu ispravljen je ubrzo posle vašeg poletanja. Prema tome ti i ja smo po mnogo čemu jedinstveni. Šta kažeš?"

"Ne znam. Mislim da bih radije imao normalnu porodicu. Šta sad da kažem Doroti?"

Zagrlila me je, i za to sam joj bio više nego zahvalan. Ispunjavalo me je osećanje da sam mlad i sam. Njena priča se tek slegala u meni, i plašio sam se kako bih možda mogao da reagujem kad je stvarno apsorbujem i izvedem zaključke."

"Ja joj ne bih ništa govorila. Zašto da joj nešto kažeš? Ona će se verovatno odlučiti da ti sama ispriča, pre nego što podeš za kometnu zonu, a i da se ne odluči, šta s tim? Šta mari? Zar ti nije bila majka? Imaš li na nešto da se žališ? Zar je biološka činjenica materinstva baš toliko važna? Mislim da nije. Mislim da je ljubav važnija stvar, znaš, i mislim da te je volela."

"Ali ona je moj otac! Kako sad da se postavim?"

"Nema šta da se postavljaš. Pretpostavljam da su očevi voleli svoju decu na manje-više isti način kako su ih volele majke u onim davnim vekovima kad je očinstvo značilo nešto više od običnog oplođenja."

"Možda si u pravu. Mislim da si u pravu", rekoh. Čvrsto me je držala,

u tami.

"Sigurno da sam u pravu."

Tri sata kasnije, začula se tutnjava i ponovo nas je okružio ljubičasti sjaj.

Izašli smo na svetlost sunca koračajući zajedno, sa rukom u ruci. Spasioci su nas čekali, cereći se i tapšući nas po ramenima. Napunili su naše rezervoare, pa smo sebi dozvolili luksuz pojačanog hlađenja, da znoj ode.

"Koliko je žestok bio?" pitao sam njihovog šefa.

"Osrednji. Vas dvoje smo otkopali među poslednjima. Tamo unutra, je I' bilo mnogo teško?"

Osmotrio sam Džubilant, koja se ponašala kao da su je upravo digli mrtvih, kezila se kao manijak. Razmislio sam:

"Ne", rekoh, "nije".

Popeli smo se uz kameniti obronak, i osvrnuli se. Potres je izručio mnogo tona stene u klisuru. Što je još gore, prirodna brana na nižem kraju klisure razorena je. Glavnina žive otekla je u širu dolinu, niže. Bilo je očigledno da groto sa živom više nikad neće biti ono magično mesto kao u mojoj mladosti. Bilo mi je krivo zbog toga. Voleo sam taj groto, i činilo mi se da ostavljam veliki deo sebe tamo dole.

Okrenuo sam grotou leđa i krenuo prema kući i Doroti.

LARRY NIVEN

Neutronska zvezda

"Nebeski ronilac" je ispao iz hiperprostora tačno milion milja iznad neutronske zvezde. Bio mi je potreban jedan minut da odredim, prema zvezdanoj pozadini, svoj položaj, a onda još jedan minut da nađem distorziju koju je Sonja Laskin pomenula pre nego što je umrla. Distorzija je bila levo od mene: zona koja je imala prividnu veličinu Zemljinog meseca. Okretoh brod da se sa njom suočim.

Zgrušane zvezde, pomućene zvezde, zvezde promešane kašičicom.

U centru toga bila je, naravno, neutronska zvezda, mada je nisam mogao videti i nisam ni očekivao da je vidim. U prečniku je zvezda imala samo jedanaest milja, i bila je ohlađena. Od onog vremena kad je BVS-1 još gorela fuzionom vatrom, pa do sad, prošlo je milijardu godina. A od onih dana kad je BVS-1, tokom kataklizmičnog dvonedeljnog perioda, bila rendgenska zvezda zažarena do temperature od pet milijardi Kelvina, prošlo je bar nekoliko miliona godina. Sada je zvezda svoje prisustvo pokazivala još samo svojom masom.

Brod je počeo da se okreće sam. Osetih pritisak fuzionog pogona. Bez ikakve moje pomoći, moj verni metalni pas-čuvar me je uvodio u hiperboličnu orbitu koja će me odvesti na milju od površine neutronske zvezde. Dvadeset četiri sata padanja, zatim dvadeset četiri sata uspona... a tokom tog perioda, nešto će pokušati da me ubije. Kao što je poubijalo Laskinove.

Isti tip auto-pilota, sa istim programom, odabrao je orbitu za Laskinove. Nije izazvao sudar njihovog broda sa tom zvezdom. Mogao sam, dakle, da se pouzdam u tog auto-pilota. Mogao sam čak i da mu promenim program.

I stvarno je trebalo to da učinim.

Kako sam gurnuo samog sebe u ovu rupu?

Motor se isključio posle deset minuta manevrisanja. Moja orbita je bila određena, i to ne samo na jedan način. Znao sam šta bi se dogodilo kad bih pokušao sad da uzmaknem.

Sve što sam uradio bilo je to da sam sišao do prodavnice da uzmem novu bateriju za svoj upaljač!

Po sred sredine prodavnice, okružena sa tri sprata prodajnih tezgi, nalazila se nova intrasistemska jahta "Sinkler 2603". Bio sam došao po bateriju, ali sam ostao da se divim. Bila je prekrasno urađena, mala, glatka, aerodinamična, i sasvim različita od svega što je ikad ranije napravljeno. Nipošto ne bih u njoj leteo, ali sam morao priznati da zgodno izgleda. Gurnuo sam glavu kroz vrata da bih pogledao kontrolni panel. Toliko kazaljki nikad niste videli. Kad sam izvukao glavu, svi kupci su gledali na istu stranu. Prodavnicom je zavladala iznenađujuća tišina.

Ne mogu im zameriti što su zurili. U prodavnici se nalazio i izvestan broj vanzemaljaca, koji su većinom nastojali da kupe suvenire, ali zurili su i oni. Lutkar je nešto jedinstveno. Zamislite kentaura sa tri noge ali bez glave, s tim da na rukama nosi dve lutke u stilu "Sesil morskobolesni zmijanko" i dobićete nešto nalik na tačnu sliku. Samo, te ruke, to su u stvari vratovi koji se uvijaju tamo-amo, a one lutke na njihovim krajevima su prave glave, ravne i lišene mozga, sa širokim fleksibilnim usnama. Mozak se nalazi ispod jedne koštane izbočine smeštene između baza vratova.Ovaj lutkar je na sebi imao samo svoj sopstveni telesni pokrivač od mrke dlake, sa grivom koja se pružala duž cele kičme i formirala debeli prekrivač nad mozgom. Rečeno mi je da kod njih način kako nose grivu nagoveštava kakav socijalni status imaju, ali za mene je ovaj lutkar mogao biti ma šta, od lučkog radnika preko juvelira pa sve so predsednika firme "Generalni produkti".

Gledao sam ga, kao i ostali, dok je prelazio preko parketa, ne zbog toga što lutkara nikad ranije nisam video nego zato što ima nečeg lepog u načinu kako se lutkari kreću, delikatno, na tim vitkim nogama i majušnim kopitama. Gledao sam ga kako ide pravo prema meni, prilazi sve bliže i bliže. Stao je tridesetak santimetara daleko od mene, osmotrio me, i rekao: "Vi ste Beovulf Šefer, nekadašnji glavni pilot za transportnu kompaniju 'Nakamura'."

Njegov glas je bio divni kontraalt, a izgovor besprekoran. Lutkareva usta nisu samo najfleksibilniji poznati organ govora, nego i najosetljivije ruke. Jezici su račvasti i šiljati; široke, debele usne imaju duž svojih rubova male izbočine nalik na prste. Zamislite majstora koji pravi časovnike, a u vrhovima prstiju ima i osećaj ukusa...

Pročistio sam grlo. "Tako je."

Lutkar me je gledao iz dva pravca. "Bili biste zainteresovani za dobro plaćeni posao?"

"Bio bih fasciniran dobro plaćenim poslom."

"Ja sam naš ekvivalent regionalnog predsednika. 'Generalnih produkata'. Molim pođite sa mnom, pa ćemo o ovome razgovarati negde drugde."

Pošao sam za lutkarem u premeštajnu kabinu. Celim putem pratili su me pogledi. Neprijatno je kad vas u javnoj prodavnici saleće dvoglavi monstrum. Možda je lutkar to znao. Možda me je testirao da vidi koliko mi je zaista stalo do novca.

Moja potreba je bila velika. Od bankrotiranja "Nakamure" prošlo je osam meseci. Još pre toga ja sam neko vreme živeo uz malo žešće luksuziranje, znajući da će moji dugovi biti pokriveni mojim zaostalim platama. Te zaostale plate nikada nisam primio. Bio je to i te kakav slom, kad su propale "Nakamurine linije". Ugledni sredovečni biznismeni tada su napuštali svoje hotele kroz prozor, bez letećih pojaseva. A ja, ja sam nastavio da trošim. Da sam počeo da živim štedljivo, moji kreditori bi počeli da proveravaju... i našao bih se u dužničkom zatvoru.

Lutkar je otkucao trinaest brzih cifara svojim jezikom. Sledećeg trenutka bili smo negde drugde. Vazduh čujno izađe napolje kad otvorih vrata kabine. Progutao sam da bi mi uši pucnule.

"Nalazimo se na krovu zgrade 'Generalnih produkata'." Bogati kontraaltni glas treperio je duž mojih nerava, pa sam morao da podsetim sebe da to govori jedan vanzemaljac, a ne divna ženska. "Morate pregledati ovaj svemirski brod dok diskutujemo o vašem zadatku."

Koraknuo sam napolje sa izvesnim oprezom, ali nije bila sezona vetrova. Ovaj krov se nalazio na nivou tla. Tako mi zidamo na planeti Uspelismo. To možda ima neke veze sa vetrovima koji duvaju brzinom od hiljadu petsto milja na čas tokom leta i tokom zime, kad osa rotacije ove planete prolazi kroz njenu zvezdu, Procion. Ti vetrovi su jedina turistička atrakcija naše planete, i bilo bi sramota usporavati ih izgradnjom oblakodera na njihovom putu. Goli, četvrtasti betonski krov bio je okružen beskrajnim kvadratnim miljama pustinje, koja ne liči na pustinje na drugim nastanjenim svetovima, nego se sastoji od potpuno beživotnog prostranstva finog peska koji prosto plače da u njega posadiš ornamentalne kaktuse. Probali smo to. Vetar ih odnese.

Brod je ležao na pesku onostran krova. Bilo je to brodsko korito broj 2 firme "Generalni produkti": cilindar sto jardi dug a šest debeo, zašiljen na oba kraja; blizu repa imao je malo suženje nalik na struk ose. Iz nekog razloga ovaj je ležao na boku, sa kracima za prizemljenje još savijenim uz rep.

Primetili ste kako su svi brodovi počeli da izgledaju isto? Dobrih devedeset pet odsto današnjih svemirskih brodova bazirano je na nekom od četiri korita firme "Generalni produkti". Lakše je i bezbednije brodove graditi tako, ali zato svi na kraju izgledaju slično kao da silaze sa trake za mas-produkciju.

Korita se isporučuju potpuno providna, pa ih farbajte kako hoćete. Ovo korito je pretežno ostavljeno providnim. Samo je pramac ofarban, oko životnog sistema. Jačeg reaktivnog pogonskog sistema nije bilo. Duž bokova broda bila je postavljena serija mlaznica za kontrolu položaja, koje su se mogle uvlačiti. Korito je bilo probušeno još na izvesnom broju mesta; rupe, okrugle i četvrtaste, bile su namenjene opservacionim instrumentima čije sam svetlucanje video kroz korito.

Lutkar se kretao prema pramcu, ali mene je nešto navelo da se okrenem ka krmi i bolje osmotrim krake za prizemljenje. Bili su iskrivljeni. Iza povijenih, providnih ploča brodskog korita neki gigantski pritisak je prinudio metal da poteče kao topli vosak, i to nazad, u šiljasti zadnji kraj broda.

"Čime je ovo izazvano?" upitao sam.

"Ne znamo. A mnogo želimo da saznamo."

"Šta vam to znači?"

"Da li ste čuli za neutronsku zvezdu BVS-1?"

Morao sam jedan tren da razmišljam. "Prva i zasad jedina pronađena neutronska zvezda. Neko ju je locirao pre dve godine, na osnovu stelarnih pomaka."

"Zvezdu BVS-1 je pronašao Institut Znanja na Džinksu. Preko jednog posrednika saznali smo da taj institut želi da istraži tu zvezdu. Za to im je bio potreban brod. Nisu imali dovoljno novca. Ponudili smo im da dobiju od nas brodsko korito, sa uobičajenim garancijama, ako pristanu da nam predaju sve podatke koje sakupe koristeći naš brod."

"Zvuči dovoljno fer." Nisam pitao zašto lutkari nisu sami obavili to svoje istraživanje. Kao i većina razumnih biljojeda, lutkari smatraju da je obazrivost *jedini* deo junaštva.

"Dvoje ljudskih bića, po imenu Piter Laskin i Sonja Laskin, želeli su da upotrebe ovaj brod.Nameravali su da se primaknu na jednu milju od površine, hiperboličnom orbitom. U jednoj tački tokom njihovog putovanja neka nepoznata sila ih je, izgleda, zahvatila kroz korito i učinila ovo sa stajnim trapom. Čini se da je ta ista nepoznata sila ubila i pilote."

"Ali to je nemoguće, zar ne?"

"Uviđate poentu. Hodite sa mnom." Lutkar otkasa prema pramcu.

Poentu sam uvideo, još kako. Ništa, ali baš ništa, ne može da probije korito "Generalnih produkata", Nijedna vrsta elektromagnetske energije, sem vidljivog svetla. Nikakva materija, od najmanje subatomske čestice do najbržeg meteora. To piše u oglasima te kompanije, a potvrđeno je i garancijama. Nikad nisam sumnjao u istinitost toga, i nikad nisam čuo da je korito "Generalnih produkata"

oštećeno ni oružjem ni ma čim drugim.

S druge strane, korito "Generalnih produkata", koliko god bilo funkcionalno, toliko je i ružno. Ova kompanija u lutkarskom vlasništvu mogla bi pretrpeti gadnu štetu ako bi se saznalo da nešto ipak *može* da prodre kroz njihova brodska korita. Međutim, nisam video gde je u tome moja uloga.

Pokretnim lestvicama popesmo se u pramac.

Sistem za održavanje života bio je smešten u dve pregrade. Ovde su Laskinovi upotrebili toplotno-reflektujuću boju. U koničnoj kontrolnoj kabini korito su bojili tako da su ostali prozori. Iza toga bila je soba za odmor, bez ijednog prozora: svuda samo reflektujuće srebro. Od zadnjeg dela te sobe za odmor polazila je ka krmi pristupna cev, koja je vodila do raznih instrumenata i do hiperpogonskih motora.

U kontrolnoj kabini nalazila su se dva akceleracijska kauča. Ali oba ta ležaja istrgnuta su iz svojih uporišta i zgužvana u sam nos broda kao dve upotrebljene papirne maramice; ispod njih ostala je instrument-tabla, smrvljena. Zadnja strana zdrobljenih kaučeva bila je isprskana rđastomrkom bojom. Mrljice iste takve boje bile su svuda, na zidovima, na prozorima, na ekranima. Činilo se da je nešto udarilo kaučeve od pozadi, i da je tada desetak dečjih balona ispunjenih bojom prsio, i to strašnom snagom.

"Ono je krv", rekoh.

"Tačno. Ljudska cirkulatorna tečnost."

Dvadeset četiri sata je trebalo padati.

Prvih dvanaest sati proveo sam pretežno u sobi za odmor, trudeći se da čitam. Ništa značajno se nije dešavalo, sem što sam nekoliko puta video onaj fenomen o kome je Sonja Laskin govorila u svom poslednjem izveštaju. Naime, kad god se neka zvezda našla tačno iza nevidljive BVS-1, formirao se oreol. Težina zvezde BVS-1 bila je dovoljna da izazove savijanje svetlosti oko nje, tako da je izgledalo kao da je većina zvezda odgurnuta nekud u stranu; ali kad je zvezda direktno iza neutronske zvezde, njeno svetlo biva odgurnuto na sve strane istovremeno. Rezultat: maleni krug koji sevne jednom i nestane maltene pre no što ga oko može uhvatiti.

Onog dana kad me je lutkar angažovao, o neutronskim zvezdama nisam znao takoreći ništa. Sad sam bio ekspert. Ali ni sad nisam imao nikakvu predstavu o onom što me čeka kad se do nje spustim.

Sva materija sa kojom imate izgleda ikad da se suočite biće normalna materija, sačinjena od jezgara, koja su od protona i neutrona, i od okolnih elektrona u različitim kvantnim energetskim stanjima. U srcu većine zvezda

postoji i druga vrsta materije: jer, tamo je pritisak tako gigantski da se elektronski omotači raspadaju. Rezultat toga je degenerisana materija: pritisak i gravitacija pokušavaju da zbiju jezgra što bliže, ali elektronski "gas" oko njih, koji je manje-više kontinualan, sprečava njihovo približavanje. U odgovarajućim okolnostima može nastati i treća vrsta materije.

Dati uslovi: izgorela zvezda tipa "beli patuljak" čija masa nadmašuje masu Sunca za više od 1,44 puta - Čandrasekarova granica, nazvana po jednom indijsko-američkom astronomu iz kasnih hiljadu devetstotih. U takvoj masi, pritisak elektrona neće biti dovoljan da ih održi na distanci od jezgara. Elektroni će biti prisiljeni da se spajaju sa protonima, dajući neutrone. U jednoj bleštavoj eksploziji glavnina zvezdane mase će se preobratiti iz degenerisane materije u zbijenu grudvu neutrona: to će biti neutronijum, najgušća materija teorijski moguća u ovom univerzumu. Preostala normalna i degenerisana materija biće oduvana oslobođenom toplotom.

Dve nedelje ta zvezda će emitovati X-zrake, a temperatura u njenom jezgru će opadati sa pet milijardi na samo petsto miliona stepeni Kelvina. Posle toga, ona će biti svetleće telo prečnika, možda, deset do dvanest milja: biće, dakle, ako ne baš sasvim nevidljiva, onda bar na samoj granici potpune neprimetnosti. Nije ni čudo da pre BVS-1 nisu pronašli nijednu neutronsku zvezdu.

Nije čudno ni to što je Institut znanja na Džinksu utrošio toliko vremena i truda tražeći jednu. Sve do pronalaska BVS-1, neutronijum i neutronske zvezde bili su samo teorija. Ispitivanje jedne stvarne neutronske zvezde moglo bi biti izuzetno važno. Neutronske zvezde bi nam mogle dati ključ istinske kontrole gravitacije.

Masa BVS-1: aproksimativno 1,3 mase Sunca.

Procenjeni prečnik BVS-1: jedanaest milja neutronijuma, preko toga pola milje degenerisane materije, i možda četiri metra obične materije.

Ništa drugo nije bilo poznato o ovoj malenoj skrivenoj zvezdi dok Laskinovi nisu pošli da pogledaju izbliza. Sad je Institut znao još jednu činjenicu: brzinu rotiranja zvezde.

"Tako velika masa može svojom rotacojom da izazove deformaciju prostora", rekao je lutkar. "Nameravana hiperbola Laskinovih izvitoperila se na takav način da iz toga možemo zaključiti da period rotacije te zvezde iznosi dva minuta i dvadeset sedam sekundi."

Taj bar se nalazio negde u zgradi "Generalnih produkata". Nisam znao tačno gde, ali sa transfer-kabinama to i nije važno. Postojano sam zurio u lutkara barmena. Prirodno je da samo lutkari primaju piće od lutkara barmena, jer bi svakom dvonožnom živom biću smetalo saznanje da se piće za njega spravlja u

unutrašnjosti nečijih usta. Već sam bio odlučio da ću ručati negde drugde.

"Vidim u čemu je vaš problem", rekao sam tada. "Slabije ćete prolaziti na tržištu ako se dozna da nešto može da se provuče kroz jedno od vaših korita i pretvori posadu u krvave mrlje. Ali gde je tu moja uloga?"

"Želimo da ponovimo eksperiment koji su pokušali Sonja Laskin i Piter Laskin. Moramo naći..."

"Sa mnom?"

"Da. Moramo naći šta je to što naša korita ne mogu zaustaviti. Naravno da možete..."

"Ali neću."

"Spremni smo da ponudimo milion stelara."

Bio sam u iskušenju, ali samo na tren. "Zaboravite to."

"Prirodno, biće vam omogućeno da sami izgradite brod za sebe, počinjući sa koritom br. 2 'Generalnih produkata'."

"Hvala, ali ja bih da poživim još malo."

"Zatvor vam se neće dopasti. Utvrdio sam da na Uspelismo opet funkcioniše dužnički zatvor. Ako 'Generalni produkti' saopšte javnosti stanje vaših računa..."

"E, samo *ma..."*

"Dugujete blizu pet stotina hiljada stelara. Platićemo vašim kreditorima pre nego što pođete. Ako se vratite, (Morao sam da se divim poštenju ovog stvora koji je rekao "ako" a ne "kad".) platićemo vam ostatak. Možemo da zahtevamo od vas da o svom putu razgovarate sa novinskim komentatorima, u kom slučaju dobijate još stelara."

"Kažete, mogu sam da napravim brod?"

"Prirodno. Ovo nije istraživački put. Želimo da se vratite bezbedno." "Dogovoreno", rekao sam.

Pa jasno, ovaj lutkar je pokušao da me uceni. Znači sam je kriv za posljedice.

Napravili su mi brod za samo dve nedelje. Počeli su sa koritom "dvojkom" svoje firme, baš kao kad su pravili brod za Institut znanja; sistem za održavanje života bio je, praktično, duplikat onog koji je bio obezbeđen Laskinovima; ali sličnost je tu prestajala. Nije bilo nikakvih instrumenata za osmatranje neutronskih zvezda. Umesto toga dodao sam fuzioni motor dovoljno veliki za džinksijansku bojnu krstaricu. U mom brodu, kome sam nadenuo ime "Nebeski ronilac", motor je bio u stanju da proizvede trideset G prelaženja bezbednosne granice. Dodao sam i laserski top dovoljno jak da probije rupu u mesecu

planete.Uspeli smo. Lutkar je želeo da se ja osećam sigurnim, i sad sam se tako i osećao, jer sam znao da mogu i da se borim i da bežim. Naročito da bežim.

Nekoliko puta sam preslušao poslednju emisiju koja je stigla od Laskinovih. Njihov bezimeni brod ispao je iz hiperprostora milion milja iznad BVS-1. Gravitaciono uvrnuće nije omogućilo da se zvezdi kroz hiperprostor priđe bliže. Dok je njen muž puzio kroz pristupni tunel da proveri instrumente, Sonja Laskin je pozvala Institut znanja."... Još je ne možemo videti golim okom. Ali možemo videti mesto gde se ona nalazi. Kad god neka zvezda zađe iza ove neutronske, stvori se kružić svetlosti. Samo čas, Piter se sprema da upotrebi teleskop..."

Onda je masa zvezde prekinula hiperprostornu vezu. To se i očekivalo, i niko se nije zabrinuo — tada. Zbog tog istog efekta kasnije nisu mogli da se prebace u hiperprostor i tako pobegnu od onog što ih je ugrožavalo, šta god to bilo.

Kad su nesuđeni spasioci našli brod, radili su još samo radar i kamere. Ti aparati nam nisu mnogo rekli. U kabini nije bilo kamere. Ali prednja kamera nam je dala, samo na tren, brzinom zabrljanu sliku neutronske zvezde. Video se samo bezlični disk čija boja je bila ona oranž savršenog roštiljskog žara, ako poznajete nekog ko je tako bogat da može da pali drvo. Ovaj objekat je bio neutronska zvezda već dugo.

"Neće biti potrebno da se brod farba", rekao sam predsedniku.

"Nije poželjno da na takvo putovanje polazite sa providnim zidovima. Poludećete."

"Nisam ja prašinar. Prizor golog svemira možda slama neke umove, ali mene ispunjava samo blagim, prolaznim interesovanjem. Želim da znam da se ništa ne šunja oko mene."

Jedan dan pre polaska, sedeo sam u lokalu "Generalnih produkata" čekajući da mi barmen lutkar spremi piće ustima. To je radio dobro. Malobrojni lutkari bili su u baru, u grupicama od po dvojice ili trojice, a tu su se našla, za promenu, i dva-tri čoveka. Sticao se osećaj da je lokal prazan.

Bio sam zadovoljan samim sobom. Svi moji dugovi plaćeni; doduše, to i neće biti važno na onom mestu do koga ću ja otići. Odleteću sasvim bez novca, neću imati ni prebijene parice, ništa, samo brod...

Sve u svemu, lep izlaz iz dosta gadne situacije. Nadao sam se da će mi se, u budućnosti, dopasti život bogatog izgnanika.

Poskočio sam kad je pridošlica seo naspram mene.Bio je to neki stranac. Bio je sredovečan. Na sebi je imao skupo poslovno odelo crno kao noć, a brada mu je bila asimetrična i bela kao sneg. Zaledio sam crte svog lica i počeo da

ustajem.

"Sedite, gospodine Šefer."

"Zašto?"

Odgovorio mi je tako što je pokazao jedan plavi disk. Identifikacija kakvu daje vlada Zemlje. Pregledao sam disk da bih pokazao svoju pažljivost, mada ne bih primetio razliku između pravog i lažnog primerka.

"Zovem se Zigmund Ausfaler", reče taj državni službenik. "Želim da kažem nekoliko reči u vezi sa vašim ugovorom sa firmom 'Generalni produkti'."

Klimnuo sam glavom, ne govoreći ništa.

"Kopija vašeg verbalnog ugovora nam je, čisto rutinski, poslata. U njemu sam zapazio neke neobičnosti. Gospodine Šefer, zar ćete stvarno uleteti u toliki rizik za samo petsto hiljada stelara?"

"Dobijam dvaput toliko."

"Ali vam samo pola ostaje. Drugom polovinom biće plaćeni vaši dugovi. Onda, postoje i porezi... Ali, nije to bitno. Meni je palo na um da je svemirski brod ipak svemirski brod, a vaš je vrlo dobro naoružan i ima snažne noge. Divan borbeni brod, ako biste poželeli da ga prodate."

"Ali nije moj."

"Postoje ljudi koji to ne bi pitali. Na primer na Kanjonu, ili recimo članovi Izolacionističke partije na Vunderlandu."

Ništa nisam rekao.

"Ili biste mogli planirati karijeru pirata. Opasan posao, to piratstvo, tako da tu ideju ne uzimam u obzir ozbiljno."

A ja na piratstvo nisam bio ni pomislio. Vunderland — uvideo sam da ću od toga morati da odustanem.

"Želeo bih ovo da kažem, gospodine Šefer. Jedan usamljeni preduzetnik, ako bi bio dovoljno nepošten, mogao bi da nanese ogromnu štetu reputaciji svih ljudskih bića svuda. Većina vrsta nalazi da je potrebno da etičnost svojih pripadnika pojačaju policijskim nadzorom, a mi ljudi u tom pogledu nismo izuzetak. Palo mi je na um da vi svoj brod možda ne biste uopšte poveli ka neutronskoj zvezdi, nego negde drugde sa ciljem da ga prodate. Lutkari ne proizvode neuništive ratne brodove. Oni su pacifisti. Vaš 'Nebeski ronilac' je nešto jedinstveno.

Zato sam zamolio 'Generalne produkte' za dozvolu da u 'Nebeskog ronioca' ugradim daljinski kontrolisanu bombu. Pošto je bomba unutar korita, korito vas ne može zaštititi. Danas popodne dao sam da je ugrade.

Sad, pazite! Ako se ne vratite za nedelju dana, aktiviraću bombu. Nedelju dana letenja kroz hiperprostor omogućuje da se stigne do nekoliko planeta, ako se polazi odavde, ali sve te planete priznaju dominaciju Zemlje. Ako bežite, ovaj brod morate napustiti u roku od nedelju dana, pa zato ne

verujem da biste sleteli na neku nenastanjivu planetu. Jasno?"

"Jasno."

"Ako ne govorim istinu, možete me testirati detektorom laži radi dokazivanja da lažem. Onda me možete tresnuti po nosu, posle čega ću vam se najučtivije izviniti."

Odmahnuo sam glavom. Ustao je, naklonio se i ostavio me za stolom. Sedeo sam ledeno trezan.

Iz kamera Laskinovih izvađena su četiri filma. U vremenu koje mi je preostalo pregledao sam ih nekoliko puta, ali nisam video ništa neobično. Brod je mogao naleteti na oblake gasa, i onda je taj sudar mogao ubiti Laskinove. U perihelu, kretali su se brže od polovine brzine svetlosti. Ali došlo bi do trenja, a na filmovima nisam video nikakav znak zagrevanja. Ako ih je napalo nešto živo, to je morala biti neka zver nevidljiva za radar i za optičke uređaje sa ogromnim rasponom talasnih dužina svetlosti. Da su mlazni motori za kontrolu položaja proradili slučajno — hvatao sam se i za slamke — na nekom od filmova videla bi se svetlost, ali nje nije bilo.

Moglo se očekivati da blizu BVS-1 postoje divlje magnetne sile, ali od njih nikakve štete nije moglo biti. Sile te vrste ne mogu da prodru kroz brodsko korito "Generalnih produkata". Ne može ni toplota, sem u specijalnim frekventnim pojasevima koji odgovaraju očima nekih vanzemaljskih mušterija lutkarske firme. Ja o koritima "Generalnih produkata" imam loše mišljenje, ali samo zbog anonimnog izgleda brodova. Možda mi se ne dopada ni fakt da u pogledu svemirskih brodskih korita "Generalni produkti, koji nisu pod vlasništvom ljudskih bića, imaju maltene monopol. Ali da je trebalo da svoj život poverim, recimo, onoj Sinklerovoj jahti koju sam video u prodavnici, opredelio bih se da idem u zatvor.

Jedna od moje tri alternative bio je zatvor. Ali tamo bih ostao doživotno. Ausfaler bi se za to pobrinuo.

Imao sam i mogućnost da sa 'Nebeskim roniocem' navalim u bekstvo. Ali ne bi me primio ni jedan svet u dohvatu. Kad bih nekako pronašao neku još neotkrivenu zemljoliku planetu unutar sedmodnevnog putnog rastojanja od Uspelismo...

Debela verovatnoća, stvarno. Opredelio sam se za BVS-1.

Pomišljao sam da se onaj sevajući kružić svetla povećava, ali sevao je tako retko da nisam mogao biti siguran. Čak ni teleskopom nisam uspevao da vidim BVS-1. Odustao sam i od toga i pomirio se sa činjenicom da ću samo čekati.

Čekajući, setio sam se jednog davnog leta provedenog na Džinksu. Bilo je dana kad nismo mogli da izlazimo zato što je oblaka bilo nedovoljno, tako da je grubi svetlo-plavi sunčani blesak te zvezde bio razliven po tlu. Onda smo se zabavljali tako što smo punili vodom iz česme balone namenjene proslavama, pa smo ih sa trećeg sprata puštali na pločnik. Davali su divne obrasce rasprskavanja, koji su se, međutim, prebrzo sušili. Zato smo u svaki balon pre punjenja dodavali po malo mastila. Onda su obraci ostajali.

Kad su se njihovi ležajevi otkinuli. Sonja Laskin je bila u svom ležaju. Analize uzoraka krvi pokazale su da je Piter naleteo na ležajeve sa zadnje strane, kao vodeni balon ispušten sa velike visine.

Šta je to moglo proći kroz korito "Generalnih produkata"?

Treba padati još deset sati.

Otkopčao sam bezbednosnu mrežu i pošao u kontrolni obilazak. Pristupni tune! je širok devedeset santimetara, što je taman kako treba kad se kroz tunel odgurujete u uslovima slobodnog pada. Ispod mene bila je duga fuziona cev; levo, laserski top; desno, nekoliko povijenih bočnih cevi koje vode do tačaka za kontrolu brodskih žiroskopa, baterija, motora za skokove kroz hiperprostor, do brodskog generatora i do mašine za vazduh. Sve je bilo u redu — sve sem mene. Bio sam nespretan. Moji skokovi su bili uvek ili prekratki ili predugi. Na krmenom kraju nije bilo prostora da se okrenem, pa sam morao unatraške da se odbacujem petnaestak metara do jedne pobočne cevi.

Još šest sati, a ja neutronsku zvezdu još nisam mogao da pronađem. Verovatno ću je videti samo u jednom trenu, kako proleće brzinom većom od polovine brzine svetlosti. Moja brzina već sad mora biti ogromna.

Da li su zvezde poplavele?

Još dva sata je preostalo, kad sam se uverio da doista postaju plave. Zar je moja brzina tolika? Onda bi zvezde iza mene morale biti crvene. Mašinerija mi je zaklanjala vidik nazad, pa sam upotrebio žiroskope. Brod se okrenuo neobično tromo. A zvezde iza mene, pokazalo se, bile su plave, ne crvene. Svud oko mene, svetloplave zvezde.

Zamislite svetlost koja upada u stravično strmi gravitacioni bunar. Ona se neće ubrzati. Svetlost se ne može kretati brže od svetlosti. Ali može da dobija u energiji, u frekvenciji. Ja sam padao, a svetlost je padala na mene, sve jače i jače.

Ispričao sam ovo diktafonu. Taj diktafon je bio, valjda, najzaštićeniji deo broda. Već sam bio doneo odluku da ga koristim i time zaradim svoje pare, baš kao da očekujem da ih i uzmem. Ali u sebi sam se pitao do koje će se zapravo mere svetlost pojačati.

"Nebeski ronilac" je opet doplutao u vertikalni položaj, tako da mu je uzdužna osa prolazila kroz neutronsku zvezdu, ali je pramac sad bio okrenut prema napolju. Ja sam, međutim, bio uveren da sam brod ostavio u horizontalnom položaju. Opet ta nespretnost. Upotrebio sam žiroskope. I opet se brod okretao nevoljno, sve dok nije obavio polovinu zaokreta ka horizontali. Onda je sam od sebe pohitao i zauzeo novi položaj, pramcem tačno ka zvezdi. Činilo se da "Nebeski ronilac" želi da usmerava svoju uzdužnu osu ka zvezdi.

To mi se nije dopalo.

Pokušao sam opet da manevrišem, ali se "Nebeski ronilac" opet opirao. Sad se, međutim, pojavilo još nešto; mene je nešto počelo da vuče.

Zato sam otkopčao svoju bezbednosnu mrežu — i pao na glavu, pravo u nos broda.

Vučenje je bilo slabo, iznosilo je možda jednu desetinu G. Osećao sam se više kao da tonem kroz med nego kao da padam. Popeo sam se opet u svoj ležaj, vezao se mrežom, viseći sada licem nadole, i uključio diktafon. Ispričao sam svoju priču sa toliko detaljisanja da su moji hipotetični slušaoci morali posumnjati u moje duševno zdravlje. "Mislim da se to dogodilo Laskinovima", završio sam. "Ako se sila vučenja pojača, javiću se ponovo."

Nisam samo mislio, nego sam bio siguran, bez ijednog trenutka sumnje. Ovo čudno, blago privlačenje bilo je neobjašnjivo. Nešto neobjašnjivo ubilo je Pitera i Sonju Laskin. Dakle, *quod erat demonstrandum.*

Oko tačke gde se neutronska zvezda morala nalaziti zvezde su bile kao mrlje uljane boje, razmazane radijalno. Zurile su u mene ljutitim, bolnim svetlom. Ležao sam u mreži, licem nadole, i pokušavao da razmišljam.

Tek jedan sat kasnije bio sam siguran. Sila privlačenja se povećavala. A trebalo je da padam još jedan sat.

Nešto je vuklo mene, ali ne i moj brod.

Ne, to su gluposti. Pa šta bi moglo da me dohvati kroz korito "Generalnih produkata"? Mora biti da je obrnuto. Nešto potiskuje brod, gura ga sa kursa.

Ako se to pogorša, mogao bih da upotrebim brodski motor da kompenziram taj efekat. U međuvremenu nešto potiskuje brod sve *dalje* od BVS-1, što se meni baš sviđa.

Ali ako grešim, ako ništa ne potiskuje brod udalj od BVS-1, onda će raketni motor dovesti do toga da se "Nebeski ronilac" zarije u osamnaest kilometara neutronijuma.

Uostalom, zašto raketni motor već ne radi? Ako nešto potiskuje brod sa kursa, automatski pilot treba tome da se opire. Merač ubrzanja je bio ispravan. Izgledao je sasvim fino kad sam pošao niz pristupnu cev u kontrolni obilazak.

Da li je moguće da nešto potiskuje i brod i merač ubrzanja, ali ne mene? To se svodilo na istu nemogućnost: na nešto što bi moglo proći kroz brodsko korito "Generalnih produkata".

Do vraga sa teorijom, rekao sam sebi. Idem ja odavde. U diktafon rekoh: "Vučna sila je opasno povećana. Pokušaću da izmenim svoju orbitu."

Naravno, kad budem okrenuo brod prema van i upotrebio raketni motor, stvoriću ubrzanje koje će se sabirati sa silom X. To će značiti određeno naprezanje, ali takvo koje ću ja moći neko vreme da izdržim. Ako priđem na samo milju od BVS-1, kao Sonja Laskin, skončaću isto kao ona.

Ona je, nesumnjivo, čekala u mreži sličnoj mojoj, ležeći licem nadole, čekala bez motora, čekala dok je pritisak rastao a mreža se urezivala u njeno meso, čekala sve dok se mreža nije iskidala i izručila njeno telo u nos broda, da tamo leži zdrobljeno i smrvljeno sve dok sila X nije otkinula i same ležajeve i obrušila ih na nju.

Tresnuo sam po žiroskopima.

Uređaji nisu bili dovoljno snažni da me okrenu. Pokušavao sam tri puta. Brod je svaki put rotirao oko pedeset stepeni, a onda visio tako, nepomičan, dok je zviždanje uređaja postajalo sve jače i jače. Oslobođen, brod se odmah vraćao u istu onu poziciju. Leteo sam ka neutronskoj zvezdi pramcem nadole, i bilo je neizbežno da tako nastavim.

Preostalo je da padam još pola sata, a sila X je već nadmašila 1 G. Bol u mojim sinusima bio je nepodnošljiv. Oči su mi bile spremne da ispadnu iz svojih duplji svakog trena. Ne znam da li sam tad mogao da podnesem cigaretu, ali za pušenje nije bilo šansi. Paketić cigareta "Fortunados" mi je ispao iz džepa još kad sam padao ka pramcu. Sad je lebdeo metar ispred domašaja mojih prstiju: dokaz da sila X deluje i na druge objekte, a ne samo na mene. Fascinantno.

Nisam mogao više da izdržim. Morao sam da upotrebim raketni pogon pa makar se sjurio vrišteći pravo u neutronsku zvezdu. Upotrebio sam ga. Pojačavao sam rad raketnog motora dok nisam opet dospeo u stanje približno slobodnom padu. Krv koja mi se bila nagomilala u ekstremitetima vratila se

tamo gde joj je mesto. Kazaljka merača gravitacije pokazivala je 1,2 G; nazvao sam tu spravu lažljivim robotom i prokleo je.

Paketić cigareta se ljuljuškao tamo-amo unutar pramca; palo mi je na um da bih malim dodatnim pojačanjem motora postigao da taj paketić doplovi do mene. Pokušao sam to da izvedem. Paketić je zaplovio ka meni, posegnuo sam, ali on je kao svesno biće ubrzao i izmakao mi. Dok je proletao pokraj mog uva opet sam pokušao da ga zgrabim, i opet se pokazalo da je prebrz. Taj paketić cigareta je jurcao prokleto brzo, ako se ima u vidu da sam ja lebdeo praktično u slobodnom padu. Pao je kroz vrata sobe za odmor, ubrzavajući; njegov obris se od brzine zamutio i tad je paketić nestao niz pristupnu cev. Koji tren kasnije čuo sam jedno temeljito *tup*.

Ali to je bilo *ludo*. Sila X mi je već uterivala krv u lice. Izvukao sam upaljač za cigarete, ispružio ruku što dalje od sebe, i pustio ga. Upaljač je blago počeo da tone ka pramcu. Međutim paketić cigareta je maločas udario kao da je pao sa vrha neke *zgrade*.

E, dakle.

Opet sam malo podgurnuo ručicu za gas. Mrmljanje hidrogenske fuzije podsetilo me je da bih, ako tako nastavim do kraja puta, lako mogao izvesti dosad najtežu probu otpornosti korita "Generalnih produkata": probu putem zakucavanja u neutronsku zvezdu brzinom od jedne polovine svetlosti. Mogao sam to već videti: korito providno, a u njemu, samo u krajičku nosa, nekoliko kubnih santimetara materije kao iz belog patuljka; ostatak korita potpuno prazan.

Kad je ubrzanje broda izazvano radom motora dostiglo, prema onome što je pokazivala ta lažljiva kazaljka akcelerometra, 1,4 G, upaljač se oslobodio, pa počeo da plovi ka meni. Pustio sam ga da mi promakne. Dok je stigao do vrata, bilo je jasno da već pada. Prigušio sam rad motora. Gubitak ubrzanja me je silovito trgao napred, ali sam uporno gledao natrag. Upaljač je usporio, oklevao je na ulazu u pristupnu cev. Odlučio da uđe. Načuljio sam uši da čujem zvuk udara, a onda odskočio kad je čitav brod odjeknuo kao gong.

Merač ubrzanja: tačno u centru mase tj. težištu broda. Inače bi masa broda izazvala malo odstupanje u kretanju igle. Lutkari se đavloski uporno trude da u svemu izvuku preciznost do desete decimale.

Poklonio sam diktafonu još nekoliko brzih komentara, a onda prešao na posao da reprogramiram autopilota. Srećom, ono što sam želeo bilo je jednostavno. Još uvek nisam znao šta je sila X, ali sam već znao kako se ona ponaša. Ukazala se realna mogućnost da preživim.

Zvezde su bile razbesnelo plave, a blizu one specijalne tačke bile su još i

razvučene u mrljave linije. Pričinjavalo mi se da neutronsku zvezdu sad mogu da vidim, kao nešto vrlo malo, mutno, crveno, ali to je verovatno bio samo plod moje mašte. Do obilaska oko neutronske zvezde ostalo mi je još dvadeset minuta. Raketni motor je mumlao iza mene. Pošto sam bio, efektivno, u slobodnom padu, otkopčao sam bezbednosnu mrežu i odgurnuo se iz ležaja.

Samo malo otiskivanje ka krmi — i već su me neke avetinjske ruke zgrabile za noge. Držao sam se prstima za naslon ležaja, osećajući da me vuče težina od oko pet kilograma. Trebalo bi da taj pritisak brzo popusti. Autopilota sam programirao da akceleraciju smanji sa 2 G na nulu tokom sledeća dva minuta. Trebalo je samo da se nađem tačno u težištu broda, u pristupnoj cevi, kad potisak spadne na nulu.

Nešto je kroz korito "Generalnih produkata" silovito grabilo unutrašnjost ovog broda. Neka psihokinetična forma života nasukana na jednu zvezdu prečnika jedanaest milja? Ali kako bi išta živo moglo odoleti tolikoj gravitaciji?

Možda je nešto u orbiti iz koje ne može da se izvuče. U svemiru ima života: postoje periferne rase, i ploveće semenke, i možda neka bića čije postojanje mi još nismo otkrili. Što se mene ticalo, i koliko sam ja znao, mogla je i sama zvezda BVS—1 biti živa. Nije to bilo važno. Znao sam šta sila X pokušava da učini. Pokušavala je da raskine brod na komade.

Sad više ništa nije vuklo moje prste. Odgurnuo sam se unatrag i sleteo na zadnji zid, dočekavši se na povijene noge. Kleknuo sam nad vrata, gledajući pozadi/dole. Kad je došao slobodni pad, provukao sam se kroz ta vrata i našao se u sobi za odmor, odakle sam gledao dole/napred ka pramcu.

Gravitacija se menjala brže nego što mi se dopadalo. Nulti čas se bližio i sila X je rasla, a kompenzativni rad raketnog motora je slabio. Sila X je nastojala da rastrgne brod; u pramcu je iznosila 2 G, i to prema napred, u krmi je iznosila 2 G ali prema nazad, a u težištu je, nadao sam se ja, opadala do nule. Onaj paketić i upaljač su se ponašali kao da su svakim pređenim santimetrom dospevali pod sve jače dejstvo sile.

Zadnji zid sobe bio je udaljen oko pet metara. Morao sam da skočim ka vratima znajući da će se gravitacija na pola puta promeniti. Doskočio sam na ruke i odbio se. Prekasno sam skočio. Kroz moj brod, region slobodnog pada je odmicao kao kakav talas, zato što je potisak raketnog motora slabio. Sad me je talas ostavio iza sebe. Taj zadnji zid sad je za mene značio "nagore", kao i pristupna cev.

Pod opterećenjem od nešto manje od pola G, bacio sam se ka pristupnoj cevi. Tokom jednog dugog momenta zurio sam u jako širok tunel, zastao sam u vazduhu, i već sam počinjao da padam unazad uviđajući da nemam za šta da se uhvatim. Onda sam raširio ruke i odupro se dlanovima levo i desno o zidove

cevi. To je bilo sasvim dovoljno. Odgurnuo sam se nagore i počeo da puzim.

Diktafon ostade petnaestak metara ispod mene, totalno nedohvatljiv. Ako sam imao išta više da kažem "Generalnim produktima", morao sam to da kažem lično. Imao sam šanse da to doživim. Jer, znao sam koja sila pokušava da raskine brod.

Plima.

Motor je bio isključen, a ja sam se nalazio u centralnoj tački broda, raširenih ruku i nogu. Taj položaj tela već je postajao neudoban. Do perihela je ostalo još četiri minuta.

Nešto je zaškripalo u kabini ispod mene. Nisam mogao da vidim šta je to bilo. Međutim, mogao sam jasno da vidim jednu crvenu tačku kako blista među plavim radijalnim linijama, kao fenjer na dnu bunara. Sa strane su u mene gledale, između fuzione cevi, rezervoara i druge opreme, plave zvezde; njihova svetlost kao da se pretapala u ljubičastu. Plašio sam se da u njih predugo gledam. Ozbiljno sam pomišljao na to da bi me mogle oslepiti.

U kabini je privlačenje svakako iznosilo već na stotine gravitacija. Osećao sam, čak, promenu pritiska. Vazduh se razredio na ovoj visini, četrdeset pet metara iznad kontrolne kabine.

I tada je, maltene iznenadno, crvena tačka bila više od tačke. Moje vreme je isteklo. Ka meni je jurnuo crveni disk; brod se oko mene obrnuo; jeknuo sam i čvrsto zatvorio oči. Ruke džinova uhvatile su me za ruke, noge i glavu, nežno ali veoma čvrsto, i pokušale da me razvuku na dve polovine. U tom momentu sinulo mi je da je Piter Laskin ovako poginuo. Pogodio je ovo što sam i ja pogodio, i pokušao je da se sakrije u pristupnoj cevi, ali se okliznuo... kao što sam ja počinjao da se klizam... Iz kontrolne kabine se začuo mnogostruki krik metala u razdiranju. Pokušao sam da se ukopam nogama u tvrde zidove cevi. Nekako su odoleli.

Kad sam uspeo da otvorim oči, crvena tačka se smanjivala i gubila.

Lutkarski predsednik je insistirao da budem smešten u bolnicu radi posmatranja. Nisam se opirao tom predlogu. Lice i šake su mi bile plamteće crvene, sa plikovima koji su tek počeli da se dižu, a telo me je bolelo kao da sam dobio batine. Odmor i nežna, predana nega, eto šta mi je trebalo.

Lebdeo sam između dve ploče za spavanje, što je jezivo neudobno, kad bolničarka dođe da saopšti da imam posetioca. Po njenom neobičnom izrazu lica znao sam ko je to.

"Šta može da prodre kroz korito 'Generalnih produkata'?" pitao sam tog

posetioca.

"Ja sam se nadao da ćete vi to reći meni." Predsednik se odmarao oslonjen na svoju neparnu, zadnju nogu, držeći neki štap iz koga je izbijao zeleni dim tamjanskog mirisa.

"I hoću. Gravitacija."

"Ne igrajte se sa mnom, Beovulf Šefer. Ova tema je vitalna."

"Ne igram se. Da li vaša planeta ima mesec?"

"Ta informacija je strogo poverljiva." Lutkari su kukavice. Niko ne zna odakle dolaze, i nije verovatno da će iko saznati.

"Znate li šta se dešava kad se neki mesec suviše primakne svom matičnom telu?"

"Raspadne se."

"Zašto?"

"Ne znam."

"Zbog plimnih sila."

"Šta vam je to plima?"

O-ho-ho, rekoh ja sebi, i to ne samo jednom. "Pokušaću da vam to objasnim. Zemljin mesec ima u prečniku skoro dve i po hiljade milja, i ne rotira u odnosu na Zemlju. Ja želim da vi na tom mesecu podignete dva komada kamena, jedan na tački koja je najbliža Zemlji, a drugi na najudaljenijoj."

"Vrlo dobro."

"Dakle, nije li očigledno da bi ta dva kamena, prepuštena sama sebi, odletela na razne strane? Imajte u vidu da se nalaze u dvema različitim orbitama, koncentričnim ali međusobno udaljenim dve i po hiljade milja. A ipak, ta dva kamena su prinuđena da se kreću istom orbitalnom brzinom."

"Onaj spoljašnji se kreće brže."

"Dobra primedba. Znači, stvarno postoji neka sila koja pokušava da rastrgne taj mesec. Gravitacija ga drži na okupu. Dovedite Mesec dovoljno blizu Zemlji, i ta dva kamena će jednostavno otploviti sa njega."

"Vidim. Znači ta 'plima' je pokušala da vam rastrgne brod. U Institutovom brodu bila je dovoljno jaka da, u sistemu za održavanje života, iščupa akceleracijske ležajeve iz njihovih uporišta."

"I da smrvi jedno ljudsko biće. Dočarajte sebi ovu sliku: nos broda bio je samo nešto manje od sedam milja udaljen od centra neutronske zvezde. Rep je bio sto jardi udaljeniji. Prepušteni sami sebi, pramac i krma bi otišli sasvim

različitim orbitama. To su pokušale da učine i moje ruke i moja glava kad sam se dovoljno primakao."

"Vidim. Da li se vi to mitarite?"

"Šta?"

"Primećujem da na pojedinim mestima gubite spoljašnji deo svog telesnog omotača."

"A, *to*. Izgoreo sam od sunčanja pod zvezdanom svetlošću. Nije to

važno."

Dve glave su zurile jedna u drugu tokom jednog treptaja. Da li je to "sleganje ramenima"? Lutkar reče: "Preostali deo vašeg honorara položili smo u banku na Uspelismo. Neki Zigmund Ausfaler, ljudsko biće, je zaledio taj račun za period dok se ne izračuna vaš porez."

"Dalo bi se očekivati."

"Ako sad budete razgovarali sa reporterima i objasnili im šta se dogodilo sa brodom Instituta, platićemo vam deset hiljada stelara. Platićemo vam u gotovom novcu tako da ga možete odmah koristiti. Ovo je urgentno. Pojavile su se glasine."

"Uvedite ih." Kao posle-misao dodao sam: "Takođe im mogu reći da vaša planeta nema mesec. To će dobro poslužiti kao fusnota negde."

"Ne razumem." Ali dva duga vrata su se povila unazad; lutkar me je gledao kao par pitona.

"Da imate mesec znali biste šta je plima. Ne biste to mogli izbeći".

"Da li biste bili zainteresovani za..."

"Za milion stelara? Bio bih fasciniran. Potpisaću čak i ugovor, ako u njemu piše šta sakrivamo. Kako vam se dopada kad neko, za promenu, ucenjuje *vas?"*

HENRY KUTTNER

Srećan kraj

Ovako se priča završila: Džejms Kelvin napregnuto se skoncentisao na razmišljanje o riđobrkom hemičaru koji mu je obećao milion dolara. To je prosto bila stvar prilagođavanja čovekovom mozgu, stvar uspostavljanja kontakta. Radio je to i ranije. Sada je bilo važnije nego ikad da ovo bude poslednji put. Pritisnuo je dugme na uređaju koji mu je dao robot i počeo napregnuto da misli.

Daleko, na beskrajnom rastojanju, našao je odgovor.

Zahvatio je pojačano mentalno zračenje.

Pustio je da ga ponese...

Riđobrki čovek podigao je pogled, zinuo, a zatim se radosno nasmešio.

"Tu ste, dakle", kazao je. "Nisam čuo kada ste ušli. Bože, već dve nedelje vas tražim."

"Recite mi brzo jednu stvar", kazao je Kelvin. "Kako se zovete?"

"Džordž Bejli. A vi?"

Ali Kelvin nije odgovorio. Iznenada se setio druge stvari koju mu je robot rekao o uređaju koji je uspostavio kontakt kada je pritisnuo dugme. Pritisnuo ga je sada — i ništa se nije desilo. Uređaj je bio mrtav. Zadatak je bio okončan, što je očigledno značilo da je on najzad postigao zdravlje, slavu i sreću. Naravno, robot ga je upozorio. Stvar je bila podešena tako da izvrši jedan određeni posao. Kada je najzad dobio šta je hteo, ona više nije radila.

Tako je Kelvin dobio milion dolara.

I živeo je dugo i srećno.

Ovo je sredina priče:

Kada je odgurnuo u stranu platnenu zavesu, nešto — nemarno obešen konopac - skliznulo mu je niz lice i oborilo njegove naočari s debelim okvirom.

Istovremeno mu je nezaštićene oči zablesnulo jako, plavičasto svetlo. Osetio je neobičan, oštar osećaj gubitka orijentacije, neodređeni pokret koji je gotovo trenutno nestao.

Stvari su se smirivale pred njim. Pustio je zavesu da padne na svoje mesto i ponovo otkrije oslikani natpis: HOROSKOPI - OTKRIJTE SVOJU BUDUĆNOST — i zastao, zureći u neobičnog predskazivača.

Bio je to — oh, nemoguće.

Robot reče ravnim, preciznim glasom: "Ti si Džejms Kelvin. Ti si reporter. Star si trideset godina, neoženjen, a iz Čikaga si prešao u Los Anđeles zbog saveta svog lekara. Je li tačno?"

U svom zaprepašćenju Kelvin je zazvao ime božje. Zatim je čvršće namestio naočare i pokušao da se priseti teksta o raskrinkavanju šarlatana koji je nekada napisao.Postojao je neki očigledan način na kojisu se izvodile ovakve stvari, koliko god čarobnjački izgledalo.

Robot ga je hladno gledao svojim facetovanim očima.

"Čitajući tvoj um", nastavio je pažljivo, "vidim da je hiljadudevetstočetrdesetdeveta. Moraću da izmenim svoje planove. Mislio sam da stignem u godinu hiljadudevetstosedamdesetu. Zamoliću te da mi pomogneš."

Kelvin je stavio ruke u džepove i nasmešio se.

"Novcem, naravno", kazao je. "Na trenutak si me imao. Inače, kako to izvodiš? Pomoću ogledala? Ili kao Melzelov igrač šaha?"

"Nisam ni mašina kojom upravlja patuljak, niti optička iluzija", uveravao ga je robot. "Ja sam veštački stvoren živi organizam koji potiče iz perioda u tvojoj dalekoj budućnosti".

"A ja nisam budala kao što ti misliš", primetio je ljubazno Kelvin. "Ovde sam da bih..."

"Izgubio si svoja dokumenta", kazao je robot. "Pitao si se šta sada da radiš, popio par pića i krenuo vilšajrskim autobusom u tačno — tačno osam i trideset pet uveče."

"Ostavi se čitanja misli", kazao je Kelvin, "i nemoj mi reći da već dugo držiš ovaj kupleraj uz takav tekst. Mogle bi žace da te pojure. *Ako* si pravi robot, ha, ha."

"Držim ovaj kupleraj", kazao je robot, "približno pet minuta. Moj prethodnik leži bez svesti iza onog sanduka u uglu. Tvoj dolazak bio je čista slučajnost." Zastao je na kratko, a Kelvin je imao čudan osećaj da gleda da bi video da li je

priča upalila.

Osećaj je bio čudan jer Kelvin uopšte nije imao osećaj da se u velikoj, člankovitoj figuri pred njim nalazi čovek. Kada bi nešto kao što su roboti bilo moguće, poverovao bi da se suočio sa originalnim primerkom. Pošto su takve stvari bile nemoguće, čekao je da vidi u čemu je stvar.

"I moj dolazak ovamo bio je slučajan ", obavestio ga je robot. "Pošto se to dogodilo, moja oprema moraće malo da se izmeni. Biće mi potrebni neki mehanizmi koje moram da zamenim. Zbog toga, koliko vidim iz tvog uma, moraću da se uključim u vaš čudni ekonomski sistem razmene dobara. Jednom rečju, biće mi neophodne sitne kovanice od zlata ili srebra. Zbog toga sam — privremeno — predskazivač budućnosti."

"Naravno, naravno", kazao je Kelvin. "A zašto se jednostavno ne poslužiš pljačkom? Ako si robot, mogao bi sjajno da pljačkaš pomoću tih svojih zupčanika."

"Privlačio bih pažnju. Pre svega mi je važna tajnost. U stvari, ja sam —" Robot je zastao, tražeći u Kelvinovom mozgu pravu frazu, pa je rekao: "ugrožen . U mojoj eri, putovanje kroz vreme je strogo zabranjeno, čak i ako je slučajno, ukoliko ga vlada ne odobri."

Nešto se u svemu tome negde nije uklapalo, ali Kelvin nikako nije mogao da otkrije šta. Pažljivo je gledao robota. Delovao je prilično neubedljivo.

"Kakav dokaz želiš?" Pitalo je stvorenje. "Čitao sam ti misli kada si ušao, zar ne? Mora da si osetio privremeni gubitak pamćenja kada sam ti ispraznio sećanje i zamenio ga."

"Znači to se desilo", kazao je Kelvin. Pažljivo je napravio korak unutra. "Pa, mislim da ću ja sada da pođem."

"Čekaj", naredio je robot. "Vidim da počinješ da sumnjaš. Sada očigledno žališ što si mi predložio pljačku. Bojiš se da bih mogao da poslušam savet. Dopusti mi da te razuverim. Istina je da bih mogao da ti oduzmem novac i obezbedim se tako što bih te ubio, ali meni nije dozvoljeno da ubijam ljudska bića. Alternativa mi je da se uključim u sistem razmene. Mogu ti ponuditi nešto vredno u zamenu za malu količinu zlata. Da vidimo." Fascetovani pogled klizio je po šatoru, na trenutak se ispitivački uperio u Kelvina. "Horoskop", kazao je robot. "On bi trebalo da ti pomogne u postizanju zdravlja, slave i sreće. Samo, astrologija mi nije struka. Mogu ti ponuditi jedan logički, naučni metod za postizanje istog rezultata."

"Aha", kazao je Kelvin. "Kakav? I zašto *ti* nisi upotrebio taj metod?"

"Imam ja drugih planova", kazao je robot tajanstveno. "Drži ovo". Začulo se kratko škljocanje. Otvorila se ploča u metalnim grudima. Robot je izvadio

malu, pljosnatu kutiju i pružio je Kelvinu, koji je automatski sklopio prste oko hladnog metala.

"Budi pažljiv. Ne pritiskaj to dugme sve dok..."

Ali Kelvin ga je pritisnuo...

Kao da je seo za volan nekih kola koja su se otela kontroli. U njegovoj glavi bio je neko drugi. Bila je to šizofrena lokomotiva sa dvostrukim parom šina i divlje je jurila, a njegova ruka na sigurnosnom ventilu nije mogla nimalo da je uspori. Njegov mentalni upravljač se slomio.

Neko drugi je mislio umesto njega.

I to ne sasvim ljudsko biće. Verovatno ne sasvim normalan, bar prema Kelvinovim standardima. Ali zadivljujuće normalan prema sopstvenim, dovoljno normalan da još kao malo dete ovlada najsloženijim principima ne-euklidovske geometrije.

Osećaji su se objedinjavali u mozgu u neku vrstu sveukupnog jezika, nadgovora. Sve to je delom bilo zvučno, delom slikovno, a bilo je tu i mirisa i ukusa i dodirnih osećanja, koji su mu ponekad bili poznati, a ponekad začinjeni nečim potpuno stranim. A to je bilo haotično.

Možda nešto ovako...

"... Ovih dana veliki gušteri su se previše namnožili — pitomi travari istih očiju, ali ne na Kalistu — uskoro odmor — verovatno po galaksiji — Sunčev sistem previše je zatvoren — bretiću sutra ako kvadratna korola i treći stepen —"

Ali to je samo simbolizovanje pomoću reči. Subjektivno, bilo je to mnogo potpunije i vrlo zastrašujuće. Srećom, Kelvin je refleksno gotovo trenutno podigao prst sa dugmeta i tako je tamo nepomično stajao i malo drhtao.

Sada se plašio.

Robot je rekao: "Nije trebalo da započneš postupak sve dok te nisam uputio. Sada će biti opasno. Čekaj." Oko mu je promenilo boju. "Da... Evo ga... Tarn, da. Čuvaj se Tarna."

"Ne želim ga uopšte", kazao je Kelvin brzo. "Evo ti nazad."

"Onda ćeš biti bez zaštite protiv Tarna. Zadrži uređaj. On će ti, kao što sam i obećao, doneti zdravlje, slavu i sreću, daleko efikasnije nego — nego horoskop."

"Ne, hvala. Ne znam kako si izveo taj trik — možda pomoću ultrazvuka, ali ja ne..."

"Čekaj", kazao je robot. "Kada si pritisnuo to dugme, ušao si u um nekoga ko postoji u vrlo dalekoj budućnosti. On je uspostavio temporalni kontakt. Taj

kontakt možeš ponoviti svaki put kada pritisneš dugme. "Bože sačuvaj", kazao je Kelvin, još uvek se malo znojeći.

"Razmotri sve okolnosti. Zamisli da je neki pećinski čovek iz daleke prošlosti imao pristup tvom mozgu? Mogao bi odatle da dobije sve što želi."

Nekako mu je postalo važno da nađe logički protivdokaz robotovim objašnjenjima. Kao Sv. Antonije — ili je to bio Luter — koji je raspravljao sa đavolom, pomislio je zbunjeno Kelvin. Glavobolja mu se pogoršavala i pretpostavljao je da je popio više nego što je trebalo. Ali jedino je rekao: "Kako bi pećinski čovek mogao da razume šta mi je u glavi? Ne bi mogao da primeni znanje bez obrazovanja kakvo sam ja imao."

"Jesi li ikada imao iznenadne i očigledno čudne misli? Neodoljive želje? Tako da ti se činilo da si prinuđen da misliš određene misli, računaš s nekim određenim brojevima, radiš s određenim problemima? Eto, čovek iz budućnosti u koga je uperen moj uređaj ne zna da je *en rapport* s tobom, Kelvine. Ali podložan je neodoljivim željama. Sve što treba da uradiš jeste da se koncentrišeš na problem i zatim pritisneš dugme. Uz pomoć kontakta nateraćeš ga — sa njegove strane gledano, bez ikakve logike — da reši taj problem. I čitaćeš mu mozak. Otkrićeš kako radi. Postoje ograničenja; i njih ćeš otkriti. A uređaj će ti obezbediti zdravlje, obilje i sreću."

"Ako stvarno tako radi, onda može da mi omogući bilo šta. Mogao bih da učinim bilo šta. Zato ti i ne verujem!"

"Rekao sam ti da postoje ograničenja. Čim budeš uspešno obezbedio zdravlje, slavu i sreću, uređaj će postati beskoristan. Ja sam se pobrinuo za to. Ali u međuvremenu možeš ga koristiti da rešavaš sve probleme uz pomoć mozga inteligentnije jedinke iz budućnosti. Važan detalj je da se moraš koncentrisati na svoje probleme *pre* nego što pritisneš dugme. Inače bi na svoj vrat mogao navući i nešto gore od Tarna."

"Tarn? Šta..."

"Hoću da kažem je... jedan android", kazao je robot, zureći ni u šta. "Veštačko ljudsko biće. Ali da razmotrimo moj problem. Treba mi mala količina zlata."

"Znači u tome je kvaka", kazao je Kelvin, osećajući čudno olakšanje. Kazao je, "nemam ga nimalo."

"Tvoj sat."

Kelvin je izvio ruku tako da se ukazao njegov ručni sat. "A, ne. Taj sat puno košta."

"Meni je potrebna samo pozlata", kazao je robot i ispalio crvenkasti zrak iz svog oka. "Hvala." Sada je sat sav bio od mutno sivog metala. "Hej!" Kriknuo

je Kelvin.

"Ako upotrebiš uređaj za kontakt, zdravlje, slava i sreća biće ti osigurani", rekao je robot naglo. "Bićeš srećan koliko god to može da bude čovek ove ere. Rešićeš sve svoje probleme — uključujući i Tarna. Čekaj malo." Stvorenje je kročilo unazad i nestalo iza spuštene orijentalne zavese koja nikada nije bila istočnije od Illinoisa.

Bilo je tiho.

Kelvin je skrenuo pogled sa svog izmenjenog sata na čudni, pljosnati predmet na svom dlanu. Bio je veliki otprilike dva puta dva inča, nimalo deblji od ženske torbice, a sa strane imao je udubljeno dugme.

Gurnuo ga je u džep i pošao par koraka napred. Pogledao je iza pseudoorijentalne zavese, ali nije našao ništa osim prazne prostorije i rascepljenog otvora na platnenom zidu šatre. Izgledalo je da je robot uhvatio maglu. Kelvin je provirio kroz procep. Jedino je uspeo da primeti svetlosti i zvuke vesele zabave u Ocean Parku. I posrebreno, izgibano crnilo Pacifičkog okeana, rasprostrto sve do tamo gde su slabašne svetlosti naznačavale Malibu, daleko uz nevidljivu krivu obalskog stenja.

Zato se vratio u šatru i pogledao unaokolo. Nekakav debeljko u kostimu svamija ležao je bez svesti iza ukrašenog sanduka koji mu je pokazao robot. Njegov dah, uz primenu dedukcije, kazao je Kelvinu da je čovek pijan.

Ne znajući šta da radi, Kelvin ponovo zazva ime Božje. Iznenada je otkrio da razmišlja o nekome ili nečemu ko se odazivao na ime Tarn i koje bio android.

Predskazivanje... vreme... kontakt... *ne!* Zaštitna neverica skliznula je oko njegovog uma kao oklopna ploča. Nemoguće je napraviti upotrebljivog robota. Znao je to. Čuo je — zar nije bio reporter?

Naravno.

Pošto je poželeo buku i društvo, otišao je do streljačke galerije i oborio par pataka. Pljosnata kutija plamtela mu je u džepu. Potamneli, nagoreli metal njegovog ručnog sata plamteo mu je u mislima. Sećanje na ono isisavanje njegovog mozga i brzu zamenu plamtelo mu je u umu. Viski koji je upravo popio za barom plamteo mu je u stomaku.

Napustio je Čikago zbog upale sinusa, učestale i neprijatne. Zbog obične upale sinusa. Ne zbog tamo neke šizofrenije, niti halucinacija, niti optužujućih glasova iz zidova. Ne zbog toga što su mu se priviđali slepi miševi ili roboti. Stvar sigurno nije bila pravi robot. Cela stvar je imala savršeno prirodno objašnjenje. Oh, naravno.

Zdravlje, slava i sreća. A ako...

TARN!

Misao se pojavila u njegovoj glavi jačinom udara groma. A onda druga misao: pošašavio sam!

Nemi glas, uporno je mrmljao. "Tarn — Tarn — Tarn — Tarn —" A drugi glas, glas zdravlja i sigurnosti, odgovorio je prigušio ga. Poluglasno, Kelvin je promrmljao: "Ja sam Džejms Noel Kelvin. Ja sam reporter — zakazivanje intervjua, reportaže, redaktura. Star sam trideset godina, neoženjen, a u Los Anđeles stigao sam danas i izgubio svoje dokumente i — i otići ću na još jedno piće i naći hotel. Inače, izgleda da klima deluje povoljno na moju upalu sinusa."

Tarn, rekao je prigušeni štropot gotovo ispod praga razumljivosti. *Tarn, Tarn.*

Naručio je još jedno piće i gurnuo ruku u džep da dohvati novac. Ruka mu je dohvatila metalnu kutiju. Istovremeno je osetio lagani dodir po ramenu.

Instinktivno se okrenuo. Rame mu je stegla sedmoprsta ruka koja ga je podsetila na pauka — bez dlaka, bez noktiju, bela kao glatka slonovača.

U Kelvinovom umu iskrsla je jedna neodoljiva želja — bila je to potreba da između sebe i vlasnika te odvratne šake napravi što veći razmak. To je bilo vitalni zahtev, mada teško ostvariv, problem koji je isključio sve ostalo iz Kelvinovih misli. Nejasno je shvatao da je zgrabio pljosnatu kutiju u džepu kao da ga jedino ona može spasti, ali sve što je uspevao da misli bilo je: moram se gubiti odavde.

Čudovišne, strane misli osobe iz budućnosti sumanuto su ga zapljusnule svojim tokom. Ni trenutak nije bio potreban tom spretnom, sposobnom, uvežbanom umu da, mudrošću koju donosi život u nezamislivoj budućnosti, reši slučajni problem koji je iskrsnuo pred njim tako naglo i neodoljivo.

Kelvinu su istovremeno postala jasna tri načina prenosa. Dva je odbacio; motorne ploče bile su očigledno izum koji tek treba da se pojavi, a kvirlanje — za koje je, kako se ispostavilo, bio potreban šlem sa senzorskim kalemovima — nije mogao čak ni da shvati. Ali treći način —

Sećanje je već nestajalo. A ta ruka još uvek mu je stezala rame.Sabrao je misli koje su čilele i očajnički naterao mozak i mišiće da mu se pokrenu na neobični način koji mu je otkrio čovek iz budućnosti.

A onda je bio napolju, na otvorenom, hladan noćni vetar duvao je na njega, a on je još uvek bio u položaju u kome je dotad sedeo, ali između njegove kičme i pločnika nije bilo ničega osim vazduha.

Iznenada je seo.

Prolaznici na uglu između Holivudskog bulevara i Kahuenge nisu bili mnogo iznenađeni kada su videli tamnokosog, visokog čoveka kako sedi uz ivičnjak. Samo je jedna žena videla kako je Kelvin u stvari stigao, a shvatila je tek kada je prilično poodmakla. Smesta je otišla kući.

Kelvin se podizao uz blago histeričan smeh. "Teleportacija", kazao je. "Kako li sam samo to izveo? Ne sećam se više... Teško za pamćenje, ha? Moraću opet da počnem da nosim beležnicu."

A onda — "Ali šta je s Tarnom?"

Osvrnuo se, prestravljen. Smirio se tek nakon pola sata, koji su protekli bez dodatnih čudesa. Kelvin je koračao bulevarom, pažljivo gledajući okolo. Nije bilo Tarna.

S vremena na vreme gurnuo bi ruku u džep i dodirivao hladni metal kutije. Zdravlje, slava i sreća. Pa, mogao bi...

Ali nije pritiskao dugme. Sećanje na zastrašujući, strani gubitak orijentacije bilo je suviše živo. Um, sećanja, navike iz daleke budućnosti bili su neprijatno jaki.

Iskoristiće on kutijicu opet — o, da. Ali nije se žurio. Najpre mora dobro da razmotri neke stvari.

Njegova neverica potpuno je nestala.

Tarn se ponovo pokazao sledeće noći i ponovo isterao iz Kelvina svu hrabrost koju je ovaj sakupio za vreme dnevnog svetla. Pre toga, reporter nije uspeo da nađe svoje dokumente, pa mu je za utehu ostalo samo dvesta dolara u novčaniku. Uzeo je sobu — i platio je unapred — u hotelu srednje kategorije — i počeo da razmišlja kako da uredi svoju budućnost. Pametno se odlučio da nastavi normalno da živi sve dok nešto ne iskrsne. Kako god bilo, moraće da uspostavi neke veze. Probao je s časopisima: *Times, Egzaminer, The News* i još nekim. Ali, takve stvari sporo se razvijaju, izuzev u filmovima. Te večeri Kelvin je bio u svom hotelu kada se pojavio neželjeni gost.

Bio je to, naravno, Tarn.

Nosio je vrlo veliki beli turban, približno dvaput veći od njegove glave. Imao je tanke, crne brkove vrhovima okrenute naniže, kao kod mandarina ili soma. Zurio je u Kelvina iz ogledala u kupatilu.

Kelvin se upravo pitao da li da se obrije pre nego što izađe na večeru. Zamišljeno je trljao podbradak kada se pojavio Tarn, a shvatanje onoga što se zapravo dogodilo prilično je kasnilo za samim pojavljivanjem, tako da se Kelvinu na trenutak učinilo da su to njemu samom na tajanstven način iznikli dugi brkovi. Pružio je ruku prema naušnici. Bila je glatka. Ali su zašiljeni crni brkovi podrhtavali u staklu kada je Tarn prislonio svoje lice uz površinu ogledala.

Nekako ga je to toliko omelo, da na tren uopšte nije bio sposoban da misli. Brzo je koraknuo unazad. Ivica kade zakačila ga je ispod kolena i skrenula mu pažnju, srećom po njegovo umno zdravlje. Kada je ponovo pogledao, iznad

lavaboa odslikavalo se samo njegovo sopstveno prestravljeno lice. Ali već nakon sekundu ili dve počelo je da izgleda kao da se oko njegovog lica obrazuje oblak belog turbana, a mandarinski brkovi počeli su nejasno da se ocrtavaju.

Kelvin je brzo stavio ruku preko očiju i okrenuo se. Nakon nekih petnaest sekundi razmaknuo je prste dovoljno da između njih može da proviri prema staklu. Dlanom je očajnički pritiskao naušnicu, u divljoj nadi da će to sprečiti iznenadno izbijanje brkova. Ono što je iz ogledala virilo prema njemu ličilo je na njega. Bar nije imalo turban i nosilo je naočari sa debelim okvirom. Rizikovao je da skloni ruku da bi bacio brz pogled i vratio je na vreme da spreči Tarna da uzme oblik u staklu.

Još uvek štiteći lice, nesigurno je otišao do spavaće sobe i izvadio pljosnatu kutiju iz džepa svoga mantila. Ali nije pritisnuo dugme koje bi obrazovalo mentalnu sinapsu između dve epohe. Shvatio je da ne želi da to učini ponovo. Nekako je ulazak u taj *strani* mozak izgledao još strašniji od onog što se sada dešavalo.

Stajao je pred ormarićem, a sa ogledala jedno oko provirivalo je na njega između reflektovanih prstiju. To oko izgledalo je unezvereno iza svetlucavih sočiva naočara, ali izgledalo je kao da se radi o njegovom sopstvenom. Oprezno je pomerio ruku...

Ogledalo je pokazalo veći deo Tarna. Kelvin bi više voleo da nije. Tarn je nosio duboke, bele čizme od neke svetlucave plastike. Između njih i turbana nije imao baš ništa izuzev minijaturne pregače, takođe od svetlucave plastike. Bio je vrlo tanak, ali je delovao vrlo pokretljivo. Dovoljno pokretljivo i živo kao da može da uskoči pravo u hotelsku sobu. Koža mu je bila još belja od turbana, a na svakoj šaci imao je po sedam prstiju. Dobro.

Kelvin se naglo okrenuo, ali je Tarn bio spretan tip. Tamno prozorsko okno bilo je dovoljno dobra reflektujuća površina da je moglo da pokaže vitku priliku u pregači. Noge kao da su mu bile gole i izgledale su još manje normalno od Tarnovih ruku. A i uglačani bakar držača lampe odbijao je sliku malog, izobličenog lica koje nije bilo Kelvinovo.

Kelvin je našao ugao bez reflektujućih površina i zavukao se u njega, rukama štiteći lice. Još uvek je držao pljosnatu kutiju.

Baš lepo, mislio je gorko. Sve je pošlo naopačke. Šta vredi ta spravica za kontakt ako će se Tarn pokazivati svakog dana? Možda sam u stvari pošašavio. Bar se nadam.

Nešto je morao da učini ako nije želeo da ostatak života provede lica zagnjurenog u ruke. Najgore od svega bilo je to što mu je Tarn izgledao uznemirujuće poznato. Kelvin je odbacio tuce raznoraznih mogućnosti, od reinkarnacije do *deja vu* fenomena, ali...

Provirio je kroz prste na vreme da vidi kako Tarn podiže nekakav valjkasti predmet i nišani kao pištoljem. Taj pokret naterao je Kelvina da se odluči. *Morao* je nešto da učini, i to brzo. Pa je tako, koncentrišući se na problem — *hoću napolje* — pritisnuo dugme na pljosnatoj kutiji.

I iznenada metod teleportacije koji je zaboravio ponovo mu je bio savršeno jasan. Mada ne i ostale stvari. Mirisi — mislio je neko — sabirali su se u — nije bilo izraza za to, samo je postojala šokantna vizuelno-zvučna predstava koja je prosto izazivala vrtoglavicu. Neko ko se zvao tri miliona i devedeset ružičasto napisao je nov muzički komad. Uz to je imao fizički osećaj da liže poštansku marku od dvadeset i četiri dolara i lepi je na dopisnicu.

Ali, najvažnije, čovek iz budućnosti imao je — ili će imati — neodoljivu potrebu da razmišlja o metodima teleportacije, pa je Kelvin odmah upotrebio taj metod, čim se vratio u sopstveni um i vreme...

Padao je.

Ledena voda snažno ga je udarila. Pravim čudom nastavio je da drži pljosnatu kutiju. Imao je kovitlavu viziju noćnog neba i fosforescentnog svetlucanja srebrne svetlosti u tamnom moru. Onda mu je slana voda prekrila nozdrve.

Kelvin nikad nije naučio da pliva.

Kada je poslednji put pošao naniže, grcavo vrišteći bukvalno se uhvatio za poslovičnu slamku koju je imao u ruci. Prsti su mu opet pritisnuli dugme. Nije bilo potrebe da se koncentriše na problem; nije ni mogao da misli

o bilo čemu drugom.

Mentalni haos, i fantastične slike — i odgovor.

Bila je potrebna koncentracija, a nije mu preostalo mnogo vremena. Mehurići su mu klizili niz lice. Osećao ih je, ali ih nije mogao videti. Svuda okolo, pohlepno ga grabeći, bila je užasna hladnoća slane vode.

Ali sada je znao način i znao je kako radi. Počeo je da misli na način koji mu je pokazao um iz budućnosti. Nešto se dogodilo. Zračenje — bio je to najbliži poznati pojam — poteklo je iz njegovog mozga i napravilo čudne stvari sa ćelijama u njegovim plućima. Krvna zrnca su mu se prilagođavala...

Udisao je vodu, a ona ga više nije davila.

Ali Kelvin je naučio i to da se njegovo prinudno prilagođavanje ne može dugo održati. Za to je odgovor bila teleportacija. A sada će se sigurno setiti načina. Upotrebio ga je pre samo nekoliko trenutaka da bi pobegao od Tarna.

A ipak se nije mogao setiti. Sećanje mu je bilo potpuno obrisano iz uma. Zato nije preostalo ništa drugo nego da ponovo pritisne dugme, pa je to

i uradio, mada uz najveće oklevanje.

Dok je sa njega kapala voda, stajao je na nepoznatoj ulici. To nije bila nijedna od ulica u kojima je ranije bio, ali je očigledno pripadala njegovom sopstvenom vremenu i njegovoj planeti. Srećom, teleportacija je izgleda imala svoja ograničenja.

Vetar je bio hladan. Kelvin je stojao u bari koja se naglo povećavala oko njegovih stopala. Osvrtao se okolo.

Dalje niz ulicu primetio je znak koji je nudio tursko kupatilo i, dok je sa njega kapalo, požurio je u tom smeru. Misli su mu uglavnom bila vrlo telesne.

Od svih mogućih mesta u svetu, našao se baš u Nju Orleansu. Ubrzo je bio pijan. Misli su mu se kretale po krugovima, a skoč je bio dobar za ublažavanje. Izvrsna kočnica. Trebalo mu je ponovno uspostavljanje kontrole. Imao je gotovo čudesnu moć i želeo je da nauči da je efikasnije koristi pre nego što se ono neočekivano ponovo dogodi. Tarn...

Sedeo je u hotelskoj sobi i pijuckao skoč. Treba biti logičan!

Naglo je šmrknuo.

Naravno, nevolja je bila u tome što između njegovog uma i uma čoveka iz budućnosti ima vrlo malo dodirnih tačaka. Pored toga, dobijao je kontakt samo u kriznim trenucima. Kao da imaš pristup Aleksandrijskoj biblioteci po pet sekundi dnevno... Zdravlje, slava i sreća. Ponovo je šmrknuo. Robot je bio lažov. Izgledalo je da ga zdravlje brzo napušta. Šta je bilo s tim robotom? Kako se on u stvari umešao? Kazao je da je upao iz budućnosti u ovu eru, ali roboti su poznate lažovčine. Treba biti logičan.

Očigledno je budućnost bila naseljena stvorenjima koja nisu bila mnogo daleko od junaka iz filmova o Frankenštajnu. Androidi, roboti, nazovi ljudi čiji su umovi bili tako zastrašujuće različiti. *Smrk.* Još jedno piće.

Robot je rekao da će kutija izgubiti svoju moć kada Kelvin postigne zdravlje, slavu i sreću. A to je bila neprijatna misao. Zamislimo da stekne ta divna dobra, otkrije da je dugmence postalo beskorisno, pa se Tarn *zatim* pojavi? Oh, ne, to je vuklo na još jedno piće.

Trezvenost nije bila stanje u kome je trebalo prići temi koja je sama po sebi izluđujuća kao delirijum tremens, čak i, shvatio je Kelvin, ukoliko je nauka na koju je naleteo teorijski bila sasvim moguća. Ali ne u današnje vreme. *Smrk.*

Stvar je u tome što treba izabrati pravi problem i upotrebiti kutijicu u nekom trenutku dok se ne daviš niti te opsedaju brkati androidi sa sedmoprstim šakama i svojim zloslutnim oružjem u obliku štapa. Pronađi problem.

Ali taj um iz budućnosti bio je gnusan.

I iznenada, sa pijanom jasnoćom, Kelvin je shvatio da ga je taj mutni, nejasni svet budućnosti duboko privukao.

Nije mogao da vidi sve njegove osobine, ali ih je nekako osećao. Znao je da su taj svet i vreme *dobri,* mnogo bolji nego njegovi. Kada bi mogao da *bude* taj nepoznati čovek koji je živeo tamo, sve bi bilo u redu.

Čovek mora da teži onom najvećem, mislio je mutno. Promućkao je bocu. Koliko li je popio. Osećao se fino.

Treba biti logičan.

Iza prozora, ulična svetla palila su se i gasila. Neonske reklame ucrtavale su vilovnjačke tragove kroz noć. To je izgledalo nekako čudno, ali ista se stvar dešavala i s Kelvinovim sopstvenim telom. Počeo je da se smeje, ali šmrkanje je to prigušilo.

Sve što želim, mislio je, to su zdravlje, slava i sreća. Onda ću se negde smestiti i živeti dugo i srećno, bez briga i problema. Posle toga neće mi biti potrebna ta čarobna kutijica. Srećan svršetak.

Iznenada je izvadio kutijicu i počeo da je razgleda. Probao je da je rasklopi i nije uspeo. Prst mu je čekao iznad dugmeta.

Kako bih — pomislio je, a prsti su mu se pomakli za pola inča.

Sada kada je bio pijan nije mu izgledalo tako strano. Ime čoveka iz budućnosti bilo je Kvora Vi. Čudno da to nije primetio ranije, ali koliko često čovek razmišlja o sopstvenom imenu? Kvora Vi igrao je nekakvu igru koja je malo podsećala na šah, ali protivnik mu se nalazio na udaljenoj planeti zvezde Sirius, a šahovske figure bile su mu potpuno nepoznate. Složeni, vrtoglavi prostorno vremenski gambiti prolazili su umom Kvora Vija dok je Kelvin prisluškivao. Onda se Kelvinov problem probio, neodoljiva želja zahvatila je Kvora Vija i...

Sve se pomešalo. U stvari, tu su bila dva problema. Kako izlečiti prehladu — kijavicu. I kako postati zdrav, bogat i slavan u praktično praistoriji — za Kvora Vija.

Ipak, mali problem za Kvora Vija. Rešio ga je i vratio se igri sa čovekom sa Siriusa.

Kelvin je ponovo bio u hotelskoj sobi u Nju Orleansu.

Da nije bio toliko pijan ne bi se usudio da rizikuje. Metoda je zahtevala da podesi svoj mozak drugom mozgu u ovom dvadesetom veku, koji je imao tačno onu talasnu dužinu koja mu je bila potrebna. Sve vrste činioca dodavale su se ukupnom zbiru te talasne dužine — iskustvo, sposobnosti, položaj, znanje, maštovitost, poštenje — ali konačno ga je našao, oklevajući između tri zbira koji su bili skoro dobri. Još uvek pijan kao majka. Kelvin je zahvatio pojačano

mentalno zračenje, upotrebio teleportaciju i pustio da ga zračenje ponese preko Amerike sve do dobro opremljene laboratorije u kojoj je čovek sedeo i čitao.

Čovek je bio ćelav i imao je čupave riđe brkove. Naglo je digao pogled na neki zvuk koji je napravio Kelvin.

"Hej!" rekao je. "Kako ste ušli ovamo?"

"Pitajte Kvora Vija", kazao je Kelvin.

"Koga? Šta?" Čovek je odložio knjigu.

Kelvin je pozvao svoje sećanje. Izgledalo je da mu izmiče. Na trenutak je upotrebio kutijicu za kontakt i osvežio um. Ovoga puta i nije bilo tako neprijatno. Počeo je pomalo da shvata svet Kvora Vija. Sviđao mu se. Ali, pretpostavljao je da će i to zaboraviti.

"Poboljšanje Vudvordovih proteinskih modela", kazao je riđobrkom hemičaru.

"Biće dovoljna obična sinteza."

"Ko ste vi, do đavola?"

"Zovite me Džim", kazao je Kelvin prosto. "I ućutite i slušajte." Počeo je da objašnjava, kao malom, glupom detetu. (Čovek pred njim bio je jedan od vodećih američkih hemičara). "Proteini su sačinjeni od amino-kiselina. Ima oko trideset tri amino-kiseline."

"Nema."

"Ima. Ćutite. Njihovi molekuli mogu biti uređeni na mnogo načina. Tako da imamo skoro neprebrojivo mnogo proteina. I sva živa bića sačinjena su od proteina. Apsolutna sinteza obuhvata stvaranje lanca amino-kiselina dovoljno dugačkog da u njemu bude jasno prepoznat molekul proteina. U tome je bio problem."

Riđobrki hemičar izgledao je sasvim zainteresovano. "Fišer je obrazovao lanac od osamnaest", kazao je, žmirkajući. "Abderhaiden je stigao do devetnaest, a Vudvord je, naravno, napravio lance duge desetak hiljada jedinica. Ali za proveru..."

"Celokupan molekul proteina sastoji se od potpunog kompleta sekvenci. Ako proveravaš samo jednu ili dve sekcije analogona ne možeš biti siguran kakve su ostale. Samo trenutak." Kelvin je ponovo upotrebio kutijicu za kontakt. "Sada znam. Dakle, od sintetizovanih proteina možeš da napraviš gotovo sve. Svilu, vunu, dlaku — ali, naravno, najvažnija stvar", kazao je šmrkćući, "je lek protiv kijavice."

"Slušajte..." kazao je riđobradi čovek.

"Neki od virusa su lanci aminokiselina, zar ne? Pa, izmenite im strukturu.

Učinite da budu bezopasni. I bakterije. Sintetišite antibiotike. "Voleo bih kada bih mogao. Ali, gospodine..."

"Zovi me Džim."

"Da. Ali, sve su to stare stvari."

"Olovku u ruke", kazao je Kelvin. "Od sada na dalje, sve će biti crno na belom. Postupak dobijanja i testiranja je sledeći:"

Objasnio ga je, vrlo pažljivo i jasno. Samo dvaput morao je da upotrebi kutijicu za kontakt. Kada je završio, čovek sa riđim brkovima spustio je olovku i počeo da zuri.

"To je neverovatno", kazao je. "Ako radi..."

"Želim zdravlje, slavu i sreću", procedio je Kelvin. "Radiće."

"Da, ali — dobri čoveče..."

Ali Kelvin je navaljivao. Srećom po njega, mentalna provera riđobrkog hemičara sadržavala je i proveru poštenja i čestitosti, pa se sve završilo tako što se hemičar složio da potpiše papire o ortakluku sa Kelvinom. Komercijalne mogućnosti procesa bile su neograničene. Dipon ili GM vrlo rado bi ga otkupili.

"Želim puno novca. Sreću."

"Dobićete milion dolara", kazao je strpljivo riđobrki čovek.

"Onda želim papir. Moram to da imam napismeno. Osim ako ne želite sada da mi date moj milion dolara."

Mršteći se, hemičar je zavrteo glavom. "Ne mogu. Moram da izvedem testove, obavim dogovore — ali, ne brinite o tome. Vaše otkriće sigurno vredi milion. A bićete i slavni."

"A zdrav?"

"Uskoro više neće biti bolesti", kazao je hemičar polako. "To je pravo čudo."

"Napišite", viknuo je Kelvin.

"U redu. Sutra možemo da sredimo papire o ortakluku. Ovo će privremeno poslužiti. Shvatite, stvarna počast pripada vama."

"Mora da bude mastilom. Olovka neće valjati."

"Onda samo trenutak", kazao je riđobrki čovek i otišao da potraži mastilo. Kelvin je razgledao laboratoriju, zračeći zadovoljstvom.

Tarn se materijalizovao na tri stope od njega. Držao je štap-oružje. Podigao ga je.

Kelvin je smesta upotrebio kutiju za kontakt. Onda se isplazio Tarnu i teleportirao se daleko odatle.

Smesta se našao negde u nekom žitnom polju, ali nedestilisano žito nije ga zanimalo. Pokušao je ponovo. Ovoga puta stigao je u Sietl.

Bio je to početak Kelvinove monumentalne, dvonedeljne igre žmurke.

Misli mu nisu ni najmanje bile ugodne.

Patio je od užasnog mamurluka, a u džepu imao je deset centi i ogroman hotelski račun. Dve nedelje uzmicanja pred Tarnom za po jedan skok uz pomoć teleportacije toliko su mu potpuno iscrple nerve, da ga je samo piće držalo u pokretu. Sada ga je čak i takav podsticaj izdavao. Piće je umiralo u njemu, a ono što je preostajalo ličilo je na lešinu.

Kelvin je zastenjao i jadno žmirnuo. Skinuo je naočari i obrisao ih, ali to nije mnogo pomoglo.

Kakva je bio budala. Nije saznao čak ni hemičarevo ime!

Zdravlje, slava i sreća čekali su ga tu odmah iza ugla, ali kojeg ugla? To će otkriti kada budu objavljene vesti o novoj sintezi proteina, ali kada će to biti? U međuvremenu, šta s Tarnom?

Uz to, ni hemičar nije mogao da pronađe njega. Čovek je Kelvina znao samo kao Džima. To je svojevremeno izgledalo kao dobra ideja, ali sada više ne.

Kelvin je izvadio kutiju za kontakt i zurio u nju zakrvavljenih očiju. Kvora Vi, Eh? Sada mu se Kvora Vi prilično dopadao. Nevolja je što će najviše pola sata nakon kontakta zaboraviti sve pojedinosti.

Ovoga puta upotrebio je dugme gotovo istovremeno kada se Tarn otelotvorio na nekoliko stopa daljine.

Ponovo teleportacija. Sedeo je usred pustinje. Jedino je mogao da vidi kaktuse i Džošua drveće. U velikoj daljini video se ljubičasti planinski venac.

Ali nije bilo Tarna.

Kelvin je ožedneo. Kada bi kutija sada prestala da radi. Oh, to se više nije moglo izdržati. Odluka koja je već nedelju dana visila u vazduhu konačno se pretvorila u zaključak tako očigledan da se osetio kao da je prevario sebe samoga. Tako očigledno!

Zašto se toga nije setio na samom početku?

Skoncentrisao se na problem: kako da se otarasim Tarna? Pritisnuo je dugme...

Trenutak kasnije znao je odgovor. Biće stvarno prosto. Neprekidna žurba odjednom je nestala. Kao da je to otvorilo prolaz novim mislima. Sve je izgledalo sasvim jasno. Čekao je Tarna.

Nije morao dugo da čeka. U treperavom vazduhu je zadrhtalo i bleda prilika

sa turbanom zakoračila je u opipljivu stvarnost.

Oružje-štap bilo je upereno.

Ne želeći da rizikuje, Kelvin je ponovo pomislio na problem, pritisnuo dugme i u trenutku proverio sećanje. Jednostavno je počeo da misli na vrlo poseban i čudan način — na način koji mu je pokazao Tarn.

Tarn je bio odbačen unazad par stopa. Brkata usta su se razjapila i snažno je kriknuo.

"Nemoj!" Vikao je android. "Samo sam pokušao da..."

Kelvin se jače usredsredio. Osetio je kako mentalna energija struji iz njega prema androidu.

Tarn je zakreketao. "Pokušao sam... nisi... mi dao... priliku..."

A onda je Tarn ostao da nepomično leži na vrelom pesku, slepo zureći nagore. Sedmoprste šake zadrhtale su i umirile se. Veštački život koji je pokretao androida nestao je. Više se neće vratiti.

Kelvin je okrenuo leđa i drhtavo, duboko udahnuo. Bio je bezbedan. Zatvorio je svoj um za sve misli sem jedne, sve probleme sem jednog. Kako da nađem riđobrkog čoveka?

Pritisnuo je dugme.

Priča ovako počinje:

Kvora Vi sedeo je u temporalnom klizaču sa svojim androidom Tarnom i proveravao da li je sve u redu. "Kako izgledam?", Pitao je.

"Možeš da prođeš", kazao je Tarn. "U eri u koju odlaziš niko neće ništa posumnjati. Nije trebalo dugo za pravljenje opreme."

"Nije. Odeća — pretpostavljam da dovoljno liči na pravu vunu i lan. Ručni sat, novac — sve je u redu. Ručni sat — čudno, zar ne? Zamisli ljude kojima je trebala mašina da saznaju vreme!"

"Ne zaboravi naočare", kazao je Tarn.

Kvora Vi ih je stavio. "Uf. Ali pretpostavljam..."

"Tako će biti sigurnije. Optičke osobine sočiva su zaštita kakva će ti možda trebati protiv mentalnog zračenja. Ne skidaj ih, inače robot može nešto da pokuša."

"Bolje da to ne uradi", kazao je Kvora Vi. "Taj bedni odbegli robot. Šta li uopšte hoće, pitam se? Uvek je bio bundžija, ali je bar znao gde mu je mesto. Žao mi je što sam uopšte dao da se napravi. Ne smem ni da pomislim šta bi mogao da napravi u polupraistorijskom svetu ako ga ne budemo ulovili i doveli

kući."

"Nalazi se u šatri onog predskazivača budućnosti", kazao je Tarn, naginjući se u temporalnom klizaču. Biće ti potrebna celokupna tvoja inteligencija. Potrudi se da te više ne uhvati neka od tih neodoljivih želja za dubokim razmišljanjem kakve si imao u poslednje vreme. Moglo bi da bude opasno. Ako bude imao prilike, taj robot će upotrebiti neke svoje trikove. Ne znam kakve je veštine razvio, ali znam da je već sada stručnjak za hipnozu i brisanje pamćenja. Ako ne budeš pažljiv ukloniće ti sećanje i zameniti ga lažnim. Ne skidaj te naočari. Ako išta pođe naopačke, upotrebiću na tebi trak za oporavljanje, eh?" Pa je podigao mali projektor u obliku štapa.

Kvora Vi je klimnuo. "Ne brini. Vratiću se pre nego što i pomisliš. Dogovorio sam se s onim Siriusijancem da večeras dovršimo našu igru."

Bio je to dogovor koji se nikada nije ispunio.

Kvora Vi iskoračio je iz temporalnog klizača i brzim korakom se uputio duž staze prema šatri. Odeća koju je nosio bila je uska, neprijatna, gruba. Malo se promeškoljio u njoj. Šatra je sada bila pred njim, sa svojim oslikanim znakom.

Odgurnuo je u stranu platnenu zavesu i nešto — nemarno obešen konopac — skliznuo mu je niz lice i oborilo njegove naočari s debelim okvirom. Istovremeno mu je nezaštićene oči zabljesnulo jako plavičasto svetlo. Osetio je neobičan, oštar osećaj gubitka orijentacije, neodređeni pokret koji je gotovo trenutno nestao.

Robot je rekao: "Ti si Džejms Kelvin."

KURT VONNEGUT

Sutra i sutra i sutra

Godina je bila 2158, i Lu i Emeralda Švarc šaputali su na balkonu Luovog porodičnog stana na 76. spratu Zgrade 257 u Alden Vilidžu, stambenom delu Njujorka koji je zahvatao ono što se nekad zvalo Južni Konektikat. Kad su se Lu i Emeralda venčali, njeni roditelji su to kroz suze opisivali kao brak između maja i decembra; ali sad, kad je Lu imao 112, a Ema 93 godine, morali su da priznaju da su se njih dvoje iznenađujuće dobro slagali.

Ali Ema i Lu su imali svojih problema i ti problemi su ih nagnali da, uprkos hladnoći, izađu na balkon da razgovaraju. Ono što su govorili bilo je lične prirode i puno gorčine.

"Ponekad se toliko razbesnim da mi dođe da razblažim njegov antigerason", reče Ema.

"To bi bilo protiv prirode, Ema", reče Lu, "to bi bilo ubistvo. Osim toga, ako bi nas uhvatio da petljamo sa njegovim antigerasonom, ne samo da bi nas lišio nasledstva, nego bi mi i vrat slomio. To što ima 172 godine, ne znači da Dedica nije jak kao bik."

"Protiv prirode", reče Ema. "Ko još zna kakva je zaista priroda? Oh — ne verujem da bih ikad mogla da se rešim da mu razblažim antigerason ili bilo šta slično, ali zaboga, Lu, ne mogu a da ne mislim na to da Dedica neće nikad otići ukoliko mu neko ne pomogne. Boga mu — tolika je gužva da jedva možeš da se okreneš, a Virna umire od želje za detetom, dok Melisa živi već trideset godina da još nije rodila." Ljutito je udarila nogom o pod. "Muka mi je da gledam njegovo naborano staro lice, i kako uzima jedinu zasebnu sobu i najbolju stolicu i najbolju hranu, i kako samo on bira program na televiziji, i kako upravlja svačijim životom stalno menjajući testament."

"Pa ipak", reče Lu snuždeno, "Dedica je glava porodice. I nije on kriv što je tako izboran. Napunio je 70 godina pre nego što je otkriven antigerason. Otići će on, Ema. Samo mu daj vremena. To je njegova stvar. Znam da je teško živeti sa njim, ali budi strpljiva. Ne bi vredelo raditi nešto što bi ga razljutilo. Osim toga, nama je tamo na sofi bolje nego bilo kome drugom."

"Šta misliš koliko dugo ćemo još moći da spavamo na sofi pre nego što

odabere novog ljubimca? Svetski rekord je dva meseca, zar ne?"

"Čini mi se da su je mama i tata jednom imali toliko dugo."

"Kad će da ode, Lu?" reče Emeralda.

"Pa, priča da će prestati da uzima antigerason odmah posle automobilske trke na 500 milja."

"Da — a pre toga je bila Olimpijada, a pre nje kraj prvenstva u bezbolu, a pre njega predsednički izbori, a pre njih ko zna šta. Sve sami izgovori, jedan za drugim, već 50 godina. Ne verujem da ćemo ikad dobiti sobu samo za sebe, ni jaje, ni bilo šta drugo."

"Dobro, 'ajde — reci mi da sam promašen čovek," reče Lu. "Šta ja mogu da uradim? Naporno radim i dobro zarađujem, ali skoro sve ode na poreze za odbranu i penzije za stare. Čak i da porezi nisu toliki, gde misliš da bismo našli praznu sobu za iznajmljivanje? Možda u Ajovi? Pa ko bi još voleo da živi u predgrađu Čikaga?"

Ema je savila ruke oko njegovog vrata. "Lu, zlato, ne mislim ja da si promašen čovek. Sam bog zna da ti to nisi. Ti samo nisi imao šansu da postaneš neko ili da stekneš nešto zato što Dedica i ostali iz njegove generacije neće da odu i prepuste sve nekom drugom."

"Da, da," reče Lu mračno. "Mada, ne možeš ni njih baš da kriviš, zar ne? Hoću da kažem, pitam se koliko će nama trebati vremena da odbacimo antigerason kad budemo Dedicinih godina."

"Ponekad poželim da antigerason ne postoji!" reče Ema vatreno. "Ili bar poželim da se pravi od nečega što je stvarno skupo i što se teško nabavlja, umesto od blata i maslačka. Ponekad želim da ljudi umiru redovno kao sat, bez mnogo priče o tome, umesto što sami odlučuju koliko će još trčkarati na svetu. Morao bi postojati zakon protiv prodaje leka svim osobama starijim od 150 godina."

"Slabe su šanse za to," reče Lu, "pored sveg novca i glasova koje imaju stari ljudi." Pogledao ju je izbliza. "Da li si spremna da umreš, Ema?"

"Ali, za ime boga, zar se tako govori svojoj ženi. Zlato! Pa nemam još ni 100 godina." Lako je prešla rukom preko svog čvrstog, mladalačkog tela, kao da želi da potvrdi svoje reči. "Najbolje godine mog života su još uvek preda mnom. Ali možeš da se opkladiš da će, kad se 150 godina bude otkotrljalo, stara Ema prosuti svoj antigerason i prestati da zauzima mesto, i uradiće to sa osmehom."

"Sigurno, sigurno," reče Lu, "kladim se. Tako svi pričaju. Za koliko njih si čula da su to i uradili?"

"Bio je onaj čovek u Delaveru."

"Zar se još nisi zamorila od pričanja o njemu, Ema? To je bilo pre pet meseci."

"U redu, zatim — baka Vinkler, baš u ovoj istoj zgradi."

"Nju je pregazila podzemna železnica."

"To je način koji je odabrala za odlazak," reče Ema.

"A zašto je onda nosila celo pakovanje antigerasona kad joj se to desilo?"

Emeralda umorno odmahnu glavom i pokri oči rukama. "Ne znam, ne znam, ne znam. Sve što znam jeste da nešto mora da se uradi." Ona uzdahnu. "Ponekad zažalim što nije ostalo bar nekoliko bolesti, pa da se razbolim od neke od njih i provedem neko vreme u krevetu. Suviše je ljudi!" uzviknula je, a njene reči su odjeknule i zamrle u hiljadu asfaltiranih dvorišta okruženih neboderima.

Lu joj nežno položi ruku na rame. "Zlato, mrzim kad te vidim tako neraspoloženu."

"Kad bismo imali automobil, kao što su ljudi imali u davna vremena", reče Ema, "mogli bismo negde da se odvezemo, da malo pobegnemo od ljudi. E, ala je to bilo vreme!"

"Da", reče Lu, "pre nego što je potrošen sav metal."

"Uskočili bismo u kola i tata bi nas odveo do benzinske pumpe i rekao: "Napuni!"

"To je bilo uživanje, zar ne — pre nego što je potrošen sav benzin."

"I išli bismo bezbrižno u vožnju po prirodi."

"Da — sve to sad izgleda kao bajka, zar ne, Ema? Teško je poverovati da je bilo toliko prostora između gradova."

"A kad bismo ogladneli," reče Ema, odabrali bismo neki restoran, ušli unutra i rekli: *Mislim da ću uzeti biftek i pržene krompiriće* ili *Kakvi su danas svinjski kotleti?* Obliznula se i oči su joj zasijale.

"E da!" zareža Lu. "Šta kažeš na jednu pljeskavicu dok radiš, Ema?"

"Mmmmmmmm."

"Da mi je neko tada ponudio prerađene alge, pljunuo bih ga pravo u lice, zar ne, Ema?"

"Ili prerađenu strugotinu", reče Ema.

Lu je tvrdoglavo pokušavao da otkrije veselu stranu situacije. "U svakom slučaju, sada imaju dodatke tako da je ukus algi i strugotina mnogo bolji nego u početku; a kažu i da su u stvari one mnogo zdravije od onog što smo pre jeli."

"Ja sam se odlično osećala!" reče Ema besno.

Lu slegnu ramenima. "Moraš da shvatiš da svet ne bi mogao da izdržava 12 milijardi ljudi kad ne bi bilo prerađenih algi i strugotine. Mislim da je to zaista divno. Pretpostavljam. Bar tako kažu."

"Kažu prvo što im padne na pamet", reče Ema. Zatvorila je oči. "Bože — sećaš li se kupovina, Lu? Sećaš li se kako su se prodavnice borile da privole ljude da nešto kupe? Nisi morao da čekaš da neko umre da bi dobio krevet ili stolice ili bilo šta slično. Samo uđeš — bing! — i kupiš sve što želiš. Al' je to bilo divno, pre nego što su potrošene sve sirovine. Tada sam bila još dete, ali se toga dobro sećam."

Utučen, Lu je bezvoljno otišao do ivice balkona i zagledao se u čiste, hladne, sjajne zvezde na crnom somotu beskraja. "Sećaš li se kad smo bili ludi za naučnom fantastikom, Ema? Let 17, za Mars, lansirna rampa 12. Ukrcavanje! Ljubazno molimo svo netehničko osoblje da ostane u skloništima. Deset sekundi... devet... osam... sedam... šest... pet... četiri... tri... dva... jedan! *Glavni stepen! Brrruuum!"*

"Zašto bismo se brinuli o onome što se dešavalo na Zemlji?" reče Ema, gledajući u zvezde sa njim. "Mislili smo da ćemo za nekoliko godina svi juriti kroz svemir da bismo započeli život na nekoj novoj planeti."

Lu uzdahnu. "Samo što se ispostavilo da je potrebno nešto dvostruko veće od Empajer Stejt Bildinga da bi se jedan ušljivi kolonista poslao na Mars. I za još nekoliko triliona dolara mogao bi da povede svoju ženu i psa. *To* je način da se zbriše prenaseljenost — *iseljavanje!"*

"Lu..."

"Hmmm?"

"Kad je automobilska trka na 500 milja?"

"Uh — Dan sećanja, 30. maj."

Ujela se za usnu. "Da li je užasno od mene što sam to pitala?"

"Ne mnogo, pretpostavljam. Svi koji žive u našem stanu su već proverili."

"Ne bih htela da budem tako grozna", reče Ema, "ali moraš povremeno da popričaš o tim stvarima, da ih izbaciš iz sebe."

"Naravno. Osećaš se bolje?"

"Da — i neću više da praskam i biću ljubazna sa njim kako najbolje umem."

"Dobra moja Ema."

Isprsili su se, hrabro se nasmešili i ušli unutra.

Dedica Švarc je srdito buljio u pet stopa dugačak televizijski ekran koji je dominirao sobom. Bradu je naslonio na ruke, a ruke na dršku štapa. Na ekranu,

spiker je u vestima rezimirao dnevne događaje. Svakih trideset sekundi bi lupio vrhom štapa o pod i viknuo: "Đavola! To smo radili pre sto godina!"

Vraćajući se sa balkona, Emeralda i Lu su bili primorani da sednu u zadnji red, iza Luovog oca i majke, brata i snaje, sina i snaje, unuka i njegove žene, unuke i njenog muža, praunuka i njegove žene, nećake i njegove žene, nećakovog sina i njegove žene, nećakove unuke i njenog muža, nećakovog praunuka i njegove žene, i, naravno, Dedice koji je sedeo ispred svih. Osim Dedice koji je bio malo zbrčkan i povijen, svi su, prema standardima iz vremena pre antigerasona, izgledali kao da su istih godina — kasnih dvadesetih ili ranih tridesetih.

"U međuvremenu", govorio je spiker, *"prava tragedija je pretila gradu Kaunsil Blafs u Ajovi. Ali 200 iscrpljenih spasilaca nisu gubili nadu i nastavili su da kopaju da bi spas/i 183-godišnjeg Elberta Hadgorna koji je dva dana bio zaglavljen u..."*

"Volela bih da govori o nečemu veselijem", Emeralda šapnu Luu.

"Tišina!" dreknu Dedica. "Sledeći koji se oglasi za vreme TV programa biće isključen iz nasledstva i ostaće bez ijednog dolara", i tad mu glas iznenada postade nežan i sladak, "kada budu mahnuli crno-belom zastavicom na stazi u Indijanopolisu i kad se stari Dedica bude spremio na onaj veliki put." On šmrknu sentimentalno, dok su se njegovi naslednici očajnički trudili da ne izazovu ni najmanji šum. Za njih je čemernost budućeg velikog puta bila malo ublažena s obzirom da ga je Dedica pominjao otprilike jednom dnevno u poslednjih pedeset godina.

"Doktor Breinard Kejs Bulard", reče spiker, *"predsednik Vajandot koledža je u svom pozdravnom govoru večeras rekao da se većina svetskih zala može pripisati činjenici da čovekovo poznavanje samog sebe nije držalo korak sa poznavanjem fizičkog sveta."*

"Đavola!" reče Dedica. "To smo rekli pre sto godina!"

"Večeras se u Čikagu održava specijalna proslava u porodilištu", reče spiker. "Počasni gost je Louel V. Hic, nula godina star. Hic, rođen jutros, dvadesetpetmilionito je dete rođeno u ovoj bolnici." Spiker se izgubio i na ekranu ga je zamenio mladi Hic, koji je besno drečao.

"Đavola", prošaputa Lu Emeraldi, "to smo rekli pre sto godina."

"Čuo sam!" viknu Dedica. Isključio je televizor dok su njegovi okamenjeni potomci i dalje nemo buljili u ekran. "Ti, momče, tamo..."

"Ništa nisam mislio time, gospodine", reče Lu.

"Dajte mi testament. Znate gde je. Svi vi, deco, znate gde je. Donesi, momče!"

Lu tupo klimnu glavom i krenu uz hodnik, birajući put između ležajeva do Dedicine sobe, jedine privatne sobe u stanu Švarcovih. Ostale prostorije su bile: kupatilo, dnevna soba i široki hodnik bez prozora, koji je prvobitno bio predviđen za ručavanje, i koji je na jednom kraju imao kuhinjicu. Šest madraca i četiri vreće za spavanje bili su prostrti u hodniku i dnevnoj sobi, dok je na sofi spavao jedanaesti par, trenutni ljubimci.

Na Dedicinom pisaćem stolu je bio njegov testament, zabrljan, sa magarećim ušima, izbušen i zamrljan stotinama dodataka, brisanja, optužbi, uslova, upozorenja, saveta i kućne filozofije. Lu je razmišljao kako taj dokument predstavlja pedesetogodišnji dnevnik ceo strpan na dve strane — osakaćen, nečitak dnevnik o danima borbe. Danas će Lu biti brisan iz testamenta jedanaesti put i biće mu potrebno verovatno šest meseci besprekornog ponašanja da povrati obećani deo imovine. "Momče!" viknu Dedica.

"Dolazim, gospodine." Lu se žurno vratio u dnevnu sobu i pružio Dedici testament.

"Pero!" reče Dedica.

Smesta mu je ponuđeno jedanaest pera, po jedno od svakog para.

"Neću *to* koje curi", reče on, gurajući Luovo pero u stranu. "Ah, evo jednog finog pera. Vili, ti si dobar momak." Prihvatio je Vilijevo pero. To je bio mig koji su svi čekali. Znači Vili, Luov otac, je postao novi ljubimac.

Vili, koji je, uprkos tome što je imao 142 godine, izgledao skoro isto tako mlad kao Lu, loše je prikrivao svoje zadovoljstvo. Stidljivo je pogledao sofu koja će biti njegova i sa koje će Lu i Emeralda morati da se presele nazad u hodnik i to na najgore mesto pored vrata od kupatila.

Dedica nije propustio ni delić drame koju je stvorio i dao je sve od sebe igrajući svoju poznatu ulogu. Mršteći se i prelazeći prstom duž svakog reda, kao da vidi testament po prvi put, glasno je čitao dubokim, zloslutnim, monotonim glasom, poput bas tona na crkvenim orguljama.

"Ja, Harold D. Švarc, nastanjen u Zgradi 257 u Alden Vilidžu, grad Njujork, ovim činim, objavljujem i oglašavam svoju poslednju volju i testament i time poništavam sve prethodne testamente i dodatke koje sam ranije sačinio." Važno je izduvao nos i nastavio, ne propuštajući nijednu reč i ponavljajući mnoge da bi naglasio značaj trenutka — naročito ponavljajući svoja nikad podrobnija uputstva za sahranu.

Pri kraju ovih zahteva, Dedica je bio toliko zagušen osećanjima da je Lu pomislio da bi mogao da zaboravi zašto je uopšte izvukao testament. Ali, Dedica je junački savladao svoje snažne emocije i, pošto je brisao ceo minut, počeo je da piše i govori istovremeno. Lu je mogao da govori umesto njega, toliko puta je već čuo iste redove.

"Mnogo puta mi je srce bilo slomljeno pre nego što sam otišao iz ove doline suza u lepše krajeve", reče Dedica i napisa. "Ali najdublju ranu od svih zadao mi je —" gledao je naokolo, pokušavajući da se seti ko je bio taj zlikovac.

Svi su uslužno gledali u Lua, koji je podigao ruku mireći se sa sudbinom.

Dedica je klimnuo glavom, prisećajući se, i završio rečenicu: "moj praunuk, Luis J. Švarc."

"Unuk, gospodine", reče Lu.

"Ne izvrdavaj. Dovoljno si već zabrazdio, mladiću", reče Dedica, ali promeni tu sitnicu. Zatim je bez grešaka nastavio formulisanje lišavanja nasledstva, čiji su razlozi bili nepoštovanje i izvrdavanje.

U sledećem paragrafu, onom koji je bar jedanput pripadao svakom u sobi, izbrisano je Luovo ime i zamenjeno imenom Vilija, naslednika stana i najvećeg od svih zgoditaka, bračnog kreveta u zasebnoj sobi. "Tako!" reče Dedica, sijajući. Obrisao je datum pri dnu testamenta i zamenio ga novim, uključujući i doba dana. "Pa — vreme je za gledanje *Porodice MekGarvi." Porodica MekGarvi* bila je televizijska serija koju je Dedica pratio od svoje 60. godine, ili 112 godina. "Jedva čekam da vidim šta će se desiti", reče.

Lu se odvojio od grupe i legao na svoj ležaj tuge pored vrata od kupatila. Želeo je da mu se Ema pridruži, i pitao se gde je.

Dremao je nekoliko minuta, sve dok ga nije uznemirio neko koga je preskočio da bi ušao u kupatilo. Trenutak kasnije čuo je slabo klokotanje, kao da je neko prosuo nešto u lavabo. Iznenada, palo mu je napamet da Ema mora da je poludela i da sigurno unutra radi nešto drastično u vezi Dedice.

"Ema?" šapnuo je kroz vrata. Nije bilo odgovora, i Lu pritisnu vrata. Istrošena brava, čija je reza jedva ulazila u kućište, izdržala je sekundu, a zatim su se vrata širom otvorila.

"Morti!" procedi Lu.

Praunuk Luovog nećaka. Mortimer, koji se upravo oženio i doveo ženu u domaćinstvo Švarcovih, gledao je Lua iznenađeno i zapanjeno. Zalupio je vrata, ali ne pre nego što je Lu spazio šta je u njegovoj ruci — Dedicina ogromna boca antigerasona, koja je bila poluprazna i koju je Morti dopunjavao vodom iz slavine.

Trenutak kasnije, Morti je izišao, prkosno pogledao Lua i bez reči prošao pored njega da se pridruži svojoj lepoj nevesti.

Šokiran, Lu nije imao pojma šta da radi. Nije mogao da dozvoli da Dedica uzme razblaženi antigerason; ali ako bi ga upozorio, Dedica bi sigurno učinio da život u stanu, koji je za sada bio samo nepodnošljiv, postane mučenički.

Lu je zavirio u dnevnu sobu i video da su Švarcovi, i Emeralda među njima, trenutno mirni i da uživaju u zbrci koju su MekGarvijevi napravili od svojih života. Neopaženo je ušao u kupatilo, zaključao vrata najbolje što je umeo i počeo da prosipa sadržaj Dedicine boce u slivnik. Nameravao je da napuni flašu čistim antigerasonom iz 22 manje boce na polici. Boca je sadržala pola galona, a grlić joj je bio uzan, tako da se Luu činilo da će pražnjenje večito trajati. Zbog nervoze mu se takođe činilo da se jedva primetni miris antigerasona, sličan mirisu Vorčester sosa, širi u ostali deo stana kroz ključaonicu i ispod vrata.

"Glog-glog-glog-glog", monotono je nastavljala boca. Iznenada, začula se muzika iz dnevne sobe, a takođe i mrmljanje i škripa stolica po patosu. *"I tako se završila",* reče televizijski najavljivač, *"29121. epizoda iz života vaših i mojih suseda, MekGarvijevih."* Koraci su se približavali hodnikom. Začulo se kucanje na vratima od kupatila.

"Samo sekund", veselo se odazva Lu. Očajnički je zatresao veliku flašu, pokušavajući da ubrza protok. Dlanovi mu se okliznuše na mokrom staklu i teška boca se rasprsnu na pločicama poda.

Vrata su se naglo otvorila i Dedica se preneraženo zagledao u optužujući nered.

Lu oseti užasno peckanje na glavi i zadnjoj strani vrata. Prijatno se nasmešio uprkos mučnini i, pokušavajući da misli o bilo čemu, sačekao da Dedica progovori.

"Pa, momče", napokon reče Dedica, "izgleda da treba malo da počistiš."

I to je bilo sve što je rekao. Okrenuo se, probio se laktovima kroz gužvu i zaključao se u svojoj spavaćoj sobi.

Švarcovi su još trenutak posmatrali Lua u neverovatnoj tišini, a zatim su požurili nazad u dnevnu sobu, kao da bi deo njegove strašne krivice mogao i njih da zaprlja ukoliko bi gledali suviše dugo. Morti je ostao dovoljno dugo da uputi Luu upitan, ljutit pogled. Zatim je i on otišao u dnevnu sobu ostavljajući samo Emeraldu da stoji u dovratku.

Suze su joj tekle niz obraze. "O, jadno moje jagnje — molim te ne izgledaj tako strašno. To je moja greška. Ja sam te dovela do ovoga."

"Ne", reče Lu, pošto mu se vratio glas, "stvarno nisi. Časna reč, Ema, samo sam..."

"Ne moraš ništa da mi objašnjavaš, zlato. Ja sam na tvojoj strani šta god da se desi." Poljubila ga je u obraz i šapnula mu na uvo: "To ne bi bilo ubistvo, zlato. Ne bi ga ubilo. To nije bila tako strašna stvar. Samo bi ga sredilo tako da bi mogao da ode čim Bog odluči da ga uzme."

"Šta će se sad desiti, Ema?" reče Lu prazno. "Šta će on da uradi?"

Lu i Emeralda su, zastrašeni, ostali budni cele noći, čekajući da vide šta će Dedica da uradi. Ali, nikakav zvuk se nije čuo iz svete sobe. Dva sata pre zore, par je utonuo u san.

U šest sati su se ponovo digli, jer je bilo vreme za njihovu generaciju da doručkuje u kuhinjici. Niko nije govorio s njima. Imali su dvadeset minuta da jedu, ali su im refleksi bili toliko otupeli zbog loše provedene noći da su jedva progutali po dva zalogaja zamene za jaja napravljene od prerađenih algi pre nego što su morali da ustupe mesto generaciji svog sina.

A zatim, prema običaju kog se pridržavao onaj ko je poslednji lišen nasledstva, počeli su da pripremaju doručak za Dedicu, koji je uskoro trebalo da mu bude serviran u krevetu, na poslužavniku. Pokušali su da se razvedre. Najteži deo posla je bio to što su morali da spreme prava pravcata jaja i slaninu i margarin, na koje je Dedica trošio sav prihod od svog bogatstva.

"Pa", reče Emeralda, "neću da paničim sve dok ne budem sigurna da ima razloga za paniku."

"Možda ne zna šta sam to razbio", reče Lu pun nade.

"Verovatno misli da je to bio kristal iz tvog sata", reče Edi, njihov sin, koji se ravnodušno igrao svojim kolačićima od prerađene strugotine, koji su bili zamena za heljdine kolačiće.

"Ne budi sarkastičan prema svom ocu", reče Ema, "i ne govori punim ustima."

"Voleo bih da vidim onog koji neće ništa da kaže kad ovim napuni usta", reče Edi, koji je imao 73 godine. Pogledao je na sat. "Vreme je da odnesete doručak Dedici."

"Da, jeste, zar ne", reče Lu nemoćno. Slegnuo je ramenima. "Daj mi poslužavnik, Ema."

"Ići ćemo oboje".

Hodajući polako i hrabro se smešeći, naišli su na veliki polukrug pokunjenih članova porodice, koji su stajali oko vrata od spavaće sobe. Ema zakuca. "Dedice", reče vedro, "doru-ak je gotov". Nije bilo odgovora, i ona ponovo zakuca, jače.

Vrata su se širom otvorila pod udarcem njene pesnice. Na sredini sobe, meki, duboki, široki krevet sa baldahinom, simbol ružičaste budućnosti za svakog Švarca, bio je prazan.

Osećanje prisustva smrti, nepoznato Švarcovima kao Zoroastrianizam ili uzroci pobune urođeničkih vojnika, utišalo je sve glasove i usporilo sva srca. Puni strahopoštovanja, naslednici su natenane počeli da traže ispod nameštaja i iza zavesa sve što je bilo smrtno kod Dedice, oca rase.

Ali, Dedica nije ostavio svoju zemaljsku ljusku nego poruku, koju je Lu napokon našao na stočiću ispod pritiskača za hartiju, koji je bio dragocena uspomena sa Svetske izložbe dvehiljadite godine. Nesigurno, Lu je pročitao poruku glasno:

"Neko koga sam branio i štitio i učio najbolje što mogu sve ove godine okrenuo se protiv mene prošle noći kao besan pas i rablažio moj antigerason, ili bar pokušao da ga razblaži. Nisam više mlad. Ne mogu više da nosim teret života, kao što sam nekad mogao. I zato sam, posle sinoćnjeg gorkog iskustva, rešio da se oprostim. Brige ovog sveta će uskoro nestati kao plašt od trnja, i upoznaću mir. U vreme kad nađete ovo, više me neće biti".

"Bože", reče Vili slomljenim glasom, "nije čak uspeo ni da vidi kako će se završiti trka na 500 milja".

"Ni završetak prvenstva u bezbolu", reče Edi.

"Ni da li se gospođi MekGarvi povratio vid", reče Morti.

"Ima još", reče Lu i ponovo poče glasno da čita: "Ja, Harold D. Švarc... ovim činim, objavljujem i oglašavam svoju poslednju volju i testament i time poništavam sve prethodne testamente i dodatke koje sam ranije sačinio...

"Ne!" zavapi Vili. "Zar još jedan!"

"Zahtevam", čitao je Lu, "da se sva moja imovina, bilo koje vrste i prirode, ne deli, već ostavljam i zaveštavam da sve bude zajedničko nasledstvo mog potomstva bez obzira na generaciju, i da u njemu svi podjednako uživaju".

"Potomstvo?" reče Emeralda.

Lu je širokim pokretom ruke pokazao sve članove porodice. "To znači da svi zajedno posedujemo celu prokletu imovinu".

Sve oči su se istog trenutka okrenule prema krevetu. "Svi podjednako uživaju?" upita Morti.

"U stvari", reče Vili, koji je bio najstariji od prisutnih, "to je isto kao stari sistem, po kome najstariji ljudi upravljaju poslovima iz ove sobe, i..."

"Baš mi se to dopada!" reče Ema. "Lu je vlasnik sobe koliko i ti, i ja mislim da bi trebalo da pripada najstarijoj osobi koja još uvek radi. Ti možeš da dremuckaš po ceo dan dok čekaš penziju, dok jadni Lu dolazi mrtav umoran s posla, potpuno iscrpljen, i..."

"Kako bi bilo da se nekom ko nikad nije bio sam pruži prilika da se malo odvoji od ostalih?" reče Edi žustro. "Do đavola, vi matorci ste se dovoljno širili kad ste bili klinci. Ja sam rođen i podizan usred prokletih baraka u hodniku. Kako bi bilo..."

"Je li?" reče Morti. "Sigurno, svima vam je jako teško, i srce mi se čepa zbog

vas. Ali probajte da provedete medeni mesec u hodniku, pa ćete videti šta je pravi provod".

"Tišina!" zapovednički viknu Vili. "Sledeći ko progovori, provešće narednih šest meseci pored kupatila. Sad se čistite iz moje sobe. Hoću da razmišljam".

Vaza je tresnula o zid, malo iznad njegove glave. Istog trenutka je započela opšta tuča, pri čemu se svaki par borio da izbaci sve druge parove iz sobe. Borbeni savezi su se stvarali i raspadali prema trenutnoj taktičkoj situaciji. Ema i Lu su bili izbačeni u hol, gde su organizovali ostale koji su već bili u istoj situaciji i nagrnuli nazad u sobu.

Posle dvočasovne borbe bez rešenja na pomolu, banuše panduri.

U toku narednih pola sata, marice i ambulantna kola odvozili su Švarcove, i tako je stan ostao miran i prostran.

Sat kasnije, istočna Televizija je prikazala film o poslednjim fazama pobune i videlo ga je petsto miliona oduševljenih gledalaca.

U tišini trosobnog stana Švarcovih na 76. spratu Zgrade 257, ostao je uključen televizor. Vazduh je još jednom bio ispunjen uzvicima i stenjanjem i lomljavom okršaja, samo su sad zvuci bezopasno dopirali iz zvučnika.

Bitka je prikazana i na ekranu televizora u policijskoj stanici, gde su je Švarcovi i oni koji su ih zarobili posmatrali sa profesionalnom zainteresovanošću.

Ema i Lu su bili u susednim ćelijama površine četiri puta osam stopa i mirno su ležali na svojim ležajevima.

"Ema...", pozva je Lu kroz pregradu, "jel' i ti imaš lavabo, samo za

sebe?"

"Naravno, lavabo, krevet, svetiljku — sve moguće. Ha! A mi smo mislili da je Dedicina soba nešto.Koliko dugo ovo traje?" Ispružila je ruku. "Prvi put posle četrdeset godina, zlato, nemam drhtavicu."

"Drži pesnice", reče Lu, "advokat će sve pokušati da dobijemo po godinu dana",

"Bože", reče Ema sanjalački, "pitam se kakve li su veze potrebne da bi se dobila samica?"

"Pa dobro, ućutite već jednom", reče stražar, "ili ću celu tu vašu bulumentu sad da izbacim napolje. A prvi koji napolju ispriča kako je dobro u zatvoru neće se nikad vratiti u njega!"

Zatvorenici smesta ućutaše.

Dnevna soba u stanu Švarcovih se na trenutak zamračila, jer su scene pobune

izbledele, a zatim se pojavi lice najavljivača, kao sunce iza oblaka. "A sad, prijatelji", reče, "imam specijalnu poruku od proizvođača antigerasona poruku za sve vas starije od 150 godina. Da li vam je društveni život ometan borama, ukočenim zglobovima, sedom kosom i ćelavošću, i to samo zato što vam se to desilo pre otkrića antigerasona? Ako je tako, ne treba više da patite, da se osećate drugačijim i da budete van događaja."

"Posle više godina istraživanja, medicina je razvila superantigerason! Za nekoliko nedelja, da, nedelja, možete da izgledate kao da ste mladi kao vaši čukun-čukun unuci. Zar ne biste dali 5000 dolara da budete isti kao i svi ostali? Ali, ne morate. Pouzdani, ispitani superantigerason košta samo nekoliko dolara dnevno. Prosečna cena ponovnog sticanja mladalačkog sjaja i privlačnosti je manja od pedeset dolara.

"Pišite sad tražeći besplatno probno pakovanje. Samo napišite svoje ime i adresu na dopisnici od jednog dolara i pošaljite je na adresu: Super, *Poštanski fah 500 000, Senektadi, Njujork. Da li ste zapisali? Ponoviću,* Super..." Škripanje Dedicinog naliv pera, onog koje mu je Vili dao prethodne večeri, podvlačio je spikerove reči. Nekoliko minuta ranije vratio se iz krčme "Dokoni sati", iz koje se preko asfaltnog kvadrata poznatog kao Alden Vilidž park pružao pogled na Zgradu 257. Pozvao je čistačicu da sredi stan i unajmio najboljeg advokata u gradu, da bi njegovi potomci bili osuđeni. Dedica je zatim premestio sofu ispred televizora da bi mogao da gleda iz ležećeg položaja. O tome je godinama sanjao.

"Še-nek-ta-di," mrmljao je Dedica. "Zapisao sam." Lice mu se veoma promenilo. Mišići lica su se opustili, otkrivajući ljubaznost i mirnoću ispod zategnutih, ljutitih crta. Izgledalo je skoro kao da je njegovo probno pakovanje superantigerasona već stiglo. Kad ga je na televiziji nešto zabavljalo, lako se smejao, umesto da samo produži tanku liniju svojih usta za milimetar. Život je lep. Jedva je čekao da vidi šta će se desiti sledeće.

EDWARD BRYANT

Teorija čestica

Vidim svoju senku kako se poput crnog gvozda ocrtava na zidu. Moja terasa za sunčanje bukti u prevremenom letu. Frost je bio u pravu; Eliot nije.

Nanosekunde...

Smrt je relativna kao i bilo koja druga prividna konstanta. Pitam se: *Umirem li.*

Mjslio sam da je to samo fraza bez imalo istine u sebi.

"Životi *zaista* u trenu promaknu ispred očiju koje umiru", reče Amanda. Sipala mi je još jednu čašu burgundca boje svoje kose. Vatra je oboje isticala. "Psiholog po imenu Nojes..." Prekinula je i nasmešila mi se. "Stvarno te ovo interesuje?"

"Naravno." Vatra iz kamina umekšavala je oštre obrise njenog lica. Ugledao sam treptaj nežnije lepote koju je pre trideset godina posedovala.

"Ranih sedamdesetih godina Nojes je katalogizirao svedočanstva o fenomenu na pragu smrti. Nazvao ga je 'prikaz života', drugi od tri jasno definisana koraka u procesu umiranja; nalik na film i ne obavezno linearan."

Pijem, imam nizak prag intoksinacije, nepovezano pričam. "Zašto se to dešava? Kako?" Ne dopada mi se beznađe u mom glasu. Iznenada smo mnogo udaljeniji nego što to pokazuje geografija stola koji nas deli; u Amandinim očima tražim neko sećanje na Lizu. "Život odlazi poput hica — ili mi odstupamo od njega — kao što se međuzvezdana sonda i Zemlja nepovratno rastaju. Obostrano uzmicanje brzinom svetlosti i tama koja ispunjava prazninu." Držao sam čašu za držak, okretao je, gledao kroz iskrivljeno staklo.

Borovi trupci su zapucketali. Amanda je okrenula glavu i lik u njenim očima nestao je u plamenu.

Blesak, blesak...

Sa trideset godina puštao sam žalostive zvuke jer sam se poslednjih deset godina zafrkavao i nisam postigao ni približno onoliko koliko sam mogao. Liza se samo smejala što je dovelo do prolazne ljutnje i dugotrajnijeg durenja koje je trajalo sve dok nisam shvatio da je njena reakcija bila jedina odgovarajuća.

"Budalica, budalica", rekla je. "Razvodnjena bajronovska ličnost puna samosažaljenja i nehatnog samoisticanja." Zatvorila mi je izlaz iz kuhinje i milimetrima udaljena od moga lica rekla: "Nije to kao kad se probudiš u tridesetoj i ustanoviš da je samo njih pedeset šest čulo za tebe."

"Pedeset sedam?" slabašno sam promucao.

Nasmejala se; nasmejao sam se.

A onda je došla četrdeseta i ista pseudomenopauzalna trauma. Zaista, ovoga puta već godinu dana nisam uradio nijedan rad, a nijedan *stvarno* dobar već dve. Liza se ovoga puta nije smejala; činila je ono što je mogla, što se uglavnom svodilo na to da mi se uklanja sa puta dok sam ili kunjao, ili besneo šetajući oko kuće na obali, jugozapadno od Portlenda. Autorski honorari od knjige o proboju na polju fuzije održavali su nas u životu i otplaćivali hipoteke.

"Slušaj, ako bih možda otišla..." rekla je. "Možda bi ti pomoglo da malo ostaneš sam." Povremena odvajanja nisu bila novost u našem braku; jednom smo ustanovili da naša veza postaje prilično kilava ako zajedno provodimo više od šezdesetak posto vremena. Zima je bila duga i ovoga puta smo kasnili; međutim, Liza mi se tada netremice zagledala u oči i rešila da ne ode. Dva meseca kasnije rešio sam probleme u svojoj glavi i zamolio je da me ostavi samog. Poznavala me je dobro — dovoljno dobro da se ponovo nasmeje, jer je znala da se budim iz još jednog mentalnog zimskog sna.

Tmurnog zimskog dana sela je na mlažnjak i uputila se na istok, u južni Kolorado, u bivšu kuću mojih roditelja. Tog popodneva terminal nije radio tako da su radnici morali da dokotrljaju jedno staro stepenište sa točkovima. Upravo pre no što je zakoračila u kabinu, zastala je i mahnula mi sa vrha stepenica; na vetru joj se njena crna kosa vijorila oko lica. Dva meseca kasnije moja prva knjiga o reproduktivnoj revoluciji bila je skicirana u grubim crtama. Lizu bih zvao barem jednom nedeljno i ona bi mi tada pričala o fotografijama koje je pravila dok se spuštala ledenim Koloradom ili Platom. Zatim bih je koristio kao rezonator za spekulacije o ektogenezi, heterogoniji ili bliskoj opasnosti od iskorišćenja ljudske vrste kao domaćina parazitima.

"Pa, Nik, šta ćemo kada završiš prvu skicu?"

"Možemo da odemo na mesec dana zabave na Transkanadskoj železnici. "Proleće u provinciji..."

A onda je prva skica bila završena, pa s njom i Lizina avantura u Ko

loradu.

"Znaš li koliko žudim da te vidim?" rekla je. "Gotovo toliko koliko ja tebe." "A, ne", rekla je. "Sada ću ti reći..."

Ono što mi je rekla bez sumnje je kršilo državne i federalne zakone, a.verovatno i tarife telefonske kompanije. Frustracija nastala od samog zvuka njenog glasa kroz žicu naterala me je da se uvijam kao da su mi noge od gume.

"Nik, rezervisaću let za Denver. Javiću ti se."

Mislim da je htela da me iznenadi. Nije mi rekla za koji dan je rezervisala. Avionska kompanija me je obavestila.

Sada mi je pedeset prva. Klatno se njihalo i ponovo sam osećao da nisam dovoljno postigao. Toliko poslova ostalo je neobavljeno; da poživim vekovima, ne bih ih i dalje završio. To, međutim, neće biti moj problem.

Kazali su mi da mi se povećao prokleti nivo kisele fosfataze u prokletoj krvi. Kako ta činjenica banalno zvuči, kako jalovo; i kako samosažaljivo frazeološki. Liza, mogu li da dopustim rasipničku suzu?

Liza?

Smrt: želim da sam odredim svoj čas.

"Šarmantno", rekao sam. "Kraj sveta."

Moja prijateljica, Dentonova, mladi radio-astronom, rekla je: "Hriste svemogući! Tvoje proklete šale. Kako možeš da praviš viceve na račun toga?"

"To me sprečava da ne zaplačem", tiho sam rekao. "Kuknjava i busanje u grudi ništa neće promeniti."

"Miran, uvek tako miran." Čudno me je gledala.

"Video sam neprijatelja", rekao sam. "Imao sam vremena da ga proučim."

Lice joj je bilo zamišljeno; oči fokusirane negde izvan ovog prenatrpanog ureda.

"*Ako* si u pravu", rekla je, "bio bi to najfantastičniji događaj koji jedan naučnik može da posmatra i zabeleži." Oči su joj se ponovo srele sa mojima. "Ili bi mogao biti najstrašniji, konačna strava."

"Izaberi jedno", rekao sam.

"Ako ti uopšte poverujem."

"Samo spekulišem."

"Fantaziraš."

"Nazovi to kako hoćeš." Ustao sam i krenuo prema vratima. "Mislim da nema još mnogo vremena. Nikada nisi videla gde živim. Dođi", zapeo sam, "poseti me, ako ti je stalo. Voleo bih da dođeš."

"Možda", rekla je.

Nisam smeo da ostavim situaciju nerazrešenu.

Nisam znao da će jedan sat pošto sam napustio njen ured, izvezao kola sa parkirališta Gamov Pika i odvezao se u dolinu, Dentonova sesti za volan svojih sportskih kola i izjuriti na put. Turisti su je videli kako sleće sa puta. Radnici Odseka za puteve polugama su je oslobodili iz zagrljaja Lotusa.

Kada su me obavestili, bilo mi ju je žao. Pitao sam se, nije li ovo cena verovanja. Odvezao sam se u bolnicu i, pošto nikoga od najbliže rodbine nisu našli, a i Amanda je intervenisala, doktori su mi dopustili da ostanem pored njene postelje.

Nikada nisam video tako mirne crte lica, nikada takav zastoj tik pred samu smrt. Čekao sam jedan sat, sekunde su tiho oticale sa zidnog časovnika, sve dok potreba da se vratim nije prevagnula.

Nisam mogao da duže čekam, jer je dnevno svetlo stizalo, a nikoga nisam hteo da uznemiravam.

Ka početku:

Doktore podnosim kao pojedince, kao grupa me plaše. To je strah kao onaj od napada ajkule ili smrti u plamenu. Ali, uprkos svemu, zakazao sam pregled. Na dan pregleda odvezao sam se u bleštavo belu kliniku i u čekaonici sigurno proveo pola sata čitajući godinu dana staro izdanje *Popularne nauke.*

"Gospodin Ričmond?" konačno je rekla nasmejana sestra. Sledio sam je do sobe za pregled. "Doktor će za minut doći." Otišla je. Kroz dva minuta čuo sam kako napolju izvlače moj karton iz kasete. Zatim su se vrata otvorila.

"Kako je?" rekla je moja doktorka. "Dugo te nisam videla."

"Ne mogu se požaliti", rekao sam vraćajući se na uobičajen medicinski ritual. "Ove zime još nisam zaradio grip. Mora da vakcina još deluje."

Amanda me je strpljivo posmatrala. "Ti nisi hipohondar. Nisu ti potrebne ni stalne provere zdravlja — a ni pilule za spavanje, više ne. Nisi ni lud za doktorima, sam bog zna. Dakle, šta ti je?"

"Uh", rekao sam. Bespomoćno sam raširio ruke.

"Nikolas." Hajde-sa-tim-danas-sam-zauzeta oštrina izbijala je iz njenog glasa.

"Ne imitiraj moju neudatu tetku."

"U redu. *Nik*", rekla je, "u čemu je problem?"

"Imam teškoća pri mokrenju."

Nešto je naškrabala. Bez podizanja pogleda: "Kakvu vrstu teškoća?"

"Naprezanje."

"Koliko dugo već?"

"Šest, možda sedam meseci. Postepena pojava."

"Jesi li još nešto primetio?"

"Povećana je učestalost."

"To je sve?"

"Pa, posle mi, uh, curi."

Nabrajala je, kao napamet: "Bol, pečenje, hitnost, neodlučnost, promena u veličini mlaza, promena u izgledu mokraće?"

"Šta?"

"Tamnija, svetlija, mutnija, krv u mokraći, znaci venerićnih bolesti, groznica, znojenje noću?"

Odgovarao sam različitim klimanjima glave i jednosložnim rečima.

"Mmm", nastavila je da beleži u blok, a onda ga je zatvorila. "Dobro, Nik, hoćeš li da se skineš?" I kada sam se svukao: "Molim te, lezi na sto. Na stomak."

"Podmazan prst?" rekao sam. "O sranja."

Amanda je sa rolne otkinula rukavicu. Rukavica je pucketala dok ju je stavljala. "Misliš li da me ovo uzbuđuje?" Dugo je već bila moj doktor.

Kada je bilo gotovo i pošto sam pažljivo seo na ivicu stola za pregled, rekao sam: "Pa?"

Amanda je opet žvrljala po papiru. "Šaljem te urologu. On je samo nekoliko blokova daleko. Telefoniraću mu. Pokušaj da zakažeš pregled za — oh, za manje od nedelju dana."

"Kaži mi nešto određenije", rekao sam, "ili odoh u biblioteku da proverim listu simptoma."

Iskreno tužnim pogledom srela je moje oči. "Želim da specijalista pogleda smetnje."

"Nešto si našla kada si zabila prst unutra?"

"Prost si, Nikolas", smeškala se. "Prostata ti je tvrda — kamena. Postoji mnogo razloga za to."

"Ono što je Džon Vejn zvao Veliki R.?"

"Rak prostate", rekla je, "relativno je redak kod ljudi tvojih godina." Bacila je pogled na moje podatke. "Pedeset."

"Pedeset jedna", rekao sam želeći da promenim ton, pokušavajući, ne uspevajući. "Nisi mi poslala čestitku za rođendan."

"Ali nije nemoguće", reče Amanda. Ustala je. "Dođi na prijavnicu. Želim da se vidimo čim od urologa stignu rezultati." Kao i obično, tapšala me je po ramenu dok me je sledila iz sobe za pregled. Ali, ovoga puta, u njenim prstima osećao se neznatan višak napetosti.

Dok sam izlazio iz čekaonice zamišljao sam travnate humke i mermerne ploče i nisam obraćao pažnju na okolinu. "Nik", laki Oklahoma akcent.

Na izlaznim vratima sam se okrenuo, pogledao dole i video razbarušenu kosu. Džeki Denton, jedan od mladih bistrih umova sa opservatorije Gamov Pik nehajno je na krilu držala prstima zamašćen primerak *Popularne nauke.* Zatrubila je i ušmrknula se u dotrajalu papirnu maramicu. "Ne približavaj mi se suviše, iako, u ovom trenutku, verovatno ništa ne mari. Grip. Ti?" Zelene dužice bile su crveno obrubljene.

Neodređeno sam mahnuo rukama. "Vakcinisan sam."

"Da." Ponovo je šmrknula. "Htela sam da te kasnije pozovem sa posla. Jesi li sinoć posmatrao šou?"

Mora da sam izgledao tupavo.

"l ti si mi neki popularizator nauke", rekla je. "Rigel je postao supernova."

"Supernova", idiotski sam ponovio.

"Blamm, znaš. *Buuum.*" Rukama je objašnjavala i časopis je pao na tepih. "Nisi ništa propustio. Biće tu još nekoliko nedelja — najveća predstava na nebu."

Iznenadan ružan lik crvenog i belog upozoravajućeg avionskog svetla stopljenog u aktinskoj buktinji poprskao je moje zenice. Prodrmao sam glavu. Uskoro sam rekao: "Prva u našoj galaksiji od — koliko već? Trista pedeset godina? Mogla si da me pozoveš."

"Malo duže. Keplerova zvezda bila je 1604. Izvini za poziv — znaš, bili smo malo zauzeti."

"Mogu misliti. Kada se to dogodilo?"

Sagnula se po časopis. "Negde oko ponoći. Avetinjski. Upravo mi se završila smena", nasmejala se. "Mala kosmička kataklizma da mi odvrati pažnju sa

začepljenih sinusa. I tako, nema bolovanja.Zato sam ovde na klinici. Kris kaže da ne prihvata izgovore."

Krišnamurti je bio direktor Gamova. "Hoćeš li se uskoro vraćati na vrh?" Klimnula je glavom. "Reci Krisu sa ću doći u posetu. Želim da pokupim dosta materijala."

"Naravno."

Sestra je došla do nas. "Gospođica Denton?"

"Mmh", klimnula je glavom i poslednji put obrisala nos. Izvlačeći se iz mekane stolice rekla je: "Kako to da nisi čitao u novinama o Rigelu? Ima u svim jutarnjim novinama."

"Nisam obnovio pretplatu."

"A vesti na TV-u? Radio?"

"Nisam gledao, a u kolima nemam radio."

Pre no što je nestala u hodniku ka sobama za pregled rekla je: "Ta tvoja seoska kuća mora da je stvarno izolovana."

Led se cedio sa streha dok sam stizao kući i uparkiravao se pored garaže. Ako nebo nije varalo, nije bilo novih vremenskih frontova; nije bilo potrebe da se auto zaštiti od novih deset santimetara snega.

Sunce ranije zalazi kod moje kuće među planinama; senke su oholo koračale jalovim dvorištem i crple toplotu iz moje kože. Vrhovi su, naravno, promišljene barijere koje sprečavaju da svetlost i toplota dopru do obalnih gradova. Jednom sam ih personificirao kao prijateljske divove, voljeni *lummoxen* koji nas čuva. Ne više. Sada su opet samo planine, Kaskadni venci.

Za trenutak pomislio sam da vidim blesak svetlosti, ali to je bio samo hitar odraz zalazećeg sunca u prozoru. Kuća je i dalje tamna i tiha. Pesnikinja iz Sijetla otišla je pre tri meseca. Moja hladnoća — njena vrelina. Mislio sam da će me transferacija ugrejati. Umesto toga, ona se hladila. Poruka koju je ostavila u napuštenoj kući bio je sonet o duhovnim promrzlinama.

Poslednjih mojih jedanaest godina nisu bile celibat, ali su ponekad izgledale tako. Entropija naposletku nadvladava svu kinetičku energiju.

Zatim sam pogledao ka sutonskom istoku i ugledao izlazeći Rigel. Mesec još neko vreme neće biti vidljiv, tako da je zvezda koja je eksplodirala bila najsvetliji objekat na nebu. Privezala me je za mesto pored kola snagom sletnih avionskih svetala. Belo svetlo koje me je obasjavalo napustilo je pre pet stotina godina supernovu (detalj koji treba pomenuti u neizbežnom članku — grafičke ilustracije međuzvezdanih rastojanja uvek ulivaju strahopoštovanje čitaocima).

Večeras, gledajući u zlokobno, stotinama milijardi stepeni toplo oko u koje se Rigel pretvorio, znao sam da je *meni* uliveno strahopoštovanje. Pitao sam se da li je Rigel — neverovatno je, znam — imao planetarni sistem; da li je prženju svetova prethodilo topljenje planinskih lanaca i ključanje mora. Pitam se, da li su pre pet stotina godina inteligentna bića ošamućeno gledala kako zvezdani plamen guta njihova nebesa. Da li su imali vremena da prokunu nepravdu? Postoje milijarde zvezda u našoj galaksiji; za hiljadu godina, u proseku, samo tri postanu supernove. Dobri izgledi; Rigel je otišao.

Gotovo hipnotisan, gledao sam ga sve dok se nisam iznenada zaljuljao pod naletima vetra koji se u tami pojačavao. Prsti su mi bili ukočeni od hladnoće. Ali kada sam se okrenuo da uđem u kuću, bacio sam poslednji pogled na nebo. Zastrašujući Rigel, da — ali moje oči zaokupio je jedan drugi fenomen na severnom nebu. Iskra svetlosti gorela je jasnije od okolnih zvezda. U početku mislio sam da je to avion koji preleće, ali pozicija je ostala nepromenjena. Postepeno, znajući verovatnoću i nerad da poverujem, prepoznao sam novu supernovu.

Za proteklih pet decenija video sam mnoge stvari. Ipak, gledajući nebo, osećao sam se kao divljak koji drhti obučen u neobrađeno krzno. Zubi su mi cvokotali, ne samo od hladnoće. Želeo sam da se sakrijem pred univerzumom. Vrata kuće bila su nezaključana, što je bila srećna okolnost — ne bih uspeo da uvučem ključ u bravu. Konačno sam prešao prag. Upalio sam sva svetla, odbacujući dve zvezdane lomače koje su plamtele na nebu.

Ispostavilo se da je moj urolog natmuren crnac po imenu Šarp, koji me je, pretpostavljam, tretirao kao bilo koji drugi uzorak u svojoj laboratoriji. U svojim ranim tridesetim, pročitao je bio neke moje knjige. Cenio sam potpuno odsustvo respekta za nadređene, ili poznate ličnosti.

"Bićete iskreni?" rekao sam.

"Računajte na to."

I on me je počastio jednim od tih prokletih uroloških prstiju. Kada sam ponovo bio u stanju da ga upitno pogledam, lagano je klimnuo glavom i rekao:

"Postoji izraslina."

Potom sam bio na seriji analiza krvi u potrazi za encimom zvanim kisela fosfataza.

"Povišen", reče Šarp.

Konačno, u laboratoriji, morao sam na cistoskop; sjajnu, metalnu tubu koju će mi uvući u ureter. Kroz nju će ubaciti biopsijska klešta. "lsuse, šalite se." Šarp je odmahnuo glavom. Rekao sam: "Ako biopsija pokaže malignost..."

"Ne mogu da odgovorim na tišinu."

"Hajdete", rekao sam. "Do sada ste bili iskreni. Kakve su šanse da se malignost izleči?"

Otkako sam ušao u njegov ured, Šarp je izgledao nesrećno. Sada je izgledao još nesrećnije. "Nije to moje polje", rekao je. "Zavisi od mnogo faktora."

"Samo mi dajte jednu brojku."

"Možda trideset procenata. Sve zavisi od toga da li je metastazirao", dok je to govorio, njegove oči srele su moje. Zatim je uzeo cistoskop. Sa lokalnom anestezijom, ili bez nje, penis me je pakleno pekao.

Konačno sam se one noći druge supernove privatnom linijom probio do Džeki Denton. "Mislila sam da je prošle noći bila ludnica", rekla je. "Trebalo bi da nas sad vidiš. Imam samo minut."

"Hteo sam da samo potvrdim ono što sam ugledao", rekao sam. "Video sam kako je prokletinja eksplodirala."

"Bolji si od bilo koga u Gamovu. Svi smo bili zauzeti posmatranjem Rigela..." elektronski *biiipovi* ometali su vezu. "Nik, jesi li još tamo?"

"Mislim da neko želi vezu. Reci mi samo jedno: da li je to baš prava supernova?"

"Apsolutno. Koliko za sada možemo da odredimo, Tip II."

"Žao mi je što nije najveća i najbolja."

"Dovoljno je velika", rekla je. "Dovoljno je dobra. Ovoga puta udaljena je samo oko devet svetlosnih godina. Sirius A."

"Osam zarez sedam svetlosnih godina", automatski sam rekao. "Šta to znači?"

"Direktni efekti? Ne znam. Razmišljamo o tome." Zvučalo je kao da je rukom prekrila slušalicu; zatim se vratila na liniju. "Slušaj, moram da idem. Kris će me ubiti. Govorićemo kasnije."

"U redu", rekao sam. Veza se prekinula. Činilo mi se da na mrtvoj liniji čujem dvadeset-i-jedan centimetarski bazični vodonični šum svemira. Zatim se ubacio pozivni signal i ja sam spustio slušalicu.

Amanda uopšte nije izgledala srećna. Dva puta ja ispreturala ono za šta sam mislio da su rezultati mojih laboratorijskih ispitivanja. "U redu", rekao sam sa pacijentske strane širokog stola od orahovine. "Reci."

"Gospodin Ričmond? Nikolas Ričmond?"

"Na liniji."

"Ovde gospođa Kurnik iz Trans-Vest Ervejza. Zovem iz Denvera."

"Da?"

"Ovaj broj dobili smo iz rezervacije koja je izdana Lizi Ričmond..."

"Mojoj ženi. Očekujem je negde ovog vikenda. Da li vas je zamolila da me unapred obavestite?"

"Gospodine Ričmond, nije to u pitanju. Naš spisak pokazuje da se vaša žena ukrca/a na večerašnji let broj 903 iz Denvera za Portlend."

"Pa? Šta nije u redu? Je li bolesna?"

"Plašim se da se dogodila nesreća."

Tišina me je gušila. "Koliko je loše?" Sleđivanje je započelo.

"Naša letelica srušila se desetak milja severozapadno od Glenvud Springsa u državi Kolorado. Izveštaji sa mesta događaja kažu da nema preživelih. Žao mi je gospodine Ričmond." "

Niko?", rekao sam. "Mislim..."

"Zaista mi je žao", reče gospođa Kurnik. "Ako se pojavi bilo kakva promena, istoga trena bićete obavešteni."

Automatski sam rekao: "Hvala vam."

Imao sam utisak da gospođa Kurnik želi da kaže još nešto, ali posle pauze samo je rekla: "Laku noć."

Na snežnim planinskim padinama Kolorada umro sam.

"Biopsija je pokazala malignost", reče Amanda.

"Pa", rekao sam, "prilično loše." Klimnula je glavom. "Reci mi alternative."

Iskrzani komadići metala žarili su se kao zubi u planinsku padinu.

Moj slučaj samo je delimično bio neobičan. Amanda mi je rekla da je rak prostate kazna koju plaća čovek u svemu ostalom zdrav. Ako izbegne sve ostale zamke bolesti, čoveka dvadesetog veka obično dokrajči njegova prostata. U mom slučaju, problem se pojavio dvadeset godina pre vremena; moja loša sreća. *Metal koji se hladio u snegu pucketajući i cvrčeći, bio je nem.*

Pretpostavljajući da rak nije metastazirao, postojalo je nekoliko mogućnosti, ali u ovom stadijumu Amanda je imala malo poverenja bilo u radiologiju, bilo u hemoterapiju. Preporučivala mi je radikalnu prostatektomiju.

"Ne bih ti to preporučivala da ti nije preostalo đavolski mnogo vrednih godina", rekla je. "Nije to uobičajeni savet za starije pacijente, ali ti si u dobroj kondiciji, mogao bi to podneti."

Ništa se nije pokrenulo na planinskoj padini. "Šta bi to prouzrokovalo?"

"Znaš i sam značenje 'radikalnog'".

Nisam imao ništa protiv podvezivanja spermatovoda — trebalo je da to uradim pre mnogo godina. U pedeset prvoj hladnokrvno bih podneo sterilizaciju, ali...

"Seksualno nefunkcionalan?" rekao sam. "O bože."

Bio sam svestan stezanja u glasu. "Ne mogu to da učinim."

"Naravno da možeš", čvrsto reče Amanda. "Koliko te dugo poznajem?" Odgovorila je na svoje pitanje. "Dugo. Dovoljno dugo da znam da sve ono što se računa nije u tvom penisu."

Ćutke sam odmahnuo glavom.

"Slušaj, proklet bio, smrt od raka je gora."

"Nije", rekao sam tvrdoglavo. "Možda. Je li to sve?"

Nije bilo. Amanda je na listu dodala i mokraćnu bešiku. I ona bi bila odstranjena.

"Cevi će voditi iz mene?" rekao sam. "*Ako* preživim, provešću ostatak života vukući sa sobom plastičnu vrećicu za sakupljanje mokraće?"

"Činiš to previše melodramatičnim", tiho je rekla.

"Ali, jesam li u pravu?"

Posle pauze: "Suštinski, da."

To je i bila suština; *dobre* vesti, pod pretpostavkom da se kancerogene ćelije tokom operacije neće osloboditi i migrirati ka ostalim organima. "Ne", rekao sam. Prokleta podlost, gnusna nepravednost svega toga zatvorila je vrata. "Neka se nosi, ne. Odlučio sam, neću tako da živim. Ako prosto umrem, sve će biti u redu."

"Nikolas! Prekini sa samosažaljenjem."

"Ne misliš li da imam pravo da odlučim?"

"Budi razuman."

"Ti bi trebalo da pomažeš", rekao sam, "a ne da se svađaš sa mnom. Ti si završila sve te kurseve smrti-i-umiranja. *Ti* budi razumna."

Mišići oko usana zgrčili su joj se. "Dajem ti sugestije", reče Amanda. "Možeš s njima učiniti što god prokleto poželiš." Prošle su godine otkako sam je video besnu. Gledali smo se skoro minut.

"U redu", rekao sam. "Žao mi je."

Nije se smirila. "Ostani pogođen, čak i ako to boli. Naljuti se, pobesni. Gledam te zamrznutog već deceniju."

Popustio sam. "Preživeo sam. To je dovoljno."

"Misliš? Sediš već jedanaest godina kao obamro čekajući nekoga da te odlomi od lednika. Dopustio si da ljudi, kao u bilijaru, prolaze mimo tebe, udarajući te povremeno bez rezultata. Pa, sada te nije *neko* gurnuo o ivicu stola već *nešto.* Hoćeš li mu se predati? Liza to ne bi želela."

"Nju ostavi na miru", rekao sam.

"Ne mogu. Zbog nje si mi još važniji. Seti se, bila mi je najbolja prijateljica."

"Pazi na nju", Liza je jednom rekla. "Osetljivija je od svih nas." Liza je znala za našu vezu; napokon, Amanda nas je upoznala.

"Znam." Osećao sam se izgubljeno; lišavanje, ozlojeđenost, ukočenost — karusel je kloparao ka konačnom ponoru.

"Nik, imaš šanse da preživiš još dobar komad života. Želim to, i ako budem morala da upotrebim Lizu kao oružje, učiniću to."

"Ne želim da preživim, ako to podrazumeva da ću puzati okolo kao kakav upisani kiborški evnuh." Karusel se približavao ivici ponora.

Amanda me je dugo gledala, a onda ozbiljno rekla: "Postoji još jedna mogućnost, poduhvat izuzetno rizičan. Ćula sam od prijatelja da na Novomeksičkom mezonskom fizičkom centru traže subjekta za eksperiment."

Prekopao sam po sećanju. "Terapija snopovima čestica."

"Pionima."

"To je riskantno", rekao sam.

"Buniš li se?" nasmejala se. I ja sam se nasmejao.

"Ne."

"Hoćeš li da probaš?"

Osmeh mi je zamro. "Ne znam. Razmisliću."

"To je dovoljno ohrabrujuće", reče Amanda. "Obaviću neke razgovore da vidim da li je centar zainteresovan za tebe, kao što si ti, pretpostavljam, za njih."

"Nisam rekao da. I ja ću tebi javiti." Nisam ništa rekao Amandi, ali sam njenu ordinaciju napustio misleći samo na smrt.

Zvuči melodramatično, ali sam se spustio u grad da posetim prodavnice oružja i razgledam ponudu pištolja. Posle dva sata zamorio sam se od držanja

oružja. Čelik je izgledao jednako hladan i dalek.

Kada sam se kasno popodne vratio kući, na telefonskoj sekretarici bila je jedna jedina poruka.

"Nik, ovde Džeki Denton. Izvini što neko vreme nisam zvala, ali znaš kako je. Mislila sam da bi voleo da znaš da Kris ima sastanak sa štampom početkom nedelje — verovatno u ponedeljak uveče. Mislim da je zabrinut jer nije stvorio dobru teoriju da objasni tri supernove Tipa II i pola tuceta standardnih novih koje su se pojavile u toku poslednjih nekoliko nedelja. Ali, ni bilo ko drugi koga znam, nije. Toliko vremena provodimo noću da ćemo se pretvoriti u vampire. Pozvaću ponovo kad saznam tačno vreme održavanja sastanka. Mislim da je prošlo trideset sekundi tako da..." Traka se završila.

Zimske logorske vatre plamtele su mi u umu dok sam razmišljao čekajući da se traka premota na početak. Tri supernove Tipa II? Jedna je sasvim prirodna, parafrazirao sam, dve znače slučajnost, tri čine zaveru.

Impulsivno sam okrenuo kućni broj Dentonove; nije bilo odgovora. Sve linije za Gamov Pik bile su zauzete. Izgledalo mi je logično da mi je Džeki Denton potrebna ne samo zbog toga što je slušala sve što sam pričao, ni zbog vesti o konferenciji za štampu. Potrebno mi je bilo produbljivanje prijateljstva. Mislio sam da želim da pozajmim magnum za koji sam znao da ga drži u zaključanoj ladici stola u svojoj kancelariji u opservatoriji. Znao sam da je mogu zamoliti za uslugu. Pištolj je obično koristila da posle posla raznosi mete na kamenitim stranama vrha.

Iritirajuća pravilnost signala zauzeća povratila mi je razum. Samo trenutak, rekao sam sebi. Ričmonde, do đavola, šta to predlažeš?

Ništa, bio je odgovor. Još ne. Ne... sasvim.

Kasnije te noći, otvorio sam klizna staklena vrata i uznemirio skif snega na terasi drugog sprata. Besramno sam dopustio luksuz da ostavim vrata delimično otvorena tako da bi topao vazduh mogao da struji oko mene dok posmatram nebo. Zvezde su se povremeno nazirale između golemih naslaga stratokumulusa koji su jurili preko Kaskada. Čak i tako, tri supernove su dominirale u noći.Očima sam povukao zamišljene linije; spojite tačke i rešite zagonetku. Koliko enigmi možete naći u ovoj slici?

Nerado sam odvojio oči od glavnog fenomena i potražio stara uporišta. Izabrao sam crvenu tačku Marsa.

Pre nekoliko godina došao sam na otkačenu ideju koja me je odvela do Mesmeriste — tako se oglašavala — dole u Judžinu. Vozio sam se duž obale posle pokrivanja medicinske aeronautičke konferencije u Ouklendu. Negde oko

Kreščent Sitija završio sam riblju večeru mešajući prepisane pilule i zabranjeni skoč. Negde tokom večeri setio sam se procesa kompjuterskog povećavanja koje je JPL koristio da izoštri telemetrijske slike iz projekata kakvi su Mariner ili spuštanje Vikinga na Mars. U to vreme činilo mi se logičnim da se sećanje iz čovekovog kompjutera može nekako povećati, pojasniti hipnozom. Baš otkačene fantazije. Ali, nekako su prošle kao razumne i podsticajne da završim u ustanovi Madam Guzman "Saveti/Mesmerizam/zdravlje" odmah preko granice Oregona. Madam Guzman imala je kožu boje njenih teških lakiranih drvenih vratiju; pravila je utisak oblačeći se kao deo stereotipa za koje bi mi *gajosi* rekli da je ciganski. Marama i kristalna kugla isticale su imidž. Mislim da je bila Vijetnamka. U svakom slučaju, ubedila me je da ume da hipnotiše, a onda me je gurnula nazad kroz vreme.

Upravo pre no što je ušla u kabinu, Liza je zastala i mahnula mi sa vrha stepenica; na vetru joj se njena crna kosa viorila oko lica.

Trebalo je da primim k srcu lekciju mirovanja; entropiju nije lako nadvladati.

Ono što je Madam Guzman postigla bilo je da zamrzne poslednji Lizin lik. A onda me je ubacila tako blizu, kao da stojim pored nje. Ponekad, u noćnim morama, još to vidim; njene oči uperene u daljinu. Njena koža zrnasta kao novinska fotografija. Vidim je, ali ne mogu da je dodirnem. Drhtim od hladnoće —

— i gurajući još više otvaram staklena vrata.

A tamo! Oko se otvorilo u svemiru. Blesak hladan kao frižiderska lampica noću u kuhinji. Činilo se kao da je Mars nestao progutan sjajem nove daleko iza sebe. Još jedna, pomislio sam. Novo oko držalo me je fasciniranog, sigurno probodenog, kao što dete lako može prikačiti novog noćnog leptira u zbirku.

Nik?

Ko je to?

Nik...

Ti si auditorna halucinacija.

Tamo na terasi zvuk smeha spiralno se obavijao oko mene. Mislio sam da će stresti sneg sa drveća. Planinski mir je vibrirao. *Tajna, Nik.* Kakva tajna?

U pedeset prvoj dovoljno si star da je odgonetneš. Ne igraj se sa mnom.

Ko se igra? Koliko god vremena da je prošlo... Da?

Proveo si jedanaest godina sanjajući, prepuštajući se, dopuštajući drugima da rade umesto tebe. Znam.

Znaš li? Onda poradi na tome. *Sam odredi šta ti je činiti. Niti jedan ljubavnik ne može ti više reći. Koliko god vremena da je preostalo...*

Nekontrolisano drhteći zgrabio sam ogradu na terasi. Nestalni poentilistički crnobeli portret rastvorio se u drveću. Od grane do grane, od vrha do dna, smrznut sneg lomio se i padao, sakupljajući impuls. Drveće je odbacivalo svoj omotač. Uskovitlani prah uspeo se do terase i dodirnuo mi lice žarećim dijamantima.

Jedanaest godina je više od polovine vremena koje je Rip Van Vinkl prespavao. "Prokleti bili", rekao sam. "Proklet bio." Mi slavimo naše snove. Grob se mirno odmara među drvećem. "Proklet bio", ponovio sam gledajući u nebo.

Na hladnoj oregonskoj planinskoj padini nisam više bio mrtav. I da, Amanda. Da.

Pošto smo preseli u Albukerkiju, doleteli smo u Los Alamos malom lokalnom kompanijom zvanom Ros Erlejnz. Nikada pre toga nisam leteo na tako starom modelu, De Hevilend Tvin Oter, i nadam se da nikada više i neću; radije bih iz Los Alamosa autobusom. Dok smo se približavali planinama, stjuarda i ostalih šesnaest putnika turbulencije su bacale na sve strane. Nisam očekivao planine. Pretpostavljao sam da Los Alamos leži u nekoj vrsti jugozapadne žbunovite pustinje koja okružuje Albukerki. Umesto toga sreo sam se sa gradićem smeštenim na šumovitoj planinskoj padini.

Pilotov neuzbuđeni glas dopro je iz interkoma da objavi blisko sletanje, temperaturu na aerodromu i činjenicu da Los Alamos ima više doktora nauka po glavi stanovnika od bilo kog drugog grada u Americi. "Odmah iza Akademgoradka", rekao sam okrećući se od prozora ka Amandi. Koža joj se bila nabrala oko sklopljenih očiju. Kesu još nije morala da iskoristi. Imao sam osećaj da bi Amanda, uprkos starom prijateljstvu, kolegama i mužu voljnom da preuzme brigu nad klinikom, hitnosti potrebe da pomogne pacijentu i želji da doživi egzotični eksperiment, mogla da zažali što me prati do onoga što je nazvala "fabrikom mezona".

Tvin Oter je pošao na sletanje kao da kreće u brišući let, pa smo već sledećeg trena bili na zemlji. Dok smo se vozili preko aerodromske platforme doživeo sam iznenadan osećaj déja vùa; na vreme od pre godinu dana kada me je prijatelj Cesnom vozio na jug. Aerodrom u Los Alamosu veoma je ličio na vazdušni terminal u Si-Taku na kome sam sreo pesnikinju iz Sijetla. Oboje smo se zadesili u redu za plaćanje u ekspres restoranu. Prokomentarisao sam njen detaljno urađen medaljon u Haida stilu. Seli smo za isti sto i poveli razgovor; ispostavilo se da je čula za mene.

"Zaista cenim vaše stvari", rekla je.

Toliko o mojoj idealnoj pesnikinji koja koristi samo precizne slike. Suva

misao. Bila je — jeste — prvorazredna pesnikinja. Kada razmišljam o njoj obično je nazivam "pesnikinja iz Sijetla". Da li je ta vrsta depersonalizacije simptom?

Amanda je otvorila oči, iscrpljeno se nasmešila i rekla: "Mogla bih da iskoristim doktora u sebi." Stjuard je otvorio vrata i retki planinski vazduh Novog Meksika oboje nas je povratio u život.

Veći deo Novomeksičkog mezonsko fizičkog centra bio je zakopan ispod planinskog grebena. Zahvaljujući tome što sam bio gost-novinar i eksperimentalni subjekt mislim da smo dobili iscrpniju turu od one koju bi dobila većina pacijenata i njihovih doktora. Sve što sam video podsećalo me je na skupa kulisa za kvalitetne naučnofantastične filmove: unutrašnjost glavnog akceleratorskog prstena, blistava svetložuta svetlost i zakrivljenost kao u hodnicima svemirske stanice u *Dvehiljade prvoj;* linearno akceleratorska i pobuđivačka područja; prav tunel ka mezonskom medicinskom kanalu; pet metarska loptasta soba koja je podsećala na neku vrstu vremeplova.

Posetio sam FermiLab u llinoisu i CERN u Zenevi, tako da sam imao opštu ideju na šta ti objekti liče. Ipak, nije mi bilo lako da objašnjavam Alisa u zemlji čuda lavirinte koji su činili osnov visokoenergetske fizike. Ali, onda je to preuzela Dilejnijeva, mlada biofizičarka povezana sa mojim tretmanom. Postalo je teško razvrstati mezone, pione, hadrone, leptone, barione, J'eve, fermione i kvarkove, kao i takve kvantne osobine kao što su stranost, boja, barionski broj i šarm. Naročito šarm, taj efemerni kvalitet koji objašnjava zašto se određeni tipovi radioaktivnog raspadanja koji bi trebalo da se dogode, ne događaju. Na kraju sam i sam zaglibio usred kvarkova, antikvarkova, šarmiranih kvarkova i kvarkleta.

Nekakav šaljivdžija je na portirnici za pacijente u administrativnom centru okačio natpis: "Očaran sam što sam vas sreo."

"Šala, zar ne?" reče Amanda oprezno.

"Verovatno nije bilo nikog duhovitijeg", rekao sam.

Dilenijeva, koja je svaku reč merila smrtnom ozbiljnošću, nije se uopšte nasmejala. "Neki tehničari smatraju da je to smešno. Ja ne."

Bezbroj puta prežvakavali smo skorašnje lečenje. Optimistički sam pravio zabeleške za knjigu: *Primarni problem radiološkog pristupa lečenju raka je u tome što teška radijacija ne ubija samo kancerogene ćelije, već ozračuje i okolno zdravo tkivo. Međutim, sredinom sedamdesetih godina ovoga veka istraživači raka pronašli su oruđe koje je više obećavalo: uske zrake subatomskih čestica koje se mogu selektivno usmeriti na tkivo tumora.*

Dilejnijeva je imala možda dve decenije manje od Amande; to što je, bila mlađa kao da joj je pružalo perverzno zadovoljstvo u izigravanju pedagoga.

"Cepanje atomskog jezgra u malom obimu..."

"Malom?" nevino je upitala Amanda.

"Manjem nego kod fisione bombe. Veći deo sila veze na čudesan način pretvara se u materiju."

"Na čudesan način?" reče Amanda. Podigao sam pogled sa laganog udarca o ivicu stola koji sam pokušavao da izvedem na zelenom satenu. Nas troje smo igrali bilijar na bilijarskom aneksu rekreacionog salona NMMFC-a.

"Uh", reče Dilejnijeva. Ritam njenog predavanja bio je prekinut. "Stenografski kurs fizike."

"Stenografija stvarnosti", rekao sam ne dižući pogled sa bilijarske kugle. "Čuda nisu ništa manje egzaktna od osobine šarma."

Amanda se prigušeno nasmejala. "To je sve što sam želela da saznam."

Od čudesne važnosti za moj slučaj bio je atomski lepak, mezoni, jedna od čestica nastalih fisijom. Još specifičnije, moje čudo bio je negativno naelektrisan pion, podvrsta mezona. Elektromagnetska polja mogu da fokusiraju pione u kontrolisani zrak i ispale ga u određenu metu — mene.

"Nema čuda u fizici", ozbiljno je rekla Dilejnijeva. "Upotrebila sam pogrešan termin."

Promašio sam. Lagan udarac i bilijarska kugla se otkotrljala u ugao promašujući jedanaesticu, iako slučajno, Amandi sam ostavio lepu poziciju.

Pogledala je na sto i nasmešila se: "Ne vraćaj se odlepljen."

"To si dobro rekla", kazao sam. "Atomski lepak zaista se odlepljuje, zahvaljujući jedinstvenoj osobini piona da kada se sudare, ili ih zarobi jezgro drugog atoma, ponovo pretvaraju u čistu energiju; mala nuklearna eksplozija."

I Amanda je promašila. Uglovi usana Dilejnijeve razvukli su se u mali zadovoljni gest. Nagnula se nad sto potpuno mirnih ruku. "Povećaj broj piona, povećaj broj jezgara meta i imaćeš kontrolisanu reakciju koja oslobađa znatno više energije nego što je ona koju poseduje ulazni pionski zrak. *"Ha!"*

Ubacila je jedanaesticu i dvanaesticu; zatim je postavila kugle na sto. Amanda i ja smo izmenjivali poglede. "Razvali ih", reče Dilejnijeva.

"Na redu si", reče mi Amanda.

U mom slučaju, medicinski kanal NMMFC-a ispaliće usmeren pionski zrak u moju neposlušnu prostatu. Ako sve ispadne kako je zamišljeno, oni pioni koje zadrže jezgra kancerogenih ćelija pretvoriće se u energiju u seriji atomskih buktinja. Pošto su ćelije raka osetljivije, uništenje tkiva biće ograničeno, lokalizovano u kancenogenom izrastaju.

Bilo je čudno misliti o sebi kao o minijaturnom bojnom polju. Misliti o sebi kao o novom Stedž Fildu ili Oak Ridžu bilo je smešno.

Ispostavilo se da je Dilenijeva bilijarski derikoža *par excellence.* Najvažnija joj je bila pobeda i uvek je pobeđivala. Rešio sam da to protumačim kao pozitivno predskazanje.

"Vreme je", reče Amanda.

"Ne moraš da zvučiš kao da vodiš osuđenika na električnu stolicu." Pritegnuo sam belo medicinsko odelo oko sebe i navukao papuče.

"Žao mi je. Jesi li zabrinut?"

"Ne toliko otkako Dilejnijeva računa na mene kao na deo napora ka Nobelovoj nagradi."

"Ona je dobra." Glas joj je previše šuplje odzvanjao u sterilnoj, pločicama obloženoj sobi.

"Što se mene tiče, ja pucam na Kalinga nagradu", rekao sam.

Amanda je odmahnula glavom. Kosa nalik na oblak igrala se oko njenog lica. "Ja ću se zadovoljiti pozitivnim prognozama za mog pacijenta."

Iza vrata čekali su me Dilejnijeva i dva tehničara sa bolničkim kolicima.

Postoji stanje sa one strane dostojanstva kada ležiš na stomaku presavijen oko specijalnog stola, isturene zadnjice okrenute ka medicinskom kanalu. Kruto vezana keramička ciljna cev otvarala je poseban kanal kroz moj anus ka prostati. Monitorska oprema i štitnici okruživali su me. Bilo mi je vruće i beskrajno neugodno. Amanda me je nakljukala hemikalijama od kojih nekima nisam znao ni ime. Onako ošamućen, nisam mogao da odlučim koja je od mnogih neugodnosti najrazdražijivija.

"Srećno", rekla je Amanda. "Biće gotovo brže no što misliš." Osetio sam nežno tapšanje po slabinama.

Mislim da sam čuo cviljenje električne opreme kada se uključila. Mogu da kažem da mi se um zaustavio za vreme. Nisam mogao čak ni da se setim koliko milijardi elektronvolti će usmeriti pionski zrak ka mojoj stražnjici. Čuo sam zvuke koje nisam mogao da identifikujem; možda škripavo zatvaranje ogromnih metalnih vrata.

Moj mozak je slobodno plivao u reci hemikalija. Čekao sam da se nešto dogodi.

Mislio sam da čujem mašinsku tanad kako klopara niz cev; ne, čestice su vrišteći prolazile pokraj divovskih zakrivljenih magneta u medicinski kanal brzinom od tri stotine hiljada kilometara u sekundi; bleskajući ka meni kroz niz

filtera; usporavajući, usporavajući, gubeći energiju pri prilaženju; zatim prolazak kroz poslednju cev u moje telo.

Unutra...

Pioni plove po unutrašnjim atomskim morima u relativistički konačnom vremenu. Onda perspektiva naseljena jednim biva naseljena sa dva. Pion se kreće ka jezgru meti. Na određenoj tački pion više nije pion; ono što je privremeno bila materija vraća se u energiju. Energija bukti, širi se, širi i nestaje. Druge eksplozije odvijaju se unutar obrazaca koji leže unutar većih obrazaca.

Tama i svetlost se smenjuju.

Svetlost srasta u loptu; masivnu, vrelu, loptu koja plamti u tami. Probušena, na neki način pogođena, lopta počinje da se sažima u sebe. Njena unutrašnja temperatura penje se do kritičnog nivoa. Na šest stotina miliona stepeni odigrava se fuzija jezgra ugljenika. Stvaraju se teži elementi. Kada je gorivo iscrpljeno, lopta se i dalje sažima; ponovo se temperatura podiže; ponovo se stvaraju teži elementi i po redu troše. Ciklus se ponavlja sve dok nuklearna peć ne stvori gvožđe. Dalju nuklearnu reakciju nije moguće izazvati; vatra jezgra je ugašena. Bez spoljne kontrole fuzione reakcije lopta inicira konačan kolaps. Temperatura dostiže sto milijardi stepeni. Svaka zamisliva nuklearna reakcija je uništena.

Lopta se rasprskava u konačnoj konvulzivnoj kataklizmi. Njena energija se širi, nestaje, pojedena je od strane entropije. Vreme za koje se to dogodilo nije duže od vremena koje je potrebno sunčevoj svetlosti da dospe i osvetli Zemlju.

"Kako se osećaš?" Amanda se nadnela nad moje vidno polje izazivajući pomračenje fluorescentnih prstenova iznad moje glave.

"Osećam?" Činilo mi se kao da govorim ustima punim pamučnih kolača.

"Osećaš."

"U poređenju sa čim?" rekao sam. Nasmejala se.

"Dobro ti je."

"Držao sam jednu nogu na akceleratoru", rekao sam.

Zbunila se, a onda je počela da se smeje. "Proći će te." Završila je obilazak i svetla su mi ponovo sijala u lice.

"Ali volan nisam", promrmljao sam. Počeo sam da se kikoćem. Nešto me je ubolo u ruku.

Mislim da je Dilejnijeva htela da me zadrži pod prismotrom u Novom Meksiku sve do ceremonije u Stokholmu; nisam imao toliko vremena.

Pretpostavljam da niko od nas nije. Amanda je počela da se brine zbog mojih potištenih ćutanja; pripisivala ih je prvo lekovima, a onda dvonedeljnim testovima koje su Dilejnijeva i njene kolege vršili na meni.

"Do đavola sa ovim", rekao sam. "Moramo se izvući odavde." Amanda i ja bili smo sami u mojoj sobi.

"Šta?"

"Reci mi prognozu."

Nasmejala se. "Mislim da možeš da konkurišeš za Kalingu."

"Možda", brzo sam dodao. "Više nisam pacijent; sada sam predmet istraživanja."

"Pa šta ćemo?"

Izašli smo iz NMMFC-a pod okriljem noći i boreći se sa žbunjem prošli pola kolometara do autoputa. Odatle smo stopom došli do grada.

"Ovo je ludo", reče Amanda, skidajući čičak sa džempera.

"Bar izbegava čvrste argumente", rekao sam dok smo se približavali svetlima Los Alamosa.

Poslednji dnevni autobus već je bio otišao. Želeo sam da pričekamo do jutra. Uprkos mome protivljenju otišli smo Ros Erlejnsom. "Naređenje doktora", reče Amanda skupljenih zuba kad je Tvin Oter bupnuo na pistu.

Sanjam pione. Sanjam obojene balone napunjene vodonikom; zapaljene i rasplamsale u noći. Sanjam Lizino lice nalik na novinsku fotografiju. Lice joj je ponosno i žalosno.

Amanda je imala zalihe pacijenata i dovoljno briga, tako da sam svoje noćne more odneo Džeki Denton na opservatoriju. Ispričao sam joj o svojim halucinacijama u akceleratorskoj komori. Gledali smo se preko male kancelarije.

"Drago mi je da ti je bolje, Nik, ali..."

"Nije u tome stvar", rekako sam. "Sećaš li se kako si mrzela moj članak o pesništvu koje slavi novu tehnologiju? Suviše nestvarno?" Uleteo sam u spekulacije razuzdano mešajući pionske zrake, doktore, supernove, iracionalnu statistiku, kancerogene izrasline, vatrene balone i bogove.

"Bogovi?" rekla je. "*Bogovi?* Hoćeš li to da staviš u sledeći članak?"

Klimnuo sam glavom.

Izgledalo je kao da razgleda novootkrivenog psihopatu. "Nik, to danas

nikome nije potrebno u štampi. Cela planeta već je uznemirena. Mogućnost da radijacija nove uništi ozonski omotač, mogućnost genetskih promena; ljudi samo o tome govore."

"To je samo spekulacija."

"Ne viče se 'Požar!' u prepunom pozorištu", rekla je.

"Ili u prepunom svetu?"

Glas joj je bio miran. "Nemoj sad."

"A šta ako sam u pravu?" bio sam uporan. "Šta onda?"

"Supernova? Nemoguće. Sunce nema dovoljnu masu."

"Ali nova?" rekao sam.

"Možda", rekla je napeto. "Ali to ne bi trebalo da se dogodi bar još milijardu godina. Evolucija zvezda..."

"... je teorija", rekao sam. "*Ne bi trebalo* ne znači *neće.* Večeras ponovo posmatraj to okrutno nebo."

Dentonova je ćutala.

Video sam gađenje na njenom licu i znao sam da bi trebalo da prestanem; ali nisam. "Veruješ li u Boga? Bilo kog boga?" Odmahnula je glavom. Morao sam da to isteram. "Šta je sa koncentričnim svemirima, jednim unutar drugog kao ugravirane kineske sfere od slonovače?" Lice joj je prebledelo. "Izaberi kartu", rekao sam. "Bilo koju."

"Zaveži, proklet bio." Zglavci kojim se naslanjala na ivicu stola bili su joj beli kao što su joj bile bele i usne.

"Šarmantno", rekao sam ignorišući čarobnu moć reči; zaboravljajući koliko bi verovanje moglo da košta. Ne mislim da je dobrovoljno skrenula Lotus sa puta. Ne želim da verujem u to. Sigurno je dolazila do mene.

Možda, rekla je.

Noćne more trebalo bi ostavljati kod kuće. I tako, evo me ovde na terasi za sunčanje tačno u podne Zemlje. Nema potrebe da se brinem zbog uništenja ozonskog omotača i raka kože kao posledice toga. Neće biti ni problema sa mutacionim efektima i genetskim promenama. Ne moram da se brinim o rokovima ili obavezama ugovora. Žao mi je što niko neće pročitati moju knjigu o pionskoj terapij.

Sve to — možda.

Sunce jarko sija — melodija, nalik na žalopojku, odjekivala mi je u

glavi.

Možda grešim. Možda će se protuberanca povući. Možda ne umirem. Nije važno.

Želeo bih da je Amanda sada sa mnom; ili da sam pored bolesničke postelje Džeki Denton; ili da čak imam vremena da odem do Lizinog groba među borovima.

Bar sam sam izabrao koliko ću živeti.

U tome je tajna, Nik...

Blesak osvetljava svemir.

JOHN KESSELL

Veliki san

Svetlost automobila za kojim je Dajvin vozio iznenada skrenu udesno i nestade sa vidika: sleteo je sa druma i pao niz strminu. Dajvin je naglo zakočio; njegov Ševrolet se trzajem zaustavio na proširenju pokraj puta. U svetlosti farova ukazao se rascepkani prolom u beloj drvenoj zaštitnoj ogradi; iza toga, svetlosti Los Anđelesa širile su se po dolini.

Sasuljao se niz strminu, dižući prašinu i zakačinjući svojim sakoom oštro žbunje. Pri dnu je ležao prevrnuti Krajsler, model 1928; njegova svetla još su bila upaljena. Prilazeći, Dajvin je osetio miris benzina. Vozač, izbačen iz olupine, već je pokušavao da ustane. Čučao je nekoliko metara dalje, držeći se šakom za glavu. Dajvin je prebacio ruku preko čovekovog ramena i pomogao mu da ustane.

"Jeste li dobro?" upitao ga je.

Čovek je odgovorio glasom zgusnutim od alkohola: "Naravno da sam dobro. Uvek koristim ovu prečicu."

Dajvin se nasmešio u tami. "Ja to ne bih mogao — suviše je habanja." "Navikne se čovek i na to."

Taj čovek je bio u stanju da hoda. Zajedničkim snagama vratili su se do Dajvinovih kola. Ušli su i seli. Dajvin je nastavio vožnju niz planinu.

"Za sat ili dva panduri će primetiti to provaljeno mesto na ogradi", reče on. "Hoćete kod doktora?"

"Ne. Samo me odvedite kući. Livard 2950. Odatle ću pozvati policiju." Dajvin je neprestano gledao krivudavi drum; ovom Ševiju bilo je potrebno pritezanje kočnica. Njegov putnik se treznio, činilo se, izuzetno brzo. Seo je uspravnije; kosu je šakama zagladio unazad kao gimnazijalac pred randevu. Možda je, bar mutno, počinjao da shvata da je maločas za dlaku izbegao smrt. "Moja je sreća što ste naišli", reče čovek. "Kako se zovete?"

"Majkl Dajvin."

"Irac, a?" Kroz njegov glas provlačio se, onako uzgred, prezir. "Po ocu."

"Moj otac je bio svinja. A majka, Irkinja. Ali ne katolkinja." Opet je sevnuo

prezir.

"Možda treba malo da o'ladiš", reče Dajvin.

Čovek se napeo kao da se sprema da udari Dajvina, a onda se opustio. Sad se činilo da je potpuno trezan. "Možda ste u pravu", reče.

Dajvin je prepoznao akcenat: britanski, izbledeo od dugog boravka u SAD. Supruga to nije kazala. Vozili su se ćutke sve dok ne uleteše u periferiju grada. Varošice, zapravo; jer, i pored svih napora Trgovinske komore, Planske komisije i policije, u ovim naseljima i sad je lebdelo nešto od pospanog duha majušne varošice Srednjeg zapada, nešto primereno, recimo, Hačisonu u Kanzasu. Dajvin se ponekad osećao kao kod kuće pomažući nekom poslovnom čoveku da prati aktivnosti svog partnera — to se i u Kanzasu tako radilo; razumna je to stvar, u takvoj ekonomskoj sredini. To ga je podsetilo da, ma koliko mu se smučio Los Anđeles, nipošto ne treba da se vrati na Srednji zapad, jer to ne bi izdržao.

Dajvin je znao da adresa koju je ovaj čovek dao nije adresa njegovog doma; jer, počeo je, ranije ove večeri, da prati ovog čoveka od trenutka kad je taj izašao iz svog doma u Dvanaestoj zapadnoj ulici. Dođoše do jedne grupe bungalova — apartmana u španskom stilu u predgrađu srednje klase. Doterao je automobil do ivičnjaka i zaustavio. Čovek je, spremajući se da izađe, zastao.

"Izvinite zbog one primedbe. Ono za Irce, znate. Moja baba je bila strašan snob."

"To ne treba da vas brine. Bolje će biti da neko pogleda tu čvorugu na vašoj glavi."

"Reći ću mojoj ženi da pogleda." Stao je pokraj kola držeći otvorena vrata i naginjući se unutra. Ulična svetiljka koja je bila ispred njih ocrtavala je reljefno njegove fine crte lica. "Hvala", reče. "Mogli ste mi spasti život."

Dajvin je iznenada osetio vrtoglavicu. Činilo mu se da je izašao iz samoga sebe i da sad lebdi pola metra iznad sopstvenog ramena, slušajući sopstvene misli i reči.

"Sve to za dan posla", rekoh ja. Gledao sam kako se preljubnik okreće i odlazi krupnim koracima uz stazu do vrata bungalova broj sedam. Vrata je otključao sopstvenim ključem i ušao. Jedna privlačna mlada žena — njegova ljubavnica — zagrlila ga je na pragu. Los Andeles nazivaju "gradom anđela", ali privatni detektiv zna da to ne odgovara istini.

Sve je počelo vrlo tiho, prethodnog dana, u petak. Pre onog kucanja na vrata nikad nije imao takve napade vrtoglavice praćene osećanjem da čini i govori stvari koje ne želi. Tog dana, u kasno popodne, Dajvin je sedeo u svojoj

kancelariji. Noge je podigao na izbrazdanu gornju ploču svog radnog stola, a kravatu je popustio zbog vrućine koja je prosto gušila. Čestice prašine treperile su u sunčevim zracima koji su prodirali kroz prozor, preko njegovog ramena. U tom grubom svetlu činilo se da jeftina sofa naslonjena na suprotni zid prosto zrači prašinom, ispuštajući je u sobu. Delovi roletne razrezivali su svetlost u paralelna koplja koja su probadala sobu kao šiljci viljuške.

Bila je to već druga sedmica vrelog talasa. Dani su bili beskrajno dugi, a za razmišljanje je bio potreban veći napor od onog koji je njegov um bio spreman da načini. Pamtio je da se te sedmice probudio, jednog jutra, zamišljajući da je opet u Vičiti i da je počeo jedan od onih avgustovskih dana koji svanu topli i vlažni tako da odmah znate da će do tri popodne stići izveštaji o najmanje četvoro starih ljudi koji su jednostavno pali mrtvi. Toliko su vruće bile protekle dve nedelje u Los Anđelesu.

Pred njim je bila flaša ilegalno proizvedenog burbona, a do nje čaša, poluprazna. Začulo se kucanje na vratima.

Dajvin je ispraznio čašu i hitro sklonio i čašu i flašu u najdonju fioku stola. "Uđite", reče. "Nije zaključano."

Ušla je jedna mlada žena.

Tegleći svoju kravatu u nameri da je ispravi Dajvin je shvatio da ta žena, ipak, nije mlada. Sela je u stolicu naspram njega i koketno prekrstila noge, ali istrošene ruke i umorna linija njene vilice odavali su je. Nosila je šešir u obliku zvona i naočari za sunce — verovatno da bi sakrila bore oko očiju - i belu svilenu haljinu do iznad kolena. Kosa koja je u kovrdžama izbijala ispod ivice zvona bila je izbledelo-plava. Možda to više nije uspevalo, ali Dajvinu je bilo jasno da je ova žena još od mladosti uspevala da privuče pažnju muškarca.

"Šta mogu da učinim za vas, gospođo?"

Još dobrih pet sekundi je samo lepršala, a onda je odgovorila glasom tako zavodljivim da je zadrhtao. Poželeo je da zatvori oči i da samo sluša taj glas.

"Potrebno je da razgovaram sa vama o svom mužu, gospodine Dajvine. Strašno sam zabrinuta za njega. U poslednje vreme ponaša se na način koji jedino mogu nazvati destruktivnim. Dovodi u opasnost naš brak, a mogao bi, bojim se, jednog dana i da nastrada."

"Šta biste želeli da učinim, gospođo..."

"Čendler. Moj muž se zove Rejmond Čendler." Nasmešila se, pri čemu se oko njenih usana pojaviše nove bore. "Možete me zvati Sesili."

"Spašavanje muževa od opasnosti u koje oni sami uleću nije moj uobičajeni posao, godpođo Čendler."

"Ne tražim ja od vas baš to." Oklevala je. "Želim da ga pratite i da utvrdite

kuda to odlazi. Ponekad nestane i ja tad ne znam gde je. Pozovem njegovu kancelariju i dobijem odgovor da nije tamo. Odgovore mi da ne znaju gde je."

Zasad je to bilo još daleko od samouništenja. "Sa kojom učestanošću se to dešava, i koliko traju ta njegova odsustva?"

Sesil Čendler se ugrizla za usnu. "Odsustvuje sve češće. Dva ili tri puta mesečno — a sem toga ponekad kasno dođe kući. Dešavalo se da ode i ne vrati se danima."

Tad je Dajvin reagovao na njenu priču kao da mu je dodala otkucani tekst i rekla mu da počne da čita.

Mogao sam odmah da joj kažem da njen problem ima, po svoj prilici, plavu kosu. "Gde radi?" upitah.

"U Petrolejskoj kompaniji južnog bazena. Kancelarija je u Saut Oliv Stritu. On je potpredsednik."

Rekao sam sebi da honorar treba povećati na 25 dolara dnevno. "O. K", rekoh, "pratiću vašeg muža nedelju dana, gospođo Čendler, ali nešto ću vam reći bez uvijanja. U ovom gradu čest je slučaj da muževi krenu stranputicom. Suviše je novca mutnog porekla, suviše je starleta željnih da za sebe uzmu neki procenat od ukupnog ulova. Kako god se stvari budu razvijale, šta god ja pronašao, vi ćete morati da ovaj problem razrešite lično, sa njim."

Umesto da se uvredi, nasmešila se. "Nisam dete, gospodine Dajvin..."

Kad je ova bila dete, predsednik SAD bio je Mak Kinli.

"I supruge ponekad pođu stranputicom", nastavila je, glasom koji je podsećao na sunčani sjaj na svili. "Neću biti iznenađena ako mi dođete sa vestima te vrste. Jedino želim da Rejmond bude srećan."

Ma sigurno, pomislih. I ja. Onda sam porazmislio o svom tekućem računu. Ovo miriše na razvod, ali nekoliko stotina dolara pomogli bi da mi život izgleda mnogo lepše. Dogovorili smo se o plaćanju, a onda sam postavio još nekoliko pitanja.

Negde oko sredine ovog razgovora kucani tekst kao da je izgubljen, i Dajvin se, zbunjen, vratio u sopstvenu ličnost.

"Koliko dugo ste u braku?"

"Pet godina."

"Kakva kola vozi vaš muž?"

"Ima dvoja. Za poslovne svrhe jedan Hapmobil, a za sopstvene potrebe jedan brzi Krajsler."

"Imate li njegovu sliku?"

Sesil Čendler je otvorila svoju majušnu torbu i izvukla jednu Kodakovu sliku pet-sa-sedam santimetara veliku. Na slici se video čovek tamne kose, jake vilice, usana pomalo skupljenih, tamnih očiju koje su prodorno gledale. Bio je to čovek priviačan, možda u poznim tridesetim — bar petnaest godina mlađi od žene u Dajvinovoj kancelariji.

Dajvin je sedeo u svojim kolima pred bungalovom u ulici Livard i čekao. Kad je Čendler ušao, Dajvin je odvezao kola odatle, kružio pet minuta po komšiluku, a onda se vratio i parkirao se opet u ulici Livard, ali nešto dalje, u mrak između dve ulične svetiljke, na mesto sa koga će moći da osmatra vrata bungalova broj sedam a da ne bude lako primećen.

Činilo mu se da veliki deo svog života provodi osmatrajući stvari: tuđe kuće, ljude u Santa Aniti, nasad pomorandži u glavnoj ulici, ali toliko daleko od centra da se odatle Gradska većnica ne može ni namirisati, tuđa kola, kelnerice po restoranima, lampu iznad sopstvenog kreveta, mladiće i devojke u botaničkoj bašti — i skoro isto toliko vremena trudeći se da njega ne primeti niko. Tako otkrivaš stvari: gledaš, čekaš, i stvari ponekad dođu pred tebe. Dajvin se pitao zašto je, kog vraga, maločas počeo da se pravi "pametan" pred Čendlerovom. On se nikad nije tako ponašao. Oduvek je bio tip čoveka koji postaje neprimetan čim dođe do nevolje. Možda je sve to osmatranje počelo da utiče na njega.

Kad ga je Sesili Čendler unajmila, nije mu dugo trebalo da sazna za ljubavnicu u broju sedam. Već prvog popodneva pratio je Čendlera koji je izašao sa posla, iz zgrade Italijanske banke, i otišao u jedan obližnji restoran. Tamo ga je sačekala ta žena; zajedno su produžili pravo u njen bungalov.

Bio je to, dakle, jednostavan slučaj neverstva, kao što je i znao istog časa kad je ta žena počela da govori o iščeznućima svog muža. Dajvin je mrzeo miris braka koji počinje da se kvari: kaži joj i pusti da neka druga budala prosledi stvar. To je bio logičan sledeći korak. Ali nešto je sprečilo Dajvina da ovaj slučaj na toj tački otpise. Kao prvo, Čendlerova žena je nesumnjivo znala, i pre nego što je došla kod Dajvina, da se njen muž viđa sa nekom drugom ženom. Nije ga unajmila radi te informacije.

Jedan Ford-kabriolet sa navučenim krovom prošao je polako; dvojica mornara bila su u njemu. Dajvin je kliznuo niže u svoje sedište, a farovi su bleštavo obasjali prednji deo njegovih kola. Činilo se da mornari traže neku adresu. Možda je Čendlerova devojka - na njenom poštanskom sandučetu stajalo je ime M. Peterson — primala podstanare.

Drugo, postojalo je pitanje zašto se Čendler oženio osobom koja bi mu po godinama mogla biti majka. Uobičajeni odgovor bio je novac. Ali kompanija

Južni bazen bila je jedna od najjačih među onima koje su izronile iz štrajkova na Signal Hilu; potpredsednik takve firme ne bi mogao biti niko ko nema znatan lični udeo u bogatstvu. On se mogao njome oženiti iz Ijubavi, Ali postojala je i druga mogućnost: Sesil Čendler je raspolagala nečim što je mogla upotebiti protiv svog muža, i tako je došlo do tog braka. Zato joj on nije bio veran, a to je vodilo do treće stvari koja je sprečavala Dajvina da svoju istragu smesta prekine.

Čendler se zaista ponašao kao da hoće samoga sebe da uništi, usmrti. U subotu ujutru Dajvin je opet počeo da ga prati. Čendler je svoj dan otvorio ručkom u jeftinom restoranu, a popodne je otišao kući, svojoj ženi. Dajvin je u svojim kolima pojeo jedan sendvič. Opet je krenuo za Čendlerom kad je ovaj pošao na jedan manji aerodrom,u društvu čoveka približno istih godina. Zajedno su, njih dvojica, otišli da se voze avionom. Da neko u porodici ima para, bilo je očigledno.

Dajvin se vrzmao oko hangara sve dok se nisu vratili. Neki klinac koji je radio nešto oko ulja na jednom avionu tipa "Piers Erou" rekao mu je da Čendler i taj njegov prijatelj, Fileo, približno jednom mesečno dolaze da lete. Kad je avion aterirao, pilot je iskočio, psujući Čendlera, i krutim koracima pošao prema kancelariji; za pilotom su izašli Fileo i Čendler. Fileo je pomagao Čendleru da hoda; Čendler se smejao. Jedan mehaničar je pitao šta se dešava, a pilot mu je jakim glasom odgovorio da je Čendler za vreme jedne serije lupinga otkopčao svoj sigurnosni pojas i ustao.

Čendler je tada sa zadnjeg sedišta svog automobila dohvatio flašu džina. Fileo je pokušao da ga spreči, ali ubrzo su se opet ponašali najprijateljskije. Potom su se odvezli gore, u bregove, do jedne drumske krčme izvan zone u kojoj važe propisi grada Los Anđelesa. Kad je Čendler odatle krenuo svojim belim Krajslerom, Dajvin ga je pratio niz krivudavi drum sve dok Krajsler nije izleteo kroz ogradu.

Onaj Ford sa dvojicom mornara opet ga je mimoišao, ali sad idući u suprotnom pravcu. Ako se izuzme taj automobil, u ovom kraju nikakvog saobraćaja nije bilo. Čendler će prenoćiti u bungalovu, u to se više nije moglo sumnjati. Dajvin je pomislio da ode da negde nešto jede; pomislio je i na mogućnost da bar malo odspava u pravom krevetu. Već je počinjao da se koči od tolikog sedenja u kolima. Od vrućine mu se košulja lepila za leđa. Najgore od svega bilo je to što od ovakvog posla stradaju bubrezi. Pokušao je da se priseti zašto je odabrao ovo zanimanje.

Posle rata, rad u Pinkertonima bio je lak, bar dok nije došao red na Dajvina da razbija glave organizatorima sindikata tokom panike zbog "Crvene opasnosti". Grad je morao da očuva svoju poslovnu reputaciju; Dajvin je tome doprinosio, sve do jedne noći kad je skleptao jednoga u železničkom dvorištu i

onda otkrio da nalazi zadovoljstvo u pendrečenju onesvešćenog čoveka. Da ga nije odvukao jedan kolega detektiv, Dajvin bi svoju žrtvu tukao do smrti. Sledećeg jutra probudio se osećajući se izvrsno; počeo je da drhti tek kad se setio zašto je tako dobro raspoložen. To ga je uplašilo. Nije želeo nikog da ubije, ali posle te noći bilo mu je jasno da bi to lako mogao učiniti, i u tome uživati. Zato je napustio Pinkertone, ali nije mogao sasvim da napusti to zanimanje. Sad je bio svoj sopstveni agent. Sedeo je, osmatrao, čekao da ono nasilje ponovo počne, a u međuvremenu je preturao po tuđem prljavom vešu za dvadeset dolara na dan.

Prljavštine je ovde bilo dovoljno i za dva dana rada. Kad se već spremao da pokrene kola, u retrovizoru je primetio treptaj svetlosti, kao da je neko pripalio cigaretu u kolima parkiranim iza njega, ne baš blizu na drugoj strani ulice. Ta kola su već neko vreme bila tu, a on nije video da je iko ušao ili izašao iz njih.

Dajvin je izašao, prešao preko ulice i krenuo trotoarom prema tim kolima. Unutra je sedela jedna žena, naslonjena postrance na vrata, i pušila. Osmatrala je grupu apartmana, mesto gde su se Čendler i njegova devojka sastali. Dok se Dajvin približavao, bacila je jedan pogled na njega, ali nije pokušavala da se krije. Kad je došao do kola, izvukao je cigaretu i počeo da pretura po džepovima kao da traži šibice. "Čujte, gospođice, imate li vatre?"

Digla je pogled ka njemu. Bez ijedne reči dodala mu je kutiju. Pripalio je.

"Hvala." Pri slaboj uličnoj svetlosti činilo se da je njena kosa crna; bila je vrlo kratko podrezana. Usne ove žene bile su pune, nos prav. Izgledala je ozbiljno.

"Čekate nekoga?" reče Dajvin.

"Ne vas."

Dajvin je odlučio da gađa nasumice.

"Ma, neće Čendler da izlazi večeras, znate."

Pun pogodak. Pogled dosad prikovan za bungalov preneo se na njega, uznemiren. Gnječenjem je ugasila svoju cigaretu. "Ne znam o čemu pričate."

"Čendler i Petersonova se zabavljaju upravo sad. Šteta što i nas nisu pozvali, mada sumnjam da biste vi voleli da idete. Možda je bolje da popijemo po šolju kafe i potrudimo se da nađemo razlog."

Posegnula je prema ključu za paljenje, a Dajvin je kroz otvoreni prozor pružio ruku da je zaustavi. Napela se, onda se opustila.

"U redu", rekla je. "Uđite."

Odvezla je kola do jednog restorana koji radi tokom cele noći, na bulevaru Vilšajer. U blistavoj svetlosti Dajvin je video da je mala i vrlo umorna. Krhko

građena, dobro obučena, nije ličila na ženu koja često prati oženjene muškarce kroz grad. Dajvin se zapitao da li on sam liči na ono što stvarno jeste.

"Zovem se Majki Dajvin, gospođice...?"

"Estela Lojd." Izgledala je zabrinuto.

"Gospođice Lojd. Imam neka posla sa gospodinom Čendlerom, i zato želim da znam zbog čega motrite na njega."

"Sesi vas je iznajmila." To nije bilo pitanje.

Dajvin je jedan tren bio iznenađen. "Ko je Sesi?"

"Sesi je njegova žena. Znam da ona želi da zna šta on u poslednje vreme radi. A on se ubija."

"A zbog čega je to vama važno?"

Estela ga je nekoliko sekundi postojano gledala. Bila je mlada, ali nije bila klinka.

"Volim ga i ja", reče ona.

Estelin otac, Voren Lojd, bio je profesor filozofije, a njen ujak Ralf bio je ortak Džozefa Debnija, osnivača Petrolejske kompanije južnog bazena. Ispričala je Dajvinu da su njeni roditelji, kad je još bila devojčica, bili u prijateljstvu sa Džulijanom i Sesi Paskal, i da su te dve porodice pomogle jednom mladom čoveku iz Engleske, Rejmondu Čendleru, kad je ovaj, pre rata, stigao u Kaliforniju.

Čim je ušla u pubertet Estela se zaljubila u tog mladog čoveka, a on je, sa svoje strane, prema njoj postupao kao prema svojoj najomiljenijoj devojčici, drugarici. Sve je bilo veoma romantično; bila je to ona vrsta igre u kojoj se muškarci i žene pretvaraju da ne postoji ništa nalik na seks. Kad je Čendler otišao u rat, Estela se brinula i molila bogu, a kad se on vratio, ona je očekivala (i ne samo ona) da će se razviti romansa. Jedna romansa se stvarno i razvila: između Čendlera i Sesi Paskal, osamnaest godina starije od njega.

Sesi je zatražila razvod. Estela je bila zbunjena i povređena, iako Čendler nije hteo ni da čuje za nju. Onog trena kad je odrasla dovoljno za pravu ljubav, on ju je napustio.

Sesi se nije dopadala Čendlerovoj majci; iz tog razloga Čendler se nije odmah venčao sa Sesi. Umesto toga, zakupio je dva apartmana, jedan za Sesi na Hermoz Biču i drugi za svoju majku na Redondo Biču. I pored skandala, Estelin ujak pomogao je Čendleru da se zaposli u petrolejskoj kompaniji, a Čendler je onda počeo naglo da napreduje. Estela je svoja gledišta zadržavala za sebe, izlazila je sa nekim finim mladićima, ali nikad nije ispoljila ozbiljno

interesovanje za njih Dajvin je svesno želeo da mu se ona dopadne.

Gledajući njeno otvoreno lice, nije bio siguran da bi uopšte mogao da spreči da mu se ona dopadne, čak i kad bi to hteo.

"Pa zašto onda čekate pred apartmanom njegove devojke?"

Estela ga je odmerila zamišljeno. "Da li vas je Sesi unajmila da motrite na njega, ili vi volite da zavirujete u prozore spavaćih soba?"

Da, dopadala mu se. "Touche. Neću više postavljati prostačka pitanja."

"A ja ću vam u svakom slučaju odgovoriti. Jednostavno ne želim da vidim da se upropašćava. Znam da za mene više ne postoji nikakva šansa — odavno sam to shvatila." Oklevala je, a kad je progovorila, u njenom glasu se osetio trag podsmeha. "Sa Rejmondom nešto u svakom slučaju nije u redu. Nije doneo sreću Sesi, a učinio bi i mene nesrećnom da sam ja na njenom mestu."

"U čemu je po vašem mišljenju problem?"

Nasmešila se tužno. "Mislim da on ne voli žene. Koristi ih, posle mu postanu odvratne zato što su dopustile da budu iskorišćene; on to zove ljubavlju."

"Sad zvučite ogorčeno."

"Nisam stvarno ogorčena. On je, u srcu, dobar čovek."

Dajvin je završio svoju kafu. Svi se brinu za Čendlera. "Kasno je", reče on. "Vreme je da me vratite."

Na ulici nije bilo ništa svežije nego u restoranu. Dajvin je pripalio cigaretu dok je Estela vozila. Kad je progovorila, njega je opet obuzelo ono čudno raspoloženje koje se pojavljivalo tokom protekla dva dana.

Sa oklevanjem nežno, glasom koji je obećavao više vreline nego što u kalifornijskoj noći ima, ona mi reče: "Ne moraš da provedeš ovu celu noć budan, motreći. Imam apartman u 'Brajsonu'."

Bilo je to kao da je na mene potegla pištolj kalibra 0,38. Bilo je to poslednje što bih očekivao. Njene oči preletale su preko mene kao da hoće da mi uzme meru za odelo. Osetio sam blagi miris njenog parfema.

"Neka, hvala", rekoh. Zamalo da počnem da povraćam od tog njenog slatkog mirisa. Pre deset minuta dopadala mi se, a sad sam sagledao kakva je stvarno. U ovom gradu privatnom detektivu nije lako da ostane čist. Nisam se nadao da će ova žena ovako pokušati da mi u tome odmogne.

Pustila me je da izađem u jednoj napuštenoj ulici, a onda se odvezla. Stajao sam na pločniku gledajući odmicanje svetlosti njenih kola, udišući duboko miris jasmina koji cveta noću, miris nalik na prezrele snove, i pokušavao da prozrem Estelinu igru.

U bungalovu Petersonove gorelo je jedno svetlo. Zavese su bile delimično navučene. Eukaliptus ispred prozora zaklanjao mu je pogled. Noć je postala svežija. Povetarac koji je u sebi još uvek zadržavao nešto od mora, šuštao je kroz drveće i donosio talase teškog, slatkog vazduha iz bašte u dvorištu. Nekoliko oblaka klizilo je ka severu prema bregovima među kojima je, pod bočnom kosinom jednog druma, ležao prevrnuti Čendlerov automobil. Pun mesec popeo se visoko na nebu, pretvarajući ulicu Livard u scenu naslikanu srebrom i crninom. Dajvin se čudio sopstvenoj puritanskoj stidljivosti. Mnogo je vremena prošlo od kad mu se neka žena tako spremno ponudila; još više je prošlo od kad je on takvu ponudu poslednji put odbio. Kad je stigao do svojih kola primetio je ispred sebe parkirani Ford-kabriolet sa spuštenim krovom. Oni mornari su našli svoju adresu.

Nešto ga je sprečilo da ode. Zašao je iza tih bungalova i došao do zadnje strane bungalova broj sedam. Zadnji prozori bili su neosvetljeni. Sećajući se kako ga je Estela bocnula, došunjao se do bočne strane i zavirio u osvetljeni prozor. Kroz prorez između zavesa video je ženu sklupčanu na sofi, pokraj stone lampe. Imala je na sebi i skerletnu pidžamu. Kosa joj je bila zatalasana oko lica u nizu plavih kovrdžica u stilu Meri Pikford. Usne su joj bile Amorov luk blistavo crvene boje; tom istom bojom upravo je lakirala, vrlo pažljivo, nokte na svojim nogama. Dajvin nije mogao da vidi da li u sobi ima ikog sem nje, ali nije se ponašala kao da očekuje da je ma ko prekida. Ponekad je upravo to najbolji trenutak da nekog prekinete.

Obišao je oko bungalova, prišao prednjim vratima i zazvonio. Miris jasmina bio je sad još jači. Vrata se pomakoše samo malo — bila su obezbeđena lancem sa unutrašnje strane; crvene usne se obratiše Dajvinu:

"Znate li vi koliko je sati? Ko ste vi?"

"Zovem se Majkl Dajvin. Želeo bih da razgovaram sa vama."

"Već razgovaramo."

"Pardon. Mislio sam da se igramo žmurke, razdvojeni vratima."

Crvene usne se nasmešiše. Oči — fascinantno plave — nisu se ublažile.

"U redu, Dajvine. Uđite. " Odlančala je vrata. To je značilo da je Čendler otišao. "Samo nemojte pomisliti da je moj običaj da puštam nepoznate ljude u ovo doba noći."

"Naravno." Uvela ga je u malenu dnevnu sobu. Pidžama je bila svilena, sa imenom Mej izvezenim zlatom iznad leve strane grudi, i verovatno je koštala više nego stolica koju je Dajvinu ponudila.

Umesto da sedne tamo, seo je na sofu pored nje. Ignorisala ga je i nastavila je da lakira nokte. Soba je bila puna jeftinih imitacija skupog nameštaja: zavese

koje su izgledale kao bogati somot u tamnokrvavoj boji tako lako su se pomicale na neznatnom povetarcu koji je kroz prozor dopirao da se videlo da nisu prave; ćilim španskog stila bio je pre iz Tihuane nego iz Barcelone. Mej Peterson je držala bradu visoko da bi pokazala svoj fini profil i besprekornu belinu pleća i grudi, ali njena plava kosa bila je nekad braon. Njena figura, međutim, bila je istinska.

"Sviđa vam se ova boja?" upitala ga je.

"Vrlo je prijatna."

Promenila je položaj, tako da je sad desno stopalo bilo ispred nje; pri tom se naslonila na njegovo rame.

"Pazite na ravnotežu", reče on.

Odmakla se i pogledala ga. "Stvarno ste ovde radi razgovora? Onda pričajte." Njena otvorenost ga je iznenadila, ali ga je i privlačila. Nije bila u pitanju obična bestidnost; ponašala se kao da zna šta radi i nema šta da krije. Kao da je u svakom momentu tačno znala ko je. Kao da nije imala vremena za laganje, kao da joj nikad nije palo na pamet da je moguće lagati. "Gde je Čendler?" zapitao ju je.

Nije ni trepnula; gledala ga je postojanim pogledom. "Otišao. Ponekad ne ostane celu noć. Treba da pokušate kod njegove žene."

"Možda bi trebalo. Koliko vidim on kod nje više ne pokušava."

"Nisam ja za to kriva."

"To nisam ni rekao. Ali kladio bih se da mu olakšavate da zaboravi gde živi."

Mej je zamočila četkicu u lak i završila savršeni bebasti prst.

"Ako mislite da sam morala da ga zavedem, onda Reja ne poznajete baš dobro. On, dabome, voli da zamišlja da je stvar izmakla njegovoj kontroli - muškarci to vole. Ali pre mene taj je muvao polovinu cura iz kancelarije."

"Radite u njegovoj kancelariji?"

"Šest meseci, u knjigovodstvu. On lično me je zaposlio. Možda tada nije smatrao da me zapošljava zato što imam zgodnu figuru, ali meni nije dugo trebalo da shvatim da mu je to bilo u pozadini svesti." Nasmešila se. "Uskoro se to promenilo."

Ako se Mej iole brinula ko je Dajvin, šta hoće ili zašto postavlja pitanja, to ničim nije pokazivala. A to nije bilo logično. Možda mu je spremala neku stupicu, a možda se Dajvin našao u detektivskom raju, gde na svako pitanje postoji odgovor i gde svaka žena hoće u krevet.

Mej je uklonila loptice vate koje su joj dotad bile između nožnih prstiju i zatvorila bočicu laka. "E, tako", reče ona pribijajući se uz mene. "Zar ne izgleda

fino?"

Ispod mirisa laka za nokte bio je mošusni miris žene, a i miris parfema. Čini/o se da je ovo moja noć za ženska nabacivanja; imao sam osećaj da sam nečist. Bilo mi je potrebno da se bacim duboko u hladnu slanu vodu da bih sljuštio sa sebe miris svoje i njene puti. Svet se okreće zahvaljujući tome što se ljudi sparuju kao majmuni u zoološkom vrtu, ali ja sam imao dovoljno samopoštovanja da ostanem daleko od kaveza. Ponekad sam osećao želju, ali nisam mogao da dozvolim sebi da budem odvučen dole, u kal; morao sam da ostanem slobodan da bih mogao da izvršim svoj zadatak.

Čekaj malo, pomisli Dajvin. Čak i ako Mej zna da je on detektiv, sigurno će shvatiti da spavanje s njim neće zaštititi Čendlera. Zašto, onda, biti kaluđer? Kakva hladna slana voda? Kakvo parenje u zoološkom vrtu?

Nisam ni trepavice pomakao. Pidžama je bila pripijena uz njeno telo kao kišnica. Društvo Lojd u Londonu verovatno je dalo polisu osiguranja za njene savršene dojke. Bradavice su joj bile divno uzdignute. Ustadoh.

"U redu, Mej, zatvaraj dućan za noćas; ja ne kupujem. Kaži svom prijatelju Rejmondu da će se naći u nevolji ako produži da ševrluuda od bračnog ognjišta. A što se tiče tvojih prijate/ja mornara, možeš opet da ih uvedeš u kabinu čim ja odem. "

"Kakvi prijatelji mornari? O čemu govorite?"

"Hajde, hajde, nemojmo zaboravljati fine manire. Vi ste ovde domaćica. "

Pogledala me je kao da sam se pretvorio u statuu od belog mermera, delo nekog italijanskog majstora. Dajvin razmahani.

"Čujte, pa nisam ja glupa", reče ona. "Pretpostavljam da vi, dabome, radite za njegovu ženu. Čudna mi čuda. "

Spustio sam pogled, zagledao se u njene veoma plave oči: možda je ovo, ipak, samo devojka iz kancelarije, devojka koja se spetljala sa gazdom i želi da izbegne nevolju. Možda je ispravna. Ali neki glas mi je prošaputao da treba da je sagledam onakvu kakva stvarno jeste - da žena koja izgleda kao Mej i govori to što je Mej rekla, mora biti kurva.

"Sigurno da niste glupi, Mej. Sigurno da niste. Ali neki ljudi brak shvataju ozbiljno. Laku noć."

Ostala je na sofi. gledajući za njim; čim je zatvorio vrata za sobom, osetio se izgubljenim. Upravo je izašao kao glumac, pošto je odrecitovao nekakav tekst o svetosti braka. Pobegao je od nje kao da je leprozna, kao da ga je mamila da skoči u provaliju. On nije klinac, ovo nije priča o Malim izvidnicima. Tačno je da je on najmljen da obavi određeni posao, ali to ne znači da se učlanio u Biro za Bolji Biznis, među barjaktare poštenjaštva. Govorio je, maločas, kao neko ko

se upinje da pokaže da je pametan, a ponašao se kao mlađi učenik u baptističkoj teološkoj srednjoj školi.

Udahnuo je duboko i zario ruku duboko u džep, tražeći cigarete. Mesec je nestao sa neba, do jutra nije još mnogo ostajalo. Bio je ovo najsvežiji period koji se mogao u bilo kom dvadesetčetvoročasovnom periodu pronaći, a ipak je temperatura iznosila, činilo se, 35 stepeni sa tendencijom porasta; talas vrućine nije popuštao.

Kad je krenuo stazom prema ulici, nešto ga je tresnulo kao blok šljake, pravo u vrat sa zadnje strane; pao je, bez svesti.

Jasmin miriše dobro, ali kad čovek leži ispod žbuna, u leji, njegovo uživanje u mirisu kudikamo je umanjeno. Dajvin se prevalio na bok i počeo pogledom da traži svoj potiljak. Nije ga video nigde u blizini. Pridigao se na kolena, a onda klecavo ustao. Nije znao koliko dugo je bio u nesvesti. Još je bio mrak, ali istočno nebo bilo je dimljeno staklo koje se polako pretvara u sedef. Vrata bungalova Mej Peterson bila su odškrinuta, a svetlo je iza njih i sad gorelo. Dajvin, kome je u glavi pulsiralo, polako gurnu vrata i uđe.

Pidžama je bila rascepljena, razgrnuta; Mej je ležala na podu. Jedna njena noga bila je delimično pod sofom, druga je bila neprirodno savijena u kolenu. Modrice oko njenog vrata još nisu stigle da postanu stvarno modre. Sve u svemu, umrla je ne braneći se baš mnogo. Abažur stone lampe bio je nakrivljen, ali flašica sa lakom za nokte nije bila ni pomaknuta. Neko se potrudio da potpuno navuče zavese.

Dajvin je kleknuo nad nju i sklonio uvojke sa njenog čela. Kosa joj je bila meka, gusta, još uvek mirisna. Na koži glave bila je duboka posekotina; potiljak je bio sav mokar i taman od krvi. Veoma plave oči bile su otvorene; zurile su kao da pokušavaju da shvate šta joj se to dogodilo.

Dajvin se stresao. Kroz zavese je počinjala da sipi svetlost. Mala kuhinja bila je besprekorno uredna; na gasnom štednjaku sa dve ringle nije bilo ni mrljice, u mutnoj svetlosti jutra. U zadnjoj sobi, posteljina na velikom krevetu bila je u neredu, ali ništa drugo nije bilo ni dirnuto. Ukrašena flaša za vino tipa "dekanter", od rezanog stakla, sa istim takvim čepom, stajala je na toaletnom stočiću; u njoj je bio burbon, pokraj nje dve čaše. Dajvin se osećao kao da je sto godina star. Protrljao je nateklinu na zadnjem delu svog vrata, gde je dobio udarac — bol ga je sad prostrelio kroz slepoočnice — i napustio apartman Mej Peterson tiho i brzo.

Odvezao se do restorana gde su Estela i on pili kafu. Tamo je upotrebio javni telefon. Preturajući po svom novčaniku da bi našao broj — ko god da ga je udario, nije se potrudio da ga opljačka — pozvao je kuću Čendlerovih.

Odgovorio mu je pospan ženski glas. "Gospođo Čendler?" "Da?"

"Majkl Dajvin ovde. Da li je vaš muž kod kuće?"

Pauza. Prosto je mogao da vidi kako se ona predomišlja da li da pokuša da spašava svoj ponos. "Nije", reče ona. "Nisam ga videla otkad je izašao sa Miltonom Fileom juče popodne."

"U redu. Slušajte me pažljivo. Vaš muž je u ozbiljnoj nevolji, i potrebna mu je vaša pomoć. Policija će pokušati da ga poveže sa jednim ubistvom. Ja lično ne verujem da je on u to uopšte umešan. Recite im istinu o njemu, ali ne pričajte im o meni."

"Da li ste otkrili u šta je Rejmond bio umešan?"

Dajvin je oklevao.

"Gospodine Dajvine — plaćam vas za informacije. Nemojte me držati u mraku." Taj glas, do pre dva dana tako uspaljujuće seksipilan, bio je sad glas zabrinute stare žene.

Činilo mu se da je svetlost u telefonskoj kabini bolno oštra; bilo je tesno, a vazduh je mirisao na ustajali cigaretni dim. Iza šanka, kelnerica u belom punila je nanovo kafom veliku posudu od nerđajućeg čelika.

"Što manje znate u ovom trenutku, to će vam lakše biti kad vas policija pozove", reče Dajvin. Nije dobio nikakav odgovor na ovo. Žalio je ovu ženu. Setio se povređenosti koju je video u Estelinim očima. "Radi se manje-više o onome što sam vam u mojoj kancelariji rekao da pretpostavljam."

"A, tako."

Odmahnuo je glavom da odagna svoj umor. "Postoji još nešto. Znate li ikoga ko bi mogao da se sveti vašem mužu? Ikoga ko bi voleo da vidi vašeg muža u nevolji?"

"Džon Abrams." Rekla je to sa potpunom izvesnošću.

"Ko je taj?"

"Radi za Južni bazen, na polju Signal Hil. On i Rejmond nikad se nisu slagali. To je sitna duša. Zavidi Rejmondu na sposobnosti."

"Znate li gde živi?"

"U Santa Moniki. Ako možete da sačekate jedan minut, mogu da pogledam da li Rejmond ima njegovu adresu u svojoj knjizi."

"Nije potrebno da se trudite. Zapamtite: kad vas policija pozove, mene ne pominjite. Rejmond u ovo nije umešan."

Dajvin je spustio slušalicu i otvorio vrata kabine, ali nije odmah izašao. Napolju je uveliko svanuo dan; kelnerica je točila kafu za sebe i za

brzouslužujućeg kuvara dnevne smene. Dajvin je razmislio hoće li popiti šoljicu. Odlučio je da ipak ne pije kafu, ali je naterao sebe da pojede tost. Onda je otišao kući da uhvati sat-dva sna. Želeo je da stvarno onako čvrsto veruje da Čendler nije ubio Mej kako je Sesiliji maločas rekao.

Sunce mu je sijalo u oči kad se probudio sledećeg jutra; nikad sunce nije tako rano prodrlo u njegovu spavaću sobu. Čaršavi, lepljivi od znoja, bili su upetljani oko njegovih nogu. Vazduh je bio zagušljiv. Usta su mu bila kao lopata za skupljanje prašine po podu. Nesigurnim pokretima potražio je časovnik na stočiću pokraj kreveta i video da je već jedan i trideset. Telefon je zazvonio.

"Da li je to Majkl Dajvin?"

"Šta je bilo, Sesi?"

"Policajci su pre nekoliko minuta otišli. Moram da vam se zahvalim što ste me upozorili. Rekli su mi za Mej Peterson."

Zastala je kao da očekuje neku njegovu reakciju. On je, međutim, još bio u polusnu, a njegov potiljak je tražio razvod. Trenutak kasnije nastavila je:

"Nisam im ništa rekla, kao što ste preporučili, ali dok su me ispitivali rekli su mi da je komšija koji je našao telo gospođice Peterson video nekog čoveka kako napušta njen apartman rano ujutro. Da li je to bio Rejmond? Da li vam je to poznato?"

"Bio sam to ja", reče Dajvin umorno.

"Da li vam se javljao?"

"Nije."

"Onda, zašto me ne pustite da istražujem, Sesi... gospođo Čendler?"

Usledilo je uvređeno ćutanje, a onda je telefon učinio "klik". Dajvin je pustio da mu se ton prazne telefonske linije ruga još neko vreme, a onda je i on spustio slušalicu. Nije trebalo tako oštro da se izrazi, ali šta je ova žena očekivala? Pitao se da li je Sesi imala ikakve dileme pre nego što se razvela od Paskala i udala za Čendlera. Estela mu je rekla da je Paskal koncertni čelista. Stariji od Sesi. Taj prvi brak sklopila je iz ljubavi. Dajvin je pretpostavio da je ta žena bila oduvek lepa, pametna i u centru pažnje. Takvoj je teško kad stari: počinje da se povlači od sveta, da sumnja u sebe, da balansira između pokušaja da se ponaša mladalački i saznanja da više nije mlada. Pitao se šta Čendler misli o njoj.

Te spekulacije imale su još gori ukus nego njegova usta ispunjena vatom. Muškarci i žene — iznova i iznova posao je primoravao Dajvina da zabada nos u slučajeve gde su oni jedni drugima činili nažao. Možda je prebijanje sindikalnih organizatora ipak, posle svega, čistiji način da se zarađuje za život.

Izvukao se iz kreveta, odvukao do kupatila. Osećao se mamurnim ali bez kompenzacije pijanstva prethodne noći.

Tuširanje je pomoglo, brijanje je učinilo da izgleda maltene pribran. Odmeravajući u ogledalu svoju uzanu vilicu i dugi nos, pitao se šta je toliko privlačilo one ženske prošle noći. Šta je navelo Mej da ga onako lako pusti u svoj apartman? Možda je sve to bilo samo jedna prijatna fantazija; ponekad umesto seksualnog života dobro posluže fantazije, kao što su i Sesi Čendler i Dajvin znali. Međutim, ono gađenje koje je osetio prema Mej i prema Esteli bilo je manje prijatna fantazija.

Pamtio je mrtvi, zbunjeni pogled Mej Petersen — to nije bilo ni prijatno, ni fantazija.

Dok se oblačio, uključio je radio i čuo izveštaj o brutalnom ubistvu u aveniji Livard protekle noći. Vremenska prognoza bila je da će temperatura popodne dostići maksimum od 37 stepeni. Dajvin je preturao po fioci stočića pokraj kreveta sve dok nije našao crnu beležnicu i svoje naočari sa okvirom od lažnog roga. Zvao ih je "moje harold-lojdovske naočari". Seo je i pozvao telefonistkinju za zonu Santa Monika. Da, postoji Džon Abrams u ulici Harvard.

Bila je to bela drvena kuća koju kao da su celu doneli iz Dez Moinsa u Ajovi. Široki trem bio je natkriljen kosim krovom. Ispred trema su rasle pažljivo negovane poinsetije. Travnjak odnegovan malčice bolje nego onaj u Vilšajerskom klubu džentlmena spuštao se do staze tako bele da je reflektovano sunčevo svetlo izazivalo bol u Dajvinovim očima. Na ulaznim vratima bio je prozor od olovnog stakla izrezan u veliki oval sa prizmama dijamantskog oblika u uglovima. Dajvin je pritisnuo dugme i čuo kako unutra zvoni zvono.

Čovek koji je otvorio vrata bio je krupnog rasta; lice mu je bilo široko, sa visokim jagodičnim kostima i velikim nosem Indijanca. Imao je na sebi žuto-mrke pantalone sa tregerima i kvalitetnu letnju košulju bez kragne; gornju dugmad imao je raskopčanu.

"Vi ste gospodin Džon Abrams? Radite za Dabnijev petrolejski savez?"

Grubo, otvoreno lice ostalo je grubo i otvoreno. "Da."

Dajvin je ispružio ruku. "Zovem se Albert Parker, gospodine Abramse. Radim za Udruženo osiguravajuće u Hartfordu, vodimo istragu o jednom službeniku Južnog bazena, pa bismo želeli da vam postavimo nekoliko pitanja. Sto god kažete ostaće naravno u strogoj diskreciji."

"O kome je istraga?"

"O izvesnom gospodinu Rejmondu Čendleru."

Abramsove obrve podigle su se samo za koji milimetar. "Uđite", reče on.

Uvede Dajvina u dnevnu sobu. Seli su, Dajvin je izvadio svoju beležnicu, a Abrams ga je ispitivački osmotrio — bio je to, pretpostavio je Dajvin, pogled one vrste od koje uposlenici počinju da se krute i da se trude da izgledaju kao ljudi od poverenja.

Abrams se nagnuo napred. "Da li je ovo u vezi sa ma kakvom parnicom koju je on u poslednje vreme pokrenuo? Ne bih želeo da govorim o ma čemu što je pred sudom."

"Ne. Ova stvar je isključivo između Udruženog i gospodina Čendlera. Tražimo informacije o njegovom karakteru. Da li je po vašem mišljenju gospodin Čendler pouzdan čovek?"

"Ja ga ne smatram pouzdanim", reče Abrams, motreći kako će Dajvin reagovati na to. Dajvin mu nije dao ništa.

"Imamo sto bušotina na Signal Hilu. Ja sam menadžer tog polja", nastavi Abrams. "Dopada mi se rad za gospodina Dabnija. To je dobar čovek." Zastao je. Ćutanje je potrajalo.

"Čujte, ne znam ko vam je rekao da se obratite meni, ali reći ću vam odmah da mi se Čendler ne dopada. Prestrog je, a licemeran; u utorak ujutru laskaće gospodinu Dabniju, a već u utorak popodne psovaće ga zato što gospodin Dabni ne podržava neku od njegovih parnica. Kancelariju je pretvorio u mali harem. Bilo bi dovoljno da ga posmatrate nedelju dana pa da vam bude jasno."

"Da."

Abrams je ustao i pošao krupnim koracima tamo-amo. "Gadno mi je da o čoveku pričam iza njegovih leđa", reče on, "ali Čendler nanosi štete i kompaniji, i gospodinu Dabniju. Uvlačio nas je u parnice samo da bi pokazao koliko je tvrd; odveo nas je na sud prošle godine zbog toga što mu neka osiguravajuća kompanija nije isplatila neko obeštećenje; parničio se iako je ta kompanija bila spremna da se nagodi, a kad je pobedio — a pobedio je — okrenuo se za sto osamdeset stepeni i otkazao tu polisu osiguranja kod njih. To je ogorčilo mnoge ljude u Južnom bazenu."

"Jedini razlog što je dobio posao kod nas", nastavi Abrams, "je to što je imao vezu, Ralfa Lojda. Počeo je kao knjigovođa. Ulizavao se Bartletu, kontroloru, i stekao reputaciju nekakvog plavokosog genijalca iz koledža. Godinu dana kasnije Bartleta uhapsiše zato što je proneverio trideset hiljada dolara. Izveden je na sud i osuđen. E, sad postaje stvarno interesantno. Umesto da na to mesto unapredi Čendlera, Dabni je krenuo napolje i unajmio čoveka po imenu Džon Balantajn iz neke privatne knjigovodstvene firme. To je Čendleru potpuno odgovaralo, zato što je Balantajn bio iz Škotske i Čendler ga je impresionirao svojim britanskim manirima gornje klase. Balantajn unapređuje Čendlera u rang svog pomoćnika. Godinu dana kasnije Balantajn u kancelariji pada mrtav.

Čendler pomaže sudskom lekaru i sudski lakar dolazi do zaključka da je uzrok smrti srčani napad. Gospodin Dabni diže ruke i imenuje Čendlera za novog kontrolora, i tek što prođe još jedna godina, Čendler je administrativni menadžer i potpredsednik. Veoma uredno, a?"

Abrams je malo-pomalo zapenušao. Dajvin je mogao, pomoću samo još nekoliko neutralnih pitanja, da ga pusti da se izduva, ali umesto toga, kao da je neko drugi preuzeo kontrolu nad njegovim telom i koristio ga kao trbuhozborac svoju lutku, on reče:

"Stvarno ga mrzite, zar ne?"

Abrams stade kao sleđen. Trenutak kasnije njegova moćna pleća opustiše se; opet je ovladao svojim glasom. "Morate priznati da ta priča smrdi kao ukvarena skuša."

"Iz vaših usta, da."

"Ne morate da mi verujete. Pitajte ma koga u Oliv Stritu. Proverite kod tog sudskog lekara ili kod pandura."

"Da je panduracija mislila da tu ima ičeg, ne bi bilo potrebno da ja proveravam. Čendler bi provodio svoje vikende vežbajući u dvorištu robijašnice, a ne sa tim devojkama o kojima mi pričate."

Abramsovo čelo duboko se naboralo. Izgledao je kao teolog koji pokušava da shvati Ejmija Sempla Mak Fersona. "Policajci nisu uvek dovoljno pametni."

"Zaista?" Počinjao je da mi se sviđa ovaj Abrams. Uprošćavao je moralne dileme proistekle iz ovog slučaja. Podsećao me je na ručnu bombu koja samo što nije eksplodirala; rešio sam da se telom bacim na nju da bih spasao Rejmonda Čendlera. "Najčešće nisu pametni onda kad im neko plati da ne budu pametni", rekoh. "Ima li potpredsednik naftne kompanije toliko love?"

"Ne precenjujte integritet policajaca."

"Ko, ja? Ma ja sam samo istražitelj osiguravajućeg društva. Vi ste taj koji zna koliko je para potrebno da se podmite policajci."

Velika pleća opet su se zatezala, ali glas je ostajao pod kontrolom. " Čujte, nisam ja počeo to o podmićivanju. Pitali ste me za mišljenje. Dobili ste ga; neka na tome ostane."

Bio je u pravu; trebalo je da pustim da stvari na tome ostanu. Umesto toga navalio sam kao bokser koji zna da je meč namešten i da je samo pitanje vremena kad će onaj drugi momak da se opruži po ringu.

"Znači Čendler je ubio Balantajna?" rekoh. "A Mej Peterson?" Osećao sam se dobro. Izazvao sam čoveka koji je mogao da me uvrne kao kuhinjsku krpu, i koji je izgledao spreman da to sledećeg trenutka i učini.

"Peterson? Nikad za nju nisam čuo. Ama kakav ste vi to predstavnik osiguravajućeg društva?"

"Istražujem jedan tragičan slučaj. Možda ste noćas malo kasnije stigli kući?"

Abrams je koraknuo prema meni. "Da vidimo tvoje papire, drugar." Ustao sam. "Ne bi ti udario čoveka na čijem licu vidiš naočare, Abramse. Čekaj dok okrenem leđa."

"Beži napolje odavde, smesta."

U sobu je ušla žena sa baštovanskom pregačom i rukavicama. Kad sam ulazio u ovu kuću činilo se da je u njoj tako sveže, a sad je bilo vrelo kao u paklu. Glatko sam uvukao beležnicu u džep i izašao. Ljuljaška na tremu visila je nepomično kao plamen sveće u grobu; sunce na stazi ponovo je probudilo moju glavobolju. Dok sam silazio do kola, Abrams je stajao na ulazu i gledao me. Kad sam stigao do kola on je ušao u svoju kuću.

Dajvin se grčevito stresao, popustio svoju kravatu, naslonio se na kola. Žmirkao je, usredsredio se na razgledanje ulice, samo da bi savladao svoj strah: bolestan je. U Abramsovoj kući totalno je izgubio kontrolu nad sobom. Pitao se kako to izgleda kad čovek ludi, kad počinje da se ponaša i da govori kao da je pijan i istovremeno gleda samog sebe kao u bioskopu. Podigao je šaku, zgledao se u kosmate prste. Palcem je dotakao vrh svakog prsta, jedan po jedan. Šaka je činila tačno ono što joj je on naređivao. Činilo se da je u stanju da uradi šta god zaželi; može da pozove Sesi Čendler i da joj kaže da svoje bračne muke raspetljava sama. Može da se odveze kući, spava dvanaest sati i probudi se sam i slobodan. Šta bi ga moglo sprečiti?

Upravo kad je hteo da uđe u kola, primetio je da na trotoaru leži parče žice, baš ispod uzdužne lajsne koja se protezala sa strane njegovih kola, od prednjeg do zadnjeg točka. Samo jedno parče žice. Sveže odrezani kraj svetlucao je na suncu. Sagnuo se i pokušao da podigne tu žicu, ali ona je bila pričvršćena za nešto ispod kola. Kleknuvši na jedno koleno, zavirio je i video nekoliko žica opuštenih do tla: neko je isekao kablove kočnica.

Krenuo je tramvajem na istok, bulevarom Santa Monika. Usput je uživao i u tom minimalnom povetarcu koji je nastajao kretanjem tramvaja kroz vrući, sirupasti vazduh. Kod Kahuenge je sišao i pešice otišao na sever, prema svojoj kancelariji na uglu ulice Ivar i Holivudskog bulevara. Pokušavao je da sačini nekakvu sliku ovoga što se desilo.

Abrams je mogao prepoznati Dajvina još pre nego što je otvorio vrata i reći svojoj ženi da uzme makaze i da odseče kablove kočnica. Abrams bi mogao prepoznati Dajvina jedino ako ga je upravo on udario i potom ubio Mej Peterson. To je Abrams mogao učiniti iz neke pogrešno usmerene želje da se osveti Čendleru.

Ali u toj teoriji postojao je jedan problem. Zašto bi posle toga Abrams tako grdno klevetao Čendlera? Izgledalo bi manje sumnjivo kad bi sakrio svoje neprijateljstvo.

A kad je Dajvin zamislio sliku sredovečne žene sa baštovanskim rukavicama kako se puzeći podvlači pod kola, u ulici punoj stambenih zgrada i u po bela dana, da bi sekla kablove kočnica, cela kula od karata se srušila. To se ne bi moglo izvesti; štaviše, Abrams prosto ne bi imao razloga da pokuša takvu glupost.

Ostajalo je i pitanje zašto su Dajvina uopšte udarili. Čitav dan ga je nešto u tome navodilo na razmišljanje, a sad je i znao šta: ko god je ubio Mej, nije imao razloga da udari Dajvina. Jer, Dajvin je upravo odlazio; onesvestiti ga, značilo je prosto obezbediti da on bude na licu mesta i kada ona bude mrtva, tako da je nađe. To nije imalo nikakvog smisla.

Blizu ugla Kahuenge i bulevara primetio je novčić od jednog centa na trotoaru. Blistavi bakarni cent sijao je na kasnopopodnevnom suncu kao parčence neba bačeno Dajvinu pred noge. Normalno, on bi se sagnuo da ga uzme; to je bio jedan od njegovih običaja proisteklih iz dečaštva provedenog u malom gradu gde nađeni cent znači da možeš da biraš između najboljih slatkiša izloženih u prodavnici kod Sadloua. Umesto da to učini, prešao je ulicu.

Ali njegov um, već zbunjen zagonetkama oko sečenja kablova i besmislenog udarca, zastade kod ove nove misterije. Da je zastao da uzme cent, u svoju kancelariju stigao bi malo kasnije. Čitav redosled kasnijih događaja bio bi malo drukčiji; zaustaviti se ili ne zaustaviti se, to kao da je bila tačka račvanja u lancu događaja koji sačinjavaju.njegov život.

Čudno duhovno stanje nikako da ga ostavi. U normalnim okolnostima on bi svakako stao; dakle, time što nije stao poslao je sebe niz liniju mogućih događaja kojom u normalnom slučaju ne bi krenuo. Zašto nije stao? Šta ga je gurnulo baš ovom stazom a ne onom drugom? Ovaj događaj se u njegovom umu širio do zastrašujućih razmera, tako da je najzad odagnao sve druge misli. Nešto ga je stavilo pod svoju kontrolu. Bilo je to isto kao u razgovoru sa Abramsom kad je krenuo na tog čoveka na najgori mogući način: nešto je menjalo svaku Dajvinovu odluku, čak i sitnu. Shvatio je, sa izvesnošću koja ga je sledila nasred ovog najtoplijeg dana, da njime manipulišu i da ništa ne može da učini protiv toga. Zapitao se koliko dugo se to već dešava bez njegovog znanja. Trebalo je da uzme onaj cent.

Sledećeg trenutka ta izvesnost je nestala. Ne. Misliti tako, znači biti lud. Samo se premorio; treba da popije nešto. Samog sebe može da ubedi u svakojake sumnje, ako to dopusti. Treba dobro da odvali pesnicom sledećeg prolaznika da bi tako dokazao da može da čini šta god hoće.

Nikog nije udario pesnicom.

Liftom se popeo na sedmi sprat, do svoje kancelarije. Kvintanela i Senderson iz Odeljenja za ubistva bili su u čekaonici.

"Ne zaključavaš svoja vrata", reče Senderson.

"Ne mogu da dopustim da ijedna mušterija ode."

Senderson je ugasio cigaretu gnječeći je u stojećoj pepeljari i ustao sa sofe. "Da porazgovaramo", reče on.

Dajvin ih je uveo u unutrašnju sobu kancelarije. "Šta je navelo vas dvojicu kod mene u nedelju?"

"Jedna mrtva žena", reče Kvintanela. Njegovo lice, izrovašeno ožiljcima od bubuljica, bilo je kruto kao čamova daska.

Dajvin je pripalio cigaretu, odmahivanjem ugasio drvenu šibicu, prelomio šibicu nadvoje i ubacio obe polovine u pepeljaru. Padajući na staklo oba komada izazvala su po jedan laki, zvonki zvuk. Popodnevno sunce zarivalo se u sobu pod tačno istim uglom kao kada je u njegovu kancelariju došla Sesi Čendler.

Već su mi dozlogrdili ovi tipovi.

"E, baš šteta", rekoh. "Radite tvrd posao. Pokušaćete da utvrdite ko je ubio tu jadnicu?"

Senderson je podrignuo. "Upravo pokušavamo", reče on. "A ti ćeš nam pomoći. Počećeš tako što ćeš nam reći gde je Rejmond Čendler."

"Ne znam takvog. Sigurni ste da ste našli pravog Dajvina? Ima ih nekoliko u imeniku."

"Dač, hoćeš li reći ovom momku da prestane sa tim sranjem?" reče Kvintanela Sendersonu. "Pripada mi muka kad to slušam."

"Nisam znao da dole u Ubistvu imaju osetljive stomake", rekoh. "Morate da gutate tolike laži, i da držite usta zatvorena."

"Dač, kaži mu da zaveže."

"Smiri se, Dajvine", reče Senderson.

"Ti mi kažeš da govorim a on da ćutim. Kad god vama, momci, zapadne čičak u šapu, očekujete od ovakvih kao što sam ja da vam ga izvade. Odsad me zovite Androkles."

"Možemo mi ovo dole u stanici", reče Senderson. "Tamo je daleko manje udobno."

"Imaš li nalog za hapšenje u tom ružnom odelu?" Reči su same izlazile,

kotrljale se, a ja sam ih jahao. "Ako nemaš", nastavih, "onda sačuvaj zadnju sobu i gumeno crevo za nekog jadnika. Ako mislite od mene da dobijete ikakve odgovore, morate mi prvo reći šta se dešava. Nemam nameru da nastradam pričajući vam stvari koje vas se ništa ne tiču."

Kvintanela je širio i skupljao šake. "'Ajde, Dač, 'aj ga privedemo. "

"Zaveži, Toni." Senderson je izgledao kao da ga nešto boli. "Ne pokušavaj da nas muvaš, Dajvine. Ovog popodneva pozvala nas je gospoda Čendler i rekla nam da te je angažovala prošle nedelje. Kaže da si znao za ubistvo ove kol-gerle prošle noći. "

Kol-gerla. Te reči su za trenutak otrgle Dajvina iz njegovog stanja. Baš tako bi se Sesi izrazila, a tipovi kao Senderson verovatno veruju da samo takve žene ikad bivaju ubijene.

"Sesi Čendler nije najpouzdaniji izvor informacija", reče Dajvin.

"Zato smo došli kod tebe. Komšinica u bloku apartmana 'Rozinante' rekla je da je videla tipa nalik na tebe kako se tamo vrzma prošle noći. Zašto onda ne kažeš ti nama šta se dešava. Ili da pustimo Tonija da se pobrine za to?"

Dajvin ih je posmatrao kako ga merkaju. Kvintanela je sedeo pokraj vrata; desnom rukom je trljao zglob leve pesnice. Ovaj slučaj je naglo izmicao Dajvinovoj kontroli. Nije imao više nikakvog razloga da štiti Čendlera koji je, kako se Dajvinu sad činilo, ubio Mej.

"Isuse", reče Dajvin. "Ludi ste ako mislite da mi treba ovakvo usijanje. Nisam u ovom biznisu zato da navlačim vatru na sebe. Pričaću." Popustio je svoj okovratnik. "Hoćete li mi dozvoliti da izvučem piće iz ovog stola? Nije pištolj, samo malo burbona."

Senderson je zašao iz stola, prišao Dajvinu; Kvintanela se napeo. "Dopustićeš ti da ja to uzmem", reče Senderson. "Koja fioka?"

"Desna donja."

Sad. Sad ga. Bilo je to kao da se Dajvinu obraća njegova sopstvena krv, kao one noći u dvorištu za železnički pretovar, kad je imao pendrek u ruci. Ne, nije mogao stati da podigne onaj cent.

Kad je Senderson otvorio fioku i posegnuo ka flaši, tresnuo sam ga pesnicom u grlo, sa strane. Pao je na leđa i pri tom udario u ugao stola. Kvintanela se bacio ka meni pokušavajući da izvadi pištolj. Kliznuo sam oko stola s druge strane i izleteo napolje pre nego što je taj krupni čovek stigao da izvuče pucu. Sleteo sam niz stepenice i izjurio kroz izlaz u zadnju uličicu pre nego što su oni strčali u ulazni hol zgrade; pola bloka sam prejurio trčeći u cik-cak između zgrada, onda sam prešao na drugu stranu, sjurio se kroz zadnji ulaz u neku stambenu zgradu s one strane ulice Ivar. Upravo sam postao čovek bez dozvole

za bavljenje detektivskim poslom. Hvatao sam dah i pitao se šta ću kog vraga sledeće učiniti.

Dajvin je pozvao Estelu iz predvorja hotela "Brajson"; rekla mu je da dođe gore. Iako je veče tek počinjalo, bila je obučena u večernju kućnu haljinu. Njena tamna kosa je sijala; njeno lice je bilo mirno, sa tragom nehaja. Izgledala je kao Luiza Bruks.

"Zapao sam u neke nevolje", reče Dajvin. "Mogu li neko vreme da ostanem ovde?"

"Da."

Ponudila mu je kafu. Sedeli su u maloj dnevnoj sobi, licem u lice. Dva prozora ka ulici bila su otvorena; vreli, vlažni vetar talasao je zavese kao umorna kućna pomoćnica kad istresa čaršave. U vazduhu se osećao miris vlage. Možda će vrelom talasu doći kraj. Dajvin joj je ispričao o svom razgovoru sa Abramsom.

"Vi ne verujete u to što je taj napričao", reče ona. U njenom glasu je bilo neke žestine koja je, pretpostavio je Dajvin, poticala od njene ljubavi prema Čendleru. Shvatio je da on, Dajvin, ne želi da Esteli bude ma i najmanje stalo do Čendlera.

"Da li su se ti događaji odigrali?"

"Bartlet je osuđen zbog pronevere. Balantajn je umro od srčanog napada. Ni sa jednim ni sa drugim događajem Rejmond nije imao nikakve veze."

"Prosto je imao sreće."

Estela je žestoko izduvala dim cigarete. "Ne bih upotrebila tu reč."

"Ne pokušavam da budem ciničan", reče Dajvin. To u poslednje vreme uopšte nije ni morao da pokušava. "Ali morate priznati da je sve ispalo najbolje po njega. Sreće prave ljude, ostavlja prave utiske, događaji padaju baš onako kako biste očekivali da padaju kad bi se on bavio planiranjem tuđih pronevera i srčanih napada. Ne mogu da zamerim tipu kao što je Abrams ako sve to shvati pogrešno."

"Stvari ne ispadaju uvek povoljno po Rejmonda. Ja ga poznajem bolje nego vi. Pogledajte njegov brak."

"Važi, pogledajmo. Zašto se on njome oženio?"

Njeno čelo se naboralo. "Pretpostavljam da je voli."

"Zašto je čekao da prvo umre njegova majka?"

"Nije odobravala."

"To me ne iznenađuje. Razlika u godinama. Ali on je tad već bio prilično mator, prestar da i dalje sluša mamicu."

Estela je povukla poslednji dim iz svoje cigarete, a onda ju je zgnječila. Njene tamne oči su ga posmatrale. "Ne znam. Ne znam da li mi je više stalo."

Dajvin je želeo da mu do celog slučaja ne bude stalo. Ali angažovan je da nadzire jednog čoveka, a izgubio ga je; uz put je jedna žena ubijena, a on nikako nije mogao sebe ubediti da je to zaslužila. Ovo je stvar profesionalne etike.

Etike? Nije on neki beli vitez na konju. U ovom biznisu, i sama ideja etike je smešna; bio je ljut što je takva misao uopšte uspela da mu se uvuče u glavu. Samo dečko iz osnovne škole misli da privatni detektiv postupa po etici. Samo dečko iz osnovne škole bi smatrao da je Mej Peterson rđava zato što je spavala sa Čendlerom. Samo bi dečko iz osnovne škole odbio Estelu prošle noći.

"Iznenadilo me je kad ste me prošle noći pozvali ovde", reče on.

"I to zvuči sarkastično."

"Ali nije."

Vetar je ojačao, donoseći blaženu svežinu. Uz zvuke udaljene grmljavine počela je kiša. Estela je ustala da zatvori prozore. Dok je stajala na vetru, čvršće je pritegla svoju kućnu haljinu oko sebe; Dajvin je posmatrao njena uzana pleća i uzane kukove dok je zatvarala prozore vukući ih ka sebi. Kad se vratila, sela je na sofu i podvila noge pod sebe. Linija njenog vrata i njenih pleća naspram tame u susednoj sobi bila je čista kao zamah dečjeg štapa sa upaljenom prskalicom na vrhu kroz prazničnu noć četvrtog jula.

Progovorila je tužno

"Nekad sam bila dobra devojka Kad sam se zaljubila u oženjenog čoveka, morala sam to da preispitam. Sad više nisam ni dobra ni rđava devojka nisam devojka uopšte " Zastala je. "Ne izgledaš MI kao čovek koji je stvarno onakav kako bi se od njega očekivalo da bude

Dajvin se po prvi put za poslednja tri dana osetio slobodan od prinude.

"I nisam", reče on obuzet zaprepašćenjem. "lmam osećanje kao da igram neku kliničku igru - ili još pre kao da sanjam san nekog klinca. Osećam se kao da se upravo budim."

Estela ga je samo gledala.

"Želeo bih da ostanem kod tebe noćas", reče Dajvin.

Nasmešila se. "Nije baš mnogo romantična zavodnička rečenica. Rejmond bi to kazao ili duhovitije, ili poetičnije."

"Zaista?"

"Bez ikakve sumnje. On je veoma poetičan. Čak je i pisao poeziju; koliko mi je poznato piše je i sad. Nisi to znao?"

"Ovim slučajem se bavim tek od nedavno. Da li mu je poezija iole dobra?"

"Kad mi je bilo devetnaest, oduševljavala me je. Sad mi je previše patetična."

"E baš šteta."

Estela je prišla Dajvinu, sela na rukohvat njegove fotelje , poljubila ga, odmakla se, malo zadihana.

"Nije šteta", reče ona.

Sve vreme dok su vodili ljubav osećao je kako nešto pokušava da ga odvuče, kao da mu neki glas šapatom ponavlja i ponavlja: Ustani i idi. Idi odmah. Ona će ti se nametnuti, ona će te apsorbovati. Zar ne miriše rđavo? Zar nije životinja?

Nije to bila njegova savest. Bilo je to nešto izvan njega, nešto strano, ona ista strana stvar koja ga je odvukla od Mej Peterson. Ali Dajvin je najzad podigao onaj cent, i sad se, ležeći na rubu sna, osećao bolje nego ikad — dokle god mu je memorija dosezala. Veza sa Estelom bila je prva stvarno dobra stvar koju je samostalno učinio još od petka popodne. Imao je osećanje da njih dvoje prosto ležeći zajedno, ovako umorni, ruku i nogu isprepletanih, razbijaju obrazac. Estelino disanje bilo je ravnomerno. Slušajući kišu, Dajvin je zaspao.

Sanjao je da je neki brod potonuo i da on i drugi putnici plivaju izgubljeno među ostacima olupine, boreći se da ostanu na površini. Nije se čuo nikakav zvuk. Prepoznao je ostale brodolomnike: Estela je bila tu, i Sesi, i Abrams, i Mej Peterson, i još neki koje nije mogao da razazna — i Čendler. Čendler nije umeo da pliva, zato je grabio njih, jedno po jedno, kao da su to ostaci olupine po kojima može da se pentra da ne bi potonuo. Da ih je ostavio na miru, oni bi nekako isplivali, ali taj očajnik ih je gurao pod talase, tako da im je svima predstojalo davljenje samo da bi njega spasli. Sam Čendler neće se nikad udaviti, niti će ikad shvatiti ljude koji se dave oko njega. On njih ne uspeva ni da vidi. Napipao je Dajvinovu glavu, zabija prste Dajvinu u oči, a Dajvin shvata da nema snage da ga odgurne. Kašlje, grca i bori se da se opet domogne površine. Dok se bori protiv Čendlera u slanom moru, uviđa da za Čendlera on nije ništa do komad drveta, neživa stvar koju treba bezobzirice iskorišćavati prosto zato što nikad i nije bila živa. Davi se. Shvata da ga je Čendler odgurao u dubinu a da pri tom nije ni znao šta čini.

Probudio se. Još uvek je bio mrak. Estela je još spavala; Dajvina je probudio neki zvuk u susednoj sobi. Kiša je prestala, ulična lampa je bacala bledi klin svetla na tavanicu. Kroz otvorena vrata Dajvin je video kako se nešto miče.

Dvojica kliznuše tiho u sobu.

U slabom svetlu video je da su obučeni u mornarske uniforme i da onaj manji ima pendrek u ruci. Dajvin je zgrabio časovnik pokraj kreveta i hitnuo ga prema tom čoveku.

Onaj se izmače i časovnik mu odskoči od ramena. Dajvin iskoči iz kreveta, vukući pokrivač za sobom. Iza sebe začu kako Estela užasnuto uvlači vazduh. Naleteo je punom snagom manjem mornaru na prsa. Tresnuše zajedno u zid; mornar udari glavom o dovratak i mlitavo se sroza na pod. Dajvin se podiže na noge, još umršen u čaršave. Okrenuvši se, video je da je onaj krupni mornar uzeo Estelu za ruku i istovremeno svojom šakom velikom kao rukavica za bezbol, ugušio njene pokušaje da vrišti. Izvukao ju je iz kreveta.

"Sad mirno, ortak", reče veliki mornar blagim glasom. "Inače ću zavrnuti šiju ovoj devojčici."

Onaj na podu je jeknuo.

"Kakvu pogodbu nudiš?" upita Dajvin. U mraku su svetlucale Esteline uplašene oči.

"Nikakvu. Samo imamo da obavimo jedan posliće."

Dajvin je stajao go, bespomoćan. Nije Hudini. Jedino čime raspolaže da bi spasao svoj i Estelin život jesu reči.

"Ubili ste Mej Peterson", reče. "Zašto?"

"Morali smo. Da doskočimo tom kopilanu Čendleru. Taj uvek ostavlja dobar utisak. Hoćemo da vidimo kakav će sad utisak ostaviti na pandure." Dajvin je pomakao stopala i nagazio nešto tvrdo. Pendrek.

"Šta imate protiv njega?"

Činilo se da je veliki mornar voljan da celu noć tako stoji, stiskajući Estelu jednom rukom. Ispustio je nejasni zvuk sličan smehu. "Oštetio nas je, eto šta. Prevario nas za deset hiljada dolara. Imali smo udes sa jednim od njegovih kamiona cisterni sa naftom. Već smo praktično bili dobili, a onda ih je on naveo da se obrate sudu."

Čovek pred Dajvinovim nogama se prevalio na prsa, počeo da se diže na noge. "Ćuti, Lu", reče on.

"Šta mari", reče veliki mornar. "Već su mrtvi."

"Bolje je da ćutiš i da to uradimo. Ima još ljudi u blizini."

Dajvin je razmišljao hitro. "Nema nikakve logike u tome da nas ubijete. Nisam nikakav prijatelj tog Čendlera. Samo sam ga pratio."

"Bijo si tamo prošle noći", reče mali mornar pipajući po podu, u mraku,

tražeći pendrek. "To je dovoljno. Mora te se oslobodimo."

"Ko kaže?"

Niko mu nije odgovorio.

"Šta vi kog vraga uopšte želite?" viknu Dajvin.

"Biće ti jasno uskoro", reče manji.

"Do vraga, vi ste momci baš glupi. Nimalo razuma nema u ovome. Kako zamišljate da se posle ovoga izvučete?"

Veliki Lu cimnu ruku. Estela se otimala, ali uzalud. "Vas dvoje ste uhvaćeni u krevetu zajedno, zar ne? Kao dve životinje? Ne zaslužujete da živite." Govorio je tonom povređene nevinosti, kao da je time sve objasnio. Kao da se, Dajvin shvati, opet čuje onaj isti glas koji mu je ranije šaputao.

Dajvin je drhtao, besan, suzdržavajući se; osećao je da je spreman da se bori, ali so plašio onoga što bi se moglo desiti ako počne. Ne miči se, pomisli on.

Miči se.

Manji mornar i sad je bio opsednut željom da nađe svoje oružje. Preturao je po čaršavima na podu, dohvatio je Estelin odbačeni grudnjak sa dva prsta, kao da drži mrtvog šarana.

"Dopusti da ti pomognem", rekoh. Zgrabio sam munjevito pendrek koji je bio ispod mog stopala i onesvestio maleckog jednim udarcem preko slepoočnice. Prostro se kao gubitak u uvodnom meču. U istom trenu čuo sam Luov uzvik. Estela ga je ugrizla za šaku. Lu ju je odbacio u stranu, stresao se da odagna bol i onda krenuo ka meni kao mačka, hitrinom neobičnom za čoveka toliko velikog.

Ma i nije taj Lu bio baš džin. Teni bi ga nokautirao u dvanaestoj rundi. Pokušao sam da odskakućem u stranu, ali on mi je zaprečio put i počeo da me obrađuje, potiskujući me ka uglu sobe. Zamahnuo sam pendrekom ka njegovoj glavi; Lu je taj udarac dočekao na podlakticu, a ja sam pokušao da ga udarim kolenom u prepone. Odskočio je pola koraka unazad. Zateturao sam se napred kao rodeo-klovn koji je promašio bika. Dok sam pokušavao da ustanem, u uvo me je pogodila pesnica teška kao štap za bezbol. Tek onako, da pokaže da ne gaji neko rđavo raspoloženje, Lu me je ritnuo u rebra.

"Stoj!" prodera se Estela. "Imam pištolj!"

Lu se polako okrenuo. Estela je klečala na krevetu, sva se tresući. Na Lua je uperila mali automatski revolver.

Lu je jurnuo na nju. Dva pucnja, bolno glasna u maloj sobi, odjeknuše pre nego što je do nje stigao. Udarcem je odbacio njeno oružje u stranu, zgrabio Estelinu glavu jednom šakom, tresnuo je njenom glavom o bronzani okvir kreveta jednom, dvaput, i Estela ostade nepomična. Dotle sam ja već bio na

njemu. Baš sam bio čudo od brzine. Lu me je stresao sa leđa; padoh na pod. On je sad stenjao, ne samo od napora nego i zato što je shvatio da je pogođen. Otresao je glavom kao da je ošamućen i zateturao se prema meni. Sačekao sam njegov udarac a onda sam ga prebacio sebi preko leđa. Začula se silna lomljava; a vazduh pokulja u sobu. Lu je izleteo kroz prozor. Šest spratova do pločnika.

Dajvin se tresao od bola i od gneva, ljut ne na ono što je Lu učinio, već na samog sebe. Drugi mornar bio je još u nesvesti. Estela je ležala napola izvan kreveta; njena glava je visila, usta otvorenih. Njena kratka, prava kosa doticala je pod kao kakva četka. Dajvin ju je podigao na krevet. Osluškivao je otkucaje njenog srca: nije čuo ništa. Dotakao je njeno grlo; puls se nije osećao. Prislonio je obraz uz njene usne i nije osetio ni najblaži dah.

Veliki gnev, gnev blizak očajanju, nakupljao se u njemu. Znao je ko je ubio Estelu, i zašto. Estelu nisu ubili mornari.

Na pucanje i na ispadanje mrtvaca kroz prozor niko nije reagovao. Dajvin se obukao i izašao.

Nije znao koliko će vremena imati. U njemu su plamteli bes, nestrpljenje — i strah. Estela je mrtva. Nije trebalo da se pomakne. On nije heroj. Neko ga je naterao. Neko ga je isto tako naterao da prođe mimo onog centa na pločniku; dok je vlažna noć ustupala mesto zori, Dajvinova konfuzija ustupila je mesto hladnoj izvesnosti. Čendler je njegov čovek. A on, Dajvin, on je — shvatajući to nasmejao se glasno — Čendlerov čovek.

Odvezao se tramvajem u centar grada, pokraj gradilišta novog kulturnog centra. Sišao je na uglu Sedme i Hil avenije i otpešačio jedan blok, do ulice Saut Oliv. Bio je gladan ali nije otišao da jede; zapitao se da li Čendler diktira kad će on, Dajvin, ogladneti. Gledao je kako činovnici dolaze da počnu svoju novu radnu nedelju i pitao se ko je uhvaćen u Čendlerovu mrežu a ko nije. U muškom WC-u zgrade Italijanske banke sprao je skoreli mlaz krvi koji mu je bio iscurio iz uva, očešljao se, ispravio svoju odeću.

Ništa što se protekla tri dana dešavalo nije bilo razumno. Sesi unajmila Dajvina, Čendler sleteo s druma, Dajvina onesvestili pred apartmanom Mej Peterson, mornari ubili Mej a zatim Estelu, neko isekao Dajvinove kočione kablove, Senderson i Kvintanela ga onako lako pustili da pobegne — i sve te stvari su se lako uklopile, koincidencijom tipičnom za loš roman. Ništa od toga se ne bi smelo desiti ni u jednom razumnom svetu. Jedino objašnjenje za sve to što se desilo bilo je da neko vuče Dajvina iz njegovog sopstvenog života u svoj košmar. Dajvin je shvatio da se baš to dešava. Košmar je bio Čendlerov.

Na neki način, možda čak i bez Čendlerovog znanja, sve što je on želeo da se desi, dešavalo se. Životi ljudi jednim trzajem su preletali u nove obrasce;

njegove fantazije su se ostvarivale. Možda je to počelo sa Bartletovom proneverom i Balantajnovim srčanim napadom; možda je počelo još u Čendlerovom detinjstvu. Bilo kako bilo, stvari koje su se dešavale Sesi, i Mej, i Esteli, čak i Velikom Luu i njegovom drugaru, čak i stvari za koje Dajvin nije mogao ni zamisliti da će ijedan čovek svesno poželeti njihovo ostvarenje — sve su bile rezultat Čendlerovih želja. Estela je mrtva zato što su Dajvin i mornari zajedničkim snagama uspeli da stvore situaciju u kojoj će ona poginuti, pravu zamku, a oni su to izveli nesvesno zato što su činili ono što je Čendler želeo da oni čine. U Čendlerovom svetu nema mesta za žene koje vole seks i ne plaše se da krenu i obezbede sebi seks. U Čendlerovom svetu nema mesta za običnog privatnog detektiva kao što je Dajvin. On sad mora da nađe Čendlera pre nego što se dogodi sledeća nesreća.

Čekao je pred zgradom petrolejske kompanije Južni bazen sve dok na posao nije došao i Fileo. Pratio je Filea i dospeo na četvrti sprat. Većina službenika već je bila na svojim mestima; pričali su o Mej Peterson. Blenuli su u Dajvina kao da je pred njima priviđenje — on se i osećao kao priviđenje — a Fileo se okrenuo i suočio se sa Dajvinom.

"Mogu li vam pomoći?"

"Da popričamo u vašoj kancelariji, gospodine Fileo."

Fileo ga je osmotrio mrko, onda pokretom ruke pokazao ka jednim vratima u uglu. Uđoše i zatvoriše vrata. Dajvin je odbio ponudu da sedne.

"Gde je Rejmond?" upitao je.

"Razgovarao sam sa policijom juče. Vi niste policajac."

"Nisam. Gde je on?"

"Pojma nemam", reče Fileo. "l ne nameravam da..."

Telefon je zazvonio. Fileo je načinio izraz lica kao da mu to baš smeta; onda je podigao slušalicu. "Da?" reče on. Usledilo je kratko ćutanje; Fileo je izgledao kao da je progutao kamen. "Dajte ga", reče.

Dajvin se gorko nasmešio: još jedna slabo verovatna koincidencija. Znao je ko zove istog časa kad je telefon zazvonio. Fileo je slušao; činilo se da je na muci. Sledećeg trenutka Dajvin je preuzeo slušalicu iz Fileove ruke koja se nije opirala.

Čovek na drugoj strani žice govorio je glasom koji se gušio od emocija i splitao od alkohola, sa tragom britanskog akcenta.

"... kunem se bogom da ću to ovoga puta uraditi, Milt, ne mogu da izdržim pomisao kakav sam pacov i šta činim Sesi..."

"Gde si?" reče Dajvin blago. "Milt?"

"Nije Milt. Na telefonu je Majkl Dajvin. Ja sam čovek koji vam je pomogao pretprošle noći kad ste sleteli s puta. Gde ste?"

Posle pauze, začuo se opet Čendlerov glas, trezniji. "Hoću da razgovaram sa Miltom."

"On više neće da razgovara sa vama, Rejmonde. Njemu ste se smučili. On želi da vam umesto njega pomognem ja."

Opet ćutanje.

"Pa dobro, možete reći tom kopilanu da sam u hotelu Mejfer i da, ako želi da mi pomogne, može da identifikuje moje telo kad ga odvuku sa pločnika jer ja ću ovoga puta da učinim ono što sam rekao."

"Ne, nećete. Stižem kroz deset minuta." Dajvin je vratio slušalicu Fileu, koji je u licu bio pepeljast. "Kaže da će izvršiti samoubistvo."

"Pretio je on time i ranije. Mogao bih da vam pričam..."

"Samo vi razgovarajte s njim."

Zanemarujući lift, Dajvin je strčao u hol, zaustavio jedan taksi i odjurio u Sedmu ulicu. Nije znao šta će učiniti kad stigne, ali je znao da do Čendlera mora stići. Činilo mu se da taksi vozi do ludila sporo. Kroz prozor je virio napolje, gledao građevine i pešake, odbljeskivanje sunca sa izloga i vozila; tražio je znak da se nešto promenilo. Ničega nije bilo. Kad Čendler umre, hoće li iko od onih koji su sad pod njegovom kontrolom osetiti promenu? Da li će Dajvin na zadnjem sedištu taksija da se sruši kao odbačena marioneta, da li će vozač da se nađe u situaciji da mu je taksimetar još uključen, a mušterija koja treba da plati vožnju u komi? Ili će Čendlerova smrt osloboditi Dajvina? Kad bi u to poslednje bio siguran, Dajvin bi lično ubio Čendlera. Možda će ga u svakom slučaju ubiti. Dajvinu je bilo potrebno da besni, da ne bi razmišljao je li mogao ili nije mogao spasti Estelu. Verovatno bi sad bila živa, da on nije zatražio da ostane, nego da je izašao, ili da ga je ona izbacila. Sad bi Estela bila dobra devojka a on bi bio jak čovek. Da mu je Mej zalupila vrata pred nosem...

Stigoše do Mejfera; Dajvin dobacio dolar-dva vozaču. Recepcionista reče da ima jednog gospodina Čendlera, i to u sobi 712.

Vrata nisu bila zaključana. Soba je zaudarala na duvanski dim, znoj i piće. Da bi mogao neprestano biti ovako dosledno pijan u ova vremena prohibicije, Čendler je morao imati nekog svog privatnog krijumčara pića.

Čendler je sedeo na otvorenom prozoru. Na sebi je imao izgužvane pantalone, cipele bez čarapa, i majicu bez rukava. Leđima se naslonio na jednu stranu prozorskog okvira, jednu nogu je upro o suprotnu stranu okvira. Pod njegovim kolenom stajala je flaša, skoro prazna. Na stočiću pokraj kreveta nalazio se telefon, izvrnut na bok; slušalica je visila preko ivice stočića,

ispuštajući slabašni limeni glas. Na krevetu je ležala, licem nadole, otvorena knjiga. Krevet je izgledao kao da već danima nije spremljen. Pored knjige je ležao jeftini "pulp" magazin Crna maska. Na naslovnoj strani bila je drečava slika dvojice ljudi: jedan uperio pištolj na drugog, a drugi ispred sebe drži plavušu kao štit. Iznad tog naslikanog prizora bila je naznaka: "Najbolje detektivske priče".

Čendler nije primetio da je Dajvin ušao. Dajvin je prišao telefonu, ispravio ga i tiho spustio slušalicu. Prekidanje glasa iz telefona kao daje prenulo Čendlera. Digao je glavu.

"Ko ste vi?"

Dajvina je iznenada sustigao sav nakupljeni umor. Seo je na ivicu kreveta. Sve do ovog trenutka osećao je i neko sažaljenje prema Čendleru, ali videći ga sad, i pamteći Esteline zapanjene mrtve oči, osećao je samo gađenje prema njemu. Svako ko je voleo ovog čoveka branio ga je, a on sam ostajao je nesvestan svih i prepuštao se samosažaljenju i osećanju nevinosti iako bi trebalo da zna da je kriv.

"Vi ste tip koji..." poče Čendler.

"Ja sam tip koji vas je izvukao iz olupine. Ja sam privatni detektiv koga je Sesi unajmila da vas spreči da sebi nanesete neko zlo. Nije pomenula mogućnost da vi nekom drugom nanesete zlo, a ja sam bio suviše glup da se na vreme setim. Do petka, imao sam sopstveni život, a sad sam onakav čovek kakav vi želite da budem. Dobijam batine za dvadeset dolara na dan, ali uvek kažem hvala i molim lepo. Normalan sam ali i nenormalan. Sa damama pričam o seksu, ali nikad ne prelazim sa tih reči na dela. Pred policajcima se pravim pametan. Najbolji sam čovek u vašem svetu, dovoljno dobar za ma koji svet. Hodam ovim opakim ulicam a nikad se ne zaprljam i nikad se ne uplašim. Heroj sam."

"O čemu vi govorite?"

"Pojma nemate,a? Do petka, mogao sam da dotaknem ženu a da se ne brinem da li će ona posle zbog toga biti ubijena. Sad imam pune ruke posla; brinem se za maminog malog slinavka."

Čendler je uperio drhtavi prst na njega. "Ne podsmevajte mi se", reče. "Znam šta sam učinio. Znam..."

Dajvin je u sebi osećao oluju gneva. "Šta ste učinili?" reče ogorčeno. "Zvučite kao čovek koji ima moćnu savest. Recite, onda."

Čendlerovo plačno stanje preraslo je u bes. "Iznervirao sam svoju ženu. Ne iznenađuje me što vas je poslala za mnom — u njenoj situaciji takav postupak bih i sam preporučio. Ja sam..." Glas mu se zaglušio. "Ja sam odlepršao sa

ženama koje nisu dobre. Sa ženama iz čijih očiju smrt vreba, sa ženama čije spavaće sobe prejako na jeftin parfem mirišu."

"Je l' vi to ozbiljno?" Dajvin je hteo da se smeje, ali nije mogao. "Gde ste pokupili takvo trabunjanje? Mej i Estela su mrtve. Ne parfemski mrtve — istinski mrtve."

Čendler se trgao kao od električnog šoka. Trzajem je odbacio flašu sa prozora. Nekoliko sekundi kasnije začuo se tresak stakla.

Na njegovom licu učvrstio se kiseli izraz. "Ne iznenađuje me to za Mej. Brzo je ta živela." Zastao je, nastavio filozofskim glasom: "Ne iznenađuje me čak ni za Estelu. Konačno sam ustanovio da ona nije onakva čistunica kakvom se prikazivala."

Dajvinov gnev je rasto. Ustao je sa kreveta; knjiga koja je bila pokraj njega pade na pod i zaklopi se. Veliki Getsbi, pisalo je na koricama.

"I Mej i Estelu ubili su oni mornari protiv kojih ste vodili parnicu zbog osiguranja. Rekli su da to čine da bi vam se osvetili."

Ovo je Čendlera nanovo potreslo. "Besmislica", reče on. "Mej i Estela nisu sa tim imale nikakve veze. Ko god hoće da se sveti meni, neka dođe kod mene. Sigurno je postojao neki drugi razlog da budu ubijene."

Zgrabio je Čendlera za mišicu. Poželeo je da ga gurne kroz prozor; bilo bi to lako, lakše nego one noći u železničkom pretovarnom dvorištu. Niko ne bi znao. Po prvi put, Čendler ga pogleda u oči. Dajvin je u tim očima video očajanje, ali i nešto drugo, strašnije: činilo se da Čendler zna šta je Dejvin upravo posmislio, daje dozvolu, i moli. Ni pokušao nije da se otrgne iz Dajvinovog stiska. Dajvin se borio protiv želje da jednim kratkim odgurivanjem okonča celu stvar; na to ga je gonila silna frustracija.

gnev svih onih godina provedenih u borbi da ostane normalan, da ne poludi. Bitka se vodila i okončala u momentu. Uvukao je Čendlera u sobu.

"Obustavite tu komediju sa samoubistvom. Šta ste radili posle odlaska od Mej?"

Ako je Čendler osetio komuniciranje koje se između njih uspostavilo, to nije ničim pokazao. "Šta mislite da sam mogao raditi?" reče on. "Nisam mogao kod nje da ostanem; kad se prvi put sretosmo, mišljah da je nevina i bespomoćna, ali brzo otkrih kojoj sorti stvarno pripada. Tad kući, gde bih Sesi u oči pogledao, nisam više mogao. Došao sam ovde."

Pogledao je ka prozoru. "Da imam iole ikakvu petlju, ne bi to bila komedija."

Dajvin reče: "Oni mornari nisu imali nikakvog razloga da ubijaju: jedini razlog ste vi. Učinili ste to na najgluplji mogući način. Ne iz osvete. Prosto da bi stvari ispale onako kako ste vi želeli."

Čendler se progurao pored njega i otišao u kupatilo. Dajvin je čuo zvuk tekuće vode. Ćendler se spremao da se obrije. Činilo se da se trezni brzo.

"Vi ste ludi", reče Čendler. "Ja tako želeo? Čujte, osećam se kao kopilan kakav i jesam, ali kakve veze bih ja mogao imati sa bilo čim od toga što pričate? Zar treba da ne branim kompaniju ako znam da smo u pravu? Moram da postupam pravilno, zar ne?"

Dajvin ne reče ništa. Nekoliko minuta kasnije, Čendler je izašao iz kupatila. Očešljan, sveže obrijan, već je počinjao da poprima svoj nekadašnji direktorski izgled. Vesti o ubistvima i borba na ivici prozora isterali su alkohol iz njega; i ne samo alkohol, nego i osećanje krivice. Nabacio je je košulju na sebe i počeo da je zakopčava.

Dajvin je osetio da će povraćati.

"Znate", reče Čendler uozbiljeno. "Onaj životni credo koji ste maločas uskliknuli — shvatam da ste se šalili, prirodno — ali u njemu stvarno ima nečega. Ono 'hodam ovim opakim ulicama...' Voleo bih da u to verujem; voleo bih da živim u skladu sa tim kodeksom etike - kad bih samo mogao da nateram sve one druge kopilane da ga takođe prigrle."

Dajvin je pojurio u kupatilo i ispovraćao se u klozet.

Čendler je promolio glavu u kupatilo. "Je li vam dobro?"

Dajvin je hvatao vazduh. Nakvasio je jedan peškir i njime protrljao

lice.

Čendler je već bio privezao kravatu i obukao sako svog izgužvanog letnjeg odela. "Trebalo bi bolje da se brinete o sebi", reče. "Izgledate grozno. Kako se ono zvaste?"

"Majkl Dajvin."

"Irac, a?"

"Tako nekako."

"Kladio bih se da je to zanimljiva profesija: privatni detektiv. Ima neke časti u tome. Treba jednog dana da pribeležite svoja iskustva."

Estela leži mrtva, izvrnuta, kosa joj rasuta po podu. Njena usta su otvorena. "Ne želim", reče Dajvin.

Čendler je uzeo primerak Crne maske sa kreveta. Dajvin se osećao šupljim, praznim, ali kada je video kako Čendler drži tu sveščiću, sa kakvim poštovanjem, u njemu se opet pojavila iskra besa.

"Vi stvarno čitate to đubre?"

Čendler ga je ignorisao. Sagnuo se i podigao primerak Velikog Getsbija; mala

nesigurnost pri tom pokretu bila je jedini trag mamurluka i malopređašnje spremnosti da skoči kroz prozor.

"Oduvek sam želeo da budem pisac", reče on. "Pisao sam eseje — čak i nešto malo poezije."

"To mi je Estela rekla."

Čendler je samo na tren izgledao kao da mu je nelagodno. Načinio je pokret rukom u kojoj je držao knjigu. "Znači i vi ne volite detektivske priče. Jeste li probali da čitate Ficdžeralda?"

"Ne."

"Najbolji prokleti pisac u Americi. Najbolja prokleta knjiga. O čoveku koji je jurio za svojim snom."

"Da li ga je uhvatio?"

Sa žaljenjem u glasu, Čendler odgovori: "Ne. Nije."

"Onda treba da prestane da sanja."

Čendler je stavio šaku na Dajvinovo rame. "To ne možemo. Ništa drugo nemamo."

Dajvin je poželeo da mu kaže kakvo bedno trućanje predstavljaju te poslednje dve rečenice, ali Čendler se već okrenuo i izašao iz sobe.

RICHARD GRANT

Stranice iz Hladne luke

U božićno jutro budim se rano, drhteći pored mrtve vatre, i izlazim vukući stopala kroz naftom zacrnjeni pesak niz davno napuštenu plažu Hladne luke. Ledeni povetarac postojano duva preko mora, donoseći krike galebova i slabi miris truleži. Naporedo sa plažom rastu busenovi barske trave i drugog korova, a između busenova leže mrtve potkovičaste krabe i deformisane ribice koje je tu napustila plima. Tu i tamo leže sluzave sive grudve nečeg neodređeno organskog, kao da more u agoniji raspadanja izbacuje zgrušane deliće sebe. Čini mi se da imam nekakvu obavezu da izdržim ovu šetnju. U ovo praznično jutro, nema drugih ljudi na vidiku; jedva da uopšte ima drugih živih bića.

Najzad dolazim do kutije. Moj božićni poklon u obliku mrtvačkog sanduka. Koji je već nedelju dana leži neotvoren u ovom sivo-natkrovljenom spomeniku mrtvim izletnicima; za to vreme ja sam se trudio da ne pogodim šta leži unutra. Pošteno govoreći, poreklo ove stvari me uznemirava više nego sve misli o njenoj sadržini. Povratne adrese nema, ali taj rukopis je uvek bio prepoznatljiv. Moje ime je na poklopcu iscrtala ona.

Rešen da ućutkam avet svojih nezadovoljstava, skitam kroz kuću tražeći neku alatku pomoću koje bih otvorio sanduk. Sve što nalazim su majušne sprave namenjene za ulaženje u delikatne mašine mog zanata. Najzad se opredeljujem za kasapski nož. Kapljući sivom vodom iz sudopera preko prljavštinom zacrnjenog žutog linoleuma, krivudajući nalazim put između praznih kartonskih kutija i hrpa knjiga i suočavam se, konačno, sa mrtvačkim sandukom. Pošto sam odlagao tako dugo, sad nerazumljivom željom navaljujem na odizanje poklopca. On se napokon, sa nekakvim jačanjem, odvaja.

Ispod poklopca leži mekana plava tkanina. Plavilo crvendaćevog jajeta. Nož nekako zapinje za tkaninu i, uprkos mojim naporima da ga blago izvučem, cepa je. Saginjem se da pogledam, i soba iznenada postaje toplija.

Niz čelo bez bora pada mekana, smeđa, kao suncem opaljena... ako ne kosa, onda stvar tako bliska kosi da mi se čini da osećam njen topli miris. I, da, bistre oči bez briga, takođe smeđe. Zlatna sintetička koža obraza ima samo malo rumenila, dovoljno da se razlikuje od slično nijansiranog, bledopegavog nosa, čvrstog, malčice prćastog. Usne su razmaknute samo malo, lukavo, tako da se

mogu videti zubi beli kao sneg, nijedan kriv, čija je tvrdoća izražena koliko i mekoća blago napućenih usana. Vilica se ničim posebnim ne ističe. U vrat je, celom njegovom dužinom, ugrađeno vitko grlo — tako realistično da čovek opet kao da oseća toplinu, a na tom grlu se kao dragi kamen ističe hrskavičava dečačka Adamova jabučica. Koja ne podrhtava niti se miče gore-dole, ma koliko dugo ja zurio zadržavajući dah. Pleća su fino izvajana, kosti nagoveštene ispod ove zaobljene kožno-meke površine gde, čini se, istinski mišići mora biti da leže uspavani. Ova glatka prsa sa mrkim bradavicama sigurno će ispoljiti svoje dizanje i spuštanje, ako samo budem pažljivo motrio. Neće? Tamo gde prestaje grudni koš i počinje trbuh postoji malo spuštanje prekinuto — fini detalj — pupkom pomalo nepravilnim, asimetričnim. Znak teškog rođenja.

I upravo u času kad razaznajem paperjasto-meki, tamnomrki mravlji karavan dlaka koje marširaju donjim trbuhom — pre nego što stižem da odvratim pogled, nagnan na to nekakvom mutnom, besmislenom stidljivošću ili možda stranom — kap vode od pranja sudova, samo jedna, pada sa uzdrhtalog noža. Time pokrštavajući, i prljajući, ovaj zapanjujući poklon. Na koji već godinama čekam obuzet podjednako i čežnjom i strahom.

Mislim da ću ga zvati Džeremi.

Povlačenje života iz Hladne luke dostiže sredinom zime svoju najdalju oseku. Dosad sam uspeo da izbegnem da na ma koji način iskažem zadovoljstvo ili zahvalnost zbog ovog predmeta koji je postao fokus moga rada. Ali ona svakako zna, razmišljam ja; mora biti da razume. Kako bi inače mogla da ga proizvede tako... tačno? U svakom slučaju od mene se teško može očekivati da znam, makar i približno, šta bi trebalo da kažem. Bilo je to tako davno.

Ove se misli povlače u daljinu dok se penjem uz dva niza stepenika do izbledele nekad-dečje sobe moga doma, sa purpurnim nosorogom okačenim o zid i sa naslagama šapćućih mašina. I glas kaže:

"Dobro jutro."

Taj glas. Nedelje rada, pre mnogo godina; kao ptica čuči na samom rubu strmog otiskivanja u muškost: gornji registar pomalo podrhtava, glotalni duboki tonovi su uneti samo kao skica. A sad taj glas ima dom.

"Svetla, molim", kažem blago.

Turobno curenje svetlosti sa mora, filtrirane kroz malene prozore poluprovidne od slanih raspršenih kapljica, sad je zagrejano preobiljem sobnog svetla. Nikakvo naročito dostignuće: tračni kabel sa interfejsom od 64 bita spaja glavna kontrolna kola sa bledoplavom Jozefsonovom spojnom kutijom u njegovom lobanjskom gnezdu. Dva čudno razmaknuta nadignuća suncem opaljene kose daju pristup do komplikovane šupljine ispod, gde fluidi kruže

kroz lažno meso koje izgleda tako toplo. Sedam pred hladne video-jedinice, višebojne, ravnodušne, ravnopravne, i počinjem svoj boguizrugujući posao.

Zimsko sunce uzlazi nebom, anemično, daje sjaj mutnim prozorima, pa se osvetljenje u sobi ublažuje da bi to kompenzovalo. Ravnodušno, moje šake izvršavaju svoje zadatke, sondiraju meko i intimno kroz glatku, popustljivu kožu tog objekta koji sedi, leđima okrenut, na jednom sanduku, glave raspuklo otvorene tamo gde kabel u nju ulazi. Superhladeće pumpe ventiliraju toplotu kroz nozdrve ovog predmeta (pametno sređeno, po mom mišljenju — iako tiho-šišteći vazduh ne zvuči sasvim kao dah), a masivnije telesne komponente rasipaju toplotu ravnomerno kroz kožoliku površinu.

Do podne završavam finalne testove. Maltene bez svesne odluke odsecam kabel, sa zvučnim klap! zatvaram mu lobanju, rastresam kosu na tom mestu. Bez strasti uočavam kako se iz toplotnog prelivnika, koji se nalazi samo nekoliko milimetara niže, difuzno širi adekvatna temperatura, i kažem: "U redu, ustani i okreni se levo, molim."

I potpuno samostalno, po prvi put, mašina nalik na dečaka spokojno ustaje. Mišići te stvari pokreću se avetinjski precizno, dajući perfektna ispupčenja i udubljenja dok se objekat okreće — izvesna nespretnost u stopalima — da se suoči sa mnom. Oči tog predmeta sevaju u sivom okeanskom svetlu. Prsa i trbuh pokreću se postojano. Možda malo prebrzo; ali čak i to izgleda nekako čudnovato ispravno. I tek tad, dok avet nekog izraza lica po prvi put treperi preko tih crta — preko izvrsno oblikovanog, vilenjačkog lica koje se formira u male prolazne bore, dok sistem za hlađenje bez vidljivog razloga počinje da zvuči mnogo daholikije — tek tad počinjem da drhtim.

Jer ja znam da ova divna mašina nije dečak. Njen sedamgigabajtski mozak je hladan onostran svega što to toplo sivo meso može i zamisliti, i neobojen hernijom emocije. Njegove nečujne misli su kristalaste i čiste.

Ipak, on stoji preda mnom, nasmešen.

Njegovi zglobovi, mukotrpno konstruisani, skoro su savršeni. Možda se kolena malo previše lateralno pomiču, mada se u tom pogledu i ljudska tela donekle međusobno razlikuju. Kukovi su, međutim, pomalo kruti. Dok se kreću napred-nazad, kao da nešto treba šutirati, savijanje im je sasvim slobodno, ali u stranu — koliko mogu videti sa ovog rastojanja, kroz sočiva zaprljana slanim sprejom — kao da postoji neka teškoća. Dečja paraliza još ne sasvim savladana, moglo bi se dati objašnjenje, ako bi neko zatražio. Ali možda bi to samo otac mogao primetiti.

U svakom slučaju, plaža je jutros samo naša. Jer ko bi se odvažio da pođe do ovih molova, koji kao umorni prsti stežu to malo preostalog peska održavajući

tako plažu Hladne luke? Martovsku kišicu poduhvataju gorki, okeanom zamahnuti mlazevi vazduha i gone je kroz odeću, u pore čovekovog tela. Mada dečak, naravno, nema pore; vlaga se sakuplja i pravi rečice koje teku niz njegovu otpornu kožu, ulivajući se u njegove cipele.

Zanet u misli, ne primećujem da je dečak zašao u vodu. Ovo znači rastezanje, zamalo kršenje, krute naredbe o samoodržanju koja je u njega bila tako mukotrpno uprogramirana. Već je zašao do butina, ne pljeska niti viče nego samo stoji tamo, uživajući na svoj ultrahladni racionalni način u nesviknutom osećaju ledene struje. Pokraj njega sivozelena voda kulja između mahovinom obraslih stena i razbija se o obalu. Otima mi se krik.

"Džeremi! Ovamo. To je vrlo opasno."

Hodam ka njemu, maltene slep od vetra i spreja.

"Vidiš, Džeremi, struje su ovde vrlo jake. A voda postaje dublja. Obala je tačno tu urušena ka dubini, vidiš? A ti si tako težak. Kad bi pao ka pučini, potonuo bi pravo na dno i voda bi prodrla u tebe i upropastila te pre nego što bi mogao da se popneš napolje. A sad pažljivo."

Ispravljajući se da pogledam mimo njega ka mestu gde se talasi lome i pene, pitam se da li se reči "urušen" i "pučina" nalaze u njegovom rečniku. Može li kroz ovoliku grmljavinu i pljuskanje da analizira, korektno, moje reči? Širokorasponska ružičasta buka koja ovde vlada nije sasvim isto što i pozadinska buka koju su njegove osetljive uši programirane da filtriranjem uklone. Naravno, on može, ako želi, da preuređuje programe; praktično je nemoguće saznati da li je to već učinio. Morao bih da ga opet uključim, da zatražim rezime memorijskog segmenta o kome se radi, da izvršim dugotrajne analize naspram prvobitne sintakse... ili da ga prosto pitam?

Ne. (Tu sam samog sebe iznenadio. Zašto bih se, za ime boga, plašio da postavim direktno pitanje jednom komplikovanom misaonom sistemu koji sam sam dizajnirao? Zaista nije potrebno predavati se emocijama. Ovo je samo jedan interesantan problem iz kibernetike, ništa više.) Nego, o čemu sam ono razmišljao?

Evo njega, izašao iz vode, široko se iscerio, sa njega curi. Njegovo lice zaista može jako da utiče, bez obzira da li čovek shvata — dok se on primiče — šta Džeremi zapravo jeste.

"Bio sam u stanju da osetim hladnoću", kaže on.

Ali ne sasvim odgovarajućim osećanjem, pomišljam, i brzo u umu nabrajam šta sve nedostaje. Više drhtanja da bi njegova tvrdnja bila uverljivija. Brzo disanje, nagoveštaji uzbuđenja: generalni sistemski odgovor na fizičku stimulaciju i izlaganje silama prirode. Biće potreban kompleksni okidač — jedna termalna kapija, jedna za merenje naprezanja, i jedna za procenu. Da li

dečaci-tinejdžeri izlaze iz vode trkom ili hodom? Večeras ću raditi na tome.

Sad, očinski; stavljam mu ruku na rame. Rame je toplo zbog disipacije toplote. Zapravo, pretoplo; ne postoji mehanizam koji bi imitirao stezanje kapilara na hladnoći. Ali, ne bi trebalo očekivati da će iko to primetiti, mislim ja. Videći nijanse u njegovim izrazima lica, smešim se sa odobravanjem.

"A sad natrag u kuću", kažem.

I on trči napred, da me zadovolji: dobar sin. Potrebno mu je samo, valjda kao i svim sinovima, malo pažnje i podešavanja. Da bi bio savršen.

U ovim noćima kasno u zimu, Hladna luka ne izgleda više tako hladna ni tako beživotna. Svetlost vatre baca svoj zagrevajući žuti sjaj preko naslaganih kutija, od kojih su neke otvorene tako da se u njima vidi uredno savijena odeća, dražesno mala. Na žalost ti odevni predmeti odražavaju jedino moj neizgrađeni ukus i moje mukotrpno donete — i, nesumnjivo, često pogrešne — zaključke. To isto odražavaju i sve druge stvari u ovoj kući.

Noću, Džeremi sa hladnom efikasnošću poboljšava svoj um. Koristi svoje zaslepljujuće brze saznajne procese da bi rafinirao i izglačao svoje misaone puteve. Apsorbuje, čitajući munjevito i bez pauze, knjige koje sam ja čitavog života prikupljao, moju zalihu znanja o svetu, i sve to uklapa na neki nedokučiv način. U međuvremenu vodi razgovor izuzetno prijatno. Mislim da njegov stil govora podseća na Tomasa Hardija. Ili na Džejn Ostin — još jednu kod-kuće-ostajuću iznenađujuće oštroumnu osobu.

"Šteta što ne mogu da cenim vrednost čaja", daje on primedbu dodajući, "niti piva, kad smo već kod toga."

"Suviše si mlad", podsećam ga, "da piješ."

"Ali mislio sam da mi je to pametna rečenica."

Zvuči malčice razočarano; to izvodi tako superiorno da me svaki put "pređe". Čoveku ostaje jedino da bude zahvalan što Džeremi nije usvojio još i britanski izgovor engleskog jezika. Hitam da mu pružim uveravanja.

"A, pa i bila je. Prihvatljivo pametna. Međutim, nemoj se istrčavati ispred samoga sebe. Dečaci tvojih godina imaju svoju sopstvenu vrstu humora — koji nije osobito delikatan."

Na šta on uzvraća: "Njaj-ke, Džeksone."

Moja biblioteka je, vidite, veoma eklektična. Raširena je i u smislu da su knjige razbacane po celoj kući sa prividnom, ali ne stvarnom, nasumičnošću. Džeremi, koga zaboravljanje ne muči, usvojio je moje kućne navike, a kao nosilac entropije dejstvuje daleko brže nego ja.

A sad me kažnjavanje — kategorija interakcije koja pada na um zbog ove poslednje njegove primedbe - ispunjava nelagodnošću: uporni čir koga čovek ne sme da dotakne, iako je Džeremi neosporno, ponekad, teško iskušenje. Jedne večeri prošle nedelje, na primer, hitnuo je beznapornom preciznošću jednu finu staru knjigu ukoričenu u kožu pravo na razbuktalo ugljevlje. Crni dim koji je pekao oči digao se u velikim oblacima, ispunjavajući sobu ogavnom magluštinom.

Džeremi se uspentrao uz nejednako naslagane kutije za koje čovek - nemajući njegove analitičke sposobnosti - nikad ne bi pomislio da mogu da izdrže njegovu težinu. Udahnuo je duboko, usisavajući vreli dim, provlačeći ga pokraj svojih senzora. Objasnio je: iako mu je sastav dima dobro poznat, iako zna da ljudi iz navike udišu dim, još nikad nije osetio miris dima.

Šta sam, tada, mogao učiniti? Otvorio sam prozore ka istoku i ka zapadu, puštajući studen da uđe a ne-više-prijatan sobni vazduh da izađe - odnoseći sa sobom, preobraćenu u manje uređen oblik, Blejkovu knjigu Pesme nevinosti. Objašnjenje za izbor goriva nije došlo.

Pa, ako je Džeremi - ne uzimajući u obzir njegovu iskazanu nameru - bio radoznao da vidi kako ću reagovati na taj ispad, video je da sam reagovao (crvenim priznajući ovo) na svoj karakteristični način. Još jednom sam izbegao upotrebu štapa; pridikovao sam mladiću, ne grubo; zatvorio sam prozore.

U ova jutra, dok se pokrov zime diže, budim se spremno u sve ranije sate zore, manje sklon mamurluku nego ranije. Sa Džeremijem vreme sada provodim uglavnom u kući. Izmaglica ređe dotiče obalu i ređe drži svoju zavesu ispred bednog gradića. Oni ljudi koje more privlači odvažuju se duž naftom zacrnjene plaže, prolaze pokraj naše kuće sa sivim krovnim pločama odlazeći ka rtu (bacajući, nadam se, samo kratke rasejane poglede u ovom pravcu. Sa kojim mislima?) i nastavljaju dalje.

Popodnevima, penjem se nisko-nadsvođenim stepeništem i nalazim Džeremija, koji je nesposoban da se dosađuje, kako leži opušten u dečačkoj pozi čekajući dalje stimuluse. Izaziva me na igre reči, koristi moju sklonost ka knjiškim anegdotama, pecka me zbog nesavršenosti moje memorije. Ili me prekoreva zbog neelegantnih programskih blokova koje je otkrio i popravio dok sam ja spavao. Ali uvek zrači dobrim raspoloženjem. Jer on se bori iskreno, mada bez osećanja, da bude dobar sin. Kao što je i konstruisan — ne-promenljivo, nadam se — da bude.

Večerima, ležim gledajući kako se svetlost razmazuje purpurna i žuta preko zamrljanih zapadnih prozora. Čujem more gde se valja i rasipa o razlomljenu obalu — šapćući, zamišljam ja, nagoveštaje o budućnosti koje nikad ne mogu

sasvim da čujem.

Svet, reče Džeremi jednog dana ranog proleća, citirajući jednog od svojih Engleza, jeste ono što jeste.

Neka čudna vrsta upozorenja, možda. Jer, iako je često razigran, Džeremi nikad nije sasvim kapriciozan. Ništa ne čini bez razloga. I nema nikakva raspoloženja.

I zato nisam bio, razmislivši kasnije pažljivo, potpuno iznenađen njegovim nestankom iz kuće, otkrivenim jedne zore kad sam se popeo ništa oduševljenije nego obično u bivšu sobu za malu decu i našao purpurnog nosoroga na svom mestu, ali ne i Džeremija.

Neću poricati, samo ću oslabiti putem objektiviziranja, svoje emocije. Dlanovi i čelo mi postadoše klizavi od znoja; kolena su mi za trenutak zaklecala. Seo sam i razmišljao lažnom smirenošću, možda se sakrio negde u kući. Ispravno sam procenio da ovo nije istina, ali još nisam hteo da, kako kažu, skočim preko ruba. Još ne.

Međutim, napor uložen u pretraživanje kuće delovao je terapeutski. Do onog trenutka kad sam se uverio da Džeremi sasvim sigurno nije tu, postao sam i manje-više spreman da se sa njegovom odsutnošću suočim. Što će reći, odlučio sam da odložim strah i brigu sve do časa kad se pokaže da je njihovo vreme nastupilo. Čekajući da se to pokaže, prepustio sam se šetkanju tamo-amo i uvežbavanju raznih formi samozavaravanja.

Dva i trideset popodne. Raširio se dan vetrovit i blistav, belo sunce blešti iz plave praznine i poleže po površinama stvari tako brilijantno — kao da stene i zemljište, gustiši krtog korova, čvornovati komadi naplavljenog drveta i klonuli šipražni borići živi posle još jedne zime sada izlučuju neku svoju sopstvenu svetlost. Njihov organski oreol trijumfalno sija u pristiglom proleću.

I u dva i trideset, suv na način nekoga ko je nedavno bio mokar, Džeremi ležernim korakom ulazi kroz vrata. Njegovo držanje je, ako ću upotrebiti ljudsku analogiju, nonšalantno; lice mu je sveže, kosa rastršena vetrom, odeća umereno neuredna. Suočava se sa mnom i kaže: "Tako mi je drago što je vreme bolje."

Nalazim da je taj njegov stil đaka iz devetnaestog veka sumnjiv i uznemiravajući.

"Džeremi", kažem ja. "Napustio si kuću i celo jutro te nije bilo."

Njegovu reakciju na ovo ja mogu da počnem, ali samo da počnem, da zamišljam, dok ona seva kroz njegov superprovodnički um veliki koliko konzerva sardina. Zapaža da sam izrekao očiglednu činjenicu; dalje nagoveštaje

izvlači iz mog prilično napetog držanja tela i verovatno drhtavog tona glasa; detektuje sa daljine od metar i po lako razaznatljvo isparenje viskija, primećuje takođe flašu i čašu na stolu pokraj neotvorenog romana o misterijama. Te stvari upoređuje sa sličnim obrascima zapaženim tokom njegove tromesečne kognitivne istorije. Utapa tu situaciju u svoj model ljudskog ponašanja, koji postaje u toj meri prefinjeniji, a onda koristeći tako poboljšani model bira — u skladu sa heuristikom prema kojoj se, po Džeremijevom mišljenju, igra života igra — šta će sledeće učiniti. Sve to postiže bez ikakve primetne pauze, izuzimajući polusekundno oklevanje — koje je izvedeno namerno — koje koristi da pokaže iznenađenost i promišljenost. Dopušta da blago mrštenje pređe preko njegovog bledog čela, i kaže:

"Da li si se brinuo, oče? Strašno mi je žao ako sam te uznemirio."

Oči su mu bistre kao braon-obojeno staklo. Neposrednost mladosti sija iz njegovog lica. Telo održava u delikatnoj ravnoteži, težinu koncentriše na prednju vitku nogu dok druga ostaje pozadi, blago povijena u komplikovano uzglobljenom kolenu. Jedna ruka je napola dignuta, pokazujući tamniju veštačku kožu ispod zavrnutog rukava još sa borom od ležanja u kutiji. Tu pozu Džeremi drži oko tri sekunde.

Moje srce u svojoj šupljini gruva; drhtaj se rađa između mojih pleća i širi u talasima kroz slabo smrtno meso: Nisam sposoban da izgovorim pitanja za koja znam da moraju biti postavljena iz razloga koji nemaju veze sa mojim trenutnim osećanjima.

Džeremi čini jedan korak, zatim drugi brže. Peskom natrunjeni linoleumski prostor između nas on prelazi savršeno odmerenim koracima, stižući pod moju na stranu okrenutu glavu posle jednog intervala merljivog otkucajima srca. Grli me čvrsto rukama koje popuštaju samo koliko je potrebno da bi ličile na čvrsto-mišićne mlade udove. Držeći svoju glavu toplu od termalne disipacije samo koji milimetar ispod moje vilice, umirujućim tonom kaže:

"Ne brini se, oče, sad sam kod kuće. Sve je u redu."

Proleće zariva svoje kandže duboko u negostoljubivo zemljište Hladne luke, podbadajući zeleni grudvičasti život da se diže iz solju prožetog tla u sve topliji vetar. Iz dana u dan izmaglice se sa obale dižu u sve veću visinu, šireći horizont do rta i dalje, i uvlačeći sve prostranije prizore mora kroz umrljane prozore mog doma.

Džeremi je sad završena i zasebna tvorevina, kojoj teško da je potrebna ikakva moja pomoć u pogledu softvera ili mehaničkih intervencija. Naučio je da se sasvim dobro stara o sebi, što će jednog dana i morati sam da čini. I nije mu potrebno, posle svega, ništa u smislu emotivne podrške.

Pošto je njegov prvi izlet iz kuće dao zadovoljavajuće rezultate - koje mi je uskoro prepričao sa blistavim detaljima — Džeremi sad svakog dana ponavlja to putovanje, unoseći uvek varijacije. A meni preostaje stalnosmanjujući teren za napore da zaustavim razvoj događaja.

Prvog jutra, kaže Džeremi, nikog nije video. Otišao je do Rta, malo pljuskao, uneo u svoju memoriju mapu tog prostora. Uzgred je na osnovu količine istisnute vode izračunao svoju telesnu gustinu koja je 1,7 u odnosu na gustinu ljudskog tela: slab kandidat za časove plivanja. Njegov osmeh seva dečačkom neuništivošću dok brblja, prepričava svoju avanturu sa maltene ljudskim blaženstvom. Nesumnjivo, bila je to dobra vežba za njegove sposobnosti reagovanja na situacije, ta poplava nestrukturisanih stimulusa. Dečacima baš takve stvari izuzetno koriste.

Njegova sledeća ekspedicija, nekoliko dana kasnije, na koju sam prećutno pristao tako što sam prvu ćutke prihvatio, donela je onaj očekivani epohalni događaj: Džeremijev prvi susret sa ljudskim bićem koje nije njegov... koje nisam ja. Pojavio se, objašnjava Džeremi, sin nekog ribara. Taj momak je približno Džeremijevih godina — a ja, znate li, nikad nisam precizno odredio Džeremijeve godine, pošto nemam pravog fizičkog sina koji bi mogao biti merilo za takve stvari. Ali, mislim, jedno petnaest ili tako nešto.

Ribarev sin: grub momčić, nejasno prepoznatljiv među nizom literarnih modela ljudi, koji su u hladnom plavom mozgu dosad bili jedini stanovnici sem mene. Donlivijev štalski momak, sugeriše Džeremi. Taj mladić je susreo Džeremija na pola puta duž krivudave staze kroz žbunjem pokrivene dine blizu Rta. Od lažnog dečka je zatražio, grubo ali ne neprijateljski, da objasni svoje poreklo i status — da li je iz grada ili turista — sa posebnim pitanjima o sadašnjoj aktivnosti. Na šta je Džeremi odgovorio: Turmondston, iz Irske; boravi ovde na neodređeno vreme sa svojim ocem, profesorom na sabatikumu; istražuje plažu. (Ingeniozni odgovori, naveden sam da priznam; prvi zato što će objasniti svaku neobičnost govora, a drugi zato što pridodaje elipsu otvorenog kraja prirodi ovog našeg života — mog života — u Hladnoj luci.)

To popodne koje su zajedno provela dvojica dečaka, jedan živ a drugi mehanički, potrošeno je u dečački nemarnom lutanju po uzanom, okeanom-obgrljenom rtu, i u razmenjivanju hvalisanja. Ne mogu a da ne zamislim Džeremija kako za svog lakovernog slušaoca kreira jedan fantastični pejzaž Irske, muzući beznaporno dela oko kojih je desetak siromašnih pisaca kidalo mozak i dobijajući tako jedan sat olakog ćaskanja.

Tokom kasnijih dana, Džeremi i taj meštanin — koji se, koliko čujem, zove Pol — pretvaraju događaje tog prvog dana u rutinu. Džeremi izlazi u široki, mnogoljudi svet, razrađujući svoju sposobnost da u njemu funkcioniše neprepoznat. Možda bi trebalo da ja to prihvatim sa dobrodošlicom, kao

najčvršći dokaz svog uspeha. Ili bi bar trebalo da to prihvatim kao zasluženo priznanje mojoj saradnici kojoj nije zahvaljeno i koja odavno nije viđena — Džeremijevoj majci, ako hoćete. Ali ja osećam, iz nekog razloga, samo otupelost i gubitak.

Moji sati su sada natečeni od neaktivnosti. Imam vremena da se šetam naftom zaprljanom plažom i da, koliko je moguće, uživam u ovogodišnjem poboljšanju zloćudnog vremena u Hladnoj luci. Vremena da pronađem i iznova pročitam dragocene knjige razasute kroz ovu veliku, neočešljanu, tihu kuću. Ni najmanje ozbiljnosti ne unosim u bavljenje ma kojom od tih stvari. Umesto da se nečemu posvetim, ja pešačim kilometre preko satrunulog linoleuma u ovim zaprečenim sobama, podižem solju umazane prozore gde sunce stvara prljave duge, i zurim preko beskonačnih prostranstava prolećno-zelenog mora. U takvim trenucima ne mislim ni o čemu određenom — ili mislim o svemu, ali sa odstojanja. Gledam ribarske brodiće kako podskakuju. Razmatram kurs kojim je moja egzistencija mogla poći da sam se okrenuo kao ti brodići u talase, da nisam samo plutao nošen vetrovima i plimom.

Ova mlitava toplina Hladne luke oživela je pravu baštu uspomena i žaljenja. Razmišljam o kolegama dalekim, o onima od kojih se ništa ne čuje, i mrtvima; prisećam se prijateljstava kojima, čini se, nikad nisam dao pravedni doprinos. Ugojene i srećne, uspomene ćaskaju između sebe, tako udaljene da ih jedva čujem.

"Ti si uplašeni filozof", kaže jedan ženski glas.

Poričem to.

"A, jesi", kaže ona. "Pišeš svoje radove i daješ svoje predloge. Ali bojiš se da svoje ideje testiraš u stvarnom svetu. Mislim da se na smrt plašiš da bi veštačka ličnost mogla previše ličiti na pravu."

Glupost. Bio bih srećan, naravno, da testiram svoje teorije. Ali hardver nije spreman. Moji sistemi ne mogu raditi u vazduhu. (Ovde prizvuk optužbe. Upućivanje jednog značajnog pogleda.)

"Pričekaj ti malo. Jednog dana ću ti dati tvoj prokleti hardver. A tebe će onda da uhvati takva prpa — da ćeš odjuriti i zatrpati svoje proklete sisteme u pesak."

Naftom umrljani pesak koji se drži za zube Hladne luke ima boju pepela. Ribarski brodići izlaze na more, pretražuju crne dubine da bi izvukli krljuštava tela i doneli ih nazad u pregradama sa ledom. Da je ona ovde danas, razmišljam, da li bi se pokajala zbog svojih reči ili bi trijumfovala? Da je ona ovde...

Kao da čujem smeh. Da li mi se to moje uspomene rugaju? Dižem pogled obuzet nečim nalik na uzbunjenost.

Ne. To je gladno kreštanje galebova, koji se obrušavaju radi svojih podnevnih obroka. A vazduh postaje topliji.

Džeremi, dakako, neće ni da čuje da ostane u kući kad je dan lep. Nije sklon ni da mi se pridruži radi šetnje po suncu. Čini se da ga je ovo godišnje doba zarazilo lutalačkom strašću, kao što bi i pravog dečaka. Ali pravi dečaci su izgrađeni od organskih jedinjenja koja previru u zemlji, dok je Džeremijevo srce jedna pumpa za hlađenje načinjena od neprirodnih legura, a njegov mozak je ohlađen do superprovodničke hladnoće tuđinske u odnosu na sunčane svetove gde život buja.

Ništa od toga ne ublažuje moju samoću ovog toplog junskog jutra.

Izmahujući rukom na komarce ohrabrene neuobičajenim odsustvom morskog povetarca, idem iz sobe u sobu sakupljajući šoljice za kafu na kojima su tragovi viskija.

Voda u kojoj perem sudove postaje siva dok klizi između mojih prstiju. Zastajem da se zapitam: da li je Džeremi fizički opremljen da izađe na kraj sa zahtevima koje mu može postaviti prijateljstvo sa tim još neviđenim Polom? Na primer, tajna flaša piva, "maznuta" iz frižidera nekog ribara, popijena nemarno, pivo zatim stoji u Džeremijevoj skromnoj šupljini za nošenje takvih stvari da bi bilo, kasnije, izbačeno — tu problema ne bi trebalo da bude. A opasnost od letnjeg plivanja? Mora biti da je Džeremi već izmislio neki izgovor koji to pokriva. Ali može biti drugih, nepredviđenih opasnosti za Džeremijevu fizičku opremu, tajnih hobija kojima se tinejdžeri, momci, često prepuštaju? Malo nagoveštaja o tome pronalazim u uspomenama iz moje povučene mladosti.

Držim poluoprani tanjir, zahvataju me nemir i briga: muke, razmišljam bez ironije, roditeljstva. I to zbog jedne — kažimo to grubo-otvoreno — mašine.

Brišući šake o nogavice pantalona, napuštam sudove i hodam kroz kuću, nesposoban da podnesem ovaj zakrčeni, peskom natrunjeni zatvor i jedan jedini sekund duže. Ne posvećujući nijednu misao svojim iznošenim cipelama, neobrijanom licu i ućebanoj kosi, napolju sam, u blještećem suncu, odmičem ruštećim šljunkom staze, lako besciljno u pogledu namere, odmičem ka Rtu, toj mršavoj stenovotoj pesnici koja gura svoj svetionik u muklo more.

Put postaje lošiji. Ubrzo je to samo putanja ugažena točkovima vozila, koja krivuda kroz niske dine prljavog peska, kroz žbunje šiljastog lišća koje klimara na povetarcu, između mračnih stenovitih izdignuća. Ovo je moja prva šetnja ovde od kako sam se doselio u Hladnu luku.

Osećanje izolacije je oštro, mnogo oštrije ovde nego tamo gde je moja sivokrovna kuća našla sebi uporište u zaklonu uvale. Svetionik se uzdiže, ogroman i zloslutan, iznad ulaza u luku. A pokraj njega, na samoj ivici mora,

čuči jedna sirota, olujama maltene rasturena kuća, čak ispruža klimavi gat hrabro u talase. Nenastanjena je, to čovek mora pomisliti — čak nenastanjiva — ali u kapljicama ovlaženom pesku blizu nje vide se duboki tragovi guma nekog vozila. Dok se približavam, jedna poderana zavesa zalepršа brzo. Možda ne.

Zaobilazeći to mesto polako, poboljšavajući svoj ugao gledanja, vidim ribarski brodić koji se, vezan uz gat, diže ječeći o stubove. To je drevni troler, brodić za vučenje mreže: ovaj je za vučenje postrance, uređaji i posustala tovarna greda su mu pozadi, upravljačka kućica napred, zarđao je od ruba korita sve do linije vode. Napinje svoje veze, preteći da istrgne ili stubiće za koje je vezan, ili ceo gat, ili i čitavu kuću, zavisno od toga šta je najnesolidnije utemeljeno (kuća, sklon sam da verujem).

Opet je zatreperila jedna zavesa; moja mašta dohvata neki jedva naslućeni detalj i onda skicira, retrospektivno, sliku neke vitke figure koja nestaje iza tkanine izbledele od sunca. Varka zbog senki, nesumnjivo. Negde nešto tandrče, ta galama se naglo pojačava.

Jedno vozilo prašti krivudavom putanjom od Hladne luke. Kažem sebi da nema razloga da se osećam nelagodno: ovo je, nakraju, javno mesto. Svejedno, stojim apsurdno pogurenih pleća okrenut u susret toj tački metalnog sjaja.

Oronuli Lendrover, sličan brodiću i po zarđalosti i po starosti, reži i srlja preko neravne površine, i sa trzajem se zaustavlja ispred mene. Iz njega trapavo silazi sredovečni čovek opuštenih obraza. Zalupivši vrata sa treskom, namešta košulju koja, sva izbledela, visi sa njega, napeta preko velike trbušine. Mutno registrujem njegovu prosedelu kosu, izgled neopranosti, oči užagrene od pića. Držeći se ratoborno, zaustavlja se dva metra od mene.

"Ti si tip koji stanuje u staroj Kilbijevoj kući", oglašava se on.

Svojim ćutanjem saglašavam se sa tvrdnjom ovoga čoveka; bar ne pokušavam da vrdam.

"E pa drži", ispljune on. "Tog tvog sina. Ili već šta je. Podalje od moje ćerke."

Totalno zapanjen ovim, ostajem nemoćan da razumno odgovorim. Zato ovaj ratoborni navaljivač ima šansu da razvije svoju temu.

"Ti s' neki profa, je l'", frkće on. "E slušaj ovamo, doktore. Taj tvoj klinac sa njegovim uvrnutim pričanjem. Vrzm'o se ovde dok ja nisam bio tu. Mora zaradim za život a tamo ribe nema ni da ispržiš za jedan ručak. Bog gospod zna šta taj radi sa mojom mladom ćerkom. Devojčici tek petna'es, ni pojma nema šta će taki momak da pokuša. Znači drž' ga podalje, je s' čuo, doktore?"

Dok govori, mene impresionira njegova telesnost: velike kožne kese vise mu sa lica; kosa mu je crna kao nafta; uz njegove gole dlakave ruke pružaju se

mrke mrlje nalik na nakapanu boju; ima bore i dubodoline na čudnim mestima. Zahvata me misao da je ovo ljudskost — čije meso propada, nestrpljivo da iz svog ograničenog prostora izagna neprijatnost zvanu život.

"Je s' čuo, doktore?" ponavlja on upirući prstom ka mom licu koje takođe stari.

Klimam tupo glavom, nepotpuno se usredsređujući na glavni tok ovog razgovora, obuzet, u suštini, neverovanjem. Jer, nesumnjivo, Džeremi, mada beskrajno radoznao, i u pogledu fizičkog izgleda kompletan do poslednjeg detalja, ne bi mogao imati želju da postupi u skladu sa opakim sumnjama ovog čoveka. Zato kažem sa pouzdanjem:

"To mora biti da je neka greška."

"Reći ću ja tebi šta je greška", uzvraća on brzo. "Biće velika greška ako taj tvoj dečko dopusti da ga opet u'vatim ovde negde. To će tužna priča da bude, doktore, sigurno. Paz' šta sam ti rek'o."

Konačnu tačku na svoje pripovedanje stavlja tako što na pepeljasti pesak šalje ogroman loptasti ispljuvak; onda se ovaj galamdžija okreće na jako pohabanoj potpetici i trampa u kuću, koja drhti oko njega dok zalupljuje vrata. Iznutra, povik pronalazi sebi put kroz mnogobrojne pukotine, preleće preko stena i peska, stiže do mene. Stiže blag, jedno ime:

"Pola."

Što uznemiruje moj sluh svojom blagom neskladnošću, koja mi u prvi mah nije jasna ali koja pod izoštrenom pažnjom postaje preciznija i elementarnija — čitav Vebernov kvartet sadržan u jednoj reči. Varijacije se izdvajaju matematičkom neizbežnošću. Prvo, to ime: suviše lako iskrivljenje Pola, ribarevog sina, da bi se samo slegnulo ramenima i reklo da je to koincidencija. Zatim pomisao da Džeremi laže. I pitanje motiva.

... Ali pretpostavljam da ta serija misli mora biti bolno očigledna.

Dok moja stopala odmiču krckavom putanjom kući, u mom umu se formiraju najbolji odgovori, verbalna pariranja kojima sam mogao uzvratiti na ribareve grube reči. Ako ovde ima nagoveštaja pohote, mogao sam kazati, njihovo poreklo ne treba da tražiš onostran tvog praga. Jer Džeremijev jedini motiv, u ovom kontaktiranju kao i u svakom drugom, je radoznalost najčistije vrste. Štaviše, on nije sposoban da izazove ma kakvu nepoželjnu promenu u stanju vaše lepe kćeri, naročito po pitanju drugog stanja. Pretpostavljajući, uzgred rečeno, da je lepa. Uprkos svim genetičkim šansama. I tako dalje.

Dok sam stigao kući, moje raspoloženje je postalo mešovito. S jedne strane, muči me to što je Džeremi izmislio, u nedostupnoj studeni svog mozga, priče o avanturama sa Polom ribarevim sinom namesto istinitih priča, kakve god bile,

sa drugim polom, sa Polom ribarevom ćerkom. S druge strane, pamtim Džeremijevu nepromenljivu žarku želju da uči, da proširi svoj model ljudske prirode i tako učini sebe što potpunije ljudskim bićem. Šta bi moglo biti prirodnije - zapravo, divnije prikladno — nego usmeriti svoju radoznalost na drugo ljudsko biće iste starosti a suprotnog pola? Sem toga, inverzija pola u njegovom pripovedanju može biti samo suzdržanost, prezanje zbog moje moguće reakcije - sasvim prirodna stvar ako se ima u vidu čitava polica predviktorijanskih romana koje je taj momčić pročitao.

Na kraju, ostajem zadivljen, sa primesom ponosa, pred tim ingenioznim, adaptivnim, energičnim, i (sad se čini) seksualno ubedljivim sistemom inteligencije čiji su poduhvati tako temeljito uznemirili ribara.

Ipak do neke mere delim nezadovoljstvo tog jadnog oca. Jer, iako ih možda možemo voleti, mi ne možemo, ni ja ni on, kontrolisati umove naše dece.

Sedim okrenut ka jugu, ka svetioniku, a sunce mi se zariva u rame. Džeremi, pokraj mene, izigrava pažljivost, prosejava sirova iskustva još jednog letnjeg dana. Neumoljivo traganje njegovog uma za obrascima ne dopušta ni tren mirovanja niti odmora.

"Oče", kaže najzad. Njegov jezik uobličava glasove sa prepoznatljivim zamućenjem osobenim za ovu neuku obalu.

Izražavam se potvrdno ali izgovaram tek po koji slog. Nesposoban da odlučim šta da kažem, i da li išta da kažem, o Polu ili Poli, ostajem nezainteresovan za dokono ćaskanje.

"Zašto si večeras tako udaljen?", kaže on, sada brižan. "Nisi me pitao šta sam danas radio."

Dopuštam sebi da bacim jedan pogled: pravi pravcijati tinejdžer u skraćenim farmerkama i T-majici, momak koji izlaže, radi divljenja, svoje perfektno formirane udove — koji su dovoljni, mislim ja, da pobude interesovanje ma koje ribarske kćeri.

"Samo čekam", kažem mu, "na svetionik."

"E pitao sam se", kaže on, "da li bi bilo u redu da provedem noć sa Polom sutra. Na dinama blizu Rta. On ima šator."

Posle ovog (blago apokaliptičnog) pitanja, on zastaje, simulirajući iščekivanje. Majušni motori koji pokreću crte njegovog lica pomiču ih sada u raspored koji sugeriše nervozu i sumnju, mada je on u stvari prešao u stanje čekanja, emocijama neobojeno. Dobijam na vremenu:

"Sutra u noć?"

"Da, sutra. To je sasvim uobičajeno, znaš, kampovati napolju. Mislim da će to biti dobro iskustvo."

Premišljam o ovome sa neobičnim osećanjem odsutnosti — znajući, međutim, da ovaj Džeremijev zahtev predstavlja preokretni događaj, da je u toku neka velika zavera, koju bih video kad bih mogao. Ali zurim ka svetioniku; zvezde su počele da se pojavljuju. Džeremi kaže:

"Mogao bih toliko toga da naučim provodeći celu jednu noć napolju."

Što zvuči sasvim istinito. Na moru se majušna svetla pale i gase, poput binarnih prekidača u Džeremijevoj lobanji.

"Da li će to biti u redu?" istrajava on smireno.

I tada — baš kad pomišljam da sam spreman da zarijem svoja pitanja kroz delikatnu barijeru između nas — prirodno oko svetionika baca svoj strašni pogled preko vode, izbacuje svoje noćno pitanje mračnom nadirućem moru. Koje odgovor svakako mora imati, ali ga ne kazuje.

I izgovaram: "Da."

Sanjam. Noć visi kao pokrov kroz koji grabim prema dubljoj tami.

Budim se zbog zvuka pesnica koje lupaju o vrata. Zvekeće oborena flaša viskija dok se dižem dezorijentisan, kao mornar maglom obuhvaćen. Prošla ponoć, kaže plavo lice časovnika. Dole se gruvanje nastavlja.

Niz škriputavo stepenište, saplićem se o podignutu ivicu linoleuma, obmotavam vlažni dlan oko loptaste kvake na vratima. Nabrekla u teškom vazduhu, vrata se opiru mom potezanju. Napolju počinje dernjava.

"Otvaraj ta vrata, bog te prokleo."

Bez namere da mu ispunim tu želju, ali i bez neke sopstvene želje koju bih ispunjavao, potežem vrata ovoga puta uspešno, puštajući zvezdanu noć unutra.

"Polazi sa mnom, kopilane jedan", urla onaj siledžija sa Rta, napola vidljiv pod nadstrešnicom, "ako nećeš da ubijem tog tvog dečaka."

Tupo sam izvan kuće i zurim mimo njega u sveprožderuću noć.

"Izaš'o s mojom ćerkom sa čamcem, govnar mali. Daću da ga uhapse a ako ima sreće neću ga upucam."

Penjemo se u Lendrover koji miriše na morsku vodu, naftu i truljenje. Motor mu riče kao da hoće da zastrašivanjem natera na poslušnost izrovani put. Značenje reči ovoga čoveka mutno se sklapa ispred mene, kao nekoliko grafika na video-ekranu.

Pozv'o ga prijatelj iz grada, kaže on meni. Vid'o njegovu ćerku kako ulazi u

čamac sa tim dečkom iz Engleske ili već odakle. Pošli iz luke na jug. Mislio da će ga zanima.

Mo'š se kladiš da će ga zanima. Režeći, on cima loptasti kraj ručice menjača, treska nogom po kočnici, zariva točkove u zgrudvani pesak. Stigli smo na rt. Ostavlja me da ga sledim kao mesečar, i ide na gat, gde njegov ribarski brodić škripi pridržan vezama, narasta grdan i ogroman u noći. Čovek zbacuje konopce sa gata i skače na palubu. Brodić se teškim kretnjama ljulja, počinje da plovi nošen strujom.

"Ajde, bog te prokleo. Ako hoćeš da spaseš kožu svog dečaka."

Čak i pre nego što sam se popeo na palubu zahvatilo me je osećanje da se ispod mene nešto kreće, kao da čitava ova iluzija nekakvog Rta, nekakve bedne kuće i gata klizavog od nafte počinje da plovi, gubeći svoju utemeIjenost u ma kakvoj prepoznatljivoj realnosti.

Ali tek što sam doskočio na uzljuljanu, klizavu palubu, dočekuje me udarac realnosti: smrad istrunule ribe koji se diže iz tovarnog prostora. Grabim ogradu, otvorenih usta pokušavam da nađem vazduh podnošljiv za disanje; pošto ga ne nalazim, naginjem se van i povraćam u mrak.

Iz podvodne utrobe ribarskog brodića dopire grleno podrigivanje starog motora koji mučenički pokušava da oživi. Držim se čvrsto za ljigavu ogradu, gledam kako se dole komeša crna voda, dok stari brodić navaljuje kroz noć, u daljinu.

Dižući pogled, vidim belu jarbolsku svetiljku visoko iznad upravljačke kućice, levostrano upozoravajuće svetio: tupo je i crveno baš kao i ovaj sjaj iza mojih očiju. Korak po korak se primičem, držeći se za ogradu, dok ne stignem do pramca, koji razvaljuje talase. Tu nalazim lestvice i, belim prstima koji se klizaju po zarđalim šipkama, dižem svoje telo sa palube.

Unutar upravljačke kućice vrućina pritiska. Mirisi metala, znoja i ruma silom prodiru u moje nozdrve. Prvo osećam, zatim i nazirem, mračni oblik pokraj mene, figuru koja stiska mali drveni krmanoški točak i zuri napred. Njegove oči sjakte zelenim svetlom radara, na ovom kapetanskom mostu jedinog instrumenta koji daje od sebe nagoveštaj života. Taj čovek reži:

"Biće oni tu negde oko Rta."

Ukazuje prstom ka radaru. Po ekranu se opružio profil Hladne luke, koji, gledan okom jeftinog radara, izgleda manje nareckan nego što u stvarnosti jeste. Robusni prst se upire ka praznini, ostavljajući na staklu mrlju znoja.

"Ovi sprudovi ovde. Tamo svi oni odlaze. Tamo će se usidre da se malo zabave."

Njegov dah je ošamućujuće isparenje; silno želim da se odmaknem od tog

čoveka, od sladostrasnosti njegovog glasa. Njegova ruka nalazi jednu polugu u mraku, dodirom sviknutim, intimnim. Stari troler ječi i žešće tuče vodu.

Ima li oko nas još plovila, na širokom noćnocrnom moru? Zurim u onaj otisak prsta koji je on nazvao sprudovima, ali ne vidim ništa. Znači, možda i nema ničega što bi se moglo videti; pošli smo nikud; ovo snoliko putovanje biće napušteno. Ali:

"Eno tamo", kaže grubijan. Njegov prljavi prst dotiče staklo, i ja, ovoga puta, zapažam majušnu mrlju.

"Ta-mo kod spru-do-va", kaže on maltene pevušeći. "Tamo svi oni odlaze."

Diže do usana flašu koja u prolazu hvata deo svetlosti sa ekrana.

Osećam kako mi se stomak opet nadiže na povraćanje, i nalazim, pipajući, vrata. Vlažni vazduh koji se kovitla oko mog lica nije ni topao ni hladan; ima neki svoj posebni smrad, ali blaži od onog u upravljačkoj kabini. Zahvalno ga usisavam, zureći u izubijano drvo palube preko koga ono upozoravajuće svetio baca svoj krvavocrveni pokrov.

Mislim: ma koliko razbešnjen može biti ovaj poživotinjeni ribar, moram ga smiriti. Kad nastupi pravi trenutak, moram mu pokazati da je njegov strah za njegovu kćer neosnovan. Možda mogu pridobiti i nju da mi u tome pomogne. Jer, ona je dosad već morala otkriti — ako su ona i Džeremi zaista tu negde, napolju, u noći — da je pohotom-opsednuta imaginacija njenog oca ovoga puta raspaljena bezrazložno. Ako bude apsolutno potrebno, mogu da otklopim Džeremijevu lovanju i ogolim hladni plavi mozak.

Brundanje mašine popušta, prelazi u šištavo mrmljanje, jedva razaznatljivo nad šljapanjem talasa.

"Evo su", dahće ribar. Onda jednim pokretom gasi spoljašnja svetla. Stari brodić, ludo zaljuljan na talasima, kao da je iščezao oko mene.

Još uvek se krećemo napred, ploveći kao da nas životinska volja gura prema onome za šta ovaj čovek svakako zna da se tamo nalazi. Za trenutak se divim njegovom percipiranju stvari koje ja ne mogu videti. Možda sam, razmišljam, suviše sličan Džeremiju: nedostaje mi ona čudna svesnost koja leži izvan razuma. Možda nisam ljudsko biće u jednakoj meri kao ovaj smrdljivko koji drži krmanoški točak.

Onda do mojih ušiju stiže zvuk smeha, i ljudskost juri u moje grlo. Ribar me grabi za ruku, uništavajući svojim stiskom moj mrtvorođeni krik. "E sa' ćemo vidimo tog tvog dečka."

Smeh je sad glasniji, jasno ženskog zvučanja. Užasavajuće je blizak, a ipak nekako dalek, titra povrh vode dopirući sa nekog nedohvatnog udaljenja.

Mislim da vidim neki oblik ispred nas u noći. Samo senka, diže se i pada kao

da ne pati ni od kakve povezanosti sa vodom. Naglo dobija oblik malog motornog čamca: dvadeset metara udaljenog, ne više. Sve je mračno na njegovoj palubi i u njegovoj pokrivenoj kabini. Pokraj mene se pokreće jedna debela ruka; motor se oglašava samrtnim kašljanjem a onda se više uopšte ne čuje. Prolazeći pored mene sa neočekivanim šunjanjem, ribar sa pramca spušta iskasapljeni konopčani odbojnik. Plovimo sve bliže.

Glasniji smeh: sad se sa devojčinim glasom meša mladićev, nevin, lišen sumnji. Moj glas ostaje zarobljen u mom grlu.

Onda se nešto teško otiskuje sa trolera i sa potmulim udarom dospeva na motorni čamac. Ribar se na malenoj palubi uspravlja i urliče nešto vulgarno. Sledi kratki devojčin krik, i zvuci žurnog petljanja. Stojim okamenjen užasom — plašim se da intervenišem, možda, ili prosto nisam dorastao ovoj brzini razvijanja događaja.

"Izlazi napolje, kopile jedno malo."

Devojka opet vrišti, možda u strahu a možda iz prkosa. Neki pokret se vidi na vratima kabine motornog čamca. Srcolomno poznata figura se pojavljuje.

Džeremi! (Ne znam da li sam to viknuo ili sam samo hteo da viknem).

"Ne!" moli devojka,čiji se bledi oblik pojavljuje iza njega. "Prestani! Blesav je, povrediće te."

Senke se komešaju na proširenom zadnjem delu motornog čamca. Ribar urliče; devojka se buni; još ni reči od Džeremija, koji stoji (zapažam upaničen) sasvim go. Kao i ona.

Nema vremena da se čovek čudi svemu tome. Brzi pokreti potresaju motorni čamac. Čujem zbrku glasova, među kojima jasno hvatam oštri devojčin glas:

"On čak i nije pravi dečak, ti debela glupa budalino!" Na šta otac uzvraća, to će sad vidimo.

Sevnulo je crveno, sjajnije od onog upozoravajućeg svetla, ali samo za tren, onda je nestalo. Udar zvuka jak kao grom rasipa se preko talasa. "Džeremi!" uzvikuju dva glasa.

Telo koje izgleda kao dečačko leži na boku — ne u pravoj agoniji, to znam, ali zapanjujuće je bolno videti ga takvog. Još se miče, pokušava možda da se pridigne u sedeći položaj, uvija se postrance po palubi.

Ribar je nepomičan — paralisan, možda, šokom sopstvenog nasilja. Ječeći reči mržnje, njegova kćer se baca napred stvarajući zamućenu sliku avetinskog mesa. Otima mu oružje iz ruke i uzmiče preko palube do mesta gde Džeremi leži slomljen.

Ribar se pribrao, iskoračuje napred zamahujući da je udari. Ali njegovo telo,

manje gusto od tela neljudskog mladića, ostaje zaustavljeno prvim hicem iz pištolja, zatim pada bačeno uz rub čamca drugim hicem. Protiče jedan dugi otkucaj srca, onda se ribar oglašava mučućim jecanjem, držeći se za stomak.

Džeremi se napola pridigao; vitka devojka se nadnosi nad njega. Reči umirenja izlaze iz njegovih usta, ali one su namenjene samo devojci, nerazumljive su odavde, sa mesta gde se ja, prestravljen, grčevito držim. Devojka pomaže Džeremiju da ustane koristeći neoštećenu nogu; druga Džeremijeva noga se vuče neprirodno iskrenuta. Vodi ga ka ribarskom brodiću, do ograde.

Džeremi diže pogled ka meni, udaljen na dohvat dobro ispružene ruke, gleda kroz svetle braon oči nezamagljene bolom ili kajanjem. Pruža ruku.

"Oče."

Taj zamalo-muževni glas je perfektan. "Pomozi mi da se popnem."

Pola ne gleda preko palube ka svom ocu koji pokušava da zaustavi tamno izlivanje. Gleda samo Džeremija — znajući, kao i ja, šta je Džeremi, ali ipak voleći ga blistavom devojačkom jasnoćom. Čini se da joj nimalo ne smeta što je gola.

Džeremi sad održava ravnotežu na niskoj bočnoj ogradi motornog čamca. Njegove ruke se pružaju ka meni, i ja ih bez razmišljanja prihvatam, osećam njihovu topeću, mehaničku toplotu, njihov čvrsti stisak toliko sličan mladim mišićima. Njegovo lice (čiji prćasti nos i blede pegice zamišljam, u ovoj tami) posmatra moje, dok on stoji tako obuhvaćen sa dva para ruku.

U tom času uzajamne bespomoćnosti gledam devojku. Polu. A ona samo za tren uzvraća gledajući me u oči. Vidim u njenim očima, koje su u to mršavo lice ugrađene iznad visokih jagodičnih kostiju, nešto od onog istog bola i one zbunjenosti koji pulsiraju i u meni: to je plod apsurdne i neograničene ljubavi, za koju su samo ljudska bića sposobna.

Tada osećam kako u prostoru između nas raste jedna vrsta spojenosti koju nikad ranije nisam iskusio - jedan odnos, makar i vrlo kratkotrajan, savršene komunikacije. To je ono što sam se borio da dosegnem, podbacio, i pobegao od toga, ne znajući ni jednog trenutka prirodu toga, ono što sam se nadao da ću postići pomoću kibernetskog dečaka, mog na-Božić-rođenog sina.

Da: i upravo ono što se Džeremi, programiran da liči na mene, trudio da postigne kod ove jadne devojke, čije su divne uznemirene oči spojene sa mojima u punoći ove noći.

Silno čeznem da je zagrlim, da je uzmem u naručje i dam joj utehu koja utišava misli, kakva joj je i potrebna.

I možda, osećajući ovaj gejzir nežnosti, i savezništva, prema ovoj neodevenoj

tužnoj devojci, činim zapravo neki mali pokret zbog koga popušta moje držanje Džeremija. Ali samo za tren. Jer ni na kraj pameti mi nije bilo - ovde u tami, gde sam okružen smrtnošću i strahom — da bi se troler mogao iznenada zaljuljati i odmaći od motornog čamca, otvarajući između dva plovila prostor od zjapećih pola metra. Koji će se odmah i zatvoriti, ali tek pošto:

Džeremi, lišen uporišta s bilo koje strane — napušten u tom prolećućem trenu od strane nas dvoje koji ga volimo — brzo (zbog svoje težine) i tiho (zbog svog nedostatka emocija) upada:

U more koje je majka svega.

Septembar će se vratiti sivokrovnoj kući u Hladnoj luci. Vetar će hladno puziti između zuba gatova, uvlačiće se pod vrata i iza navučenih zavesa. Linoleum će se, mrljav od starosti i nafte, uvijati na podnim daskama koje su od nakupljene prožimajuće soli postale tvrde kao kamen. Kad se popneš uz sumračno stepenište, umiruća vatra će izazivati promaju, koja će šaputati pored ledenih spavaćih soba, podsticaće prašinu da oživi ispod starog nameštaja, zaploviće najzad kroz prljavu bivšu dečju sobu na tavanu koja ima purpurnog nosoroga na zidu i uzane solju zamazane prozore.

Ovde će zastupnik stanodavca zastati, šišteći, u jutro mog odlaska, izvadiće iz kaputa požutelu maramicu i, ne izvinjavajući se, izduvaće nos u nju.

"Teško je napuniti stanove u ovo doba godine", informisaće on mene.

Ja ću mu samo kazati gde me može naći: taj broj, ta ulica od sunca topla. Na kartici koju ću mu dati nalaziće se njen rukopis, uvek prepoznatljiv.

"Pozv'o sam neke momke", reći će on, trpajući tu karticu u isti džep gde i maramicu, "koji će vam ponesu prtljag. Pretpostavljam da 'oćete da se iznese danas."

Ne: samo onaj sanduk nalik na mrtvački. Ostatak — knjige, mašine, uspomene — može ovde da prezimi.

Možda će taj čovek zastati za trenutak pre nego što ode, zadržaće pogled svojih sitnih očiju na mom licu, jer tokom zaparnog godišnjeg doba koje je upravo prošlo ja sam postao slavan, lokalno, kratkotrajno. Frankenštajn smanjenog formata. Robot zaveo devojku, Petnaestogodišnjakinja ubila oca. — Pronalazač će popraviti silikonskog Kazanovu.

Ništa od toga, verovatno, nece biti važno stanodavčevom agentu, čiji su obrazi sivi a gestovi očajni posle pedeset zima bežanja od truljenja koje kao pohlepni đavo puzi nafto-pocrnelim plažama Hladne luke. On će želeti samo da se vrati svojoj kući na kojoj se vide pruge od vremenskih nepogoda, svojoj flaši, svom ćebetu prebačenom preko nogu. Svom životu koji se tako malo

razlikuje od mog dosadašnjeg.

Ali ne i odsadašnjeg. Jer ovo će biti jutro mog odlaska.

Biće potrebni meseci, naravno, da bi se Džeremi vratio u život — ne: u funkcionisanje. Koliko je meni poznato, njegovo telo može biti i nepopravljivo oštećeno. Ja mu nisam ni dao telo; samo onaj um sam mu dao, onaj koji leži zapečaćen u svojoj plavoj kutiji veličine konzerve sardina. Na kraju svega ostaje mi zaključak da ništa drugo nisam ni učinio. Samo sam mu dao taj um. Mogućnost da ga upotrebi. Kako ga je on upotrebio... Pa, kako iko od nas upotrebljava tako ambivalentna zaveštanja kao što su znanje i čežnja?

Svejedno, pokušaću da ga vratim. Međutim neću iz gnjilog groba dići samo njega. Saznao sam (i to ne prekasno, nadam se) pravu prirodu poklona koji sam dobio za Božić u sanduku nalik na mrtvački. Radi mene samog, i radi jadne Pole, i naročito radi moje nezahvaljene i dugo-ne-viđene prijateljice, okrenuću leđa ovoj obali kojoj je vetar ispovednik, i neću se više kriti među ovim beživotnim stranicama iz Hladne luke.

ROBERT SILVERBERG

Plovidba za Vizantiju

U zoru je ustao i iskoračio na terasu da pogleda, po prvi put, Aleksandriju, jedini grad koji još nije video. Te godine, na spisku pet postojećih gradova nalazili su se Čang-an, Asgard, Novi Čikago, Timbuktu i Aleksandrija: uobičajena mešavina kultura, era, realnosti. Prošle noći su oni i Đoija pošli iz Asgarda, na dalekom severu, leteli dugo i stigli kasno, znatno posle zalaska sunca; otišli su pravo u krevet. Sada mu se, u blagom jutarnjem svetlu boje kajsije, činilo da su besne kule i grudobrani Asgarda samo deo nekog njegovog sna.

Ionako se govorkalo da se kratkotrajno postojanje Asgarda bliži kraju. Čuo je da nameravaju uskoro da poruše Asgard i da umesto njega podignu, na nekom drugom mestu, Mohendžo-daro. Gradova nikad nije bilo više od pet, ali su se stalno menjali. Pamtio je doba kad su umesto Čang-ana imali Rim iz cezarskih vremena, a umesto Aleksandrije Rio de Žaneiro. Ovi ljudi nisu smatrali da je opravdano ma šta zadržavati dugo.

Nije mu bilo lako da se prilagodi sparnom intenzitetu Aleksandrije posle zamrznutih divota Asgarda. Sa vode je dopirao vetar, žustar i užaren istovremeno. Blagi tirkizni talasići zapljuskivali su dokove. Na njegova čula navališe intenzivna prisustva: vrelo teško nebo, bockav miris crvenog nizijskog peska ponetog povetarcem, potmula močvarna aroma bliskog mora. Sve je drhtalo i svetulucalo u ranoj svetlosti. Njihov hotel je bio divno smešten, visoko na severnom obronku ogromnog veštačkog brda zvanog Paneium koje je predstavljalo svetinju posvećenu bogu sa kozjim nogama. Odavde su imali kompletnu panoramu grada: videli su široke otmene bulevare, uzvinute obeliske i spomenike, Hadrijanovu palatu u podnožju brega, dostojanstvenu i strahopoštovanja dostojnu Biblioteku, hram Posejdonov, pijacu na kojoj je vrvelo od sveta, kraljevsku ložu koju je Marko Antonije podigao posle svog poraza kod Akcijuma. I, naravno, Svetionik, čudesni mnogoprozorni Svetionik, sedmo čudo sveta, sačinjeno nagomilavanjem ogromnih količina mermera, krečnjaka i crvenkasto-purpurnog asuanskog granita, uzdignuto u svojoj veličanstvenosti na kraju nasipa milju dugog. U nebo se lenjo kovrdžao crni

dim signalne vatre na vrhu Svetionika. Grad se budio. Pojaviše se neki savremenici u kratkim belim kiltovima i počeše da potkresuju guste, tamne žive ograde koje su opasivale velike javne zgrade. Ulicama je šetala nekolicina građana u labavim odeždama neodređeno grčkog stila.

Na sve strane — aveti, himere, fantazije. Na obronku je paslo dvoje vitkih, elegantnih kentaura, mužjak i ženka; Na tremu Posejdonovog hrama pojavi se robusni mačevalac debelih butina, držeći odsečenu glavu Gorgone; razmahnuo je njome u širokom luku, cereći se jako. Na ulici, pod kapijom hotela, protezale su se i zevale tri male ružičaste sfinge, ne veće od domaćih mačaka, zatim počele da se šunjaju duž ivičnjaka trotoara. Jedna veća sfinga, velika kao lavica, motrila je pomno iz bočne uličice: njihova majka, nesumnjivo. Čak i sa ovog rastojanja mogao ju je čuti kako glasno prede.

Zaklanjajući oči šakom, zurio je u daljine, mimo Svetionika, preko mora. Nadao se da ugleda, na severu, mutne obale Krita ili Kipra, ili možda veliku, tamnu krivinu Anadolije. Ponesi me prema Vizantiji velikoj, pomislio je. Gde sve je drevno, sve uz vesla peva. Ali video je samo beskrajno prazno more, blistavo od sunca i zaslepljujuće iako je jutro tek počinjalo. Ništa se nikad nije nalazilo tamo gde je on to očekivao. Činilo se da kontinenti više nisu tamo gde bi trebalo da budu. To mu je Đoija još odavno pokazala, onda kad ga je svojom malenom filter-letilicom povela u visine. Vršak Južne Amerike bio je povijen daleko u Pacifik; Afrika nenormalno sabijena ; široki jezik okeana odvajao je Evropu od Azije. Činilo se da Australija više ne postoji. Možda su je iskopali i upotrebili za nešto drugo. Ni traga od onog sveta koji je njemu svojevremeno bio poznat. Pedeseti vek. Nekoliko puta je postavljao pitanje: "Pedeseti vek posle čega?" ali činilo se da to niko ne zna ili da niko nije voljan da kaže.

"Da li je Aleksandrija mnogo lepa?" doviknula mu je iznutra Đoija.

"Izađi pa vidi."

Gola, dremljivog izgleda, istapkala je na belo popločanu terasu i ugnezdila se pokraj njega. Tačno se uklopila njemu ispod miške. "O, da, da!" reče blago. "Tako jako lepa, zar nije? Vidi onamo, palate, Biblioteka, pa Svetionik! Gde ćemo prvo? Do Svetionika, čini mi se. Da? A onda pijaca — hoću da vidim egipatske čarobnjake — pa stadion,trke — hoće li se održavati trke danas, šta misliš? Ma, Čarls, hoću sve da vidim!"

"Sve? Već prvog dana sve?"

"Već prvog dana sve, da", reče ona. "Bez izuzetka."

"Ali imamo vremena u izobilju, Đoija."

"Imamo li?"

Nasmešio se i stisnuo Đoiju čvrsto uz svoj bok. "Dovoljno vremena", rekao

je blago.

Voleo je u njoj to nestrpljenje, to blistavo usklobučalo oduševljenje. U tom pogledu Đoija nije mnogo nalikovala na ostale, iako se činilo da je u svemu drugom identična. Bila je niskog rasta, gipka, vitka, tamnih očiju, maslinaste kože, uska u kukovima a široka u plećima, mišića ravnih. Svi su oni tako izgledali, niko se izgledom nije izdvajao od ostalih, kao da su milionska horda braće i sestara — čitav jedan svet malih, elastičnih, decolikih Mediteranaca, stvorenih za žongliranje, za ples oko bikova, za slatko belo vino u podne i oporo crveno vino noću. Svi su imali ista tanka tela, ista široka usta, iste krupne sjaktave oči. Ni jedan jedini put nije video nikog ko bi izgledom odavao da je mlađi od dvanaest ili stariji od dvadeset. Đoija se nekako malčice razlikovala, iako nije znao baš tačno u čemu; ali je znao da voli Đoiju zbog te neprimetne ali značajne različitosti. Verovatno je zbog istog razloga volela i ona njega.

Pustio je da mu pogled luta od zapada do istoka, od Kapije Meseca niz široku ulicu Kanopusa, onda van, preko luke, pa u daljinu, do Kleopatrinog groba i do vrha dugog, vitkog rta Lohias. Sve je bilo na svom mestu i sve perfektno, obelisci, statue, mermerne kolonade, dvorišta, svetilišta,šumarci, čak i sam veliki Aleksandar u svom kovčegu od kristala i zlata: divan, sjajan paganski grad. Ali bilo je i nenormalnosti — pokraj javnog parka jasno se videla džamija, a nedaleko od Biblioteke uzdizala se građevina nalik na hrišćansku crkvu. A oni brodovi u luci, oni sa crvenim jedrima i mnoštvom jarbola — pa to su svakako srednjevekovni brodovi, štaviše brodovi iz poznog srednjeg veka. Takve anahronizme je već viđao i u drugim gradovima. Ovi ljudi bez sumnje smatraju da je to zabavno. Za njih je život igra. Igraju je bez prestanka. Rim, Aleksandrija, Timbuktu — što da ne?

Kreiraš Asgard prozračnih mostova i treperavih ledom ogrnutih palata, on ti dosadi, skloniš ga?'iUmesto njega napraviš Mohendžo-daro? Zašto ne? Njemu se činilo da je velika šteta uništiti te uzvišene nordijske gozbene dvorane da bi se izgradila zdepasta, brutalna, suncem upečena varoš od smeđe cigle; ali ovi ljudi nisu sagledavali stvari na njegov način. Njihovi gradovi su bili samo privremeni. U Asgardu neko reče da je sledeći na redu za rušenje Timbuktu, umesto koga će biti izgrađena Vizantija. Dobro, pa zašto ne? Zašto ne? Ovi sebi mogu da priušte šta god im se svidi. To je, na kraju krajeva, pedeseti vek. Jedino pravilo je da gradova ne sme biti više od pet istovremeno". "Limiti su", informisala ga je Đoija svečanim tonom još na početku njihovih zajedničkih putovanja, "veoma važni." Ali nije znala zbog čega su važni, ili nije htela to da kaže.

Opet je zurio ka moru.

Zamislio je kako se novorođeni grad iznenada zgušnjava iz izmaglica, daleko preko vode: blistave kule, velike zasvođene palate, zlatni mozaici. Neće to za

njih biti neki osobit napor. Bili su u stanju da naprosto dozovu iz vremena čitav jedan grad, sa Imperatorom na tronu i Imperatorovom pijanom soldateskom koja terevenči po ulicama, sa Velikim bazarom preko kog se razliva bronzana jeka katedralskog gonga, sa delfinima koji iskaču onostran oblaskih paviljona. Zašto ne? Imali su Timbuktu. Imali su Aleksandriju. A, vi želite Konstantinopolis? Evo, pogledajte — to vam je Konstantinopolis! Ili Avalon, ili Liones, ili Atlantis. Sve što im se dopadalo mogli su imati. Ovde je čist Šopenhauer: svet kao volja i imaginacija. Da! Zašto ne? To nije zemlja za starce, pomislio je. Mladi se grle, ptice krošnjama hrle — da! Da! Što god im se svidi. Imaju čak i njega. Odjednom je osetio strah. Pitanja koja dugo nije postavljao prodreše u njegovu svest. Ko sam ja? Zašto sam ovde? Ko je ova žena pored mene?

"Odjednom si se nešto ućutao, Čarls", reče Đoija, koja nije mogla dugo trpeti tišinu. "Hoćeš li da razgovaraš sa mnom? Želim da razgovaraš sa mnom. Reci mi šta to želiš da vidiš čak tamo."

Slegnuo je ramenima. "Ništa."

"Ništa?"

"Ništa određeno."

"Lepo sam videla da nešto vidiš."

"Vizantiju", reče on. "Zamišljao sam da mogu da bacim pogled preko vode pravo do Vizantije. Pokušao sam da nazrem zidine Carigrada."

"O, pa ne bi mogao odavde da vidiš nešto toliko udaljeno. Ne stvarno."

"Znam."

"Sem toga Vizantija i ne postoji."

"Ne još. Ali postojaće. Doći će i njen čas."

"Hoće li?" reče ona. "Ti to znaš sasvim sigurno?"

"Iz pouzdanih izvora. Čuo sam u Asgardu", reče joj. "Ali i da nisam čuo, zar ti se ne čini da je Vizantija neizbežna? Morao bi doći i njen čas. Kako bismo mogli da ne uradimo Vizantiju, Đoja? Svakako ćemo uraditi Vizantiju, pre ili kasnije. Znam da hoćemo. To je samo pitanje vremena. A mi imamo sve vreme na svetu."

Senka prelete preko njenog lica. "Imamo li? Imamo li?"

Veoma malo je znao o sebi, ali je znao da nije jedan od njih. To mu je bilo poznato. Znao je da njegovo ime glasi Čarls Filips i da je pre svog prelaska među ove ljude živeo u godini 1984-toj, kad su postojale stvari kao što su kompjuteri, televizori, bejsbol i mlazni avioni, i kad je na svetu bilo mnogo

gradova, ne samo pet nego hiljade gradova, Njujork i London i Johanesburg i Pariz i Liverpul i Bankok i San Francisko i Buenos Aires i mnoštvo drugih, svi istovremeno. Četiri i po milijarde ljudi življaše na svetu tada; a sad, po njegovoj proceni, nije bilo ni četiri i po miliona. Skoro sve se izmenilo do neshvatljivosti. Činilo se da su Mesec i Sunce isti; ali noću je uzalud tražio poznata sazvežđa. Pojma nije imao kako su ga preneli iz onog vremena u ovo, niti zašto. Nije vredelo pitati. Niko mu nije davao odgovore; činilo se da niko čak i ne shvata šta on to pokušava da sazna. Posle nekog vremena prestao je da postavlja pitanja; došlo je i vreme kad je, maltene, izgubio želju za saznavanjem odgovora.

On i Đoija su se peli na Svetionik. Trčkarala je ispred njega, obuzeta, kao i uvek, žurbom, a on je nastupao iza nje na svoj temeljitiji način, širokim, kamenom popločanim rampama peli su se i drugi turisti, desetine njih, najčešće u grupama od po dvoje ili troje; smejali su se i dozivali. Kad bi ugledali njega, neki su zastajali za tren, zurili, upirali prstom. Na to je već navikao. Bio je toliko mnogo viši nego ma ko od njih; jasno se videlo da nije jedan od njih. Kad su pokazivali prstom ka njemu, smeškao se. Ponekad bi im malčice klimnuo glavom, potvrdno.

Nije našao ništa posebno zanimljivo na najnižem nivou kule, masivnoj četvrtastoj strukturi sedamdeset metara visokoj, izgrađenoj od divovskih mermernih blokova: unutra su bile hladne arkade buđavog mirisa, sa stotinama mračnih sobica za čuvare i mehaničare Svetionika, sa spavaonicama garnizona i sa štalama za tri stotine magaraca koji su vukli gorivo za svetiljku daleko gore. Nije ga privlačilo ništa od toga. Grabio je dalje bez zastoja sve dok nije izašao na balkon kojim se prelazilo na sledeći nivo. Odavde je Svetionik bio uzaniji i oktagonalan: svetionička fasada, sada granitna i dopadljivo ižljebljena, uzdizala se zapanjujućim razmahom iznad njega.

Đoija ga je tamo čekala. "Ovo je za tebe", rekla je, pružajući mu grudvicu mesa nabodenu na drveni štapić. "Pečenje, jagnjeće. Apsolutno predivno. Pojela sam jedno parče dok sam te čekala." Dala mu je i šolju nekakvog hladnog zelenog šerbeta, zatim odjurila da kupi i jedan nar. Balkonom se šetkalo nekoliko desetina savremenika koji su prodavali svakovrsnu hranu i piće.

Gricnuo je meso. Bilo je ugljenisano spolja, a iznutra ružičasto, prijatno vlažno. Dok je jeo, prišao mu je jedan od savremenika i ravnodušno mu se zagledao u lice. Bio je to tamonput, zdepasto građen muškarac koji je na sebi imao samo jednu traku platna, žutog i crvenog, oko struka. "Ja prodajem meso", reče taj stvor. "Vrlo fino jagnjeće pečenje, samo pet drahmi."

Filips pokaza parče koje je već jeo. "Imam ga već", reče.

"To je odlično meso. Vrlo nežno. Tri dana se močilo u sokovima od"."

"Molim", reče Filips. "Ne želim da kupim nikakvo meso. Da li biste hteli da se sklonite?"

Savremenici su ga u početku zbunjivali, ostavljali u nedoumici, a i sad mnoge stvari u vezi sa njima nije razumeo. Nisu bili mašine — izgledali su kao bića od mesa i krvi — ali se činilo da nisu ni ljudska bića. Niko prema njima nije ni postupao kao prema ljudskim bićima. Pretpostavljao je da su to veštačke tvorevine, produkti tehnologije tako usavršene da je postala nevidljiva. Činilo se da su neki od tih stvorova inteligentniji nego neki drugi,ali svi su se ponašali kao da nemaju više autonomije nego glumci u pozorišnoj predstavi, što su, u suštini, i bili. U svakom od postojećih pet gradova bilo ih je neizmerno mnogo, a uloge koje su igrali bile su veoma raznovrsne: pastiri i svinjari, čistači ulica, trgovci, čamdžije, roštiljdžije i prodavci hladnih pića, na pijaci prodavci vični pogađanju, pa đaci, vozači dvokolica, policajci, konjušari, gladijatori, kaluđeri, umetnici, kurve, secikese, mornari — šta god je bilo potrebno da bi se podržala iluzija bujnog, mnogoljudnog urbanog centra. Ljudi tamnih očiju, Đoijini, nikad nisu radili. Nije ih bilo dovoljno da ponesu na svojim plećima funkcionisanje jednog grada, a sem toga bili su striktno turisti, lutali su sa vetrom, išli iz grada u grad kako ih je ćef nosio, iz Čang-ana u Novi Čikago, iz Novog Čikaga u Timbuktu, iz Timbuktua u Asgard, iz Asgarda u Aleksandriju, dalje, uvek dalje.

Onaj savremenik ga nikako nije puštao na miru. Filips se udaljio ali ga je to biće pratilo i nateralo u ugao, pribilo ga uza zid balkona. Kad se koji minut kasnije vratila Đoija, usana šarmantno zabrljanih sokom od nara, to savremensko stvorenje je još uvek cupkalo oko njega, pokušavajući sa luđačkom upornošću da mu proda ražnjić jagnjetine. Stajalo mu je preblizu, takoreći nos uz nos, svojim velikim, tužnim, kravastim očima uporno je zurilo u njegove oči i raspredalo, sa žalosnom mučućom urgentnošću, priču o kvalitetima te robe. Filipsu se činilo da je nevolje takve vrste već imao sa savremenicima u dva-tri ranija grada. Đoija je ovlaš dotakla lakat tog stvora i progovorila oštrim, prekraćenim tonovima kakve Filips od nje nikad ranije nije ču čuo: "On nije zainteresovan. Udalji se od njega." Stvor odmah ode. Filipsu ona reče: "Moraš čvrsto s njima."

"To sam i pokušavao. Nije htelo da me posluša".

"Naredio si mu da ode, a ono je odbilo?"

"Zamolio sam ga da ode. Učtivo. Možda suviše učtivo."

"Pa i da je tako", reče ona. "Moralo je poslušati naredbu ljudskog bića, u svakom slučaju."

"Možda nije smatralo da sam ja ljusko biće", sugerisao je Filips. "Zato što ovako izgledam. Moja visina, boja mojih očiju. Možda je pomislilo da sam i ja neka vrsta savremenika."

"Ne", reče Đoija mršteći se. "Savremenik neće nuditi svoje usluge drugom savremeniku. Ali isto tako neće odreći poslušnost građaninu. Zabune tu nema nikad. Ne razumem zašto je produžilo da te gnjavi. "Iznenadio se videći koliko ju je ovo uznemirilo; daleko više , mislio je, nego što ovaj incident zaslužuje. Jedan glupi mehanizam, možda u nekom pogledu pogrešno kalibriran, suviše oduševljeno gura svoju robu - pa šta s tim? Šta s tim? Đoija kao da je došao, trenutak kasnije, do istog zaključka. Sležući ramenima, rekla je: "U kvaru je, valjda. Mi možda i ne znamo koliko se često takve stvari dešavaju, je l' tako?" Smetalo mu je što u njenom tonu naslućuje nešto usiljeno. Nasmešila se i dodala mu svoj nar. "Evo. Uzmi zalogaj, Čarls. Divno je kako je slatko. Znaš, narovi su bili izumrli. Hoćemo li produžiti gore?"

Preko stotinu metara visok, srednji, osmougaoni deo svetionika predstavljao je sumornu klaustrofobijsku cev skoro sasvim ispunjenu dvema širokim spiralnim rampama koje su se uvijale duž centralne izdubine ove ogromne zgrade. Uspon je bio spor: nešto ispred njih, rampom se kretala magareća zaprega, sa tovarom koji se sastojao od svežnjeva potpale za svetiljku. Ali konačno, kad je zaduvanog Filipsa već hvatala vrtoglavica, on i Đoija izađoše na drugi balkon, koji je označavao prelaz sa oktagonalnog segmenta Svetionika na onaj najviši sprat, cilindričan i veoma vitak.

Nagnula se daleko napolje, preko balustrade. "O, Čarls vidi koji pogled! Vidi!"

Bilo je zapanjujuće. Sa jedne strane mogli su videti čitav grad, i močvarno jezero Mareotis i prašnjavu egipatsku ravnicu onostran jezera, a s druge strane su mogli zuriti daleko u sivi, oštro zatalasani Mediteran. Pokazao je rukom prema bezbrojnim sprudovima i plićacima koji su vrebali u vodama oko ulaza u luku. "Nije ni čudo da im je baš ovde bio potreban svetionik", reče on. "Bez nekog gigantskog obeleživača ne bi mogli da nađu put od pučine dovde."

Gromki udar zvuka, nalik na besomučni frktaj, izbi kao erupcija tik iznad njega. Trgao se, pogledao uvis. Na ovom nivou su iz uglova Svetionika štrcale džinovske statue Tritona sa trubama; taj silni zvuk je šiknuo iz najbliže statue. Signal, pomisli on. Upozorenje brodovima koji se provlače kroz taj opasni prolaz. Shvatio je da se taj zvuk proizvodi pomoću nekakvog parnog mehanizma kojim su rukovale ekipe preznojenih savremenika okupljene oko velikih lomača u podnožju svakog Tritona.

Još jednom je osetio kako ga obuzima talas divljenja prema pametnom načinu kako su ovi ljudi reprodukovali antičke tvorevine. Međutim, da li su ovo reprodukcije? — pitao se. Još uvek nije shvatao kako stvaraju svoje gradove. Prema onome što je njemu bilo poznato, ovo je mogla biti autentična Aleksandrija, istinska, povučena iz svog pravog vremena u budućnost, kao što

je i sa njim učinjeno. Možda je ovo onaj istinski Svetionik, original — a ne kopija. Nije znao šta je od ta dva tačno, niti šta bi bilo veće čudo.

"Kako idemo do vrha?" pitala je Đoija.

"Onamo, rekao bih. Onaj ulaz."

Ovde je spiralnim magarećim rampama bio kraj. Tovari goriva za lanternu odlazili su uvis posredstvom izdižuće ploče u središnjoj šupljini. Posetioci su nastavljali uzanim stepeništem, pri vrhu tako tesnim da onaj ko se peo nije mogao da se okrene. Neumorna Đoija je sprintom odjurila napred. On se držao za ogradu i mukotrpno odmicao gore, gore, brojeći usput, da bi mu bilo manje dosadno, majušne proreze za gledanje napolje. Brojanje se primicalo stotini kad je konačno ušao, spotakavši se pri tom, u predvorje komore sa svetiljkom. Tu se guralo već desetak posetilaca. Đoija bejaše na suprotnom kraju komore, pokraj zida koji je bio otvoren prema moru.

Činilo mu se da oseća kako se zgrada, na ovoj visini, ljulja na vetru. Koliko su visoko bili? Sto pedeset metara, sto osamdeset, dvesta deset? Komora sa svetiljkom bila je visoka i uska, podeljena jednom isturenom stazom na gornji i donji deo. Duboko u donjem delu savremenici su stajali u nizu i uzimali drvo sa izdižuće ploče, dodavali ga jedan drugome, bacali u razbuktalu vatru. Osećao je intenzivnu vrelinu vatre čak i tu gde je stajao, na rubu platforme o koju je bilo okačeno divovsko ogledalo od uglačanog metala. Plameni jezici su srljali uvis i plesali pred ogledalom, koje je bacalo svoj zaslepljujući zrak daleko preko mora. Dim se dizao kroz jedan otvor. Na samom vrhu bila je kolosalna statua Posejdona, stroga, surova, nadneta nad svetiljku.

Primičući se postrance duž isturene staze, Đoija je došla do njega.

"Pre tvog dolaska pričao je vodič", reče ona pokazujući prstom. "Vidiš ono mesto tamo, ispod ogledala? Ko stane tamo i gleda u ogledalo, može da vidi brodove na moru, one koji se odavde ne mogu videti golim okom. Ovo ogledalo uveličava."

"Ti veruješ u to?"

Klimnula je glavom u pravcu vodiča. "Ovo je tako reklo. Takođe nam je kazalo da ako se gleda na određeni način, možeš da zaviriš preko vode, pravo u grad Konstantinopolis."

Ona je kao dete, pomislio je. Svi su takvi. Reče: "Sama si mi kazala, i to jutros, da nije moguće videti tako daleko. Sem toga, u ovom času Konstantinopolis ne postoji."

"Postojaće", odgovorila je. "To si ti rekao meni , isto jutros. A kad bude postojao, biće reflektovan u ogledalu Svetionika. To je istina. U to sam apsolutno sigurna." Naglo se okrenula ka ulazu. "Ej, vidi, Čarls! Evo su

Nisandra i Aramejn! I Soko! i Stengard!" Đoija se nasmejala, mahnula i počela da uzvikuje ta imena. "Ma svi su tu! Svi!"

U sobu je ušlo, gurajući se, toliko pridošlica da su neki od onih koji su već stajali u njoj bili prinuđeni da pođu kako znaju i umeju niz stepenište na suprotnoj strani. Đoija se kretala između pridošlica, grleći, ljubeći. Filips nije uspevao da uoči praktično nikakve razlike među tim osobama — bilo mu je teško čak i da razazna ko je muško a ko žensko, jer su svi nosili istovetnu labavu odeću — ali je neka imena prepoznao. To su joj bili specijalni prijatelji, njeno društvo, oni sa kojima je putovala od grada do grada na beskonačnoj stazi zadovoljstva u starim danima pre nego što je on ušao u njen život. Nekolicinu njih je sretao ranije, u Asgardu, u Riu, u Rimu. Vodič kroz komoru sa svetiljkom, starac-savremenik zbijeno građen, širokih pleća, sa lovorovim vencem na svojoj ćelavoj glavi, ponovo izađe i poče da recituje svoj govor, ali ga niko nije slušao; svi su bili suviše zauzeti međusobnim pozdravljanjem, grljenjem i svojim kikotanjem. Neki od njih su postrance došli do Filipsa i posegli rukom uvis, izdižući se na prste stopala, da ga dotaknu vrhovima prstiju po obrazima, što je predstavljalo neki njihov, čudan način da se kaže "zdravo". "Čar-les", govorili su veoma ozbiljno, izgovarajući njegovo ime kao da je dvosložno, što su i drugi pripadnici tog naroda često činili. "Tako je dobro opet te videti. Takvo zadovoljstvo. Ti i Đoija — tako zgodan par. Tako dobro odgovarate jedno drugome."

Da li je to bilo tačno? Pretpostavljao je da jeste.

Komora je sva zujala od njihovog ćaskanja. Glas vodiča se uopšte nije mogao čuti. Stengard i Nisandra su posetili Novi Čikago i gledali bal na vodi

Aramejn je imao da priča o jednoj gozbi u Čang-anu koja je trajala danima.

Soko i Hekna su bili u Timbuktuu i gledali pristizanje karavana sa solju, uskoro opet idu tamo — uskoro završna zabava da bi se proslavio kraj Asgarda, a to je nešto što apsolutno ne treba propustiti — planira se novi grad, Mohendžo-daro — imamo rezervacije za otvaranje, e pa to ne bismo propustili ni za šta — i, da, sasvim sigurno idu posle toga u Konstantinopolis, planeri su se uveliko zadubili u svoja proučavanja Vizantije — tako da je dobro tebe videti, neprestano si tako lepa — jeste bili već do Biblioteke? A zoološki vrt? E, a Serapisov hram?".

Filipsu rekoše: "Šta misliš o našoj Aleksandriji, Čarls? Naravno, ti si je dobro poznavao u svojoj eri. Da li izgleda onako kako si je zapamtio?" Uvek su mu postavljali takva pitanja, kao da nisu mogli shvatiti da je u njegovoj eri Aleksandrija Svetionika i Biblioteke bila već davna prošlost, izgubljena, legendarna. Naslućivao je da njima sva ova mesta koja oni dovlače ponovo u Egzistenciju izgledaju kao manje—više jednovremena Cezarev Rim, ptolomejska Aleksandrija, duždevska Venecija, Čang-an dinastije T'ang,

aesirski Asgard, ništa od toga im nije bilo manje realno niti manje nerealno od ostalog, svaki grad je bio prosto jedna faceta daleke prošlosti, fantastične pradavne ere, šljiva ubrana iz tog mračnog vremena iza njih, preko provalije vremena. Nisu imali kontekst koji bi im omogućio da odvoje jednu eru od druge. Za njih je sva prošlost bila jedna teritorija, bez granica i bez vremena. Onda zašto on nije mogao videti ovaj Svetionik i ranije, on koji je iz Njujorka 1984. uskočio u ovu eru? Nikad nije uspeo to da im objasni. Julije Cezar i Hanibal, Jelena Trojanska i Karlo Veliki, Rim gladijatora i Njujork sa timovima "Jenkija" i "Metsa", Gilgameš i Tristan i Otelo i Robin Hud i Džordž Vašington i Kraljica Viktorija — njima, sve podjednako realno i nerealno, sve samo sled blistavih figura koje se miču po oslikanom platnu. Prošlost, prošlost, izmičuća, fluidna prošlost — za njih, samo jedno mesto, beskonačno dohvatljivo, beskonačno sposobno za međupovezivanje. Naravno da misle da je već viđao ovaj Svetionik. Znao je da ne vredi pokušavati, opet, sa objašnjenjima. "Ne", reče jednostavno. "Sada sam po prvi put u Aleksandriji."

Tu provedoše čitavu zimu, možda i deo proleća. U Aleksandriji čovek ne može naročito oštro zapaziti smenu godišnjih doba, a ni samo proticanje vremena nije osobito očigledno nekome ko provodi čitav svoj život kao turista.

Tokom dana uvek se moglo videti nešto novo. Zoološki vrt, na primer: divni park, čudesno zelen i bujan u ovoj vreloj suvoj klimi, gde su zapanjujuće životinje lutale ograđenim prostorima tako širokogrudo pravljenim da se nije ni primećivalo da su ograđeni. Tu su bile kamile, nosorozi, gazele, nojevi, lavovi, divlji magarci; takođe, olako stavljeni u susedstvo tih dobro znanih afričkih zveri, hipogrifi, jednorozi, bazilisci, pa i vatrorigajući zmajevi sa krljuštima u duginim bojama. Da li je u originalnom zoovrtu Aleksandrije bilo zmajeva i jednoroga? Filips u to nije verovao. Ali u ovom vrtu je bilo; evidentno, majstorima iza pozornice proizvodnja mitskih životinja bilo je isto tako laka kao i proizvodnja kamila i gazela. Za Đoiju i njene drugare sve te životinje skupa bile su i onako podjednako mitske. Njih je zadivljavao nosorog isto koliko i hipogrif. Jedna zver im nije bila ništa čudnija — niti manje čudna — nego druga. Koliko je Filips uspeo da otkrije, nijedan sisar i nijedna ptica iz njegove ere nisu uspeli da prežive do ove ere, izuzev nekoliko pasa i mačaka, ali su zato mnogi sisari i mnoge ptice rekonstruisani.

A onda, Biblioteka! Sva ta izgubljena blaga, sada vraćena iz čeljusti vremena! Mermerni zidovi sa orijaškim stubovima, dobro prozračene čitaonice sa visokim svodovima, naslage tamnih namotaja protegnute do beskraja. Police načičkane, kao bodljama, slonovačnim drškama sedam stotina hiljada papirusnih rotulusa. Naučnici i bibliotekari tiho klize uokolo, smešeći se svojim bledim naučničkim osmesima ali očigledno preokuprani ozbiljnim intelektualnim temama. Svi su oni savremenici, shvatio je Filips. Obični

komadi dekora, deo iluzije. No da li su i spisi iluzije? "Ovde imamo kompletne drame Sofokla", rekao je vodič blaženo odmahujući šakom, pokazujući police i police pune tekstova. Od dvadeset i tri Sofoklove drame, samo sedam je preživelo uzastopna paljenja biblioteke izvršena od strane Rimljana, hrišćana, Arapa: da li su i izgubljeni radovi ovde, Triptolemus, Nausikaja, Jason, i svi ostali? I da li bi ovde našao, čudesno vraćena u postojanje, i druga iščezla blaga antičke literature — Odisejeve memoare, Katoovu istoriju Rima, Tukididovu biografiju Perikla, nedostajuće Livijeve knjige? Ali kad je pitao može li da istražuje po tim policama, vodič je uzvratio izvinjavajućim osmehom i rečima da su svi bibliotekari u ovom trenutku zauzeti. Možda neki drugi put? Možda, rekao je tada vodič. Filips je zaključio da mu je zapravo svejedno. Čak i ako su ovi ljudi na neki način uspeli da vrate izgubljena remek-dela antike, kako bi on to pročitao? Starogrčki ne zna.

Oko njega je zujao i pulsirao život grada. Lepota grada bila je zasenju-juća: ogromni zaliv prepun jedara, velike avenije opružene strogo od istoka prema zapadu, od severa prema jugu; sunce koje se maltene čujno odbija od blistavih zidova palata koje su namenjene kraljevima i bogovima. Vrlo dobro su ovo obavili, razmišljao je Filips: zaista vrlo dobro. Na pijaci su se trgovci tvrdih pogleda preganjali na pet-šest različitih, misterioznih jezika oko cena slonovače, arabijskog tamjana, žada, panterovih koža. Đoija je kupila jedan gram bledog, mošusnog egipatskog parfema u delikatnoj, izduženoj staklenoj flašici. Čarobnjaci, žongleri i pisari su prodorno dovikivali prolaznicima, moljakajući za nekoliko momenata pažnje, da bi u zamenu za svoj trud dobili šaku novčića. Kršno roblje, crno i mrko i možda čak i kineskog porekla, prodavalo se na licitacijama: robovi i robinje su bili prisiljavani da razgibaju svoje mišiće, ogoljuju zube, prsa i bedra pred potencijalnim kupcima. U gimnazijumu, gole atlete su bacili džilite i diskove, i rvali se zastrašujuće prilježno. Dojurio je Đoijin prijatelj Stengard sa poklonom za nju, zlatnom ogrlicom koje se ni Kleopatra ne bi postidela. Sat kasnije ona ju je izgubila, ili ju je možda nekome dala kad je Filips gledao na drugu stranu. Sledećeg dana je kupila drugu, još finiju. Svako je mogao da dobije novca koliko god je hteo, naprosto zahtevajući ga; ovi su do para dolazili isto tako lako kao do vazduha.

Ovde boraviti, mnogo liči na odlazak u bioskop, reče Filips sebi. Svaki dan novi šou: zapleta nema mnogo, ali su specijalni efekti veličanstveni, a detalji tako doterani da se to teško može nadmašiti. Mega-bioskop, gigantsko zabavljanje koje se nastavlja bez prestanka i u kome igra celokupna populacija Zemlje. I sve to tako beznaporno, tako spontano: baš kao što se, odlazeći u bioskop, nikad nije zamarao razmišljanjima o bezbrojnim tehničarima iza kulisa, o kamermanu i kostimerima i graditeljima kulisa i električarima i maketarima i vozačima kranova, tako je i sad odabrao da ne postavllja pitanja o sredstvima pomoću kojih je Aleksandrija stavljena pred njega. Davala je osećaj

realnosti. Bila je stvarna. Kad god se napio jako crvenog vina, osećao je prijatnu pripitost. Ako bi skočio sa vrha komore za svetiljku, sa Svetionika, verovatno bi umro, smatrao je; ali, možda ne bi dugo ostao mrtav: ovi nesumnjivo imaju neki sistem da ga vrate u život koliko god puta je potrebno. U životima ovih ljudi, smrt kao da nije bila ama baš nikakav faktor.

Danju su razgledali znamenitosti. Noću su on i Đoija odlazili na zabave, u svoj hotel, u vile pokraj mora, u palate aristokrata. Sve vreme bejaše prisutno uobičajeno društvo, Soko i Hekna, Aramejn, Stengard i Šelimir, Nisandra, Asoka, Afonso, Protej. Na zabavama je na svakog građanina dolazilo do petoro ili desetoro savremenika, s tim što su neki bili tu samo kao sluge, drugi kao zabavljači, a neki čak kao surogat-gosti. koji su se sa pravim gostima mešali slobodno i pomalo smelo. Ali svako, je svakog trenutka znao ko je građanin a ko samo savremenik. Filips je počeo da pomišlja da se njegov status nalazi negde na sredini. Nesumnjivo, tretirali su ga sa ljubaznošću koju niko nikad ne bi ispoljio prema savremeniku, a opet, u njihovom držanju je bilo nečeg pokroviteljskog što mu je govorilo da on ne samo što nije jedan od njih nego da je zapravo neko ili nešto iz neke sasvim druge ravni egzistiranja. To što je Đoijin ljubavnik davalo mu je nekakav ugled u njihovim očima, ali ne veliki: bilo je jasno da će ostati zauvek stranac, primitivac, jedan cd drevnih i zastarelih. Što se toga ticalo, uočio je da i samu Đoiju, mada je nesumnjivo bila član njihove družine, posmatraju pomalo kao nekakvu strankinju, kao što bi gledali trgovčevu praunuku na skupu Plantagenata. Nije ona baš uvek saznavala za najbolje zabave dovoljno rano da bi na njih mogla stići; njene obilate pozdrave prijatelji nisu uvek uzvraćali sa jednakom merom topline; ponekad je primećivao da se Đoija napreže da čuje neki odlomak ogovaranja koje kao da nisu hteli da podele sa njom. Da li je to bilo zbog toga što je uzela njega za ljubavnika? Ili se dogodilo obrnuto: odabrala je da postane njegova dragana upravo zbog toga što nije bila puni član njihove kaste?

To što je bio primitivac davalo mu je, bar, teme o kojima je mogao pričati na njihovim zabavama. "Pričaj nam o ratu", govorili su. "Pričaj nam o izborima. O novcu. O zaraznim bolestima." Zeleli su sve da znaju, ali se činilo da ne obraćaju punu pažnju: brzo bi im se oči zastaklile. Pa i tada, pitali su. Objašnjavao im je saobraćajne gužve, politiku, deodorante, i vitaminske pilule. Pričao im je o cigaretama, novinama, podzemnim prolazima, telefonskim imenicima, kreditnim karticama, i košarci.

"Tvoj grad, koji je bio?" pitali su. Njujork, govorio im je. "A kad je to bilo? Rekao si, sedmi vek?" Dvadeseti vek, rekao im je. Razmenili bi poglede, zaklimali glavama. "Moraćemo ga uraditi", rekli bi. "Zgrada Svetskog trgovinskog centra, pa Empajer Stejt Bilding, zgrada Sitikorp-centra, katedrala Svetog Jovana Božanstvenog: fascinantno! Stadion Jenkija. Most Veracano. Uradićemo sve to. Ali prvo mora doći Mohendžo-daro. A onda, mislim, ide

Konstantinopolis. Da li je tvoj grad imao mnogo ljudi?" Sedam miliona, odgovarao je. Samo u glavnih pet opština. Klimali su glavama, smešili se prijateljski, nimalo šokirani tim brojem.

Sedam miliona, sedamdeset miliona — pa njima je to potpuno jednako, osetio je. Oni jednostavno izvedu na scenu onoliko savremenika koliko zatreba, bez obzira na količinu. Pitao se koliko uspešno bi obavili taj posao. Na kraju krajeva, on nije pravi sudija za Aleksandrije i Asgarde. Ovde mogu da drže jednoroge i hipogrife u zoološkom vrtu, i žive sfinge koje se šunjaju duž uličnih slivnika, i to mu ne smeta. Njihova fantastična Aleksandrija vredi isto koliko i ona istorijski autentična, ako ne i više. Ali kako bi žalosno bilo, kakvo kvarenje iluzije bi nastalo, ako bi Njujork stvoren pod njihovim magičnim štapićem imao Grinič Vilidž u centru a Tajmsskver u Bronksu, i ako bi Njujorščani blagi i učitivi, govorili zgusnutim naglascima Nju Orleansa ili Savene.Samo, nije bilo potrebno da se sad baca u crne misli oko toga. Po svoj prilici oni su samo iz učitivosti govorili o pravljenju njegovog Njujorka. Mogli su da biraju iz čitave ogromnosti prošlosti: Niniva, Memfis faraona, London Viktorije ili Šekspira ili Ričarda Trećeg, Firenca Medičija, Pariz Abelara i Eloize ili Pariz Luja XIV, Montezumin Tenohtitlam i Atahualpin Kusko, Damask Petrograd, Vavilon, Troja. A onda, postojali su i svi oni gradovi poput Novog Čikaga, iz vremena koje je za njega bilo još nerođeno, a za njih drevna istorija. U takvom bogatstvu, u takvoj beskonačnoj mogućnosti biranja, čak i moćni Njujork bi mogao poduže da se načeka dok na njega dođe red. A kad ovi konačno stignu do Njujorka, da li će Čarls Filips još biti među njima? Možda će im pre toga dosaditi i možda će ga oni zato vratiti u njegovu pravu epohu. Ili će on možda naprosto ostariti i umreti. Čak i ovde, pretpostavljao je, umreće pre ili kasnije, iako se ne primećuje da iko drugi umire. Nije znao. Shvatio je da zapravo ne zna ništa.

Celog dugog dana duvao je severac. Nad gradom su se pojavljivala ogromna jata ibisa, bežeći od jare koja je vladala u unutrašnjosti kontinenta; kričali su nebom, ispružajući svoje crne vratove i duge noge. Ove svete ptice sletele su u hiljadama, tapkale po svim raskršćima, bacale se na paukove, bube, na miševe, na otpatke oko kasapnica i pekara. Ibisi su bili divni, ali neugodno sveprisutni, a njihov izmet je prosto pljuskao po mermernim zgradama; svako jutro čitave čete savremenika spirale su ga pažljivo. Đoija se sad vrlo retko obraćala Filipsu. Bila je hladna, povučena, deprimirana; i još se nešto, skoro neopisivo, dešavalo sa njom, kao da postepeno postaje providna. Imao je osećanje da ne treba da joj postavi pitanje šta nije u redu, jer bi to bilo zadiranje u njene privatne stvari. Možda je u pitanju bio samo onaj njen nemir. Postala je religiozna, prinosila je skupe darove u hramovima Serapisa, Izis, Posejdona, Pana. Odlazila je u nekropolis, zapadno od grada, i polagala vence na grobove u katakombama. Za

jedan jedini dan popela se na Svetionik triput, ne pokazujući ni najmanji znak umora. Jednog popodneva vratio se iz posete Biblioteci i zatekao Đoiju golu na terasi: bila se sva namazala nekim jako mirišljavim zelenim melemom. Odjednom je rekla: "Mislim da je vreme da odemo iz Aleksandrije, slažeš se?"

Htela je u Mohendžo-daro, ali Mohendžo-daro još nije bio spreman za posetioce. Umesto toga odleteše na istok u Čang-an, koji nisu videli već godinama. Filips je to predložio: nadao se da će kosmopolitsko šarenilo stare prestonice T'anga doprineti da se Đoija razvedri.

Ovoga puta je bilo planirano da budu gosti Imperatora: neuobičajena privilegija, za koju se po pravilu moralo prijaviti znatno ranije, ali Filips je kazao nekim Đoijinim prijateljima na visokim položajima da je ona nesrećna, pa su ti prijatelji sve brzo sredili. Trojica beskonačno klanjajućih funkcionera u strujećim žutim odeždama sa purpurnim trakama dočekaše ih kod Kapije blistave vrline, na južnim zidinama grada, i odvedoše ih do njihovog paviljona, u blizini carske palate i Zabranjenog vrta. Bilo je u tom paviljonu puno svetlosti i vazduha, zidovi su bili tanki, od gipsovane cigle, podržani gracioznim stubovima od nekog tamnog, aromatičnog drveta. Na krovu od zelenih i žutih crepova radile su fontane, stvarajući beskrajnu svežu kišu recirkulišuće vode. Balustrade su bile od klesanog mermera, vrata ukrašena zlatom.

Tu se nalazio jedan apartman samo za njega, a drugi samo za nju, mada je bilo predviđeno da zajednički koriste lepu spavaću sobu, sa draperijama od damaska, u srcu paviljona. Tek što stigoše, Đoija reče da mora u svoje odaje, da se okupa i obuče. "Noćas će u palati biti formalni prijem za nas", reče ona. "Priča se da carski prijemi svojom veličanstvenošću, nadmašuju sve što čovek može da zamisli. Hoću da budem u najboljoj formi." Primiće ih, rekla mu je, Imperator i svi njegovi ministri, u Dvorani vrhunske konačnosti; usledиće banket za hiljadu ljudi; nastupiće persijski plesači, zatim slavni žongleri iz Čang-nana. Posle toga će svi biti odvedeni u fantastični pejzaž Zabranjenog vrta da gledaju trke zmajeva i vatromet.

Otišao je u svoje sobe. Skinuše ga dve delikatno građene male sobarice. Onda su ga kupale, koristeći mirišljave sunđere. U opremu ovog paviljona spadalo je i jedanaest savremenica koje su imale biti njihova posluga: tihe, neupadljive, mačkaste Kineskinje, proizvedene savršeno uverljivo, sa ravnom crnom kosom, sjajećom kožom, epikantičnim naborima koji očima daju kosinu. Filips se često pitao šta biva sa savremenicima jednog grada kad tom gradu istekne vreme. Da li se u ovom času vrši recikliranje kršnih nordijskih heroja Asgarda u suvonjave mrke Dravide za Mohendžo-daro? Kad istekne zadnji dan Timbuktua, da li će ratnici crnci, ogrnuti bleštećim odeždama, biti preobraćeni u gipke Vizantince da bi se popunile arkade Carigrada? Ili jednostavno odbace stare savremenike

kao suvišni dekor, strpaju ih negde u neki magacin, a novi model proizvedu u odgovarajućim količinama? Nije to znao; a kad je jednom pitao Đoiju o tome, pokazalo se da joj je neprijatno, počela je da odgovara nejasno. Njegovo sondiranje, njegovo traganje za informacijama, njoj nije prijalo, i to zbog toga, naslućivao je, što je veoma malo informacija mogla dati. Ovaj narod kao da nije postavljao pitanja o funkcionisanju sopstvenog sveta; ta njegova radoznalost je izrazito dvadesetvekovska crta, govorili su mu često, na svoj uobičajeni patronizirajući način. Dok su ga njegove dve malene sobarice tapkale sunđerima, pomislio je da ih pita gde su služile pre Čang-ana. U Riu? Rimu? Harun-al-Rašidovom Bagdadu? Ali znao je da bi se ove krhke devojke samo zakikotale i počele da izmiču ako bi pokušao da ih ispituje. Ispitivati savremenike bejaše ne samo nepristojno, nego i nekorisno: kao da postavljaš pitanja svom prtljagu.

Kad je bio okupan i zaogrnut raskošnim tkaninama od crvene svile, prolutao je malo po paviljonu, diveći se zveckavim visuljcima od zelenog žada koji su visili na tremu; do sjaja uglačanim crveno-mrkim stubovima; duginim bojama komplikovano isprepletanih nosača i potpornika koji su držali krov. Onda, zamoren samoćom priđe bambusovoj zavesi na ulazu u Đoijin apartman. Odmah iza zavesa stajao je nosač, uz njega jedna sobarica. Nagovestili su da Filips ne bi trebalo da ulazi; ali on se na njih grdno namrštio, i oni se pred njim istopiše kao snežne pahuljice. Trag tamjana vodio ga je kroz paviljon do poslednje u nizu Đoijinih uzastopnih soba za oblačenje. Tamo je zastao, pred samim vratima.

Đoija je sedela gola, njemu okrenuta leđima, za jednim ornamentisanim toaletnim stočićem od nekog retkog drveta boje vatre u koje je bila ugrađena intarzija u vidu traka porcelana, oranž i zelenog. Pomno je proučavala svoj izgled u ogledalu od polirane bronze koje je držala jedna od njenih sobarica: noktima je pretraživala kožu na svojoj glavi kao što bi činila žena koja traži sede vlasi.

Ali to se činilo čudnim. Seda kosa, na Đoiji? Na građanki? Možda bi savremenik mogao pokazati neke znake starenja, ali građanin svakako ne. Građani su večno mladi. Đoija je izgledala kao devojka. Lice joj je bilo glatko, bez bora, meso čvrsto, kosa tamna: a to je važilo i za sve ostale, za sve građane i građanke koje je Filips ikad video. Pa ipak, ono što je Đoija radila nije se moglo pogrešno protumačiti. Našla je jednu vlas, namrštila se, zategla ju je, klimnula glavom, otkinula. Pa još jednu. I još jednu. Uprla je vrhom prsta u obraz kao da ispituje čvrstoću. Potezala je nadole kožu ispod svojih očiju. Sitni gestovi taštine, tako dobro znani; ali tako neobični ovde, mislio je, u ovom svetu večito mladih. Đoija da se zabrine zbog starenja? Da li je on jednostavno propustio da zapazi znake starenja na njoj? Ili je ona iza njegovih leđa ulagala silan trud da takve znake sakrije? Pa to je možda onaj pravi odgovor. Znači li to

da nije dobro shvatio građane? Da li i oni stare kao što su oduvek starili građani manje blaženih epoha, s tim što jednostavno imaju bolja sredstva za prikrivanje starenja? Koliko je uopšte Đoiji godina? Trideset? Šezdeset? Trista?

Đoija sad kao da je bila zadovoljna. Odmahnula je rukom da se ogleda skloni; digla se; prstom pozvala da joj se donese odežda za banket. Stojeći još uvek neopažen kraj vrata, Filips je sa divljenjem proučavao njen izgled: male čvrste guzove, maltene dečačke ali ne sasvim dečačke, elegantnu liniju njene kičme, začuđujuću širinu njenih pleća. Ne, mislio je, ova uopšte ne stari. Telo joj je još kao u devojke. Izgleda isto onako mlado kao na dan njihovog prvog susreta, ma koliko davno to bilo - nije znao ni to; teško je voditi računa o vremenu; ali bio je siguran da je od njihovog prvog sastanka protekao izvestan broj godina. Te sive vlasi te bore i kesice koje je maločas tražila sa tako očajničkim intenzitetom, moraju biti čista maštarija, puka tvorevina taštine. Znači, čak i u ovom dalekom periodu budućnosti taština nije nestala. Pitao se zašto je Đoija toliko obuzeta strahom od starenja. Možda se pretvara? Da li svi ti bezvremeni ljudi nalaze neko perverzno zadovoljstvo u nerviranju zbog mogućnosti da ostare? Ili je to neki privatni strah samo Đoijin, još jedan simptom one misteriozne depresije koja ju je obuzela u Aleksandriji?

Ne želeći da ona pomisli da ju je špijunirao, kad je zapravo njegova namera bila samo da joj dođe u posetu, nečujno je skliznuo udalj i otišao da se obuče za ovo veče. Došla je kod njega sat kasnije, prekrasno odevena, umotana od vilice do nožnih zglavaka u brokat briljantnih boja propleten zlatnim koncima, lica obojenog, kose dignute, čvrsto skupljene i pritegnute češljevima od slonovače: prava pravcijata dvorska dama. Sobarice su i od njega načinile sjajan prizor, imao je sjajni crni ogrtač izvezen zlatnim zmajevima, preko opuštene, do poda otegnute haljine od blistave bele svile, zatim ogrlicu i privesak od crvenog korala, i petougaoni filcani sivi šešir koji se dizao uvis kao niz kula, slično ziguratu. Đoija, cereći se, dotače njegov obraz prstima. "Izgledaš čudesno!" reče mu. "Kao veliki mandarin!"

"A ti kao imperatorka", reče on. "Iz neke daleke zemlje: Persije, Indije. Doputovala radi ceremonijalne posete Sinu neba." Preobilje ljubavi proželo je u tom času njegov duh, i Filips, hvatajući Đoiju ovlaš za ručni zglob, pokuša da je privuče sebi najbliže što je bilo moguće u tako komplikovanim kostimima. Ali dok se saginjao napred i nadole, nameravajući da usnama samo ovlaš a sa puno ljubavi dotakne vrh njenog nosa, uočio je jednu iznenadnu neobičnost, anomaliju: sloj bele boje koji joj je ovde služio kao šminka kao da je, začudo, pojačavao a ne maskirao konture njene kože, ističući i otkrivajući detalje koje nikad ranije nije zapazio. Ugledao je mrežu tankih linija koje su se širile iz uglova njenih očiju, i nepogrešivo vidan početak bore na njenom levom obrazu kod samog ugla usana, možda i blage udubine linija mrštenja na njenom besprekornom čelu. Talasić jeze pođe niz njegov potiljak. Znači nije se samo iz

neke izmotancije onako pomno gledala u ogledalu. Starenje je istinski počelo da zabada svoju zastavu u nju, uprkos njegovom verovanju da su ovi ljudi besmrtni. Ali momenat kasnije nije više bio tako siguran. Đoija se okrenula i blago kliznula pola koraka od njega — sigurno ju je uznemiravalo takvo njegovo zurenje — a onda bora, za koje je mislio da ih je video, više nije bilo. Tražio ih je i video, opet, samo devojačku glatkoću. Optička varka? Zamišljanje nastalo zbog prenapetosti? Ostade zbunjen.

"Hodi", reče ona. "Ne smemo dozvoliti da nas Imperator čeka."

Petorica brkatih ratnika u belim oklopima prošivenim poput jorgana i sedmorica muzičara koji su svirali u cimbala i frule otpratiše ih do Dvorane vrhunske konačnosti. Tamo ugledaše dvor u punom poretku: princeze i ministre, visoke zvaničnike, kaluđere u žutim odorama, jato carskih konkubina. Na počasnom mestu, desno od carskih tronova koji su se uzdizali kao ukrašene platforme za vešala daleko iznad svega ostalog, bila je grupica ljudi u tuđinskim kostimima, strogih lica: ambasadori Rima i Vizantije, Arabije i Sirije, Koreje, Japana, Tibeta, Turkestana. U emajliranim gorionicima tinjao je tamjan. Jedan poeta je pevuckao kroz nos neku delikatnu melodiju, tvennng, tvennng, prateći to zvucima svoje male harfe. Onda uđoše Imperator i Imperatorka: dvoje majušnih starih ljudi, nalik na voštane lutke, čiji su pokreti bili beskonačno spori a koraci ne duži od dečjih. Dok su se peli na svoje tronove, trube su svirale. Maleni Imperator, kad je seo — izgledao je kao lutka tamo gore, prastar, izbledeo, sasušen, a ipak na neki način izuzetno moćna figura — pruži obe ruke napred i ogromni gongovi se oglasiše. Bila je to scena zapanjujuće raskoši, velelepna, krcata snagom.

Ovo su sve savremenici, shvatio je Filips. Samo nekoliko građana je video — osmoro, desetoro, možda čak dvanaestoro — rasute po ovoj ogromnoj dvorani. Prepoznavao ih je po tim njihovim očima, tamnim, tečnim, znajućim. Građani su posmatrali ne samo imperijalni spektakl nego i Đoiju i njega; a Đoija je, smeškajući se kradomice i klimajući glavom skoro neprimetno, potvrđivala da vidi njihovo prisustvo i njihovo interesovanje. Ali od svih stvorova ovde, samo ti građani su bili autonomna živa bića. Svi ostali — ceo sjajni dvor, veliki mandarini i paladini, zvaničnici, kikotave konkubine, nadmeni otmeno obučeni ambasadori, pa i sam ostareli car i njegova carica, bili su samo deo dekora. Da li je svet ikad ranije video tako grandiozne zabavne priredbe? Svu ovu pompu, i ovoliku količinu kostima, čarolijom pokrenutu svake noći samo da bi se desetak gledalaca zabavljalo?

Na banketu, ta grupica građana je posedala zajedno, uzimajući jedan zasebni sto, kružnu tablu od oniksa pokrivenu prozračnom zelenom svilom. Pokazalo se da građana ima ukupno sedamnaestoro, uračunavajući i Đoiju; ona je poznavala, činilo se, svakog pojedinog od njih, iako tu nije bilo nikoga iz one

družine koju je ranije sretao. Nije pokušala da obavlja upoznavanja. Nikakva konverzacija nije bila ni moguća tokom jela: u dvorani je bez prestanka trajalo zapanjujuće treštanje, glasno kao najjači urlik. Tri orkestra su svirala istovremeno, a bilo je i nekoliko grupa muzičara šetača, dok su čitave kolone kaluđera i njihovih pomoćnika marširale tamo-amo između stolova glasno napevajući sutre i razmahujući kadionicama uz zaglušnu pratnju gongova i bubnjeva. Imperator nije sišao sa svog trona da se pridruži banketu; činilo se da je zaspao, mada je s vremena na vreme odmahivao rukom po taktu muzike. Polugoli mrki robovi ogromnog rasta, sa širokim viličnim kostima i ustima nalik na otvorene džepove, iznosili su hranu, jezike paunova i prsa feniksa natrpana preko brda sjajnog pirinča šafran-boje, što je sve bilo servirano na krhkim tanjirima od alabastera. Dobiše i štapiće za jelo, vitke, načinjene od tamnog zada. Vino, servirano u svetlucavim kristalnim bokalima, bejaše gusto i slatko, sa ukusom suvog grožđa. Nije se dopuštalo da ijedan bokal ostane prazan duže od jednog trena.

Filips je osetio da ga hvata vrtoglavica: kad su izašli persijski plesači, nije mu bilo jasno da li ih ima petoro ili pedesetoro, a dok su rutinski obavljali svoja komplikovana kovitlanja njemu se činilo da se njihovi vitki, muslinskim velovima zaklonjeni oblici mute i međusobno stapaju. Njihova izvrsnost ga je plašila, hteo je da odvrati pogled ali nije mogao. Smeniše ih žongleri iz Čang-nana jednako vesti, jednako zastrašujući, koji su ispunili vazduh kosama za košenje, razbuktalim bakljama, živim životinjama, retkim porcelanskim vazama, sekiricama od ružičastog žada, srebrnim zvonima, pozlaćenim peharima, kolskim točkovima, bronzanim posudama, i nikad ni u jednom hvatanju nisu omanuli. Građani su učtivo aplaudirali ali nisu izgledali impresionirano. Po odlasku žonglera vratiše se plesači, koji su ovoga puta bili na štulama; a kelneri donese poslužavnike na kojima se pušilo meso boje blede lavande, nepoznato i po ukusu i po teksturi: file od kamile, može biti, ili but nilskog konja, ili eventualno najbolje šnicle sa mladog zmaja. Pojavile su se nove količine vina. Nejakim pokretima Filips je pokušao da ga odbije, ali su poslužitelji bili nepopustljivi. Ovo je bilo suvlje, zelenkasto-zlatno, strogo, oštro na jeziku. Sa vinom stiže i srebrna posuda, ohlađena do polarne hladnoće, u kojoj se nalazio nastrugani led pomešan sa nekom jakom rakijom dimnog ukusa. Već drugi nastup žonglera bio je u toku, primetio je. Pozliće mu. Gledao je bespomoćno prema Đoiji, koja je izgledala trezna ali pomamno aktivna, gotovo manična, očiju usplamtelih poput rubina. Dotakla je njegov obraz gestom milošte.

Sveža promaja prođe dvoranom: otvorili su ceo jedan zid, otkrivajući baštu, noć, zvezde. Odmah izvan dvorane nalazio se kolosalni točak od nauljene hartije razapete preko drvenih potpornih šipki. Sigurno su to podigli tokom poslednjeg sata: točak je bio visok pedeset metara, možda i više, a o njega su

bile okačene hiljade svetiljki koje su treperile kao ogromni svici. Gosti počeše da napuštaju dvoranu. Filips je pustio da to kretanje povuče i njega u vrt, gde je, pod žutim mesecom, svoje sakato-krive ruke zloslutno nadnosilo neko čudno drveće sa gustim crnim iglicama. Đoija podvuče svoju ruku pod njegovu. Siđoše do jezera neke klobučave grimizne tečnosti; tamo su posmatrali kako neke skerletne ptice nalik na flamingoe, tri metra visoke, vredno nabadaju svojim kljunovima kao kopljima tirkizne jegulje besnih očiju. Stajali su obuzeti strahopoštovanjem pred debelotrbim Budom dvadeset metara visokim, načinjenim od sjaktave plave keramike. Konj sa zlatnom grivom prođe bacajući se u stranu, stvarajući svakim udarom svojih kopita o zemlju čitave mlazeve briljantnih crvenih varnica. U jednom šumarku limunovog drveća koje kao da je imalo moć da razmahuje svojim vitkim udovima, Filips nabasa na Imperatora, koji je stajao sam i blago se ljuljao napred-nazad. Starac dohvati Filipsa za ruku i utisnu mu nešto u dlan a zatim mu zatvori šaku čvrsto oko toga; kad je nekoliko trenutaka potom otvorio svoju šaku video je da mu na dlanu leži mnoštvo sivih nepravilnih bisera. Đoija mu ih uze i hitnu ih u vazduh, a oni počeše da praskaju kao petarde, dajući pljuskave mrlje obojenog svetla. Nešto kasnije Filips uvide da više ne nosi na sebi ni ogrtač ni belu svilenu haljinu. Đoija ga, takođe gola, blago povuče na tepih vlažne plave mahovine, gde su onda vodili ljubav sve do zore, u početku sa žestinom, kasnije polako, opušteno, sneno. U zoru ju je pogledao nežno i video da nešto nije u redu.

"Đoija?" reče on u nedoumici.

Nasmešila se. "A, ne. Đoija je sa Fenimonom noćas. Ja sam Belilala."

"Sa ". Fenimonom?"

"Oni su stari prijatelji. Nije ga videla godinama."

"A. Shvatam. A ti si? "."

"Belilala", ponovi ona, dotičući vrhovima prstiju njegov obraz.

Nije to neuobičajeno, rekla je Belilala. To se dešava stalno; jedina neobičnost sastojala se u tome što mu se to nije ranije desilo. Parovi se formiraju, putuju neko vreme zajedno, onda otplovi svako na svoju stranu, jednog dana se opet sastave. Ovo nije značilo da ga Đoija napušta zauvek. Značilo je samo da je izabrala da joj u ovom času društvo pravi Fenimon. Vratiće se Đoija. U međuvremenu on neće biti sam. "Ti i ja smo se sreli u Novom Čikagu", reče mu Belilala. "A onda smo se opet videli u Timbuktuu. Jesi li zaboravio? Dabome, vidim ja da si ti to zaboravio!" Nasmejala se ljupko; nije izgledala ni najmanje uvređeno.

Ličila je na Đoiju dovoljno da joj bude sestra. Ali, opet, svi građani su njemu izgledali manje-više isto. A kad se ostavi po strani fizička sličnost, to je brzo

uvideo. Belilala i Đoija zapravo nisu bile mnogo slične. Postojao je u Belilali neki mir, neki duboki rezervoar smirenosti koji Đoija, željna, zapaljiva i večno nestrpljiva, kao da nije imala. Šetajući kroz vrveće ulice Čangana sa Belilalom, nije u njoj zapažao ništa od one Đoijine nemirne grozničave potrebe da uvek saznaje šta leži onostran viđenog, pa onostran toga, i opet onostran toga. Kad su obilazili palatu Hsing-Č'ing, Belilala nije posle pet minuta počela — kao što bi Đoija nesumnjivo učinila — da se raspituje o načinu stizanja do fontane Hsuan-cung ili do Pagode divlje guske. Radoznalost nije proždirala Belilalu kao Đoiju. Ova je, videlo se, živela u čvrstom uverenju da će joj uvek biti na raspolaganju dovoljno vremena da vidi sve što joj se gleda. Bilo je i dana kad se Belilala opredeljivala da uopšte ne izlazi, i kad se zadovoljavala time da jednostavno ostane u njihovom paviljonu i igra sama za sebe neku igru sa ravnim porcelanskim pločicama, ili da posmatra cveće u vrtu.

Uvideo je da, začudo, uživa u tom predahu od Đoijinog intenzivnog svet-gutajućeg apetita; a ipak je čeznuo za njenim povratkom. Belilala je — divna, blaga, smirena, strpljiva — bila suviše perfektna za njega. Činilo se da je nestvarna, u tom svom sjaju i besprekornosti, mnogo nalik na jednu od onih bledozelenih vaza dinastije Sung koje su stvarale utisak da ljudska ruka nije mogla nabaciti materijal a onda glazirati nešto tako besprekorno. Bilo je nečeg pomalo bezdušnog u njoj: spolja savršenstvo bez ijedne mrljice, iznutra praznina. Belilala bi mogla biti, maltene, savremenica, pomišljao je, iako je znao da ona to nije. Mogao je istraživati paviljone i palate Čangana sa njom, mogao je elegantno razgovarati sa njom dok su obedovali, sasvim sigurno je mogao uživati u sparivanju sa njom; ali nije je mogao voleti, pa čak ni pomisliti na mogućnost da je voli. Bilo je teško zamisliti Belilalu da zabrinuto posmatra sebe u ogledalu tražeći bore i sede vlasi. Nikad neće Belilala biti nimalo starija nego što je u ovom času; nije mogla ni mlađa da bude, nikad ranije. Perfekcija se ne kreće duž ose vremena. Ali savršenost Belilaline svetlucave površine činila je njeno unutrašnje biće neprobojnim za njega. Đoija bejaše ranjivija, imala je očiglednije nedostatke — svoj nemir, svoju ćudljivost, taštinu, strahove — pa je zato i bila pristupačnija njegovoj veoma nesavršenoj dvadesetvekovskoj osećajnosti.

Ponekad bi, lutajući gradom, ugledao Đoiju, ili bar pomislio da ju je ugledao. Samo na tren ju je video među prodavcima čarolija na persijskom bazaru, onda ispred hrama Zoroastera, pa ponovo pokraj bazena sa zlatnim ribicama u Serpentinskom parku. Ali nikad nije bio siguran da je to stvarno bila ona, i nikad nije uspeo da joj se primakne dovoljno da bude siguran: imala je neki svoj način da iščezne dok joj se on približavao, kao kakva misteriozna Lorelai koja ga mami dalje i sve dalje u beznadežnoj poteri. Posle izvesnog vremena shvatio je da Đoiju neće pronaći dok ona ne bude spremna da bude pronađena.

Izgubio je svaku evidenciju o vremenu. Nedelje, meseci, godine? Pojma nije

imao o tome. U ovom gradu egzotičnog luksuza, misterije i magije, sve je bilo u stalnom proticanju i prelaženju a dani su bili nekako istrzani, nestabilni. Rušene su pojedine građevine, čak i cele ulice, za jedno popodne, onda su podizane dan-dva kasnije, daleko odatle. Veličanstvene nove pagode su iznicale kao pečurke, preko noći. Građani su dolazili iz Asgarda, Aleksandrije, Timbuktua, Novog Čikaga, ostajali neko vreme, nestajali, vraćali se. Vrteo se neprekidni krug dvorskih prijema, banketa, pozorišnih predstava, i svaki od tih događaja je jako ličio na one prethodne. Festivali u čast prošlih imperatora i imperatorki mogli su biti iskorišćeni da daju godini neku formu, ali ovde su festivale održavali, činilo se, nasumično, pa je na primer ceremonija koja je obeležavala smrt T'ai Tsunga održana dvaput u toku iste godine, činilo se njemu, i to jednom u doba snega i drugi put u sred leta, a ceremonija u čast dolaska carice Vu na vlast držana je dvaput u jednom godišnjem dobu. Možda nešto nije dobro razumeo. Ali znao je da ne vredi pitati ikoga.

Jednog dana Belilala neočekivano reče: "Hoćemo li u Mohendžo-daro?"

"Nisam znao da je spreman za posetioce", uzvratio je. "O, jeste. Već poodavno."

Oklevao je. Ovo ga je zateklo nespremnog. Obazrivo reče: "Pa znaš, Đoija i ja smo mislili da tamo odemo zajedno."

Belilala se nasmešila prijateljski, kao da tema o kojoj su diskutovali nije bila ništa više od biranja restorana za to veče.

"Jeste li?" pitala je.

"Sve to je bilo dogovoreno još dok smo bili u Aleksandriji. Da pođem, umesto toga, sa tobom — pa ne znam šta da ti kažem, Belilala." Filips je osetio u sebi početak strašne usplahirenosti. "Znaš da bih rado pošao. S tobom. Ali s druge strane ne mogu da se otrgnem osećaju da ne treba tamo da idem dok ne budem opet sa Đoijom. Ako ikad budem." Kako glupo ovo zvuči, mislio je. Kako trapavo, kako gimnazijalski. Primetio je da mu je teško da gleda pravo u nju. Obuzet nelagodnošću reče, sa nekakvim očajanjem u glasu: "Nije da joj nisam obećao — bila je to kao obaveza, razumeš — čvrsta saglasnost da ćemo ići u Mohendžo-daro zajedno" ."

"E, pa Đoija je već tamo!" reče Belilala savršeno olakim načinom.

Blenuo je kao da ga je udarila pesnicom.

"Šta?"

"Ona je pošla među prvima, čim je otvoren. Meseci i meseci su od tada prošli. Nisi znao?" upitala je sa prizvukom začuđenosti, ali ne velike. "Stvarno nisi znao?"

Ovo ga je zapanjilo. Osećao se zbunjenim, izdanim, razbešnjenim. Obrazi su mu se zažarili, zinuo je. Neprestance je stresao glavom, da istera konfuziju iz nje. Tek posle jednog trenutka bio je sposoban da progovori. "Već tamo?" reče najzad. "Nije me čekala? Pošto smo pričali o zajedničkom odlasku tamo — dogovorili se"."

Belilala se nasmejala. "Ali kako bi ona mogla da odoli da ne vidi najnoviji grad? Znaš koliko je Đoija nestrpljiva!"

"Da. Da."

Bio je ošamućen. Jedva je uspevao da misli.

"Baš kao i svi kratkovremenici", reče Belilala. "Jurca tamo, jurca onamo. Mora da uzme sve, sad, sad, smesta, odjednom, ovog časa. Ne treba nikad da očekuješ da će ona mnogo dugo da te čeka kad se radi o odlasku ma kuda: uhvati je taj njen napad, i, eto, ode ona. Pa valjda već znaš toliko o njoj."

"Kratkovremenik?" Taj termin nikad dotad nije čuo.

"Da. To si znao. To si svakako morao znati." Sigurno je najslađi Belilalin osmeh. Nije pokazivala ni najmanji znak da shvata na kakvim se mukama on nalazi. Živahno je odmahnula šakom i rekla: "Pa, dobro, znači, je l' idemo, ti i ja? U Mohendžo-daro?"

"Naravno", reče Filips sumorno.

"Kad bi voleo da pođeš?"

"Noćas", reče on. Zastao je za tren. "Šta je to 'kratkovremenik', Belilala?"

U njenim obrazima pojavi se boja. "Zar to nije samo po sebi jasno?" upita ona.

Da li je na licu Zemlje ikada postojao grozniji grad nego što je to Mohendžo-daro? Filipsu je bilo teško da zamisli gori. Nije mu bilo jasno ni zašto su ovi ljudi, od svih gradova koji su postojali, izabrali baš ovaj da ga vrate u postojanje. Više nego ikad, činili su mu se tuđincima, nedokučivim, nerazumljivim.

Sa terase navrh mnogo-kulaste tvrđave virnuo je dole, u sumorni klaustrofobični Mohendžo-daro, i stresao se. Taj škrti, pogruženi grad je ličio ponajviše na nekakvu preistorijsku kažnjeničku koloniju. Bio je zguren kao uplašena kornjača, zdepast, kompaktan, naspram sive, monotone ravnice oko reke Ind: kilometri mrkih zidova od pečene cigle okruživahu kilometre zastrašujuće pravilnih ulica, raspoređenih sa manijačkom doslednošću, poput nekog monstruoznog, strašnog obrasca gvozdenih rešetki. I same kuće bejahu beznadne i odbojne, sačinjene od ciglenih ćelija zgurenih oko malih zagušljivih

dvorišta. Nigde nijednog prozora; postojala su samo mala vrata koja nisu vodila direktno na glavne ulice, nego na teskobne, tajnovite prolaze između zgrada. Ko je projektovao ovu horor-metropolu? Kakve su okrutne, skiseljene duše morali imati ti projektanti, ti zastrašujući i zastrašeni ljudi, kad su sami za sebe stvorili, usred bujnih plodnih ravnica Indije, takav Vrhovni Sovjet od grada!

"Kako je divan", mrmljala je Belilala. "Fascinira!"

Zapanjeno je zurio u nju.

"Fascinira? Pa da", reče. "Pretpostavljam da je tako. Na isti način fascinira osmeh kobre."

"Šta je kobra?"

"Otrovan grabljivi gmizavac", reče joj Filips. "Verovatno izumro. Ili je ranije bio izumro, to je još verovatnije. Ne bi me iznenadilo ako ste vi, narode, stvorili nekoliko kobri i pustili ih da slobodno lutaju kroz Mohendžo da bi stvari išle živahnije."

"Zvučiš kao da si ljut, Čarls."

"Je l' zvučim? Ali ne osećam se tako."

"Onda kako se osećaš?"

"Ne znam", reče on posle jednog dugog trenutka ćutanja. Slegnuo je ramenima. "Izgubljen, valjda. Veoma daleko od kuće."

"Jadni Čarls."

"Stojim ovde u ovom groznom garnizonu od grada, slušam te kako mi govoriš da je divan. U životu se nisam osetio usamljenijim."

"Đoija ti mnogo nedostaje, zar ne?"

Dobacio joj je još jedan iznenađeni pogled.

"Đoija nikakve veze nema s tim. Ona je verovatno padala u ekstaze nad divotama Mohendža baš kao i ti. Kao svi vi. Valjda sam jedini koji ne može da nađe tu lepotu, taj šarm. Jedini sam koji baca pogled tamo i vidi samo užas, a onda se pita zašto niko drugi ne vidi užas, i konkretno zašto neko namešta ovakav grad radi zabave, radi zadovoljstva "."

Njene su oči blistale. "A, pa ti si ljut! Istinski ljut!"

"Da li te i to fascinira?" odreza on. "Demonstracija istinske primitivne emocije? Tipični arhaični dva'esvekovski izliv strasti?" Hodao je tamo-amo po bedemu, kratkim koracima, obuzet jadom. "A-ha. A-ha. Mislim da sam sad razumeo, Belilala. Pa dabome: ja sam deo vašeg cirkusa, zvezda sporedne predstave. Ja sam zapravo prvi eksperiment u pripremanju sledećeg nivoa predstave." Njene su oči bile raširene. Iznenadna oštrina i silovitost u njegovom

glasu kao da su je istovremeno i plašili i uzbuđivali. To ga je još više razbesnelo. Ogorčeno je nastavio: "Dovlačiti cele gradove iz vremena, to je neko vreme bilo zabavno, ali izvesna autentičnost tu fali, a? Iz nekog razloga niste mogli da dovučete i stanovnike; niste mogli samo da zgrabite nekoliko miliona ljudi od pre nove ere, iz Egipta ili Grčke ili Indije, i da ih istovarite u ovu eru, valjda zato što ne biste mogli lako da ih kontrolišete, ili što biste imali problem kako da ih se otarasite kad vam jednom dosade. Zato ste morali da se zadovoljite pravljenjem savremenika koji naseljavaju vaše antičke gradove. Al' sad imate mene. Ja sam nešto realnije od savremenika, i to je vama straobalna novina, a novine vi želite više nego išta drugo: možda su one jedino što želite. I evo, ja sam tu, komplikovan, nepredvidiv, nervozan, sposoban za bes, strah, žalost, ljubav, i sve te druge nekada izumrle stvari. Zašto se zadovoljiti živopisnom arhitekturom kad možeš da razgledaš i živopisne emocije? Al' vas ja zabavljam, mora biti! Pa ako zaključite da sam bio stvarno interesantan, možda ćete me otpremiti natrag tamo odakle sam došao i oprobati nekoliko drugih antičkih tipova — rimskog gladijatora, možda, ili renesansnog papu, ili čak po gde kojeg neandertalca"."

"Čarls", reče ona nežno. "O, Čarls, Čarls, Čarls, koliko mora biti da si ti usamljen, koliko izgubljen, koliko uznemiren! Da li ćeš mi ikad oprostiti? Da li ćeš ikad oprostiti svima nama?"

Još jedanput ga je zapanjila. Njene reči su zazvučale potpuno iskreno, kao da sasvim saoseća. Da li je saosećala? Da li je stvarno saosećala? Nije bio siguran da je ikada ranije kod ikoga od njih zapazio ma i jedan znak istinskog marenja za nekog drugog, čak ni kod Đoije. Niti je mogao prisiliti sebe da sad pokloni poverenje Belilali. Bojao se nje, bojao se svih njih, njihove lomnosti, podlosti, njihove elegancije. Priželjkivao je da može da joj priđe a ona da ga zagrli; ali se u ovom času previše osećao kao čupavi preistorik da bi mogao rizikovati da od nje zatraži tu utehu.

Okrenuo se i počeo da odmiče duž ivice masivnog tvrđavskog zida.

"Čarls?"

"Ostavi me samog koji časak", reče on.

Nastavio je da hoda. U čelu je osećao pulsiranje, u prsima gruvanje. Svi stres-sistemi rade punom snagom, razmišljao je: tajne žlezde štrcaju litre raspaljujućih supstanci u njegov krvotok. Vrućina, unutrašnja konfuzija, odbojni izgled ovog mesta".

Pokušaj da razumeš, mislio je. Opusti se. Pogledaj oko sebe. Pokušaj da uživaš u svom letovanju u Mohendžo-daru.

Nagnuo se obazrivo van, preko ivice zidina. Nikad takav zid nije video; mora biti bar dvanaest metara debeo pri dnu, nagađao je, možda i deblji, a svaka cigla

je savršenog oblika, pedantno ugrađena. Onostran velikog bedema, močvare, koje su dopirale skoro do ivice grada, iako su u blizini bedema bile isušene i pregrađene radi poljoprivrede. Video je gipke mrke poljoprivrednike tamo dole, kako petljaju oko svoje pšenice, svog ječma i graška. Goveda i bufali su pasli nešto dalje odatle. Vazduh je bio težak, gust, vlažan. Sve je mirovalo. Odnekud, ne daleko, dopirao je zvuk nekog zujećeg, cvilećeg žicanog instrumenta praćen upornim, postojanim napevanjem.

Postepeno ga je prožeo kakav-takav mir. Splasnuo je njegov bes. Osećao je da ponovo stiče smirenost. Opet je pogledao grad, kruto prepletene ulice, lavirint unutarnjih uličica, milione putanja kroz precizno postavljene cigle.

Čudo je, reče sebi, da je ovaj grad ovde, na ovom mestu i u ovo vreme. I čudo je da sam ja ovde da ga vidim.

Uhvaćen za trenutak onim magičnim unutar sumornog, pomišljao je da počinje da razume Belilalino strahopoštovanje i oduševljenje, pa je poželeo da nije tako oštrim tonom govorio sa njom. Ovaj grad je živ. Uopšte nije važno da li je to baš onaj pravi Mohendžo-daro od pre hiljada i hiljada godina istrgnut iz prošlosti nekom čudesnom kukom, ili samo vesta reprodukcija. Ovo je uistinu Mohendžo-daro, bez obzira da li je pravi ili nije pravi. Bio je mrtav, a sad je, za trenutak, opet živ. Ovi ljudi, ovi građani, možda su trivijalni, ali rekonstruisanje Mohendžo-dara nikako nije trivijalno dostignuće. A to što je rekonstruisani grad opresivan i izgledom zlokoban, nije uopšte važno. Niko više nije prinuđen da stanuje u Mohendžo-daru. Njegovo vreme je došlo i prošlo, odavno; oni sitni mrki seljaci i zanatlije i trgovci tamo dole su samo obični savremenici, obične nežive stvari, izmađijane poput zombija, samo da bi iluzija bila uspešnija. Njima nije potrebno njegovo sažaljenje. Niti je njemu potrebno da samog sebe sažaljeva. Znao je da treba da bude zahvalan što je dobio šansu da sve ovo gleda. Jednog dana, kad se ovaj san okonča i kad ga njegovi domaćini vrate u svet metroa i kompjutera i poreza na dohodak i televizijskih mreža, pomisliće on na Mohendžo-daro koji mu se nekad ukazao pred očima, na visoke zidove od gusto upletenih mrkih cigala pod teškim nebom, i pamtiće samo njegovu lepotu.

Osvrnuo se, pogledom potražio Belilalu, jedan čas je nije mogao naći. Onda ju je primetio kako se pažljivo spušta niz uzano stepenište koje se protezalo ukoso preko unutrašnjeg lica tvrđavskog zida.

"Belilala!" povikao je.

Zastala je i pogledala u njegovom pravcu, zaklanjajući šakom oči od sunca. "Je li ti dobro?"

"Kuda si pošla?"

"U kupatila", reče ona. "Hoćeš i ti?"

Klimuno je glavom. "Da. E, čekaj me, a? Odmah dolazim." Potrčao je gornjom površinom bedema, prema njoj.

Kupatila su bila spojena sa tvrđavom: na otvorenom prostoru rezervoar poput velikog bazena za plivanje, iznutra postavljen popreko ugrađenim ciglama u gipsanom malteru i vodozaštićen asfaltom, a neposredno do njega osam manjih rezervoara u svojevrsnom pokrivenom prolazu. Pretpostavljao je da se u antičko doba čitav ovaj kompleks koristio za neke ritualne svrhe, te da su obični ljudi koristili veliki bazen dok su manji bazeni bili rezervisani za privatna pranja sveštenika ili plemića. Činilo se da se bazeni sada održavaju isključivo radi zadovoljstva građana koji tu dođu. Hodajući prolazom koji je vodio do glavnog bazena Filips je video petnaestak ili dvadeset građana koji su se baškarili u vodi ili smireno plivuckali tamo-amo, dok su im savremenici, tamnoputi Mohendžo-darci, posluživali pića i mirisne zalogajčiće jako začinjenog mesa, kao da je ovo nekakvo luksuzno letovalište. A to, shvatio je, Mohendžo-daro upravo i jeste. Savremenici su nosili belo pamučno platno oko bedara; građani su bili goli. U onom svom ranijem životu Filips je imao prilike da vidi takvo olako javno izlaganje golotinje nekoliko puta prilikom svojih poseta Kaliforniji i jugu Francuske, i tada mu je bilo blago nelagodno. Ali ovde se na to polako navikavao.

Svlačionice bejahu majušne ciglene ćelije povezane redovima zbijenih stepenika sa dvorištem koje je okruživalo centralni bazen. Uđoše u jednu ćeliju i Belilala hitro iskliznu iz labavog pamučnog ogrtača koji je nosila još od njihovog pristizanja tog jutra. Stajala je skrštenih ruku, naslonjena na zid. čekajući ga. Trenutak potom zbacio je svoju odeždu i pošao za njom, napolje. Osećao se pomalo vrtoglavo, paradirajući tako nag po otvorenom prostoru.

Idući prema glavnom prostoru za kupanje, prošli su pored privatnih kupatila" Činilo se da su sva prazna. Bile su to elegantno izgrađene odaje, sa fino spojenim ciglenim podovima i pažljivo izvedenim kanalićima za odvođenje suvišne vode do jednog prolaza koji je vodio ka glavnom slivniku. Filipsa je zadivila pamet tih preistorijskih inženjera. Zavirivao je sad u jedno kupatilo, sad u drugo, da vidi kako su uređeni dovodi vode a kako otvori za ventilaciju, a kad je došao do zadnjeg kupatila u nizu, iznenadio se otkrivši da se tu neko kupa. Oseti se nelagodno. Tu je jedan krupan, jako mišićav čovek prostranog grudnog koša, sa raskošnim obiljem crvene kose do pleća i razmetljivom usiljenom bradom, sav isceren, pljuskao i bacakao se veselo sa dve žene u malom bazenu. Filips je za tren ugledao živahni preplet ruku, nogu, dojki, zadnjica.

"Pardon", promrmljao je. Obrazi mu pocrveneše. Brzo je šmugnuo napolje, brbljajući usput izvinjenja. "Nisam znao da nekog ima — ne bih želeo da

smetam"."

Belilala je produžila prolazom. Filips požuri za njom. Iza njega se razlegoše zvuci veselog, silno bučnog smeha kao iz bureta i visokog, tankog kikotanja, i zvuci vode koja je pljuskala. Verovatno ga nisu ni primetili.

Zastao je za momenat, zbunjen, vratio u svom umu traku tog jednog šokantnog pogleda. Nešto nije bilo u redu. Te žene, bio je manje-više siguran, bile su građanke: mala, vitka, vilinska tamnokosa bića devojačkog izgleda, standardni model. Ali taj muškarac? Taj veliki ukovrdžani talas crvene kose? Nije građanin. Građani ne puštaju kosu do pleća. Pa još crvenu? Niti je ikad video građanina tako robusno građenog, sa takvim moćnim mišićima. Niti sa bradom. Ali ne bi mogao biti ni savremenik. Filips nije mogao sagledati nikakav razlog zašto bi savremenik toliko anglosaksonskog izgleda bio stavljen u Mohendžo-daro; sem toga, bilo je nezamislivo da savremenik onako tera veselje sa građankama.

"Čarls?"

Digao je pogled napred. Na kraju prolaza stajaše Belilala, ocrtana oblačkom briljantnog sunčanog sjaja. "Čarls?" reče ona ponovo. "Jesi li izgubio put?"

"Evo me odmah iza tebe", reče on. "Dolazim."

"Koga si tamo sreo?"

"Jednog čoveka sa bradom."

"Sa čime?"

"Sa bradom", reče on. "Crvenom kosom koja mu raste iz lica. Pitam se ko je."

"Niko koga ja znam", reče Belilala. "Jedini koga znam sa kosom na licu si ti. A tvoja je crna, i skidaš je brijanjem svakog dana." Nasmejala se. "Ma hajde, sad! Vidim neke prijatelje kod bazena!"

Sustigao ju je, pa su pošli držeći se za ruke, u dvorište. Odmah je do njih kliznuo kelner, ponizan mali savremenik sa poslužavnikom pića. Filips je mahnuo šakom tom stvoru da se udalji, i krenuo ka bazenu. Osećao se strašno izloženim: zamišljao je da građani koji se ovde zabavljaju zure napeto u njega, studiraju njegovo dlakavo primitivno telo kao da je on neka mitska kreatura, neki Minotaur, ili vukodlak, nešto izmađijano radi njihove zabave. Belilala se udaljila da sa nekim priča, a on je kliznuo u vodu, zahvalan na skrivenosti koju mu je davala. Bila je duboka, topla, prijatna. Zaplivao je prsno, moćnim brzim zamasima, do kraja bazena i nazad.

Nasmešio mu se jedan građanin koji je elegantno sedeo na ivici bazena. "A, znači došao si najzad, Čar-les!" Čar-les. Dva sloga. Neko iz Đoijinog društva: Stengard, Soko, Aramejn? Nije se mogao prisetiti koji od njih. Svi su toliko ličili jedni na druge.

Filips je tom čoveku uzvratio osmeh, ali sa pola volje, oklevajući. Tragao je za nečim što bi mogao reći i najzad upitao: "Dugo si ovde?"

"Nedeljama. Možda i mesecima. Kakvo izvanredno ostvarenje ovaj grad, a Čar-les? Takvo totalno jedinstvo atmosfere — jedna estetika tako jedinstveno jednoumna i tako totalno iskazana"."

"Da. Jednoumna, to je prava reč", odvrati Filips suvo.

"Đoijina reč, zapravo. Đoijin izraz. Samo sam citirao".

Đoija. Osećao se kao da je neko zario nož u njega.

"Pričao si sa Đoijom nedavno?" reče on.

"Pa zapravo nisam. Hekna se videla sa njom. Heknu pamtiš, a?" Klimnuo je glavom u pravcu dve gole žene koje su stajale na ciglenoj platformi koja je opasivala bazen i ćaskale, delikatno grickajući zalogaje mesa. Mogle su bii bliznakinje. "Eno Hekne, sa tvojom Belialom." Hekna, da. Znači ovo mora biti Soko, pomisli Filips, sem ako nisu u poslednje vreme razmenjivali parove, "Kako je slatka ova tvoja Belilala", reče Soko. "Đoija je vrlo mudro postupila kad je za tebe odabrala baš nju."

Još jedan ubod nožem: mnogo dublji. "Je l' to tako bilo?" reče on. "Đoija je odabrala Belilalu za mene?"

"Šta, pa naravno!" Sokola ovo kao da je iznenadilo. Stvar se podrazumevala, evidentno. "A šta si ti mislio? Da bi Đoija tek tako otišla i pustila te da se snalaziš kako znaš?"

"Teško. Đoija to ne bi."

"Vrlo je nežna, vrlo blaga, zar ne?"

"Misliš, Belilala? Da, vrlo", reče Filips pažljivo. "Draga žena, divna žena. Ali naravno, ja se nadam da uskoro opet budem sa Đoijom." Zastao je. "Kažu da je u Mohendžo-daru takoreći od samog otvaranja."

"Bila je ovde, da."

"Bila?"

"A, pa znaš Đoiju", reče Soko vedro. "Ona je već otišla dalje, prirodno.

Filips se nagnuo napred. "Prirodno", reče on. Od napetosti, njegov glas postade dublji. "Gde je sad otišla?"

"U Timbuktu, mislim. Ili u Novi Čikago. Ne pamtim baš u koji od ta dva. Pričala nam je da se nada da u Timbuktuu prisustvuje proslavi zatvaranja grada. Međutim Fenimon je imao neki hitan razlog za odlazak u Novi Čikago. Ne sećam se šta su odlučili da urade." Soko je tužno odmahnuo. "U svakom slučaju šteta je što je otišla pre nego što je stigao ovaj novi posetilac. Najzad, sa tobom

se tako lepo provela: siguran sam da bi i od njega mogla mnogo da nauči."

Taj nesviknuti termin je tresnuo po zvonima za uzbunu duboko u Filipsovoj svesti. "Posetilac?" reče on, naginjući glavu oštro prema Sokolu. "Na kakvog to posetioca misliš?"

"Još ga nisi sreo? A, pa da, ti si tek stigao."

Filips je ovlažio usne. "Mislim da sam ga možda video. Duga crvena kosa? Brada ovako?"

"Taj! Zovu ga Viloubi. On je — šta? — Viking, pirat, nešto tako. Ogromna živost i silina. Izuzetna osoba. Ja mislim da treba da imamo još mnogo posetilaca. Svi se slažu da su posetioci daleko superiorni u odnosu na savremenike. Kad pričaš sa savremenikom to ti je pomalo kao da pričaš sa samim sobom, zar ne? Ne stičeš nikakav značajan novi uvid. Ali posetilac — neko kao ovaj Viloubi — ili kao ti, Čar-les — posetilac može istinski da baci novo osvetljenje, može da transformiše čovekov pogled na realnost"."

"Izvinjavam se", reče Filips. Iza njegovog čela počelo je pulsiranje. "Možda možemo kasnije da nastavimo ovaj razgovor, da?" Položio je dlanove na vrelu ciglu platforme i hitro se izvukao iz bazena. "Za ručkom, možda — ili kasnije, da? Važi?" Krenuo je brzim polutrčanjem natrag prema prolazu koji je vodio do privatnih kupatila.

Dok je ulazio u zasvođeni deo građevine grlo mu se osušilo, dah iznenada okraćao. Brzo je protapkao hodnikom a onda zavirio u malu kupatilsku odaju. Bradonja je još bio tamo, sedeo je uspravno u bazenčiću, izdužući se prsima iznad vode, grleći svakom rukom po jednu ženu. U polumraku, njegove su oči sijale plamenim intenzitetom. Cerio se u predivnom samo-zadovoljstvu; sav je kipeo od pouzdanja, snage, volje.

Daj bože da bude ono što ja mislim da je, molio se Filips. Među ovim ljudima sam već dovoljno dugo bio sam.

"Mogu li da uđem?" upitao je.

"Aaaj, drugar!" grmnuo je čovek iz kade. "Zaveta mi moga, dođi unutra, tvoju curu isto dovedi! Božje mu zube, velim, može ovde još folka mnogo stati pored nas!"

Čujući taj gromki, siloviti zvuk, Filips oseti kako ga zahvata jak talas radosti. Koji goropadni, radosni glas! Tako bogat, tako strastven, tako totalno ne-građanski!

Pa te čudnovato arhaične reči! Božji zubi? Zaveta mi moga? Kakav je to govor? Šta drugo, nego dobri, čisti, zvučni elizabetinski govor! Nesumnjivo je tu bilo nešto šekspirovskog ritma i stila. A u izgovoru se pojavilo nešto —

poput irskog naglaska? Ne, ne baš tako: Filips nikad nije čuo takav engleski.

Građani nisu tako govorili. Međutim, posetilac bi to mogao.

Znači, istina je. Olakšanje je naplavilo Filipsovu dušu. Dakle, nije sam! Još jedan zaostatak iz pređašnje epohe — još jedan lutalica — drugar u haosu, brat u nevolji — saputnik, bačen olujama vremena čak i dalje nego on".

Bradonja se srdačno nasmešio i zabacivanjem glave pozvao Filipsa. "Dobro, pristupi, pristupi, čoveče! Dobro je opet angliško lice videti, u sredini svih ovih Mavra i pustih Portugala! Ali šta si sa curom tvojom uradio? Čovek nikad cura dovoljno ne može imati, a? Slažeš se?"

Njegova sila i žestina bejahu izuzetni: maltene preterani. Ovaj je urlao, grmeo, bubnjao. Bio je u tako velikoj meri ono što je i trebalo da bude, da je izgledao više kao lik iz nekog starog filma o piratima, toliko nametljiv i realan da je počinjao da izgleda nerealno. Pozorišni elizabetinac, karikiran, hvalisavi mladi Falstaf bez trbušine.

Promuklo, Filips reče: "Ko si ti?"

"Šta, Ned Viloubijev sin Francis sam ja, od Plajmouta. Od skora u službi Njenog najprotestantskijeg visočanstva, ali najpodlije odveden od strane sila tame i bačen među ove crne Induse, ili šta već su. A ti?"

"Čarls Filips." Jedan trenutak se kolebao, pa dodao: "Ja sam iz Njujorka."

"Nju Jork? Kakvo ti je to mesto Novi Jork? Vere mi, čoveče, ne znam ga!"

"Grad u Americi."

"Jest, grad u Americi, sveca mi! Fina mašta! U Americi, kažeš ti, a ne na Mesecu, ili možebit ispod mora?" Ženama Viloubi reče: "Čujete njega? On dolazi iz grada u Americi! Sa licem Engleza, ali ne sa načinima takvim niti sa govorom pravim. Grad u Americi! Grad. Božje mu krvi, šta ću sledeće da čujem?"

Filips je drhtao. Obuzimalo ga je strahopoštovanje. Ovaj čovek je hodao po ulicama Šekspirovog Londona, možda. Kucao se vrčevima sa Marlouom ili Eseksom ili Volterom Relijem; gledao je kako se brodovi Armade valjaju kroz Lamanš. Pomisao na to predstavljala je za Filipsov duh naprezanje. Ovaj čudni san u kome se našao počeo je da umnogostručava svoju čudnost. Osećao se kao umorni plivač izložen navali velikih talasa, zaduvan, ošamućen. Vrući, zagušljivi kupatilski vazduh gonio ga je ka vrtoglavici. Sumnje više nije moglo biti. On nije jedini primitivac — jedini posetilac — koji slobodno luta ovim pedesetim vekom. Obavili su još eksperimenata. Čvrsto je stisnuo okvire vrata da bi se stabilizovao. "Kad govoriš o Njenom najprotestantskijem visočanstvu", reče, "ti misliš na Elizabetu Prvu, nije li tako?"

"Elizabet, aaj! A za ono 'Prva', to istina je, ali zašto se truditi tako da je

zoveš? Samo jedna postoji. Prva i Poslednja, kunem se zavetom, i Bog joj pomogao, druge nema!"

Filips je podozrivo proučavao tog čoveka. Znao je da mora nastaviti obazrivo. Samo jednim pogrešnim korakom učinjenim u ovom času, prokockao bi šansu da ga Viloubi shvati ozbiljno. Koliko metafizičkih zabuna, najzad, može da apsorbuje ovaj čovek? Šta on zna, šta je iko u njegovom vremenu znao, o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, i o ideji da čovek može na neki način da putuje iz jednog u drugo isto onako spremno kao iz Sareja u Kent? To je dvadesetvekovska ideja, u najboljem slučaju ideja iz poznog devetnaestog veka, fantastična spekulacija koju po svoj prilici niko nije razmatrao pre nego što je Vels poslao onog svog vremeplovca da zuri u pocrvenelo sunce poslednjeg sutona Zemlje. Viloubijev svet bio je svet protestanata i katolika, kraljeva i kraljica, malenih jedrenjaka, mača o pojasu i volovskih kola na drumu: i taj se svet Filipsu činio mnogo tuđinskijim i udaljenijim nego svet građana i savremenika. Rizik da ga Viloubi neće ni početi da shvata bejaše velik.

Ali ovaj čovek i on su prirodni saveznici protiv jednog sveta koji nisu sami stvorili. Filips je odlučio da rizikuje.

"Elizabeta Prva je kraljica kojoj služiš", reče. "Biće u Engleskoj druga sa tim imenom, kad dođe vreme. Ustvari, već je bila."

Viloubi je odmahnuo glavom kao zbunjeni lav. "Druga Elizabet, kažeš li ti?"

"Druga, i to ne mnogo nalik na prvu. Ta će biti mnogo posle tvoje Devičanske kraljice. Vladaće u danima o kojima ti misliš da tek dolaze. To znam bez sumnje.

Englez je podozrivo zurio ka njemu, namrštio se. "Ti budućnost vidiš? Jesi li prorok, onda? Nekromant, možebit? Ili jedan od onih demona koji me donesoše na ovo mesto?"

"Nikako", reče Filips blago. "Samo izgubljena duša, kao i ti." Zakoračio je u malu sobu i čučnuo pokraj strane bazenčića. Dve građanke su buljile u njega praznim, fasciniranim pogledima. Ignorisao ih je. Viloubiju reče: "Imaš li ikakvog pojma gde si?"

Englez je već bio pogodio da je u Indiji: "Verujem da su ovi mali mrki, kao Mavri, od neke Hindu sorte", reče on. Ali njegovo shvatanje onog što mu se dogodilo išlo je samo dotle, dalje nije moglo.

Nije mu palo na um da više ne živi u šesnaestom veku. I, naravno, nije ni počeo da podozreva da je ovaj čudni i sumorni grad, u kome se našao, i sam lutalac iz jedne epohe udaljenije čak i od njegove, Viloubijeve. Postoji li ikakav način, pitao se Filips, da mu se to objasni?

Viloubi je ovde proveo tek tri dana. Verovao je da su ga demoni odneli. "Dok

spavah, oni po mene doiđoše", reče. "Mefistofilis Satanas, njegovi sekiraši su me zgrabili — samo Bog zna zašto — i odneli u časku u ovo grozno carstvo iz Engleske, gde sam se sa prijateljima i porodicom odmarao. Jer bejah između jednog putovanja i sledećeg, razumeti moraš, čekao sam Drejka i njegov brod — znaš Drejka, slavnog Frensisa? Božje mu krvi, to ti je mariner! Trebalo je na Mein da krenemo, on i ja, ali umesto toga evo me na ovom drugom mestu"." Viloubi se nagnuo bliže i dodao: "Pitam te, proroče, kako to može biti, da čovek zaspi u Plajmoutu a probudi se u Indiji? To je čudo neviđeno, a?"

"To jeste", reče Filips.

"Ali ko se u kolu našao, mora i da igra, pa makar samo skakutao, a? Tako ja verujem." Gestom je pokazao prema dvema građankama. "l zato da se utešim u ovoj zemlji paganskoj, nađoh sebi razbibrige sa ovim malim Portugalkama"."

"Portugalkama?" reče Filips.

"Zašto, pa šta bi drugo biti mogle, nego Portugalke? Zar nisu Portugali ti koji kontrolišu sve ove obale Indije? Vidi, narod je ovde od dve sorte, jedni crnji a drugi beliji, i ti drugi su lordovi i gazde, leže ovde u ovim kupatilima. Ako nisu Hindusi, a ja mislim da nisu, onda Portugali moraju biti." Nasmejao se, privukao dve žene čvršće uz sebe, i protrljao šakama njihove dojke kao da su to plodovi na nekakvoj lozi. "Zar niste vi to, vi male gole bestidne papske cure? Dve Portugalke, a?"

Kikotale su se, ali nisu odgovarale.

"Ne", reče Filips. "Ovo je Indija, ali ne ona Indija koju ti misliš da poznaješ. A ove žene nisu Portugalke."

"Nisu Portugalke?" reče Viloubi zbunjeno.

"Ništa više nego ti. U to sam sasvim siguran."

Viloubi se pogladio po bradi. "Priznajem, nalazim da su čudni, za Portugale. Nisam čuo ni jedan slog njihovog portugalskog govora sa njihovih usana. Čudno je isto, što jure goli kao Adam i Eva po ovim kupatilima, i puštaju me da grabim njihove žene kako god mi volja, a to ne daju Portugali kod kuće, Bog mi svedok. Ali pomislih, ovo je Indija, odlučili drugojače da žive ovde"."

"Ne", reče Filips. "Kažem ti, ovo nisu Portugalci, niti ijedan drugi narod Evrope tebi poznat."

"Molim te lepo, a ko su onda?"

Sad ovo izvedi delikatno, upozorio je Filips samog sebe. Delikatno.

Reče: "Nije mnogo pogrešno misliti o njima kao o duhovima neke vrste — demonima, čak. Ili čarobnjacima koji su nas izmađijali iz našeg pravog mesta na svetu." Zastao je, tragajući za načinom da podeli sa Viloubijem, ali tako da

Viloubi to može shvatiti, ovu misteriju koja ih je okruživala. Duboko je udahnuo. "Nisu nas poveli samo preko mora", reče, "nego i preko godina takođe. Obojica smo dovučeni, ti i ja, daleko u buduće dane."

Viloubi ga pogleda belo, potpunim nerazumevanjem.

"Budući dani? Vremena još nerođena, misliš? Šta, pa ja ništa od toga ne razumem!"

"Pokušaj da razumeš. Mi smo obojica brodolomnici u istom čamcu, čoveče! Ali nema načina da jedan drugome pomognemo ako ne mogu da te navedem da uvidiš"."

Odmahujući glavom, Viloubi promrmlja: "Vere mi, prijatelju dobri, nalazim da su tvoje reči najobičnija ludost. Danas je danas, a sjutra je sjutra, i kako može čovek iz jednog u drugo ići dok se sjutra ne pretvori u danas?"

"Nemam pojma", reče Filips. Borba se jasno videla na licu Viloubija, ali se isto tako jasno videlo da u najboljem slučaju nazire samo najmutnije obrise onog što je Filips pokušavao da kaže. "Ali ovo znam", nastavljao je Filips. "Tvoj svet je mrtav i nestao je, i sa njim sve što je u njemu bilo. A i moj, iako sam rođen četiri stotine godina posle tebe, u doba one druge Elizabete."

Viloubi je prezrivo frknuo. "Četiri stotine"."

"Moraš mi verovati!"

"Nej! Nej!"

"To je istina. Tvoje vreme je za mene samo istorija. A moje i tvoje vreme su istorija za njih — davna istorija. Zovu nas posetiocima, ali smo u stvari zarobljenici." Filips je osećao kako, od žestine sopstvenog napora, počinje da drhti. Bio je svestan koliko bezumno to mora zvučati Viloubiju. "Ukrali su nas iz naših pravih vremena — ugrabili nas kao Cigani u noći"."

"Fuj, čoveče! Ti u ludilu buncaš!"

Filips je protresao glavom. Posegnuo je rukom i zgrabio Viloubija čvrsto za šačni zglob. "Molim te, slušaj!" Građanke su pomno slušale, došaptavale se skrivajući usta šakama, smejale se. "Pitaj njih!" uzivknu Filips. "Nateraj ih da ti kažu koji je ovo vek! Šesnaesti, misliš ti? Pitaj njih!"

"Koji vek bi pak mogao biti, nego šesnaesti našega Gospoda?"

"One će ti reći da je pedeseti."

Viloubi ga je pogledao sažaljivo. "Čoveče, čoveče, koliko si jadan! Pedeseti, ma stvarno!" Nasmejao se. "Druže, slušaj me, sad. Postoji Elizabet samo jedna, sigurna na svom tronu u Vestminsteru. Ovo je Indija. Leto je Anno 1591-vo. Hajde, da ti i ja ukrademo brod od ovih Portugala, i vratimo se u Englesku, a ti onda možebit stigneš odatle do tvoje Amerike"."

"Ne postoji Engleska."

"A, pa može li neko to da veli, a da lud nije?"

"Gradovi i nacije koje mi znamo su nestali. Ovi ljudi žive kao čarobnjaci, Francis." Nije više potrebno da zadržava ma šta, mislio je Filips olovno. Znao je da je izgubio. "Oni izmađijaju mesta iz davne prošlosti, pa ih izgrade tu ili tamo tek da zadovolje svoj ćef, a kad im ta mesta dosade, unište ih i počnu iznova. Nema Engleske. Evropa je prazna, bez crta, ništa o njoj. Znaš li koji gradovi postoje? Na celom svetu, samo pet. Postoji Aleksandrija, egipatska. Postoji Timbuktu u Africi. U Americi je Novi Čikago. Ima jedan veliki grad u Kini — u Kitaju, pretpostavljam da bi ti rekao. I postoji ovo mesto, koje zovu Mohendžo-daro, i koje je daleko starije nego drevna Grčka, nego Rim, ili Vavilon."

Viloubi tiho reče: "Neej. To je čisti apsurd. Kažeš mi da smo u dalekom sjutra, a onda mi kažeš da stanujemo u nekom gradu iz davnine."

"Samo mađija", reče Filips u očajanju. "Nalikuje na taj grad. Ovi, ovaj folk, oni su to podigli nekako, ali samo za svoju zabavu. Baš tako smo i mi ovde, ti i ja: da ih zabavljamo. Samo da ih zabavljamo."

"Ti, kompletno si lud."

"Pođi, onda, sa mnom. Razgovaraj sa građanima pokraj velikog bazena. Pitaj ih koja je ovo godina; pitaj ih o Engleskoj; pitaj ih kako si dospeo ovde." Još jednom Filips zgrabi Viloubija za zglavak. "Treba da budemo saveznici. Ako radimo zajedno, možda možemo otkriti neki način da se izvučemo odavde, i"."

"Pusti me, druže."

"Molim"."

"Pusti me!" zaurlao je Viloubi i otrgao ruku. Oči su mu bile goli bes. Dižući se iz bazena, osvrtao se žestoko, kao da traži oružje. Građanke su uzmicale od njega, ali je u isti mah izgledalo da ih eksplozija gneva ovog krupnog čoveka neodoljivo privlači. "Odiđi, u Bedlam idi! Pusti me, luđače! Pusti me!"

Sav jadan, Filips je satima lutao sam kroz nepopločane prazne ulice Mohendžo-dara. Neuspeh sa Viloubijem ostavio ga je snuždenog i otrežnjenog: bio se nadao da stane leđa-u-leđa sa tim elizabetincem, protiv građana, ali sad je video da mu nije tako suđeno. Zabrljao je; ili, još verovatnije, nije ni bilo moguće ma na koji način navesti Viloubija da ikad uvidi istinu o njihovoj nevolji.

Po zagušljivoj vrelini, hodao je nasumično kroz zbunjujuće, zakrčene prolaze između ravnokrovnih, bezprozornih kuća i praznih, bezličnih zidova, dok nije najzad izbio na prostranu pijacu. Život grada vrtložio se ludo oko njega: pseudoživot, zapravo, naime komplikovana interakcija mnogo hiljada

savremenika koji su bili, uistinu, samo lutke, navijene i puštene u pokret da bi se stvorila iluzija da je pre-Vedska Indija još uvek projekat u pokretu. Ovde su za tezgama prodavali divne male pečate od rezbarenog kamena koji su prikazivali tigrove i majmune i čudna grbava goveda, tamo su se žene bučno pogađale sa zanatlijama oko ukrasa od slonovače, zlata, bakra i bronze. Žene umornog izgleda čučale su iza ogromnih gomila novonačinjene grnčarije, ružičasto-crvene sa crnim šarama. Na njega niko nije obraćao pažnju. On je ovde bio stranac, ni građanin a ni savremenik. Oni su pripadali.

Produžio je, prolazeći pored ogromnih žitnih magacina, gde su neki radnici neprestano istovarivali kola puna pšenice a drugi mlatili žito na velikim kružnim ciglenim platformama. Doplovio je u javni restoran krcat bez-radosnim ćutljivim ljudima koji su stajali lakat uz lakat pred malim ciglenim šalterima, pa mu dadoše jedno ravno okruglo parče hleba nalik na tortilju ili čapati, ispunjeno nekim začinjenim mlevenim mesom koje ga je poput vatre ubadalo u usne. Krenuo je potom dalje, niz široko, plitko drveno stepenište u donji deo grada, gde su seljaci živeli u sobama nalik na ćelije zbijenim kao u košnici.

Beše to grad koji čoveka pritiska, ali ne i prljav grad. Zapanjila ga je jačina brige za higijenu: svuda bunari, fontane i javni klozeti, iz svake kuće po jedan cigleni odvod do pokrivene septičke jame. Ni govora o otvorenoj kanalizaciji i kužnim slivnicima koji su, znao je, još uvek postojali u Indiji njegovog vremena. Pitao se da li je antički Mohendžo-daro bio uistinu tako pedantan. Možda su građani malo preuredili ovu varoš u skladu sa sopstvenim idejama o čistoći. Ne: ovo što vidi najverovatnije je autentično, zaključio je, izvedeno kao funkcija one iste opsesivne discipline koja je gradu dala i krutu formu. Da je Mohendžo-daro bio gnusna jama puna gamadi, građani bi ga verovatno stvorili baš takvog, i voleli zbog tog fascinantnog, strašnog smradeža.

Doduše, nikad nije stekao utisak da su se građani baš preterano brinuli za autentičnost; i Mohendžo-daro je bio, poput svih ostalih restauriranih gradova koje je Filips posetio, pun uobičajenih olakih anahronizama. Filips je video, na zidovima pojedinih zgrada za koje je pretpostavio da su hramovi, slike Šive i Krišne, a nad trgove se nadnosilo dobroćudno lice majke-boginje Kali. Valjda su se ta božanstva uzdigla u Indiji dugo posle sloma mohendžo-darske civilizacije? Zar su građani ravnodušni prema takvim pitanjima hronologije? Ili su nalazili neko nevaljalo zadovoljstvo u mešanju era — crkva i džamija u grčkoj Aleksandriji, hindu bogovi u preistorijskom Mohendžo-daru? Možda su se tokom hiljada godina pojavile mnogobrojne greške u njihovim beleškama o prošlosti. Ne bi ga iznenadilo ni kad bi video transparente sa portretima Gandija i Nehrua nošene kroz ulice, u povorkama.I ovde su lutale žive himere i fantazme, kao da građane mnogo ne zanima granična linija između istorije i mitologije: mali debeli Ganeše sa slonovskim glavama spokojno su uranjali svoje surle u vodu fontana, na jednoj ciglenoj terasi sunčala se šestoruka

troglava žena. Zašto ne? Svakako je to moto ovih ljudi: Zašto ne, zašto ne, zašto ne? Mogli su da čine, i činili su, šta god su hteli. A ipak, Đoija mu je bila rekla, davno: "Limiti su veoma važni." U čemu su to, pitao se Filips, ovi ljudi sebe ograničili, sem u pogledu broja svojih gradova? Da li možda postoji i kvota u pogledu broja "posetilaca" za koje sebi dopuštaju da ih kidnapuju iz prošlosti? Do danas je mislio da je jedini; sad zna da postoji bar još jedan; možda ih na drugim mestima ima još, ostaju korak ispred ili iza njega, učestvuju u obilascima koje građani prave putujući beskrajno od Novog Čikaga preko Čang-ana do Aleksandrije. Trebalo bi da udružimo snage, pomišljao je, i da ih prinudimo da pošalju svakoga od nas natrag u odgovarajuću eru. Prinuditi? Kako? Možda podneti tužbu u ime cele grupe? Praviti demonstracije na ulicama? Tužno je razmišljao o svom neuspešnom pokušaju udruživanja sa Viloubijem. Mi smo prirodni saveznici, mislio je. Možda smo zajednički mogli izdejstvovati kod ovih neko saosećanje. Ali za Viloubija mora biti bukvalno nezamislivo da su Dobra Kraljica Bes i njeni podanici zapečaćeni s one strane barijere stotinama vekova debele. Radije će taj verovati da je Engleska udaljena samo nekoliko meseci putovanja oko Rta dobre nade, i da je samo potrebno da on otme jedan brod i zaplovi kući. Jadni Viloubi: verovatno više nikad neće videti svoj dom. Misao dođe Filipsu iznenada: Nećeš ni ti"

A onda, iza toga:

Ako bi mogao kući, da li bi stvarno hteo?

Jedna od prvih stvari koje je ovde shvatio bila je, da o svojoj ranijoj egzistenciji ne zna skoro ništa konkretno. Njegov um bio je dobro snabdeven detaljima o životu u dvadesetvekovskom Njujorku, nesumnjivo; ali o sebi je mogao reći uglavnom samo to da je Čarls Filips iz 1984. Profesija? Starost? Imena roditelja? Da li je imao suprugu? Decu? Mačku, psa, hobije? Nikakvih podataka: ništa. Možda su građani skinuli takve stvari sa njega kad su ga doveli ovde, da ga poštede bola razdvajanja. Oni bi mogli biti sposobni da postupe u toj meri plemenito. Pošto tako malo zna o onome što je izgubio, može li istinito da kaže da za tim čezne? Viloubi kao da je pamtio mnogo više o svom ranijem životu, i zato još više čeznuo za njim. Filips je toga pošteđen. Zašto ne ostati ovde, i ići dalje i dalje od grada do grada, razgledajući sva ta minula vremena onim redom kojim ih građani domađijavaju u postojanje? Zašto ne? Zašto ne? Po svoj prilici nikakvog izbora i nema, u svakom slučaju.

Krenuo je još jednom natrag, prema tvrđavi i kupatilima. Osećao se pomalo kao duh koji se pojavljuje u gradu duhova.

Belilala kao da nije bila svesna da je bio odsutan skoro čitav dan. Sedela je sama na terasi pored bazena, smireno otpijajući neku gustu mlečnu tečnost posutu tamnim začinom. Odmahnuo je glavom kad mu je ponudila da pije.

"Sećaš se da sam pomenuo da sam jutros video jednoga sa crvenom kosom i

bradom?" reče Filips. "On je posetilac. Soko mi je to kazao."

"Je li?" upita Belilala.

"Posetilac iz vremena oko četristo godina pre mog. Razgovarao sam sa njim. Misli da su ga demoni doneli ovamo." Filips ju je ispitivački pogledao. "Ja sam takođe posetilac, zar ne?"

"Naravno, ljubavi."

"A kako sam ja donet ovamo? Isto od strane demona?"

Belilala se ravnodušno nasmešila. "Moraćeš da pitaš nekog drugog. Sokola, možda. Ja nisam mnogo duboko zavirila u te stvari."

"Vidim. Je l' ima ovde mnogo posetilaca, da l' ti je poznato?"

Spokojno sleganje ramenima. "Ne mnogo, ne, ne stvarno mnogo. Čula sam za samo troje ili četvoro pored tebe. Sada već može biti i drugih, pretpostavljam. "Položila je ruku ovlaš preko njegove. "Da li se lepo provodiš u Mohendžu, Čarls?"

Pustio je da to njeno pitanje promakne kao da ga nije ni čuo.

"Pitao sam Sokola o Đoiji", reče.

"Ooo?"

"Rekao mi je da ona više nije ovde, da je otišla u Timbuktu ili u Novi Čikago, nije bio siguran gde."

"To je veoma verovatno. Kao što svako zna, Đoija retko ostaje na istom mestu mnogo dugo."

Filips je klimnuo glavom. "Pre neki dan si rekla da je Đoija kratkovremenik. To znači da će ona ostariti i umreti, zar ne?"

"Mislila sam da to shvataš, Čarls."

"Dok ti, međutim, nećeš stariti? Ni Soko, ni Stengard, ni ma ko drugi iz tvoje družine?"

"Mi ćemo živeti dokle god želimo", reče ona. "Ali ostariti nećemo, to ne."

"Šta čini jednu osobu kratkovremenom?"

"Mislim da se oni tako rađaju. Neki nedostajući gen, neki ekstra gen — zapravo ne znam. Dešava se izuzetno retko. Ništa se ne može učiniti da im se pomogne. Vrlo je sporo, to starenje. Ali se ne može zaustaviti."

Klimnuo je glavom. "To mora biti vrlo neugodno", reče. "Otkriti da si jedan od nekoliko ljudi koji stare u svetu gde svako ostaje mlad. Nije ni čudo što je Đoija nestrpljiva. Nije ni čudo što jurca od mesta do mesta. Nije čudo što se tako brzo vezala uz varvarina, uz dlakavog posetioca iz dvadesetog veka, koji

dolazi iz vremena kad je svako bio kratkovremenik. Ona i ja imamo nešto zajedničko, zar ti se ne čini?"

"U izvesnom smislu, da."

"Razumemo starenje. Razumemo smrt. Reci mi: da li je verovatno da će Đoija umreti vrlo skoro, Belilala?"

"Skoro? Skoro? Zurila je u njega raširenih očiju, kao dete. "Šta je uskoro? Kako to mogu reći? Ono što je za tebe uskoro i ono što je za mene uskoro, nisu iste stvari, Čarls." Onda se njeno držanje promenilo: kao da je tak sad čula šta on to priča. "Ne, ne, Čarls. Ne mislim da će ona umreti vrlo skoro."

"Kad me je ostavila u Čang-anu, da li je to bilo zato što sam joj dosadio?"

Belilala je odmahnula glavom. "Prosto je bila nemirna. To nikakve veze sa tobom nije imalo. Ti njoj nikad nisi bio dosadan."

"Onda ću poći da je tražim. Ma gde bila, u Timbuktuu ili Novom Čikagu, naći ću je. Đoija i ja treba da budemo zajedno."

"Možda je tako", reče Belilala. "Da. Da, mislim da zaista treba da ste zajedno. "Zvučala je savršeno neuznemireno, neodbačeno, neožalošćeno. "Svakako, Čarls. Idi kod nje. Prati je. Nađi je. Ma gde ona bila."

Timbuktu su već počeli da demontiraju kad je Filips u njega stigao. Dok je još bio daleko u visinama, lebdeći svojom fliter-letilicom nad prašnjavom tamnom ravnicom gde se reka Niger susreće sa pescima Sahare, talas oštrog uzbuđenja se uzdigao u njemu dok je gledao dole, na kvadratne sive ravno-krovne zgrade od blatnih cigala koje su sačinjavale veliku pustinjsku prestonicu. Ali kad je aterirao, našao je svetlucave robote metalne kože koji su se rojili posvuda, čitavu hordu robota koji su trčkali unaokolo kao ogromni blistavi insekti i razvlačili grad na komade.

Do tad nije znao za robote. Znači, tako se ova čuda ostvaruju, shvatio je Filips: armija poslušnih mašina. Zamislio ih je kako žurno izviru iz zemlje gde god njihove usluge zatrebaju, kako izbijaju iz nekog sterilnog podzemnog magacina da montiraju Veneciju ili Tebu ili Knosos ili Hjuston ili ma koje drugo zatraženo mesto, tačno do najfinijeg detalja, a onda se kasnije vrate da rasture ono što su napravili. Posmatrao ih je sada dok su vredno obarali zidove od cigle ne pečene nego samo sušene, razarali teške kapije okovane metalom, buldozovali zapanjujući lavirint uličica i prolaza, zbrisavali pijacu. Prilikom njegove poslednje posete Timbuktuu na toj pijaci je bila silna gužva, čitava horda Tuarega i hvalisavih Mavara, crnih Sudanaca, sirijskih trgovaca lukavih lica, i svi su se živo pogađali oko kamila, konja, magaraca, ploča soli, ogromnih zelenih lubenica, srebrnih narukvica, izvanrednih primeraka Korana u velinu,

najfinijem pergamentu. Svi su sad otišli, cela ta slikovita gomila tamnoputih savremenika. Ni građane nije bilo moguće videti, ni jednog. Vazduh je bio zagušen prašinom destrukcije. Jedan od robota priđe Filipsu i reče suvim pucketavim insekatskim glasom: "Ne treba da budete ovde. Ovaj grad je zatvoren."

Zurio je u sevajuću, zujeću traku skenera i senzora koja se prostirala preko svetlucave zašiljene njuške tog stvora. "Pokušavam da nađem nekoga, jednu građanku koja je možda nedavno bila ovde. Njeno ime je"."

"Ovaj grad je zatvoren", ponovio je robot nepopustljivo.

Nisu mu dopustili da tu ostane ni jedan sat. Nema hrane ovde, rekao je robot, nema vode, nema skloništa. Ovo više nije mesto. Ne možete ostati. Ne možete ostati. Ne možete ostati.

Ovo više nije mesto.

Možda ju je, dakle, mogao naći u Novom Čikagu. Vinuo se opet u vazduh, krenuo visinama prema severu i zapadu, preko ogromne praznine. Zemlja se pod njim povijala sve do mutnog horizonta, gola, sterilna. Šta su učinili sa ostacima predašnjeg sveta? Da li su pustili svoje sjaktave metalne bube da sve očiste? Zar nigde nije ostala ni jedna ruševina iz prave antike? Ni mrvica Rima, ni krhotina Jerusalima, ni patrljak Pete avenije? Sve je, tamo dole, tako golo: prazna pozornica koja čeka da na njoj budu podignute sledeće kulise. Preleteo je velikim lukom preko izbočene grbine Afrike i dalje preko nečega za šta je pretpostavljao da je Južna Evropa: malena letilica je obavljala sav posao, ostavljajući ga da drema ili zuri, kako god je želeo. Povremeno bi ugledao kako prolazi neki drugi fliter, u daljini, tamna daleka krilata suza ocrtana naspram tvrde jasnoće neba. Poželeo je da postoji leki način da uspostavi radio-vezu sa njima, ali pojma nije imao kako bi tom zadatku pristupio. Zapravo nije ni imao ništa da kaže; želeo je samo da čuje ljudski glas. Bio je totalno izolovan. Tako isto bi bilo i da je poslednji živi čovek na Zemlji. Sklopio je oči i razmišljao o Đoiji.

"Ovako?" upita Filips. U jednoj slonovačom popločanoj ovalnoj sobi šezdeset spratova iznad blago sjajećih ulica Novog Čikaga dotakao je svoju gornju usnu malim hladnim plastičnim kanisterom i pritisnuo dugme na njegovom podnožju. Začuo je zvuk penušanja; a onda se plavo isparenje podiglo do njegovih nozdrva.

"Da", rekla je Kantilena. "Tako je."

Razabrao je slabe arome cimeta, karanfilića i nečeg što je zamalo mogao biti jastog pečen na roštilju. Onda ga pogodi grč vrtoglavice, i vizije pojuriše kroz njegovu glavu: gotske katedrale, piramide, Central park pod svežim snegom,

surove ciglene jazbine Mohendžo-dara, i pedeset hiljada drugih mesta odjednom, divlja toboganska vožnja kroz prostor i vreme. Činilo se da to traje vekovima. Ali konačno mu se glava razbistrila, bacio je pogled oko sebe, žmirnuo, shvatajući da je čitava stvar trajala samo jedan tren. Kantilena je još stajala uz njegov lakat. Drugi građani u sobi — njih petnaestak ili dvadeset — jedva da su se i pomakli. Neobični čovečuljak sa bledozelenom kožom, koji je stajao kod najdaljeg zida, nastavio je da zuri u njega.

"Pa?" upita Kantilena. "Šta si mislio?"

"Neverovatno."

"I veoma autentično. To je prava novočikaška droga. Tačna formula. Hoćeš još jedan?"

"Ne baš sad", reče Filips nelagodno. Zanjihao se, morao se boriti za ravnotežu. Možda ušmrkivanje te supstance nije bilo baš najmudrija ideja, pomislio je.

U Novom Čikagu je boravio nedelju dana, ili možda dve nedelje, i još uvek je patio od one neobične dezorijentacije koju je ovaj grad uvek izazivao u njemu. Ovo mu je bio četvrti boravak ovde, i svaki put je bilo isto. Novi Čikago je bio jedini rekonstruisani grad na ovome svetu koji je u svojoj prvobitnoj inkarnaciji egzistirao posle Filipsove ere. Za Filipsa, bio je to istureni bastion nerazumljive budućnosti; za građane, arhaični simulakrum jedne prošle arheološke ere. Taj paradoks je ostavljao Filipsa uskomešanog nemogućim konfuzijama i napetostima.

Bilo mu je, naravno, nemoguće da otkrije šta se dogodilo sa starim Čikagom. Nestao je bez traga, to je bilo jasno: ne postoji više Vodotoranj, ni Marina Siti, ni Henkok centar, niti palata Tribjuna, ni fragment od njih, nijedan atom. Ali bilo bi beznadežno obratiti se ma kome od preko milion stanovnika Novog Čikaga sa pitanjima o prethodniku njihovog grada. Bili su to samo savremenici; znali su samo koliko je bilo potrebno da znaju, naime, samo kako da izvode sve one kretnje kojima su doprinosili iluziji da je to pravi grad. Nije im bilo potrebno da znaju istoriju drevnih vremena.

Niti je bilo verovatno da će išta saznati od nekog građanina, naravno. Nije se činilo da se građani mnogo gnjave stvarima iz oblasti učenosti. Filips nije imao razloga da smatra da je svet za njih išta više od zabavnog parka. Negde su, svakako, morali postojati oni koji su se specijalizovali za ozbiljno proučavanje izgubljenih civilizacija prošlosti — jer kako bi drukčije mogli biti proizvedeni ovi neprirodni, rekonstruisani gradovi? "Planeri su", čuo je jednom reči Nisandre ili Aramejna, "već duboko zašli u svoja istraživanja Vizantije." Ali ko su ti planeri? O tome nije imao nikakvu predstavu. Koliko je njemu bilo poznato, mogli su to biti i roboti. Možda su roboti pravi gospodari ove ere, i

možda im je zabavljanje građana tek sekundarni cilj, a primarni — da svojim prilježnim trudom shvate život jednog sveta koji je minuo. Divlja spekulacija, da; ali ne bez izvesne plauzibilnosti, razmišljao je.

Pritiskala ga je veselost te zabave svuda oko njega. "Treba mi nešto vazduha", reče on Kantileni, i pođe ka prozoru. Bio je to najuzaniji polumesec, ali je kroz njega ipak dopirao povetarac. Filips je pogledao čudni grad dole.

Novi Čikago sa starim nije imao nikakve sličnosti, sem u imenu. Sagradili su ga, doduše, duž zapadne obale jednog velikog jezera duboko u kopnu koje bi čak moglo biti jezero Mičigen, iako je kad ga je preletao izgledalo šire a kraće od onog jezera koje je zapamtio. Sam grad bejaše čipkasta fantazija vitkih pastelno obojenih građevina koje su se dizale ukoso, pod neobičnim uglovima, i bile povezane mrežom blago zatalasanih vazdušnih mostova. Ulice su bile dugi znaci zagrada koji su svojim severnim i južnim krajevima doticali jezero a svojim sredinama se lučno, elegantno izvijali ka zapadu. Naporedo sa svakim velikim bulevarom prostirala se po jedna traka za javni transport — gde glatka akvamarinska vozila klize na nečujnim točkovima — a oko nje po dve bujne trake parkova. Bilo je divno, zapanjujuće lepo, ali bestelesno. Činilo se da je čitava stvar izmajstorisana od sunčevih zraka i svile.

Jedan mekani glas pokraj njega reče: "Da li vam postaje zlo?"

Osvrnuo se. Onaj bledozeleni je stajao pored njega: kompaktna, precizna osoba, nejasno orijentalnog izgleda. Koža mu je imala neku neobičnu sivozelenu nijansu kakvu Filips na ljudskoj koži nikad nije video, i bila je izuzetno glatke teksture, kao da je taj čovek načinjen od finog porcelana.

Filips je odmahnuo glavom. "Samo mi je malčice nelagodno", reče. "Ovaj grad me uvek smuti."

"Pretpostavljam da može delovati uznemiravajuće", uzvrati mali čovek. Ton njegovog glasa bejaše krznen i kao nekim velom zaklonjen, a rečenična melodija čudna. Bilo je nečeg mačjeg u tom čoveku. Odavno je utisak žilavosti, nepopustljivosti, maltene pretnje. "Vi ste posetilac, je l' tako?"

Filips ga je jedan tren proučavao. "Da", reče.

"I ja sam, dakako."

"Zaista?"

"Da, jesam. "Čovečuljak se nasmešio. "Koji je vaš lokus? Dvadeseti vek? Najkasnije dvadeset prvi, rekao bih ja."

"Ja sam iz 1984. Hiljadu devetsto osamdeset četvrta posle Hrista."

Još jedan osmeh, ovaj samozadovoljan. "Onda, znači, nisam loše pogađao." Živahnim pokretom je naklonio glavu. "J'ang-Jiovil."

"Pardon?" reče Filips.

"J'ang-Jiovil. Je moje ime. Ranije pukovnik J'ang-Jiovil iz Treće Septentriade."

"Je li to na nekoj drugoj planeti?" upita Filips pomalo ošamućeno.

"O, ne, uopšte ne", reče J'ang-Jiovil prijatno. "Upravo na ovom svetu, uveravam vas. Ja sam sasvim ljudskog porekla. Državljanin Republike Gornji Han, rođen u gradu zvanom Port Ssu. A vi — oprostite mi — vaše ime".?"

"Izvinjavam se. Filips. Čarls Filips. Iz grada Njujorka, svojevremenog.

"A, Njujork!" Lice J'ang-Jiovila se osvetlilo sjajem prepoznavanja koji je brzo izbledeo. "Njujork — Njujork — veoma je slavan, to znam"."

Ovo je vrlo čudno, razmišljao je Filips. Sad je osetio više saosećanja prema jadnom zbunjenom Frensisu Viloubiju. Ovaj čovek dolazi iz vremena koje je toliko daleko od mog sopstvenog da jedva zna za Njujork — mora biti da je on zapravo savremenik pravog Novog Čikaga; pitam se da li nalazi da je ova verzija autentična — a ipak je za građane i ovaj J'ang-Jiovil samo primitivac, retkost iz antike.

"Njujork je bio najveći grad Sjedinjenih Američkih Država", reče Filips.

"Naravno. Da. Veoma čuven."

"Ali manje-više zaboravljen do vremena kad je Republika Gornji Han počela da postoji, čini mi se."

J'ang-Jiovil reče, izgledajući kao da mu je neprijatno: "Bilo je poremećaja između vašeg vremena i mog. Ali ni u kom slučaju ne treba iz mojih reči da dobijete utisak da je vaš grad"."

Preko sobe se razlegao iznenadni smeh. Na zabavu je pristiglo petoro ili šestoro pridošlica. Filips je zurio, šištavo udahnuo, zinuo. Ma ono je sigurno Stengard — i Aramejna pokraj njega — a ona druga žena, poluskrivena iza njih".

"Ako ćete me izviniti za jedan tren"." reče Filips okrećući se naglo od J'ang-Jiovila. "Molim oprostite. Neko upravo ulazi — jedna osoba koju pokušavam da neđem još od"."

Požurio je ka njoj.

"Đoija?" pozvao je. "Đoija, ja sam! Čekaj! Čekaj!"

Stengard mu se našao na putu. Prolaz mu je zaprečiio i Aramejn koji se upravo okretao da od Kantilene uzme punu šaku malih štrcaljki isparenja. Filips se probio kroz njih kao da uopšte nisu bili tu. Đoija, koja je već bila na pola puta napolje kroz vrata, zastade i pogleda ka njemu kao uplašena košuta.

"Ne idi", reče on. Dohvatio ju je za šaku.

Trgao se videći kako ona izgleda. Koliko je vremena prošlo od njihovog čudnog rastanka one noći misterija u Čang-anu? Godina? Godina i po? Tako je pretpostavljao. Ili je izgubio svaku predstavu o vremenu? Zar su njegove percepcije o proticanju meseci u ovom svetu toliko nepouzdane? Izgledala je bar deset ili petnaest godina starija. Možda je stvarno i ostarila toliko; možda su mu godine ovde izmicale kao u snu, bez njegovog znanja. Izgledala je napeto, izbledelo, istrošeno. Iz lica mršavijeg i čudno izmenjenog njene su oči plamtele ka njemu skoro prkosno, kako da kažu, Vidiš? Vidiš kako sam ružna postala?

Rekao je: "Lovio sam te već — već ne znam koliko dugo, Đoija. U Mohendžu, u Timbuktuu, sad ovde. Želim opet da budem sa tobom."

"To nije moguće."

"Belilala mi je sve objasnila u Mohendžu. Znam da si kratkovremenica — znam šta to znači, Đoija. Ali šta s tim? Eto počela si malo da stariš. Pa šta? Imaćeš samo trista ili četristo godina na raspolaganju, umesto večnosti. Misliš da ja ne znam šta to znači biti kratkovremenik? Ja sam samo jedan jednostavni pradrevni čovek iz dvadesetog veka, pamtiš? Mi nismo dobijali više od šezdeset, sedamdeset, osamdeset godina. Ti i ja patimo od iste boljke, Đoija. To te je u početku i privuklo meni. U to sam siguran. Zato sada pripadamo jedno uz drugo. Ma koliko vremena da nam je ostalo, možemo ga provesti zajedno, zar ne vidiš?"

"Ti si onaj koji ne vidi, Čarls", reče ona tiho.

"Možda. Možda ja još ne razumem ni jednu prokletu stvar ovde. Sem da ti i ja — da te volim — da mislim da ti voliš mene"."

"Volim te, da. Ali ne razumeš. Baš zato što te volim, ti i ja — ti i ja ne možemo"."

Sa uzdahom očajanja isklizila je svoju ruku iz njegovog stiska. Opet je posegao ka njoj, ali ona je stresla njegove ruke sa sebe i uzmakla brzo u hodnik.

"Đoija?"

"Molim te", reče ona. "Ne. Nikad ne bih došla ovde da sam znala da si ti tu. Ne idi za mnom. Molim te. Molim te." Okrenula se i pobegla.

Stajao je gledajući za njom još jedan dugi trenutak. Pojaviše se Kantilena i Aramejn, smešeći mu se kao da se nije dogodilo apsolutno ništa. Kantilena mu je ponudila cevčicu sa nekom iskričavom ćilibarnom tečnošću. Odbio je oštrim pokretom ruke. Gde ću sad, pitao se; šta sad da radim? Odlutao je natrag u zabavu.

J'ang-Jiovil je doklizio do njega. "Vi ste u velikom uznemirenju", promrmljao je taj čovečuljak.

Filips je besno zurio u njega. "Pusti me."

"Možda bih mogao u nečemu da pomognem."

"Pomoć nije moguća", reče Filips. Okrenuo se naglo, zgrabio jednu od cevčica sa poslužavnika i nadušak popio njenu sadržinu. Od toga mu se počelo činiti da se pretvorio u dvojicu koji stoje jedan desno a drugi levo od J'ang-Jiovila. I sledeću je ispio nadušak. Sad se pretvorio u četvoricu. "Zaljubio sam se u jednu građanku", izbrbljao je. Imao je utisak da to izgovara horski.

"Ljubav. Aa. A da li ona voli vas?"

"U to sam verovao. I verujem. Ali ona je kratkovremenica. Znaš ti šta to znači? Nije besmrtna kao ovi ostali. Ona stari. Počinje da izgleda stara. I zato evo već neko vreme beži od mene. Ne želi da ja gledam kako se menja. Valjda misli da će mi to biti odvratno. Upravo sad sam pokušao da je podsetim da ni ja nisam besmrtan, da bismo ona i ja mogli stariti zajedno, ali ona".

"A, ne", reče J'ang-Jiovil tiho. "Zbog čega misliš da ćeš ostariti? Da li si iole ostario od kad si ovde?"

Filips ostade zabezeknut. "Pa naravno da jesam. Ja — pa"."

"Jesi li?" J'ang-Jiovil se nasmešio. "Evo. Pogledaj se." Izveo je pomoću svojih prstiju nešto komplikovano i između njih dvojice se pojavi svetlucava zona nalik na ogledalo. Filips je zurio u svoj odraz. Mlado lice mu je uzvraćalo zurenjem. Znači, istina je. On jednostavno nije razmišljao o tome. Koliko godina je proveo u ovom svetu? Vreme je prosto proklizilo: mnogo vremena, mada nije mogao izračunati koliko. Ovde nisu pažljivo računali vreme, pa nije ni on. Ali mora biti da je prošlo mnogo godina, razmišljao je. Sva ta beskrajna putovanja uz i niz zemaljsku loptu — dolazak i odlazak tolikih gradova — Rio, Rim, Asgard, ta tri su mu prva padala na pamet — a bilo je i drugih; teško da ih je mogao sve popamtiti. Godine. Njegovo lice se nije ni najmanje promenilo. Vreme je izvršilo svoj surovi čin nad Đoijom, da ali ne i nad njim.

"Ne razumem", reče. "Zašto ne starim?"

"Zato što nisi pravi", reče J'ang-Jiovil. "Jesi li nesvestan toga?"

Filips je žmurnuo. "Nisam — pravi?"

"Da li si mislio da su te fizički podigli iz tvog vremena?" upita mali čovek. "A, ne, ne, oni nemaju načina da tako nešto urade. Mi nismo pravi putnici kroz vreme: ni ti, ni ja, ni bilo ko od posetilaca. Mislio sam da si svestan toga. Ali možda je tvoja era suviše rana za valjano razumevanje tih stvari. Mi smo veoma pametno urađeni, prijatelju moj. Mi smo ingeniozne konstrukcije, čudesno ispunjene mislima i stavovima i događajima iz svojih sopstvenih vremena. Mi smo, znaš, njihovo vrhunsko dostignuće: daleko kompleksniji nego čak jedan ovakav grad. Mi smo korak dalje od savremenika — i više nego jedan korak,

mnogo više. Oni rade samo ono što su instruirani da rade, a njihov raspon je veoma uzan. Oni su zapravo samo mašine, ništa više. Mi smo, međutim, autonomni. Krećemo se po svojoj sopstvenoj volji; mislimo, pričamo, čak se, izgleda, i zaljubljujemo. Ali ostariti nećemo. Kako bismo mogli stariti? Nismo pravi. Mi smo puke artificijelne mreže mentalnih reakcija. Puke iluzije smo mi, urađene tako dobro da možemo zavarati čak i sami sebe. Nisi to znao? Zaista nisi to znao?"

Leteo je, nasumično pritiskao dugmad za odrednice. Nekako se našao na putu koji ga je vraćao u Timbuktu. Ovaj grad je zatvoren. Ovo više nije mesto. Nije mu to više bilo važno. Zašto bi išta bilo važno?

Razbesnelost i gušeće osećanje očajanja uzdigoše se u njemu. Ja sam softver, razmišljao je Filips. Ja sam samo softver.

Nisi pravi. Veoma pametno urađeni. Ingeniozne konstrukcije.

Puke iluzije.

Iz vazduha se nije mogao videti ni trag Timbuktua. Ipak, sleteo je. Siva peskovita zemlja bejaše glatka, nezaparana, kao da ovde nikad ničeg nije bilo. Nekoliko robota se još vrzmalo unaokolo, obavljajući ko-zna-kakve završne poslove potrebne prilikom zatvaranja jednog grada. Dva mu pritrčaše. Ogromni ravnodušni sjajni srebrno-kožni insekti, ne prijateljski nastrojeni.

"Ovde nema grada", rekli su. "Ovo nije dopustivo mesto."

"Dopustivo po čijoj dozvoli?"

"Nema razloga da vi budete ovde."

"Nema razloga da ja budem igde", reče Filips. Roboti se uzmuvaše, praveći nelagodno razne zujave i kliketave zvuke, zloslutne, i razmahujući svojim antenama. Kao da ih nešto muči, pomisli on. Kao da im se ne dopada moj stav. Možda se izlažem riziku da me odvedu u dom za neposlušni softver, radi uklanjanja bubica. "Ja sada odlazim", saopštio im je. "Hvala vam. Mnogo vam hvala." Uzmakao je od njih, popeo se u svoj fliter. Opet je dodirivao dugmad za odrednice.

Krećemo se po svojoj sopstvenoj volji. Mislimo, pričamo, čak se zaljubljujemo.

Aterirao je u Čang-an. Ovoga puta ga nije čekao nikakav odbor za doček kod Kapije blistave vrline. Činilo se da je grad veći i raskošniji: nove pagode, nove palate. Sticao se osećaj da je zima: duvao je ledeni, režući vetar. Nebo bejaše bezoblačno, zasenjujuće blistavo. Na stepeništu Srebrne terase srete Francisa Viloubija, Ijudeskaru u veličanstvenoj brokatnoj odori, sa dve delikatne male savremenice koje su, zgodne poput statueta od žada, bile potopljene njegovim

ručerdama. "Čudesa i divlenija! Smešno ludo momče je ovde isto!" zagrme Viloubi. "Gledi, gledi, doidosmo u daleki Kitaj, ti i ja!"

Nismo mi nigde, razmišljao je Filips. Mi smo puke iluzije, urađene tako dobro da možemo zavarati čak i sami sebe.

Viloubiju reče: "Izgledaš kao imperator u toj odeždi, Francis."

"Aaaj, kao Prester Džon!" povika Viloubi. "Kao sam Tamerlan! Aaj, zar nisam veličanstven?" Čisto od veselja pljesnuo je Filipsa po ramenu, onako malo grublje, tako da se ovaj napola obrnuo oko sebe i ostao da kašlje i hripi. "Letijaemo po vazduhu, kako orli, kako demoni, kako anđeli! Vitlasmo se anđelski! Anđelski!" Primakao se, nadneo se nad Filipsa. "Otišao bih ja u Englesku, ali cura Belilala reče da je mađija jedna bačena na mene koja će me od Engleske odbiti baš sad; pa tako u Kitaj otputovasmo. Reci mi ovo, druže, hoćeš li ići za mene da svedočiš kad Englesku opet vidimo? Da se zakuneš da sve što nam se desilo, vaistinu nam se desilo? Jer strah me da će kazati da sam lud kao Marko Polo, kad im o letenju u Kitaj ispričam."

"Jedan luđak da podrži drugog?" upita Filips. "Šta ti mogu reći? Ti još veruješ da ćeš stići do Engleske, a?" Gnev kod njega izbi na površinu, prokipeo od vreline. "Ma, Francis, Francis, znaš li ti tvog Šekspira? Da li si išao na predstave? Mi nismo pravi. Mi nismo pravi. Mi smo od onakve materije od kakve su snovi napravljeni, nas dvojica. To je sve što jesmo. O vrli novi svete! Kakva Engleska? Gde? Nema Engleska. Ne postoji Francis Viloubi. Ne postoji Čarls Filips. Mi smo"."

"Pusti ga, Čarls", preseče ga jedan gladan glas.

Okrenuo se. Niz stepenište Srebrne terase je u odeždi carice silazila Belilala.

"Znam istinu", reče on gorko. "Rekao mi je J'ang-Jiovil. Posetilac iz dvadeset petog veka. Video sam ga u Novom Čikagu."

"Da li si tamo video i Đoiju?" upita Belilala.

"Na kratko. Izgleda mnogo starija."

"Da, znam. Bila je ovde nedavno."

"I otišla dalje, pretpostavljam?"

"Da, opet u Mohendžo. Pođi za njom, Čarls. Ostavi jadnog Francisa na miru. Rekla sam joj da te sačeka. Rekla sam joj da ti je potrebna, i da si ti potreban njoj."

"Veoma ljubazno od tebe. Ali kakva je korist od toga, Belilala? Ja čak i ne postojim. A ona će umreti."

"Postojiš. Kako možeš sumnjati u to da postojiš? Osećaš, zar ne? Patiš. Voliš. Voliš Đoiju: zar nije tako? I ona voli tebe. Da li bi Đoija volela nešto što nije

istinsko?"

"Misliš da me ona voli?"

"Znam da te voli. Idi kod nje, Čarls. Idi. Rekla sam joj da te sačeka u Mohendžu."

Filips ukočeno klimnu glavom. Šta se može izgubiti?

"Idi kod nje", reče Belilala ponovo. "Sada."

"Da", reče Filips. "Ići ću sada." Okrenuo se Viloubiju. "Ako se ikada sretnemo u Londonu, prijatelju, svedočiću za tebe. Nemaj straha. Sve će dobro biti, Francis."

Ostavio ih je i odredio kurs ka Mohendžo-daru, napola očekujući da tamo nađe robote kako već ruše grad. Mohendžo-daro je još bio tamo, ništa lepši nego pre. Otišao je na bazen, misleći da bi tamo mogao naći Đoiju. Nije bila tamo, ali je naišao na Nisandru, Stengarda, Fenimona. "Produžila je do Aleksandrije", reče mu Fenimon. "Hoće da je vidi još jednom, poslednji put, pre nego što Aleksandriju zatvore."

"Već su skoro spremni da otvore Konstantinopolis", objasnio je Stengard. "Prestonicu Vizantije, znaš, veličanstveni grad kod Zlatnog roga. Ukloniće Aleksandriju, shvataš, kad se Vizantija otvori. Kažu da će biti čudesno. Videćemo te tamo na otvaranju, prirodno?"

"Prirodno", reče Filips.

Odleteo je do Aleksandrije. Osećao se izgubljenim i umornim. Sve je ovo beznadna ludost, reče sebi. Ja sam samo lutka koja se trza na svojim kanapima. Ali negde iznad blistavih prsa Arabijskog mora dublje implikacije nečeg što mu je Belilala rekla počeše jače da prodiru u njegovu svest, pa je osetio kako ogorčenje, bes, očajanje, iznenada počinju da ga napuštaju. Postojiš. Kako možeš sumnjati u to da postojiš? Da li bi Đoija volela nešto što nije istinsko? Naravno. Naravno. J'ang-Jiovil je pogrešio: posetioci su ovde nešto više od pukih iluzija. Zapravo J'ang-Jiovil je glasno kazao istinu o njihovoj situaciji ne shvatajući šta govori: Mislimo, pričamo, zaljubljujemo se. Da. To je srce ove situacije. Posetioci su možda veštački, ali nisu nestvarni. Belilala je pre neko veče pokušavala upravo to da mu kaže. Patiš. Voliš. Voliš Đoiju. Da li bi Đoija volela nešto što nije istinsko? Sigurno da je on realan, ili bar dovoljno realan. On je nešto čudno, nešto što bi verovatno bilo maitene nerazumljivo ljudima dvadesetog veka radi simuliranja kojih je projektovan. Ali to ne znači da je nestvaran. Da li čovek mora biti od majke rođen da bi bio stvaran? Ne. Ne. Ne. Njegova vrsta realnosti je dovoljna. Ne mora je se stideti. I, shvatajući to, shvatio je da Đoija ne mora ostariti i umreti. Postojao je način da se ona spase, ali samo ako ona taj način prihvati. Kad bi samo htela da ga prihvati.

Po sletanju u Aleksandriju krenuo je odmah u onaj hotel na obroncima Paneiuma gde su odseli tokom svoje prve posete, pre tako dugog vremena; i tu je Đoiju našao gde sedi mirno na terasi sa pogledom na luku i Svetionik. Bilo je nečeg smirenog i pomirenog u načinu kako je sedela. Predala se. Više nije imala snage čak ni da beži od njega.

"Đoija", reče on nežno.

Izgledala je starija nego u Novom Čikagu. Lice joj je bilo iscrpljeno i potamnelo, oči kao da su utonule; došli su, štaviše, dani kad se više nije trudila ni oko belih vlasi koje su se isticale u jakom kontrastu naspram tamne boje njene kose. Seo je pokraj nje, poklopio njenu šaku svojom, bacio pogled prema obeliscima, palatama, hramovima, Svetioniku. Posle dužeg vremena rekao je: "Sad znam šta stvarno jesam."

"Da li znaš, Čarls?" Zvučala je veoma udaljeno.

"U mojoj eri to smo zvali softverom. Ja sam samo skup komandi, reakcija, kros-referenci, i taj skup komanduje nekakvom veštačkom telu. To je softver beskonačno bolji nego što smo mi mogli i zamisliti. Ali mi smo, zaboga, tek počinjali da učimo kako se to radi. Upumpali su u mene dvadesetvekovske reflekse, koliko god je moglo stati. Ona prava raspoloženja, prave apetite, prave iracionalnosti, pravu vrstu borbenosti. Neko zna mnogo o tome kako je izgledalo biti čovek dvadesetog veka. Dobar su posao izveli i kod Viloubija, takođe, sa svom onom elizabetinskom retorikom i hvalisavošću. Pretpostavljam da su i J'ang-Jiovila napravili tačno. On je u to, izgleda, uveren: ko može suditi bolje? Dvadeset peti vek, Republika Gornji Han, ljudi sa sivozelenom kožom, mogu koliko je meni poznato biti pola Kinezi a pola Marsovci. Neko zna. Neko je ovde vrlo dobar u programiranju, Đoija."

Nije gledala u njega.

"Osećam se uplašeno, Čarls", reče ona na neki dalek način.

"Od mene? Od ovoga što govorim?"

"Ne, ne od tebe. Zar ne vidiš šta se dešava sa mnom?"

"Vidim te. Ima promena."

"Dugo sam živela pitajući se kad će promene početi. Mislila sam da možda i neće, ne stvarno. Ko želi da poveruje da će ostariti? Ali kad smo po prvi put došli u Aleksandriju, počelo je. U Čang-anu je postalo mnogo gore. A sad — sad"."

Naglo je rekao: "Stengard mi kaže da će Carigrad biti otvoren vrlo skoro."

"Pa?"

"Zar ne želiš da budeš tamo kad se otvori?"

"Postajem stara i ružna, Čarls."

"Ići ćemo u Konstantinopolis zajedno. Da krenemo sutra, a? Šta veliš? Iznajmićemo brodić. To je brzi mali skok, časkom preko Mediterana. Plovidba za Vizantiju! Postojala je, znaš, u moje vreme jedna pesma. Nije zaboravljena, pretpostavljam, jer programirali su je u mene. Tolike hiljade godina, i neko još pamti starog Jeitsa.[1] Mladi jedno drugome u zagrljaju, ptice u krošnjama. Pođi sa mnom u Vizantiju, Đoija."

Slegnula je ramenima. "Izgledajući ovako? Postajući užasnija iz sata u sat? Dok oni ostaju mladi zauvek? Dok ti..."Zagrcnula se; glas joj se slomio; zaćutala je.

"Završi rečenicu, Đoija."

"Molim te. Pusti me."

"Zaustila si da kažeš, 'Dok ti takođe ostaješ zauvek mlad, Čarls', zar ne? Sve ovo vreme si znala da se ja nikad neću izmeniti. Ja nisam znao, ali ti jesi."

"Da. Znala sam. Pretvarala sam se da to nije istina — da ćeš i ti stariti naporedo sa mnom. Bilo je to veoma glupo od mene. U Čang-anu, kad sam videla prve prave znake toga — tad sam shvatila da više ne mogu ostati s tobom. Jer bih gledala tebe, uvek mladog, uvek u istom životnom dobu, a gledala bih i sebe, i"." Načinila je gest, dlanovima nagore. "Zato sam te dala Belilali i pobegla."

"Sve tako nepotrebno, Đoija."

"Nisam smatrala da je nepotrebno."

"Ali ne moraš da ostariš. Ako nećeš, ne moraš!"

"Ne budi surov, Čarls", reče ona bez naglaska. "Nema načina da se pobegne od ovog što ja imam."

"Ali ima načina", reče on.

"Ti o tim stvarima ne znaš ništa."

"Pa ne znam baš mnogo", reče on. "Ali vidim kako se ovo može izvesti. Možda je to primitivna priglupa dvadesetvekovska vrsta rešenja, ali mislim da bi trebalo da uspe. Vrzma mi se ta ideja po glavi još od kako sam napustio Mohendžo. Reci mi ovo, Đoija: zašto ne možeš da se obratiš njima, programerima, veštacima, planerima, ko god da su, onima koji kreiraju gradove i savremenike i posetioce. I da zatražiš da te pretvore u nešto kao što sam ja!"

Trgla se, digla pogled. "Šta to govoriš!"

---

1 Veliki irski i engleski pesnik sa kraja devetnaestog i početka dvadesetog veka, Vilijem Batler Jeits (William Butler Yeats, 1865–1939) objavio je u svojim poznim godinama, u zbirci *Toranj (The Tower,* 1928) pesme "Plovidba za Vizantiju" i "Vizantija" ("Sailing to Byzantium", "Byzan-tium") koje kritika smatra njegovim vrhunskim životnim ostvarenjima. Jeitsova "Plovidba za Vizantiju" govori o pobedi nad starenjem i prolaznošću pomoću umetničkog stvaralaštva i o sublimiranju vremenskog u nadvremensko. Jeits j e 1924. dobio Nobelovu nagradu za književnost. (Prim, prev.)

"U stanju su da skrpe dvadesetvekovskog čoveka samo na osnovu fragmentarnih podataka, i da ga učine uverljivim, zar ne? Ili Elizabetinca, ili ma koga iz ma koje druge ere, i to tako da ispadne ubedljiv, da izgleda autentičan. Pa onda zašto ne bi mogli da postignu još bolji rezultat sa tobom? Da proizvedu Đoiju tako realističnu da čak ni Đoija ne može primetiti razliku? Ali Đoiju koja nikad neće ostariti — Đoiju-konstrukciju, Đoiju-program, posetiteljku Đoiju! Zašto ne? Reci mi zašto ne, Đoija."

Drhtala je. "Nikad nisam čula da se radilo išta slično!"

"Ali zar ne misliš da je mogućno?"

"Otkud znam?"

"Dabome da je mogućno. Ako mogu da prave posetioce, mogu i da uzmu građanku i naprave duplikat na takav način da"."

"To nikad nije učinjeno, sigurna sam. Ne mogu da zamislim da bi ijedan građanin pristao na tako nešto. Napustiti svoje telo... dozvoliti da te pretvore u... u ..."

Odmahnula je glavom, ali se činilo da je to pokret koliko negacije, toliko i zapanjenosti.

On reče: "Sigurno. Napustiti svoje telo. Tvoje prirodno telo, tvoje stareće, skupljajuće, pogoršavajuće kratkovremensko telo. Šta je tako strašno u tome?"

Bila je veoma bleda. "Ovo je ludilo, Čarls. Ne želim više o tome da pričam."

"Meni ne zvuči ludo."

"Ti ni slučajno ne možeš razumeti."

"Zar baš ne mogu? Strah od smrti svakako mogu da razumem. Nije mi uopšte teško da shvatim kako se oseća jedna od samo nekoliko starećih osoba u svetu gde niko ne stari. Ono što ne mogu da razumem je zašto nisi voljna čak ni da razmotriš mogućnost da..."

"Ne", reče ona. "Kažem ti da je blesavo. Ismejaće me."

"Ko?"

"Svi moji prijatelji. Soko, Stengard, Aramejn..." Opet je počela da izbegava da gleda u njega. "Oni mogu da budu veoma surovi a da to i ne shvate. Preziru sve što im se čini neelegantnim, sve prljavo, očajno i kukavičko. Građani ne čine kukavičke stvari, Čarls. A ovo će im izgledati tako. Pod pretpostavkom da se uopšte može isvesti. Patroniziraće me užasno. Oo, biće slatki prema meni, da, draga Đoija, baš divno od tebe, Đoija, ali čim okrenem leđa smejaće mi se. Govoriće o meni najopakije stvari. To ne bih mogla da podnesem."

"Oni sebi mogu da priušte da se smeju", reče Filips. "Lako je po pitanju smrti biti hrabar i hladan kad znaš da ćeš živeti večno. Baš je to fino za njih; ali zašto

bi jedino ti ostarila i umrla? A smejati se neće, u svakom slučaju. Nisu oni toliko surovi koliko ti misliš. Plitki, možda, ali ne surovi. Biće zadovoljni što si našla način da se spaseš. Ili, ako ništa drugo, bar više neće imati osećanje krivice zbog tvog slučaja, a to im mora doneti zadovoljstvo. Možeš"."

"Prestani", reče ona.

Digla se, otišla do ograde terase, zurila prema moru. Prišao je i stao iza nje. Crvena jedra u luci, sunce svetluca duh strana Svetionika, stroga belina palata Ptolomeja uzdignutih naspram neba. Ovlaš je položio šaku na njeno rame. Trgla se kao da će mu se izmaći, ali je ostala na svom mestu.

"Onda imam drugu ideju", reče on tiho. "Ako nećeš ti kod planera, idem ja. Reprogramirajte me, reći ću. Udesiću stvari tako da počnem da starim istom brzinom kao ti. Biću bar autentičniji, ako već treba da igram ulogu dvadesetvekovca. Tokom godina dobiću veoma postepeno bore na licu, kosa će mi osedeti, hodaću nešto sporije — ostarićemo zajedno, Đoija. Do vraga sa tvojim divnim besmrtnim prijateljima. Imaćemo jedno drugo. Oni nam neće biti potrebni."

Okrenula se silovito. Oči su joj bile raširene od užasa.

"Ti to ozbiljno, Čarls?"

"Naravno."

"Ne", promrmljala je. "Ne. Sve što si mi danas rekao je monstruozna glupost. Zar to ne uviđaš?"

Posegao je za njenom šakom, obuhvatio njene vrhove prstiju svojima. "Samo pokušavam da nađem neki način da ti i ja..."

"Ne reci ništa više", reče ona. "Molim te." Brzo, kao da uzmiče od vatre koja je iznenada planula, ona povuče ruku, odlobađajući prste od njegovog stiska, i zakloni ruku iza sebe. lako je njegovo lice bilo samo santimetrima udaljeno od njenog, osetio je da se među njima otvara ogromna provalija. Još tren su zurili jedno u drugo; onda se ona spretno izmače u njegovu levu stranu, pojuri oko njega strelovito, i pobeže sa terase.

Ošamućen, gledao ju je kako se udaljava niz dugi mermerni hodnik i nestaje sa vidika. Bilo bi glupo juriti je, pomisli on. Za njega je izgubljena: to je jasno, tu nikakvog pitanja više nema. Plaši ga se. Zašto joj zadavati još muka? Ali nekako se našao u punom trku kroz dvorane ovog hotela, pa duž krivudave baštenske staze, u prohladne zelene šumarke Paneiuma. Učinilo mu se da ju je video na tremu Hardijanove palate, ali kad je stigao tamo odzvanjajuće kamene sale bejahu prazne. Jednom savremeniku koji je metlom čistio stepenište on reče: "Da li si video jednu ženu da je ovuda prošla?" Prazni tupi pogled bio je jedini odgovor.

Filips je opsovao i okrenuo se na drugu stranu.

"Đoija?" povikao je. "Čekaj! Vrati se!"

Je li to ona upravo ušla u Biblioteku? Zaleteo se pored prepadnutih mrmljajućih bibliotekara, jurio je između polica, zavirivao iza hrpa dvodrškastih papirusnih namotaja u senovite hodnike. "Đoija? Đoija!" Bilo je to skrnavljenje, urlati tako u ovom tihom mestu. Nije mnogo mario.

Izlazeći kroz bočna vrata, potrčao je dugim koracima nadole, ka luci. Svetionik! Strah se obmotao oko njega. Možda je već odmakla stotinu stepenika uz onu rampu, možda grabi ka nazupčenoj ogradi sa koje misli da se baci u more. Rasturajući građane i savremenike oko sebe kao da su slamčice, uleteo je unutra. Pa nagore, ne zastajući nijednog časa da bi došao do daha, iako su njegova sintetička pluća vrištala za odmorom, njegovo ingeniozno projektovano srce očajno gruvalo. Na prvom balkonu pričinilo mu se da ju je na tren nazreo, ali kad ga je obišao nije je našao. Dalje, u visinu. Stigao je do vrha, do same signalne komore: nema Đoije. Da li je skočila? Da li je sišla jednom rampom dok se on peo drugom? Držao se za rub i gledao napolje, dole, pretraživao podnožje Svetionika, priobalne stene, prilazni put. Nigde Đoije. Negde ću je naći, pomisli on. Nastaviću dok je ne nađem. Odjurio je niz rampu vičući njeno ime. Dospeo je do tla, krenuo sprintom prema centru grada. Gde sad? U Posejdonov hram? U Kleopatrinu grobnicu?

Zastao je na sredini ulice Kanopus, ošamućen, jedva na nogama.

"Čarls?" reče ona.

"Gde si?"

"Evo tu. Pored tebe." Činilo se da se materijalizovala iz vazduha. Lice joj nije bilo pocrvenelo, na njenoj odeždi nije bilo tragova znoja. Da li je kroz grad jurio fantoma? Prišla mu je i dohvatila ga za ruku, i rekla meko, nežno: "Da li si ozbiljno mislio ono da te izmene tako da stariš?"

"Ako drugog načina nema, da."

"Taj drugi način je tako zastrašujući, Čarls."

"Da li je?"

"Ne možeš shvatiti koliko."

"Više zastrašujući nego starenje? Umiranje?"

"Ne znam", reče ona. "Valjda nije. Jedino u šta sam sigurna jeste da ne želim da ti ostariš, Čarls."

"Ali neću ni morati. Da li ću morati?" Zurio je u nju.

"Nećeš", reče ona. "Nećeš morati. Ni ja ni ti nećemo morati."

Filips se osmehnuo. "Trebalo bi da odemo odavde", reče posle nekog vremena. "Ajmo preko u Vizantiju, a, Đoija? Pojavićemo se na otvaranju Konstantinopolisa. Tvoji prijatelji će biti tamo. Reći ćemo im šta si odlučila da uradiš. Oni će znati kako to treba da se sredi. Neko će znati."

"Zvuči tako čudno", reče Đoija. "Da se preobratim u — u posetioca? U posetioca u mom sopstvenom svetu?"

"To si, doduše, uvek i bila."

"Pa valjda. Na neki način. Ali sam bar do sada bila prava."

"A ja kao nisam?"

"Da li si, Čarls?"

"Jesam. Isto toliko sam realan koliko i ti. Bio sam u početku ljut kad sam saznao istinu o sebi. Ali došao sam do toga da sam je prihvatio. Negde između Mohendža i ovog mesta uvideo sam da je sasvim u redu biti ovo što sam ja: da ja percipiram stvari, formiram ideje, izvlačim zaključke. Veoma sam dobro konstruisan, Đoija. Ne mogu uočiti nikakvu razliku između bivanja ovim što jesam i bivanja potpuno živim, a to je za mene znak da je moje egzistiranje dovoljno realno. Mislim, osećam, doživljavam radost i bol. Onoliko sam pravi koliko mi je potrebno. A bićeš i ti. Znaš, nikad nećeš prestati da budeš Đoija. Odbacićeš samo svoje telo, ovo telo koje je i onako izvelo strašnu šalu na tvoj račun." Pogladio ju je po obrazu. "Sve je do već rečeno za nas, odavno:

Kad jednom iz prirode izađem
i formu novu poželim da nađem,
neću hteti lik prirodne stvari,
nego onaj što kuju ga zlatari
grčki, dremljivog cara da budi,
i da slušaju otmeni ljudi"."

"Je li to ta ista pesma?" upita ona.

"Ista pesma, da. Ona drevna koja još nije sasvim zaboravljena." "Završi je, Čarls."

"... od emajla i zlata ga prave,
na zlatnu granu ga zatim stave,
u dvoru Vizantije da peva
i pesmom svojom glasno da sneva
o stvarima koje su prošle,
il' prolaze, il' još nisu došle."

"Baš je divno. A šta znači?"

"Znači da nije potrebno biti smrtan. Da možemo sebi dopustiti da uđemo u majstoriju večnosti, da možemo biti transformisani, da možemo otići onostran mesa. Jeits to nije mislio baš u onom smislu kao ja — on ne bi ni počeo da shvata ovo o čemu pričamo, ni jednu jedinu reč — a ipak, ipak — istina ispod toga je ista. Živi, Đoija! Sa mnom!" Okrenuo se ka njoj i video kako se u njene blede obraze penje boja. "Razumeo je, ovo što predlažem, zar nije? Pokušaćeš, je l' tako? Ko god to bio ko pravi posetioce, možemo ga navesti da tebe preuredi. Važi? Šta misliš, mogu li oni to, Đoija?"

Klimnula je glavom jedva primetno. "Mislim da mogu", reče sasvim slabo. "Stvar je vrlo čudna. Ali mislim da bi trebalo da bude izvodljiva. Zašto ne, Čarls? Zašto ne?"

"Da", reče on. "Zašto ne?"

Ujutru u luci iznajmiše jedan brodić, nisku glatku pirogu sa krvavo-crvenim jedrom, kojom je upravljao jedan savremenik sa izgledom nevaljalca i neodoljivim osmehom. Filips je zaklonio rukom oči i zurio ka severu, preko mora. Činilo mu se da maltene može da razazna obrise velikog grada poleglog preko sedam bregova, Konstantinovog Novog Rima pokraj Zlatnog roga, moćnu kupolu Hagie Sofie, sumorne tvrđavske zidine, palate i crkve, Hipodrom, Hrista u slavi kako se uzdiže nad sve ostalo dočaran briljantnim mozaikom preko koga lije svetlost.

"Vizantija", reče Filips. "Povezi nas najkraćim i najbržim putem do tamo."

"Biće mi zadovoljstvo", reče čamdžija neočekivano elegantno.

Đoija se nasmešila. Nije video takvu vibrantnu živost u njoj još od noći imperijalne gozbe u Čang-anu. Posegnuo je za njenom rukom — njeni tanki prsti su malčice podrhtavali — i pomogao joj da uđe u brodić.

BRIAN STABLEFORD

SF podžanrovi

Naučna fantastika je razvijala svoje raznovrsne karakteristične teme iz mnogo razloga. Neka interesovanja je preuzela iz ranijih vrsta imaginativne književnosti, a neka je sama stvorila. Neke teme su privukle pažnju SF pisaca zbog svoje večne relevantnosti, druge zbog trenutne aktuelnosti. Neke su se preporučile ozbiljnoj pažnji zato što su u vezi sa realnim ljudskim problemima, druge naprosto zato što su, kao intelektualna igra, estetski privlačne.

Naučna fantastika je, prvenstveno i pretežno, literatura koja istražuje futurske mogućnosti. Reč "mogućnost" se ovde može shvatiti na dva različita načina — kao dozvola za avanturizam mašte, dozvola koja omogućava piscima da traže granice zamislivog, ili kao ograničenje koje od pisaca zahteva da pomno izbegavaju zaletanja u čisto maštanje. Pisci naučne fantastike su oduvek pokušavali da čine i jedno i drugo.

Ljudi su se oduvek interesovali za budućnost, ali u drevnim vremenima svako je pretpostavljao da će svet uvek ostati manje-više isti kakav je oduvek i bio. Ako se to odnosi na njihove lične horizonte, bili su obično u pravu. Nasuprot tome, karakteristika modernih vremena je to da je veoma verovatno da će svet tokom samo jednog ljudskog veka biti transformisan tehnološkim napretkom. Većina tema naučne fantastike proističe iz uviđanja te istine. U poslednjim godinama devetnaestog veka naučna fantastika je bila potreban pronalazak. Pred njom je bio jedan zadatak: morala je da pomogne da ljudi budu upozoreni na realnost promena i na neizvesnu budućnost kulture u kojoj žive. Zagovornici naučne fantastike svojevremeno su se nadali da bi ona mogla dati istinske mape budućnosti, tako što bi predvidela otkrića i onda logičnom ekstrapolacijom pokazala način kako će ta otkrića promeniti svet. Iz te ambicije poteklo je mnoštvo prikaza budućeg društva, mnoštvo kataloga mehaničkih sprava, i mnoštvo obećanja o osvajanju svemira.

Međutim, ideja da istorija gazi predodređenom stazom je nedokaziva. Ne može se napraviti mapa budućnosti, zato što postoji mnoštvo mogućih budućnosti tako brojno i raznovrsno da svaki pokušaj precizne spekulativne navigacije propada. Naučna fantastika je morala da nam pomogne da i to

shvatimo; pomogla je hiljadama svojih nesaglasnih izveštaja o drugim svetovima i svojim mukotrpnim ispitivanjem istorijskih alternativa, iako nas SF ne može voditi kroz divljinu ako, on može pokušati da odredi karakteristike te divljine; on može da kontrastira trijumfalne priče o uspešnim ljudskim istorijskim projektima i slike holokosta. Ona takođe može da nas podseti da je staza kojom ćemo krenuti kroz divljinu ako staza koju biramo svojom kolektivnom voljom — i da zato moramo birati pažljivo.

Čak ni ove funkcije ne zahtevaju da naučna fantastika bude u celosti ozbiljna; one dopuštaju neozbiljnost i komediju — ali još jedan zadatak SF jeste da demonstrira čistu radost koja se može postići kad se igra idejama. Ima tu i zadovoljstva nastalog kad se (u mašti) ispunjavaju želje, ima i odmora od dosade i zamorne stvarnosti. Tako je naučna fantastika postala medijum za pričanje novih narodnih priča i za igre mašte. Ako se ta uloga ne uklapa preterano dobro sa ostalim, nije važno — naučna fantastika je sva sačinjena od niti i zakrpa, ona je smeša mnogo čega. Takav je skup potreba i želja koje imamo i za koje očekujemo da ih literatura zadovoljava.

ČOVEK I MAŠINA

Odnos između čoveka i njegovih mašina je, neizbežno, jedna od glavnih preokupacija naučne fantastike. Mi nameravamo baš pomoću mašina da preuredimo sutrašnjicu tako da bude različita od današnjice. Mnogo spekulativnog razmišljanja je posvećeno pokušajima da se predvide društvene promene koje će biti omogućene ili iznuđene dejstvom novih mašina.

Početkom XIX veka, u književnosti romantizma pojavila se reakcija protiv tehnologije, užas pred mehaničkom izveštačenošću. Primer ovoga je priča E. T. A. Hofmana "Peščani čovek" (1814) u kojoj se glavni junak zaljubljuje u oživljenu lutku koju je napravio neki zli "mehanist". Kasnije je, međutim, taj užas zamenjen silnim oduševljenjem prema čudima tehnologije; to nam pokazuju čudesne mašine kao što je Nautilus kapetana Nema u romanu Žila Verna 20000 milja pod morem (1873). Najplodniji od viktorijanskih pisaca o budućnosti, H. Dž. Vels, nadao se da će nam tehnologija dati sredstva za rešavanje svih društvenih i političkih problema sa kojima smo suočeni, ali je bio svestan i mračnije strane onoga što budućnost može doneti. U romanu Vremeplov (1894) mehanizacija proizvodnje omogućuje nekim ljudima da žive u blagostanju, ali ostale pretvara u čudovišta. U Ratu u vazduhu (1908) upotreba usavršene ratne tehnike dovodi do novog Mračnog doba.

Moderni SF pisci su nasledili i entuzijazam i zabrinutost svojih prethodnika. U mnogim ranijim pulp pričama ekstravagantno se dočaravaju čudesa buduće tehnologije; te priče su sledile primer priče Huga Gernzbaka Ralf 124C41+

(1911). Mogu se međutim naći i slike dekadentnih ljudi kojima predstoji izumiranje zato što su se previše oslonili na mašine; tako je u pričama Džona V. Kembela "Sumrak" (1934) i "Noć" (1935).

Evropski pisci su često ispoljavali gorki pesimizam u pogledu konačnih rezultata mehaničkog progresa, odražen u delima kao što su Tvornica apsolutnog (1922) Karela Čapeka i Vrli novi svet (1932) Oldosa Hakslija. Čak i u Americi, gde je takav očajni angst bio manje u modi, pojavljivale su se zastrašujuće priče o opasnim mašinama i o društvima dehumanizovanim kroz mehanizaciju - na primer, "Kildožer" (1944) Teodora Sterdžena i Mehanički pijanino (1952) Kurta Vonegata. Tim pričama su, međutim, protivtežu činile one u kojima su zemaljski problemi rešavani tehničkim pronalascima i u kojima su zvezdani brodovi omogućavali osvajanje svemira.

Postoji jedna vrsta mašine koja je ključna za sve SF analize odnosa čovek-mašina: to je inteligentna mašina, spoj ljudskih i mašinskih osobina. Pokušaji pisaca da opisuju inteligentne mašine često su veoma dvosmisleni i upravo zato mnogo otkrivaju. Neke inteligentne mašine su samo kompjuteri koji govore, ali mnoge imaju i ljudsku formu.

Nekad se smatralo da je stvaranje veštačkih ljudi svetogrđe; ali dok su SF pisci došli na red da počnu da se bave tom temom, shvatanja su se promenila i stvaranje veštačkih ljudi je smatrano samo opasnim. Čapekov komad R. U. R (1921), koji nam je dao reč "robot", je satira u kojoj veštački ljudi postepeno postaju sve sposobniji, najzad se pobune i zauzimaju mesto čovečanstva. U američkoj naučnoj fantastici, međutim, uskoro je preo-vladao uravnoteženiji pristup. U priči Lestera del Reja "Helena od Legure" (1938) veštačka žena u koju se junak zaljubio ima sve poželjne osobine savršene supruge.

U današnjoj SF roboti se često prikazuju kao ljupka, detinjasta stvorenja, na primer u Ratovima zvezda (1977). U nešto produbljenijim radovima , naročito u romanima Filipa K. Dika, roboti su zagonetni, potrebno je prisustvo ljudi u romanu da bismo se zapitali kolika je stvarno razlika između ljudi i androida. Dik uvek zaključuje da je važnija moralna razlika između dobronamernih i zlonamernih bića, nego između mesa i metala.

Pisac koji je igrao vodeću ulogu u razvoju ove rasprave tokom čitave istorije američkog pulp-SF bio je Isak Asimov, čija serija priča o robotima obuhvta tri zbirke: Ja, robot (1950), Ostali roboti (1964) i Čovek dvestogodišnjak (1977). Ove priče su izgrađene na premisi da je u robote ugrađen nerazorivi etički kod,formulisan pomoću tri zakona robotike:

(1) Robot ne srne da povredi ljudsko biće niti da, uzdržavanjem od akcije, dopusti da ljudsko biće bude povređeno.

(2) Robot mora da izvršava naređenja koja mu daju ljudska bića, sem ako bi

se to suprotstavljalo Prvom zakonu.

(3) Robot mora da štiti svoju egzistenciju, sem ako bi se to suprotstavljalo Prvom ili Drugom zakonu.

Skoro sve Asimovljeve robotske priče su zagonetke u kojima se čini da se roboti ponašaju nenormalno sve dok analiza (koju često vrši "robopsi-holog" Suzana Kalvin) ne pokaže da su njihovi postupci u logičkom skladu sa ta tri zakona. Dok je starija napredovala od ranih priča kao što je "Logika" (1941) u kojoj nalazimo komediju pogrešno upotrebljene logike do "Dokaza" (1946), pojavila se, kao podstruja, teza da su roboti, zahvaljujući svojoj ugrađenoj etici i hladnoj logici, zapravo prijatniji i sposobniji od ljudi. U priči "Sukob koji se može izbeći" (1950) inteligentne mašine upravljaju svetom bolje no što bi ljudi ikad mogli. Najzad, u najnovijim pričama ove serije, roboti filozofi zaključuju da i robote treba smatrati ljudskim bićima i da su roboti bolja ljudska bića nego ljudi. U "Čoveku dvestogodišnjaku" (1976) jedan robot želi da postane čovek, i u tome uspeva uprkos sitnih zloba čovečanstva, elegantno i uzvišeno odustajući od svoje urođene superiornosti samo da bi stavio na sebe nejako meso i umro.

Asimov je objavio da mu je bila namera da se tim pričama suprotstavi "sindromu Frankenštajna" zbog koga su ljudi ponekad ispoljavali neurotični strah da će ih njihove sopstvene tvorevine uništiti. On je krenuo da ublaži takvu zabrinutost, i trudeći se da to postigne doveo je u pitanje filozofsku osnovu našeg stava prema mašinama. Kao i Filip Dik, i Asimov je stigao do zaključka da nema razloga da inteligentne mašine ne smatramo dobrim ljudima, zato što je sposobnost ispoljavanja dobrote, a ne organski sastav, bitna odlika ljudskosti. U pričama Asimova zastupa se i teza da, ako nas naše sopstvene mašine oštete ili razočaraju, grešku moramo tražiti u sebi, zato što smo ih mi konstruisali pa smo mi i odgovorni za ono što one jesu. Šta god naše mašine čine našem društvu, činimo sami sebi.

UTOPIJA I DISTOPIJA

Reč "utopija" znači "nigde", ali je postala termin koji se odnosi na imaginarnu državu u kojoj je društvo poboljšano, tako da ljudi u životu postižu sreću i uspeh. Jedan od literarnih žanrova koji su bili preci naučne fantastike bio je i onaj koji je sadržao priče o zamišljenom savršenom društvu koje bi bilo pronađeno u budućnosti, kad se zaplet istorije konačno razreši. Bestseler Edvarda Belamija U godini 2000 - osvrt na godinu 1887. (1888) je tipičan primer. Na nesreću, pisci se nisu mogli usaglasiti o prirodi takve idealne države, i u nastaloj konfuziji nisu mogli a da ne izgube veru u verovatnoću da će ih plima istorije neizbežno odneti do njihovog najdražeg cilja.

H. Dž. Vels je bio poslednji veliki planer utopije. Pripremio je čitavu seriju

planova idealne države u delima Moderna utopija (1905), Ljudi nalik na bogove (1923) i Lik stvari koje dolaze (1933). Čak je i on na kraju izgubio nadu da smo sposobni da izgradimo društvo zasnovano na pravdi i zdravom razumu. Umesto toga, literaturom dvadesetog veka dominirale su slike distopije: zle budućnosti u kojoj su ljudi izgubili sve što im je drago, ili zato što su bezobzirni i moralno slabi, ili zato što nemaju načina da se bore protiv naukom ojačane tiranije vlastodržaca. Među klasična dela ovog novog žanra spadaju romani Mi (1924) Jevgenija Zamjatina, Vrli novi svet (1932) Oldosa Hakslija i *1*984 (1949) Džordža Orvela.

Malo ima pisaca koji mogu da nađu mnogo zadovoljstva u totalnom pesimizmu; samo najogorčeniji su ostali pri sasvim crnoj slici budućnosti. Jedva da se iko vratio veri u buduću Utopiju, ali su zato mnogi pokušali da skiciraju neke puteve za bekstvo iz Distopije.

Jedna od često zastupanih teza kaže da se sreća i ispunjenje mogu tražiti delimičnim napuštanjem moderne tehnologije. Ova teza se provlači još od dela Semjuela Batlera Edgin (1872) i Vilijema Morisa Vesti ni od kuda (1890) pa sve do Ekotopije (1975) Ernesta Kalenbaha. Druga tradicija, naročito jaka u američkoj SF, sugeriše da se odgovor može sastojati u tome da pobegnemo u široki svemir gde možemo biti večiti pioniri. Ova teza je zastupljena u romanima kao što su Reklamokratija (1953) Frederika Pola i Sirila Kornbluta i Kraj večnosti (1955) Isaka Asimova. Treći često spominjani predlog nagoveštava da bismo se iz svojih nevolja mogli izvući prevazilaženjem svog sadašnjeg ograničenja uma, što bismo postigli ili razvijanjem sposobnosti koje, po pretpostavci, već imamo, ili evolucionim sticanjem novih. Ovo se zastupa u delima Ostrvo (1962) Oldosa Hakslija i Više nego ljudski (1953) Teodora Sterdžena. Ova treća teza, samim tim što sadrži povlačenje ka magičnim rešenjima, svedoči o težini problema. Samo u sovjetskoj SF se mogu naći romani novijeg datuma koji podrazumevaju da se političkim planiranjem može stvoriti bolji svet; primeri ovoga uključuju Maglinu Andromede (1957) Ivana Jefremova i Kovriginove hronike (1971) Vadima Šefnera.

Debatu o verovatnom obliku budućeg društva komplikuje i često pominjana tvrdnja da ćemo u distopiju zapasti zbog svoje nepopustljive želje da ostvarimo lak život prepun dokonih zadovoljstava. Ovaj paradoks je u centru dela kao što su Mi i Vrli novi svet, a ispoljava se i u delima Mehanički pijanino (1952) Kurta Vonegata i Tvorci zadovoljstava (1961) Džejmsa Gana. Slike Utopije i Distopije su međusobno mnogo sličnije nego što bi čovek pretpostavio.

Izgleda da su se skoro svi zapadni SF pisci opredelili za gledište da nikad neće moći da bude stvorena idealna država, i da je najbolji društveni poredak onaj koji dozvoljava ljudima da odaberu bilo koji idiosinkratični životni stil koji im trenutno prija. Primer ovoga je Komuna godine 2000. (1974) Maka

Rejnoldsa. Mnogi pisci su izgubili svako interesovanje za ispitivanje politike u imaginarnim državama i za detaljno opisivanje društvenih sistema u budućnosti. Jedan od najprimetnijih izuzetaka je Ursula Legvin, koja je napisala jedan pd najpažljivije i najsavesnije rađenih političkih SF romana, Rasposednuti (1974).

U tom romanu fizičar po imenu Ševek napušta svoju planetu, Anares, gde je odrastao u anarhističkom društvu jednakosti i odsustva privatne svojine, i posećuje Uras, gde nalazi kapitalističko društvo verno idealima individualizma. Anares je daleko od utopije, a Uras nije baš distopija, iako je prvi nastao kao produkt uzvišenih ideala a drugi prognao svoje idealiste da bi očuvao neuzdrmanu hegemoniju vulgarnog pragmatizma. Anares je svet strahovitog siromaštva, Uras je bogatiji; taj kontrast ide na ruku raširenom verovanju da se stvarna jednakost može ostvariti samo u teškom siromaštvu, kad pohlepa nema prema čemu da teži. U priči se postavlja pitanje da li je moguće ikakvo pomirenje između te dve kulture. Na nivou pojedinca, to je predstavljeno Ševekovim pokušajima da se prilagodi društvu u stranom svetu; na širem nivou, predstavljeno je pitanjem kako će se istorija ta dva sveta odvijati ako im se omogući interakcija.

Roman Rasposednuti samo postavlja probleme, a ne daje rešenje; bilo bi nerazumno očekivati rešenje. Njegove vrednosti kao spekulativnog romana leže u činjenici da je spreman da se suoči sa problemima, da prizna njihov značaj i oceni njihov oblik i njihove razmere. Da je i to teško, pokazuju Ševekove očajne nevolje u koje zapada dok pokušava da dovrši svoj projekat. Na kraju, čitaocu ostaje utisak da je Legvinova otvorila Pandorinu kutiju, oslobađajući tako sve ružne nevolje sveta i ne nalazeći potom u praznoj kutiji ništa sem nefokuisirane nade. Ševekovo konačno "rešenje" je privatno, ono će koristiti samo njemu, a možda ni njemu; tako se priča zaokretom vraća preovlađujućem ortodoksnom gledištu da se jedino mogu naći lični odgovori. Legvinova, međutim, vrlo dobro shvata da posle toga sva praktična politička pitanja ostaju nerešena; ona ne želi da nas ostavi u iluziji da bi sve bilo dobro kad bi se ljudima samo dozvolilo da svako radi šta hoće.

Rasposednuti je roman otvorenog kraja, koji čitaocu daje materijal za razmišljenje ali ne pokušava da propoveda, religioznom žestinom, neku određenu poruku. Ako uopšte postoji poenta na kojoj ovaj roman insistira, to je da samo Utopijci mogu živeti u Utopiji, a što se nas tiče, da ako smo osuđeni da živimo u nepoželjnom društvu to proističe iz naše upornosti da ostanemo pri nepoželjnim željama i nepoželjnim metodima ostvarivanja tih želja. Ovakva literarna dela mogu obezbediti da to ne zaboravimo, i, reklo bi se, ne mogu učiniti ništa više.

PUTOVANJE KROZ VREME

U drevnoj metodologiji bila je široko usvojena pretpostavka da informacije mogu putovati kroz vreme — naime da ljudi mogu da nazru nagoveštaje budućnosti. To je jedno od onih verovanja kojih ljudi nikako nisu hteli da se odreknu; ostalo je sve prisutno u imaginativnoj književnosti. Pisci rane futurske književnosti su otkrili da im je, kao literarno sredstvo, zgodno da pomeraju kroz vreme svoje junake — skupljače informacija. Ponekad su junaci putovali samo u svojim snovima, a u devetnaestom veku im se sve češće dešavalo da prespavaju nekoliko stotina godina. Taj metod je bio koristan za posećivanje budućnosti, ali nije bio osobito pogodan za posete prošlosti, mada je tim metodom Mark Tvenov Jenki iz Konetikata posetio, godine 1889, dvor kralja Artura. Čitav taj posao putovanja kroz vreme pojednostavio je, međutim, H. Dž. Vels tako što je literarno sredstvo pretvorio u mehaničko sredstvo u Vremeplovu (1895). Ovaj dobrodošli pronalazak otvorio je čitavu prošlost i čitavu budućnost imaginarnom turizmu.

Kad je vremenska mašina postala književna konvencija, putovanja u daleku budućnost su postala jednostavnija, ali logične posledice sposobnosti da se skakuće tamo-amo kroz vreme ubrzo su ukazale na paradoks. Ako bi se čovek iz sadašnjosti umešao u prošlost, mogao bi, po pretpostavci, da uništi onu sadašnjost iz koje je došao, i time da onemogući sopstveno prvobitno mešanje... Estetske mogućnosti ovakvog žongliranja idejama bile su SF piscima neodoljivo privlačne.

Prvi roman koji se poigrao vremenskim paradoksom bio je komični roman F. Ansteja Turmalinovi vremenski čekovi (1891), i pisci su od tada pa do danas eksploatisali farsične potencijale takvih učvorenih zapleta. Dobar noviji primer je roman Boba Šoa Stoj! Ko sam? (1977). Međutim, većina SF pisaca je ovoj temi pristupila ozbiljnije. Ima mnogo ozbiljnih priča u kojima putovanja u prošlost skreću istoriju na novi kolosek — slučajno, kao u priči "Zvuk groma" (1952) Reja Bredberija, ili namerno, kao u romanu L. Sprejga De Kempa Da ne padne tama (1941). U nekim pričama "original" sadašnjosti jednostavno iščezava, ali u mnogim drugim sve te različite vremenske linije ostaju, koegzistirajući nekako jedna uz drugu. Nekoliko pisaca je zamislilo mreže vremenskih linija kojima patroliraju policajci čiji je zadatak da spreče da realnost menja ko kako hoće. Drugi su zamislili armije iz različitih vremenskih linija koje se bore da sačuvaju one događaje u prošlosti koji su ih stvorili. Takvi se ratovi vode u Legiji vremena (1938) Džeka Vilijamsona, i u Velikom vremenu (1958) Frica Lajbera, dok u delu Isaka Asimova Kraj večnosti (1955) politička diktatura ljubomorno čuva svoju večnu hegemoniju tako što kontroliše istoriju.

Haotično premeštanje po vremenskim linijama u Lajberovim pričama o "ratu promena" može se suprotstaviti događajima u pričama o drugoj vrsti

vremenskih paradoksa, gde se zatvaraju kauzalne petlje u vremenu. U takvim pričama vremeplovci ne samo što ne uništavaju svet iz koga su došli, nego nehotice izvrše upravo one akcije koje su bile potrebne da bi taj svet jednog dana nastao. Dve klasične priče ove vrste daje Robert Hajnlajn: "Ja, mene, meni" (1941) i "Ko ste vi, drugi?" (1959). U drugopomenutoj, jedan čovek putujući tamo-amo kroz vreme postaje svoj sopstveni otac i svoja sopstvena majka. Pregršt vremensko-paradoksnih tema može se naći u Čoveku koji je presavio samog sebe (1973) Dejvida Džerolda.

Postoje, naravno, i mnoge vremeplovske priče koje su jednostavno posvećene imaginarnom turizmu, gde paradoksi nikad ne dolaze na dnevni red. Omiljene turist-zamke u prošlosti jesu doba dinosaurusa i raspeće Hrista — ali u drugopomenutom slučaju iskušenje da se postave ironične zatvorene petlje, kao u romanu Majkla Murkoka Evo pravog čoveka (1969) ili Hajdemo na Golgotu (1975) Garija Kilvorta, pokazuje se često neodoljivim. Takođe, vredi zapaziti mnoge "romanse vremenskog pomaka" u kojima ljudi nesrećni u sadašnjosti nalaze pravu ljubav u drugom vremenu, obično u prošlosti. Karakteristični primeri bi bili "Gospođica od Isa" (1895) Roberta Čembersa i I ovo nanovo (1970) Džeka Finija. (Isti naslov upotrebio je dvadeset godina ranije Kliford Simak — prim. prev.).

Istaknuti roman o putovanju kroz vreme novijeg datuma je Vremenski pejzaž (1980) Gregori Benforda. To je jedan od veoma malobrojnih SF romana u kojima se pokušava obezbediti uverljiva naučna podloga za putovanje kroz vreme. Kroz vreme se, kao i u najranijim pričama, prenose samo informacije, i to tahionima (hipotetičkim česticama bržim od svetlosti). U priči je detaljno opisano kako se poruka prenosi (iz godine 1998) i naporedo s tim kako se prima (u godini 1962). Analiza posledica prijema poruke (koja stiže nekompletna i delimično izmešana) je prefinjena i sugestivna, hotimice lišena detalja, tako da do poslednjeg mogućnog trenutka ostaje neizvesno da li ta poruka može skrenuti tok događaja i stvoriti paradoks.

Vremenski pejzaž je važan roman zato što inteligentno zastupa tezu da univerzum zapravo može biti organizovan tako da dopušta paradoks, ako je naše sadašnje razumevanje fizike ispravno. Roman od nas traži da to shvatimo ozbiljno, ne samo onom ozbiljnošću koja je potrebna kad se upuštamo u neku intelektualnu igru, nego i ozbiljnošću koju rezervišemo za stvari koje mogu da se odraze na našu realnu egzistenciju. Benfordov cilj je da stvori veoma neobično osećanje egzistencijalne nesigurnosti, da nas prinudi da prihvatimo mogućnost da naši životi budu rekonstruisani ili poništeni. Možda je za nas dobro da budemo ponekad navedeni na takve misli; jedna od vrednosti naučne fantastike sastoji se u tome što nas ona može navesti da pomišljamo, ako imamo dovoljno mašte, misli koje su nekad bile nezamislive.

Ako poruka poslata iz Benfordove 1998. godine ne postigne željeni cilj, svet će propasti. Pitanje komuniciranja kroz vreme je dramatizovano tako što je učinjeno da od njega zavisi opstanak sveta. U jednom smislu, dakle, Vremenski pejzaž je apokalistička fantazija koja zahteva čudesno rešenje. Ona sugeriše da bi teško shvatljivi svet teorijske fizike mogao obezbediti sredstvo za spasenje čovečanstva. Postoji ovde i element zalaganja za jedan parcijalni interes (Benford je po profesiji fizičar), a postoji i srodnost između ovog romana i romansi vremenskom pomaka koje manipulišu našim emocijama tako da mi poželimo da ljudima čija je potreba dovoljno velika bude mogućno da probiju vremensku barijeru. Možda je to priželjkivano maštanje, ali u njemu postoji neko opipljivo jezgro. Mi ćemo, naravno, nastaviti da verujemo u nemogućnost putovanja kroz vreme, ali Vremenski pejzaž nas za trenutak pušta u drugačije zasnovan svet, u kome se takve stvari mogu izvoditi. To mesto bi bilo zanimljivo posetiti, a sem toga — na kraju krajeva ne možemo biti apsolutno sigurni da ne živimo upravo na takvom mestu.

VANZEMALJCI

Napustivši ideju da je Bog stvorio svaku vrstu živih bića zasebno, evolucionisti devetnaestog veka su shvatili da ogromna raznovrsnost živih organizama ukazuje na ogromnu raznovrsnost njihovih mogućih prilagođavanja raznim načinima života i raznim fizičkim okolnostima. Čak i pre nego što je Darvin objasnio kako su se te postupne adaptacije događale bilo je, dakle, moguće uvideti da bi se na drugim svetovima, gde su uslovi veoma različiti, razvili drugačiji organizmi.

Prvi pisac (računajući i književne i naučne radove) koji je razvio ovu hipotezu bio je Kamilj Flamerion, koji je u Lumenu (1872) opisao nekoliko vanzemaljskih sistema života. Još jedan francuski pisac, Ž. H. Roni je krenuo za tim primerom, pričom "Oblici" (1887) i drugim. U tim pričama. Zemljani i vanzemaljci su deo velikog božjeg kosmičkog plana — a tu ideju je kasnije razvio Olaf Stejpldon u Zvezdotvorcu (1937). U engleskom SF-u vanzemaljci su se prvi put pojavili na mnogo upečatljiviji način: kao Marsovci, osvajači Zemlje, u Ratu svetova (1898) H. Dž. Velsa. Ta priča pretpostavlja da nam strana bića moraju biti smrtni neprijatelji, rivali u borbi za opstanak u kojoj će samo najsposobniji preživeti. Vels je kasnije, u Prvim ljudima na Mesecu (1901) dao prvi opis vanzemaljskog društva, koje je bilo modelirano prema mravinjaku. Mnogo godina je američkom i engleskom naučnom fanstatikom dominirala ideja da će vanzemaljci biti ogavni osvajači; u holivudskim filmovima o čudovištima opstala je i duže nego u knjigama. Do tridesetih godina postala je tako široko prihvaćena da je Rat svetova u radio-verziji Orsona Velsa 1938. mogao da izazove paniku. Rejmond Z. Galun smatrao je

potrebnim da ponudi ideološku protezu Velsovom romanu, svojom pričom "Stari vernik" (1934) u kojoj čovek i Marsovac uviđaju svoje intelektualno bratstvo uprkos biološkim razlikama.

Rani pulp-SF pisci su sa oduševljenjem, kao u igri, nastanjivali druge svetove svakojakim bizarnim stvorovima, često bez i najmanjeg obzira prema evolucionoj ili ekološkoj verovatnosti. Jedan od malog broja pisaca koji su obraćali ikakvu pažnju na logičnost svojih tvorevina u 1930-tim godinama bio je Stenli Vajnbaum, čija je "Marsovska odiseja" (1934) ostala jedna od najomiljenijih takvih priča. U kasnijim godinama, međutim, postepeno se uvidelo da postoji i posebno estetsko zadovoljstvo koje proističe iz konstruisanja neobičnih ali logičnih vanzemaljskih životnih sistema. Posledica ovoga bila je da je većina posleratnih SF pisaca savesnije pristupala ovoj materiji.

Suočenje ljudi i vanzemaljaca otvara mogućnost da pisci zamisle kako bi čovečanstvo izgledalo viđeno očima drugih, kako bismo se pokazali na kosmičkoj vagi, mereni raznim vrstama merila. Vanzemaljci su često korišćeni kao kontrastne tačke, sa ciljem da se ispitaju razne ljudske crte: naša sklonost ka emocijama, naše rasne i polne predrasude, naša agresivnost. O kolonijalističkoj prošlosti zapadnog sveta izrečen je strog sud u mnogim pričama koje projektuju isti obrazac u osvajanju svemira. Iznenađujuće je veliki broj priča koje koriste hipotetične vanzemaljce za razmatranje religijskih pitanja. Uvek ostaje, međutim, jedno centralno pitanje: da li ćemo, kad se sretnemo sa vanzemaljcima, moći da naučimo da se istinski slažemo sa njima, ili će konflikta morati da bude?

Rani pulp-pisci kao što su Edvard E. Smit i Edmond Hamilton oduševljaljavali su se pričama o interplanetarnom ratu. Međutim, Drugi svetski rat je doprineo da takve priče budu manje u modi, i izazvao nastanak mnogih priča u kojima je cilj bio da se stvore stabilni i mirni odnosi a ne da se počini genocid. Priče nalik na "Prvi kontakt" (1945) Mareja Lenstera i "Etičke jednačine" (1945), takođe Lenstera, nagoveštavale su da to možda neće biti lako, ali da je izvodljivo. U novije vreme, iako priče o vanzemaljskoj opasnosti nisu iščezle, preovladao je, čini se, stav da bi bilo vrlo prijatno znati da nismo sami u univerzumu. Sada se smatra da bi susret zemaljskog i vanzemaljskog uma bio potencijalno divan događaj — prekretnica u ljudskim poslovima. Još uvek se podrazumeva da bi takav kontakt bilo teško postići, ali je čak i Holivud učinio izuzetan napor u tom pogledu filmovima kao što su Bliski susreti treće vrste (1977) i E.T. (1982).

Jedno od klasičnih dela u kojima se prvi kontakt između ljudi i vanzemaljaca pokazuje izvanredno značajnim događajem jeste Crni oblak (1957) Freda Hojla. To je jedan od malog broja romana u kojima je prikazano istinski neobično

vanzemaljsko inteligentno biće. Crni oblak počinje kao priča o katastrofi, jer kosmička prašina ulazi u Sunčev sistem i sprečava pristizanje Sunčeve svetlosti. Zemljom neko vreme vladaju hladnoća i mrak, ali se oblak prilagođava tako da šteta nije prevelika. Naučnici na Zemlji, uviđajući da ponašanje oblaka nagoveštava inteligenciju, pokušavaju da uspostave komunikaciju pomoću radija.

Postoji ogromna fizička razlika između "mozga" tog oblaka i ljudskog mozga, ali te dve forme života ipak imaju nešto zajedničkog: naučni metod istraživanja, i njegove plodove. Naučnici zato uspevaju da uspostave komunikaciju. Oblak brzo uči engleski i potom apsorbuje sadržinu enciklopedije Britanike, ali ljudski mozgovi koji pokušaju da prime znanje oblaka bivaju uništeni usled preopterećen ja.

Crni oblak je delom propaganda nauke i naučnog istraživanja, čiju važnost dramatizuje naglašavajući njenu univerzalnost. Naše poznavanje matematike i prirode materije daće nam ne samo sredstva za kontaktiranje sa stranim inteligencijama, nego i motiv da kontakt ostvarimo. Danas se smatra da je kontaktiranje sa vanzemaljcima način da se sazna više — prosvećujuće iskustvo.

Zanimljivo je primetiti da je Hojl, u saradnji sa Čandrom Vikramasingeom, ideju sličnu toj iz Crnog oblaka razvio i u publicističkoj knjizi Oblak života (1978) koja donosi pretpostavku da u dubokom kosmosu odista postoje životonosni oblaci, i da su oni ustvari rasplodne leje iz kojih dolazi planetarni život. Drugi primer ovakvog transfera ideja iz imaginativne književnosti u naučnu spekulaciju jesu projekti u okviru SETI-ja (traganje za vanzemaljskom inteligencijom — Search for Extra-Terrestrial Intelligence), u kojima se koriste radio-teleskopi za pretraživanje neba u nadi da će se uhvatiti poruke sa dalekih zvezda. Široko je prihvaćena pretpostavka da vanzemaljci stvarno postoje tamo negde napolju, i da možda neće biti nemoguće uspostaviti kanale komunikacije.

PUT U SVEMIR

Mnogi ljudi imaju utisak da je put u svemir glavna klasična tema naučne fantastike. Moderni SF pisci su naslednici tradicije imaginarnih lunarnih putovanja koja je započela "Istinitom istorijom" (oko 160. godina naše ere) Lukijana iz Samosate, i nastavila se radovima poput Putovanja na Mesec (1657) Sirano de Beržeraka i Konsolidatora (1705) Daniela Defoa. Edgar Alan Po se, u predgovoru priči "Neuporediva avantura Hansa Pfala" (1835) žali da su raniji pisci poklanjali nedovoljno pažnje praktičnim aspektima takvog putovanja, mada modernom čitaocu ni Pfaallov balon ne izgleda kao uverljiva naprava. Žil Vern je u delima Od Zemlje do Meseca (1865) i Oko Meseca (1870) pokušao da

postigne nešto bolje, ali njegov top za svemir bi poubijao ljude unutar svoje granate. Štit protiv gravitacije koji je upotrebljavao H. Dž. Vels u delu Prvi ljudi na Mesecu predstavlja čisto literarno sredstvo, upotrebljeno bez stida.

Konstantin Ciolkovski je bio prvi čovek koji je shvatio da bi ljudi pomoću raketa mogli napustiti atmosferu; svoje ideje je popularisao romanom Onostran planete Zemlje (1920). Proticanjem vremena raketni brodovi su postali deo standardne SF mašinerije; pojavili su se u ogromnom broju priča. Pokušaji postizanja realističnosti stalno su modernizovani, od nemačkog filma Žena na Mesecu (1929) u kome su kao tehnički savetnici sarađivali eksperti za rakete Herman Obert i Vili Li, preko priče Roberta Hajnlajna "Čovek koji je prodao Mesec" (1950) i romana Artura Klarka Preludijum kosmosu (1951) do priča koje su izlazile doslovno istovremeno sa odvijanjem programa Apolo.

SF pisci su hitro odaslali svoje brodove do drugih planeta u Sunčevom sistemu, a pokazali su i punu spremnost da zamisle nova sredstva koja bi ih odnela do zvezda. Većina ranih fantazija ovog tipa, kojima je pionir bio E.E. Smit delom Svemirska ševa (1928) je blaženo ignorisala teoriju relativnosti, koja nije dopuštala putovanja brža od svetlosti i koja je na taj način postavljala vremensko ograničenje međuzvezdanim putovanjima. Ali neki pisci stvorili su zanimljive priče zasnovane na pretpostavci da bi putovanje do drugih zvezda moglo trajati generacijama; među primerima nalaze se "Univerzum" Roberta Hajnlajna (1941) I Non—stop Brajana Oldisa (1958). Drugi su stvorili poseban žargon koji je postao uobičajen za zaobilaženje logike relativnosti, obično pomoću "hiperprostora" i "svemirskog vorpa"; izgleda da je ovaj trend započeo Džon Kembel u delu Najmoćnija mašina (1934). Vrlo malo pisaca je domišljato iskoristilo relativističke efekte koji se javljaju pri brzini svetlosti kao osnovu za priče, najupečatljivije Pol Anderson u Tau nula (1967), gde se pominju čudne pojave dilatacije vremena.

Često se govorilo o navodnoj falusnoj simbolici svemirskih brodova, ali u stvari njihov simbolički potencijal nije ni izbliza toliko uzan. Put u svemir predstavlja konačni beg — otvorena vrata neograničenim avanturama i neograničenom iskustvu. U mnogim SF romanima, naročito tokom pedesetih, svemirski brod predstavlja simbol mogućnosti bega iz beznadežno korumpiranog sveta.

Dolazak stvarnih svemirskih letova iznenađujuće je malo uticao na naučnu fantastiku. Do trenutka kada je prebrođen maleni jaz između Zemlje i Meseca, njena pažnja već se odavno okrenula mnogo većem jazu koji razdvaja naš Sunčev sistem od drugih zvezda. Još pre 1960. prihvaćeno je mišljenje da će naši planetarni susedi biti vrlo malo zanimljivi kada se uporede sa mogućnostima koje nudi čitava galaksija. Sada izgleda kao da ćemo morati da počnemo izgradnju svoje okoline od samog početka, ukoliko poželimo da se

odselimo sa Zemlje u neposrednu okolinu; tek u drugim solarnim sistemima mogli bismo naći gostoljubive svetove koji nas već očekuju.

Sva mističnost naučnofantastičnog kosmičkog broda sadržana je u romanu Artura Klarka Sastanak sa Ramom (1973), koji pored toga daje i realistični osvrt na mogućnosti puta unutar Sunčevog sistema u bliskoj budućnosti. Kao i u mnogim drugim Klarkovim romanima i ovde su spretno naporedo izloženi pažljivo i domišljato predviđanje mogućeg tehnološkog razvoja i snažan vizionarski element koji navodi na mnogo šire mogućnosti. "Rama" je ime koje su ljudi nadenuli privremenom posetiocu našeg sunčevog sistema: šupljem cilindru dugačkom pedeset kilometara i prečnika dvadeset kilometara. Objekat prolazi blizu Sunca da bi povećao brzinu i ljudska ekspedicija dolazi u priliku da ga na kratko poseti. Ljudi uspevaju da se probiju u unutrašnjost Rame i tamo su svedoci mnogih čuda: veštačkog sunca. Cilindričnog Mora, kiborške "posade". Nema ni traga vanzemaljcima koji su sagradili Ramu, ali njihov mali svet nastavlja da funkcioniše i njegova ekologija na kratko postaje aktivna da bi iskoristila energetski priliv koji je donelo Sunce.

Rama uspeva da održi tajnovitost nedirnutom jer je ljudskim posetiocima moguć samo kratkotrajni pogled na njegova čudesa. Većina njegovih tajni ostaje sakrivena, kao što treba i mora da bude. Jednostavno, to je ukus mogućnosti koje pruža daleka budućnost i koji treba da poveća slast očekivanja.

Roman smešten na ljudski međuzvezdani brod poput Rame ne bi bio naročito uzbudljiv: vremenski opseg romana, meren iskustvom nekoliko ljudskih života, jedva da bi mogao omogućiti i započinjanje priče o takvom artefaktu. Čista veličina poduhvata koji je zamišljen ovde svodi ljudska bića na gotovo zanemarljive dimenzije, iako je i Rama samo najsitnije zrnce prašine u neshvatljivom prostranstvu univerzuma. Time što je samo malo odškrinuo prozor budućnosti, Klark izbegava opasnost od svođenja svojih ideja na besmisao.

Sastanak sa Ramom je jedno od onih dela koja uspostavljaju protivtežu naivnim mitovima o "osvajanju svemira", onakvim kakvi su prikazani u ranim pulp-SF izdanjima. Klark nam pokazuje da, ukoliko želimo da putujemo između zvezda, ne možemo naprosto graditi brodove, već male svetove sa sopstvenim uravnoteženim ekologijama — i da ćemo čak i tada možda morati da se uklonimo iz njihovog svakodnevnog postojanja dokoni brode širokim prostranstvima praznine, možda uz pomoć usporenja životnih funkcija.

Ono što pobuđuje našu maštu nisu samo veličina Rame i njegove misije. U izvesnom smislu i njegova malenost je privlačna. Kao vozilo, on je ogroman, ali kao svet je mali, a brodovi predstavljaju simbol sredstva za izolaciju u istoj meri kao i prevoznog sredstva. Kao i mnogi drugi međuzvezdani brodovi u SF, Rama je zatvoren, udoban i uredan. U isplaniranoj i uravnoteženoj ekologiji

kakva mora biti na takvim međuzvezdanim brodovima nema ničega od haosa i zbrke zemaljskog života. Rama je svet koji ima svoju svrhu i sopstvenu, ugrađenu ravnotežu i harmoniju. Ova perspektiva može nam se lako učiniti privlačnom i ako insistiramo na viđenju ove slike uz pomoć termina simbolizma, moramo zaključiti da su svemirski brodovi ove vrste više simbol materice nego falusa. Klarkov roman podseća nas na to dok govori o poremećenim odnosima u čovečanstvu koji prate ljudsku ekspediciju do artefakta. Ovde se pretpostavlja, kao i u mnogim drugim savremenim delima, da bi svemirsko putovanje moglo biti sredstvo kojim bismo mogli da prevaziđemo probleme koji pogađaju odnose između pojedinaca i između nacija. Dok ova pretpostavka bude uobičajena, put u kosmos teško da će izgubiti svoje mitsko značenje u SF.

GALAKTIČKA CARSTVA

Zamisao o Galaktičkim carstvima ima malo toga da ponudi u smislu verovatnosti. Rastojanja između zvezda ona svodi na veličinu stanica londonske podzemne železnice ili luka do kojih se može stići tokom krstarenja po Mediteranu. To je očigledno nemoguće. U izvesnoj meri, popularnost galaktičkih carstava odražava našu jednostavnu nesposobnost da shvatimo prave razmere stvari u svemiru, ali ta zamisao ima neka svoja estetska preimućstva i u nekim vrstama spekulatvinih pokušaja neizmerno je pogodna kao literarno sredstvo.

Galaktičko carstvo (pojam "carstvo" ovde se više koristi u metaforičkom smislu nego u svom usko političkom značenju, iako dobar broj galaktičkih carstava zaista ima careve i ostale feudalne ukrase) predstavlja savršeni imaginativni okvir za nesputanu naučnofantastičnu maštu. U takav okvir može se smestiti mnoštvo svetova na kojima se može zamisliti postojanje svakakvih bioloških i društvenih sistema. To je prazan ekran na koji se može projektovati bilo koji splet bizarnih okolnosti i sredina.

Galaktičko carstvo ustoličio je u modernoj SF Isak Asimov, svojom serijom Zadužbina koja je išla u listu "Astounding Science Fiction" od 1942 do 1950. Ovde je ljudska rasa naselila svaki pogodan svet u galaksiji, a zemaljsko poreklo čoveka prešlo je u mit. U seriji carstvo već počinje da se raspada onako kako se raspadala rimska imperija i tone u mračno doba u kome dolazi i do međusobne izolacije pripadajućih svetova. Ali jedna tajna organizacija naoružava se tehnikom "psihoistorije" koja će joj omogućiti da iznova izgradi galaktičku civilizaciju u obliku nove i bolje zajednice svetova. Sve to zajedno ne zvuči baš verovatno, ali čista imaginativna smelost poduhvata ispunjava strahopoštovanjem.

Mnogi drugi pisci produžili su putem kojim je krenuo Asimov, često (kao i on sam) pozajmljujući detalje iz stvarne istorije, ili čak istorijske književnosti da bi oblikovali svoju inspiraciju. Do pedesetih, slika je bila dovoljno čvrsto ustoličena u mitologiji SF da bi postala uobičajena za pisce koji žele da je upotrebe i pojavilo se nekoliko lako prepoznatljivih varijanti, između ostalih zaplet "izgubljene kolonije" u kojem dolazi do ponovnog kontakta s ljudskom kolonijom koja je bila odsečena od drugih svetova dovoljno dugo da je mogla da razvije zanimljive kulturne neobičnosti.

Među piscima koji su obilato koristili ovakav scenario nalazi se Džek Vans, čija većina radova može da se uklopi u ovakav okvir, kao i Kordvejner Smit, kod koga se doslovce sve priče uklapaju u zajedničku pozadinu: galaktičku kulturu koja ima sopstvene mitove, kao i sopstvene političke institucije i neobične potkulture. Neke od najživljih i najegzotičnijih modernih SF priča koriste pozadinu galaktičkog carstva, između ostalih Carska zvezda (1966.) i Nova (1968.) Semjuela R. Dilenija i Ritornelovprsten (1968.) Čarlsa Harnsa. Galaktička carstva stvorila su čak i svoju podvrstu ruritanijskih avantura . Tradiciju je započeo Edmond Hamilton u malo izmenjenoj reprizi Zarobljenika Zende, delu Zvezdani kraljevi (1947), a u današnje vreme nastavlja je E.C. Tab, koji je 1967. započeo seriju priča (još nedovršenu) u kojima glavni junak, Damarest, traga za izgubljenom Zemljom.

Postoje dva istaknuta primera pokušaja da se okvir ozbiljnije iskoristi da bi se prekomentarisale pojave primećene u istoriji i politici. Jedan od njih je raznorodna serija Pola Andersona u koju spadaju serija "Polezotehnička liga" o prinčevima galaktičke trgovine i serija "Zemaljsko carstvo" u kojoj se pojavljuje vatreni Dominik Flandri koji pokušava da zaštiti dekadentnu imperiju od neizbežnog sloma. Ovo je atraktivna kombinacija vrhunske avanture i razmišljanja o sociološkim principima koji se javljaju u istoriji. Druga serija, koja je kompaktnija i obdarena mnogo određenijim oblikom, može se naći u četiri knjige Gradovi u letu (1950-1958.) sakupljene u jedinstveno izdanje 1970.

U Gradovima u letu koristi se teorija Osvalda Spenglera o cikličnoj istoriji koja je izložena u delu Propast zapada (19188-22). Spengler tvrdi da kulture prolaze kroz neku vrstu "životnog ciklusa" koji se u potpunosti može opaziti u istoriji klasične kulture i arapske kulture. On je tvrdio da je zapadna kultura došla do kraja svoje kreativne faze i da je osuđena na propast; Bliš se poduhvatio posla da dovrši priču o toj propasti i da izloži hroniku celokupne istorije svetomanističke kulture, sledećeg ciklusa ljudskih odnosa, koji će za pozornicu imati čitavu galaksiju. Kao da to nije dovoljno ambiciozno, on je tu fazu učinio finalnom, jer se njen kraj poklapa sa smrću univerzuma.

U ovoj seriji ljudi se šire galaksijom uz pomoć spindizija —

antigravitacionog uređaja koji neće pokretati samo zvezdane brodove, već će podizati čitave gradove. Glavni protagonista četiri romana je grad Njujork, koji putuje galaksijom u potrazi za radom, omogućuje istraživanje novih svetova i bori se u galaktičkom ratu. Domašaj projekta je veličanstven, a korišćenje Špenglerove teorije daje mu jedinstvenu koherentnost. Apokaliptični završetak zadovoljavajući je završni gest.

Naravno, i sama Špenglerova teorija predstavlja usavršenu književnost, ali njeno prerađivanje u ovo posebnu vrstu SF u potpunosti je umesno. Galaktičko carstvo ne može nas naterati da poverujemo u njega, ali ubacivanje ovako uverljive pseudonaučne teorije pomaže nam da se uzdržimo od neverice time što pojačava strukturu koja podržava sve moguće oblike spekulativnih napora. Ta vrsta praznog platna koju omogućuje ovakav scenario predstavlja veliki dar savremenoj književnosti, jer predstavlja njenu ulaznicu u dalje zahvate mašte u koje se upuštamo kao turisti željni zabave i zarade.

ESP

Pojam ESP najpre je popularizovao Dž. B. Rajn u svojoj knjizi Ekstrasenzorna percepcija (1934), jednom od nekoliko tekstova u kojima dokazuje da postoje eksperimentalni dokazi postojanja nekih neobičnih mentalnih sposobnosti: telepatije, vidovitosti, prekognicije i psihokineze. SF pisci ponekad se koriste pojmovima kao što su "psioničke moći" ili "psi-moći". Svim tim zamišljenim sposobnostima može se naći trag u prastaroj mitologiji, jer nekada su bile deo uobičajenog repertoara čarobnjaka i veštica; mnogo je modernih priča koje "racionalizuju" takve priče iz davnina time što pretpostavljaju da su neki pojedinci oduvek imali psioničke moći koje nisu razumeli i koje su samo delimično kontrolisali. Otkako se Rajn pojavio kao pionir upotrebe eksperimentalnih testova i statističke analize u lovu na takve moći, na polju "parapsihologije" održavala se manje-više konstantna aktivnost, ali većina naučnika na to ostaje skeptična i neprekidno sumnja u varanje.

Iako su se čitanje misli i vidovitost oduvek u izvesnoj meri pojavljivali u popularnoj književnosti, tek je popularizacija Rajnovog dela iz 1930. nagnala SF pisce da poveruju da se takve stvari mogu zvanično naći među konvencijama SF. Slan (1940) A. E. Van Vogta bio je vrlo popularna priča u kojoj obični ljudi proganjaju telepatske mutante koji treba da ih zamene u evolucionoj šemi. Ovo je postavilo okvire za mnoga druga dela, između ostalih to su: Mutant Henrija Katnera (1953), Skriveni putevi (1956) Džordža O. Smita i dugi serijal Zene Henderson o "narodu". Zanimljivo je da su u svim ovim radovima simpatije publike na strani mutantnih nadljudi; čitaoci SF nisu ljudi od kojih se očekuje da stanu na put napretku. Čak i u pričama u kojima je

natčovek obdaren psi-moćima zlonameran, kao u delu Usnuli dragulji (1950) Teodora Sterdžena ili Moć (1956) Frenka M. Robinzona, uvek se možemo osloniti na to da će se junak pretvoriti u samog Supermena da bi ispravio stanje stvari.

Ideja da bilo ko može imati latentne moći ugnježdene u sebi koje čekaju da izađu i budu uvežbane vrlo je privlačna. Svaki Klark Kent voleo bi da poseduje tajni identitet. SF pisci posegnuli su za hipotezom koja kaže da bi svako od onih koji u ovom trenutku hodaju ulicom mogao biti natčovek, a da to i ne zna. Mnoge priče obratile su ozbiljnu pažnju psihološkim problemima koje donosi privikavanje na spoznaju da je neko natčovek, metodološkim problemima stavljanja takvog dara pod kontrolu i društvenim problemima s kojima će se takav neizbežno suočavati u odnosima s ljudima (običnim ljudima i nadljudima). U dela ove vrste spadaju: Džek od orlova (1952) Džejmsa Bliša, Govornici bez glasa (1962) Artura Selingsa i Pstalmat (1971) Lestera del Reja. Kliše je domišljato preokrenut u delu Umiranje iznutra Roberta Silverberga, koje govori o problemima telepate koji se prilagođava postepenom gubitku svoje moći.

Neposredna privlačnost teme je tolika da se relativno malo pisaca potrudilo da obavi složeni posao obezbeđivanja nekakvog pseudonaučnog objašnjenja o tome na kom principu bi ESP u stvari mogao da radi. Jedan od zapaženih izuzetaka pružio je Džejms Bliš u Džeku od orlova, iako je relativno malo pisaca bilo spremno da zamisli čitava društva zasnovana na posedovanju psi-moći — "Dodir tvoje ruke" (1953) Teodora Sterdžena zapažen je primer — najbolji roman ove vrste je Razoreni čovek (1953.) Alfreda Bestera, u kome policijski nadzor u budućem društvu vrši kasta ESP-era i time čini savršeno ubistvo još težim.

Najupadljivija tačka razvoja korišćenja ESP kod SF pisaca je upotreba evolucione transformacije čoveka u natčoveka obdarenog psi-moćima kao neophodnog rešenja našeg istorijskog i egzistencijalnog razvoja. Ova zamisao o ESP kao univerzalnom leku za sve društvene probleme naročito je vidljiva u mnogim psi-storijama Teodora Sterdžena, naročito u romanu Više nego ljudski (1953). U ovom delu grupa društvenih otpadnika okuplja se i stapa svoje pojedinačne divlje talente i postaje ljudski Geštalt. Isprva ta grupa ima velikih teškoća u funkcionisanju i pored svojih moći i zahteva kvazi-materinsku zaštitu; kasnije se ove teškoće pogoršavaju kada jedan od njegovih članova umire i mora da bude zamenjen. Ali na kraju geštalt nauči da se snalazi u svetu i sve mu bolje ide kada dostigne neku vrstu zrelosti. Tada se on mora suočiti sa mnogo složenijim problemom razvijanja odgovarajućeg osećanja morala, pre nego što mu — na samom vrhuncu doslovne apoteoze — biva dozvoljeno da sazna da je deo veće zajednice geštalta koja će naslediti svet i da sada sme da postane njen deo.

Kao i sve ESP-storije, Više nego ljudski predstavlja ekstravaganciju željenog maštanja. On pretpostavlja da bi se skupina društvenih i psiholoških bogalja mogla na čaroban način preobraziti u nadljudsku zajednicu. Poput Isusa, ESP će izbaviti one najbednije — bolesnike i prestupnike. Niko nije izvan dohvata njegovih vrlina koje leče sve. U takvim pričama religiozna simbolika često je vrlo očigledna i pored glazure naučnofantastičnog rečnika. Više nego ljudski nije izuzetak. Mnoge slične psi priče, neke bolje, a neke lošije prerušene, predstavljaju fantazije o duhovnom iskupljenju čoveka, hiljadugodišnje vizije sveta koji se ponovo rađa zahvaljujući prodiranju čuda u svakidašnje međuljudske odnose. Korišćenje pseudonaučnog žargona u stvari je tvrda ljuska koja sadrži šećernu pilulu.

Više nego ljudski tipično, kao i mnoge druge priče iz "psi-buma" u naučnoj fantastici: tokom pedesetih godina zanemaruje sva skeptična pitanja o ESP koja bi trebalo da se ukažu SF piscu. Paradoksalne implikacije prekognicije retko su dodirivane u psi pričama ovog perioda; neki pisci upitali su se kako se psihokineza može uklopiti u zakon o održanju energije. Ne iznenađuje mnogo da je SF u to vreme stvorio pravi kult koji se najpre predstavljao kao nova psihoanaliza (dianetika), a kasnije prešao u religiju (scientologija); privlačnost ideja koje su bile vezane za sve to bila je prevelika da bi bile ostavljene da tavore u spekulativnoj književnosti. Ideja je i danas još uvek privlačna, ali zagrejanost ranih pedesetih povukla se do određene mere usled činjenice da je egzistencijalni strah usled razvoja atomske i hidrogenske bombe (koje su u kulminaciji dela Više nego ljudski pomenute kao nosioci apokalipse) sada po karakteru manje histeričan.

KATASTROFE

Sva ljudska društva progoni strah od prirodnih katastrofa i sve starinske mitologije sadrže slike sveta preplavljenog vatrom ili poplavama. Takve katastrofe smatrale su se kaznama koje su čovečanstvu namenila gnevna božanstva, ali su na kraju svi počeli da ih drže za nesrećne slučajnosti.

Priče o katastrofama bile su na kratko moderne u literaturi tokom devetnaestog stoleća. Tomas Kembel napisao je poemu koju je parodirao Tomas Hud, a Meri Šeli napisala je roman pod izazovnim naslovom Poslednji čovek. Takve priče povratile su popularnost krajem 19. veka, kada su u modi bile kosmičke kataklizme, a Zemlju neprekidno pogađale komete i meteori. Drugi svetovi prolazili su kroz Sunčev sistem, kao u "Zvezdi" (1897) H. Dž. Velsa; zemljotresi su oslobađali otrovna isparenja, kao u Purpurnom oblaku (1901) M. P. Šila; ogromne epidemije nisu još uvek bile stvar prošlosti, kao što svedoči "Skerletna kuga" (1912) Džeka Londona. Već sama raznovrsnost ponuđenih

katastrofa bila je uzbuđujuća; spoznaja da ih Bog nije izazvao nije bila nimalo prijatna, jer je to značilo da nas On neće spasti od katastrofa koliko god se mi budemo dobro ponašali. London i Njujork mogli bi biti zbrisani istom lakoćom kojom i Sodoma i Gomora, bez obzira na to koliko se čestitih ljudi može ukazati i biti prebrajano.

Unutar moderne naučne fantastike razvila se priča o katastrofama, koja je iz nekog razloga naročito primetna i impresivna kod britanskih autora. Postoji posleratna serija britanskih storija o katastrofama u kojoj je štafeta išla od Džona Vindhema (Dan trafida, 1951 i Neman se budi, 1953) Džonu Kristoferu (Smrt trave, 1956. i Svet zime, 1962), Dž. G. Balardu (Potopljeni svet, 1962, Suša, 1964. i Kristalni svet, 1966) i Brajanu Oldisu (Seda brada, 1964). Ova preokupiranost britanskih pisaca katastrofama upečatljiva je sama po sebi; takođe je zanimljivo da je ta serija priča više od ijedne druge pomogla britanskom SF-u da izbori poštovanje koje je američkom SF-u poricano.

U posleratnom periodu priče o prirodnim katastrofama zamenjene su pričama o katastrofama koje je izazvao čovek. Bilo je mnogo dela o svetu opustošenom nuklearnim ratom, između ostalih Kantikulum za Lajbovica (1959) Voltera M. Milera i Dejvi (1964) Edgara Pengborna, a takođe je došlo i do bujanja ironičnih storija u kojima neodgovorno korišćenje nauke i tehnologije dovodi do kataklizme. U priče o novim izumima koji dovode do uništenja čovečijeg roda ubrajaju se Kolevka za macu (1963) Kurta Vonegata i Reproduktivni sistem (1968) Džona Sladeka. Strah od prenaseljenosti i zagađivanja u stvarnom svetu stvorio je obilje opominjućih fantazija, kao što su Zeleno sunce (1966) Harija Harisona i dva romana Džona Branera: Uporište na Zanzibaru (1968) i Ovce dižu pogled (1973). Iako je tokom sedamdesetih došlo do kratkotrajnog buma priča o prirodnim katastrofama koji je u velikoj meri podstakla kinematografija, naučnofantastičnom maštom u apokaliptičnom raspoloženju dominiraju kataklizme koje je izazvao čovek. One su odlično sredstvo za sakupljanje moralnih poena i propovedanje poruka.

Većinom su lekcije koje bi trebalo da naučimo iz priča o kataklizmama prilično tmurne. Podsećaju nas da smo postali zavisni od složene organizacije našeg društva i njegovih mašina i da bismo teško preživeli ukoliko bismo bili prisiljeni da postanemo odgajivači sopstvene hrane. Mnoge priče o katastrofama su socijalne darvinističke parabole koje nalaze grubo zadovoljstvo u tome što nam govore da kada bude došlo do sloma Zemlju sigurno neće naseliti najmekši. Ali, neobično, u mnogim pričama o katastrofama prisutna je određena doza romantizma. Može biti prijatno zamisliti da čovek ima na sopstvenom raspolaganju čitav prazni svet (zajedno s još nekoliko srodnih drugova) i neke priče o katastrofama predstavljaju direktne fantazije o ispunjenju želje koje odgovaraju pričama o pustim ostrvima. U stvari, mnoge moderne priče o katastrofama uspostavljaju neprijatnu ravnotežu između

gorkog realizma i nostalgične romantike. Ova kombinacija izvedena je s velikim umećem u izvrsnom delu Zemlja sve podnosi (1949) Džordža R. Stjuarta.

Junak dela Zemlja sve podnosi, Iševud Vilijams, jedan je od malog broja ljudi koji su preživeli ogromnu epidemiju. On susreće grupu preživelih koji su više ili manje bespomoćni produkti svoje civilizacije. On je obrazovan i kultiviran čovek, ali otkriva da sve stvari koje su mu sada potrebne mora da uči od samog početka, uglavnom kroz teško sticano lično iskustvo. Njegova grupa — samozvano Pleme, po analogiji s Indijancima koji su živeli u Americi pre nego što je došla civilizacija — mora da nauči čitav novi način opstanka i da se prilagodi psihički isto kao i po načinu svog rada.

Iš je prinuđen da posmatra kako se nasledstvo civilizacije raspada. Mašine rđaju, a knjige trule. On pokušava da prenese sopstveno znanje deci Plemena, koja ga poštuje kao učitelja — gotovo čarobnjaka — ali oni mogu da prime od njega samo onoliko koliko odgovara njihovim ličnim potrebama i interesima. Mnogo onoga što on smatra vrednim kao hranu za duh i intelekt izgubljeno je.

Pleme, znajući da će njihovo delanje biti važno za stvaranje nasledstva nove budućnosti čoveka, obraća ozbiljnu pažnju svojim pravilima ponašanja i prinuđeno je da se suoči s nekoliko etičkih kriza — naročito s problemom koji donosi jedan od ljudi iz spoljašnjeg sveta, koji simbolizuje neprihvatljivo lice starog poretka. Iš se kocka na sigurno, jer čini pridošlicu nosiocem venerične bolesti i na taj način olakšava čin njegovog ritualnog ubistva. Ovaj akt umrljan krivicom postaje čin novog Pada, jer izgoni Pleme iz njihovog privremenog bezgrešnog raja. Time, kao i u mnogim sličnim pričama. karakteri ponovo izvršavaju prvobitni mitološki čin.

Zemlja sve podnosi, kao i većina priča o katastrofama, studija je o prilagođavanju i kreće se poznatim putem dokazivanja da je psihološko prilagođavanje važnije od proizvodnje sredstava za život. Ono u čemu se pisci takvih fantazija ne slažu (u tome je velika razlika između Stjuarta, Kristofera i Balarda) je određivanje odgovarajućeg načina psihološkog prilagođavanja.

RELIGIJA I MITOLOGIJA

U svoje vreme celokupna spekulativna književnost tražila je svoju inspiraciju u religioznom maštanju, iako je velikim delom materijal bio "polovan", izvučen iz antičkih mitologija u koje se više nije verovalo. Naučna fantastika obično se definiše tako da bude odvojena od ostalih vidova fantastične književnosti, ali je u stvari nasledila njen veliki deo i vratila se mnogim zajedničkim temama. Kako su se SF pisci sve više zanimali za moralne i metafizičke probleme, religiozna tematika sve je više zalazila u SF, često prikrivena.

Uvek je bilo SF pisaca koji su imali sopstvena religiozna verovanja, a neki su stopili SF i religioznu fantastiku, za šta su istaknut primer C.S. Luis u delu Sa tihe planete (1938) i njegovi naslednici. Može izgledati smešno, ali često su agnostici i ateisti bili fascinirani idejama i idealima religije i koristili sopstvenu gladnu ravnodušnost da bi ispitivali te ideje i ideale u spekulativnoj književnosti. Tako je H. Dž. Vels, koji je u Vremeplovu (1895) pokazao izrazito svetovni pogled na svet iste godine napisao Čudesnu posetu, parabolu u kojoj nepravovernom anđelu pružaju hladan prijem u Engleskoj. Olaf Stejpldon je u Zvezdotvorcu možda bio prvi pisac koji je dao prikaz Boga čiji su činovi u saglasnosti s naučno fantastičnim pogledom na svet, ali uskoro su ga sledili i drugi.

U SF pulp izdanjima religija je najpre bila škakljiva tema, iako su se redovno pojavljivale priče koje su "racionalizovale" biblijsku mitologiju (takozvane uvrnute priče o bogu Brajana Oldisa). Omiljeni tip priča ove vrste govori o katastrofi koju je preživelo samo dvoje, čiji kosmički brod odlazi do gostoljubivog sveta na kome oni postaju Adam i Eva. Ali pedesetih godina izdavački tabui su se ublažili i u Americi došlo je do buma religiozne SF. U "Plamenim kuglama" (1951) Reja Bredberija sveštenik nailazi na bezgrešna stvorenja na Marsu. U delu "Potraga za sv. Akvinskim" (1951) Entonija Boučera robot zaključuje da postoji Bog i postaje svetac. U delu Slučaj savesti (1953, prošireno 1958.) Džejmsa Bliša, jezuit je prinuđen da zaključi da je jedan strani svet đavolja kreacija. U priči "Zvezda" (1955) Artura Klarka kosmički putnici otkrivaju strani svet koji je uništila Nova koja je obasjala put do Vitlejema. U šezdesetim godinama nekoliko putnika kroz vreme pokušalo je da nađe Isusa, a junak dela Majkla Murkoka Evo pravog čoveka (1966, prošireno 1969.) zaista i postaje On. Pojavilo se nekoliko novih mesija, najupečatljiviji u delu Filipa K. Dika Božanska invazija (1981). U Vatrenom krstu (1982) Barija Malzberga, religiozna iskustva ostvaruju se uz pomoć kontrolisanih halucinacija i koriste u psihoterapiji.

SF pisci ovog perioda takođe su počeli da se zanimaju i za vanzemaljske religije i vanzemaljske bogove, često na način koji je prevazilazio hipotetičku antropologiju. Stranim bićima često je davana sposobnost "pravog" religioznog iskustva, koje ljudi mogu da podeče. Junak Filipa Hozea Farmera, Džon Karmodi, postaje sveštenik nakon vanzemaljskog religioznog iskustva u Noći svetlosti (1959, prošireno 1966.), a kasnije u njegovoj karijeri ponuđeno mu je da zameni vanzemaljskog boga u "Ocu" (1955). Junak dela Roberta Silverberga "Dole ka Zemlji" traga za spasenjem od svojih greha u vanzemaljskim religioznim ritualima, koji uključuju i doslovno ponovno rođenje.

Ostale starinske mitologije vrlo su ozbiljno obrađivane u posleratnoj SF. U većem delu radova Rodžera Zelaznija pojavljuju se bogoliki junaci, koji često operišu u svetovima izgrađenim u liku mitoloških sistema. Svet romana Ovaj

besmrtnik (1966) krcat je odjecima grčke mitologije, dok su karakteri u romanu Gospodar svetlosti (1967) poprimili identitete hindu božanstava. Stvorenja svetlosti i tame (1969) na sličan način koriste egipatsku mitologiju. Semjuel R. Dileni poduhvatio se posla koji nije bez izvesnih sličnosti. Karakteri u delu Ajnštajnovski presek (1967) pozajmljuju identitete iz svih vrsta zemaljskih mitologija u pokušaju da ponovo stvore izgubljeni svet ljudskog smisla, dok je Nova (1968) prometejski ep o traženju grala. Istovremeno s ovim radovima pojavljuje se najelegantnija od nekoliko SF verzija Homerove "Odiseje", Pesma svemirskih mornara (1968) R. A. Lafertija.

Mnogi SF pisci koriste religiozne ideje samo kao metafore i pokušavaju da shvate čoveka preko njegovih simbola. Neki sprovode misaone eksperimente u teologiji time što pokušavaju da opišu Boga koga nagoveštava priroda postanja. Ideje su neizbežno vrlo fleksibilne. Najjači od mnogih izleta SF u psihologiju, sociologiju i egzistencijalnu bit religije jeste Kantikulum za Lajbovica (1959) Voltera M. Milera, koji se bavi ulogom crkve u ponovnoj izgradnji društva nakon nuklearne katastrofe.

U mračnom dobu koje sledi nakon katastrofe Crkva sv. Lajbovica čuva relikvije starog poretka bez razumevanja njihove stvarne vrednosti i obezbeđuje osnovu krutog društvenog poretka. U vremenu nove renesanse otkriva da se njena vera raspada pred licem naučnog pogleda na svet čijem odgajanju je sama pomogla. Nakon svitanja novog doba prosvećenosti ona ponovo mora da se bori da bi spasla šta može, ovoga puta pokušavajući da osigura bar maleni odlomak civilizacije i moralnog poretka pred ponovljenom kataklizmom. Ali ovo nije jednostavno gorka fantazija o večnom ponavljanju stvari, jer u pozadini romana hodi večni židov svojim usamljenim putem, čekajući na spasenje, a "Rejčal", enigmatična bezgrešna druga glava mutantne gđe Greilz pruža dokaz nastavka zanimanja Boga za čovekovo stanje. Posredstvom romana, Miler pokušava da iznova suoči sva pitanja na koja su religiozni sistemi pokušavali da odgovore i podseća nas na njihov značaj koji se i dalje nastavlja.

Neki kritičari pobunili su se zbog toga što su u Kantikulumu za Lajbovica prisutni materijali koji su direktno pozajmljeni iz hrišćanske mitologije. Bez obzira da li je na mestu ili ne, uvrštavanje takvih elemenata u roman koji je inače pažljivo realističan u pogledu svojih spekulacija daje im novo značenje. U religioznoj fantaziji per se (na primer, roman Čarlsa Vilijamsa) određena obeležja vere uzimaju se kao sigurna; u naučnoj fantastici čak i ideje o natprirodnom moraju se izložiti ispitivanju i analizi. Tamo gde se religiozne fantazije nikako ne mogu osloboditi okova svoje doktrine i uvek se mogu vratiti alibiju da su putevi božji zagonetni čoveku, naučna fantastika će po pravilu insistirati na tome da su putevi Božji tu da bi bili pažljivo ispitani, skeptično i bez predrasuda. U religioznoj naučnoj fantastici često se nailazi na odjeke medijabelističke sholastike, ali bez ograničenja koja postavljaju sholastički

argumenti.

Ubacivanje religiozne simbolike i metafizičkih rasprava u Kantikulum za Lajbovica ne umanjuju njegovu pripadnost SF. Na to se pre može gledati kao na obogaćenje. Jedna od opasnosti koja preti pričama o budućnosti je trivijalnost; ima tako mnogo mogućih budućnosti da dosledna analiza jedne od njih može izgledati nebitna. Ali, ako se autor poduhvati tema s kojima ćemo se suočiti u svakoj zamislivoj budućnosti, nema opasnosti od trivijalnosti. Čak i ako Bog ne bude postojao u budućnosti, verovatno ćemo Ga izmisliti, a On je uvek bitan.

PARALELNI SVETOVI I ALTERNATIVNE ISTORIJE

Stara je zamisao da drugi svet postoji paralelno našem. U antička vremena, drugi svet, blizak a ipak različit, bio je svet vilenjaka i sličnih stvari. U kasnom 19. veku pojavila se zamisao o "drugim dimenzijama" (svetovi koji su pomereni u odnosu na naš duž četvrte dimenzije prostora), što je hipotezi dalo novi život. Najraniji paralelni svetovi pojavili su se u radu "Drugi svet" (1985) Ž.H. Ronija i "Platnerova priča" (1896) H. Dž. Velsa. Vilijam Houp Hodžson kasnije je često upotrebljavao tu zamisao u svojim delima, najupečatljivije u radu Duhovi gusara (1909).

Najčešća upotreba paralelnih svetova u savremenom SF-u povezana je s zamišlju o alternativnim vremenskim tokovima; može se predstaviti neograničen broj Zemalja koje se nalaze jedna iza druge duž četvrte dimenzije, svaka sa malo drugačijom istorijom. Eseji o alternativnoj istoriji dugo su bili omiljena igra istoričara, ali kao cenjeni intelektualci oni su bili blagi u svojim zahvatima — često im je nedostajao osećaj istorijske koherencije. Ratovi između rivalskih vremenskih tokova brzo su se pojavili u pulp SF, u delima Legije vremena (1938) Džeka Vilijamsona i Sudbina tri puta (1945) Frica Lajbera, ali pokušajima zamišljanja drugih svetova u kojima se istorija drugačije razvijala u to vreme nedostajali su detalji. Jedan od malobrojnih autora s dovoljno znanja i razumevanja istorije za takav poduhvat bio je L. Sprejg de Kamp, ali čak i njegovi najraniji pokušaji, među kojima se ističe delo "Okretanje" neozbiljno su isprazni i ne treba ih ozbiljno shvatiti.

Ozbiljni pokušaji opisivanja alternativnih istorija koji su se pojavili u poslednjih četrdesetak godina prilično su usko orijentisani na pregršt hipoteza. Daleko najveći deo bavi se svetovima u kojima su saveznici potučeni u II svetskom ratu. Najraniji od njih objavljeni su dok se rat još vodio; najsvežiji je Hitler je pobedio (1975) Frederika Malelija. U klasične primere ubrajaju se Sarbanov Zvuk njegovog roga (1952) i Čovek u visokom dvorcu Filipa K. Dika. Amerikanci su takođe pokazali stalno zanimanje za mogućnost da je konfederacija pobedila u građanskom ratu — ova premisa razvijena je u

odličnom Počnite jubilej (1953) Vorda Mura.

Moglo bi se tvrditi da ni paralelni svetovi ni alternativne istorije SF pisci nisu iskoristili u potpunosti. Mnogi paralelni svetovi predstavljaju samo ezoterične okoline u kojima karakteri mogu da učestvuju u neobičnim avanturama i tek u poslednjih petnaestak godina pisci su počeli da zamišljaju i komuniciranje između uporednih svetova. Izveštaj o verovatnoći A (1968) Brajana Oldisa koristi tu zamisao u zanimljivom ogledu iz literarnog nadrealizma, dok su Isak Asimov u romanu Bogovi lično (1972) i Bob Šo u Zvezdanom vencu (1972) predstavili paralelne svetove u kojima su fizički zakoni drugačiji.

Na bezgranične mogućnosti sadržane u beskonačnom mnoštvu paralelnih svetova jedva da je i bačen pogled, iako Svet imperije (1962) Kejta Lomera i Gospodari lavirinta (1965) Avrama Dejvidsona koriste ovu zamisao u avanturističkim pričama.

Najzanimljivija grupa priča o alternativnoj istoriji je ona koja se bavi izmenama istorije hrišćanske crkve. Poslednji zvezdani brod sa Zemlje (1968) Džona Bojda je živopisna avantura ove vrste, dok je Izmena (1976) Kingslija Ejmisa satira smeštena u svet u kome se sveto rimsko carstvo nikada nije raspalo. Ova hipoteza je ozbiljnije razmotrena u delu Pavane (1968) Kejta Robertsa, koje je možda najupečatljivija alternativna istorija ikad napisana.

Roberts se slaže s tezom iznesenom u analizi Maksa Vebera Protestantska etika i duh kapitalizma dok opisuje alternativnu Englesku koja je ostala feudalna i tehnološki zaostala, jer je ostala katolička nakon ubistva Elizabete I, uspeha španske armade i sloma reformacije. Knjiga predstavlja niz povezanih priča koje posmatraju živote nekolicine pojedinaca koji su predstavnici ljudi tog imaginarnog sveta. Među njima je Džes Strejndž, prevoznik koji upravlja parnom mašinom i prinuđen je da se suprotstavlja napadima razbojnika; Rejf Biglend, pripadnik gilde signalista koji opslužuje jedan iz ogromne serije semaforskih kula; brat Džon, kaluđer koga su odvojili od umetničkog rada da bi beležio za inkviziciju i koji se na kraju pobuni protiv surovosti lova na jeres. Snaga crkve opada u toj alternativnoj Engleskoj, a ključni otpor njenoj tiraniji biće pružen u priči koja predstavlja kulminaciju, "Kapija Korfa". Sukob izbija zbog oporezivanja, ali kao njegova posledica dići će se talas buna koje će otvoriti vrata novom dobu — različitom, razume se, od sveta kakav se razvio iz reformacije u našem svetu.

Pavane je tmurna knjiga — priče mnogih pojedinaca su tegobne, a neke se završavaju tragično — ali plan dela dozvoljava kontraste raspoloženja; to je takođe nostalgična knjiga koja odražava duboku ljubav prema ruralnoj Engleskoj u koju je smeštena. Naravno, ta ruralna Engleska u našem dvadesetom stoleću gotovo da je nestala, ali u delu Pavane je očuvana — i možda će uvek i biti, jer s njom je njen autentični narod vilenjaka. Kao i u

mnogim ozbiljnim izletima u alternativnu istoriju stvarno težište ovoga je pitanje može li se desiti da ne otkrijemo put u bolji svet (naravno, sećamo se da su samo oni koji ne umeju da uče iz istorije prisiljeni da je ponavljaju. Alternativne istorije nude nam jedan od načina da učimo od istorije.)

Roberts kroz Pavane sasvim otvoreno tvrdi da nam razmišljanja o tom imaginarnom svetu mogu pomoći da vidimo šta je večno u ljudskim odnosima, a šta je slučajno. Možda je njegova procena suštinskog i perifernog diskutabilna, ali nema sumnje da je ovo zaista hrabar rad. Pokušaj da se zamisli kakav bi mogao biti svet da se nekoliko ključnih događaja desilo na drugi način mora nas suočiti s važnim pitanjima o uzrocima ljudskog ponašanja. Vežbe zamišljenoj istoriji ne mogu odgovoriti na takva pitanja, razume se, ali je dobro što mogu da nas ohrabruju da se suočimo s njima.

SEKS I SEKSUALNOST

Standardi "pristojnosti" uvek su ograničavali oblast diskusije i opisivanja u književnosti i tvrdilo se da to predstavlja posebnu teškoću u SF. Anatol Frans je 1905. tvrdio da će vizije budućeg društva biti hendikepirane činjenicom da se pisci neće usuđivati da zamisle "užasnu nemoralnost koja će postati moralnost budućnosti". Dok pisci savremene književnosti moraju samo da pišu o stvarnosti ljudskih odnosa, od SF pisaca zahteva se da traže mnogo širu mogućnost — da pišu o svim vrstama odnosa, poznatim i nepoznatim, koje mogu postojati. To je postavilo problem pred moraliste da odluče da li je opis seksa između vanzemaljaca manje ili više odvratan od opisa seksa između ljudi.

Rani SF, iz razumljivih razloga, uglavnom je bio čedan po pitanju seksa. Američki SF patio je više od britanskog u vreme dok je bio usredsređen na pulp magazine, a situacija se popravila tek u posleratnom periodu. Glavna zasluga za probijanje kroz prepreke obično se pripisuje Filipu Hoze Farmeru čija se priča "Ljubavnici" (1952, proširila u roman 1961) pozabavila nesrećnim posledicama ljubavnog odnosa čoveka i vanzemaljskog bića. Farmer je nastavio da gradi reputaciju s drugim pričama o čudnim seksualnim susretima, kao što su "Otvori mi se, sestro" (1960) i lascivna priča o kultu plodnosti u budućoj Americi Meso (1960). Kasnije je iskoristio činjenicu da se SF infiltrirala na tržište pornografije i pisao eksplicitne romane poput dela Lik zveri (1968) i Gozba nepoznatog (1969). Drugi su sledili Farmerov trag, najupečatljivije Teodor Sterdžen, koji se vatreno suprotstavljao moralnoj zatucanosti SF magazina pedesetih. U delu "Dobro izgubljen svet" Venera plus X (1960) sproveo je zanimljiv utopijski misaoni eksperiment u kome je zamislio društvo ljudskih hermafrodita. Fric Lajber je sugerisao da bi budućnost mogla biti mnogo liberalnija od sadašnjosti u radu "Divno devojče s pet muževa" (1951), a Džon Vindham je ozbiljno

razmotrio mogućnost postojanja društva bez muškaraca u priči "Ugledaj se na puteve njene" (1956).

Tolerantni period šezdesetih proizveo je veliko mnoštvo priča u kojima se seks našao samo zato što je to sada bilo dopušteno, a konačni dokaz činjenice da su se sada svi tabui mogli zaobići učinjen je objavljivanjem antologije Harlena Elisona Opasne vizije (1967). Eksplicitni opisi seksa i morbidnih detalja iznenada su postali moderni. Relativno je malo priča koje bi se mogle okarakterisati kao spekulativna književnost o seksualnosti, ali ipak su se neke takve priče pojavljivale u određenoj meri. Najosećajnije preispitivanje uloge seksa u ljudskim odnosima dala je Ursula Legvin u delu Leva ruka tame (1969), koje opisuje iskustva običnog čoveka u svetu u kome se seksualni organi razvijaju do punog kapaciteta samo povremeno i mogu postati bilo muški, bilo ženski, zavisno od okolnosti. Sofisticirana analiza budućih društava koja su napustila savremene seksualne običaje može se naći u romanima kao što su 334 (1972) Tomasa M. Diša i Triton (1976) Semjuela R. Dilenija. Među propagatorima seksualne emancipacije nalaze se Robert Hajnlajn u delu Stranac u stranoj zemlji (1961) i romanima koji su ga sledili i Norman Spinrad, čiji romani Svet između (1979) i Pesme zvezda (1980) koriste vidove kontrakulture šezdesetih kao model poželjnih društava budućnosti. Nekoliko feminističkih pisaca kao sredstvo za predstavljanje uređenja slobodnog od dominacije muškaraca — često slobodnog i od samih muškaraca. Među primerima su Džoana Ras u "Kada se promenilo" (1972) i Merdž Pirsi u delu Žena na rubu vremena . (1976.).

Većina ideja koje daju ove priče o seksu budućnosti već je poznata; SF ih je samo prikazala na novi način. Postoji relativno malo novih teza o predmetu seksualnosti koje su se pojavile u SF. Jedan od izuzetaka je argument o seksualnim — ili, bolje rečeno, senzualnim — implikacijama života u sve mehanizovanijoj i izveštačenijoj okolini. Mehanički izazvano seksualno iskustvo ili orgazmički kvalitet prisutni su u nekoliko priča, ali Sudar (1973) Balarda kaže da se ključne promene ponašanja možda već nalaze u našoj psihološkoj šemi. Ovaj roman izgrađen je na uobičajenom zapažanju da kola— brza, moćna i jaka — ulaze u žižu naše mašte o potenciji. Balard produžuje ovo da bi povukao perverznu jednačinu koja povezuje orgazam i automobilski sudar.

Junak romana, ironično nazvan Balard, otkriva da je njegov prvi automobilski sudar analogan gubitku nevinosti. On se s fascinacijom uvek iznova priseća scene udara, erotski se povezuje s ženom čoveka koji je pri tom poginuo i postaje opsednut autoputevima. On sreće druge ličnosti čije su opsesije napredovale čak i dalje i do kraja priče njegov svet se menja: on ga vidi drugačije i organizuje svoj život u njemu na drugi način — kako da ništa nije stvarno izvan asfaltnih puteva i njihove opreme i da su život i smrt samo stvar

vožnje i sudara.

Sudar zaslužuje pažnju jer je jedan od malobrojnih romana iz ovih liberalnih vremena koji još uvek šokira i uznemiruje. Vizije seksualno slobodne budućnosti većinu nas ne ugrožavaju, ali ono što Balard zamišlja nije toliko oslobađanje seksualnih osećanja, koliko zatvaranje seksualnosti u zamku podmuklog fetišizma. Veći deo Balardovih novijih radova pretpostavlja da se društvo postepeno raspada — da nas od intimnih odnosa sve više razdvaja "smrt strasti", dok izvori naših emocija presušuju. U ovoj budućnosti intimno ćemo se povezivati s neživim objektima svoje kulture: fotografskim slikama i mehaničkim objektima. Ovaj argument vodi suprotnim smerom od onoga iz ekstrapolacija kao što su Dilejnijeve i Spinradove. Balard kaže da nas uništavanje seksualne krivice i nadolazak iskrenosti u erotskim pitanjima mogu navesti da shvatimo da nas ono o čemu smo nekada mislili kao o ispunjenju ni najmanje ne ispunjava.

VANZEMALJSKE EKOLOGIJE

Zahtevi mašte koji se postavljaju pred zamišljanjem čitavih ekoloških sistema izazovni su, bilo da govorimo o okolinama sličnim Zemlji ili svetovima koji se veoma razlikuju od našeg. Svega nekoliko pisaca prihvatilo se izazova na ubedljiv način, ali je ovo postalo stvar ugleda kod većine savremenih posaca. Uglavnom se smatra nepoželjnim da se ne obrati bar neka pažnja koherentnosti zamišljenih svetova; ovo je posebno istinito sada kada su ekološka pitanja zašla u arenu politike.

Pisac koji je najzaslužniji za uvođenje ove vrste svesti u moderni SF je Hol Klement. Njegov najpoznatiji roman, koji predstavlja ingeniozno stvoren životni sistem je Misija gravitacije (1953). Drugi njegov rad ove vrste je Krug vatre (1957). Klement je pokazao da je bilo pravo zadovoljstvo konstruisati usaglašenu i zanimljivu vanzemaljsku ekologiju i delom je odgovoran za izmišljanje "ekoloških misterija", u kojima se posetioci stranih svetova suočavaju s enigmama koje se mogu razrešiti samo dubljim razumevanjem tamošnjih ekoloških odnosa. Drugi predstavnici ove vrste pisanja su: Pol Anderson, u čije se vežbe u stvaranju stranih ekologija ubrajaju Pitanje i odgovor (1954) i Čovek koji broji (1958); Majkl Kouni u romanima kao što su Suzigi (1973) i Zdravo leto, zbogom (1975) te Brajan Stejblford u seriji Dedalus (1976-79).

Popularizacija ekološke terminologije dovela je do izvesnog popularnog nerazumevanja ove nauke. Takođe je postojala tendencija da se ekološke zamisli koriste u metaforičkom smislu: za ovo predstavlja izvrstan primer moderno korišćenje simbioze reči. U SF, ova vrsta proširivanja značenja

pomogla je stvaranju mnoštva priča u kojima složenost ekoloških odnosa postaje simbol neke nove vrste duhovne harmonije. Čovek je, tvrde one, izbacio sopstveni ekosistem iz ravnoteže i psihološki se otuđio od svog sveta. Strani svetovi često se pružaju kao paradigme savršene harmonije i zbog toga u savremenom SF-u mnogi tuđinski svetovi nisu i "otuđeni". Romantizovani strani svetovi, koji se često opisuju uz pomoć analogija pozajmljenih iz biblijskog mita o rajskim vrtovima mogu se naći u velikom broju. Među primerima su Osam ključeva raja 1960) Marka Kliftona, Oplođivači raja (1969) Džona Bojda i Kapija raja (1983) Brajana Stejblforda. Ekološki misticizam vrlo je vidljiv i u romanima kao što su Zeleni mozak (1966) Frenka Gerberta i Omnivor (1968) Pirs Entonija.

Među SF piscima koji su se odazvali izazovu da stvore životni sistem koji će se uklopiti u ekstremne fizičke uslove nalaze se Olaf Stejpldon, koji je izmislio bića koja žive unutar Sunca u delu Plamenovi (1947); Fred Hojl, koji je zamislio živi oblak kosmičke prašine u delu Crni oblak (1957) i Robert L. Forvard koji je stvorio životni sistem na površini neutronske zvezde u delu Zmajevo jaje (1980). Jedan od omiljenih pokušaja ove vrste je stvaranje životnih sistema koji se moraju suočiti s velikim promenama temperature zato što njihove planete imaju vrlo nepravilne orbite. Zanimljiv skorašnji pokušaj ove vrste je trilogija koju je otpočelo Helikonijsko proleće (1982) Brajana Oldisa. Drugi favorit je zamišljanje životnog sistema koji predstavlja jedinstven ogromni organizam, kao što je živi okean u Solarisu (1961) Stanislava Lema ili živa šuma u priči Ursule Legvin "Prostranije od carstva i sporije" (1971).

Da bi u svojim pokušajima bili istinski sveobuhvatni pisci moraju spojiti ekologiju zamišljenih stranih svetova s sociologijom i politikom stanovnika (svejedno da li su domoroci ili kolonisti). Ovo se retko postiže s dovoljno uverljivosti, a jedan od malog broja zamišljenih svetova moderne naučne fantastike koji su čitaoci smatrali ubedljivim je Arakis iz serije Frenka Herberta Peščana planeta (1965—84). Serija se bavi "ekološkim spasenjem" pustinjskog sveta i njegovih stanovnika koje se postiže naporima mesijanskog junaka i njegovih sledbenika.

U Peščanoj planeti junak postaje vođa Slobodnjaka, naroda koji nastanjuje pustinju i učestvuje u svetom ratu čiji je konačni cilj navodnjavanje pustinja Arakisa i regenerisanje njegovog životnog ciklusa. Svi rituali i verovanja Slobodnjaka potiču iz njihove očajničke potrebe da sačuvaju vodu. Glavna lokalna životna forma u pustinji je gargantuanski peščani crv čije ekološke potrebe održavaju sušnu klimu. Junak koristi peščanog crva da mu pomogne u ratu — upotreba koja je višestruko ironična, jer seme ogromnih dugovečnih crva predstavlja "začin" koji je ljudima basnoslovno dragocen zbog njegovih osobina da produžuje život. Regeneracija Arakisa značiće iskorenjivanje peščanih crva i kraj zalihe začina.

"Začin" koji proizvodi ekologija Arakisa očigledno je magična supstanca, a crv je mitska zver. Zasebno od karizmatskog statusa koji uživa junak zbog svoje političke uloge, on je zaista obdaren natprirodnim moćima. Specijalna vrsta čarobnjaštva pojavljuje se kao bitna u radnji, racionalizovana kao psionička moć. Sve to što je natprirodno toliko je blizu površini romana da se on pre može okarakterisati kao ogled u futurističkoj mitologiji nego kao ogled u naučnoj spekulaciji. Način na koji su stvoreni ekološki odnosi da bi podržali natprirodno čini Peščanu planetu jednim od arhetipskih primera omiljenog ekološkog misticizma, a to može pomoći u objašnjavanju njene velike popularnosti.

Kao i drugi romani ove vrste, Peščana planeta dokazuje neobičnu fascinantnost ekološke svesti. Mišljenje da su ljudska bića deo široke i složene mreže međusobnih odnosa i da njihovo postojanje zavisi od integriteta te mreže podseća nas da treba da budemo ponizni i pažljivi u načinu na koji koristimo i zloupotrebljavamo druge vrste. Kvazi-religiozni ton koji često srećemo u pričama koje razvijaju ovu temu sasvim je razumljiv.

MAGIJA

Po definiciji, magija nije nauka. Zbog toga ne može se naći unutar naučne fantastike. Ali zabrana nije baš potpuna.

Postoji trivijalna misao po kojoj magija preživljava unutar naučne fantastike samo zbog vrednosti apologetskog žargona. Jednostavna zamena jednog specijalizovanog rečnika drugim može lako preneti priču preko granice koja razdvaja fantastiku i SF. Veštičje moći mogu se pretvoriti u psioničke sile, a čuda se mogu izvesti izmišljanjem mašina koje će obaviti sav posao. Mnogi epovi o super-nauci su magijske fantazije preobučene u novi rečnik i SF piscima veoma je drago što su zabeležili izreku Artura Klarka da "svaka dovoljno razvijena tehnologija ne može se razlikovati od magije" (izreka je, naravno, luckasta — sve zavisi ko traži tu razliku).

Čak i ako ostavimo po strani ovakav način varanja, magija ipak ima svojih privlačnosti za SF pisce. Zanimljiva je igra primenjivanje rigorozne logike ekstrapoliranja premisi da će neki magijski postupci obaviti sav posao. Ova kombinacija pažljive ekstrapolacije i apsurdnih premisa stvorila je posebnu granu fantastike tipičnu za "Unknown Worlds", kratkovečni prateći magazin lista "Astounding science fiction". Unutar same naučne fantastike nekoliko pisaca zaigralo je na kartu konstruisanja pseudonaučnih verzija dobro poznatih natprirodnih fenomena kao što su pretvaranje iz jednog oblika u drugi (npr. "Neće biti tame", 1950, od Džejmsa Bliša) i vampirizam (Ja sam legenda, 1954 , od Ričarda Metisona).

Neki pisci pokušali su da zamisle magiju disciplinovanu u oblik primenjene

nauke, uglavnom inspirisani ranijim poglavljima dela Zlatna grana Džemsa Frezera u kojoj je magija predstavljena kao neka vrsta proto-nauke zasnovane na pretpostavljenim zakonima: zakonu sličnosti i zakonu prenošenja (prvi glasi da se na proces može uticati njegovim oponašanjem i da se na objekat može uticati pomoću operisanja s njegovim likom; drugi tvrdi da objekti koj su jednom bili u kontaktu ostaju povezani, tako da neko može uticati na nešto time što će uticati na nešto drugo što je nekada bilo njegov deo ili je bilo blisko vezano s njim), iako je antropološka vrednost Frejzerovog rada vrlo sumnjiva, SF pisce je, naravno, privuklo pitanje kakav bi svet bio kada bi se pokazalo da su ovi zakoni u stvari pravi prirodni zakoni, a ne izmišljeni. U primere priča koje koriste takvu "kvazinaučnu magiju" ubrajaju se neki od klasičnih radova iz lista "Unknown Worlds", kao što su "Zakone stvara đavo" (1940, poznatija kao "Magija, Inc.") Roberta Hajnlajna i Ukleta supruga (1943) Frica Lajbera. Svežiji primer sveta u kome magija funkcioniše i upotrebljava se je Operacija haos (1971) Pola Andersona. Najozbiljnija od svih SF priča izgrađenih na pretpostavci da je svet stvarno onakav kakvim ga prestavlja mitologija je Crni uskrs (1968) Džejmsa Bliša.

Jedna od najzanimljivijih serija u kojima magija više nego nauka obezbeđuje osnovu "tehnološkog napretka" je serija Randala Gareta o Lordu Darsiju, smeštena u alternativnu Englesku. Darsi je detektiv čije su šerlokovske sposobnosti opservacije i rezonovanja potpomognute vrednom saradnjom majstora čarobnjaka Sona O'Loklejna, eksperta za "sudsko čarobnjaštvo". Činjenica da u tom svetu čarolije deluju ne čini posao detektiva mnogo lakšim, jer sva magija deluje prema čvrstim i nepromenljivim pravilima kako da i ubice mogu da budu isto toliko snalažljive u ometanju konvencionalnih metoda istrage.

Jedini roman ove serije, Previše čarobnjaka (1966) elegantna je krimi priča "iza zatvorenih vrata" u kojoj zbunjujuće ubistvo biva počinjeno na saboru čarobnjaka. Kako je ubica uspeo da počini zločin i pobegne isto je toliko zbunjujuće kao i u bilo kojoj standardnoj krimi-priči, iako čitalac mora da razmotri vrlo neobičan lanac mogućnosti i nemogućnosti. Način na koji detektivi koriste magiju i način na koji Lord Darsi nalazi put kroz dokaze sve do jednog rešenja koje dozvoljavaju zakoni prirode koji vladaju u tom svetu briljantno je ingeniozan.

Naravno, sasvim ravnopravno se može uzeti da su Garetove priče isto onoliko detektivske koliko i SF, jer detektivska priča je najstilizovaniji i najdorađeniji od svih literatnih žanrova. Klasične detektivske priče u svojim najiskrenijim i najvišim trenucima predstavljaju čiste intelektualne zagonetke, literarne igre. Ova vrsta može se uzeti ozbiljno samo kao zanimljiva intelektualna igra; ona ne samo da ima koristi od uvođenja krutih standarda drugog žanra, već ih doslovno zahteva.

Postoji izvesna frivolnost u igri koju Garet igra u takvim pričama i pohvalno je što je imao duha da pozajmi i neka pravila istorijskog romana, iako su ove priče smeštene u dvadeseti vek alternativnog sveta, činjenica da je napredak bio zasnovan više na magiji nego mehaničkoj tehnologiji dozvolila je preživljavanje feudalnog sistema i Garet nudi istu onu romantizovanu sliku engleske aristokratije koju možemo sresti u mnogim istorijskim avanturama. Čitav poduhvat predstavlja bistru šalu, izvedenu zavidnim stilom. Druge priče ove serije sakupljene su u dva toma kao Ubistvo i magija (1982) i Lord Darsi istražuje (1982); sve tri knjige predstavljaju odlične primere načina na koji je američki SF kultivisao sopstveni retorički stil, koji je sasvim lako prepoznatljiv i koji je više stvoren na osnovu rada nekolicine uticajnih pisaca nego što je logična posledica bilo koje od definicija o tome šta se smatra da SF treba da bude.

MEDIJI

Razvoj moderne naučne fantastike tekao je uporedo s evolucijom masovnih komunikacionih medija. Hugo Gernsbek, osnivač časopisa "Amazing stories" prodavao je radio uređaje i bavio se radio stanicama u najranijim danima medija. U novije vreme, Artur Klark postao je prorok komunikacionih satelita kada je dao njihovu detaljnu specifikaciju mnogo pre nego što je Sputnjik otišao u orbitu.

SF pisci u godinama pre rata nisu se mnogo zanimali za društvene efekte medija. Na televiziju se obično gleda više kao na produžetak telefona nego kao na medij zabave — greška u proricanju koja je više bila posledica nedostatka zanimanja nego nedostatka dalekovidosti. Ali jedna ili dve rane priče podigle su uzbunu oko pojava koje su kasnije postale uobičajene. U "Fantomskom diktatoru" (1935) Valasa Vesta bioskopski crtani filmovi koriste se kao sredstvo političke propagande, uz pomoć potajne "masovne hipnoze". U "Gradu živih mrtvaca" (1930) Lorensa Maninga i Flečera Prata zamišljena je budućnost u kojoj će ljudi uklanjati osetilne organe da bi im se veštačko iskustvo ubacivalo direktno u mozak i da bi večito živeli u prijatnim snovima.

Politička kontrola medija radi manipulisanja stavovima javnosti uobičajena je u distopijskim romanima; čak i u romanu Vrli novi svet (1932) Oldosa Hakslija decu indoktriniraju uz pomoć hipnopedije, a zabavni mediji pažljivo se čiste od ma kakvog materijala koji bi mogao poslužiti za razmišljanje. Do vremena kada je Džordž Orvel napisao knjigu Hiljadu devetsto osamdeset četvrta (1949) bilo je mnogo bolje poznato šta se može uraditi; televizijski ekrani koji se koriste kako za uhođenje tako i za propagandu ostaju večiti simboli pritajene i podmukle društvene kontrole. U delu Farenhajt 451 (1953) Reja Bredberija

običnim ljudima namerno se uskraćuje mogućnost čitanja da ovi ne bi bili sposobni da misle za sebe.

Rani eksperimenti sa oglašavanjem u kome se koriste nadražaji ispod praga opažaja raspalili su maštu pisaca i primena otkrića biheviorističke psihologije na tom polju pomogla je stvaranje određenog broja alarmističkih fantazija, među kojima su Velika lopta voska (1954) Šeparda Mida, "Tunel ispod sveta" (1954) Frederika Pola i "Čovek ispod praga opažaja" (1963) Dž. G. Balarda. Takmičenje američkih TV mreža da zadovolje svoje oglašavače time što će prigrabiti najveći deo potencijalne publike navelo je SF pisce na misao da će uskoro u tome biti odbačeni svi moralni standardi: u mnogim pričama pojavljuju se ultra-sadističke TV predstave, među njima i u priči "Prodavci bola" (1963) Roberta Silverberga. Katarina Mortenho u nastavcima (1975) D. Dž. Komptona možda je najperfidnija mora ugrožavanja ličnosti, u kojoj čovek čije su oči kamere špijunira umiruću ženu radi zabave nevidljive publike.

Mišljenje da će usavršavanje veštačkih sredstava komunikacije dozvoliti ljudima da se povuku u privatne svetove sintetičkih iskustava prikazano je u brojnim romanima, među kojima su Tvorci zadovoljstva (1962) Džejmsa E. Gana i Nakon Utopije (1977) Meka Rejnoldsa. Ideja je neobično privlačna: svi pisci koji je razvijaju drže da čovek mora biti spašen od tako užasnog kraja, pri čemu se pretpostavlja da će iskušenje da se realnost zameni snovima biti neodoljivo. Ove priče odražavaju neobični odnos ljubavi i mržnje koji postoji između javnosti i medija. Svi bismo osećali ogroman gubitak kada bi masovni mediji morali da nestanu, a opet se pribojavamo onoga što bi nam mogli učiniti, jer se plašimo da bi zahvalno prihvatanje njihovih darova moglo biti nekakva vrsta moralne greške.

SF roman koji najizražajnije i najobuhvatnije odražava ove bojazni o medijima je Reklamokratija (1953) Frederika Pola i Sirila Kornbluta. U ovom romanu političku vlast preuzele su divovske korporacije čije su produžene ruke reklamne agencije. Te agencije koriste sva moguća sredstva ubeđivanja da bi održala nivo potrošnje i ljudi postaju robovski potrošači čijim se apetitom manipuliše poplavom informacija, biheviorističkim sredstvima i psihološkim navikavanjem. Junak romana, koji radi u jednoj od reklamnih agencija, dobija posao "prodaje" projekta kolonizacije i iskorišćavanja planete Venere, čiji su resursi potrebni da bi se održalo kretanje točkova ekonomije na Zemlji. Ubrzo on postaje žrtva ekonomskog rata i prisiljen je da neko vreme živi proleterskom egzistencijom, a dok to čini shvata pokvarenost sistema pod kojim radi. Jedini normalni kurs, otkriva on potom, jeste beg pre kolapsa, pridruživanje budućim kolonistima Venere da bi se sve iznova otpočelo.

Reklamokratija nije tanan roman i njen zaplet odigrava se tako brzim i furioznim tempom da nikada nije jasno ko je ubio koga i zašto, ali čista njegova

drskost daje mu delotvornost. On predstavlja sliku sveta koji je, u suštini, poludeo — čitavo društvo zahvaćeno je iracionalnom opsednutošću i paranoja je univerzalna. Ideje poput ponosa, slobode i samopostignuća postale su nemoćne. U trideset godina koliko je prošlo otkako je knjiga prvi put objavljena, mnogi su se upitali da li stvarni svet možda ide u tom smeru. Pojavljivanje kosmičkog broda na kraju — Deus ex machina koji će odneti junake do novih granica je kliše uobičajen za to vreme; lažni srećan kraj koji u stvari samo služi da potvrdi pesimizam autora. Pretpostavka priče je to da je svet koji je jednom poludeo više ne može ozdraviti, a i to je zamisao koju dele mnogi čitaoci.

U stvarnom svetu, istraživanja pokazuju da reklamiranje uticajem na podsvest možda neće biti ništa efikasnije od Hakslijeve hipnopedije i da rapidno postajemo imuni na efekte propagande. Izgleda da nam mediji do sada nisu učinili ništa strašno. Ipak, kao što ovakve priče potvrđuju, ostajemo u bojazni.

UNUTRAŠNJI PROSTORI

U komentaru nazvanom "Kojim putem do unutrašnjih prostora?", pisanom za "New Worlds" 1962, Dž. G. Balard napomenuo je da bi pisci trebalo da napuste svoj tradicionalni repertoar ideja, naročito one povezane sa svemirskim putovanjem i da umesto toga obrate pažnju psihološkim pejsažima ličnog iskustva, spekulisanju o mogućnostima koje pripadaju svetu uma. Taj savet bio je u skladu s modernim stavovima i nova introspektivna naučna fantastika počela je da raste u šezdesetim. Njeni predstavnici obično su svrstavani u "novi talas", iako je većina poricala pripadnost bilo kakvom pokretu.

Književna "istraživanja" psiholoških mogućnosti postojala su pre naučne fantastike — a kada je o time reč, i pre psihologije. Nekoliko romantičarskih i gotskih dela fantastike iz ranog devetnaestog stoleća koristilo je razmišljanja kao što su opisi psihoze, na primer "Peščani čovek" (1814) E.T.A. Hofmana, koji je analiziran u klasičnom Frojdovom eseju, te Lični memoari i priznanja osvedočenog grešnika (1824) Džejmsa Hoga. Pisci poput Virdžinije Vulf i Franca Kafke mogu se takođe nazvati istraživačima unutrašnjih prostora. I pulp-SF je dao nekoliko zahvata u svetove uma, kao u delu L. Ron Habarda "Strah" (1940) i nekoliko priča u kojima je ljudima na neki način omogućeno da uđu u halucinacije drugih.

Novo zanimanje za unutrašnje prostore kojih su se poduhvatili SF pisci šezdesetih bilo je podstrekivano ulogom koju su igrale halucinogene droge u takozvanoj kontrakulturi. Zamisao "izmenjenih stanja svesti" postala je moderna i privlačna kada je LSD u sve većim količinama počeo da izlazi iz

laboratorija u svet. Mnogi pisci pisali su priče o drogama koje su doslovno izmenile stvarnost, kao Džon Braner u delima Zemlja sanja (1960) i Nakinđurene senke (1960, prošireno 1971). Pisac koji je bio preokupiran svetovima iluzija koji menjaju ili apsorbuju stvarnost zvao se Filip K. Dik; ta zamisao središnja je u većem delu njegovih radova, počev od ranog dela Oko na nebu (1957) preko radova Tri stigme Palmera Eldriča (1964), *Ubik* (1961) i Tecite suze moje, reče policajac (1974), sve do njegovog poslednjeg objavljenog SF romana Božanska invazija (1982). Najbolja SF storija o drogama je Bosonog u glavi (1969) Brajana Oldisa, koja opisuje posledice psihodeličnog hemijskog rata.

Naravno, doslovno svi Balardovi radovi slede program koji je sam savetovao modernoj naučnoj fantastici. On se retko bavi priviđenjima i umesto toga teži da razradi oblike korespondencije između psihološkog stanja svojih karaktera i njihove fizičke okoline. To je najočiglednije u kratkoj priči kao što je klasična "Terminalna plaža" (1964), ali je više razrađeno u njegovim romanima, počev od ranih dela o katastrofama, poput Potopljenog sveta (1962) do njegovih skorijih maštarija o spasenju Kompanija za snove bez granica (1979). Drugi engleski pisac koji je mnogo istraživao subjektivnu i objektivnu stvarnost je Kristofer Prist u romanima kao što su Invertirani svet (1974) i San o Veseksu (1977)

Među američkim piscima koji je mnogo zanimaju za lično iskustvo i njegove mogućnosti (iako svi poriču pripadanje novom talasu) nalaze se Harlan Elison, Tomas M. Diš i Semjuel R. Dilejni. Elisonova "Ptica smrti" (1973) jedna je od mnogih mračnih priča u kojima svet podleže košmarnoj transformaciji koja dolazi iznutra. Dišov Logor koncentracije (1968) i "Azijska obala" (1970) bave se promenama identiteta. Dilejnijev Dalgren (1975) najdetaljnija je i najobuhvatnija studija psihološkog prilagođavanja zatvorenom svetu koju je SF ikad dala. Među drugim američkim piscima koji su dali zanimljive radove o unutrašnjim prostorima su Rodžer Zelazni, čiji Gospodar snova (1966) predstavlja psihodeličnu fantaziju o manipulaciji uz pomoć snova.

Ukoliko postoji jedinstvena nit koja povezuje ove storije, to je onda činjenica da njihovi karakteri imaju teškoća da povezu ono što se dešava u njihovim glavama s onim što se dešava oko njih. Ovo može biti zato što su poludeli ili haluciniraju, ali često se radi naprosto o tome da stvari više nemaju smisla — da je sigurnost spoznaje koja je nekada služila kao psihološko uporište uništena. Balardovi protagonisti uvek su zadivljujuće mirni i sabrani pred svim tim, ali oni su izuzetak. Mnogo su tipičniji protagonisti Filipa K. Dika, koji su često prestravljeni kada otkriju da su se našli u nesigurnom. Ovaj očajnički strah možda je vidljiv na vrhuncu u delu Mračni skener (1977), romanu u kome se Dik vatreno suprotstavlja svojoj ranijoj oduševljenosti psihotropnim drogama.

Junak ovog romana, Bob Arktor, doušnik je koji policiji javlja informacije o podzemlju narkotika u kasnim osamdesetim godinama. Zbog toga što krije identitet od svojih naredbodavaca on dospeva u bizarnu situaciju da se od njega zahteva da špijunira samoga sebe. Na nesreću, njegova ličnost toliko je izvitoperena drogama koje on koristi, da zahtev shvata previše ozbiljno; njegov identitet se cepa i on se gubi u zapletenom lavirintu akcija i posledica. Na kraju on postaje žrtva snaga reda i mira, ali umesto da bude spašen iz svog košmarnog stanja, on biva osuđen na teški rad na odgajanju biljaka koje su izvor supstance D: konačnog razarača umova i tela. On tada shvata da nema izlaza iz košmara. Zamka se zatvorila i progutala ga (neki protagonisti Filipa Dika uspevaju da nađu put nazad ka stvarnosti, ali ovo je uobičajenija kob).

Relativno malo storija o unutrašnjim prostorima je košmarno u ovoj meri. U drugim Dikovim romanima u kojima junak biva neprekidno odvajan od sigurnosti, njegov svet nesigurnosti najzad postaje mesto u kome se čovek može snaći. Ali ne i ovaj. Međutim, čak i one priče koje gledaju unapred u vreme kada ćemo moći da izbegnemo zahvat mračne i tiranske stvarnosti poznaju sartrovski šok gađenja koji odgovara trenutku kada čovek shvati da u svetu više nije kod kuće. Možda ima mogućnosti u nesigurnosti, ali postoji i opasnost od raspadanja, mogućnost zatvaranja u katatonično povlačenje i konačnu sigurnost smrti.

Fantazije ove vrste možda naročito odgovaraju vremenu brzih društvenih promena, kada su moralni standardi promenljivi, a skepticizam prodro čak i u utvrde naučne teorije. Kada sva stara verovanja pogađa crv sumnje, strah da možda nećemo naći ništa što bi ih moglo zameniti probija se na površinu. Takve priče imaju večitu privlačnost, pogotovu za maštovite ljude koji više vole da žive u svojim ličnim fantazijama i koji nalaze da je stvarni svet hladan i negostoljubiv. Oni služe da nas podsećaju kako je to rizičan izbor.

Sledi spisak priča i romana koji su pomenuti u prethodnom Stejblfordovom članku o podžanrovima u naučnoj fantastici. Dela su složena po abecednom redu prevoda naslova, a u prevodu su korišćeni postojeći prevodi kod romana i priča objavljenih kod nas ili opisni prevodi kod neobjavljenih.

Ajnštajnovski presek, Samuel R. Delany, THE EINSTEIN INTERSECTION
Azijska obala, Thomas M. Disch, THE ASIAN SHORE

Bogovi lično, Isaac Asimov, THE GODS THEMSELVES
Bosonog u glavi, Brian Aldiss, BAREFOOT IN THE HEAD
Božanska invazija, Philip K. Dick, THE DIVINE INVASION

Carska zvezda, Samuel R. Delany, EMPIRE STAR
Crni oblak, Fred Hoyle, THE BLACK CLOUD
Crni uskrs, James Blish, BLACK EASTER

Čovek dvestogodišnjak, Isaac Asimov, THE BICENTENNIAL MAN
Čovek ispod praga opažaja, J. G. Ballard, THE SUBLIMINAL MAN
Čovek koji broji, Poul Anderson, THE MAN WHO COUNTS
Čovek koji je presavio samog sebe, David Gerrold, THE MAN WHO FOLDED HIMSELF
Čovek koji je prodao Mesec, Robert Heinlein, THE MAN WHO SOLD THE MOON
Čovek u visokom dvorcu, Philip K. Dick, THE MAN IN HIGH CASTLE
Čudesna poseta, H. G. Wells, THE WONDERFUL VISIT

Dalgren, Samuel R. Delany, DHALGREN
Da ne padne tama, L. Sprague de Camp, LEST DARKNESS FALL
Dan Trifida, John Wyndham, THE DAY OF THE TRIFFIDS
Dedalus, Brian Stableford, DAEDALUS
Dejvi, Edgar Pangborn, DAVY
Divno devojče s pet muževa, Fritz Leiber, NICE GIRL WITH FIVE HUSBANDS
Dobro izgubljen svet, Theodore Sturgeon, THE WORLD WELL LOST
Dodir tvoje ruke, Theodore Sturgeon, THE TOUCH OD YOUR HAND
Dokaz, Isaac Asimov, EVIDENCE
Dole ka Zemlji, Robert Silverberg, DOWNWARD TO THE EARTH
Drugi svet, J. H. Rosney, ANOTHER WORLD
Duhovi pirata, William Hope Hodgson, THE GHOST PIRATES
20000 milja pod morem, Jules Verne, VINGT MILLE LIEUESSOUS LES MERS

Džek od orlova, James Blish, JACK OF EAGLES

Edgin, Samuel Butler, EREWHON
Ekotopija, Ernest Callenbach, ECOTOPIA
ESP, J. B. Rhine, EXTRA-SENSORY PERCEPTION
Etičke jednačine, Murray Leinster, THE ETHICAL EQUATIONS
Evo pravog čoveka, Michael Moorcock, BEHOLD THE MAN

Fantomski diktator, Wallace West, THE PHANTOM DICTATOR
Farenhajt 451, Ray Bradbury, FAHRENHEIT 451

Gospodar svetlosti, Roger Zelazny, THE LORD OF LIGHT
Gospodar snova, Roger Zelazny, THE DREAM MASTER
Gospodari lavirinta, Avram Davidson, MASTERS OF THE MAZE
Gospođica od Isa, Robert W. Chambers, THE DEMOISELLE D'YS
Govornici bez glasa, Artur Sellings, THE SI LENT SPEAKERS

Gozba nepoznatog, Philip Jose Farmer, A FEAST UNKNOWN
Grad živih mrtvaca, Lavrence Manning & Fletcher Pratt, CITY OF THE LIVING DEAD
Gradovi u letu, James Blish, CITIES IN FLIGHT

Hajdemo na Golgotu, Garry Kilworth, LET'S GO TO GOLGOTHA
Helena od Legure, Lester del Rey, HELEN O'LOY
Helikonijsko proleće, Brian Aldiss, HELLICONIA SPRING
1984, George Orwell, NINETEEN EIGHTY-FOUR
Hitler je pobedio, Frederick Mullaly, HITLER HAS WON

I ovo nanovo, Jack Finney, TIME AND AGAIN
Invertirani svet, Christopher Priest, INVERTED WORLD
Istinita istorija, Lucian of Samosata, TRUE HISTORY
Izmena, Kingsley Amis, THE ALTERNATION
Izveštaj o verovatnoći A. Brian Aldiss, REPORT ON PROBALITY A

Ja, mene, meni, Robert Heinlein, BY HIS BOOTSTRAPS
Ja, robot, Isaac Asimov, I, ROBOT
Ja sam legenda, Richard Matheson, I AM LEGEND

Kada se promenilo, Joanna Russ, WHEN IS CHANGED
Kantikulum za Lajbovica, Walter M. Miller, A CONTICLE FOR LEIBOWITZ
Kapija raja, Brian Stableford, THE GATES OF EDEN
Katarina Montenho u nastavcima, D. G. Compton, THE CONTINUOUS KATHERINE MORTENHOE
Kildožer, Theodore Sturgeon, KILLDOZER!
Ko ste vi, drugi? Robert Heinlein, ALL YOU ZOMBIES
Kojim putem do unutrašnjih prostora? J. G. Ballard, WHICH WAY TO INNER SPACE?
Kolevka za macu, Kurt Vonnegut, CAT'S CRADLE
Kompanija za snove bez granica, J. G. Ballard, THE UNLIMITED DREAM COMPANY
Komuna godine 2000, Mack Reynolds, COMMUNE 2000 A. D.
Konsolidator, Daniel Defoe, THE CONSOLIDATOR
Kovriginove hronike. Vadim Shefner, KOVRIGIN'S SHRONICLES
Kraj večnosti, Isaac Asimov, THE END OF ETERNITY
Kristalni svet, J. G. Ballard, The CRYSTAL WORLD
Krug vatre, Hal Clement, CYCLE OF FIRE

Legija vremena, Jack Williamson, THE LEGION OF TIME
Leva ruka tame, Ursula K. LeGuin, THE LEFT HAND OF DARKNESS
Lični memoari i priznanja osvedočenog grešnika, James Hogg, PRIVATE MEMOIRS AND CONFESSIONS OF A JUSTIFIED SINNER

Lik stvari koje dolaze, H. G. Wells, THE SHAPE OF THINGS TO COME

Lik zveri, Philip Jose Farmer, IMAGE OF THE BEAST
Logika, Isaac Asimov, REASON
Logor koncentracije, Thomas M. Disch, CAMP CONCENTRATION
Lord Darsi istražuje, Randall Garrett, LORD DARCY INVESTIGATES
Lumen, Camille Flammarion, LUMEN

Ljubavnici, Philip Jose Farmer, THE LOVERS
Ljudi nalik na bogove, H. G. Wells, MEN LIKE GODS

Magline Andromede, Ivan Jefremov, TUMANNOST ANDROMEDY
Mehanički pijanino, Kurt Vonnegut, PLAYER PIANO
Meso, Philip Jose Farmer, FLESH
Mi, Jevgenij Zamjatin, Ml
Misija gravitacije, Hal Clement, MISSION OF GRAVITY
Moć, Frank M. Robinson, THE POWER
Moderna utopija, H. G. Wells, A MODERN UTOPIA
Mračni kontrolor, Philip K. Dick, A SCANNER DARKLY
Mutant, Henry Kuttner, MUTANT

Najmoćnija mašina, John W. Campbell, THE MIGHTIEST MACHINE
Nakinđurene senke, John Brunner, THE GAUDY SHADOWS
Nakon utopije. Mack Reynolds, AFTER UTOPIA
Narod, Zenna Henderson, THE PEOPLE
Neće biti tame, James Blish, THERE SHALL BE NO DARKNESS
Neman se budi, John Wyndham, THE KRAKEN WAKES
Neuporediva avantura Hansa Pfala, Edgar Allan Poe, THE UNPARALLELED ADVENTURE OF ONE HANS PFAALL
Noć, John W. Campbell, NIGHT
Noć svetlosti, Philip Jose Farmer, NIGHT OF LIGHT
Non-stop, Brian Aldiss, NON-STOP
Nova, Samuel R. Delany, NOVA

Oblak života, Fred Hoyle & Chandra Wickrasinghe, LIFECLOUD
Oblici, J. H. Rosny, LESXIPEHUZ
Od Zemlje do Meseca, Jules Verne, DE LA TERRE A LA LUNE
Odiseja na Marsu, Stanley Weinbaum, A MARTIAN ODYSSEY
Oko Meseca, Jules Verne, AUTO U R DE LA LUNE
Oko na nebu, Philip K. Dick, EYE IN THE SKY
Okretanje, L Sprague de Camp, THE WAEELS OF IF
Omnivor, Piers Anthony, OMNIVORE
Onostran planete Zemlje, Konstantin Ciolkovski,
Opasne vizije, priredio Harlan Ellison, DANGEROUS VISIONS
Operacija Haos, Poul Anderson, OPERATION CHAOS
Oplođivači raja, John Boyd, THE POLLINATORS OF EDEN
Osam ključeva raja, Mark Clifton, EIGHT KEYS TO EDEN

Ostali roboti, Isaac Asimov, THE REST OF THE ROBOTS
Ostrvo, Aldous Huxley, ISLAND
Otac, Philip Jose Farmer, FATHER
Otvori mi se, sestro, Philip Jose Farmer, OPEN TO ME MY SISTER
Ovaj besmrtnik, Roger Zelazny, THIS IMMORTAL
Ovce dižu pogled, John Brunner, THE SHEEP LOOK UP

Pavane, Keith Roberts, PAVANE
Pesma svemirskih mornara, R. A. Lafferty, SPACE CHANTEY
Pesme zvezda, Norman Spinrad, SONGS FROM THE STARS
Peščana planeta, Frank Herbert, DUNE
Peščani čovek, E.T.A. Hoffman, THE SANDMAN
Pitanje i odgovor, Poul Anderson, QUESTION AND ANSWER
Plamene kugle, Ray Bradbury, THE FIRE BALLOONS
Plamenovi, Olaf Stapledon, THE FLAMES
Platnerova priča, H.G. Wells, THE PLATTNER STORY
Počnite jubilej, Ward Moore, BRING THE JUBILEE
Polezotehnička liga, Poul Anderson, POLESOTECHNIC LEAGUE
Poslednji čovek, Mary Shelley, THE LAST MAN
Poslednji zvezdani brod sa Zemlje, John Boyd, TE LAST STARSHIP F ROM EARTH
Potopljeni svet, J. G. Ballard, THE DROWNED WORLD
Potraga za sv. Akvinskim, Antony Boucher, THE QUEST FOR ST. AQUIN
Preludijum kosmosu, Arthur C. Clarke, PRELUDE TO SPACE
Previše čarobnjaka, Randall Garrett, TOO MANY MAGICIANS
Prodavci bola, Robert Silverberg, THE PAIN PEDDLERS
Propast Zapada, Oswald Spengler, THE DECLINE OF THE WEST
Prostranije od carstva i sporije, Ursula K. LeGuin, VASTER THAN EMPIRES AND MORE SLOW
Prvi kontakt, Murray Leinster, FIRST CONTACT
Prvi ljudi na Mesecu, H. G. Wells, THE FIRST MEN IN THE MOON
Pstalmat, Lester del Rey, PSTALEMATE
Ptica smrti, Harlan Ellison, THE DEATH BIRD
Purpurni oblak, M. P. Shiel, THE PURPLE CLOUD
Putovanje na Mesec, Cyrano de Bergerac, L'AUTRE MONDE

RALF 124C41+, Hugo Gernsback
Rasposednuti, Ursula K. LeGuin, THE DISPOSSESSED
Rat u vazduhu, H. G. Wells, THE WAR IN THE AIR
Rat svetova, H. G. Wells, THE WAR OF THE WORLDS
Razoreni čovek, Alfred Bester, THE DEMOLISHED MAN
Reklamokratija, Frederik Pohl & Cyril M. Kornbluth, THE SPACE MERCHANTS
Reproduktivni sistem, John Sladek, THE REPRODUCTIVE SYSTEM
Ritornelov prsten, Charles Harness, THE RING OF RITORNEL

R. U. R. Karel Čapek, R. U. R.

Sa tihe planete, C. S. Lewis, OUT OF THE SILENT PLANET
San o Veseksu, Christopher Priest, A DREAM OF WESSEX
Sastanak sa Ramom, Arthur C. Clarke, RENDEZVOUS WITH RAMA
Seda brada, Brian Aldiss, GREYBEARD
Sizigi, Michael Coney, SIZYGY
Skerletna kuga. Jack London, THE SCAR LET PLAGUE
Skriveni putevi, George O. Smith, HIGHWAYS IN HIDING
Slan, A. E. van Vogt, SLAN
Slučaj savesti, James Blish, A CASE OF CONSCIENCE
Smrt trave, John Christopher, THE DEATH OF GRASS
Solaris, Stanislaw Lem, SOLARIS
Stari vernik, Raymond Z. Gallun, OLD FAITHFUL
Stoj! Ko sam? Bob Shaw, WHO GOES HERE
Strah, L. Ron Hubbard, FEAR
Stranac u stranoj zemlji, Robert Heinlein, STRANGER IN A STRANGE LAND
Stvorenja svetlosti i tame, Roger Zelazny, CREATURES OF LIGHT AND DARKNESS
Sudar, J. G. Ballard, CRASH
Sudbina tri puta, Fritz Leiber, DESTINY TIMES THREE
Sukob koji se može izbeći, Isaac Asimov, THE EVITABLE CONFLICT
Sumrak, John W. Campbell - TWILIGHT
Suša, J. G. Ballard, THE DROUGHT
Svemirska ševa, Edward E. Smith, THE SKYLARK OF SPACE
Svet imperije, Keith Laumer, WORLD OF THE IMPERIUM
Svet između, Norman Spinrad, A WORLD BETWEEN
Svet zime, John Christopher, THE WORLD IN WINTER

Tau nula, Poul Anderson, TAU ZERO
Tecite suze moje, reče policajac, Philip K. Dick, FLOW MY TEARS THE POLICEMAN SAID
Terminalna plaža, J. G. Ballard, THE TERMINAL BEACH
Tri stigme Palmera Eldriča, Philip K. Dick, THREE STIGMATA OF PALMER ELDRITCH
Triton, Samuel R. Delany, TRITON
Tunel ispod sveta, Frederik Pohl, THE TUNNEL UNDER THE WORLD
Turmalinovi vremenski čekovi, F. Anstey, TOURMALIN'S TIME CHEQUES
Tvorci zadovoljstava, James E. Gunn, THE JOY MAKERS
Tvornica Apsolutnog, Karel Čapek, TOVARNA NA ABSOLUTNO

U godini 2000 - osvrt na godinu 1887, Edvard Bellamy LOOKING BACKWARD 2000- 1887
UBIK, Philip K. Dick, UBIK

Ubistvo i magija, Randall Garrett, MURDER AND MAGIC
Ugledaj se na puteve njene, John Wyndhman, CONSIDES HER WAYS
Ukleta supruga, Fritz Leiber, CONJURE WIFE
Umiranje iznutra, Robert Silverberg, DYING INSIDE
Univerzum, Robert Heinlein, UNIVERSE
Uporište na Zanzibaru, John Brunner, STAND ON ZANZIBAR
Usnuli dragulji, Theodore Sturgeon, THE DREAMING JEWELS

Vatreni krst, Barry N. Malzberg, CROSS OF FIRE
Velika lopta voska. Shepherd Mead, THE BIG BALL OF WAX
Veliko vreme, Fritz Leiber, THE BIG TIME
Venera plus x, Theodore Sturgeon, VENUS PLUS X
Vesti ni od kuda, William Morris, NEWS FROM NOWHERE
Više nego ljudski, Theodore Sturgeon, MORE THAN HUMAN
Vremenski pejzaž, Gregory Benford, TIMESCAPE
Vremeplov, H. G. Wells, THE TIME MACHINE
Vrli novi svet, Aldous Huxley, BRAVE NEW WORLD

Zadužbina, Isaac Asimov, FOUNDATION
Zakone stvara đavo, Robert Heinlein, THE DEVIL MAKES THE LAW
Zarobljenik Zende, Edmond Hamilton, THE PRISONER OF ZENDA
Zdravo, leto, zbogom, Michael Coney, HELLO SUMMER, GOODBYE
Zeleni mozak, Frenk Herbert, THE GREEN BRAIN
Zeleno sunce, Harry Garrison, MAKE ROOM! MAKE ROOM!
Zemaljsko carstvo, Poul Anderson, TERR AN EMPIRE
Zemlja sanja, John Brunner, THE DREAMING EARTH
Zemlja sve podnosi, George R. Stewart, EARTH ABIDES
Zlatna grana, James Frazer, THE GOLDEN BOUGH
Zmajevo jaje, Robert L. Forward, DRAGON'S EGG
Zvezda, Arthur C. Clarke, THE STAR
Zvezda, Herbert G. Wells, THE STAR
Zvezdani kraljevi, Edmond Hamilton, THE STAR KINGS
Zvezdani venac. Bob Shaw, A WREATH OF STARS
Zvezdotvorac, Olaf Stapledon, STAR MAKER
Zvuk groma, Ray Bradbury, A SOUND OF THUNDER
Zvuk njegovog roga, Sarban, THE SOUND OF HIS HORN

Žena na rubu vremena. Marge Piercy, WOMAN ON THE EDGE OF TIME

Joe Haldeman

intervju

Pisca je intervjuisao, u ime časopisa "Science Fiction Review" Darrel Schweitzer, poznati fan, saradnik tog časopisa. Intervju je obavljen 1976. godine na SF konvenciji Disclave koja se redovno održava u Vašingtonu, a objavljen u februaru 1977. u broju 20 časopisa "Science Fiction Review", str. 26—30. Prenosimo ga u celosti. Švajcerove rečenice su označene skraćenicom "SFR".

SFR: Da li je *Večiti rat* bio u ma kom pogledu reakcija na *Zvezdane vojnike?*
Haldeman: Ne. Zanimljivo... Zašao sam sedamdeset strana u *Večiti rat* i onda mi je neko ukazao da sam ukrao zaplet, sve likove, i svu tehničku opremu iz *Zvezdanih vojnika.* Meni samom to nije bilo palo na um. Mislio sam da pišem SF-ekstenziju mog vijetnamskog romana, a ispalo je da pišem nešto što se svojom formom, bar u prvoj polovini, prilično podudara sa *Zvezdanim vojnicima.*

SFR: Da li ste u to doba bili svesni *Zvezdanih vojnika?* Da li ste ih pročitali?
Haldeman: A, pročitao sam ih tri ili četiri puta. Međutim nisam o tom romanu razmišljao dok sam pisao sopstveni.

SFR: Koliko shvatam, vaši stavovi su opozitni Hajnlajnovim, zato što vaš roman nije glorifikacija rata.
Haldeman: Pa, ja to ne bih postavio tako simplistički. Zaista nemam mnogo simpatija za onaj stav koji je u *Zvezdanim vojnicima* izražen, a nisam siguran ni da bi Hajnlajn imao stoprocentne simpatije prema tom stavu. Hajnlajn je izrazio jedan razuman način da se vodi jedna određena vrsta rata uz podršku jedne određene vrste populacije, a ja sam uradio posao iste vrste. Mislim da je moj tip populacije bliži onome što je, po mom utisku, realnost sedamdesetih godina, a njegov bliži onome što on vidi kao realnost četrdesetih. Ne verujem da bi današnja populacija podržala odlazak armije u rat tipa *Zvezdanih vojnika,* ili bar ne bez mnogo kondicioniranja.

SFR: Kako to mislite — populacija ne bi podržala?
Haldeman: Šta čini da jedan rat postoji? Porez, eto šta. Da biste vodili rat trebaju vam pare, a Hajnlajn je prikazao da su svi, u suštini, totalno podržali rat.

Doduše, gunđaju i reže, naročito oni koji nisu lično ratovali, ali porez plaćaju, i time održavaju vojsku na bojištu. A ja sam prikazao populaciju koja nije znala o čemu se radi, i koju su vukli za nos kuda su hteli.

SFR: Pa zar to nije uvek tako?
Haldeman: Ne u toj meri. Pokušao sam da ubedljivo dočaram da bi reklamne tehnike Medison Avenije mogle da preuzmu posao vlade i da programiraju narod da podrži totalni rat, jednostavno bez postavljanja ikakvih pitanja.

SFR: Pa, vi tu imate jedan rat koji je, čini mi se, opravdan, bar na početku.
Haldeman: E, mogao bi se pravdati kad bi se vodio na Zemlji, ali ne kad se uzmu u obzir ogromni troškovi o kojima se radi. U stvarnosti, kad bi Tauranci izvršili napad četiri stotine svetlosnih godina daleko odavde, glasači bi najverovatnije rekli: "Pa dobro, onda više nećemo da idemo tamo. Ići ćemo na neko drugo mesto."

SFR: Otkud znate da Tauranci neće napasti i negde drugde?
Haldeman: Dobro, pokušao sam to da ugradim u knjigu, to da ne možete stvarno znati odakle neko dolazi kad ispadne iz kolapsara, znači nema onoga da idu vašim tragom prema vašoj polaznoj bazi, nađu vašu matičnu planetu i napadnu je. Uvek su imali alternativu da se povuku, i nikad nisu odabrali da je iskoriste.

SFR: Smatrate li da bi interstelarni rat ikada mogao biti praktičan?
Haldeman: Ne. Ratovi se vode iz ekonomskih razloga, a dokazano je dovoljno ubedljivo, bar po mom utisku, da je preskupo prenositi robu sa zvezde na zvezdu, čak i sa idealnim zvezdanim pogonom. Ne bi postojao razlog da se rat vodi. Jedino što bi se moglo razmenjivati jesu informacije.

SFR: To znači da se ne bi mogao izvući profit?
Haldeman: Tačno.

SFR: A borba za neku planetu?
Haldeman: Protiv koga bismo se borili?

SFR: Protiv nekog drugog ko želi istu tu planetu.
Haldeman: Ko je "drugi"? Ne sagledavam ja to, planeta ima, bar po teoriji, mnogo. Jednostavno odete na neku drugu planetu.

SFR: Šta ćemo sa tim pitanjem distance? Pretpostavimo da je idealna naseljiva planeta negde relativno blizu, i da tu planetu neko drugi želi? Možete li da zamislite da bi se išta takvo ikad dogodilo?
Haldeman: Pa ne stvarno. Stvar je u tome što međuzvezdani napor zahteva pre

svega toliko para i energije da bi praktično morao biti internacionalan, pa je stoga apsurdna ideja da bi ova planeta bila američka, ona francuska, ili ruska, ili španska, ili kineska, jer nijedna pojedinačna zemlja nema dovoljno para za tako nešto. Mislim da smo sad dovoljno mudri, bar što se tiče tog parčeta pite, i da nijedna država ne bi pokušala da kolonizira drugu planetu. Mislim da je program Apolo-Sojuz demonstrirao sasvim adekvatno, ako imamo u vidu reakciju svetske štampe, naročito štampe trećeg sveta, da je tu jedan od velikih rezultata svemirskog napora, ne samo kod nas nego i u Istočnom bloku. Taj program je pokazao da možemo zajedno. Ideja da samo jedna država kolonizira neku planetu je kao neka nepristojna šala.

SFR: E, pa, još poodavno, istraživač kad god dođe na neku novu teritoriju zabode zastavu svoje zemlje i proglasi da to njegovoj zemlji pripada. Da li je Novi Svet bio išta udaljeniji, ili teže dostupan, u šesnaestom veku, nego što će druga planeta biti u budućnosti?
Haldeman: A, bio je mnogo bliži. Sve što su zapravo imali da urade bilo je, da navuku dovoljno hrane za tri ili četiri broda, i dovoljno klovnova koje su mogli tresnuti po tintari i strpati u lađu kojom će rukovati, a onda, niz vetar. Ne, to nije bila tako velika investicija u odnosu na nacionalni bruto-produkt, dok je, međutim, investicija potrebna za odlazak do druge zvezde, sem ako ne nađemo neki način da stanemo na magični kvadrat i stvorimo se tamo, prevelika.

SFR: U *Večitom ratu* postulirate relativno jeftino zvezdano putovanje.
Haldeman: Zapravo kažem da je jeftinije poslati sto ljudi na drugu zvezdu nego tri klovna na Mesec. Morao sam tako da postavim stvari da bih taj rat učinio mogućim.

SFR: Zar to ne znači da, kad je rat moguć, svi ekonomski razlozi počnu da dospevaju na svoja mesta i da funkcionišu?
Haldeman: Da, ali ja sam upotrebio pseudo-nauku. Nema načina da stignete do druge zvezde bez utroška odgovarajuće količine energije. Morao sam to da uradim da bi stvar bila uopšte moguća. Ali nije nauka stvorila tu priču, nego je priča stvorila takvu pseudo-nauku.

SFR: Kao što to već po tradiciji ide. Slušao sam kako Ben Bova priča o ideji da se crne rupe upotrebe kao tuneli kroz svemir.
Haldeman: Jest, pa ja sam to, vidite, otkrio, i mislim "otkrio" sa velikim jakim znacima navoda, pre nego što je prvi naučni rad objavljen o tome, zato što mi je to bilo potrebno za moju priču, i, čini mi se, jedno dvanaest meseci posle te moje priče tip sa Univerziteta Ješiva izlazi u časopisu "Nauka" i kaže: "Dakle, crne rupe će načiniti crvlje tunele kroz vreme-prostor, pa možda možemo tim putem da idemo od zvezde do zvezde."

SFR: Ne vidim kako to možete izvesti a da vas gravitacija koja se tu pojavljuje ne zgnječi tako da ostane samo nekoliko nasumičnih molekula.
Haldeman: E to sam pokušao da istaknem u *Večnom ratu.* Imate pitanje: "Kako ovo radi?" i svi kažu: "Ja ne znam." Stvar je u plimnim silama. Kad ste blizu događaj-horizontu crne rupe, razlika između sila na prednjem i sila na zadnjem delu vašeg broda je tolika da ne postoji materijal koji bi takvu torziju izdržao, tako da bi se brod prosto iskidao na komade. A u *Večitom ratu* svako kaže: "Pa, pitam se kako ovo radi ovo?" "Ne znam, ali radi."

SFR: Čini se da kroz koncepciju crne rupe nauka daje onu staru SF ideju o hiperprostoru, pa je verovatno da će vam nauka i na ovo dati odgovor ako budete dovoljno dugo čekali.
Haldeman: Možda će naučnici pronaći hiperpogon.

SFR: Izgleda da svi oni čitaju naučnu fantastiku i istupaju sa tim stvarima već prema narudžbini.
Haldeman: Istupaju sa stvarima, a SF pisaca ima toliko, i u njihovim delima prognoza ispaljenih poput sačme, da se s vremena na vreme pokoja prognoza ostvari. Ja sam predskazao rat između Indije i Pakistana zato što sam prelistao neki almanah i našao mesto koje je izgledalo kao da bi uskoro moglo postati poprište ratovanja.

SFR: Na koji način vaša vijetnamska iskustva ulaze u ovo?
Haldeman: Ne ulaze direktno. U prvom delu *Večnog rata* pokušavao sam da izvučem paralelu sa američkom umešanošću u Vijetnamu, a onda je priča preovladala i prosto otišla svojim putem. Međutim, čudna stvar, jedan čitalac iz Indije kontaktirao je sa mnom i pokazao mi tačku po tačku kako je *druga* polovina knjige ispala podudarna sa američkom umešanošću. To sam bio napisao pre nego što smo iz tog rata izašli, i cela stvar je išla nekim metaforičnim putem. E, taj je bio u pravu, a ja sam prosto crpao podatke iz jedinog rata koga sam iskusio, znači to je bila moja psihološka pozadina za rad i ja sam tu pozadinu podsvesno sledio. Ali već posle prvih pedesetak stranica prestao sam da je sledim svesno.

SFR: Da li ste bili u borbi?
Haldeman: O, da.

SFR: Primećujem da na nekoliko mesta liči na Vijetnam. Prva planeta na koju se spuštaju je močvarna. Da li je to bilo namerno ili je prosto tako ispalo?
Haldeman: Želeo sam da to bude onaj tipični armijski zajeb. Naime, ljudi godinama trenirali za spuštanje na ledenu kamenu loptu, i u startu dospeli na planetu koja na to uopšte ne liči. Elem, potpuno su spremni da se bore u kriogenom košmaru, kad tamo, jedna vrsta subtropske džungle. Gaze unaokolo

onako odeveni, a bolje bi im bilo da imaju samo jednu vazdušnu masku.

SFR: Kako je to prošlo kod običnog "Analogovog" čitališta? Da li ste dobijali uvrnuta pisma od ljudi kojima se ne dopada anti-ratni stav?
Haldeman: Dobio sam desetine pisama od fanova koji su govorili da im se dopalo, ali mislim da mi je Ben dostavljao samo takva. Znam za bar jednu osobu koja je rekla: "Skupljao sam 'Astaunding' i 'Analog' već trideset i drn-drn godina neprekidno, ali kad ste objavili ono pornografsko, onu levičarsku propagandu, zaključio sam da vaš magazin više neću da čitam, otkazao sam pretplatu i prodao celu svoju kolekciju." Neko je to zaista uradio. Ben mi je u svojoj kancelariji pokazao to pismo.

SFR: Trebalo je da pokušate da kupite tu kolekciju.
Haldeman: Aha, tako je.

SFR: Zašto ste počeli da pišete naučnu fantastiku?
Haldeman: Pa, iz istog razloga kao i većina drugih ljudi. To sam oduvek čitao radi zadovoljstva pa sam stekao osećanje da naučnu fantastiku znam. Znate, možda je to interesantno, kad sam počeo da pišem nisam imao osećaj da ću moći da pišem naučnu fantastiku, i zato sam napisao možda četiri ili pet krimića, ali jednostavno nisu funkcionisali. Nijedan nije bio ni približno dobar, neprestano su se vraćali sa ceduljicama o odbijanju. Onda sam konačno stisnuo petlju i napisao nešto naučne fantastike. Pohađao sam kurs kreativnog pisanja na Univerzitetu Merilend, i napisao tri SF priče i dve *prodao,* pa sam tako utvrdio da to mogu.

SFR: Kad je to bilo?
Haldeman: Pa, pisao sam ih 1967, pa su me regrutovali, poslao sam ih na tržište kad sam izašao iz armije 1969.

SFR: Imajući u vidu kontroverziju oko "novog talasa" koja je tad bila u toku, da li ste imali nameru da pišete neki određeni tip naučne fantastike?
Haldeman: Ne, ja prosto pišem ono što bih rado čitao, a jedan deo toga je poprilično novotalasan. Moj sledeći roman, *Most uma,* uopšte nije direktno ispričana priča, mada se tako može pročitati ako neko samo želi da bude razonođen. Mislim daje to prva funkcija. Ja sam zabavljač, kao step-plesač, i ako ne razonođujem znači da u nečemu podbacujem.

SFR: Da li sagledavate pisca kao umetnika ili kao plaćenog zabavljača?
Haldeman: Ne vidim da su te dve uloge nepomirljivo suprotne. Ako dovoljno dobro znate zanat, možete biti istovremeno i zabavljač i umetnik. Na primer, Rembrantove slike su silno interesantne za razgledanje. Ima jedan Rembrant upravo ovde, u Nacionalnoj galeriji; satima bih mogao da ga gledam. E, sad, ja

ne razlikujem sliku od govna, ali, tu su ljudi, a na njihovim licima su ispisane priče. On kad je to slikao, pričao je priču, i to je obavio divno. Znam da bih mogao, da sam slikar, da analiziram tu sliku, pigmente na njoj, i kako je rasporedio ljude, i sve te takve stvari. Možete raditi na oba nivoa. Ne vidim da tu postoji ikakva kontradikcija. Zapravo ubeđen sam u suprotno. Toliko sam *glupih* tekstova pročitao. E, sad, ja sam magistar književnih nauka, i "novotalasno" pisanje nije za mene nešto novo. Zapravo taj "novi talas" u SF pisanju kasni pola veka u odnosnu na avangardu u američkoj literaturi.

SFR: Šta za vas znači termin "novi talas"? Nema ni dva čoveka koji to definišu isto.
Haldeman: Za mene "novi talas" znači nerazumljivo vrckavo pisanje, a ljudi koji to umeju da urade valjano, prelaze u moj tabor.

SFR: Kad nisu nerazumljivi...
Haldeman: O ne, ne. Stvar je u tome da je novi talas bio dobar zato što je stara garda prihvatila tehniku mladoturaka, a mladoturci su od stare garde prihvatili zabavnu vrednost, i sada se, dabome, sve uravnilo, i SF polje je od toga imalo ogromne koristi. Radi se o tome što vi možete sesti i napisati SF roman i nogama. Bitno je da imate dobro sređenu priču. Možete da izdiktirate tu jebanu stvar i prodate je. Ljudi su to i radili — znate da u SF polju ima ljudi koji su četrdeset godina radili samo to i ništa drugo. A sad dolaze mladoturci, novotalasovci, zovite ih kako hoćete, i oni kažu: čekajte, čekajte, nije svejedno kako sastavljate reči. Ritam bude drugačiji. Roman se ne sastoji samo od toga da kažete kako je divno tamo gore u budućnosti. Roman mora sadržati ljudske likove. I tako su počeli ozbiljno da razmišljaju i dobili ste — o, Isuse, Silverberg je iznenada postao romanopisac a ne više zanatlija, a Ben Bovin najnoviji roman, *Milenijum,* pa to je duhovna eksplozija. To je za sve nas bilo dobro.

SFR: Kako to deluje na čitaoca? Čini se da je negde u tom mešanju karata Silverberg izgubio svoju publiku.
Haldeman: Pa, tako pričaju, ali meni se čini da je proširio svoju publiku. Pre godinu dana sam na Univerzitetu Ajova držao predavanja iz naučne fantastike. Držao sam post-diplomski tečaj o kritici u SF, i radio *Umiranje iznutra* i klinci su se prosto napalili. Obožavali su taj roman. Priznajem, polovina njih nisu čitaoci naučne fantastike. Nisu imali onu kulturnu pred-spremu koju vi i ja imamo. Znači on upotrebljava naučnu fantastiku kao oruđe da bi lakše rešio svoje probleme, ili probleme koje imaš kad si Amerikanac, ili kad si uspešan biznismen. Ne znam. Nije me briga. Šta god je radio, efekat je dublji nego kod Toma Korbeta.

SFR: Tek, nekako, nema novih izdanja njegovih najboljih knjiga. **Haldeman:**

To je industrija.

SFR: Da li je moguće otići predaleko, istrčati ispred usavršenosti čitališta?
Haldeman: A-ha, moguće je. To je, suštinski, ono što su učinile američka kratka priča i američka noveleta, u onoj oblasti koju smo odlučili da nazivamo glavnim tokom. Morate biti specijalno osposobljeni da biste cenili dobru priču u glavnom toku, i ja tu osposobljenost imam, i takvu priču cenim, ali to je pisanje za specijalizovaniju publiku nego što je ona za magazine sa ispovestima. U ovoj zemlji ne može postojati više od pedeset hiljada ljudi koji su u stanju da cene ono što smo odlučili da nazivamo dobrim američkim kratkim pričama.

SFR: Zar to nije katastrofalno ne samo u komercijalnom smislu nego i u artističkom smislu zato što se tim putem stiže do zatvorenosti i stagnacije?
Haldeman: To je moje mišljenje, ali shvatam da je to mišljenje manjine. Tu postoji jedna vrsta javne masturbacije. Imate sve te ljude koji će vas potapšati po plećima i reći: "Momče, ovo je valjalo." "Isprskao si i zidove i plafon." Ili tome slično. Priznajem da sam i ja tu kriv, znate, ono kad neko ume da izvede perfektnu malu numeru tako da ti i ja razumemo o čemu je reč a sve one milijarde ljudi oko nas ne razumeju. Ima nekog malog zadovoljstva u tome da si član uže grupe. Ali ja to ne volim. Želim da pišem za stotine miliona ljudi. Ne želim da pišem za mali broj doktora književnih nauka.

SFR: Ko po vašem mišljenju tako piše? Dajte mi neko ime. **Haldeman:** U naučnoj fantastici?

SFR: Ili van nje. Ko stvarno piše za veoma limitirano čitalište?
Haldeman: Pa, momak koji to najbolje radi, mislim — Bart to radi dobro, prilično dobro, a Stenli Elkin super-dobro. Brautigan je interesantan primer zato što se suzio na početku, da tako kažem, i dobio širu publiku. Ne znam — ogroman je to spektar. U Americi ovog časa ima možda stotina dobrih pisaca kratkih priča, ali mnogi od njih pišu u tom miljeu koji je samo njima razumljiv, i to je žalosno. Voleo bih da kažem da oni mogu da sednu preko vikenda i napisu priču za "Analog" ili za "Saterdej Ivning Post" i tako dalje, ali oni to ne mogu da učine, jer se nikad nisu uvežbavali za senzitivnost te vrste. Oni znaju da pišu samo to njihovo. Znam ljude koji pišu zaista izuzetno, idmah me nateraju da načuljim uši, ali većina ljudi će reći: "Šta je kog vraga ovo?" A to isto bih i ja kazao pre nekoliko godina. Sad sam u toj zoni senzitizovan, zato mogu takve stvari da cenim, i u tome ima nečeg glupog; nečeg žalosnog; to je ono što kritičar Robert Šoulz (Sholes) naziva solipsističkom krizom američke književnosti. Preokrenuli su književnost tako da ona sad služi kritici kao oruđe, a to zaista znači staviti kola ispred konja. Kad pišeš znaš da pišeš veoma svesno, a kad govoriš, ne govoriš priču nego govoriš o procesu stvaranja priče, i to je *glupo*. Obraćaš se samo jednoj vrlo malobrojnoj publici. To je fino ako si

deo te publike, ali, sterilno je.

SFR: Neće li američka kratka priča jednog dana odumreti ako tako nastavimo?
Haldeman: A, neće odumreti. Ne, ima akademsku potporu. Stvar ide ovako: neko kao ja, ja ne bih mogao da se zaposlim kao univerzitetski nastavnik iako sam objavio pet-šest knjiga, od kojih možda dve ozbiljne, i dobio odlične prikaze na pravim mestima. Nikad nisam pisao tu, određenu, vrstu sranja. Neko ko jeste, i objavio je par priča u časopisima "Sewanee Review" i "Iova Review", dobrim mestima gde umesto honorara dobiješ izvestan broj otisnutih tabaka, e, taj može da dobije takvo radno mesto ako samo pucne prstima. Ovo postaje komplikovano. Dozvolite da pokušam da izvučem suštinu. Ti ljudi pušu isto toliko ozbiljno kao ja, i svi mi, ali — oni stvarima pristupaju realistično. Ne možeš zarađivati za život pisanjem kratkih priča za literarne magazine, niti pisanjem ozbiljnih romana. To se jednostavno ne prodaje dovoljno dobro. Zato oni kažu: "Napisaću nekoliko stvarno izuzetnih kratkih priča one solipsističke vrste zbog koje Šoulz kuka. Napisaću neke vrlo duboke romane koji će se prodati u možda dve hiljade primeraka, pa ću to upotrebiti kao polugu pomoću koje ću se ubaciti da budem nastavnik kreativnog pisanja u nekoj školi, i na taj način ću moći da se izdržavam da bih dalje pisao." E, sad, vi i ja možemo pisati naučnu fantastiku i prodajući je ostvariti dobar prihod, zato što za nju imamo veliko čitalište. Oni nemaju, ali to ne znači da je njihovo pisanje manje važno. Oni su prosto realni,

SFR: Ali znači da se njihovo tržište sasušilo i odumrlo.
Haldeman: Radi se o tome što je u Americi baš pisanje kratkih priča dostiglo toliku usavršenost da je široka publika prestala da se interesuje, a vidim i zašto. Mene više ne zanima da čitam priču O'Henrija ili Breta Harta sem radi istorijskog konteksta. Kad zaželimo kratke priče, uključujemo TV.

SFR: Da li bi se ovo moglo desiti u naučnoj fantastici?
Haldeman: Ne verujem. Ne, SF čitaoci su poseban soj. Naučna fantastika jeste literatura, ali prvenstveno je medijum za prenošenje ideja. Mogu da uživam u priči nekog autora za koga je očigledno da po pisaćoj mašini kuca stisnutim pesnicama, da u životu nije zavirio u rečnik, i da ne razlikuje reči "gramatički" i "antarktički". Ako se iza toga nalazi dobra priča, ja ću u njoj uživati. Dobra priča, to je ono što ja tražim, i, verujem, većina SF čitalaca to traži, i zato opstajemo. Isak Asimov je ukazao na činjenicu da je broj SF čitalaca sada približno isti kao u 1930-tim godinama To se ne menja. To ne raste sa porastom populacije. Radi se o ljudima koji čitaju radi zabave, koji se oduševljavaju idejama i to ih zabavlja, i SF pisac koji svojim čitaocima ne obezbedi ideje, prosto odumre na lozi.

SFR: Pa, da li je to ono što se desilo Silverbergu? Na primer, u romanu

Umiranje iznutra nema novih ideja.
Haldeman: A meni se čini da ima. Ali, opet, saglasiću se da ste na jednom određenom nivou u pravu. Taj roman je, znate, jedna vrlo precizna i komplikovana metafora za kreativnu sposobnost. Naime, telepatska moć koju taj tip ima a ne može da upotrebi, to je tačno način kako se ja osećam kad ne mogu da pišem. Tako se detaljno podudara, da mi je taj roman mnogo značio, lako su drugi pisci možda uradili telepatiju bolje, ne verujem da je iko uradio pisanje plus telepatiju bolje nego Robert.

SFR: Ovo se ipak vraća na problem knjige koja postaje suviše usavršena za SF publiku, jer imamo mnogo ljudi koji se zanimaju samo za ideje a ne za ljude.
Haldeman: E, pa, ljudi generišu ideje. Mislim, ne možete govoriti o zračnim pištoljima, pa o mom novom blasteru marke Vestinghaus, i takvim stvarima. Ono što je u naučnoj fantastici interesantno jeste međuigra tehnologije i ljudskih bića.

SFR: A SF roman karaktera, ukoliko je to moguće?
Haldeman: Pokušao sam to da uradim u mom najnovijem romanu. *Mostu uma,* i nisam totalno uspeo. Ja SF romane ne čitam radi likova. Mogu da čitam Flobera, Dostojevskog ili nekog takvog. Pokušavao sam da napišem kompromis između čisto glavnotokovskog romana i SF romana, i ispao je veoma tvrdojezgreni SF roman. Ne znam. Ponestalo mi je prostora. Ponestalo mi je vremena. Ritam romana me je sprečio da se previše zadubljujem u likove, i to me uznemirava. Hteo sam obe potrebe da zadovoljim istovremeno.

SFR: Pamtim nešto što je, navodno, kazao Džon Kembel. On je želeo da SF bude kao glavnotokovska književnost budućnosti. Ne verujem da je mislio na takvo insistiranje na likovima, ali pretpostavimo da jeste. Pretpostavimo da vi napišete knjigu koja glasi kao da ju je napisao neki Flober iz 42. veka?
Haldeman: Ne znam. Već po definiciji bilo bi nemoguće da iko takvu knjigu razume. Čitalac tu ne bi imao kulturni kontekst.

SFR: Onda je, znači, nemoguće napisati takvu knjigu?
Haldeman: Ne, ne bi bilo nemoguće napisati je. Samo, da biste je napisali morali biste biti prokleto srećne ruke. Mislim, niko ne može predskazati šta će ljudi u 42. veku voleti da čitaju. Ali pukim slučajem mogli biste pogoditi i napisati je.
Znate, govoreći duž tih linija, naročito Kembelovih, za moje pare najčistiji spoj SF vrednosti i glavnotokovskih vrednosti je roman koji je bio napisan još pre dvadeset godina. *Dvojna zvezda* Roberta Hajnlajna. Znate tu priču o glumcu koji je zamenjivao kralja. Tu postoji jedinstvena i vredna promena karaktera, koja se izvan SF ne bi mogla, ili bi se vrlo teško mogla, izvesti. To je roman koji se kvalifikuje kao pravi roman. Kaže nešto o ljudskoj prirodi, ali to kaže

pomoću svemirskih brodova i Marsovaca. To je, prosto-naprosto, izvanredna knjiga; ponovo sam je čitao prošle godine, i sad čupam sebi kosu. Zašto ja ne mogu tako nešto da napišem?

SFR: Kako izgledaju vaši metodi pisanja?
Haldeman: O, mehanički, prilično su "gonzo". Ustanem u tri ujutro i pretrčim jednu milju, malo vežbam, onda se istuširam ali podesim da voda bude vrela, najvrelija što mogu da podnesem; onda sručim u sebe pola litra soka od pomorandže, pa zakuvam Espreso-kafu, najjaču koju mogu da podnesem, jer sam otkrio da ne mogu da sedim i celog dana pijem kafu. Bude mi loše. Naspem sebi jedno četiri šolje toga i sručim dok čitam novine, a ispada da su to jučerašnje novine, jer ne dobijamo ih dovoljno rano a ja posle nemam vremena da ih čitam; pa se zapalim i uskovitlam i tako to; onda odem do pisaće mašine i sednem tamo pa ili pišem ili buljim u nju jedno šest ili sedam sati. Kad moja supruga ustane, napuštam posao.

SFR: Da li radite na osnovu skica,ili jednostavno komponujete pred pisaćom mašinom?
Haldeman: Kad je ozbiljan roman, komponujem ga pred pisaćom mašinom. Volim da budem iznenađen, i volim da nešto gradim u hodu. Kad je nešto komercijalnije, mogu da napravim skicu i posle popunjavam praznine. E, sad, mene nije sramota da priznam da jedan deo svojih tekstova pišem čisto radi para. Otprilike polovina mog pisanja je čisto za pare, i zato mogu da se izdržavam pisanjem.

SFR: Da li do svojih ideja dolazite svesno, ili one samo nekako dopuze iz nekog zadnjeg regiona glave?
Heldeman: Proceđuju se napolje. Nikad se ne dešava da sednem i razmišljam: "Šta ću da pišem?" U jedan kolosalan proces me je uveo Gordi Dikson. Znate, kad ste završili neku priču ili knjigu, i kad sledećeg jutra sednete za pisaću mašinu, ne treba da sedite i grickate se "Šta ću, šta ću?" nego treba da počnete da kucate, bilo šta, nasumična pisma, reči, ma šta, samo kucate dalje, prinudite sebe da vam ruke ostaju na tipkama. Istrajavate sa kucanjem, kucanjem, i onda iz dosade počnete priču. Nikad još nisam morao da iskucam više od pola strane najmanjim proredom pre nego što priča krene, a onda dok stignem do kraja tog lista imam skicu već za pola priče. Onda samo sedim i pišem tu priču. To vam je magična, magična stvar, ako samo uspete time da počnete da se služite.

SFR: Možete li na taj način stvarno da dobijete dobru priču? **Haldeman:** Aha. Uspelo je skoro sve što sam tako napisao.

SFR: Može li čovek iz dosade da napravi priču koja će njemu samom izgledati značajna?

Haldeman: Tu je dosada zapravo pogrešna ideja. Nefokusiranost. Sedite, kucate, i morate da načinite nekakvu strukturu. Uvek počnem rečima: "Evo na ovaj način Gordi Dikson počinje priču" i onda kucam i kucam, i po pravilu se nešto desi tokom sledećih desetak redova. Sve su priče već prisutne, ključaju vam u mozgu, samo treba da nađete način da ih izvučete napolje. Dobar je to metod.

SFR: Da li nalazite da je destruktivno ako o priči govorite pre nego što ste je napisali?
Haldeman: Aha. Zapravo, ovaj moj sledeći roman zamalo da ubijem na taj način. Sedeo sam sa jednom grupom mladih pisaca. Imali smo književnoradioničku situaciju a ja bio zapaljen, sišli smo do lokalne pivnice i seli. Četiri sata sam govorio. Znate da je pisca nemoguće ućutkati kad počne. I ispričao sam im tačku po tačku stvari o kojima prethodno nisam ni razmišljao, u vezi sa romanom koji sam planirao. Dao sam im kompletnu radnju od prvog do zadnjeg poglavlja, oni postavljali pitanja, ja odgovarao i sve tako, a kad sam došao kući razmišljao sam: "Sranje, pa ja ovo više i ne moram da napišem." I situacija je sad takva da moram, u suštini, da pišem jedan čitav novi roman, drugačiji. Prosto sam upropastio sebi deset hiljada dolara za jedno popodne.

SFR: Zbog čega to, po vašem mišljenju, tako funkcioniše?
Haldeman: Funkcioniše tako, rekao bih ja, baš zbog onog što morate neprestano iznenađivati sebe. Ako znate šta ćete učiniti, nije zabavno.

SFR: Pomenuli ste Gordona Diksona. On kaže da njemu takvi razgovori pomažu. Voli da svojim idejama gađa ljude i navodi ih da se o njima opširno izjašnjavaju.
Haldeman: E, Gordi i ja ne radimo na isti način. Jednu knjigu baš sad pišem zajedno sa Gordijem, i on hoće da mu sve bude skicirano, hoće da zna kuda ide. Pa, u redu je to, možda ću se i ja tako osećati kad budem napisao trideset osam knjiga ili koliko ih je već on napisao. Osiguranje je to. Vidite, Gordi može da uzme detaljnu skicu i na osnovu nje napiše knjigu. Ja mogu da uzmem detaljnu skicu i zaspim. Znate, ne piše mi se ako znam šta će se desiti.

SFR: Da li vam se ikad dešava, dok tako impulsivno pišete, da uvidite da ste sebe umanevrisali u ugao iz koga se ne možete izvući?
Haldeman: Aha. Dešava se to. Onaj Foster-Haris na katedri za žurnalistiku Univerziteta u Oklahomi imao je jednu magičnu formulu za to: kad u priči stignete do tačke posle koje više ne znate šta ćete, treba da uvedete glavnog junaka u još gore nevolje. Time sužavate obim njegove slobode, tako da će on konačno dospeti u položaj iz koga mu je moguć samo jedan izlaz, inače mora da umre, ili da izgubi, ili da pristane na hipoteku, ili već šta. Vidite, ako jednom liku date previše slobode, ne znate koja od nekoliko alternativa je najbolja. Ali

vi mu slobodu sužavate tako da na kraju on može samo jednu stvar da uradi, i tada vam je jasno da je to upravo ona prava stvar koju on i treba da uradi.

SFR: Zar ta rastuća neizbežnost ne eliminiše, kod čitaoca, element iznenađenja?
Haldeman: Ne bih rekao. Pa, ne terate to naniže sve do apsurda, kao što pisci krimića čine. Slobodu suzite toliko da je od pet - šest preostalih pravaca akcije jedan najbolji, i odatle nastavljate.

SFR: Hvala vam, gospodine Haldeman.

Beleške o autorima

JOE W. HALDEMAN (1943, pravo ime Joseph) ima diplomu fizičara i astronoma, kao postdiplomac bavio se matematikom i kompjuteristikom, a u toku vjetnamskog rata regrutovan je i upućen na bojište kao "inženjer-frontaš". To naučno znanje i vojno iskustvo koristio je kasnije u pisanju. Prva njegova SF priča izašla je u časopisu *Galaxy* 1969. godine, pod naslovom "Izvan faze" ("Out of Phase"). Napisao je glavnotokovski roman o ratu u Vijetnamu *(Wor Year,* 1972) i dva špijunska romana sa SF elementima, ali sa skromnim uspehom. Njegova zvezda je zasijala na SF nebu iznenada, velikim sjajem, zahvaljujući romanu *Večiti rat* koji je izlazio u nastavcima u SF magazinu *Analog* 1972-74, a kao knjiga objavljen je 1974. godine. I čitaoci i kritičari su ovaj roman izvanredno primili, pa je Haldeman dobio i nagrade "Hugo" i "Nebula", kao i australijsku nagradu "Ditmar". Smatra se da *Večiti rat* predstavlja svojevrsni odgovor, kontrapunkt, slavnom romanu Roberta A. Hajnlajna *Zvezdani vojnici (Starship Troopers,* 1959). Haldeman je postigao znatan uspeh i svojim romanom *Most uma (Mindbridge,* 1976), a još jednog "Huga" dobio je za kratku priču "Tristogodišnjica" ("Tricentennial", 1976 — naslov je u vezi sa dvestogodišnjicom proglašavanja nezavisnosti SAD, koja se te godine slavila veoma bučno). Među današnjim majstorima tvrde naučne fantastike, Haldeman se ističe kompleksnim, višeslojnim sagledavanjem tematike. Objavio je i niz drugih dela, a radio je i kao urednik antologija, od kojih je najzapaženija *Ne proučavajte više rat (Study War No More,* 1977).

EDWARD BRYANT (1945) magistrirao je iz engleskog na univerzitetu u Vajomingu 1968, počeo da objavljuje SF priče 1970. godine (Prva je "Sending the Very Best" u *New Worlds)* i od tad je profesionalni pisac. Bio je učenik Harlana Elisona u književnoj radionici "Clarion", tokom 1968. i 1969. Objavljivao je uglavnom kratke priče, od kojih su mnoge vezane za Kaliforniju budućnosti. Radio je i kao urednik. Za priču "Ogromni mravi" ("giANTS") dobio je "Nebulu" 1979.

HENRY KUTTNER (1914-1958) bio je oženjen SF spisateljicom Katarinom Mur (Catherine L. Moore, 1911 —). Bio je to jedan od SF brakova, jedna romansa iz prve polovine ovog stoleća. Venčali su se 1940. godine, kad je u Evropi, daleko od njihovog sveta, već plamteo Drugi svetski rat. Do tada je Katner objavio mnoštvo pulp-priča tvrdog SF-a (prva "Grobljanski pacovi" —

"The Graveyard. Rats", 1936. godine u časopisu *Weird Tales)* ali i priča "Mača i mađije", često u saradnji sa drugim piscima, često pod pseudonimima kojih je imao mnogo; posle venčanja sa Katarinom koja je, kažu, u tom trenutku bila kao pisac znatno uglednija, sarađivao je sa njom u skoro svakoj sledećoj priči, i njenoj i svojoj, tako da su zapravo skoro sva njihova potonja dela — zajednička. Deset godina su pisali SF zajedno, a onda prešli na krimiće. Godine 1954. Henri Katner je počeo da sprema magistarsku tezu, ali je četiri godine kasnije umro od srčanog udara. Njegova slava je dobrim delom bila zagušena neraspoznatljivim preobiljem pseudonima, tako da tek sad dobija mesto koje je zaslužilo kao jedan od ranih majstora SF. Tvrdi se da je izvršio jak uticaj na mladog Bredberija i da je čak napisao završni deo jedne Bredberijeve priče.

JOHN KESSEL je novo ime u SF-u: pojavljuje se tek u poslednjih nekoliko godina, i to sa pričama izvanredno zrelim i promišljenim. Dobio je "Nebulu" 1982. za novelu "Drugo siroče ("Another Orphan"). Objavio je priče "Plaža slobode" ("Freedom Beach") u saradnji sa piscem Džejmsom Patrikom Kelijem u časopisu "F and SF — Fantasy and Science Fiction" u broju 5. od 1984. godine, i skoro istovremeno briljantnu priču "Veliki san" u časopisu "Asimov's" br. 77, aprila 1984; saznali smo i to da se oženio damom po imenu Sue Hall 7. marta 1986. godine; u istom mesecu izašla mu je nova noveleta u "Asimov's-u" — i to je sve što vam o njemu sada možemo reći.

Priča "Veliki san", kao što se na našim stranicama možete uveriti, nije samo skup aluzija na Čendlerove i druge krimiće, niti samo SF parodija krimi-žanra; ona je deo svojevrsnog novog podžanra koji se sastoji u tome da stvarnost i literatura "razgovaraju", naime da ideje koje je neko vrlo privlačno izrazio na hartiji budu unete u stvarnost i da se tada vidi kako će takva, modifikovana stvarnost dalje funkcionisati, gde će se lomiti, kako će se život dalje prihvatati ili odbacivati nametnute estetske ili programske zadatke. U ovaj podžanr po našem mišljenju spada i noveleta "Potrteti njegove dece" Džordža R. R. Martina koja je upravo dobila "Nebulu" za 1985. godinu. (Dodeljenu 26. aprila 1986.)

KURT VONNEGUT Jr. je prihvaćen od strane američkih literarnih kritičara, profesora i od štampe, kao pravi pisac, istinski značajno ime američke književnosti XX veka; smatraju ga za satiričara, humoristu, malo čudnog fantastu, naučnofantastičara, i svojevrsnog filozofa koji ironično posmatra i komentariše ovo naše vreme. Nikad nije pristao da bude izričito kategorisan kao SF pisac, i to mu je, s obzirom na karakter njegovih dela, verovatno bio mudar potez.

Rođen je 1922. u Indianapolisu u SAD. Neki američki SF pisci borili su se u drugom svetskom ratu, na primer Siril Kornblut, mitraljezac, koji je posle

Normandije učestvovao u nadiranju saveznika na zapadnom frontu, a koji je našim čitaocima poznat kao autor priča i koautor, sa Frederikom Polom, *Reklamokratije,* i Volter Miler junior, navigator na savezničkim bombarderima koji su nadleteli i tukli pojedine ciljeve na Balkanu i baš u Jugoslaviji, našim čitaocima poznat po manjem broju priča i po romanu *Kantikulum za Lajbovica.* Ali oni nisu zarobljeni, a vojnik Vonegat je zarobljen. Ovaj vojnik delimično nemačkog porekla bio je u nemačkom zarobljeničkom logoru u Drezdenu 1945. A onda...

Lepi stari grad Drezden imao je pre rata 630.000 stanovnika, a u danima poraza u njega se slilo još i oko 200.000 izbeglica, i to uglavnom sa istoka (Drezden je samo stotinak kilometara udaljen od najistočnije tačke današnje Istočne Nemačke, i Nemačke uopšte). Nije moguće da se tamo našao i poneko od kolaboranata koji su tada uveliko bežali sa balkanskih prostora. Do tog časa na grad nije bila bačena nijedna bomba. U noći između 13. i 14. februara 800 bombardera je izbacilo bombe - u situaciji kad su nemačko ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana bili svedeni na krvave dronjke. Bio je to novi, gigantski udarac umirućoj nacističkoj zveri. Od direktnog dejstva bombi i od stvorene vatrene oluje poginulo je između 250.000 i 400.000 ljudi — procene su u toj meri neprecizne. Uporišna industrijska, komunikacijska i vojna tačka koja je podržavala poslednje nemačke napore na istočnom frontu time je skoro sasvim zbrisana. Ali taj izvrsni vojni potez imao je i svoju tragičnu ljudsku stranu. Izginuli su i mnogi civili koji nisu bili uključeni, ili bar nisu bili istinski *dobrovoljno* uključeni u privrednu, političku i vojnu mašineriju Trećeg Rajha; mnogi koji nikad nisu glasali za političara Hitlera, niti su iskreno mislili ono pohvalno što se kasnije moralo javno govoriti o tiraninu i "vođi" (der Führer) Hitleru, nisu bili članovi nacističke stranke (Nazional-Socialistische Arbeits-Partei) niti aktivni potkazivači i doušnici. Nastradalo je svakako i mnogo male dece... Dvadesettrogodišnji ratni zarobljenik Vonegat doživeo je, čini se, to bombardovanje i kao svojevrsni inferno ljudske ludosti, svirepi teatar apsurda, razbojište na kome izbezumljeni *Homo Sapiens* uništava samoga sebe i sopstvene tvorevine. Sudbina Drezdena je jedna od glavnih tema u Vonegatovom najpoznatijem romanu, *Klanica 5, ili dečji krstaški pohod* (1969).

Prva Vonegatova SF priča, "Izveštaj o efektu Ambara" objavljena je 1950. godine, a prvi SF roman, mehanički pijanino *(Player Piano)* 1952: u tom romanu prikazano je raspadanje ljudskog života u epohi kad mašine sve više rade i sve više odlučuju. Godine 1959. izlaze *Sirene Titana,* kompleksni satirični, filozofski i SF roman — i teološki, takođe. Tu je prikazana crkva Boga Savršeno Ravnodušnog; prošlost, sadašnjost i budućnost koegzistiraju simultano; zemaljsku istoriju su oblikovali vanzemaljci i to zbog neke njihove krajnje trivijalne, sporedne potrebe; zapliće se kolo moralnih i etičkih apsurda.

Potom izlaze romani: *Majka noć (Mother Night,* 1961) o jednom Amerikancu koji je bio nacista, ali i dvojni agent; *Kolevka za macu (Cat's Cradle,* 1963, taj naziv se odnosi na arabesku koju deca prave od kanapa, lastiša i sličnog, zatezanjem na prstima ruku, i veštim pokretima preformiraju u drugačije arabeske); ne-SF roman *Bog vas blagoslovio, gospodine Rouzvoter* (1965) i *Klanica 5*. Filozof Vonegat ne optužuje, ne osuđuje, ne bori se nizašta, ništa neće, samo prikazuje, zgraža se, podsmeva se, istrajava u nekoj svojoj otkačenoj pozi u jednom apsurdnom univerzumu. Neke od njegovih boljih priča (SF i drugih) nalazimo u kolekciji *Dobrodošli u majmunarnik (Welcome to the Monkey House,* 1968), među njima i nezaboravnu, veličanstvenu priču o uravnilovci "Harison Bergeron" i priču "Sutra i sutra i sutra" koju donosimo.

Vonegat je napisao i pozorišni komad *Srećan rođendan, Vonda Džun* (1973), objavio je i zbirku eseja i komentara *Vampeteri, foma i grandfaluni (Wampeters, Foma and Granfaloons,* 1974). Te reči su uzete iz *Kolevke za macu,* i Vonegat ih eksplicira ovako: "Vampeter je objekat oko koga se mogu okretati životi mnogih ljudi koji inače nemaju ničeg zajedničkog. Ilustracija za to može biti recimo Sveti Gral. Fomu sačinjavaju bezazlene neistine namenjene smirivanju priprostog sveta. Primer: 'Ekonomske prilike će se vrlo skoro popraviti'. Grandfalun je gordi, besmisleni skup ljudskih bića." Zapitajmo se da li je to samo šala — da li znate neke vampetere? da li ste nedavno slušali prijatnu fomu? a grandfalun?

Jedan od bizarnih zavijutaka Vonegatove karijere sastoji se u tome što je jedan od njegovih likova, Kilgor Traut (Kilgore Trout) "zaživeo" i kao "pisac" - naime objavljen je roman *Venera na polu-školjki (Venus on the Half-Shell,* 1975) gde na korici jasno piše da je autor Kilgor Traut. (U stvari se pisac Filip Hoze Farmer poslužio tim imenom kao pseudonimom.) Taj "Traut" je glavni lik u Vonegatovom romanu *Doručak šampiona (Breakfast of Champions,* 1973) ali se pojavljuje i u drugim Vonegatovim delima. U Vonegatovom opusu neki likovi se pojavljuju čas-tu-čas-tamo, vrlo slobodno, kao da je sve to, maltene, jedan veliki neprekinuti roman.

Nedavno (1986. godine), posle mnogih terorističkih napada na Amerikance i posle američkog bombardovanja nekih ciljeva u Libiji, javnost se u SAD ustalasala zbog Vonegatove izjave da su Amerikanci najomrznutiji narod na svetu. Neki su se uhvatili u zamku i navalili da to ozbiljno pobijaju pominjući na primer Avganistan i sličnu "tešku politiku", ali poznavaoci Vonegata su, pretpostavljamo, u toj izjavi videli tipično vonegatovski fleš, bljesak divnog apsurda, zbunjivalicu namenjenu da izazove osmeh, malo zaprepaštenja i malo preispitivanja sopstvenih stavova i saznanja.

Nikada nije dobio ni "Huga" ni "Nebulu".